

తృతీయ స్కంధము : ఉపోద్ఘాతము

3-1-క.

-

శ్రీమహిత వినుత దివిజ

స్తోమ! యశస్సీమ! రాజస్తోమ! సుమేరు

స్థేమ! వినిర్జితభార్గవ

రామ! దశాననవిరామ! రఘుకులరామా!

టీకా:

శ్రీ = శుభకరమైన; మహిత = మహిమకలవాడ; వినుత = పొగడిన; దివిజ = దేవతల {దివిజులు - స్వర్గమున ఉండువారు, దేవతలు}; స్తోమ = సమూహము కలవాడ; యశః = కీర్తికి; సీమ = హద్దు ఐనవాడ; రాజ = రాజులలో; స్తోమ = చంద్రుడా; సుమేరు = మేరుపర్వతము వలె; స్థేమ = స్థిరమైన స్వభావము కలవాడ; వినిర్జిత = చక్కగా జయింపబడిన; భార్గవరామ = పరశురాముడు కలవాడ {భార్గవరాముడ - భర్గుని యొక్క రాముడు}; దశానన = రావణుని {దశానన - పది తలలు కలవాడు, రావణుడు}; విరామ = సంహరించినవాడ; రఘుకులరామ = రఘురామ {రఘుకులరాముడు - రఘు వంశపు రాముడు}.

భావము:

శ్రీరామా! శ్రీకరమైన మహిమ కలవాడా! దేవతలుచే సంస్తుతింపబడు వాడా! దిగ్విగంతాల వరకు వ్యాపించే యశస్సు కలవాడా! చంద్రుని వలె చల్లని పరిపాలన చేయువాడా! మేరునగ ధీరుడా! పరశురాము డంతటి వాని భంగపరచిన శూరుడా! పది తలల రావణాసురుని తుదముట్టించిన వీరాధివీరుడా! రఘువంశోద్ధారక రామా!... అవధరించు.

3-2-వ.

మహనీయగుణగరిష్ఠులగు నమ్మనిశ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీసమేతుడైన సూతుం డిట్లనియె: "అట్లు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మహనీయ = గొప్ప; గుణ = గుణములు గల వారిలో; గరిష్ఠులు = ఉత్తములు; అగు = అయినట్టి; ఆ = ఆ; ముని = యోగులలో; శ్రేష్ఠులు = గొప్పవారల, శౌనకాదుల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన; పురాణ = పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = సవివరముగ చెప్పు; వైఖరీ = నేర్పు; సమేతుండు = కలిగినవాడు; ఐన = అయినట్టి; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అను; నర = మానవులకు; ఇంద్రుడు = ప్రభువు, మహారాజు; కున్ = కి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

పురాణాలు సమస్తము చక్కగా వివరించడంలో విశిష్టమైన నేర్పు గల సూతమహర్షి ఉత్తమ గుణసమేతులైన శౌనకాది మునీశ్వరులకు "శుకముని పరీక్షిన్నరేంద్రునికి ఇలా చెప్పసాగాడు" అంటూ ఇలా చెప్పసాగాడు.

తృతీయ స్కంధము : విదురుని తీర్థాగమనంబు

3-3-ఉ.

"పాండునృపాల నందనులు బ్రాహ్మబలంబున ధార్తరాష్ట్రులన్

భండనభూమిలో గెలిచి పాండుర శారదచంద్రచంద్రి కా

ఖండయశః ప్రసూన కలికావళిఁ గౌరవరాజ్యలక్ష్మి నొం

డొండ యలంకరింపుచు జయొన్నతి రాజ్యము సేయుచుండగన్.

టీకా:

పాండు = పాండు; నృపాల = రాజ యొక్క; నందనులు = పూత్రులు; బాహు = భుజ; బలంబునన్ = బలము వలన; ధార్తరాష్ట్రులన్ = దుర్యోధనాదులను {ధార్తరాష్ట్రులు - ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు, దుర్యోధనాదులు}; భండన = యుద్ధ; భూమి = రంగము; లోన్ = లోపల; గెలిచి = జయించి; పాండుర = తెల్లని; శారద = శరదృతువు నందలి; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రిక = వెన్నెల వంటి; అఖండ = అంతులేని; యశః = కీర్తి యనే; ప్రసూన = పుష్పముల; కలిక = మొగ్గల; ఆవళిన్ = వరుసతో; కౌరవ = కురువంశపు; రాజ్య = రాజ్యము యొక్క; లక్ష్మిన్ = సంపదను; ఒండొండ = ఒక్కొక్కటిగ; అలంకరింపుచు = అలంకరిస్తూ; జయ = జయము యొక్క; ఉన్నతిన్ = గొప్పదనముతో; రాజ్యమున్ = రాజ్యమును; చేయుచు = పాలించుచు; ఉండగన్ = ఉండగా.

భావము:

పాండురాజు కుమారులైన ధర్మరాజు మున్నగు వారు బాహువిక్రమంతో ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులైన దుర్యోధనుడు మున్నగు కౌరవులను రణరంగంలో జయించారు. స్వచ్ఛమైన శరత్కాలపు పండు వెన్నెలలాంటి అఖండకీర్తిని ఆర్జించారు. అలా యశస్సు అనే పూలమొగ్గలతో కౌరవరాజ్యలక్ష్మిని అలంకరించారు. ఈవిధంగా వారు విజయోల్లాసంతో రాజ్యపాలన సాగించారు.

3-4-క.

మనుజేంద్ర! విదురుఁ డంతకు

మును వనమున కేఁగి యచట మునిజనగేయున్

వినుత తపోధారేయున్

మును ననుపమ గుణవిధేయుఁ గనె మైత్రేయున్.

టీకా:

మనుజు = మానవులకు; ఇంద్ర = ప్రభువు, రాజు; విదురుడున్ = విదురుడు; అంతకుమును = అంతకు ముందే; వనమునకున్ = అడవికి; ఏగి = వెళ్ళి; అచటన్ = అక్కడ; ముని = మునుల; జన = సమూహముచే; గేయున్ = పొగడబడువానిని; వినుత = పొగడబడిన; తపన్ = తాపసులలో;

ధౌరేయున్ = అర్ధగణ్యుని; ఘనున్ = గొప్పవానిని; అనుపమ = సాటిలేని; గుణ = గుణములకు;
విధేయున్ = విధేయుని; కనెన్ = చూచెను; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! అంతకు ముందే; అంటే మహాభారత యుద్ధం జరగటానికంటే ముందే
విదురుడు అడవులకు వెళ్ళాడు. అక్కడ మునులచే కీర్తింపబడేవాడూ, ప్రశస్తమైన తపస్సులో
పేరెన్నికగన్నవాడూ, సాటిలేని మేటి గుణాలు కలిగి పొగడ తగినవాడు అయిన మైత్రేయుణ్ణి
సందర్శించాడు.

3-5-క.

కనుఁగొని తత్పాదంబులు

దనఁ ఫాలము సొక మ్రొక్కి తగ నిట్లనియెన్

"మునివర! సకల జగత్పా

వనచరితుఁడు గృష్ణుఁ డఖిల వంద్యుం డెలమిన్.

టీకా:

కనుఁగొని = చూచి; తత్ = అతని; పాదముల్ = పాదములను; తన = తన యొక్క; ఫాలము =
నుదురు; సొకన్ = తగులునట్లు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; తగన్ = తగినట్లుగ; ఇట్లు = ఈవిధముగ;
అనియెన్ = పలికెను; ముని = మునులలో; వర = ఉత్తమా; సకల = సమస్త; జగత్ = లోకములను;
పావన = పవిత్రము చేయు; చరితుడు = ప్రవర్తన కలవాడును; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అఖిల = అందరి
చేతను; వంద్యుండు = పూజింపబడువాడు; ఎలమిన్ = కుతూహలముతో;

భావము:

అలా మైత్రేయుణ్ణి దర్శించి ఆ మహాముని పాదాలపై తన నుదురు సోకేలా నమస్కారం చేసి
విదురుడు ఇలా అన్నాడు, "మునిశేఖరా! మైత్రేయా! సర్వలోకాలను పవిత్రము చేయు చరిత్ర
కలవాడు, అందరిచేత పూజింపబడేవాడు ఐన శ్రీకృష్ణుడు....

3-6-క.

మండితతేజోనిధి యై

పాండవ హితమతిని దూతభావంబున వే

దండపురి కేగి కురుకుల

మండనుఁ డగు ధార్తరాష్ట్ర మందిరమునకున్.

టీకా:

మండిత = అలంకరింపబడిన; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధి = గని వంటివాడు; ఐ = అయి; పాండవ = పాండవులకు; హిత = మేలు; మతిన్ = చేయు నుద్దేశ్యముతో; దూత = దూతగా; భావంబునన్ = పనిచేయుచు; వేదండపురి = హస్తినాపురము; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; కురు = కౌరవ; కుల = వంశమునకు; మండనుడు = అలంకారము; అగు = అయిన; ధార్తరాష్ట్ర = దుర్యోధనుని; మందిరమున్ = భవనము; కున్ = కు.

భావము:

తేజస్సు అనే నిధిని భూషణంగా కలిగినవాడై, ఆ గోవిందుడు పాండవుల మేలు కోరి, రాయబారి బాధ్యత స్వీకరించి హస్తినాపురానికి వెళ్ళాడు. కౌరవ వంశాన్ని అలంకరించి ఉన్న ధృతరాష్ట్రుని కుమారుడైన దుర్యోధనుని సౌధానికి

3-7-తే.

చనఁగ నొల్లక మధ్యహంబునకు భక్త

వత్సలుం డగు కృష్ణుండు వచ్చు టేమి

కృతము? నా కది యెఱిఁగింపు కరుణతోడ"

ననుచు విదురుండు మైత్రేయు నడిగె"ననిన.

టీకా:

చనగన్ = వెళ్ళుటకు; ఒల్లక = ఒప్పుకొనక; మత్ = మాయొక్క; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; భక్త = భక్తులందు; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; అగు = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వచ్చుటన్ = వచ్చుటకు; ఏమి = ఏమి; కతము = కారణము; నాకున్ = నాకు; అది = దానిని; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; కరుణ = దయ; తోడఁ = తో; అనుచున్ = అని; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; అడిగెన్ = అడిగెను; అనిన = అనగా.

భావము:

భక్తుల ఎడ వాత్సల్య పూరితుడు కృష్ణుడు దుర్యోధనుని ధామమునకు వెళ్ళకుండా, ప్రత్యేకంగా నా ఇంటికి దయచేసాడు. ఇట్లా రావడానికి కారణం ఏమిటి దయచేసి ఇందులో ఉన్న రహస్యం నాకు విప్పి చెప్పు" అని విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి అడిగాడు.

3-8-క.

విని వెఱగంది పరీక్షి

మనుజవరేణ్యుండు విమలమతి నిస్తంద్రున్

మునికుల జలనిధి చంద్రున్

సునిశిత హరిభక్తిసాంద్రు శుకయోగింద్రున్.

టీకా:

విని = వినినవాడై; వెఱగంది = ఆశ్చర్యపడి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అను; మనుజవరేణ్యుడు = రాజు {మనుజవరేణ్యుడు - మానవులలో గొప్పవాడు, రాజు}; విమల = నిర్మలమైన; మతి = మనసు కలవాడు; నిస్తంద్రున్ = ఏమరుపాటు లేని వానిని; ముని = మునుల; కుల = సమూహమును; జలనిధి = సముద్రమునకు {జలనిధి - నీటికి గని వంటిది, సముద్రము}; చంద్రున్ = చంద్రుని; సునిశిత = సునిశితమైన; హరి = హరిమీద; భక్తిన్ = భక్తి; సాంద్రున్ = చిక్కగా కలవానిని; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని.

భావము:

ఇలా చెప్పుతున్న మహర్షి మాటలు విని పరీక్షిన్మహారాజు ఆశ్చర్యపోయి; పరిశుద్ధమైన మనస్సు గలవాడూ, స్థిర సంకల్పుడూ, ముని జనము అనే సముద్రానికి చంద్రుని వంటి వాడూ, తిరుగులేని దట్టమైన హరిభక్తి గల వాడూ అయిన శుకమహర్షి వైపు చూసాడు.

3-9-క.

కని యిట్లనె "మైత్రేయుని

ననఘుండగు విదురుడే రహస్యము లడిగెన్?

ముని యేమి చెప్పె? నే పగి

దినిఁ దీర్థములాడె? నెచటఁ దిరుగుచు నుండెన్?

టీకా:

కని = చూచి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుని; అనఘుండు = పుణ్యుని; అగు = అగు; విదురుడు = విదురుడు; ఏ = ఏ; రహస్యములన్ = రహస్యములను; అడిగెన్ = అడిగెను; ముని = మునీశ్వరుడు; ఏమి = ఏమి; చెప్పెన్ = చెప్పెను; ఏ = ఏ; పగిది = విధమున; తీర్థములు = తీర్థములలో స్నానములు; ఆడెన్ = చేసెను; ఎచటన్ = ఎక్కడెక్కడ; తిరుగుచున్ = విహరిస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

అప్పుడు పరీక్షిత్తు శుకునితో ఇలా అన్నాడు "పుణ్యుడైన విదురుడు మాన్యుడైన మైత్రేయుని ఏ యే రహస్యాలు అడిగాడు; అందుకు ఆ మహాముని యేమేమి సమాధానాలు చెప్పాడు; విదురుడు ఏ యే తీర్థాలలో ఏ విధంగా స్నానం చేసాడు; ఎక్కడెక్కడ ఏ విధంగా సంచరించాడు;

3-10-తే.

ఇన్నిదెలియంగ నానతి యిచ్చి నన్ను

నర్థి రక్షింపవే విమలాంతరంగ!

ఘనదయాపాంగ! హరిపాదక్షమలభ్యంగ!

మహితగుణసంగ! పాపతమఃపతంగ!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇన్నియున్ = ఇవన్నీ; తెలియంగ = తెలియునట్లు; ఆనతి యిచ్చి = చెప్పి; నన్ను = నన్ను; అర్థిన్ = కోరి; రక్షింపవే = కాపాడవా; విమల = నిర్మలమైన; అంతరంగ = హృదయము కలవాడ; ఘన = గొప్ప; దయా = దయతో నిండిన; అపాంగ = కటాక్షము కలవాడ; హరి = కృష్ణుని; పాద = పాదములను; కమల = పద్మములకు; భ్యంగ = తుమ్మెద వంటివాడ; మహిత = గొప్ప; గుణ = గుణములు; సంగ = కూడినవాడ; పాప = పాపములను; తమస్ = చీకటికి; పతంగ = సూర్యుని వంటి వాడా.

భావము:

ఓ మహర్షీ! నీవు స్వచ్ఛమైన హృదయం గలవాడవు; కరుణతో నిండిన కడగంటి చూపులు గలవాడవు; విష్ణుమూర్తి పాదాలనే పద్మాలను ఆశ్రయించే తుమ్మెద లాంటి వాడవు; నీవు ఉత్తమ గుణ సంపన్నుడవు; పాపాలు అనే చీకటిని పటాపంచలుచేసే సూర్యభగవానుడవు; దయచేసి ఇవన్నీ వివరించి అపన్నుడనైన నన్ను రక్షించు."

3-11-చ.

అనవుడు బాదరాయణి ధరాధిపుతో ననుఁ "బూరువంశ వ

ర్థన! విను కష్టుడైన ధృతరాష్ట్ర నృపాలుఁడు పెంపుతో సుయో

ధనముఖ పుత్రులం గడు ముదంబునఁ బెంపుచుఁ బాండురాజు ద

ప్రిన్ పిదపం దదాత్మజులు పెల్కుటి తన్నని చేర వచ్చినన్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; బాదరాయణి = శుకుడు {బాదరాయణి - బదరీవనమున వసించువాని (వ్యాసుని) కుమారుడు, శుకుడు}; ధరాధిపు = రాజు {ధరాధిపుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; తోన్ = తో; అనున్ = పలికెను; పూరు = పూరుని {పూరుడు - యయాతి మహారాజు పుత్రుడు, తరువాతివారు కురువు, కౌరవులు, పాండవులు, పరీక్షిత్తు}; వంశ = వంశమును; వర్ధన = వృద్ధి చేయువాడ; విను = వినుము; కష్టుడు = నీచుడు; ఐన = అయిన; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు అను; నృపాలుడు = రాజు {నృపాలుడు - నరులను పాలించు వాడు, రాజు}; పెంపుతో = అతిశయించి; సుయోధన = దుర్యోధనుడు; ముఖ = మొదలగు; పుత్రులన్ = కొడుకులను; కడు = మిక్కిలి; ముదంబునన్ = ప్రేమతో; పెంపుచున్ = పెంచుతూ; పాండురాజు = పాండురాజు {పాండురాజు - పాండవుల తండ్రి, ధృతరాష్ట్రుని తమ్ముడు}; తప్పిన = మరణించిన; పిదపన్ = తరువాత; తత్ = అతని; ఆత్మజలు = సంతానము; పెల్కుటి = భయముతో విలవిలలాడుతూ; తన్నని = తనే అండ అని; చేర = దగ్గరకు; వచ్చినన్ = రాగా.

భావము:

అలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు "పురు వంశం ప్రతిష్ఠను వృద్ధిచేసిన వాడా! విను. దుర్యోధనుడు మొదలైన తన కుమారులను దుష్టుడైన ధృతరాష్ట్రుడు ఎక్కువ గారాబంగా పెంచాడు. పాండురాజు కుమారులు పాండవులు తండ్రి పరమపదించగానే భయంతో కంపించి అతని అండ చేరారు.

3-12-వ.

ఇట్లువచ్చిన పాండవుల యెడ నసూయా నిమగ్నులై సుయోధనాదులు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; వచ్చినన్ = రాగా; పాండవుల = పాండవుల {పాండవులు - పాండురాజు పుత్రులు, ధర్మరాజాదులు}; ఎడన్ = యందు; అసూయా = అసూయలో; నిమగ్నులు = మునిగినవారు; ఐ = అయి; సుయోధన = దుర్యోధనుడు; ఆదులు = మొదలగువారు;

భావము:

ఇట్లు వచ్చిన పాండవుల యందు సుయోధనుడు మున్నగు కౌరవులు అసూయా నిమగ్నులు అయ్యారు;

3-13-క.

పెట్టిరి విషాన్న; మంటం

గట్టిరి ఘనపాశములను; గంగానదిలో

నెట్టిరి; రాజ్యము వెడలం

గొట్టిరి ధర్మంబు విడిచి కుటిలాత్మకులై.

టీకా:

పెట్టిరి = పెట్టిరి; విష = విషము కలిపిన; అన్నమున్ = భోజనమును; అంటన్ = గట్టిగా; కట్టిరి = కట్టివేసిరి; ఘన = పెద్ద; పాశములన్ = తాళ్ళతో; గంగా = గంగ అను; నది = నది; లోన్ = లోనికి; నెట్టిరి = తోసివేసిరి; రాజ్యమున్ = రాజ్యమునుండి; వెడలంగొట్టిరి = గెంటివేసిరి; ధర్మంబు = ధర్మమును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; కుటిల = వంకర; ఆత్మకులు = స్వభావము కలవారు; ఐ = అయి.

భావము:

ధర్మదూరులు కుటిల బుద్ధులు అయి విషం కలిపిన అన్నం పెట్టారు. పెద్ద పెద్ద తాళ్ళతో కట్టారు, గంగానదిలోకి నెట్టారు. రాజ్యంనుండి వెళ్ళ గొట్టారు.,

శుకుడు పరీక్షిత్తునకు అసూయా మగ్నులైన కౌరవులు పాండవుల యెడ చూపిన దుష్టత్వం సూచిస్తున్నాడు

3-14-క.

క్రూరాత్ము లగుచు లాక్షా

గారంబున వారు నిద్ర గైకొని యుండన్

దారుణ శిఖిఁ దరికొలిపిరి

మారణకర్మముల కప్రమత్తులు నగుచున్.

టీకా:

కూర = కూరమైన; ఆత్ములు = స్వభావము కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; లాక్ష = లక్క;
ఆగారంబునన్ = ఇంటిలో; వారు = వారు; నిద్రగైకొని = నిద్రపోవుచు; ఉండగన్ = ఉండగా; దారుణ
= దారుణమైన; శిఖిన్ = మంటలను; తరికొలిపిరి = ముట్టించిరి; మారణ = ప్రాణములను తీయు;
కర్మములకున్ = పనులకు; అప్రమత్తులు = సిద్ధపడువారు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

పాండవులు లక్క ఇంట్లో మైమరిచి నిద్రపోతూ ఉండగా కూరహృదయులైన కౌరవులు ఇంటికి
నిప్పంటించారు. వారిని రూపు మాపటానికి ఎన్నో పన్నాగాలు ఏమరుపాటు లేకుండా పన్నారు.

3-15-తే.

సూరిజనగేయ మగు రాజసూయ యజ్ఞ

విలస దవభృథస్నాన పవిత్రమైన

ద్రౌపదీ చారు వేణీభరంబు పట్టి

కొలువులోపల నీడ్చిరి కుత్సితమున.

టీకా:

సూరి = పండితుల; జన = సమూహముచే; గేయము = స్తుతింపదగినది; అగు = అయిన;
రాజసూయ = రాజసూయము అను; యజ్ఞ = యజ్ఞమువలన; విలసత్ = విశిష్టమైన; అవభృథ =
యజ్ఞాంతమున చేసెడి పుణ్య; స్నాన = స్నానముచే; పవిత్రము = పావనము చేయబడినది; ఐన =
అయినట్టి; ద్రౌపదీ = ద్రౌపది యొక్క {ద్రౌపది - ద్రుపద రాకుమారి}; చారు = అందమైన; వేణీ = జుట్టు;
భరమున్ = ముడిని; పట్టి = పట్టుకొని; కొలువు = సభ; లోపలన = లోనికి; ఈడ్చిరి = లాక్కొచ్చిరి;
కుత్సితమున = నీచబుద్ధితో.

భావము:

పండితవరేణ్యుల ప్రశంసలు అందుకొనెడి రాజసూయ యాగంతో విశిష్టమైన అవభృథస్నానంతో పరమ పవిత్రమై ఒప్పారుతున్న ద్రుపదమహారాజు పుత్రిక పాంచాలి కొప్పు పట్టుకొని పరమ నీచంగా నిండు సభలోకి ఈడ్చుకొచ్చారు.

3-16-క.

కావున వారల కపకృతిఁ

కావింపని దొక దినంబు కలుగదు, తమ జ

న్మావధి నిజ నందనులను

వావిరి నయ్యంధనృపతి వలదనఁ డయ్యెన్.

టీకా:

కావున = అందుచేత; వారల = వారి; కిన్ = కి; అపకృతి = అపకారము; కావింపనిది = చేయకుండగ; ఒక = ఒకటైనా; దినము = రోజు; కలుగదు = జరుగదు; తమ = తమయొక్క; జన్మ = జన్మ; అవధి = ఉన్నంత వరకు; నిజ = తన యొక్క; నందనులన్ = కొడుకులను; వావిరిన్ = పద్ధతులను; ఆ = ఆ యొక్క; అంధ = గ్రుడ్డి; నృపతి = రాజు (నృపతి - నరులకు ప్రభువు, రాజు); వలదు = వద్దు; అనడు = అననివాడు; అయ్యెను = ఆయెను.

భావము:

కొరవులు పాండవులకు ఇలా ఆజన్మాంతం అపకారం చెయ్యని రోజే లేదు. ఆ గుడ్డి రాజు ఏమో కొడుకులకు అడ్డు చెప్పలేకపోయాడు.

3-17-తే.

మాయజూదంబు పన్ని దుర్మార్గవృత్తిఁ

బుడమి గొని యడవులకుఁ బో నడువ నచటఁ

దిరిగి వారలు సమయంబు దీర్చి యేగు

దెంచి తమ యంశ మడిగినఁ బంచి యిడక.

టీకా:

మాయ = మోసముతో కూడిన; జాదమున్ = జాదమును; పన్ని = కుట్రచేసి; దుర్మార్గ = చెడుదారి
పట్టిన; వృత్తిన్ = పద్ధతులతో; పుడమిన్ = రాజ్యమును; కొని = లాక్కొని; అడవులు = అరణ్యముల;
కున్ = కి; పోన్ = పోవునట్లు; నడువ = గెంటివేయగా; అచటన్ = అక్కడనుండి; తిరిగి = మరల;
వారలు = వారు; సమయంబు = గడువును; తీర్చి = తీర్చి; ఏగుదెంచి = వచ్చి; తమ = తమ యొక్క;
అంశమున్ = పాలు; అడిగినన్ = అడుగగా; పంచి = పంచి; ఇడక = ఇవ్వక.

భావము:

కొరవులు మాయా జాదంలో అన్యాయంగా పాండవుల రాజ్యాన్ని లాక్కొన్నారు. వారిని అడవులకు
వెళ్ళగొట్టారు. పాండవులు ఒడంబడిక ప్రకారం గడువు ముగిశాక తిరిగివచ్చి తమకు రావలసిన
రాజ్యభాగాన్ని అడిగితే ఇవ్వలేదు.

3-18-వ.

ఉన్నయెడ.

టీకా:

ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమందు.

భావము:

ఇలా ఉండగా;

3-19-చ.

సకల నియంత యైన హరి సర్వశరణ్యుడు మాధవుండు సే
 వక నవ కల్పకంబు భగవంతుఁ డనంతుఁ డనంతశక్తి నం
 దకధరుఁ డబ్జలోచనుఁడు ధర్మతనూభవుచే నియుక్తుడై
 యకుటిల భక్తి యోగమహితాత్మకుడై ధృతరాష్ట్ర పాలికిన్.

టీకా:

సకలనియంత = కృష్ణుడు {సకలనియంత - సమస్తమును నియమించువాడు, విష్ణువు}; ఐన =
 అయినట్టి; హరి = కృష్ణుడు {హరి - దురితములను హరించువాడు, విష్ణువు}; సర్వశరణ్యుడు =
 కృష్ణుడు {సర్వశరణ్యుడు - అందరకును శరణ్యుడు (శరణుజొచ్చుటకు తగినవాడు), విష్ణువు};
 మాధవుండు = కృష్ణుడు {మాధవుడు - మాధవి యొక్క భర్త, విష్ణువు}; సేవకనవకల్పము =
 సేవించువారికి సేవకనవకల్పము - సేవించువారికి కొత్త కల్పవృక్షము వంటివాడు, విష్ణువు};
 భగవంతుడు = కృష్ణుడు {భగవంతుడు - మహిమ కలవాడు, విష్ణువు}; అనంతుడు = కృష్ణుడు
 {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; అనంతశక్తి = కృష్ణుడు {అనంతశక్తి - అనంతమైన శక్తి
 కలవాడు, విష్ణువు}; నందకధరుడు = కృష్ణుడు {నందకధరుడు - నందకము అను కత్తి
 ధరించువాడు, విష్ణువు}; అబ్జలోచనుడు = కృష్ణుడు {అబ్జలోచనుడు - పద్మములవంటి కన్నులు
 కలవాడు, విష్ణువు}; ధర్మతనూభవు = ధర్మరాజు {ధర్మతనూభవుడు - యమధర్మరాజు పుత్రుడు,
 ధర్మరాజు}; చేన్ = చేత; నియుక్తుడు = నియోగింపబడినవాడు; ఐ = అయి; అకుటిల = కుటిలము
 కాని; భక్తియోగ = భక్తియోగముచే; మహిత = గొప్ప; ఆత్మకుడు = ఆత్మ కలవాడు; ఐ = అయి;
 ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుని; పాలికిన్ = వద్దకు.

భావము:

నిఖిల సృష్టికీ నియంత యైన హరి, అఖిల లోక శరణ్యుడైన మాధవుడు, ఆశ్రితజన పారిజాతమైన
 భగవంతుడు, అంతం లేనివాడూ, ఎంతో శక్తి సంపన్నుడూ, నందకం అనే ఖడ్గాన్ని ధరించినవాడూ,
 పద్మాక్షుడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు నిష్కళంకమైన భక్తియోగానికి అంకితమైన మనస్సు కలవాడైన
 ధర్మరాజు నియమించిన ప్రకారం రాయబారం నడపటానికి ధృతరాష్ట్రుడి దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

చని యచట భీష్మ గురు త

తనయ కృపాచార్య నిఖిల ధాత్రీపతులున్

విని యనుమోదింపఁగ ని

ట్లనియెన్ ధృతరాష్ట్ర తోడ వవనీనాథా!

టీకా:

చని = వెళ్లి; అచటన్ = అక్కడ; భీష్మ = భీష్ముడు; గురు = ద్రోణాచార్యుడు {ద్రోణాచార్యుడు - కౌరవ. పాండవులకు గురువు}; తత్ = అతని; తనయ = కొడుకు, అశ్వత్థామ; కృపాచార్య = కృపాచార్యుడు; నిఖిల = సమస్తమైన; ధాత్రీపతులున్ = రాజులు {ధాత్రీపతులు - భూమికి పతి యైనవారు, రాజులు}; విని = వినినవారై; అనుమోదింపఁగన్ = ఒప్పుకొనగ; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుని; తోడన్ = తో; అవనీనాథ = రాజా {అవనీనాథుడు - భూమికి నాథుడు, రాజు}.

భావము:

పరీక్షిత్తు భూపతీ! అలా వెళ్ళిన శ్రీకృష్ణుడు అక్కడ భీష్ముడూ, ద్రోణుడూ, అశ్వత్థామూ, కృపుడూ, సకల దేశాల రాజులూ, అందరూ విని సంతోషించే విధంగా ధృతరాష్ట్రుడితో ఇలా అన్నాడు.

3-21-క.

"కౌరవ పాండవు లిరువురు

నారయ నీ కొక్క సమమ యవనీవర! నీ

వే రీతి నైన బాండుకు

మారుల పాలొసఁగి తేని మను నుభయంబున్."

టీకా:

కౌరవ = కౌరవులు నూర్గురు; పాండవులు = పాండవులు ఐదుగురు {పాండవులు -

పంచపాండవులు, ధర్మరాజు, భీముడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు}; ఇరువురున్ =

ఇద్దరును; అరయన్ = చూడగా; నీకున్ = నీకు; ఒక్కసమమ = సమానమే; అవనీవర = రాజ
{అవనీవర - భూమికి వరుడు, రాజు}; నీవు = నీవు; ఏరీతిన్ = ఏవిధముగనైన; పాండుకుమారుల =
పాండవుల; పాలు = వంతు, భాగము; ఒసంగితేని = ఇచ్చినచో; మనున్ = బ్రతుకుదురు;
ఉభయంబున్ = ఇద్దరును.

భావము:

"మహారాజ నువ్వు కన్న కౌరవులు, నీ తమ్ముడు కన్న పాండవులు ఇద్దరూ నీకు సమానమే. నీవు
ఎలాగైనా సరే పాండవుల వాటాకు రావలసిన రాజ్యభాగం ఇచ్చినట్లైతే ఉభయులు క్షేమంగా
ఉంటారు."

3-22-క.

అని ధర్మ భోధమునఁ బలి

కిన్ మాటలు చెవుల నిడమి కృష్ణుఁడు విదురున్

ఘన నీతిమంతుఁ బిలువం

బనిచినఁ జనుదెంచెఁ గురుసభాస్థలమునకున్.

టీకా:

అని = అని; ధర్మ = ధర్మమార్గమును; భోధమునన్ = తెలుపుతూ; పలికిన = చెప్పిన; మాటలు =
మాటలు; చెవులనిడమిన్ = వినిపించుకొనకపోవుటచే; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; విదురున్ = విదురుని;
ఘన = మిక్కిలి; నీతిమంతున్ = నీతిమంతుని; పిలువన్ = పిలుచుటకై; పనిచిన = పంపగా;
చనుదెంచె = వచ్చెను; కురు = కౌరవుల యొక్క; సభాస్థలమున్ = సభ; కున్ = కి;

భావము:

ఆవిధంగా శ్రీకృష్ణుడు ధర్మప్రబోధం చేసాడు. ఆ మాటలు వారు వినిపించుకోలేదు. అప్పుడు
ఆయన నీతిశాస్త్రం బాగా తెలిసిన విదురుణ్ణి పిలిపించాడు. విదురుడు కౌరవుల కొలువుకూటానికి
వచ్చాడు.

3-23-వ.

చనుదెంచి యచటి జనంబులచేత నుపస్థితంబైన కార్యంబు దెలుపంబడినవాడై ధృతరాష్ట్ర నుద్దేశించి యిట్లనియె.

టీకా:

చనుదెంచి = వచ్చి; అచటి = అక్కడి; జనంబులన్ = జనుల; చేతన్ = చే; ఉపస్థితంబు = సంసిద్ధము; ఐన = అయినట్టి; కార్యంబున్ = పనిని; తెలుపంబడిన = తెలియజేయబడిన; వాడు = వాడు; ఐ = అయి; ధృతరాష్ట్రున్ = ధృతరాష్ట్రుని; ఉద్దేశించి = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె = పలికిను.

భావము:

.విదురుడు అక్కడ ఉన్న వాళ్ళ నుండి జరుగుతున్న సభా వ్యవహారమంతా తెలుసుకొని, ధృతరాష్ట్రునితో ఇలా అన్నాడు.

3-24-మ.

"**ధ**రణీనాయక! పాండుభూవిభుడు నీ **త**మ్ముండు; దత్పుత్రులం
బరిరక్షించిన ధర్మముం దగవునుం **బ**ాటిల్లు; వంశంబు సు
స్థిరసౌఖ్యోన్నతిఁ జెందు శత్రుజయముం **జే**కూరు; గోపాల శే
ఖరు చిత్తంబును వచ్చు నట్లగుట యౌ **గ**ౌరవ్యవంశాగ్రణీ!

టీకా:

ధరణీనాయక = రాజా (ధరణీనాయక - భూమికి నాయకుడు, రాజు); పాండుభూవిభుడు = పాండురాజు; నీ = నీ యొక్క; తమ్ముండు = తమ్ముడు; తత్ = అతని; పుత్రులన్ = కొడుకులను; పరి = బాగుగ; రక్షించినన్ = రక్షించినచో; ధర్మమున్ = ధర్మమును; తగవునున్ = న్యాయము; పాటిల్లున్ = కలుగును, సిద్ధించును; వంశంబు = కులము; సు = చక్కని; స్థిర = స్థిరత్వమును; సౌఖ్య = సౌఖ్యమును; ఉన్నతిన్ = పెంపుదల; చెందున్ = పొందును; శత్రు = శత్రువులపై; జయమున్ = జయమును; చేకూరు = కలుగును; గోపాలశేఖరున్ = కృష్ణుని; చిత్తంబునున్ = అనుకొన్నదియు;

వచ్చును = జరుగును; అట్లు = ఆవిధముగ; అగుటన్ = జరుగుట; ఔ = మంచిది; కౌరవ్యవంశాగ్రణీ = ధృతరాష్ట్రా {కౌరవ్యవంశాగ్రణీ - కురువంశమునకు పెద్దవాడు, ధృతరాష్ట్రుడు}.

భావము:

.ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! పాండురాజు నీ తమ్ముడు. కనుక ఆయన కుమారుల్ని సంరక్షించడం ధర్మమూ, న్యాయమూ. కురుకులచూడామణీ! మీరు ఇలా చేస్తే మీ వంశం శాశ్వత సుఖసంపదలతో వర్ధిల్లుతుంది. మీకు శత్రు విజయం లభ్యం అవుతుంది. గోపాలశిరోమణి అయిన కృష్ణుని మనస్సుకు ప్రీయం కలిగించినట్లు కూడా అవుతుంది.

3-25-ఆ.

వారితండ్రి పాలు వారికి నొసఁగి నీ

పాలు సుతుల కెల్ల బంచియిచ్చి

చలము విడిచి ధర్మ మలవడ నీ బుద్ధి

జొనుపవయ్య! కులము మనుపవయ్య!

టీకా:

వారి = వారి యొక్క; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; పాలు = వంతు; వారికిన్ = వారికి; ఒసగి = ఇచ్చి; నీ = నీ యొక్క; పాలు = వంతు; సుతుల = కొడుకుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరికిని; పంచి = పంచి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; చలము = మాత్సర్యము; విడిచి = వదలి; ధర్మము = ధర్మము; అలవడన్ = అగునట్లు; నీ = నీ యొక్క; బుద్ధిన్ = మనసున; జొనుపుము = ప్రవేశపెట్టుము; అయ్య = తండ్రి; కులమున్ = వంశమును; మనుపు = కాపాడు; అయ్య = తండ్రి.

భావము:

.వారి తండ్రి భాగం వారికి ఇవ్వు. నీ భాగం కొడుకులకు పంచి ఇవ్వు. ఈర్ష్య వదలిపెట్టు. ధర్మమార్గంలో మనస్సు ప్రవేశపెట్టు. వంశాన్ని నిలబెట్టు.

3-26-చ.

వినుము; నృపాల నా పలుకు వేయును నేల సమీరసూతి నీ
తనయుల పేరు విన్న బదతాడిత దుష్టభుజంగమంబు చా
ఘ్నన గనలొందు; నింతయును మున్నునుఁ జెప్పితిఁ గాదె వానిచే
తన భవదీయ పుత్రులకుఁ దప్పదు మృత్యు వదెన్ని భంగులన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; నృపాల = రాజా (నృపాలుడు - నరులను పాలించువాడు, రాజు); నా = నా;
పలుకు = మాట; వేయున్ = వేలకొలది మాటలు; ఏల = ఎందులకు; సమీరసూతి = భీముడు
(సమీరసూతి - వాయుదేవుని కొడుకు, భీముడు); నీ = నీ యొక్క; తనయులన్ = కొడుకుల; పేరు =
పేరు; విన్నన్ = విన్నంతనే; పద = కాలిచే; తాడిత = తొక్కబడిన; దుష్ట = చెడ్డ; భుజంగంబున్ =
పాము; చాడ్చునన్ = వలె; కనలొందున్ = కోపించును; ఇంతయున్ = ఇది అంతయును;
మున్నునున్ = ఇంతకు ముందే; చెప్పితిన్ = చెప్పాను; కాదె = కదా; వానిచేతన = వాటి వలన;
భవదీయ = నీ యొక్క; పుత్రుల = కొడుకుల; కున్ = కు; తప్పదు = తప్పదు; మృత్యువు = చావు; అది =
అది; ఎన్నిభంగులన్ = ఏమైనా సరే.

భావము:

రాజా! ధృతరాష్ట్రా! నా మాట పాటించు. నీకొడుకు దుడుకుతనం విన్నప్పుడల్లా ఆ భీమసేనుడు
కాలుతో తొక్కిన కాలసర్పం లాగా మండిపడతాడు. ఇదంతా నీకు ముందే చెప్పాను గదా;
ఎలాగైనా సరే ఆ వాయుదేవుని కుమారుడు భీముడి చేతిలో నీ కుమారులకు చావు తప్పదు.

3-27-వ.

అదియునుంగాక.

టీకా:

అదియునుం = అంతే; కాక = కాక.

భావము:

అంతే కాదు,

3-28-క.

నీపుత్రుల శౌర్యంబునుఁ

జాపాచార్యాపగాత్మజాత కృపభుజా

టోపంబునుఁ గర్ణ దురా

లాపంబులు నిజముగాఁ దలంతె మనమునన్.

టీకా:

నీ = నీ; పుత్రుల = కొడుకుల; శౌర్యంబును = శౌర్యమును; చాపాచార్య = ద్రోణుని {చాపాచార్యుడు - విలువిద్యకొరకైన గురువు, ద్రోణుడు}; అపగాత్మజాత = భీష్ముని {అపగాత్మజాత - అపగా (నది) ఆత్మజాత (పుత్రుడు), భీష్ముడు}; కృప = కృపాచార్యుని; భుజ = బాహు; ఆటోపంబున్ = బలమును; కర్ణ = కర్ణుని; దురాలాపంబులున్ = చెడ్డవాగుడును; నిజము = నిజము; కాన్ = అని; తలంతె = అనుకొనినావా; మనమునన్ = నీ మనసులో.

భావము:

మహారాజా! నీ కన్న కొడుకుల ప్రతాపాలూ, ద్రోణాచార్య, భీష్మాచార్య, కృపాచార్యుల పటాటోపాలూ అంగరాజు కర్ణుడి అసందర్భ ప్రలాపాలూ ఇవన్నీ నిజమే అని నీ మనస్సులో కాని నమ్ముతున్నావా.

3-29-వ.

అట్లేని వినుము.

టీకా:

అట్లేని = అలా అయితే; వినుము = విను.

భావము:

అలా అయితే విను.

3-30-ఉ.

పరమేశుచే జగము లీ సచరాచరకోటితో సము

ద్ధీపితమయ్యె; నే విభుని దివ్యకళాంశజు లబ్జగర్భ గౌ

రీపతి ముఖ్య దేవ ముని బృందము; లెవ్వఁ డనంతుఁ డచ్యుతుం

డా పురుషోత్తముండు గరుణాంబుధి గృష్ణుఁడు పో నరేశ్వరా!

టీకా:

ఏ = ఏ; పరమేశు = దేవుని (పరమేశు - సమస్తమునకు పరమమైన ఈశ్వరుడు, కృష్ణుడు); చేన్ = చేత; జగములు = లోకములు; ఈ = ఈ; సచరాచర = చరాచర జీవరాశులు; కోటి = అన్నింటి; తోన్ = తోటి; సమ = చక్కగా; ఉద్ధీపితము = వెలుగునవి; అయ్యెన్ = అయినవో; ఏ = ఏ; విభుని = ప్రభువు యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; కళా = కళల; అంశజులు = అంశతో పుట్టినవారో; అబ్జగర్భ = బ్రహ్మ (అబ్జగర్భ - అబ్జము (పద్మము) నుండి గర్భ (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ); గౌరీపతి = శివుడు (గౌరీపతి - గౌరీదేవి యొక్క భర్త, శివుడు); ముఖ్య = మొదలగు; దేవ = దేవతల; ముని = మునుల; బృందములు = సమూహములు; ఎవ్వడు = ఎవడు; అనంతుడు = అంతము లేనివాడు; అచ్యుతుండు = నాశనము లేనివాడు; ఆ = ఆ; పురుషోత్తముండు = పురుషులలో ఉత్తముడు; కరుణాంబుధి = కరుణకు సముద్రుడు; కృష్ణుడుపో = కృష్ణుడే సుమా; నరేశ్వరా = రాజా (నరేశ్వరుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు).

భావము:

ఓ భూపాలా! దయాసముద్రుడు అయిన ఈ శ్రీకృష్ణుడే, పురుషోత్తముడు, ఈ పరమేశ్వరుని అనుగ్రహం వల్లే ఈ ప్రపంచం చరాచర జంతుజాలంతో సహా ప్రకాశిస్తూ ఉంది; బ్రహ్మదేవుడు, పరమశివుడు మొదలైన దేవతలూ, మునిగణమూ అందరూ ఈ దేవుని దివ్యమైన అంశాల నుండి జన్మించిన వారే; అనంతుడూ, అచ్యుతుడూ ఇతడే సుమా;

అట్టి జగన్నివాసుడు ము**రా**సురభేది పరాపరుండు చే

పట్టి సఖుండు, వియ్యమును, **బాం**ధవుడున్, గురుడున్, విభుండునై

యిట్టలమైన ప్రేమమున **నె**ప్పుడు దోడ్పడుచుండు వారలం

జుట్టన వ్రేల నెవ్వరికి **జూ**పగ వచ్చునె? పార్థివోత్తమా!

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; జగన్నివాసుడు = కృష్ణుడు {జగన్నివాసుడు - లోకమే తన నివాసముగ

ఉన్నవాడు, కృష్ణుడు}; మురాసురభేది = కృష్ణుడు {మురాసురభేది - ముర అనే రాక్షసుని

సంహరించిన వాడు, కృష్ణుడు}; పరాపరుడు = కృష్ణుడు {పరాపరుడు - పరమునకే

అపరమైనవాడు, కృష్ణుడు}; చేపట్టి = స్వీకరించి {చేపట్టు - చేయి పట్టు, స్వీకరించు}; సఖుండు =

స్నేహితుడు; వియ్యము = పెళ్ళిద్వారా బంధువు; బాంధవుడున్ = చుట్టమును; గురుడున్ =

కాపాడువాడు {గురువు - 1. ఉపాధ్యాయుడు 2. బృహస్పతి 3. కులముపెద్ద 4. తండ్రి 5.

తండ్రితోడబుట్టినవాడు 6. తాత 7. అన్న 8. మామ 9. మేనమామ 10. రాజు 11. కాపాడువాడు};

విభుండు = ప్రభువు; ఐ = అయి; ఇట్టలమైన = మిక్కిలి; ప్రేమమున = ప్రేమతో; ఎప్పుడున్ =

ఎప్పుడూ; తోడ్పడుచున్ = సహాయపడుతూ; ఉండు = ఉండును; వారలన్ = వారిని; చుట్టనవ్రేలన్ =

చూపుడువేలితో; ఎవ్వరికిన్ = ఎవరికైనాసరే; చూపగన్ = చూప; వచ్చునె = తరమే; పార్థివోత్తమా =

రాజోత్తమా.

భావము:

. ఓ ధృతరాష్ట్ర రాజోత్తమా! ఆ శ్రీకృష్ణుడు సామాన్యుడా, లోకాలు అన్ని తన లోనే ఉంచుకున్న

వాడూ, మురుడు అనే రాక్షసుణ్ణి మట్టుపెట్టినవాడూ, సర్వశ్రేష్ఠుడూనూ. ఆయనే చెలికాడుగా,

వియ్యంకుడిగా, చుట్టంగా, ప్రబోధకుడిగా, ప్రభువుగా అతిశయించిన అనురాగంతో ఎల్లప్పుడూ

పాండవులకు అండగా తోడ్పడుతూ ఉంటాడు. అలాంటి పాండవులను వేలెత్తి చూపడానికి

ఎవరికైనా సాధ్యం అవుతుందా?

కావునఁ బాండునందనులఁ గాఁతీయ వెట్టక రాజ్యభాగమున్
వావిరి నిచ్చి రాజ్యమును వంశముఁ బుత్రుల బంధువర్గముం
గావుము; కాక లోభి యగు కష్ట సుయోధను మాట వింటివే
భూవర! నీ యుపేక్ష నగుఁ బోకులనాశము బంధునాశమున్.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; పాండునందనులన్ = పాండవులను {పాండునందనులు - పాండురాజు
పుత్రులు, పాండవులు}; కాఁతీయ = యాతనలు; వెట్టక = పెట్టకుండ; రాజ్య = రాజ్యములోని;
భాగమున్ = వంతు; వావిరి = పద్ధతి ప్రకారము పంచి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; రాజ్యమునున్ = రాజ్యమును;
వంశమున్ = కులమును; పుత్రులన్ = కొడుకులను; బంధు = బంధువుల; వర్గమున్ =
సమూహమును; కావుమున్ = కాపాడుదువు; కాక = కాక; లోభి = పిసినిగొట్టు; అగు = అయిన; కష్ట
= చెడ్డ; సుయోధను = దుర్యోధను; మాట = మాట; వింటివే = విన్నట్లయితే; భూవర = రాజా
{భూవరుడు - భూమికి వరుడు, రాజు}; నీ = నీ యొక్క; ఉపేక్షన్ = నిర్లక్ష్యము వలన; అగున్ =
కలుగును; పో = సుమా; కుల = వంశమునకు; నాశమున్ = నాశనమును; బంధు = బంధువుల;
నాశమున్ = నాశనమును.

భావము:

అందుకని, నా మాట విని పాండువుల్ని బాధపెట్టకుండా వారి రాజ్యభాగాన్ని వారికి ఇచ్చేసి
దేశాన్నీ, వంశాన్నీ, పుత్రుల్నీ, బంధువుల్నీ కాపాడు; అలాకాక పరమ లోభి, దుష్టుడూ అయిన
దుర్యోధనుని మాటలు విన్నావా; నీ నిర్లక్ష్యం కారణంగా కులనాశం, బంధునాశం జరిగితీరుతుంది.

3-33-తే.

ఒకనికై యిట్లు కుల మెల్ల నుక్కడింప
నెత్తికొనఁ జూచె దిది నీతియై నృపాల!
వినుము; నామాట; నీ సుయోధనుని విడిచి
కులము రాజ్యంబుఁ దేజంబు నిలుపవయ్య."

టీకా:

ఒకనికి = ఒకడి కోసము; ఐ = అయి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; కులము = వంశము; ఎల్లన్ = అంతటిని;
ఉక్కడింపన్ = సంహరింపను; ఎత్తికొన = యత్నించ; చూచెడు = చూస్తున్నావు; ఇది = ఇది; నీతియే
= ఏమి నీతి (మంచిది కాదు); నృపాల = రాజా {నృపాలుడు - నరులను పాలిండువాడు, రాజు};
వినుము = విను; నా = నా; మాటన్ = సలహాని; ఈ = ఈ; సుయోధనుని = దుర్యోధనుని; విడిచి =
వదలిపెట్టి; కులము = మంశమును; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమున్; తేజంబున్ = తేజస్సుని; నిలుపు =
నిలబెట్టుము; అయ్య = తండ్రి.

భావము:

ఇదెక్కడి రాజనీతి మహారాజా! ఒక్కడి కోసం వంశమంతా ధ్వంసం చేసుకోటానికి
ప్రయత్నిస్తున్నావు; నా మాట విను; ఈ దుర్యోధనుడి మాట విడిచిపెట్టు. వంశమర్యాదనూ, దేశాన్నీ,
తేజస్సునీ కాపాడు."

3-34-క.

అని యిట్లుఁ దఱిమి చెప్పిన

విని దుర్యోధనుఁడు రోషవివశుండై తా

నినతనయ శకుని దుశ్శా

సనుల నిరీక్షించి తామసంబునఁ బలికెన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈవిధముగ; తఱిమి = నొక్కి; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; దుర్యోధనుడు =
దుర్యోధనుడు; రోష = రోషము వలన; వివశుండు = ఒడలు తెలియని వాడు; ఐ = అయి; తాన్ =
తను; ఇనతనయ = కర్ణుని {ఇనతనయుడు - ఇన(సూర్యుని) తనయుడు(పుత్రుడు), కర్ణుడు}; శకుని =
శకునిని {శకుని - దుర్యోధనుని మేనమామ}; దుశ్శాసనులన్ = దుశ్శాసనులను {దుశ్శా, నుడు -
దుర్యోధనుని తమ్ముడు}; నిరీక్షించి = చూచి; తామసంబునన్ = దురహంకారముతో; పలికెన్ =
అనెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా విదురుడు నొక్కి చెప్పాడు. ఆ మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు రోషావేశంతో వశం తప్పిపోయాడు. తన మిత్రుడూ సూర్యుని కుమారుడూ అయిన కర్ణుణ్ణి, మేనమామ శకునినీ, తమ్ముడైన దుశ్శాసనుణ్ణి చూచి అహంకారంతో ఇలా అన్నాడు.

3-35-క.

"దాసీపుత్రుని మీరలుఁ

దాసీనుం జేయ కిటకుఁ దగునె పిలువఁగా?

నాసీనుండై ప్రేలెడు

గాసిలి చెడిపోవ వెడలఁగా నడువుఁ డిఁకన్.

టీకా:

దాసీ = దాసి యొక్క; పుత్రుని = పుత్రుని; మీరలు = మీరు; తాన్ = అతను; ఆసీనుంజేయన్ = కూర్చొనబెట్టుటకు; ఇటకున్ = ఇక్కడ; తగునె = తగునా ఏమి; పిలువగాన్ = పిలుచుట; ఆసీనుండు = కూర్చొని ఉన్నవాడు; ఐ = అయి; ప్రేలెడు = వదరుచుండెను; గాసిలి = పనికిరానిదై; చెడిపోవ = చెడిపోయేలా; వెడలగానడువుడీ = వెళ్ళగొట్టండి; ఇఁకన్ = ఇంక.

భావము:

"దాసీపుత్రుణ్ణి తీసుకొని వచ్చి ఆసనం ఇచ్చి కూర్చోపెట్టారు. ఇటువంటి వాళ్లను ఈ సభకు ఎందుకు పిలిపించారు. కుదురుగా కూర్చొని పనిరాకుండా పోయే అధిక ప్రసంగాలు చేస్తూ ఉన్నాడు. వెంటనే ఈ తుంటరిని మెడబట్టి గెంటివెయ్యండి. తిక్క కుదురుతుంది."

తృతీయ స్కంధము : యుద్ధవ దర్శనంబు

3-36-వ.

అని యిట్లు దుర్యోధనుం డాడిన దురాలాపంబులు దనకు మనస్తాపంబు సేయం గార్యంబు
విచారించి ధైర్యం బవలంబించి యొండు పలుకనొల్లక శరశరాసనంబులు విడిచి క్రోధంబు
నడంచి విదురుండు వనంబునకుం జని, యందు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈవిధముగ; దుర్యోధనుండు = దుర్యోధనుడు; ఆడిన = పలికిన;
దురాలాపంబులు = దుడుకుమాటలు; తన = తన; కున్ = కు; మనస్ = మనసునకు; తాపంబున్ =
బాధ; చేయన్ = కలుగజేయగా; కార్యంబున్ = చేయవలసిన పని; విచారించి = ఆలోచించుకొని;
ధైర్యంబున్ = ధైర్యమును; అవలంబించి = వహించి; యొండు = బదులు; పలుకన్ = పలుకుటకు;
ఒల్లక = ఒప్పుకొనక; శర = బాణము; శరాసనంబులు = విల్లులను; విడిచి = వదిలేసి; క్రోధంబున్ =
కోపమును; అడంచి = అణచుకొని; విదురుండు = విదురుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; జని =
వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో.

భావము:

ఇలా పలికిన దుర్యోధనుడి దుడుకు మాటలకు విదురుని మనస్సు కుతకుత ఉడికిపోయింది.
అయినా విదురుడు కర్తవ్యం గుర్తుకు తెచ్చుకొని, గుండె నిబ్బరించుకొని, ఇంకేం మాట్లాడకుండా,
ధనుర్బాణాలు విడిచిపెట్టి, ఆగ్రహాన్ని అణచిపెట్టి అరణ్యానికి వెళ్ళిపోయాడు.

3-37-నీ.

విష్ణుస్వయంవక్త విమలభూములనుఁ బ-

విత్రంబులగు హరిక్షేత్రములను

నెలకొని దేవతానిర్మిత హరిదివ్య-

భూముల గంగాది పుణ్యనదుల

సిద్ధపురాణప్రసిద్ధ పుణ్యాశ్రమ-

స్థలముల నుపవనస్థలము లందు

గంధమాధన ముఖక్షాభృత్తటంబుల-

మంజులగిరి కుంజ పుంజములను

3-37.1-తే.

వికచక్రైరవ పద్మ హల్లక మరంద

పాన పరవశ మధుకర గాన బుద్ధ

రాజహంస విలాస విరాజమాన

మగుచుఁ జెలువొందు పంకేరుహకరముల.

టీకా:

విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; స్వయం = స్వయముగ; వ్యక్త = వెలసిన; విమల = నిర్మలమైన; భూములను = ప్రదేశములను; పవిత్రములు = పవిత్రములు; అగు = అయినట్టి; హరి = విష్ణువుగల; క్షేత్రములను = ప్రదేశములను; నెలకొని = ప్రసిద్ధమైన; దేవతా = దేవతలచే; నిర్మిత = నిర్మింపబడిన; హరి = విష్ణువుగల; దివ్య = దివ్యమైన; భూములన్ = ప్రదేశములను; గంగా = గంగానది; ఆది = మొదలైన; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; నదులన్ = నదులను; సిద్ధ = సిద్ధులచేత నిర్మింపబడిన; పురాణ = పురాతనకాలమునుండి; ప్రసిద్ధ = ప్రసిద్ధికెక్కిన; పుణ్యా = పుణ్యవంతమైన; ఆశ్రమ = ఆశ్రమ; స్థలములను = ప్రదేశములను; ఉపవనముల్ = తోటలను {ఉపవనములు - దేవాలయాదులకు భవనములకు సంబంధించిన వనములు లేదా తోటలు}; అందున్ = అందునను; గంధమాధన = గంధమాదనము; ముఖ = మొదలైన; క్షాభృత్ = కొండల; తటంబుల = చరియలలో; మంజుల = మనోహరమైన; గిరి = కొండలు; కుంజ = పొదరిల్లుల; పుంజములును = గుంపులును; వికచ = వికసించిన; కైరవ = కలువల; పద్మ = పద్మముల; హల్లక = ఎఱ్ఱకలువల; మరంద = తేనె; పాన = తాగుటవలన; పరవశ = పరవశించిన; మధుకర = తుమ్మెదల; గాన = గానమునకు; బుద్ధ = మేల్కొచ్చిన; రాజహంస = రాజహంసల; విలాస = విలాసములచే; విరాజమానము = చక్కగా ప్రకాశిస్తున్నవి; అగుచున్ = అవుతూ; చెలువ = అందాలను; ఒందు = పొందుచున్న; పంకేరుహకరముల = కోనేళ్ళు {పంకేరుహకరము - పంక (బురదలో) ఇరుహ (పుట్టిన) పద్మములకు ఆకరములు (నివాసములు), కోనేళ్ళు}.

భావము:

అలా వెళ్ళిన విదురుడు విష్ణుదేవుడు స్వయంగా వెలసిన పావనప్రదేశాలనూ, పరమపవిత్రాలైన వైష్ణవ క్షేత్రాలనూ, దేవతలు నిర్మించిన దివ్యస్థలాలనూ, గంగ మొదలైన పుణ్యనదులనూ, పురాణాలలో ప్రసిద్ధాలైన సిద్ధాశ్రమాలనూ, తపోవనాలనూ దర్శించాడు. గంధమాదనం మొదలైన కొండచరియలనూ, అక్కడి చక్కని చిక్కని పొదరిండ్లవనూ, వికసించిన రకరకాల కలువలలో, కమలాలలో మకరందం త్రాగి మైమరచిన తుమ్మెదల కమ్మని గానానికి మేలుకొన్న రాజహంసల విలాస విహారాలతో విరాజిల్లుతున్న సరస్సులను చూశాడు.

3-38-క.

మఱియును ఋష్యాశ్రమ వన

సరి దుపవన నద పుళింద జనపద గిరి గ

హ్వర గోష్ఠ యజ్ఞశాలా

పుర దేవాయతన పుణ్యభూముల యందున్.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ; ఋషి = మునుల; ఆశ్రమ = ఆశ్రమములకు చెందిన; వన = తోటలు; సరిత్ = పిల్లకాలువలు; ఉపవన = పెరటి తోటలు; నద = నదులు {నద - పడమటకు ప్రవహించు నదులు}; పుళింద = పుళిందుల {పుళిందులు - పుళింద దేశపు, ఒక అడవిజాతి మానవులు, గిరిజనులు}; జనపద = నివాసములు; గిరి = కొండ; గహ్వర = గుహలు; గోష్ఠ = పశుశాలలు; యజ్ఞశాలా = యజ్ఞశాలలు; పుర = పట్టణములు; దేవాయతన = గుళ్ళు; పుణ్య = పవిత్ర; భూములు = క్షేత్రములు; అందున్ = వద్ద.

భావము:

మునుల ఆశ్రమాలలో, వనాలలో, నదీనదాలలో, ఉపవనాలలో, బోయపల్లెలలో, కొండగుహలలో, గోశాలల్లో, యాగశాలల్లో, పట్టాణాలలో, దేవాలయాలలో, తీర్థస్థలాలలో తిరిగాడు.

3-39-క.

కూరలుఁ గాయలు నీళ్ళు

హారముగాఁ గొనుచు నియమ మలవడఁగ నసం

స్కారశరీరుం డగుచు ను

దారత నవధూతవేషధరుడై వరుసన్.

టీకా:

కూరలు = కూరలు {కూర - వంటకు పనికొచ్చే శాకాహారములు}; కాయలు = కాయలు {కాయ - చెట్టునకు కాయు కాయ}; నీళ్ళు = నీళ్ళు; ఆహారము = భోజనము; కాన్ = గా, వలె; కొనుచున్ = తీసుకొనుచు; నియమములు = నియమాలు; అలవడగన్ = అలవాటుపడగ; అసంస్కార = సంస్కరింపబడని {సంస్కారములు - దంతధావనము, స్నానము, సౌచము, అగ్ని, క్షురకర్మాదులు}; శరీరుండు = శరీరము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉదారతన్ = గొప్పగా; అవధూత = దిగంబర {అవధూత - దిగంబర సన్యాసి}; వేష = వేషమును; ధరుడు = ధరించినవాడు; ఐ = అయి; వరుసన్ = వరుసగా.

భావము:

ఆ యా స్థలాలలో ఆకులు, కాయలు, నీళ్లు మాత్రమే ఆహారంగా తీసుకొంటూ నియమ సహితుడై, శరీరసంస్కార రహితుడై, ఔదార్యమహితుడైన విదురుడు పరివ్రాజక వేషం ధరించినవాడు అయి సంచారం చేసాడు.

3-40-క.

హర్షము గదురఁగ భారత

వర్షమునం గలుగు పుణ్యవ్రతీర్థము లు

త్యర్షం జూచుచు విగతా

మర్షుండై సంచరించె మనుజవరేణ్య!

టీకా:

హర్షము = సంతోషము; కదురఁగ = కలుగునట్లు; భారతవర్షమునన్ = భారతదేశములో; కలుగు = ఉన్నట్టి; పుణ్య = పవిత్రమైన; వర = శ్రేష్ఠమైన; తీర్థములున్ = తీర్థక్షేత్రములను; ఉత్కర్షన్ = తెలిసికొను వేడుకతో; చూచుచున్ = చూస్తూ; విగత = విడిచిన; ఆమర్షుండు = కోపము, కినుక కలవాడు; ఐ = అయి; సంచరించెన్ = తిరిగెను; మనుజవరేణ్య = రాజా {మనుజవరేణ్యుడు - మానవులలో గౌరవనీయుడు, రాజు}.

భావము:

మానవోత్తమా! పరీక్షిత్తూ! ఈ విధంగా భారత దేశంలో గల ఉత్తమ పుణ్యతీర్థాలన్నింటినీ సంతోషాతిశయంతో సందర్శిస్తూ, రాగద్వేషాలు విడిచిన విదురుడు తీర్థ యాత్రలు చేస్తూ క్రమంగా ప్రభాసతీర్థం చేరాడు.

3-41-వ.

ఇట్లు సంచరించుచుఁ బ్రభాసతీర్థముకు వచ్చునప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; సంచరించుచు = తిరుగుతూ; ప్రభాస = ప్రభాసము అను; తీర్థమున్ = పుణ్యతీర్థము; కున్ = కు; వచ్చును = వచ్చెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా తిరుగుతు ప్రభాస తీర్థమునకు వచ్చేటప్పుడు ..

3-42-చ.

అరుగుచు దైత్యభేదన ద**యా**పరిలభ సమస్త మేదినీ

భ్రణధురందరుం డగుచుఁ **బాం**డుసుతాగ్రజుఁ డొప్పుచుండ భూ

వర! విదురుండుఁ దన్నికట**వర్య** తమాల రసాల మాధవీ
కురవక మాలతీ వకుళ **కుంజ** లసత్తట మందు నున్నెడన్.

టీకా:

అరుగుచున్ = వస్తూ; దైత్యభేదన = కృష్ణుని {దైత్యభేదనుడు - రాక్షసులను సంహరించిన వాడు, కృష్ణుడు}; దయా = దయచేత; పరి = చక్కగా; లబ్ధ = లభించిన; సమస్త = సమస్తమైన; మేదినీ = భూమిని; భరణ = భరించుట యందు; ధురంధరుండు = మిక్కిలి నేర్పరి; అగుచున్ = అవుతూ; పాండుసుతా = పాండవులలో {పాండుసుతులు - పాండురాజు యొక్క పుత్రులు, పాండవులు}; అగ్రజుడు = పెద్దవాడు {అగ్రజుడు - ముందు పుట్టినవాడు, పెద్దవాడు}; ఒప్పుచుండన్ = చక్కగా ఉండగా; భూవర = రాజా {భూవరుడు - భూమికి వరుడు, రాజు}; విదురుండు = విదురుడు; తత్ = ఆ; నికట = దగ్గరి; వర్య = శ్రేష్ఠమైన; తమాల = కానుగచెట్టు; రసాల = మామిడిచెట్టు; మాధవీ = మాధవీ పూలతీగలు; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింటచెట్టు; మాలతీ = మాలతీపూలతీగలు; వకుళ = పొగడచెట్టు; కుంజ = పొదరిళ్ళతో; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; తటము = ఏటివొడ్డు, ప్రదేశము; అందున్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమున;

భావము:

. రాజా! అలా వస్తున్న విదురుడు ఆ పరిసర ప్రాంతంలోని మద్దిచెట్లూ, మామిడిచెట్లు గురివెంద, ఎఱ్ఱగోరింట, మాలతి, పొగడ మొదలైన తరులతాదులతో కూడి ఉన్న నదీ తీరంలో విదురుడు ఆగి ఉన్నాడు. ఆ సమయంలో రాక్షససంహారుడు శ్రీకృష్ణభగవానుని అనుగ్రహం వల్ల లభించిన సామాజ్యాన్ని ధర్మరాజు పరిపాలిస్తున్నాడు, సమస్త మహిమండలభారాన్ని చక్కగా వహిస్తున్నాడు.

3-43-చ.

నరవర! వేణుజానలవి**నష్ట** మహాటవిమాడ్కిఁ బాండు భూ
వర ధృతరాష్ట్ర సూను లని**వార్య** నిరూఢ విరోధ మెత్తి యొం
డొరుల జయింపఁ గోరి కద**నోర్వి** గురుక్షితిపాలముఖ్యు లం
దలు మృతు లౌటయున్ విని ఘ**నంబు**గ శోకనిమగ్నచిత్తుఁడై.

టీకా:

నరవర = రాజా {నరవరుడు - నరులకు వరుడు, రాజు}; వేణు = వెదుళ్ళ కు; జ = పుట్టిన; అనల = నిప్పు వలన; వినష్ట = బాగా నశించిన; మహా = గొప్ప; అటవి = అడవి; మాడ్కిన్ = వలె; పాండుభూవర = పాండురాజు; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుల; సూనులు = కొడుకులు; అనివార్య = వారింపలేని; నిరూఢ = పాతుకుపోయిన; విరోధమున్ = వైరమును; ఎత్తి = వహించి; ఒండొరులన్ = ఒకరి నొకరు; జయింపన్ = జయించుటను; కోరి = కోరుకొని; కదన = రణ; ఉర్విన్ = రంగమున; కురు = కురువంశపు; క్షితిపాల = రాజులలో క్షితిపాలుడు - భూమిని పాలించువాడు, రాజు; ముఖ్యులున్ = ముఖ్యమైనవారు; అందఱున్ = అందరూ; మృతులు = మరణించినవారు; ఔటన్ = అవుటను; విని = విని; ఘనంబుగన్ = ఎక్కువగా; శోక = దుఃఖమున; నిమగ్న = మునిగిన; చిత్తుడు = చిత్తము కలవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తూ! అప్పుడు ఆ విదురునికి కురుక్షేత్రసంగ్రామం సంగతి తెలిసింది. కౌరవులూ, పాండవులూ వారింపరాని వైరాలతో మహా ఘోరమైన యుద్ధం చేసారనీ, పరస్పర విజయోత్కంఠతో జరిగిన ఆ కురుక్షేత్ర మహాసంగ్రామంలో, వెదురుపొదలలో పుట్టే దావాగ్నిలో దగ్ధమయ్యే అడవిలాగా దుర్యోధనాది కురుకుమార సమూహమంతా నశించారనీ విని విదురుడు పట్టరాని శోకంలో మునిగాడు.

3-44-ఉ.

ఆయెడఁ గాలు దన్నక రయంబున నేఁగి సరస్వతీనదీ

తోయములందుఁ గ్రుంకి మునిత్తుల్కుడు వే చనియెం దనూనపా

తోయరుహాప్త భార్గవ పృథ్విత్రిత సోమ సుదాస శక్తి భృ

ద్వాయు యమాభిధానయుత వాహినులం దనురక్తిఁ గ్రుంకుచున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయములో; కాలు = కాలు; తన్నక = నిలువక; రయంబునన్ = శ్రీఘ్రముగా; ఏగి = వెళ్ళి; సరస్వతీ = సరస్వతి అను; నదీ = నది యొక్క; తోయములు = నీటి; అందున్ = లో; క్రుంకి = స్నానముచేసి; ముని = మునులతో; తుల్యుడు = సమానమైనవాడు; వేచనియెం = వెళ్ళివెళ్ళి; తనూనపాత్ = అగ్నిహోత్ర; తోయరుహాప్త = సూర్య {తోయరుహాప్త - తోయ (నీటి) రుహ (పుట్టిన, మొలచిన) (పద్మము)లకు ఆప్తుడు, సూర్యుడు}; భార్గవ = భార్గవ {భార్గవుడు - భర్గుని కొడుకు, పరశురాముడు}; పృథు = పృథు {పృథు - పృథుచక్రవర్తి}; త్రిత = త్రిత; సోమ = సోమ {సోముడు - చంద్రుడు}; సుదాస = సుదాస; శక్తిభృత్ = కుమారస్వామి; వాయు = వాయు; యమ = యమ; అభిదాన = పేర్లు; యుత = కల; వాహినులు = నదులు; అందున్ = లో; అనురక్తిన్ = ఇష్టముగ; క్రుంకుచున్ = స్నానముచేయుచు.

భావము:

విదురుడికి ఇక అక్కడ ఉండడానికి కాలు నిలబడలేదు. మునిసమానుడైన ఆ విదురుడు వెంటనే యాత్రలకు మరల బయలుదేరాడు. సరస్వతీ నదిలో స్నానంచేసాడు. అనంతరం అగ్ని, సూర్య, శుక్ర, పృథు, త్రిత, సోమ, సుదాస, కుమార, వాయు, యమ ఇత్యాది దేవతానామాలతో ప్రసిద్ధమైన నదులలో ఆసక్తితో స్నానాలు చేసాడు.

3-45-ఉ.

వెండియుఁ బుణ్యభూములఁ బవిత్రసరిత్తులఁ జూచుచున్ రమా

మండనుఁ డుండు దివ్యరుచిమన్మణిచారుకవాట గేహళి

మండిత సౌధగోపుర విమానము లున్నత భక్తిఁ జూచుచున్

నిండిన వేద్యఁ గృష్ణ పద నీరజ చింతనుఁ డై క్రమంబునన్.

టీకా:

వెండియున్ = మరియు; పుణ్య = పవిత్ర; భూములన్ = ప్రదేశములను; పవిత్ర = పవిత్ర; సరిత్తులన్ = నదులను; చూచుచున్ = చూస్తూ; రమామండనుడు = కృష్ణుడు {రమామండనుడు - రమ

(లక్ష్మీదేవి)చే మండనుండు (అలంకారముగా గలవాడు), విష్ణువు; ఉండు = ఉండే; దివ్య = దివ్యమైన; రుచిమత్ = కాంతులుగల; మణి = మణులతో కూడిన; చారు = అందమైన; కవాట = తలుపులు; గేహళీ = ద్వారబంధములతో; మండిత = అలంకరింపబడిన; సౌధ = సౌధములు {సౌధము - సున్నము కొట్టిన ఇండ్లు}; గోపుర = ఎత్తైన గోపురములు; విమానములు = విమానములను {విమానము - చక్రవర్తి సౌధము, ఆకాశయాన సాధనము}; ఉన్నత = గొప్ప; భక్తిన్ = భక్తితో; చూచుచున్ = చూస్తూ; నిండిన = నిండు; వేడ్కన్ = కోర్కెతో; కృష్ణు = కృష్ణునియొక్క; పద = పాద; నీరజ = పద్మములను; చింతనుండు = ధ్యానించుచున్నవాడు; ఐ = అయి; క్రమంబునన్ = వరుసగా.

భావము:

ఇంకా విదురుడు పుణ్యస్థలాలనూ, పవిత్రనదీ తీర్థాలనూ సేవిస్తూ వెళ్ళి అలా లక్ష్మీ పతియైన శ్రీకృష్ణుని దివ్య మందిరాలు, మహోజ్వలమైన మణులు పొదిగిన తలుపులతో, గడపలతో విరాజిల్లుతున్న సౌధాలూ, విమానాలూ, గోపురాలూ, ఆలయాలూ మిక్కిలి భక్తితో చూస్తూ నగరంలోకి వెళ్ళాడు. శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాలను స్మరిస్తూ ఎంతో సంతోషంతో ముందుకు సాగాడు.

3-46-చ.

చని చని తొంటి మత్స్యకురు**జాం**గలభూము లతిక్రమించి చ

య్యన యమునానదిం గదిసి **య**చ్చట భాగవతున్ సరోజలో

చన దృఢభక్తు సద్గుణవి**శై**రదు శాంతుని దేవమంత్రి శి

ఘ్నని మహితప్రసిద్ధుఁ బరి**శో**షితదోషుఁ బ్రబుద్ధు నుద్ధవున్.

టీకా:

చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి; తొంటి = మునుపటి; మత్స్య = మత్స్య; కురు = కురుదేశపు; జాంగల = మెరక; భూములన్ = ప్రదేశములన్; అతిక్రమించి = దాటి; చయ్యన = వేగముగ; యమునా = యమున అను; నదిన్ = నదిని; కదిసి = సమీపించి; అచ్చటన్ = అక్కడ; భాగవతున్ = భాగవత ధర్మానుయాయిన; సరోజలోచన = కృష్ణుని {సరోజలోచనుడు - సరస్ నందు పుట్టిన (పద్మము)ల వంటి కన్నులున్నవాడు, కృష్ణుడు}; దృఢ = గాఢమైన; భక్తున్ = భక్తుని; సద్గుణ =

మంచిగుణములలో; విశారదు = బహునేర్పరిని; శాంతుని = ప్రశాంతముగ నుండువానిని;
 దేవమంత్రి = బృహస్పతి (దేవమంత్రి - దేవతలకు మంత్రి, బృహస్పతి); శిష్యుని = శిష్యుని; మహిత =
 మిక్కిలి; ప్రసిద్ధున్ = పేరుపొందినవానిని; పరిశోషిత = శుష్కింపబడిన; దోషున్ = దోషములు కల
 వానిని; ప్రబుద్ధున్ = మేల్కొంచిన బుద్ధి కలవానిని; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవుని.

భావము:

అలాగ వెళ్ళివెళ్ళి మత్స్య కురు, జాంగల భూములను అతిక్రమించి అనంతరం యమునా నదిని
 సమీపించాడు. ఆ నదీతీరంలో పరమభాగవతుడు, శ్రీకృష్ణుని మీద అఖండమైన భక్తిగలవాడు.
 ఉత్తమగుణ సంపన్నుడు, శాంతుడు, రాజనీతిలో బృహస్పతి శిష్యుడు, మిక్కిలి యశస్సు కలవాడూ,
 దోషశూన్యుడు, మహాజ్ఞాని అయిన ఉద్ధవుణ్ణి దర్శించాడు.

3-47-క.

కని యనురాగ వికాసము

దన మనమునఁ దొంగిలింపఁ దగ గాఢాలిం

గన మాచరించి నెయ్యం

బునఁ గుశలప్రశ్న సేసి ముదమునఁ బలికెన్.

టీకా:

కని = చూసి; అనురాగ = ప్రేమ; వికాసము = వికాసము; తన = తన యొక్క; మనమునన్ = మనసు
 నందు; తొంగిలింపన్ = ఆక్రమించగా; తగ = తగ; గాఢ = గట్టిగా; ఆలింగనము = కౌగలించుట;
 ఆచరించి = చేసి; నెయ్యంబునన్ = స్నేహమున; కుశలప్రశ్న = కుశలప్రశ్నలు; చేసి = వేసి;
 ముదమునన్ = సంతోషముతో; పలికెన్ = అనెను.

భావము:

ఉద్ధవుణ్ణి చూడగానే విదురుని హృదయంలో అనురాగం పొంగిపొరలింది. రెండుచేతులు చాపి గట్టిగా కొగిలించుకున్నాడు. స్నేహం పాటిస్తూ కుశలప్రశ్నలు కురిపించిన అనంతరం సంతోషంతో విదురుడు ఉద్ధవునితో ఇలా అన్నాడు.

3-48-క.

"హరిభక్తులు పుణ్యాత్ములు

దురితవిదూరులు విరోధిదుర్దమబలులుం

గురుకులతిలకులు కుంతీ

వరసూనులు గుశలులే యవారిత భక్తిన్.

3-48/1-వ. ఇట్లనియె. - తంజనగరము - తేవప్పేరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

హరి = కృష్ణుని (హరి - దుఃఖములను హరించువాడు, కృష్ణుడు); భక్తులు = భక్తులు; పుణ్యాత్ములున్ = పుణ్యాత్ములును; దురిత = పాపములకు; విదూరులున్ = దూరముగా నుండువారును; విరోధి = విరోధులకు; దుర్దమ = ఓడించుటకు వీలుకాని; బలులున్ = బలము కలవారును; కురు = కురు; కుల = వంశమునకు; తిలకులు = అలంకార మైనవారును; కుంతీ = కుంతీదేవి యొక్క; వర = శ్రేష్ఠమైన; సూనులున్ = పుత్రులు; కుశలులే = క్షేమమేనా; అవారిత = వారింపరాని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

"ఓ ఉద్ధవా! కృష్ణభక్తులూ, పవిత్రచరిత్రులూ, విరోధులకు నిరోధింపరాని వీరాధివీరులూ, కురుకులానికి అలంకార మయిన వారూ అయిన కుంతీదేవి కుమారులు కుశలంగా వున్నారా.

3-49-చ.

హరి దన నాభిపంకరుహమందు జనించిన యట్టి భారతీ
శ్వరుడతిభక్తి వేడ యదువంశమునన్ బలకృష్ణమూర్తులై
పరగ జనించి భూభరముఁ బాపిన భవ్యులు రేవతీందిరా
వరులట శూరసేనుని నివాసమునన్ సుఖ మున్నవారలే?

టీకా:

హరిన్ = విష్ణుని; తన = తన యొక్క; నాభి = బొడ్డున; పంకరుహము = పద్మము (పంకరుహము -
బురదలో పుట్టినది, పద్మము); అందున్ = లో; జనియించినయట్టి = పుట్టినట్టి; భారతీశ్వరుడు =
బ్రహ్మదేవుడు (భారతీశ్వరుడు - సరస్వతీదేవిభర్త, బ్రహ్మదేవుడు); అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో;
వేడన్ = కోరగా; యదు = యదు; వంశమునన్ = వంశములో; బల = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు;
మూర్తులు = రూపులు ధరించినవాడు; ఐ = అయి; పరగన్ = ప్రసిద్ధికెక్కి; జనించి = పుట్టి; భూ =
భూదేవి యొక్క; భరమున్ = భారమును; పాపిన = పోగొట్టిన; భవ్యులు = శుభరూపులు; రేవతీ =
రేవతీ దేవి యొక్క; ఇందిర = రుక్మిణి దేవి యొక్క (ఇందిర - లక్ష్మీదేవి, ఆమె అవతారం రుక్మిణి);
వరులు = భర్తలు; అట = అక్కడ; శూరసేనుని = శూరసేనుని (శూరసేనుడు - కృష్ణుని తాత);
నివాసమున్ = పట్టణమున; సుఖమునన్ = సౌఖ్యముగ; ఉన్నవారలే = ఉన్నారు.

భావము:

తన నాభికమలం నుండి పుట్టిన బ్రహ్మదేవుడు పరమభక్తితో ప్రార్థింపగా శ్రీహరి బలరాముడుగా,
కృష్ణుడుగా యదువంశంలో ఉదయించాడు. అట్లా పుట్టి భూభారాన్ని పోగొట్టిన మహాదయులు,
రేవతీరుక్మిణీ హృదయప్రియులు రామకృష్ణులు తమ తాత గారి ఇంటిలో సుఖంగా ఉన్నారు.

3-50-చ.

కురుకులు లాదరింపఁగ సముందును నాప్తుఁడునై తనర్పి సో
దర తరుణీజనంబులనుఁ దత్పతులం గడు గారవంబునం
గరుణ దలిర్ప నాత్మజులకుంటఁ బ్రియొన్నతిఁ బ్రోచువాడు సు
స్థిరమతి నున్నవాడె వసుదేవుఁడు వృష్ణికులప్రదీపకా!

టీకా:

కురు = కురు; కులులు = వంశస్తులు; ఆదరింపగన్ = ఆదరిస్తుండగా; సఖుడునున్ = మిత్రుడు;
ఆప్తుడున్ = ఆపదలలో ఆదుకొనువాడు; ఐ = అయి; తనర్చి = అతిశయించి; సోదర = తోటి; తరుణీ
= స్త్రీ; జనంబులన్ = జనములను; తత్ = వారి; పతులన్ = భర్తలను; కడు = మిక్కిలి; గారవంబున్ =
ప్రేమ; కరుణన్ = దయ; తలిర్పన్ = వికసించగా; ఆత్మజుల = తన పుట్టిన వారి; కంటన్ = కంటెను;
ప్రియ = ప్రేమ యొక్క; ఉన్నతిన్ = ఉన్నతితో; ప్రోచు = కాపాడే; వాడు = వాడు; సుస్థిర = చక్కటి
స్థిరమైన; మతిన్ = మనసుతో; ఉన్నవాడె = ఉన్నడా; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; వృష్ణికులప్రదీపకా
= ఉద్ధవా {వృష్ణికులప్రదీపకుడు - వృష్ణి కులమును ప్రకాశింపజేయువాడు, ఉద్ధవుడు}.

భావము:

వృష్ణివంశాన్ని ప్రకాశవంతం చేయువాడ! ఉద్ధవా! కురువంశీయులైన కౌరవులూ, పాండవులూ
తనను ఎంతో గౌరవంగా చూస్తుండగా, నెయ్యమై, ఆపుడై తన చెల్లెళ్ళనూ, వారి భర్తలనూ ఎంతో
ఆదరంగా ఆప్యాయంగా కన్నబిడ్డలకంటే మిన్నగా లాలించి పాలించే వసుదేవుడు ఆరోగ్యంగా
ఉన్నాడా?

3-51-శా.

కందర్పాంశమునం దనూజుఁ బడయం **గా**మించి భూదేవతా
బృందంబున్ భజియించి తత్కరుణ దీపింపం బ్రభావంబు పెం
పొందన్ రుక్మిణి గన్ననందనుఁడు ప్రద్యుమ్నుండు భాస్వచ్ఛమూ
సందోహంబులు దన్నుఁ గొల్ప మహితోత్సాహంబునన్ మించునే.

టీకా:

కందర్ప = మన్మథుని; అంశమునన్ = అంశము; అందు = తో; తనుజున్ = పుత్రుని; పడయన్ =
పొందుటను; కామించి = కోరి; భూదేవతా = బ్రాహ్మణుల; బృందమున్ = సమూహమును;
భజియించి = ఆరాధించి; తత్ = వారి; కరుణ = దయ; దీపింపన్ = ప్రకాశింపగ; ప్రభావంబు =
ప్రభావము; పెంపొందన్ = వృద్ధికాగా; రుక్మిణి = రుక్మిణీదేవి; కన్న = కన్నటువంటి; నందనుడు =

కొడుకు; ప్రద్యుమ్నండు = ప్రద్యుమ్నుడు; భాస్వత్ = ప్రకాశిస్తున్న; చమూ = సేనల; సందోహంబులు = సమూహములు; తన్నున్ = తనను; కొల్వ = కొలుచుచుండగా; మహిత = గొప్ప; ఉత్సాహంబునన్ = ఉత్సాహముతో; మించునే = అతిశయించుచున్నాడా.

భావము:

మన్మథుని అంశగల కుమారుణ్ణి పొందదలచి రుక్మిణీదేవి బ్రాహ్మణుల్ని పూజించింది, వారి అనుగ్రహం వల్ల అత్యంత మహిమోపేత అయిన రుక్మిణీమాత కన్న సంతానం ప్రద్యుమ్నుడు సమస్త సేనాసమూహం తనను సంసేవిస్తూ ఉండగా ఉత్సాహంతో ఉన్నాడుగదా!

3-52-క.

సరసిజలోచన కరుణా

పరిలబ్ధ సమస్త ధరణీపాలన మహిమం

బరమప్రీతి సుఖించునె

చిరవిభవోదారుఁ డుగ్రసేనుఁడు జగతిన్.

టీకా:

సరసిజలోచన = కృష్ణుని {సరసిజలోచనుడు - పద్మముల వంటి కన్నులున్నవాడు, కృష్ణుడు}; కరుణా = దయవలన; పరి = చక్కగా; లబ్ధ = లభించిన; సమస్త = సమస్తమైన; ధరణీ = భూమిని; పాలన = పాలించు; మహిమన్ = ప్రభావమున; పరమ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగా; సుఖించునే = సుఖిస్తున్నాడా; చిర = చాలాకాలము; విభవ = వైభవముతో; ఉదారుడు = ఉదార స్వభావుడు; ఉగ్రసేనుడు = ఉగ్రసేనుడు {ఉగ్రసేనుడు - కృష్ణుని తాత, కంసుని తండ్రి}; జగతిన్ = భూమిపైన.

భావము:

పద్మాలలాంటి కన్నులున్న కృష్ణుని కరుణాకటాక్షం వల్ల లభించిన రాజ్యాన్ని అంతటినీ పాలిస్తున్న ఉగ్రసేనుడు సంప్రీతుడై, శాశ్వత వైభవం పొంది సుఖంగా జీవిస్తూ ఉన్నాడా?

3-53-చ.

లలిత పతివ్రతామణి విలాసవతీతిలకంబు పార్వతీ

లలన గుమారుఁ గన్నటు సులక్షణ జాంబవతీ లలామ ని

ర్మల గతిఁ గన్న పట్టి సుకుమారతనుండు విరోధిభంజనో

త్కలిక సుఖించునే గుణకదంబుఁడు సాంబుఁడు వృష్టిపుంగవా!

టీకా:

లలిత = లాలిత్యముగల; పతివ్రతా = పతివ్రతలలో; మణి = మణివంటిదియును; విలాసవతీ = శృంగారవతులలో, స్త్రీలలో; తిలకంబున్ = శ్రేష్ఠమైనదిను; పార్వతీ = పార్వతీ; లలన = దేవి; కుమారున్ = కుమారస్వామిని; కన్న = కనిన; అటు = విధముగ; సులక్షణ = మంచులక్షణములు గలమె; జాంబవతీ = జాంబవతీ; లలామ = దేవి; నిర్మల = నిర్మలమైన; గతిన్ = విధముగ; కన్న = కనిన; పట్టి = కుమారుడు; సుకుమార = సుకుమారమైన; తనుండు = శరీరము కలవాడు; విరోధి = శత్రువులను; భంజన = భంగపరచు; ఉత్కలికన్ = ఉత్సాహ తరంగముతో; సుఖించునే = సౌఖ్యముగ ఉన్నాడా; గుణ = సుగుణముల; కదంబుడు = కలయికైనవాడు; సాంబుడు = సాంబుడు; వృష్టిపుంగవా = ఉద్ధవా {వృష్టిపుంగవుడు - వృష్టి వశమున శ్రేష్ఠుడు, ఉద్ధవుడు}.

భావము:

వృష్టివంశపు ఉత్తముడా! ఉద్ధవా! పతివ్రతా శిరోమణీ, ఉత్తమ రమణీమణీ, సద్గుణవతీ అయిన జాంబవతి, పార్వతీదేవి కుమారస్వామిని కన్నట్లు సాంబుని కన్నది. సుకుమారమైన దేహంగల అందగాడూ, విరోధులను చీల్చి చెండాడే వీరాధివీరుడు, సుగుణాలవాలుడు. ఆ సాంబుడు క్షేమమేనా?

3-54-క.

హరిపదసేవకుఁ డరి భీ

క్షరుఁ డర్జును వలన మిగులఁ గ్రూర్ముక విద్యల్

దిశముగఁ గఱచిన సాత్యకి

వరసుఖ విభవముల నున్నవాఁడె ధరిత్రిన్?

టీకా:

హరి = కృష్ణుని {హరి - సంచిత పాపములను హరించు వాడు, కృష్ణుడు}; పద = పాదములను;
సేవకుడు = సేవించువాడు; అరి = శత్రువులకు; భీకరుడు = భయము కలిగించువాడు; అర్జును =
అర్జునుని; వలన = వలన; మిగుల = మిక్కిలి; కార్ముక = విలు; విద్యల్ = విద్యలు; తిరముగ =
స్థిరముగా; కఱచిన = నేర్చిన; సాత్యకి = సాత్యకి; వర = శ్రేష్ఠమైన; సుఖ = సౌఖ్యముల; విభవములన్
= వైభవములతో; ఉన్నవాడె = ఉన్నాడె; ధరిత్రిన్ = భూమిమీద.

భావము:

కృష్ణ చరణ కింకరుడూ, శత్రువుల పాలిటి భయంకరుడూ, అర్జునుని దగ్గర చక్కటి విలువిద్య
నేర్చుకొన్నవాడూ అయిన సాత్యకి అత్యంత సుఖవైభవాలతో అలరారుతున్నాడా?

3-55-మ.

జలజాతాంకుశ చక్ర చాప కులిశ**చ్చ**త్రాది రేఖాంకితో

జ్ఞల గోవింద పదాబ్జ లక్ష్మిత విరా**జ**న్మార్గ ధూళిచ్చటా

కలితాంగుండు విధాతకల్మషుండు ని**ష్కా**మైక ధర్ముండు స

త్ములజాతుండన నొప్పు నట్టి ఘనుఁ డ**క్తూ**రుండు భద్రాత్ముడే?

టీకా:

జలజాత = పద్మము; అంకుశ = అంకుశము; చక్ర = చక్రము; చాప = విల్లు; కులిశ = వజ్రము; ఛత్ర =
గొడుగు; ఆది = మొదలైన; రేఖా = రేఖలు; అంకిత = గుర్తులు; తోన్ = తో; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన;
గోవింద = కృష్ణుని {గోవిందుడు - గోవులకు నాయకుడు, కృష్ణుడు}; పద = పాదములను; అబ్జ =
పద్మముల; లక్ష్మిత = గురుతు వేయబడి; విరాజిత్ = విరాజిల్లుచున్న; మార్గ = త్రోవలందలి; ధూళి =
దుమ్ము; చ్చటా = రేణువులచే; కలిత = కూడిన; అంగుడు = దేహముకలవాడు; విధాత =
పోగొట్టబడిన; కల్మషుడు = పాపములు కలవాడు; నిష్కామ = కోరికలు లేకపోవుట అనుట; ఏక =
మాత్రమే; ధర్ముండు = ధర్మముగా కలవాడు; సత్ = మంచి; కుల = వంశమున; జాతుండు =

పుట్టినవాడు; అనన్ = అనగా; ఒప్పునట్టి = ఒప్పుచున్న; ఘనుడు = గొప్పవాడు; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; భద్ర = శుభమైన; ఆత్ముడే = మనసు కలవాడు.

భావము:

గోవులకు ఒడయుడు అయిన శ్రీకృష్ణుని పాదాలు పద్మం, అంకుశం, చక్రం, ధనుస్సు, వజ్రం, ఛత్రం మొదలైన శుభరేఖలతో ఒప్పి ఉంటాయి. అటువంటి శ్రీపాదముద్రలు ప్రకాశించే త్రోవలలోని దుమ్ముతో ధూసరితం అయిన నిండుదేహంతో, పాపరహితుడు అయిన అక్రూరుడు ఆనందంగా ఉన్నాడా? నిష్కాముడూ, ధర్మపరుడూ, సద్వంశ సంజాతుడూ అయిన ఆ మహానుభావునికి క్షేమమే కదా.

3-56-క.

శ్రుతులునుఁ గ్రతుజాతము స

మృతిఁ దాల్చినయట్టి వేదమాతగతిన్ శ్రీ

పతిఁ దనగర్భంబున ర

క్షీతుఁ జేసిన గరిత దేవక్రీసతి సుఖమే.

టీకా:

శ్రుతులున్ = వేదములును; క్రతు = యజ్ఞముల; జాతమున్ = సమూహములును; సమృతిన్ = అంగీకారముతో; తాల్చిన = ధరించిన; అట్టి = అటువంటి; వేదమాత = గాయత్రి (వేదమాత - వేదములకు తల్లి వంటిది, గాయత్రి); గతిన్ = వలె; శ్రీపతిన్ = కృష్ణుని (శ్రీపతి - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణుసహస్రనామాలలో 603వ నామం); తన = తన; గర్భంబునన్ = గర్భమున; రక్షీతున్ = కాపాడబడినవానిగ; చేసిన = చేసినట్టి; గరిత = పతివ్రత; దేవక్రీసతి = దేవక్రీదేవి; సుఖమే = సౌఖ్యముగ ఉన్నదా.

భావము:

వేదాలనూ యజ్ఞాలనూ సాదరంగా తనలో దాచుకొన్న వేదమాతలా శ్రీమన్నారాయణుణ్ణి తన గర్భంలో ఆప్యాయంగా ధరించి కాపాడిన దొడ్డ ఇల్లాలు దేవకీదేవి సుఖంగా ఉందా?

3-57-వ.

మఱియు, మహాత్మా! మహితోపాసకులగువారల కోర్కులు నిండింపజాలిన పరమేశ్వరుండు శబ్దశాస్త్రంబునకుం గారణంబని తన్ను నఖిల దేవతాజనంబు లగ్గింపంగలమేటి యగుటంజేసి మనోమయుండును సకలజీవచతుర్విధాంతఃకరణంబు లైన చిత్తాహంకార బుద్ధి మనంబులకుం గ్రమంబున వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధు లధిదేవతంబు లగుదు; రట్టి చతుర్విధతత్త్వంబులకుఁ దుర్యంబైన తత్త్వంబును నైన యనిరుద్ధకుమారుండు సంతోషచిత్తుండగునే" యని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; మహాత్మా = గొప్పవాడా; మహిత = మిక్కిలిగా; ఉపాసకులు = సేవించువారు; అగు = అయిన; వారల = వారి యొక్క; కోర్కులు = కోరికలను; నిండింప = తీర్చి; జాలిన = గలిగిన; పరమ = అత్యున్నత; ఈశ్వరుడు = దేవుడు; శబ్దశాస్త్రంబున్ = వ్యాకరణమున; కున్ = కు; కారణంబు = కారణము; అని = అని; తన్ను = తనను; అఖిల = సమస్తమైన; దేవతా = దేవతల; జనంబులు = సమూహములు; అగ్గింపన్ = స్తుతింపగా; కల = అర్హత కలిగిన; మేటి = శక్తిమంతుడు; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన; మనస్ = మనసును; మయుండును = నిండి ఉండువాడును; సకల = సమస్తమైన; జీవ = జీవులకు; చతురః = నాలుగు; విధ = విధములైన; అంతఃకరణంబులు = లోపలి ఇంద్రియములు {చతుర్విధాంతకరణములు అధిదేవతలు - 1 చిత్తము-వాసుదేవుడు 2 అహంకారము-సంకర్షణుడు 3 బుద్ధి-ప్రద్యుమ్నుడు 4 మనసు-అనిరుద్ధుడు}; ఐన = అయినట్టి; చిత్త = చిత్తమునకు; అహంకార = అహంకారమునకు; బుద్ధి = బుద్ధికి; మనంబులు = మనసుల; కున్ = కు; క్రమంబునన్ = వరుసగా; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు; సంకర్షణ = సంకర్షణుడు; ప్రద్యుమ్న = ప్రద్యుమ్నుడు; అనిరుద్ధులు = అనిరుద్ధులు; అధిదేవతంబులు = అధిదేవతలు {అధిదేవతలు - అధికారము కలవారు}; అగుదురు = అవుతారు; అట్టి = అటువంటి;

చతుః = నాలుగు; విధ = విధములైన; తత్త్వంబులు = తత్త్వముల; కున్ = కు; తుర్యంబున్ = నాలుగవది {తుర్యంబు - తురీయంబు, నాలుగవది}; ఐన = అయినట్టి; తత్త్వంబును = అంశమును; ఐన = అయిన; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు అను; కుమారుడు = పిల్లవాడు; సంతోష = సంతోషముతో కూడిన; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; అగునే = అవునా; అని = పలికి.

భావము:

మహాత్మా! ఉద్ధవా! అనిరుద్ధుడు నిత్యం తన్ను భక్తితో సేవించేవారి కోరికలన్నీ నెరవేర్చగల భగవానుడు. శబ్దశాస్త్రానికి కారణమని సమస్త దేవతలచేత కొనియాడబడ దగిన వాడు. మనోమయుడైనవాడు. అఖిల ప్రాణులకూ అంతఃకరణాలైన చిత్తం, అహంకారం, బుద్ధి, మనస్సు అనే నాలుగింటికీ క్రమంగా వాసుదేవుడు, సంకర్షణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడు అధిష్ఠాన దైవాలు. ఇలా మనస్సుకు అధిపతియైన ఆ అనిరుద్ధుడు ఆనందంగా ఉన్నాడా?" అని అడగి మరల.

3-58-మ.

"ఇతరారాధన మాని కృష్ణఁ గమలాధీశుం బయోజాసనా
ర్చితృ భక్తిన్ నిజనాథుఁగా సతతమున్ సేవించు పుణ్యుల్ జగ
న్నతు లధ్యాత్మ విదుల్మహాభుజులు మాన్యుల్ ధర్మమార్గుల్సము
న్నతి సత్యాత్మజ చారుదేష్ట గదు లానందాత్ములే యుద్ధవా!

టీకా:

ఇతర = ఇతరమైన; ఆరాధనము = సేవించుటలు; మాని = మానేసి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని;
కమలాధీశున్ = కృష్ణుని {కమలాధీశుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; పయోజాసనార్చితృన్ = కృష్ణుని
{పయోజాసనార్చితుడు - బ్రహ్మచేపూజింపబడువాడు, విష్ణువు}; భక్తిన్ = భక్తితో; నిజ = తన;
నాథుగాన్ = ప్రభువుగా; సతతమున్ = ఎల్లప్పుడు; సేవించు = సేవిస్తుండే; పుణ్యుల్ = పుణ్యాత్ములు;
జగత్ = లోకముచే; నుతులు = స్తుతింపబడువారు; అధ్యాత్మ = ఆత్మజ్ఞానము; విదులు =
తెలిసినవారు; మహా = గొప్ప; భుజులు = భుజబలము కలవారు; మాన్యుల్ = గౌరవింపదగ్గవారు;
ధర్మ = ధర్మమును; మార్గులు = అనుసరించువారు; సమున్నతిన్ = మిక్కిలి గొప్పదనముతో; సత్య =

సత్యభామ యొక్క; ఆత్మజులు = పుత్రులు; చారుదేష్ట = చారుదేష్టుడు; గదులు = గదుడును; ఆనంద
= సంతోషముతో; ఆత్మలే = కూడి ఉన్నారా; ఉద్ధవా = ఉద్ధవుడా.

భావము:

ఓ ఉద్ధవా! ఇతర దేవతా పూజలన్నీ విడిచిపెట్టి, బ్రహ్మదేవునికికూడ పూజనీయుడూ, లక్ష్మీపతీ
అయిన శ్రీకృష్ణుణ్ణి తమకు రక్షకుడుగా భావించి భక్తితో నిత్యం సేవించే ధన్యులూ, పుణ్యాత్ములు,
లోకంచే గౌరవింపబడువారూ, ఆధ్యాత్మిక విద్యావేత్తలూ, శక్తిసంపన్నులూ, మన్నింపదగినవారూ,
ధర్మమార్గంలో నడిచేవారూ అయిన సత్యభామానందనులు, చారుదేష్ట, గదులు సంతోషంగా
ఉన్నారా.

3-59-తే.

క్రోధమాత్సర్యధనుఁడు సుయోధనుఁడు

పొలుచు నెవ్వనిసభఁ జూచి కలుష మొదవి

మనములోన నసూయానిమగ్నుఁ డయ్యె

నట్టి ధర్మజుఁ డున్నాడె? యనఘచరిత!

టీకా:

క్రోధ = క్రోధము; మాత్సర్య = మాత్సర్యము; ధనుఁడు = ధనముగా కలవాడు; సుయోధనుడు =
దుర్యోధనుడు; పొలుచున్ = వెలుగు, శోభిల్లు; ఎవ్వని = ఎవని; సభన్ = సభాభవనమును
(మయసభ); చూచి = చూసి; కలుషము = క్రోధము; ఒదవి = పొంది; మనసు = మనసు; లోనన్ =
లోపల; అసూయా = అసూయలో; నిమగ్నుడు = మునిగినవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెనో; అట్టి =
అటువంటి; ధర్మజుడు = ధర్మరాజు {ధర్మజుడు - యమధర్మరాజు పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; ఉన్నాడే =
బాగున్నాడా; అనఘ = పాపములేని; చరిత = ప్రవర్తన కలవాడ.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! ఉద్ధవా! దేదీప్యమానమైన ఏ మయసభను చూసి, మితిమీరిన క్రోధం మాత్స్యర్యం గల ఆ దుర్యోధనుడు కల్మషం పుట్టి, మనసులో అసూయతో నిండిపోయాడో, ఆ ధర్మరాజు సుఖంగా ఉన్నాడా?

3-60-తే.

ఘనగదాభ్యాస చిత్ర సంగతుల మెఱసి

కురుకుమారుల భూరి సంగరము లోన

హతులఁ గావించి వెలసినయట్టి జెట్టి

వాయుతనయుండు గుశలియై వఱలునయ్య?

టీకా:

ఘన = గొప్ప; గదా = గదా ప్రయోగ; అభ్యాస = శిక్షణతో; చిత్ర = విచిత్రమైన; సంగతులన్ = యుక్తులతో; మెఱసి = ప్రకాశించి; కురుకుమారులన్ = కౌరవులను; భూరి = అత్యంత గొప్ప; సంగరము = యుద్ధము; లోనన్ = లో; హతులన్ = సంహరింపబడినవారిగా; కావించి = చేసి; వెలసిన = ప్రకాశించిన; అట్టి = అటువంటి; జెట్టి = వీరుడు; వాయుతనయుండు = భీముడు {వాయుతనయుడు - వాయుదేవుని కుమారుడు, భీముడు}; గుశలి = కుశలముగా ఉన్నవాడు; ఐ = అయి; వఱలున్ = ప్రసిద్ధిచెందునా; అయ్యా = తండ్రీ.

భావము:

గొప్పగా అభ్యాసం చేసిన గదాయుద్ధ విచిత్ర విన్యాసాల కౌశలంతో అతిశయించి, కౌరవులను రణరంగంలో మట్టుపెట్టిన జగజెట్టి వాయుదేవుని పుత్రుడు భీముడు క్షేమంగా ఉన్నాడా?

3-61-చ.

హరికరుణాతరంగిత కటాక్ష నిరీక్షణ లబ్ధ శౌర్య వి

స్ఫురణఁ దనర్చి తన్ను నని బోయగతిన్ గిరిశుం డెదర్చినం

పరవశ మొప్పుగా గెలిచి పాశుపతాస్త్రముఁ గొన్న శత్రు భీ

కరుఁడు ధనంజయుండు సుభగస్థితి మోదము నొందుచుండునే?

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; కరుణా = దయతో; తరంగిత = తొణుకుతున్న; కటాక్ష = కడగంటి; నిరీక్షణ = చూపులచే; లబ్ధ = లభించిన; శౌర్య = శౌర్యము యొక్క; విస్ఫురణన్ = వికాసము వలన; తనర్చి = అతిశయించి; తన్ను = తనను; అనిన్ = యుద్ధములో; బోయ = బోయవాని; గతిన్ = వలె; గిరిశుండు = శివుడు {గిరిశుడు - గిరీశుడు - పార్వతీదేవి భర్త, శివుడు}; ఎదిర్చినన్ = ఎదిరించగా; పరవశము = పరవశము; ఒప్పుగాన్ = పొందేలా; గెలిచి = గెలిచి; పాశుపతాస్త్రమున్ = పాశుపతాస్త్రమును; కొన్న = తీసుకొన్న; శత్రు = శత్రువులకు; భీకరుడు = భయంకరుడు; ధనంజయుండు = అర్జునుడు {ధనంజయుడు - ధనమును (అశ్వమేధ యజ్ఞమునకు వలసిన ధనమును) జయించినవాడు, అర్జునుడు}; సుభగస్థితి = సౌభాగ్యముతో; మోదము = సంతోషము; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండునే = ఉన్నాడా.

భావము:

కరుణాతరంగాలు పొంగిపొరలే కమలాక్షుని కటాక్షవీక్షణాలవల్ల లభించిన పరాక్రమాతిశయం కలవాడూ, మాయా కిరాతరూపంతో వచ్చిన మహేశ్వరుడు అంతవాడితో యుద్ధానికి సిద్ధమై తొడగొట్టి నిలిచి గెలిచి మెప్పించి పాశుపతాస్త్రం ఇప్పించుకొన్న మొనగాడూ, అరివీరభయంకరుడూ అయిన అర్జునుడు సుఖంగా సంతోషంగా ఉన్నాడా?

3-62-మ.

తైలగొప్పన్ జననీవియోగమునఁ గుంత్రీస్తన్యపానంబు సో

దర సంరక్షయుఁ గల్గి దేవవిభు వక్త్రస్థామృతంబున్ ఖగే

శ్వరుఁ డర్థిం గయికొన్న మాడ్కి గురువంశశ్రేణి నిర్జించి త

ధ్రణీరాజ్యముఁ గొన్న మాద్రికొడుకుల్ ధన్యాత్ములే? యుద్ధవా!

టీకా:

తెలుగు = మంచి పద్ధతి ప్రకారము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; జననీ = తల్లి; వియోగమున్ = ఎడబాటువలన; కుంతీ = కుంతీదేవి; స్తన్య = పాలు; పానంబు = త్రాగుటయు; సోదర = సోదరుల; సంరక్షయున్ = రక్షణయు; కల్గి = కలిగి; దేవవిభు = దేవేంద్రుని (దేవవిభు - దేవతలకు ప్రభువు, దేవేంద్రుడు); వక్త్రస్థ = నోటి ముందున్న; అమృతంబున్ = అమృతమును; ఖగేశ్వరుడు = గరుత్మంతుడు (ఖగేశ్వరుడు - పక్షులకు ప్రభువు, గరుత్మంతుడు); అర్థిన్ = కోరి; కయికొన్న = తీసుకొన్న; మాడ్కిన్ = విధముగ; కురు = కౌరవ; వంశ = వంశపు; శ్రేణిన్ = సేనలను; నిర్జించి = ఓడించి; తత్ = ఆ; ధరణీ = భూమిపై; రాజ్యమున్ = ప్రభుత్వమును; కొన్న = తీసుకొన్న; మాద్రి = మాద్రి యొక్క; కొడుకుల్ = కొడుకులు; ధన్య = ధన్యమైన; ఆత్ములే = మనసు కలవారేనా; ఉద్ధవా = ఉద్ధవుడా.

భావము:

ఓ ఉద్ధవా! తమ కన్నతల్లి కాలంచేయగా, చక్కగా కుంతీదేవి చనుబాలు త్రాగిన వారూ, అన్నలచే రక్షింపబడినవారూ, ఇంద్రుడి అధీనంలో ఉన్న అమృతాన్ని సంపాదించిన గరుత్మంతునిలా, కౌరవుల నందరినీ నిర్జించి వారి రాజ్యాన్ని ఆర్జించినవారూ అయిన మాద్రి కొడుకులు నకులసహదేవులు కుశలంగా ఉన్నారా?

3-63-తే.

పాండుభూమీశ్వరుండు సంప్రాప్తమరణుఁ

డైన శిశువులఁ బ్రోచుటకై నిజేశుఁ

గూడి చనకున్న యట్టి యా కుంతిభోజ

తనయ జీవించునే నేడు? మనుచరిత్ర!"

టీకా:

పాండుభూమీశ్వరుండు = పాండురాజు (భూమీశ్వరుడు - భూమి కి ఈశ్వరుడు , రాజు); సంప్రాప్త = ప్రాప్తించిన; మరణుడు = మరణము కలవాడు; ఐన = కాగా; శిశువులన్ = పిల్లలను; ప్రోచుట =

పెంచుట; కై = కోసం; నిజ = తన; ఈశున్ = భర్త; కూడి = తోపాటు, అనుసరించి; చనక =
వెళ్ళకుండగ; ఉన్న = ఉన్న; అట్టి = అటువంటి; ఆ = ఆ; కుంతీభోజతనయ = కుంతీదేవి
{కుంతీభోజతనయ - కుంతల దేశ రాజైన భోజుని కూతురు, కుంతీదేవి}; జీవించునే = బతికే ఉందా;
నేడు = ఈరోజు; మను = మనువు వంటి; చరిత్ర = చరిత్ర కలవాడ.

భావము:

ఉదాత్తమైన వర్తన గలవాడా! ఉద్ధవా! అనాడు పాండురాజు మరణింపగా భర్తతో పాటు తాను
కూడా సహగమనం చేయకుండా బిడ్డల మంచి చెడ్డలు చూడటంకోసం ఉండిపోయింది
కుంతీదేవి. ఇప్పుడు ఆమె క్షేమంగా జీవించి ఉన్నది కదా."

3-64-వ.

అని వెండియు.

టీకా:

అని = అని; వెండియు = మరియు.

భావము:

అని మరల.

3-65-మ.

"**అను**జాతుండగు పాండుభూవిభుఁడు ని**ర్యా**ణంబునుంబొందనా
తనిపుత్రుల్ తనుఁ జేరవచ్చినను మా**ధ్య**స్థ్యంబుఁబోఁదట్టి యె
గ్గొనరించెన్ ధృతరాష్ట్రభూమివిభుఁ డ**ట్లు**హింపఁగా నెగ్గుసే
నినవాడే యగుగాక మేలుగలదే **చిం**తింపఁగా నుద్ధవా!

టీకా:

అనుజాతుండు = సోదరుడు; అగు = అయిన; పాండుభూవిభుండు = పాండురాజు {భూవిభుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; నిర్యాణంబున్ = మరణమును; పొందన్ = పొందగా; ఆతని = అతని; పుత్రుల్ = కొడుకులు; తనున్ = తనను; చేరన్ = దగ్గరకు చేరి; వచ్చిననను = వచ్చినప్పటికిని; మాధ్యస్థ్యంబున్ = మంచి మర్యాద {మాధ్యస్థ్యము - మధ్యవర్తిత్వ న్యాయమును, మంచి మర్యాద}; పోదట్టి = వదిలేసి; యెగ్గు = కీడు; ఒనరించెన్ = చేసెను; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు అను; భూవిభుడు = రాజు {భూవిభుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; అట్లు = ఆవిధముగ; ఊహింపగాన్ = అనుకొంటుండగా; ఎగ్గు = కీడు; చేసినవాడే = చేసినవాడే; అగున్ = అయితే అయ్యుండ; కాక = వచ్చును; మేలు = బాగానే; కలదే = ఉన్నాడా; చింతింపగాన్ = ఆలోచిస్తే; ఉద్ధవా = ఉద్ధవుడా.

భావము:

అలా పలికిన విదురుడు మరల ఇలా అన్నాడు "ఇంకా ఉద్ధవా! తమ్ముడు పాండురాజు మరణించడంతో, అతని కొడుకులు తన దగ్గరకు వచ్చినపుడు న్యాయం చేసేవానిలా వెన్నుదట్టి ఆశ్రయ మిచ్చి ఆపై కీడే చేసాడు ధృతరాష్ట్రుడు. వాస్తవానికి ఆ మహారాజు చెడ్డవాడేకానీ ఆయన సుఖంగా ఉన్నాడా?

3-66-క.

అనుజుడు వీడనకయ తన

తనయులు నను వెడలనడువఁ దానూరకయుం

డిన ధృతరాష్ట్రుడు నరకం

బునఁబడు నాదైన దుఃఖమున ననఘాత్మా!

టీకా:

అనుజుడు = సోదరుడు; వీడు = ఇతడు; అనకయ = అని చూడక; తన = తన యొక్క; తనయులు = కొడుకులు; ననున్ = నన్ను; వెడల = బయటకు; నడువన్ = గెంటుతుండగా; తాన్ = తను; ఊరకయుండిన = ఊరకుండిపోయినట్టి; ధృతరాష్ట్రుడు = ధృతరాష్ట్రుడు; నరకంబునన్ =

నరకములో; పడున్ = పడును; నాది = నాకు; ఐన = అయినట్టి; దుఃఖమునన్ = దుఃఖము వలన;
అనఘాత్మా = పుణ్యాత్ముడా.

భావము:

ఉద్ధవా! పాపరహితుడవైన మహానుభావా! తన తుంటరి కొడుకులు నన్ను బయటికి
గెంటీసినప్పుడు, తమ్ముడు అని కూడా చూడకుండా నోరుమూసుకొని ఊరకున్న ధృతరాష్ట్రుడు
నాకు కలిగించిన దుఃఖానికి తప్పక నరకయాతన అనుభవిస్తాడు.

3-67-వ.

అదియునుంగాక పరమశాంతుండవైన నీ మనంబున దుఃఖంబు కర్తవ్యంబుగాదంటేని.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; పరమ = మిక్కిలి; శాంతుండవు = శాంత స్వభావివి; ఐన =
అయినట్టి; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; దుఃఖంబున్ = దుఃఖము; కర్తవ్యంబున్ =
పద్ధతి; కాదు = కాదు; అంటేని = అన్నట్లైతే.

భావము:

నీవేమో పరమశాంతుడవు. నీవు ఇలా దుఃఖపడటం సమంజసం కా దని అంటావేమో.

3-68-క.

నరలోకవిడంబనమున

హరి పరమపరుండు మానవాకృతితో ని

ధరబుట్టి యాత్మమాయా

స్ఫురణన్ మోహింపజేయు భూజనకోటిన్.

టీకా:

నర = మానవ; లోక = లోకమును; విడంబనమునన్ = అనుకరించుట వలన; హరి = కృష్ణుడు;
పరమపరుడు = పరాత్పరుడు (పరమపరుడు - పరమైనవానికిని పరమైన (ఉన్నతమైన) వాడు,
పరాత్పరుడు); మానవ = మానవుని; ఆకృతిన్ = రూపమున; ఈ = ఈ; ధరన్ = భూమిపైన; పుట్టి =
పుట్టి; ఆత్మ = తన; మాయా = మాయ యొక్క; స్ఫురణన్ = నేర్పరితనముతో; మోహింపన్ =
మోహములో పడునట్లు; చేయున్ = చేయున్; భూ = భూవాసులైన; జన = జనులు; కోటిన్ =
అందరను.

భావము:

పరాత్పరుడైన హరి లీలామానవుడై ఈ లోకంలో పుట్టి తన మాయాప్రభావంతో మానవుల
నందరినీ వ్యామోహంలో ముంచుతున్నాడు.

3-69-ఉ.

కావున నమృహాత్ముని **వికార**విదూరుని సర్వమోహమా
యావిలమానసుండ నగు**న**ప్పుడు సంస్కృతిదుఃఖినోడు న
దేవుని సత్కృపామహిమ **దే**లినవేళ సుఖింతు నేనకా
దావిధిశంకరప్రభృతు **ల**వ్విభుమాయఁ దరింపనేర్తురే.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = మహాత్ముని; వికార = సర్వవికారములకు;
విదూరునిన్ = బాగా దూరముగ నుండు వాని; సర్వ = అందరను; మోహ = మోహింపజేయు;
మాయా = మాయచే; అవిల = కలత నొందిన; మానసుండన్ = మనసు కలవాడను; అగున్ =
అయిన; అప్పుడు = సమయము లందు; సంస్కృతి = సంసారమువలన; దుఃఖిన్ = దుఃఖము
కలవాడను; ఔదున్ = అగుదును; ఆ = ఆ; దేవుని = దేవుడి; సత్ = మంచి; కృపా = దయ యొక్క;
మహిమన్ = ప్రభావములో; తేలిన = తేలుతుండే; వేళన్ = సమయము లందు; సుఖింతున్ =
సుఖిస్తుంటాను; నేన = నేనే; కాదు = కాదు; ఆ = ఆ; విధి = బ్రహ్మదేవుడు; శంకర = శివుడు;

ప్రభృతులున్ = మొదలైన గొప్పవారైన; ఆ = ఆ; విభు = ప్రభువు యొక్క; మాయన్ = మాయను;
తరింపన్ = దాట; నేర్తురే = గలరా, లేరు;

భావము:

కాబట్టి, ఎలాంటి వికారాలూ లేనివాడూ, మహాత్ముడూ అయిన ఆ శ్రీమన్నారాయణుని
మాయావ్యామోహాలకు నా మనస్సు లోనైనపుడు సంసార సంబంధమైన ఈ దుఃఖాలు
అనుభవిస్తాను. అలాకాక ఆ దేవదేవుని అపారకృపారసం ప్రసరించిననాడు సుఖంగా ఉంటాను.
నేనే కాదు, ఆ బ్రహ్మరుద్రాదులు కూడా ఆ పరాత్పరుని మాయాజాలం నుంచి తప్పించుకొని
బయటపడలేరు.

3-70-వ.

అయిన నమ్మహాత్ముని కరుణాతరంగితాపాంగ పరిలబ్ధ విజ్ఞాన దీపాంకుర నిరస్త
సమస్తదోషాంధకారుండ నగుటంజేసి మదీయ చిత్తంబు హరిపరాయత్తంబయిన
కారణంబునను, దత్తంబు సతతంబు నిరీక్షించుచు నుండుదు; మఱియును.

టీకా:

అయినన్ = అయినప్పటికీ; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = మహాత్ముని; కరణా = దయా; తరంగిత =
తరంగములతో కూడుకున్న; అపాంగ = కటాక్షములు; పరి = బాగుగ; లబ్ధ = పొందిన; విజ్ఞాన =
విశిష్ట జ్ఞానము అను; దీప = దీపపు; అంకుర = మొలకచే; నిరస్త = తొలగింపబడిన; సమస్త =
సమస్తమైన; దోష = దోషములను; అంధకారుండన్ = అంధకారము కలవాడను; అగుటన్ =
అగుట; చేసి = వలన; మదీయ = నా యొక్క; చిత్తంబు = మనసు; హరి = విష్ణువుని; పరా = అందే;
ఆయత్తంబు = లగ్నమైనది; అయిన = అయినట్టి; కారణంబునను = కారణమువలన; తత్త్వంబున్ =
యదార్థతత్త్వమును; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడూ; నిరీక్షించుచున్ = చూస్తూ; ఉండుదున్ = ఉంటాను;
మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఏమైతేనేం, ఆ మహానుభావుడు శ్రీకృష్ణుని కడగంటి చూపుల కరుణారసం ద్వారా లభించిన జ్ఞానదీపకళికలవల్ల నా దోషాలనే చీకట్లన్నీ తొలగిపోయాయి. నా చిత్తం భగవంతుని పాదాలను హత్తుకున్నది. అందువల్ల ఆ పరతత్త్వం కోసమే నిరంతరం నిరీక్షిస్తూ ఉన్నాను.

3-71-సీ.

అట్టి సరోజాక్షుఁ డాత్మీయపదభక్తు

లడవుల నిడుమలఁ గుడుచుచుండ

దౌత్యంబుసేయఁ గొందఱు విరోధులు హరి

బద్ధునిఁజేయ సన్నద్ధులైన

బలహీనుమాడ్కి మార్పుడలేడ యసమర్థుఁ

డని తలంచెదవేని నచ్యుతుండు

పరుల జయింప నోపక కాదు విద్యాభి

జాత్యధనంబుల జగతిఁ బెక్కు

3-71.1-తే.

బాధలనలంచు దుష్టభూపతులనెల్ల

సైన్యయుక్తంబుగా నని సంహరించు

కొఱకు సభలోన నప్పుడా కురుకుమారు

లాడు దుర్భాషణములకు నలుగడయ్యె.

టీకా:

అట్టి = అట్టి; సరోజాక్షుడు = కృష్ణుడు (సరోజాక్షుడు - సరోజ (పద్మము) లవంటి కన్నులున్న వాడు, కృష్ణుడు); ఆత్మీయ = తన; పద = పాదములందు; భక్తులు = భక్తికలవారు; అడవులన్ = అడవులలో; ఇడుమలన్ = బాధలను; కుడుచుచున్ = పడుతూ; ఉండన్ = ఉండగా; దౌత్యంబున్ = దౌత్యము; చేయన్ = చేయుచుండగా; కొందఱు = కొంచరు; విరోధులు = శత్రువులు; హరిన్ = కృష్ణుని; బద్ధునిన్

= బంధింపబడినవాని; చేయన్ = చేయుటకు; సన్నధులు = సిద్ధమమైనవారు; ఐనన్ = కాగా;
 బలహీను = బలములేనివాని; మాడ్కిన్ = వలె; మార్పడలేడ = ఎదురుతిరుగలేడు; అసమర్థుడు =
 చేతకానివాడు; అని = అని; తలచెదవు = అనుకొనెదవు; ఏని = అయితే; అచ్యుతుండు = కృష్ణుడు
 {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (నాశము) లేనివాడు, విష్ణువు}; పరుల = ఇతరుల, శత్రువుల; జయింపన్ =
 గెలుచుట; ఓపక = రాక; కాదు = కాదు; విద్య = విద్య; అభిజాత్య = వంశము; ధనంబులన్ =
 సంపదలవలన; జగతిన్ = లోకమును; పెక్కు = మిక్కిలి; బాధలన్ = బాధలతో; అలంచు =
 వేపుకుతిను; దుష్ట = చెడ్డ; భూపతులన్ = రాజులన్ {భూపతి - భూమికి భర్త, రాజు}; ఎల్లన్ =
 అందరను; సైన్య = సైన్యముతో; యుక్తంబుగాన్ = సహా; అనిన్ = యుద్ధములో; సంహరించు =
 అంతముచేయుట; కొఱకున్ = కోసమై; సభ = (కురు)సభ; లోన్ = లో; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ;
 కురు = కురువు యొక్క; కుమారులు = వంశము వారు; ఆడు = పలుకు; దుర్భాషణములు =
 దుర్భాషలు; కున్ = కి; అలుగడు = కోపించు తెచ్చుకొనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

ఆ పద్మాక్షుడు తన యొక్క భక్తులు అడవుల్లో అష్టకష్టాలు పడడం చూడలేక వారికోసం
 రాయబారం నడిపాడు. శత్రువులు కొందరు అతణ్ణి పట్టి కట్టివేయాలని గట్టి ప్రయత్నాలు చేశారు.
 అప్పుడు అచ్యుతుడు అశక్తునిలాగా వారిని ఆపడానికి ప్రయత్నించలేదు. అంతమాత్రం చేత అది
 ఆయన అసమర్థత అనుకోడానికి లేదు. ఆయన వారిని జయించలేక కాదు. విద్య, వంశం, ధనం
 అనే వీనివల్ల అహంకరించి లోకుల్ని పలుబాధలకు లోనుచేస్తున్న దుష్ట రాజుల్ని ససైన్యంగా
 సంగ్రామభూమిలో సంహరించాలనే సదుద్దేశంతోనే ఆనాటి సభలో కౌరవుల సూటిపోటి
 మాటలకు నొచ్చుకోలేదు. ఆగ్రహం తెచ్చుకోలేదు.

3-72-మ.

జననంబందుటలేని యీశ్వరుడు దా జన్మించుటిల్లన్ విరో

ధినిరాసార్థము వీతకర్ముడగు నద్దేవుండు గర్మప్రవ

ర్తనుఁ డొటిల్లఁ జరాచరప్రకటభూతశ్రేణులం గర్మవ

ర్తనులం జేయఁదలంచి కాక కలవే దైత్యారికింగర్మముల్.

టీకా:

జననంబందుట = పుట్టుటన్నది; లేని = లేనట్టి; ఈశ్వరుడు = కృష్ణుడు {ఈశ్వరుడు - ఒడయుడు, విష్ణుడు}; తాన్ = తాను; జన్మించుట = పుట్టుట; ఎల్లన్ = అంతా; విరోధి, విరోధించుట (మచ్చరించుట) చేయువాడు = లోకవిరుద్ధుల,, నిరాస = ఖండించుట; అర్థము = కోసము; వీతకర్ముడు = కర్మలు వీడినవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; దేవుండు = దేవుడు; కర్మ = కర్మలను; ప్రవర్తనుడు = చేయువాడు; ఔటన్ = అగుట; ఎల్లన్ = అంతా; చర = కదలునవి; అచర = కదలలేనివిగా; ప్రకట = వెలువడు; భూత = జీవ; శ్రేణులన్ = రాశులను; కర్మ = కర్మలను; వర్తనులను = అనుసరించువారను; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొని; కాక = అలా కాని పక్షమున; కలవే = ఉన్నాయా ఏమి; దైత్యారి = కృష్ణుని {దైత్యారి - దితి పుత్రులు (రాక్షసులు)కు శత్రువు, విష్ణువు}; కిన్ = కి; కర్మముల్ = కర్మలు.

భావము:

పుట్టుక అన్నదే లేని ఆ భగవంతుడు పుడుతున్నాడంటే కేవలం మచ్చరించువారిని ఖండించడానికే; కర్మలు లేని దేవుడు కర్మలు చేస్తున్నాడంటే చరాచర జీవకోటిని కర్మబద్ధుల్ని చేయడానికే; అంతేకాని, రాక్షసాంతకుడైన విష్ణుమూర్తికి కర్మలంటూ ఉంటాయా? ఉండవు.

3-73-క.

హరి నరులకెల్లఁ బూజ్యుఁడు

హరి లీలామనుజుఁడును గుణాతీతుఁడునై

పరగిన భవకర్మంబులఁ

బొరయండఁట హరికిఁ గర్మములు లీలలగున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు {హరి - పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; నరులు = మానవులు; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరికిని; పూజ్యుడు = పూజింప తగ్గవాడు; హరి = కృష్ణుడు; లీలా = లీలకు మాత్రమే; మనుజుడును = మానవుడును; గుణ = గుణములకు; అతీతుడును = అతీతమైనవాడును; ఐ =

అయి; పరగినన్ = ప్రవర్తిల్లుటచే; భవ = సంసార; కర్మంబులన్ = కర్మములను; పొరయడు = అంటడు; అట = అక్కడ; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; కర్మములు = కర్మములు; లీలలు = లీలలు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

హరి మానవులందరికీ పూజనీయుడు. ఆయన లీలామానుషవిగ్రహుడు. గుణాలకు అతీతమైన వాడు. జన్మ సంబంధమైన బంధాలు ఆయనకు లేవు. అవి కేవలం ఆ వాసుదేవునికి లీలావిలాసాలు మాత్రమే.

3-74-క.

మదిన్ దనశాసనమిడి నిజ

పదములు సేవించు లోకపాలాదుల పెం

పొదవింప యదుకులంబున

నుదయించెను భువిని బలసహోదరుడగుచున్.

టీకా:

మదిన్ = మనసునందు; తన = తన యొక్క; శాసనము = శాసనము; ఇడి = ఉంచుకొని; నిజ = తన; పదములున్ = పాదములను; సేవించు = సేవిస్తుండే; లోక = లోకములను; పాల = పాలించువారు; ఆదులన్ = మొదలైనవారిని; పెంపొదవింపన్ = విస్తరింపజేయుటకు; యదు = యాదవ; కులమునన్ = కులములో; ఉదయించెన్ = అవతరించెను; భువిని = భూమిమీద; బల = బలరాముని; సహోదరుడు = సోదరుడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

తన ఆజ్ఞలు తలదాల్చి, తన పాదాల్ని సేవించే లోకపాలకులకు హెచ్చరిల్లుట కలిగించేందుకు భూలోకంలో యాదవ వంశంలో బలరామునికి తమ్ముడై శ్రీమహావిష్ణువు అవతరించాడు.

3-75-తే.

చలనమందక భూరి సంసరణతరణ

మైనసత్కీర్తి దిక్కుల నతిశయిల్లి

వఱల సమమతియై యున్నవాడె కృష్ణుఁ"

డనుచు నుద్ధవుని విదురుఁ డడుగుటయును.

టీకా:

చలనము = మార్పులకు {చలనమందక - నిశ్చల శ్లితి}; అందక = లోనుకాక; భూరి = బహు
విస్తారమైన; సంసరణ = సంసారమున; తరణము = తరింపజేయగలది; ఐన = అయిన; సత్ =
మంచి; కీర్తిన్ = కీర్తితో; దిక్కులన్ = నలుదిక్కులను; అతిశయిల్లి = వ్యాపించి; వఱలన్ =
ప్రసీధికెక్కుతుండగా; సమ = సమ; మతి = బుద్ధి కలవాడు; ఐ = అయి; ఉన్నవాడె = ఉన్నాడా;
కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అనుచున్ = అంటూ; ఉద్ధవుని = ఉద్ధవుని; విదురుడు = విదురుడు;
అడుగుటయును = అడుగడము.

భావము:

సంసారసాగరాన్ని తరింపజేస్తూ చెక్కుచెదరని యశోవైభవాన్ని దిక్కులంతటా నిండింపజేసి
ప్రకాశించే ఆ నందనందనుడు ప్రశాంతచిత్తుడై క్షేమంగా ఉన్నాడా?" ఇలా ఉత్కంఠతో విదురుడు
ఉద్ధవుణ్ణి అడిగాడు.

3-76-వ.

అట్టియెడ నయ్యుద్ధవుండు.

టీకా:

అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయమున; ఆ = ఆ; ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు.

భావము:

అలా విదురుడు అడిగినప్పుడు ఉద్ధవుడు.

తృతీయ స్కంధము : కృష్ణాది నిర్యాణంబు

3-77-క.

యదుకులనిధియగు కృష్ణుని

పదజలజవియోగతాపభ్రమున మాటల్

ప్రిదులక హృదయంబెరియఁగఁ

బెదవులుదడుపుచును వగలఁ బెంపటియుండెన్."

టీకా:

యదు = యాదవ; కుల = వంశమునకు; నిధి = నిధి వంటి వాడు; అగు = అయిన; కృష్ణుని = కృష్ణుని;
పద = పాదములను; జలజ = పద్మముల {జలజ - జలమున పుట్టినది, పద్మము}; వియోగ =
ఎడబాటువలని; తాప = బాధ యొక్క; భ్రమునన్ = భారముచేత; మాటల్ = మాటలు; ప్రిదులక =
పెగలక; హృదయంబు = హృదయములో; ఎరియగ = బాధపడగ, పరితపింపగ; పెదవులున్ =
పెదవులు; తడుపుచును = తడుపుకొనుచు; వగలన్ = దుఃఖము; పెంపటి = అతిశయించి; ఉండెన్ =
ఉండెను.

భావము:

అప్పుడు యాదవకులానికి పెన్నిధి అయిన కృష్ణుని పాదపద్మాలకు, దూరమైన కారణంగా
ఉద్ధవునికి దుఃఖం పొంగి వచ్చింది. నోటమాట రాలేదు. గుండె పగిలినట్లయింది. పెదవులు
తడుపుకున్నాడు. శోకం వల్ల కాంతివిహీనుడైనాడు."

3-78-క.

అనిచెప్పి బాదరాయణి

మనుజేంద్రునివలను సూచి మఱి యిట్లనియెన్

"విను మొకనాడీ యుద్ధవుఁ

డనయము నైదేండ్ల బాలుఁడై యున్నతఱిన్.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; బాదరాయణి = శుకుడు (బాదరాయణి - బాదరాయణుని (వ్యాసుని) పుత్రుడు, శుకుడు); మనుజేంద్రుని = పరీక్షిత్తుని (మనుజేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు, పరీక్షిత్తు); వలని = వైపు; చూచి = చూసి; మఱి = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; వినుము = విను; ఒకనాడు = ఒకరోజు; ఈ = ఈ; ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు; అనయమున్ = అవశ్యము; ఐదు = ఐదు; ఏండ్ల = సంవత్సరముల; బాలుడు = పిల్లవాడు; ఐ = అయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తఱిన్ = సమయమున.

భావము:

అని చెప్పి, శుకుడు పరీక్షిత్తుతో ఇంకా ఇలా అన్నాడు "పరీక్షిత్తు మహారాజా! విను. అప్పుడు తన చిన్నతనంలో ఈ ఉద్ధవుడు ఐదేండ్ల బాలుడుగా ఉన్న సమయంలో....

3-79-వ.

మున్ను కృష్ణునిం గూడియాడు బాలకులలో నొక్క బాలునిఁ గృష్ణునింగా భావించి పరిచర్యసేయుచుండ గుణవతీమతల్లి యగు తల్లి సనుదెంచి "యాకొంటి విదియేల రావన్న"యని పిలిచిన జననీవాక్యంబులు గైకొనక యఖండతేజోనిధియైన పుండరీకాక్షపాదారవింద మకరందసేవానురక్తింజేసి యున్న యుద్ధవుండు నేడు కృష్ణవియోగతాపంబున హరివార్త విదురునకుఁ జెప్పంజాలక యొప్పటి యుండుట యేమి చిత్రం" బని వెండియు నిట్లనియె "అంత నుద్ధవుండు సరోజాక్షపాదారవింద మకరందసుధాజలనిధి నిమగ్నమానసుం డై గద్గదకంఠం డగుచు.

టీకా:

మున్ను = మునుపు; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుని; కూడి = కలిసి; ఆడు = అడే; బాలకుల = పిల్లల; లోన్ = లో; ఒక్క = ఒక; బాలునిన్ = బాలుని; కృష్ణునింగా = కృష్ణునివలె; భావించి = భావించి; పరిచర్య = సేవ; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉండగన్ = ఉండగా; గుణవతీమతల్లి = సద్గుణవతులలో శ్రేష్ఠురాలు; అగు = అయిన; తల్లి = తల్లి; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆకొంటివి = ఆకలితో ఉన్నావు; ఇదిఏమి = ఇదేమిటి; రావు

= రావటంలేదు; అన్న = తండ్రీ; అని = అని; పిలిచిన = పిలవగా; జననీ = తల్లి యొక్క; వాక్యంబులు = మాటలు; కైకొనక = వినిపించుకొనక; అఖండ = అఖండమైన; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధి = నిధివంటివాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షు = కృష్ణుని {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీక (పద్మ)ములవంటి కన్నులున్న వాడు, విష్ణువు}; పాద = పాదములను; అరవింద = పద్మముల; మకరంద = తేనెను; సేవా = సేవించుటయందు; అనురక్తిన్ = ఆసక్తి; చేసి = కలిగి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; నేడు = ఈరోజు; కృష్ణ = కృష్ణుని; వియోగ = ఎడబాటువలని; తాపంబునన్ = తాపముచేత; హరి = కృష్ణునిగూర్చిన; వార్త = వార్త; విదురున్ = విదురున; కున్ = కు; చెప్పంజాలక = చెప్పలేక; ఒప్పటి = ఉపేక్షించి; ఉండుట = ఉండుట; ఏమి = ఏమి; చిత్రంబు = విచిత్రము; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అంతన్ = అంతట; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; సరోజాక్ష = కృష్ణుని; పాద = పాదములను; అరవింద = పద్మముల యొక్క; మకరంద = తేనెవంటి; సుధా = అమృత; జలనిధిన్ = సముద్రములో {జలనిధి - నీటికి నిధి వంటిది, సముద్రము}; నిమగ్న = మునిగిన; మానసుండు = మనసుకలవాడు; ఐ = అయి; గద్గద = బొంగురుపోయిన; కంఠండు = కంఠము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అలా ఉద్ధవుడు ఐదేండ్ల పిల్లాడుగా ఉండగా, ఒకనాడు కృష్ణునితో కలిసి ఆడుకుంటున్న ఆ పిల్లలు అందరిలో ఒక బాలుణ్ణి కృష్ణునిగానే భావిస్తూ సేవలు చేయసాగాడు. సుగుణాలవల్లి అయిన అతని తల్లి అక్కడికి వచ్చి "నీకు ఆకలేస్తోంది కదా, ఇక అన్నానికి రా" అని పిలిచింది. ఉద్ధవుడు తల్లి మాటలు వినిపించుకోలేదు. అనంత తేజస్సంపన్నుడగు పద్మాక్షుని పాదారవింద మకరంద మాధుర్యంలో మైమరచి అలాగే ఉన్నాడు. అటువంటి ఉద్ధవుడు నేడు కృష్ణుని ఎడబాటు వల్ల ప్రాప్తించిన పరితాప భారంతో ఆ విషయాన్ని విదురునకు చెప్పలేక కుప్పగూలి పోవడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది." అని మళ్ళీ శుకుడు ఇలా అన్నాడు "అప్పుడు ఉద్ధవుని హృదయం శ్రీకృష్ణచరణారవింద మకరందాల పాలమున్నీటిలో మునిగి తేలింది. మిక్కిలి ఆనందంతో ఒక్క క్షణంపాటు తన కన్నులు బాష్పాలతో నిండిపోయాయి, కంఠం గద్గదమయింది.

ఘనముగ నెమ్మనమున మిం

చిన కృష్ణవియోగజనిత శిఖిదరికొనఁగాఁ

గనుఁగవఁ బెడచే నొత్తుచుఁ

బెనుపొందిన దురితశిఖరిభిదురున్ విదురున్.

టీకా:

ఘనముగన్ = మిక్కిలిగా; నెమ్మనమునన్ = హృదయములో; మించిన = అతిశయించిన; కృష్ణ = కృష్ణుని; వియోగ = ఎడబాటు వలన; జనిత = పుట్టిన; శిఖి = మంటలు; తరికొనగా = రగుల్కొనగా; కనుగవ = రెండుకళ్ళు; పెడచేన్ = చేతిమండతో; ఒత్తుచున్ = తుడుచుకొనుచు; పెనుపొందిన = మిక్కిలివిస్తారమైన; దురిత = పాపములను; శిఖరి = కొండశిఖరములకు; భిదురున్ = వజ్రాయుధమువంటివానిని; విదురున్ = విదురుని.

భావము:

శ్రీకృష్ణ వియోగంవల్ల కలిగిన శోకాగ్నికి చీకాకైన మనస్సుతో ఉద్ధవుడు ముంజేతులతో కన్నులు తుడుచుకుంటూ పాపాలు అనే పర్వతాలకు వజ్రాయుధం వంటివాడైన విదురుణ్ణి చూశాడు.

3-81-వ.

కనుంగొని యిట్లనియె

టీకా:

కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు విదురుణ్ణి చూసి ఇలా అన్నాడు.

3-82-క.

"యముడను ఘనకాలభుజం

గమపుంగవుడెగచిపట్టగా యదువంశో

త్తముల చరిత్రలుడత్కుశ

లములేమని చెప్పుదుంగలంగెడిమనమున్.

టీకా:

యముడు = యముడు; అను = అను పేరుగల; ఘన = పెద్ద; కాల = కాల; భుజంగమ =
సర్పములలో; పుంగవుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఎగచి = తరిమి; పట్టగా = పట్టుకొనగా; యదు = యాదవ;
వంశ = వంశమునందు; ఉత్తములన్ = ఉత్తములైనవారి; చరిత్రలున్ = ప్రవర్తనలును; తత్ = వారి;
కుశలములున్ = కుశలములు; ఏమని = ఏమని; చెప్పుదున్ = చెప్తాను; కలంగెడి = కలతపడుతున్న;
మనమునన్ = మనసుతో.

భావము:

"నల్లని కాలసర్పం లాంటి యమధర్మరాజు యదువంశాన్ని ఒడిసిపట్టి కాటువేశాడు. ఇప్పుడు
యాదవ వంశీయుల వృత్తాంతమూ, వారి క్షేమమూ ఏమని చెప్పమంటావు. నా మనస్సు
కలవరపడుతోంది.

3-83-నీ.

మునిజనముఖపద్మములు ముకుళింపంగ-

ఖలజనలోచనోత్థలము లలర

జారచోరులకోర్కి సఫలతనొందగ-

దానవదర్పాంధతమన మడర

వరయోగిజనచక్రవాకంబు లడలంగ-

కలుషజనానురాగంబు పర్వ

భూరిదోషాగమస్ఫూర్తి వాటిల్లంగ-

నుదిత ధర్మక్రియ లుడిగిమడగ

3-83.1-తే.

మానుషాకారరుచికోటి మందపఱచి

యనఘ యేమన నేర్తుఁ గృష్ణాభిదాన

లోకబాంధవుఁ డుత్తమశ్లోకమూర్తి

మించుతేజంబుతో నస్తమింఁచెనయ్య.

టీకా:

ముని = మునుల; జనముల = సమూహముల; ముఖ = ముఖములు అను; పద్మములు = పద్మములు; ముకుళింపంగ = ముడుచుకుపోగా; ఖల = చెడ్డ; జన = జనముల; లోచన = కళ్ళు అను; ఉత్పలములు = కలువలు; అలరన్ = అందముసంచరించుకొనగా; జార = వ్యభిచారుల; చోరుల = దొంగల; కోర్కి = కోరికలు; సఫలతని = తీరుట; ఒందగ = పొందగా; దానవ = రాక్షసుల; దర్ప = గర్వము అను; అంధతమసము = గుడ్డిచీకటి {అంధతమసము - అంధ (గుడ్డి) తసమము (చీకటి)}; అడరన్ = విజృంభిస్తుండగా; వర = శ్రేష్ఠమైన; యోగి = యోగుల; జన = సమూహములు అను; చక్రవాకంబులు = చాతక పక్షులు; అడలంగా = బెదిరిపోతుండగా; కలుష = మలినప్రవృత్తిగల; జన = జనుల; అనురాగంబు = ఆపేక్షలు; పర్వ = వ్యాపించగా; భూరి = మిక్కిలి విస్తారమైన; దోష = పాపపుకాలము; ఆగమ = వస్తున్నట్లు; స్ఫూర్తి = అనిపించుట; పాటిల్లంగన్ = కలుగుచుండగా; ఉదిత = చెప్పపడిన; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; క్రియలు = పనులు; ఉడిగి = చిక్కిపోయి; అడగన్ = అణగిపోగా;

మానుష = (తన) మానవ; ఆకార = ఆకారమందలి; రుచి = కాంతులు; కోటి = సమస్తము; మందపఱచి = తగ్గించేసుకొని; అనఘ = పుణ్యాత్ముడా; ఏమననేర్తున్ = ఏమనగలను; కృష్ణ = కృష్ణ అను; అభిదాన = పేరు కల; లోక = లోకములకు; బాంధవుడు = చుట్టము, సూర్యుడు; ఉత్తమ = ఉత్తములచే; శ్లోక = కీర్తింపబడు; మూర్తి = స్వరూపుడు; మించు = అతిశయించు; తేజంబు = తేజస్సు; తోన్ = తో; అస్తమించెన్ = వెళ్ళిపోయెను {అస్తమించు - కనబడకుండగ పోవు, మరణించు}.

భావము:

ఓ పుణ్యమూర్తి! విదురుడా! నోట్లోంచి మాటలు పెగలటం లేదయ్యా! లోకబాంధవుడూ,
ఉత్తమశ్లోకుడూ, మహాతేజస్వీ అయిన శ్రీకృష్ణుడనే సూర్యుడు అస్తమించాడయ్యా; ఇంకే
చెప్పమన్నావు. మునీంద్రుల ముఖాలు అనే కమలాలు ముకుళితా లయ్యాయి; జారచోరుల
కోరికలు ఫలించాయి; రాక్షసుల గర్వాంధకారాలు నలుదిశలా వ్యాపించాయి; పరమ యోగులనే
చక్రవాకాలు శోకించాయి; కలుషాత్ముల కనుగులు విప్పారాయి; మహా పాపాగ్నులు పేట్రేగి
పోయాయి; ధర్మకృత్యాలకు విఘాతాలు ఏర్పడ్డాయి; మానవుల తేజస్సులు మందగించాయి.

3-84-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

అంతే కాకుండా

3-85-క.

హల కులిశ జలజ రేఖా

లలితశ్రీకృష్ణపాదలక్ష్మితయై ని

ర్మలగతి నొప్పెడు ధరణీ

లలనామణి నేఁ డభాగ్య లక్షణ యయ్యెన్.

టీకా:

హల = నాగలి; కులిశ = వజ్రము; జలజ = పద్మ; రేఖ = రేఖలతో; లలిత = అందమైన; శ్రీకృష్ణ = శ్రీకృష్ణ
భగవానుని; పాద = పాదములచే; లక్ష్మిత = ముద్రింపబడినది; ఐ = అయి; నిర్మల = నిర్మలమైన;

గతిన్ = విధముగ; ఒప్పెడు = ఒప్పి ఉండే; ధరణీ = భూమి అను; లలనామణి = దేవి; నేడు = ఇవాళ;
అభాగ్య = భాగ్యము లేని; లక్షణ = లక్షణములు కలది; అయ్యెన్ = ఆయిపోయినది.

భావము:

హలమూ వజ్రమూ, పద్మమూ మొదలైన రేఖలతో అందమైన కృష్ణుని పాదాలు వేసిన అడగుల
ముద్రలతో స్వచ్ఛంగా సలక్షణంగా ప్రకాశించే భూదేవి ఈనాడు దౌర్భాగ్యలక్షణాలు కలది
అయింది.

3-86-క.

యాదవులవలన రాజ్య

శ్రీతొలగెను ధర్మగతి నశించెను భువి మ

ర్యాదలు దప్పె నధర్మ

త్యాదనమున దైత్యభేదిదప్పినపిదపన్.

టీకా:

యాదవుల = యాదవుల; వలన = నుండి; రాజ్య = రాజ్యము అను; శ్రీ = సౌభాగ్యము; తొలగెన్ =
తొలగిపోయినది; ధర్మ = ధర్మము యొక్క; గతి = ప్రవర్తన; నశించెను = నశించెను; భువిన్ =
భూమిని; మర్యాదలు = కట్టుబాట్లు; తప్పెన్ = తప్పినవి; అధర్మ = అధర్మము; ఉత్పాదనమునన్ =
పుట్టుటచే; దైత్యభేది = కృష్ణుడు {దైత్యభేది - రాక్షసులను సంహరించువాడు, విష్ణువు}; తప్పిన =
మరణించిన; పిదపన్ = తరువాత.

భావము:

దానవాంతకుడైన శ్రీకృష్ణుడు అస్తమించిన పిమ్మట, యాదవల రాజ్య వైభవం మాయం
అయిపోయింది. ధర్మమార్గం నశించింది. అధర్మం అతిశయించింది. లోకంలో మర్యాదలు లేకుండా
పోయాయి.

3-87-వ.

మఱియు లలితనికషణవిరాజమాన మణిగణకిరణ సుషమావిశేష విడంబిత విమలసలిలంబు
 లందుఁ బ్రతిఫలిత సంపూర్ణచంద్రమండల రుచి నిరీక్షించి జలచరబుద్ధింజేసి
 తజ్జలవిలోలమీనంబు లనూన స్నేహంబునం దలంచు చందంబునఁ, గృష్ణానుచరులైన యదు
 వృష్టి కుమారు లమ్మహనీయమూర్తిం దమకు నగ్రేసరుండని కాని లీలా మానుషవిగ్రహుండైన
 పరమాత్ముండని యెఱుంగక, హరిమాయా జనితంబగు నసద్భావంబునంజేసి భోజన
 శయనాసనానుగమనంబులం జేరి సహోదరాదిభావంబులం గూడి చరియింతురు; అద్దేవుని
 మాయాపయోనిధినిమగ్నులు గాకుండ నబ్జభవాదులకైనం దీఱదు సర్వగుణగరిష్టులును
 సత్పురుష శ్రేష్టులును నగు పరమభాగవతులకుం దక్కఁ దక్కినవారలకుం జెప్పనేల;
 అదియునుంగాక, యభిజన విద్యా ధన బల గర్వమదాంధీభూతచేతస్కులైన శిశుపాలాది
 భూపాలకు లమ్మహాత్మునిం బరతత్త్వంబని యెఱుంగక నిందించు దుర్భాషలు దలంచి
 మనస్తాపంబు నొందుచుండుదు" నని, వెండియు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకా; లలిత = అందమైన; నికషణ = మెరుగుపెట్టి; విరాజమాన = మిక్కిలి
 ప్రకాశిస్తున్న; మణి = మణుల; గణ = వరుసల; కిరణ = కిరణముల; సుషమా = కాంతిని; విశేష =
 విశేషముగా; విడంబిత = పోలిన; విమల = నిర్మలమైన; సలిలంబు = జలముల; అందున్ = లో;
 ప్రతిఫలిత = ప్రతిఫలించిన; సంపూర్ణ = సంపూర్ణ; చంద్ర = చంద్ర; మండల = మండలము యొక్క;
 రుచి = ప్రకాశము; నిరీక్షించి = చూచి; జలచర = చేపల యొక్క; బుద్ధిన్ = స్వభావము; చేసి =
 ప్రకారము; తత్ = ఆ; జల = నీట; విలోల = తిరుగుచున్న; మీనంబులు = చేపలు; అనూన = చనువు
 కల; స్నేహంబునన్ = స్నేహితుడని; తలంచు = అనుకొను; చందంబునన్ = విధముగ; కృష్ణ =
 కృష్ణుని; అనుచరులు = అనుచరులు; ఐన = అయిన; యదు = యాదవ వంశ; వృష్టి = వృష్టి వంశ;
 కుమారులు = పిల్లలు; ఆ = ఆ; మహనీయ = గొప్ప; మూర్తిన్ = స్వరూపుని; తమ = తమ; కున్ = కు;
 అగ్రేసరుండు = పెద్దవాడు; అని = అని; కాని = అంతేకాని; లీలా = మాయ; మానుష = మానవ;
 విగ్రహుండు = స్వరూపుడు; ఐన = అయిన; పరమాత్ముండు = పరమాత్ముడు; అని = అని; ఎఱుంగక
 = తెలియక; హరి = కృష్ణుని; మాయా = మాయవలన; జనితంబు = పుట్టినది; అగు = అయిన; అసత్
 = అసత్యమైన; భావంబునన్ = తలంపు; చేసి = వలన; భోజన = భుజించుట; శయన = పడుకొనుట;
 ఆసన = కూర్చొనుట; అనుగమనంబులన్ = వెంటతిరుగుతూ; చేరి = కలసిమెలసి; సహోదర =

సోదర; ఆది = మొదలైన; భావంబులన్ = తలపులతో; కూడి = కూడి; చరియింతురు = వర్తింతురు; ఆ = ఆ; దేవుని = దేవుని; మాయా = మాయ అను; పయోనిధిన్ = సముద్రములో; నిమగ్నులున్ = మునిగినవారు; కాకుండన్ = కాకుండా; అబ్జభవ = బ్రహ్మదేవుడు {అబ్జభవుడు - అప్స్ (నీరు) నుండి భవ (పుట్టిన) పద్మము నందు పుట్టినవాడు. బ్రహ్మదేవుడప; ఆదులున్ = మొదలైనవారి; కున్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; తీతదు = వీలుకాదు; సర్వ = సర్వ; గుణ = గుణమము లందును; గరిష్ఠులును = గొప్పవారును; సత్పురుష = మంచివారిలో; శ్రేష్ఠులును = ఉత్తమమైన వారును; అగు = అయిన; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవతుల = భాగవతులు; కున్ = కిని; తక్కున్ = తప్పించి; తక్కినవారలకుం = మిగిలినవారి గురించి; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందులకు; అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; అభిజన = (పుట్టిన) వంశము; విద్యా = విద్యా; ధన = సంపద; బల = బలములచే; గర్వ = గర్వము వలన; మద = పొగరుతో; అంధీభూత = చీకటిచేయబడిన; చేతస్కులు = చేతనములు కలవారు; ఐన = అయిన; శిశుపాల = శిశుపాలుడు {శిశుపాలుడు - కృష్ణుని మేనల్లుడు, చైద్యదేశపు యువరాజు}; ఆది = మొదలైన; భూపాలకులు = రాజులు {భూపాలకుడు - భూమిని పరిపాలించు వాడు, రాజు}; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = గొప్పవాని; పరతత్త్వము = పరమాత్మ; అని = అని; ఎఱుంగక = తెలియక; నిందించు = నిందించే; దుర్భాషలు = తిట్లు; తలంచి = తలచుకొని; మనస్ = మనసునందు; తాపంబున్ = బాధను; ఒందుచున్ = పొందుచు; ఉండుదును = ఉంటాను; అని = అని; వెండియు = మరల.

భావము:

అంతేకాకుండా, చక్కగా సానపట్టుటచే బాగా ప్రకాశించే మణుల మనోజ్ఞమైన కాంతువలె తళతళ మెరిసే స్వచ్ఛమైన జలాల్లో ప్రతిబింబించిన పరిపూర్ణ చంద్రమండల కాంతిని చూసి ఏదో జలచరమని భ్రాంతిపడి, ఆ నీటిలో తిరిగే చేపలు దాని చుట్టూ తిరుగుతూ సాటిలేని చనువు, స్నేహాన్నీ చూపుతున్నాయి. అదేవిధంగా కృష్ణుని వెంట తిరిగే యదు, వృష్ణి కుమారులు ఆ మహానుభావుని తమకు అగ్రనాయకుడని మాత్రమే భావించేవారుకానీ, లీలావిలాసార్థం మానవరూపం ధరించిన పరాత్పరుడని తెలుసుకోలేక, శ్రీహరిమాయామోహితులై ఆయనతోపాటు భుజిస్తూ, శయనిస్తూ, కలిసి కూర్చోంటూ, వెంట తిరుగుతూ తమ తోబుట్టువు, చుట్టం ఇత్యాది భావాలతో ప్రవర్తించేవారు. ఆ దేవాదిదేవుని మాయాసముద్రంలో మునిగి పోకుండా ఉండేందుకు బ్రహ్మాదులకు కూడా సాధ్యం కాదు. అన్ని గుణాల్లోనూ మిన్నయైన వారూ, ఉత్తమ పురుషుల్లో

అగ్రేసరులూ అయిన భాగవతోత్తముల మాట అటుంచితే, ఇక మిగిలిన వారి విషయం చెప్పడం ఎందుకు. కులం, విద్య, ధనం, బలం వీటివల్ల విఱ్ఱవీగుతూ గర్వాంధకారంతో మనక బారిన మనస్సులతో శిశుపాలుడు మొదలైన రాజులు ఆ మహానుభావుణ్ణి దేవదేవుడిగా తెలుసుకోలేక పలికిన దుర్భాషలు, నిందావాక్యాలు తలుచుకుంటే నా మనస్సు క్షోభించిపోతూ ఉంటుంది.

3-88-మ.

"**అ**విత్పక్షణధీసమాహిత తపో**వ్యా**సంగులైనట్టి భా

గ్రవతశ్రేష్ఠుల కాత్మమూర్తి నిఖిలై**క**జ్యోతిమైఁజూపి శో

కవిశోకంబులు నిర్దహించి కమలా**కాం**తుండు శాంతుండు మా

నవరూపంబగు దేహమున్ వదలి యంత**త**ర్థానుఁ డయ్యెం జమీ.

టీకా:

అవిత్పక్ష = తనివితీరని; ఈక్షణ = చూపులతోను; ధీ = బుద్ధిని; సమాహిత = కూడగొట్టుకొన్న; తపస్ = తపస్సే; వ్యాసంగులు = ప్రవృత్తిగా కలవారు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; భాగవత = భాగవతులలో {భాగవతులు - భగవంతుని మార్గమున నడచువారు}; శ్రేష్ఠులు = ఉత్తములు; కున్ = కి; ఆత్మ = తన యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; నిఖిల = సమస్తమునకు; ఏక = ఒకటి యైన; జ్యోతి = జ్యోతి; మైన్ = స్వరూపమును; చూపి = చూపించి; శోక = శోకములు; విశోకంబులున్ = శోకములు కానివి (రెంటిని); నిర్దహించి = పూర్తిగా దహింపజేసి; కమలాకాంతుండు = కృష్ణుడు {కమలాకాంతుడు - కమల (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}; శాంతుడు = శాంతాకారుడు; మానవ = మానవ; రూపంబు = రూపము; అగు = అయిన; దేహమున్ = శరీరమును; వదలి = వదలి; అంతర్థానుండు = మాయమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయిపోయెను; చుమీ = సుమా.

భావము:

తనివి తీరక తన్ను చూచేవారికీ; బుద్ధియోగంతో తన్ను తెలుసుకోగోరినట్టి వారికీ; తన్ను గూర్చి తపస్సుచేసి భాగవతధర్మం అవలంబించినవారికీ; సమస్త సృష్టిలో తన్నే దర్శించే భక్తులకూ; తన అఖండ జ్యోతిస్వరూపం చూపించి వారి దుఃఖాలూ జంజాటాలూ పోగొట్టి, ప్రశాంత సాక్షాత్కారం ప్రసాదించి. లక్ష్మీవల్లభుడైన శ్రీకృష్ణుడు తన అవతారం చాలించి అంతర్హితుడు అయ్యాడు.

3-89-సీ.

మానవైకవికాసమానమై తనకును-

విస్మయజనకమై వెలయునట్టి

యాత్మీయయోగమాయాశక్తి జేపట్టి-

చూపుచు నత్యంతసుభగుఁ డగుచు

భూషణంబులకును భూషణంబై వివే-

కములకెల్లనుఁ బరాకాష్ఠ యగుచు

సకలకల్యాణసంస్థానమై సత్యమై-

తేజరిల్లెడునట్టి దివ్యమూర్తి

3-89.1-తే.

తాన తనమూర్తి నిజశక్తి దగ ధరించె

యమతనూభవు రాజసూయాధ్వరంబు

నందు నెవ్వని శుభమూర్తి వర్ణితోడ

నిండువేడుకఁ జూచి వర్ణించుచుండు.

టీకా:

మానవ = మానవత్వమునకు; ఏక = ముఖ్యమైన; వికాసము = ఆత్మవికాసము కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; తన = తన; కున్ = కుకూడ; విస్మయ = ఆశ్చర్యమును; జనకము = కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; వెలయు = వెలసినది; అట్టి = అటువంటి; ఆత్మీయ = స్వంత; యోగ = యోగముయొక్క; మాయా = మాయయొక్క; శక్తిన్ = శక్తిని; చేపట్టి = స్వీకరించి; చూపుతున్ = చూపిస్తూ; అత్యంత = మిక్కిలి; సుభగుడు = అందగాడు; అగుచున్ = అవుతూ; భూషణంబులు = ఆభరణములు; కున్ = కే; భూషణంబు = ఆభరణము; ఐ = అయ్యి; వివేకములు = జ్ఞానములు; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; పరాకాష్ఠ = అత్యధికుడు (పరాకాష్ఠ - అవధి, అవధి వంటివాడు, అత్యధికుడు); అగుచున్ = అవుతూ; సకల = సమస్త; కల్యాణ = శుభములకును; సంస్థానము = నివాసము; ఐ = అయ్యి; సత్యము = సత్యస్వరూపుడు; ఐ = అయ్యి; తేజరిల్లు = ప్రకాశింస్తుండే; అట్టి = అటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన;

మూర్తి = స్వరూపుడు;

తాన = తనే; తన = తన; మూర్తిన్ = రూపమును; నిజ = స్వంత; శక్తి = శక్తివలన; తగన్ = చక్కగా;

ధరించెన్ = ధరించెను; యమతనూభవు = ధర్మరాజు యొక్క యమతనూభవుడు -

యమధర్మరాజు యొక్క పుత్రుడు. ధర్మరాజు; రాజసూయ = రాజసూయము అను; అధ్వరంబు =

యాగము; అందున్ = లో; ఎవ్వని = ఎవని; శుభ = శుభకరమైన; మూర్తిన్ = రూపమును; అర్థి =

కోరిక; తోడన్ = తో; నిండు = పూర్తి; వేడుకన్ = సంతోషముతో; చూచి = చూసి; వర్ణించుచు =

వర్ణిస్తూ; ఉండు = ఉంటారో.

భావము:

మానవులకు మహాభ్యుదయానికి అవధి అయి, తనకు కూడా ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించే తన యోగం యొక్క మాయాబలాన్ని స్వీకరించి ప్రకటీకరిస్తూ, మిక్కిలి సుందరమై, అలంకారాలకే అలంకారమై, జ్ఞానానికి పరాకాష్ఠ అయి, సకల శుభాలకూ సుస్థానం అయి, నిత్యమై దీపించే ఆ దివ్యమంగళమూర్తి తన ఆకారాన్ని తన శక్తివల్ల తానే ధరించాడు. ధర్మరాజు యొక్క రాజసూయ యాగంలో మూర్తీభవించిన ఆ శ్రీకృష్ణుని సౌందర్యాన్ని ఎంతో ఆనందంతో అందరూ సందర్శించారు. ఎంతో సంతోషంతో అభివర్ణించారు.

3-90-క.

ప్రకటముగఁ గమలభవస్స

ప్రికిఁ గారణ మిమ్మహాత్ముడై యనుచును ను

త్సుకులై తన్నూర్తిని ద

ప్రకచూచిరిగాదె తత్సభాజనులెల్లన్.

టీకా:

ప్రకటముగన్ = ప్రసిద్ధముగ, వెల్లడిగ; కమలభవ = బ్రహ్మదేవుని కమలభవుడు - పద్మమున

పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు; సృష్టి = సృష్టి; కిన్ = కి; కారణము = కారణము; ఈ = ఈ; మహాత్ముడే =

మహాత్ముడే; అనుచున్ = అంటూ; ఉత్సుకులు = కుతూహలము కలవారు; ఐ = అయి; తత్ = అతని;

మూర్తిని = స్వరూపమును; తప్పక = వదలక; చూచిరి = చూసారు; కాదె = కదా; తత్ = ఆ; సభా = సభలోని; జనులు = జనులు; ఎల్లన్ = అందరును.

భావము:

“బ్రహ్మసృష్టికి కూడా మూలకారణం ఈ మహానుభావుడే” అని ఆనాడు ఆ సభలోని వారంతా ఉత్సాహంతో ఆయన దివ్య మంగళ స్వరూపాన్ని తదేకధ్యానంతో రెప్పవాల్చకుండా చూసారు కదా.

3-91-వ.

మఱియు శాంతోగ్రరూపధరుడైన సర్వేశ్వరుండు శాంతరూపుండు గావునఁ, బరకృతాపరాధ నిపీడ్యమానసుండయ్య ననుకంపాయత్త చిత్తుండై వర్తించు పరాపరుండునుఁ బ్రకృతికార్యంబైన మహతత్త్వరూపుండును జననవిరహితుం డయ్యును దారువులువలన ననలంబు దోచు చందంబున జననంబు నొందుచుండు; నట్టి సరోజనాభుని హాసరాసలీలానురాగ విలోకన ప్రతిబింబమానలైన గోపకామినులు దన్మూర్తి దర్శనానుషక్త మనీషలం గలిగి వర్తించి; రదియునుం గాక.

టీకా:

మఱియు = ఇంకా; శాంత = శాంతమును; ఉగ్ర = ఉగ్రమును; రూప = తన రూపముగ; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరుండు = కృష్ణుడు (సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు); శాంత = శాంతమైన; రూపుండు = రూపము కలవాడు; కావున = అగుటవలన; పర = ఇతరులచే; కృత = చేయబడిన; అపరాధ = తప్పులచేత; నిపీడ్యమాన = మిక్కిలి పీడింపబడుచున్న; మానసుండు = మనసు కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; అనుకంప = దయతో; ఆయత్త = కూడుకున్న; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; వర్తించు = ప్రవర్తించు; పరాపరుండునున్ = పరాత్పరుడు (పరాపరుడు - పర (ఇతరము) అన్నది అపరము (ఇతరములేని) వాడు, తానుతప్పింతరము లేనివాడు, పరాత్పరుడు); ప్రకృతి = ప్రకృతికి; కార్యంబున్ = హేతువు; ఐన = అయిన; మహతత్త్వ = మహతత్త్వము యొక్క; రూపుండును = స్వరూపమైనవాడును; జనన = జన్మములు; విరహితుండు = లేనివాడు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; దారువులు = కొయ్య, మ్రాను;

వలనన్ = వలన; అనలంబున్ = నిప్పు; తోచు = కనిపించు; చందంబునన్ = విధముగ;
జననంబున్ = పుట్టుటను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అట్టి = అటువంటి;
సరోజనాభుని = కృష్ణుని {సరోజనాభుడు - సరోజము (పద్మము) నాభిని కలవాడు, విష్ణువు}; హాస
= చిరునవ్వులు; రాసలీల = రాసలీలలు {రాసలీలలు - గుండ్రముగా వృత్తాకారమున ఒకరి చేతు
లోకరు పట్టుకొని తిరుగుతూ చేయు విలక్షణ నృత్యము}; అనురాగ = ఆపేక్షగా; విలోకన =
చూచుటలు; ప్రతిలబ్ధ = ప్రతిఫలముగ లభించిన; మానసలు = మనసులు కలవారు; ఐన = అయిన;
గోప = గోపికా; కామినులు = స్త్రీలు; తత్ = ఆ; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; దర్శన = దర్శించుట
యందు; అనుషక్త = తగులుకొన్న, సంలఘ్నమైన; మనీషలన్ = ప్రజ్ఞలు; కలిగి = కలిగుండి; వర్తించిరి
= ప్రవర్తించిరి; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు వారి వారి స్వభావాలను అనుసరించి కొందరికి శాంత స్వరూపుడు గానూ,
మరికొందరికి భయంకర స్వరూపుడు గాను కనిపిస్తాడు. ఆ సర్వేశ్వరుడు సహజంగా శాంత
స్వభావుడు. అందువలన ఇతరులు తనకు చేసిన అపరాధాలకు ఆయన మనస్సు ఎంతో
బాధపడుతున్నా వారి యందు వాత్సల్య పరిపూర్ణమైన బుద్ధితోనే మెలగుతూ ఉంటాడు. ఆ
పరాత్పరుడు ప్రకృతి కార్యమైన మహత్తత్వమే స్వరూపంగా కలవాడు. పుట్టుక లేనివాడైనా
కట్టెలలోనుండి అగ్ని పుట్టునట్టు ఆవిర్భవిస్తూ ఉంటాడు. అటువంటి శ్రీకృష్ణుని చిరునవ్వులకూ,
రాసక్రీడలకూ, ప్రేమావలోకనాలకూ తహతహలాడుతున్న వ్రేపల్లెలోనే గొల్లభామలంతా ఆయన
దివ్య సౌందర్య సందర్శనంలో పరవశమైన భావాలతో ప్రవర్తించారు. సరే ఈ సంగతి ఇలా ఉంచు.

3-92-చ.

దివిజలకోర్కె దీర్ప వసు**దే**వుని యింట జనించి కంసదా

నవుడు వధించునన్భయము**నం**జని నందుని యింట నుంటకున్

యవనజరాసుతాదులకు **నా**జినెదుర్పడలేక సజ్జన

స్తవమధురాపురిన్ విడిచి **దా**గుటకున్ మదిఁ జింతనొందుదున్.

టీకా:

దివిజల = దేవతల (దివిజలు - దివి (స్వర్గము) నకు సంబంధించినవారు, దేవతలు); కోర్కెన్ = కోరికను; తీర్పన్ = తీర్చుటకై; వసుదేవుని = వసుదేవుని; ఇంటన్ = ఇంటిలో; జనించి = పుట్టి; కంస = కంసుడు అను; దానవుండు = రాక్షసుడు; వధించున్ = సంహరించును; అను = అనే; భయంబునన్ = భయముతో; చని = వెళ్ళి; నందుని = నందుని; ఇంటన్ = ఇంటిలో; ఉంటకున్ = ఉండుటకును; యవన = కాలయవనుడు; జరాసుత = జరాసంధుడు (జరాసుతుడు - జర (ముసలితనము) అను రాక్షసి పుత్రుడు, జరాసంధుడు); ఆదుల = మొదలైనవారల; కున్ = కిని; ఆజిన్ = యుద్ధమున; ఎదుర్పడన్ = ఎదురింప; లేక = లేక; సజ్జన = మంచివారిచే; స్తవ = పొగడబడు; మధురా = మధుర అను; పురిన్ = పట్టణమును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; దాగుట = దాగుకొనుట; కున్ = కు; మదిన్ = మనసులో; చింతన్ = దుఃఖమును; ఒందుదున్ = పొందుదును.

భావము:

అంతటి మహానుభావుడు దేవతల కోరిక తీర్చడానికి వసుదేవుని ఇంట్లో జన్మించి రాక్షసత్వం పెరిగిపోయిన కంసుడు హింసిస్తాడేమో అనే భయంతో, వెళ్ళి నందుని ఇంట్లో చాటుమాటుగా పెరగటమూ; కాలయవనుడూ, జరాసంధుడూ మొదలైన వారిని కదనరంగంలో ఎదిరించకుండా తప్పుకొని మంచివారి చేత పొగడబడే మధురా నగరాన్ని కూడా వదలిపెట్టి ఎక్కడో దాక్కోవటమూ; ఈ రెండు సన్నివేశాలను తలచినప్పుడు నా మనస్సు దుఃఖంతో కుమిలి పోతుంది.

3-93-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

3-94-సీ.

కడగి పెక్కిడుమలఁ గుడుచుచుఁ జిత్తముల్-

కలఁగఁగ బంధనాగారములను

వనరిన దేవకీవసుదేవులను డాయఁ-

జనుదెంచి భక్తివందన మొనర్చి

"తల్లిదండ్రులార! యే కలుగంగ మీరలు-

కంసుచే నలజడిఁ గ్రాగుచుండఁ

గడగి శత్రునిఁ జంపఁగాలేక చూచుచు-

నున్న నాతప్పుఁ బ్రసన్నులగుచుఁ

3-94.1-తే.

గావుఁ"డని యానతిచ్చిన దేవదేవు

నదృశావహ మధురవాక్యములఁ దలచి

తలచి నాచిత్తమునఁ బెద్దగలుగుచుండుఁ

బృథులపాతకభూమిభృద్భిదుర విదుర!

టీకా:

కడగి = పూనుకొని; పెక్కు = పలువిధములైన; ఇడుములన్ = కష్టములను; కుడుచుచున్ = అనుభవించుచు; చిత్తముల్ = మనస్సులు; కలగఁగ = కలతచెందగా; బంధనాగారములను = కారాగారములో; వనరిన = శోకించిన; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవులన్ = వసుదేవుడులను; డాయన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = వచ్చి; భక్తిన్ = భక్తితో; వందనమున్ = నమస్కారములు; ఒనర్చి = చేసి; తల్లిదండ్రులారా = తల్లిదండ్రులారా; ఏన్ = నేను; కలుగంగ = ఉండగనే; మీరలు = మీరు; కంసు = కంసుని; చేన్ = చేత; అలజడిన్ = అపదలలో; క్రాగుచున్ = తపించుచు; ఉండన్ = ఉండగా; కడగి

= యత్నముచేసి; శత్రునిన్ = శత్రువును; చంపగలేక = చంపలేక; చూచుచున్ = చూస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నా = నాయొక్క; తప్పున్ = తప్పుని; ప్రసన్నులు = ప్రసన్నమైన వారు; అగుచున్ = అయ్యి; కావుడు = క్షమింపుడు; అని = అని;

ఆనతిచ్చిన = పలికిన; దేవదేవున్ = కృష్ణుని {దేవదేవుడు - దేవుళ్ళకే దేవుడు, విష్ణువు}; అద్భుత = అద్భుతమును; ఆవహ = కలిగించునట్టి; మధుర = తీయని; వాక్యములన్ = పలుకులను;

తలచితలచి = మరలమరల తలచుకొని; నా = నాయొక్క; చిత్తమునన్ = మనసునందు; పెద్దన్ = మిక్కిలి; కలగుచున్ = బాధపడుతూ; ఉందున్ = ఉంటాను; పృథుల = దట్టమైన; పాతక = పాపములు అను; భూమిభృత్ = పర్వతములకు; భిదుర = వజ్రాయుధము వంటివాడా; విదుర = విదురుడా.

భావము:

వజ్రాయుధం కొండలను ఛేదించినట్లు ప్రచండమైన పాపాలను పటాపంచలు చేసే ఓ విదురుడా! గుండెనిబ్బరంతో ఎన్నో కష్టాలు అనుభవిస్తూ మనస్సు అంతా అల్లకల్లోలం అవుతుండగా చిరకాలం చెరసాలలో బాధపడ్డారు దేవకీ వసుదేవులు. వారి దగ్గరకు వెళ్ళి కృష్ణుడు భక్తితో నమస్కారం చేసి "జననీజనకులారా! నేనుండగా మీరిద్దరూ కంసుని క్రూరకృత్యాలకు గురికావలసి వచ్చింది. ఆ దుర్మార్గుణ్ణి తుదముట్టించకుండా చూస్తూ ఉపేక్షించిన నా అపరాధాన్ని దయచేసి క్షమించండి" అని విన్నవించుకొన్నాడు. ఆ దేవదేవుని అద్భుతమైన ఆ మృదుమధుర వచనాలను పదేపదే స్మరించి నా హృదయం ఎంతో వ్యధపడుతూ ఉంటుందయ్యా.

3-95-క.

విములమతిఁదలఁప నెవ్వని

బొమ్ముడి మాత్రమున నిఖిలభూదేవీభా

రము వాయునట్టి హరిపద

కములమరందంబు గ్రోలు ఘనుఁడెవ్వఁడో?

టీకా:

విమల = నిర్మలమైన; మతిన్ = మనస్సుతో; తలపన్ = ఆలోచించిన; ఎవ్వని = ఎవని; బొమముడి = కనుబొమలు బిగింపు; మాత్రమునన్ = మాత్రముచేతనే; నిఖిల = సమస్తమైన; భూదేవీ = భూదేవి యొక్క; భారము = భారము; పాయున్ = తొలగునో; అట్టి = అటువంటి; హరి = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; కమల = కమలముల; మరందమున్ = మకరందమును; క్రోలు = తాగునట్టి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; ఎవ్వడో = ఎవరో.

భావము:

వాస్తవానికి ఆయన కనుబొమలు ఒక్కమాటు ముడిపడితే చాలు దుష్టశిక్షణ జరిగి భూభారమంతా తొలగి పోతుంది. అటువంటి ఆ దేవదేవుని పాదపద్మ మకరందాన్ని ఆస్వాదించే అదృష్టం పట్టిన మహాత్ముడే గదా ధన్యాత్ముడు.

3-96-క.

మందప్రజ్ఞుడనై గో

విందుని మురదైత్యహరుని విష్ణునిఁ బరమా

నందుని నందతనూజని

మందరధరుఁ జిత్తమందు ముఱతునె యెందున్.

టీకా:

మంద = మందగించిన; ప్రజ్ఞుడను = తెలివి కలవాడను; ఐ = అయి; గోవిందుని = కృష్ణుని {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు}; మురదైత్యహరుని = కృష్ణుని {మురదైత్యహరుని - ముర అను రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు}; విష్ణుని = కృష్ణుని {విష్ణువు - సమస్త మందును ప్రకాశము వ్యాపించిన వాడు}; పరమానందుని = కృష్ణుని {పరమానందుడు - పరమానంద స్వరూపుడు, కృష్ణుని}; నందతనూజని = కృష్ణుని {నందతనూజుడు - నందుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; మందరధరున్ = కృష్ణుని {మందరధరుడు - మందర పర్వతమును కూర్మావతారంలో

ధరించినవాడు, కృష్ణుడు; చిత్తమున్ = మనసు; అందు = లో; మఱితునె = మరుస్తానా ఏమిటి;
ఎందున్ = ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా.

భావము:

ఆ గోవిందుణ్ణి, ఆ మురాంతకుణ్ణి, ఆ విష్ణుస్వరూపుణ్ణి, ఆ ఆనందమయుణ్ణి, ఆ నందనందనుణ్ణి, ఆ
మందరగిరి ధరుణ్ణి ఎక్కడైనా ఎప్పుడైనా మరిచిపోయేటంత మందబుద్ధినా నేను.

3-97-చ.

అదియునుఁ గాక, మీరు నృపులందఱుఁ జూడగ ధర్మసూతి పెం

పొదవిన రాజసూయసవనోత్సవమందును జన్మమాదిగాఁ

బదపడి యెగ్గొనర్చు శిశుపాలుఁడు యోగిజనంబు లిట్టిద

ట్టిదని యెఱుంగనోపని కడిందిపదంబునునొందెనే కదా.

టీకా:

అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండ; మీరు = మీ; నృపులు = రాజులు {నృప - నరులను

పాలించువాడు, రాజు}; అందఱున్ = అందరూ; చూడగన్ = చూస్తుండగా; ధర్మసూతి = ధర్మరాజు

{ధర్మసూతి - యముని పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; పెంపు = అతిశయము; ఒదవిన = చెందిన; రాజసూయ

= రాజసూయము అను; సవన = యాగము యొక్క; ఉత్సవము = ఉత్సవము; అందున్ = లో;

జన్మము = పుట్టినది; ఆదిగాన్ = మొదలు పెట్టి; పదపడి = తదనంతరము; ఎగ్గున్ =

అవమానములు; ఒనర్చిన = చేసిన; శిశుపాలుడు = శిశుపాలుడు {శిశుపాలుడు - చైద్యదేశపు

యువరాజు, కృష్ణుని మేనల్లుడు}; యోగి = యోగులైన; జనంబులున్ = జనములు కూడ; ఇట్టిదట్టిది

= ఇలాంటి అలాంటిది; అని = అని; ఎఱుంగ = తెలిసుకొన; ఓపని = లేని; కడింది = దుర్లభమైన;

పదంబున్ = పదమును; ఒందెనే = పొందెను; కదా = కదా.

భావము:

మరొక్కమాట. తను పుట్టినప్పటినుండి పనిగట్టుకొని ఎన్నో ఎగ్గులు చేసినవాడే కదా శిశుపాలుడు. ఆటువంటి శిశుపాలుడు మీరందరూ చుస్తూ ఉండగా, సమస్తరాజులూ చూస్తూ ఉండగా ధర్మరాజు సర్వోత్తమంగా నిర్వహించిన రాజసూయ మహోత్సవంలో మహాయోగీంద్రుల మనస్సులకు కూడా అగమ్యగోచరమైన పరమపదాన్ని అందుకున్నాడు గదా.

3-98-చ.

కురున్యప పాండు నందను లకుంతితకేళిఁ జమూసమేతులై
యరిగి రణోర్వి నెవ్వని ముఖాంబురుహామృత మాతృలోచనో
త్కరములఁ గ్రోలి పార్థవిశిఖప్రకరక్షతపూతగాతులై
గురుతర మోక్షధామమునకుం జని సౌఖ్యము నొందిరో తుదిన్.

టీకా:

కురు = కౌరవ; న్యప = రాజులు; పాండునందనులు = పాండవులు (పాండునందనులు - పాండురాజు పుత్రులు, పాండవులు); అకుంతిత = మొక్కవోని; కేళిన్ = యుద్ధకేళిలో; చమూ = సేనలతో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయి; అరిగిన్ = వెళ్ళి; రణ = యుద్ధ; ఉర్విన్ = భూములలో; ఎవ్వని = ఎవని; ముఖ = ముఖము అను; అంబురుహ = పద్మము అను (అంబురుహము - అంబు (నీటిలో) పుట్టినది, పద్మము); అమృతమున్ = అమృతమును; ఆత్మ = తమ; లోచన = చూపుల; ఉత్కరములన్ = గుంపులతో; గ్రోలి = తాగి; పార్థ = అర్జునుని; విశిఖ = బాణముల; ప్రకర = పరంపరలచే; క్షత = గాయపడి; పూత = పవిత్రమైన; గాతులు = శరీరములు కలవారు; ఐ = అయి; గురుతర = బహుగొప్పదైన (గురు - గురుతర - గురుతమ); మోక్ష = మోక్షము అను; ధామమున్ = వాసమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; సౌఖ్యమున్ = సౌఖ్యమును; ఒందిరో = పొందారో; తుదిన్ = చివరకు.

భావము:

కొరవులూ, పాండవులూ మొక్కపోని మగటిమితో, లెక్కలేని సైన్యాలతో యుద్ధభూమికి వెళ్ళారు.
అక్కడ ఆ వీరులు శ్రీకృష్ణుని ముఖారవిందాన్ని సందర్శిస్తూ, ఆ సౌందర్య మధు రసాన్ని త్రాగుతూ
అర్జునుని బాణాలకు క్షతగాత్రులై పరమ పవిత్రులై మహోన్నతమైన మోక్షాన్ని పొంది
ఆనందించారు గదా.

3-99-సీ.

అట్టి సరోజాక్షుఁ డాద్యంతశూన్యుండు-

సుభగుండు త్రైలోక్యసుందరుండు

గమనీయ సాగరకన్యకాకుచకుంకు-

మాంకిత విపులబాహంతరుండు

సకలదిక్పాలభాస్వత్కిరీటన్యస్త-

పద్మరాగారుణపాదపీఠుఁ

డజఁ డనంతుఁడు సమానాధికవిరహీతుం-

ద్విధమూర్తిత్రయాద్విశ్వరుండు

3-99.1-తే.

నైన హరి యుగ్రసేనుని నఖిలరాజ్య

రుచిరసింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి

భృత్యుభావంబునొంది సంప్రీతి నతని

పనుపుసేయుట కెపుడు నామనముగుండు."

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సరోజాక్షుడు = కృష్ణుడు {సరోజాక్షుడు - సరోజము (పద్మము) వంటి

కన్నులున్నవాడు}; ఆద్యంతశూన్యుడు = కృష్ణుడు {ఆద్యంతశూన్యుడు - ఆది (పుట్టుక) అంతము

(మరణము) లేనివాడు, విష్ణువు}; సుభగుండు = కృష్ణుడు {సుభగుండు - సౌభాగ్యము కలవాడు};

త్రైలోక్యసుందరుండు = కృష్ణుడు {త్రైలోక్యసుందరుండు - మూడు లోకములకునూ
సుందరమైనవాడు}; కమనీయ = మనోహరమైన; సాగర = సముద్రుని
{సాగరకన్యకాకుచకుంకుమాంకితవిపులబాహంతరుండు - సాగర (సముద్రము)నకు కన్యకా
(పుత్రిక) కుచములకు రాసుకొన్న కుంకుమ అంకిత (అంటిన) విపుల (విస్తారమైన) బాహంతరము
(వక్షము) కలవాడు, విష్ణువు}; సకల = సమస్తమైన
{సకలదిక్పాలభాస్వత్కిరీటన్యస్తపద్మరాగారుణపాదపీరుండు - సమస్త దిక్పాలుల కిరీటములు
హత్తించిన పద్మరాగముల వంటి అరికాళ్ళు కలవాడు, విష్ణువు}; దిక్ = దిక్కులను; పాల =
పాలించువారి; భాస్వత్ = ప్రకాశిస్తున్న; కిరీట = కిరీటములందు; న్యస్త = పొదిగిన; పద్మరాగ =
పద్మరాగమణులచే; అరుణ = ఎఱుబడిన; పాద = పాదములను ఉంచుకొను; పీరుడు =
పీఠముకలవాడు; అజడు = కృష్ణుడు {అజడు - జన్మములేనివాడు, విష్ణువు}; అనంతుడు = కృష్ణుడు
{అనంతుడు - అంతమన్నదిలేనివాడు, విష్ణువు}; సమానాధికవిరహితుండు = కృష్ణుడు
{సమానాధికవిరహితుండు - సమానమైన లేదా అధికమైన వారు ఎవ్వరూ లేనివాడు, విష్ణువు};
ఇద్ధమూర్తి = కృష్ణుడు {ఇద్ధమూర్తి - పరిశుద్ధస్వరూపుడు}; త్రయాధీశ్వరుడు = కృష్ణుడు
{త్రయాధీశ్వరుడు - త్రయ (వేదత్రయము)లకు అధిపతి, విష్ణువు}; ఐన = అయిన;
హరి = కృష్ణుడు {హరి - సకల పాపములను హరించు వాడు, విష్ణువు}; ఉగ్రసేనుని = ఉగ్రసేనుని
{ఉగ్రసేనుడు - కృష్ణుని తాత, కంసుని తండ్రి}; అఖిల = సమస్తమైన; రాజ్య = రాజ్యమునకు; రుచిర =
ప్రకాశవంతమైన; సింహాసనమునన్ = సింహాసనమునందు; కూర్చుండబెట్టి = కూర్చోపెట్టి; భృత్య =
భటుడు; భావంబునన్ = అను భావమును; ఒంది = తీసుకొని; సంప్రీతిన్ = మంచి ఇష్టముగ; అతని
= అతను; పనుపు = నియమించిన పనులను, ఆజ్ఞలను; చేయుటకున్ = చేయుటకు; ఎప్పుడున్ =
ఎప్పుడైనను; నా = నాయొక్క; మనమునన్ = మనసులో; కుందు = బాధతో కుంగుదును.

భావము:

అటువంటి పద్మాక్షుడు, ఆద్యంత రహితుడు సౌభాగ్యశాలి, అత్యంత సుందరుడు, త్రిజగన్మోహనుడు,
సముద్రుని కూతురు, అందాలు చిందే ఇందిరాదేవి చనుదోయి కుంకుమ గుర్తులు హత్తుకున్న
విశాల వక్షస్థలం కలవాడు, సకల దిక్పాలకుల ధగధగ మెరిసే బంగారు కిరీటాలలోని
పద్మరాగాల కాంతులతో ఎఱునైన పాదపీఠం కలవాడు. పుట్టుట లేనివాడు, సాటిలేని వాడు, తన
కంటే మేటి లేనివాడు, వేదత్రయములకు అధీశ్వరుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు; కంసుని తండ్రి అయిన

ఉగ్రసేనుడికి రాజ్యం అంతా పట్టంగట్టి, సింహాసనం మీద కూర్చోబెట్టి, తాను భృత్యుడై అతని ఆజ్ఞల్ని ఆనందంతో తలదాల్చుటం తలచుకుంటే నా మనస్సు ఎప్పుడూ ఎంతో సంతాపపడుతూ ఉంటుంది."

3-100-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె "అనఘా! పరాత్పరుండును యోగీశ్వరుండును నగు కృష్ణుండు భగవద్భక్తుండునుఁ బరమ భాగవతోత్తముండును నైన యుగ్రసేనుని సేవించుట యాశ్చర్యంబు గాదు; తన్ను హరియింపం దలంచి కుచంబుల విషంబు ధరియించి స్తన్యపానంబు సేయించిన దుష్టచేతన యైన పూతనకుం జన్నిచ్చిపెంచిన యశోదాదేవికి నైన నందరాని నిజపదంబుఁ గారుణ్యచిత్తుండై యొసంగె ననిన, నిజపాదధ్యానపరాయణు లగువారల ననుసరించి సేవించుట సెప్పనేల" యనిన నుద్ధవునికి విదురుం డిట్లనియె "భక్తవత్సలుండునుఁ గారుణ్యనిధియు నై భాగవతజనుల ననుగ్రహించు పుండరీకాక్షుండు నిజదాసలోకంబున కొసంగు పరమపదంబు నుగ్రకరులైన రాక్షసుల కెట్లొసంగె అత్తెఱిం గెఱింపు" మనిన విదురునకు నుద్ధవుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియు = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెన్; అనఘా = పుణ్యాత్ముడా; పరాత్పరుండును = పరాత్పరుడును {పరాత్పరుడు - పరముకన్న పరమైన వాడు, అన్నిటికిని పైవాడు, విష్ణువు}; యోగీశ్వరేశ్వరుండును = యోగీశ్వరులకును ఈశ్వరుడును {యోగీశ్వరేశ్వరుడు - యోగీశ్వరులకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; భగవత్ = భగవంతుని; భక్తుండును = భక్తుడును; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తముండును = ఉత్తమమైనవాడును; ఐన = అయిన; ఉగ్రసేనుని = ఉగ్రసేనుని; సేవించుట = సేవచేయుట; ఆశ్చర్యంబు = ఆశ్చర్యము; కాదు = కాదు; తన్నున్ = తనను; హరియింపన్ = సంహరింపుదు నని; తలంచి = అనుకొని; కుచంబులన్ = స్తనంబులకు; విషంబున్ = విషమును; ధరియించి = రాసుకొని; స్తన్య = పాలు; పానంబున్ = తాగునట్లు; చేయించిన = చేసినట్టి; దుష్ట = చెడ్డ; చేతన = పనులు చేయునది; ఐన = అయిన; పూతనకున్ = పూతనకు; చన్నిచ్చి = పాలిచ్చి; పెంచిన = పెంచినట్టి; యశోదాదేవి = యశోదాదేవి; కిన్ = కిని; ఐనన్ = అయిన; అందరాని = అందనట్టి; నిజ = తన; పదంబున్ = మోక్షపదమును; కారుణ్య = దయామయమైన; చిత్తుండు =

మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; అనినన్ = అనగా; నిజ = తన; పాద = పాదములందు; ధ్యాన = ధ్యానములో; పరాయణులు = మునిగినవారు; అగు = అయిన; వారలన్ = వారిని; అనుసరించి = అనుసరించి; సేవించుట = సేవించుటగురించి; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందులకు; అనినన్ = అన్నట్టి; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవుని; కిన్ = కి; విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; భక్త = భక్తులకు; వత్సలుండును = ఆపేక్ష కలవాడును; కారుణ్య = కారుణ్యమునకు; నిధియున్ = నిధి వంటివాడును; ఐ = అయి; భాగవత = భాగవతులు యైన; జనులన్ = జనులను; అనుగ్రహించు = అనుగ్రహించే; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు}; నిజ = తన; దాస = దాసుల, భక్తుల; లోకంబున్ = అందరి; కిన్ = కి; ఒసంగు = ప్రసాదించునట్టి; పరమపదంబున్ = ముక్తిని; ఉగ్ర = భయంకరములైన; కరులు = పనులు చేయువారు; ఐన = అయిన; రాక్షసుల = రాక్షసుల; కిన్ = కి; ఎట్లు = ఏవిధముగ; ఒసంగె = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; తెఱంగున్ = విధమును; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అనిన = అన్నట్టి; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు ఉద్ధవుడు "ఓ పుణ్యాత్ముడా! పరాత్పరుడూ, పరమ యోగీశ్వరుడూ, అయిన శ్రీకృష్ణుడు; దైవభక్తుడు, ఉత్తమ భాగవతుడు అయిన ఉగ్రసేనుణ్ణి సేవించడం ఏమంత ఆశ్చర్యంగా లేదు కాని తనను చంపాలని, చన్నులకు విషం పూసుకొని పాలిచ్చిన పరమ పాతకురాలు పూతనకు మోక్షం ఇచ్చాడంటే; చన్నిచ్చి పెంచిన యశోదమ్మకు సైతం లభించని పరమపదాన్ని, కరుణార్థహృదయంతో ఆ ఘాతుకురాలికి ప్రసాదించాడంటే; ఇక నిజ పాదాల్ని నిరంతరం భావించే వారిని అంటిపెట్టుకుని ఉండి సేవించడంలో పెద్ద విశేషం ఏముంది." ఈ విధంగా పలికిన ఉద్ధవుడితో విదురుడు ఇలా అన్నాడు "భక్తులపై వాత్సల్యం కలవాడు, కరుణాసాగరుడు, భాగవతులను పరిరక్షించే పద్మాక్షుడు శ్రీకృష్ణుడు. తన అనుచరులకు ప్రసాదించే పరమపదాన్ని ఘోర కృత్యాలు చేసే క్రూర రాక్షసులకు ఎలా ఇచ్చాడు. అలా ఎలాగో సవిస్తరంగా నాకు తెలిసేలా చెప్పు.

"**దను**జానీక మనేక వారములు దోర్దర్పంబు సంధిల్లగా

వినుతాసూను భుజావరోహుఁ డగు న**విష్ణు**న్ సునాభాస్తుఁ దా

రనిలో మార్కొని పోకు పోకు హరి దైత్యరాతి! యంచుం దదా

ననముం జూచుచుఁ గూలి మోక్షపదముం **ప్రా**పింతు రత్యున్నతిన్.

టీకా:

దనుజ = రాక్షసుల; అనీకము = సేనలు; అనేక = పెక్కు; వారములు = మారులు; దోర్దర్పంబున్ = భుజగర్వము; సంధిల్లగా = ప్రాప్తించగా; వినుతాసూను = గరుత్మంతుని (వినుతాసూనుడు - వినుత యొక్క పుత్రుడు, గరుత్మంతుడు); భుజ = భుజములను; ఆరోహుడు = ఎక్కువాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; విష్ణునిన్ = విష్ణువును; సునాభాస్తున్ = విష్ణుని (సునాభాస్తుడు - సునాభము(అను చక్రము) ఆయుధముగా గలవాడు, విష్ణువు); తారు = తాము; అని = యుద్ధము; లోన్ = లో; మార్కొని = ఎదుర్కొని; పోకు = వెళ్ళిపోకు; పోకు = వెళ్ళిపోకు; హరి = హరీ; దైత్యరాతి = రాక్షసులకు శత్రువా; అంచుం = అనుచు; తత్ = ఆ; ఆననమున్ = ముఖమును; చూచుచున్ = చూస్తూ; కూలి = చనిపోయి; మోక్ష = మోక్ష; పదమున్ = స్థితిని; ప్రాపింతురు = పొందుదురు; అతి = మిక్కిలి; ఉన్నతిన్ = ఉన్నతస్థితిని.

భావము:

"గరుడుని భుజం ఎక్కువాడూ, సుదర్శన చక్రం ధరించువాడూ అయిన శ్రీమహావిష్ణువును ఎందరో రాక్షసులు ఎన్నో పర్యాయాలు అవక్త భుజపరాక్రమంతో యుద్ధాలలో ఎదుర్కొన్నారు. "ఓరీ! హరీ! అసురవైరీ! ఆగు పారిపోకు నిలు" అని ఆయన నామాన్నే పలుకుతూ, ఆయన ముఖాన్నే చూస్తూ రణరంగంలో నేలగూలిన ఆ రాక్షసులు మోక్ష సామ్రాజ్యాన్ని అందుకొని అత్యున్నతమైన స్థానాన్ని పొందారు.

3-102-క.

ధీ**ర**జనోత్తమ! నవసిత

సారసలోచనుఁడు గృష్ణ**జ**ననంబునుఁ ద

ఛార్తము నెఱింగింతును

దారత నీ విపుడు వినుము తద్విధమెల్లన్.

టీకా:

ధీర = ధీరులైన; జన = జనులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; నవ = కొత్త; సిత = తెల్లని; సారస = కమలముల వంటి; లోచనుడు = కన్నులు ఉన్నవాడు; కృష్ణు = కృష్ణుని; జననంబున్ = పుట్టుకను; తత్ = అతని; చారిత్రమున్ = వర్తనలును; ఎఱింగింతున్ = తెలియజేయుదును; ఉదారతన్ = వివరముగ; నీవు = నీవు; ఇపుడు = ఇప్పుడు; వినుము = వినుము; తత్ = ఆ; విధము = వివరము; ఎల్లన్ = అంతా.

భావము:

విదురుడా! ధీరులలో ఉత్తముడా! ఏకాగ్ర చిత్తంతో విను. నిగనిగలాడే తెల్లని క్రొందామరరేకుల వంటి కన్నులు కల ఆ శ్రీకృష్ణుని జన్మ వృత్తాంతాన్నీ, ఆయన లీలా విశేషాలనూ నీకు తేటతెల్లంగా తెలియజేస్తాను.

3-103-చ.

ధరణిభరంబు వాపుటకుఁ దామరసాసను ప్రార్థనన్ రమా

వరుఁ డల కంస బంధననివాసమునన్ వసుదేవదేవకీ

వరులకు నుద్భవింప బలవంతుఁడు గంసుఁడు హింససేయు న

న్వేషపున నర్థరాత్రి సుతునిఁ గొని యవ్వసుదేవుఁ డిమ్ములన్.

టీకా:

ధరణీ = భూమి యొక్క; భరమున్ = భారమును; వాపుటకున్ = తగ్గించుటకు; తామరసాసను = బ్రహ్మదేవుని {తామరసాసనుడు - పద్మమున ఆసీనుడై ఉండువాడు}; ప్రార్థనన్ = వేడికోలు వలన; రమావరుడు = కృష్ణుడు {రమావరుడు - రమ (లక్ష్మీ దేవి) భర్త, విష్ణువు}; అలన్ = అక్కడ; కంస = కంసునిచే; బంధననివాసమునన్ = చెరసాల యందున్న; వసుదేవ = వసుదేవుడు; దేవకీ =

దేవకీదేవి అను; వరుల్ = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; ఉద్భవింప = పుట్టగా; బలవంతుడు = బలవంతుడైన;
కంసుడు = కంసుడు; హింససేయునన్ = సంహరించునని; వెఱపునన్ = భయముతో; అర్థరాత్రి =
అర్థరాత్రి; సుతునుం = పుత్రుని; కొని = తీసుకొని; ఆ = ఆ; వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; ఇమ్ములన్ =
ఉపాయముగ.

భావము:

పుట్టుక ఎరుగని ఆ లక్ష్మీదేవి భర్త అయిన విష్ణువు భూభారాన్ని పోగొట్టడానికి, తన నాభి
కమలంలో పుట్టిన బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థన మన్నించాడు. అలా కంసుని కారాగారంలో దేవకీ
వసుదేవులకు పుత్రుడై పుట్టాడు. వసుదేవుడికి తన ముద్దుల కుమారుణ్ణి అతి బలవంతుడైన
కంసుడు హింసిస్తాడేమో అనే భయం కలిగింది, వెంటనే వసుదేవుడు ఆ అర్థరాత్రి పసివాణ్ణి
తీసుకుని బయలుదేరాడు.

3-104-క.

నందుని మందకుఁ జని త

త్తుందరితల్పమునఁ బరులు సూడకయుండన్

నందును నినునిచి యానక

దుందుభి మరలంగ నేగెఁ దొల్లిటి పురికిన్.

టీకా:

నందుని = నందుని; మంద = పల్లె (మంద - యాదవులు మొదలైన జాతులవారి జనవాసము,
ఊరుకంటె చిన్నది, పల్లె); కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; తత్ = అతని; సుందరి = భార్య; తల్పమునన్ =
మంచముపైన; పరులు = ఇతరులకి; చూడక = కనబడక; ఉండన్ = ఉండేలా; నందనుని = పుత్రుని;
ఉనిచి = ఉంచి; ఆనకదుందుభి = వసుదేవుడు (ఆనకదుందుభి - పుట్టినప్పుడు దుందుభులు
మ్రోగినవాడు, వసుదేవుడు); మరలంగ = మరలి, వెనుకకు; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; తొల్లిటి = ముందటి,
వచ్చిన; పురికిన్ = పురమునకు, చోటికి.

భావము:

అలా వసుదేవుడు నందుడు ఉన్న వ్రేపల్లెకు వెళ్ళాడు. ఎవ్వరూ చూడకుండా నందుని భార్య యశోద పక్కలో బాలుణ్ణి పడుకోబెట్టాడు. తిరిగి మధురా నగరం లోని తన కారాగారానికి వచ్చాడు.

3-105-క.

హరి యేకాదశ సంవ

త్సరములు నందవ్రజమునఁ దను హరి యని యె

వ్వరు నెఱుంగకుండ నా హల

ద్దుతోఁ గ్రీడించుచుండె దద్దయు బ్రీతిన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు {హరి - సంచిత పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; ఏకాదశ = పదకొండు(11); సంవత్సరములు = ఏళ్ళు; నంద = నందుని; వ్రజమునన్ = పల్లెలో; తను = తాను; హరి = విష్ణువు {హరి - సమస్త దుఃఖములను హరించువాడు, విష్ణువు}; అని = అని; ఎవ్వరున్ = ఎవరికిని; ఎఱుగక = తెలియకుండగ; ఉండన్ = ఉండేలా; ఆ = ఆ; హలధరు = బలరాముడు {హలధరుడు - నాగలి ధరించు వాడు, బలరాముడు}; తోన్ = తో; క్రీడించుచున్ = ఆడుకొంటూ; ఉండెన్ = ఉన్నాడు; దద్దయున్ = మిక్కిలి; బ్రీతిన్ = ప్రేమతో.

భావము:

నందుని గోకులంలో కృష్ణ బాలుడు, తనను శ్రీహరి అవతారమని ఎవరికీ తెలియకుండా, నందనందనుడిగా అన్న బలరామునితో కలిసి ఆనందంగా ఆడుకుంటున్నాడు. ఇలా పదకొండు సంవత్సరాలు గడిచాయి, ఆయన్ని శ్రీహరి అవతారమని ఎవరూ గుర్తించలేదు.

3-106-క.

గోపాలవరులకైనను

నాపోవఁగఁ దన సమంచితాకార మొగిం

జాపని శ్రీపతి వేడుక

గోపాలురఁ గూడి కాచె గోవత్సములన్.

టీకా:

గోపాల = దేవతలలో (గోపాలకులు - గోపాలకము (అమరపురమున) వసించు వారు, దేవతలు);
వరులు = శ్రేష్ఠులు; కున్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; ఆపోవంగ = తృప్తిపడగా; తన = తన యొక్క;
సమంచిత = చక్కటి; ఆకారమున్ = ఆకారమును; ఒగిన్ = సరిగ్గా; చూపని = చూపించని; శ్రీపతి =
కృష్ణుడు (శ్రీపతి - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు); వేడుకన్ = వేడుకగా; గోపాలురన్ = యాదవులతో
(గోపాలురు - గోవులను పాలించువారు, యాదవులు); కూడి = కలిసి; కాచెన్ = కాచెను (కాచుట -
పశువులను మేపుటకు తీసుకు వెళ్ళి అక్కడ వాటికి ఏ ప్రమాదములు రాకుండ అవి
తప్పిపోకుండ చూచుట); గోవత్సములన్ = ఆవులను దూడలను.

భావము:

దేవతా శ్రేష్ఠులకు సైతం కన్నుల విందుగా తన దివ్య స్వరూపాన్ని చూపించని ఇందిరాదేవి భర్త
తోటి గొల్లపిల్లలతో కలిసి ఆడుతూ ఎంతో వేడుకగా ఆవుల్ని దూడల్ని కాచాడు.

3-107-వ.

అయ్యవసరంబునం గృష్ణుండు లీలావినోదంబులు తోడిగోపాలబాలురకుం జాపం దలంచి.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; లీలా = లీలలు; వినోదంబులున్ =
వినోదములు; తోడి = తోటి; గోపాల = గోపాల; బాలుర = పిల్లల; కున్ = కు; చూపన్ =
చూపించవలెనని; తలంచి = అనుకొని;

భావము:

ఆ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు తనతో ఉండే గోపాలబాలురకు తన లీలలూ వినోదాలూ చూపించాలనుకున్నాడు.

3-108-చ.

వర యమునానదీ సలీల **వర్ధిత** సౌరభ యుక్త పుష్ప మే

దుర మకరంద పానపరి**తుష్ట** మధువ్రతయూధ మాధవీ

కురవక కుంద చందన ని**కుం**జము లందు మయూర శారికా

పరభృత రాజకీర మృదు**భూ**షల భంగిఁ జెలంగి పల్కుచున్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; యమునా = యమున అను; నదీ = నది యొక్క; సలీల = నీటితో; వర్ధిత = పెంచబడిన; సౌరభ = పరమశముతో; యుక్త = కూడిన; పుష్ప = పూవులలోని; మేదుర = చిక్కని; మకరంద = తేనె; పాన = తాగుటచే; పరి = చక్కగా; పరితుష్ట = సంతృప్తి చెందిన; మధువ్రత = తేనెటీగల; యూధ = సమూహములు కల; మాధవీ = మాధవీ లత; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింట; కుంద = మల్లెచెట్టు; చందన = మంచిగంధపుచెట్టు; నికుంజముల = పొదల; అందున్ = లో; మయూర = నెమళ్ళు; శారిక = గోరువంకలు; పరభృత = కోకిలలు; రాజకీర = రామచిలుకలు; మృదు = మెత్తని; భూషల = పలుకుల; భంగిన్ = వలె; చెలంగి = చెలరేగి; పల్కుచున్ = పలుకుతూ.

భావము:

ఆ గోపాల బాలుడు నిర్మలమైన యమునా నదీ జలాలతో పెద్దగా పెరిగి ఘుమఘుమలాడే సువాసనలు గల పూలనుండి చిందుతున్న మకరందాన్ని కడుపు నిండా త్రాగి మైమరచిన తుమ్మెదల గుంపులతో కూడిన మాధవీ మంటపాలలో, గోరింట గుబురులులో, మొల్ల పొదలలో, మంచి గంధపు నికుంజాలలో దూరి నెమలిలాగా కేకలు వేస్తూ, గోరువంకలాగా కూతలు కూస్తూ కోకిలలాగా రాగాలు తీస్తూ రామచిలకలలాగా రమణీయ పలుకులు పలుకుతూ ఉండేవాడు.

3-109-ఉ.

శ్రీరమణీమనోవిభుఁడు సింహాకిశోరముఁబోలి లీలఁ గౌ
మారదశన్ రమావిమలమందిరముం బురుడించు గోతతిన్
వారక మేపుచుండెఁ దన వంశరవస్సుటమాధురీసుధా
సారముచేత గోపజనసంఘములన్ ముదమందఁజేయుచున్.

టీకా:

శ్రీరమణీమనోవిభుడు = కృష్ణుడు {శ్రీరమణీమనోవిభుడు - శ్రీరమణీ (లక్ష్మీదేవి) మనసునకు విభుడు, విష్ణువు}; సింహ = సింహపు; కిశోరమున్ = పిల్ల; పోలి = వలె; లీలన్ = లీలగా; కౌమార = కౌమార {కౌమార - బాల్యము తరువాత యౌవనమునకు ముందు దశ}; దశన్ = దశలో {దశ - అవస్థ, చతురావస్థలు, బాల్యము, కౌమారము, యౌవనము, వార్ధక్యము, ఇంకోవిధముగ అష్టధశలు పిండ, శైశవ, బాల్య, కౌమార, యౌవన, ప్రౌఢ, వార్ధక్య, మరణ దశలు}; రమా = లక్ష్మీదేవి; విమల = నిర్మల; మందిరమున్ = నివాసమునకు; పురుడించు = సాటియైన; గో = ఆవుల; తతిన్ = సమూహమును; వారక = విడువక; మేపుచున్ = మేపుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; తన = తన యొక్క; వంశ = వేణూ; రవ = నాదము; స్సుట = వర్షించిన; మాధురీ = తియ్యని; సుధాసారము = అమృతము; చేతన్ = చే; గోపజన = గోపాలుర; సంఘములన్ = సమూహములకు; ముదము = సంతోషము; అందజేయుచున్ = అందిస్తూ.

భావము:

లక్ష్మీవల్లభుడైన ఆ నందనందనుడు కృష్ణుడు తన కౌమార దశలో సింహాకిశోరంలాగా ప్రకాశించాడు. లీలగా పిల్లనగ్రోవిని మ్రోగిస్తూ ఆ మధరగాన సుధా సరస్సులో గో గోప బృందాన్ని ముంచి తేల్చి పరవశింపజేస్తూ లక్ష్మీనివాసాలైన గోవుల్ని మేపుతూ ఉండేవాడు.

3-110-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

3-111-మ.

చిరకేళీరతి బాలకుల్ తృణములన్ **సిం**హాది రూపంబులం

గరమొప్పన్ విరచించి వాని మరలన్ **ఖం**డించు చందంబునం

గరుణాతీతులఁ గామరూపు లగు న**క్రం**సప్రయుక్తక్షపా

చరులం కృష్ణుఁడు సంగరస్థలములం **జ**క్కాడె లీలాగతిన్.

టీకా:

చిర = మిక్కిలి; కేళీ = ఆడుకొనే; రతిన్ = ఆసక్తితో; బాలకుల్ = పిల్లలు; తృణములన్ = గడ్డిపోచలను;
సింహ = సింహము; ఆది = మొదలైన; రూపములన్ = రూపములతో; కరము = చాలా; ఒప్పన్ =
చక్కగా; విరచించి = తయారుచేసి; వానిన్ = వాటిని; మరలన్ = మళ్ళా; ఖండించు =
ముక్కలుచేయు; చందంబునన్ = విధముగ; కరుణా = దయ; అతీతులన్ = లేనివారిని;
కామరూపులన్ = కోరిన రూపు ధరించ గలవారిని; ఆ = ఆ; కంస = కంసునిచే; ప్రయుక్త =
ప్రయోగింపబడిన; క్షపాచరులన్ = రాక్షసులను (క్షపాచరులు - రాత్రి తిరుగువారు, రాక్షసులు);
కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; సంగర = యుద్ధ; స్థలములన్ = భూములలో; చక్కాడెన్ = చెండాడెను,
సంహరించెను; లీలా = లీల; గతిన్ = వలె.

భావము:

ఆడుకోటానికి చిన్న పిల్లలు గడ్డితో సింహం మొదలైన బొమ్మల్ని తయారు చేస్తారు. ఆట పూర్తి
కాగానే వాటిని మళ్ళీ చించి, తుంచి పారేస్తారు. అలానే దయమాలిన వారూ, కామరూపధారులూ,

కంసుని చారులూ అయిన రాక్షస వీరుల్ని ఎందరినో గోవిందుడు కదన రంగంలో అవలీలగా చించి చెండాడాడు.

3-112-చ.

వరయమునానదీజల నివాస మహోరగ విస్తృతాస్య వి
స్ఫురిత విషానలప్రభల సోకునఁ గ్రాగిన గోప గోధనో
త్కరముల నెల్లఁ గాచి భుజగప్రవరున్ వెడలంగఁదోలి త
త్సరిదమలాంబు పానమున సంతసమందగఁ జేసి గోతతిన్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; యమునా = యమున అను; నదీ = నది యొక్క; జలములన్ = నీటిలో; నివాస = నివసించుచున్న; మహా = గొప్ప; ఉరగ = సర్పము యొక్క; విస్తృత = విశాలమైన, పెద్ద; అస్య = నోళ్ళ నుండి; విస్ఫురిత = వెలిగిక్కుచున్న; విష = విషపు; అనల = అగ్ని; ప్రభలన్ = కీలలు; సోకునన్ = తగులుటచేత; క్రాగిన = తపించిన, కాలిపోయిన; గోప = గోపాలకులను; గో = గోవులు అను; ధన = సంపదల; ఉత్కరములు = సమూహములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; కాచి = కాపాడి; భుజగ = సర్పములలో; ప్రవరున్ = శ్రేష్ఠును; వెడలంగన్ = వెళ్ళునట్లు; తోలి = తోలి; తత్ = ఆ; సరిత్ = మడుగులోని; అమల = నిర్మలమైన; అంబు = నీరు; పానమునన్ = తాగుటవలన; సంతసము = సంతోషము; అందన్ = కలుగునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; గోతతిన్ = ఆలమందలను.

భావము:

యమునా నదిలో భయంకరమైన మహా సర్పం ఒకటి నివాసం ఉండేది. విశాలంగా తెరచిన దాని నోటిలో నుంచి వెలువడే విషాగ్ని జ్వాలల తాపానికి గోపాలకులు తాళలేక పొయ్యే వారు. గో సంపద కూడా బాధపడుతూ ఉండేది. నందనందనుడు ఆ నాగరాజును నదిలో నుండి తరిమేశాడు. (గోపకులు గోవులుతో కూడిన) ఆలమందల్ని కాపాడి వాటికి మళ్ళీ ఆ నదిలోని నిర్మలమైన నీటిని త్రాగే అవకాశాన్ని అనుగ్రహించాడు. అందరికీ ఆనందం కలిగించాడు.

3-113-మ.

దివిజాధీశుగుఱించి వానకొఱకై దీపింప నందాది వ

ల్లవు లేటేట ననూనసంపదల నుల్లాసంబునం జేయు ను

త్సవముం గృష్ణుడు మాన్పి గోపగణముల్ సంప్రీతినొందన్ శచీ

ధవు గర్వం బడచంగ నవ్యయముగాఁ దాఁ జేసి గోయాగమున్.

టీకా:

దివిజాధీశున్ = ఇంద్రుని {దివిజాధీశుడు - దివిజుల (దేవతల)కు అధీశుడు (ప్రభువు), ఇంద్రుడు};

గుఱించి = ఉద్దేశించి; వాన = వాన; కొఱకై = కోసము; దీపింపన్ = అతిశయించునట్లు; నంద =

నందుడు; ఆది = మొదలైన; వల్లవులు = గోపాలురు; ఏటేటన్ = ప్రతిసంవత్సరము; అనూన =

వెలితిలేని; సంపదలన్ = సంపదలకై; ఉల్లాసంబునన్ = ఉల్లాసముతో; చేయున్ = చేసెడి;

ఉత్సవమున్ = పండుగను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; మాన్పి = మాన్పించి; గోప = గోపాలుర; గణముల్ =

సమూహములు; సంప్రీతిన్ = సంతోషమును; ఒందగన్ = పొందగన్; శచీధవు = ఇంద్రుని

{శచీధవుడు - శచీదేవి భర్త, ఇంద్రుడు}; గర్వం = గర్వము; అడచంగన్ = అణచుటకు;

అవ్యయముగన్ = శుభకరముగ; తాన్ = తాను; చేసెన్ = చేసెను; గోయాగమున్ = గోయాగమును.

భావము:

నందుడు మొదలైన యాదవులు వర్షం బాగా కురియటంకోసం ఇంద్రుణ్ణి గూర్చి ఒక ఉత్సవం

ఎంతో వైభవంతో, ఎంతో ఉత్సాహంతో ఏటేటా గొప్పగా చేసేవారు. కృష్ణుడు, ఆ ఇంద్రోత్సవాన్ని

మాన్పించి ఇంద్రుని అహంకారం అడుగంటేలాగా, గోపాలురు అందరూ సంతోషించేలాగా

గోపూజ ప్రధానమైన గోయాగాన్ని తక్కువ వ్యయంతో, ఎక్కువ వైభవంతో జరిపించాడు.

3-114-చ.

హరిహయుఁ డంత రోషవివశావిలమానసుఁడై సరోరుహో

దరు మహిమం బెఱుంగక మదంబడరంగ వలాహకాది భీ

కర ఘనపంక్తిఁ బంపిన నఖండశిలామయ భూరి వర్షముల్

కురిసి ననూన గర్జనల గ్రోకుల మాకుల మౌచు గుందగన్.

టీకా:

హరిహాయుడు = ఇంద్రుడు; అంతన్ = అంతట; రోష = రోషముచే; వివశావిల = వశము తప్పి
కలతపొందిన,; మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; సరోరుహోదరు = కృష్ణుని
{సరోరుహోదరుడు - సరోరుహము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; మహిమంబు =
మహిమను; ఎఱుంగక = తెలియక; మదంబున్ = గర్వము; అడరంగ = విజృంభింపగ; వలాహక =
వలాహకము {వలాహకము - ప్రళయ భయంకరమైన మేఘము}; ఆది = మొదలైన; భీకర =
భయంకరమైన; ఘన = మేఘముల; పంక్తిన్ = సమూహమును; పంపినన్ = పంపగా; అఖండ =
ఎడతెరిపిలేని; శిలా = రాళ్ళతో; మయ = కూడిన; భూరి = మిక్కిలి విస్తారమైన; వర్షముల్ =
వర్షములు; కురిసెన్ = కురిసినవి; అనూన = పెద్దపెద్ద; గర్జనలన్ = గర్జనలతో; గో = గోపాలుర;
కులము = గుంపు అంతా; ఆకులము = చీకాకు చెందినది; ఔచున్ = అవుతూ; కుందగన్ =
కుంగిపోగా, దుఃఖింపగా.

భావము:

ఈ విషయం తెలుసుకొన్న ఇంద్రుడికి ఎంతో ఆగ్రహం వచ్చింది. మనస్సు ద్వేషంతో, రోషంతో
నిండిపోయింది. పద్మనాభుడైన శ్రీకృష్ణుని మహిమ తెలుసుకోలేక అహంకారంతో వలాహకం
మొదలైన భయంకర కాలమేఘాల్ని పంపించాడు. ఆ కారుమబ్బులు గోకులమంతా శోకంతో
వ్యాకులమై పోయేలా పెద్దగా ఉరుముతూ ఎడతెగకుండా రాళ్లవర్షం కురిశాయి.

3-115-ఉ.

ఆతటి మంద గొండలము నందగ వల్లపు లెల్ల "గృష్ణ! యీ

చేతనులెల్ల నిట్టి జడిఁ జిందఱవందఱలై కలంగుచుం

గాతరు లైరి నీవు గృపఁ గావుము; కావు మనాథనాథ! ని

ర్థూతకళంక! భక్తిపరిత్రోషణభూషణ! పాపశోషణ!"

టీకా:

ఆ = ఆ; తటి = సమయమున; మంద = గొల్లపల్లె; కొందలమున్ = చీకాకును; అందగన్ = పొందగా;
వల్లవులు = గోపాలురు; ఎల్లన్ = అందరును; కృష్ణ = కృష్ణా; ఈ = ఈ; చేతనులు = జీవులు; ఎల్లన్ =
అందరూ; ఇట్టి = ఇటువంటి; జడిన్ = వర్షపుజడికి; చిందఱవందఱలు = చెల్లాచెదురు; ఐ = అయి;
కలంగుచున్ = కలతపడుతూ; కాతరులు = భయభ్రాంతులు; ఐరి = అయిరి; నీవు = నీవు; కృపన్ =
దయతో; కావుము = కాపాడుము; కావుము = కాపాడు; అనాథనాథ = దిక్కులేనివారికి
దిక్కినవాడా; నిర్ధూత = విడువ బడిన, ఎగురగొట్టబడిన; కళంక = పాపములు కలవాడ; భక్త =
భక్తులను; పరితోషణ = సంతోషపెట్టుట అను; భూషణ = అలంకారములు కలవాడ; పాప =
పాపములను; శోషణ = నశింపజేయువాడ.

భావము:

అప్పుడు వ్రేపల్లెలోని గోపాలురూ, గోవులూ అందరూ ఆ వర్షానికి అల్లకల్లోలమయ్యారు. గొల్లలంతా
తల్లడిల్లి ఒక చోట చేరారు. "కృష్ణా! రక్షించు! రక్షించు! ఈ జడివాన ధాటికి గోకులంలోని సకల
జీవులూ చీకాకుపడి చిందరవందరలు అవుతున్నారు. దిక్కులేని వారికి నీవే దిక్కు. సజ్జనులను
పోషించేవాడవూ దుర్జనులను శిక్షించేవాడవూ నిష్కళంకుడవూ అయిన కృష్ణా! దయతో
కాపాడవయ్యా."

3-116-మ.

అని యిబ్బంగి విపన్నులై పలుకఁ గు~~య్య~~ాలించి కృష్ణుండు స
జ్ఞనవర్ధిష్టుండు గోపగోనివహర~~క్షా~~దక్షుడై దేవతా
జను లగ్నింపఁ గరాంబుజాతమున స~~చ్చ~~త్రంబుగాఁ దాలె బో
రన గోవర్ధన శైలముం దటచర~~ద్ర~~మ్యామరీజాలమున్.

టీకా:

అని = అని; ఇబ్బంగి = ఈ విధముగ; విపన్నులు = మిక్కిలి ఇడుములు పాలైన వారు; ఐ = అయి;
పలుకన్ = అనగా; కుయ్య = మొర; ఆలించి = విని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు {కృష్ణుడు -

కృష్ణ(నల్లని)రంగు కలవాడు; సత్ = మంచి; జన = జనముల; వర్దిష్టుడు = వృద్ధిని కలిగించువాడు; గోప = గోపాలుర; గో = ఆవుల; నివహ = సమూహమును; రక్షా = రక్షించుట యందు; దక్షుడు = సమర్థుడు; ఐ = అయి; దేవతాజనులు = దేవతలు; అగ్నింపన్ = స్తుతింపగా; కర = చేయి అను; అంబుజాతమున = పద్మమున {అంబుజాతము - నీట పుట్టినది, పద్మము}; సత్ = మంచి; ఛత్రముగా = గొడుగువలె; తాలెన్ = ధరించెను; బోరనన్ = ధారాళముగ; గోవర్ధన = గోవర్ధనము అను; శైలమున్ = పర్వతమును; అట = అచట; చరత్ = తిరుగుతున్న; రమ్య = అందమైన; అమరీ = దేవతాస్త్రీల; జాలమున్ = సమూహము కలదానిని.

భావము:

అంటూ ఆపన్నులైన వ్రేపల్లెలోని గోపాలకులు అందరూ ప్రార్థించారు. సజ్జనుల పెంపు కోరి కృష్ణుడు, వారి మొర ఆలకించి గోవులనూ, గోపాలకులనూ కాపాడటానికి నడుం కట్టాడు. దేవ కన్యలు విహరించే చరియలు గల గోవర్ధన పర్వతాన్ని ఒక్క చేత్తో గొడుగులా ఎత్తి పట్టాడు. ఆ దృశ్యం ఆలోకించి ఆకాశంలోని అమరులంతా “బళ్ళే! బళ్ళే!” అని ప్రశంసించారు.

3-117-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకో విషయం విను.

3-118-స్.

శరదాగమారంభ సంపూర్ణపూర్ణిమా-

చంద్ర సాంద్రాతపోజ్జ్వలిత మగుచు

వెలయు బృందాటవీ^{వీ}ధి యందొకనాడు-

రాసకేళీ మహోల్లాసుఁ డగుచు

రుచిర సౌభాగ్యతారుణ్యమనోరమ-

స్ఫూర్తిఁ జెన్నొందిన మూర్తి దనర

సలలితముఖచంద్రచంద్రికల్ గోపికా-

నయనోత్పలముల కానంద మొసగ

3-118.1-తే.

భవ్యచాతుర్యభంగిఁ ద్రిభంగి యగుచు

నబ్జనాభుండు సమ్మోద మతిశయిల్ల

లీలఁ బూరించు వరమురళీనినాద

మర్ధి వీతేర విని మోహితాత్ము లగుచు.

టీకా:

శరత్ = శరదృతువు; ఆగమన = వచ్చునట్టి; ప్రారంభ = మొదటి; సంపూర్ణ = నిండు; పూర్ణిమా = పున్నమి; చంద్ర = చంద్రుని; సాంద్ర = చిక్కని; ఆతప = వెన్నెల చేత; ఉజ్జ్వలితము = వెలిగించబడినది; అగుచున్ = అవుతూ; వెలయు = ప్రకాశించుచున్న; బృంద = బృంద అను (తులసీ); అటవీ = వనము యొక్క; వీధి = మార్గము; అందు = లోన; ఒక = ఒక; నాడు = రోజు; రాసకేళీ = రాసక్రీడ యందు; మహా = మిక్కిలి; ఉల్లాసుడు = ఉత్సాహముకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; రుచిర = ప్రకాశిస్తున్న; సౌభాగ్య = శుభకరమైన; తారుణ్య = యౌవనముతోణకిసలాడు; మనస్ = మనసును; రమా = రమింపజేయు; స్ఫూర్తిన్ = స్ఫూర్తితో; చెన్నొందిన = అందముచిందిన; మూర్తిన్ = స్వరూపము; తనరన్ = గోచరించగా; సలలిత = సొగసుతోకూడిన; ముఖ = ముఖము అను; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికల్ = వెన్నెలలు; గోపికా = గోపికలయొక్క; నయన = కన్నులు అను; ఉత్పలముల = కలువల; కున్ = కు; ఆనందము = ఆనందము; ఒసగన్ = అందించగా; భవ్య = శుభకరమైన; చాతుర్య = నేర్పుకలిగిన; భంగి = భంగిమకలవాడు; త్రిభంగి = త్రిభంగి అను భంగిమలో ఉన్నవాడు {త్రిభంగి - ఒకకాలుమీదనిలబడి రెండవకాలు వేళ్ళు నేలను ఆనునట్లు కొంచము మడచి నిలబడు భంగిమ, మువ్వొంకలభంగి, కృష్ణుడు వేణువు వాయించుచు నిలబడిన విధము}; అగుచున్ = అవుతూ; అబ్జ = పద్మము {అబ్జము - అప్పు (నీరు)నందు పుట్టినది, పద్మము};

నాభుండు = నాభికలవాడు; సమ్మోదము = సంతోషము; అతిశయిల్ల = అతిశయించునట్లు; లీలన్ = లీలగా; పూరించున్ = ఊడుచున్న; వర = శ్రేష్ఠమైన; మురళీ = వేణు; నినాదము = మంచినాదము; అర్థిన్ = కోరి; వీతేర = వస్తుండగా; విని = విని; మోహిత = మోహింపబడిన; ఆత్ములు = ఆత్ములుకలవారు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

శరత్కాలం ప్రారంభమైంది. పూర్ణిమ నాటి నిండు చందమామ పండువెన్నెలలో బృందావనం కన్నుల విందు చేస్తూన్నది. ఒకరోజు కృష్ణునికి రాసకేళిపై ఉల్లాసం కలిగింది. మనోహరమైన యౌవన సౌభాగ్య శోభలతో అందాలు చిందే రూపంతో అతిశయించి ఉన్నాడు, తన ముఖం నుండి వెలువడే చంద్రకాంతులతో, గోపికల కనులు అనే కలువలకు ఆనందాన్ని అందిస్తూ నందనందనుడు త్రిభంగి గా నిలబడి వేణుగానం చేయసాగాడు. ఆ మువ్వంకల ముద్దుకృష్ణుని మురళీనినాదం వీనులవిందుగా విని వ్రేపల్లెలోని గోపికలు మైమరిచిపోయారు.

(త్రిభంగి, మువ్వంకల భంగిమ అంటే - ఒక కాలుమీద నిలబడి రెండవ కాలు వేళ్ళు నేలను ఆనే లాగ కొంచెం మడిచి నిలబడు భంగిమ, కృష్ణుడు వేణువు వాయిస్తూ నిలబడు విధము)

3-119-చ.

పతులు మఱుందులున్ సుతులు **బావలు** నత్తలు మామలున్ సము

న్నతి వలదన్న మానక మ**నంబు**నఁ గృష్ణపదాబ్జసేవనా

న్వితరతి గోపకామినులు **వ్రే**చనుదేర దయాపయోధి శో

భితగతి రాసకేళి సలి**మె**దరుణీనవపుష్పచాపుడై.

టీకా:

పతులు = భర్తలు; మఱుందులున్ = మరుదులు, భర్త తమ్ముళ్ళు; సుతులు = కుమారులు; బావలు = బావలు, భర్త అన్నలు; అత్తలు = అత్తలు; మామలున్ = మామలు; సమున్నతిన్ = ఎక్కువగా, మిక్కిలిగా; వలదు = వద్దు; అన్నన్ = అన్నప్పటికిని; మానక = మానకుండా; మనంబునన్ = మనసులో; కృష్ణ = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; సేవనా = సేవింపవలెనను;

అన్నిత = కూడిన; రతిన్ = కోరికతో; గోపకామినులు = గోపికలు; వే = వేగముగా; చనుదేర = వచ్చినప్పుడు; దయా = దయకి; పయోధి = సముద్రము; శోభిత = శోభించు; గతిన్ = విధముగ; రాసకేళి = రాసక్రీడ; సలిపెన్ = సలిపెను; తరుణీ = యౌవనవతుల/ పడుచు పడతుల పాలిట; నవ = నవకమైన; పుష్పచాపుడు = మన్మథుడు; ఐ = అయి.

భావము:

వెళ్ళ వద్దు అని తమ భర్తలూ, మరుదులూ, కొడుకులూ, అత్తలూ, మామలూ ఎంతగానో చెప్పినా ఏమాత్రం వినకుండా మనసుల లోపల శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాలను ఆరాధించాలనే ఆరాటం అధికం కావటంతో గోపికలు పరుగు పరుగున వచ్చారు. కరుణాసముద్రుడైన శ్రీకృష్ణుడు, ఆ జవరాండ్ర పాలిట నవ మన్మథుడై రమ్మమైన రాసకేళీనాట్యంతో వారందరినీ ఆనందింపజేశాడు.

3-120-ఉ.

రాముడు దానుఁగూడి మధురాపురికిం జని యందు వైభవో

ద్ధామ నృపాసనంబున ముదంబున నున్న దురాత్ముఁ గంసు దు

ష్టామరశత్రుఁ ద్రుంచి ముదమారఁగఁ దల్లిని దండ్రి నంచిత

శ్రీమహితాత్ములై తనరఁజేసి సరోరుహనాభుఁ డున్నతీన్.

టీకా:

రాముడున్ = బలరాముడు; తానున్ = తాను; కూడి = కలసి; మధుర = మధుర అను; పురికిన్ =

పట్టణమునకు; చని = వెళ్ళి; అందు = అక్కడ; వైభవ = వైభవమువలని; ఉద్ధామ = ఉప్పతిల్లు;

నృపాసనంబునన్ = సింహాసనమున; ముదంబునన్ = సంతోషముగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; దురాత్మున్

= చెడుబుద్ధి గలవానిని; కంసున్ = కంసుని; దుష్ట = దుష్టుడు ఐన; అమరశత్రున్ = రాక్షసుని; త్రుంచి

= సంహరించి; ముదము = సంతోషము; ఆరన్ = నిండునట్లు; తల్లి = తల్లిని; తండ్రిన్ = తండ్రిని;

అంచిత = ఒప్పుచున్న; శ్రీ = సంపదలతో నిండిన; మహిత = గొప్ప; ఆత్ములన్ = ఆత్మలు కలవారిగా;

తనరన్ = సంతృప్తులను; చేసెన్ = చేసెను; సరోరుహనాభుడు = కృష్ణుడు (సరోరుహనాభుడు -

సరోరుహము (పద్మము) నాచిన కలవాడు); ఉన్నతీన్ = గొప్పగా.

భావము:

అనంతరం అన్నగారైన బలరామునితో కలిసి శ్రీకృష్ణుడు మధురకు వెళ్ళాడు. అక్కడ మహా వైభవంగా మణిమయ సింహాసనాన్ని అధిష్టించి ఉన్న మదోన్మత్తుడు, దుర్మార్గుడు, దుష్ట రాక్షసుడు అయిన కంసుణ్ణి సంహరించాడు. తల్లిదండ్రులైన దేవకీ వసుదేవుల్ని బంధవిముక్తుల్ని గావించి, భోగభాగ్యాలతో సమున్నతంగా సంతృప్తి పరిచాడు

3-121-మ.

నలువొప్పంగ షడంగ యుక్త మహితామ్నాయంబు చౌషష్టివి

ద్యలు సాందీపనిచే నెఱింగెఁ జెలువొందన్ విన్నమాత్రంబులో

పలనే లోకగురుండు దాన తనకున్ భావింప నన్యుల్ గురు

ల్లలరే లోకవిడంబనార్థ మగు లీలల్ గావె యమేటికిన్.]

టీకా:

నలువు = సామర్థ్యము; ఒప్పన్ = ఒప్పగా; షడంగ = ఆరు అంగములతో (షడంగములు - వేదము నందలి ఆరు అంగములు - 1 శిక్ష 2 వ్యాకరణము 3 ఛందస్సు 4 నిరుక్తము 5 జ్యోతిషము 6 కల్పము); యుక్త = కూడిన; మహిత = గొప్ప; ఆమ్నాయంబున్ = వేదములను; చౌషష్టి = అరువదినాలుగు; విద్యలు = విద్యలు; సాందీపని = సాందీపని (సాందీపని - కృష్ణుని గురువు); చేన్ = నుండి; ఎఱింగెన్ = తెలిసికొనెను; చెలువు = చక్కదనము; ఒందన్ = పెంపొందగా; విన్న = వినిన; మాత్రంబు లోపలనే = మాత్రముననే; లోక = లోకమునకు; గురుడు = గురువు; తాన = అతనే; తనకున్ = అతనికి; భావింపన్ = ఆలోచిస్తే; అన్యుల్ = ఇతరులు; గురుల్ = గురువులు; కలరే = కలరావమి; లోక = లోకమును; విడంబన = అనుకరించు; అర్థము = కొరకు; అగు = అయిన; లీలల్ = లీలలు; కావె = కావా ఏమి; ఆ = ఆ; మేటికిన్ = సమర్థునకున్.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు సమస్త జగత్తు అంతటికి గురువు. సామర్థ్యము గలవాడు అయి షడంగాలతో కూడిన వేదాల్ని, అరవైనాల్గు కళల్ని సాందీపని అనే గురువు వద్ద అభ్యసించాడు. నిజానికి ఆ

జగద్గురువునకు ఇతరులు గురువుల అవుతారా? ఇవన్నీ ఆ పరాత్పరుడు లోకాచారం కోసం చేసే లీలలు అంతే.

3-122-ఉ.

మించి ప్రభాసతీర్థమున **మృత్యు**వశంబునఁ బొంది పోయి యా
పంచజనోదరస్థుఁ డగు **బాల**కు దేశికునందనుం బ్రభో
దంచితలీలఁ దెచ్చి గురు**దక్షిణ**గా నతిభక్తియుక్తి న
ర్పించె గురుండు చిత్తమునఁ **బెం**పెసలార మురారి వెండియున్.

టీకా:

మించి = అతిశయించి; ప్రభాస = ప్రభాసము అను; తీర్థమునన్ = తీర్థములో; మృత్యు =
మృత్యువునకు; వశంబునన్ = లొంగిపోవుటను; పొంది = పొంది; పోయి = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; పంచజన
= పంచజనుని {పంచజనుడు - పంచజనుడు అను రాక్షసుడు}; ఉదరస్థుడు = ఉదరమున
ఉన్నవాడు; అగు = అయిన; బాలకున్ = పిల్లవానిని; దేశిక = గురువు యొక్క; నందనున్ = పుత్రుని;
ప్రభ = తేజస్సుతో; ఉదంచిత = ఒప్పారు; లీలన్ = లీలతో; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; గురు =
గురువుకొరకు; దక్షిణన్ = దక్షిణ; కాన్ = వలె; అతి = మిక్కిలి; భక్తి = భక్తితో; యుక్తిన్ = కూడి;
గురుండు = గురువు; చిత్తమునన్ = మనసులో; పెంపు = అతిశయము; ఎసలారన్ = ప్రకాశించగా;
మురారి = కృష్ణుడు {మురారి - ముర అను రాక్షసుని సంహరించినవాడు}; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

చావు ముంచుకొనివచ్చిన గురుపుత్రుడు అతిశయంతో ప్రభాసతీర్థంలోకి పోయి పంచజనుని
కడుపులోకి చేరాడు. అధికమైన భక్తిగలవాడై గురువు మిక్కిలి ఆనందించునట్లు ప్రకాశమానమైన
తన లీలతో, మురారి ఆ పిల్లవానిని తీసుకువచ్చి, గురుదక్షిణగా సమర్పించెను.

3-123-నీ.

ఘనుఁడు విదర్భేశుఁడన నొప్పు భీష్మకు-
వరసుతామణి నవ**వారి**జాక్షి

పద్యాసమానరూప్రశ్రీవిభాసిత-

కమనీయభూషణఁగంబుకంఠి

చతురస్వయంవరోత్సవ సమాగత చైద్య-

సాల్య మాగధ ముఖ్య జనవరేణ్య

నికరసమావృతఁ బ్రకట సచ్చారిత్ర-

రుక్మిణి నసమానరుక్మకాంతి

3-123.1-తే.

నమర గుప్తామృతంబు విహంగవిభుఁడు

కొనినకైవడి మనుజేంద్రకోటిఁ దోలి

కమలనాభుండు నిజభుజాగర్వ మలరఁ

దెచ్చి వరియించె; నతని నుత్తింప వశమె?

టీకా:

ఘనుడు = గొప్పవాడు; విదర్భ = విదర్భ దేశమునకు; ఈశుడన్ = ప్రభువు; అనన్ = అనగా; ఒప్పు = చక్కగా ఉండు; భీష్మకు = భీష్మకుని; వర = శ్రేష్ఠ; సుతా = పుత్రికా; మణి = మణి; నవ = కొత్త; వారిజ = పద్మములవంటి; అక్షి = కన్నులు ఉన్నామె; పద్మా = లక్ష్మీదేవితో; సమాన = సమానమైన; రూప = రూపము; శ్రీ = శోభలతో; విలాసిత = ప్రకాశించునామె; కమనీయ = మనోహరమైన; భూషణ = ఆభరణములు కల; కంబు = శంఖమువంటి; కంఠిన్ = కంఠము కలామె; చతుర = వేడుకగా; స్వయంవర = స్వయంవరము అను స్వయంవరము - కన్య తన స్వయంవర సభకు వచ్చినవారిలో తనకు నచ్చినవానిని స్వయముగ వరించుట, వివాహమాడే పద్ధతులలో ఒకటి; ఉత్సవ = ఉత్సవమునకు; సమాగత = వచ్చిన; చైద్య = శిశుపాలుడు {చైద్య - చైద్యదేశ యువరాజు, శిశుపాలుడు}; సాల్య = సాల్యదేశపురాజు; మాగధ = జరాసంధుడు {మాగధుడు - మగధదేశపు రాజు, జరాసంధుడు}; ముఖ్య = మొదలగు ముఖ్యమైన; జనవరేణ్య = రాజుల {జనవరేణ్యుడు - జనులచే గౌరవింపబడువాడు, రాజు}; నికర = సమూహముచే; సమ = బాగా; ఆవృతన్ = ఆవరింపబడినామె; ప్రకట = ప్రసిద్ధకెక్కిన; సత్ = మంచి; చారిత్ర = నడవడిక కలామె; రుక్మిణిన్ = రుక్మిణీదేవి; అసమాన = సాటిలేని; రుక్మ = బంగారపు; కాంతిన్ = ప్రకాశముకలామెను; అమర =

దేవతలచే;

గుప్త = దాచబడిన; అమృతంబున్ = అమృతమును; విహంగవిభుడు = గరుత్మంతుడు

{విహంగవిభుడు - పక్షులకు ప్రభువు, గరుత్మంతుడు}; కొనిన = తీసుకొనిన; కైవడిన్ = వలె;

మనుజేంద్ర = రాజులను {మనుజేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; కోటిన్ = అందరను; తోలి

= పారదోలి; కమలనాభుడు = కృష్ణుడు {కమలనాభుడు - కమలము నాభి యందు కలవాడు,

విష్ణువు}; నిజ = తనయొక్క; భుజా = బాహు; గర్వము = బలము; అలరన్ = అతిశయింపగా; తెచ్చి =

తీసుకువచ్చి; వరియించెన్ = పెండ్లాడెను; అతనిన్ = అతని(మహిమ)ని; నుతింపన్ = స్తుతించుట;

వశమె = తరమావమి.

భావము:

విదర్భ దేశానికి అధిపతి భీష్మకుడు; ఆయన ముద్దుల కూతురు రుక్మిణి; అందమైన ఆమె కన్నులు క్రొందామర రేకులు; లక్ష్మీసమానురాలైన లావణ్యరాశి ఆమె; శుభంకరాలైన అలంకారాలతో శంఖంవంటి కంఠంతో సాటిలేని మేటి బంగారు చాయతో సంస్తవనీయమైన సత్ప్రవర్తనంతో విరాజిల్లే రుక్మిణికి స్వయంవరం ప్రకటించారు; ఆ స్వయంవర మహోత్సవానికి శిశుపాలుడు, సాల్వుడు, జరాసంధుడు మొదలైన రాజాధిరాజులంతా వచ్చారు. పూర్వం దేవతలు రక్షిస్తున్న అమృత కలశాన్ని పక్షిరాజైన గరుత్మంతుడు తీసుకొనిపోయాడు కదా, అలాగే భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు తన బాహుబాలాన్ని ప్రదర్శించి ఆ రాజు లందరినీ పరాజితులను చేసి రుక్మిణిని తీసుకొనివెళ్ళి పరిణయమాడారు. అటువంటి ఆ జగదేక వీరుణ్ణి పొగడడం ఎవరికి మాత్రం సాధ్యమౌతుంది.

3-124-చ.

పరువడిఁ బట్టి సప్తవృషభంబుల ముక్కులు గుట్టఁ దద్బల

స్ఫురణ సహింపఁజాలక నృపుల్ తలపడ్డ జయించి నగ్నజి

ర్థరణిపునందనన్ వికచతామరసాక్షిఁ బ్రమోదియై స్వయం

వరమునఁ బెండ్లియాడె గుణవంతుఁ డనంతుఁ డనంత శక్తితోన్.

టీకా:

పరువడిన్ = వరుసగా; పట్టి = పట్టుకొని; సప్త = ఏడు (7); వృషభంబులన్ = ఎద్దుల; ముక్కులున్ = ముక్కులును; కుట్టన్ = కుట్టగా; తత్ = అతని; బల = బలము యొక్క; స్ఫురణ = ప్రదర్శనను; సహింపన్ = సహించ; చాలక = లేక; నృపుల్ = రాజులు (నృపుడు - నరులను పాలించువాడు, రాజు); తలపడ్డ = కలియబడగా; జయించి = జయించి; నగ్నజిత్ = నగ్నజిత్ అను; ధరణిపు = రాజు (ధరణిపు - భూమికి ప్రభువు, రాజు); నందనున్ = పుత్రికను; వికచ = వికసించిన; తామరసా = పద్మములవంటి; అక్షిన్ = కన్నులు ఉన్నామెను; ప్రమోది = సంతోషముతో ఉన్నవాడు; ఐ = అయి; స్వయంవరమునన్ = స్వయంవరములో (స్వయంవరము - కన్య తన స్వయంవర సభకు వచ్చినవారిలో తనకు నచ్చినవానిని స్వయముగ వరించుట); పెండ్లి = పెండ్లి; ఆడెన్ = ఆడెను; గుణవంతుడు = కృష్ణుడు (గుణవంతుడు - సుగుణములు కలవాడు, కృష్ణుడు); అనంతడు = కృష్ణుడు (అనంతుడు - అంతమన్నది లేనివాడు, విష్ణువు); అనంత = మిక్కిలి; శక్తి = బలము; తోన్ = తో.

భావము:

ఏడు మదించిన ఆబోతులను శ్రీకృష్ణుడు ఎదురొడ్డి తన అపారమైన శక్తితో ఆ ఆబోతులకు ముక్కుతాళ్ళు బిగించి వాటిని లొంగదీసుకొన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని పరాక్రమమును సహింపజాలని రాజులు తనతో తలపడగా వారిని జయించి, వికసించిన తామరరేకులవంటి కన్నులు గల రాజపుత్రి నాగ్నజిత్తిని గుణవంతుడూ, అనంతుడూ, అనంత శక్తిమంతుడూ అయిన గోపాలకృష్ణుడు సంతోషంతో స్వయంవరంలో పెండ్లాడాడు.

3-125-మ.

ప్రతివీరక్షయకారి నాబరఁగి సత్రాజిత్తనూజాహృదీ

ప్రితముం దీర్పఁ దలంచి నాకమునకుం బెంపారఁగా నేగి వ

ర్ణితశౌర్యోన్నతిఁ బారిజాత మిలకున్ లీలాగతిం దెచ్చె ను

ద్ధతి దేవేంద్రు జయించి కృష్ణుఁ డన నేత్రన్మాత్రుడే చూడగన్.

టీకా:

ప్రతివీర = విరోధికి; క్షయ = నాశనము; కారి = కలిగించినవాడు; నాన్ = అనగా; పరగి = ప్రసిద్ధికెక్కి;
సత్రాజిత్ = సత్రాజిత్తు యొక్క; తనూజా = పుత్రిక; హృది = మనసులోని; ఈప్సితమున్ = కోరికను;
తీర్పన్ = తీర్చవలెనని; తలంచి = అనుకొని; నాకమున = స్వర్గమున; కున్ = కి; పెంపారగా =
అతియించి; ఏగి = వెళ్ళి; వర్ణిత = స్తుతింపబడిన; శౌర్య = శౌర్యపు; ఉన్నతిన్ = గొప్పదనముతో;
పారిజాతమున్ = పారిజాతమును; ఇల = భూమి; కున్ = కి; లీలా = లీల; గతిన్ = వలె; తెచ్చె =
తెచ్చెను; ఉద్ధతిన్ = శౌర్యమొప్పుగా; దేవేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; జయించి = జయించి; కృష్ణుడు =
కృష్ణుడు; అనన్ = అనగా; ఏతన్మాత్రదే = సామాన్యుడా ఏమి; చూడగన్ = తరచిచూచినచో.

భావము:

శత్రువీరులకు సింహస్వప్నంగా పేరుగాంచిన యదుసింహుడు శ్రీకృష్ణుడు. ఆయన సత్యభామ
మనస్సులోని కోరికను తీర్చడంకోసం స్వర్గానికి జైత్రయాత్ర సాగించి ప్రశంసనీయమైన
పరాక్రమాతిశయంతో ఇంద్రుణ్ణి జయించి పారిజాతాన్ని అవలీలగా స్వర్గలోకంనుండి భూలోకానికి
తీసుకొచ్చాడు. అటువంటి జగన్మాన్యుడు కృష్ణుడు సామాన్యుడు కాదు.

3-126-నీ.

మానితాఖిల జగన్మయ దేహమునఁ బొల్చు-

ధరణిదేవికిఁ బ్రియతనయుఁ డైన

నరకదానవుని సునాభాఖ్యఁ జెన్నొందు-

ఘన చక్రధారా విఖండితోత్త

మాంగునిఁ జేయ నయ్యవనీలలామంబు-

వేడినఁ దత్పుత్ర విపులరాజ్య

పదమున నిల్చి లోపలి మందిరంబులఁ-

జిరముగ నరకుండు సెఱలఁ బెట్టి

3-126.1-తే.

నట్టి కన్యలు నూలుబదాటువేలు

నార్తభాంధవుడైన పద్మాక్షుఁ జూచి

హర్షభాష్పాంబుధారా ప్రవర్ష మొదవఁ

బంచశరబాణ నిర్భిన్నభావ లగుచు.

టీకా:

మానిత = గౌరవింపదగినదియై; అఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములతో; మయ = కూడిన;
దేహమునన్ = శరీరముతో; పొల్చు = ప్రకాశించు; ధరణీదేవి = భూదేవి; కిన్ = కి; ప్రియ = ఇష్టమైన;
తనయుడు = పుత్రుడు; ఐన = అయినట్టి; నరక = నరకుడు అను; దానవునిన్ = రాక్షసుని; సునాభ
= సునాభము అను; ఆఖ్యాతన్ = పేరుగన్నట్టి; చెన్నొందు = ప్రకాశించు; ఘన = గొప్ప; చక్ర = చక్రము
యొక్క; ధారా = పడునుతో; విఖండిత = ఖండింపబడిన; ఉత్తమాంగునిన్ = శిరస్సు కలవానిని;
చేయన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; అవనీ = భూ; లలామంబు = దేవి; వేడినన్ = కోరగా; తత్ = అతని;
పుత్రున్ = కోడుకును; విపుల = విస్తారమైన; రాజ్య = రాజ్య; పదమున = అధికారమున; నిల్పి =
ఉంచి; లోపలిమందిరంబులన్ = అంతఃపురమున; చిరముగన్ = చాలాకాలముగ; నరకుండు =
నరకుడు; చెఱులన్ = చెరసాలలో; పెట్టిన = బంధించిన; అట్టి = అటువంటి;
కన్యలు = స్త్రీలు; నూలుబదాటువేలున్ = పదహారువేలఒకవందమందిని (16100); ఆర్త = ఆర్తులను,
దుఃఖితులను; బాంధవుడు = కాపాడువాడు; ఐన = అయినట్టి; పద్మాక్షున్ = కృష్ణుని (పద్మాక్షుడు -
పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, కృష్ణుడు); చూచి = చూసి; హర్ష = ఆనందపు; బాష్పాంబు =
కన్నీటి; ధారా = ధారలు అను; ప్రవర్షము = పెద్దవర్షము; ఒదవన్ = కలుగగా; పంచశర = మన్మథుని
(పంచశర - ఐదు బాణముల వాడు, మన్మథుడు); బాణ = బాణములచే; నిర్భిన్నలు =
బాగాగాయపడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

సమస్త జీవులకు అంతర్లీనమైన రూపం ధరించి గౌరవాన్ని అందుకొనే భూదేవికి ప్రియమైన
కుమారుడు నరకుడు. అయినా వాడు రాక్షస లక్షణాలు కలవాడు కావడంతో శ్రీకృష్ణుడు
"సునాభము" అనే పేరుగల చక్రము అంచుతో అతని శిరస్సును ఖండించాడు. అనంతరం
ధరణీమాత ప్రార్థించగా అతని కుమారుణ్ణి ఆ విశాల సామ్రాజ్యానికి అధిపతిగా చేసాడు. ఆ

నరకాసురుని అంతఃపురంలోని చెరసాలలో చిరకాలంగా మృగ్గుతున్న పదహారువేల నూరుగురు కన్యలూ ఆర్తజన రక్షకుడైన కృష్ణుని వీక్షించి, అనురాగయుక్తలౌతూ ప్రమోదబాష్పాలు వర్షించారు.

3-127-చ.

లలితఁ దదీయ సుందర విలాస విమోహితలైన వారినిం

బొలసిన గోర్కిఁదీర్చుటకు నొక్కముహూర్తమునన్ వరించి క

న్యల లలితావరోధభవనంబుల నందఱ కన్నిరూపులై

కలసి సుఖస్థితిం దనిపెఁ గాంతల భక్తినితాంతచిత్తలన్.

టీకా:

లలితన్ = సౌకుమార్యముతో; తదీయ = అతని; సుందర = అందమైన; విలాస = శృంగారములకు; విమోహితులు = బాగా మోహింపబడిన వారు; ఐన = అయినట్టి; వారినిం = వారిని; బొలసిన = వికసించిన; గోర్కిన్ = కోరికను; తీర్చుటకున్ = తీర్చుటకోసము; ఒక్క = ఒక్క; ముహూర్తమునన్ = సమయమున; వరించి = పెండ్లాడి; కన్యలన్ = కన్యలను; లలిత = అందమైన; అవరోధభవనంబులన్ = అంతఃపురములలో; అందఱ = అందర; కున్ = కు; అన్ని = అన్ని; రూపులు = స్వరూపములు కలవాడు; ఐ = అయి; కలసి = కూడి; సుఖ = సుఖమైన; స్థితిన్ = స్థితిలలో; తనిపెన్ = సంతృప్తులజేసి; కాంతలన్ = స్త్రీలను; భక్తి = భక్తితో; నితాంత = పూర్తిగా నిండిన; చిత్తలన్ = మనసులు కలవారిని.

భావము:

. తన సౌందర్యవిలాసాలకు వ్యామోహం చెందిన ఆ పదహారువేల నూరుగురు సుందరీమణుల కోర్కె తీర్చుటకోసం, అందాలరాశి నందనందనుడు అయిన కృష్ణుడు ఒక్క సుముహూర్తలోనే వారందరినీ పెండ్లాడాడు. అత్యంత మనోహరాలైన అంతఃపురాలలో అందరికీ అన్ని రూపులు ధరించిన వాడై, అంతులేని అనురాగంతో నిండిన మనసులు గల ఆ కాంతామణులను సంతోషపరచాడు.

3-128-క.

చతురతతో నందొక్కొక

యతివకుఁ బదురేసి సుతుల నాత్మసముల ను

న్నతభుజశక్తులఁ గాంచెను

వితతంబై కీర్తి దిశల వినుతుకి నెక్కన్.

టీకా:

చతురత = విలాసము, నేర్పరితనము; తోన్ = తో; అందున్ = అందలి; ఒక్కొక్క = ఒక్కో; అతివ = స్త్రీ;
కున్ = కి; పదురు = పదిమంది; ఏసి = చొప్పున; సుతులన్ = పుత్రులను; ఆత్మ = తనతో; సములను =
సమానమైనవారిని; ఉన్నత = గొప్ప; భుజ = బాహు; శక్తులన్ = బలము కలవారిని; కాంచెన్ =
కలిగించెన్; వితతంబు = విస్తరించినది; ఐ = అయి; కీర్తి = కీర్తి; దిశలన్ = దిక్కులకు; వినుతి = ప్రసిద్ధి;
కిన్ = కి; ఎక్కగా = చెందగా.

భావము:

చతురకళానిధి అయిన శ్రీకృష్ణుడు ఒక్కొక్క భార్యకు తనకు సాటి అయిన మేటి పరాక్రమం గల
కుమారులను పదిమంది చొప్పున ప్రసాదించాడు. నలుదిశలా విశాలమైన యశోదీప్తులు
నిండించాడు.

3-129-నీ.

మదురాపురముఁ జతుర్విధ బలౌఘములతో-

నావరించిన కాలయవన సాల్వ

మగధభూపాలాది మనుజేంద్ర లోకంబు-

సైన్యయుక్తముగాఁగ సంహరించి

తన బాహుశక్తిఁ జిత్తముల నర్థించిన-

భీమపార్థులకు నుద్ధామ విజయ

మొసఁగి తద్వైరులను కృడంగఁగఁ ద్రుంచి-

బ్రాణ శంబర ముర ప్పల్వలాది

దనుజనాయక సేనావితానములను

హాలధరాది సమేతుడై హాతులఁ జేసి

దంతవక్త్రాది దైత్యులు దన్ను నెదుర

భండనములోనఁ ద్రుంచె దోర్బలము మెఱసి.

టీకా:

మధురా = మధుర అను; పురమున్ = పట్టణమును; చతుర్విధ = చతురంగ {చతుర్విధబలములు - చతురంగబలములు - రథ గజ అశ్వ పదాతి దళములు అను నాలుగు సైన్య విభాగముల - ఇంకొకవిధమున - చతుర్విధబలములు - బాహు మనో ధన మరియు బంధు బలములు}; బల = సైన్య; ఓషుముల = సమూహములు; తోన్ = తో; ఆవరించినన్ = చుట్టుముట్టిన; కాలయవన = కాలయవనుడు; సాల్వ = సాల్వుడు; మగధభూపాల = జరాసంధుడు {జరాసంధుడు - మగధ దేశపురాజు}; ఆది = మొదలైన; మనుజేంద్ర = రాజుల {మనుజేంద్రుడు - మానవులకు ఇంద్రుడు, రాజు}; లోకంబున్ = సమూహములు; సైన్య = సైన్యముతో; యుక్తము = కూడినవారుగా; కాగ = అయిన అందరను; సంహరించి = చంపి; తన = తనయొక్క; బాహు = భుజ; శక్తిన్ = బలము; చిత్తములన్ = మనసున; అర్థించిన = కోరిన; భీమ = భీముడు; పార్థుల = అర్జునుల; కున్ = కి; ఉద్ధామ = ఉన్నతమైన; విజయమున్ = విజయమును; ఒసగి = ఇచ్చి; తత్ = వారి; వైరులన్ = శత్రువులన; ఉక్కు = శౌర్యము; అడగంగ = అణగునట్లు; త్రుంచి = సంహరించి; బాణ = బాణుడు; శంబర = శంబరుడు; ముర = ముర; పల్వల = పల్వలుడు; ఆది = మొదలైన; దనుజ = రాక్షస; నాయక = నాయకుల; సేనా = సేనా; వితానములను = సమూహములను; హాలధర = బలరామునితో {హాలధర - నాగలి ధరించువాడు, బలరాముడు}; ఆది = మొదలగు వారితో; సమేతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హాతులన్ = చనిపోయినవారుగా; చేసెన్ = చేసెను; దంతవక్త్ర = దంతవక్త్రుడు; ఆది = మొదలైన; దైత్యులు = రాక్షసులు; తన్ను = తనను; ఎదుర = ఎదిరించగా; భండనము = రణము; లోనన్ = లో; త్రుంచెన్ = సంహరించెను; దోర్బలము = భుజబలము; మెఱసి = అతియింపగా.

భావము:

కాలయవనుడు, సాల్వుడు, జరాసంధుడు మొదలైన రాజులు అందరూ, చతురంగ బలాలతో కూడి మధురాపురాన్ని చుట్టుముట్టారు. ఆ రాజులొకాన్ని సేనానీకంతో సహా శ్రీకృష్ణుడు సంహరించాడు. మనస్ఫూర్తిగా తన అండదండలను అర్థించిన భీమార్జునులకు సాటిలేని విజయశ్రీని సమకూర్చాడు. మదోన్మత్తులైన వారి శత్రువులను తుదముట్టించాడు. బలరాముణ్ణి వెంటబెట్టుకొని బాణుడు, శంబరుడు, మురుడు, పల్వలుడు అనే రాక్షస నాయకుల్ని, సేనలతో సహా నేలకూల్చాడు. కదనరంగంలో ఎదిరించిన దంతవక్త్రుడు మొదలైన దానవుల్ని అవక్రవిక్రమంతో సంహరించాడు.

3-130-వ.

వెండియుం, గృష్ణుండు గౌరవపాండవ భండనంబునకుం దోడ్పడి రాజన్యు లన్యోన్య మాత్సర్యోత్సహ సమేతులై సైనికపాదఘట్టనంబుల ధరాచక్రంబు గంపింప నసమాన్యంబు లయిన శంఖభేరీ ప్రముఖ తూర్వఘోషంబులు నింగి మ్రింగఁ దురంగమరింఖాసముద్ధాత ధూళిపటల పరిచ్ఛన్న భానుమండలంబునుంగాఁ జనుదెంచి కురుక్షేత్రంబున మొహరించిన నుభయపక్షంబులం దునుమాడి; నిఖిలరాజ్యవైభవ మదోన్మత్తుం డైన సుయోధనుండు నిఖిల రాజసమక్షంబునఁ గర్ణ శకుని దుశ్శాసనాదుల దుర్మంత్రంబున నిరంతరంబుఁ గుంతీనందనుల కెగ్గుసేసిన దోషంబునంజేసి సంగరరంగంబున భీముగదాఘాతంబునం దొడలు విరిగి పుడమింబడి గతాయుశ్రీవిభవుండై యుండఁ జూచినం గదా పరితుష్టచిత్తుండ నగుదు; నని యపరిమిత బాహుబలోత్సాహు లైన భీష్మ ద్రోణ భీమార్జునులచేత నఖిల ధరాధిపతుల నష్టాదశాక్షౌహిణీ బలంబులతోడం దునిమించె; మఱియు స్వసమాన బలులయిన యదువీరుల జయింప నెంతవారలకైనం దీరదని మధుపానమద విఘూర్ణిత తామ్రలోచనులై వర్తించు యాదవుల కన్యోన్యవైరంబులు గల్పించి పోరించి యితరేతర కరాఘాతంబుల హతులై తన్నుఁ గలసినం గాని భూభారంబుడగ దని చిత్తంబునఁ దలంచి; యంత ధర్మనందనునిచే నిస్సపత్నం బగు రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁ జేయించుచు మర్త్యులకుం గర్తవ్యంబులైన ధర్మపథంబులు సూపుచు బంధుమిత్రుల కెల్లఁ బరితోషంబు నొందించుచుం దత్పరోక్షంబున వారివంశం బుద్ధరింపఁ దలంచి యభిమన్యువలని నుత్తరయందు గర్భంబు నిలిపి గురుతనయప్రయుక్త మహిత బ్రహ్మాస్త్రపాతంబునం దధర్మదళనంబు గాకుండ నర్భకుని రక్షించి నిజపదారవింద

సేవారతుం డైన ధర్మసుతుచేఁ గీర్తి ప్రతాపంబులు నివ్వటిల్లం దురంగమేధంబులు మూఁడు
సేయించి; వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = తరువాత; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; కౌరవ = కౌరవ; పాండవ = పాండవుల;
భండనమున = యుద్ధమున; కున్ = కు; తోడ్పడి = సహకరించి; రాజన్యులు = రాజులు; అన్యోన్య =
వారిలోవార; మాత్సర్య = ఈర్ష్యతో; ఉత్సాహ = ఉత్సాహముతోను; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ =
అయి; సైనిక = సైనికుల; పాద = కాళ్ళ; ఘట్టనంబులన్ = తొక్కిడిలవలన; ధరా = భూ; చక్రంబున్ =
చక్రము; కంపింపన్ = వణికిపోగా; అసమాన్యంబులు = సాటిలేనివి; అయిన = అయినట్టి; శంఖ =
శంఖములు; భేరీ = భేరీలు (భేరీ - పెద్ద డప్పు వంటి వాయిద్యము); ప్రముఖ = మొదలగు
ముఖ్యమైన; తూర్య = వాయిద్యముల; ఘోషంబులు = శబ్దములు; నింగిన్ = ఆకాశమును; మ్రింగన్
= ఆక్రమించగా; తురంగ = గుఱ్ఱముల; రింఖా = గిట్టలచే; సముద్ధాత = ఎగరగొట్టబడిన; ధూళి =
ధూళి; పటల = పొరలచే; పరిచ్ఛన్న = కప్పబడిన; భాను = సూర్య; మండలంబునన్ =
బింబముకలది; కాన్ = అవ్వగా; చనుదెంచి = వచ్చి; కురుక్షేత్రంబునన్ = కురుక్షేత్రమునందు
(కురుక్షేత్రము - హస్తినాపురమునకు దగ్గరలోని ఒక ప్రదేశము); మొహరించిన = చేరిన; ఉభయ =
రెండు; పక్షంబులన్ = వైపుల వారిని; తునుమాడి = సంహరించి; నిఖిల = సమస్తమైన; రాజ్య =
రాజ్య; వైభవ = వైభవమువలని; మద = గర్వముతో; ఉన్మత్తుడు = పిచ్చెక్కిన; ఐన = అయినట్టి;
సుయోధనుండు = దుర్యోధనుడు; నిఖిల = సమస్తమైన; రాజ = రాజుల; సమక్షంబునన్ = ఎదుట;
కర్ణ = కర్ణుడు; శకుని = శకుని; దుశ్శాసన = దుశ్శాసనుడు; ఆదుల = మొదలైనవారి;
దుర్మంత్రంబునన్ = కుట్రతో; నిరంతరంబున్ = ఎప్పుడూ; కుంతీ = కుంతీదేవి; నందనుల = పుత్రుల;
కున్ = కి; ఎగ్గు = అపకారములు; చేసిన = చేసిన; దోషంబునన్ = తప్పుల; చేసి = వలన; సంగర =
యుద్ధ; రంగంబునన్ = భూమిలో; భీము = భీముని; గదా = గదయొక్క; ఘాతంబునన్ =
దెబ్బలువలన; తొడలు = తొడలు; విరిగి = విరిగి; పుడమిన్ = భూమిమీద; పడి = పడి; గత =
నష్టమైన; ఆయున్ = అయుష్షు; శ్రీ = సంపద; విభవుండు = వైభవము కలవాడు; ఐ = అయి; ఉండన్
= ఉండగా; చూచినన్ = చూస్తే; కదా = కదా; పరితుష్ట = తృప్తిచెందిన; చిత్తుండను =
మనసుకలవాడను; అగుదును = అవుతాను; అని = అని; అపరిమిత = పరిమితిలేని; బాహు = భుజ;
బల = బలముతో; ఉత్సాహులు = ఉత్సాహవంతులు; ఐన = అయిన; భీష్మ = భీష్ముడు; ద్రోణ =

ద్రోణుడు; భీమ = భీముడు; అర్జునుల = అర్జునులు; చేతన్ = చేత; అఖిల = సమస్తమైన;
 ధరాధిపులన్ = రాజులను {ధరాధిపుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; అష్టాదశ = పద్దెనిమిది;
 అక్షౌహిణీ = అక్షౌహిణుల {అక్షౌహిణి - ఇరవైఒక్కవేల ఎనిమిదివందల డెబ్బై (21,870) రథములు,
 అన్ని ఏనుగులు, అరవైయైదువేల నాలుగువందల పది (65,410) గుఱ్ఱాలు, లక్షా తొమ్మిదివేల
 మూడు వందల యాభై (1,09,350) కాల్బలమును కల సేనావిశేషము}; బలంబుల = బలముల;
 తోడన్ = తోటి; దునిమించె = సంహరింపజేసి; మఱియున్ = ఇంకా; స్వ = తనతో; సమాన =
 సమానమైన; బలులు = బలముకలవారు; అయిన = అయినట్టి; యదు = యాదవ; వీరులన్ =
 వీరులను; జయింపన్ = జయించుటకు; ఎంతవారల = ఎంతవారి; కైనన్ = కైననూ; తీరదు =
 వీలుకాదు; అని = అని; మధు = మద్యము; పాన = తాగుటవలని; మద = మదముతో; విఘ్నార్హత =
 మిక్కిలితిరుగుచున్న; తామ్ర = ఎఱ్ఱని; లోచనులు = కన్నులు ఉన్నవారు; ఐ = అయి; వర్తించి =
 ప్రవర్తిస్తున్న; యాదవుల = యాదవుల; కిన్ = కి; అన్యోన్య = వారిలోవారికి; వైరంబులు =
 శత్రుత్వంబులు; కల్పించి = ఏర్పరచి; పోరించి = పోట్లాడించి; ఇతరేతర = ఒకరిచే నింకొకరిని; కరా =
 చేతి; ఘాతంబులన్ = దెబ్బలచే; హతులు = చనిపోయినవారు; ఐ = అయి; తన్నున్ = తనను;
 కలసినన్ = కలసిపోతే; కాని = తప్ప; భూ = భూమి యొక్క; భారంబు = భారము; ఉడగదు = తగ్గదు;
 అని = అని; చిత్తంబునన్ = మనసులో; తలంచి = భావించి; అంత = అంతట; ధర్మనందనుని =
 ధర్మరాజు {ధర్మనందనుడు - యముని పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; చేన్ = చేత; నిస్సపత్నంబు = శత్రువులు
 లేనిది; అగు = అయిన; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; పూజ్యంబుగా = పూజనీయంబుగా;
 చేయించుచు = చేయిస్తూ; మర్త్యుల = మానవుల; కున్ = కు; కర్తవ్యంబులు = చేయవలసిన పనులు;
 ఐన = అయిన; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; పథంబున్ = మార్గమును; చూపుచున్ = చూపిస్తూ; బంధు =
 బంధువుల; మిత్రుల = స్నేహితుల; కున్ = కి; పరితోషంబున్ = సంతోషమును; ఒందించుచున్ =
 కలిగిస్తూ; తత్ = వారి; పరోక్షంబునన్ = లేనప్పుడు, తరువాత; వారి = వారి; వంశమున్ =
 వంశమును; ఉద్ధరింపన్ = కాపాడువలెనని; తలంచి = నిశ్చయించుకొని; అభిమన్యు = అభిమన్యుని
 {అభిమన్యుడు - అర్జునునికి ఉత్తరకు జన్మించిన పుత్రుడు}; వలన = వలన; ఉత్తర = ఉత్తర {ఉత్తర -
 అభిమన్యుని భార్య}; అందు = కి; గర్భంబు = గర్భము; నిలిపి = నిలబెట్టి; గురుతనయ =
 అశ్వత్థామచే {గురుతనయ - గురువు ద్రోణుని పుత్రుడు, అశ్వత్థామ}; ప్రయుక్త = ప్రయోగింపబడిన;
 మహిత = గొప్ప; బ్రహ్మాస్త్ర = బ్రహ్మాస్త్రము యొక్క; పాతంబునన్ = దెబ్బ వలన; తత్ = ఆ; గర్భ =
 గర్భము; దళనంబు = విచ్ఛిత్తి; కాకుండ = అవ్వకుండగ; అర్భకుని = పిల్లవానిని; రక్షించి = కాపాడి;

నిజ = తన; పాదా = పాదములు అను; అరవింద = పద్మములను; సేవా = సేవించుట యందు; రతుండు = లగ్నమైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; ధర్మసుతు = ధర్మరాజు {ధర్మసుతుడు - యముని పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; చేన్ = చేత; కీర్తి = కీర్తియు; ప్రతాపంబులున్ = ప్రతాపములు; నివ్వటిల్లన్ = అతిశయించగా; తురంగమేధంబులు = అశ్వమేధయాగములు; మూడున్ = మూడు (3); చేయించి = చేయించి; వెండియు = ఇంకనూ.

భావము:

దుర్యోధనుడు సమస్త మహారాజ్య మహా సంపత్తి వలన మదోన్మత్తుడు అయ్యాడు. కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనుల దురాలోచనలూ, దుర్యోధనూ తలకెక్కి, తెగనిక్కి పాండవులకు తగని, ఎడతెగని ఎన్నెన్నో ఎగ్గులు చేసాడు. ఆ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా సంగ్రామంలో భీముని ప్రచండ గదా ఘాతంతో తొడలు విరిగి, ప్రాణాలు సురిగి, రాజ్యం పోయి, ప్రతిష్ఠ గోల్పోయి, భూమిమీద పొరలాడుతున్న రారాజును చూడాలని వేడుక కలిగింది శ్రీకృష్ణునికి కౌరవపాండవుల పోరాటం నిశ్చయ మయింది. ఉభయ పక్షాల రాజులూ పెచ్చుపెరిగిన మత్సరంతో ఉరకలు వేసే ఉత్సాహంతో కురుక్షేత్రంలో యుద్ధానికి సన్నద్ధులై నిలిచారు. సైనికుల పాద ఘట్టనలకు భూమి కంపించింది. శంఖధ్వనాలకూ భేరీపటహాది వాద్యధ్వనులకూ ఆకాశం దద్దరిల్లింది. గుఱ్ఱాల డెక్కల తొక్కిడికి రేగిన పరాగపటలాలు సూర్యమండలాన్ని కప్పివేశాయి.

ఒకరి చేతిలో మరొకరు చొప్పున చచ్చి తనలో చేరితే తప్ప భూభారం తగ్గదు అనుకొన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. అపారపరాక్రమోపేతులూ, అపరిమితోత్సాహ సమేతులూ అయిన భీష్మ ద్రోణులను ఒక పక్షంలోనూ, భీమార్జునులను ఒక పక్షంలోనూ నిలిపి మదోన్మత్తులైన మహాపతులతోపాటు పదునెనిమిది అక్షౌహిణుల సైన్యాన్ని సైతం చంపించాడు. తనతో సమానమైన బలం గల యాదవ యోధుల్ని నిర్జించటం ఎంత బలవంతులకైనా సాధ్యం కాదు. అందువల్ల మద్యపానంవల్ల మత్తెక్కి గిరగిర తిరుగుతూ ఎఱ్ఱబడిన కన్నులతో కన్నుమిన్ను గానని యదువీరులకు వారిలో వారికే వైరాలు పెట్టించి, పోరాటాలు పుట్టించి తుదకు అందరినీ తుదముట్టించాడు. అలా అన్యోన్యం కొట్టుకొని మరిణించి తనలో చేరితేనే కాని భూభారం తగ్గదని భావించిన వాసుదేవుడు ధర్మరాజుచే నిష్కుంఠకమైన రాజ్యాన్ని ప్రశంసనీయంగా పాలింపజేశాడు. మానవులకు ఆవశ్యకాలైన ధర్మమార్గాలను ప్రతిష్ఠించాడు. బంధువులకూ, మిత్రులకూ పరమానందాన్ని కలిగించాడు. పాండవ వంశాన్ని నిలుపదలచి అభిమన్యుడి అర్థాంగి అయిన ఉత్తర గర్భాన్ని

రక్షించాడు. అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అమోఘమైన బ్రహ్మాస్త్రం వల్ల ఆమె గర్భంలోని అర్భకుడికి హాని కలుగకుండా కాపాడాడు. తన చరణ కమలసేవా పరాయణుడైన ధర్మతనయుడు ధర్మరాజు పేరు ప్రతిష్ఠలు, శౌర్యసాహసాలు ప్రకటితం అయ్యేలా ఆయన చేత మూడు అశ్వమేధ యాగాలు చేయించాడు.

3-131-సీ.

వలనొప్ప లొకికవైదికమార్గముల్-

నడపుచు ద్వారకానగర మందు

నవిదితాత్మీయమాయాప్రభావమున ని-

స్వంగుడై యుండి సంసారిపగిది

జెంది కామంబులచేత విమోహితుం-

డై సుఖించుచు ముదితాత్ముడగుచు

నంచిత స్థిగ్ధస్మితావలోకముల సు-

ధాపరిపూర్ణసల్లాపములను

3-131.1-తే.

శ్రీనికేతనమైన శరీరమునను

బాండునందన యదుకుల ప్రకరములను

లీలఁ గారుణ్య మొలయఁ బాలించుచుండె

నార్తరక్షాచణుండు నారాయణుండు.

టీకా:

వలనొప్ప = తగిన నేర్పుతో; లొకిక = లొకికమైన {లొకిక - లోకమునకు సంబంధించిన}; వైదిక = వైదికమైన {వైదిక - వేదములకు సంబంధించిన}; మార్గముల్ = పద్ధతులు; నడపుచూ = చేస్తూ; ద్వారకా = ద్వారక అను; నగరము = పట్టణము; అందు = లో; అవిదిత = స్పష్టముగా తెలియని; ఆత్మీయ = స్వంత; మాయా = మాయ యొక్క; ప్రభావమున = ప్రభావముతో; నిస్సంగుడు = ఎట్టి

సంగము లేనివాడు; ఐ = అయ్య; ఉండి = ఉండి; సంసారి = సంసారమున ఉన్నవాని; పగిదిన్ = విధమును; చెంది = చెంది; కామమంబులు = కోరికల; చేత = చేత; విమోహితుండు = బాగా మోహింపబడినవాడు; ఐ = అయ్య; సుఖించుచు = సుఖిస్తూ; ముదిత = సంతోషించిన; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అంచిత = చక్కటి; స్నిగ్ధ = స్నేహపూరిత; స్మిత = చిరునవ్వులతోకూడిన; అవలోకనములన్ = చూపులును; సుధా = అమృతము; పరిపూర్ణ = నిండిన; సల్లాపములును = చక్కటి సంభాషణలును;

శ్రీ = శౌభాగ్యమునకు; నికేతనము = నివాసాస్పదము; ఐన = అయినట్టి; శరీరమునను = శరీరముతోను; పాండునందన = పాండవుల {పాండునందనులు - పాండురాజు పుత్రులు, పాండవులు}; యదుకుల = యాదవవంశస్థుల; ప్రకరములను = సమూహములను; లీలన్ = లీలగా; కారుణ్యము = దయ; ఒలయ = ఉట్టిపడుతుండగ; పాలించుచు = పాలిస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆర్త = ఆర్తులను; రక్షా = రక్షించు; చణుండు = సామర్థ్యముగలవాడు; నారాయణుండు = కృష్ణుడు {నారాయణుడు - నారముల ఉండువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

భక్త రక్షణ దీక్షా పరాయణుడైన శ్రీమన్నారాయణుడు ద్వారకా పట్టణంలో నివసిస్తూ వైదికములూ, లౌకికములూ అయిన సదాచారాలను సక్రమంగా చక్కగా నిర్వహిస్తూ తన మాయామహత్త్వం అభివ్యక్తం కాకుండా ప్రవర్తించాడు. ఏమీ అంటనివాడై కూడా సంసారిలాగా, కోరికలకు ఆకర్షితుడైన వాని లాగా, భోగభాగ్యాలతో నిత్య సంతోషి అయి ఉన్నాడు. సౌందర్యలక్ష్మికి మందిరమైన దేహంతో, అతిశయించిన స్నేహంతో, చిరునవ్వుల విరిసే కడగంటి చూపులతో, అమృతం కురిసే సరససల్లాపాలతో ఇటు పాండవులనూ, అటు యాదవులనూ ఆనందింపజేస్తూ కరుణతో లాలించి పాలించాడు.

3-132-నీ.

సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రచంద్రిక నొప్పు-

రమణీయశారదరాత్రి లందు

సలలితకాంచనస్తంభ సౌధోపరి-

చంద్రకాంతోపలస్థలము లందు

మహిత కరేణుకా మధ్య దిగ్గజముల-

గతిని సౌదామినీలతల నడిమి

నీలమేఘంబులలీల ముక్తాఫల-

లలిత మధ్యస్థ నీలముల భాతి

3-132.1-తే.

సతత యౌవనసుందరీయుత విహారు

డగుచు సతు లెంద టందట కన్నిరూప

ములనుఁ గ్రీడించె బెక్కుబ్బములు సెలంగి

నందనందనుఁ డభినవానందలీల.

టీకా:

సంపూర్ణ = నిండు; పూర్ణిమా = పున్నమినాటి; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికన్ = వెన్నెలతో; ఒప్పు = ఒప్పి
ఉండు; రమణీయ = అందమైన; శారద = శరత్కాలపు; రాత్రులు = రాత్రుల; అందున్ = లో; సలలిత =
మనోహరత్వముతోకూడిన; కాంచన = బంగారు; స్తంభ = స్తంభములుకల; సౌధ = మేడల; ఉపరి =
పైన; చంద్రకాంత = చంద్రకాంత; ఉపల = రాళ్ళుపరచిన; స్థలములు = ప్రదేశములు; అందున్ = లో;
మహిత = గొప్ప; కరేణుకా = ఆడు ఏనుగుల; మధ్య = మధ్యన నుండు; దిగ్గజముల =
గొప్పఏనుగుల; గతిన్ = వలె; సౌదామినీ = మెరుపు; లతల = తీగల; నడిమి = మధ్యన; నీల = నల్లని;
మేఘంబు = మేఘము; లీలన్ = వలె; ముక్తాఫల = ముత్యముల; లలిత = సౌందర్యముల; మధ్యస్థ =
మధ్యనగల; నీలముల = నీలమణుల; భాతిన్ = వలె;
సతత = ఎల్లప్పుడూ; యౌవన = యౌవనవయస్కులైన; సుందరీ = సుందరస్త్రీలతో; యుత = కూడి;
విహారుడు = తిరుగుతుండువాడు; అగుచు = అవుతూ; సతులు = భార్యలు; ఎందట = ఎందరో;
అందట = అందరి; కిన్ = కి; అన్ని = అన్ని; రూపములనున్ = రూపములతో; క్రీడించెన్ = క్రీడించెను;
పెక్కు = చాలా; అబ్బముల్ = సంవత్సరములు; చెలంగి = అతిశయించి; నంద = నందుని; నందనుడు
= పుత్రుడు; అభినవ = సరికొత్త; ఆనంద = విలసములతో; లీలన్ = లీలగా.

భావము:

పొర్ణమిరోజు పండు వెన్నెల వెలుగులతో విరాజిల్లే శరత్కాల రాత్రులలోనూ, అందమైన మేలిమి బంగారు స్తంభాలు గల సౌధాల పైఅంతస్తుల్లోని చలువరాతి తిన్నెలమీదా, తరుగని తారుణ్యం, చెరగని సౌందర్యం గల అంగనలతో కూడి క్రీడించాడు. అందమైన ఆడు ఏనుగుల సమూహం మధ్య దిగ్గజాలు తిరిగినట్లు, మెరుపుతీగల నడుమ నీలిమేఘాలు విహరించినట్లు, ముత్యాల సందున ఇంద్రకాంత మణులు ప్రకాశించినట్లు అందగత్తెలు అందరికీ అన్ని రూపాలు ధరించిన నందుని కుమారుడైన శ్రీకృష్ణుడు సరికొత్త ఆనందాలతో ఎన్నో సంవత్సరాలు విహరించాడు.

3-133-వ.

అంతనొక్కనాడు.

టీకా:

అంత = అంతట; ఒక్క = ఒక; నాడు = రోజు.

భావము:

అలా ఉండగా ఒకరోజు.

3-134-చ.

మునివరు లేగుదేర యదుముఖ్యులు గొందఱు గూడి ముట్టబ
ల్కినఁ గనలొంది వారు దమక్రించి శపించినఁ గొన్నిమాసముల్
చనునెడ దైవయోగమున జాతరఁబో సమకట్టి వేడుకల్
మనములఁ దొంగిలింప గరిమన్ నిజయానము లెక్కి యాదవుల్.

టీకా:

ముని = మునులలో; వరులు = శ్రేష్ఠులు; లేగుదేర = రాగా; యదు = యాదవులలో; ముఖ్యులు = ముఖ్యమైనవారు; కొందఱు = కొందరు; గూడి = కలిసి; ముట్టబల్కినన్ = ఎత్తిపొడుపు మాటలు

పలికిన; కనలొంది = బాధపడి; వారు = వారు; తమకించి = సంభ్రమములోపడి; శపించిన = శపించిన; కొన్ని = కొన్ని; మాసముల్ = నెలలు; చనునెడ = జరుగగా; దైవ = దేవునియొక్క; యోగమునన్ = యోగము వలన; జాతరన్ = జాతరకోసం; పోన్ = వెళ్ళుటకు; సమకట్టి = సంకల్పించుకొని; వేడుకల్ = వేడుకలు; మనములన్ = మనసులందు; తొంగిలింప = వికసింపగా; గరిమన్ = గొప్పగా; నిజ = తమ; యానములు = వాహనములు; ఎక్కి = ఎక్కి; యాదవుల్ = యాదవులు.

భావము:

ఇలా ఉండగా కొంతమంది మునీశ్వరులు ద్వారకా నగరానికి వచ్చారు. అప్పుడు కొందరు యాదవ కుమారులు వారిని చుట్టుముట్టి ఎత్తిపొడుపు మాటలతో వారి మనస్సు నొప్పించారు. అందుకు వారు ఆగ్రహించి ఘోరంగా శపించారు. కొన్ని మాసాలు గడిచిన పిమ్మట, దైవయోగం వల్ల యాదవు లంతా ఒక పెద్ద ఉత్సవం చేయాలని తలపెట్టారు. మిక్కిలి కుతూహలంతో కూడిన అంతరంగాలతో పొంగిపోతూ, తమతమ వాహనా లెక్కి జాతరకోసం ప్రయాణమయ్యారు.

3-135-ఉ.

కోరి ప్రభాసతీర్థమున**కున్** జని తన్నదిఁ గ్రుంకి నిర్మలో
దారత నందు దేవ ముని **తర్పణముల్** పితృతర్పణంబులున్
వారని భక్తిఁ జేసి నవ**వత్స**లతోఁ బొలుపారు గోవులన్
భూరిసదక్షిణాకముగ **భూ**సురకోటికి నిచ్చి వెండియున్.

టీకా:

కోరి = కోరికోరి; ప్రభాస = ప్రభాసము అను; తీర్థమున = తీర్థమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; తత్ = ఆ; నదిన్ = నదిలో; క్రుంకి = స్నానాలుచేసి; నిర్మల = నిర్మలమైన; ఉదారతన్ = బుద్ధితో; అందున్ = అక్కడ; దేవ = దేవతలకు; ముని = మునులకు; తర్పణముల్ = తర్పణలు; పితృ = పితృదేవతలకు; తర్పణంబులున్ = తర్పణలు; వారని = విడువని; భక్తిన్ = భక్తితో; చేసి = చేసి; నవ = లేత; వత్సల = దూడల; తోన్ = తో; పొలుపారు = ఒప్పారు; గోవులన్ = ఆవులను; భూరి = గొప్ప; దక్షిణాకముగా =

దక్షిణలతోకలిపి; భూసుర = బ్రాహ్మణులకు {భూసుర - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; కోటి = సమూహముల; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; వెండియు = మరియు.

భావము:

అలా వెళ్ళిన యాదవులు అందరూ ప్రభాస తీర్థానికి చేరారు. ఆ నదీజలాల్లో స్నానాలు చేశారు. అరమరికలు లేని ఉదారబుద్ధితో దేవతలకూ, మహర్షులకూ, పితృదేవతలకూ తర్పణాలు విడిచారు. అపారమైన భక్తితో లేగదూడలతో కూడి ఉన్న చూడముచ్చటైన గోవులను భూరి దక్షిణలతో సహా బ్రాహ్మణులకు దాన మిచ్చారు.

3-136-క.

అజిన పట రత్నకంబళ

రజత మహారజత తిల ధరావరకన్యా

గజతురగ రథములను స

ద్విజకోటికి నిచ్చి పెంపు దీపింపగన్.

టీకా:

అజిన = లేడి చర్మములు {అజినము - లేడి మొదలైన వాని చర్మములు కట్టుకొనుటకు, ఆసనముగాను పనికి వచ్చునవి}; పట = వస్త్రములు; రత్నకంబళ = రత్నకంబళులు; రజత = వెండి; మహారజత = బంగారము; తిల = నువ్వులు; ధర = భూములు; వర = శ్రేష్ఠమైన; కన్యా = కన్యలు; గజ = ఏనుగులు; తురగ = గుఱ్ఱములు; రథములను = రథములను; సత్ = మంచి; ద్విజ = బ్రాహ్మణుల; కోటి = సమూహమున; కిని = కు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పెంపు = అతిశయము; దీపింపగన్ = ప్రకాశించగా.

భావము:

అనంతరం జింకచర్మాలూ, మంచి మంచి వస్త్రాలూ, రత్నకంబళ్లూ, వెండి, బంగారమూ, నువ్వులూ, భూములూ, చక్కని కన్యలూ, ఏనుగులూ, గుఱ్ఱాలూ, రథాలు బ్రాహ్మణోత్తములకు బహూకరించారు.

3-137-వ.

ఇట్లు సఫలంబులైన భూదానంబు మొదలుగాఁగల దానంబు లనూనంబులుగా
భగవదర్పణబుద్ధిం జేసి యనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; సఫలంబులు = పంటలతో కూడినవి; ఐన = అయిన; భూ = భూమి; దానంబు
= దానము; మొదలుగాఁగల = మొదలైన; దానంబులన్ = దానములను; అనూనంబులు = వెలితి
లేనివు; కాన్ = అగునట్లు; భగవత్ = భగవంతునికి; అర్పణ = సమర్పించు; బుద్ధిన్ = భావించి; చేసి
= చేసి; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఇలా పంటలతో కూడిన భూములు మున్నగునవి భగవంతునికే ఇస్తున్నామన్న భావంతో
ఏమాత్రం వెలితి లేకుండా దానం చేశారు.

3-138-తే.

ఎసగు మోదంబు సంధిల్ల నిష్ఠమైన
రసిక మృదులాన్న మర్థిఁ బారణలుసేసి
మంజులసవరసపానమత్తు లగుచుఁ
గడగి యన్యోన్నహస్యవాక్యములఁ గలఁగి.

టీకా:

ఎసగు = అతిశయించు; మోదంబు = సంతోషము; సంధిల్లన్ = కలుగగా; నిష్ఠమైన = ఇష్టమైన;
రసిక = రసవంతమైన; మృదుల = మృదులమైన; అన్నము = అన్నము; అర్థిన్ = కోరి; పారణలు =
తృప్తిగా ఆరగించుట; చేసి = చేసి; మంజుల = మనోహరమైన; ఆసవరస = మద్యముల రసమును;
పాన = తాగుటవలన; మత్తులు = మత్తెక్కిన వారు; అగుచున్ = అవుతూ; కడగి = కావాలని; అన్యోన్య
= వారిలోవారు; హస్య = వేళాకోళపు; వాక్యములన్ = మాటలు; కలంగి = విసరుకొనుచు.

భావము:

ఇలా దానధర్మాలు చేసిన తర్వాత యాదవు లందరూ సంతృప్తిగా నచ్చిన మృష్టాన్నాలను కడవునిండా తిని, మధుర మోహనమైన మద్యాలు తాగి, మత్తెక్కి మైమరిచి, పరస్పరం పరిహాసపు మాటలుతో మొదలు పెట్టి కలతలు, కలహాలు మొదలు పెట్టారు.

3-139-వ.

ఇట్లు దమలోన మదిరాపాన మద విఘూర్ణిత తామ్రలోచను లయి మత్సరంబుల నొండొరులం బొడిచి సమస్త యాదవులును వేణాజాతానలంబునఁ దద్వంశ పరంపరలు దహనంబు నొందు చందంబునం బొలిసి రది యంతయుం గనుంగొని శ్రీకృష్ణుం డప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; తమలోన = తమలోతాము; మదిరా = మద్యము; పాన = తాగుటవలన; మద = మత్తెక్కి; విఘూర్ణిత = బాగాతిరుగుచున్న; తామ్ర = ఎఱ్ఱని; లోచనులు = కన్నులు ఉన్నవారు; అయి = అయి; మత్సరంబులన్ = స్పర్థలతో; ఒండొరులను = ఒకరినొకరు; పొడిచి = పోట్లాడుకొని, పొడుచుకొని; సమస్త = సమస్తమైన; యాదవులును = యాదవులందరును; వేణా = వెదురు చెట్టిన; జాతా = పుట్టిన; అనలంబునన్ = నిప్పులో; తత్ = ఆ; వంశ = వెదురు; పరంపరలు = పొదలు; దహనంబున్ = తగలబడి; ఒందు = పోవు; చందంబునన్ = విధముగ; పొలిసిరి = నశించిరి; అది = అది; అంతయున్ = అంతా; కనుంగొని = చూసి; శ్రీకృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

మధుపానం వలన మత్తెక్కిన వారి కళ్లు బాగా ఎరుపెక్కాయి. కళ్ళు తిరగసాగాయి. మత్సరాలు పెచ్చు పెరిగి, ఒకరి నొకరు పొడుచుకొని చచ్చారు. ఎలా అయితే వెదుళ్ళ రాపిళ్లు వల్ల ఆవిర్భవించిన అగ్నిజ్వాలల్లో వెదురు పొదలన్నీ దగ్ధమైపోతాయో, అలానే యాదవులు అందరూ నాశనమయ్యారు. ఈ యాదవకుల విధ్వంసం అంతా శ్రీకృష్ణుడు తిలకించాడు.

3-140-క.

చతురతతో నిజమాయా

గతిఁ జూచి లసద్విలోలకల్లోల సమం

చిత విమల కమల సార

స్వతజలముల విహితవిధులు సలిపినవాడై.

టీకా:

చతురత = నేర్పరితనము; తోన్ = తో; నిజ = తన; మాయా = మాయ యొక్క; గతిన్ = వర్తనను;
చూచి = చూసి; లసత్ = తళుకులతో; విలోల = కదులుతున్న; కల్లోల = అలలతో; సమంచిత =
కూడిన; విమల = నిర్మలమైన; కమల = పద్మములు కలిగిన; సారస్వత = సరస్వతీ నదీ; జలములన్
= నీటిలో; విహిత = నిర్వహించవలసిన; విధులు = కర్మలు; సలిపినవాడు = చేసినవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

తన ఆ మాయా విలాసాన్ని చాతుర్యంతో గమనించిన తరువాత పొంగిపొరలే తరంగాలతో,
వికసించిన కమలాలతో, జలజల ప్రవహించే సరస్వతీ నదిలోని జలాలలో చనిపోయిన
వారందరికీ ఉత్తరక్రియలు యథావిధిగా జరిపాడు.

3-141-క.

ఒక వృక్ష మూలతలమున

నకలంక గుణాభిరాముఁ డాసీనుండై

యకుటిలమతి బదరీవని

క్రిక నీ వరుగు మని మొఱఁగి యేగిన నేనున్.

టీకా:

ఒక = ఒక; వృక్ష = చెట్టు; మూల = వ్రాసు పక్కని; తలమునన్ = ప్రదేశమున;
అకలంకగుణాభిరాముడు = కృష్ణుడు (అకలంకగుణాభిరాముడు - మచ్చలేని సుగుణములతో
ఒప్పువాడు, కృష్ణుడు); ఆసీనుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయి; అకుటిల = నిర్మలమైన; మతిన్ =

మనసుతో; బదరీవని = బదరీవనమున; కిన్ = కి; ఇక = ఇంక; నీవు = నీవు; అరుగుము = వెళ్ళుము;
అని = అని; మొఱిగి = మాయపుచ్చి; ఏగినన్ = వెళ్ళిపోగా; నేనున్ = నేను కూడా.

భావము:

మచ్చ లేని మంచి గుణాలతో విరాజిల్లే శ్రీకృష్ణుడు ఒక చెట్టు మొదట్లో కొంచెము సేపు
కూర్చున్నాడు. తరువాత నన్ను పిలిచి "ఉద్ధవా! ఇక నీవు బదరికాశ్రమానికి వెళ్లు" అని నాకు చెప్పి,
మాయ పుచ్చి, లేచి, ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు.

3-142-క.

క్రమమున నిజకులసంహ

రము సేయఁ గడంగు టెఱిగి రమణీయశ్రీ

రమణు చరణాబ్జయుగ విర

హమునకు మది నోర్వలేక యనుగమనుఁడనై.

టీకా:

క్రమమునన్ = క్రమముగ; నిజ = తన; కుల = వంశమును; సంహారము = సంహరింప; చేయన్ =
చేయుటకు; కడంగుటన్ = పూనుకొనుట; ఎఱిగి = తెలిసికొని; రమణీయ = మనోహరమైన;
శ్రీరమణు = కృష్ణుని (శ్రీరమణుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) రమణుడు (భర్త), విష్ణువు); చరణ = పాదములు
అను; అబ్జ = పద్మముల; యుగము = జంట; విరహమున = ఎడబాటున; కున్ = కు; మదిన్ =
మనసులో; ఓర్వలేక = ఒర్చుకొనలేక; అనుగమనుండను = అనుసరించువాడను; ఐ = అయి.

భావము:

ఆయన తన వంశాన్ని పూర్తిగా సమాప్తం చేసుకోవాలని సంకల్పించాడన్న సంగతి నేను
గ్రహించాను. ఆ లక్ష్మీపతి యైన కృష్ణుని సుందర పాదారవిందాల ఎడబాటును
సహించలేకపోయాను. ఆయన వద్దన్నా వినకుండా ఆయన అడుగు జాడలను అనుసరించాను.

3-143-క.

హాఠి నరయుచుఁ జనిచని యొక

తరుమూలతలంబు నందుఁ దన దేహరుచుల్

పరగఁగ నున్న మహాత్మునిఁ

బరునిఁ బ్రపన్నార్తిహరుని భక్తవిధేయున్.

టీకా:

హరిన్ = కృష్ణుని {హరి - సర్వసంచితపాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; అరయుచున్ = వెతుకుచూ; చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి; ఒక = ఒక; తరు = చెట్టు; మూల = మ్రాను దగ్గరి; తలంబు = ప్రదేశము; అందు = లో; తన = తన; దేహ = దేహము యొక్క; రుచులు = కాంతులు; పరగగన్ = వ్యాపించుచు; ఉన్న = ఉన్న; మహాత్ముని = కృష్ణుని {మహాత్ముడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు}; పరునిన్ = కృష్ణుని {పరుడు - పరబ్రహ్మమును, విష్ణువు}; ప్రపన్నార్తిహరుని = కృష్ణుని {ప్రపన్నార్తిహరుడు - శరణుజొచ్చినవారి బాధలను తొలగించువాడు, విష్ణువు}; భక్తవిధేయున్ = కృష్ణుని {భక్తవిధేయుడు - భక్తులకు అనుకూలముగ ఉండువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

అలా కృష్ణుని జాడ వెతుక్కుంటూ వెళ్ళగా, ఒక చెట్టు మొదలుకి అనుకొని నేలమీద కూర్చుని ఉన్న ఆ మహానుభావుడు నాకు కన్పించాడు. ఆయన దేహం దేదీప్యమానంగా కాంతులు వెదజల్లుతోంది. ఆ సమయంలో ఆ వాసుదేవుడు ఆర్తుల కష్టాలను పోగొట్టి భక్తజనులను పరిపాలించే పరమాత్మగా నాకు కన్పించాడు.

3-144-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా.

3-145-నీ.

అస్మత్ప్రియస్వామి అచ్యుతుఁ బరు సత్త్వ-

గుణగరిష్ఠుని రజోగుణవిహీను

సురుచిరద్వారకాపురసమాశ్రయ ననా-

శ్రయ నీలనీరదశ్యామవర్ణ

దళదరవిందసుందరపత్రనేత్రు ల-

క్లియతుఁ బీతకౌశేయవాసు

విలసితవామాంకవిన్యస్త దక్షిణ-

చరణారవిందు శశ్వత్ప్రకాశు

3-145.1-తే.

పునచతుర్భాపల సుందరాకారు ధీరుఁ

జెన్నుగల లేతరావిపై వెన్నుమోపి

యున్న వీరాసనాసీను నన్నుఁగన్న

తండ్రి నానంద పరిపూర్ణు దనుజహరుని.

టీకా:

అస్మత్ = నాయొక్క; ప్రియ = ప్రియమైన; స్వామిన్ = దేవుని; అచ్యుతున్ = కృష్ణుని {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పడుట) లేనివాడు, విష్ణువు}; పరున్ = కృష్ణుని {పరుడు - పరబ్రహ్మము, విష్ణువు}; సత్త్వగుణగరిష్ఠుని = కృష్ణుని {సత్త్వగుణగరిష్ఠుడు - సత్త్వగుణములు కలవారిలో గొప్పవాడు, విష్ణువు}; రజోగుణవిహీను = కృష్ణుని {రజోగుణవిహీనుడు - రజోగుణము లేనివాడు, విష్ణువు}; సురుచిరద్వారకాపురసమాశ్రయన్ = కృష్ణుని {సురుచిరద్వారకాపురసమాశ్రయడు - మనోహరమైన ద్వారకానగరమునకు చక్కటి ఆశ్రయము అయినవాడు, కృష్ణుడు}; అనాశ్రయ =

కృష్ణుని {అనాశ్రయుడు - ఆశ్రయమే అక్కరలేనివాడు, విష్ణువు}; నీలనీరదశ్యామవర్ణుడు = కృష్ణుని
 {నీలనీరదశ్యామవర్ణుడు - నల్లని మేఘమువలె నల్లని రంగుకలవాడు, విష్ణువు};
 దళదరవిందసుందరపత్రనేత్రు = కృష్ణుని {దళదరవిందసుందరపత్రనేత్రుడు -
 విచ్చుకొన్నపద్మములరేకులవంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు}; లక్ష్మీయుతుఁ = కృష్ణుని
 {లక్ష్మీయుతుడు - లక్ష్మీదేవితో కూడి ఉండువాడు, విష్ణువు}; పీతకౌశేయవాసు = కృష్ణుని
 {పీతకౌశేయవాసుడు - పచ్చని పట్టువస్త్రము ధరించినవాడు, విష్ణువు};
 విలసితవామాంకవిన్యస్తదక్షిణచరణారవిందు = కృష్ణుని
 {విలసితవామాంకవిన్యస్తదక్షిణచరణారవిందుడు - విలాసముగా ఎడమతొడపైన ఉంచిన
 కుడికాలు యొక్క పాదము అను పద్మము కలవాడు, విష్ణువు}; శశ్వత్ప్రకాశు = కృష్ణుని {శశ్వత్ప్రకాశు
 - శాశ్వతమైన ప్రకాశము ఐనవాడు, విష్ణువు};
 ఘనచతుర్భాహు = కృష్ణుని {ఘనచతుర్భాహు - గొప్పవైన చేతులు నాలుగు కలవాడు, విష్ణువు};
 సుందరాకారు = కృష్ణుని {సుందరాకారు - సుందరమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు}; ధీరున్ =
 కృష్ణుని {ధీరుడు - మిక్కిలి ధీరత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; చెన్ను = అందము; కల = కల; లేత = లేత;
 రావి = రావివ్రాకు; పైన్ = పై; వెన్నుమోపి = వీపు ఆనుకొని; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వీరాసన =
 వీరాసనమున; ఆసీను = కూర్చున్నవానిని; నన్నున్ = నన్ను; కన్నతండ్రి = కన్నతండ్రి;
 ఆనందపరిపూర్ణు = కృష్ణుని {ఆనందపరిపూర్ణుడు - ఆనందమునకు పరిపూర్ణ రూపుడు, విష్ణువు};
 దనుజహరుని = కృష్ణుని {దనుజహరుని - రాక్షసులను సంహరించువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

నా ప్రేమమూర్తి, నా స్వామీ, అచ్యుతుడూ, పరాత్పరుడూ, సత్త్వగుణసంపన్నుడూ, రజోగుణ
 రహితుడూ, సుందర ద్వారకానగర నివాసీ, అన్యులను ఆశ్రయించనివాడూ, నీలమేఘ శ్యామల
 శరీరం కలవాడూ, అప్పుడే వికసిస్తున్న అందమైన అరవిందాలవంటి కన్నులు కలవాడూ,
 శ్రీనివాసుడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు పట్టుపీతాంబరం కట్టుకుని తన ఎడమ తొడపై కుడి పాదాన్ని
 ఉంచి కూర్చుని ఉన్నాడు. అక్షర తేజస్సుతో, చతుర్భాహువులతో ప్రకాశిస్తున్నాడు. అటువంటి
 ధీరుణ్ణి, సుందరాకారుణ్ణి, రాక్షససంహరుణ్ణి, లేత రావివ్రాకును ఆనుకొని వీరాసనాసీనుడై
 విరాజిల్లుతున్న ఆనందమయుణ్ణి నను గన్న నా తండ్రిని కన్నులారా వీక్షించాను.

3-146-మత్త.

కంటిగంటి భవాభి దాటగర గంటి నాశితరక్షకుం

గంటి యోగిజనంబుడెందము గంటి జట్టము గంటి ము

కంటికింగనరాని యొక్కటి గంటి దామరకంటి జే

కొంటి ముక్తివిధానముం దలకొంటి సౌఖ్యము లందగన్.

టీకా:

కంటిగంటి = చూసేను చూసేను; భవ = సంసారము అను; అభిన్ = సాగరమును; దాటగన్ = దాటు విధానమును; కంటి = చూసేతిని; ఆశితరక్షకున్ = కృష్ణుని (ఆశితరక్షకుడు - ఆశ్రయించినవారిని రక్షించువాడు, కృష్ణుడు); కంటి = చూసేతిని; యోగిజనంబుడెందమున్ = కృష్ణుని (యోగిజనంబుడెందము - యోగుల మనసులో ఉండు వాడు, విష్ణువు); కంటి = చూసేను; చుట్టమున్ = బంధువును; కంటి = చూసేను; ముక్కంటికింగనరానియొక్కటిన్ = కృష్ణుని (ముక్కంటికింగనరానియొక్కటి - శివునికి కూడ చూచుటకురాని ఏకేశ్వరుడు, విష్ణువు); కంటి = చూసేను; తామరకంటిన్ = కృష్ణుని (తామరకంటి - పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); చేకొంటి = చేపట్టెను; ముక్తివిధానమున్ = కృష్ణుని (ముక్తివిధానము - ముక్తినిచేరు మార్గము, విష్ణువు); తలకొంటి = చేరుకొన్నాను; సౌఖ్యములు = సౌఖ్యములు; అందగన్ = పొందగా.

భావము:

ఆహా! దర్శించాను; సందర్శించాను; సంసారసాగరాన్ని తరించాను; ఆశ్రితులను రక్షించే ఆ సర్వరక్షకుని దర్శించాను; మహాయోగుల ఆత్మబంధువును సందర్శించాను; మూడు కన్నులున్న మహేశ్వరునికి కూడ అంతుపట్టని అద్వితీయుని కనుగొన్నాను; పద్మాక్షుడు గోవిందుని చేరాను; ముక్తిమార్గాన్ని చేరుకున్నాను; పరమానందాన్ని అందుకున్నాను.

3-147-వ.

అయ్యవసరంబునం బరమ భాగవతోత్తముండును, మునిజన సత్తముండును, ద్వైపాయన
సఖుండును, బరమ తపోధనుండును, నఘశూన్యుండును, యఖిలజన మాన్యుండును,
బుధజనవిధేయుండును నగు మైత్రేయుండు తీర్థాచరణంబు సేయుచుం జనిచని.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమున; భాగవత = భాగవతులలో {భాగవతుడు - భాగవత
సంప్రదాయము అనుసరించువాడు}; ఉత్తముండును = ఉత్తమమైనవాడును; ముని =
మునులుయైన; జన = జనమునందు; సత్తముండును = మిక్కిలి మంచి వాడును; ద్వైపాయన =
వేదవ్యాసుని {ద్వైపాయనసఖుడు - వేదవ్యాసుడు మైత్రేయుడు సాందీపని యీ ముగ్గురును
పరాశరమహర్షి శిష్యులు, బాల్యసఖులు}; సఖుండును = మిత్రుడును; పరమ = అత్యుత్తమ; తపన్ =
తపస్సు అను; ధనుండును = ధనము కలవాడును; అఘ = పాపములు; శూన్యుండును =
లేనివాడును; అఖిల = సమస్తమైన; జన = జనముచేత; మాన్యుండును = పూజింపబడువాడును;
బుధ = బుద్ధమంతులైన; జన = జనులకు; విధేయుండును = విధేయుడును; అగు = అయిన;
మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; తీర్థా = తీర్థ; ఆచరణంబున్ = యాత్రలు చేయుట; చేయుచున్ = చేస్తూ;
చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి.

భావము:

. విదురా! అదే సమయంలో భగవద్భక్తులలో ఎన్నదగినవాడూ, మునులలో అగ్రగణ్యుడూ,
వేదవ్యాసుని సహాధ్యాయుడూ, యోగులచే స్మరింపబడువాడూ, సద్గుణాలప్రోగూ, జనులందరికీ
పూజనీయుడూ, విజ్ఞులకు విధేయుడూ అయిన మైత్రేయుడు తీర్థయాత్రలు చేస్తూ అక్కడికి
వచ్చాడు.

3-148-మ.

కనియెం దాపసపుంగవుం డఖిలలో**క**ఖ్యాతవర్ధిష్టు శో
భనభాస్వత్పరిపూర్ణయౌవనకళా**భ్రా**జిష్టు యోగీంద్రహృ
ద్రవజాతైకచరిష్టుఁ గౌస్తుభముఖో**ద్ర**ద్భూషణాలంకరి
ష్టనిలింపాహితజిష్టు విష్టుఁ బ్రభవి**ష్టుం** గృష్టు రోచిష్టునిన్.

టీకా:

కనియెన్ = దర్శించెను; తాపసపుంగవుడు = మైత్రేయుడు {తాపసపుంగవుడు - తాపసులలో శ్రేష్ఠుడు, మైత్రేయుడు}; అఖిలలోకఖ్యాతవర్ధిష్ఠున్ = కృష్ణుని {అఖిలలోకఖ్యాతవర్ధిష్ఠుడు - సమస్త లోకస్థులచే కీర్తింపబడి అతిశయించు శీలము కలవాడు, విష్ణువు}; శోభనభాస్వత్పరిపూర్ణయౌవనకళాబ్రాజిష్ఠు = కృష్ణుని {శోభనభాస్వత్పరిపూర్ణయౌవనకళాబ్రాజిష్ఠు - శుభకరమై ప్రకాశిస్తున్న నిండుజవ్వనము యొక్క శోభచే ప్రకాశించువాడు, విష్ణువు}; యోగీంద్రహృద్వనజాతైకచరిష్ఠు = కృష్ణుని {యోగీంద్రహృద్వనజాతైకచరిష్ఠు - యోగులలో శ్రేష్ఠులైనవారి హృదయపద్మములందు ఒకడై చరించువాడు}; కౌస్తుభముఖోద్యద్భూషణాలంకరిష్ఠు = కృష్ణుని {కౌస్తుభముఖోద్యద్భూషణాలంకరిష్ఠు - కౌస్తుభము మొదలగు ముఖ్యమైన మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్న భూషణములచే అలంకరింపబడినవాడు, విష్ణువు}; నిలింపాహితజిష్ఠు = కృష్ణుని {నిలింపాహితజిష్ఠు - నిలంప (దేవతల)కు అహిత (శత్రువులు) అగు రాక్షసులను జయించు శీలము కలవాడు, విష్ణువు}; విష్ణున్ = కృష్ణుని {విష్ణువు - వ్యాపించు శీలము కలవాడు, హరి}; ప్రభవిష్ణున్ = కృష్ణుని {ప్రభవిష్ణుడు - సృష్టిగా పుట్టుకువచ్చే స్వభావము కలవాడు, విష్ణువు}; రోచిష్ఠున్ = కృష్ణుని {రోచిష్ఠుడు - ప్రకాశించు స్వభావము కలవాడు}.

భావము:

అలా వచ్చిన మునిశ్రేష్ఠుడు మైత్రేయుడు విశ్వమంతా విస్తరిల్లిన శాశ్వతకీర్తితో, సౌభాగ్యశోభల వైభవంతో కూడినవాడు, సంపూర్ణ యౌవన స్ఫూర్తితో విరాజిల్లేవాడు, మహా యోగీంద్రుల హృదయపద్మాలలో సంచరించేవాడు, కౌస్తుభం మొదలైన తళతళలాడే ఆభరణాలు అలంకరించుకొనువాడు, సర్వవ్యాపకుడు, సర్వ సమర్థుడు, తేజోమయుడు, రాక్షసులను జయించు శీలము కలవాడు అయిన శ్రీకృష్ణుని దర్శించాడు.

3-149-క.

తదనంతరంబ హరి దన

ప్రాదయాబ్జము నందు ముకుళితేక్షణముల స

మృదమునఁ జూచుచు నానత

వదనుండై యుండె ముదము వఱలఁగ ననఘా!

టీకా:

తదనంతరంబు = తరువాత; హరిన్ = కృష్ణుని హరి - సర్వ సంచిత పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు); తన = తన; హృదయ = హృదయము అను; అబ్జము = పద్మము; అందు = లో; ముకుళిత = మూసిన; ఈక్షణములన్ = కన్నులలో; సమృదమునన్ = సంతోషముతో; చూచుచున్ = చూస్తూ; ఆనత = వంచిన; వదనుండు = శిరస్సు కలవాడు; ఐ = అయి; ఉండెన్ = ఉండెను; ముదము = సంతోషము; వఱలగన్ = అతిశయించగా; అనఘా = పుణ్యాత్ముడా.

భావము:

.ఓ పుణ్యాత్ముడా! విదురుడా! విను, అలా చూసి కన్నులు మూసుకున్నవాడైన మైత్రేయ మహర్షి తన హృదయకమలంలో పదిలపరచుకున్న ఆ భగవంతుణ్ణి సంతోషంతో సందర్శించుకుంటూ తలవంచుకొని నిలబడ్డాడు.

3-150-వ.

అంత దగ్గఱ నేతెంచి యున్న మైత్రేయుండు వినుచుండ దరహాస చంద్రికా సుందర వదనారవిందుండును, నానందసుధానిష్యంద కందళిత హృదయుండును, భక్తానురక్త దయాసక్త విలోకనుండును నగు పుండరీకాక్షుండు నన్ను నిరీక్షించి యిట్లని యానతిచ్చె "పూర్వ భవంబున వసుబ్రహ్మలసేయు సత్రయాగంబున వసువై భవదీయ హృదయంబున నితర పదార్థంబులు గోరక మదీయ పాదారవిందసేవం గాంక్షించితివి గావునఁ దన్నిమిత్రంబున నేను నీ హృదయంబున వసియించి సమస్తంబునుఁ గనుచుండుదు; యాత్మారాముండునైన నన్ను నెవ్వరేనియు సదసద్వివేకులై యెఱుంగం జాలరు వారలకు నేను నగోచరుండనై యుండుదు; మత్పరిగ్రహంబు గల నీకు నీజన్మంబు కాని పునర్భవంబు నొందకుండుటకు భవదీయ పూర్వజన్మ కృతసుకృత విశేష ఫలంబు కతంబున నియ్యాశ్రమంబున మత్పాదారవింద సందర్శనంబు కలిగె; నదియునుంగాక పద్మకల్పంబు నందు మన్నాభిషద్మమధ్య నిషణ్ణుం డగు పద్మసంభవునకు జన్మమరణాది సంస్కృతి నివర్తకంబును యవిరతా నశ్వరసౌఖ్య ప్రవర్తకంబును నగు

మన్మహత్త్వంబుఁ దెలియ జేయు నద్దివ్యజ్ఞానంబు నీకునెఱింగింతు." నని యమ్మహనీయ తేజోనిధి
యానతిచ్చిన సుధాసమాన సరసాలాపంబులు కర్ణకలాంపంబులై మనస్తాపంబులం బాపిన
రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండను, నానందభాష్పధారాసిక్త కపోలుండనుఁ, బరితోష
సాగరాంతర్నిమగ్న మానసుండను నయి యంజలిపుటంబు నిటలతటంబున ఘటియించి
యిట్లంటి.

టీకా:

అంత = అంతట; దగ్గరిన్ = దగ్గరకు; ఏతెంచి = వచ్చి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు;
వినుచుండ = వింటూ ఉండగ; దరహాస = చిరునవ్వు అను; చంద్రికా = వెన్నెల తో; సుందర =
అందమైన; వదన = ముఖము అను; అరవిందుండును = పద్మము కలవాడును; ఆనంద =
ఆనందము అను; సుధా = అమృతము; నిష్యంద = చిందుటచేత; కందళిత = వికసించిన;
హృదయుండును = హృదయము కలవాడును; భక్త = భక్తులయందు; అనురక్త = అనురాగముచేత;
దయా = దయతో; సక్త = కూడిన; విలోకనుండును = కన్నులు కలవాడును; అగు = అయిన;
పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకముల (పద్మముల) వంటి కన్నులు
ఉన్నవాడు}; నన్ను = నన్ను; నిరీక్షించి = చూసి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అని = అని; ఆనతిచ్చె = చెప్పెను;
పూర్వ = పూర్వ; భవంబునన్ = జన్మలో; వసు = వసువులు {వసువు - కిరణరూపమున ఉండు ఒక
రకమైన గణదేవత. అష్టవసువులు - 1 అవుడు 2 ధ్రువుడు 3 సోముడు 4 అధర్వుడు 5 అనిలుడు 6
ప్రత్యుషుడు 7 అనలుడు 8 ప్రభాసుడు}; బ్రహ్మలు = బ్రహ్మలు {బ్రహ్మలు - బ్రహ్మజ్ఞాన స్వరూపులైన
ఒకరకమైన గణదేవతలు. నవబ్రహ్మలు - 1 మరీచి 2 భరద్వాజుడు 3 అంగీరసుడు 4 పులస్త్యుడు 5
పులహుడు 6 క్రతువు 7 దక్షుడు 8 వశిష్ఠుడు 9 వామదేవుడు}; చేయు = చేయు; సత్ర = సత్ర అను;
యాగంబున = యాగములో; వసువు = వసువు; ఐ = అయి; భవదీయ = నీ యొక్క; హృదయంబున
= హృదయమున; ఇతర = ఇతరమైన; పదార్థంబులు = వానిని; కోరక = కోరుకొనక; మదీయ = నా
యొక్క; పాద = పాదములు అను; అరవింద = పద్మముల; సేవన్ = సేవించుటను; కాంక్షించితివి =
కోరితివి; కావున = కనుక; తత్ = ఆ; నిమిత్తంబునన్ = కారణముచేత; నేను = నేను; నీ = నీ;
హృదయంబున = హృదయములో; వసియించి = ఉండి; సమస్తంబును = అన్నిటిని; కనుచుండుదు
= గమనించుచుండుదును; ఆత్మా = ఆత్మయందు; రాముండను = వసించువాడను; ఐన =
అయినట్టి; నన్ను = నన్ను; ఎవ్వరేనియు = ఎవరైనా; సత్ = సత్తు; అసత్ = అసత్తు; వివేకులు =

వివేకము కలవారు; ఐ = అయినంత మాత్రమున; ఎటుంగన్ = తెలిసికొన; చాలరు = లేరు; వారల =
 వారి; కున్ = కి; నేను = నేను; అగోచరుండను = కనిపించనివాడను; ఐ = అయి; ఉండుదు =
 ఉంటాను; మత్ = నా యొక్క; పరిగ్రహంబున్ = స్వీకరించుట; కల = కలిగిన; నీకున్ = నీకు; ఈ =
 ఈ; జన్మంబు = జన్మమే; కాని = కాని; పునర్భవంబు = పునర్జన్మంబు; ఒందక = పొందకుండగ;
 ఉండుటకున్ = ఉండుటకు; భవదీయ = నీ యొక్క; పూర్వజన్మ = పూర్వజన్మలో; కృత = చేసిన;
 సుకృత = పుణ్యకార్యముల; విశేష = విశేషమైన; ఫలంబునన్ = ఫలితముగా; ఈ = ఈ;
 ఆశ్రమంబునన్ = ఆశ్రమములో (ఆశ్రమము - మానవునికి బ్రహ్మచర్యాది వంటివే భగవంతునికి
 అనంత అవతారములు అనంత ఆశ్రమములు ?); మత్ = నా యొక్క; పద = పాదములు అను;
 అరవింద = పద్మముల; దర్శనంబు = దర్శనము; కలిగెన్ = కలిగెను; అదియునున్ = అంతే; కాక =
 కాకుండ; పద్మకల్పంబునన్ = పద్మకల్పము (పద్మకల్పము - ప్రస్తుతము జరుగుచున్న శ్వేతవరాహ
 కల్పమునకు ముందరి కల్పము, జీవుడు గర్భమున పడినది మొదలు బొడ్డు కోయుటవరకు గల
 సమయము పద్మకల్పము తరువాతది శ్వేతవరాహకల్పము); అందు = లో; మత్ = నా యొక్క; నాభి
 = నాభి అను; పద్మ = పద్మము; మధ్య = మధ్యన; నిషణ్ణండు = ఆసీనుడు; అగు = అయిన;
 పద్మసంభవున = బ్రహ్మదేవున (పద్మసంభవుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); కున్ =
 కు; జన్మ = జన్మము; మరణ = మరణము; ఆది = మొదలైన; సంస్కృతి = సంసారము (బంధము)ను;
 నివర్తకంబును = తొలగించునదియును; అవిరత = ఎడతెగని; అనశ్వర = నశింపని; సౌఖ్య =
 సౌఖ్యమును; ప్రవర్తకంబునన్ = కలిగించునదియును; అగు = అయిన; మత్ = నా యొక్క;
 మహత్త్వంబున్ = మహిమను; తెలియన్ = తెలియునట్లు; చేయున్ = చేసెడి; ఆ = ఆ; దివ్య =
 దివ్యమైన; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; నీకున్ = నీకు; ఎఱింగింతు = తెలుపుదును; అని = అని; ఆ =
 ఆ; మహనీయతేజోనిధి = కృష్ణుడు (మహనీయతేజోనిధి - మహిమాన్వితమైన తేజస్సునకు నిధి
 వంటివాడు, కృష్ణుడు); ఆనతిచ్చిన = సెలవిచ్చిన; సుధా = అమృతమునకు; సమాన = సాటి యైన;
 సరస = సంతోషపూర్వక; ఆలాపంబులు = పలుకులు; కర్ణ = చెవులకు; కలాపంబులు = ఇంపైనవి; ఐ
 = అయి; మనస్ = మనసు యొక్క; తాపంబులన్ = బాధలను; పాపిన = పొగొట్టగ; రోమాంచ =
 గగుర్పాటు అను; కంచుకిత = అంగీధరించిన; శరీరుండను = శరీరము కలవాడను; ఆనంద =
 ఆనందము వలని; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలచే; సిక్త = తడసిన; కపోలుండను = చెక్కిలి
 కలవాడను; పరితోష = సంతోషము అను; సాగర = సముద్రము; అంతర్ = లోపల; నిమగ్నుడను =

ఓలలాడువాడను; అయి = అయి; అంజలి = దోసిలి అను; పుటంబున్ = మొగ్గను; నిటల = నుదురు;
తటంబునన్ = ప్రదేశమున; ఘటియించి = హత్తించి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అంటి = అన్నాను.

భావము:

అలా తన దగ్గరకు వచ్చిన మైత్రేయుడు వింటూ ఉండగా, చిరునవ్వు వెన్నెలలు చిందించే
అందమైన పద్మలాంటి ముఖం కలవాడూ, ఆనందామృతంతో వికసించిన హృదయం కలవాడూ,
భక్తులను ఆదరించే దయతో కూడిన చూపులు కలవాడూ అయినట్టి శ్రీకృష్ణుడు నా ముఖం వైపు
చూసి ఇలా భాషించాడు "ఉద్ధవా! నీవు పూర్వజన్మలో వసుబ్రహ్మలు చేస్తున్న సత్తయాగంలో
వసువు గా ఉన్నావు. అప్పుడు నీ మనస్సులో మరే వస్తువునూ కోరకుండా నా పాదపద్మాలసేవనే
కోరుకున్నావు. అందుకని నేను ఇక మీదట నీ హృదయంలో నివాసం చేస్తూ సర్వం వీక్షిస్తూ
ఉంటాను. ఆత్మారాముడ నైన నన్ను ఇది "సత్తు", ఇది "అసత్తు" అని విమర్శించేవారు ఎవరూ
తెలుసుకోలేరు. నేను వారికి కనిపించకుండా ఉంటాను. నా అనుగ్రహంవలన ఇదే నీకు చివరి
జన్మ. మరొక జన్మ ఉండదు. అందుకనే నీ పూర్వజన్మ లోని పుణ్యవిశేషం కారణంగా నా
పాదపద్మాలను ఈరోజు, ఈ ఆశ్రమంలో సందర్శించగలిగావు. అంతేకాక పద్మకల్పంలో నా
నాభికమలంలో ఆసీనుడై వున్న బ్రహ్మదేవునికి తెలియజేసిన దివ్యజ్ఞానాన్ని నీకు ఉపదేశిస్తాను. ఆ
దివ్యజ్ఞానం వల్ల జనన మరణాది సంసారబంధాన్ని నివర్తింపజేసి అఖండమూ, అనంతమూ
అయిన ఆనందాన్ని ప్రవర్తింపజేసే నా మహత్త్వం నీకు తెలుస్తుంది."

ఇలా మహాతేజస్సంపన్నుడైన కృష్ణుడు పలికిన అమృత సమానములు అయిన సరస
సంభాషణలు నాకు శ్రవణ భూషణాలు అయ్యాయి. నా మనస్తాపాన్ని తొలిగించాయి. నా శరీరం
సంతోషంతో గగుర్పొడిచింది. నా చెక్కిళ్లు ఆనందభాష్యాలతో తడిసి పోయాయి. నా అంతరంగం
సంతోష సముద్ర తరంగాలలో ఓలలాడింది. నేను దోసిలి నుదుటిపై చేర్చి ఇలా
విన్నవించుకొన్నాను.

3-151-క.

"పురుషోత్తమ! నీ పదసర

స్రుహ ధ్యానామృతాభిషేకస్ఫురణం

గరమొప్పిన నా చిత్తమి

తర వస్తువు లందు వాంఛఁ దగులునె యెందున్.

టీకా:

పురుషోత్తమ = కృష్ణా (పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు); నీ = నీ; పద = పాదములు అను; సరసీరుహ = పద్మము నందు; ధ్యాన = ధ్యానము అను; అమృత = అమృతముచే; అభిషేక = అభిషేకింపబడుట; స్ఫురణన్ = తోచినంతనే; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పిన = చక్కనిది అయిన; నా = నా; చిత్తమున్ = మనసున; ఇతర = ఇతరమైన; వస్తువులు = వస్తువులు; అందు = పై; వాంఛ = కోరిక; తగులునె = కలుగునా; ఎందున్ = ఎలాగైన.

భావము:

"ఓ పరమపురుషా! శ్రీకృష్ణా! నీ చరణకమలాల స్మరించటం అనే అమృతాభిషేకంతో పొంగి పరవశించిన నా మనస్సు ఇతర వస్తువులను ఎందుకు కాంక్షిస్తుంది.

3-152-చ.

జననములేని నీవు భవసంగతి నొందుట కేమి కారణం

అనియును, గాలసంహరుండవై జగముల్ వెలయించు నీవు పా

యని రిపుభీతికై సరిదుదంచిత దుర్గము నాశ్రయించు టె

ట్లనియును దేవ నామనము నందుఁ దలంతు సరోజలోచనా!

టీకా:

జననము = పుట్టుక; లేని = లేని; నీవు = నీవు; భవ = జన్మలతో; సంగతిన్ = సంబంధము; ఒందుట = పొందుట; కున్ = కి; ఏమి = ఏమిటి; కారణంబు = కారణము; అనియున్ = అనియును; కాల = కాల స్వరూపమున; సంహరుండవు = సంహరించువాడవు; ఐ = అయి; జగముల్ = లోకములు; వెలయించు = స్పృష్టించు; నీవు = నీవు; పాయని = వదలని; రిపు = శత్రువుల వలన; భీతి = భయమున; కై = కై; సరిత్ = నీటిచే; ఉదంచిత = చుట్టబడిన; దుర్గమున్ = కోటను; ఆశ్రయించుట =

ఆశ్రయించుట; ఎట్లు = ఏమిటి; అనియును = అనియును; దేవ = కృష్ణా (దేవ - దివికి సంబంధించిన
వాడు, దేవుడు, విష్ణువు); నా = నా; మనము = మనసు; అందు = లో; తలంతు = తలచెదను;
సరోజలోచనా = కృష్ణా (సరోజలోచనుడు - సరోజము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు,
విష్ణువు).

భావము:

ఓ పద్మాక్షా! కృష్ణమూర్తి! పుట్టుకే లేని నీవు ఈ భూలోకంలో అవతరించటానికి కారణం ఏమిటో
బోధపడటం లేదు; కాల స్వరూపుడవై లోకాలను లయం చేసుకునే నీవు శత్రుభయంతో
సముద్రంలో చుట్టూ నీరు ఆవరించి ఉండేలా కోటలు కట్టుకోవటం ఏమిటో నా మనస్సుకు అర్థం
కావటం లేదు.

3-153-వ.

అదియునుంగాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

. అంతేకాకుండా.

3-154-క.

శ్రీరమణీశ్వర నీ వా

త్రాఱాముడ వయ్య లేలఁ ద్రరుణీకోటిం

గోరి రమించితి వనియును

వారక యేఁ దలఁతు భక్తవత్సల! కృష్ణా!

టీకా:

శ్రీరమణీశ్వర = కృష్ణా {శ్రీరమణీశ్వరుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}; నీవు = నీవు; ఆత్మ = ఆత్మ
యందు; ఆరాముండవు = వసించువాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; లీలన్ = లీలకొరకై; తరుణీ
= స్త్రీల; కోటిన్ = సమూహమును; కోరి = కోరి; రమించితివి = సుఖించితివి; అనియును =
అనియును; వారక = ఎల్లప్పుడు; ఏన్ = నేను; తలతు = భావించును; భక్తవత్సల = కృష్ణా
{భక్తవత్సలుడు - భక్తులయెడ వాత్సల్యము కలవాడు, విష్ణుసహస్రనామాలలోని 736వ నామం};
కృష్ణా = కృష్ణా {కృష్ణుడు - నల్లనివాడు}.

భావము:

. ఓ లక్ష్మీరమణా! భక్తవత్సలా! శ్రీకృష్ణా! నీవు ఆత్మలలో విహరించే వాసుదేవుడవు. అయినప్పటికి
స్త్రీల సమూహాల నడుమ లీలావిలాసాలతో విహరించడ మేమిటో ఊహించలేకుండా
ఉన్నానయ్యా!.

3-155-క.

పరతత్త్వజ్ఞులు గరుణా

కర! నిను సంసారరహితుఁడలపోయ

న్నరసి నినుఁ గాంచు టెల్లనుఁ

రమరుదు తలంచి చూడఁ రమలాధీశా!

టీకా:

పరతత్త్వజ్ఞులు = పరబ్రహ్మమును తెలిసినవారు; కరుణాకర = కృష్ణా {కరుణాకరు - కరుణకు
నివాసమైనవాడు, కృష్ణుడు}; నిను = నిన్ను; సంసార = సంసార బంధములు; రహితుని = లేనివాడు;
కాన్ = అయినట్లు; తలపోయన్ = భావించుటకు; అరసి = ప్రయత్నించి; నినున్ = నిన్ను; కాచుట =
చూచుట; ఎల్లను = అంతా; కరము = మిక్కిలి; అరుదు = విశేషమైనది; తలంచి = తరచి; చూడన్ =
చూస్తే; కమలాధీశ = కృష్ణా {కమలాధీశ - కమల (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ ఇందిరాపతీ! నీవు కరుణామయుడవు. పెద్దలు చాలా మంది వేదాంతులు గూడ నిన్ను సంసారివి అనుకుంటున్నారు. నీవు నాపై చూపే దయ, రక్షించే విధానం గమనిస్తే నాకే మిక్కిలి ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. ఇది ఎంతటి అరుదైన సంగతి.

3-156-వ.

దేవా! నీ వఖండిత విజ్ఞాన రూపాంతఃకరణుండ వయ్యును ముగ్ధభావంబునఁ బ్రమత్తుని చందంబున విమోహితైవడిం బ్రవర్తించుచు నెందేని నొదిఁగి యుండుటం దలంచి నా డెందంబు గుండుచుండు; అరవిందలోచన! సురవందిత! ముకుంద! ఇందిరాసుందరీరమణ! సరస్వతీరమణునకుం గరుణించిన సుజ్ఞానంబు ధరించు శక్తి నాకుం గలదేనిఁ గృపసేయుము భవదీయ శాసనంబు ధరియించి భూరి సంసారపారావారోత్తరణంబు సేయుదు" నని విన్నవించి బహుభంగులం బ్రస్తుతించిన భగవంతుడునుఁ బ్రపన్నపారిజాతంబును నైన కృష్ణుండు పరతత్త్వనిర్ణయంబు నెఱింగించిన.

టీకా:

దేవా = కృష్ణా; నీవు = నీవు; అఖండిత = అనంతమైన; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము యొక్క; రూప = స్వరూపమే; అంతఃకరణుండవు = ఆత్మగా కలవాడవు (అంతఃకరణము - మనసు లోపలి ఇంద్రియము, ఆత్మ); అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ముగ్ధ = అమాయకమయిన; భావంబునన్ = వానివలె; ప్రమత్తుని = నిర్లక్ష్యుని; చందంబునన్ = వలె; విమోహి = మిక్కిలి మోహమున పడినవాని; కైవడిన్ = వలె; ప్రవర్తించుచు = ప్రవర్తిస్తూ; ఎందేని = ఎక్కడో; ఒదిగి = లొంగి; ఉండుటన్ = ఉండుటను; తలంచి = తలచుకొని; నా = నా; డెందము = మనసు; కుండుచున్ = దుఃఖపడుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అరవిందలోచన = కృష్ణా (అరవిందలోచనుడు - అరవిందము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); సురవందిత = కృష్ణా (సురవందిత - దేవతలచే వందనీయుడు, విష్ణువు); ముకుంద = కృష్ణా (ముకుందుడు - విష్ణువు, విష్ణుసహస్రనామములులోని 515 వ నామం, ముక్తిని ఒసగువాడు); ఇందిరాసుందరీరమణ = కృష్ణా (ఇందిరాసుందరీరమణ - ఇందిరాసుందరి (లక్ష్మీదేవి) రమణ (భర్త), విష్ణువు); సరస్వతీరమణున్ = బ్రహ్మదేవుని (సరస్వతీరమణుడు -

సరస్వతీదేవి రమణ (భర్త), బ్రహ్మదేవుడు; కున్ = కు; కరుణించిన = దయతో ఇచ్చిన; సుజ్ఞానంబున్
 = విజ్ఞానమును; ధరించు = తెలిసికొను; శక్తి = శక్తి; నాకున్ = నాకు; కలదేని = ఉంటే; కృపసేయుము
 = దయసేయుము; భవదీయ = నీ యొక్క; శాసనంబు = శాసనము; ధరియించి = స్వీకరించి; భూరి =
 మిక్కిలి పెద్దదైన; సంసార = సంసారము అను; పారావార = సముద్రమును; ఉత్తరణంబు =
 దాటుట; చేయుదున్ = చేసెదను; అని = అని; విన్నవించి = విన్నపము చేసి; బహు = అనేక; భంగుల
 = విధములుగ; స్తుతించిన = స్తుతింపగా; భగవంతుడును = పూజ్యుడును; ప్రపన్నపారిజాతంబును =
 ఆశ్రయించినవారికి కల్పవృక్షము వంటివాడును; ఐన = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; పరతత్త్వ =
 పరబ్రహ్మ స్వరూప; నిర్ణయంబున్ = నిర్ణయ విజ్ఞానము (పరవిద్య)ను; ఎఱింగించిన = తెలిపిన;

భావము:

.ఓ దేవా! కమలాక్షా! దేవతలచే కీర్తింపబడేవాడా! మోక్షమును ఇచ్చే ముకుందా!
 శ్రీమహాలక్ష్మీవరుడా! నీవు అఖండమైన విజ్ఞానమే రూపుకట్టినవాడవు. అయినా కూడా
 అమాయకునిలా, అవివేకిలా, వ్యామోహానికి లొంగిన వానిలా ప్రవర్తిస్తావు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎక్కడో
 దాక్కొని ఉంటావు. ఈ సంగతులు గుర్తుకు వచ్చినప్పుడు నా స్వాంతం ఎంతో చింతాక్రాంత
 మవుతుంది. సరస్వతీదేవి భర్త అయిన చతుర్ముఖబ్రహ్మకు ప్రసాదించిన సుజ్ఞానాన్ని, దాన్ని
 పరిగ్రహించి భరించగల శక్తిసామర్థ్యాలు నాకు ఉన్నాయంటే, ఆ జ్ఞానాన్ని నాకు కూడా
 అనుగ్రహించు. దానిని గ్రహించి, మీ ఆజ్ఞ శిరసావహించి అపార సంసార సముద్రాన్ని తరిస్తాను"
 అని విన్నవించుకొని ఎన్నో విధాల సన్నుతించగా. భగవంతుడూ, భక్తజన కల్పవృక్షమూ అయిన
 శ్రీకృష్ణుడు నాకు పరతత్త్వ సంబంధమైన పరిపూర్ణ జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించాడు.

3-157-క.

సరసిజలోచన కరుణా

పరిలబ్ధజ్ఞానకలిత బ్రావుడ నగుటన్

హరితత్త్వవేదినై త

చృణసరోజముల కెరగి నమ్మతితోడన్.

టీకా:

సరసిజలోచన = కృష్ణుని (సరసిజలోచనుడు - సరసున జ(పుట్టిన) (పద్మము)లవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); కరుణా = దయచేత; పరిలబ్ధ = చక్కగ లభించిన; జ్ఞాన = జ్ఞానము; కలిత = కలిగిన; భావుండను = స్వభావము కలవాడను; అగుటన్ = అయి ఉండుటచే; హరితత్త్వవేదిన్ = భాగవతుడను (హరితత్త్వవేది - హరి (భగవంతుని) తత్త్వమును వేది (తెలిసినవాడు), భాగవతుడు); ఐ = అయి; తత్ = అతని; చరణ = పాదములు అను; సరోజముల = పద్మముల; కిన్ = కి; ఎరగి = నమస్కరించి; సమ్మతి = ఇచ్చా; తోడన్ = పూర్వకముగా.

భావము:

.కమలదళాల వంటి కన్నులున్న కృష్ణుని కరుణాకటాక్షం వల్ల సంప్రాప్తమైన జ్ఞానంతో మనస్సు నింపుకొన్నవాడనై, పరతత్త్వాన్ని తెలుసు కొన్నాను. ఎంతో ఇష్టంగా ఆయన పాదపద్మాలకు ప్రణామం చేశాను.

3-158-క.

హరి పదజలరుహ విరహ

అతురతన్ దుర్దాంత దుఃఖితోయధిఁ గడవన్

వెరవేది తిరుగవలసెను

సరసిజభవకల్పవిలయ సమయము దాఁకన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని (హరి - సర్వసంగములను హరింపజేయు వాడు, విష్ణువు); పద = పదములు అను; జలరుహ = పద్మముల (జలరుహము - జలమున పుట్టినది, పద్మము); విరహ = ఎడబాటు; అతురతన్ = బాధతో; దుర్దాంత = అణచుకొనలేని; దుఃఖ = దుఃఖము అను; తోయధిన్ = సముద్రమును (తోయధి - తోయము (నీటి)కి నివాసము, సముద్రము); కడవన్ = దాటుటకు; వెరవేది = ఉపాయములేక; తిరుగవలసెను = తిరగవలసివచ్చెను; సరసిజభవ = బ్రహ్మ

{సరసిజభవడు - సరసున జ(పుట్టిన) (పద్మము)న పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కల్ప = కల్పము;
విలయ = ప్రళయ, కల్పాంత; సమయము = కాలము; దాకన్ = వరకూ.

భావము:

కృష్ణుని పాదపద్మాలతో కలిగిన ఎడబాటు నాకు తడబాటు కలిగించింది. భరింపరాని ఆ దుఃఖ
సముద్రాన్ని తరించటానికి మరో ఉపాయం లేదు. కల్పాంత పర్యంతం నేను ఇలాగే తిరుగుతూ
ఉండవలసిందే.

3-159-వ.

ఇట్లు దిరుగుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; తిరుగుచు = తిరుగుతూ.

భావము:

ఇలా తిరుగుతూ.

3-160-మ.

నరనారాయణ దాపసాశ్రమ పదౌన్నత్యంబునం బొల్చు భా
సుర మందార రసాల సాల వకుళాశోకాష్ట పున్నాగకే
సర జంబీర కదంబ నింబ కుటజాశ్చత్తస్ఫురన్మల్లికా
కరవీరక్లితిజాభిరామ బదరీకాంతార సేవారతిన్.

టీకా:

నరనారాయణ = నరనారాయణుల; తాపస = తపసుచేసికొను; ఆశ్రమ = ఆశ్రమము; పద =
ప్రదేశము యొక్క; ఔన్నత్యంబునన్ = గొప్పతనమున; పొల్చు = అతిశయించు; భాసుర =

ప్రకాశిస్తున్న; మందార = మందారము చెట్టు; రసాల = తీయమామిడి చెట్టు; సాల = మద్దిచెట్టు;
 వకుళ = పొగడచెట్టు; అశోక = నరమామిడిచెట్టు; ఆఘ = ఉసిరిచెట్టు; పున్నాగ = పొన్నచెట్టు; కేసర =
 చిటికేసరముచెట్టు; జంబీర = నిమ్మచెట్టు; కదంబ = కడిమిచెట్టు; నింబ = వేపచెట్టు; కుటజ =
 కొండమల్లెచెట్టు; అశ్వత్థ = రావిచెట్టు; స్ఫురన్ = తమ్మికచెట్టు; మల్లిక = మల్లి; కరవీర = గన్నేరు; క్షితిజ
 = చెట్టు (క్షితిజము - భూమిని పుట్టినది, చెట్టు); అభిరామన్ = అందముతో ఒప్పుచున్నట్టి; బదరికా =
 బదరిక అను (బదరిక - రేగుచెట్టు); కాంతార = వనమును; సేవా = సేవించవలెనను; రతిన్ =
 కుతూహలముతో.

భావము:

నేను ఇలా తిరిగితిరిగి, ఆ పుణ్యభూమి పరమ తపోధనులైన నరనారాయణులు తపస్సు చేసిన
 పవిత్రాశ్రమంగా ప్రఖ్యాతిగన్నది. ఆ బదరీవనం అందమైన మందారాలు, తీయ మామిడిచెట్లు,
 పొగడలు, అశోకాలు, చింతలు, సురపొన్నలు, పొన్నలు, నిమ్మలు, కదంబాలు, వేములు, కొండమల్లెలు,
 రావిచెట్లు, మల్లెలు, గన్నేరులు మొదలైన సుందరమైన వృక్షాలతో, పొదలతో నిండి మనోహరంగా
 ఉంటుంది. ఆ బదరికాశ్రమాన్ని దర్శించాలనే కుతూహలంతో బయలుదేరి...

3-161-క.

చనుచున్నవాడ"నని ప

ల్కిన పలుకుల కులికి కళవళించుచు విదురుం

డనుపమశోకార్ణవమున

మునిగియు నిజయోగ సత్త్వమునఁ దరియించెన్.

టీకా:

చనుచున్ = వెళ్ళుతూ; ఉన్నవాడను = ఉన్నాను; అని = అని; పల్కిన = పలికిన; పలుకుల =
 మాటల; కున్ = కు; ఉలికి = ఉలిక్కిపడి; కళవళించుచున్ = కంగారుపడుతూ; విదురుండు =
 విదురుడు; అనుపమ = సాటిలేని; శోక = శోకము అను; ఆర్ణవమున = సముద్రమున; మునిగియున్
 = మునిగినప్పటికిని; నిజ = తన; యోగ = యోగ; సత్త్వమునన్ = బలముచే; తరియించెన్ = దాటెను.

భావము:

నేను ఆ బదరికాశ్రమానికి వెళుతున్నాను" అని ఉద్ధవుడు చెప్పగానే ఆ పలుకులు విని అదిరిపడి కలతచెంది విదురుడు అపారమైన దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయాడు. మళ్ళీ తన యోగసాధనాబలంవల్ల సంప్రాప్తమైన సత్త్వబలంతో గుండె నిబ్బరించుకొని మామూలు స్థితికి వచ్చాడు.

3-162-వ.

ఇట్లు విదురుండు శోకపావకునిం దన వివేకజలంబుల నార్చి యుద్ధవున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విదురుండు = విదురుడు; శోక = శోకము అను; పావకున్ = అగ్నిని; తన = తన యొక్క; వివేక = వివేకము అను; జలంబులన్ = నీటితో; ఆర్చి = ఆర్చి; ఉద్ధవున = ఉద్ధవున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

విదురుడు దుఃఖాగ్నిని తన వివేకం అనే జలాలతో ఆర్చి ఉద్ధవుడితో ఇలా అన్నాడు.

3-163-మ.

"అనఘా! యుద్ధవ! నీకుఁ గృష్ణుఁ డసురేంద్రారాతి మన్నించి చె
ప్పిన యధ్యాత్మ రహస్యతత్త్వ విమలాభిజ్ఞానసారంబు బో
రన నన్నుం గరుణించి చెప్పినఁ గృతార్థత్వంబునం బొందెదన్
విను పుణ్యాత్ములు శిష్యసంఘముల నుర్విబ్రోవరే? వెండియున్.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యాత్ముడా; ఉద్ధవా = ఉద్ధవుడా; నీకు = నీకు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అసురేంద్రారాతి = కృష్ణుడు {అసురేంద్రారాతి - రాక్షసులకు ఆరాతి (శత్రువు), కృష్ణుడు}; మన్నించి = గౌరవించి; చెప్పిన

= చెప్పినట్టి; ఆధ్యాత్మ = ఆత్మవిద్యా; రహస్య = రహస్యమైన; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; విమల = నిర్మలమైన; అభి = శ్రేష్ఠమైన; జ్ఞాన = జ్ఞానము యొక్క; సారము = సారమును; బోరన = శ్రీఘ్రముగ; నన్నున్ = నన్ను; కరుణించి = కరుణించి; చెప్పినన్ = చెప్పినచో; కృతార్థత్వంబున్ = ధన్యతను; పొందెదన్ = పొందెదను; విను = వినుము; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యాత్ములు; శిష్య = శిష్యుల; సంఘములన్ = సమూహములను; ఉర్విన్ = భూమిమీద; ప్రొవరే = ఉద్ధరించరా; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

"పరమ పావనుడవైన ఉద్ధవా! రాక్షసాంతకుడు అయిన కృష్ణుడు అత్యాదరంతో నీకు అనుగ్రహించిన ఆ ఆధ్యాత్మ తత్త్వ రహస్యాన్ని, అతి పవిత్రమైన అభిజ్ఞాన సారాన్ని అపార కృపాతిశయంతో ఇప్పుడే నాకు ఉపదేశించు. నా జన్మ సార్థకమౌతుంది. పుణ్యాత్ములైన గురువులు తమ శిష్యులను ధన్యాత్ములను చేస్తారు కదా.

3-164-క.

భగవద్భక్తులు సుజనులుఁ

దగవెఱిగి పరోపకారతాత్పర్యవివే

కగరిష్ఠులై చరింతురు

జగతిం బొగడొంది వృష్టిసత్తమ యెందున్."

టీకా:

భగవత్ = భగవంతుని; భక్తులు = భక్తులు; సుజనులున్ = మంచివారు; తగవెఱిగి = ధర్మముతెలిసి; పరోపకార = పరోపకారము నందలి; తాత్పర్య = నిష్ఠచేత; వివేక = వివేకమున; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు; ఐ = అయి; చరింతురు = ప్రవర్తింతురు; జగతిన్ = లోకముచేత; పొగడు = కీర్తింపబడుటను; ఒంది = పొంది; వృష్టి = వృష్టికులమున పుట్టిన; సత్తమ = మహనీయుడా; ఎందున్ = ఎక్కడైనను.

భావము:

వృష్టివంశపావనా! ఉద్ధవా! ఈ భూమండలంలో పుణ్యమూర్తులైన భగవద్భక్తులు ధర్మానురక్తులై, పరోపకార పరాయణులై ప్రవర్తిస్తారు. అటువంటి వారిని ప్రజలు ప్రస్తుతిస్తారు కదా!"

తృతీయ స్కంధము : మైత్రేయునిఁ గనుగొనుట

3-165-క.

అనవుడు నుద్ధవుఁ డవ్విడు

రున కిట్లను "ననఘ! మునివరుఁడు సాక్షాద్వి

ష్ణునిభుండగు మైత్రేయుఁడు

దన మనమున మనుజగతి వదలఁ దలచి తగన్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు; ఆ = ఆ; విదురున = విదురున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనున్ = అనెను; అనఘా = పుణ్యాత్ముడా; ముని = మునులలో; వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; సాక్షాత్ = సాక్షాత్తు; విష్ణు = విష్ణువునకు; నిభుండు = సమానుడు; అగు = అయిన; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; తన = తన; మనమునన్ = మనసులో; మనుజ = మానవ; గతిన్ = స్థితిన్, జన్మమును; వదలన్ = వదలాలని; తలచి = తలచి; తగన్ = శీఘ్రముగ.

భావము:

ఆ మాటలు విని ఉద్ధవుడు విదురునితో ఇలా అన్నాడు. "వినవయ్యా! విదురా! సంయమివరేణ్యుడూ, సాక్షాత్తూ విష్ణువుతో సమానుడూ అయిన మైత్రేయుడు తన మనుష్యదేహాన్ని వదిలిపెట్టడానికి మనస్సులో నిశ్చయించుకున్నాడు.

3-166-క.

హఠి మురభేది పరాపరుఁ

గరుణాకరుఁ దలఁచు నట్టి ఘనుఁ డమ్మునికుం

జరు కడకేఁగిన నాతడు

గ్రమర్థిం దెలుపు సాత్వికజ్ఞానంబున్."

టీకా:

హరిన్ = కృష్ణుని {హరిన్ - పాపములను హరించు వాడు, విష్ణువు}; మురభేధిన్ = కృష్ణుని
{మురభేది - మురాసురుని భేదించిన వాడు, విష్ణువు}; పరాపరున్ = కృష్ణుని {పరాపరుడు - స్థూల
(పరము) సూక్ష్మము (అపరము)లు తానైనవాడు, విష్ణువు}; కరుణాకరున్ = కృష్ణుని {రుణాకరుడు -
దయకు ఆకరుడు (నివాసము)యైనవాడు, విష్ణువు}; తలచున్ = ధ్యానించున; అట్టి = అట్టి; ఘనుడు
= గొప్పవారు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; కుంజరు = శ్రేష్ఠుని; కడ = దగ్గర; కున్ = కు; ఏగిన =
వెళ్ళిన; ఆతడు = అతడు; కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = కుతూహలముతో; తెలుపు = తెలియజేయును;
సాత్విక = సాత్వికమైన; జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానమును.

భావము:

ఆ మహానుభావుడు మైత్రేయుడు ఆ మురహారుని, ఆ పరాత్పరుని, ఆ కరుణాకరుని స్మరిస్తూ
ఉన్నాడు. ఇప్పుడు నీవు ఆయన సన్నిధికి వెళ్తే తప్పకుండా ఆ మహాముని నీకు అత్యంత ప్రీతితో
ఆధ్యాత్మిక తత్వజ్ఞానాన్ని అనుగ్రహిస్తాడు."

3-167-వ.

అని యుద్ధవుండు విదురుం గూడి చనిచని.

టీకా:

అని = అని; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; విదురున్ = విదురునితో; కూడి = కలిసి; చనిచని = వెళ్ళి.

భావము:

ఈ విధంగా చెప్పి ఉద్ధవుడు విదురుడు ఇద్దరూ కలిసి వెళ్ళసాగారు.

3-168-ఉ.

ముందటఁ గాంచె నంత బుధ**ముఖ్యుఁ**డు హల్లకపుల్లపద్మ ని

ష్యంద మరందపాన విల**సన్మద** భృంగ జలత్తరంగ మా

కంద లవంగ లుంగ లతి**కా**చయ సంగ సురాంగనాశ్రితా

నందితపుణ్యసంగ యము**నన్** భవభంగ శుభాంగ నర్మిలిన్.

టీకా:

ముందటన్ = ఎదురుగా; కాంచెన్ = చూసెను; అంత = అంతట; బుధ = జ్ఞానులలో; ముఖ్యుడు = శ్రేష్ఠుడు; హల్లక = చెంగలువ; పుల్లపద్మ = వికసించిన పద్మములనుండి; నిష్యంద = స్తవించుచున్న; మరంద = తేనె; పాన = తాగి; విలసత్ = శోభిల్లుతూ; మద = పరవశించిన; భృంగ = తుమ్మెదలు; చలత్ = కదులుతున్న; తరంగ = అలలు; మాకంద = మామిడి; లవంగ = లవంగ; లుంగ = మాదీఫల; లతికా = లతల; చయ = గుంపుని; సంగ = కలిసి ఉన్న; సుర = దేవతా; అంగనా = స్త్రీలచే; ఆశ్రిత = ఆశ్రయింపబడిన; ఆనందిత = ఆనందము గలిగింపబడిన; పుణ్య = పుణ్యము; సంగ = అంటినది; యమునన్ = యమునానదిని; భవ = సంసారబంధములను; భంగ = తెంపునది; శుభ = శోభనకరమైన; అంగన్ = దేహము కలదానిని; నర్మిలిన్ = ఆపేక్షగా.

భావము:

అలా వెళుతున్న విదుర ఉద్ధవులకు ఎదురుగుండా యమునానది కన్పించింది. ఆ నదిలో కలువపూలు, తామరపూలూ వికసించి ఉన్నాయి. ఆ పూలలో చిందే మకరంద బిందువులను కమ్మగా కడుపునిండా త్రాగిన తుమ్మెదలు మైమరచి విహరిస్తున్నాయి. నదిలో తరంగాలు కదలాడుతున్నాయి. ఆ నది ఒడ్డున మామిడిచెట్లూ, లవంగ లతలూ, మాదీఫల వృక్షాలూ చిక్కగా క్రీక్కిరిసి ఉన్నాయి. ఆ పొదరిండ్లలో సురసుందరులు చరిస్తున్నారు. సంసార బంధాలను పోకార్చి

పుణ్యాన్ని చేకూర్చే సుగుణాల దొంతి అయిన ఆ యమునా ప్రవంతి కన్నుల విందుగా
కానవచ్చింది.

3-169-క.

కని డాయనేఁగి మోదం

బునఁ దత్సరిదమల పులిన భూములఁ దగ నా

దినశేషము నివసించెను

వనజోదరపాదపద్మవశమానసుఁడై

టీకా:

కని = చూసి; డాయన్ = డగ్గరకు; ఏగి = వెళ్ళి; మోదంబునన్ = సంతోషముతో; తత్ = ఆ; సరిత్ =
నది యొక్క; అమల = నిర్మలమైన; పులినభూములన్ = ఇసుకతినైలందు; తగన్ = అలా; ఆ = ఆ;
దినశేషము = రాత్రి (దినశేషము - ఆనాటికి మిగిలిన సమయము, రాత్రి); నివసించెను = ఉండెను;
వనజోదర = కృష్ణుని (వనజోదరుడు - వనము (నీటి)లో జ (పుట్టిన) (పద్మము) ఉదరమున
కలవాడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అను; పద్మ = పద్మములకు; వశ = వశమైన; మానసుండు =
మనసు కలవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

అలా దర్శనమిచ్చిన యమునా నదిని విదురుడు ఉద్ధవుడు సమీపించారు. విదురుడు ఆ
నదిలోని అందమైన తెల్లని ఇసుక తినైల మీద ఆనందంగా ఆసీనుడైనాడు. పద్మోదరుడైన ఆ
శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాల స్మరణ యందు లగ్నమైన మనస్సు కలవాడై ఆ దినమంతా గడిపాడు.

3-170-క.

మలునాఁడు రేపకడ భా

సురపుణ్యుఁడు ఘనుడు మధునిఘాదనచరణ

స్మరణక్రీడాకలితుఁడు

దరియించెం గలుషగహనదహనన్ యమునన్.

టీకా:

మఱునాడు = తరువాతి రోజు; రేపకడ = ప్రాభాత కాలమున; భాసుర = ప్రకాశించుచున్; పుణ్యుడు = పుణ్యము కలవాడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; మధునిషాదనుడు = కృష్ణుని {మధునిషాదనుడు - మధు అను రాక్షసుని నిషాద (సంహరించి)నవాడు, విష్ణువు}; చరణ = పాదములను; స్మరణ = ధ్యానించుట అను; క్రీడా = క్రీడతో; కలితుడు = కలసి ఉన్నవాడు; తరియించెన్ = దాటెను; కలుష = పాపములు అను; గహన = అడవులను; దహనన్ = దహించుదానిని; యమునన్ = యమునానదిని.

భావము:

మర్నాడు ఉదయాన్నే మధుసూదనుని పదచింతన సంతోష తరంగాలలో ఓలలాడే అంతరంగం గల పుణ్యమూర్తి ఉద్ధవుడు పాపాలను రూపుమాపే యమునాతరంగిణిని దాటాడు.

3-171-వ.

ఇట్లుద్ధవుండు యమునానది నుత్తరించి బదరికాశ్రమంబునకుం జనియె" ననిన విని రాజేంద్రుండు యోగింద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; యమునా = యమున అను; నదిని = నదిని; ఉత్తరించి = దాటి; బదరిక = బదరిక అను {బదరి - రేగుచెట్టు}; ఆశ్రమమున = ఆశ్రమమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అనిన = అనగా; విని = విని; రాజ = రాజులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఉద్ధవుడు యమునానది దాటి బదరికాశ్రమానికి వెళ్ళాడు" అని చెప్పగా విని రాజశ్రేష్ఠుడైన పరీక్షితుడు యోగిశ్రేష్ఠుడైన శ్రీశుకునితో ఇలా అన్నాడు.

3-172-క.

"శౌరియు నతిరథవరులు మ

హారథ సమరథులు యదుబలాధిపు లెల్లం

బోరిఁ మృతిఁబొంద నుద్ధవుఁ

డేరితిన్ బ్రతికె నాకు నెఱిగింపు తగన్."

టీకా:

శౌరియున్ = కృష్ణుడును; అతిరథ = అతిరథులలో; వరులు = శ్రేష్ఠులు; మహారథులు = మహారథులు;
సమరథులు = సమరథులు; యదు = యాదవ; బల = బలములో; అధిపులు = గొప్పవారు; ఎల్లన్ =
అందరూ; పోరిన్ = పోరులో; మృతిన్ = మరణమును; పొందన్ = పొందగా; ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు;
ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; బ్రతికెన్ = బ్రతికెను; నాకున్ = నాకును; ఎఱిగింపు = తెలియజేయుము;
తగన్ = శీఘ్రముగ.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు అవతారం చాలించగా, అతిరథ మహారథ సమరథులు అయిన యాదవ వీరు లందరూ
తమలో తాము పోరాడుకొని ప్రాణాలు గోల్పోగా, అందరూ చనిపోగా, ఉద్ధవుడు మాత్రం ఎలా
బ్రతుక గలిగాడు ఈ విషయం నాకు వివరించండి."

3-173-నీ.

నావుడు రాజేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుఁ-

డిట్లను "మున్ను లోక్తేశుచేత

సంప్రార్థితుండైన జలరుహనాభుండు-

వసుమతిపై యదువంశమందు

నుదయించి తనుఁదాన ముదిలోనఁ జింతించి-

తెలివొంది యాత్మీయకులవినాశ

మొనరించి తాను బంఞ్పనిషణ్మయ-

మగు దివ్యదేహంబునందు జెంద

3-173.1-తే.

దలచి విజ్ఞానతత్త్వంబు ధరణిమీద

దాల్చి జనకోటి కెఱిగింప దగిన ధీరు

ఉద్ధవుడు దక్క నితరులేనోప రితడు

నిర్జితేంద్రియు డాత్మసన్నిభు డటంచు

టీకా:

నావుడు = అనగా; రాజ = రాజులలో; ఇంద్రున = శ్రేష్ఠున; కున్ = కు; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అను = అనెను; మున్ను = పూర్వము; లోకేశు = బ్రహ్మదేవుడు {లోకేశుడు - లోకములకు ప్రభువు, బ్రహ్మదేవుడు}; చేత = చే; సంప్రార్థితుండు = చక్కగా ప్రార్థింపబడినవాడు; ఐన = కాగా; జలరుహనాభుండు = కృష్ణుడు {జలరుహనాభుడు - నీటిలో పుట్టినది (పద్మము) బొడ్డున కలవాడు, విష్ణువు}; వసుమతి = భూమి; పైన్ = మీద; యదు = యాదవ; వంశమునన్ = వంశము; అందున్ = లో; ఉదయించి = పుట్టి; తనున్ = తనను; తాన = తనే; మదిన్ = మనసు; లోనన్ = లో; చింతించి = భావించుకొని; తెలివి = తెలుసు; ఒంది = కొని; ఆత్మీయ = తన యొక్క; కుల = వంశము; వినాశము = నశించుట; ఒనరించి = చేసి; తానున్ = తనను; పంచ = ఐదు; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తులచే; మయము = నిండి ఉన్నది; అగు = అయిన; దివ్య = భౌతికము కాని దివ్యమైన; దేహంబున్ = శరీరమును; చెందన్ = చేర; తలచి = భావించి; విజ్ఞాన = పరా; తత్త్వమున = తత్త్వజ్ఞానముతో; ధరణి = భూమి; మీద = మీద; తాల్చి = ధరించి; జన = జనుల; కోటి = సమూహముల; కిన్ = కి; ఎఱిగింపన్ = తెలియజేయుటకు; తగిన = తగినట్టి; ధీరుడు = ధీరుడు, విద్వాంసుడు; ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు; తక్క = తప్ప; ఇతరులు = ఇంకొకరు; లేనోపరు = సమర్థులుకారు; ఇతండు = ఇతడు; నిర్జిత = జయించిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు కలవాడు; ఆత్మ = తనకు; సన్నిభుడు = సమానమై ఉండువాడు; అటంచున్ = అంటూ.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు ప్రార్థించగా పుండరీకాక్షుడు భూలోకంలో యదువంశంలో అవతరించాడు. తనంత తానే మనస్సులో చేసుకున్న సంకల్పానుసారం తన కులాన్నంతా అంతం చేసాడు. ఐదు ఉపనిషత్తులతో కూడిన పరబ్రహ్మ స్వరూపమైన దివ్యదేహాన్ని పొందదలచి, తన తర్వాత విజ్ఞాన తత్త్వాన్ని అందుకొని లోకంలో జిజ్ఞాసువులైన ప్రజలకు తెలియజేయగల ప్రజ్ఞాశాలి, జితేంద్రియుడు, తనంతటి వాడు ఒక్క ఉద్ధవుడు తప్ప ఇంకొకడు లేడని భావించాడు.

3-174-క.

క్షీతిపై నిలిపిన కతమున

నతనికి మృతి దొరకదయ్యె నవనీశ! రమా

పతి యభిమానము గలిగిన

యతిపుణ్యుడు చనియె బదరికాశ్రమమునకున్.

టీకా:

క్షీతి = భూమి; పైన్ = మీద; నిలిపిన = నియమించిన; కతమున = కారణమున; అతనికిన్ = అతనికి;
మృతి = మరణము; దొరకదు = చెందకపోవుట; అయ్యెన్ = జరిగినది; అవనీశ = రాజా (అవనీశుడు - అవని (భూమి)కి ప్రభువు, రాజు); రమాపతి = కృష్ణుని (రమాపతి - రమ (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు);
అభిమానము = అభిమానము; కలిగిన = కలిగినట్టి; అతి = మిక్కిలి; పుణ్యుడు = పుణ్యాత్ముడు;
చనియెన్ = వెళ్ళెను; బదరిక = బదరిక అను (బదరికాశ్రమము - రేగు చెట్లవనమున కల ఆశ్రమము); ఆశ్రమమున = ఆశ్రమమున; కున్ = కు.

భావము:

పరీక్షిన్నహారాజా! అందుకే భూలోకంలో అతణ్ణి స్థిరంగా నిలబెట్టాడు. ఈ కారణాల వల్ల అతనికి మృతి లేకుండా పోయింది. శ్రీకృష్ణుని మీద ఆదరాభిమానాలు గల ఆ పరమ పుణ్యుడు ఉద్ధవుడు బదరికాశ్రమానికి వెళ్ళాడు.

3-175-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు.

3-176-క.

ఉద్ధవుఁ డరిగిన పిదప స

మిద్ధపరిజ్ఞాను సుజనహితు మైత్రేయున్

వృద్ధజనసేవ్యుఁ డాపస

వృద్ధశ్రవుఁ జూడగోరి విదురుఁడు గడకన్.

టీకా:

ఉద్ధవుడు = ఉద్ధవుడు; అరిగిన = వెళ్ళిన; పిదప = తరువాత; సమిద్ధ = చక్కటి పరిశుద్ధమైన;
పరిజ్ఞాను = విజ్ఞానము కలవాని; సుజన = మంచివారికి; హితు = ఇష్టుడు; మైత్రేయున్ =
మైత్రేయుని; వృద్ధ = పెద్ద; జన = వారిచే; సేవ్యున్ = సేవింపబడువానిని; తాపస = తపోధనులలో;
వృద్ధశ్రవున్ = శ్రేష్ఠుని (వృద్ధశ్రవుడు - వృద్ధ (పండితుల)చే శ్రవుడు (కీర్తింపబడు) వాడు, ఇంద్రుడు);
చూడన్ = చూడవలెనని; కోరి = కోరికతో; విదురుడు = విదురుడు; కడకన్ = పూనికతో.

భావము:

ఇలా ఉద్ధవుడు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, విదురుడు దేదిప్యమానమైన జ్ఞానం కలవాడూ, సజ్జనులకు
మిత్రుడైనవాడూ, మహనీయులకు సైతం సేవనీయుడూ, తాపసేంద్రుడూ అయిన మైత్రేయ
మహామునీంద్రుణ్ణి సందర్శించటానికి ప్రయాణం అయ్యాడు.

3-177-వ.

యమునానది దాటి కతిపయప్రయాణంబులం బుణ్యనదులును హరిక్షేత్రంబులును దర్శించుచు
నతి త్వరిత గమనంబున.

టీకా:

యమునా = యమున అను; నదిన్ = నదిని; దాటి = దాటి; కతిపయ = కొన్ని; ప్రయాణంబులన్ =
అంచెలప్రయాణాలతో; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; నదులును = నదులను; హరి = విష్ణువు ఉన్న;
క్షేత్రంబులును = ప్రదేశములను; దర్శించుచున్ = చూచుచు; అతి = మిక్కిలి; త్వరిత = వేగవంతమైన;
గమనంబునన్ = గమనముతో.

భావము:

యమునానదిని దాటిన అనంతరం కొన్ని రోజులు ప్రయాణం సాగించి పుణ్యనదులనూ, విష్ణు
క్షేత్రాలను దర్శించుకుంటూ బిరబిరా ముందుకు వెళ్ళసాగాడు.

3-178-క.

చనిచని ముందటఁ గనుగొనె

ఘనపాపతమఃపతంగఁ రుణాపాంగం

గనదుత్తంగతరంగన్

జనవరనుతబహుళపుణ్యసంగన్ గంగన్.

టీకా:

చనిచని = వెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదురుగ; కనుగొనె = చూసెను; ఘన = పెద్దపెద్ద; పాప = పాపములు
అను; తమః = చీకటిని; పతంగన్ = పోగొట్టునదియును; కరుణా = దయతో కూడిన; అపాంగన్ =
కటాక్షము కలది; కనత్ = చలిస్తున్న; ఉత్తంగ = ఎత్తైన; తరంగన్ = అలలు కలదానిని; జన =
జనులలో; వర = శ్రేష్ఠులచే; నుత = స్తోత్రము చేయబడు; బహుళ = అనేకమైన; పుణ్య = పుణ్యములు;
సంగన్ = కూడి ఉన్నదానిని; గంగన్ = గంగను.

భావము:

అలా వెళ్ళి వెళ్ళి విదురుడు ఉత్తుంగ తరంగాలతో పొంగి ప్రవహించే గంగానదిని కన్నుల
విందుగా కనుగొన్నాడు. ఆ గంగానది పాపాలనే చీకట్లను సూర్యునివలె పారదోలునది.
కరుణారసం ప్రసరించే కడగంటి చూపులు కలది. పెద్దలైనవారు ప్రశంసించే అగణ్య పుణ్యాలకు
ఆలవాలమైనది.

3-179-క.

అండు నరవింద సౌరభ

నందిత పవమాన ధూత నటదూర్మి పరి

స్పందిత కందళశీకర

సందోహ లసత్ప్రవాహ జలమజ్జనుడై.

టీకా:

అందున్ = అందులో; అరవింద = పద్మముల; సౌరభన్ = పరిమళముచేత; అందిత = అలదబడిన;
పవమాన = గాలికి; ధూత = ఎగసి; నటత్ = నాట్యము చేయుచున్న; ఉర్మిన్ = అలలుకు;
పరిస్పందిత = ప్రతిస్పందిస్తూ; కందళీ = తుళ్ళుతున్న; శీకర = తుంపరల యొక్క; సందోహ =
సమూహముల; లసత్ = ప్రకాశము కలిగి; ప్రవాహ = ప్రవహిస్తున్న; జలన్ = నీటిలో; మజ్జనుడు =
స్నానముచేసినవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

ఆ గంగానదిలో పద్మాల సువాసనలతో నిండిన గాలులు వీస్తున్నాయి. ఆ పద్మ సుగంధాలు
వహించిన వాయువుల వల్ల కదలి నదీ తరంగాలు నాట్యం చేస్తున్నాయి. అలా ఎగిరిపడుతున్న
కెరటాలు నీటి తుంపరలను విరజిమ్ముతున్నాయి. అటువంటి పరమ పవిత్ర గంగా ప్రవాహంలో
విదురుడు స్నానం చేసాడు.

3-180-నీ.

ఘనసార రుచి వాలుకాసముదంచిత-

సైకతవేదికాస్థలము నందు

యమనియమాది యోగాంగ క్రియానిష్ఠ-

బూని పద్మాసనాసీనుడగుచు

హరిపాదసరసీరుహన్యస్త చిత్తుడై-

బాహ్యేంద్రియవ్యాప్తి బాహుదోలి

సకలవిద్యజ్ఞన స్థవనీయ సముచితా-

చార ప్రతోపవాసములఁ గ్రుస్సి

3-180.1-తే.

యున్న పుణ్యాత్మ విగతవయోవికారు

వినుతసంచారు భువనపావనవిహారు

యోగిజనగేయు సత్తతిభాగధేయు

నాశ్రితవిధేయు మైత్రేయు నచటఁ గాంచె.

టీకా:

ఘనసార = కర్పూరపు పలుకులు; రుచిన్ = ప్రభ, కాంతి; వాలుకా = ఇసుకరేణువులచే;

సముదంచిత = చక్కగా ఒప్పుతున్న; సైకత = ఇసుక; వేదికా = తిన్నెలపైని; స్థలమున్ = ప్రదేశము;

అందున్ = లో; యమ = యమము; నియమ = నియమము; ఆది = మొదలైన; యోగ = యోగము

యొక్క {అష్టాంగయోగ మార్గములు - 1 యమము 2 నియమము 3 ఆసనము 4 ప్రాణాయామము

5 ప్రత్యాహారము 6 ధారణ 7 ధ్యానము 8 సమాధి అని ఎనిమిది (8)}; అంగ = అంగ; క్రియా =

క్రియల; నిష్ఠన్ = నిష్ఠను; పూని = వహించి; పద్మాసనా = పద్మాసనముతో {పద్మాసనము - పద్మము

వంటి ఆకారము కల (విశిష్టమైన) ఆసనము}; ఆసీనుడు = కూర్చున్నవాడు {ఆసనము -

యోగక్రియాచరణాదులకై ప్రత్యేక ఆకారములలో అవయవములను ఉంచుకొనుస్థితి}; అగుచున్ =

అవుతూ; హరి = కృష్ణుని; పాద = పాదములు అను; సరసీరుహ = పద్మముల యందు

{సరసీరుహము - నీట పుట్టినది, పద్మము}; న్యస్త = లగ్నముచేసిన; చిత్తుడు = మనసుకలవాడు; ఐ =

అయ్యి; బాహ్య = వెలుపలి {బాహ్యేంద్రియములు - వెలుపలి కన్ను మొదలగు పంచేంద్రియములు};

ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; వ్యాప్తిన్ = ప్రవర్తనను; పాఱఁదోలీ = పోగొట్టి; సకల = సమస్త; విద్యజ్ఞన = విద్వాంసులచే; స్తవనీయ = స్తుతించడుటకు; సముచిత = తగినట్టి; ఆచార = ఆచారములు; వ్రత = వ్రతములతోను; ఉపవాసములన్ = ఉపవాసములతోను; క్రుస్సీ = చిక్కి;
 ఉన్న = ఉన్నట్టి; పుణ్యాత్ము = పుణ్యాత్ముని; విగత = విడిచిన; వయస్ = వయస్సు యొక్క; వికారు = వికారములుకలవానిని; వినుత = కీర్తింపబడుతూ; సంచారు = సంచరిస్తున్నవానిని; భువన = లోకములను; పావన = పవిత్రముచేయుటకై; విహారు = విహరించువానిని; యోగి = యోగులు ఐన; జన = జనులచే; గేయు = కీర్తింపబడువానిని; సత్ = ఉత్తముల; తతి = సమూహములకు;
 భాగధేయు = భాగ్యమైనవానిని; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించిన వారికి; విధేయుడు = అనుకూలమైనవానిని; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; అచటన్ = అక్కడ; కాంచెన్ = చూసెను.

భావము:

స్నానానంతరం విదురుడు ఎదురుగుండా యోగిజన స్తవనీయుడూ, సాధుజన భాగధేయుడూ, శ్రితజన విధేయుడూ అయిన మైత్రేయుణ్ణి చూచాడు. ఆ మహనీయుడు కప్పురము కుప్పపోసినట్లున్న ఒనానొక ఇసుక తిప్పమీద పద్మాసనాసీనుడై ఉన్నాడు. ఆయన యమ నియమాదులతో కూడిన అష్టాంగ యోగాన్ని నిష్ఠాగరిష్ఠుడై ఆచరిస్తున్నవాడు. శ్రీకృష్ణుని చరణ సరోజాలపై చిత్తం లగ్నం చేసి ఉన్నవాడు. ఇంద్రియాలను వశం చేసుకొనిన వాడు. సమస్త విద్వాంసులకు సంస్తవనీయమైన సదాచారాలతో, వ్రతాలతో, ఉపవాసాలతో, ఆ మహాముని శరీరం సన్నబడిన దేహం కలవాడు. ఆయనలో వార్ధక్యలక్షణాలు ఏమీ కన్పించటం లేదు. ఆటువంటి పుణ్యజీవనుడూ, భువనపావనుడూ అయిన మైత్రేయుడు విదురుని ముందు సాక్షాత్కరించాడు.

తృతీయ స్కంధము : విదుర మైత్రేయ సంవాదంబు

3-181-వ.

ఇట్లు గనుంగొని యమ్మునీంద్రుని పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి ముకుళిత హస్తండ్లె యిట్లనియె "మునీంద్రా! లోకంబున సకల జనంబులు మనంబుల ఘనంబులగు సౌఖ్యంబు లందందలంచి తత్ఫలప్రాప్తి హేతువులైన కర్మంబు లాచరించి దైవోపహతులై తత్కర్మంబులచేత నిష్ఫలారంభు లగుదురు; కర్మంబులు బంధకంబులును దుఃఖ హేతువులునుం గాని సౌఖ్యదాయకంబులై

పాపనివృత్తిఁ జేయనోపవు; అదియట్లుండె; భూరి దుఃఖానుసారంబైన సంసారచక్రంబు నందుఁ
 బరిభ్రమించుచుం గామ విమోహితులై పూర్వకర్మానుగతంబులైన శరీరంబులుఁ దాల్చుచుం
 జచ్చుచు మరలం బుట్టుచు నెంతకాలంబునకుం బాపనివృత్తిఁ గానక
 మాతృయౌవనవనకురారులై జనియించి వర్తించు మూఢాత్ములం బశుప్రాయుల రక్షించుకొఱకుఁ
 గాదె నారాయణపరాయణులైన మీవంటి పుణ్యాత్ములు లోకంబునం జరియించుట;
 అదియునుంగాక.]

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కనుంగొని = చూసి; ఆ = ఆ; మునీంద్రుని = మునీంద్రుని; పాదంబుల = కాళ్ళు;
 కున్ = కు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; ముకుళిత = జోడించిన; హస్తండు = చేతులు కలవాడు; ఐ =
 అయి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = ఇంద్రుడా;
 లోకంబునన్ = ప్రపంచములో; సకల = సమస్తమైన; జనంబులున్ = జనులు; మనంబులన్ =
 మనసులలో; ఘనంబులు = గొప్పవి; అగు = అయిన; సౌఖ్యంబులన్ = సుఖములు; అందన్ =
 పొంద; తలంచి = కోరి; తత్ = ఆ; ఫల = ఫలితములు; ప్రాప్తి = పొందిన; హేతువులు = కారణములు;
 ఐన = అయినట్టి; కర్మంబులు = కర్మలు; ఆచరించి = చేసి; దైవోపహతులు = నష్టజాతకులు
 {దైవోపహతులు - దైవముచే దెబ్బతిన్నవారు, నష్టజాతకులు}; ఐ = అయి; తత్ = ఆ; కర్మంబులన్ =
 కర్మముల; చేతన్ = చేత; నిష్ఫల = ఫలితములేని; ఆరంభులు = ప్రయత్నములు కలవారు; అగుదురు
 = అవుతారు; కర్మంబులు = కర్మములు; బంధకములును = బంధించునవియును; దుఃఖ =
 దుఃఖమునకు; హేతువులునున్ = కారణములును; కాని = కాని; సౌఖ్యదాయకంబులు =
 సౌఖ్యమును ఇచ్చునవి; ఐ = అయి; పాప = పాపములను; నివృత్తిన్ = పోగొట్టుకొనుటను; చేయన్ =
 చేయుటకు; ఓపవు = సమర్థంబులు కావు; అది = అది; అట్లు = ఆ విధముగ; ఉండె = ఉండెను;
 భూరి = అతిమిక్కిలి; దుఃఖ = దుఃఖమును; అనుసారంబు = అనుసరించునది; ఐన = అయిన;
 సంసార = సంసారము అను; చక్రంబున్ = చక్రము; అందున్ = లో; పరిభ్రమించుచు = తిరుగుతూ;
 కామ = కోరికలచే; విమోహితులు = మోహింపబడినవారు; ఐ = అయి; పూర్వ = పూర్వముచేసిన;
 కర్మ = కర్మముల; అనుగతంబులు = అనుసరించునవి; ఐన = అయినట్టి; శరీరంబులు =
 దేహములను; తాల్చుచున్ = ధరిస్తూ; జన్మిస్తూ; చచ్చుచున్ = మరణిస్తూ; మరలన్ = మళ్ళా;
 పుట్టుచున్ = పుడుతూ; ఎంత = ఎంత; కాలంబున = కాలమున; కున్ = కు; పాప = పాపములను;

నివృత్తిన్ = పోగొట్టుకొనుటను; కానక = చూడలేక; మాతృ = తల్లి; యౌవన = యౌవనమునకు;
 కుఠారులు = గొడ్డలిపెట్టులాంటి వారు; ఐ = అయి; జనియించి = పుట్టి; వర్తించు = తిరుగు; మూఢ =
 అవివేకపు; ఆత్మలన్ = బుద్ధి కలవారిని; పశు = పశువులతో; ప్రాయులన్ = సమానులను; రక్షించు
 = కాపాడుట; కొఱకున్ = కోసము; కాదె = కాదా; నారాయణ = నారాయణునందు; పరాయణులు =
 నిష్ఠ కలవారు; ఐన = అయినట్టి; మీ = మీ; వంటి = లాంటి; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యులు; లోకంబునన్
 = లోకములను; చరియించుట = తిరుగుచుండుట; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

విదురుడు మైత్రేయుని పాదాలకు నమస్కారం చేసి, చేతులు జోడించి ఇలా అన్నాడు. "మునీంద్రా!
 లోకు లంతా తమతమ మనస్సులలో ఎల్లప్పుడూ సుఖాన్నే కోరుకుంటారు. దానిని పొందడానికై
 ఎన్నో కర్మలు చేస్తారు. దైవం అనుకూలించక పోవడంతో తమ ప్రయత్నాలన్నీ వ్యర్థమైపోయి వాటి
 ఫలాన్ని అందుకోలేక పోతున్నారు. ఈ కర్మలన్నీ ప్రతిబంధకాలు, అంతేగాక దుఃఖాలకు కారణమైన
 సంసారం అనే చక్రంలో తగులుకొని గిరగిర తిరుగుతూ ఉంటారు. కోరికల వ్యామోహంలో చిక్కి
 పూర్వం తాము చేసిన కర్మఫలాలకు తగినట్టి శరీరాలను పొందుతూ ఉంటారు. ఇలా చస్తూ,
 పుడుతూ ఎంతో కాలానికి గాని పాపాన్ని పోగొట్టుకునే మార్గం తెలుసుకోలేరు. తల్లి యౌవనానికి
 గొడ్డలిపెట్టు లాంటివారై పుట్టిన ఇట్టి పశుప్రాయులైన బుద్ధిహీనులను ఉద్ధరించడానికి గదా తమ
 వంటి పుణ్యాత్ములు శ్రీమన్నారాయణ సేవాపరాయణులై లోకంలో తిరిగుతూ ఉంటారు.

3-182-మ.

అవివేకానుగతస్వకార్యజలవేలాకీర్ణమై మిత్రబం
 దువధాపుత్రజలగ్రహోగ్రయుతమై దుర్దాంతసంసార దు
 ర్భవపాథోధిఁ దరించువారె? హరిసంబంధక్రియాలోల భా
 గవతానుగ్రహనావ లేని యధముల్ కారుణ్యసంధాయకా!

టీకా:

అవివేక = అవివేకమును; అనుగత = వెంటాడు; స్వ = తమ; కార్య = పూర్వకర్మములు అను;
 జలవేలాకీర్ణము = సముద్రము {జలవేలాకీర్ణము - జలముతో తీరంవరకు ఎడములేక

నిండియున్నది, సముద్రము); ఐ = అయి; మిత్ర = మిత్రులు; బంధు = బంధువులు; వధూ = భార్యలు; పుత్ర = పుత్రులు అను; జలగ్రహ = జలగలతో, జలపిశాచములతో; ఉదగ్రము = భయంకరమైనది; ఐ = అయి; దుర్దాంత = అణచలేని; సంసార = సంసారము అను; దుర్భవ = భరించలేని; పాథోధిన్ = సముద్రమున; తరించువారె = దాటువారా ఏమి, దాటువారు కాదు; హరి = విష్ణువునకు; సంబంధ = సంబంధించిన; క్రియా = కర్మలలో; ఆలోల = వర్తించునదియైన; భాగవత = భగవంతుని; అనుగ్రహ = అనుగ్రహము అను; నావ = పడవ; లేని = లోనట్టి; అధముల్ = హీనులు; కారుణ్య = దయతో; సంధాయకా = కూడినవాడా.

భావము:

ఓ కరుణామయా! భగవత్కార్య నిర్వాహకులైన సదా భగవంతుని యందే ఆసక్తులైన దైవభక్తుల అనుగ్రహం అనే నావ లేకుండా ఈ సంసార సముద్రాన్ని దాటటానికి ప్రయత్నించడం పరమ మూర్ఖత్వం. భయంకరమైన ఈ సంసార సాగరానికి అవివేకమే జలం. స్వార్థ పరతత్వమే గట్టు (చెలియలి కట్ట). మిత్రులూ, బంధువులూ, భార్యాపుత్రులే జలచరాలు. ఇది దురంతమైనది.

3-183-క.

మునినాథచంద్ర! ననుఁ గై

కొని కాచు తలంపు బుద్ధిఁ గూడిన యేనిన్

వినుము; మదీప్సిత మది నా

చనువునఁ గావింపవయ్య! సజ్జనతిలకా!"

టీకా:

ముని = మునులలో; నాథ = నాయకులలో; చంద్రా = శ్రేష్ఠుడా; ననున్ = నన్ను; కైకొని = గ్రహించి; కాచు = కాపాడే; తలంపు = భావము; బుద్ధిన్ = మనసున; కూడిన = కలిగినది; ఏనిన్ = అయినట్లైతే; వినుము = విను; మత్ = నా యొక్క; ఈప్సితమున్ = కోరికను; అదిన్ = దానిని; నా = నా యందలి; చనువునన్ = అనురాగముతో; కావింపుము = చేయుము; అయ్య = తండ్రి; సత్ = మంచి; జన = జనులలో; తిలకా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

సౌజన్యసాంద్రుడవైన ఓ మునిచంద్రా! నన్ను మన్నించి రక్షించే ఉద్దేశం నీకు ఉన్నట్లయితే, నా విన్నపం ఆలకించు. నా మనస్సులోని కోరిక తీర్చు."

3-184-వ.

అని వెండియు, విదురుండు మైత్రేయుం జూచి "మునీంద్రా! త్రిగుణాత్మక మాయానియంత యగు భగవంతుండు స్వతంత్రుం డయ్యు, నవతరించి యేయే యవతారంబుల నేయే కర్మంబు లాచరించె? అనదియు నిష్క్రియుం డగు నీశుండు మొదలం బ్రపంచంబు నేవిధంబునం గల్పించె? ఏనే పగిదిం బాలించె? మఱియు నీ విశ్వంబు నాత్మీయ హృదయాకాశగతముం జేసి నివృత్తవృత్తి యగుచు, యోగమాయ యం దెట్లు వసియించె? బ్రహ్మాదిరూపంబులం బొంది బహుప్రకారంబుల నెట్లు క్రీడించె? భూసుర గో సురాదులఁ బరిరక్షించుటకై మత్స్యాద్యవతారంబులు ధరియించి యేయే ప్రయోజనంబులం దీర్చె? పయోరుహగర్భాండకటాహంతర్గతంబులై లోకపాలసహితంబులైన లోకంబులను, లోకాలోకపర్వతంబులను, బహిర్భాగంబులను నేయే తత్త్వభేదంబుల మున్నెత్తఱంగున బుట్టించె? అనందుఁ బ్రతీతంబగు జీవకోటి యెవ్వనిం గొల్చి బ్రతుకు? జనులకుఁ గర్మనామరూపభేదంబు లెట్లు నిర్దేశించె? నింతయు సవిస్తారంబుగా వివరింపుము; ఉముత్తమశ్లోకమౌళిమండనుండును, యోగీశ్వరేశ్వరుండును, నైన పుండరీకాక్షుని చరిత్రవ్రణంబునం గాని జన్మమరణాది సకలదుఃఖకరంబులును దుష్కర్మప్రాప్తంబులును నగు భవబంధంబులు దెగవు;" అని, వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = తరువాత; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; చూచి = చూసి; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా; త్రిగుణ = త్రిగుణములతో త్రిగుణములు - సత్త్వాది, సత్త్వరజస్తమో గుణములు; ఆత్మక = కూడిన; మాయా = మాయను; నియంత = నియమించువాడు; అగు = అయిన; భగవంతుండు = భగవంతుండు {భగవంతుడు - మహిమ కలవాడు, ప్రభుత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; స్వతంత్రుడు = సర్వస్వతంత్రుడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; అవతరించి = అవతారములను ధరించి; ఏవ = ఏ ఏ; అవతారంబులన్ =

అవతారములలో; ఏఏ = ఏ ఏ; కర్మంబులు = కర్మములు; ఆచరించె = ఆచరించెను; అదియున్ =
 అదియును; నిష్క్రియుండు = కర్మములు లేనివాడు; అగు = అయిన; ఈశుండు = భగవంతుడు
 {ఈశుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; మొదలన్ = ప్రారంభములో; ప్రపంచంబు =
 ప్రపంచమును; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = విధముగ; కల్పించెన్ = సృష్టించెను; ఏ = ఏ; పగిదిన్ =
 విధముగ; పాలించెన్ = పాలించెను; మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; విశ్వంబున్ = విశ్వమును;
 ఆత్మీయ = తన యొక్క; హృదయ = హృదయములోని; ఆకాశ = ఆకాశమున; గతమున్ =
 ఇమిడినదానిని; చేసి = చేసి; నివృత్త = పోగొట్టుకొనిన; వృత్తిన్ = ప్రవర్తన కలవాడు; అగుచున్ =
 అవుతూ; యోగ = యోగము యొక్క; మాయన్ = మాయ; అందున్ = లో; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
 వసియించెన్ = ఉండెను; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలగు; రూపంబులన్ = రూపములను;
 పొంది = పొంది; బహు = అనేకమైన; ప్రకారంబులన్ = విధములుగ; ఎట్లు = ఏ విధముగ; క్రీడించెన్
 = క్రీడించెను; భూసుర = బ్రాహ్మణులు {భూసురులు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; గో =
 ఆవులను; సుర = దేవతలు {సురలు - సురాపానము చేయువారు, దేవతలు}; ఆదులన్ =
 మొదలగువారిని; పరి = చక్కగా; రక్షించుట = కాపాడుట; కై = కోసము; మత్స్య = మత్స్యవతారము;
 ఆది = మొదలగు; అవతారంబులన్ = అవతారంబులను; ధరియించి = అవతరించి; ఏఏ = ఏ ఏ;
 ప్రయోజనంబులన్ = ప్రయోజనములను; తీర్చెన్ = సాధించెను; పయోరుహగర్భాండ =
 బ్రహ్మాండముల {పయోరుహగర్భాండము - పయన్ (నీటి)లో ఇరుహ (పుట్టినది) (పద్మము)న గర్భ
 (పుట్టినవాని) (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము}; కటాహ = కప్పు; అంతర్గతంబులు = లోపల ఉండు;
 ఐ = అయి; లోక = లోకములను; పాల = పాలించువారితో; సహితంబులు = కూడినవి; ఐన =
 అయిన; లోకంబులను = లోకములను; లోక = కనిపించునవి; అలోక = కనిపించక ఉండునవి;
 పర్వతంబులును = మొత్తము అన్నీ; బహిర్ = బయట; అంతర = లోపలి; భాగంబులను = పక్కలను;
 ఏయే = ఏ ఏ; తత్త్వ = తత్త్వములలోని; భేదంబులన్ = తేడాలను; మున్ను = పూర్వము; ఏ = ఏ;
 తెఱంగునన్ = విధముగ; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; అందున్ = అందులో; ప్రతీతంబు =
 ప్రసిద్ధికిక్కినవి; అగు = అయిన; జీవ = ప్రాణి; కోటి = సమస్తమును; ఎవ్వనిన్ = ఎవని; కొల్చి =
 పూజించి; బ్రతుకు = జీవించును; జనులకున్ = జనులకు; కర్మ = కర్మములు; నామ = పేర్లు; రూప =
 రూపముల; భేదంబులు = భేదములను; ఎట్లు = ఏవిధముగ; నిర్దేశించెన్ = నియోగించెను, ఏర్పాటు
 చేసెను; ఇంతయున్ = ఇది అంతయు; సవిస్తారంబుగన్ = వివరముగా; వివరింపుము =
 తెలుపుము; ఉత్తమ = ఉత్తమమైన; శ్లోక = కీర్తింపబడువారి; మౌళి = శిరస్సులుచే; మండనుండును

= అలంకరిపబడిన పాదములు కలవాడును; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులకు;
 ఈశ్వరుండును = ప్రభువు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షుని = విష్ణుని {పుండరీకాక్షుడు -
 పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; చరిత్ర = కథలు; శ్రవణంబునన్ =
 వినుటవలన; కాని = కాని; జన్మ = పుట్టుట; మరణ = చావు; ఆది = మొదలైన; సకల = సమస్తమైన;
 దుఃఖ = దుఃఖమును; కరంబులును = కలిగించునవియును; దుష్కర్మ = చెడు కర్మముల వలన;
 ప్రాప్తంబులును = పొందబడినవియును; అగు = అయిన; భవ = సంసార; బంధంబులు =
 బంధనములు; తెగవు = తెగవు; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ =
 పలికెను;

భావము:

అని మళ్ళీ విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి చూచి అన్నాడు "ఋషీశ్వరా! సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అనే మూడు గుణాలతో కూడిన మాకు నియామకుడైన భగవంతుడు సర్వస్వతంత్రుడు. అటువంటివాడు ఎందుకు అవతారా లెత్తాడు? ఏ యే సత్కార్యాలు సాధించాడు? మళ్ళీ ఈ విశ్వాన్ని తన హృదయాకాశంలో ఎలా విలీనం చేసుకున్నాడు? ఏ వ్యాపారాలూ లేనివాడు ఏ విధంగా యోగమాయలో ఉన్నాడు? తను సృష్టించిన బ్రహ్మాండంలో ఎట్లా సంచరించాడు? బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరాది రూపాలు పొంది, ఎట్లా అనేక విధాలుగా విహరించాడు? బ్రహ్మాణులనూ, గోవులనూ, దేవతలనూ రక్షించడానికై మత్స్యావతారం మొదలైన అవతారా లెత్తి ఏ యో ప్రయోజనాలు నెరవేర్చాడు? బ్రహ్మాండభాండం లోపల ఉన్న దిక్పాలకులతో కూడిన లోకాలనూ, లోకాలోక పర్వతం బయటి భాగాలను ఏయే తత్త్వ భేదాలతో ఏ విధంగా పుట్టించాడు? ఆ సృష్టిలో నివసించే జీవకోటి ఎవ్వని సేవించి జీవిస్తూ ఉంటుంది? జీవులకు కర్మ, నామ, రూప భేదాలు ఎట్లా నిర్ణయింపబడినాయి? ఇదంతా నాకు చక్కగా వివరంగా చెప్పు. పుణ్యమూర్తులకు శిరోభూషణమై యోగేశ్వరులకు అధీశ్వరుడైన శ్రీమన్నారాయణుని పవిత్ర చరిత్ర వింటేనే కాని జననమరణాది సకల దుఃఖాలకూ, సమస్త దుష్కార్యాలకూ అనుబంధాలైన ఈ సంసార బంధాలు తెగవు" అని మళ్ళీ ఇట్లా అన్నాడు.

"సతతమున్ సరసీరుహోదరస్తత్యథామృతపూరమున్

శ్రుతిపుటాంజలిచేత నిమ్మల జుట్టియుం దనివోదు భా

రతకథామిష మూని విష్ణుఁ బరాశరప్రియసూతి స

న్మతి నుతించిన చోట సన్మునినాథ! నామది నుబ్బుదున్.

టీకా:

సతతమున్ = ఎల్లప్పుడును; సరసీరుహోదర = కృష్ణుని {సరసీరుహోదరుడు - పద్మము (సరసున పుట్టినది) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; సత్ = మంచి; కథా = కథలు అను; అమృత = అమృతముతో; పూరమున్ = నిండిన; శ్రుతిపుట = చెవిడొప్పలు అను; అంజలి = దోసిళ్ళు; చేతన్ = చేత; ఇమ్ములన్ = విస్తారముగ; జుట్టియున్ = గ్రోలియు; తనివోదు = తృప్తితీరదు; భారత = భారతము అను; కథా = కథ అను; మిషము = వంకతో; ఊని = పూని; విష్ణున్ = విష్ణువును; పరాశరప్రియసూతి = వేదవ్యాసుడు {పరాశరప్రియసూతి - పరాశరుని ప్రియమైన సంతానము, వ్యాసుడు}; సత్ = మంచి; మతిన్ = బుద్ధితో; నుతించిన = స్తోత్రముచేసిన; చోట = చోట; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; నాథ = శ్రేష్ఠుడా; నా = నా యొక్క; మదిన్ = మనసున; ఉబ్బుదున్ = సంతోషించెదను.

భావము:

"ఓ మునీంద్రా! శ్రీమన్నారాయణుని సత్యధలనే అమృతాన్ని చెవులనే దోసిళ్ళతో ఎంతగా జుట్టుకొన్నా తనివి తీరదు. భరతవంశీయుల చరిత్ర ఐన భారతంలో కూడా సందర్భానుసారంగా వ్యాసులవారు ఎక్కడైతే శ్రీమహావిష్ణువును నుతించారో అక్కడ నామనస్సు ఎంతో ఉబ్బి తబ్బిబ్బిపోతుంది.

3-186-క.

ఇతర కథావర్ణనముల

నతి హేయత నొందె జిత్త మనఘాత్య! రమా

పతి చరితామృతరతి సం

స్మృతివేదన లెల్లఁ బాయఁజేయు మునీంద్రా!

టీకా:

ఇతర = ఇతరమైన; కథా = కథలను; వర్ణనములన్ = వర్ణించునప్పుడు; అతి = మిక్కిలి; హేయతన్ = అసహ్యమును; ఒందెన్ = పొందెను; జిత్తము = మనస్సు; అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మా {అనఘాత్ముడు - అనఘములు (పాపములు కానివి)తో నిండి ఉన్నవాడు}; రమాపతి = కృష్ణుని {రమాపతి - రమ (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}; చరిత = వర్ణనములు అను; అమృత = అమృతముపై; రతి = ప్రీతి ద్వారా; సంసృతి = సంసార; వేదన = బాధలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాయన్ = పొవునట్లు; చేయున్ = చేయును; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! ఇతర కథలు విని విని నా మనస్సుకు చాల వెగటు కలిగింది, ఓ మునినాథా! రమానాథుడైన శ్రీమన్నారాయణుని కథాసుధాపూరాన్ని తనివితీరా సేవించడం వల్లనే సంసార బాధలు దూరంగా తొలగిపోతాయి.

3-187-తే.

భూరివిజ్ఞాననిధు లగు నారదాది

నిర్మలాత్ముల కయిన వర్ణింపరాని

హరికథామృతపానంబు నందు విసివి

యొల్ల ననువాడె పో వెట్టిగొల్ల డనగ.

టీకా:

భూరి = అత్యధికమైన; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమునకు; నిధులు = నిధివంటివారు; అగు = అయిన; నారద = నారదుడు; ఆది = మొదలగు; నిర్మల = విమలమైన; ఆత్ముల = ఆత్మ కలవారి; కిన్ = కి; అయినన్ = అయినప్పటికిని; వర్ణింపన్ = వర్ణించుటకు; రాని = సామర్థ్యము సరిపోని; హరి = హరి యొక్క; కథా = కథలు అను; అమృత = అమృతమును; పానంబున్ = తాగుట; అందున్ = అందు; విసివి = విసుగువచ్చి; ఒల్లన్ = ఇంకొద్దు; అనువాడె = అనేవాడే; పో = నిశ్చయముగ; వెట్టిగొల్లడు = తెలివితక్కువవాడు; అనగ = అంటే (వాడే).

భావము:

ఓ పుణ్య పురుషా! విశేషమైన విజ్ఞానానికి నిధి వంటి వారు నారదాది మహానీయులు. అటువంటి నిర్మల హృదయులకు కూడా వర్ణింప శక్యము కానివి విష్ణుకథలు. అటువంటి హరికథాసుధారసాన్ని త్రాగి విసుగుచెంది ఇక వద్దు అనేవాడే పనికిమాలిన మొద్దు.

3-188-వ.

అదియునుంగాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

3-189-నీ.

అరవిందనాభుని యపరావతారమై-

జనన మందిన పరాశరసుతుండు

చతురవర్ణాశ్రమాచారధర్మంబులు-

త్రవణింప లోకవిడంబనంబు

లగు గ్రామ్యకథలు పెక్కుర్థిఁ గల్పించుచు-

హరికథావర్ణనమందులోన

నించుకొనుకగాని యేర్పడఁ జెప్పమి-

నంచిత విజ్ఞాన మాతృ నిలువ

3-189.1-తే.

కున్నఁ జింతించి మఱి నారదోపదిష్టుఁ
డగుచు హరివర్ణనామృత మాత్మఁ గ్రోలి
విమలసుజ్ఞాననిధి యన వినుతికెక్కి
ధన్యుఁ డయ్యెను లోకైకమాన్యుఁ డగుచు.

టీకా:

అరవిందనాభుని = విష్ణుని {అరవిందనాభుడు - పద్మము బొడ్డున కలవాడు, విష్ణువు}; అపర =
స్వంత, పరులది కాని; అవతారము = అవతారము; ఐ = అయ్యి; జననము = పుట్టుక; అందిన =
పొందిన; పరాశరసుతుండు = వ్యాసుడు {పరాశరసుతుడు - పరాశరుని పుత్రుడు, వేదవ్యాసుడు};
చతుర = నాలుగు; వర్ణ = వర్ణముల {చతుర్వర్ణములు - బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర వర్ణములు};
ఆచార = ఆచారముల {చతురాశ్రమములు - బ్రహ్మచర్య గృహస్థ వానప్రస్థ సన్యాస ఆశ్రమములు};
ధర్మంబులున్ = ధర్మములను; తవణింపన్ = ప్రవర్తింపజేయుటకు; లోక = లోకమున;
విడంబనములు = అనుసరించునవి; అగు = అయిన; గ్రామ్య = పామర; కథలు = కథలు; పెక్కు =
మిక్కిలి; అర్థిన్ = కుతూహలమును; కల్పించుచు = ఏర్పరచుచు; హరి = విష్ణుని; కథా = కథల;
వర్ణనము = వర్ణించుటలు; అందులోనన్ = అందులో; ఇంచుక = కొంచెమే; కాని = తప్ప; ఏర్పడన్ =
ఏర్పడునట్లు; చెప్పమి = చెప్పకపోవుటచేత; అంచిత = పూజనీయమైన; విజ్ఞానము = విజ్ఞానము;
ఆత్మన్ = మనసులో; నిలువక = నిలబడక; ఉన్న = ఉండగా; షవీ చింతించి = బాధపడి; మఱి =
మరల; నారద = నారదునిచే; ఉపదిష్టుడు = ఉపదేశింపబడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; హరి =
హరిని; వర్ణన = వర్ణించుట అను; అమృతము = అమృతము; ఆత్మన్ = మనసున; గ్రోలి =
ఆస్వాదించి; విమల = నిర్మలమైన; సు = మంచి; జ్ఞాన = జ్ఞానమునకు; నిధి = నిధి; అనన్ = అని;
వినుతి = ప్రఖ్యాతి; కిన్ = కి; ఎక్కి = చెంది; ధన్యుడు = ధన్యుడైనవాడు; అయ్యెను = అయ్యెను; లోక =
లోకమున; ఏక = ముఖ్యమైన; మాన్యుడు = గౌరవిందగినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అంతేకాకుండా శ్రీమన్నారాయణుని అవతారమైన వ్యాసుడు నాలుగు వర్ణాల, నాలుగు ఆశ్రమాల
ఆచార ధర్మాలను, లోకానికి చాటి చెప్పదలచినవాడై పురాణాలలో పామర కథలు ఎన్నెన్నో
కల్పించవలసి వచ్చింది. అందువల్ల ఆ గ్రంథాలలో హరికథలను అక్కడక్కడా కొంచెం కొంచెంగా

మాత్రమే అభివర్ణించాడు. భగవద్విజ్ఞానాన్ని ఆత్మగతం చేసుకోలేనందుకు ఎంతో చింతించాడు. చివరకు నారదమహర్షి ఉపదేశంతో నారాయణ కథాసుధాపూరాన్ని తనివితీరా త్రాగి ధన్యుడై, సుధీజనులచే స్తుతింపబడిన వాడై, సకలలోక సమ్మాన్యుడైనాడు.

3-190-వ.

కావున.

టీకా:

కావున = అందుచేత.

భావము:

కనుక

3-191-క.

సరసిరుహోదరు మంగళ

చరితామృత మాతృఁ గ్రోలు జనుఁ డితర కథా

గరళముఁ గ్రోలునె హరిసం

స్మరణము జీవులకు నఖిల సౌఖ్యద మనఘా!

టీకా:

సరసిరుహోదరు = విష్ణుని (సరసిరుహోదరుడు - పద్మము (సరసున పుట్టినది) బొడ్డున కలవాడు, విష్ణువు); మంగళ = శుభకరమైన; చరితము = కథలు అను; అమృతమున్ = అమృతము; ఆత్మన్ = మనస్ఫూర్తిగా; క్రోలు = ఆస్వాదించు; జనుడు = మానవుడు; ఇతర = ఇతరుల; కథా = కథలు అను; గరళమున్ = విషమును; క్రోలునే = ఆస్వాదించునా ఏమి; హరి = హరిని; సంస్మరణము = ధ్యానించుట; జీవులకున్ = ప్రాణులకు; అఖిల = మిక్కిలి; సౌఖ్యదము = సుఖమును ఇచ్చునది; అనఘా = పుణ్యుడా.

భావము:

కాబట్టి ఓ పుణ్యాత్ముడా! విశ్వకల్యాణకరమైన విష్ణుదేవుని చరితామృతాన్ని స్వేచ్ఛగా సేవించే మానవునికి మరో కథలు విషంతో సమానం. శ్రీమన్నారాయణ ధ్యానం సకల జీవులకూ సమస్త సౌఖ్యనిధానం.

3-192-క.

శ్రీవనితాధిప నామక

ధావిముఖుల కిహముఁ బరము ద్రవ్వై పిదపం

బోవుదురు నరకమునకున్

వావిరి నే వారిఁ జూచి వగతు మునీంద్రా!

టీకా:

శ్రీవనితాధిప = విష్ణుని (శ్రీవనితాధిపుడు - లక్ష్మీ (శ్రీవనిత) పతి (అధిపుడు), విష్ణువు); నామ = నామముల; కథా = కథల యందు; విముఖుల = అయిష్టుల; కున్ = కి; ఇహమున్ = ఇహము; పరము = పరము; ద్రవ్వ = దూరము; ఐ = అయి; పిదపన్ = తరువాత; పోవుదురు = పోతారు; నరకమున = నరకమున; కున్ = కు; వావిరి = అధికముగ; నేన్ = నేను; వారిన్ = వారిని; చూచి = చూసి; వగతున్ = బాధపడుదును; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్టుడా.

భావము:

ఓ మునీంద్రుడా! శ్రీమన్నారాయణుని నామస్మరణానికీ, కథాశ్రవణానికీ విముఖులైన వారు ఈ లోకానికీ, పరలోకానికీ-రెంటికి కాకుండా చెడతారు. నరకంలో పడతారు. అట్లాంటి వాళ్ళను చూచి నేను ఎంతగానో బాధపడతాను.

3-193-క.

ఏ నరుడే నొక నిమిషం

బైన వృథావాదగతిని హరిపదకమల

ధ్యానానందుడు గాడే

నానరునకు నాయు వల్పు ముగు మునినాథా!

టీకా:

ఏ = ఏ; నరుడు = మానవుడు; ఏని = అయినను; ఒక = ఒక్క; నిమిషంబు = నిమిషము; ఐనన్ = అయినను; వృథా = పనికిరాని; వాద = వాదనల; గతిన్ = ప్రవేశించి, పడి; హరి = విష్ణుని; పద = పాదములు అను; కమల = పద్మముల; ధ్యాన = ధ్యానము చేయుట యందు; ఆనందుడు = ఆనందము పొందువాడు; కాడే = కాడో; ఆ = ఆ; నరునన్ = మానవున; కున్ = కు; ఆయువు = (అంత) ఆయువు; అల్పము = తక్కువ; అగును = అవుతుంది; ముని = మునులలో; నాథా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! పనికిమాలిన వాదాలలో పడి కనీసం ఒక్క నిమిషమైన హరిపాదపద్మాలను స్మరించి ఆనందించకుండా ఉండేవాడు ఎవడైనా సరే వాడి ఆయుస్సు అల్పమైపోతుంది.

3-194-చ.

మృదుగతిఁ బువ్వుదేనియ రమించుచుఁ బానముసేయఁ బాటు ప

టృదమునుఁ బోలి యార్తజనబాంధవు విశ్వభవస్థితివ్యయా

స్థదమహితావతారుఁ డగు పంకరుహోదరు నిత్యమంగళ

ప్రదగుణకీర్తనామృతముఁ బ్రాయకఁ గ్రోలెదఁ జెప్పవే దయన్."

టీకా:

మృదు = సున్నితమైన; గతిన్ = విధముగ; పువ్వు = పువ్వుల యొక్క; తేనియన్ = తేనెని;
రమించుచున్ = క్రీడించుతూ; పానము = తాగుట; సేయన్ = చేయుచు; పాటు = తిరుగు;
పటృదమునున్ = తుమ్మెదను; పోలి = వలె; ఆర్తజనబాంధవు = కృష్ణుని {ఆర్తజనబాంధవు -ఆర్తి
(బాధలనుండి విముక్తికై ప్రాధేయపడుట) కల జనులకు బంధువు, విష్ణువు};
విశ్వభవస్థితివ్యయాస్థదమహితావతారుడు = కృష్ణుని

{విశ్వభవస్థితివ్యయాస్పదమహితావతారుఁడు - విశ్వము యొక్క పుట్టుక మనుగడ అంతములు
 అను కార్యములు చేయు గొప్ప అవతారములు కలవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన;
 పంకరుహోదరు = కృష్ణుని {పంకరుహోదరుడు - పద్మము ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; నిత్య =
 నిత్యమైన; మంగళ = శుభములను; ప్రద = ఇచ్చు; గుణ = గుణములను; కీర్తన = కీర్తించుట అను;
 అమృతమున్ = అమృతము; పాయక = విడువక; క్రోలేదన్ = తాగెదను; చెప్పవే = చెప్పుము; దయన్
 = దయతో.

భావము:

ఆపన్నులకు ఆప్తబాంధవుడూ, విశ్వానికి సంబంధించిన సృష్టికి స్థితి లయాలకు కారణభూతుడూ,
 అవతారపురుషుడూ, అయిన శ్రీమన్నారాయణుని కల్యాణగుణ సంకీర్తనం అనే అమృతాన్ని,
 మృదుమధురంగా పువ్వులలోని తేనెను గ్రోలే తుమ్మెదవలె నేను తనివి తీరా త్రాగుతాను. దయచేసి
 చెప్పుస్వామి."

3-195-క.

అని విదురుఁడు మైత్రేయుం

డను మునినాయకుని నడిగె నని వేదవ్యా

సుతనయుం డభిమన్యుని

తనయునకుం జెప్పి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెన్.

టీకా:

అని = అని; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; అను = అను; ముని =
 మునులకు; నాయకుని = నాయకుడిని; అడిగెన్ = అడిగెను; అని = అని; వేదవ్యాసుని =
 వేదవ్యాసుని {వేదవ్యాసుని తనయుడు - శుకయోగి}; తనయుండు = పుత్రుడు; అభిమన్యుని =
 అభిమన్యుని {అభిమన్యుని తనయుడు - పరీక్షిత్తు}; తనయున = పుత్రున; కున్ = కు; చెప్పి = చెప్పి;
 మఱియున్ = ఇంకను; తగన్ = తగ్గట్లు; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా విదురుడు మునిశ్రేష్ఠుడైన మైత్రేయుణ్ణి అడిగాడు" అని శుకుడు పరీక్షిత్తునకు చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-196-వ.

ఇట్లు విదురుండు మైత్రేయు నడిగిన నతం డతనిం గని యతి మృదు మధురవచనరచనుండై యిట్లనియె "అనఘా! కృష్ణకథాశ్రవణ తత్పరుండవై నీవు నన్నడిగితివి గావున భద్రంబయ్యె; నీవు భగవద్భక్తుండవు గావున హరికథాసక్తుండ వగుట విచిత్రంబుగాదు; అదియునుంగాక మాండవ్యశాపంబున సాత్యవతేయువలన భాతృక్షేత్రంబున శూద్రయోనింబుట్టినట్టి ప్రజాసంయమనుండవగు యముండవు పరమ జ్ఞానసంపన్నుండవు నారాయణునకుం బ్రియతముండవు గావునఁ గృష్ణుండు నిర్యాణకాలంబునం దన సన్నిధికిం జనిన నన్ను డాయంజీరి విజ్ఞానం బెల్ల నుపదేశించి నీకు నెఱింగింపు మని యానతిచ్చుటంజేసి యవశ్యంబును నీకు నెఱింగింతు దత్తావధానుండవై వినుము.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; అడిగినన్ = అడుగగా; అతండు = అతడు; అతనిన్ = అతనిని; కని = చూసి; అతి = మిక్కిలి; మృదు = మృదువైన; మధుర = మధురమైన; వచన = మాటలతో; రచనుండు = పలుకువాడు; ఐ = అయి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = అనియెను; అనఘా = పుణ్యాత్ముడా; కృష్ణ = కృష్ణుని; కథా = కథల; శ్రవణ = వినుటయందు; తత్పరుండవు = లగ్నమైనవాడవు; ఐ = అయి; నీవు = నీవు; నన్ను = నన్ను; అడిగితివి = అడిగావు; కావునన్ = కనుక; భద్రంబు = మంచిది; అయ్యెన్ = అయ్యింది; నీవు = నీవు; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; భక్తుండవు = భక్తుడవు; కావునన్ = కనుక; హరి = కృష్ణుని {హరి - సంచిత పాపకర్మబంధములను హరించువాడు, విష్ణువు}; కథా = కథల యందు; ఆసక్తుండవు = కుతూహలము కలవాడు; అగుటన్ = అవుట; విచిత్రంబు = విచిత్రము; కాదు = కాదు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; మాండవ్యున్ = మాండవ్యుని {మాండవ్యుడు - ఒక ఋషి ఇతను తపము చేసికొనుచుండగా రాజు దొంగయని వానింబట్టి కొరతవేయించెను ఆ ముని వెళ్ళి

యమునితో నిష్కారణముగా నన్నిట్లు శిక్షించితివి కనుక శూద్రుడవై భూమిమీద పుట్టుము అని శపించెను ఆ యముడే విదురుడుగా పుట్టెను; శాపంబునన్ = శాపమువలన; సాత్యవతేయు = వ్యాసుని {సాత్యవతేయుడు - సత్యవతి పుత్రుడు, వేదవ్యాసుడు}; వలన = వలన; భాత్రు = సోదరుని; క్షేత్రంబునన్ = భార్య యందు; శూద్ర = శూద్రస్త్రీ యొక్క; యోనిన్ = గర్భమున; పుట్టిన = జన్మించిన; అట్టి = అటువంటి; ప్రజా = ప్రజలను; సంయమనుండవు = సంయమనం కలవాడవు; అగు = అయిన; యముండవు = యముడవు; పరమ = అత్యుత్తమ; జ్ఞాన = జ్ఞానము; సంపన్నుడవు = సమృద్ధిగా కలవాడవు; నారాయణున = కృష్ణుని {నారాయణుడు - నీటి (నారములు)యందు వసించువాడు, విష్ణువు}; కున్ = కి; ప్రియతముండవు = మిక్కిలి ప్రియమైన వాడవు {ప్రియుడు - ప్రియతరుడు - ప్రియతముడు}; కావునన్ = కనుకనే; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; నిర్యాణ = నిర్యాణ; కాలంబునన్ = సమయమున; తన = తన; సన్నిధి = దగ్గర; కిన్ = కి; చనిన = వెళ్ళిన; నన్నున్ = నన్ను; డాయన్ = దగ్గరకు; చీరి = పిలిచి; విజ్ఞానమున్ = విజ్ఞానమును; ఎల్లన్ = అంతయు; ఉపదేశించి = చెప్పి; నీకున్ = నీకు; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అని = అని; ఆనతిచ్చుటన్ = ఆజ్ఞాపించుట; చేసి = వలన; అవశ్యంబునున్ = రూఢిగా; నీకున్ = నీకు; ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; దత్త = ధరించిన; అవధానుండవు = శ్రద్ధకలవాడవు; ఐ = అయి; వినుము = విను.

భావము:

“ఇలా విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి అడిగాడు. అప్పుడు ఆ మహర్షి విదురుణ్ణి చూచి మిక్కిలి మృదుమధుర వాక్యాలతో ఇలా అన్నాడు. “ఓ పుణ్యాత్ముడా వీనులవిందుగా విష్ణుకథలు వినాలన్న ఆసక్తితో నన్ను అడిగావు. మంచిది. నీవు భగవంతుని యందు భక్తి గలవాడవు. కాబట్టి హరి కథలపై నీకు ఆసక్తి ఉండడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అంతేకాక నీవు సాక్షాత్తూ సమవర్తియై ప్రజలను శాసించే యముడవు. మాండవ్యమహాముని శాపంవల్ల వ్యాసభగవానునకు శూద్ర స్త్రీ కడుపున జన్మించావు. శ్రీమన్నారాయణుని ప్రేమకు పాత్రుడైనవాడివి. అందుకనే కృష్ణుడు తన అవసాన సమయంలో సమీపానికి వెళ్ళిన నన్ను చేరపిలిచి విజ్ఞానాన్నంతా బోధించాడు. దానిని నీకు చెప్పవలసిందిగా నన్ను ఆదేశించాడు. ఆయన ఆనతి ప్రకారం అదంతా నీకు తప్పకుండా చెబుతాను. ఏకాగ్రమైన మనస్సుతో ఆకర్షించు.

తృతీయ స్కంధము : జగదుత్పత్తి లక్షణంబు

3-197-క.

వనజాక్షయోగమాయా

జనితం బగు విశ్వజననసంస్థానవినా

శనముల తెఱఁగెఱింగించుచు

ననఘా! విష్ణుని మహత్త్వ మభివర్ణింతున్.

టీకా:

వనజాక్ష = కృష్ణుని; యోగ = యోగము యొక్క; మాయా = మాయ వలన; జనితంబు = పుట్టినది;
అగు = అయిన; విశ్వ = విశ్వము యొక్క; జనన = పుట్టుక; సంస్థాన = మనుగడ; వినాశముల =
లయమందుటల; తెఱంగు = విధమును; ఎఱింగించుచు = తెలుపుతూ; అనఘా = పుణ్యాత్ముడా;
విష్ణుని = విష్ణుని (విష్ణువు - ప్రకాశమే తానైనవాడు, హరి); మహత్త్వమున్ = గొప్పదనమును;
అభివర్ణింతున్ = కీర్తించెదను.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! విష్ణుదేవుని యోగమాయాప్రభావం వల్ల ప్రాదుర్భవించిన ఈ ప్రపంచం
పుట్టుకనూ, అభివృద్ధినీ, వినాశాన్నీ తెలుపుతూ మహావిష్ణువు మహిమలను అభివర్ణిస్తాను.
ఆలకించు.

3-198-నీ.

సకలజీవుల కెల్లఁ బ్రకట దేహము నాత్మ-

నాథుండుఁ బరుండు నానావిధైక

మత్స్యపలక్షణమహితుండు నగు భగ-

వంతుండు సృష్టిపూర్వంబు నందు

నాత్మీయమాయ లయంబు నొందిన విశ్వ-

గర్భుడై తాన యొక్కటి వెలుంగు

పరమాత్ముఁ డభవుం డుపద్రష్ట యయు్య వ-

స్త్యంతర పరిశూన్యుఁ డగుటఁ జేసి

3-198.1-తే.

ద్రష్ట గాకుండు మాయాప్రధానశక్తి

నతుల చిచ్ఛక్తి గలవాఁడు నగుచుఁ దన్ను

లేనివానిఁగఁ జిత్తంబులోనఁ దలఁచి

ద్రష్ట యగుఁ దన భువననిర్మాణవాంఛ.

టీకా:

సకలజీవులకెల్లబ్రకటదేహమున్ = విష్ణుమూర్తి (సకలజీవులకెల్లబ్రకటదేహము - సమస్త జీవులకన్నిటియందు వ్యక్తమగు రూపముకలవాడు, విష్ణువు); ఆత్మనాథుండు = విష్ణుమూర్తి (ఆత్మనాథుండు - ఆత్మ (నాయొక్క) నాథుడు (ప్రభువు), విష్ణువు); పరుడు = విష్ణుమూర్తి (పరుడు - పరాత్పరుడు, విష్ణువు); నానావిధైకమత్యుపలక్షణమహితుండు = విష్ణుమూర్తి (నానావిధైకమత్యుపలక్షణమహితుండు - నానావిధైక (అనేకవిధములైన) మతి (బుద్ధులకు) ఉపలక్షణ (ఉపలక్షణమైన) మహితుడు (గొప్పవాడు), విష్ణువు); అగు = అయిన; భగవంతుండు = విష్ణుమూర్తి (భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, విష్ణువు); సృష్టి = సృష్టిజరుగుటకు; పూర్వంబున్ = పూర్వము; అందున్ = అందు; ఆత్మీయ = తన యొక్క; మాయన్ = మాయ; లయంబున్ = లయమును; ఒందినన్ = పొందగా; విశ్వగర్భుడు = విష్ణుమూర్తి (విశ్వగర్భుడు - విశ్వములను గర్భమున ధరించినవాడు, విష్ణువు); ఐ = అయ్యి; తాన = తాను; ఒక్కటిన్ = ఒక్కడే అయ్యి; వెలుంగు = ప్రకాశించును; పరమాత్ముడు = విష్ణుమూర్తి (పరమాత్ముడు - పరమమైన ఆత్మకలవాడు, విష్ణువు); అభవుండు = విష్ణుమూర్తి (అభవుండు - పుట్టుకలేనివాడు, విష్ణువు); ఉపద్రష్ట = విష్ణుమూర్తి (ఉపద్రష్ట - (సర్వ)సాక్షి, విష్ణువు); అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; వస్త్యంతరపరిశూన్యుఁడు = విష్ణుమూర్తి (వస్త్యంతరపరిశూన్యుఁడు - తనుకాని వస్తువువదియు (మరియొకటి) అసలు లేనివాడు, విష్ణువు); అగుటన్ = అవుట; జేసి = వలన; షవీ ద్రష్ట = చూచువాడు; కాకుండు = కాకుండ ఉండును; మాయా = మాయ అను; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; శక్తిన్ = శక్తిచే; అతుల =

సాటిలేని; చిచ్చక్తి = చైతన్యశక్తి (చిత్ + శక్తి - చిత్ + ఛక్తి (ఛత్వసంధి), చిత్ + ఛక్తి - చిచ్చక్తి (శ్చుత్వసంధి)); కలవాడు = కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తన్ను = తనను; లేనివానిగన్ = లేనివాడిగా; చిత్తంబు = మనసు; లోనన్ = లోపల; తలంచి = భావించి; ద్రష్ట = చూచువాడు; అగున్ = అవును; తన = తన; భువన = విశ్వముల; నిర్మాణ = నిర్మించవలె నను; వాంఛన్ = కోరిక.

భావము:

ఈ విశ్వంలోగల సమస్త జీవుల దేహాలూ భగవంతుని స్వరూపాలు. సమస్తమైన ఆత్మలూ ఆయనే. ఆయనే సర్వానికి ప్రభువు. పరాత్పరుడు. అనేక విధాలయిన బుద్ధులకు ఉపలక్షణమైన మహానుభావుడు. అటువంటి భగవంతుడు తన మాయవల్ల తన లోనే లీనమైన ప్రపంచాన్ని. తన గర్భంలో ధరించి ఒక్కడుగా అద్వైతుడై వెలుగుతూ ఉంటాడు. ఆ పరమాత్మ పుట్టుక లేనివాడు. సమస్తమూ పై నుండి చూచేవాడు అయినప్పటికీ, వేరే మరే వస్తువూ లేకుండా తానే సర్వమూ అయినప్పుడు ఇక ద్రష్ట కాడు. కాని-మాయాప్రధాన శక్తి కలవాడై ప్రపంచాన్ని నిర్మించే కోరికతో గొప్ప చిచ్చక్తి గల్గి తనను తాను లేనివాడుగా మనస్సులో భావించు కొంటాడు. సృష్టికి ఉపక్రమించిన పిమ్మట ద్రష్ట అవుతాడు.

3-199-తే.

బుద్ధిఁ దోచిన నమ్మహా**పు**రుషవరుఁడు

కార్యకారణరూపమై **ఘ**నతకెక్కి

భూరిమాయాభిధాన వి**స్ఫు**రతశక్తి

వినుతికెక్కిన యట్టి య**వి**ద్య యందు.

టీకా:

బుద్ధిన్ = మనసున; తోచిన = కలిగిన; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; పురుష = పురుషులలో; వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; కార్య = కార్యములు; కారణ = కారణములు అను; రూపము = రూపము; ఐ = అయి; ఘనతన్ = గొప్పదనమున; కున్ = కు; ఎక్కి = చెంది; భూరి = అతివిస్తారమైన; మాయ = మాయ అను; అభిదాన = పేరున; విస్ఫురిత = వ్యక్తమగు; శక్తిన్ = శక్తిగ; వినుతి = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కిన = ఎక్కిన; అట్టి = అటువంటి; అవిద్య = అవిద్య; అందున్ = లోపల.

భావము:

ఇలా భగవంతునికి సృష్టి చేయాలనే సంకల్పం కలగగానే కార్యకారణాల రూపమై ఘనత వహించినదై మహత్తరమైన మాయశక్తిగా ప్రకాశించే అవిద్య రూపొందుతుంది. అందు...

3-200-క.

పురుషాకృతి నాత్మాంశ

స్ఫురణము గల శక్తి నిలిపి పురుషోత్తముఁ డీ

శ్వరుఁ డభవుం డజుఁడు నిజో

ద్రసంస్థిత విశ్వ మపుడుఁ దగఁ బుట్టించెన్.

టీకా:

పురుషా = పురుషుని; ఆకృతిన్ = రూపమున; ఆత్మ = తన; అంశ = అంశ; స్ఫురణము = తెలియుట;
కల = కలిగిన; శక్తిన్ = శక్తిని; నిలిపి = ఉంచి; పురుషోత్తముడు = విష్ణువు {పురుషోత్తముడు -
పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరుడు = విష్ణువు {ఈశ్వరుడు - ప్రభావము కలవాడు,
విష్ణువు}; అభవుడు = విష్ణువు {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, విష్ణువు}; అజుడు = విష్ణువు {అజుడు
- జన్మము లేనివాడు, విష్ణువు}; నిజ = తన; ఉదర = కడుపులో; సంస్థిత = చక్కగా ఉండిన;
విశ్వమున్ = విశ్వమును; అపుడున్ = అప్పుడు; తగన్ = తగినట్లుగ; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను;

భావము:

తన అంశనుండి ఆవిర్భవించిన మాయను తన శక్తిగా ప్రతిష్ఠించి, పుట్టుక లేనివాడూ
పురుషోత్తముడూ ఐన ఈశ్వరుడు తన కడుపులో ఉన్న విశ్వాన్ని ఉద్భవింపజేశాడు.

తృతీయ స్కంధము : మహదాదుల సంభవంబు

3-201-నీ.

ధృతిఁ బూని కాలచోదితము నవ్వక్తంబుఁ-

ప్రకృతియు నని పేళ్ళఁ బరగు మాయ

వలన మహత్తత్వ మెలమిఁ బుట్టించె మా-

యాంశ కాలాది గుణాత్మకంబు

నైన మహత్తత్వ ముచ్యత దృగ్గోచ-

రమగుచు విశ్వనిర్మాణవాంఛ

నందుటఁ జేసి రూపాంతరంబునఁ బొందె-

నట్టి మహత్తత్వ ముందు నోలిఁ

3-201.1-తే.

గార్యకారణ కర్తాత్మకత్వ మైన

మహిత భూతేంద్రియక మనోమయ మనంగఁ

దగు నహంకారతత్వ ముత్పన్న మయ్యెఁ

గోరి సత్త్వరజస్తమోగుణక మగుచు.

టీకా:

ధృతిన్ = సంకల్పము; పూని = పూని; కాల = కాలముచే; చోదితమున్ = నడుపబడునది;

అవ్వక్తంబున్ = అర్థముకానిది; ప్రకృతియున్ = ప్రకృతి (ప్రకృతి - ప్రథమ కృతి ప్రకృతి అనబడును);

అని = అను; పేళ్ళ = పేరులతో; పరగు = తెలియబడు; మాయ = మాయ; వలన = వలన;

మహత్తత్వమున్ = మహత్తత్వమును (మహత్తత్వము - పంచభూతాది సృష్టికంటె ముందు స్థితిలోని

సృష్టితత్వము); ఎలమిన్ = వికాసంతో, సంతోషంతో; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; మాయ =

మాయయొక్క; అంశ = అంశయు; కాల = కాలము; ఆది = మొదలగు; గుణా = గుణములతో;

ఆత్మకంబును = కూడినది; ఐన = అయిన; మహత్తత్వమున్ = మహత్తత్వము; అచ్యుత = విష్ణువునకు

(అచ్యుతుడు - పతనము లేనివాడు, విష్ణువు); దృక్ = దృష్టికి మాత్రమే; గోచరము = కనిపించునది;

అగుచున్ = అవుతూ; విశ్వ = విశ్వమును; నిర్మాణ = నిర్మించవలెనను; వాంఛన్ = కోరిక; అందుటన్

= చెందుట; చేసి = వలన; రూప = రూపములతో; అంతరంబునన్ = మార్పును; పొందెన్ = పొందెను;

అట్టి = అటువంటి; మహత్తత్వమున్ = మహత్తత్వము; అందున్ = లోపల; ఓలీన్ = క్రమముగా,

వరుసగా; కార్య = కార్యములు {కార్యము - చేయబడినది (క్రియ)}; కారణ = కారణములు {కారణము - దానికి (కార్యమునకు) హేతువు (కర్మ?)}; కర్త = కర్త {కర్త - చేయునది (కర్త)}; ఆత్మకము = కూడినది; ఐన = అయినట్టి;

మహిత = గొప్ప; భూత = పంచభూతములు; ఇంద్రియక = పంచజ్ఞానేంద్రియములు మరియు పంచకర్మేంద్రియములు; మనస్ = మనసు; మయము = కూడినది; అనంగన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; అహంకార = అహంకారము యొక్క; తత్త్వము = తత్త్వము; ఉత్పన్నము = పుట్టుట; అయ్యెన్ = జరిగెను; కోరి = కోరి; సత్త్వ = సత్త్వము; రజన్ = రజస్సు; తమస్ = తమస్సులుగా; గుణకము = గుణముల వృద్ధి; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

కాలచోదితమూ, అవ్యక్తమూ, ప్రకృతి అనే పేర్లతో వ్యవహృతమైన తన మాయవల్ల మహత్తత్వాన్ని పుట్టించాడు. మాయకు సంబంధించినదీ, కాలము మొదలైన గుణాలు కలదీ అయిన ఈ మహత్తత్త్వం భగవంతుని కంటికి మాత్రమే కనిపిస్తూ ప్రపంచాన్ని నిర్మించాలనే కోరిక కల్గడంతో ఇంకొక రూపాన్ని పొందింది. రూపాంతరం పొందిన అటువంటి మహత్తత్త్వంలో నుంచి క్రమంగా కారణం, కార్యం, కర్త అనే భేదాలు ఏర్పడి అవి వరుసగా పంచభూతాలు-ఇంద్రియాలు-మనస్సు అను రూపములుగా గోచరించాయి. ఈ మూడింటి నుండి సత్త్వరజస్తమోగుణాలతో కూడిన అహంకారం ఏర్పడింది.

3-202-వ.

వెండియు; రూపాంతరంబులం బొందుచున్న సాత్త్వికాహంకారంబు వలన మనంబును, వైకారికకార్యభూతంబు లైన దేవతాగణంబులును సంభవించె; ఇందింద్రియాధిష్ఠాత లైన వాని వలన శబ్దంబు పూర్వంబునఁ బ్రకాశం బగుటం జేసి జ్ఞానేంద్రియంబు లయిన త్వక్ష్ణశ్శ్రోత్ర జిహ్వప్రాణంబులును, గర్మేంద్రియంబు లయిన వాక్పాణి పాద పాయూపస్థములును, దైజసాహంకారంబు వలన శబ్దస్పర్శ రూపరస గంధంబు లుదయించె; అనందు శబ్దంబు నిజగుణం బయిన శబ్దంబువలన నాకాశంబు బుట్టించె; గగనంబు కాలమాయాంశయోగంబునం బుండరీకాక్షు నిరీక్షణంబున స్పర్శతన్మాత్రంబువలన వాయువుం గలిగించె; పవనుండు నభోబలంబున రూపతన్మాత్రాంశంబు వలన లోకలోచనం బైన తేజంబు

నుత్పాదించె; తేజంబు కాలమాయాంశ యోగంబున నుత్తమశ్లోకుని విలోకనంబునఁ బవమాన యుక్తం బగుచు రసతన్మాంత్రంబువలన నంబువులం బుట్టించె; సలిలంబు కాలమాయాంశ యోగంబునం బరమేశ్వరానుగ్రహంబు గలిగి తేజోయుక్తం బైన గంధ గుణంబు వలనం బృథివిఁ గలిగించె; అందు గగనంబునకు శబ్దంబును, వాయువునకు శబ్ద స్పర్శంబులును, తేజంబునకు శబ్దస్పర్శ రూపంబులును, సలిలంబునకు శబ్దస్పర్శ రూపరసంబులును, పృథివికి శబ్దస్పర్శ రూపరస గంధంబులును, గుణంబులై యుండు; కాలమాయాంశ లింగంబులు గలిగి మహదాద్యభిమానంబులు నొందిన దేవతలు విష్ణుకళాకలితు లగుదురు; అరట్టి మహదాది తత్త్వంబు లైక్యంబు సాలమిం, బ్రపంచంబులు గల్పింప సమర్థంబులుగాక కృతాంజలులై యోగీశ్వరేశ్వరుం డైన నారాయణు నిట్లని స్తుతించె.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకనూ; రూప = రూపములో; అంతరంబులన్ = మార్పులను; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఉన్న = ఉన్న; సాత్వికాహంకారంబున్ = సాత్వికాహంకారము {సాత్వికాహంకారము - సత్త్వగుణముతో కూడిన అహంకారము}; వలన = వలన; మనంబును = మనసును; వైకారిక = వైకారికములు అగు {వైకారికములు - ఒకపదార్థము నుండి తయారైన (వికారము పొందిన) వస్తువులను ఆ పదార్థము యొక్క వైకారికములు అనబడును}; కార్యభూతంబులు = కార్యరూపులు {కార్యభూతములు - కార్యకారణ సూత్రములోని కార్యరూపులు అయినవి}; ఐన = అయిన; దేవతా = (అధి) దేవతల; గణంబులును = సమూహములును; సంభవించెన్ = పుట్టినవి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; అధిష్ఠాతలు = అధికారము కలవారు; ఐన = అయిన; వాని = వాటి; వలన = వలన; శబ్దంబు = శబ్దము {శబ్దము - మార్పు, చలించు, ఝుళుపు, ఊగుట}; పూర్వంబునన్ = ముందుగా; ప్రకాశంబు = వ్యక్తము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; జ్ఞానేంద్రియములు = జ్ఞానేంద్రియములు; అయిన = అయినట్టి; త్వక్కు = చర్మము; చక్షు = కళ్ళు; శోత్ర = చెవులు; జిహ్వా = నాలుక; ఘ్రాణంబులును = ముక్కులును; కర్మేంద్రియములున్ = కర్మేంద్రియములు; ఐన = అయినట్టి; వాక్ = నోరు; పాణి = చేతులు; పాద = కాళ్ళు; పాయు = మల విసర్జనావయవము, గుదము; ఉపస్థములును = మూత్రావయవములును; తేజసాహంకారంబు = రజోగుణముతో కూడిన అహంకారము; వలన = వలన; శబ్ద = ధ్వని; స్పర్శ = స్పర్శ; రూప = ఆకారము; రస = రుచి; గంధంబులున్ = వాసనలును; ఉదయించె = పుట్టినవి; అందు = అందులో; శబ్దంబు = శబ్దము; నిజ

= తన; గుణము = గుణము; అయిన = అయినట్టి; శబ్దంబు = శబ్దము; వలన = వలన; ఆకాశంబున్ =
 ఆకాశమును; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; గగనంబున్ = ఆకాశము; కాల = కాలము; మాయ =
 మాయల; అంశ = అంశముల; యోగంబునన్ = కలియుటవలన; పుండరీకాక్షు = విష్ణుని;
 నిరీక్షణంబునన్ = చూపువలన; స్పర్శ = స్పర్శ; తన్మాత్రంబు = తన్మాత్రము {తన్మాత్రము - దాని
 లక్షణము లేదా తత్త్వము}; వలన = వలన; వాయువున్ = గాలి; కలిగించె = పుట్టించెను; పవనుండు
 = వాయువు; నభస్ = ఆకాశము యొక్క; బలంబునన్ = బలమువలన; రూప = రూప; తన్మాత్రా =
 తన్మాత్రము యొక్క; అంశంబు = అంశముల; వలన = వలన; లోక = లోకమును; లోచనంబున్ =
 చూపునది; ఐన = అయిన; తేజంబున్ = తేజస్సును; ఉత్పాదించె = పుట్టించెను; తేజంబున్ =
 తేజస్సు; కాల = కాలము; మాయ = మాయల; అంశ = అంశల; యోగంబునన్ = కూడుట వలనను;
 ఉత్తమశ్లోకుని = విష్ణుని {ఉత్తమశ్లోకుడు - ఉత్తములచేత కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు};
 విలోకనంబునన్ = చూపువలన; పవమాన = వాయువుతో; యుక్తంబు = కూడినది; అగుచున్ =
 అవుతూ; రస = రసముయొక్క; తన్మాత్రంబు = తన్మాత్ర; వలన = వలన; అంబువులున్ = నీటిని;
 పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; సలిలంబు = నీరు; కాల = కాలము; మాయ = మాయల; అంశ = అంశల;
 యోగంబునన్ = కూడుట వలనను; పరమేశ్వర = విష్ణుని {పరమేశ్వరుడు - పరమమైన
 ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహము; కలిగి = కలిగి; తేజస్ = తేజస్సుతో;
 యుక్తంబు = కూడినది; ఐన = అయిన; గంధ = వాసనా; గుణంబు = గుణము; వలనన్ = వలన;
 పృథివిన్ = పృథివిని; కలిగించెన్ = పుట్టించెను; అందు = అందులో; గగనంబున = ఆకాశమున;
 కున్ = కు; శబ్దంబును = శబ్దమును; వాయువున్ = వాయువున; కున్ = కు; శబ్ద = శబ్దము;
 స్పర్శంబులును = స్పర్శంబులును; తేజంబున్ = తేజస్సున; కున్ = కు; శబ్ద = శబ్దము; స్పర్శ = స్పర్శ;
 రూపంబులును = రూపములును; సలిలంబున = జలమున; కున్ = కు; శబ్ద = శబ్దము; స్పర్శ =
 స్పర్శ; రూప = రూపము; రసంబులును = రసములును; పృథివి = పృథివి; కిన్ = కి; శబ్ద = శబ్దము;
 స్పర్శ = స్పర్శ; రూప = రూపము; రస = రసము; గంధంబులును = గంధములును; గుణంబులు =
 గుణములు; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండును; కాల = కాలము; మాయా = మాయల; అంశ =
 అంశలు; లింగంబులు = లింగములు; కలిగి = కలిగి; మహత్ = మహత్తు; ఆది = మొదలగువాని
 యందలి; అభిమానంబునన్ = ఆసక్తి; ఒందిన = పొందిన; దేవతలు = దేవతలు; విష్ణు = విష్ణుని; కళా
 = అంశల; కలితులు = కూడినవారు; అగుదురు = అవుతారు; అట్టి = అటువంటి; మహత్ = మహత్తు;
 ఆది = మొదలగు; తత్త్వంబుల = తత్త్వముల; ఐక్యంబున్ = కలిసి ఒకటిగా నేర్పడుటకు; సాలమిన్ =

సరిపోవక పోవుటచే; ప్రపంచంబులున్ = ప్రపంచములను; కల్పింప = సృష్టింప; సమర్థంబులు = సమర్థములు; కాక = కాక; కృతాంజలులు = నమస్కరించినవి; ఐ = అయి; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులకు; ఈశ్వరుండ = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణున్ = విష్ణుని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించె = స్తుతించెను.

భావము:

మార్పు చెందుతున్న సాత్త్వికాహంకారం వల్ల మనస్సు, వికారము చెందు కార్యరూపులైన ఇంద్రియాల ఆధిదేవతలైన దేవతా గణాలూ ఉదయించాయి. రాజసాహంకారం వల్ల జ్ఞానేంద్రియాలైన చర్మం, కన్నులు, చెవులు, నాలుక, ముక్కు, కర్మేంద్రియాలైన వాక్కు, హస్తాలు, పాదాలు, పాయువు, ఉపస్థు, జన్మించాయి. తామసాహంకారం వల్ల శబ్దం, స్పర్శం, రూపం, రసం, గంధం అనే పంచ తన్మాత్రలు ఆవిర్భవించాయి. వీనిలో శబ్దం వల్ల ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశం కాలమాయాంశ యోగంతో పుండరీకాక్షుని నిరీక్షణంతో స్పర్శతన్మాత్రవల్ల వాయువును పుట్టించింది. వాయువు ఆకాశంతో కలిసి కాలమాయాంశ యోగంతో పుండరీకాక్షుని నిరీక్షణంతో రూపతన్మాత్రవల్ల లోకలోచనమైన తేజస్సును పుట్టించింది. తేజస్సు వాయువుతో కలిసి కాలమాయాంశ యోగంతో పుండరీకాక్షుని నిరీక్షణంతో రసతన్మాత్రవల్ల జలాన్ని కలిగించింది. జలం తేజస్సుతో కలిసి కాల మాయాంశయోగంతో పుండరీకాక్షుని నిరీక్షణంతో గంధతన్మాత్రవల్ల పృథ్విని పుట్టించింది. ఈ విధంగా ఏర్పడ్డ పంచభూతాలలో ఆకాశానికి గుణం శబ్దం, వాయువునకు శబ్ద స్పర్శాలు గుణాలు, తేజస్సుకు శబ్దస్పర్శ రూపాలు గుణాలు, జలానికి శబ్దస్పర్శరూపరసాలు గుణాలు, పృథ్వికి శబ్ద స్పర్శరూపరస గంధాలు గుణాలై ఉంటాయి. కాల మయాంశ లింగ స్వరూపులై మహదాదులందు అభిమానం గల దేవతలు విష్ణుదేవి కళలే. ఐనా మహదాది తత్త్వాల్నూ, పంచభూతాలూ, పంచేంద్రియాలూ, పంచతన్మాత్రలూ వేరువేరుగా ఉండి అన్నీ సమైక్యం కాకపోవడంతో ప్రపంచాన్ని సృష్టించడానికి సామర్థ్యం వానికి చాలలేదు. అందువల్ల అందరూ చేతులు జోడించి యోగేశ్వరులకు ఈశ్వరుడైన శ్రీమన్నారాయణుని ఇట్లా దండక రూపంలో స్తోత్రం చేశారు-

తృతీయ స్కంధము : మహాదాదులు హరి స్తుతి

3-203-దం.

శ్రీనాథనాథా! జగన్నాథ! నమ్రైకరక్షా! విపక్షక్షమాభృతృహస్తాక్ష! నీరేజ పత్రేక్షణా! దేవదేవా! భవద్ధాస
వర్గానుతాపంబులం బాపంగా నోపు దివ్యాతపత్రంబునాఁ బోల్చు యుష్మత్పదాంభోజ మూలంబు
పుణ్యాల వాలంబుగాఁ బొంది యోగింద్రు లుద్దామ సంసారతాపంబులం బోవంగా మీటి
వర్తింతురో తండ్రీ! ఈశా! సమస్తాఘ నిర్ణాశ! ఈ విశ్వమం దెల్ల జీవుల్ భవోదగ్ర దుర్వార
తాపత్రయాభీల దావాగ్నిచేఁ గ్రాగి దుఃఖాభిలోఁ దోఁగి యేకర్మమున్ ధర్మముం బొందంగా లేక
సంసారచక్రంబు నందుం బరిభ్రామ్యమాణాత్ములై యుందు; రమ్మాధ చేతస్కులం జెప్పంగా నేల
యో దేవ! విజ్ఞానదీపాంకురం బైన మీ పాదపంకేరుహచ్ఛాయఁ బ్రాపింతు మబ్జాక్ష! సన్నోని
సంఘంబు లైకాంతికస్వాంతతం బేర్చి దుర్దాంత పాపౌఘ నిర్ణాశకాంబుప్రవాహాభ
గంగానివాసంబుగాఁ నొప్పు నీ పాద యుగ్మంబు యుష్మన్ముఖాంభోజ నీడోద్ధతం బైన
వేదాండజశ్రేణిచేతం గవేషించి సంప్రాప్తులై యుందు; రో నాథ! వైరాగ్యశక్తిస్ఫుటజ్ఞాన
బోధాత్ములైనట్టి ధీరోత్తముల్ నిత్య నైర్మల్య భవ్యాంతరంగంబు లందే పరంజ్యోతి పాదాబ్జపీఠంబు
గీలించి కైవల్యసంప్రాప్తులై రట్టి నిర్వాణమూర్తిం బ్రశంసించు మింద్రాదివంద్యా! ముకుందా
సమస్తంబుఁ గల్పింపఁ బాలింపఁ దూలింపఁగాఁ బెక్కు దివ్యావతారంబులం బొందు నీ పాద
పంకేరుహధ్యాన పారీణ సుస్వాంతులై యొప్పు భక్తావళిన్ మోక్షదం బైన నీ పాదకంజాతముల్
కొల్తు; మీశా! రమాధీశ! పుత్రాంగనా మిత్ర సంబంధ బంధంబులం జెంది నిత్యంబు
దుష్టక్రియాలోలురై దేహగేహంబులం దోలి వర్తించు దుర్మానవశ్రేణు లందంతరాత్ముండవై
యుండియున్ దూరమై తోచు నీ పాదపద్మంబు లర్చింతు; మో దేవ! బాహ్యేంద్రియవ్యాప్తి
నుద్వృత్తు లైనట్టి మూఢాత్ము లధ్యాత్మ తత్త్వప్రభావాధ్యులై నీ పదాబ్జాత విన్యాస లక్ష్మీకళావాసముం
గన్న యయుత్తమశ్లోకులం గానఁగాఁజాల రప్పుణ్యు లా దుష్టులం జూడఁగా
నొల్లరంభోధిరాట్కన్యకాకాంత వేదాంత శుద్ధాంత సిద్ధాంతమై యొప్పు నీ సత్యధాసార
చంచత్సుధాసార పూరంబులం గ్రోలి సౌఖ్యోన్నతిన్ సోలి ధీయుక్తులై వ్రాలి తాపంబులం దోలి
మోదంబులం దేలి సంపన్నులై మన్న నిత్యప్రసన్నుల్ మహోత్కంఠతం బేర్చి వైకుంఠధామంబు
నల్పక్రియాలోలురై కాంతు రద్ధివ్యవాసైక సంప్రాప్తికిం గోరుచున్నార; మో దేవ! వైరాగ్యవిజ్ఞాన

భోధాత్మ యోగక్రియా రూఢి నంతర్బహిర్యాప్తిః జాలించి శుద్ధాంతరంగంబుఁ గావించి హృత్పద్మ
వాసుండ వై చిన్మయాకారమై యున్న నీ యున్న తానంత తేజో విలాసోల్లసన్మూర్తిఁ జిత్తంబు లం
జేర్చి యానంద లోలాత్మతం బొల్చు యోగీశ్వరశ్రేణికిం దావకీ నానుకంపానులబ్ధస్ఫుటజ్ఞానముం
గల్గుటం జేసి యాయాసముం జెంద; రో దేవతాచక్రవర్తి! సదానందమూర్తి! జగద్గీతకీర్తి!
లసద్భూతవర్తి! భవద్దాసు లైనట్టి మమ్మున్ జగత్కల్పనాసక్త చిత్తుండవై నీవు త్రైగుణ్య విస్ఫూర్తిఁ
బుట్టించినం బుట్టుటకాక నీ దివ్య లీలానుమేయంబుగా సృష్టి నిర్మాణముం జేయ
నేమెంతవారౌదు మీ శక్తి యుక్తిన్ భవత్పూజ గావించు; మట్లుండె నీ సత్యళాజాతు లైనట్టి
మమ్మెన్నఁగా నేల నధ్యాత్మ తత్త్వంబు వన్నం బరం జ్యోతి వన్నం బ్రపంచంబు వన్న న్నధిష్ఠాత
వన్నన్ సదాసాక్షి వన్నన్ గుణాతీత! నీవే కదా పద్మపత్రాక్ష! సత్వాది త్రైగుణ్య మూలంబునా నొప్పు
మాయాగుణం బందు నుద్యన్మహా తత్త్వ మైనట్టి నీ వీర్యముం బెట్టుటం జేసి నీ వింతకుం గారణం
బౌదు; నాయాయి కాలంబులన్నీకు సౌఖ్యంబు లేమెట్లు గావించు; మేరీతి నన్నంబు భక్షింతు;
మెబ్బంగి వర్తింతు; మే నిల్కడన్నుండు; మీ జీవలోకంబె యాధారమై యుండి భోగంబులం
బొందుచున్నున్న యిక్కార్య సంధాను లైనట్టి మాకుం జగత్కల్పనా శక్తికిన్ దేవ! నీ శక్తిఁ దోడ్పాటు
గావించి విజ్ఞానముం జూపి కారుణ్య సంధాయివై మమ్ము రక్షింపు లక్ష్మీమనః పల్వలక్రోడ!
యోగీంద్ర చేతస్సరో హంస! దేవాదిదేవా! నమస్తే! నమస్తే! నమః!

టీకా:

శ్రీనాథనాథా = విష్ణుమూర్తి {శ్రీనాథనాథుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి)కి నాథ (భర్త), విష్ణువు}; జగన్నాథా =
విష్ణుమూర్తి {జగన్నాథుడు - విశ్వమునకు ప్రభువు, విష్ణువు}; నమ్రైకరక్షా = విష్ణుమూర్తి {నమ్రైకరక్ష -
నమ్రుత ఏక (ఒక్కటితోనే) రక్షణ ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; విపక్షక్షమాభృత్యహస్రాక్ష = విష్ణుమూర్తి
{విపక్షక్షమాభృత్యహస్రాక్ష - విపక్ష (శత్రువులు) అను పర్వతములకు ఇంద్రునివంటివాడు, విష్ణువు};
నీరేజపత్రేక్షణా = విష్ణుమూర్తి {నీరేజపత్రేక్షణ - పద్మము (నీరు న పుట్టినది) రేకుల వంటి కన్నులు
ఉన్న వాడు, విష్ణువు}; దేవదేవా = విష్ణుమూర్తి {దేవదేవ - దేవుళ్ళకే దేవుడా, విష్ణువు}; భవత్ =
నీయొక్క; దాస = భక్తుల; వర్గ = సమూహముల; అనుతాపంబులన్ = వగపులను; పాపంగా =
పోగొట్టగా; ఓపు = సామర్థ్యంబు కల; దివ్య = దివ్యమైన; అతపత్రంబునన్ = గొడుగు; నాన్ = వలె;
పొల్చు = ప్రకాశించు; యుష్మత్ = నీయొక్క; పద = పాదము అను; అంభోజ = పద్మముల
{అంభోజము - నీటిలో పుట్టినది, పద్మము}; మూలంబు = అరికాళ్ళు; పుణ్య = పుణ్యముల;

ఆలవాలంబు = పుట్టిల్లు {ఆలవాలము - మొక్క మొలచుటకు చేయు పాదు, పుట్టిల్లు}; కాన్ =
 అగునట్లు; పొంది = పొంది; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; ఉద్దామ = మిక్కుటమైన;
 సంసార = సంసారము యొక్క; తాపంబులన్ = బాధలను; పోవగాన్ = పోవునట్లుగా; మీటి =
 గోటితో మీటి; వర్తింతురు = తిరుగుదురు; ఓ = ఓ; తంద్రీ = అయ్యా; ఈశా = ప్రభువా; సమస్త =
 సమస్తమైన; అఘ = పాపములను; నిర్ణాశ = పూర్తిగా నశింప చేయువాడ; ఈ = ఈ; విశ్వము =
 లోకము; అందు = లో; ఎల్ల = సమస్తమైన; జీవుల్ = జీవులు; భవత్ = నీయొక్క; ఉదగ్ర =
 భయంకరమైన; దుర్వార = వారింపరాని; తాపత్రయ = తాపత్రయములు అను {తాపత్రయములు - 1
 ఆధ్యాత్మము 2 ఆధిభౌతికము 3 ఆధిదైవము అను తాపములు}; ఆభీల = భయంకరమైన; దావాగ్ని
 = కార్పిచ్చు; చేన్ = చేత; క్రాగి = కాలిపోయి, ఉడికిపోయి; దుఃఖ = దుఃఖము అను; అభి = సముద్రము;
 లోన్ = లో; తోగి = మునకలేసి; ఏ = ఏ; కర్మమున్ = కర్మమునను; ధర్మమున్ = రక్షణను;
 పొందగాన్ = పొంద; లేక = లేక; సంసార = సంసారము అను; చక్రంబు = చక్రము; అందున్ = లో;
 పరిభ్రామ్యణ్య = సుడులుతిరుగుతున్న; ఆత్మలు = ఆత్మలుకలవారు; ఐ = అయి; ఉందురు =
 ఉందురు; ఆ = ఇంకను ఆ; మూఢ = మూఢమైన; చేతస్కులన్ = పనులుచేయువారిగురించి;
 చెప్పగాన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందులకు; ఓ = ఓ; దేవ = దేవుడా; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము అను
 {విజ్ఞానము - విశిష్ట జ్ఞానము, సర్వమునందును భగవంతుని అస్థిత్యమును జ్ఞప్తియందు
 ఉంచుకొనుట}; దీప = దీపమునకు; అంకురము = వత్తి; ఐన = అయిన; మీ = మీ; పాద =
 పాదములు అను; పంకేరుహత్ = పద్మముల; ఛాయన్ = నీడలో; ప్రాపింతుము = పొందుదుము;
 అబ్జాక్ష = విష్ణుమూర్తి {అబ్జాక్షుడు - పద్మముల (నీటిలో పుట్టినవి) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు,
 విష్ణువు}; సత్ = మంచి; ముని = మునుల {ముని - మౌనము(అంతర్యామి తత్త్వమునకు తప్ప
 దేనికిని వర్తింపక ఉండుట)ను అభ్యసించు వారు}; సంఘంబులు = సమూహములు; ఏకాంతిక =
 ఏకాంతికము అను {ఏకాంతికము - ఆత్మపరమాత్మల ఏకత్వ అనుభవమున ఉండుట, అనన్యభక్తి,
 అనన్యచింత}; స్వాంతతంబు = స్వస్థతను; పేర్చి = (సాధనను) కూడబెట్టుకొని; దుర్దాంత = అంతము
 చేయుటకు రాని; పాప = పాపముల; ఓఘ = సమూహములను; నిర్ణాశక = పూర్తిగా నశింప చేయు;
 అంబు = నీటి; ప్రవాహ = ప్రవాహముకల; అభ్ర = ఆకాశ; గంగా = గంగకు; నివాసంబుగాన్ =
 నివాసముగా; ఒప్పు = ఒప్పి ఉండు; నీ = నీయొక్క; పాద = పాదముల; యుగ్మంబున్ = జంటను;
 యుష్మత్ = నీయొక్క; ముఖ = ముఖము అను; అంభోజ = పద్మము అను {అంభోజము - నీటిలో
 పుట్టినది, పద్మము}; నీడ = గూటి నుండి; ఉద్ధతంబున్ = వెలువడ్డవి; ఐన = అయిన; వేద =

వేదములు అను; అండజ = పక్షుల; శ్రేణి = గుంపులు; చేతన్ = వలన; గవేషించి = వెదకి;
 సంప్రాప్తులు = చక్కగా (వలసినది) దొరకినవారు; ఐ = అయి; ఉందురు = ఉందురు; ఓ = ఓ; నాథ =
 ప్రభువా; వైరాగ్య = వైరాగ్యము యొక్క {వైరాగ్యము - విరాగ్యము (పరాత్పరుని యందు తప్ప
 దేనియందు రాగము లేక ఉండుట)ను అభ్యసించుట}; శక్తి = శక్తివలన; స్ఫుట = స్పష్టమైన; జ్ఞాన =
 జ్ఞానము; బోధాత్ములు = బోధపడినవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; ధీర = ధీరులైన {ధీరులు - ధారణ
 నేర్చిన వారు}; ఉత్తములు = ఉత్తములు; నిత్య = శాశ్వతమైన; నైర్మల్య = నిర్మలమైన; భవ్య =
 శుభకరములు నగు; అంతరంగంబులు = హృదయములు; అందున్ = లోపల; ఏ = ఏ; పరంజ్యోతి =
 పరంజ్యోతి యొక్క {పరంజ్యోతి - పరము (అత్యుత్తమ) ప్రకాశమైన స్వరూపము, విష్ణువు}; పాద =
 పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; పీఠంబు = అరికాలు; కీలించి = ధ్యానముచేసి; కైవల్య = ముక్తి
 {కైవల్యము - కేవలము పరమాత్మ అనగా తాను మాత్రమే ఉన్నది అని తెలియు స్థితి}; సంప్రాప్తులు
 = చక్కగా అందినవారు; ఐరి = అయినవారో; అట్టి = అటువంటి; నిర్వాణ = ముక్తి; మూర్తిన్ =
 స్వరూపమును; ప్రశంసించుము = కీర్తించుము; ఇంద్రాదివంద్య = విష్ణుమూర్తి {ఇంద్రాదివంద్యుడు -
 ఇంద్రుడు మొదలగు వారిచే నమస్కరింపబడువాడు, విష్ణువు}; ముకుందా = విష్ణుమూర్తి
 {ముకుందుడు - ఎఱ్ఱతామరల దండ ధరించువాడు, నవనిధిలలోని ముకుందమునకు అధిదేవత,
 విష్ణువు?}; సమస్తంబున్ = సమస్తమును; కల్పింపన్ = సృష్టించుటకును; పాలింపన్ = మనుగడ
 రక్షించుటకును; తూలింపన్ = తొలగించుటకును; పెక్కు = అనేకమైన; దివ్య = దివ్యమైన;
 అవతారంబులన్ = అవతారములను; పొందు = ఎత్తునట్టి; నీ = నీ; పాద = పాదములు అను;
 పంకేరుహ = పద్మముల; ధ్యాన = ధ్యానించుటలో; పారీణ = నేర్పుచే; సుస్వాంతులు = చక్కటిస్వస్థత
 కలవారు; ఐ = అయి; ఒప్పు = ఒప్పునట్టి; భక్తా = భక్తులయొక్క; ఆవళిన్ = సమూహములను;
 మోక్షదంబు = మోక్షమును ప్రసాదించునది; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ; పాద = పాదములు అను;
 కంజాతముల్ = పద్మములు {కంజాతములు - కం (నీటిలో) జాతములు (పుట్టినవి), పద్మములు};
 కొల్తుము = కొలిచెదము; ఈశ = విష్ణుమూర్తి {ఈశ - ప్రభువు, విష్ణువు}; రమాధీశ = విష్ణుమూర్తి
 {రమాధీశుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; పుత్ర = పుత్రులు; అంగన = భార్యలు; మిత్ర = మిత్రులు అను;
 సంబంధంబుల్ = బంధములను; చెంది = కలిగి; నిత్యంబున్ = నిత్యము; దుష్ట = చెడ్డ; క్రియ =
 పనులుచేయుటలో; లోలురు = మునిగిపోయినవారు; ఐ = అయి; దేహ = దేహములందు;
 గేహములన్ = గృహములలోను; ఓలీన్ = క్రమముగా, వరుసగా; వర్తించు = నడచు; దుర్ = చెడ్డ;
 మానవ = మానవుల; శ్రేణులు = సమూహముల; అందు = లోను; అంతరాత్ముడవు = అంతరాత్మవు;

ఐ = అయి; ఉండియున్ = ఉండికూడ; దూరము = దూరముగ ఉన్నవాడవు; ఐ = అయి; తోచు =
 తెలియబడువాడవైన; నీ = నీయొక్క; పాద = పాదములు అను; పద్మంబులన్ = పద్మములను;
 అర్పింతుము = సేవిస్తాము; ఓ = ఓ; దేవ = దేవుడా; బాహ్యేంద్రియ = బాహ్యేంద్రియముల; వ్యాప్తిన్ =
 విజృంభణము వలన; ఉద్వృత్తులు = మిడిసిపడువారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; మూఢ = అవివేకపు;
 ఆత్మలు = మనసులు కలవారు; అధ్యాత్మ = అధ్యాత్మిక; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; ప్రభావ =
 ప్రభావముతో; ఆధ్యులు = సంపన్నులు; ఐ = అయి; నీ = నీయొక్క; పద = పాదములు అను; అబ్జ =
 పద్మములనుండి; జాత = పుట్టిన; విన్యాస = విలసిత; లక్ష్మీ = లక్ష్మీ; కళా = కళకు; వాసమున్ =
 నివాసమును; కన్న = చూసిన; ఆ = ఆ; ఉత్తమ = ఉత్తములచే; శ్లోకులన్ = కీర్తింపబడువారిని;
 కానంగా = చూడ; లేరు = లేరు; ఆ = ఆ; పుణ్యులు = పుణ్యులు; ఆ = ఆ; దుష్టులన్ = చెడ్డవారిని;
 చూడగాన్ = చూచుటకు; ఒల్లరు = ఒప్పుకొనరు; అంభోధిరాట్కన్యకాకాంత = విష్ణుమూర్తి
 {అంభోధిరాట్కన్యకాకాంత - అంభోధి (సముద్రు)ని రాట్కన్య (రాకుమారి) యొక్క భర్త, విష్ణువు};
 వేదాంత = వేదాంతములు అను; శుద్ధాంతము = అంతఃపురము; ఐ = అయి; ఒప్పు = ఒప్పుచున్న; నీ
 = నీ; సత్ = మంచి; కథా = కథల; సార = సారముఅను; చంచత్ = చలిస్తున్న; సుధా = అమృత;
 ఆసార = ప్రవాహ; పూరంబులన్ = నీటిని; గ్రోలి = తాగి; సౌఖ్య = సౌఖ్యము యొక్క; ఉన్నతిని =
 అతిశయమున; సోలి = పరవశించి; ధీ = బుద్ధితో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయి; వ్రాలి =
 ఉండి; తాపంబులన్ = తాపములను; తోలి = పోగొట్టికొని; మోదంబులన్ = సంతోషంబులందు; తేలి
 = మునిగితేలి; సంపన్నులు = సంపదలుకలవారు; ఐ = అయి; మన్న = బతికినట్టి; నిత్య =
 ఎల్లప్పుడును; ప్రసన్నుల్ = ప్రశాంతముగా ఉండువారు; మహా = మిక్కిలి; ఉత్కంఠతన్ =
 కుతూహలముతో; పేర్చి = అతిశయించిన; వైకుంఠ = వైకుంఠ {వైకుంఠము - ఎడతెరపిలేని
 ప్రకాశము కలది}; ధామంబున్ = నగరమును; అల్ప = సూక్ష్మమైన; క్రియా = పనులలో; లోలురు =
 నిమగ్నులు; ఐ = అయి; కాంతురు = చూచెదరు; ఆ = ఆ; దివ్య = దివ్యమైన; వాస = వైకుంఠ నివాస;
 ఏక = ముఖ్యమైన; సంప్రాప్తి = లభించుట; కిన్ = ను; కోరుచున్నారము = కోరుతున్నము; ఓ = ఓ; దేవ
 = దేవుడా; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము; బోధాత్మ = బోధపడిన; యోగ = యోగ; క్రియా
 = క్రియల; ఆరూఢిన్ = సిద్ధించిన; అంతర్ = లోపలి; బాహ్య = బాహ్య; వ్యాప్తిన్ = (ఇంద్రియ)
 ప్రవర్తనలను; చాలించి = ఆపివేసి; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; అంతరంగంబున్ = ఆత్మను; కావించి =
 ఏర్పరచి; హృత్ = హృదయము అను; పద్మ = పద్మమున; వాసుండవు = వసించువాడవు; ఐ =
 అయి; చిత్ = చైతన్యముతో; మయ = నిండిన; ఆకారము = స్వరూపము; ఐ = అయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి;

నీ = నీ; ఉన్నత = ఉన్నతమైన; అనంత = అంతములేని; తేజస్ = తేజస్సుయొక్క; విలాస = సొగసుచే;
 ఉల్లసత్ = ఉల్లాసముపొందిన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; చిత్తములన్ = మనసులలో; చేర్చి =
 చేర్చి; ఆనంద = ఆనందములో; లోలాత్మన్ = మునిగితేలుటయందు; పొల్చు = అతిశయించు; యోగి
 = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠుల; శ్రేణి = సమూహమున; కిన్ = కి; తావకీన = నీయొక్క; అనుకంప =
 అనుగ్రహమువలని; అనులబ్ధ = చక్కగా లభించిన; స్పృట = స్పృష్టమైన; జ్ఞానమున్ = జ్ఞానము;
 కల్గుటన్ = కలుగుట; చేసి = చేసి; ఆయాసమున్ = బాధపడుటను; చెందరు = చెందరు; ఓ = ఓ;
 దేవతాచక్రవర్తి = విష్ణుమూర్తి {దేవతాచక్రవర్తి - దేవతలకు చక్రవర్తి విష్ణువు}; సదానందమూర్తి =
 విష్ణుమూర్తి {సదానందమూర్తి - శాశ్వత ఆనందమునకు స్వరూపము అయినవాడు, విష్ణువు};
 జగద్ధీతకీర్తి = విష్ణుమూర్తి {జగద్ధీతకీర్తి - లోకముచే గానము చేయబడిన కీర్తికలవాడు, విష్ణువు};
 లసద్భూతవర్తి = విష్ణుమూర్తి {లసద్భూతవర్తి - లసత్ (ప్రకాశిస్తున్న) భూతములు (జీవులు
 మహాభూతములు) అందును వర్తి (వర్తించువాడు), విష్ణువు}; భవత్ = నీయొక్క; దాసులు =
 దాసులు; ఐనట్టి = అయినటువంటి; మమ్మున్ = మమ్ములను; జగత్ = లోకములను; కల్పనా =
 సృష్టించుటకు; ఆసక్త = సంకల్పముకల; చిత్తుండవు = మనసు కలవాడవు; ఐ = అయి; నీవు = నీవు;
 త్రైగుణ్య = త్రిగుణముల {త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమో గుణములు మూడు}; విస్ఫూర్తిన్ =
 ప్రకాశము; పుట్టించినన్ = పుట్టించగా; పుట్టుటే = పుట్టడమే; కాక = కాకుండగ; నీ = నీ; దివ్య =
 దివ్యమైన; లీలా = క్రీడలచే; అనుమేయంబుగాన్ = అనుసరించి; సృష్టి = సృష్టి; నిర్మాణమున్ =
 నిర్మించుటను; చేయన్ = చేయుటకు; నేము = మేము; ఎంత = ఎంత; వారము = వారము; ఔదుము
 = అవుతాము; మీ = మీ; శక్తి = శక్తితో; యుక్తిన్ = కూడుటకు; భవత్ = నీయొక్క; పూజన్ = పూజలను;
 కావించుము = చేయుదము; అట్లు = ఆవిధముగ; ఉండె = ఉండెను; నీ = నీయొక్క; సత్ = మంచి;
 కళా = అంశతో; జాతులు = పుట్టినవారము; ఐనట్టి = అయినట్టి; మమ్మున్ = మమ్ములను; ఎన్నగా =
 ఎంచుట; ఏలన్ = ఎందులకు; అధ్యాత్మ = ఆధ్యాత్మ యొక్క; తత్త్వంబవు = తత్త్వము నీవే; అన్నన్ =
 అనినను; పరంజ్యోతివి = పరంజ్యోతి నీవే {పరంజ్యోతి - పరము (అత్యుత్తమ) ప్రకాశమైన
 స్వరూపము}; అన్నన్ = అనినను; ప్రపంచంబవు = ప్రపంచము నీవే; అన్నన్ = అనినను;
 అధిష్ఠాతవు = అధిపతివి; అన్నన్ = అనినను; సదాసాక్షివి = సర్వసాక్షివి; అన్నన్ = అనినను;
 గుణాతీతా = విష్ణుమూర్తి {గుణాతీత - త్రిగుణములకు అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; నీవే = నీవే; కదా =
 కదా; పద్మపత్రాక్ష = విష్ణుమూర్తి {పద్మపత్రాక్షుడు - పద్మముల రేకులవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు,
 విష్ణువు}; సత్త్వాది = సత్త్వాది; త్రైగుణ్య = త్రిగుణములకు; మూలంబున్ = మూలము; నాన్ = అనగా;

ఒప్పు = ఒప్పియుండు; మాయా = మాయతో కూడిన; గుణంబు = గుణముల; అందున్ = లోపల;
ఉద్యత్ = అతిశయిస్తున్న; మహా = గొప్ప; తత్త్వము = తత్త్వము; ఐనట్టి = అయినట్టి; నీ = నీయొక్క;
వీర్యమున్ = తేజస్సును; పెట్టుటన్ = పెట్టుట; చేసి = వలన; నీవు = నీవు; ఇంతకున్ = ఈ
సమస్తమునకును; కారణంబు = కారణము; ఔదు = అవుతావు; నాయాయి = అనుసారులము,
పరతంత్రులము; కాలంబులన్ = కాలమునకు; నీకున్ = నీకు; సౌఖ్యంబులు = సౌఖ్యములు; ఏము =
మేము; ఎట్లు = ఏవిధముగ; కావించుము = కలిగింపగలము; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; అన్నంబున్
= ఆహారమును; భక్షింతుము = తినెదము; ఎబ్బంగిన్ = ఏ విధముగ; వర్తింతుము = ప్రవర్తింతుము;
ఏ = ఏ విధముగ; నిల్కడన్ = నిలకడగా; ఉండుము = ఉండెదము; ఈ = ఈ; జీవంబె = జీవితమే;
ఆధారము = ఆధారము; ఐ = అయి; ఉండి = ఉండి; భోగంబులన్ = భోగములను; పొందుచున్ =
పొందుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఈ = ఈ; కార్య = కార్యములను; సంధానులు = చేస్తున్నవారము; ఐనట్టి
= అయినట్టి; మాకున్ = మాకు; జగత్ = లోకములను; కల్పనా = సృష్టించు; శక్తిన్ = శక్తి; కిన్ = కి; దేవ
= విష్ణుమూర్తి; నీ = నీయొక్క; శక్తిన్ = శక్తిని; తోడ్పాటు = సహాయముగా; కావించి = చేసి;
విజ్ఞానమున్ = విజ్ఞానమును; చూపి = చూపించి; కారుణ్య = దయను; సంధాయివి =
చేకూర్చువాడవు; ఐ = అయి; మమ్మున్ = మమ్ములను; రక్షింపు = కాపాడు; లక్ష్మీమనఃపల్వలక్రోడ =
విష్ణుమూర్తి (లక్ష్మీమనఃపల్వల క్రోడ - లక్ష్మీదేవి మనసు అను నీటిగుంట యందు క్రీడించు
వరాహమూర్తి, విష్ణువు); యోగీంద్రచేతస్సరోహంస = విష్ణుమూర్తి (యోగీంద్రచేతస్సరోహంస -
యోగీంద్రుల (యోగులలో శ్రేష్ఠుల) చేతన్ (మనసు) అను సరస్(సరోవరము) న ఉండు హంస,
విష్ణువు); దేవాదిదేవ = విష్ణుమూర్తి (దేవాదిదేవ -దేవుళ్ళకే ఆదిదేవుడు, విష్ణువు); నమస్తే = నమస్తే;
నమస్తే = నమస్తే; నమః = నమస్తే.

భావము:

ఓ లక్ష్మీవల్లభా! అనాథనాథా! అఖిలజగన్నాథా! నీవు శిరస్సు వంచిన వారిని చేర దీసే కరుణా
సాంద్రుడవు పగవారనే పర్వతాలను బద్దలు కొట్టే దేవేంద్రుడవు, కమలదళాల వంటి కన్నులు
గలవాడవు. దేవతలకు దేవుడవైనవాడవు నీ దాసుల తాపాన్ని పోగొట్టే చల్లని వెల్లగొడుగులు నీ
అడుగులు. అఖిల సౌభాగ్యాలకూ అలవాలాలైన నీ అంఘ్రికమలాలను ఆశ్రయించిన
మహాయోగులు దుర్వార సంసార బాధలన్నింటినీ దూరంగా పారదోలి సుఖంగా ఉంటారు. సకల
పాతక సమూహాలనూ సంహరించే ఓ తండ్రీ! నీవు జగదీశ్వరుడవు ఈ ప్రపంచంలోని

ప్రాణులందరూ భయంకరమైన భవబంధాలలో చిక్కుకొని ఆధ్యాత్మికం, ఆధిభౌతికం, ఆధి దైవికం అనే తాపత్రయ రూపమైన దావానలంలో కాలుతూ దుఃఖసముద్రంలో మునిగి తేలుతున్నారు. ఒక సత్యర్మం గానీ, ధర్మం గాని లేకుండా సంసార చక్రంలో పడి క్రిందు మీదులూగా తిరుగుతున్నారు. అటువంటి పరమ మూర్ఖుల మాట చెప్పేదేముంది. ఓ దేవాదిదేవా! విజ్ఞానదీపాన్ని వెలిగించి అజ్ఞాన తమస్సును తొలగించే మీ పాద పద్మాలను ఆశ్రయిస్తాము. కమలలోచనా! ఘనులైన మునులు మనస్సును ఏకాగ్రం చేసుకొని గూటిలోనుండి పక్షులవలె నీ నోటిలో నుండి వెలువడిన వేదవాక్కుల ద్వారా వెదకి వెదకి నీ పదారవిందాలను అందుకుంటారు. నీ చరణ కమల ద్వయం దుర్దాంతమూ, దురంతమూ అయిన దురిత సంచయాన్ని తుడిచివేసే గగన గంగా తరంగిణికి ఆశ్రయం.

ఓ ప్రభూ! నీవే అందరికీ పైవాడవు. నీపైని ఎవ్వరు లేరు. వైరాగ్యబలంచేత ప్రాప్తించిన నిశ్చలమైన జ్ఞానోదయంతో మేల్కొచ్చిన ధీరశ్రేష్ఠులు నిత్యములూ, నిర్మలములూ అత్యంత పవిత్రములూ అయిన తమ హృదయంలో ఏ పరంజ్యోతి పాదపీఠాన్ని నెలకొల్పి మోక్షాన్ని పొందారో, ఆ మోక్ష స్వరూపుడవైన నిన్ను సన్నుతిస్తున్నాము. ఇంద్రాది బృందారక బృందాల అభివందనాలు అందుకొనే ఓ ముకుందా! ఈ సృష్టి నంతటినీ పుట్టించి, రక్షించి నశింప జేయడానికై అనేకాలైన దివ్యావతారాలు ధరించావు. నీ పదకమలాలను హృదంతరాలలో నిరంతరం స్మరించే భక్త సమూహానికి ముక్తిని ప్రసాదించే ప్రభూ! మేము నీ చరణ సరోజాలను సంసేవిస్తాము. ఈశా! ఓ రమాధీశా! పిల్లలూ, ఇల్లాలూ, మిత్రులూ, అనే సంబంధ బంధాల్లో బంధితులై ఎల్లప్పుడూ దుష్టకార్యాలు చేయుట యందే ఇష్టం కలిగి నా యిల్లా, నా ఒళ్లూ అనే మమకారంతో ప్రవర్తించే మూఢమానవుల అంతరంగాలలో కూడా సర్వాంతర్యామివైన స్వామీ! నీవు నిండి ఉంటావు. కాని నీ పాదాలు వారికి దూరంగానే ఉంటాయి. అటువంటి నీ చరణ సరోజాలను పూజిస్తాము. ఓ దేవా! ఇంద్రియోన్మాదానికి లోబడి చెడుపనులనే చేస్తూ మిడిసిపడే పరమ శుంఠల, అధ్యాత్మ తేజోవిరాజితులై అఖిల సంపదలకు ఆలవాలమైన నీ పాద మూలమందే మనస్సు నిల్పిన మహానుభావులను దర్శించాలని వాంఛింపరు. ఈ మహాపురుషులు కూడా ఆ కాపురుషుల ముఖం చూడటానికి సుముఖులు కారు. లక్ష్మీమనోవల్లభా! ఉపనిషత్కాంతలకు అంతఃపురమైన నీ కథాసారమనే సుధాపూరాన్ని గ్రోలుతూ సంతోషాతిశయంతో సోలుతూ, జ్ఞానవంతులై సంసార తాపాన్ని పారదోలుతూ, ఆనంద పారవశ్యంలో మునిగి తేలుతూ, సత్త్వసంపన్నులై నిత్యప్రసన్నులైనవారు పరమోత్కంఠతో నీ వైకుంఠ ధామాన్ని చేరుతారు. మేము కూడా అటువంటి

దివ్యస్థానాన్ని కోరుతున్నాము. ఓ దేవదేవా! వైరాగ్యం చేతనూ, విజ్ఞానం చేతనూ ప్రబుద్ధమైన ఆత్మయోగంలో సిద్ధిపొంది, లోపలా బయటా వ్యాపించి చలిస్తూ ఉండే మనోవృత్తిని నిరోధించి, పరిశుద్ధమైన అంతరంగంతో ఒప్పే యోగీశ్వరులు, తమ హృదయపద్మాల్లో వర్తిస్తూ చిన్మయాకారంతో ప్రపర్తిస్తూ ఉన్న నీ అనంతతేజో విరాజితమైన దివ్యమూర్తిని తమ మనస్సులో నిలుపుకొని ఎల్లప్పుడు ఆనందిస్తూ ఉంటారు. నీ అనుగ్రహంవల్ల ప్రాప్తించిన పరమ జ్ఞానం పొందినందువల్ల వారికి ఆయాస మనేది ఉండదు.

ఓ సకల దేవతా చక్రవర్తి! ఓ సచ్చిదానందమూర్తి! నీ కీర్తి విశ్వమంతా కీర్తిస్తున్నది. నీ మూర్తి సమస్త జీవరాసులో వర్తిస్తున్నది. లోకాలను సృష్టించాలనే సంకల్పంతో సత్త్వరస్తమో గుణాలను ప్రస్ఫురింపజేసి, నీ దాసులైన మమ్ములను పుట్టించావు. పుట్టిస్తే పుట్టామే తప్ప గొప్పదైన నీసృష్టిని అనుసరించి లోకాలను సృష్టించటానికి మే మెంత వాళ్లం స్వామీ! నీ ప్రసాదంవల్ల కల్గిన శక్తియుక్తులతో నిన్ను పూజిస్తాము. అంతే. నీ అంశవల్ల పుట్టిన మమ్మల్ని ప్రత్యేకంగా గణించడం ఎందుకు? త్రిగుణాలకు అతీతుడవైన ఓ పరమాత్మా! అధ్యాత్మతత్త్వాని వన్ననూ, పరంజ్యోతి వన్ననూ, ప్రపంచాని వన్ననూ, అధిష్ఠాత వన్ననూ, సదాసాక్షి వన్ననూ, అన్నీ నీవే కదా తామర రేకులవటి కన్నులు కలదేవా! సత్త్వరజస్తమో గుణాలకు మూలమైన మాయాగుణంలో మహత్తత్త్వమైన నీ తేజస్సును ప్రవేశపెట్టిన నీవు నీ సృష్టికంతటికీ కారణమైనావు. నీ అంశలమైన మేము కాలానుసారంగా నీ కే విధంగా సంతోషాన్ని సమకూర్చుతాము? మా ఆహారం ఏమి? మేము ఏ విధంగా ప్రవర్తించాలి? మా స్థితి ఏమి? ఈ ప్రాణి లోకమే మాకు ఆధారం కాగా అనుభవాల్ని పొందుతూ నీ కార్యం నెరవేర్చాలని కుతూహలపడుతున్న మాకు మార్గాన్ని చూపించు. కరుణతో నీ శక్తిని ప్రసాదించి జగత్తును సృష్టించే శక్తిని కల్పించి రక్షించు. లక్ష్మీహృదయమనే నీటి పడియలో విహరించే మహా వరాహస్వామీ! మహాయోగుల మానస సరోవరాలలో సంచరించే మరాళరాజా! దేవాదిదేవా! నీకు నమస్కారం! నీకు నమస్కారం!!, నమస్కారం!!!"

తృతీయ స్కంధము : విరాడ్విగ్రహ ప్రకారంబు

అనినఁ బ్రసన్నుడై హరి మహదాదుల-

కన్యోన్యమిత్రత్వ ముందకున్న

కతమున నిఖిల జగత్కల్పనాశక్తి-

పొడమకుండుటఁ దన బుద్ధి నెఱిగి

కైకొని కాలవేగమున నుద్రేకంబు-

నొందిన ప్రకృతితోఁ బొంది నిజబ

లము నిల్పి తా నురుక్తముఁ డన సప్తవిం-

శతితత్త్వముల యందు సమత నొక్క

3-204.1-తే.

పరి ప్రవేశించి యాతత్త్వభ్రవ్యగుణము

నందు జ్యేష్ఠానురూపంబు లలరఁ జెంది

యొకటి నొకటినిఁ గలయక యుండి విశ్వ

రచన నెఱుఁగని యాతత్త్వనిచయమునకు.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ప్రసన్నుడు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణుమూర్తి; మహత్ = మహత్తు; ఆదుల = మొదలగునవాటి; కున్ = కు; అన్యోన్య = వానిలోవానికి; మిత్రత్వము = సహకారము; అందక = కలుగక; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కతమున = కారణముచేత; నిఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = విశ్వము; కల్పనా = సృష్టించుటకు; శక్తి = సామర్థ్యము; పొడమక = ఏర్పడక; ఉండుటన్ = ఉండుటను; తన = తనయొక్క; బుద్ధిన్ = మనసున; ఎఱిగి = తెలిసికొని; కైకొని = సంకల్పించి; కాల = కాలముయొక్క; వేగమునన్ = గమనము వలన; ఉద్రేకంబున్ = ఉద్రేకమును; ఒందిన = పొందిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; తోన్ = తో; పొంది = కూడి; నిజ = తనయొక్క; బలము = శక్తి; నిల్పి = నిలిపి; తాన్ = తను; ఉరుక్తముడు = ఉరుక్తముడు {ఉరుక్తముడు - మిక్కిలి ఆక్రమించిన వాడు, విష్ణువు}; అనన్ = అనగా; సప్తవింశతి = ఇరవైయేడు {సప్తవింశతితత్త్వములు - 5 పంచభూతములు 5 పంచతన్మాత్రలు 5 పంచకర్మేంద్రియములు 5 పంచజ్ఞానేంద్రియములు 4 చతురంతఃకరణములు మరియు 1 పురుషుడు 1 ప్రకృతి 1 మహత్తు మొత్తము 5+5+5+5+4+1+1+1 - 27}; తత్త్వముల = తత్త్వముల

{పంచభూతములు - 1 పృథివి 2 జలము 3 అగ్ని 4 వాయువు 5 ఆకాశము}; అందున్ = లోను
 {పంచతన్మాత్రలు - 1 శబ్దము 2 స్పర్శము 3 రూపము 4 రుచి 5 వాసన}; సమతన్ = సమత్వముతో
 {పంచకర్మేంద్రియములు - 1 నోరు 2 కాళ్ళు 3 చేతులు 4 మల అవయవము 5 మూత్ర అవయవము};
 ఒక్క = ఒక {పంచజ్ఞానేంద్రియములు - 1 కళ్ళు 2 చెవులు 3 ముక్కు 4 నాలుక 5 చర్మము}; పరి =
 మారు {చతురంతఃకరణములు - 1 మనస్సు 2 బుద్ధి 3 చిత్తము 4 అహంకారము};
 ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; ఆ = ఆ; తత్త్వ = తత్త్వములయొక్క; భవ్య = శుభకరమైన; గుణము =
 గుణముల; అందున్ = లోపల; జేష్ఠ = పెద్ద చిన్న; అను = అనే; రూపములు = రూపములు; అలరన్ =
 చక్కగ ఏర్పడునట్లుగా; చెంది = పొంది; ఒకటిన్ = ఒకటిని; ఒకటిని = ఒకటి; కలయక =
 సహకరించుకొనక; ఉండి = ఉండి; విశ్వ = లోకములను; రచన = సృష్టించు; ఎఱుగని = తెలియని; ఆ
 = ఆ; తత్త్వ = తత్త్వ; నిచయమున = సమూహమున; కున్ = కు.

భావము:

ఇలా స్తోత్రం చేయగా విని శ్రీహరి సంతోషించాడు. మహాత్ము మొదలగు తత్త్వాలకు పరస్పరం పొత్తు
 కుదరక పోవడం వల్ల సమస్తజగత్తును సృష్టించే శక్తి లభ్యం కాకపోవటాన్ని తెలుసుకున్నాడు.
 అప్పుడు కాలవేగంతో ఉద్రేకం పొందిన ప్రకృతితోకూడి నిజశక్తిని నిక్షేపించి ఉరుక్రముడై
 ఇరవైయేడు తత్త్వాలలో ఏకకాలంలో తాను ప్రవేశించి ఘన పరిణామరూపుడై విడివిడిగా ఉన్న
 వానికి ఏకత్వం కలిగించాడు. పంచభూతాలు-పంచతన్మాత్రలు-పది ఇంద్రియాలు-కాలం, ప్రకృతి,
 మహాత్ము, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తం అహంకారం అనే అంతఃకరణ చతుష్టయం. ఇవి ఇరువదియేడు
 తత్త్వాలు.

3-205-వ.

ఇట్లు విశ్వనిర్మాణనిపుణత్వంబు నెఱుంగం జూపుచు నన్నింటికి నన్యోన్యతం గల్పించి తన
 యనుగ్రహంబునం బ్రేరితంబై కానంబడి క్రియాసామర్థ్యంబునం జెన్నొందిన తత్త్వవితానంబు
 దేవప్రేరితంబయి స్వకీయంబులగు నంశంబులచేతం బుట్టించిన విరాడ్విగ్రహంబై తత్త్వవితతి దమ
 యందుఁ జెందిన పుండరీకాక్షుని కళాంశంబున నొకటి కొకటికి నైక్యంబు వాటిల్లి పరిణతంబై
 రూపాంతరంబునం జెందె; నే తత్త్వంబునఁ జరాచరలోక పుంజంబులు నిండి యుండు, నా
 హిరణ్మయంబైన విరాడ్విగ్రహంబు నొందిన పురుషుండు సర్వజీవసమేతుండై యుండె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విశ్వ = విశ్వమును; నిర్మాణ = నిర్మించు; నిపుణత్వంబున్ = నైపుణ్యము;
ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; చూపుచున్న = చూపిస్తున్న; అన్నింటి = అన్నింటి; కిన్ = కి; అన్యోన్యతన్ =
సహకారము {అన్యోన్యత - వానిలో అవి అనుకూలించుట, సహాయపడుట}; కల్పించి = ఏర్పరచి;
తన = తన యొక్క; అనుగ్రహంబు = అనుగ్రహమువలని; ప్రేరితంబు = ప్రేరింపబడినది; ఐ = అయి;
కానంబడి = కనబడి, ఏర్పడి; క్రియా = పనిచేయగల; సామర్థ్యంబునన్ = సామర్థ్యముతో; చెన్నొందిన
= ప్రకాశించిన; తత్త్వ = తత్త్వముల; వితానము = సమూహము; దేవ = దేవునిచే; ప్రేరితంబు =
ప్రేరింపబడినవి; అయి = అయి; స్వ = తనచేత; కీయంబులు = చేయబడినవి; అగు = అయిన;
అంశంబులన్ = విషయముల; చేతన్ = చేత; పుట్టించినన్ = పుట్టించగా; విరాట్స్వరూపంబు =
విశ్వరూపము; ఐ = అయి; తత్త్వ = తత్త్వముల; వితతి = గుంపు; తమ = తమ; అందున్ = లో; చెందిన
= చెందగా; పుండరీకాక్షుని = విష్ణుని {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి
కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; కళా = కళ యొక్క; అంశంబున్ = అంశములలో; ఒకటి = ఒకటి; కిన్ =
కి; ఒకటి = ఇంకొకటి; కిన్ = కి; ఐక్యంబున్ = సహకారము, ఐకమత్యము; వాటిల్లి = సంభవించి;
పరిణతంబు = పక్వము చెందినవి; ఐ = అయి; రూప = రూపమునందు; అంతరంబునున్ =
మార్పును; చెందెన్ = చెందెను; ఏ = ఏ; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమునను; ఏనియున్ = అయినదో; చరా =
కదలగలవియును; అచర = కదలలేనివియును; లోక = లోకముల; పుంజంబులు =
సమూహములు; నిండి = నిండి; ఉండు = ఉండునట్టి; హిరణ్మయంబు = బంగారమయము; ఐన =
అయిన; విరాట్స్వరూపంబు = విరాట్స్వరూపము; ఒందిన = పొందిన; పురుషుండు = పురుషుడు;
సర్వ = సమస్తమైన; జీవ = జీవములతోను; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయి; ఉండె =
ఉండెను; అంత = అంత.

భావము:

అలా ప్రపంచాన్ని నిర్మించడంలో వాటికి నేర్పు కలగజేస్తూ శ్రీహరి క్రమానుసారంగా అన్నింటికీ
పరస్పరమైత్రి కల్పించాడు. ఇలా శ్రీహరి అనుగ్రహంచేత ప్రేరేపింపడి సృష్టిక్రియకు సమర్థమైన
తత్త్వసమూహం, తమ తమ అంశలతో విరాడ్స్వరూపంగా రూపొందింది. విష్ణుదేవుని కళాంశలతో
ఒకటి మరొక్కదానితో ఏకీభావం పొంది, పరిపక్వమై ఇంకొక రూపం ధరించింది. ఏ తత్త్వం ఈ

జగత్తంతా నిండి ఉందో హిరణ్మయమైన ఆ విరాట్ స్వరూపం ధరించిన పరమాత్మ సమస్త జీవులలో నిండి యున్న వాడయ్యాడు.

3-206-క.

జలములలోపల నిమ్ముల

జలరుహజాతాండ మందు సాహస్రాబ్దం

బులు నిలిచెఁ గార్యరూపా

కలితం బగు నవ్విరాట్సుగర్భము వరుసన్.

టీకా:

జలముల = నీటి; లోపల = లోపల; ఇమ్ములన్ = సుఖముగా; జలరుహజాతాండము = బ్రహ్మాండము
{జలరుహజాతాండము - బ్రహ్మ (జలరుహజాత, పద్మమున పుట్టినవాడు) అండము}; అందున్ =
లోపల; సహస్ర = వెయ్యి; అబ్దంబులు = సంవత్సరములు; నిలిచెన్ = ఉండినది; కార్య = కార్యము
యొక్క; రూపా = రూపముతో; కలితంబు = కూడినది; అగు = అయిన; విరాట్సుగర్భము =
విశ్వగర్భము; వరుసన్ = వరుసగా;

భావము:

ఈ విరాట్ పురుషుడు మొదటి జలాలలో ఏర్పడ్డ బ్రహ్మాండం అనే గర్భరూపంతో వేయి సంవత్సరాలు ఉన్నాడు. దాని నుండే సమస్త సృష్టి కార్యరూపంగా వెలువడింది.

3-207-తే.

దైవకర్మాత్మశక్తి వితానములను

దగిలి తనచేతఁ దనుదాన దైవశక్తి

యగుచు వెలుగొందుచునుఁ బ్రకారాంతరమునఁ

దనువు వితతంబుగాని చైతన్య మొంది.

టీకా:

దైవ = దేవుని; కర్మ = కర్మము; ఆత్మ = తన; శక్తి = శక్తుల; వితానములను = సమూహములను; తగిలి = సంధానించి; తన = తన; చేతన్ = చేత; తనున్ = తనను; తాన = తానే; దైవ = దేవుని; శక్తి = శక్తి; అగుచున్ = అవుతూ; వెలుగొందుచును = ప్రకాశిస్తూ; ప్రకార = విధానము నందలి; అంతరమునన్ = మార్పు వలన; తనువు = శరీరము; వితతంబు = విస్తారము; కాని = కానట్టి; చైతన్యము = చైతన్యమును; ఒంది = పొంది.

భావము:

దైవం, కర్మ, ఆత్మ అనువాటి శక్తి వ్యాపించి భగవంతుడు తానే బహుళ రూపాలతో వెలుగొందుతాడు. అప్పుడు సంకల్పమయమైన సృష్టి చైతన్యంతో విస్తరిస్తుంది గాని దేహం ఏర్పడదు.

3-208-తే.

రూపసంసక్తిఁ జేసి నిరూఢకర్మ

శక్తియును వృత్తిభేదసంసక్తి దశ వి

ధముల గలిగిన ప్రాణరూపమున నాత్మ

శక్తి బోధత్వ మగుచున్న శక్తి గలిగి.

టీకా:

రూప = రూపమునందు; సంసక్తిన్ = ఆసక్తి; చేసి = వలన; నిరూఢ = నేర్పరియైన; కర్మ = చేయు; శక్తియును = సామర్థ్యమును; వృత్తి = వర్తనల లోని; భేద = భేదముల వలన; సంసక్తిన్ = ఆసక్తితో; దశ = పది; విధములన్ = విధములుగా; కలిగినన్ = కలుగగా; ప్రాణ = ప్రాణము యొక్క; రూపమున = రూపములో; ఆత్మ = తన; శక్తిన్ = శక్తిని; బోధత్వము = తెలియబడుట; అగుచున్న = అవుతున్న; శక్తి = సామర్థ్యమును; కలిగి = పొంది.

భావము:

ఆ చైతన్య శక్తికి రూపాలుగా ఏర్పడే లక్షణం ఏర్పడుతుంది. అదే కర్మశక్తి. దీనివల్ల అనేక ప్రవృత్తి భేదాలు ఉద్భవిస్తాయి. దాని యందు పది విధాలైన ప్రాణాలు స్పందిస్తాయి. ఇన్ని శక్తులతో గూడిన ప్రజ్ఞవల్ల తాను అనగా ఏమో తనకు తెలిసే శక్తి ఏర్పడుతుంది.

3-209-క.

త్రివిధం బగుచును నాధ్యా

త్యవిభేదంబులనుఁ బాపి ముటి యధిభూతా

త్మ విరాడ్రూపమ్మగు నిది

వివిధప్రాణులకు నాత్మవిధమై మఱియున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

త్రివిధంబున్ = మూడు విధములు {త్రివిధములు - 1 అధ్యాత్మము 2 అధిభూతము 3 అధిదైవము};
అగుచున్ = అవుతూ; అధ్యాత్మ = అధ్యాత్మ {అధ్యాత్మ - కర్మశక్తి. అధిభౌతికము - స్వరూపభేదము.
అధిదైవతము - సామర్థ్య దోహదము, అధిదేవత}; విభేదంబులన్ = విశేష భేదములను; పాపి =
వ్యాపింపజేసి, పాయంజేసి; ముటి = మరియు; అధిభూత = అధిభూతము; ఆత్మ = తన;
విరాడ్రూపము = విరాట్స్వరూపము; అగు = అయిన; ఇది = ఇది; వివిధ = రకరకముల; ప్రాణుల =
జీవుల; కున్ = కు; ఆత్మ = ఆత్మల; విధము = రకము; ఐ = అయి; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

అధ్యాత్మం, అధిభూతం, అధిదైవం అనబడే మూడు భేదాలు కలిగి ఈ విరాటం స్వరూపం జీవులకు తాను ఆత్మగా మెలగుతుంది.

3-210-క.

జీవంబై పరమాత్మకు

తావలమై యాదిమావతారం బగు న

దేవుని గర్భంబున భూ

తావలితోడం బ్రపంచ మర్థిం దోచెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జీవంబు = జీవము; ఐ = అయి; పరమాత్మ = పరమాత్మ; కున్ = కు; తావలము = స్థానము; ఐ = అయి; ఆదిమ = మొదటి; అవతారంబు = అవతారము (అవతారము - స్వ స్వరూప భేదము); అగు = అయిన; ఆ = ఆ; దేవుని = దేవుడి యొక్క; గర్భంబునన్ = గర్భములో; భూత = జీవుల; తోడన్ = తో; ప్రపంచము = లోకము (ప్రపంచము - పంచపంచముల వలన వ్యాపించినది); అర్థిన్ = చక్కగా; తోచెన్ = ఏర్పడెను;

భావము:

సమస్తానికి జీవమై పరమాత్మకు స్థానమై తొలి అవతారమైన ఆ విరాట్ పురుషుని గర్భం నుండి భూతమయ మైన ఈ సమస్త ప్రపంచం పుట్టింది.

3-211-వ.

ఇట్లు దోచిన విరాట్పురుషుం డాధ్యాత్మి కాధిదైవి కాధిభౌతికంబు లను భేదంబులచేఁ బూర్వోక్తమంబున వెలుగొందు" ననుచు విదురునకు మైత్రేయుం డెఱింగించె" నని చెప్పి; వెండియు నిట్లనియె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తోచిన = ఏర్పడిన; విరాట = విరాట్టు అను (విశ్వ); పురుషుండు = పురుషుడు; అధ్యాత్మ = అధ్యాత్మము; అధిదైవిక = అధిదైవికము; అధిభౌతికంబులు = అధిభౌతికములు; అను =

అనే; భేదంబులన్ = భేదములు; చేన్ = చేత; పూర్వ = ముందు; ఉక్త = చెప్పబడిన; క్రమంబునన్ = విధముగ; వెలుగొందున్ = ప్రకాశించును; అనుచున్ = అంటూ; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; ఎఱింగించెన్ = తెలిపెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా విరాజిల్లిన విరాట్ పురుషుడు, ఆధ్యాత్మికము, ఆధిదైవికము, ఆధిభౌతికము అనే భేదాలతో మొదట చెప్పిన విధంగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు" అని మైత్రేయుడు విదురునికి తెలియజెప్పినాడని మళ్ళీ శ్రీశుకుడు పరీక్షిత్తుతో ఇలా అన్నాడు.

3-212-చ.

"హరి పరమాత్ముఁ డీశుఁ డజుఁ డాధ్యుఁ డనంతుఁ డనంతమూర్తి సా

గరతనయాహృదీశుఁడు వికారవిదూరుఁడు నిత్యమంగళా

కరుఁడు గృపాపయోనిధి యక్రల్మషచిత్తుఁడు సర్వశక్తి దా

మరసవిలోచనుండు బుధమాన్యచరిత్రపవిత్రుఁ డిమ్ములన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణువు {హరి - పాపసంగములను హరించువాడు, విష్ణువు}; పరమాత్ముడు = విష్ణువు
 {పరమాత్ముడు - అత్యున్నతమైన ఆత్మ యైనవాడు, విష్ణువు}; ఈశుడు = విష్ణువు {ఈశుడు -
 ప్రభువు}; అజుడు = విష్ణువు {అజుడు - జన్మము లేనివాడు, విష్ణువు}; ఆధ్యుడు = విష్ణువు {ఆధ్యుడు -
 ప్రార్థింప దగిన వాడు, విష్ణువు}; అనంతుడు = విష్ణువు {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు};
 అనంతమూర్తి = విష్ణువు {అనంతమూర్తి - అనంతమైన స్వరూపము కలవాడు, విష్ణువు};
 సాగరతనయాహృదీశుఁడు = విష్ణువు {సాగరతనయాహృదీశుఁడు - సాగరతనయ (లక్ష్మీదేవి)
 హృదీశుడు (భర్త), విష్ణువు}; వికారవిదూరుఁడు = విష్ణువు {వికారవిదూరుఁడు - వికారములకు
 విశేషముగ దూరము అయినవాడు, విష్ణువు}; నిత్యమంగళాకరుఁడు = విష్ణువు

{నిత్యమంగళాకరుడు - శాశ్వతమైన శుభప్రదమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు}; కృపాపయోనిధి = విష్ణువు {కృపాపయోనిధి - దయ అను సముద్రము (పయోనిధి) వంటివాడు, విష్ణువు}; అకల్మషచిత్తుడు = విష్ణువు {అకల్మషచిత్తుడు - అకల్మష (నిర్మలమైన) మనసు కలవాడు, విష్ణువు}; సర్వశక్తి = విష్ణువు {సర్వశక్తి - సర్వమునకు శక్తి యైనవాడు, విష్ణువు}; తామరసవిలోచనుండు = విష్ణువు {తామరసవిలోచనుండు - తామర (పద్మముల) స(వంటి) వి(విశిష్ట) లోచనుండు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; బుధమాన్యచరిత్రపవిత్రుడు = విష్ణువు {బుధమాన్యచరిత్ర పవిత్రుడు - బుధ (మంచివారి)చే మన్నింపబడు చరితము (వర్తనము) వలన పరిశుద్ధమైనవాడు, విష్ణువు}; ఇమ్ములన్ = విస్తారముగ.

భావము:

ఆ శ్రీహరి, పరమాత్ముడు, ఈశ్వరుడు, అజుడు, ఆధ్యుడు, అనంతుడు, అనంతమూర్తి, లక్ష్మీరమణుడు, నిర్వికారుడు, నిత్యమంగళస్వరూపుడు, కరుణాసముద్రుడు, నిర్మలహృదయుడు, సమస్త శక్తిమంతుడు, కమదళ నేత్రుడు, సకల బుధ సంస్తవనీయ చరిత్రుడు, పరమ పవిత్రుడు.

3-213-వ.

ఇత్తైఱంగున నీశుం డగు నధోక్షజుండు మహదాదితత్త్వంబుల మనంబుల ఘనంబులగు తలంపులు దానెఱింగి యట్టి తత్త్వంబుల వివిధ వృత్తిలాభంబునకై స్వకీయచిచ్ఛక్తిచే నిటు లొనర్తు నని చింతించి నిజకళాకలితం బగు విరాడ్విగ్రహంబు నందు నగ్ని ప్రముఖం బగు దేవతావళి కెల్ల నివాసం బగుచుఁ గానంబడిన వైరాజపురుషుని యాస్యాద్యవయవంబుల వినిపింతు దత్తావధానుండవై వినుము.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇత్తైఱంగునన్ = విధముగ; ఈశుడు = విష్ణువు {ఈశుడు - ప్రభావము కలవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; అధోక్షజుండు = విష్ణువు {అధోక్షజుండు - వ్యు. అక్షజం - ఇంద్రియ జ్ఞానమ్, అధి - అధరమ్, అధి+అక్షజం యస్య - అధోక్షజః, బహువ్రీహి, వేనిని తెలియుటకు ఇంద్రియజ్ఞానము అసమర్థమైనదో అతడు, విష్ణువు, సంసార ధర్మ స్పర్శ రహితుడు, నిజరూపజ్ఞానము కలవాడు,

విష్ణుసహస్రనామాలు శ్రీశంకరభాష్యం 415వ నామం; మహత్ = మహత్తు; ఆది = మొదలగు;
 తత్త్వంబులన్ = తత్త్వముల; మనంబులన్ = మనసులలోని; ఘనంబులు = పెద్ద పెద్దవి; అగు =
 అయిన; తలంపులు = ఆలోచనలను; తాన్ = తాను; ఎఱింగి = తెలిసికొని; అట్టి = అట్టి; తత్త్వంబులన్
 = తత్త్వములను; వివిధ = రకరకాల; వృత్తి = వర్తనలలోని; లాభంబున = సార్థక్యమున; కై = కొరకు; స్వ
 = తనచేత; కీయ = చేయబడిన; చిత్ = చైతన్య స్వరూప; శక్తి = సామర్థ్యము; చేన్ = చేత; ఇటుల = ఈ
 విధముగ; ఒనర్తును = చేయుదును; అని = అని; చింతించి = భావించి; నిజ = తన యొక్క; కళా =
 అంశలతో; కలితంబున్ = కూడినది; అగు = అయిన; విరాట్స్వరూపంబున్ = విరాట్స్వరూపము;
 అందున్ = లో; అగ్ని = అగ్నిదేవుడు; ప్రముఖంబు = మొదలగు ముఖ్యము; అగు = అయిన; దేవతా =
 దేవతల; ఆవళి = సమూహముల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అంతటికిని; నివాసంబు = తన అంశ
 కలవానిగ; అగుచున్ = అవుతూ; కానంబడిన = ఏర్పడగా; వైరాజపురుషుని = విరాట్పురుషుని
 (వైరాజపురుషుడు - (విశ్వముగ) విరాజిల్లుతున్న సామర్థ్య రూపుడు (పురుషుడు), విష్ణువు); ఆస్య =
 ముఖము; ఆది = మొదలగు; అవయవంబులన్ = అవయవములను; వినిపింతు = వినిపించెదను;
 దత్త = ధరించిన; అవధానుండవు = శ్రద్ధ కలవాడవు; ఐ = అయి; వినుము = విను.

భావము:

సర్వేశ్వరుడైన పరాత్పరుడు అలా మహదాది తత్త్వాల మనస్సులలోని గొప్ప ఆలోచనలన్నీ
 తెలుసుకున్న వాడై. ఆ తత్త్వాల ప్రవర్తనలన్నీ సఫలం కావటానికి తన చైతన్యం శక్తిని
 ఉపయోగించాలని నిశ్చయించాడు. తన కళలతో కూడిన విరాట్టు స్వరూపంలో అగ్ని మొదలైన
 దేవత లందరికీ నివాసాలు కల్పించాడు. విరాట్ పురుషుని ముఖం మొదలైన అవయవాల
 స్వరూపాలను వినిపిస్తాను. ఏకాగ్రమైన భావంతో ఆకర్షించు.

3-214-నీ.

నరనుత! యా దివ్య**పురు**షోత్తముని పృథ-

గ్భావంబు నొంది ము**ఖం**బువలన

భువనపాలకుడైన **ప**వమానసఖుఁ డంత-

రాత్ముఁ డీశ్వరునంశ**మై**నవాని

కనయంబు ననుకూల **మ**గుచు నిజస్థాన-

మునఁ బ్రవేశించిన ముఖము నందుఁ
బరఁగు జీవుండు శబ్దము నుచ్చరించుఁ బృ-
థ్వ్యావములను నేత్రముల నినుఁడు

3-214.1-తే.

చక్షురింద్రియ యుక్తుడై సరవిఁజెంది
రూపవిజ్ఞాన మహిమ నిరూఢి నొందు
మఱియుఁ జర్మంబునను బవమానుఁ డీశ్వ
రాంశమై తత్తరింద్రియ ముండుఁ గూడి.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నరనుత = నరులచే కీర్తింపబడువాడ; ఆ = ఆ; దివ్య = దివ్యమైన; పురుషోత్తముని =
పురుషోత్తముని; పృథక్ = వేరుగా ఉండే; భావంబున్ = విధనము; ఒంది = పొంది; ముఖంబు =
ముఖము; వలనన్ = వలన; భువన = లోకమును; పాలకుడు = పాలించువాడు; ఐన = అయిన;
పవమానసఖుడు = అగ్నిదేవుడు {పవమానసఖుడు - వాయుదేవుని మిత్రుడు, అగ్నిదేవుడు};
అంతరాత్ముడు = అందరిలోను ఉండువాడు; ఈశ్వరున్ = విష్ణుని; అంశము = కళ; ఐనవాని =
అయినవాని; కిన్ = కి; అనయంబున్ = సతతము; అనుకూలము = అనుకూలము; అగుచున్ =
అవుతూ; నిజ = స్వంత; స్థానమున = స్థానములో; ప్రవేశించిన = ప్రవేశించగ; ముఖమున్ =
ముఖము, నోటి; అందున్ = లో; పరగు = ప్రసిద్ధుడు అగు; జీవుండు = జీవుడు; శబ్దమును =
శబ్దమును; ఉచ్చరించున్ = పలుకును; పృథక్ = వేరుగా ఉండే; భావంబులన్ = విధములలో;
నేత్రములన్ = కన్నులలో; ఇనుడు = సూర్యుడు; షవీ చక్షుః = చూచు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములతో;
యుక్తుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సరవిన్ = ఒప్పిదము; చెంది = పొంది; రూప = ఆకారమును;
విజ్ఞాన = తెలిసికొను; మహిమన్ = సామర్థ్యమును; నిరూఢిన్ = ప్రసిద్ధి; ఒందు = పొందును;
మఱియున్ = ఇంకను; చర్మంబునను = చర్మమునందు; పవమానుడు = వాయుదేవుడు; ఈశ్వర =

ఈశ్వరుని; అంశము = కళతోకూడినవాడు; ఐ = అయ్య; తత్ = ఆ; త్వక్ = చర్మము అను;
ఇంద్రియమున్ = ఇంద్రియమును; కూడి = కలిసి.

భావము:

ఓ భవ్యచరిత్రుడవైన విదురా! ఆ దివ్యమూర్తియైన విరాట్పురుషుని నుండి కొంతభాగం వేరయింది.
అది ముఖంగా రూపొందింది. ఆ పరమేశ్వరుని అంశ గలవాడై వాయుడైవుని మిత్రుడైన
అగ్నిదేవుడు ముఖాన్ని నిజస్థానంగా చేసుకొన్నాడు. అందువల్ల జీవుడు శబ్దాన్ని పలుక
గలుగుతున్నాడు. విరాట్ పురుషునినుండి మరికొంత భాగము వేరై కన్నులుగా రూపొందాయి.
సూర్యుడు చక్షురింద్రియానికి అధికారియై రూప విజ్ఞానాన్ని జీవునకు కలుగజేస్తున్నాడు. అట్లే
విరాట్పురుషునిలో కొంతభాగం వేరై చర్మంగా ఏర్పడింది. ఈశ్వరాంశ అయిన వాయువు
త్వగింద్రియంలో నిల్చాడు.

3-215-వ.

నిజవాసంబు నాశ్రయించి జీవుండు స్పర్శేంద్రియగతుండై పృథగ్భావం బయ్యె; శ్రోత్రంబుల దిక్కు
లచ్యుత కళాంశంబు లగు శ్రవణేంద్రియ యుక్తంబులై నిజస్థానంబునం బొంది జీవుండు
శబ్దజ్ఞానగతుం డగు; వెండియుఁ దాలువు నిర్భిన్నంబయిన లోకపాలుఁ డగు వరుణుం డందుఁ
బ్రవేశించి రసనేంద్రియంబుచేఁ బ్రకాశించినం బ్రాణి రసంబులం గ్రహించె; పరమేశ్వరుని
నాసికేంద్రియంబు పృథగ్భావంబు నొంది యాశ్వినేయాధిష్ఠానంబై పూణాంశంబు నొందిన
జంతువు గంధగ్రహణ సమర్థం బయ్యె; వెండియు భిన్నంబయిన చర్మంబున నోషధులునుఁ
బరమపురుషాంశంబు లయిన కేశంబులం గూడి నిజనివాసంబు నొందిన జీవుండు
కండూయమానుం డగు; భిన్నభూతంబైన మేధ్రంబునం బ్రజాపతి రేతంబున నిజస్థానంబు నొంది
జీవుం డానందంబునం బొరయు; భిన్నభావం బైన గుదంబున మిత్రుం డచ్యుతాంశంబును బొంది
పాయువుం గూడి నిజాస్థానంబు నొందుచు జీవుండు విసర్గంబుఁ జెందు; వేఱువేఱైన
బాహువులం ద్రిదశాధీశ్వరుం డయిన పురంధరుండు క్రయవిక్రయాది శక్తియుక్తుం డగుచు
నిజస్థానంబు నొంది జీవుండు వానిచేత జీవికం బొందు; మఱియుఁ బాదంబులు నిర్భిన్నంబు
లయిన విష్ణుండు స్వావాసంబు గైకొని గతిశక్తిం బొందిన జీవుండు గమనాగమ నార్హుండయ్యె;
వెండియు భిన్నభావం బయిన హృదయంబు మనంబుతోడం గలిసి నిజాధిష్ఠానంబునం

జందుండు ప్రవేశించిన జీవుండు శరీరసంకల్పాది రూపం బగు వికారంబునుం బొందు;
భిన్నభావంబైన యహంకారంబున నహంకృతి యుక్తుండై రుద్రుండు నిజస్థానంబుగా
వసీయించు; నా యహంకృతిచే శరీరకర్తవ్యంబులు నడపు బుద్ధి వాగీశ్వరావాసంబై
హృదయంబుతోడం గలసి నిజాధిష్ఠానంబున బోధాంశంబుచే వెలింగిన శరీరి బోధవ్యతం
బొందు; భిన్నంబైన చిత్తంబు బ్రహ్మవాసంబై చేతనాంశంబు నొందినఁ బ్రాణి విజ్ఞానంబునుం
బొందు; నట్టి విరాట్పురుషుని శీర్షంబున స్వర్గంబునుఁ, జరణంబుల వసుమతియు, నాభి యందు
గగనంబునుఁ గలిగె సత్త్వాదిగుణ పరిణామంబుల నమరు లైరి; ఊర్జిత సత్త్వగుణంబున
నద్దేవతలు త్రిదివంబునుఁ బొందిరి; రజోగుణంబున మనుజులును, గవాదులును ధరణిం బొందిరి;
తామసంబున భూతాదులైన రుద్రపారిషదులు ద్యావాపుథివ్యంతరం బగు వియత్తలంబునుం
బొందిరి ముఖంబువలన నామ్నాయంబు లుత్పన్నంబయ్యె; వెండియు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నిజ = స్వంత; వాసంబున్ = స్థానమును; ఆశ్రయించి = చేరి; జీవుండు = జీవుడు; స్పర్శ = స్పర్శ
తెలియు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియము; గతుండు = కలవాడు; ఐ = అయి; పృథక్ = వేరే; భావంబున్ =
భాగము; అయ్యెన్ = ఆయెను; శ్రోత్రంబులన్ = చెవులలో; దిక్కులు = దిక్కులు; అచ్యుత = విష్ణుని
{అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; కళా = కళ యొక్క; అంశంబులు =
అంశములు; అగు = అయిన; శ్రవణ = విను; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముతో; యుక్తంబులు = కూడినవి;
ఐ = అయి; నిజ = స్వంత; స్థానంబునన్ = స్థానమును; పొంది = పొంది; జీవుండు = జీవుడు; శబ్ద =
వినగలుగు; జ్ఞాన = జ్ఞానము; గతుండు = కలవాడు; అగు = అగును; వెండియున్ = ఇంకను;
తాలువు = అంగిలి; నిర్భిన్నంబు = వేరయినది; అయిన = అయిన; లోకపాలుడు = లోకపాలుడు;
అగు = అయిన; వరుణుండు = వరుణుడు; అందున్ = అందులో; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి;
రసనేంద్రియంబు = నాలుక; చేన్ = చే; ప్రకాశించినన్ = వ్యక్తముకాగ; ప్రాణి = జీవుడు; రసంబులన్
= రుచులను; గ్రహించెన్ = తెలిసెను; పరమేశ్వరుని = విష్ణుని {పరమేశ్వరుడు - అత్యుత్తమమైన
ప్రభువు, విష్ణువు}; నాసిక = ముక్కు అను; ఇంద్రియంబు = ఇంద్రియము; పృథక్ = వేరుగా ఉండే;
భావంబున్ = భాగమును; ఒంది = పొంది; ఆశ్వినేయ = ఆశ్విన్ దేవతల; అధిష్ఠానము = నివాసము;
ఐ = అయి; పూణ = ముక్కు అను; అంశంబును = భాగమును; ఒందిన = పొందిన; జంతువు =

జీవుడు; గంధ = వాసన; గ్రహణ = తెలిసికొను; సమర్థంబు = సామర్థ్యంబు కలది; అయ్యెన్ =
 అయ్యెను; వెండియున్ = ఇంకను; భిన్నంబు = వేరయిన; అయిన = అయిన; చర్మంబునన్ =
 చర్మములో; ఓషధులును = ఓషధులును; పరమపురుష = విష్ణుని (పరమపురుషుడు - అత్యుత్తమ
 సామర్థ్యుడు (పురుషుడు), విష్ణువు); అంశంబులు = అంశలు; అయిన = అయినట్టి; కేశంబులన్ =
 వెంట్రుకలును; కూడి = కలిసి; నిజ = స్వంత; నివాసంబు = నివాసము; ఒందిన = పొందిన; జీవుండు
 = జీవుడు; కండూయమానుండు = దురద కలవాడు , గోకుకొనువాడు; అగు = అగును;
 భిన్నభూతంబు = వేరైనది; ఐన = అయిన; మేథుంబునన్ = పురుషావయవమున; ప్రజాపతి =
 ప్రజాపతి యొక్క; రేతంబునన్ = శుక్రధాతువునందు; నిజ = స్వంత; స్థానంబున్ = నివాసము; ఒంది
 = పొంది; జీవుండు = జీవుడు; ఆనందంబున్ = ఆనందములో; బొరయున్ = అతిశయించును; భిన్న
 = వేరైన; భావంబు = భాగము; ఐన = అయిన; గుదంబునన్ = గుదమునందు; మిత్రుడు = మిత్రుడు;
 అచ్యుత = విష్ణుని (అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు); అంశంబును =
 అంశను; పొంది = పొంది; పాయువున్ = మలమువిడుచు అవయవమును; కూడి = కలిసి; నిజ =
 స్వంత; స్థానంబున్ = నివాసమును; ఒందుచున్ = పొందుచు; జీవుండు = జీవుడు; విసర్గంబున్ =
 (మలము) విసర్జించుటను; చెందు = పొందును; వేలువేలు = వేరువేరుగా; ఐన = అయిన;
 బాహువులు = చేతులు; అందున్ = అందు; త్రిదశ = దేవతలకి; ఆధీశ్వరుండు = అధిపతి; అయిన =
 అయిన; పురంధరుడు = ఇంద్రుడు; క్రయ = తీసుకొను; విక్రయ = ఇచ్చు; ఆది = మొదలగు; శక్తి =
 సామర్థ్యముతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; అగుచు = అవుతూ; నిజ = స్వంత; స్థానంబు =
 నివాసము; ఒంది = పొంది; జీవుండు = జీవుడు; వాని = వాటి; చేత = వలన; జీవికన్ =
 జీవనాధారమును, వృత్తిని; పొందు = పొందును; మఱియున్ = ఇంకనూ; పాదంబులు =
 పాదములు; నిర్భిన్నంబులు = వేలువేలు; అయినన్ = అయిన; విష్ణుండు = విష్ణువు; స్వ = స్వంత;
 ఆవాసంబున్ = నివాసమును; కైకొని = పొంది; గతి = గమన; శక్తిన్ = సామర్థ్యమును; పొందిన =
 పొందిన; జీవుండు = జీవుడు; గమన = వెళ్ళుటకు; ఆగమన = వచ్చుటకు; అర్హుండు = సమర్థుండు;
 అయ్యెన్ = అయ్యెను; వెండియున్ = ఇంకనూ; భిన్న = వేరైన; భావంబున్ = భాగము; అయిన =
 అయిన; హృదయంబు = హృదయము; మనంబు = మనసు; తోడన్ = తో; కలిసి = కలిసి; నిజ =
 స్వంత; అధిష్ఠానంబునన్ = నివాసమునందు; చంద్రుండు = చంద్రుడు; ప్రవేశించిన = ప్రవేశించిన;
 జీవుండు = జీవుడు; శరీర = శరీర మందలి; సంకల్ప = సంకల్పము; ఆది = మొదలగు; రూపంబు =
 రూపము; అగు = అయిన; వికారంబునున్ = మార్పును; పొందు = పొందు; భిన్న = వేరైన; భావంబు

= భాగము; ఐన = అయిన; అహంకారంబున = అహంకారమున; అహంకృతి = అహంకారముతో;
 యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయి; రుద్రుండు = శివుడు {రుద్రుడు - రౌద్రము యొక్క రూపము
 కలవాడు, శివుడు}; నిజ = స్వంత; స్థానంబుగా = నివాసముగా; వసించు = నివసించు; ఆ = ఆ;
 అహంకృతి = అహంకారము; చేన్ = చేత; శరీర = శరీరము యొక్క; కర్తవ్యంబులు = చేయవలసిన
 పనులు; నడపు = చేయును; బుద్ధి = బుద్ధి; వాక్ = పలుకుటకు; ఈశ్వర = అధిదేవత; ఆవాసంబున్ =
 నివాసము; ఐ = అయి; హృదయంబు = హృదయము; తోడన్ = తో; కలసి = కలసి; నిజ = స్వంత;
 అధిష్ఠానంబునన్ = నివాసమున; బోధ = బోధపడు అను; అంశంబున్ = కళ; చేన్ = చేత; వెలింగిన
 = ప్రకాశించిన; శరీర = దేహి; బోధవ్యతన్ = బోధపడుటను; ఒందు = పొందు; భిన్నంబు = వేరైన;
 చిత్తంబు = మనసు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునికి; ఆవాసంబున్ = నివాసము; ఐ = అయి; చేతన =
 జ్ఞానము అను; అంశంబునన్ = కళను; ఒందిన = పొందిన; ప్రాణి = జీవుడు; విజ్ఞాంబునున్ =
 విజ్ఞానమును; పొందు = పొందు; అట్టి = అటువంటి; విరాట్పురుషుని = విరాట్పురుషుని;
 శీర్షంబునన్ = శిరస్సునందు; స్వర్గంబును = స్వర్గమును; చరణంబులన్ = పాదములను;
 వసుమతియున్ = భూమియును; నాభి = బొడ్డు; అందున్ = అందు; గగనంబునున్ = ఆకాశమును;
 కలిగెన్ = కలిగెను; సత్త్వాది = సత్త్వాది {సత్త్వాది - సత్త్వరజస్తమోగుణములు, త్రిగుణములు}; గుణ =
 గుణముల; పరిణామంబులన్ = మార్పుల వలన; అమరులు = దేవతలు; ఐరి = ఏర్పడిరి; ఊర్జిత =
 గట్టి, కూర్చుకొన్న; సత్త్వగుణంబునన్ = సత్త్వగుణమువలన; ఆ = ఆ; దేవతలు = దేవతలు;
 త్రిదివంబున్ = స్వర్గమును; పొందిరి = పొందిరి; రజోగుణంబునన్ = రజోగుణము వలన;
 మనుజులును = మానవులును; గవాదులును = గోవులు మొదలగునవియును {గవాదులు - గో +
 ఆదులు}; ధరణిన్ = భూమి మీద పుట్టుటను; పొందిరి = పొందిరి; తామసంబునన్ =
 తామసగుణమున; భూత = భూతములు; ఆదులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన;
 రుద్రపారిషదులు = రుద్రగణములు {రుద్రపారిషదులు - రుద్రుని చుట్టును కూర్చుండు వారు,
 రుద్రగణములు}; ద్యావ = ఆకాశమును; పృథివి = భూమికిని; అంతరంబున్ = నడుమనున్నది; అగు
 = అయిన; వియత్ = ఆకాశ; తలంబున్ = లోకమును; పొందిరి = పొందిరి; ముఖంబు = ముఖము;
 వలన = వలన; ఆమ్నాయంబులు = వేదములు; ఉత్పన్నంబున్ = పుట్టినవి; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
 వెండియున్ = మరియును.

భావము:

జీవునకు స్పర్శజ్ఞానాన్ని కలగించు విరాట్పురుషు నుండి వేరైన చెవులయందు ఈశ్వరాంశలైన దిక్కులు జీవుని శ్రవణేంద్రియాన్ని కూడి జీవునకు శబ్ద జ్ఞానాన్ని కలిగిస్తున్నవి. అట్లే వేరైన తాలువులందు లోకపాలకుడైన వరుణుడు ఈశ్వరాంశతో ప్రవేశించి జీవుని రసనేంద్రియంగా ప్రకాశిస్తున్నాడు. అందువల్ల ప్రాణి రుచులను తెలుసుకొంటాడు. పరమేశ్వరుని నాసికేంద్రియం వేరై ఆయన అంశగల అశ్వినీ దేవతలకు అధిష్టాన మయింది. అందువల్ల జీవునకు వాసన చూచే శక్తి కలిగింది. పరమపురుషునుండి వేరైన చర్మం ఓషధులు ఆయన అంశలైన కేశాలను కూడడంచేత జీవునకు కండూయమానస్థితి (గోకుకొనుట) ఏర్పడింది. అట్లే పరమేశ్వరుని నుండి వేరైన పురుషాంగంలో ఈశ్వరునినుండి వేరైన గుదస్థానంలో అచ్యుతాంశమైన మిత్రుడు, వాయువుతో కూడి ప్రవేశించటంవల్ల జీవునకు మలవిసర్జన శక్తి కలుగుతున్నది. విరాట్పురుషుని నుండి వేరైన చేతులందు ఈశ్వరాంశమైన ఇంద్రుడు ప్రవేశించటం వల్ల ఇచ్చిపుచ్చుకొను శక్తి కలవాడై.

నిజస్థానాన్ని పొందిన జీవుడు జీవనోపాధిని పొందుతున్నాడు. విరాటం పురుషుని నుండి వేరైన పాదాలను విష్ణువు అధిష్టించి గమన శక్తి కలిగించటం వల్ల జీవుడు నడచుటకు శక్తి మంతు డగుతున్నాడు. పరమేశ్వరుని నుండి బయటికి వచ్చిన హృదయం పొందుతున్నాడు. వేర్పాటు చెందిన అహంకారంలో అహంకృతియుక్తుడైన రుద్రుడు నిజస్థానంగా ప్రవేశించి నప్పుడు జీవుడు కర్తవ్యాలను నిర్వర్తిస్తాడు. విడివడిన బుద్ధి వాగీశ్వరుని ఆవాసమై హృదయంతో కలిసి జ్ఞానాంశతో వెలిగినప్పుడు జీవునకు గ్రహణశక్తి కలుగుతుంది. వేరుపడిన చిత్తం బ్రహ్మకు ఆవాసమై చేతనాంశం పొందినప్పుడు జీవుడు విజ్ఞానాన్ని పొందుతాడు.

అటువంటి విరాట్పురుషుని శిరస్సునుండి స్వర్గమూ, పాదాల నుండి భూమీ, నాభి నుండి ఆకాశమూ కలిగాయి. సత్త్వరజస్తమోగుణాల మార్పుచేత జీవులు అమరు లయ్యారు. సత్త్వగుణం అధికంగా ఉండడంచేత ఆ దేవతలు స్వర్గాన్ని పొందారు. రజోగుణంవల్ల మనుష్యులూ, గోవులూ మొదలైన జీవులు భూమిని పొందారు. విరాట్పురుషుని ముఖం నుండి వేదాలు పుట్టాయి.

3-216-క.

ధర్మణీదివిజలు శ్రుతులును

నరవర యమ్మేటి ముఖమునంబోడముట భూ

సురుడఖిల వర్ణములకున్

గురుడున్ ముఖ్యుండు నయ్యె గుణరత్ననిధి!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ధరణీదివిజలు = బ్రాహ్మణులు {ధరణీదివిజలు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; శ్రుతులును =
వేదములును; నరవర = రాజా {నరవరుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాని;
ముఖమునన్ = ముఖమునుండి; పొడముటన్ = పుట్టుటచే; భూసురుడు = బ్రాహ్మణుడు
{భూసురుడు - భూమికి దేవత, బ్రాహ్మణుడు}; అఖిల = సమస్తమైన; వర్ణముల = జాతుల; కున్ =
కిని; గురుడున్ = గురువును; ముఖ్యుండున్ = ముఖ్యమైనవాడును; అయ్యెన్ = అయ్యెను; గుణ =
(మంచి) గుణములు అను; రత్న = రత్నములకు; నిధి = నిధివంటివాడు.

భావము:

ఓ ప్రశస్త గుణసంపన్నుడవైన పరీక్షిన్మహారాజా! బ్రాహ్మణులూ, వేదాలూ ఆ విరాట్ పురుషుని
ముఖం నుండి పుట్టడం వల్ల బ్రాహ్మణుడు సమస్త వర్ణాలకు జ్యేష్ఠుడూ, శ్రేష్ఠుడు అయ్యాడు.

3-217-క.

ధరుబ్రాహ్మణాదికముఁ ద

స్వరబాధలఁ బొందకుండఁ గైకొని కావం

బురుషోత్తము బాహువులన్

నరనాథకులంబు పుట్టి నయతత్త్వనిధి!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ధరన్ = భూమిమీద; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు; ఆదికము = వర్గము; తస్కర = దొంగల; బాధలన్ = బాధలను; పొందకుండన్ = పొందకుండ ఉండుటకై; కైకొని = సంకల్పించి, చేపట్టి; కావన్ = కాపాడుటకు; పురుషోత్తమున్ = పురుషోత్తముని; బాహువులన్ = చేతులను; నరనాథ = రాజుల {నరనాథుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; కులంబు = వంశములు; పుట్టె = పుట్టెను; నయ = న్యాయము; తత్త్వ = తత్త్వములకు; నిధి = నిధివంటివాడా.

భావము:

ఓ నీతి విద్యావిశారదుడవైన విదురా! బ్రాహ్మణాది వర్ణాల వారు దొంగలూ దుండగులూ మొదలైన వారి వల్ల బాధలు పొందకుండా వారిని రక్షించడానికే ఆ పురుషోత్తముని భుజాల నుండి క్షత్రియజాతి జన్మించింది.

3-218-క.

గణుతింపగఁ గృషి గోర

క్షణ వాణిజ్యాది కర్మకలితంబుగ నా

గుణనిధి యూరువు లందుం

ప్రణుతింపగ వైశ్యజాతి ప్రభవం బయ్యెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గణుతింపగన్ = ఎంచి చూసిన; కృషి = వ్యవసాయము; గోరక్షణ = ఆవులను పాలించుట; వాణిజ్య = వ్యాపారంబును; ఆది = మొదలగు; కర్మ = పనులు, వృత్తులు; కలితంబుగన్ = కూడినవిగా; ఆ = ఆ; గుణనిధి = భగవంతుని {గుణనిధి - గుణములకు స్థానమైన వాడు, విష్ణువు}; ఊరువులు = తోడల; అందున్ = అందు; ప్రణుతింపగన్ = కీర్తించునట్లు; వైశ్య = వాణిజ్యము చేయు వైశ్య; జాతి = వర్ణము; ప్రభవంబు = ఏర్పడుట; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

వ్యవసాయం, గోసంరక్షణం, వ్యాపారం మొదలైన కార్యాలను నిర్వహించటం కోసం ఆ సర్వేశ్వరుని తొడల నుండి వైశ్యజాతి ఆవిర్భవించింది.

3-219-తే.

తివిరి సేవకధర్ములై దేవదేవు

పదములను శూద్రసంతతు లుదయ మైరి

ఏర లందఱుఁ దమతమ విహితకర్మ

మలరఁ జేయుచు జనకుండు నాత్మ గురుఁడు.

టీకా:

తివిరి = సంకల్పించి; సేవక = సేవించుటయే; ధర్ములు = వర్తనగ కలవారు; ఐ = అయి; దేవదేవు = విష్ణుని (దేవదేవుడు - దేవతలకును దేవుడు, విష్ణువు); పదములను = పాదములందు; శూద్ర = శూద్రుల; సంతతులు = వర్ణములవారు; ఉదయము = పుట్టినవారు; ఐరి = అయిరి; వారలు = వారు; అందఱున్ = అందరును; తమతమ = తమతమ; విహిత = విధింపబడిన; కర్మములన్ = పనులను; అలరన్ = చక్కగా; చేయుచున్ = చేస్తూ; జనకుండు = తండ్రి (జనకుండు - జననమునకు కారణమైనవాడు, తండ్రి); ఆత్మ = తమకు; గురుండు = గురువును.

భావము:

ఆ దేవదేవుని పాదాలనుండి సేవావృత్తియే ధర్మంగా గల శూద్రజాతి పుట్టింది. వీరంతా తమకై విధింపబడిన పనులు చేస్తూ, జగజ్జనకుడు మహితాత్ముడు అయిన విష్ణుమూర్తిని పూజిస్తుంటారు.

3-220-క.

అగు సర్వేశుఁ బరాత్పరు

జగదేకప్రభుని పాదజలజాతంబుల్

తగిలి భజింతురు సతతము

నిగమోక్తిన్ భక్తియోగనిపుణాత్మకులై.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అగు = అయిన; సర్వేశున్ = విష్ణుని (సర్వేశుడు - సర్వమునకు ప్రభువు, విష్ణువు); పరాత్పరున్ = విష్ణుని (పరాత్పరుడు - పరమునకే పరుడు, విష్ణువు); జగదేకప్రభుని = విష్ణుని (జగదేకప్రభువు - విశ్వము సమస్తమునకు ప్రభువు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అను; జలజాతంబుల్ = పద్మములు (జలజాతంబులు - జలమున పుట్టినవి (జాతంబులు), పద్మములు); తగిలి = లగ్నము అయి; భజింతురు = ఆరాధింతురు; సతతము = ఎల్లప్పుడును; నిగమ = వేదములందు; ఉక్తిన్ = చెప్పినట్లు; భక్తి = భక్తి; యోగ = కలిగి యుండుట యందు; నిపుణాత్మకులు = నైపుణ్యము కలవారు; ఐ = అయి.

భావము:

ఆ శూద్రజాతి వారంతా తమకై విధింపబడిన పనులు చేస్తూ, జగజ్జనకుడూ, విశ్వగురుడూ, సర్వేశ్వరుడూ, పరాత్పరుడూ, ఆలోకైకనాథుడు అయిన హరి పాదపద్మాలకు వేదాల్లో చెప్పిన విధంగా భక్తియోగ పరాయణులై అనుదినమూ సేవిస్తుంటారు.

3-221-తే.

మహిమ దీపింపఁ గాల కర్మస్వభావ

శక్తి సంయుక్తుఁ డగు పరేశ్వరుని భూరి

యోగమాయావిజృంభణోద్యోగ మెవ్వఁ

డెఱిగి నుతియింపఁగా నోపు నిధచరిత!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మహిమ = గొప్పదనము; దీపింపన్ = ప్రకాశింపగా; కాల = కాలము; కర్మ = కర్మము; స్వభావ = స్వభావము; శక్తిన్ = సామర్థ్యములు; సంయుక్తము = కూడినవాడు; అగు = అయిన; పరేశ్వరుని = విష్ణుని (పరేశ్వరుడు - (సర్వమునకు) పరమైన (పైనఉండువాడు) ప్రభువు, విష్ణువు); భూరి = అత్యధికమైన; యోగ = యోగ; మాయా = మాయ యొక్క; విజృంభణ = చెలరేగు; ఉద్యోగము = ప్రభావమును, యత్నమును; ఎవ్వడు = ఎవడు; ఎఱింగి = తెలిసికొని; నుతింపగాన్ = స్తుతించుటకు; ఓపున్ = శక్తి కలిగి ఉండును; ఇద్ధచరిత = పరిశుద్ధ వర్తన కలవాడా;

భావము:

మహనీయమైన చరిత్ర కలవాడా! విదుర! కాల, కర్మ, స్వభావ శక్తులతో ప్రకాశించే పరమేశ్వరుని యోగమాయ అమేయమైనది. ఆ యోగమాయ విశేష విజృంభణాన్ని తెలుసుకొని సంస్తుతించడానికి ఎవరికి మాత్రం సాధ్యమౌతుంది.

3-222-ఉ.

అన్యకథానులాపము లహర్నిశముం బరియించి చాల మా
లిన్యము నాత్మశోభన విలీనత నొందు మదీయ జిహ్వా సౌ
జన్యముతోడఁ గ్రోలు హరి ప్రధుణ దివ్యకథామృతంబు స
న్మాన్యచరిత్రమై నెగడు మధురువాక్యపదంబుఁ జెందఁగన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అన్య = ఇతర; కథ = కథలను; అనులాపములు = వల్లెవేస్తూ; అహర్ = పగళ్ళు; నిశమున్ = రాత్రిళ్ళు; పరియించి = చదివి; చాల = అధికమైన; మాలిన్యమున్ = కల్మషములతో; ఆత్మ = ఆత్మ; శోభన = శోభ; విలీనత = మరుగునపడుట; ఒందున్ = పొందును; మదీయ = నా; జిహ్వా = నాలుక; సౌజన్యము = మంచితనము; తోడన్ = తో; క్రోలు = తాగు; హరి = విష్ణుని (హరి - సర్వ మలినములు హరించువాడు, విష్ణువు); సత్ = మంచి; గుణ = గుణముల; దివ్య = దివ్యమైన; కథా = కథలు అను;

అమృతంబు = అమృతము; సత్ = మంచివారిచే; మాన్య = కీర్తింపతగు; చరిత్రము = కథలు; ఐ = అయి; నెగడు = అతిశయించు; మత్ = మా; గురు = గురువు, పరాశరమహర్షి {గురువు - ఈ సందర్భములో ప్రస్తుత వక్త మైత్రేయుని గురువు వేదవ్యాసుని తండ్రి పరాశరమహర్షి; వాక్య = మాటల; పదంబున్ = మార్గమును; చెందగన్ = చెందునట్లు.

భావము:

ఈ నా నాలుక ఇతర కథాకలాపాలను రాత్రింబవళ్లు చదివి చదివి, చాలా మలినమై, ఆత్మ సౌందర్యాన్ని పోగొట్టుకొన్నది. నేడు నా గురుదేవునిచే నిర్దేశింపబడిన మార్గాన్ని అవలంబించి విష్ణుదేవుని సద్గుణవంతమైన సత్కథా గానం అనే అమృతాన్ని పానం చేసి సౌజన్యాన్నీ, సౌభాగ్యాన్నీ సంతరించుకున్నది.

3-223-మ.

హరినామాంకిత సత్కథామృత రసవ్యాలోలుఁ డైనట్టి స
పురుషశ్రేష్ఠు డసత్కథాలవణవాఃపూరంబుఁ దాఁ గ్రోలునే?
వరమందార మరందపాన కుతుకస్వాంతద్విరేఫంబు స
త్వరమై పోవునె చేడు వేములకుఁ దధ్ధంధానుమోదాత్మమై.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుని; నామ = నామమునకు; అంకిత = అంకితము చేయబడ్డ; సత్ = మంచి; కథా = కథలు అను; అమృత = అమృతము యొక్క; రస = రసములో; వ్యాలోలుడు = మిక్కిలి మునిగిపోయినవాడు; ఐనట్టి = అయినటువంటి; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషులలో; శ్రేష్ఠుడు = గొప్పవాడు; అసత్ = చెడ్డ; కథ = కథలు అను; లవణ = ఉప్పు; వాః = నీటి; పూరంబులన్ = ప్రవాహములను; తాన్ = తను; క్రోలునే = తాగునా; వర = శ్రేష్ఠమైన; మందార = మందారపూల; మరంద = తేనెలను; పాన = తాగు; కుతుక = ఆశపడే; స్వాంత = మనసు కల; ద్విరేఫంబు = తుమ్మెద {ద్విరేఫంబు - రెండు రేఫల గానము చేయునది, తుమ్మెద; సత్వరము = తొందరపడునది; ఐ =

అయి; పోవునే = వెళ్ళునే; చేతి = చేదు; వేముల = వేపచెట్ల; కున్ = కు; తత్ = వాని; గంధ = వాసనల;
అనుమోద = సమ్మతితో; ఆత్మము = కూడినది; ఐ = అయి.

భావము:

శ్రీహరి నామస్మరణ పరాయణమైన సరస కథలనే అమృతాన్ని ఆసక్తితో ఆస్వాదించి ఆనందించే
సత్పురుషవరేణ్యుడు రసహీనమైన అసత్కథలనే ఉప్పునీటిని త్రాగాలని ఉబలాటపడతాడా?
మధురమైన మందార మకరందాన్ని త్రాగి మైమరచే తుమ్మెద చేదువాసనలు వెదజల్లే వేపచెట్ల
వైపు వెళ్ళాలని వేగిరపడుతుందా?

3-224-క.

హరిమహిమముఁ దన్నాభీ

సరసిజసంజాతుఁ డైన చతురాననుఁడుం

బరికించి యెఱుఁగఁ డన్న ని

తరమనుజులఁ జెప్పనేల తత్త్వజ్ఞనిధి!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుని; మహిమన్ = గొప్పదనమును; తత్ = అతని; నాభీ = బొడ్డు యొక్క; సరసిజ =
పద్మమున {సరసిజ - సరసున పుట్టినది, పద్మము}; సంజాతుడు = పుట్టినవాడు; ఐన = అయినట్టి;
చతురాననుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు (కూడ) {చతురాననుడు - నాలుగు (చతుర) ముఖము
(ఆననము)లవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; పరింకించి = వివరముగ చూచినను; ఎఱుగడు =
తెలిసికొనలేడు; అన్నన్ = అనగా; ఇతర = మిగిలిన; మనుజులన్ = మానవుల విషయము; చెప్పన్ =
చెప్పుట; ఏల = ఎందుకు; తత్త్వజ్ఞ = తత్త్వ జ్ఞానము కలవారిలో; నిధి = నిధివంటివాడా.

భావము:

ఓ విదురా! తత్త్వవేత్తా! నారాయణుని మహిమను ఆయన నాభికమలం నుండి పుట్టిన నాలుగు ముఖాల బ్రహ్మకూడా తెలుసుకోలేడు అంటే, ఇక ఇతరుల విషయం చెప్పట మెందుకు.

3-225-తే.

శ్రుతులు దమలోన వివరించి చూచి పుండ

రీకలోచను నుత్తమశ్లోకచరితు

నమరగణవంద్యమానపాదాబ్జయుగళు

వెదకి కనుగొనలే వండ్రు విమలమతులు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

శ్రుతులు = వేదములు కూడ; తమ = తమ; లోనన్ = లో; వివరించి = విచారించి; చూచి = చూసి;
పుండరీకలోచనున్ = విష్ణుని {పుండరీకలోచనుడు -పుండరీకముల (పద్మముల) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; ఉత్తమశ్లోకచరితున్ = విష్ణుని {ఉత్తమశ్లోకచరితుడు - మంచిగా కీర్తింపబడు వర్తన కలవాడు, విష్ణువు}; అమరగణవంద్యమానపాదాబ్జయుగళు = విష్ణుని {అమరగణవంద్యమానపాదాబ్జయుగళుడు - దేవతాసమూహముల చే నమస్కరింపదగ్గ పాదములు అను పద్మముల జంట కలవాడు, విష్ణువు}; వెదకి = వెదకి; కనుగొనన్ = తెలుసుకొన; లేవు = లేవు; అండ్రు = అందురు; విమల = నిర్మలమైన; మతులు = బుద్ధి కలవారు.

భావము:

ఉత్తమశ్లోకుడూ ఉదారచరితుడూ, ముక్కోటి దేవతలు మ్రొక్కే చక్కని పాదపద్మాలు గలవాడూ అయిన ఆ దేవాది దేవుడిని వేదాలు కూడా తమలో తాము వితర్కించి, విచారించి వెదకి పూర్తిగా తెలుసుకోలేవని విజ్ఞులంటారు.

3-226-క.

హరియుం దన మాయాగతిఁ

బరికించియుఁ గానడయ్యె పరిమితి లేమిన్

మఱి మాయా వినిమోహిత

చరితముఁ గనుఁగొందు రెట్లు చతురాస్యాదుల్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరియున్ = హరి కూడ; తన = తన; మాయన్ = మాయ; గతిన్ = విధామును; పరింకించియున్ = విచారించినను; కానడు = తెలిసికొనలేడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; పరిమితి = అవధి; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; మఱి = మరియును; మాయా = మాయ యొక్క; వినిమోహిత = మిక్కిలి మోహింపజేయు; చరితమున్ = వర్తనమును; కనుగొందురు = తెలిసికొనగలరు; ఎట్లు = ఏనిధముగా; చతురాస్య = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాస్యడు - నాలుగు (చతుర) ముఖము (అస్యము)లవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఆదుల్ = మొదలగువారు.

భావము:

ఓ మహానుభావా! విదురా! ఆ హరికూడా అనంతమైన తన మాయావ్యవహారాన్ని అవగాహనం చేసుకోలేక పోయాడంటే మాయావిని అయిన ఆ మహామోహని ప్రభావం బ్రహ్మాదులకు మాత్రం ఎలా అంతుపట్టుతుంది.

3-227-క.

ఆ దివిజాధీశుఁడు మహా

దాదులు దిక్పతులుఁ బంకజాసనుఁడున్ గౌ

రీదయితుఁడు గనఁజాలని

శ్రీదేవుని పదయుగంబుఁ జింతింతు మదిన్."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; దివిజాధీశుఁడు = ఇంద్రుడు {దివిజాధీశుఁడు - దేవతలకు ప్రభువు, ఇంద్రుడు}; మహాత్ = మహాత్ముడు; ఆదులు = మొదలగువారు; దిక్పతులు = దిక్పాలకులు; పంకజాసనుడున్ = బ్రహ్మదేవుడును {పంకజాసనుడు - పద్మము (పంకమున పుట్టినది) ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; గౌరీదయితుడున్ = శివుడు కూడ {గౌరీదయితుడు - పార్వతీదేవి (గౌరి) ప్రియుడు (దయితుడు), శివుడు}; కనన్ = చూడ; చాలని = లేని; శ్రీదేవుని = విష్ణుని {శ్రీదేవుడు - లక్ష్మీదేవి (శ్రీ) యొక్క దేవుడు, విష్ణువు}; పద = పాదముల; యుగమున్ = జంటను; చింతింతున్ = ధ్యానించెదను; మదిన్ = మనసులో.

భావము:

మహేంద్రుడూ, మహదాది తత్త్వాలూ, దిక్పాలకులూ, పద్మసంభవుడూ, పరమశివుడూ కూడా చూడలేని ఆ దేవదేవుని పాద పద్మాలను నా మనస్సులో ధ్యానిస్తాను."

3-228-క.

అని మైత్రేయుం డవ్విడు

రున కెఱిగించిన తెఱంగు రుచిరముగా న

ర్జునపౌత్రునకుఁ బరాశర

మునిమనుమం డెఱుఁగజెప్పె ముదము దలిర్పన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; ఆ = ఆ; విదురున = విదురున; కున్ = కు; ఎఱింగించిన = తెలియజేసిన; తెఱంగున్ = విధమును; రుచిరముగాన్ = మనోహరముగా; అర్జునపౌత్రున = పరీక్షిత్తున {అర్జునపౌత్రుడు - అర్జునుని (కొడుకు అభిమన్యుని కొడుకు) మనుమడు, పరీక్షిత్తు}; కున్ = కు; పరాశరమునిమనుమడు = శుకయోగి {పరాశరముని మనుమడు - పరాశరుని (పుత్రుడు

వ్యాసుడు అతని పుత్రుడు) మనుమడు, శుకయోగి; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పెన్ = చెప్పెను;
ముదము = సంతోషము; తలీర్పన్ = వికసించగా.

భావము:

అలా మైత్రేయ మహర్షి విదురునకు వెల్లడించిన విశేషాలను పార్థుని పౌత్రుడైన పరీక్షిత్తునకు
పరాశరుని పౌత్రుడైన శుకమహర్షి హర్షపూర్వకంగా విశదీకరించి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-229-వ.

వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

వెండియున్ = మఱియును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-230-క.

"భూమీశ్వర! మైత్రేయ మ

హాముని విదురునకు నట్లు హరిగుణ శుభలీ

లామాహాత్యముఁ జెప్పిన

నామైత్రేయునకు విదురుఁ డనియెన్ మఱియున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూమీశ్వర = రాజా {భూమీశ్వర - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; మహా =
గొప్ప; ముని = ముని; విదురున = విదురున; కున్ = కు; అట్లు = ఆవిధముగ; హరి = విష్ణుని; గుణ =

గుణముల; శుభ = శుభకరమైన; లీలా = లీలలు యొక్క; మహాత్యమున్ = గొప్పదనమును; చెప్పినన్
= చెప్పగా; ఆ = ఆ; మైత్రేయున్ = మైత్రేయున; కున్ = కు; విదురుడు = విదురుడు; అనియెన్ =
అనియెను; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

పరీక్షిత్తూ! అలా మైత్రేయ మహాముని అత్యంత మంగళప్రదాలైన హరిలీలా మహత్త్వాలను
విదురునికి విశదీకరించగా విని మైత్రేయునితో విదురుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-231-క.

"అగుణున కవికారునకున్

జగదవనోద్భవ వినాశ సత్కర్మములుం

దగులీలఁ బెట్టు లాతఁడు

సగుణుండై యుండు టెట్టు సౌజన్యనిధి!"

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అగుణున్ = గుణములు లేనివాని; కిన్ = కి; అవికారున్ = వికారములు లేని వాని (వికారము -
మానసిక లేదా రూపములలో కలుగు మార్పు లేదా సక్రమత లోని నష్టము); కున్ = కి; జగత్ =
లోకములను; అవన = రక్షించుట; ఉద్భవన = పుట్టుట; వినాశ = నశింపజేయుట అను; సత్ =
మంచి; కర్మములున్ = కర్మములను; తగు = తగు; లీలన్ = లీలలు; ఎట్టులు = ఎలా చేయును;
లాతడు = అతడు; సగుణుండు = గుణములతో కూడినవాడు; ఐ = అయి; ఉండుట = ఉండుట; ఎట్టు
= ఏలా అగును; సౌజన్య = మంచితనమునకు; నిధి = నివాసమైనవాడ.

భావము:

ఓ సౌజన్యమూర్తి! మైత్రేయా! భగవంతుడు నిర్గుణ పరబ్రహ్మ కదా; మరి ఈ లోకాలన్నీ పుట్టించటం
రక్షించటం లయం చెయ్యటం ఆయన క్రీడావిశేషాలు కదా; నిర్గుణుడైన వానికి ఈ క్రీడలూ, ఈ

లీలలూ ఎలా పొసగుతాయి? నిర్గుణుడైన ఈశ్వరుడు సగుణుడుగా ఎలా ఉంటాడు? ఇది పరస్పర విరుద్ధంగా లేదా?"

3-232-సీ.

అని యర్భకునిగతి యనుకొని మైత్రేయ-

మునిఁ జూచి విదురుఁ డిట్లనియె మరల

"బాలుఁడు క్రీడావిలోలమానసమున-

దీపించు లీలానురూపుఁడగుచుఁ

గానిచోఁ గామానుగతుఁడై రమించును-

నర్భకుఁ డర్థి వత్స్వంతరమున

నర్భకాంతరమున నైనను బాలకే-

శీసంగుఁ డగుచు నోలినిఁ జరించు

3-232.1-తే.

హరియు నెపుడు నివృత్తుఁ డత్యంతతృప్తుఁ

డగుట వర్తించు టెట్లు క్రీడాదు లందు

మఱియుఁ ద్రిగుణాత్మకంబైన మాయఁ గూడి

యఖిల జగములఁ గల్పించె ననుట యెట్లు?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; అర్భకుని = బాలుని, మూర్ఖుని; గతిన్ = వలె; అనుకొని = అనుకొని (తనను తాను);
మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; మునిన్ = మునిని; చూచి = చూసి; విదురుడు = విదురుడు; ఇట్లు =
ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మరల = మళ్ళా; బాలుడు = పిల్లవాడు; క్రీడా = ఆటలందు; విలోల
= మునిగిపోయిన; మానమునన్ = మనసుతో; దీపించు = ప్రకాశించుట; లీలన్ = విధముగ;
అనురూపుడు = అనుసరించు వాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కానిచోన్ = కాకపోతే; కామ = కోరికల;
అనుగతుడు = వెంటబడువాడు; ఐ = అయ్యి; రమించునున్ = ఆనందించును; అర్భకుండు =

మూర్ఖుడు; అర్థిన్ = కోరి; వస్త్యంతరమున = విషయాంతరమున; అర్భక = మూర్ఖత్వమునకు;
 అంతరమున = వేరైనవిధమున; ఐనను = అయినప్పటికిని; బాల = పిల్లల; కేళీ = ఆటలందు;
 సంగుండు = తగుల్కొన్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఓలీన్ = మరుగున; చరించు = వర్తించు; షవీ
 హరియున్ = విష్ణువు; ఎపుడు = ఎల్లప్పుడును; నివృత్తుడు = వర్తనములు లేనివాడు; అత్యంత =
 బహుమిక్కిలి {అతి - అత్యంతరము - అత్యంతము}; తృపుడు = తృప్తికలవాడు; అగుటన్ = అగుటచే;
 వర్తించుటన్ = ప్రవర్తించుట; ఎట్లు = ఏలా అగును; క్రీడా = క్రీడలు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందు
 = అందులో; మఱియున్ = ఇంకనూ; త్రిగుణ = త్రిగుణములతో; ఆత్మకంబు = కలిసినది; ఐన =
 అయిన; మాయన్ = మాయతో; కూడి = కూడి; అఖిల = సమస్త; జగములన్ = లోకములను;
 కల్పించెన్ = సృష్టించెను; అనుట = అనుట; ఎట్లు = ఏలా అగును.

భావము:

అని అడిగి విదురుడు, ఒక వేళ భగవంతుడు బాలునిలాగ క్రీడిస్తాడేమో అనుకొని, మైత్రేయుణ్ణి
 చూచి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "బాలుడు ఆడుకోవాలి అనుకున్నప్పుడు అతడి మనస్సు క్రీడలలో
 లగ్నమౌతుంది. అందుకు తగినట్లుగా ఆడుకుంటాడు. బాలుడు ఆడుకోటానికి ఆటవస్తువులు
 కావాలి. లేదా మరికొందరు బాలకులు కావాలి. అప్పుడు ఆనందంగా ఆట సాగుతుంది. కాని
 భగవంతుడు ఎటువంటి కోరికలు లేని వాడూ, నిత్య సంతృప్తుడూ గదా? అటువంటి వానికి ఆట
 లందు ఆసక్తి కలగటం అశ్చర్యంగా ఉంది. త్రిగుణాత్మకమైన మాయను సృష్టించి ఆ మాయవల్ల
 సమస్తలోకాలనూ కల్పించే కుతూహలం ఆయనకు ఎలా కలిగిందో చిత్రంగా ఉంది.

3-233-నీ.

అమాయచేత నీ యఖిలంబు సృజియించి-

పాలించి పోలియించి పరమపురుషు

డనఘాత్య! దేశకాలావస్థ లందును-

నితరుల యందునహీనమైన

జ్ఞానస్వభావంబుఁ బూని యాప్రకృతితో-

నైబ్బంగిఁ గలసెఁ దానేక మయ్యుఁ

కోరి సమస్తశరీరంబు లందును-

జీవరూపమున వసించి యున్న

3-233.1-తే.

జీవునకు దుర్భరక్లేశసిద్ధి యెట్టి

కర్మమున సంభవించెను? కడగి నాదు

చిత్త మజ్ఞాన దుర్గమస్థితిఁ గలంగి

యధికభేదంబు నొందెడు ననఘచరిత!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; మాయ = మాయ; చేతన్ = చేత; ఈ = ఈ; అఖిలంబున్ = సమస్తమును; సృజియించి = సృష్టించి; పాలించి = పాలించి; పొలియించి = నాశముజేసి; పరమపురుషుండు = విష్ణుమూర్తి; అనఘాత్మ = పుణ్యవంతుడా; దేశ = ప్రదేశము; కాలము = కాలముల; అవస్థలు = స్థితి విశేషములు; అందున్ = అందును; ఇతరుల = ఇతరముల; అందున్ = అందును; అహీనము = గొప్పది; ఐన = అయిన; జ్ఞాన = విజ్ఞానము కల; స్వభావంబున్ = లక్షణములను; పూని = ధరించి, సంకల్పించి; ఆ = ఆ; ప్రకృతి = ప్రకృతి; తోన్ = తోటి; ఎబ్బంగిన్ = ఏవిధముగ; కలసెన్ = కలిసెను; తాన్ = తను; ఏకము = ఒకడే; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; కోరి = కోరి; సమస్త = సమస్తమైన; శరీరంబులు = దేహములు; అందునున్ = అందును; జీవ = జీవము యొక్క; రూపమున = రూపములో; వసించి = నివసిస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి;

జీవున = జీవున; కున్ = కు; దుర్భర = భరింపలేని; క్లేశ = బాధలు; సిద్ధి = కలుగుట; ఎట్టి = ఎటువంటి; కర్మమున = కర్మములవలన; సంభవించెన్ = కలిగివవి; కడగి = పూని; నాదు = నాయొక్క; చిత్తము = మనసులో; అజ్ఞాన = అజ్ఞానమును; దుర్గమ = దాటలేని; స్థితిన్ = పరిస్థితికి; కలంగి = కలతపడి; అధిక = మిక్కిలి; భేదంబును = బాధను; ఒందెడున్ = పొందును; అనఘచరిత = పుణ్యవర్తన.

భావము:

ఓ పుణ్య మైత్రేయుడా! తన మాయచేత ఈ లోకాలన్నింటినీ సృష్టించి, పాలించి, లయంచేసే ఆ పరమాత్ముడు దేశం కాలం మొదలైన అవస్థలను కల్పించుతున్నాడు. ఇతరులను సృష్టించి వారియందు అఖండమైన జ్ఞానంతో వర్తిస్తున్నాడు. కేవలం జ్ఞాన స్వరూపుడైన భగవంతుడు ఆ ప్రకృతితో తాను ఏ విధంగా కలసి ఉంటాడు? దేవుడు ఒక్కడై ఉండి అన్ని శరీరాల్లోనూ జీవుడూగా వసించి ఉంటున్నాడు గదా; దేవుడైన జీవునకు భరింపరాని గర్భనరకం వంటి కష్టాలు ఏ కర్మ వల్ల సంభవిస్తున్నాయి? ఈ సందేహాలతో నామనస్సు చాల వ్యాకుల పడుతున్నది. ఈ అజ్ఞానావస్థ నుండి బయట పడలేక తల్లడిల్లి పోతున్నాను.

3-234-వ.

అదిగావున సూరిజనోత్తముండ వైన నీవు మదీయ మానసిక సంశయంబులఁ దొలగింప
నర్హుండవు" అని విదురుండు మైత్రేయమునీంధ్రు నడిగె" నని బాదరాయఁతనూభవుం
డభిమన్యునందనున కిట్లనియె
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అదిగావున = అందుచేత; సూరి = పండితులైన {సూరి - పదునైన బుద్ధికలవాడు, పండితుడు}; జన
= జనులలో; ఉత్తముండవు = ఉత్తమమైనవాడవు; ఐన = అయినట్టి; నీవు = నీవు; మదీయ =
నాయొక్క; మానసిక = మనసులో కలిగిన; సంశయంబులన్ = అనుమానములను; తొలగింపన్ =
తొలగించుటకు; అర్హుండవు = అర్హత కల వాడవు; అని = అని; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయ =
మైత్రేయుడు అను; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; అడిగెను = అడిగెను; అని = అని;
బాదరాయ = వ్యాసుని {బాదరాయణుడు - బదరీవనవాసి, వేదవ్యాసుడు}; తనూభవుండు =
పుత్రుడు; అభిమన్యు = అభిమన్యుని {అభిమన్యునందనుడు - పరీక్షిన్నహారాజు}; నందనున్ =
పుత్రుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

ఈ నా మనస్సులోని సందేహాలను తొలగించడానికి విద్వాంసులలో అగ్రగణ్యుడవైన నీవే సమర్థుడవు" అని విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి వేడుకున్నాడు" అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో ఇలా అన్నాడు.

3-235-క.

"సరసిరుహోదరు మంగళ

చరితామృతపానకుతుక సంగంబున ని

ర్భరుడగు విదురునకు మునీ

శ్వరుడగు మైత్రేయుఁ డనియె ప్రజ్ఞనతిలకా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సరసిరుహోదరు = విష్ణుని (సరసిరుహోదరుడు - పద్మము (సరసిరుహము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); మంగళ = శుభకరమైన; చరిత = కథలు అను; అమృత = అమృతమును; పాన = తాగు; కుతుకన్ = లాలసతో; సంగంబునన్ = కూడుట; నిర్భరుడు = అధికముగా కలవాడు; అగు = అయిన; విదురున్ = విదురున; కున్ = కు; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; అగు = అయిన; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; అనియెన్ = పలికెను; సత్ = మంచి; జన = జనులో; తిలకా = శ్రేష్ఠుడా (తిలకా - నుదిటి తిలకము వలె ఉన్నత స్థానమున ఉండువాడు).

భావము:

నృపకుల తిలకా! పరీక్షిత్తా! కల్యాణదాయకమైన కమలనాభుని మధుర కథా సుధారసాన్ని ఆస్వాదించాలనే కుతూహలంతో ఉవ్విళ్ళూరుతున్న విదురునితో మహనీయుడైన మైత్రేయుడు ఇట్లా అన్నాడు.

వినుము వితర్కవాదములు విష్ణుని పుల్లసరోజపత్రనే

త్రుని ఘనమాయ నెప్పుడు విరోధముసేయుఁ బరేశు నిత్యశో

భనయుతు బంధనాధిక విపద్ధశలుం గృహణత్వ మెప్పుడే

ననయముఁ బొందలేవు విభుఁ డాద్యుఁ డనంతుఁడు నిత్యుఁ డౌటచేన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వినుము = విను; వితర్క = విపరీత తర్కములతో కూడిన; వాదములు = వాదములు; విష్ణుని = విష్ణుని; పుల్లసరోజపత్రనేత్రుని = విష్ణుని (పుల్లసరోజపత్రనేత్రుడు - వికసించిన (పుల్ల) పద్మముల (సరోజ) రేకులు (పత్ర)వంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు); ఘన = గొప్ప; మాయన్ = మహిమను; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడూ; విరోధముసేయున్ = వ్యతిరేకించును; పరేశు = విష్ణుని (పరేశుడు - పరమునకు (అన్నిటికీ పైనన్న బ్రహ్మమునకు) అధిపతి, విష్ణువు); నిత్యశోభనయుతు = విష్ణుని (నిత్యశోభనయుతుడు - శాశ్వతమైన శుభములతో కూడి ఉండువాడు, విష్ణువు); బంధన = పరిస్థితులకు బంధిఅగుట; అధిక = మొదలగు; విపద్ధశలున్ = ఆపదలను; కృపణత్వమున్ = దీనత్వమును; ఎప్పుడేని = ఎప్పుడునూ; అవశ్యము = బొత్తిగా; పొంద = పొంద; లేవు = లేవు; విభుండు = విష్ణుమూర్తి (విభుండు - ప్రభువు, విష్ణువు); ఆద్యుడు = విష్ణుమూర్తి (ఆద్యుడు - సృష్టికి ముందు నుండి ఉన్నవాడు, విష్ణువు); అనంతుడు = విష్ణుమూర్తి (అనంతుడు - అంతములేని వాడు , విష్ణువు); నిత్యుడు = శాశ్వతుడు; ఔట = అగుట; చేన్ = చేత.

భావము:

"ఓ విదురా! వినవయ్యా! వికసించిన కమలాలవంటి కన్నులు గల విష్ణుదేవుని మాయ అజేయమైనది. కేవలం పిడివాదాలైన ఈ తర్కవిత్తర్యాలు ఆ మాయను స్పృశింపలేవు. ఆయన ఆద్యుడు, అనంతుడు, నిత్యుడు అయిన కారణంగా నిత్య మంగళ స్వరూపుడైన ఆ పరమేశ్వరుణ్ణి ఈ బంధాలు, ప్రతి బంధాలూ, విపత్తులూ, విషాదాలూ అంటవు. ఆయన వీటి కన్నీటికీ అతీతుడు.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

3-238-చ.

పురుషుడు నిద్రవోఁ గలల బొందు సమస్త సుఖంబు లాత్మసం

హరణ శిరోవిఖండనము లాదిగ జీవునికిం బ్రబోధము

దరయఁగఁ దోచుచున్నగతి నాదిఁ బరేశుడు బంధనాదులం

బొరయక తక్కు టెట్లనుచు? బుద్ధిని సంశయ మందెదేనియున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పురుషుడు = పురుషుడు; నిద్రన్ = నిద్ర; పోన్ = పోయి; కలలన్ = కలలను; పొందు = పొందు;

సమస్త = సమస్త; సుఖంబులున్ = సుఖములును; ఆత్మసంహరణ = తను చంపబడుట;

శిరోవిఖండనము = తల నరకుట; ఆదిగ = మొదలగు; జీవునికిన్ = జీవునికి; ప్రబోధము =

మెలకువ; అందు = లో; అరయగ = పరిశీలించి చూడగా; తోచుచున్న = తెలియుచున్న; గతిన్ =

విధముగ; ఆదిన్ = మొదట; పరేశుడు = విష్ణుమూర్తి (పరేశుడు - పరమునకు (అన్నిచికి పైనున్న

బ్రహ్మమునకు) అధిపతి, విష్ణువు); బంధన = చిక్కులు; ఆదులన్ = మొదలగువానిలో; పొరయక =

పొందకుండుట; తక్కుట = తప్పుకొనుట; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనుచున్ = అని; బుద్ధిని =

మనసులో; సంశయము = అనుమానము; అందెదు = పొందెదవు; ఏనియున్ = అయినట్లైతే.

భావము:

ఇంకా విను. పురుషుడు నిద్రపోయే సమయంలో ఏవేవో కలలు వస్తాయి. ఎన్నో సుఖాలు పొందుతున్నట్లూ, తనను ఎవరో చంపేసినట్లూ, తన శిరస్సు ఖండించి వేసినట్లూ కలలు కంటాడు. మెలకువ వచ్చిన పిమ్మట అవన్నీ అసత్యాలని తెలుసుకుంటాడు. ఆ విధంగానే దేవుడు జీవుడుగా నటించునప్పుడు ఈ కష్టసుఖాలు ఏవీ ఆయనకు అంటవు. అయితే స్వప్నంలో ఉన్నంత కాలమూ జీవుడు పడే చిక్కులూ బాధలూ జీవుడుగా ఉన్న భగవంతునకు మాత్రం ఎందుకు కలుగవు అనే సందేహం కలిగినట్లైతే విను.

3-239-వ.

అవిష్కథం బతనికిం గలుగనేరదు; అది యెట్లంటేని.

టీకా:

ఆ = ఆ; విధంబు = విధముగ; అతనికిన్ = అతనికి; కలుగన్ = కలుగుటకు; నేరదు = వీలుకాదు; అది = అది; ఎట్లు = ఎట్లు; అంటేని = అంటే.

భావము:

భగవంతుడికి ఆ విధమైన బాధలూ బంధనాలూ ఏవీ అంటవు. అది ఎలాగంటే

3-240-చ.

లలిత విలోల నిర్మలజలప్రతిబింబిత పూర్ణచంద్రమం

డలము దదంబుచాలన విడంబనహేతువు నొందియున్ వియ

త్తలమునఁ గంపమొందని విధంబున సర్వశరీరధర్మముల్

క్రలిగి రమించు నీశునకుఁ గల్గఁగ నేరవు కర్మబంధముల్.

ఈ భ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

లలిత = అందమైన; విలోల = కదులుచున్న; నిర్మల = నిర్మలమైన; జల = నీటిలో; ప్రతిబింబిత = ప్రతిఫలించిన; పూర్ణ = నిండు; చంద్ర = చంద్రుడు; మండలము = బింబము; తత్ = ఆ; అంబు = నీటిలో; చాలన = కదలికలు; విడంబన = అనుకరించునట్టి; హేతువును = కారణము; ఒందియున్ = పొందియును; వియత్ = ఆకాశ; తలమునన్ = స్థలమున; కంపము = కదలికలు; ఒందని = పొందని; విధంబునన్ = విధముగ; సర్వ = సర్వమైన; శరీర = శరీర; ధర్మములు = లక్షణములు; కలిగి = కూడి ఉండి; రమించు = క్రీడించు; ఈశున్ = విష్ణుని; కున్ = కి; కల్గ = కలుగ; నేరవు = సమర్థములు కావు; కర్మ = కర్మముల యొక్క; బంధముల్ = బంధములు.

భావము:

అందంగా అటూ ఇటూ కదలుతూ ఉన్న స్వచ్ఛమైన కోనేటి నీటిలో ప్రతిబింబించే నిండు పున్నమి నాటి చంద్రబింబం ఆ నీటి కదలిక వల్ల కదులు తున్నట్లు కన్పిస్తుంది. జలం కదలిక వల్ల ప్రతిబింబం కదలినా ఆకాశంలో ఉన్న చంద్రబింబం ఏ మాత్రం చలించదు. అదే విధంగా, సర్వజీవుల శరీర ధర్మాలను కలిగి క్రీడించే ఈశ్వరునకు కర్మబంధాలు ఏ మాత్రమూ అంటవు.

3-241-వ.

కావున జీవునకు నవిద్యామహిమం జేసి కర్మబంధనాదికంబు సంప్రాప్తం బగు గాని సర్వభూతాంతర్యామి యైన యీశ్వరునకు బ్రాహ్మంబు గానేర; దని. ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కావున = కనుక; జీవున్ = జీవున; కున్ = కు; అవిద్యా = అజ్ఞానము యొక్క; మహిమన్ = ప్రభావమున; చేసి = వలన; కర్మ = కర్మల యొక్క; బంధన = బంధనములు; ఆదికంబులున్ = మొదలగునవి; సంప్రాప్తంబు = ప్రాప్తించుట; అగున్ = జరుగును; కాని = కాని; సర్వ = సర్వమైన; భూత = భూతములకును; అంతర్యామి = లోపల వసించువాడు; యైన = అయిన; ఈశ్వరున్ = విష్ణుని; కున్ = కి; బ్రాహ్మంబున్ = ప్రాప్తించుట; కానేరదు = కాలేదు; అని = అని.

భావము:

కనుకనే, జీవునకు మాత్రమే అజ్ఞాన ప్రభావంవల్ల కర్మబంధాలు కలుగుతున్నాయి. కాని సర్వభూతాల్లో అంతర్యామిగా ఉండే పరాత్పరునకు బంధనాలు ప్రాప్తించవు.

3-242-చ.

నరునకు నాత్మదేహజ గుణంబులఁ బాపఁగనోపు పంకజో

దరచరణారవింద మహితస్ఫుటభక్తియ యింద్రియంబు లీ

శ్వర విషయంబు లైన మది సంచిత నిశ్చలతత్త్వమైనచో

సరసిజనేత్రకీర్తనమె చాలు విపద్ధశలన్ జయింపఁగన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నరునకున్ = మానవునకు; ఆత్మ = మనసున; దేహ = దేహమున; జ = జనించిన; గుణంబులన్ = గుణములను; పాపగన్ = పోగొట్ట; ఓపు = కలది; పంకజోదర = విష్ణుని (పంకజోదరుడు - ఉదరమున పద్మము (పంకజము) కలవాడు, విష్ణువు); చరణ = పాదములు అను; అరవింద = పద్మములు యొక్క; మహిత = గొప్ప; స్ఫుట = గట్టి; భక్తియ = భక్తి మాత్రమే; ఇంద్రియంబులు = ఇంద్రియములు; ఈశ్వర = ఈశ్వరుని; విషయంబులు = సంబంధించినది; ఐన = అయిన; మదిన్ = మనసు; సంచిత = కూడబెట్టబడిన; నిశ్చల = నిశ్చలమైన; తత్త్వము = స్వభావము కలది; ఐనన్ = అయిన; చోన్ = ఎడల; సరసిజనేత్రు = విష్ణుని (సరసిజనేత్రుడు - పద్మముల(సరసున పుట్టునది) వంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు); కీర్తనమె = కీర్తించుటయే; చాలు = చాలు; విపద్ధశలన్ = ఆపదల సమయమును (విపత్తు - ఆపద, ఇడుము, రోగములు అవమానములు, మృత్యువు, అప్పులు మొదలగునవి, వీనికి కారణములు ఆదిభౌతికము, ఆధిదైవికము, ఆధ్యాత్మికములు); జయింపఁగన్ = దాటుటకు.

భావము:

మానవునకు తన శరీరం నుండి పుట్టిన గుణాలను పోగొట్టడానికి నారాయణుని పాదసరోజాలమీద విశేషించి విస్పష్టమైన భక్తి ఒకటే చాలు. అలాగే ఆపదలను బాపుకొనడానికి పంచేంద్రియాలను భగవంతుని అధీనంచేసి మనస్సును, చలించని ఉన్నతమైన ఏకాగ్రభావంతో నింపి ఆ సరోజాక్షుని సంకీర్తనం చేస్తే చాలు.

3-243-చ.

హరిచరణారవిందయుగళార్చన సన్నతి భక్తియోగముల్
నిరతము గల్గువారు భవ నీరజగర్భుల కందరాని భా
స్మరపద మందుఁ జేరుదురు సూరిజనస్తవనీయ! యట్టి స
త్పురుషుల పూర్వజన్మఫలమున్ గణుతింపఁ దరంబె యేరికిన్."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుని; చరణ = పాదములు అను; అరవింద = పద్మములు యొక్క; యుగళ = జంటని;
అర్చన = పూజించుట; సన్నతి = కీర్తించుట; భక్తి = భక్తి కలిగి యుండుటలు; నిరతము =
ఎల్లప్పుడును; కల్గు = కలుగు; వారు = వారు; భవ = శివునికి భవుడు - శుభములను ఇచ్చువాడు,
శివుడు; నీరజగర్భులు = బ్రహ్మదేవునికిను (నీరజగర్భుడు - పద్మము (నీరజము)న పుట్టినవాడు,
బ్రహ్మదేవుడు); అందరాని = దొరకని; భాసుర = ప్రకాశమానమైన; పదము = స్థానమును; అందున్
= అందు; చేరుదురు = చేరుతారు; సూరి = పండితులైన; జన = జనులచే; స్తవనీయ =
స్తుతింపదగినవాడ; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; పురుషుల = మానవుల; పూర్వ = ముందు;
జన్మ = జన్మముల; ఫలమున్ = ఫలమును; గణుతింపగన్ = లెక్కించుటకు; తరంబె = తరమే; ఏరికిన్
= ఎవరికైనను.

భావము:

ఓ విదురా! నీవు విద్యజ్ఞులుచే వినుతింపదగిన వర్తన గల వాడవు. ఎవరైతే శ్రీహరి పాదపద్మాలను పూజించుతూ సన్నుతించుతూ నిరంతరమూ భక్తియోగంలో సమాసక్తులై ఉంటూ ఉంటారో వారు, శివుడికీ బ్రహ్మదేవుడికీ సైతం అందకోరాని దివ్యమైన స్థానాన్ని చేరుకుంటారు. అటువంటి పుణ్యపురుషుల పూర్వజన్మ సుకృత విశేషాన్ని పొగడడానికి ఎటువంటి వారికైనా సరే చేతకాదు."

3-244-వ.

అని చెప్పిన విదురుండు మైత్రేయుం గనుంగొని ముకుళిత హస్తండును వినమిత మస్తకుండును నగుచుఁ దన మనంబున శ్రీహరిం దలంచుచు వినయవచనరచనుండై యిట్లనియె "మునీంద్రా! భవదీయ వాక్యములచేత నామనంబున నారాయణుండు లోకైకనాథుం డెట్లయ్యె ననియు, శరీరధారి యైన జీవునికిఁ గర్మబంధంబు లేరీతి సంభవించె ననియునుం బొడమిన సంశయంబు నేఁడు నివృత్తం బయ్యె; ఎట్లనిన లోకంబున కీశ్వరుండు హరి యనియు, జీవుండు పరతంత్రుం డనియునుఁ దలంపుదు; నారాయణ భక్తి ప్రభావంబు ప్రాణిగోచరం బైన యవిద్యకు నాశనకారణం బనం దనరుచుండు; నారాయణుండు దనకు నాధారంబు లేక సమస్తంబునకుం దాన యాధారభూతుం డై విశ్వంబుం బొదివి యందుఁ దా నుండు తెఱం గెట్లు; శరీరాభిమానంబును బొంది యెవ్వఁడు మూఢతముం డై సంసారప్రవర్తకుం డగు; నెవ్వఁడు భక్తిమార్గంబునఁ బరమాత్ముం డైన పుండరీకాక్షునిఁ జెందు; వీర లిద్దఱును సంశయ క్లేశంబులు లేమింజేసి సుఖానంద పరిపూర్ణులై యభివృద్ధి నొందువార లగుదురు; ఎవ్వఁడు సుఖదుఃఖాను సంధానంబుచే లోకానుగతుం డగుచుం బ్రమోద వేదనంబుల నొందు నతండు దుఃఖాశ్రయుండగు; నారాయణభజనంబున సమస్త దుఃఖనివారణం బగు నని భవదీయచరణసేవా నిమిత్తంబునం గంటి; ప్రపంచంబు ప్రతీతి మాత్రంబు గలిగియున్న దైన నందులకుఁ గారణంబు లేకుండుటంజేసి తెలియని వాడనై వర్తింతు" నని వెండియు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; కనుంగొని = చూసి; ముకుళిత = నమస్కరిస్తున్న; హస్తండును = చేతులు కలవాడును; వినమిత = నమ్రతతో వంగిన; మస్తకుండును = శిరస్సు కలవాడును; అగుచున్ = అవుతూ; తన = తన; మనంబునన్ = మనసులో; శ్రీహరిన్ = విష్ణుని; తలంచుచు = ధ్యానిస్తూ; వినయ = వినయపూర్వకమైన; వచన = సంభాషణములు; రచనుండు = చేయువాడు; ఐ = అయి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడా; భవదీయ = నీ యొక్క; వాక్యముల = మాటల; చేతన్ = చేత; నా = నా; మనంబునన్ = మనసులో; నారాయణుండు = విష్ణువు {నారాయణుండు - నారముల (నీటిలో) వసించువాడు, విష్ణువు}; లోకైకనాథుండు = విష్ణువు {లోకైకనాథుడు - లోకమునకు ఒకడే ఐన ప్రభువు, విష్ణువు}; ఎట్లు = ఏవిధముగ; అయ్యెను = ఆయెను; అనియున్ = అనియు; శరీరధారి = దేహమును ధరించిన వాడు; ఐన = అయిన; జీవున్ = జీవుని; కిన్ = కి; కర్మ = కర్మములందలి; బంధంబులు = బంధనములు; ఏరీతిన్ = ఏ విధముగ; సంభవించెన్ = కలుగెను; అనియునున్ = అనియు; పొడమిన = కలిగిన; సంశయంబు = అనుమానములు; నేడు = ఈరోజు; నివృత్తంబు = తీరినవి; అయ్యెన్ = ఆయెను; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనగా; లోకంబున్ = లోకమున; కున్ = కి; ఈశ్వరుండు = ఈశ్వరుడు; హరి = విష్ణువు; అనియు = అనియును; జీవుండు = జీవుడు; పరతంత్రుండు = పరతంత్రుడు {పరతంత్రుడు - పరులచే నడపబడువాడు}; అనియున్ = అనియును; తలంపుదు = అనుకొనెదను; నారాయణ = విష్ణుని; భక్తి = భక్తి యొక్క; ప్రభావంబు = ప్రభావము; ప్రాణి = జీవులకు; గోచరంబు = కనిపించునది; ఐన = అయిన; అవిద్య = అవిద్య; కున్ = కు; నాశన = నాశనమున; కారణంబు = కారణము; అనన్ = అగుచు; తనరుచున్ = తెలియబడుచు; ఉండు = ఉండే; నారాయణుండు = విష్ణువు; తనకున్ = తనకు; ఆధారంబు = ఆధారము; లేక = లేక; సమస్తంబున్ = సమస్తమున; కున్ = కు; తాన = తాను; ఆధారభూతుండు = ఆధార వస్తువు; ఐ = అయి; విశ్వంబున్ = విశ్వమును; పొదవి = రూపొందించి; అందున్ = అందులో; తాన్ = తాను; ఉండు = ఉండెడి; తెలింగు = విధము; ఎట్లు = ఏలాగ; శరీర = దేహమందలి; అభిమానంబున్ = అభిమానమును; పొంది = పొంది; ఎవ్వడు = ఎవరు; మూఢతముండు = అతిమిక్కిలి మూఢుడు {మూఢుడు - మూఢతరుడు - మూఢతముడు}; ఐ = అయి; సంసార = సంసారమందు; ప్రవర్తకుండు = తిరుగువాడు; అగు = అగును; ఎవ్వండు = ఎవరు; భక్తి = భక్తి; మార్గంబునన్ = మార్గములో;

పరమాత్ముడు = పరబ్రహ్మ; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షునిన్ = విష్ణుని; చెందు = చెందునట్టి; వీరలు = వీరు; ఇద్దఱును = ఇద్దరును; సంశయ = అనుమానపు; క్లేశము = బాధలు; లేమిన్ = లేకపోవుట; చేసి = చేత; సుఖ = సుఖమును; ఆనంద = ఆనందములతో; పరిపూర్ణులు = సంతృప్తులు; ఐ = అయి; అభివృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; ఒందు = పొందు; వారలు = వారు; అగుదురు = అవుతారు; ఎవ్వండు = ఎవరు; సుఖ = సుఖమును; దుఃఖ = దుఃఖములను; అనుసంధానంబు = కలుగుట; చే = చేత; లోక = లోకమును; అనుగతుండు = బట్టి; ప్రమోద = సంతోషమును; వేదనంబులన్ = బాధలను; ఒందు = పొందునో; అతండు = అతడు; దుఃఖ = దుఃఖములను; ఆశ్రయండు = ఆశ్రయించినవాడు; అగు = అగును; నారాయణ = భగవంతుని; భజనంబున = సేవించుటవలన; సమస్త = సమస్తమైన; దుఃఖ = దుఃఖములను; నివారణంబు = పోగొట్టబడుట; అగున్ = అగును; అని = అని; భవదీయ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములను; సేవ = సేవించు; నిమిత్తంబునన్ = కారణము వలన; కంటి = తెలుసుకొంటి; ప్రపంచంబు = ప్రపంచము {ప్రపంచము - 1 పంచభూతములు 2 పంచకర్మేంద్రియములు 3 పంచజ్ఞానేంద్రియములు 4 పంచతన్మాత్రలు 5 పంచవాయువులు (పంచ పంచముల) ఐదింటిచే ఏర్పడిన సృష్టి; ప్రతీతి = ఉన్నదనిపించుటకు; మాత్రంబున్ = మాత్రమే; కలిగి = ఉండి; ఉన్నది = ఉన్నది; ఐనందులకు = అవుటకు; కారణంబు = కారణము; లేకుండుటన్ = లేకపోవుట; చేసి = వలన; తెలియని = తెలియని; వాడను = వాడిని; ఐ = అయి; వర్తింతును = ప్రవర్తింతును; అని = అని; వెండియు = మరల.

భావము:

అని మైత్రేయ మహాముని చెప్పగా వింటున్న విదురుడు ఒక్కమాట తలయెత్తి మైత్రేయుణ్ణి చూసాడు. చేతులు జోడించి, శిరస్సు వంచి నమస్కరించాడు. తన మనస్సుతో శ్రీహరిని స్మరిస్తూ వినయమొలుకు పలుకులతో ఇలా అన్నాడు. మునిముఖ్యా! నారాయణుడు లోకానికి ఏకైక ప్రభువు ఎలా అయ్యాడు? శరీరాన్ని ధరించిన జీవునకు కర్మబంధాలు ఏ విధంగా కలిగాయి? అనే అనుమానాలు ఇప్పుడు మీ మాటలవల్ల తొలగిపోయాయి. సమస్త లోకాలకు ఈశ్వరుడైన శ్రీహరి సర్వస్వతంత్రుడనీ, జీవుడు అస్వతంత్రుడనీ తెలుసుకొన్నాను. నారాయణుని మీద భక్తి గల్గి ఉండటం ఒక్కటే జీవులలోని అవిద్యను తొలగించడానికి మూలం అవుతుంది. అని భావిస్తున్నాను. నారాయణుడు తనకు తాను ఏ ఆధారం లేకుండానే సమస్త లోకాలకి తానే ఆధారమైన ఈ విశ్వాన్నంతా పొదివి పట్టుకొని ఆ విశ్వంలోనే తానుండటం ఎలా కుదురుతుంది? ఎవడు కేవలం

శరీరంపై అభిమానం పెంచుకొని పరమ మూర్ఖుడై సంసారాన్ని సాగిస్తూ ఉంటాడో, ఎవడు భక్తిమార్గంలో ప్రవర్తించి పరబ్రహ్మమైన శ్రీహరిని చేరుకుంటాడో వీల్లిద్దరూ సంశయమూ క్లేశమూ లేనివారవటం వల్ల సుఖమూ ఆనందమూ అతిశయించినవారై అభివృద్ధి పొందుతారు. ఎవరు గొప్పవాడు ఎవడు సుఖిస్తాడు అనే సంశయ తర్కాలు దుఃఖాలు లేకుండడంవల్ల సుఖానందాల్ని సమృద్ధిగా పొందిన వారవుతారు. ఎవడు సుఖ దుఃఖాలలో మనస్సు నిలిపి లోకాన్ని అనుసరిస్తాడో వాడు సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తూ చివరకు చిక్కులపాలవుతాడు. నారాయణ సంసేవనంవల్ల సకలదుఃఖాలూ పటాపంచ లౌతాయని మీ పాదసేవవల్ల తెలుసుకొన్నాను. ఈ ప్రపంచం సమస్తం ఉన్నట్లుగా మనకు గోచరిస్తున్నది. అటువంటి ప్రతీతి కల్గి ఉండటానికి కారణం మాత్రం తెలియడం లేదు.

3-245-క.

"లలి నా మదిఁ దలఁపుదు సుమ

తులు గొనియాడంగఁ దగిన తోయజనాభుం

డలవడఁ డల్ప తపోనిర

తుల తలపోతలకు మిగుల దుర్లభుఁ డనియున్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

లలిన్ = క్రమముగ; నా = నా; మదిన్ = మనసున; తలపుదు = అనుకొనెదను; సు = మంచి; మతులు = మనసు కలవారు; గొనియాడంగన్ = స్తుతించుటకు; తగిన = తగిన; తోయజనాభుండు = విష్ణుమూర్తి (తోయజనాభుడు - పద్మము (తోయమున జన్మించునది) నాభిన కలవాడు, విష్ణువు); అలవడడు = అందడు; అల్ప = కొంచము; తపస్ = తపస్సు; నిరతుల = చేయువారి; తలపోతల = ఊహల; కున్ = కు; మిగుల = మిక్కిలి; దుర్లభుడు = దొరకుట కష్టమైనవాడు; అనియున్ = అనియు.

భావము:

విజ్ఞులచే స్తుతింపబడువాడైన మధుసూదనుడు అంతంత మాత్రం తపస్సు చేసేవారి అలోచనలకు అందరానివాడు అని నా మనస్సులో అనుకుంటూ ఉంటాను.

3-246-సీ.

ఇంద్రియంబులతోడ నెలమి నొప్పడి మహా-

దాదుల నితరేతరానుషంగ

ముగఁ జేసి వానియం దొగి విరాడ్దేహంబు-

పుట్టించి యందుఁ జేపట్టి తాను

వసియించు నాతఁడు వరుస సహస్రసం-

ఖ్యాకంబులగు మస్తకాంఘ్రి బాహు

క్రలిత సత్పురుషునిఁ గాబ్రహ్మవాదులు-

పలుకుదు రా విరాట్ప్రభువు నందు

3-246.1-తే.

భువన జాలంబు లలజడి బొరయకుండుఁ

బ్రాణదశకంబు నింద్రియార్థములు నింద్రి

యాధిదైవతములుఁ గూడ ననఘ త్రివిధ

మగుచు విప్రాది వర్ణము లయ్యె నందు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములు; తోడన్ = తో; ఎలమిన్ = కుతూహలముతో; ఒప్పడి =

ఒప్పుతుండే; మహత్ = మహత్తు; ఆదులన్ = మొదలగువానిచే; ఇతరేతర = ఒకదానితోనొకటి;

అనుషంగముగన్ = దగ్గరగా ఉండునట్లు; చేసి = చేసి; వాని = వాటి; అందున్ = అందు; ఒగిన్ =

క్రమముగా; విరాడ్దేహంబున్ = విరాట్స్వరూపమును; పుట్టించి = సృష్టించి; అందున్ = అందులో;
 చేపట్టి = స్వీకరించి; తాను = తను; వసియించున్ = నివసించు; అతడు = అతడు; వరుసన్ =
 క్రమముగ; సహస్ర = వేలకొలది; సంఖ్యాకంబులు = సంఖ్యలలో; అగు = ఉండే; మస్తక = తలలు;
 అంఘ్రి = కాళ్ళు; బాహు = చేతులు; కలిత = కలిగిన; సత్పురుషునిగా = విష్ణునిగా (సత్పురుషుడు -
 నిజమైన పురుషుడు, విష్ణువు); బ్రహ్మవాదులు = బ్రహ్మతత్వ ఉపదేశించువారు; పలుకుదురు =
 చెప్పుదురు; ఆ = ఆ; విరాట్ప్రభువున్ = విష్ణుమూర్తి (విరాట్ప్రభువు - విరాట్టు స్వరూపమై ప్రభావము
 చూపువాడు, విష్ణువు); అందున్ = అందు;
 భువన = లోకముల; జాలంబులున్ = గుత్తులు; అలజడిన్ = కలవరములు; పౌరయక =
 పొందకుండగ; ఉండు = ఉండును; ప్రాణ = ప్రాణములు (ప్రాణదశకము - 1 ప్రాణము 2 అపానము 3
 వ్యానము 4 ఉదానము 5 సమానము 6 నాగము 7 క్రుకరము 8 కూర్మము 9 దేవదత్తము 10
 ధనంజయము అను దశప్రాణవాయువులు); దశకంబున్ = పదియును; ఇంద్రియ =
 ఇంద్రియములకు; అర్థములు = అర్థమగునవి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; అధి = అధిపతులు
 అగు; దైవతములు = దేవతలు; కూడన్ = కూడా; అనఘా = పుణ్యవంతుడా; త్రివిధము =
 త్రిగుణములతో (త్రిగుణములు - సత్త్వాది, సత్త్వరజస్తమో గుణములు); అగుచున్ = కూడినవి
 అవుతూ; విప్ర = బ్రాహ్మణులు (విప్రాది - చతుర్వర్ణములు, బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర వర్ణములు);
 ఆది = మొదలగు; వర్ణములు = వర్ణములు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అందున్ = అందులో.

భావము:

భగవంతుడు ఇంద్రియాలతో కూడిన మహదాదులకు పరస్పర సంబంధం కల్పించి విరాట్
 దేహాన్ని పుట్టించి అందు నివాసం చేస్తూ ఉంటాడు గదా బ్రహ్మవేత్తలైనవారు ఆ పరాత్పరుణ్ణి
 సహస్రశీర్షునిగా సహస్రపాదునిగా సహస్రబాహునిగా పేర్కొంటున్నారు. ఆ విరాట్పురుషునిలో
 అఖిల లోకాలూ అలజడి పొందకుండా ఉంటున్నాయి. అటువంటి విరాటం స్వరూపం నుండే పది
 ప్రాణాలూ, ఇంద్రియగోచరా లయిన విషయాలూ, ఇంద్రియాల కధిపతులైన దేవతలూ,
 మూడువిధాలైన బ్రాహ్మణాది వర్ణాలూ ఏర్పడ్డాయి.

ఇలఁ బుత్రపౌత్రసంపద

గలిగిన వంశములతోడఁ గడుఁ జోద్యముగా

లలిఁ బ్రజ లేగతిఁ గలిగిరి

కలిగిన యా ప్రజలచే జగము లెట్లుండెన్?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇలన్ = భూమిమీద; పుత్ర = పుత్రులు; పౌత్ర = మనుమలు అను; సంపద = సంపద; కలిగినన్ = కలిగినట్టి; వంశముల = వంశముల; తోడన్ = తో; కడు = మిక్కిలి; చోద్యముగన్ = విచిత్రముగన్; లలిన్ = అతిశయించి; ప్రజలు = మానవులు; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగ; కలిగిరి = పుట్టిరి; కలిగిన = పుట్టిన; ఆ = ఆ; ప్రజలన్ = ప్రజల; చేన్ = చే; జగములు = లోకములు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

వీటిలోనుండి ఈ భూమిపై మహాశ్చర్యం కలిగేలా కొడుకులూ మనుమలూ అనే వంశపరంపరలతో పలురూపాల ప్రజలు ఏ విధంగా ఆవిర్భవించారు. ఆ ప్రజలతో నిండిన ఈ ప్రపంచం ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తున్నది?

3-248-క.

చతురత దీపింపఁ బ్రజా

వతులకుఁ బతి యనఁగ వెలయు వద్మాపతి యే

గతిఁ బుట్టించెను? స్రష్ట

ప్రతతులచే నవవిధప్రపంచము మఱియున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చతురతన్ = నేర్పు; దీపింపన్ = ఒప్పుతుండగ; ప్రజాపతుల = ప్రజాపతుల; కున్ = కు; పతి = ప్రభువు; అనగన్ = అనగా; వెలయు = ప్రకాశించు; పద్మాపతి = విష్ణుమూర్తి {పద్మాపతి - పద్మ (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగ; పుట్టించెను = పుట్టించెను; సప్త = బ్రహ్మల {సప్త - సృష్టికర్తలు, బ్రహ్మలు}; ప్రతతులన్ = సమూహము; నవవిధప్రపంచము = నవవిధసృష్టి కలది {నవవిధ ప్రపంచము - నవవిధసృష్టి కలది, 6 ప్రాకృత సృష్టులు (1 మహత్తు 2 అహంకారము 3 భూతసృష్టి 4 ఇంద్రియసృష్టి 5 దేవగణ 6 తామససృష్టి) మఱియు 3 వైకృతసృష్టులు (7 స్థావరములు 8 తిర్యక్కులు 9 ఆర్వాక్ ప్రోతము (నరులు)) అను 9విధముల సృష్టులు కలది}; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ప్రజాపతులకు అధిపతియైన లక్ష్మీపతి చతురమతియై తాను సృష్టించిన ప్రజాపతులచే నవనవోన్మేషమైన ఈ ప్రపంచాన్ని ఏ విధంగా సృష్టించజేశాడు?

3-249-తే.

వానిభేదంబులును మనువంశములును

మనుకులాధీశ్వరులునుఁ దన్మనుకులాను

చరితములునే విభూతినే జాడ దీని

నింతయును బుట్టఁజేసె? నా కైఱుఁగఁ బలుకు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వాని = వాటి; భేదంబులును = రకములను; మను = మనువుల {మనువులు - పద్మాలుగురు, 1 స్వామింభువుడు 2 స్వారోచిషుడు 3 ఉత్తముడు 4 తామసుడు 5 రైవతుడు 6 చాక్షుసుడు 7 వైవస్వతుడు 8 సూర్యసావర్ణి 9 దక్షసావర్ణి 10 బ్రహ్మసావర్ణి 11 ధర్మసావర్ణి 12 రుద్రసావర్ణి 13 రౌచ్యుడు 14 భౌచ్యుడు (పాఠాంతరములు కూడ కలవు) ప్రస్తుతము వైవస్వతమన్వంతరము జరుగుచున్నది};

వంశములును = వంశములును; మను = మనువుల; కుల = కులములకు; అధీశ్వరులును =
అధిపతులును; తత్ = ఆ; మను = మనువుల; అనుచరితములున్ = వర్తనములును; ఏ = ఏ;
విభూతిన్ = ఐశ్వర్యమును; ఏ = ఏ; జాడన్ = మార్గమున; దీనిని = దీనిని; అంతయున్ = అంతనూ;
పుట్టన్ = పుట్టనట్లు; చేసెన్ = చేసెను; నాకున్ = నాకున్; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; పలుకు =
చెప్పుము.

భావము:

ఆ సృష్టిభేదాలనూ, మనువంశాలనూ, మనువంశాల అధిపతులనూ, వంశానుచరితాలనూ
భగవంతుడు ఎటువంటి మహామహిమతో ఎలా పుట్టించాడో నాకు తెలిసేలా చెప్పు.

3-250-క.

సరవింగ్రిందన్ మీదన్

ధరణికిఁ గల లోకములను ధత్తస్థితులన్

వరుసం బరిమాణంబుల

నెఱింగింపగదయ్య నాకు నిద్ధచరిత్రా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సరవిన్ = వరుసగా; క్రిందన్ = క్రిందను; మీదన్ = మీదను; ధరణికిన్ = భూమికి; కల = ఉన్న;
లోకములన్ = లోకములను; తత్ = ఆ; తత్ = యా; స్థితులను = పరిస్థితులను; వరుసన్ = వరుసగా;
పరిమాణంబులన్ = కొలతలు, పరిమితులు; ఎఱింగింపగన్ = తెలుపుము; అయ్య = తండ్రి; నాకున్ =
నాకు; ఇద్ధ = పరిశుద్ధమైన; చరిత్రా = వర్తనకలవాడా.

భావము:

ప్రసిద్ధమైన వర్తన గల ఓ మైత్రేయా! ఈ భూమికి దిగువనున్న లోకాలనూ, ఎగువనున్న
లోకాలనూ వానివాని పరిస్థితులనూ వాటి పరిమాణములనూ నాకు వివరించు.

3-251-క.

సుర తిర్యజ్జర రాక్షస

గరుడోరగ సిద్ధసాధ్య గంధర్వ నభ

శ్చరముఖ భవములు మునికుం

జర! గర్భస్వేదజాండజముల తెలింగున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సుర = దేవతలు; తిర్యక్ = జంతువులు; నర = నరులు; రాక్షస = రాక్షసులు; గరుడ = గరుడులు;
ఉరగ = సర్ప; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; నభశ్చరములు =
ఆకాశమున చరించునవి; ముఖ = మున్నగు; భవములు = పుట్టుకలు; ముని = మునులలో; కుంజర
= శ్రేష్ఠుడా {కుంజర - ఏనుగు వంటివాడ, శ్రేష్ఠుడా}; గర్భ = గర్భము నందు; స్వేద = తేమ యందు; జ
= పుట్టునవి; అండజముల = గ్రుడ్డున పుట్టు వాని; తెలింగున్ = విధమును.

భావము:

మునికుల తిలకా! దేవతలు, జంతువులు, మనుష్యులు, రాక్షసులు, గరుడులు, నాగులు, సిద్ధులు,
సాధ్యులు, గంధర్వులు, ఖేచరులు మొదలైన వారంతా ఎలా పుట్టారు? ఇంకా గర్భజములూ,
స్వేదజములూ, అండజములూ అయిన జీవులు జన్మించిన విధానం కూడా నాకు విశదీకరించు.

3-252-క.

త్రిగుణప్రధానకంబులు

నగునవతారములఁ బూర్ణమై వెలసిన యా

జగదుత్పత్తిస్థితిలయ

నిగమముల విధంబు వాని నిలుకడలుఁ దగన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

త్రిగుణ = త్రిగుణములు {త్రిగుణములు - సత్వాది, సత్త్వరజస్తమో గుణములు}; ప్రధానకంబులు = ప్రధానముగా కలవి; అగు = అయిన; అవతారములన్ = అవతారములను; పూర్ణము = నిండినవి; ఐ = అయి; వెలసిన = ఏర్పడిన; ఆ = ఆ; జగత్ = లోకములు; ఉత్పత్తి = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయ = లయముల; నిగమముల = వేదముల; విధంబు = విధము; వాని = వాటి; నిలుకడలున్ = వర్తనములును; తగన్ = తగినట్లుగ.

భావము:

సత్త్వరజస్తమోగుణాలు ప్రధానంగా గల అవతారాలనూ, సమగ్రమైన ఈ జగత్తు జన్మస్థితి లయాలనూ, అవి ప్రవర్తించు విధాలనూ వాని శాశ్వతమైన ఉనికినీ నాకు తెలియజెప్పు.

3-253-క.

చక్రాయుధు సౌందర్య ప

రాక్రమముఖ గుణములను ధరామరముఖ ప

ర్లక్రమములు నాశ్రమధ

ర్మక్రియలును శీలవృత్తముతభావములున్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చక్రాయుధు = విష్ణుని {చక్రాయుధుడు - చక్రాయుధము ధరించువాడు, విష్ణువు}; సౌందర్య = సౌందర్యము; పరాక్రమ = పరాక్రమము; ముఖ = మొదలగు ముఖ్యమైన; గుణములను = గుణములను; ధరామర = భ్రాహ్మణులు {ధరామరులు - భూమి (ధర)కు అమరులు (దేవతలు), భ్రాహ్మణులు}; ముఖ = మొదలగు; వర్ణ = చతుర్వర్ణముల {చతుర్వర్ణములు - బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర నాలుగు వర్ణములు}; క్రమములున్ = విధమును; ఆశ్రమ = చతురాశ్రమముల {చతురాశ్రమములు - బ్రహ్మచర్య గృహస్థ వానప్రస్థ సన్యాసములు నాలుగు ఆశ్రమములు}; ధర్మ =

ధర్మములు; క్రియలును = ఆచరించవలసిన పనులును; శీల = శీలము; వృత్త = ప్రవర్తన;
భావములున్ = అభిప్రాయములును.

భావము:

జగన్నాథుడూ, చక్రధరుడూ అయిన విష్ణుని సౌందర్యం, పరాక్రమం మొదలైన సుగుణాలను
వెల్లడించు, బ్రాహ్మణులు మొదలైన నాలుగు వర్ణాలనూ, బ్రహ్మచర్యం మొదలైన నాలుగు
ఆశ్రమాలనూ, వారివారి ఆయా ధర్మాలనూ, కర్తవ్యాలనూ, స్వభావాలనూ, నడవడులనూ నాకు
తెలుపు.

3-254-తే.

యోగవిస్తార మహిమలు యాగములును

జ్ఞానమార్గంబులునుఁ బరిజ్ఞానసాధ

నములు నై యొప్పు సాంఖ్యయోగములు వికచ

జలజనయనకృతంబు లౌ శాస్త్రములును.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

యోగ = యోగవిద్య యొక్క; విస్తార = విరివియైన; మహిమలు = గొప్పదనములు; యాగములు =
వివిధయాగములు; జ్ఞాన = వివిధజ్ఞానముల; మార్గంబులును = మార్గములును; పరిజ్ఞాన =
జ్ఞానమునకు; సాధనములును = పద్ధతులు; ఐ = అయి; ఒప్పు = ఒప్పుతుండు; సాంఖ్యయోగములు
= సాంఖ్యయోగములు; వికచజలజనయన = విష్ణునిచేత (వికచజలజనయనుడు - వికసించిన
పద్మము (జలజము), వంటి నయనములు (కన్నులు) ఉన్నవాడు); కృతంబులు = చేయబడినవి; ఔ =
అగు; శాస్త్రములును = శాస్త్రములును.

భావము:

యోగ విద్యలు వాని విశేష మహిమలూ, యోగాలూ, వాని విధానాలూ, జ్ఞానమార్గాలూ, విజ్ఞానసాధనాలైన సాంఖ్య యోగాలూ, శ్రీమన్నారాయణుని స్మరణమాత్రంచే సంజాతాలైన శాస్త్రాలూ నాకు చెప్పు.

3-255-నీ.

పాపాండధర్మంబుఁ బ్రతిలోమకులవిభా-

గములు జీవుల గుణక్షర్మములునుఁ

బలుకులగతులునుఁ గలిగెడి ధర్మమో-

క్షముల యందలి పరస్పరవిరోధ

ములు లేని సాధనమును భూమిపాలక-

నీతివార్తలు దండనీతిజాడ

యునుఁ బృథగ్భావంబులును విధానములునుఁ-

బ్రిత్యమేధములునుఁ దత్త్విత్యవిసర్గ

3-255.1-తే.

గతులుఁ దారాగ్రహంబులుఁ గాలచక్ర

మున వసించిన నిలుకడలును దపములు

దానములుఁ దత్ఫలంబులుఁ దనరు ప్రబల

ధర్మములుఁ బ్రజ లొనరించు క్షర్మములును

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాపాండ = వేదములను అంగీకరించనివారి; ధర్మంబు = ధర్మములు; ప్రతిలోమ = ప్రతిలోమ

వివాహములవలని ప్రతిలోమకులములు - ఆశాస్త్రీయమైన వివాహములవలన పుట్టిన

వంశములు, సమాన లేదా నిమ్న వర్ణమునుండి భార్యను పొందుట శాస్త్ర ధర్మము దానికి

వ్యతిరేమము ప్రతిలోమము; కుల = వంశముల; విభాగములు = రకములు; జీవుల = జీవుల; గుణ = గుణములు; కర్మములును = కర్మములును; పలుకుల = సంభాషణముల; గతులును = పద్ధతులు; కలిగెడి = కలిగి ఉండెడి; ధర్మ = ధర్మములు; మోక్షములు = మోక్షములు; అందలి = వాటిలో; పరస్పర = ఒకదానికొకటికి; విరోధములు = విరోధములు; లేని = లేనట్టి; సాధనమును = సాధనములును; భూమిపాలకనీతి = రాజనీతి (భూమిపాలకుడు - భూమిని పరిపాలించువాడు, రాజు); వార్తలు = వృత్తాంతములు; దండనీతి = దండింపదగ్గవారిని దండించు విధానములు; జాడయును = చారుల, వేగు విద్య; పృథక్ = వివధ; భావంబులును = భావములును; విధానములును = విధానములును; పితృమేధములును = పితృయజ్ఞములును; తత్ = ఆ; పితృ = పితరులకు; విసర్గ = పిండప్రధానాది; వీ గతులును = పద్ధతులును; తారా = తారలు; గ్రహంబులున్ = గ్రహములును; కాలచక్రమున = కాలచక్రములో; వసించిన = ఉండు; నిలుకడలునున్ = సమయములు; తపములున్ = తపస్సులు; దానములున్ = దానములును; తత్ = ఆయా; ఫలంబులన్ = ఫలితములందు; తనరు = ఒప్పు; ప్రబల = విశేష, గట్టి; ధర్మములున్ = ధర్మములును; ప్రజలు = ప్రజలు; ఒనరించు = చేయు; కర్మములును = కర్మములును.

భావము:

నాస్తికు లయినవారి ప్రవర్తనలు యెటువంటివి? అశాస్త్రీయమైన వివాహాలవల్ల ప్రభవించినవారిని విభజించు విధానం యేది? జీవుల గుణకర్మలు, మాటల తీరుతెన్నులు ఎటువంటివి? ధర్మమోక్షాల్లో అన్యోన్యం విరుద్ధం కాని సాధనలు ఎలాంటివి? రాజనీతి, దండనీతి, పంపకాల విధానాలు, పితృయజ్ఞాలు, పితృతర్పణాలు, తారలు, గ్రహాలు, ఈ కాల చక్రంలో వాటి నిలుకడలు, తపస్సులు, దానాలు, వాటి ఫలితాలు, విశేషధర్మాలు, ప్రజలు చేసే కర్మలు, వాటి ఫలితాలు నాకు తెలియజెప్పు.

3-256-చ.

పదలక భూజనావళికి **వచ్చు** విపద్ధశధర్మముల్ సరో

జడళనిభాక్షుఁ డేగతిని **సంత**సమందెడు నెట్టివారి మే

ల్వదలక కానవచ్చు గురు**లం**బ్రియశిష్యులు గొల్వ వారు స

మ్మదమునఁ గోరునర్థములు **మా**నుగ నెట్లఱిగింతు రిమ్ములన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వదలక = విడువక; భూ = భూమిపై వసించు సర్వ; జనావళి = జనసమూహమున; కిన్ = కిని;
వచ్చు = వచ్చునట్టి; విపద్ధశ = ఆపదల; ధర్మముల్ = విధానములును; సరోజదళనిభాక్షుడు =
విష్ణుమూర్తి (సరోజదళనిభాక్షుడు - సరోజ (పద్మముల) దళముల నిభ (వంటి) అక్షుడు
(కన్నులున్నవాడు), విష్ణువు); ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగ చేస్తే; సంతసము = సంతోషము; అందెడున్
= పొందునో; ఎట్టి = ఎటువంటి; వారి = వారి; మేల్ = పుణ్యము, ఉపకారము; వదలక = తప్పక;
కానవచ్చు = ఫలించును; గురులన్ = గురువులను; ప్రియ = ప్రియమైన; శిష్యులు = శిష్యులు; కొల్వ =
కొలువగా; వారు = వారు; సమ్మదమున = సమ్మతమగునట్లు; కోరున్ = కోరెడు; అర్థములు =
విషయములు; మానుగన్ = చక్కగా; ఎట్లు = ఏవిధముగ; ఎఱింగింతురు = తెలిపెదరు; ఇమ్ములన్ =
ఇంపుగా.

భావము:

భూలోకపు ప్రజలకు సంబంధించిన ఆపద్ధర్మాలు ఎలాంటివి? అరవిందాక్షుడైన శ్రీహరి ఏవిధంగా
సంతోషిస్తాడు ఎటువంటివారు చేసిన మేలు ఎల్లప్పుడు కనిపిస్తూ ఉంటుంది. శిష్యులు
గురువులను సేవించగా వారు సంతోషంగా కోరే పరమార్థాలూ, వాటిని చక్కగా తీర్చగల
మార్గాలూ నాకు బోధించు.

3-257-క.

విలయాది భేదముల న

య్యలఘునిఁ బరమేశు నెవ్వ రంచితభక్తిం

గొలుతు రదెవ్వరిలో ను

త్కలికన్ సుఖియించు జీవత్త్వము మఱియున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విలయ = విలయములు; ఆది = మొదలగు; భేదములన్ = రకములను; ఆ = ఆ; అలఘునిన్ = విష్ణుని {అలఘుడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు}; పరమేశున్ = విష్ణుని {పరమేశుడు - అత్యున్నతమైన ప్రభువు, విష్ణువు}; ఎవ్వరు = ఎవరు; అంచిత = చక్కటి; భక్తిన్ = భక్తితో; కొలుతురు = సేవింతురు; అది = అది; ఎవ్వరి = ఎవరి; లోన్ = అందు; ఉత్కలికన్ = సంతోషముతో; సుఖించున్ = సుఖించును; జీవ = జీవుని; తత్త్వము = స్వభావము; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ప్రళయం ఎన్ని విధాలు సర్వేశ్వరుడైన పరాత్పరుణ్ణి ఎవరు అచంచల భక్తితో సేవిస్తారు. జీవతత్త్వం ఎవరిలో వికాసాతిశయంతో ప్రకాశిస్తుంది?

3-258-క.

గోవిందుని రూపంబున

జీవబ్రహ్మలకు నైక్యసిద్ధియు నెటులౌ

భావన నుపనిషదర్థం

బైవెలసెడి జ్ఞాన మెట్టి దార్యస్తుత్యా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

గోవిందుని = విష్ణుని {గోవిందుడు - గోవుల (నీళ్ళు)కి ఒడయుడు, నారాయణుడు, విష్ణువు}; రూపంబునన్ = ద్వారా, కారణమున; జీవ = జీవునికిని; బ్రహ్మల = పరబ్రహ్మల; కున్ = కిని; ఐక్య = ఐక్యము; సిద్ధియున్ = అగుట; ఎటుల = ఏ విధముగ; ఔ = అగును; భావనన్ = భావించుటకు; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తుల; అర్థంబు = అర్థము; ఐ = అయి; వెలసెడి = ప్రకాశించెడి; జ్ఞానము = విజ్ఞానము; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; ఆర్య = పూజ్యులచే; స్తుత్యా = స్తుతింపబడువాడా.

భావము:

మహాత్ములచే కీర్తింపడేవాడా! మైత్రేయా! గోవిందుని స్వరూప నిరూపణం ఎలాగు? జీవబ్రహ్మలకు ఏకత్వం ఎలా కలుగుతుంది. ఎటువంటి జ్ఞానం గలిగితే ఉపనిషత్తుల అర్థం ఊహకు అందుతుంది?

3-259-తే.

ఉచిత మగు నట్టి శిష్యప్రయోజనములు

సజ్జనులచేత విజ్ఞానసాధనములు

నేమి పలుకంగబడు వాని నెల్ల మఱియుఁ

బోలుచు వైరాగ్యమునఁ దగు పురుషభక్తి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఉచితము = తగినవి; అగు = అయిన; అట్టి = అటువంటి; శిష్య = శిష్యుల; ప్రయోజనములు = కార్యములు; సజ్జనులు = మంచివారి; చేతన్ = చేత; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమును; సాధనములున్ = సాధనములు; ఏమి = ఎట్టివి; పలుకంగబడున్ = ఉపదేశింపబడును; వానిన్ = వాటిని; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; మఱియున్ = ఇంకనూ; బోలుచు = అతిశయించు; వైరాగ్యమునన్ = వైరాగ్యములో; తగు = తగినవి; పురుష = విష్ణుని {పురుషుడు - లోకైకపురుషుడు, విష్ణువు}; భక్తిన్ = భక్తిని.

భావము:

ఉత్తములైన శిష్యులు కలిగినందువల్ల కలిగే ప్రయోజనాలూ, సజ్జనులు బోధించే విజ్ఞాన సాధనాలూ, వైరాగ్యం వల్ల ప్రకాశించే భగవద్భక్తి ఎటువంటివో వివరించు.

3-260-తే.

ఇన్నియుఁ దెలియనానతి యిచ్చి నన్ను

నర్థి రక్షింపు యజ్ఞదానాది పుణ్య

ఫలము వేదంబు సదివిన ఫలము నార్త

జనులఁ గాచిన ఫలముతో సమముగావు."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇన్నియున్ = ఇవన్నియును; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతి = అనుగ్రహించి; యిచ్చి = చెప్పి;
నన్నున్ = నన్ను; అర్థిన్ = కోరినవానిని; రక్షింపు = కాపాడుము; యజ్ఞ = యాగములు; దాన =
దానములును; ఆది = మొదలగు వాని; పుణ్య = పుణ్యముల; ఫలము = ఫలితము; వేదంబున్ =
వేదమును; చదివిన = అధ్యయనము చేసిన; ఫలము = ఫలితము; ఆర్త = సహాయమును అర్థించు;
జనులన్ = వారిని; కాచిన = కాపాడిన; ఫలము = ఫలితము; తోన్ = తో; సమము = సమానము;
కావు = కావు.

భావము:

వీటి నన్నింటినీ వివరంగా చెప్పి విపన్నుడైన నన్ను రక్షించు. యజ్ఞాలు చేసిన ఫలం; దానాలు
ఇచ్చిన ఫలం; వేదాలు చదివిన ఫలం; ఇవన్నీ కలసి ఆర్తులైన అర్థించిన వారిని ఆదరించిన
ఫలంతో సమానం కావు."

3-261-క.

అని విదురుఁడు మైత్రేయుని

వినయంబునఁ దెలియ నడుగు విధ మెల్లను వ్యా

సునిసుతుఁ డభిమన్యునినం

దనున కెఱింగించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; విదురుడు = విదురుడు; మైత్రేయుని = మైత్రేయుని; వినయంబునన్ = వినయముగా;
తెలియన్ = తెలుపమని; అడుగు = అడిగిన; విధమున్ = విధానము; ఎల్లన్ = అంతయు; వ్యాసుని =
వేదవ్యాసుని {వ్యాసుని సుతుడు - శుకమహర్షి}; సుతుడు = పుత్రుడు; అభిమన్యుని = అభిమన్యుని
{అభిమన్యు నందనుడు - పరీక్షిత్తు}; నందనుని = పుత్రున; కిన్ = కిని; ఎఱిగించి = తెలిపి;
మఱియున్ = మరల; తగన్ = చక్కగా; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని వినయంగా విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి అడిగినట్లు శుకమహర్షి పరీక్షిత్తునకు చెప్పి మళ్ళీ ఇట్లా
అన్నాడు.

3-262-చ.

"ఇలగల మానవావళికి నెల్ల నుతింప భజింప యోగ్యమై
వెలసిన పూరువంశము పవిత్రముసేయఁగఁ బుట్టి సద్గుణ
కలిత యశఃప్రసూనలతికాతతికిం బ్రతివాసరంబుఁ బెం
పలరఁగ బ్రోదివెట్టుదు గదయ్య ముకుందకథావృతంబునన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇలన్ = భూమిపై; కల = ఉన్న; మానవ = మానవుల; ఆళికిన్ = అందరి; కిన్ = కిని; ఎల్లన్ =
ఎల్లప్పుడు; నుతింపన్ = కీర్తించుటకు; భజింపన్ = సేవించుటకును; యోగ్యము = తగినది; ఐ =
అయి; వెలసిన = ప్రకాశించిన; పూరు = పూరువు యొక్క; వంశము = వంశము; పవిత్రమున్ =
పవిత్రము ఆగునట్లు; చేయగన్ = చేయుటకు; పుట్టి = పుట్టి; సద్గుణ = సద్గుణములతో; కలిత =
కూడిన; యశస్ = యశస్సు అను; ప్రసూన = పుష్ప; లతికా = లతల; తతి = గుంపున; కిన్ = కిని; ప్రతి
= ప్రతి; వాసరంబున్ = దినమును; పెంపు = పుష్టితో; అలరగన్ = అలరునట్లు; ప్రోది = పోషణము;
పెట్టుదు = ఇత్తువు; కదా = కదా; అయ్య = తండ్రి; ముకుంద = విష్ణుని {ముకుందుడు - ఎఱ్ఱతామర

మాలలచే అలంకృతుడు, వ్యు. "ముకుమ్ + దా + క", 'ముకుమ్' మకారాంతమైన అవ్యయము, మోక్షవాచకము, మోక్షమును ఇచ్చువాడు, విష్ణుమూర్తి; కథా = కథలు అను; అమృతంబునన్ = అమృతముతో.

భావము:

"ఓ రాజా పరీక్షిత్తా! భూలోకంలో గల ప్రజలందరికీ ప్రశంసనీయమూ, పూజనీయమూ అయింది పూరువంశం. అటువంటి పూరువంశాన్ని మరింత పవిత్రం చెయ్యటానికి జన్మించినవాడవు నీవు. మంచి గుణాలనే పుష్పాలతో నిండి నీ కీర్తిలతావితానానికి ప్రతిదినం కమలాక్ష కథాసుధారసం నింపి పెంపు కలిగిస్తూ ఉంటావు కదా.

3-263-తే.

అల్పతరమైన సుఖముల నందుచున్న
జనుల దుఃఖంబు మాన్పంగఁ జాలునట్టి
పుండరీకాక్షు గుణకథా ప్రోతమైన
వితత నిగమార్థ మగు భాగవతము నీకు
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అల్పతరము = మిక్కిలి అల్పమైన {అల్పము - అల్పతరము - అల్పతమము}; ఐన = అయిన;
సుఖములన్ = సౌఖ్యములను; అందుచున్న = పొందుచున్న; జనులన్ = ప్రజల; దుఃఖంబు =
దుఃఖము; మాన్పగన్ = పోగొట్ట; చాలున్ = కలిగిన; అట్టి = అటువంటి; పుండరీకాక్షున్ = విష్ణుని
{పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (తెల్లతామరల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); గుణ =
గుణములు; కథా = కథలతోను; ప్రోతము = అల్లబడిన; ఐన = అయిన; వితత = విస్తారమైన; నిగమ
= నిగమములు; అర్థము = సారము; అగు = అయిన; భాగవతము = భాగవతము; నీకున్ = నీకు.

భావము:

బహు అల్పములైన సుఖముల అందుచున్న, జనుల దుఃఖములను మాన్ప జాలువట్టి పుండరీకాక్ష గుణకథా పూరితమూ, వితత నిగమార్థ కలితము అయిన భాగవతము నీకు చెప్తాను.

3-264-వ.

ఎఱింగింతు విను" మని యిట్లనియె.

టీకా:

ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; వినుము = విను; అని = అని; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

భాగవతం నీకు వివరిస్తాను, విను" అని శ్రీశుకుడూ పరీక్షిత్తుకు ఇలా చెప్పసాగాడు.

3-265-సీ.

"అమృహాభాగవతామ్నాయ మొకనాఁడు-

గైకొని పాతాళలోకమందు

నప్రతీకజ్ఞానియై వాసుదేవాఖ్యుఁ-

బొలుచు సంకర్షణమూర్తి దివ్య

పురుషుండు దనుఁదాన బుద్ధిలోఁ జూచుచు-

సలలితధ్యాన ముకుళితనేత్రుఁ

డైసనందాభ్యుదయార్థంబు గనువిచ్చి-

చూచిన వారు సంస్తుతు లొనర్చు

3-265.1-తే.

నమర గంగావగాహనులై యహీంద్ర
కన్య లార్థజటాబంధకలిత లగుచు
భర్త వాంఛానుబుద్ధి నప్తరమపురుషుఁ
గదియ నేతెంచి తత్పాదకమలయుగము.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; భాగవత = భాగవతము అను; ఆమ్నాయమున్ = వేదమును; ఒకనాడు = ఒకరోజు; కైకొని = స్వీకరించి; పాతాళ = పాతాళ; లోకమున్ = లోకము; అందున్ = లో; అప్రతీక = సంపూర్ణ; జ్ఞాని = జ్ఞాని; ఐ = అయ్యి; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు అను; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; పొలుచు = ప్రసిద్ధికెక్కిన; సంకర్షణ మూర్తి = విష్ణుమూర్తి (సంకర్షణుడు - నామాదులను కరిగించుకున్న వాడు, విష్ణువు); దివ్య = దివ్యమైన; పురుషుండు = పురుషుడు; తనున్ = తనను; తాను = తాను; బుద్ధిన్ = మనసు; లో = లో; చూచుచున్ = చూస్తూ; సలలిత = చక్కటి; ధ్యాన = ధ్యానమునందు; ముకుళిత = మూసిన; నేత్రుడు = కన్నలు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సనంద = సనందాదుల; అభ్యుదయ = వృద్ధి; అర్థంబున్ = కొరకు; కనున్ = కళ్ళు; విచ్చి = విప్పికొని; చూచినన్ = చూసినప్పుడు; వారు = వారు; సంస్తుతులు = చక్కటి స్తుతులు; ఒనర్పన్ = చేయగా; అమర = దేవ; గంగా = గంగ యందు; ఆవగాహనులు = స్నానము చేయువారు; ఐ = అయ్యి; అహి = సర్పము లలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులైన; కన్యలు = కన్యలు; ఆర్త = తడిసిన; జటా = జడలు; బంధ = చుట్టులు; కలితలు = కలిగినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; భర్త = భర్తగా కావలెనను; వాంఛా = కోరికతో; అను = కూడిన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; ఆ = ఆ; పరమపురుషున్ = విష్ణుమూర్తి; కదియన్ = దగ్గరకు; ఏతెంచి = వచ్చి; తత్ = అతని; పాద = పాదములు అను; కమల = కమలముల; యుగము = జంటను.

భావము:

వాసుదేవుడు అనే పేరుతో ప్రకాశించేవాడూ, కేవల జ్ఞానస్వరూపుడూ, దివ్యపురుషుడు అయిన సంకర్షణుడు ఒకనాడు వేదసారమైన భాగవతాన్ని పాతాళలోకంలోనికి తీసుకొనిపోయాడు. తన మనస్సులో తన్ను తానే చూచుకొంటూ తదేక ధ్యానంలో కొద్దిసేపు కన్నులు మూసుకున్నాడు

సంకర్షణుడు. సనక సనందనాదుల అభ్యుదయం కోరిన వాడై కన్నులు విప్పి చూచాడు. సనక సనందనాదులు సంస్తుతులు చేశారు. అంతలో ఆకాశగంగలో స్నానం చేసిన నాగకన్యకలు తడిసిన జడలతో జట్టుముడులతో అచ్చటికి వచ్చారు. ఆ నాగకన్యకలు ఆ దివ్యపురుషుడే తమకు భర్త కావాలని భావించారు. ఆ పరమపురుషుని సమీపించి ఆయన పాదపద్మాలను సేవించారు.

3-266-క.

సేవించి భక్తితో నా

నావిధ పూజోపహార నతి నుతులను నా

దేవుని హృదయము వడసిరి

యావేళ సనందనాదు లమ్మహితాత్మున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సేవించి = సేవించి; భక్తితో = భక్తితో; నానా = అనేక; విధ = విధములైన; పూజ = పూజలు; ఉపహార = నైవేద్యములు; నతి = నమస్కారములు; నుతులనున్ = కీర్తించుటలతోను; ఆ = ఆ; దేవుని = విష్ణుదేవుని; హృదయమున్ = మనసును; వడసిరి = పొందిరి; ఆవేళ = ఆ సమయములో; సనందన = సనందన; ఆదులు = మొదలగువారు; ఆ = ఆ; మహితాత్మున్ = గొప్పవానిని.

భావము:

అలా సేవించి భక్తితో అనేక విధాలైన పూజలు చేశారు. కానుకలు సమర్పించారు.

నమస్కరించారు. స్తోత్రాలతో ఆ దేవుని హృదయాన్ని వశపరచుకొన్నారు. ఆ సమయంలో సనక సనందనాదులు పరమ పురుషుణ్ణి ప్రస్తుతింపసాగారు.

3-267-మ.

ఘన సాహస్ర కిరీటరత్న విలసత్కాంతప్రసిద్ధప్రభా

జనితోదగ్ర రుచిప్రకాశిత ఫణాసాహస్రుఁ డౌ దేవతా

వనరక్షాచణ రూపకృత్యము లొగిన్ వాంఛం బ్రశంసించి వా

రనురాగస్థలితోక్తు లొప్ప నడుగన్ హార్షించి యా దేవుడున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; సాహస్ర = వేలకొలది; కిరీట = కిరీటము లందలి; రత్న = రత్నముల; విలసత్ = వెలువడుచున్; కాంత = మనోహరమైన; ప్రసిద్ధ = స్పష్టమైన; ప్రభా = కాంతుల వలన; జనిత = పుట్టిన; ఉదగ్ర = అతిశయించు; రుచి = వెలుగుచే; ప్రకాశిత = ప్రకాశిస్తున్న; ఘణా = పడగలు; సహస్రడు = వేయి కలవాడు; ఔ = అవుతుండగ; దేవతా = దేవతలు అను; వన = సమూహమును; రక్షణా = రక్షించుట అను; చణుడు = లక్షణము కలవాని; రూప = రూపములు; కృత్యములున్ = వర్తనలు; ఒగిన్ = వరుసగా; వాంఛన్ = కోరికతో; ప్రశంసించి = స్తుతించి; వారు = వారు; అనురాగ = అనురాగము; స్థలిత = ఒలుకు; ఉక్తులన్ = పలుకులు; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; అడుగన్ = అడగగా; హార్షించి = సంతోషించి; ఆ = ఆ; దేవుడున్ = దేవుడును.

భావము:

ఆ దేవదేవుడు వేలకొలది శిరస్సులు కలిగి ఉన్నాడు. ఆ శిరస్సులపై కిరీటాలు అలంకరింపబడి ఉన్నాయి. ఆ కిరీటాలలోని రత్నాలు రమణీయమైన కాంతులు వెదజల్లుతున్నాయి. ఆ కాంతి పుంజాల వెనుక ఆదిశేషుని వేయిపడగలు సుందరంగా వెలుగొందుతున్నాయి. అటువంటి స్వామిని, దేవతలను రక్షించు ప్రభువును సంనందనాదులు మిక్కిలి వేడుకతో సంస్తుతించారు. ఆయన అవతారాలను, ఆయన చేసిన ఘనకార్యాలను ప్రశంసించారు. అలా స్తుతించేటప్పుడు వారి మాటలు దేవునిపై గల అనురాగం వల్ల తడబడ్డాయి. వారి సంస్తుతులకు ఆ దేవుడు సంతోషించాడు.

3-268-తే.

భూరి నిగమార్థసార విచార మగుచుఁ

దనరు నీ భాగవతము సాద్రతఁ బలికె

నలినభవసూతి యైన సనత్కుమార

కునకు నెటిగించె సాంఖ్యాయనునకు నతడు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూరి = అతివిస్తారమైన; నిగమ = వేదముల; అర్థ = ప్రయోజనము; సార = సారమును; విచారము = తర్కించునది; అగుచున్ = అవుతూ; తనరు = అతిశయించునట్టి; ఈ = ఈ; భాగవతమున్ = భాగవతమును; సాదరతన్ = ఆదరముతో; పలికెన్ = పలికెను; నలినభవ = బ్రహ్మదేవుని {నలినభవుడు - నలినము (పద్మము)న భవ (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; సూతి = పుత్రుడు; ఐన = అయినట్టి; సనత్కుమారకున్ = సనత్కుమారున; కున్ = కు; ఎటిగించెన్ = తెలిపెను; సాంఖ్యాయనున = సాంఖ్యాయనుడి {సాంఖ్యాయనుడు - సాంఖ్యమును అధ్యయనము చేసినవాడు}; కున్ = కి; అతడు = అతడు.

భావము:

సనక సనందనాదుల ప్రార్థనలకు ప్రసన్నుడైన భగవంతుడు సమస్త వేదసారమై పరిధవిల్లే ఈ భాగవతాన్ని బ్రహ్మదేవుని కుమారుడైన సనత్కుమారునికి సాదరంగా ఉపదేశించాడు. ఆయన సాంఖ్యాయనునకు వెల్లడించాడు.

3-269-క.

పరగ నతం డంతః బరా

శరునకు నుపదేశమిచ్చె; న్నతి నతడున్

సుగురున కొసఁగె; నాతడు

గమరుదుగ నాకుఁ జెప్పఁ గైకొని యేనున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగా; అతండు = అతడు; అంతన్ = అంతట; పరాశరున = పరాశరున; కున్ = కు;
ఉపదేశము = ఉపదేశము; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; సత్ = మంచి; మతిన్ = మనసుతో; అతడున్ =
అతడును; సురగురున = బృహస్పతి (సురగురుడు - దేవతల గురువు, బృహస్పతి); కున్ = కి;
ఒసగెన్ = ఇచ్చెను; ఆతడున్ = అతడు; కరము = మిక్కిలి; అరుదుగా = అపురూపముగా; నాకున్ =
నాకు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; కైకొని = స్వీకరించి; ఏనున్ = నేనును.

భావము:

ఆ సాంఖ్యాయనుడు మంచిమనస్సుతో పరాశరునకు ఉపదేశించాడు. పరాశరుడు సురగురువైన
బృహస్పతికి తెలిపాడు. ఆయన ఏకాంతంగా నాకు (మైత్రేయునకు) చెప్పాడు.

3-270-క.

నీ కిప్పుడు వివరించెద

నాకర్ణింపుము సరోరుహాక్షుండగు సు

శ్లోకుని చరితామృతపరి

షేకుండ వై ముదము గదురఁ జెలగుము విదురా!

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీకున్ = నీకు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; వివరించెదన్ = వివరముగా చెప్పెదను; ఆకర్ణింపుము =
వినుము; సరోరుహాక్షుండు = పద్మాక్షుడు (సరోరుహాక్షుడు - సరోరుహ (సరసున పుట్ట పద్మము)
వంటి అక్షులు (కన్నులు) కలవాడు, విష్ణువు); అగు = అయినట్టి; సుశ్లోకుని = విష్ణుని (సుశ్లోకుడు -
మంచిగా కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు); చరితము = వర్తనలు అను; అమృత = అమృతముచే; పరి =
చక్కగా; షేకుడవు = మునిగినవాడవు; ఐ = అయి; ముదమున్ = సంతోషము; కదురన్ = కలుగగా;
చెలగుము = చెలరేగుము; విదురా = విదురుడా.

భావము:

ఓ విదురా! నేను ఆ భాగవతాన్ని ఇప్పుడు నీకు వివరంగా చెబుతున్నాను. ఉత్తమశ్లోకుడైన పురుషోత్తముని చరిత్ర అనే అమృత వర్షంలో తడిసినవాడవై హర్షోత్కర్షంతో ఆకర్షించు.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మ జన్మ ప్రకారము

3-271-వ.

ఇట్లు భగవత్ప్రొక్షంబును, ఋషిసంప్రదాయానుగతంబును, బురుషోత్తమ స్తోత్రంబును, బరమపవిత్రంబును, భవలతాలవిత్రంబును నయిన భాగవతకథాప్రపంచంబు శ్రద్ధాళుండవు భక్తుండవు నగు నీకు నుపన్యసించెద; వినుము.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; భగవత్ = భగవంతునిచే; ప్రొక్షంబును = చెప్పబడినదియును; ఋషి = ఋషుల; సంప్రదాయ = సంప్రదాయమును {సంప్రదాయము - తరతరములుగా ఇవ్వబడుచున్నది}; అనుగతంబునున్ = అనుసరించునదియును; పురుషోత్తమ = విష్ణుని {పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; స్తోత్రంబునున్ = స్తుతించునదియును; పరమ = మిక్కిలి; పవిత్రంబునున్ = పవిత్రమైనదియును; భవ = సంసారము అను; లతా = తీగలకు; లవిత్రంబునున్ = కొడవలి వంటిదియును; అయిన = అయినట్టి; భాగవత = భాగవతము అను; కథా = కథల యొక్క; ప్రపంచమున్ = మిక్కిలి విస్తార రచనను; శ్రద్ధా శుండవు = శ్రద్ధ కలవాడవు; భక్తుండవు = భక్తుడవు; అగు = అయినట్టి; నీకున్ = నీకు; ఉపన్యసించెద = వివరముగా చెప్పెదను; వినుము = వినుము.

భావము:

ఇలా భగవంతునిచే చెప్పబడినదీ, ఋషుల సంప్రదాయానుసారంగా అందుబాటులోకి వచ్చినదీ, పురుషోత్తముడైన పుండరీకాక్షుని స్తోత్రం కలదీ, పరమపావన మైనదీ, భవబంధాలను తెగటార్చేదీ ఐన భాగవత కథావిధానాన్ని భక్తుడవూ ఆసక్తుడవూ అయిన నీకు విశదీకరించుతాను. విను.

3-272-సీ.

అనఘ! యేకోదకమై యున్నవేళ నం-

తర్నిరుద్ధానల దారు వితతి

భాతిఁ జిచ్చక్తి సమేతుఁడై కపట ని-

ద్రాలోలుఁ డగుచు నిమీలితాక్షుఁ

డైన నారాయణుం డంబు మధ్యమున భా-

సుర సుధాఫేన పాండుర శరీర

రుచులు సహస్ర శిరోరత్నరుచులతోఁ-

జెలమిసేయఁగ నొప్పు శేషభోగ

3-272.1-తే.

తల్పమునఁ బవ్వళించి యనల్ప తత్త్వ

దీప్తిఁ జెన్నొందఁగా నద్వితీయుఁ డగుచు

నభిరతుం డయ్యుఁ గోర్కుల యందుఁ బాసి

ప్రవిమలాకృతి నానందభరితుఁ డగుచు.

ఈ భ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; ఏకో = ఒకే; ఉదకము = జలమయము; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్న; వేళ =

సమయమున; అంతర్ = లోపల; నిరుద్ధ = అడ్డగించబడిన; అనిల = అగ్ని; దారు = కట్టెల; వితతి =

మోపు; భాతిన్ = వలె; చిత్ = చైతన్య; శక్తిన్ = శక్తితో; సమేతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కపట

= కపట; నిద్రా = విద్రతో; లోలుడు = మునిగినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నిమీలిత = మూసిన;
 ఆక్షుడు = కన్నులు కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణుండు = నారాయణుడు (నారాయణుడు
 - నారములు (నీళ్ళు) నందు వసించువాడు, విష్ణువు); అంబు = నీటి; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో;
 భాసుర = ప్రకాశించుచున్న; సుధా = అమృతము; ఫేన = నురగ వలె; పాండు = తెల్లని; శరీర = దేహ;
 రుచులు = ఛాయ; సహస్ర = వేయి; శిరస్ = తలలపై నున్న; రత్న = రత్నముల; రుచుల = కాంతుల;
 తోన్ = తో; చెలిమి = స్నేహము; చేయగన్ = చేస్తున్నట్లు; ఒప్పు = ఒప్పించడే; శేష = ఆదిశేషుని; భోగ
 = శరీరపు; తల్పమున = పాన్పున; పవ్వళించి = శయనించి;
 అనల్ప = అధికమైవ; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; దీప్తిన్ = ప్రకాశముతో; చెన్నొందగ = అందము
 అతిశయించగా; అద్వితీయుండు = అసమానుడు (అద్వితీయుడు - ఇంకొకరు (పోల్చితగ్గవారు)
 లేనివాడు, అసమానుడు); అగుచున్ = అవుతూ; అభిరతుడు = మిక్కిలి కుతూహలము (విష్ణుభక్తి
 యందు) కలవాడు; అయ్యు = అయినప్పటికిని; కోర్కులన్ = కోరికల; అందు = ఎడల; పాసి = తొలగి;
 ప్రవిమల = మిక్కిలి నిర్మలమైన; ఆకృతిన్ = ఆకారముతో; ఆనంద = ఆనందము; భరితుడు =
 నిండినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఓ విదురా! పూర్వం ప్రళయనమయంలో విశ్వమంతా జలమయంగా ఉన్నప్పుడు
 శ్రీమన్నారాయణుడు ఆదిశేషుణ్ణి పాన్పుగా చేసుకొని సముద్రమధ్యంలో పవ్వళించాడు. ఆ
 ఆదిశేషుడు స్వచ్ఛమైన అమృతపు నురుగులవంటి తెల్లనైన శరీరం కలవాడు. అతని తెల్లని శరీర
 కాంతులు అతని వేయి తలలపై తళతళలాడే రత్నాల కాంతులతో చెలిమి చేస్తున్నట్లుగా
 వెలుగొందాయి. నారాయణుడు తన కడుపులో అగ్నిని దాచుకొన్న కట్టెలా లోపల చైతన్యశక్తి
 కలవాడై ఉన్నాడు. అనంతమైన తత్త్వదీప్తితో అద్వితీయుడై ఆనందమయుడై కపటనిద్ర నభినయిస్తూ
 కన్నులు మూసుకొని ఉన్నాడు. కుతూహలం కలిగి కూడా కోర్కెలు లేనివానిలా నిష్కళంకమైన
 స్వరూపంతో విరాజిల్లాడు.

3-273-తే.

యోగమాయా విదూరుడై యుగ సహస్ర

కాలపర్యంత మఖిల లోకములు మ్రింగి

పేర్చి మఱి కాలశక్తుపబ్బంహితమున

సమత సృష్టిక్రియాకలాపములఁ దగిలి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

యోగమాయా = యోగమాయ; విదూరుడు = దగ్గర దూరములు లేనివాడు (విదూరుడు -
వ్యతిరిక్తమైన దూరము కలవాడు, దూరము దగ్గరలు లేనివాడు); ఐ = అయి; యుగ = యుగముల;
సహస్ర = వేయింటి; కాల = సమయము; పర్యంతము = అవధి వరకు; అఖిల = సమస్తమైన;
లోకములున్ = భువనములను; మ్రింగి = మింగేసి; పేర్చి = అతిశయించి; మఱి = ఇంకను; కాల =
కాలము యొక్క; శక్తి = శక్తి; ఉపబ్బంహితమున = సంవృద్ధివలన; సమతన్ = చక్కగా; సృష్టి =
సృష్టించుట అను; క్రియా = పనులు; కలాపంబులు = సమూహములలో; తగిలి = నిమగ్నుడై,
ఆసక్తుడై.

భావము:

అలా యోగమాయకు కూడా దూరంగా వెయ్యి యుగాల పర్యంతం సమస్త లోకాలను తన
కడుపులో దాచుకొని వెలుగొందుతూ ఆ పైన కాలమూ శక్తి చక్కగా అభివృద్ధం కాగా సమత్వం
వహించి సృష్టికార్యం నిర్వహించటానికి ఆసక్తు డైనాడు.

3-274-క.

తన జరరములోపలఁ దాఁ

చిన లోకనికాయముల సృజించుటకును సా

ధన మగు సూక్ష్మార్థము మన

మనఁగని కాలానుగత రజోగుణ మంతన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తన = తన యొక్క; జరరము = ఉదరము, పొట్ట; లోపలన్ = లోపల; దాచిన = దాచినట్టి; లోక = భువనముల; నికాయములన్ = సమాహములను; సృజించుటకు = సృష్టించుటకు; సాధనము = సాధనము; అగు = అయిన; సూక్ష్మ = సూక్ష్మమైన; అర్థమున్ = మార్గమును; మనసునన్ = మనసులో; కని = చూసి; కాలా = కాలమునకు; అనుగత = అనుసరించి; రజన్ = రజస్సు; గుణము = గుణము; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అలా తన కడుపులో దాచుకున్న లోకాలన్నింటిని తిరిగి సృష్టించడానికి ఉపకరణాలైన సూక్ష్మ పదార్థాలను మనస్సులో భావించి, కాలానుగుణంగా రజోగుణాన్ని సృష్టించాడు.

3-275-సీ.

పుట్టించెఁ దధుణంబునఁ బరమేశ్వరు-

నాభిదేశము నందు నళిననాళ

ముదయించె మఱి య ప్పయోరుహముకుళంబు-

గర్మబోధితమైన కాల మందుఁ

దన తేజమునఁ బ్రవృద్ధంబైన జలముచే-

జలజాప్తుగతిఁ బ్రకాశంబు నొందఁ

జేసి లోకాశ్రయస్థితి సర్వగుణవిభా-

సితగతి నొప్పు రాజీవ మందు

3-275.1-తే.

నిజ కళాకలితాంశంబు నిలిపి దాని

వలన నామ్నాయమయ్యుండును వరగుణండు

నాత్మయోనియు నైన తోయజభవుండు

సరవిఁ జతురాననుండునా జనన మయ్యె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; తత్ = ఆ; గుణంబునన్ = గుణమునందు; పరమేశ్వరుని = విష్ణుని; నాభి = బొడ్డు; దేశమున్ = ప్రదేశము; అందున్ = అందు; నళిన = పద్మముయొక్క; నాళము = కాడ;
ఉదయించెన్ = పుట్టినది; మఱి = మరి; ఆ = ఆ; పయోరుహ = తామర {పయోరుహము - పయన్ (నీట) పుట్టినది, పద్మము}; ముకుళంబు = మొగ్గ; కర్మ = కర్మముచే; బోధితము = చెప్పబడినది; ఐన = అయిన; కాలము = సమయము; అందున్ = అందు; తన = తనయొక్క; తేజమునన్ = తేజస్సుచే;
ప్రవృద్ధంబు = బాగుగా పెరిగినది; ఐన = అయిన; జలము = నీరు; చేన్ = చేత; జలజాప్తున్ = సూర్యుని {జలజాప్తుడు - జలజ (పద్మము) నకు ఆప్తుడు, సూర్యుడు}; గతిన్ = వలె; ప్రకాశమున్ = ప్రకాశమును; ఒందన్ = పొందునట్లు; చేసి = చేసి; లోక = లోకములకు; ఆశ్రయ = నివాసమగుటకు;
స్థితి = స్థితికలిగినదియు; సర్వ = సమస్తమైన; గుణ = గుణములతోను; విభాసిత = వెలుగొందు; గతిన్ = విధముగ; ఒప్పు = ఒప్పుచున్న; రాజీవము = పద్మము; అందున్ = అందు;
నిజ = తనయొక్క; కళా = కళతో; కలిత = కూడిన; అంశంబు = భాగము; నిలిపి = ఉంచి; దాని = దాని; వలన = వలన; ఆమ్నాయ = వేదముల; మయుండును = నిండినవాడును; వర = శ్రేష్ఠమైన;
గుణండు = గుణములుకలవాడును; ఆత్మ = స్వయం, తనకుతానే; యోనియున్ = భూతుడు, పుట్టినవాడు; ఐన = అయిన; తోయజసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {తోయజసంభవుడు - తోయజము (నీటపుట్టినది, పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; సరవిన్ = క్రమముగ;
చతురాననుండు = చతురాననుడు {చతురాననుడు - వ్యు. చత్వారి ఆననాని అస్య, బ.వ్రీ. నాలుగు ముఖములు కలవాడు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ}; నా = అనగా; జననము = పుట్టుట; అయ్యెన్ = జరిగెను.

భావము:

ఆ విధంగా పుట్టించిన రజోగుణంవల్ల నారాయణుని నాభిలో నుండి మొగ్గతో కూడిన ఒక తామరతూడు జన్మించింది. సృష్టికార్యప్రభావితమైన కాలాన్ని అనుసరించి భగవంతుడు తన తేజస్సుచేత వృద్ధిపొందిన నీటినడుమ ఆ తామరమొగ్గను సూర్యునిలాగా వికసింపజేశాడు. లోకాలకు ఆశ్రయం ఇచ్చే స్థితిని, సకలగూణాలతో ప్రకాశించే ప్రకృతిని కలిగిఉన్న ఆ కమలంలో

పరాత్పరుడు తన కళతోకూడిన అంశాన్ని ప్రసరింప జేశాడు. అప్పుడు ఆ పద్మంలో నుంచి సంపన్నుడూ, స్వయంభువుడూ, చతుర్ముఖుడూ అయిన బ్రహ్మదేవుడు ఉద్భవించాడు.

3-276-తే.

అతడు దత్పద్మకర్ణిక యందు నిలిచి

వికచలోచనుడై లోకవితతి దిశలు

నంబరంబును నిజ చతురాననములఁ

గ్రలయఁ బరికించి చూచుచుఁ గ్రమలభవుఁడు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అతడు = అతడు; తత్ = ఆ; పద్మ = పద్మము యొక్క; కర్ణిక = బొడ్డు; అందున్ = అందు; నిలిచి = ఉండి; వికచ = విచ్ఛక్తి; లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; ఐన = అయి; లోక = భువన; వితతిన్ = సమూహములను; దిశలున్ = దిక్కులును; అంబరమున్ = ఆకాశమును; నిజ = స్వంత; చతుర = నాలుగు; ఆననములన్ = ముఖములతోను; కలయన్ = వెతకి; పరికించి = పరిశీలనగా; చూచుచున్ = చూసి; కమలసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {కమలసంభవుడు - పద్మమున పుట్టువాడు, బ్రహ్మదేవుడు}.

భావము:

పద్మంలోనుంచి ప్రభవించిన ఆ బ్రహ్మ పద్మం పైభాగన నిలబడి, కన్నులు బాగా తెరచి లోకాలనూ, దిక్కులనూ, ఆకాశాన్ని తన నాల్గమోములతో పరికించి చూడసాగాడు.

3-277-చ.

అలఘు యుగాంతకాలపవనాహత సంచల దూర్విజాల సం

క్రలిత జలప్రభూత మగు కంజముఁ దద్వనజాత కర్ణికా

తలమున నున్న తన్ను విశదక్రియఁ గల్గిన లోకతత్త్వమున్

నలిఁ దెలియంగనోపక మనఁబునఁ జాల విచార మొందుచున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అలఘు = గొప్ప; యుగ = యుగము; అంత = అంతమగు; కాల = సమయ మందలి; పవన = వాయువులచే; ఆహత = కొట్టబడుట వలన; సంచలత్ = మిక్కిలి కదిలిపోతున్న; ఊర్మి = అలలు; జాల = సమూహములను; సంకలిత = బాగా కలిగి ఉన్న; జల = నీటి యందు; ప్రభూతము = పుట్టినది; అగు = అయిన; కంజమున్ = పద్మమును (కంజము - కం నందు(నీట) పుట్టినది); తత్ = ఆ; వనజాత = పద్మము యొక్క (వనజాతము - వనమున (నీట) పుట్టినది, పద్మము); కర్ణిక = బొడ్డు; తలమునన్ = ప్రదేశమున; ఉన్న = అన్నట్టి; తన్నున్ = తనను; విశద = స్పష్టమైన; క్రియన్ = విధముగ; కలిగిన = ఉన్న; లోక = భువన; తత్త్వమున్ = తత్త్వమును; నలిన్ = స్వల్పముగనైన; తెలియంగ = తెలిసికొన; ఓపక = లేక; మనంబునన్ = మనసులో; చాలన్ = చాలా; విచారమున్ = విచారమును; ఒందుచున్ = పొందుతూ.

భావము:

అంతులేని ప్రళయకాలం. చుట్టూ మహాజలం. ప్రచండమైన గాలులు వీస్తున్నాయి. అలలు లేచిపడుతున్నాయి ఆ జలమధ్యంలో ఒక పద్మం ఆ పద్మంమధ్య దుద్దుపై తాను స్పష్టమవుతూ ఉన్న లోకాల స్వరూపం ఇదంతా ఏమిటో అర్థంకాక. తెలుసుకోలేక చతుర్ముఖుడు తన మనస్సులో చాలా విచారాన్ని పొంది ఇలా వితర్కించాడు.

3-278-వ.

ఇట్లని వితర్కించె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; అని = అని; వితర్కించెన్ = మిక్కిలి తర్కించుకొనెను.

భావము:

ఇలా తర్కించుకుని.

3-279-ఉ.

"ఈ జలమందు నీ కమల మేగతి నుద్భవ మయ్యె నొంటి యే

నీ జలజాతపీఠమున నేగతి నుంటి మదాఖ్య మెద్ది నా

జననంబు నొందుటకు నెయ్యది హేతువు బుద్ధిఁ జూడ నే

యోజ నెఱుంగలే"నని పయోరుహగర్భుఁడు విస్మితాత్ముడై.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; జలము = నీటి; అందున్ = లో; ఈ = ఈ; కమలము = పద్మము; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగ;
ఉద్భవము = పుట్టుట; అయ్యెన్ = జరిగెను; ఒంటిన్ = ఒంటరిగ; ఏన్ = నేను; ఈ = ఈ; జలజాత =
పద్మము యొక్క; పీఠమున = కర్ణికనందు, బొడ్డున; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగ; ఉంటి = ఉన్నాను;
మత్ = నాయొక్క; ఆఖ్యము = పేరు; ఎద్ది = ఏమిటి; నాకు = నాకు; ఈ = ఈ; జననంబున్ =
పుట్టుకను; ఒందుట = పొందుట; కున్ = కు; ఎయ్యది = ఏది; హేతువు = కారణము; బుద్ధిన్ =
ఆలోచించి; చూడన్ = చూడగా; ఏ = ఏ; ఓజన్ = విధముగను; ఎఱుంగలేను = తెలియలేను; అని =
అని; పయోరుహగర్భుఁడు = బ్రహ్మదేవుడు (పయోరుహగర్భుఁడు - పయోరుహము
(నీటపుట్టునది, పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); విస్మిత = ఆశ్చర్యముతో; ఆత్ముడు =
కూడినవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

"ఈ నీటపై ఈ పద్మం ఏ విధంగా పుట్టింది? ఒంటరిగా నేను ఈ తామర గద్దెపై ఎలా
ఉంటున్నాను? నా పేరు ఏమిటి? నాకు ఈ పుట్టుక రావడానికి కారణం ఏమిటి? ఎంత

ఆలోచించినా ఈ క్రమం ఏమిటో తెలుసుకోలేక పోతున్నాను" అని బ్రహ్మదేవుడు ఆశ్చర్యచకితుడైనాడు.

3-280-క.

ఆ వనజనాళమూలం

బావనములలోన నర్థిఁ నరయుటకొఱకై

యావనజాతప్రభవుం

డావనరుహనాళవివర ముందభిముఖుడై.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ; వనజ = పద్మము యొక్క {వనజ - వనమున (నీట) పుట్టినది}; నాళ = గొట్టము, కాడ;
మూలంబున్ = మొదలును, మూలమును; ఆ = ఆ; వనములు = నీళ్ళ; లోనన్ = లో; అర్థిన్ = కోరి;
అరయుట = వెదకుట; కొఱకై = కోసము; ఆ = ఆ; వనజాతప్రభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు
{వనజాతప్రభవుడు - పద్మమున ప్రభవించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఆ = ఆ; వనరుహ = పద్మము
యొక్క; నాళ = కాడ; వివరము = కన్నము; అందున్ = లోపల; అభిముఖుండు = వైపునకు
తిరిగినవాడు, సంసిద్ధుడు; ఐ = అయి.

భావము:

ఆ తామరతూడు ఎక్కడ నుంచి పుట్టిందో, దాని మొదలు ఎక్కడో తెలుసుకోవాలని ఆ నీటిలో
వెదకడంకోసం బ్రహ్మదేవుడు పద్మనాళం వెంట లోపలికి ప్రవేశించాడు.

3-281-మ.

అతి గంభీర విశాలవారినిధి తోయాంతర్నిమగ్నాంగుడై

చతురాస్యం డొగి దివ్యవత్సర సహస్రంబబ్జమూలంబు స

న్మతి నీక్షించియుఁ గానలేక భగవన్మాయామహత్త్వంబు వి

స్వతి గావింప విభీతుఁ డై మరలఁ జేరెదత్సరోజాతమున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; గంభీర = గంభీరమైన; విశాల = విశాలమైన; వారినిధి = సముద్రము {వారినిధి - నీటికి నివాసము, సముద్రము}; తోయన్ = నీటిలో; అంతర్ = లోపల; నిమగ్న = మునిగిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయి; చతురాస్యండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాస్యండు - నాలుగు ముఖములు కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఒగిన్ = క్రమముగా; దివ్య = దివ్యమైన; వత్సర = సంవత్సరములు {దివ్యవత్సరములు - 1 మానవ సంవత్సరము, దేవతలకు ఒక దినము, దివ్యదినము. ఉత్తరాయణము పగలు దక్షిణాయణము రాత్రి - అట్టి దినములు 30 ఐన 1 దివ్యమాసము అవి 12 అయిన 1 దివ్యసంవత్సరము 1000 దివ్య సంవత్సరములు బ్రహ్మకు 1 రాత్రి లేదా పగలు - ఇవి రెండుకలిపిన బ్రహ్మకు 1 దినము ఆ రాత్రి భాగము ప్రళయము పగలు భాగము కల్పము అగును. బ్రహ్మ ఆయువు 100 బ్రహ్మవత్సరములు ఇదే బ్రహ్మకల్ప మందురు}; సహస్రంబున్ = వేయి; అబ్జ = పద్మము యొక్క; మూలంబున్ = మొదలును, మూలమును; సన్మతిన్ = మంచి మనసు పెట్టి; నీక్షించియున్ = వెదకి చూసినను; కానన్ = చూడ; లేక = లేక; భగవత్ = భగవంతుని; మాయా = మాయ యొక్క; మహత్త్వంబున్ = ప్రభావము; విస్మృతిన్ = మరపును; కావింపన్ = కలిగించగా; విభీతుండు = మిక్కిలి భయపడినవాడు; ఐ = అయి; మరల = తిరిగి; చేరెన్ = చేరెను; తత్ = ఆ; సరోజాతమున్ = పద్మమును {సరోజాతము - సరస్సున జాతము (పుట్టినది), పద్మము}.

భావము:

మిక్కిలి లోతూ, మిక్కిలి విరివీ కలిగిన ఆ సముద్రపు నీటిలో మునిగినవాడై ఆ బ్రహ్మ వేయి దేవతావత్సరాలు ఎంతో జాగ్రత్తగా వెదికాడు. అయిన ఆ తామరతూడు మూలాన్ని తెలుసుకోలేక పోయాడు. భగవంతుని మాయాప్రభావం మూలాన ఆయనకు ఆ మూల రహస్యం అంతా చిక్కలేదు. మతి కోల్పోయి బెదరిపోయి మళ్ళీ ఆ తామర పూవు పైకే చేరాడు.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మకు హరి ప్రత్యక్ష మగుట

3-282-తే.

అట్లు గ్రమ్మఱఁ జేరి యయ్యబ్జపీఠ
మందు నష్టాంగయోగక్రియానురక్తిఁ
బవను బంధించి మహిత తపస్సమాధి
నుండి శతవర్షములు సనుచుండ నంత.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; గ్రమ్మఱన్ = వెనుకకు; చేరి = చేరి; ఆ = ఆ; అబ్జ = పద్మము యొక్క {అబ్జము - అప్పు (నీరు) లో పుట్టినది, పద్మము}; పీఠము = బొడ్డు; అందున్ = లో; అష్టాంగ = అష్టాంగ; యోగ = యోగ {అష్టాంగయోగ మార్గములు - 1 యమము 2 నియమము 3 ఆసనము 4 ప్రాణాయామము 5 ప్రత్యాహారము 6 ధారణ 7 ధ్యానము 8 సమాధి}; క్రియా = క్రియా; అనురక్తిన్ = ఆచరించు కొరకు; పవను = ప్రాణ వాయువులను; బంధించి = బంధించి; మహిత = గొప్ప; తపస్ = తపస్సు యొక్క; సమాధిన్ = సమాధిలో; ఉండి = ఉండి; శత = నూరు; వర్షములు = సంవత్సరములు; చనుచున్ = జరుగుచు; ఉండన్ = ఉండగా; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అలా చతుర్ముఖుడు ఆ పద్మపీఠంపై కూర్చుండి అష్టాంగయోగంపై ఆసక్తి గలవాడైనాడు. గాలిని బంధించి, ఏకాగ్రభావంతో తపస్సు చేసాడు. ఈ విధంగా నూరేళ్ళు గడిచాయి.

3-283-ఆ.

అట్టి యోగజనిత మైన విజ్ఞానంబు
గలిగి యుండి దానఁ గ్రమలనయనుఁ
గానలేక హృదయక్రమలకర్ణిక యందు

నున్నవానిఁ దన్నుఁ గన్నవాని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; యోగ = యోగమువలన; జనితము = పుట్టినది; ఐన = అయిన; విజ్ఞానంబు = విజ్ఞానము; కలిగి = పొంది; ఉండి = ఉండియు; దానన్ = దానివలన; కమలనయనున్ = విష్ణుని; కానన్ = చూడ; లేక = లేక; హృదయ = హృదయము అను; కమల = కమలము యొక్క; కర్ణిక = గదుల; అందున్ = లోపల; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వానిన్ = వానిని; తన్నున్ = తనను; కన్న = పుట్టించిన; వానిన్ = వానిని;

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు ఇలా చేసిన యోగాభ్యాసం వల్ల విజ్ఞానాన్ని పొందాడు. ఆ విజ్ఞానం వల్లకూడా అతడు విష్ణువును చూడలేకపోయాడు. అప్పుడు తన ధ్యానాన్ని తన హృదయంలో నిలిపాడు. అక్కడ పరాత్పరుని దర్శించి తన హృదయంలో ఉన్నవాడే తనను కన్నవా డని తెలుసుకొన్నాడు.

3-284-మ.

కనియెన్ నిశ్చలభక్తియోగ మహిమం గంజాతగర్భుండు శో

భనచారిత్రు జగత్పవిత్ర విలసత్పద్మాకళత్తున్ సుధా

శనముఖ్యస్తుతిపాత్రు దానవచమూజైత్తున్ దళత్పద్మనే

త్తు నవీనోజ్జ్వలనీలమేఘనిభగాత్తుం బక్షిరాట్పత్తునిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కనియెన్ = చూచెను; నిశ్చల = నిశ్చలమైన; భక్తిన్ = భక్తి; యోగ = యోగము యొక్క; మహిమన్ = ప్రభావము వలన; కంజాతగర్భుండు = బ్రహ్మదేవుడు (కంజాతగర్భుడు - కం (నీరు) అందున జాత (పుట్టినది, పద్మము) అందు గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); శోభనచారిత్రు = విష్ణుని

{శోభనచారితుడు - శుభకరమైన నడవడిక కలవాడు, విష్ణువు}; జగత్పవిత్ర = విష్ణుని
 {జగత్పవిత్రుడు - సకల భువనములను పవిత్రము చేయువాడు, విష్ణువు}; విలసత్పద్మాకళత్రున్ =
 విష్ణుని {విలసత్పద్మాకళత్రుడు - ప్రకాశమానమైన పద్మ (లక్ష్మీదేవి) కళత్రుడు(భర్త), విష్ణువు};
 సుధాశనముఖ్యస్తుతిపాత్రున్ = విష్ణుని {సుధాశనముఖ్యస్తుతిపాత్రుడు - సుధా (అమృతము) ఆశన
 (తాగువారు) ముఖ్య (మొదలగువారి)చే స్తుతింపబడుటకు పాత్రుడు (అర్హుడు), విష్ణువు};
 దానవచమూజైత్రున్ = విష్ణుని {దానవచమూజైత్రుడు - రాక్షసుల చమూ (సైన్యములను) జైత్రుడు
 (జయించువాడు), విష్ణువు}; దళత్పద్మనేత్రు = విష్ణుని {దళత్పద్మనేత్రుడు - దళత్ (వికసించిన)
 పద్మముల వంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు}; నవీనోజ్జ్వలనీలమేఘనిభగాత్రున్ = విష్ణుని
 {నవీనోజ్జ్వలనీలమేఘనిభగాత్రుడు -నవీన (సరికొత్తగా) ఉజ్జ్వల (ప్రకాశిస్తున్న) నీలమేఘముల నిభ
 (వంటి) గాత్రము (శరీరము) కలవాడు, విష్ణువు}; పక్షిరాట్పత్రునిన్ = విష్ణుని {పక్షిరాట్పత్రుడు -
 పక్షులకురాజు (గర్వంతుడు) యొక్క పత్రుడు (ఐక్యంపై తిరుగువాడు, వాహనముగా కలవాడు),
 విష్ణువు}.

భావము:

ఈ విధంగా అచంచలమైన భక్తితో కూడిన యోగమాహాత్మ్యం వల్ల బ్రహ్మదేవుడు శుభచరిత్రుడూ,
 పరమపవిత్రుడూ, లక్ష్మీకళత్రుడూ, అయిన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శించాడు. ఆయన వేలుపు పెద్దల
 వినతులు అందుకొనే వాడు. దానవసైన్యాలను తరిమికొట్టేవాడు. వికసించిన కమలాలవంటి
 కన్నులు కలవాడు. కొత్తదై వెలిగిపోతూ ఉన్న నీలమేఘంతో సమానమైన దేహం కలవాడు
 గర్వంకలవాడు.

3-285-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా

3-286-చ.

అలఘు ఘణాతపత్రనిచయగ్ర సమంచిత నూత్నరత్న ని
ర్మలరుచిచే యుగాంత తిమిరంబు నడంచి యకల్మషోల్లస
జ్జలములఁ జేసి యందు నవసారసనాళసితైకభోగముం
గ్రలిగిన శేషతల్పమునుఁ గైకొని యున్న మహాత్ము నొక్కనిన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అలఘు = గొప్పదైన; ఘణా = పడగలు అను; అతపత్ర = గొడుగుల; నిచయ = సమూహముల; అగ్ర =
పైన; సమంచిత = చక్కగా నొప్పతున్న; నూత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నముల యొక్క; నిర్మల =
పరిశుభ్రమైన; రుచి = కాంతి; చేన్ = చేత; యుగ = యుగముల; అంత = అంత మందలి;
తిమిరంబున్ = చీకటిని; అడంచి = అణచి; అకల్మష = నిర్మలముగా; ఉల్లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న;
జలములన్ = నీరు; చేసి = ఏర్పరచి; అందున్ = దానిలో; నవ = లేత; సారస = పద్మముల; నాళ =
కాడల; సిత = తెలుపు; ఏక = వంటి; భోగమున్ = శరీరము; కలిగిన = కల; శేష = శేషుడు అను;
తల్పమునున్ = శయన తల్పమును; కైకొని = గ్రహించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మహాత్మునిన్ = గొప్పవానిని;
ఒక్కనిన్ = ఒకనిన్.

భావము:

అంతేకాదు. ఆ మహానుభావుడు గొప్పవైన పడగలనే గొడుగుల చివర గల స్వచ్ఛమైన రత్నాల
కాంతులతో ప్రళయకాలంలోని చీకట్లను పోకార్చుతూ కొంగ్రొత్త తామరతూడులాంటి తెల్లని
దేహసంపద కలిగిన ఆదిశేషుణ్ణి పాన్పుగా చేసికొని మిక్కిలి నిర్మలంగా ఉన్న నీళ్ళమధ్యలో
శయనించి ఉన్నాడు.

3-287-సీ.

వర పీతకౌశేయప్రరిధానకాంతి సం-

ధ్యాంబుదరుచి నిచయంబుగాఁగఁ

గమనీయ నవహేమక్రలిత కిరీటంబు-

రమణఁ గాంచనశిఖరంబుగాఁగ

మానిత మౌక్తికమాలికారుచి సాను-

పతిత నిర్ధర పరంపరలుగాఁగఁ

జెలువొందు నవతులసీదామకములు లా-

లిత తటజౌషధీ లతలుగాఁగ

3-287.1-తే.

వర భుజంబులు నికటస్థ వంశములుగఁ

బదము లంగణపాదప ప్రచయములుగ

లలితగతి నొప్పు మరకతాచల విడంబి

తాత్మదేహంబు గలుగు మహాత్ము; హరిని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; పీత = పచ్చని; కౌశేయ = పట్టు బట్టతో; పరిధాన = కట్టిన వస్త్రము యొక్క; కాంతి = కాంతి; సంధ్యా = సంధాయ సమయమందలి; అంబుద = మేఘము యొక్క; రుచి = చాయల, రంగుల; నిచయంబున్ = సమూహములు; కాగ = అవ్వగా; కమనీయ = చూడచక్కని; నవ = సరికొత్త; హేమ = బంగారముతో; కలిత = చేయబడిన; కిరీటంబున్ = కిరీటము; రమణ = రమణీయమైన; కాంచన = బంగరపు, కాంచనగంగా; శిఖరంబున్ = శిఖరము; కాగ = అవ్వగా; మానిత = పొగడతగ్గ; మౌక్తిక = ముత్యాల; మాలికా = దండల; రుచి = కాంతి; సాను = కొండసానువులనుండి; పతిత = పడుతున్న; నిర్ధర = సెలయేళ్ళ; పరంపరలు = పరుగులు; కాగ = అవ్వగా; చెలువొందు = చక్కగానొప్పుతున్న; నవ = తాజా; తులసీ = తులసి; దామకములు = మాలలు; లాలిత = మృదువైన; తటత్ = తీరమున; జ = పుట్టిన; ఓషధీ = ఓషధులు; లతలున్ = లతలు; కాగ = అవ్వగా; షవీ వర = శ్రేష్ఠమైన; భుజంబులు = భుజములు; నికటస్థ = సమీపమందలి;

వంశములుగన్ = వెదుళ్లుగా; పదములు = పాదములు; అంగణ = ముంగిలి; పాదప = చెట్లు;
 ప్రచయములుగవ్ = చక్కటి గుంపులుగా; లలిత = విలాస; గతిన్ = వంతముగా; ఒప్పు =
 ఒప్పుచున్న; మరకత = పచ్చల, మలయ {మరకతాచలము - మలయపర్వతము}; అచల =
 పర్వతమును; విడంబిత = హేళన చేసేటటువంటి; ఆత్మ = తన; దేహంబున్ = శరీరమును; కలుగు =
 కలిగిన; మహాత్ము = గొప్పవానిని; హరిన్ = విష్ణుని.

భావము:

కట్టుకొన్న మేలైన పట్టుస్త్రాల కాంతులు సాయంకాలపు మేఘాల కాంతులు కాగా, పెట్టుకొన్న
 సుందర సువర్ణకిరీటం బంగారు శిఖరం కాగా, రొమ్ముపై వ్రేలాడే ముత్యాలహారాలు చరియలపై
 నుండి జాలువారే సెలయేళ్ళు కాగా, అందాలు చిందే తులసీమాలలు దరుల్లో ప్రకాశించే
 ఓషధీలతలు కాగా, ఉన్నతభుజాల చెంగట ఉన్న మొదళ్ళు కాగా, పాదాలు ముంగిట ఉన్న
 తరుగుల్మాలు కాగా, పచ్చని దేహంతో పచ్చల పర్వతంలాగా ప్రకాశిస్తున్నాడు ఆ పరాత్పరుడు.

3-288-వ.

మఱియు, నప్పరిచ్ఛిన్నంబును, నిరుపమానంబును, నిఖిలలోక సంగ్రహంబును, నతి విస్తార
 వర్తులాయామంబును నై వివిధ విచిత్ర దివ్య మణిభూషణంబుల నాత్మీయ నిర్మలద్యుతిచేతం
 బ్రకాశంబు నొందం జేయు దివ్యదేహంబు దనర; వివిధంబు లగు కామంబు లభిలషించి విశుద్ధం
 బైన వేదోక్తమార్గంబున భజియించు పురుషశ్రేష్ఠులకుఁ గామధేను వనం దగిన
 పాదపద్మయుగంబును, నలికఫలక లలితరుచి నిచయంబులకు నోటువడి కృపాపాత్రుండై
 చంద్రుండు బహురూపంబులఁ బదసరోజంబుల నాశ్రయించె నన నొప్పు పదనఖంబులును,
 కమలా భూకాంతలకు నుపధాన రూపంబు లనందగి నీలకదళీకా స్తంభంబుల డంబు
 విడంబించు నూరుయుగళంబును, కనకమణిమయ మేఖలాకలా పాభిరామంబుఁ గదంబ
 కింజల్క శోభిత పీతాంబ రాలంకృతంబునై విలసిల్లు కటిమండలంబును, శృంగారవాహినీ
 జలావర్తంబునాఁ బొలుపొందు నాభీవివరంబును, జఠరస్థ నిఖిల బ్రహ్మాండ
 ముహుర్ముహురదృశ్య కృశేభూతం బనందగు మధ్య భాగంబును, మహిత ముక్తాఫలమాలికా
 విరచిత రంగవల్లీ విరాజితంబు నవతులసీదామ కిసలయ తల్పంబుఁ
 గుసుమమాలికాలంకృతంబు ఘనసార కస్తురికా చందన విలిప్తంబుఁ కౌస్తుభరత్నదీప్తి ప్రదీప్తంబు

శ్రీవత్సలక్షణ లక్ష్మితంబు నై యిందిరారమణికిఁ గేళీమందిరం బనం బొల్పు వక్షస్థలంబును, సుఖకేళీ
 సమారంభ పరిరంభ ణాంభోధిరాట్కన్యకా కరాంబుజ కీలిత కనకమణికంకణ నికషంబుల
 బొలుపారు రేఖాత్రయ విరాజమానం బైన కంధరంబును, సుమహితానర్థ దివ్యమణి ప్రభా
 విభాసిత కేయూర కంకణ ముద్రికాలంకృతంబు లయిన బాహువులును, సకల లోకార్తి నివారక
 దరహాసచంద్రికా ధవళితంబు లైన కర్ణకుండలమండన మణి మరీచులు నర్తనంబులు సలుంపం
 దనరి నిద్ధంబు లగు చెక్కుటద్ధంబులును, పరిపక్వ బింబఫల ప్రవాళ పల్లవారుణాధరంబును,
 యఖిల భువన పరిపాలనంబునకు నేన చాలుదు నని నినదించు నయనయుగళంబునకు
 సీమాస్తంభంబుఁ జంపకప్రసూన రుచి విలసంబు నగు నాసాదండంబును,
 కమలకుముదంబులకుం బెంపు సంపాదించుచుఁ గరుణామృత తరంగింతాపాంగంబు లై
 కర్ణాంతవిశ్రాంతంబు లై చెలువొందు నేత్రంబులును, సలలిత శ్రీకారంబునకు నక్షరత్వంబు సార్థకం
 బయ్యె ననం దగు కర్ణంబులును, నిక్షుచాప చాప ద్వయంబునాఁ జూపట్టు భ్రూయుగళంబును,
 నపరపక్షాష్టమీ శశాంక శంకాస్పద ఫాలఫలకంబును, నీలగిరీంద్రశృంగ సంగత బాలమార్తాండ
 మండల విడంబిత పద్మరాగమణిఖచిత కాంచనకీరీటంబునం బొలుపారి సూర్యేందు పవనానల
 ప్రకాశంబులకు నవకాశంబు సూపక త్రిలోక వ్యాపక సమర్థంబు లగు తేజోవిశేషంబులఁ
 జెలువొంది సంగర రంగంబుల దానవానీకంబుల హరింపం జాలు సుదర్శనాది
 దివ్యసాధనంబులచే దురాసదం బగు దివ్యరూపంబును గలిగి; మఱియును.
 ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ; అపరిచ్ఛిన్నంబునున్ = అంతు చిక్కనిదియును; నిరుపమానంబునున్ =
 సాటి లేనిదియును; నిఖిల = సమస్తమైన; లోక = భువనములను; సంగ్రహంబునున్ =
 ఇముడ్చుకొన్నదియును; అతి = మిక్కిలి; విస్తార = పెద్ద; వర్తులా = గుండ్రని; ఆయమంబున్ = నిడివి
 కలదియును; ఐ = అయి; వివిధ = వివిధరకములైన; విచిత్ర = విచిత్రమైన; దివ్య = దివ్యమైన; మణి =
 మణులచే; భూషణంబులన్ = అలంకారముల యొక్క; ఆత్మీయ = స్వంత; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన;
 ద్యుతిన్ = కాంతి; చేతన్ = చేత; ప్రకాశంబున్ = ప్రకాశవంతము; ఒందన్ = పొందునట్లు; చేయు =
 చేసేటటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన; దేహంబున్ = శరీరము; తనరన్ = అతిశయిస్తుండగా;
 వివిధంబులు = రకరకములు; అగు = అయిన; కామంబులన్ = కోరికలను; అభిలషించి = కోరి;

విశుద్ధంబు = పరిశుభ్రము; ఐన = అయిన; వేద = వేదములందు; ఉక్త = చెప్పబడిన; మార్గంబునన్ =
 పద్ధతి ప్రకారము; భజియించు = సేవించు; పురుష = మానవులలో; శ్రేష్ఠుల = ఉత్తముల; కున్ = కు;
 కామధేనువు = కామధేనువు (కామధేనువు - కోరిన కోరికలు ఇచ్చెడి దేవలోకపు ఆవు); అనన్ =
 అనుటకు; తగిన = తగినట్టి; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; యుగంబును =
 జంటయును; అలిక = ఫాల, నుదుటి; ఫలక = భాగము యొక్క; లలిత = చక్కటి; రుచి = కాంతుల;
 నిచయంబుల = సమూహముల; కున్ = కు; ఓటువడి = ఓడిపోయి; కృపాపాత్రుండు = దీనుడు
 (కృపాపాత్రుడు - దయకు పాత్రుడు, దీనుడు); ఐ = అయి; చంద్రుండు = చంద్రుడు; బహు = అనేక;
 రూపంబులన్ = స్వరూపములతో; పద = పాదములు అనెడి; సరోజంబులన్ = పద్మములను
 (సరోజము - సరస్సున జ(పుట్టినది), పద్మము); ఆశ్రయించెన్ = ఆశ్రయించెను; అనన్ = అనగా;
 ఒప్పు = ఒప్పుచున్న; పద = పాదముల; నఖంబులును = గోర్లునూ; కమలా = లక్ష్మీదేవి; భూ =
 భూదేవి అను; కాంతలకున్ = భార్యలకు; ఉపధాన = తలగడ; రూపంబులన్ = రూపమునకు; తగి =
 తగినట్టి; నీల = నల్లని; కదళీకా = అరటి; స్తంభంబుల = స్తంభముల; డంబు = సొగసును;
 విడంబించు = హేళన చేసేటటువంటి; ఊరు = తొడల; యుగళంబునున్ = జంటయును; కనక =
 బంగారముతో; మణి = మణులచే; మయ = కూడినదైన; మేఖలా = నడుము పటకా; కలాప =
 భూషణ కలయికతో; అభిరామంబున్ = సొగసైనదియును; కదంబ = కదంబ పూల; కిజల్క =
 కేసరములవలె; శోభిత = శోభకలిగిన; పీత = పచ్చని; అంబర = పట్టువస్త్రముతో; అలంకృతంబును
 = అలంకరింపబడినదియును; ఐ = అయి; విలసిల్లు = అతిశయించు; కటి = నడుము;
 మండలంబునున్ = ప్రదేశమునూ; శృంగార = శృంగార; వాహినీ = ప్రవాహపు; జల = నీటి;
 ఆవర్తంబున్ = సుడిగుండము; నాన్ = అనిపిస్తూ; పొలుపు = విలాసమును; ఒందు = పొందే; నాభీ
 = బొడ్డు; వివరంబునున్ = రంధ్రమును; జఠరస్థ = కడుపులో నున్న; నిఖిల = సమస్తమైన; బ్రహ్మాండ
 = బ్రహ్మాండములు; ముహూర్ = మరల; ముహూర్ = మరల; ఉద్భవ = పుట్టుటచేత; కృశేభూతంబు =
 సన్నబడినది; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగినట్టి; మధ్య = నడుము; భాగంబునున్ = భాగమును;
 మహిత = గొప్ప; ముక్తాఫల = ముత్యముల; మాలికా = దండలచే; విరచిత = చక్కగావేయబడిన;
 రంగవల్లీ = ముగ్గులుతో, రంగవల్లులుతో; విరాజితంబున్ = ప్రకాశితమును; నవ = తాజా; తులసీ =
 తులసీ; దామ = దండలలోని; కిసలయ = దళముల; తల్పంబున్ = పాన్నును; కుసుమ = పుష్ప;
 మాలికా = మాలికలచే; అలంకృతంబున్ = అలంకరింపబడినదియును; ఘనసార = కర్పూరము;
 కస్తూరిక = కస్తూరి; చందన = మంచిగంధము; విలిప్తంబున్ = పూయబడినదియును; కౌస్తుభ =

కౌస్తుభము అను; రత్న = మణి యొక్క; దీప్తిన్ = కాంతులచేత; ప్రదీప్తంబున్ =
 ప్రకాశింపబడుచున్నదియును; శ్రీవత్స = శ్రీవత్స అను పేరుగల; లక్షణ = పుట్టుమచ్చ; లక్ష్మితంబున్ =
 కలిగినదియును; ఐ = అయి; ఇందిర = లక్ష్మీ; రమణి = దేవి; కిన్ = కి; కేళీ = విహరించు; మందిరంబు
 = మందిరము; అనన్ = అన్నట్లు; పొల్చు = అతిశయించు; వక్షస్థలంబునున్ = వక్షస్థలమును; సుఖ =
 సుఖమైన మన్మథ; కేళీ = కేళి; సమారంభ = చక్కటి ప్రారంభమున; పరిరంభణ = కౌగలంతలలో;
 అంభోధి = సముద్రుని; రాట్కన్యకా = రాకుమారి; కర = చేతులు అను; అంబుజ = పద్మములకు;
 కీలిత = తగిలింపబడిన; కనక = బంగారపు; మణి = మణులు పొదిగిన; కంకణ = కంకణముల;
 నికషంబులన్ = రాపిడుల వలని; పొలుపారు = విలసిల్లు; రేఖా = గీతల; త్రయ = మూటితోను;
 విరాజమానంబు = మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్నది; ఐన = అయిన; కంధరంబునున్ = మెడయును; సు =
 చాలా; మహితా = గొప్ప; అనర్థ = వెలకట్టలేని; దివ్య = దివ్యమైన; మణి = మణుల; ప్రభా =
 కాంతులచేత; విభాసిత = బాగామెరిసిపోతున్న; కేయూర = భుజకీర్తులు; కంకణ = కంకణములు,
 మురుగులు; ముద్రికా = ఉంగరములు చేత; అలంకృతంబులు = అలంకరింపబడినవి; అయిన =
 అయినట్టి; బాహువులును = చేతులును; సకల = సమస్తమైన; లోక = లోకుల యొక్క; ఆర్తి = ఆర్తిని;
 నివారక = పోగొట్టుటవలని; దరహాస = చిరునవ్వులు అను; చంద్రికా = వెన్నెలలచే; ధవళితంబులు
 = తెలుపెక్కినవి; ఐన = అయినట్టి; కర్ణ = చెవి; కుండల = కుండలముల; మండన = అలంకరించు;
 మణి = రత్నముల యొక్క; మరీచులు = కాంతులు; నర్తనంబులు = నాట్యములు; సలుపన్ =
 చేయుచుండగ; తనరి = అతిశయించి; నిద్ధంబులు = నున్నటివి; అగు = అయిన; చెక్కు = చెంపలు
 అను; అద్ధంబులును = అద్ధములును; పరిపక్వ = పరువుకొచ్చిన, పండిన; బింబ = దొండ; ఫల =
 పండు; ప్రవాళ = పగడము; పల్లవ = చిగురుటాకుల వలె; అరుణ = ఎఱ్ఱనైన; అధరంబును =
 పెదవియును; అఖిల = సమస్తమైన; భువన = లోకములను; పరిపాలనంబున్ = పరిపాలించుట;
 కున్ = కు; నేన = నేనే; చాలుదును = సరిపోవుదును; అని = అని; నినదించు = ప్రకటించు; నయన
 = కన్నుల; యుగళంబున = జంట; కున్ = కు; సీమా = సరిహద్దు; స్తంభంబున్ = స్తంభమును;
 చంపక = సంపంగి; ప్రసూన = పువ్వు; రుచిన్ = కాంతితో; విభాసితంబు = ప్రకాశించునది; అగు =
 యిన; నాసా = ముక్కు అను; దండంబును = దండమును; కమల = కమలములు; కుముదంబు
 = తెల్ల కలువలు; కున్ = కు; పెంపు = అతిశయమును; సంపాదించుచు = ఒసగుతూ; కరుణా = దయ
 అను; అమృత = అమృతపు; తరంగిత = అలలు కలిగిన; అపాంగంబులు = కటాక్షములు; ఐ = అయి;
 కర్ణ = చెవుల; అంత = అంతవరకు; విశ్రాంతంబులు = వెడల్పైనవి; ఐ = అయి; చెలువొందు =

విలసిల్లు; నేత్రంబులును = కన్నులును; సలలిత = సుకుమారముతో కూడుకొన్నవియును;
 శ్రీకారంబున = శుభకరమున, శ్రీకారమున శ్రీకారము - శ్రీ అను అక్షరము యొక్క రూపము,
 శుభకరము; కున్ = కు; అక్షరత్వంబున్ = నాశనము లేకుండుటను, అక్షరరూపమును; సార్థకంబున్
 = సార్థక్యము, ఇచ్చుచున్నవి; అయ్యెన్ = అయినది; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగినట్టి; కర్ణంబులును
 = చెవులును; ఇక్షుచాప = మన్మథుని(ఇక్షుచాపుడు - చెఱుకు విల్లు వాడు, మన్మథుడు); చాప =
 ధనుస్సుల; ద్వయ = జంట; నాన్ = అనునట్లు; చూపట్టు = కనబడెడి; భూయుగళంబును =
 కనుబొమలు రెండూ; అపర = కృష్ణ; పక్ష = పక్షపు; అష్టమీ = అష్టమినాటి; శశాంక = చంద్రుడు అను;
 శంక = సందేహమునకు; ఆస్పద = అస్పారమిచ్చు; ఫాల = నుదిటి; ఫలకంబునున్ = భాగమును;
 నీలగిరి = నీలగిరిపర్వతములలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠమైన; శృంగ = శిఖరములను; సంగత = చేరిన; బాల =
 ఉదయ; మార్తాండ = భాస్కరుని; మండల = బింబమును; విడంబిత = హేళన చేసేటటువంటి;
 పద్మరాగ = పద్మరాగ; మణి = మణులు; ఖచిత = పొదిగబడిన; కాంచన = బంగారు; కిరీటంబునన్
 = కిరీటముతో; పాలుపారి = అతిశయించి; సూర్య = సూర్యుని; ఇందు = చంద్రుని; పవన =
 వాయుదేవుని; అనల = అగ్నిదేవుల; ప్రకాశంబుల = కాంతుల; కున్ = కు; అవకాశంబున్ =
 అవకాశమును; చూపక = ఇవ్వక; త్రి = మూడు; లోక = లోకములందు; వ్యాపక = వ్యాపించుటకు;
 సమర్థంబులు = దిట్టములు; అగు = అయిన; తేజస్ = తేజస్సు యొక్క; విశేషంబులన్ = విశిష్టతలచే;
 చెలువొంది = విలసిల్లి; సంగర = సంగ్రామ, యుద్ధ; రంగంబులన్ = భూములలో; దానవ = రాక్షస;
 అనీకంబులన్ = సేనలను; హరింపన్ = సంహరింపను; చాలు = సమర్థంబులగు; సుదర్శన =
 సుదర్శనచక్రము; ఆది = మొదలగు; దివ్య = దివ్యమైన; సాధనంబుల = ఆయుధముల; చేన్ =
 వలన; దురాసదంబున్ = దరిచేరరానిది; అగు = అయిన; దివ్య = దివ్యమైన; రూపంబునున్ =
 స్వరూపమును; కలిగి = కలిగి ఉండి; మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

అంతేకాక ఆ మహాత్ముని దివ్యదేహం వేరుపరుపరానిది. సాటిలేనిది. సమస్త లోకాలను తనలో
 ఇముడ్చుకొన్నది. చాలా విశాలమై గుండ్రనై నిడివి కలిగి ఉన్నది. విచిత్రమైన మనోజ్ఞమైన అనేక
 దివ్యభూషణాలను ధరించి వాటిని స్వచ్ఛమైన తన కాంతులచే అలంకరిస్తున్నది. పలువిధాలైన
 కోర్కెలు కోరుతూ యాథావిధిగా పూజించే పుణ్యపురుషులకు కామధేనువు అనదగిన చరణ
 కమలద్వయం కలిగి ఉన్నది. ఫాలఫలక కాంతులకు ఓడిపోయిన చంద్రుడు అనుగ్రహింప

బడినవాడై ఆయన పాదపద్మాలను అనేక రూపాల్లో ఆశ్రయించాడా అన్నట్లు ఉన్నాయి ఆయన కాలిగోళ్లు. శ్రీదేవికీ, భూదేవికీ తలగడలా అన్నట్లు, నున్నని అరటిస్తంభాల నీలద్యుతిని అతిశయిస్తున్నాయి అతని తొడలు ఉన్నాయి. ఆయన కటిప్రదేశం మణులు చెక్కిన బంగారు ఒడ్డాణంతో మనోహరమై ఉన్నది. ఆయన నడుము కడిమిపువ్వుల కేసరాల కాంతులొలికే పట్టువీతాంబరంతో ప్రకాశిస్తున్నది. ఆయన నాభి శృంగారతరంగిణి సుడివలె ఉన్నది. ఆయన మధ్యప్రదేశం (నడుము) కడుపులో సమస్త జగత్తులూ మాటిమాటికీ పుట్టుతున్నందువల్ల కృశించిందా అన్నట్లు ఉన్నది.

ఆయన వక్షస్థలం మంచి ముత్యాలు కూర్చిన ముగ్గులతో ముచ్చటగా ప్రకాశిస్తూ, క్రొంగ్రొత్త తులసీమాలలనే చిగురుల పాన్పుతో ఒప్పుతూ పూలదండలతో అలంకృతమై, పచ్చకర్పూరం కస్తూరి మంచి గందం పూతలతో పరిమళిస్తూ, కౌస్తుభరత్న కాంతులతో వెలిగిపోతూ, శ్రీవత్సశోభితమై లక్ష్మీదేవు విహరించే విలాసమందిరమా అన్నట్లు ఉన్నది. శృంగార క్రీడకు ముందు గట్టిగా కౌగిలించుకొన్న లక్ష్మీదేవి చేతులందలి మణులు చెక్కిన బంగారుగాజులు ఒత్తుకున్న గుర్తులా ఉన్నట్లు ఆయన కంఠాన మూడురేఖలు కన్పిస్తున్నాయి.

ఆయన చేతులు వెలకట్టరాని రమణీయ రత్నకాంతులతో విరాజిల్లే భుజకీర్తులతో, కంకణాలతో, ఉంగరాలతో అలంకృతములై ఉన్నాయి. ఆయన చెక్కుటద్దాలు సమస్తలోకుల బాధలను పోగొట్టగల చిరునవ్వు వెన్నెలలతో తెల్లనై కర్ణకుండలాల మణిప్రభల నాట్యాలతో తళతళలాడుతూ ఉన్నాయి.

ఆయన క్రిందిపెదవి పండిన దొండపండులాగా, పగడంలా, చిగురుటాకులాగా అరుణారుణమై అలరారుతున్నది. ఆయన ముక్కు చక్కని సంపంగ పువ్వులా, సమస్తలోకాలను పాలించడానికి చాలిన దానిని నేనంటే నే నని వాదులాడే కన్నులకు సరిహద్దుస్తంభం అన్నట్లు ఉన్నది. ఆయన కన్నులు కమలాలకూ, కలువలకూ శోభ చేకూర్చుతూ, కరుణామృతం పొంగిపొరలే కటాక్ష వీక్షణాలతో చెవులవరకు విస్తరిల్లి ఉన్నాయి. ఆయన చెవులు శ్రీకారానికి అక్షరానికి అక్షరమైన ఆకారం చేకూరుస్తున్నాయి. ఆయన కనుబొమలు మన్మథుని ధనుస్సూలా అన్నట్లు ఉన్నాయి.

ఆయన నెన్నుదురు బహుళపక్షం అష్టమినాటి చంద్రుడా అన్నట్లు కన్నుల విందు చేస్తున్నది.

ఆయన శిరస్సుమీద పద్మరాగమణులు పొదిగిన బంగారు కిరీటం నీలపర్వత శిఖరంమీద ఉండే భాలసూర్యుణ్ణి తిరస్కరిస్తున్నది. సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు. ఆగ్ని వీని ప్రకాశానికి కూడా అవకాశం ఇవ్వకుండా, మూడులోకాల్లోనూ వ్యాపించడానికి సమర్థమైన తేజోవిశేషంతో

విరాజిల్లుతూ ఉన్న ఆ దేవదేవుడు రణరంగాలలో రాక్షసుల సమూహాన్ని చించి చెండాడ గల్గిన సుదర్శనం మొదలైన దివ్యాయుధాలు ధరించి ఉన్నాడు. అనన్యసామాన్యమైన దివ్యరూపంతో దేదిప్యమానంగా ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు.

3-289-ఉ.

హారకలాప పుష్పనిచయంబులఁ జంచ దనర్థరత్నకే
యూరకరాంగళీయక మహోజ్వల బాహు సహస్రశాఖ లో
ప్యారగఁ జాడ నొప్పి భువనాత్మక లీల నదృష్టమూల వి
స్పారిత భోగివేష్టిత విభాసిత చందనభూరుహాకృతిన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హార = హారములు; కలాప = భూషణములు; పుష్ప = పువ్వుల యొక్క; నిచయంబులన్ = సమూహములచే; చంచత్ = ప్రకాశిస్తున్న; అనర్థ = వెలకట్టలేని, విలువైన; కేయూర = దండకడియములు; కర = చేతి; అంగుళీక = వేళ్ళ ఉంగరములుతోను; మహా = గొప్పగా; ఉజ్వల = ప్రకాశిస్తున్న; బాహు = చేతులు అను; సహస్ర = వేలకొలది; శాఖలు = కొమ్మలు; ఒప్పారగన్ = ఒప్పి యుండగా; చూడన్ = చూచుటకు; ఒప్పి = చక్కగానుండి; భువన = జగములే; ఆత్మక = తానైన; లీలన్ = లీలతో, విధముగ; అదృష్ట = కనబడని; మూల = మొదలు కలదియును; విస్పారిత = విస్పారిన; భోగి = సర్పములు; పరివేష్టిత = చుట్టబడుటచే; విభాసిత = ప్రకాశిస్తున్న; చందన = మంచిగంధపు; భూరుహము = చెట్టు భూరుహము - భూమి నుండి పుట్టునది, వృక్షము; ఆకృతిన్ = స్వరూపముతో.

భావము:

ఆ మహాత్ముడు హారాది అలంకారాలు పుష్పసమూహాలుగా, వెలకట్టరాని రత్నాలు చెక్కిన భుజకీర్తులతో ఉంగరాలతో, విరాజిల్లే వేలకొలది బాహువులు శాఖోపశాఖలుగా ప్రకాశిస్తూ,

భువనానికి ఆత్మయై మూలం తెలియరానిదై పడగవిప్పిన మహాసర్పం చుట్టుకున్న చందన
వృక్షంలా ఉన్నాడు.

3-290-మ.

విలసత్కుండలిరాజ సఖ్యమున నుర్వీభృత్యమాఖ్యన్ సము

జ్ఞ్వలితోదార శిరోవిభూషణ సహస్రస్వర్ణకూటంబులన్

సలిలావాసతః జారు కౌస్తుభవిరాజద్రత్నగర్భంబునన్

నలినాక్షుండు గనుంగొనంగఁ దగె మైనాకావనీభృద్గతిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విలసత్ = చక్కగా ఒప్పుచున్న; కుండలి = సర్ప; రాజ = రాజుతో; సఖ్యమునన్ = సహవాసము
వలన; ఉర్వీభృత్ = భూధరుడు అను {ఉర్వీభృత్ - భూమిని ధరించువాడు, విష్ణువు}; సమ = చక్కటి;
ఆఖ్యాతన్ = పేరుతో; సమ = చక్కగా; ఉజ్జ్వలిత = ప్రకాశిస్తున్న; ఉదార = అనేకమైన; శిరస్ = తలలపై;
విభూషణ = అలంకరింపబడిన; సహస్ర = వేలకొలది; స్వర్ణ = బంగారు; కూటంబులన్ =
కిరీటములతో; సలిల = నీటియందు; ఆవాస = నివసించుటచేతను; కౌస్తుభ = కౌస్తుభము అను;
విరాజత్ = విలసిల్లే; రత్నగర్భంబునన్ = సముద్రములో {రత్నగర్భుడు - రత్నములు గర్భమున
గలవాడు, సముద్రము}; నలినాక్షుండు = విష్ణువు {నలినాక్షుడు - పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్న
వాడు, విష్ణువు}; కనుగొనంగన్ = చూచుటకు; తగెన్ = తగి ఉన్నాడు; మైనాక = మైనాకడు అను
{మైనాకుడు - హిమవంతుని కుమారుడును, సముద్ర మధ్యమున ఉండు పర్వతరాజము};
అవనీభృత్ = పర్వతము; గతిన్ = వలె.

భావము:

పడగవిప్పిన సర్పరాజుతో కలిసి మెలసి ఉన్నందువల్లా, భూమిని మోస్తూ ఉండటంవల్లా,
శిరోవిభూషణాలుగా ప్రకాశించే వేలకొలది కిరీటాలవంటి బంగారు శిఖరాలవల్లా,

సముద్రజలమధ్యంలో నివసించడం వల్లా, మనోహరమైన కౌస్తుభాది రత్నాలు కలిగివుండటం వల్లా మహావిష్ణువు మైనాక పర్వతంలా చూడదగినవాడు అయ్యాడు.

3-291-క.

వితతార్థజ్ఞానజప

స్తుతి మకరందప్రహృష్ట శ్రుతిజాత మధు

వ్రతగణపరివృతశోభా

గతకీర్తిప్రసవమాలికలు గలవానిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వితత = వివరమైన; అర్థ = అర్థములు; జ్ఞాన = తెలిసిన; జప = జపములు; స్తుతి = స్తోత్రములు అను;
మకరంద = తేనె వలన; ప్రహృష్ట = చక్కగా సంతృప్తమైన; శ్రుతి = వేద; జాత = సముదాయములు
అను; మధువ్రత = తేనెటీగల {మధువ్రత - తేనె మాత్రమే తీసుకొను వ్రతము కలవి, తేనెటీగలు}; గణ
= సమూహములచే; పరివృత = ముప్పిరిగొనియున్; శోభా = శోభను; గత = పొందిన; కీర్తి = కీర్తులు
అను; ప్రసవ = పుష్ప; మాలికలు = మాలలు; కలవానిని = కలవానిని.

భావము:

విష్ణువు వైభవోపేతంగా ప్రకాశించే కీర్తి అనే పూలదండలు ధరించాడు; వాటికి ఆకర్షించబడి వేద
సమూహాలు అనే విశేషమైన తుమ్మెదలు మూగాయి; అవి సామాన్యమైన తుమ్మెదలా?
విస్తారమైన భావంతో జ్ఞానం, జపం, స్తోత్రం ఆనే తేనెలు త్రాగటంచే సంతోషించే విశేషమైన
తుమ్మెదలు. అట్టి విష్ణుమూర్తిని చతుర్ముఖబ్రహ్మ చూసాడు.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మదేవుని విష్ణుస్తోత్రంబు

3-292-వ.

కనుగొని చతురాననుండు.

టీకా:

కనుగొని = దర్శించి; చతురాననుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాననుడు - నాలుగు ఆననములు (ముఖములు) కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}.

భావము:

అలా నాలుగు ముఖములు గల బ్రహ్మదేవుడు విష్ణుమూర్తిని చూసాడు.

3-293-సీ.

అనఘ! సర్వేశ్వరు నాద్యంతశూన్యని-

ధన్యుని జగదేకమాన్యచరితుఁ

దన్నాభిసరసిజోద్భవసరోజంబును-

నప్పుల ననిలుని నంబరమును

మానిత భువననిర్మాణదృష్టినిఁ బొడ-

గనెఁ గాని యితరముఁ గానలేక

యాత్మీయకర్మబీజాంకురంబును రజో-

గుణయుక్తుఁ డగుచు నకుంరితప్ర

3-293.1-తే.

జాభిసర్గాభిముఖత నవ్తక్తమార్గుఁ

డైన హరి యందుఁ దన హృదయంబుఁ జేర్చి

యమ్మహాత్మునిఁ బరము ననంతు నభవు

నజ నమేయుని నిట్లని యభినుతించె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; సర్వేశ్వరున్ = విష్ణుని {సర్వేశ్వరుడు - అన్నిటికిని పై అధికారి, విష్ణువు};
ఆద్యంతశూన్యని = విష్ణుని {ఆద్యంతశూన్యడు - మొదలుతుది అన్నవి లేనివాడు, విష్ణువు};
ధన్యుని = విష్ణుని {ధన్యుడు - ధన్యమైన (సార్థకమైన) తత్త్వము కలవాడు, విష్ణువు};
జగదేకమాన్యచరితున్ = విష్ణుని {జగదేకమాన్యచరితుడు - భువనము లంతకును గౌరవింప
దగినవాడు, విష్ణువు}; తత్ = అతని; నాభి = బొడ్డు అను; సరసిజ = పద్మమున; ఉద్భవ = పుట్టిన;
సరోజంబునున్ = పద్మమును; అప్పులన్ = నీటిని; అనిలునిన్ = అగ్నిని; అంబరమున్ =
ఆకాశమును; మానిత = మన్నింపదగిన; భువన = లోకమలను; నిర్మాణ = నిర్మించునట్టి; దృష్టిన్ =
చూపును; పొడగనెన్ = చూచెను; కాని = కాని; ఇతరము = మరింకేమియును; కానలేక = చూడలేక;
ఆత్మీయ = తనయొక్క; కర్మ = పనికి, బాధ్యతకు; బీజ = విత్తనపు; అంకురంబును = మొలకయును;
రజోగుణ = రజోగుణముతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అకుంతిత =
కుంటుపడని; ప్రజా = ప్రజలను; అభిసర్గ = చక్కగా సృష్టించవలెనను; అభిముఖతన్ =
ప్రయత్నములో, కోరికతో; అవ్యక్త = అంతుపట్టని; మార్గుండు = పద్ధతి కలవాడు; ఐన = అయిన; హరి
= విష్ణుని; అందున్ = అందు; తన = తనయొక్క; హృదయంబున్ = హృదయమును; చేర్చి = చేర్చి; ఆ
= ఆ; మహాత్మునిన్ = విష్ణుని {మహాత్ముడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు}; పరమున్ = విష్ణుని {పరము -
సర్వమునకు పరమైనవాడు (బయట ఉండువాడు), విష్ణువు}; అనంతున్ = విష్ణుని {అనంతుడు -
అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; అభవున్ = విష్ణుని {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, విష్ణువు}; అజన్
= విష్ణుని {అజడు - జన్మము లేనివాడు, విష్ణువు}; అమేయునిన్ = విష్ణుని {అమేయుడు - మేర
లేనివాడు, కొలతలకు అందని వాడు, విష్ణువు}; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అని = పలుకుతూ;
అభినుతించెన్ = స్తోత్రములు చేసెను.

భావము:

పుణ్యాత్ముడా! విదురా! అలా బ్రహ్మదేవుడు సృష్టి అంతటికి ప్రభువూ, ఆది అంతమూ లేనివాడూ
ధన్యుడూ, సకల భువనాలకూ మాన్యుడూ అయిన ఆ మహానుభావుని దర్శించాడు; అంతేకాదు
ఆయన బొడ్డునుంచి పుట్టిన కమలాన్ని, జలాన్ని, అగ్నిని ఆకాశాన్ని మహాజగత్తు సృష్టించాలనే
దృష్టిని దర్శించాడు; ఆయనకు ఇంక ఇతరమైనవి ఏవి కనపడ లేదు; తనదైన సృష్టికార్యానికి

బీజాంకురం అయిన రజోగుణం అతనిలో జనించింది; అమోఘమైన ప్రజా సృష్టికి సుముఖుడు అయినాడు; అంతుపట్టని వాడూ, అర్థం చేసికొనుటకు వీలు కాని వాడూ అయిన ఆ హరి యందు తన హృదయాన్ని కేంద్రీకరించాడు; అంతట మహాత్ముడూ, పురుషోత్తముడూ, అనంతుడూ, అభవుడూ, అమేయుడూ అయిన, పరాత్పరుణ్ణి బ్రహ్మదేవుడు ఈవిధంగా స్తుతించాడు.

3-294-సీ.

"నలినాక్ష మాయాగుణవ్యతికరమునఁ-

జేసి కార్యంబైన సృష్టిరూప

మునఁ బ్రకాశించు నీ ఘనరూపవిభవంబు-

రూపింప దేహధారులకు దుర్వి

భావ్యంబుఁదలపోయ భగవంతుఁడవునైన-

పద్మాక్ష నీ స్వరూపంబుకంటె

నన్యమొక్కటి సత్యమై బోధకంబైన-

యది లేదుగాన నీ యతులదివ్య

3-294.1-తే.

మైన రూపంబు నాకుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె

నదియుఁగాక వివేకోదయమునఁ జేసి

వరద! నీ రూప మజ్ఞాన గురుతమో ని

వారకం బయ్యె నాకు శశ్వత్ప్రదీప!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నలినాక్ష = విష్ణుమూర్తి (నలినాక్షుడు - పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్న వాడు, విష్ణువు); మాయా = మాయ యొక్క; గుణ = గుణముల; వ్యతికరమునన్ = పరస్పర మేళనము; చేసి = వలని; కార్యంబు = ఫలితము; ఐన = అయిన; సృష్టి = సృష్టి మొత్తము యొక్క; రూపమునన్ = స్వరూపములో; ప్రకాశించు = ప్రకాశించే; నీ = నీయొక్క; ఘన = గొప్ప; రూప = రూపముయొక్క; విభవంబున్ =

వైభవమును; రూపింపన్ = ఊహించుటకు; దేహధారుల = శరీరధారుల; కున్ = కు;
 దుర్విభావ్యంబున్ = చక్కగాభావించుటకు కష్టమైనది; తలపోయ = ఆలోచించి చూస్తే;
 భగవంతుడవున్ = పూజ్యుడవు; ఐన = అయిన; పద్మాక్ష = విష్ణుమూర్తి {పద్మాక్షుడు - పద్మములవంటి
 కన్నులు కలవాడు. విష్ణువు}; నీ = నీయొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; కంటెన్ = కంటె; అన్యము
 = వేరైనది; ఒక్కటి = ఒక్కటైనా; సత్యమై = నిజముగ; బోధకము = తెలియునది; ఐనయది =
 అయినట్టిది; లేదు = లేదు; కాన = కావున; అతుల = సాటిలేనిదియును; దివ్య = దివ్యమైనదియును;
 ఐన = అయినట్టి; రూపంబున్ = రూపమున; నాకు = నాకు; ప్రత్యక్షము = ప్రత్యక్షము {ప్రత్యక్షము -
 ప్రతి (ఎదురుగ) అక్షము (కంటికి) ఐ ఉన్నది}; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అదియునున్ = అంతే; కాక =
 కాకుండగ; వివేక = వివేకమును; ఉదయమునన్ = కలిగించుట; చేసి = వలన; వరద = విష్ణుమూర్తి
 {వరదః - వరములను ద (ప్రసాదించు) వాడు, విష్ణువు, విష్ణుసహస్రనామాలు 330వ నామం}; నీ =
 నీయొక్క; రూపము = స్వరూపము; అజ్ఞాన = అజ్ఞానము అను; గురు = దట్టమైన; తమన్ = చీకటిని;
 నివారకంబున్ = పోగొట్టినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; నాకున్ = నాకు; శశ్వత్ప్రదీప = విష్ణుమూర్తి
 {శశ్వత్ప్రదీప - శశ్వత్(శాశ్వతమైన) ప్రదీపుడు (వెలుగును ప్రసాదించువాడు), విష్ణుమూర్తి}.

భావము:

"తామర పూలవంటి కన్నులు గల స్వామీ! నారాయణా! ఈ సృష్టి మాయాగుణంతో సంపర్కంవల్ల
 ఏర్పడింది. మా వంటి దేహధారులకు ఈ సృష్టి రూపంలో ప్రకాశించే నీ యొక్క ఘనమైన
 స్వరూపాన్ని నిరూపించటం సాధ్యం కాదు. కమలాక్షా! నీ స్వరూపం కంటె మరొకటి సత్యమైనది,
 తెలియదగినది లేదు. ఓ వరదా! సాటిలేని నీ మనోహర రూపం నాకు సాక్షాత్కరించింది. నాలో
 వివేకం వికసించింది. జ్యోతిర్మయా! అటువంటి జ్ఞానం కలగడంచేత నీ రూపం నా అజ్ఞానం అనే
 పెనుచీకటిని పోగొట్టింది. అందువల్ల నీ రూపమే నా పాలిటికి శాశ్వతమైన జ్ఞానం అనే వెలుగును
 ప్రసాదించేది.

3-295-క.

ఘన సత్పురుషానుగ్రహ

మునకై యమితావతార మూలం బగుచుం

దనరెడి నీ రూపము శో

భనమగు భవదీయ నాభిపద్మమువలనన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషులను; అనుగ్రహమునన్ = అనుగ్రహించుట; కై =
కొరకు; అమిత = అసంఖ్యాకములైన; అవతార = అవతారములకు; మూలంబున్ =
మూలకారణము; అగుచున్ = అవుతూ; తనరెడి = విలసిల్లె; నీ = నీ యొక్క; రూపము = రూపము;
శోభనము = శుభములు కలుగజేయునది; అగున్ = అయినది; భవదీయ = నీ యొక్క; నాభి =
బొడ్డు అను; పద్మము = పద్మము; వలనన్ = వలన.

భావము:

నీ రూపం గొప్పవారు ఉత్తములు అయిన వారిని అనుగ్రహించటానికై ధరించిన ఎన్నో
అవతారాలకు మూలమై వెలుగొందునది, శుభప్రదం అయినది. నీ యొక్క నాభికమలం నుంచి
పుట్టిన నేను...

3-296-క.

జననం బందిన నాచే

ననయము మొదలనె గృహీతమయ్యె జగత్పా

వన నీదు సుస్వరూపము

మనరుచిరంబై స్వయంప్రకాశక మగుటన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జననంబున్ = పుట్టుటను; అందిన = పొందిన; నా = నా; చేన్ = చేత; అనయమున్ = నిరంతరము;
మొదలనె = ముందుగనే; గృహీతము = గ్రహింపబడినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; జగత్ =
లోకములను; పావన = పవిత్రముచేయువాడ; నీదు = నీ యొక్క; సు = మంచి; స్వరూపము =

స్వరూపము; ఘన = గొప్ప; రుచిరంబున్ = కాంతివతమైనది; ఐ = అయి; స్వయం = తనంత తాను;
ప్రకాశకము = ప్రకాశించునది; అగుటన్ = అవుటచేత.

భావము:

లోకముల కన్నింటికి పావనుడవైన దేవా! నీ నాభికమలం నుంచి పుట్టిన నేను నీ రూపాన్ని
చక్కగా తెలుసుకున్నాను. నీ స్వరూపం ఎంతో సుందరమైనది. స్వయం ప్రకాశమైనది.

3-297-వ.

మఱియు, జ్ఞానానంద పరిపూర్ణమాత్రంబును, ననావృత ప్రకాశంబును, భేదరహితంబును,
బ్రహ్మచర్యంబును, ప్రపంచవిలక్షణంబును, భూతేంద్రియాత్మకంబును, నేకంబును నైన రూపంబు
నొందియు నెందునుఁ బొడగాన నట్టి నిన్ను నాశ్రయించెద; అదియునుంగాక జగన్మంగళ
స్వరూపధరుండవై నీ యుపాసకుల మైన మా మంగళంబుకొఱకు నిరంతర ధ్యానంబుచేత నీ
దివ్యరూపంబునం గానంబడితివి; ఇట్టి నీవు నిరయభాక్కు లై నిరీశ్వరవాదంబునంజేసి
కుతర్కంబులు ప్రసంగించు భాగ్యరహితులచేత నాదృతుండవు గావు; మఱియుం గొందఱు
కృతార్థులైన మహాత్ములచేత భవదీయ శ్రీచరణారవిందకోశగంధంబు వేదమారుతానీతం
బగుటంజేసి తమతమ కర్ణకుహరంబులచేత నాఘ్రాణించుచుందురు వారల
హృదయకమలంబుల యందు భక్తిపారతంత్యంబున గృహీత పాదారవిందంబులు గలిగి
ప్రకాశింతువు; అదియునుం గాక ప్రాణులకు ద్రవ్యాగార సుహృన్నిమిత్తం బయిన భయంబునుఁ
దన్నాశనిమిత్తం బయిన శోకంబును ద్రవ్యాది స్పృహయునుఁ దన్నిమిత్తం బయిన పరిభవంబును,
మఱియు నందుఁ దృష్ణయు, నది ప్రయాసంబున లబ్ధం బైన నార్తిమూలం బగు తదీయం బైన
వృథాగ్రహంబును, నీ శ్రీపాదారవిందంబు లందు వైముఖ్యం బెంత కాలంబు గలుగు
నంతకాలంబు ప్రాప్తంబు లగుం గాని, మానవాత్మనాయకుండ వగు నిన్ను నాశ్రయించిన
భయనివృత్తిహేతు వైన మోక్షంబు గలుగు; మఱియునుం గొందఱు సకలపాపనివర్తకం బయిన
త్వదీయ నామస్మరణ కీర్తనంబు లందు విముఖులై కామ్యకర్మ ప్రావీణ్యంబునంజేసి నష్టమతు లై
యింద్రియపరతంత్రు లై యమంగళంబు లైన కార్యంబులు సేయుచుందురు; దానంజేసి వాతాది
త్రిధాతుమూలం బైన క్షుత్తృడాది దుఃఖంబులచేతను శీతోష్ణ వర్ష వాతాది దుఃఖంబులచేతను నతి
దీర్ఘం బైన కామాగ్నిచేతను నవిచ్ఛన్నం బగు క్రోధంబుచేతనుం దవ్యమానులగుదురు వారలఁ

గనిన నా చిత్తంబు గలంకం బొందు; జీవుండు భవదీయ మాయాపరిభ్రామ్యమాణుం డై యాత్మ
వేఱని యెప్పుడు దెలియు నంతకాలంబు నిరర్థకంబై దుస్తరంబైన సంసారసాగరంబుఁ
దరియింపఁ జాలకుండు; సన్మునీండు లైనను భవదీయ నామస్మరణంబు మఱచి యితర
విషయాసక్తు లైరేని, వారలు దివంబు లందు వృథాప్రయత్ను లై సంచరించుచు రాత్రుల యందు
నిద్రాసక్తు లై, స్వప్న గోచరంబు లయిన బహువిధ సంపదలకు నానందించుచు శరీరపరిణామాది
పీడలకు దుఃఖించుచుం బ్రతిహతంబు లైన యుద్యోగంబుల భూలోకంబున సంసారులై
వర్తింతురు; నిష్కాము లై నిన్ను భజియించు సత్పురుషుల కర్ణమార్గంబులం బ్రవేశించి భవదీయ
భక్తియోగ పరిశోధితం బైన హృత్సరోజకర్ణికాపీఠంబున వసించువు; అదియునుంగాక.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియు = ఇంకా; జ్ఞాన = జ్ఞానము; ఆనంద = ఆనందములతో; పరిపూర్ణ = పూర్తిగా నిండుట;
మాత్రంబునున్ = మాత్రమే అయినది; అనావృత = ఆవృతములు లేని (ఆవృతములు -
కప్పివేయునవి); ప్రకాశంబునున్ = వెలుగు అయినది; భేద = భేదములు అనునవి; రహితంబునున్
= లేనిది; ప్రపంచ = ప్రపంచకములుచే (ప్రపంచకములు - పంచభూతములు పంచతన్మాత్రలు
పంచేంద్రియములు మొదలగు పంచకములు); జనకంబును = సృష్టింపబడినదియును; ప్రపంచ =
పంచభూతములు మొదలగు; విలక్షణంబును = విశిష్టలక్షణములు కలదియును; భూత =
పంచభూతములు; ఇంద్రియ = పంచేంద్రియములు; ఆత్మకంబును = తానే అయినదియును;
ఏకంబును = ఇవన్నీ ఒక్కటే అయినది; ఐన = అయినట్టి; రూపంబున్ = రూపమును; ఒందియు =
పొందికూడ; ఎందునున్ = ఎక్కడనూ; పొడన్ = ఆనమాలుకైనా; కానన్ = కనబడని; అట్టి =
అటువంటి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆశ్రయించెదన్ = ఆశ్రయించెదను; అదియునున్ = అంతే; కాక =
కాకుండగ; జగత్ = లోకములకు; మంగళ = శుభకరమైన; స్వరూప = స్వరూపమును; ధరుండవు =
ధరించినవాడవు; ఐ = అయి; నీ = నీ యొక్క; ఉపాసకులము = సేవించువారము; ఐన = అయిన;
మా = మా; మంగళంబు = శుభములు; కొఱకున్ = కోసము; నిరంతర = ఎడతెగని; ధ్యానంబున్ =
ధ్యానము; చేత = చేత; నీ = నీ యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; రూపంబునన్ = రూపములో;
కానంబడితివి = దర్శనము ఇస్తివి; ఇట్టి = ఇటువంటి; నీవు = నీవు; నిరయ = నరకమును; భాక్యులు
= అనుభవించువారు; ఐ = అయి; నిరీశ్వర = ఈశ్వరుడు లేడు అను; వాదంబునన్ = వాదముల;

చేసి = వలన; కుతర్కంబులు = విపరీత తర్కములు; ప్రసంగించు = చేయు; భాగ్యరహితులు =
 దౌర్భాగ్యుల; చేతన్ = చేత; ఆదృతుండవు = తెలియబడువాడవు; కావు = కావు; మఱియున్ =
 ఇంకనూ; కొందఱు = కొందరు; కృతార్థులు = ధన్యులు; ఐన = అయిన; మహా = గొప్ప; ఆత్ములు =
 వారి; చేతన్ = చేత; భవదీయ = నీ యొక్క; శ్రీ = శుభకరమైన; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద
 = పద్మముల; కోశ = మొగ్గల; గంధంబున్ = సువాసన; వేద = వేదములు అనెడి; మారుత =
 వాయువులచే; ఆనీతంబు = కొనిరాబడినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; తమతమ =
 తమతమ; కర్ణ = చెవుల; కుహరంబుల = గుహల; చేతన్ = ద్వారా; ఆఘ్రాణించుచు = ఆస్వాదిస్తూ;
 ఉందురు = ఉందురు; వారల = వారి యొక్క; హృదయ = హృదయములు అను; కమలంబులు =
 కమలములు; అందున్ = అందు; భక్తి = భక్తితో కూడిన; పారతంత్ర్యంబునన్ = అర్పణ కలవారు
 {పారతంత్రము - పరునిచే (భగవంతునిచే) నడుపబడుట}; గృహీత = గ్రహింపబడిన; పాద =
 పాదములు అనెడి; అరవిందంబులు = పద్మములు; కలిగి = ఉండి; ప్రకాశింతువు = ప్రకాశింతువు;
 అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ప్రాణుల = జీవుల; కున్ = కు; ద్రవ్య = ధనము, సీరి; ఆగార
 = ఇల్లు, సంపద; సుహృత్ = మిత్రులు; నిమిత్తంబున్ = కారణము; అయిన = అయిన; భయంబున్ =
 భయమును; తత్ = దాని; నాశ = నశించుట వలన; నిమిత్తంబున్ = కారణముగా; అయిన = కల;
 శోకంబును = శోకమును; ద్రవ్య = ధనము; ఆది = మొదలగునవి; స్పృహయును = ఉన్న
 దనుభావమును; తత్ = దాని; నిమిత్తంబున్ = కారణము; అయిన = వలన; పరిభవంబును =
 అవమానమును; మఱియున్ = మరల; అందున్ = వాని అందు; తృప్త్యయును = తీవ్రమైన
 కోరికయును, లాలసయును; అది = అది; ప్రయాసంబునన్ = ప్రయత్నము వలన; అలభ్యంబు =
 దొరకనిది; ఐన = అయిన; ఆర్తి = ఆర్తికి; మూలంబు = కారణము; అగు = అయిన; తదీయంబు =
 దానికి సంబంధించినది; ఐన = అయిన; వృథా = వ్యర్థమైన; ఆగ్రహంబునున్ = కోపములును; నీ =
 నీ యొక్క; శ్రీ = శుభకరమైన; పాద = పాదములు అనెడి; అరవిందంబులు = పద్మములు; అందున్ =
 అందు; వైముఖ్యంబు = అయిష్టము, విముఖత్వము; ఎంత = ఎంత; కాలంబున్ = కాలము; కలుగు =
 కలుగుతుందో; అంత = అంత; కాలంబున్ = కాలమును; ప్రాప్తంబులు = ప్రాప్తించినవి; అగున్ =
 అగును; కాని = కాని; మానవ = మానవుల; ఆత్మన్ = ఆత్మలకు; నాయకుండవు = నడపువాడవు;
 అగు = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆశ్రయించినన్ = ఆశ్రయించినవడల; భయ = భయమును; నివృత్తి
 = పోగొట్టుటకు; హేతువు = కారణము; ఐన = అయిన; మోక్షంబున్ = మోక్షము; కలుగున్ =
 కలుగును; మఱియునున్ = ఇంకనూ; కొందఱు = కొందరు; సకల = సమస్తమైన; పాప =

పాపములను; నివర్తకంబు = పోగొట్టినది; అయిన = అయిన; త్వదీయ = నీయొక్క; నామ = పేరును;
 స్మరణ = స్మరించుట; కీర్తనంబులు = కీర్తించుటలు; అందున్ = అందు; విముఖులు = అయిష్టులు; ఐ
 = అయి; కామ్య = కోరికలతో కూడిన; కర్మ = కర్మములందు; ప్రావీణ్యమునన్ = నేర్పు; చేసి = వలన;
 నష్ట = పోయిన; మతులు = మతికలవారు; ఐ = అయి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములచేత; పరతంత్రులు
 = నడపబడువారు; ఐ = అయి; అమంగళంబులు = అశుభకరములు; ఐన = అయిన;
 కార్యంబులున్ = పనులను; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉందురు = ఉందురు; దానన్ = దాని; చేసి =
 వలన; వాత = వాతము {వాతాది - త్రిధాతువులు - వాతము పితృము శ్లేష్మము}; ఆది = మొదలగు; త్రి
 = మూడు; ధాతు = ధాతువుల; మూలంబు = కారణమైన; ఐన = అయిన; క్షుత్ = ఆకలి; తృప్తీ =
 దప్పిక; ఆది = మొదలగు; దుఃఖంబులు = దుఃఖములు; చేతను = వలనను; శీత = చలి; ఉష్ణ = వేడి;
 వర్ష = వాన; వాత = గాలి; ఆది = మొదలగు; దుఃఖంబుల = దుఃఖముల; చేతను = చేతను; అతి =
 మిక్కిలి; దీర్ఘంబు = పెద్దది, పొడుగుది; ఐన = అయిన; కామ = కామము అను; అగ్ని = నిప్పు; చేతను
 = చేత; అవిచ్ఛిన్నంబు = తెంపులేని; అగు = అయిన; క్రోధంబు = కోపము; చేతనున్ = చేతను;
 తప్యమానులు = తపింపబడువారు; అగుదురు = అగుదురు; వారలన్ = వారిని; కనినన్ = చూసిన;
 నా = నా; చిత్తంబున్ = మనసు; కలంకన్ = కలవరమును; పొందున్ = పొందును; జీవుండు =
 జీవుడు; భవదీయ = నీయొక్క; మాయా = మాయచేత; పరిభ్రామ్యమాణుండు = మిక్కిలి
 తిప్పబడినవాడు; ఐ = అయి; ఆత్మన్ = ఆత్మను; వేణు = పరమాత్మకంటె వేరు; అని = అని; ఎప్పుడు
 = ఎప్పటివరకు; తెలియున్ = అనుకుంటాడో; అంత = అంత; కాలంబున్ = కాలము; నిరర్థకంబున్ =
 ప్రయోజనము లేనిది; ఐ = అయి; దుస్తరంబు = దాటుటకు కష్టము; ఐన = అయిన; సంసార =
 సంసారము అను; సాగరంబున్ = సముద్రమును; తరియింపన్ = దాటుటకు; చాలక = సామర్థ్యము
 లేక; ఉండు = ఉండును; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్టులు; ఐనను =
 అయినను; భవదీయ = నీ యొక్క; నామ = పేరును; స్మరణంబున్ = స్మరించుటను; మరచి =
 మరచిపోయి; ఇతర = ఇతర; విషయ = విషయములందు; ఆసక్తులు = ఆసక్తికలవారు; ఐరి =
 అయినవారు; ఏని = అయినట్లైతే; వారలు = వారు; దివంబులు = పగళ్లు; అందున్ = అందు; వృథా
 = వృథా; ప్రయత్నులు = ప్రయత్నములుచేయువారు; ఐ = అయి; సంచరించుచు = తిరుగుతూ;
 రాత్రులు = రాత్రులు; అందున్ = అందు; నిద్రా = నిద్రయందు; ఆసక్తులు = ఆసక్తి కలవారు; ఐ = అయి;
 స్వప్న = కలలయందు; గోచరంబులు = కనిపించునవి; అయిన = అయిన; బహు = అనేక; విధ =
 రకముల; సంపదల = సంపదల; కున్ = కు; ఆనందించుచు = సంతోషించుచు; శరీర =

శరీరమునవచ్చు; పరిణామ = పరిణామము; ఆది = మొదలగు; పీడలకు = బాధలకు;
 దుఃఖించుచున్ = దుఃఖించుతూ; ప్రతిహతంబులు = ఎదురుదెబ్బలు కలిగించునవి; ఐన = అయిన;
 ఉద్యోగంబులన్ = ప్రయత్నములలో; భూలోకంబులన్ = భూలోకములో; సంసారులు =
 సంసారములు చేయువారు; ఐ = అయి; వర్తింతురు = తిరుగుదురు; నిష్కాములు = నిష్కాములు
 {నిష్కాములు - కోరికలు లేకుండుటయే ధర్మముగా కలవారు}; ఐ = అయి; నిన్నున్ = నిన్ను;
 భజియించు = సేవించు; సత్ = మంచి; పురుషుల = పురుషుల; కర్ణ = చెవుల; మార్గంబులన్ =
 ద్వారా; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; భవదీయ = నీ యొక్క; భక్తి = భక్తితో కూడిన; యోగ = యోగముచే;
 పరిశోధితంబున్ = పరిశోధింపబడినది; ఐన = అయిన; హృత్ = హృదయము అను; సరోజ =
 పద్మము యొక్క; కర్ణికా = బొడ్డు; పీఠంబునన్ = పీఠము నందు; వసించువు = నివసించెదవు;
 అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

జ్ఞానం చేతా ఆనందం చేతా పరిపూర్ణమైనది; ఆవరణలు లేని కాంతి కలదీ; తనకు వేరైనది ఏదీ
 లేనిదీ; ప్రపంచాన్ని సృష్టించేది; ప్రపంచం కంటే భిన్నమైనది; పంచభూతాలకూ; ఇంద్రియాలకూ
 ఆత్మవంటిది; అనన్యమైనది అయిన రూపాన్ని ధరించి కూడా ఎక్కడా ఆనమాలు కూడా
 దొరకకుండా ఉండే నిన్ను ఆశ్రయిస్తాను. నీవు లోకాలకంతకు శుభాన్ని చేకూర్చే రూపం ధరించిన
 వాడవు; నిరంతరం నిన్ను ధ్యానించే మాకు శుభాలను కల్పించడానికై ఈ దివ్యమైన రూపంతో
 కనపడ్డావు; నరకం అనుభవించేవారు అయి ఈశ్వరుడు లేడని వాదిస్తూ కుతర్కాలతో కాలం
 గడిపే దురదృష్టవంతులు నిన్ను గుర్తించ లేరు; ధన్యజీవులు అయిన కొందరు మహాత్ములు
 వేదాలనే మలయమారుతాలు తీసుకొని వచ్చిన మీ పాదపద్మాల సుగంధాన్ని వీనులవిందుగా
 ఆహ్లాదిస్తారు. వారు భక్తితో పరవశించిన తమ హృదయకమలాలతో నీ పాదపద్మాలను
 అందుకుంటారు. నీవు ఆ భక్తుల మనస్సులలో ప్రకాశిస్తావు. అంతేకాక ప్రాణులకు ధనం, ఇల్లు
 అందలి ఆపేక్షవల్ల కలిగే భయం, అవి నాశనం కావడంచేత కలిగే దుఃఖం, దానిమీద ఆశ, దాని
 సంపాదనలో ఎదురయ్యే అవమానం ఇన్ని శ్రమలు పడి పొందే శోకానికి మూలమైన తృష్ణ.
 అవన్నీ నీ మంగళకరమైన చరణాబ్జాలను తలంచకుండా ఎంతకాలం ఉంటామో అంతకాలమూ
 ఉంటాయి. కాని మానవుల ఆత్మలకు అధినాయకుడైన నిన్ను ఆశ్రయిస్తే భయాన్ని
 పోగొట్టుకోవడానికి కారణమైన మోక్షం కలుగుతుంది. కొందరు అన్ని పాపాలూ పోగట్టగలిగే నీ

నామ ధ్యాన సంకీర్తనలకు విముఖులై, మోహ సంబంధ మైన పనుల్లో మతి కోల్పోయి,
 ఇంద్రియాలకు దాసులై, అశుభాలైన కార్యాలు చేస్తూ ఉంటారు. ఇందువల్ల వాత పితృ శ్రేష్ఠాలు అనే
 త్రిధాతువులకు మూలమైన ఆకలిదప్పుల బాధల చేతా శీతల ఉష్ణ వర్షం వాతం మొదలైన
 వానివల్ల ప్రాప్తించే దుఃఖం చేతా, అవధిలేని కామాగ్ని చేతా, ఎడతెగని కోపం చేతా తపించి
 పరితపిస్తారు. అటువంటి వారిని చూచి నా మనస్సు చాలా కలతపడుతుంది. జీవుడు నీ మాయ
 కల్పించే భ్రమలలో కీలుబొమ్మ అయి దేహం కంటే ఆత్మ వేరని ఎప్పటి వరకు తెలుసుకోలేడో,
 అంతవరకు సారం లేని సంసారసాగరాన్ని దాటలేడు. శ్రేష్ఠులైన మునీంద్రులు కూడా, నీ నామ
 స్మరణాన్ని మరచి అన్య విషయాలపై ఆసక్తి కలవారయితే వారు పగలంతా పనికిమాలిన
 పనులలో పడి తిరుగుతూ, రాత్రిళ్లు నిద్రలో పడి, స్వప్నంలో కనిపించే అనేకమైన సంపదలకు
 సంతోషపడుతూ శరీరం అందలి రోగాది వికారాలకు విచారపడుతూ, ప్రయత్నాలన్నీ భగ్నంకాగా
 భూలోకంలో సంసారభంధాలలో చిక్కుకుని తిరుగుతారు. కోరికలు లేకుండా ధర్మమార్గంలో నిన్ను
 సేవించే పుణ్యపురుషుల చెవులగుండా నీవు వారిలో ప్రవేశిస్తావు. నీపై భక్తి ప్రపత్తుల వల్ల
 పరిశుద్ధమైన వారి హృదయ కమల పీఠం మీద స్థిరంగా ఉంటావు.

3-298-మ.

వరయోగీంద్రులు యోగమార్గముల భావంబు నే నీ మనో
 హారరూపంబుఁ దలంచి యే గుణగణధ్యానంబు గావించు ర
 ప్పురుషశ్రేష్ఠ పరిగ్రహంబునకునై పొల్పారఁ దధ్యాన గో
 చరమూర్తిన్ ధరియింతుఁ గాదె పరమోత్సాహుండవై మాధవా!
 ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వర = పూజ్యులైన; యోగ = యోగులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; యోగ = యోగ; మార్గంబులన్ =
 మార్గములలో; భావంబు = మనసు; అందున్ = లో; ఏ = ఏలాంటి; నీ = నీయొక్క; మనోహర =
 మనోహరమైన; రూపంబున్ = రూపములను; తలంచి = తలచుకొని; ఏ = ఏలాంటి; గుణ =
 గుణముల; గణ = సమూహములను; ధ్యానంబున్ = ధ్యానములను; కావించురు = చేయుదురో; ఆ

= ఆ; పురుష = పురుషులలో; శ్రేష్ఠ = శ్రేష్ఠులను; పరిగ్రహంబున్ = అనుగ్రహించుట; కున్ = కును; ఐ = అయి; పొల్పారన్ = చక్కగాఁబప్పునట్లు; తత్ = ఆయా; ధ్యాన = ధ్యానములలో; గోచర = కనిపించు; మూర్తిన్ = స్వరూపములలో; ధరియింతు = ధరించెదవు; కాదె = కదా; పరమ = అత్యంత; ఉత్సాహుండవు = ఉత్సాహము కలవాడవు; ఐ = అయి; మాధవా = విష్ణుమూర్తి (మాధవుడు - మా (లక్ష్మీదేవికి) ధవుడు (ప్రభువు), విష్ణువు).

భావము:

ఓ మాధవా! విష్ణుమూర్తి! ఉత్తములైన యోగీంద్రులు తమ యోగ సంప్రదాయాలతో తమ భావనలతో ఏ నీ మనోహర రూపాన్ని భావిస్తారో ఆ రూపం ధరించి, ఏ నీ గుణగుణాల్ని సంభావిస్తారో అటువంటి గుణగుణాల తోనూ వారిని అనుగ్రహించే నిమిత్తం వారి ధ్యానాలలో ఎంతో సంతోషంతో సాక్షాత్కరిస్తావు.

3-299-తే.

అరయ నిష్కామధర్మ లైనట్టి భక్తు

లందు నీవు ప్రసన్నుడ వైనరీతి

హృదయముల బద్ధకాములై యెనయు దేవ

గణము లందుఁ బ్రసన్నతఁ గలుగ వీవు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అరయన్ = పరిశీలించి చూడగా; నిష్కామ = కోరికలు లేకుండుట అను; ధర్మలు = స్వభావముగా కలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; భక్తులు = భక్తులు; అందున్ = అందు; నీవు = నీవు; ప్రసన్నుడవు = ప్రసన్నత కలవాడవు; ఐన = అయిన; రీతిన్ = విధముగ; హృదయంబులు = మనసులలో; బద్ధ = చిక్కుకొన్న; కాములు = కామములు కలవారు; ఐ = అయి; ఎనయు = మెలగు; దేవ = దేవతల; గణములు = సమూహములు; అందున్ = అందు; ప్రసన్నతన్ = ప్రసన్నతను; కలుగవు = కలిగి ఉండవు; ఈవు = నీవు.

భావము:

పరిశీలించి చూస్తే కోరికలు లేకుండా నిన్ను ఆరాధించే భక్తులను నీవు అనుగ్రహించినట్లు అంతులేని కోరికలతో నిండిన హృదయాలు గల దేవతలను కూడా అనుగ్రహించవు.

3-300-చ.

అరయ సమస్త జీవహృదయంబుల యందు వసించి యేకమై

పరగి సుహృత్ప్రియానుగుణభాసిత ధర్ముడవుం బరాపరే

శ్వరుడవునై తనర్చుచు నసజ్జన దుర్లభమైన యట్టి సు

స్థిర మగు సర్వభూతదయచే బొడగానగవత్తు వచ్చుతా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అరయన్ = పరిశీలించిచూడగా; సమస్త = సమస్తమైన; జీవ = జీవుల; హృదయంబుల = హృదయముల; అందున్ = లోను; వసించి = ఉండి; ఏకము = ఒకే విధముగా; ఐ = అయి; పరగి = వ్యాపించి; సు = మంచి; హృత్ = హృదయము కలవారి; క్రియా = పనులకు; అనుగుణ = అనుగుణముగా; భాసిత = ప్రకాశించు; ధర్ముడవు = ధర్మములు కలవాడవు; పరా = పరమునకును {పరము - పరలోకము}; అపర = ఇహమునకు {అపర - పరముకానిది, ఇహము, ఈలోకము}; ఈశ్వరుడవున్ = అధిపతివివి; ఐ = అయి; తనర్చుచున్ = అతిశయించుచూ; అసత్ = మంచివారు కాని; జన = జనములకు; దుర్లభము = లభింపనిది; ఐనట్టి = అయినటువంటి; సుస్థిరము = సుస్థిరము; అగు = అయిన; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవరాశు లందును; దయ = దయ; చేన్ = చేత; పొడగానగ = దర్శించుటకు; వత్తువు = వీలగుదవు; అచ్చుతా = విష్ణుమూర్తి {అచ్చుతుడు - పతనము లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ విష్ణుమూర్తి! అచ్చుతా! నీవు సకల జీవుల హృదయాలలో అంతర్యామిగా ఉంటావు. అందరిలో అనితరుడవు అయి వెలుగొందుతావు. ఆప్యాయతకు అనుగుణంగా ప్రకాశించే ధర్మస్వరూపుడవు.

ఇహపరాలకు నీవే అధీశ్వరుడవు. సజ్జనులకు సులభమూ, అసజ్జనులకు దుర్లభమూ అయిన
సర్వ జీవ కారుణ్యం వల్ల మాత్రమే జనులకు దర్శనం ఇస్తావు.

3-301-మ.

క్రతు దానోగ్రత పస్సమాధి జప సత్కర్మాగ్నిహోత్రాఖిల
వ్రతచర్యాదుల నాదరింప వఖిలవ్యాపారపారాయణ
స్థితి నొప్పారెడి పాదపద్మయుగళీసేవాభి పూజా సమ
ర్చిత ధర్ముండగు వాని భంగి నసురారీ! దేవచూడామణీ!
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

క్రతు = యజ్ఞములు; దాన = దానములు; ఉగ్ర = తీక్షణమైన; తపస్ = తపస్సు; సమాధి = సమాధి;
సత్ = మంచి; కర్మ = కర్మములు; అగ్నిహోత్ర = అగ్నిహోత్రము; అఖిల = సమస్తమైన; వ్రతచర్య =
వ్రతములు చేయుట; ఆదులన్ = మొదలగువానిని; ఆదరింపవు = ఆదరింపవు; అఖిల =
సమస్తమైన; వ్యాపార = (పై) పనులు; పారాయణ = చేసిన; స్థితిన్ = విధముగ; ఒప్పారెడి = ఒప్పి
ఉండే; పాద = (నీ) పాదములు అను; పద్మ = పద్మముల; యుగళీ = జంటను; సేవా = సేవించుటను;
అభిపూజా = చక్కటి పూజలను; సమర్చిత = సమర్పించు; ధర్ముండు = స్వభావము కలవారు; అగు
= అయిన; వానిన్ = వారిని; భంగిన్ = వలె; అసురారి = విష్ణుమూర్తి (అసురారి - అసురులు
(రాక్షసులు)కి శత్రువు, విష్ణువు); దేవచూడామణీ = విష్ణుమూర్తి (దేవచూడామణి - దేవుళ్ళలో
శిరోమణి (అత్యుత్తముడు), విష్ణువు).

భావము:

ఓ రాక్షస సంహారా! దేవతా సార్వభౌమా! శ్రీమహావిష్ణూ! చేసే పనులు అన్నీ నీకే సమర్పించి, నీ
యందే మనస్సు లగ్నంచేసి నీ పాదపద్మ ద్వయాన్నే నిరంతరం ఆరాధించే భక్తులను నీవు ఎంతో
ఆప్యాయంగా ఆదరించి ఆదుకుంటావు. యజ్ఞాలు, దానాలు, కఠోర తపస్సులూ, జపాలూ,
అగ్నిహోత్రాలూ, వ్రతాలూ, మొదలైన సత్కర్మలు ఆచరించేవారిని కూడా ఇంత ప్రేమగా ఆదరించవు.

3-302-తే.

తవిలి శశ్వత్స్వరూప చైతన్య భూరి
మహిమచేత నపాస్త సమస్త భేద
మోహుడ వఖిల విజ్ఞానమునకు నాశ్ర
యుండ వగు నీకు మ్రొక్కెదనోరమేశ!
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తవిలి = పూనుకొని; శశ్వత్స్వరూప = విష్ణుమూర్తి {శశ్వత్స్వరూపుడు - శాశ్వతమైన స్వరూపము కలవాడు, విష్ణువు}; చైతన్య = చైతన్యపూరితమైన; భూరి = బహుమిక్కిలి; మహిమ = మహిమ; చేతన్ = చేత; అపాస్త = పోగొట్టబడిన; సమస్త = సమస్తమైన; భేద = భేదములు; మోహుడవు = మోహము కలిగించు వాడవు; అఖిల = సమస్తమైన; విజ్ఞానమున్ = విజ్ఞానమున; కున్ = కును; ఆశ్రయుండవు = ఆశ్రయము ఐనవాడవు; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; ఓ = ఓ; రమేశ = విష్ణుమూర్తి {రమేశుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి భర్త, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ లక్ష్మీపతీ! నీ స్వరూపం శాశ్వతమైనది. నీ అందలి చైతన్య మహా ప్రభావంవల్ల సమస్తమైన భేద భావాలనూ వ్యామోహాలనూ రూపుమాపుతావు. అఖండమైన విజ్ఞానానికి ఆశ్రయమైన నీకు నమస్కరిస్తున్నాను.

3-303-క.

జననస్థితివిలయంబుల
ననయంబును హేతుభూతమగు మాయాలీ
లను జెంది నటన సలిపెడు
ననఘాతక! నీకొనర్తు నభివందనముల్
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జనన = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; విలయంబులన్ = లయములకు; అనయంబునున్ = సతతము;
హేతుభూతము = కారణాంశమైనది; అగు = అయిన; మాయా = మాయ వలని; లీలను = లీలను;
చెంది = చెందినట్లు; నటన = నటనలు; సలిపెడు = చేసే; అనఘాత్మ = విష్ణుమూర్తి {అనఘాత్మ -
పాపముకానిది అయినవాడ, విష్ణువు}; నీకున్ = నీకు; ఒనర్తున్ = చేయుదును; అభివందనముల్ =
మిక్కిలి నమస్కారములు.

భావము:

పుట్టుట, వృద్ధిపొందుట, చనిపోవుట, అనే మూడింటికి మూలకారణమైనది నీ మాయ. అటువంటి
మాయా నటనలతో, లీలావిలాసంతో, నిరంతరము క్రీడించే ఓ పవిత్ర స్వరూపా! హరీ! నీకివే నా
క్షమోడ్పులు.

3-304-నీ.

అనఘాత్మ! మఱి భవదవతార గుణకర్మ-

ఘన విడంబన హేతుకంబు లయిన

రమణీయ మగు దాశరథి వసుదేవకు-

మారాది దివ్యనామంబు లోలి

వెలయంగ మనుజులు వివశాత్ములై యవ-

సానకాలంబున సంస్మరించి

జన్మజన్మాంతర సంచిత దురితంబుఁ-

బాసి కైవల్యసంప్రాప్తు లగుదు

3-304.1-తే.

రట్టి దివ్యావతారంబుల వతరించు

నజుడ వగు నీకు మ్రొక్కెద ననఘచరిత!

చిరశుభాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!

భక్తమందార! దుర్భవభయవిదూర!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అనఘాత్మ = విష్ణుమూర్తి {అనఘాత్మ - పాపముకానిది అయినవాడ, విష్ణువు}; మఱి = మరి; భవత్ = నీయొక్క; అవతార = అవతారముల; గుణ = గుణములు; కర్మ = కర్మలకు; ఘన = గొప్ప; విడంబన = అనుకరణంబు; హేతుకంబులు = కారణముగాకలవి; అయిన = అయిన; రమణీయ = మనోహరము; అగు = అయిన; దాశరథి = శ్రీరాముడు {దాశరథి - దశరథుని పుత్రుడు, శ్రీరాముడు}; వసుదేవకుమార = శ్రీకృష్ణుడు {వసుదేవకుమారుడు - వసుదేవుని కుమారుడు, శ్రీకృష్ణుడు}; ఆది = మొదలగు; దివ్య = దివ్యమైన; నామంబులన్ = పేర్లతో; ఓలీన్ = క్రమముగా; వెలయంగా = అవతరించగా; మనుజులు = మానవులు; వివశాత్ములు = పరవశతచెందినవారు; ఐ = అయ్యి; అవసాన = మరణాసన్న; కాలంబునన్ = కాలములో; సంస్మరించి = చక్కగా స్మరించి; జన్మజన్మాతర = జన్మజన్మల; సంచిత = పేరుకొన్న; దురితంబున్ = పాపములను; పాసి = పోగొట్టుకొని; కైవల్య = ముక్తి {కైవల్యము - కేవలము భగవంతుని స్థితి, ముక్తి}; సంప్రాప్తులు = పొందినవారు; అగుదురు = అవుతారు; అట్టి = అటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన; అవతారంబులన్ = అవతారములలో; అవతరించు = అవతరించే; అజడవు = జన్మము లేనివాడు; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; మొక్కెదన్ = మొక్కెదను; అనఘచరిత = విష్ణుమూర్తి {అనఘచరితుడు - పాపములుకాని వర్తనములు కలవాడు, విష్ణువు}; చిరశుభాకార = విష్ణుమూర్తి {చిరశుభాకారుడు - చిరకాలపు శుభమే ఆకారముగ కలవాడు, విష్ణువు}; నిత్యలక్ష్మీవిహార = విష్ణుమూర్తి {నిత్యలక్ష్మీవిహారుడు - శాశ్వతమైన సంపదలకు విహారమైన వాడు, విష్ణువు}; భక్తమందార = విష్ణుమూర్తి {భక్తమందారము - భక్తులకు కల్పవృక్షము వంటివాడు, విష్ణువు}; దుర్భవభయవిదూర = విష్ణుమూర్తి {దుర్భవభయవిదూరడు - భయంకరమైన భవము (సంసారము) వలని భయమును పూర్తిగా దూరము చేయువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

శ్రీమన్నారాయణా! నీవు పరమ పవిత్రుడవు. సచ్చరిత్రుడవు. శాశ్వతమైన దివ్య మంగళ స్వరూపం కల వాడవు. ఎల్లప్పుడూ లక్ష్మీదేవితో కూడి సంచరించే వాడవు, భక్తులకు కల్పవృక్షం వంటి వాడవు. దుర్భరమైన సంసార భయాన్ని దూరం చేసే వాడవు. నీ అవతారాలకు, సద్గుణాలకూ,

సత్యార్యాలకూ, మహదాశయాలకూ కారణమైనవి, మనోహరమైనవీ అయిన , దాశరథీ, వాసుదేవ మున్నగు దివ్య నామాలను, మనుష్యులు తమ తుది గడియల్లో స్మరించి, అనేక జన్మములలో కూడబెట్టుకున్న పాపాలను పోగొట్టుకొని మోక్షం పొందుతారు. జన్మ లేని వాడవు అయి కూడా అటువంటి దివ్య అవతారాలతో జన్మించే నీకు మొక్కుతున్నాను.

3-305-త.

జననవృద్ధివినాశ హేతుక సంగతిం గల యేను నీ
పును హరుండు ద్రిశాఖలై మనువుల్ మరీచిముఖామరుల్
ఒనర నందుపశాఖలై చెలువొంద నింతకు మూలమై
యనయమున్ భువనద్రుమాకృతివైన నీకిదె మ్రొక్కెదన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జనన = పుట్టుటను; వృద్ధి = పెరుగుటను; వినాశక = నశించుటలకును; హేతుక = కారణ మగువానితో; సంగతిన్ = కూడుట; కల = కలిగిన; ఏను = నేను; నీవును = నీవును; హరుండున్ = శివుడును; త్రి = మూడు; శాఖలు = విభాగములు; ఐ = అయి; మనువుల్ = మనువులు (14గురు ఉపశాఖలు) {మనువులు - పద్నాలుగురు, 1 స్వాయంభువుడు 2 స్వారోచిషుడు 3 ఉత్తముడు 4 తామసుడు 5 రైవతుడు 6 చాక్షుసుడు 7 వైవస్వతుడు 8 సూర్యసావర్ణి 9 దక్షసావర్ణి 10 బ్రహ్మసావర్ణి 11 ధర్మసావర్ణి 12 రుద్రసావర్ణి 13 రౌచ్యుడు 14 భౌచ్యుడు (పాఠాంతరములు కూడ కలవు) ప్రస్తుతము వైవస్వతమన్వంతరము జరుగుచున్నది}; మరీచి = మరీచి {మరీచ్యాదులు - నవబ్రహ్మలు, 1 మరీచి 2 అత్రి 3 అంగీరసుడు 4 పులస్త్యుడు 5 పులహుడు 6 క్రతువు 7 వసిష్ఠుడు - ఇంకోవిధముగ - నవబ్రహ్మలు, 1 మరీచి 2 భరద్వాజుడు 3 అత్రి 4 అంగీరసుడు 5 పులస్త్యుడు 6 పులహుడు 7 క్రతువు 8 వసిష్ఠుడు 9 వామదేవుడు}; ముఖ = మొదలగు (7, 9 గురు ఉపకి ఉప శాఖలు); అమరుల్ = దేవతలు; ఒనరన్ = చక్కగా; అందున్ = అందు; ఉపశాఖలు = చిలువలు పలవలు; ఐ = అయి; చెలువు = చక్కదనము; ఒందన్ = సంతరించుకొనగా; ఇంతకున్ = దీనంతకును; మూలము = మూలము; ఐ = అయి; అనయమున్ = అవశ్యము; భువన = విశ్వము అను; ద్రుమ = వృక్షము;

ఆకృతివిన్ = ఆకృతిలోఉన్నవాడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; ఇదె = ఇదె; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

ఈ విశ్వం ఒక మహావృక్షం; సృష్టి స్థితి లయ కారకుల మైన నేనూ నీవు శివుడు, ముగ్గురం ఈ వృక్షానికి మూడు శాఖలము; మనువులు, మరీచి మొదలైన ప్రజాపతులూ, దేవతలూ దాని ఉపశాఖలు; ఆ విశ్వవృక్షానికి ఆధారమైన కూకటివేరు నీవే. విశాలమైన దాని ఆకారం కూడా నీవే. అట్టి నీకిదే చేతులెత్తి నమస్కరిస్తున్నాను.

3-306-ము.

పురుషాధీశ! భవత్పదాబ్జయుగళీపూజాది కర్మక్రియా

పరతం చెందని మూఢచిత్తునిఁ బశుప్తాయున్ మనుష్యాధమున్

జరయున్ నాశము నొందఁ జేయు నతి దక్షులైన కాలంబు త

ధ్నురు కాలాత్ముడ వైన నీకు మది సంతోషంబునన్ మ్రొక్కెదన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పురుషాధీశ = విష్ణుమూర్తి (పురుషాధీశుడు - జీవులకు అధిపతి, విష్ణువు); భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; అబ్జ = పద్మముల (అబ్జము - అప్పు (నీరు) లో పుట్టినది, పద్మము); యుగళీ = జంటను; పూజ = పూజించుట; ఆది = మొదలగు; కర్మ = కర్మములను; క్రియా = ఆచరించుటలో; పరతన్ = ఆసక్తిని; చెందని = చెంది ఉండని; మూఢ = మోహము చెందిన; చిత్తునిన్ = మనసు కలవానిని; పశు = పశువు, పాశముచే కట్టబడిన (పశువు - పాశముచే కట్టబడినది, ఆవులు మొదలగునవి); ప్రాయున్ = వంటివానిని; మనుష్య = మనుషులలో; అధమున్ = నీచుని; జరయున్ = ముసలితనము; నాశమున్ = మరణమును; ఒందన్ = పొందునట్లు; చేయు = చేసెడి; అతి = మిక్కిలి; దక్షంబు = సమర్థమైన, శక్తివంతమైన; ఐన = అయిన; కాలంబున్ = కాలమును; తత్ = ఆ; గురు = మహా; కాల = కాల; ఆత్ముడవు = స్వరూపుడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; మదిన్ = మనసున; సంతోషంబునన్ = సంతోషముతో; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను.

భావము:

పురుషోత్తమా! విష్ణుమూర్తి! నీ పాదపద్మాలను పూజ చేయటం అనే మంచి పనిలో తన్మయత్వం చెందనివాడు పరమ మూఢుడు; పశువులాంటి వాడు; అధముడు. అలాంటి మానవులకు సర్వ సమర్థమైన కాలం త్వరగా ముసలితనాన్ని కలిగించి, వాడి వినాశనానికి దారితీస్తుంది. అలాంటి అనంతకాలానికి ఆత్మస్వరూపుడవు అయిన నీకు ఆనందంగా నమస్కరిస్తున్నాను.

3-307-^{సీ}.

సర్వేశ! కల్పాంతసంస్థిత మగు జల-

జాత మం దేను సంజనన మంది

భవదీయ సుస్వరూప్తముఁ జూడ నర్థించి-

బహువత్సరములు దప్తంబుఁ జేసి

క్రతుకర్మములు పెక్కు గావించియును నినుఁ-

బొడగానఁగాలేక బుద్ధి భీతిఁ

బొందిన నాకు నిష్ప్రుడును నిర్వేతుక-

క్రరుణచే నఖిలలోక్తైకవంద్య

3-307.1-తే.

మాన సతత ప్రసన్న కోమల ముఖాబ్జ

క్రలిత భవదీయ దివ్యమంగళవిలాస

మూర్తి దర్శింపఁ గలిగె భక్తార్తిహరణ

క్రరణ! తుభ్యంనమో విశ్వభ్రరణ! దేవ!

ఈ భ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

సర్వేశ = విష్ణుమూర్తి (సర్వేశుడు - సర్వమునకును ప్రభువు, విష్ణువు); కల్ప = కల్పము; అంత =

అంతమున; సంస్థితము = ఏర్పడునది; అగు = అయిన; జలజాతము = పద్మము (జలజాతము -

జలమున పుట్టినది, పద్మము; అందున్ = లో; ఏను = నేను; సంజననమున్ = చక్కగా పుట్టుకను; అంది = పొంది; భవదీయ = నీయొక్క; సుస్వరూపమున్ = చక్కటి స్వరూపమును; చూడన్ = చూడవలెనని; అర్థించి = కోరి; బహు = అనేకమైన; వత్సరములు = సంవత్సరములు; తపంబున్ = తపస్సు; చేసి = చేసి; క్రతు = యజ్ఞములు కొరకు చేయు; కర్మములు = కర్మములు; పెక్కు = అనేకము; కావించియును = ఆచరించియు; నిన్నున్ = నిన్ను; పొడగానగ = కనుగొని; లేక = లేక; బుద్ధిన్ = మనసున; భీతిన్ = భయమును; పొందిన = పొందినట్టి; నాకున్ = నాకు; ఇప్పుడును = ఇప్పుడూ; నిర్దేతుక = కారణములేని; కరుణ = దయ; చేన్ = తో; అఖిలలోకైకవంద్యమాన = విష్ణుమూర్తి {అఖిలలోకైకవంద్యమానుడు - సమస్తమైన లోకములకును వందనము చేయతగ్గ వాడైన ఒక్కడు, విష్ణువు}; సతత = ఎల్లప్పుడు; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; కోమల = కోమలమైన; ముఖ = ముఖము అను; అబ్జము = పద్మము; కలిత = కలిగిన; భవదీయ = నీయొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభములకు; విలాస = నివాసమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; దర్శింపన్ = చూచుట; కలిగెన్ = అయినది; భక్తార్తిహరణకరణ = విష్ణుమూర్తి {భక్తార్తిహరణకరణుడు - భక్తుల ఆర్తిని పోగొట్టుటను చేయువాడు, విష్ణువు}; తుభ్యం = నీకు; నమో = నమస్కారము; విశ్వభరణ = విష్ణుమూర్తి {విశ్వభరణుడు - విశ్వమును భరించువాడు, విష్ణువు}; దేవ = దేవుడా.

భావము:

ఓ దేవతలు అందరికి ప్రభువైన విష్ణుమూర్తి! భక్తుల వేదనలను పోగొట్టి పరమేశా! ఈ విశాల విశ్వాన్ని భరించే విశ్వేశ్వరా! నీకు నమస్కారం. కల్పాంత సమయంలో చక్కగా ఉన్న తామరపువ్వు నందు నేను పుట్టాను. నీ సుందరమైన ఆకారాన్ని చూడగోరి చాలా సంవత్సరాలు తపస్సు చేశాను. యజ్ఞాలు కూడా ఎన్నో చేశాను. కానీ నీ జాడ అంతుచిక్కలేదు. మనసు బెదిరిపోయింది. ఇప్పుడు నీవు నాపై అకారణ అపార కరుణ కల వాడవు అయి సాక్షాత్కరించావు. అఖిల లోకాలకూ ఆరాధనీయమై, ఎల్లప్పుడూ ప్రసన్న కోమలమైన, ముఖపద్మంతో, విరాజిల్లే నీ దివ్యమంగళ విగ్రహాన్ని ఇప్పుడు కనులారా, కరువుతీరా దర్శించగలిగాను.

3-308-సీ.

అమర తిర్యజ్మనుష్టాది చేతన యోను-

లందు నాత్మేచ్ఛచే జెందినట్టి

క్రమనీయ శుభమూర్తి గలవాడ వై ధర్మ-

సేతు వనంగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది

విషయసుఖంబుల విడిచి సంతత నిజా-

నందానుభవ సమున్నతిఁ దనర్తు

వదిగాన పురుషోత్తమాఖ్యఁ జెన్నొందుదు-

వట్టి నిన్నెప్పుడు నభినుతింతు

3-308.1-తే.

నర్థి భవదీయపాదంబులౌశ్రయింతు

మహితభక్తిని నీకు నమస్కరింతు

భక్తజనపోష! పరితోష! ప్రరమపురుష!

ప్రవిమలాకార! సంసారభయవిదూర!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమర = దేవతలు; తిర్యక్ = జంతువులు; మనుష = మానవులు; ఆది = మొదలగు; చేతన = సచేతనములు ఐన; యోనులు = గర్భములు; అందున్ = అందు; ఆత్మ = స్వంత; ఇచ్చన్ = ఇష్టానుసారము; చేన్ = చేత; చెందిన = కలిగిన; అట్టి = అటువంటి; కమనీయ = మనోహరమైన; శుభ = శుభకరమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపము; కలవాడవు = కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ధర్మ = ధర్మమువలన; సేతువు = తరింపచేయు వంతెన; అనంగ = అని; ప్రఖ్యాతిన్ = పేరుపొందిన; ఒంది = పొంది; విషయ = ఇంద్రియార్థములందు (విషయములు - ఇంద్రియములకు గోచరము అగునవి, ఇంద్రియార్థములు); సుఖంబులన్ = సుఖములను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; సంతత = ఎడతెగని; నిజ = సత్యమైన, ఆత్మ యందలి; ఆనంద = ఆనందము యొక్క; అనుభవమున్ = అనుభవమును; ఉన్నతిన్ = గొప్పగా; తనర్తువు = అతిశయింప చేయుదువు; అదిగాన = అందుచేత; పురుషోత్తమ = పురుషోత్తముడు అను; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; చెన్ను = ప్రశస్తి; ఒందుదువు = పొందుతావు; అట్టి = అటువంటి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; అభినుతింతు = బాగాకీర్తింతును; అర్థిన్ = కోరి; భవదీయ = నీయొక్క; పాదంబులున్ = పాదములను; ఆశ్రయింతున్ = ఆశ్రయించెదను;

మహిత = గొప్ప; భక్తిన్ = భక్తితో; నీకున్ = నీకు; నమస్కరింతున్ = నమస్కారము చేయుదును;
 భక్తజనపోషపరితోష = విష్ణుమూర్తి (భక్తజనపోషపరితోషుడు - భక్తులు అయిన జనులను
 పోషించుట యందు సంతోషము కలవాడు, విష్ణువు); పరమపురుష = విష్ణుమూర్తి
 (పరమపురుషుడు - అత్యున్నతమైన పురుషుడు, విష్ణువు); ప్రవిమలాకారా = విష్ణుమూర్తి
 (ప్రవిమలాకారుడు - విశిష్టముగా నిర్మలమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు); సంసారభయవిదూర
 = విష్ణుమూర్తి (సంసారభయవిదూరుడు - సంసారము (భవ) వలని భయములను మిక్కిలి
 దూరము చేయువాడు, విష్ణువు).

భావము:

పురుషోత్తమా! శ్రీహరీ! నిర్మలమైన స్వరూపం కల వాడా! సంసారభయాన్ని దూరంచేసే
 పురుషోత్తముడా! నీవు భక్తజనులను సంతోషంగా పోషించే వాడివి. నీవు దేవతలు, జంతువులు,
 మనుష్యులు మున్నగు సచేతన రూపాలు ధరించి నీ సంకల్పానుసారంగా అవతరిస్తావు.
 మనోహరమైన మంగళ స్వరూపంతో ధర్మానికి సేతువుగా నిలుస్తావు. పేరు ప్రఖ్యాతులు గడిస్తావు.
 లౌకిక సుఖాలను విడిచిపెట్టి ఎల్లప్పుడూ అపారమైన ఆత్మానందాన్ని అనుభవిస్తావు. అందుకనే
 నీవు పురుషోత్తము డని ప్రశస్తి కాంచావు. అటువంటి నిన్ను నిత్యమూ స్తుతిస్తాను. ప్రీతితో నీ
 పాదాలను ఆశ్రయిస్తాను. మిక్కిలి భక్తితో నీకు నమస్కరిస్తాను.

3-309-సీ.

తలకొని పంచభూతప్రవర్తకమైన-

భూరిమాయాగుణస్ఫురణఁ జిక్కు

వడక లోకంబులు భవదీయ జఠరంబు-

లోనిల్చి ఘనసమాలోల చటుల

సర్వంకపోర్మి భీషణ వార్ధి నడుమను-

షణిరాజభోగతత్పంబు నందు

యోగనిద్రారతి నుండగ నొకకొంత-

కాలంబు సనఁగ మేల్కనిన వేళ

నలఘు భవదీయనాభితోయజమువలనఁ

గలిగి ముల్లోకములు సోపక్రరణములుగఁ

బుట్టఁ జేసితి వతుల విభూతి మెఱసి

పుండరీకాక్ష! సంతతభువనరక్ష!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తలకొని = శిరసావహించి (తలకొని - తల (ముందు) భాగమును తీసుకొని, నాయకత్వము
వహించి); పంచభూత = పంచభూతముల యందును (పంచభూతములు - భూమి నీరు గాలి
ఆకాశము తేజస్సు అను 5 భూతములు); ప్రవర్తకము = మిక్కిలి వర్తించుచుండునది; ఐన = అయిన;
భూరి = బహుగొప్ప; మాయా = మాయ యొక్క; గుణ = గుణములు వలన; స్ఫురణన్ =
స్ఫురించుట అనే బంధాలలో; చిక్కు = తగులము; పడక = పొందక; లోకంబులున్ =
భువనములను; భవదీయ = నీయొక్క; జరరంబున్ = కడుపు; లోన్ = లోపల; నిల్పి = నిలుపుకొని;
ఘన = మేఘములవలె; సమ = బాగా; ఆలోల = కదులుతూ; చటుల = భయంకరమైన; సర్వంకష =
సర్వమును ఒరుసుకొని పోవుచున్న; ఊర్మి = అలలతో; భీషణ = భయంకరమైన; వార్ధిన్ =
మహాసముద్రము; నడుమనున్ = మధ్యలో; ఫణిరాజు = ఆదిశేషుని (ఫణిరాజు - సర్పములకు రాజు,
ఆదిశేషువు); భోగ = శరీరము అను; తల్పంబున్ = పాన్పు; అందున్ = అందు; యోగనిద్ర =
యోగనిద్ర యందలి; రతిన్ = ఆసక్తిని; ఉండగన్ = ఉండగా; ఒకకొంత = కొంత; కాలమున =
కాలమున; కున్ = కు; మేల్కొనిన = లేచిన; వేళన్ = సమయమందు; అలఘు = గొప్పదైన; భవదీయ
= నీయొక్క; నాభి = నాభి యొక్క; తోయజము = పద్మము (తోయజము - తోయము (జలము)
లందు జము (పుట్టినది), పద్మము); వలనన్ = నుండి; కలిగి = పుట్టి; ముల్లోకములున్ =
మూడులోకములును (ముల్లోకములు - భూ భువర్ సువర్ లోకములు మూడు); స = కూడిన;
ఉపకరణములుగ = సాధనములుకలవిగా; పుట్టన్ = పుట్టునట్లు; చేసితివి = చేసితివి; అతుల =
సాటిలేని; విభూతిన్ = వైభవముతో; మెఱసి = అతిశయించి; పుండరీకాక్ష = విష్ణుమూర్తి
(పుండరీకాక్ష - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు);

సంతతభువనరక్ష = విష్ణుమూర్తి (సంతతభువనరక్ష - ఎల్లప్పుడును లోకములును రక్షించువాడు, విష్ణువు).

భావము:

తెల్లతామర రేకులవంటి కన్నులుగలవాడా! పద్మాక్షా! ఎల్లవేళలా ముల్లోకాలను చల్లగా రక్షించే శ్రీమన్నారాయణ! పంచభూతాలను ప్రవర్తింప చేసి. వాటి మహామాయాబంధాలలో చిక్కుపడకుండా లోకాలను నీ కడుపులో నిలుపుకుంటావు. ఉవ్వెత్తుగా లేచిపడుతున్న ఉత్తుంగ తరంగాలతో పొంగిపొరలే భయంకరమైన సముద్రం నడుమ శేషతల్పంమీద యోగనిద్రలో శయనించి ఉంటావు. కొంతకాలం గడిచాక మేల్కొంటావు. అప్పుడు నీసాటిలేని మేటి వైభవాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ, నీ నాభికమలం నుంచి మూడు లోకాలను పుట్టింపచేస్తావు.

3-310-క.

నిగమస్థత! లక్ష్మీపతి!

జగదంతర్యామి వగుచు సర్గము నెల్లం

దగు భవదైశ్వర్యంబున

వగణిత సౌఖ్యానుభవము నందింతు గదే.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నిగమస్థత = విష్ణుమూర్తి (నిగమస్థత - వేదములచే స్తుతింపబడు వాడు, విష్ణువు); లక్ష్మీపతి = విష్ణుమూర్తి (లక్ష్మీపతి - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు); జగత్ = విశ్వమునకు; అంతర్యామివి = లోప లంతా వ్యాపించి ఉండువాడవు; అగుచు = అవుతూ; సర్గమున్ = సృష్టిని; ఎల్లన్ = అంతనూ; తగు = తగిన; భవత్ = నీ యొక్క; ఐశ్వర్యంబునన్ = ఐశ్వర్యమువలన; అగణిత = గణించుటకురాని; సౌఖ్య = సుఖముల; అనుభవమున్ = అనుభవమును; అందింతు = అందించెదవు; కదే = కదా;

భావము:

వేదాలచే వినుతించబడువాడా! శ్రీవల్లభ! విష్ణుమూర్తి! నీవు లోకాలు అన్నిటికి అంతర్యామివి అయి ఉంటూ, ఈ సృష్టి యావత్తుకి భవ్యమైన నీ దివ్యవిభూతిచే లెక్కలేనన్ని ఆనందానుభూతులను అందిస్తావు కదా.

3-311-నీ.

జలజాక్ష! యెట్టి విజ్ఞానబలంబునఁ-

గల్పింతు వఖిలలోకంబు లోలి

నతజనప్రియుడవు నా కట్టి సుజ్ఞాన-

మర్థిమై గృహసేయు మయ్య వరద!

సృష్టినిర్మాణేచ్ఛ జెంది నా చిత్తంబుఁ-

దత్కర్మకౌశలిఁ దగిలి యుండి

యునుఁ గర్మవైషమ్యమునుఁ బొందు కతమున-

దురితంబుఁ బొరయక తొలగు నట్టి

3-311.1-తే.

వెఱువు నా కెట్లు కలుగు నవ్విధముఁ దలచి

కర్మవర్తను నను భవత్కరుణ మెఱసి

తగఁ గృతార్థునిఁ జేయవే నిగమవినుత!

సత్యపామూర్తి! యో దేవచక్రవర్తి!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జలజాక్ష = విష్ణుమూర్తి {జలజాక్షుడు - జలజ (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; ఎట్టి = ఎటువంటి; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము యొక్క; బలంబునన్ = బలమువలన; కల్పింతువు = సృష్టింతువు; అఖిల = సమస్తమైన; లోకంబుల్ = లోకములను; ఓలీన్ = క్రమముగా; నత = స్తుతించు; జన =

జనుల ఎడ; ప్రియుడవు = ప్రేమ కలవాడవు; నాకున్ = నాకు; అట్టి = అటువంటి; సు = మంచి;
జ్ఞానము = జ్ఞానము; అర్థిమైన్ = వాత్సల్యముతో; కృపన్ = దయ; చేయుము = చేయుము (ఇమ్ము);
అయ్య = తండ్రి; వరద = విష్ణుమూర్తి {వరదుడు - వరములను ప్రసాదించువాడు, విష్ణువు}; సృష్టిన్ =
సృష్టిని; నిర్మాణ = నిర్మించవలెనను; ఇచ్చన్ = కోరికను; చెంది = పొంది; నా = నా; చిత్తంబున్ =
మనసు; తత్ = ఆ; కర్మ = పనియందలి; కౌశలిన్ = నేర్పరితనమున; తగిలి = ములిగిపోయి;
ఉండియునున్ = ఉండినను; కర్మ = ఆపనులలోని; వైషమ్యమునున్ = ఒడిదుడుకులను; పొందు =
కలుగుటకు; కతమున = కారణము చేత; దురితంబున్ = పాపమును; పొలయక = పొందకుండ;
తొలగునట్టి = తొలగిపోవునటువంటి; వెఱపున్ = ఔచిత్యము; నాకు = నాకు; ఎట్లు = ఏవిధముగ;
కలుగు = కలుగును; ఆ = ఆ; విధమున్ = విధమును; తలచి = ఆలోచించి చూసి; కర్మ = కర్మను;
వర్తను = చేయువాడను; నను = నన్ను; భవత్ = నీయొక్క; కరుణ = దయ; మెఱసి =
అతిశయించగా; తగన్ = తగిన విధముగా; కృతార్థునిన్ = సార్థకము చెందినవానిగ; చేయవే =
చేయుము; నిగమవినుత = విష్ణుమూర్తి {నిగమవినుత - వేదములచే స్తుతింపబడు వాడు, విష్ణువు};
సత్యపామూర్తి = విష్ణుమూర్తి {సత్యపామూర్తి - మంచి దయకు స్వరూపము ఐనవాడు, విష్ణువు}; ఓ
= ఓ; దేవచక్రవర్తి = విష్ణుమూర్తి {దేవచక్రవర్తి - దేవతలకి చక్రవర్తి, విష్ణువు}.

భావము:

శ్రీమహావిష్ణువూ! పద్మావంటి కన్నులు కలవాడా! కోరిన వరాలను వర్షించేవాడా! పరమ
కరుణార్థమూర్తి! వేదాలచే పొగడబడేవాడా! దేవతా చక్రవర్తి! నీవు ఎలాంటి విజ్ఞానబలంతో ఈ
సమస్త లోకాలను, సృష్టిస్తున్నావో నాకు అటువంటి ఉత్తమ జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించు. నీకు
నమస్కరించే జనులకు, నీవు ప్రియుడవు కదా, నా మనస్సులో, సృష్టించాలనే కోరిక మిక్కుటంగా
ఉన్నది. అది చేయటానికి తగిన నైపుణ్యం కూడా నాకు అనుగ్రహించి కర్మలందలి ఒడిదుడుకులు
వల్ల పాపం పొందకుండా ఉండే ఉపాయం ఏమిటో నాకు తెలుపు. కర్మజీవి నైన నన్ను కనికరించి
కృతార్థుణ్ణి కావించు.

3-312-చ.

భవ దుదరప్రభూత మగు **ప్ర**ద్యము నందు వసించి యున్న నే

నవిరళ తావకీన కలి**తాం**శమునం దనరారు విశ్వముం

దవిలి రచించుచున్ బహువిధంబులఁ బల్కెడి వేదజాలముల్

శివతరమై ఫలింపఁ గృపసేయుము భక్తఫలప్రదాయకా!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భవత్ = నీ యొక్క; ఉదర = ఉదరమున; ప్రభూతము = చక్కగా పుట్టినది; అగు = అయిన; పద్మము = పద్మము; అందున్ = లో; వసించి = నివసిస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నేన్ = నేను; అవిరళ = అపారమైన; తావకీన = నీ యొక్క; కలిత = కూడిన; అంశమునన్ = అంశతో; తనరారు = అతిశయించు; విశ్వమున్ = భువనములను; తవిలి = పూనుకొని; రచించుచున్ = రచించుతూ; బహు = అనేక; విధములన్ = విధములుగా; పల్కెడి = చెప్పిడి; వేద = వేదముల; జాలముల్ = సమూహములు; శివతరము = మిక్కిలి శుభకరము {శివము - శివతరము - శివతమము}; ఐ = అయి; ఫలింపన్ = ఫలితమిచ్చునట్లు; కృపన్ = దయ; చేయుము = చేయుము; భక్తఫలప్రదాయకా = విష్ణుమూర్తి {భక్తఫలప్రదాయకుడు - భక్తులకు తగిన ఫలితము ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

హరీ! భక్తుల భక్తికి చక్కటి ఫలాలను ప్రసాదించేవాడా! నీ కడుపున పుట్టిన కమలంలోనుంచి జన్మించిన నేను అపారమైన నీ అంశతో ప్రకాశించే ఈ విశ్వాన్ని సృష్టించడానికి పూనుకున్నాను. ఈ సందర్భంలో నేను పలురీతులుగా పలికే పలుకులు వేదరాశి అయి మంగళప్రదాలై ఫలించేటట్లు అనుగ్రహించు."

3-313-చ.

అని యనుకంపదోఁప వినయంబునఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి చారులో

చన సరసీరుహం డగుచు సర్వజగత్పరికల్పనా రతిం

దనరిన నన్నుఁ బ్రోచుటకుఁ దానిటు సన్నిధి యైన యీశ్వరుం

దనయము నాదు దుఃఖము దయామతిఁ బాపెడు నంచు నమ్ముడై

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; అనుకంప = జాలి; తోపన్ = కలుగునట్లు; వినయంబునన్ = వినయముగా; చాగిలి = సాష్టాంగపడి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; చారు = అందమైన; లోచన = కనులు అను; సరసీరుహుడు = పద్మములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; సర్వ = సమస్త; జగత్ = భువనములను; పరికల్పనా = చక్కగా సృష్టించు; రతిన్ = ఆసక్తిలో; తనరిన = అతిశయించిన; నన్నున్ = నన్ను; ప్రోచుటకున్ = కాపాడుటకు; తాన్ = తను; ఇటు = ఈ విధముగా; సన్నిధి = ప్రత్యక్షము; ఐన = అయిన; ఈశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి (ఈశ్వరుడు - ఈశత్వము (ప్రభావము) కలవాడు, ప్రభువు, విష్ణువు); అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు; నా = నా యొక్క; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; దయా = దయతో కూడిన; మతిన్ = మనసుతో; బాపెడున్ = పోగొట్టునుగాక; అంచున్ = అనుచూ; నముడు = నవ్వుతతో కూడినవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

ఇలా పలికిన కమలసంభవుడు, బ్రహ్మదేవుడు కనికరం ఉట్టిపడేలా విష్ణుదేవునకు విన్నవించుకొని వినయంతో దండప్రణామాలు చేసాడు. "సర్వప్రపంచాన్ని, సృష్టించడానికి పూనుకున్న నన్ను అందాలు చిందే కమలాలవంటి కన్నులతో వీక్షించి రక్షించడానికై, ఈ విధంగా సాక్షాత్కరించిన పరాత్పరుడు నా దుఃఖాన్ని దూరంచేయు గాక" అని తలవంచి నమస్కరించాడు.

3-314-క.

వనరుహసంజాతుఁడు నె

మృనమున హర్షించె ననుచు" మైత్రేయమహా

ముని ఘనుఁడగు విదురునకున్

వినయంబున నెఱుఁగజెప్పి వెండియుఁ బలికెన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వనరుహసంజాతుడు = బ్రహ్మదేవుడు {వనరుహసంజాతుడు- వనరుహము (నీట పుట్టిన, పద్మము) నందు చక్కగా పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నెఱ = నిండు; మనమ్మునన్ = మనసుతో; హర్షించెన్ = సంతోషించెను; అనుచున్ = అనుచూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; ఘనుడు = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; విదురున = విదురుని; కున్ = కి; వినయంబునన్ = వినమ్రతగా; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా మ్రొక్కిన బ్రహ్మదేవుని నిండుమనసు ఆనందంతో పొంగిపోయింది." అని మైత్రేయ మహర్షి విజ్ఞానధనుడైన విదురునకు వివరంగా తెలియ చెప్పి, మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-315-మ.

"**వన**జాతప్రభవుండు కేవలతపో**వ్యా**సంగుఁ డై పద్మలో

చను గోవిందు ననంతు నాధ్యుఁ దన వా**క్ష్మ**క్తిన్ నుతింపన్ సుధా

శనవందు్యుండు ప్రసన్నుఁ డై నిఖిల వి**శ్వ**స్థాపనాలోకనం

బునఁ జూచెన్ విలయప్రభూత బహువాః**ప్రా**రంబులన్ వ్రేల్చిడిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వనజాతప్రభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {వనజాతప్రభవుడు - వనజాతము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కేవల = స్వచ్ఛమైన; తపన్ = తపస్సు అను; వ్యాసంగుడు = మిక్కిలి శ్రద్ధ కలవాడు; ఐ = అయి; పద్మలోచను = విష్ణుమూర్తి {పద్మలోచనుడు - పద్మముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; గోవిందు = విష్ణుమూర్తి {గోవిందుడు - గోవుల (నీళ్ళు)కి ఒడయుడు, నారాయణుడు, విష్ణువు}; అనంతు = విష్ణుమూర్తి {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; ఆధ్యున్ = విష్ణుమూర్తిని {ఆధ్యుడు - శ్రేష్ఠుడు, విష్ణువు}; తన = తన యొక్క; వాక్ = వాక్కులకు గల; శక్తిన్ =

శక్తికొద్దీ; నుతింపన్ = కీర్తింపగా; సుధాశనవంద్యుండు = విష్ణుమూర్తి (సుధాశనవంద్యుడు - సుధాశన (సుధను సేవించువారు, దేవతలు)కు వంద్యుడు (వందనము చేయతగ్గవాడు), విష్ణువు); ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నముగఉన్నవాడు; ఐ = అయి; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = భువనములను; స్థాపన = సృష్టించవలెనని; ఆలోకనంబునన్ = ఆలోచనతో; చూచెన్ = చూసెను; విలయ = ప్రళయమున; ప్రభూత = పుట్టిన; బహు = మిక్కిలి; వాః = జల; పూరంబులన్ = రాశులందు; వ్రేల్చిడిన్ = చిటికలో.

భావము:

"పద్మంలో పుట్టినవాడు అయిన బ్రహ్మదేవుడు కేవలం తపస్సు పై ఆసక్తి కలవాడై పద్మాక్షుడూ, గోవిందుడూ, అనంతుడూ, పురుషోత్తముడూ అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి ఎంతో ప్రస్తుతించాడు. అమృతం తాగే దేవతలకే దేవదేవుడైన హరి అనుగ్రహించాడు. సమస్త విశ్వాన్ని సంస్థాపించాలనే దృష్టితో ప్రళయాన్ని సృష్టించిన ఆ మహా జలప్రవాహం వైపు అలా అలవోకగా ఒక మాటు అవలోకించాడు.

3-316-తే.

అట్లు పొడగని యార్తుఁ డైనట్టి పద్మ
భవుని వాంఛిత మాతృఁ దీర్చుగఁ దలంచి
యతని మోహనివారక మైన యట్టి
యమృతరసతుల్య మధురవాక్యముల ననియె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; పొడగని = చూసి; ఆర్తుడు = ఆర్తి చెందినవాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి;
పద్మభవుని = బ్రహ్మదేవుని (పద్మభవుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); వాంఛితము = కోరినది; ఆత్మన్ = స్వయముగా; తీర్చున్ = తీర్చవలెనని; తలచి = అనుకొని; అతని = అతని; మోహ = మోహమును; నివారకము = నివారించునది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; అమృత =

అమృతము అను; రస = రసమునకు; తుల్య = సరితూగు; మధుర = మధురమైన; వాక్యములన్ = మాటలతో; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అలా చూసి ఆర్తితో అడుగుతున్న బ్రహ్మదేవుని కోర్కె తీర్చాలని మదిలో భావించాడు. అతనిలోని వ్యామోహాన్ని తొలగించగలిగిన అమృతముతో సమానమైన తీయని మాటలతో ఇలా అన్నాడు.

3-317-చ.

"తలకొని నీ యొనర్చు పనిద్రప్పి మదిం దలపోయు దుఃఖముం

దలగుము నాదు లీలకుఁ బ్రధానగుణం బగు సృష్టికల్పనం

బలవడఁ జేయు బుద్ధి హృదయంబునఁ జొన్పి తపస్సమాధి ని

ష్ఠల నతిభక్తులన్ ననుఁ బ్రసన్నునిఁ జేయుము చెందు కోరికల్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తలకొని = శిరసావహించి; నీ = నీవు; ఒనర్చు = చేయు; పని = పనిని; తప్పి = వదలి; మదిన్ = మనసున; తలపోయు = అనుకొనుచున్న; దుఃఖమున్ = దుఃఖమునుండి; తలగుము = తొలగుము; నాదు = నా యొక్క; లీలన్ = లీలల; కున్ = కి; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; గుణంబున్ = గుణము; అగు = అయిన; సృష్టిన్ = సృష్టిని; కల్పనంబున్ = చేయుటను; అలవడన్ = జరుగునట్లు; చేయు = చేసే; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; హృదయంబునన్ = హృదయములో; చొన్పి = ప్రవేశింపజేసి; తపస్ = తపస్సు; సమాధి = యోగసమాధి; నిష్ఠలన్ = నిష్ఠలతోను; అతి = మిక్కిలి; భక్తులన్ = భక్తితో (నవవిధ భక్తిమార్గాలలో ఏ భక్తితో అయినా సరే); ననున్ = నన్ను; ప్రసన్నునిన్ = ప్రసన్నమైన వానిగా; చేయుము = చేయుము; చెందున్ = నెరవేరును; కోరికల్ = కోరికలు.

భావము:

“నీవు పూనుకొని చేస్తున్న పని వదలవద్దు. అనవసరంగా మనస్సుకు తెచ్చి పెట్టుకున్న దుఃఖాన్నిమాను. సృష్టి నిర్మాణం నా లీలలలో, ప్రధానమైనది. ఈ సృష్టి నిర్మాణ కార్యం చేయాలనే బుద్ధి హృదయంలో ప్రతిష్ఠించుకొని, సమాధినిష్ఠుడవై భక్తితో తపస్సు చేసి నన్ను ప్రసన్నుని చేసుకో. నీ కోరికలు నెరవేరుతాయి.

3-318-క.

నీ **హౌ**నరించు తపోవి

ద్వావిభవ విలోకనీయ **మ**గు నీ సృష్టిం

గా**విం**పుము లోకంబుల

లో**వె**లిగెడి నన్ను గందు **లో**కస్తుత్యా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీవు = నీవు; ఒనరించు = చేయు; తపస్ = తపస్సు అనెడి; విద్య = విద్య యొక్క; విభవ = వైభవముచేత; విలోకనీయము = చూడచక్కనిది; అగున్ = అయిన; నీ = నీ యొక్క; సృష్టిన్ = సృష్టిని; కావింపుము = చేయుము; లోకంబులున్ = లోకములు; లోన్ = అందు; వెలిగెడి = ప్రకాశించు; నన్నున్ = నన్ను; కందు = చూచెదవు; లోక = లోకములుచే; స్తుత్యా = స్తుతింపబడువాడ.

భావము:

నీ తపస్సంపద వైభవం వెల్లడయ్యే ఈ సృష్టి నిర్మాణ కార్యాన్ని మొదలెట్టు. అప్పుడు, లోకం అంతా స్తుతించే బ్రహ్మ! సమస్తమైన లోకాలు అన్నిటిలోనూ ప్రకాశించే నన్ను కనుగొనగలవు.

3-319-క.

నా**లో**ని జీవకోటులు

వాలాయము నీకు గాన**వ**చ్చు నిపుడు నీ

వా^{లో}కింపుము దారువి

^{లో}ల హుతాశనునికరణి ^{లో}కస్తుత్యా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నా = నా; లోని = లోపలి; జీవ = జీవములు; కోటులు = సమస్తమును; వాలాయమున్ = అవశ్యము;
నీకున్ = నీకు; కానవచ్చు = కనిపించును; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నీవు = నీవు; ఆలోకింపుము =
చూడుము; దారు = కట్టిల యందు; విలోల = చక్కగాచరిస్తున్న; హుతాశనుని = అగ్నిహోత్రుని; కరణి
= వలె; లోక = లోకములచే; స్తుత్యా = స్తుతింపబడువాడ.

భావము:

ఓ విశ్వం అంతా వినుతించే బ్రహ్మ! కట్టిల లోపల దాగి ఉన్న నిప్పులా, నాలో దాగి ఉన్న ప్రాణి
సమూహాలన్నీ నీకు తప్పకుండా కనిపిస్తాయి. ఏదీ నువ్వు ఇప్పుడు చూడు.

3-320-నీ.

నలువొంద నఖిలజీవులయందుఁ గల నన్నుఁ-

దెలిసి సేవింపుము నలినగర్భ!

భవదీయ దోషముల్ వాయును భూతేంద్రి-

యాశ్రయ విరహిత మైవిశుద్ధ

మైన జీవుని విమలాతరాత్ముడ నైన-

నను నేకముగఁ జూచు నరుఁడు మోక్ష

పదమార్గవర్తి యై భాసిల్లు బ్రహ్మాండ-

మందును వివిధకర్మానురూప

3-320.1-తే.

పద్ధతులఁ జేసి పెక్కురూపముల నొందు

జీవతతి రచియించు నీ చిత్త మెపుడు

మత్పదాంబుజయుగళంబు మరగి యున్న

కతన రాజసగుణమునఁ రలుగ దఘము.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నలువొందన్ = చక్కగా ఒప్పునట్లు; అఖిల = సమస్త; జీవులు = ప్రాణులు; అందున్ = అందు; కల = ఉన్నట్టి; నన్నున్ = నన్ను; తెలసి = తెలుసుకొని; సేవింపుము = సేవింపుము; నలినగర్భ = బ్రహ్మదేవుడా (నలినగర్భుడు - నలినము (పద్మము)న గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); భవదీయ = నీయొక్క; దోషముల్ = దోషములు; పాయును = తొలగును; భూత = పంచభూతముల; ఇంద్రియ = దశేంద్రియముల; ఆశ్రయ = ఆశ్రయించుటలు; విరహితము = పూర్తిగా లేనిది; ఐ = అయ్యి; విశుద్ధము = పరిశుద్ధము; ఐన = అయిన; జీవుని = జీవుని; విమల = నిర్మలమైన; అంతరాత్ముడను = అంతరాత్మ ఐనవాడను; ఐన = అయిన; ననున్ = నన్ను; ఏకముగన్ = నేను తప్పనితరము లేదని; చూచు = చూచెడి; నరుడు = మానవుడు; మోక్షపద = పరమపదము యొక్క; మార్గ = మార్గమును; వర్తి = అనుసరించువాడు; ఐ = అయ్యి; భాసిల్లు = ప్రకాశించును; బ్రహ్మాండము = బ్రహ్మాండము; అందునున్ = లో; వివిధ = వివిధరకముల; కర్మ = కర్మములకు; అనురూప = అనుకూలమైన; పద్ధతులన్ = మార్గములను; చేసి = వలన; పెక్కు = అనేక; రూపంబులన్ = స్వరూపములను; ఒందు = పొందెడి; జీవ = జీవముల; తతిన్ = సముహములను; రచియించు = సృష్టించు; నీ = నీయొక్క; చిత్తము = మనసు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; మత్ = నాయొక్క; పద = పాదములు అను; అంబుజ = పద్మముల (అంబుజ - అప్పు (నీటి)లో పుట్టునది, పద్మము); యుగళంబున్ = జంటను; మరగి = మోహించి, అలవాటుపడి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కతన = కారణము చేత; రాజస = రాజస; గుణమునన్ = గుణము; కలుగదు = కలుగదు; అఘము = పాపము.

భావము:

సరోజసంభవా! బ్రహ్మా! సకల జీవులలోనూ అంతర్యామినినై ఉండే నన్ను చక్కగా తెలుసుకొని సేవించు; నీదోషాలన్నీ తొలగిపోతాయి. (1. పృథివి, 2. జలము, 3. తేజస్సు, 4. వాయువు, 5. ఆకాశము ఇవి పంచ భూతాలు; 1. కళ్ళు, 2. ముక్కు, 3. చెవులు, 4. నోరు, 5. చర్మము, 6. నాలుక, 7. చేతులు, 8. కాళ్ళు, 9. మలద్వారము, 10. జననేంద్రియం ఇవి దశేంద్రియాలు). పంచభూతాలకూ,

దశేంద్రియాలకూ అతీతుడైన జీవుడే ఆత్మ. పరిశుద్ధుడైన ఆత్మనూ, పరమాత్ముడనైన నన్నూ
అభేదంగా దర్శించే మానవుడు మోక్షమార్గంలో పయనించేవాడు అయి ప్రకాశిస్తాడు. బ్రహ్మాండం
అనే ఈ గోళంలో అనేక రకాల కర్మలకూ సానుకూలమై ప్రవర్తించే ఆయా అనేక రూపాలు గల
జీవులను నీవు సృష్టించుకున్నప్పటికీ నీమనస్సు నిత్యం నాపాదపద్మాల మీదనే లగ్నమై
ఉన్నందువలన నీలోని రాజసగుణం నీకు పాపాన్ని కలిగించదు.

3-321-క.

విను మదియుఁ గాక ప్రాణుల

క్షయము నెఱుంగంగరాని యనఘుడఁ దేజో

ధనుడఁ బరేశుడ నీచే

తను గానంబడితి నిదె పితామహా! కంటి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వినుము = వినుము; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ప్రాణుల = జీవుల; కున్ = కు;
అనయమున్ = అవశ్యమున్; ఎఱుగన్ = తెలియుటకు; రాని = రాని; అనఘుడన్ = పాపము
అంటనివాడను; తేజోధనుడన్ = తేజస్సు అను ధనము కలవాడను; పరేశుడన్ = పరమమైన
ప్రభువును; నీ = నీ; చేతనున్ = చేతను; కానంబడితిన్ = చూడబడితిని; ఇదె = ఇదిగో; సరోజజ =
బ్రహ్మదేవుడా (సరోజజుడు - సరోజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); కంటి =
చూసితివా.

భావము:

ఓ పితామహా! బ్రహ్మా! అంతేకాదు, నేను ఏ జీవులు ఏనాడూ తెలియలేని పుణ్యమూర్తిని, తేజోనిధిని,
పరమేశ్వరుడను, అటువంటి నేనే ఇప్పుడు నీముందు సాక్షాత్కరించాను. చూసావు కదా.

3-322-వ.

మఱియు, భూతేంద్రియగుణాత్ముం డనియు జగన్మయుం డనియు నన్ను నీ చిత్తంబు నందుఁ
దలంపుము; తామరసనాళవివర పథంబు వెంటం జని జలంబులలోనం జూడం గోరి నట్టి
మదీయ స్వరూపంబు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; భూత = పంచభూతములు; ఇంద్రియ = దశేంద్రియములు; గుణ =
త్రిగుణములు; ఆత్ముండన్ = తానే ఐన వాడను; అనియున్ = అనియూ; జగత్ = భువనములను;
మయుండను = అంతయూ నిండినవాడను; అనియున్ = అనియూ; నన్నున్ = నన్ను; నీ = నీ
యొక్క; చిత్తంబున్ = మనసు; అందున్ = లో; తలంపుము = స్మరింపుము; తామరస = పద్మము
యొక్క; నాళ = తూడు, కాడ; వివర = కన్నము యొక్క; పథంబున్ = మార్గము; వెంటన్ = వెంట; చని
= వెళ్లి; జలంబుల = నీటి; లోనన్ = లోపల; చూడన్ = చూడవలెనని; కోరిన = కోరిన; అట్టి =
అటువంటి; మదీయ = నా యొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము;

భావము:

1. పృథివి, 2. జలము, 3. తేజస్సు, 4. వాయువు, 5. ఆకాశము ఇవి పంచ భూతాలు; 1. కళ్ళు, 2. ముక్కు,
3. చెవులు, 4. నోరు, 5. చర్మము, 6. నాలుక, 7. చేతులు, 8. కాళ్ళు, 9. మలద్వారము, 10. జననేంద్రియం
ఇవి దశేంద్రియాలు; 1. సత్త్వగుణము, 2. రజోగుణము, 3. తమోగుణము ఇవి త్రిగుణాలు. నేనే ఈ
పంచభూతాలకూ, పది ఇంద్రియాలకూ, త్రిగుణాలకూ, అంతరాత్మను అనీ, జగత్తు అంతటా
వ్యాపించినవాడననీ, నన్ను నీ మనస్సులో భావించు. అప్పుడు పద్మంకింద కాడ లో ఉన్న కన్నం
వెంట వెళ్లి నీటిలో ఉన్న నన్ను చూడాలనుకున్న నా స్వరూపం ఇప్పుడు నీకు దర్శనం అయింది.

3-323-క.

నీ కిప్పుడు గానంబడె

నాకులకును నురగపతి పినాకులకైనన్

వాకొనంగం దలపోయను

రాకుండు మదీయ రూపరమ్యత్వంబుల్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీకున్ = నీకు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కానబడెన్ = కనబడినది; నాకుల = దేవతల {నాకులు - నాక
(స్వర్గ) లోకమున ఉండు వారు, దేవతలు}; కున్ = కు; ఉరగపతి = ఆదిశేషుడు {ఉరగపతి - ఉరగము
(పాముల)కు పతి, ఆదిశేషుడు}; పినాకులన్ = శివులకును {పినాకుడు - పినాకము అను విల్లు
ధరించువాడు, శివుడు}; ఐనను = అయినను; వాకొనగన్ = పలుకుటకును; తలపోయన్ =
ఊహించుటకును; రాకుండు = వీలుకానివి; మదీయ = నా యొక్క; రూప = రూపములు;
రమ్యత్వంబుల్ = మనోహరత్వములు.

భావము:

ఇప్పుడు నీకు దర్శనం అయిన నా స్వరూపంలోని సౌందర్య విశేషాలన్నీ దేవతలూ, ఆదిశేషుడూ,
చివరకు ఆ పరమశివుడు కూడా మాటలలో వర్ణించలేరు. మనస్సులో ఊహించను కూడా
ఊహించలేరు.

3-324-క.

కావున మచ్చారిత్ర క

ధావిలసిత మైన సుమహితస్తవము జగ

త్సావనము విగతసంశయ

భావుడ వై బుద్ధినిలుపు పంకజజన్మా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కావున = కావున; మత్ = నాయొక్క; చరిత్ర = వర్తనలు; కథా = కథలుతో; విలసితము =
విలసిల్లునది; ఐన = అయిన; సు = గొప్ప; మహిత = మహిమ కల; స్తవము = స్తోత్రము; జగత్ =

భువనములను; పావనము = పవిత్రము చేయునది; విగత = విడిచిపెట్టిన; సంశయ = సంశయములు కల; భావుండవు = భావములు కలవాడవు; ఐ = అయి; బుద్ధిన్ = మనసున; నిలుపు = నిలుపుము; పంకజజన్మా = బ్రహ్మదేవుడా {పంకజజన్ముడు - పంకజ (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}.

భావము:

పద్మసంభవా! బ్రహ్మా! నా చరిత్ర, లీలా విలాసాలు కలిగిన కథలతో ప్రకాశించే ఈ పరమ పవిత్ర స్తోత్రం లోకాన్ని పవిత్రం చేస్తుంది. అందుచేత ఏమాత్రం సంశయం లేకుండా దీనిని నీ మనసులో స్థిరంగా నిలిపి ఉంచుకో.

3-325-క.

అగుణుడ నై లీలార్థము

జగములఁ గల్పింపఁ దలచు చతురుని నన్నున్

సగుణునిగా నుతియించితి

తగసంతస మయ్యె నాకుఁ తామరసభవా!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అగుణుడను = నిర్గుణుడను; ఐ = అయి; లీల = లీలల; అర్థము = కోసము; జగములన్ = లోకములను; కల్పింపన్ = సృష్టింపను; తలచు = సంకల్పించు; చతురున్ = నేర్పరుని; నన్నున్ = నన్ను; సగుణునిగా = గుణములతో కూడినవానిగా; నుతియించితి = స్తుతించితివి; తగన్ = చక్కగా; సంతసము = సంతోషము; అయ్యెన్ = ఆయెను; నాకున్ = నాకు; తామరసభవా = బ్రహ్మదేవుడా {తామరసభవుడు - పద్మములో పుట్టిన వాడు, విష్ణువు}.

భావము:

కమలభవా! బ్రహ్మ! నిర్గుణుడనై, వినోదంకోసం జగత్తులను సృష్టించాలనుకున్న నన్ను సగుణ పరబ్రహ్మగా ప్రస్తుతించావు. నాకు ఎంతో సంతోషమైంది.

3-326-క.

ఈ మంజుస్తవరాజము

నీ మనమునఁ జింతఁ దక్కి నిలుపుము భక్తిన్

ధీమహిత! నీ మనంబునఁ

గామించిన కోర్కు లెల్లఁ గలుగుం జమ్మి.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఈ = ఈ; మంజు = మనోహరమైన; స్తవ = స్తోత్రములలో; రాజమున్ = శ్రేష్ఠమైనది; నీ = నీ యొక్క;
మనమునన్ = మనసులో; చింతన్ = దుఃఖమును; తక్కి = విడిచిపెట్టి; నిలుపుము = ధరించుము;
భక్తిన్ = భక్తితో; ధీ = బుద్ధి యందు; మహిత = మహిమ కల వాడా; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ =
మనసులో; కామించిన = కోరిన; కోర్కులు = కోరికలు; ఎల్లన్ = సర్వమునూ; కలుగున్ = సిద్ధించును;
సుమీ = సుమా.

భావము:

మహా బుద్ధిమంతుడా! బ్రహ్మ! నిశ్చింతగా నిశ్చలభక్తితో ఈ మనోహరమైన మహా స్తోత్రాన్ని నీ మనస్సు లో నిలుపుకో. నీ కోరికలన్నీ నిశ్చయంగా నెరవేరుతాయి.

3-327-క.

అసుదినమునఁ ద్రిజగత్పా

వనమగు నీ మంగళస్తవంబుఁ బఠింపన్

వినినను జనులకు నేఁ బొడ

గనబడుదు నవాప్తసకలకాముడ నగుచున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అనుదినమునున్ = ప్రతిరోజూ; త్రిజగత్ = మూడు లోకములను {త్రిజగత్తులు - భూ ఊర్ధ్వ అథో
లోకములు - ఇంకోవిధముగ భూ భువర్ సువర్ లోకములు}; పావనము = పవిత్రము చేయునది;
అగున్ = అయిన; ఈ = ఈ; మంగళ = శుభకరమైన; స్తవంబున్ = స్తోత్రమును; పరింపన్ =
చదివినను; వినినను = వినిననూ; జనుల = మానవుల; కున్ = కు; నేన్ = నేను; పొడగనబడుదును
= దర్శింపబడుదును; అవాప్త = పొందబడిన; సకల = సమస్త; కాముడను = కామములు
కలవాడను; అగుచున్ = అవుతూ;

భావము:

ప్రతిరోజూ, ముల్లోకాలను పవిత్రంచేసే శుభప్రదమైన ఈ స్తోత్రాన్ని ఎవరైతే పఠిస్తారో వింటారో,
వారికి కోరికలన్నింటినీ తీర్చు వాడనై నేను దర్శనమిస్తాను.

3-328-తే.

వన తటా ఉపనయన వివాహ దేవ

భవన నిర్మాణ భూమ్యాదివివిధదాన

జప తపోవ్రత యోగ యజ్ఞముల ఫలము

మామక స్తవఫలంబు సమంబు గాదు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వన = వనములు; తటాక = చెరువులు; ఉపనయన = ఉపనయనములు; వివాహ = వివాహములు;
దేవభవన = దేవాలయములు; నిర్మాణ = నిర్మించుటలు; భూమి = భూమి; ఆది = మొదలగు; వివిధ
= వివిధ రకముల; దాన = దానములు; జప = జపములు; తపస్ = తపస్సులు; యోగ =

యోగములు; యజ్ఞముల = యజ్ఞముల యొక్క; ఫలము = ఫలితము; మామక = మా యొక్క; స్తవ = స్తవము యొక్క; ఫలము = ఫలితము; సమంబున్ = సమానము; కాదు = కాదు.

భావము:

ఉద్యానవనాలు నెలకొల్పడం, చెరువులు తవ్వించడం, వివాహాలు ఉపనయనాలు చేయడం, దేవాలయాలు నిర్మించడం, భూదానాలు, మొదలైనవి చేయడం, జపతపాలు, వ్రతాలు, యాగాలు, యజ్ఞాలు, చేయడంవల్ల, ప్రాప్తించే ఫలాలు ఈ నా స్తోత్ర ఫలానికి ఏమాత్రం సమానం కాలేవు.

3-329-క.

జీవావలిఁ గల్పించుచుఁ

జీవావలిలోనఁ దగ వసించుచుఁ బ్రియవ

స్తావలిలోపలఁ బ్రియవ

స్తావలి యై యుండు నన్ను వనిశముఁ ప్రీతిన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జీవ = జీవముల; ఆవలిన్ = సమస్త సమూహమును; కల్పించుచున్ = సృష్టించుచూ; జీవ = జీవముల; ఆవలిన్ = సమస్త సమూహము; లోనన్ = లోపలను; తగన్ = అవశ్యము; వసించుచున్ = నివసిస్తూ; ప్రియ = ప్రియమైన; వస్తు = వస్తువుల; ఆవలిన్ = సమూహము; లోపలన్ = లోపల; ప్రియ = ప్రియమైన; వస్తు = వస్తువుల; ఆవలిన్ = సమూహము; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండెడు; నన్నున్ = నన్ను; అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడును; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

ఓ బ్రహ్మదేవా! సకల ప్రాణులను సృష్టిస్తూ, ఆ జీవాలు అన్నిటి అందు అంతర్యామిని వర్తిస్తూ, ప్రియ వస్తువులలో, అత్యధికమైన ప్రియ వస్తువునై ఉండే నన్ను నిత్యమూ ప్రీతితో స్మరింపుము.

3-330-క.

తలపుము మత్ప్రీతికి నై

కలిగించితి నిన్ను భువనకారణ! నాలో

పల నడగి యేకమై ని

శ్చలగతి వసియించి యున్న జగముల నెల్లన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తలపుము = స్మరింపుము; మత్ = నా యొక్క; ప్రీతిన్ = ప్రీతి; కిన్ = కొరకు; ఐ = అయి; కలిగించితిన్ = సృష్టించితిని; నిన్నున్ = నిన్ను; భువనకారణ = బ్రహ్మదేవుడా {భువనకారణుడు - భువనముల సృష్టికి కారణము ఐనవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నా = నా; లోపలన్ = లోపలనే; అడగి = అణగి; ఏకము = లీనము; ఐ = అయి; నిశ్చల = చలనము లేని; గతిన్ = విధముగ; వసిించి = నివసిించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; జగములన్ = భువనములను; ఎల్లన్ = సమస్తమును.

భావము:

బ్రహ్మ! నా సంతోషం కోసమే నిన్ను సృష్టికర్తగా సృష్టించాను. నాలో లీనమై దాగి చలనం లేకుండా ఉండే లోకాలను అన్నింటి నీవు చక్కగా సృజించు.

3-331-తే.

తగ నహంకారమూలతత్త్వంబు నొంది

నీవు పుట్టింపు" మనుచు రాజీవభవుఁడు

వినఁగ నానతి యిచ్చి యవ్వనజనాభుఁ

డంత నంతర్హితం డయ్యె ననఘచరిత!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తగన్ = అవశ్యమున్; అహంకార = అహంకారము; మూల = ముఖ్యమైన; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును;
ఒంది = పొంది; నీవున్ = నీవు; పుట్టింపుము = సృష్టింపుము; అనుచున్ = అని; రాజీవభవుడు =
బ్రహ్మదేవుడు {రాజీవభవుడు - రాజీవము (పద్మము)నందు పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; వినగన్ =
వింటూవుండగా; ఆనతిన్ = ఆజ్ఞ; ఇచ్చి = ఇచ్చి; ఆ = ఆ; వనజనాభుడు = విష్ణుమూర్తి
{వనజనాభుడు - పద్మము బొడ్డున కలవాడు, విష్ణువు}; అంతన్ = అంతట; అంతర్లితుండు =
అదృశ్యుడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అనఘచరిత = పుణ్యవర్తనా;

భావము:

ఓ పుణ్యచరితుడా! బ్రహ్మ! అహంకారమే, మూలతత్త్వంగా గ్రహించి నువ్వు సృష్టి చెయ్యి" అని
బ్రహ్మను ఆజ్ఞాపించి, అనంతరం భగవంతుడైన విష్ణువు అంతర్లితుడైనాడు."

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మ మానస సర్గంబు

3-332-క.

అని చెప్పిన మైత్రేయునిఁ

గ్రనుఁగొని విదురుండు పలికెఁ గడు ముదమొప్పన్

"జననుత! నలినదళాక్షుఁడు

సనినం బద్మజుఁడు దేహసంబంధమునన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుడిని; కనుగొని = చూసి; విదురుండు =
విదురుడు; పలికెన్ = పలికెను; కడు = మిక్కిలి; ముదము = సంతోషము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు;
జననుత = జనులచే కీర్తింపబడువాడు; నలినదళాక్షుడు = విష్ణుమూర్తి {నలినదళాక్షుడు - నలినము
(పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; చనినన్ = వెళ్ళిన పిమ్మట; పద్మజుడు =

బ్రహ్మదేవుడు {పద్మజుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు}; దేహ = శరీరములకు; సంబంధమున్ = సంబంధించినదియును.

భావము:

ఇలా చెప్పిన మైత్రేయుడితో విదురుడు ఎంతో సంతోషంగా ఇలా చెప్పసాగాడు. "మైత్రేయా! నీవు సర్వ మానవజాతికి వందనీయుడవు. విష్ణువు అంతర్ధానమైన అనంతరం బ్రహ్మదేవుడు దేహ సంబంధంతో ఎలా సృష్టి నడిపాడు.

3-333-క.

మానససంబంధంబును

పూనిన యీ సర్గ మెట్లు పుట్టించె దయాం

భోనిధివై నా కింతయు

మానుగఁ నెఱిగింప వయ్య మహితవిచారా!"

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మానస = మనసునకు; సంబంధంబునున్ = సంబంధించినదియును; పూనిన = ధరించిన; ఈ = ఈ; సర్గమున్ = సృష్టిని; ఎట్లు = ఏ విధముగ; పుట్టించెన్ = సృష్టించెను; దయా = దయకు; అంభోనిధివి = సముద్రము వంటి వాడవు {అంబోనిధి - నీటికి నిధివంటిది, సముద్రము}; ఐ = అయి; నాకున్ = నాకు; ఇంతయున్ = ఇదంతయును; మానుగన్ = మనోజ్ఞముగా; ఎఱిగింపు = తెలుపుము; అయ్య = తండ్రి; మహిత = మహిమాన్వితమైన; విచార = విచక్షణము కలవాడ.

భావము:

మరియు అమోఘమైన చింతనలు గలవాడా! దయాసముద్రుడా! మైత్రేయా! ఇంకా బ్రహ్మదేవుడు మానస సంబంధంతో ఈ సృష్టిని ఏవిధంగా చేసాడు. ఇదంతా నాకు చక్కగా వివరించి చెప్పు."

3-334-వ.

అనవుడు, నమ్మనివరేణ్యుండు విదురున కిట్లనియెఁ "బుండరీకాక్ష వరదాన ప్రభావంబునం
 బంకజాసనుండు శత దివ్యవత్సరంబులు భగవత్పరంబుగాఁ దపంబుఁ గావించి,
 తత్కాలవాయువుచేఁ గంపితం బగు నిజనివాసం బయిన పద్మంబున వాయువును జలంబులను
 గనుంగొని, యాత్మీయ తపశ్శక్తిచేత నభివృద్ధిం బొందిన విద్యాబలంబున వాయువులు బంధించి
 తోయంబులతోడ నొక్క తోయంబు సమస్తంబునుం గ్రోలి, యంత గగనవ్యాప్తి యగు జలంబును
 గనుంగొని.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అనవుడున్ = అనగా; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; వరేణ్యుండు = శ్రేష్ఠుడు; విదురున = విదురుని;
 కున్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = పలికెను; పుండరీకాక్ష = విష్ణుని {పుండరీకాక్షుడు -
 పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; వర = వరము; దాన = ఇచ్చిన;
 ప్రభావంబునన్ = ప్రభావము వలన; పంకజాసనుండు = బ్రహ్మదేవుడు {పంకజాసనుడు -
 పంకజము (పద్మము)న ఆసీనుడు (ఉన్నవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; శత = నూరు; దివ్యవత్సరంబులు =
 దివ్యసంవత్సరములు; భగవత్ = విష్ణుమూర్తికి {భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, విష్ణువు};
 పరంబుగా = సమర్పణంబుగా; తపంబున్ = తపస్సును; కావించి = చేసి; తత్ = ఆ; కాల =
 సమయమందలి; వాయువు = వాయువు; చేన్ = చేత; కంపితంబు = కంపించునది; అగు = అయిన;
 నిజ = తన; నివాసంబున్ = నివసించుస్థలము; అయిన = అయిన; పద్మంబునన్ = పద్మములో;
 వాయువునున్ = వాయువును; జలంబునున్ = జలములను; కనుంగొని = కనుగొని; ఆత్మీయ =
 స్వంత; తపన్ = తపస్సు యొక్క; శక్తి = శక్తి; చేతన్ = చేత; అభివృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; పొందినన్ =
 సాధించిన; విద్యా = విద్య యొక్క; బలంబునన్ = బలముతో; వాయువులు = వాయువులు;
 బంధించి = బంధించి; తోయంబులన్ = తోయముల; తోడన్ = తోబాటు; ఒక్క = ఒక; తోయంబు =
 సారిగా; సమస్తంబునున్ = అంతటిని; గ్రోలి = తాగి; అంతన్ = అంతట; గగన = ఆకాశమంతా;
 వ్యాప్తిన్ = వ్యాపించినది; అగు = అయిన; జలంబున్ = జలములను; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

బ్రహ్మదేవుని మానస, దైహిక సృష్టుల గురించి అడిగిన విదురునితో మునిశ్రేష్ఠుడైన మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు "పద్మాక్షుడు విష్ణువు ప్రసాదించిన వరాల ప్రభావము వల్ల, బ్రహ్మ వంద దివ్య సంవత్సరములు భగవంతుణ్ణి గూర్చి తపస్సు చేసాడు. అప్పుడు మహావాయువు వీచింది. ఆ గాలికి తన నివాసమైన పద్మం చలించింది. నీరు చలించింది. అది చూసి బ్రహ్మదేవుడు తన తపశ్శక్తిచేత వృద్ధిపొందిన విద్యాబలంతో వాయువును నిరోధించాడు. ఆ మహా జలాన్ని అంతా ఒక్క పర్యాయంగా త్రాగాడు. అనంతరం పైకి చూడగా ఆకాశమంతా నిండిన జలం కనిపించింది.

3-335-ఉ.

వారిజసంభవుండు బుధ**వం**ద్యుడు చిత్తమునం దలంచె దై

త్యారిఁ బయోవిహారి సము**దం**చితహారి నతాఖిలామృతా

హారి రమాసతీహృదయ**హారి** నుదారి విదూరభూరిసం

సారి భవప్రహారి విల**స**న్నతసూరి నఘారి నయ్యెడన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వారిజసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {వారిజసంభవుండు - వారిజ (పద్మము)న పుట్టిన వాడు,

బ్రహ్మదేవుడు}; బుధవంద్యుడు = బ్రహ్మదేవుడు {బుధవంద్యుడు - బుధులచే

నమస్కరింపబడువాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; చిత్తమునన్ = మనసులో; తలంచెన్ = స్మరించెను;

దైత్యారిన్ = విష్ణుని {దైత్యారి - రాక్షసులకు శత్రువు, విష్ణువు}; పయోవిహారిన్ = విష్ణుని

{పయోవిహారి - జలములలో విహరించువాడు, విష్ణువు}; సముదంచితహారిన్ = విష్ణుని

{సముదంచితహారి - చక్కగా ఒప్పుచున్న హారములు ధరించిన వాడు, విష్ణువు};

నతాఖిలామృతాహారిన్ = విష్ణుని {నతాఖిలామృతాహారి - నమస్కరిస్తున్న సమస్త దేవతలు

(అమృతాహారులు) కలవాడు, విష్ణువు}; రమాసతీహృదయహారిన్ = విష్ణుని {రమాసతీహృదయహారి

- రమాసతి (లక్ష్మీదేవి) హృదయమునకు మనోహరుడు, విష్ణువు}; ఉదారిన్ = విష్ణుని {ఉదారి -

ఉదారమైన స్వభావము కలవాడు, విష్ణువు; విదూరభూరిసంసారిన్ = విష్ణుని
 {విదూరభూరిసంసారి - మిక్కిలి దూరముగా ఉంచబడిన భయంకరమైన సంసారము కలవాడు,
 విష్ణువు}; భవప్రహరిన్ = విష్ణుని {భవప్రహరి - భవ (సంసార) బంధములను తెగగొట్టువాడు,
 విష్ణువు}; విలసన్నుతసూరిన్ = విష్ణుని {విలసన్నుతసూరిన్ - విలసత్ (చక్కగా) న్నుత (కీర్తించు)
 సూరి (జ్ఞానులు) కలవాడు, విష్ణువు}; అఘారిన్ = విష్ణుని {అఘారి - అఘము (పాపము)లను
 హరించువాడు, విష్ణువు}; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమున.

భావము:

పద్మసంభవుడు, జ్ఞానులకు వందనీయుడు అయిన బ్రహ్మ, అప్పుడు తన హృదయంలో
 రాక్షసులకు శత్రువైన వాడూ, జలాలలో విహరించువాడూ, అందమైన హారాలు ధరించువాడూ,
 సమస్త దేవతల చేత నమస్కరించబడేవాడూ, లక్ష్మీదేవి హృదయాన్ని పొందినవాడూ, బహు
 ఉదారుడూ, సంసారదుఃఖాలను దూరం చేసేవాడూ, భవబంధాలను త్రెంచువాడూ, విద్వాంసులు
 వినుతించేవాడు, పాపాలను పటాపంచలు గావించేవాడూ అయిన భగవంతుణ్ణి తన మనస్సులో
 ధ్యానించాడు.

3-336-తే.

అట్లు దలచి సరోజజం డంబుజమును

గగనతలమునఁ జూచి యా కమలకోశ

లీనమై యున్న లోకవితానములను

నొయ్యఁ బొడఁగని హరిచే నియక్తుఁ డైన.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; తలచి = స్మరించి; సరోజజండు = బ్రహ్మదేవుడు {సరోజజడు - సరోజము
 (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; అంబుజమును = పద్మమును {అంబుజము - అప్పు
 (నీటి)లో పుట్టునది, పద్మము}; గగన = ఆకాశ; తలంబున్ = భాగమున; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ;
 కమల = కమలము యొక్క; కోశ = మొగ్గ; లీనము = లోనిమిడినవి; ఐ = అయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; లోక

= లోకముల; వితానములనున్ = సమూహములను; ఒయ్యన్ = అవశ్యము; పొడగని = చూసి; హరి
= విష్ణుని {హరి - బాధలను హరించువాడు, విష్ణువు}; చేన్ = చే; నియుక్తుడు =
నియమింపబడినవాడు; ఐన = అయిన.

భావము:

ఇలా ధ్యానించిన పద్మభవుడైన బ్రహ్మదేవుడికి ఆకాశంలో ఒక పద్మం కనిపించింది. ఆ తామర
రేకులలో దాగి ఉన్న లోకాలన్నీ కనిపించాయి. అప్పుడు బ్రహ్మ తాను శ్రీహరిచే
నియమింపబడినవాడ నని భావించాడు.

3-337-తే.

వానిగాఁ దన్నుఁ దలఁచి యవ్వనరుహంబు

లోపలికిఁ బోయి మున్నందులోన నున్న

ముజ్జగంబులఁ జూచి యిమ్ముల సృజించె

మఱి చతుర్దశ భువనముల్ మహిమఁ జేసి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వానిగాన్ = వానిగా; తన్నున్ = తనను; తలచి = భావించి; ఆ = ఆ; వనరుహంబున్ = పద్మము
{వనరుహము - వనము (నీటి) లో పుట్టినది, పద్మము}; లోపలి = లోపలి; కిన్ = కి; పోయి = వెళ్ళి;
మున్ను = ముందే; అందులోనన్ = దానిలోపల; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మూడు = మూడు {ముజ్జగములు -
భూ భువర్ సువర్ లోకములు - భూమి ఊర్ధ్వ అధో లోకములు మూడు}; జగంబులన్ =
లోకములను; చూచి = చూసి; ఇమ్ములన్ = చక్కగా, ఇంపుగా; సృజించెన్ = సృష్టించెను; మఱి =
మరి; చతుర్దశ = పద్నాలుగు (14) {చతుర్దశభువనములు - 1 భూలోకము 2 భువర్లోకము 3
సువర్లోకము 4 మహర్లోకము 5 జనలోకము 6 తపోలోకము 7 సత్యలోకము (ఈ 7 ను
ఊర్ధ్వలోకములు) 1 అతలము 2 వితలము 3 సుతలము 4 రసాతలము 5 మహాకలము 6
తలాతలము 7 పాతాళము (ఈ 7 ను అధోలోకములు)}; భువనముల్ = లోకములను; మహిమన్ =
మహిమ; చేసి = వలన.

భావము:

శ్రీ మహావిష్ణువు అనుజ్ఞ లభించినట్లు గ్రహించిన బ్రహ్మదేవుడు, మెల్లగా ఆ తామరపువ్వు లోనికి ప్రవేశించాడు. మొట్టమొదట అందులో ఉన్న మూడులోకాలనూ అవలోకించాడు. తర్వాత మహాత్తరమైన తన శక్తి వినియోగించి, సులువుగా పద్మాలుగు భువనాలను చక్కగా సృష్టించాడు.

3-338-క.

పరగ సుధాశన తిర్య

ఋర వివిధస్థావరాది నానాసృష్టి

స్ఫరణ నజం డొనరించెం

బరువడి నిష్కామధర్మఫలరూపమునన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధి చెందునట్లు; సుధాశన = దేవతలు {సుధాశన - సుధ (అమృతము) ను ఆశన (తాగు) వారు, దేవతలు}; తిర్యక్ = జంతువులు {తిర్యక్ - చలనము కలవి, జంతువులు}; నర = నరులు; వివిధ = అనేక రకముల; స్థావర = వృక్షములు {స్థావరములు - చలనము లేనివి, వృక్షాదులు}; ఆది = మొదలగు; నానా = అనేక రకములుగ; సృష్టిన్ = సృష్టిని; స్ఫరణన్ = తెలియునట్లు, స్పృహతో; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజండు - జన్మములు లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఒనరించెన్ = చేసెను; పరువడి = క్రమముగా; నిష్కామ = కోరికలు లేని; ధర్మ = ధర్మమునకు; ఫల = ఫలితము అయిన; రూపమునన్ = విధముగ.

భావము:

ప్రతిఫలం, ఆశించని తన పరమధర్మానికి, ఫల స్వరూపముగా, దేవతలు, పశు పక్ష్యాదులు, మానవులు ఇంకా అనేక రకాలైన స్థావరాలు మొదలైన వాటితో కూడిన నానావిధాలైన సృష్టిని క్రమంగా బ్రహ్మదేవుడు కొనసాగించాడు.

3-339-వ.

ఇట్లు భువనంబులఁ బద్మజండు గల్పించె"నని మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించిన.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; భువనంబులన్ = లోకములను; పద్మజండు = బ్రహ్మదేవుడు (పద్మజుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); కల్పించెను = సృష్టించెను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురుని; కిన్ = కి; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా.

భావము:

ఇలా కమలసంభవుడైన బ్రహ్మదేవుడు లోకాలను సృష్టించా"డని మైత్రేయుడు విదురునకు చెప్పాడు.

3-340-క.

విదురుఁడు దురితావనిభృ

ద్విదురుఁడు మునివరునిఁ జూచి ప్రియము మనమునం

గదురఁగ నిట్లని పలికె "న

తిదురంతం బయిన విష్ణుదేవుని మహిమన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

విదురుడు = విదురుడు; దురిత = పాపములు అను; అవనిభృత్ = పర్వతములను; భిదురుడు = భేదించు, వజ్రాయుధము వంటివాడు; ముని = మునులలో; వరులలో = శ్రేష్ఠుని; చూచి = చూసి; ప్రియము = ప్రేమ; మనమునన్ = మనసులో; కదురగన్ = కలుగగ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అని = అని; పలికెన్ = పలికెను; అతి = మిక్కిలి; దురంతంబున్ = అంతము లేనివి; అయిన = అయిన; విష్ణు = విష్ణువు అను; దేవుని = దేవుడి; మహిమన్ = మహిమతో.

భావము:

విదురుడు కొండలంతగా పేరుకుపోయిన పాపాలను అయినా వజ్రాయుధంలా ఖండించగల వాడు. అప్పుడు, ఆ విదురుడు హృదయంలో పొంగిపొరలే సంతోషంతో మైత్రేయుణ్ణి చూసి మెల్లగా ఇలా అన్నాడు "అంతుచిక్కనిది కదా మహావిష్ణువు మహిమ.

3-341-తే.

అమరె భువనంబు లతని కాలాఖ్యతయును

గణుతిసేయు తదీయ లక్షణము లర్థి

నాకు నెఱిగింపు మయ్య వివేకచరిత!"

యనిన మైత్రేయుఁ డవ్విదురునకు ననియె.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అమరెన్ = అమరినవి; భువనంబులు = లోకములు; అతని = అతనిచే సృష్టంపబడిన; కాల = కాలము యొక్క; ఆఖ్యాతయును = స్వభావమును; గణుతిసేయ = లెక్కించు విధానము; తదీయ = దాని; లక్షణముల్ = లక్షణములు; అర్థిన్ = కోరి; నాకున్ = నాకు; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అయ్య = తండ్రి; వివేకచరిత = వివేకముతో వర్తించువాడ; అనిన = అనగా; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; ఆ = ఆ; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; అనియెన్ = చెప్పెను.

భావము:

వివేకవంతుడవు అయిన మైత్రేయా! ఆ మహావిష్ణువు మహిమ వలననే కదా ఈ లోకాలన్నీ విలసిల్లాయి. అట్టి పరమాత్మ యొక్క కాలస్వరూపాన్నీ, దానిని గణించే విధానాన్నీ, దాని లక్షణాలను నాకు విశదీకరించు" అని అడిగాడు. అప్పుడు విదురునితో మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు.

3-342-సీ.

"ఆద్యంతశూన్యంబు నవ్యయం బై తగు-

తత్త్వ మింతకు నుపాదాన మగుట

గుణవిషయములు గైకొని కాలమును మహా-

దాదిభూతములు దన్నాశ్రయింపఁ

గాలానురూపంబుఁ గైకొని యీశుండు-

దన లీలకై తనుదాసృజించె

గృరమొప్ప నఖిల లోకము లందుఁ దా నుండుఁ-

దనలోన నఖిలంబుఁ దనరుచుండుఁ

3-342.1-తే.

గాన విశ్వమునకుఁ గార్యకారణములు

దాన యమ్మహాపురుషుని తనువువలనఁ

బాసి విశ్వంబు వెలియై ప్రభాస మొందె

మానితాచార! యీ వర్తమానసృష్టి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆది = మొదలు; అంత = తుది; శూన్యంబున్ = లేనిది; అవ్యంబున్ = క్షయములేనిది; ఐ = అయ్యి;

తగు = తగిన; తత్త్వము = తత్త్వము; ఇంత = దీనంత; కునున్ = కును; ఉపాదానము =

ప్రధానకారణము; అగుటన్ = అగుట వలన; గుణ = త్రిగుణముల; విషయములున్ =

ఇంద్రియార్థములు; కైకొని = స్వీకరించి; కాలమును = కాలమును; మహత్ = మహత్తు;

ఆదిభూతములు = పంచభూతములు; తన్నున్ = తనను; ఆశ్రయింపన్ = ఆశ్రయించగా; కాల =

కాలము; అను = అను; రూపంబున్ = రూపమును; కైకొని = స్వీకరించి; ఈశుండు = ఈశ్వరుడు; తన

= తన; లీలన్ = లీల; కై = కొరకు; తనున్ = తనను; తాన్ = తాను; సృజించెన్ = సృష్టించెను; కరము =

అత్సుత్తమముగ; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; అఖిల = సమస్తమైన; లోకములన్ = లోకములు; అందున్ =

లోపల; తాన్ = తాను; ఉండున్ = ఉండును; తన = తన; లోనన్ = లోపల; అఖిలంబున్ =

సమస్తమును; తనరుచున్ = అతిశయించుచూ; ఉండున్ = ఉండును; కాన = కావున; విశ్వమున్ =

భువనమున; కున్ = కు; కార్య = కార్యములును; కారణములున్ = కారణములును; తానన్ = తానేయైవాడు; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; పురుషునిన్ = పురుషుని; తనువు = శరీరము; వలనన్ = నుండి; పాసి = బయటకువచ్చి; విశ్వంబున్ = విశ్వమునకు; వెలి = వెలుపల ఉండునది; ఐ = అయ్యి; ప్రభాసమున్ = విరాజిల్లుటను; ఒందెన్ = పొందెను; మానిత = మన్నింపదగు; ఆచార = ఆచరణలు కలవాడా; ఈ = ఈ; వర్తమాన = ప్రస్తుతపు; సృష్టిన్ = సృష్టిని.

భావము:

“సదాచారసంపన్నుడవు అయిన విదురా! మొదలు తుది లేనిదీ, తరిగిపోనిదీ అయిన తత్వమే ఈ సృష్టికంతటికీ ప్రధాన కారణం. అందువల్ల గుణాలూ, ఇంద్రియార్థాలూ మహత్తూ, పంచభూతాలూ, తన్ను ఆశ్రయించగా, ఈశ్వరుడు కాలానికి అనురూపమైన రూపం ధరించిన వాడై వినోదానికై తనను తాను సృష్టించుకున్నాడు. ఈవిధంగా సృష్టించిన సమస్త లోకాలందూ ఈశ్వరుడు ఉంటాడు. ఆ ఈశ్వరుని యందు సమస్త లోకాలూ ప్రకాశిస్తూ ఉంటాయి. కాబట్టి విశ్వానికి కార్యము కారణమూ రెండూ తానే. ఆ పరమపురుషుని శరీరంనుండి విడివడి ఈ విశ్వం విరాజిల్లుచున్నది. ఈవిధంగా వర్తమానసృష్టి ఏర్పడింది.

3-343-క.

తెఱఁగొప్ప నఖిల విశ్వముఁ

పురుషోత్తము మాయచేతఁ పుట్టుం బెరుగున్

విరతింబొందుచు నుండుం

గ్రహమర్థిన్ భూతభావికాలము లందున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

తెఱగున్ = చక్కని క్రమత్వము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; అఖిల = సమస్త; విశ్వమున్ = విశ్వము;

పురుషోత్తమున్ = పురుషోత్తముని; మాయ = మాయ; చేతన్ = చేత; పుట్టున్ = పుట్టును; పెరుగున్

= పెరుగును; విరతిన్ = నాశమును, మరణమును; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఉండున్ = ఉండును;

కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = కుతూహలముగా; భూత = జరిగిపోయిన; భావి = జరుగబోవు;
కాలములున్ = కాలములు; అందున్ = లోనను.

భావము:

పురుషోత్తముని మాయ వలన, ఈ జగత్తు అంతా ఒక క్రమంలో పుట్టి, పెరిగి నశిస్తూ ఉంటుంది.
ఇలాగే పూర్వకాలంలో జరిగింది. భవిష్యత్కాలంలో కూడ ఇదే విధంగా జరుగుతుంది.

3-344-వ.

అట్టి సర్గంబు నవవిధం; బందుఁ బ్రాకృత వైకృతంబులు గాల ద్రవ్య గుణంబులను త్రివిధం బగు
భేదంబుచేఁ బ్రతిసంక్రమంబు లగుచు నుండు; అందు మహత్తత్త్వంబు ప్రథమసర్గంబు; అది
నారాయణ సంకాశంబున గుణవైషమ్యంబునం బొందు; ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియాత్మకంబైన
యహంకారతత్త్వంబు ద్వితీయసర్గంబు; శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు లను పంచతన్మాత్ర
ద్రవ్యశక్తి యుక్తియుక్తంబైన పృథివ్యాది భూతసర్గంబు మూడవది యై యుండు; జ్ఞానేంద్రియంబు
లైన త్వక్ష్ణశృంగార జిహ్వప్రాణంబులు, గర్మేంద్రియంబు లైన వాక్పాణి పాద పాయూపస్థములు
నను దశవిధేంద్రియ జననంబు చతుర్థసర్గంబు; సాత్వికాహంకార జనితం బైన సుమనోగణసర్గం
బైదవ సర్గం బై యొప్పు; అది మనోమయంబై యుండు; జీవలోకంబునకు నబుద్ధికృతంబు లైన
యావరణవిక్షేపంబులం జేయు తామససర్గం బాఱవ దై యుండు; ఇయ్యాఱు నీశ్వరునకు
లీలార్థంబు లయిన ప్రాకృతసర్గంబు లయ్యె; ఇంక వైకృతసర్గంబు లేడవది మొదలుగాఁ గలుగు
నవి వినిపింతు వినుము; పుష్పోత్పత్తి రహితంబు లై ఫలించెడు నశ్వత్తోదుంబర పనస న్యగ్రోధాదు
లైన వనస్పతులును, బుష్పితంబు లైన ఫలపాకాంతంబు లయిన వ్రీహి యవ ముద్గా
ద్యోషధులును, నారోహణానపేక్షంబు లయిన మాలతీ మల్లి కాది లతలును, ద్వక్ష్ణారంబు లైన
వేణ్వాదులును, గరినీభూత మూలంబులును, శిఖావిస్తృతంబులు నగు లతా విశేషరూపంబు లైన
వీరుధంబులును, బుష్పవంతంబు లయి ఫలప్రాప్తంబు లగు చూతాది ద్రుమంబులును,
నవ్యక్షచైతన్యంబులు నూర్జ్వస్తోతంబులు నంతస్సర్గంబులుఁ దమఃప్రాయంబులు నై స్థావరంబు
లయిన యీ యాఱు నేడవ సర్గం బయ్యె; ఎనిమిదవ సర్గం బిరువదియెనిమిది భేదంబులు గలిగి
శ్వస్తనాది జ్ఞానశూన్యంబు లై యాహారాది జ్ఞానమాత్ర నిష్ఠంబు లయి పూణంబువలన నెఱుంగం
దగినవాని నెఱుంగుచు హృదయంబున దీర్ఘానుసంధాన రహితంబు లై వర్తించు ద్విశఫంబులు

గల వృషభ మహిషాజ కృష్ణ సూకరోష్ఠ గవయ రురు మేష ముఖర నవకంబును, నేక శఘంబు
గల ఖరాశ్వశ్వతర గౌర శరభ చమర్యాది షట్కంబును, బంచనఖంబులు గల శునక సృగాల వృక
వ్యాఘ్ర మార్జాల శశ శల్యక సింహ కపి గజ కూర్మ గోధా ముఖ భూచర ద్వాదశకంబును,
మకరాది జలచరంబులును, గంక గృధ్ర బక శ్యేన భాస భల్లూక బర్హిహంస సారస చక్రవాక
కాకోలూ కాది ఖేచరంబులును, మొదలుగాఁ గలది తిర్యక్సర్గం బయ్యె; ఆర్వాక్సోతం బై యేకవిధం
బగు మానుషసర్గంబు రజోగుణ ప్రేరితంబై కర్మకరణదక్షంబై దుఃఖం బందును సుఖంబు గోరును;
ఇది తొమ్మిదవ సర్గం బనం దగు; ఈ త్రివిధసర్గంబులు వైకృతసర్గంబు లనంబడు; ఇంక
దేవసర్గంబు వినుము; అదియు నెనిమిది తెఱంగులు గలిగి యుండు; అందు విబుధ పితృ
సురాదులు మూఁడును, గంధర్వాప్సరస లొకటియు, యక్ష రక్షస్సు లేకంబును, భూత ప్రేత
పిశాచంబు లొకటియు, సిద్ధ చారణ విద్యాధరు లేకంబును, కిన్నర కింపురుషు లొకటియుంగా
దేవసర్గం బయ్యె; ఇట్టి బ్రహ్మానిర్మితంబు లైన దశవిధసర్గంబులు నెఱింగించితి; ఇంక మనువులం
దదంతరంబుల నెఱింగించెద; కల్పాదుల యందు నీ ప్రకారంబున స్వయంభూతుండును,
నమోఘసంకల్పంబును నగు నప్పుండరీకాక్షుండు రజోగుణయుక్తుం డై స్రష్ట యగుచు
స్వస్వరూపం బయిన విశ్వంబు నాత్మీయ సామర్థ్యంబునం గల్పించె; అ య్యాశ్వరుని
మాయావ్యాపారంబులచే నీ సృష్టి యందు నద్యావర్తంబులం బడి భ్రమించుచున్న
మహీరుహంబులుం బోలెఁ, బూర్వాప్రరాభావంబు లెఱుంగంబడకుండ నీ కల్పంబు నందుండు
దేవాసురాదులు ప్రతి మన్వంతరంబు నందును నిట్ల నామరూపంబులచే నిర్దేశింపబడుదురు;
మఱియు నిందొక్క విశేషం బెఱింగించెదఁ; గౌమారసర్గం బను నది దేవసర్గాంతర్భూతం
బయ్యును బ్రాకృత వైకృతోభయాత్మకం బై దైవత్వ మనుష్యత్వ రూపం బైన సనత్కుమారాది సర్గం
బనంబడె; అమోఘసంకల్పం డైన పుండరీకాక్షుండు తనుఁదాన యిట్లు విశ్వభేదంబును
గల్పించె; "అని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పి కాలలక్షణం బెఱింగించువాఁ డై యిట్లనియె.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సర్గంబున్ = సృష్టిని; నవ = తొమ్మిది; విధంబున్ = విధములు (నవవిధసృష్టి -
ప్రాకృతసృష్టి (1 మహత్తు 2 అహంకారము 3 భూతసృష్టి 4 ఇంద్రియసృష్టి 5 దేవగణ 6 తామససృష్టి)
మరియు వైకృతసృష్టి (7 స్థావరములు 8 తిర్యక్కులు 9 ఆర్వాక్ స్తోతము (నరులు))); అందున్ =

అందు; ప్రాకృత = ప్రాకృతములు (6రకములు); వైకృతంబులున్ = వైకృతములును (3రకములు); కాల
 = కాలము; ద్రవ్య = ద్రవ్యము; గుణంబులు = గుణములు; అను = అనే; త్రి = మూడు; విధంబున్ =
 విధములు {త్రివిధసృష్టి - 1 కాలము 2 ద్రవ్యము 3 గుణము అను ఒకదాని పైనొకటి ఆధారపడు
 మూడు విధములు అయిన సృష్టి; అగు = అయిన; భేదంబున్ = భేదముల; చేన్ = చేత; ప్రతి =
 ఒకదాని యందొకటి; సంక్రమంబులు = సంక్రమించునవి; అగుచున్ = అవుతూ; ఉండున్ =
 ఉండును; అందు = అందు; మహతత్త్వంబు = మహతత్త్వము; ప్రథమ = ఒకటవ; సర్గంబున్ = సృష్టి;
 అది = అది; నారాయణ = విష్ణుని {నారాయణుడు - నారములు (నీరు) యందు ఉండువాడు,
 విష్ణువు}; సంకాశంబునన్ = ప్రకాశమున; గుణ = గుణములలో; వైషమ్యంబునున్ = భేదములను;
 పొందున్ = పొందును; ద్రవ్య = ద్రవ్యము; జ్ఞాన = జ్ఞానము; క్రియా = క్రియలు అనెడి; ఆత్మకంబున్ =
 రూపములు కలది; ఐన = అయిన; అహంకార = అహంకారము కల; తత్త్వంబున్ = తత్త్వము;
 ద్వితీయ = రెండవ; సర్గంబున్ = సృష్టి; శబ్ద = శబ్దము; స్పర్శ = స్పర్శము; రూప = రూపము; రస =
 రుచి; గంధంబులు = వాసనలు; అను = అను; పంచతన్మాత్రలు = ఐదుతన్మాత్రలు; ద్రవ్య = ద్రవ్యము;
 శక్తి = శక్తి; యుక్తి = యుక్తి, నేర్పు; యుక్తంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; పృథివి = భూమి
 {పృథివ్యాది - పంచభూతములు - పృథివి నీరు వాయువు ఆకాశము తేజస్సు}; ఆది = మొదలగు;
 భూత = భూతముల; సర్గంబున్ = సృష్టి; మూడవది = మూడవది; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండును;
 జ్ఞానేంద్రియంబులు = (పంచ) జ్ఞానేంద్రియములు; ఐన = అయిన; త్వక్కు = చర్మము; చక్షు = కళ్ళు;
 శ్రోత్ర = చెవులు; జిహ్వా = నాలుక; ఘ్రాణంబులున్ = ముక్కు లును; కర్మేంద్రియంబులు = (పంచ)
 కర్మేంద్రియములు; ఐన = అయిన; వాక్ = నోరు; పాణి = చేతులు; పాద = పాదములు; పాయు =
 గుదము; ఉపస్థములున్ = మర్మావయవము లును; అను = అను; దశ = పది; విధ = విధములైన;
 ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; జననంబున్ = సృష్టి; చతుర్థ = నాలుగవ; సర్గంబున్ = సృష్టి;
 సాత్వికాహంకార = సాత్వికాహంకారముచే; జనితంబు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన; సుమనస్ = దేవ
 {సుమనోగణములు - దేవగణములు - ఇవి ఇంద్రియ అధిదేవతలు మొదలగునవి}; గణ =
 గణముల; సర్గంబున్ = సృష్టి; ఐదవ = అయిదవ; సర్గంబున్ = సృష్టి; ఐ = అయి; ఒప్పున్ = ఒప్పి
 ఉన్నది; అది = అది; మనోమయంబు = మనసున నిండినది; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండును; జీవ
 = జీవులు; లోకంబున్ = సమస్తముల; కున్ = కు; అబుద్ధి = అప్రయత్నముగ {అబుద్ధి - బుద్ధికి
 తెలియకుండగ, అప్రయత్నముగ}; కృతంబులు = చేయబడునవి; ఐన = అయిన; ఆవరణ =
 ఆచ్ఛాదముల; విక్షేపంబులన్ = కదలికలను; చేయు = చేసెడి; తామస = తమోగుణ పూరిత;

సర్గంబున్ = సృష్టి; ఆఱవది = ఆరవది; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండును; ఈ = ఈ; ఆఱున్ = ఆరును; ఈశ్వరున్ = ఈశ్వరున; కున్ = కు; లీలా = లీలల; అర్థంబున్ = కోసము; అయిన = అయిన; ప్రాకృత = ప్రాకృత; సర్గంబులున్ = సృష్టలు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఇంక = ఇంక; వైకృత = వైకృత; సర్గంబులున్ = సృష్టలు; ఏడవది = ఏడవది; మొదలుగా = మొదటిదిగా; కలుగునవి = కలుగునవి; వినిపింతు = వినిపించెదను; వినుము = వినుము; పుష్ప = పుష్పలు; ఉత్పత్తి = ఏర్పడుట; రహితంబులు = లేనివి; ఐ = అయి; ఫలించెడు = పండ్లు పండే; అశ్వత్థ = రావిచెట్టు; ఔదంబర = అత్తిచెట్టు, మేడిచెట్టు; పనస = పనసచెట్టు; న్యగ్రోధ = జవ్విచెట్టు; ఆదులు = మొదలగునవి; ఐన = అయిన; వనస్పతులును = వనస్పతులును; పుష్పితంబులు = పుష్పలు పూచునవి; ఐ = అయి; ఫలపాక = పంటకు రాగానే; అంతంబులు = నశించునవి; అయిన = అయిన; వ్రీహి = వరి; యవ = గోధుమ; ముద్గ = పెసలు; ఆది = మొదలగు; ఓషధులును = ఓషధులును; ఆరోహణ = ఎక్కుటకు; అనపేక్షతంబులు = ఆవశ్యకత లేనివి; అయిన = అయినట్టి; మాలతీ = మాలతి; మల్లిక = మల్లిక; ఆది = మొదలగు; లతలునున్ = లతలును; త్వక్ = చర్మము, బెరడు; సారంబులు = గట్టిపడినవి; ఐన = అయిన; వేణువు = వెదురు; ఆదులునున్ = మొదలగునవి; కరినీభూత = గట్టిపడిన; మూలంబులును = వేళ్ళుకలవియును; శిఖా = శిఖరమున, పైన; విస్తృతంబులును = మిక్కిలి వ్యాపించునవియును; లతా = లతలకు; విశేష = విశేష; రూపంబులు = రూపములు; ఐన = అయిన; వీరుధంబులును = దుబ్బుతీగలును; పుష్పవంతంబులు = పుష్పించునవి; అయి = అయి; ఫల = ఫలములను; ప్రాప్తంబులు = ఇచ్చునవి; అగు = అయిన; చూత = మామిడి; ఆది = మొదలగు; ధ్రుమంబులునున్ = చెట్లును; అవ్యక్త = కనిపించని; చైతన్యంబులున్ = చైతన్యము కలవియును; ఊర్ధ్వ = పైవైపునకు; స్తోతంబులు = ప్రాణవాహినులు కలవి; అనంత = అనంతమైన; సర్గంబులున్ = సృజనములు; తమః = తమోగుణ పూరిత; ప్రాయంబులున్ = స్వభావములు కలవి; ఐ = అయి; స్థావరంబులు = స్థావరములు {స్థావరములు - చలనము లేనివి, ఒకే స్థలమున ఉండునవి, వృక్షాదులు; అయిన = అయిన; ఈ = ఈ; ఆఱున్ = ఆరును; ఏడవ = ఏడవదైన; సర్గంబున్ = సృష్టి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఎనిమిదవ = ఎనిమిదవ; సర్గంబున్ = సృష్టి; ఇరువదియెనిమిది = ఇరవైఎనిమిది (28); భేదంబులున్ = రకములుగ; కలిగి = ఉండి; శ్వస్తన = రేపు అనే, భవిష్యత్తు; ఆది = మొదలగు; జ్ఞాన = వివేకము; శూన్యంబులు = లేనివి; ఐ = అయి; ఆహార = ఆహారము; ఆది = మొదలగువాని యందలి; జ్ఞాన = వివేకము; మాత్ర = మాత్రమే; నిష్ఠంబులున్ = స్థిరపడినవి; అయి = అయి; పూణంబున్ = వాసనలు; వలనన్ = వలన; ఎఱుంగ = తెలుసుకొన; తగినవానిన్ =

తగినవానిని; ఎటుంగుచున్ = తెలియుచూ; హృదయంబునన్ = హృదయములో; దీర్ఘ = ఎక్కువ
 కాలము; అనుసంధాన = ఒక విషయమును ధరించ గలుగుట; రహితంబులున్ = లేనివి; ఐ =
 అయి; వర్తించు = తిరుగు; ద్విశఫంబులు = రెండుగా చీలిన గిట్టలు; కల = కలిగిన; వృషభ = ఎద్దు;
 మహిష = దున్న; అజ = గొట్టె; కృష్ణ = కృష్ణజింక; సూకర = పంది; ఉష్ట = ఒంటె; గవయ = అడవి
 ఎద్దు; రురు = నల్లచారలదుప్పి; మేష = మేక; ముఖ = మొదలగు; నవకంబును = తొమ్మిదియును;
 ఏకశఫంబు = ఏకగిట్ట, చీలనిగిట్ట; కల = కలిగిన; ఖర = గాడిద; అశ్వ = గుఱ్ఱము; అశ్వతర =
 కంచరగాడిద; గౌర = గౌరమృగము; శరభ = శరభమృగము; చమర = చమరీమృగము; ఆది =
 మొదలగు; షట్కంబునున్ = ఆరును; పంచ = ఐదు (5); నఖంబులు = గోర్లు; కల = కలిగిన; శునక =
 కుక్క; సృగాల = నక్క; వృక = తోడేలు; వ్యాఘ్ర = పులి; మార్జాల = పిల్లి; శశ = కుందేలు; శల్యక =
 ఏడుపంది; సింహ = సింహము; కపి = కోతి; గజ = ఏనుగు; కూర్మ = తాబేలు; గోదా = ఉడుము;
 ముఖ = మొదలగు; భూచర = భూచరములైన; ద్వాదశకంబును = పండ్రెండును (12); మకర =
 మొసలి; ఆది = మొదలగు; జలచరంబులును = జలచరములును; కంక = రాబందు; గృధ = గ్రద్ధ;
 బక = కొంగ; శ్వేన = డేగ; భాస = తెల్లపిట్ట; భల్లూక = ఎలుగు పిట్ట లేక పెద్ద గబ్బిలము; బర్హి = నెమలి;
 సారస = బెగ్గరు పిట్ట; చక్రవాక = చక్రవాకము, జక్కవపిట్ట; కాక = కాకి; ఉలూక = గుడ్లగూబ; ఆది =
 మొదలగు; ఖేచరంబులును = పక్షులు {ఖేచరములు - ఆకాశమున తిరుగునవి, పక్షులు};
 మొదలుగా = మొదలైనవి; కలది = కలిసి ఉన్నది; తిర్యక్ = జంతువులు {తిర్యక్ - చలనము కలవి,
 తిరుగునవి, జంతువులు}; సర్గంబు = సృష్టి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అర్వాక్ష్మీతంబు =
 తరువాతిజీవరాశి; ఐ = అయి; ఏకవిధంబున్ = ఒకేరకము; అగు = కలిగిన; మనుష = నరుల;
 సర్గంబున్ = సృష్టి; రజో = రజస్సు; గుణ = గుణముచే; ప్రేరితంబున్ = ప్రేరింపబడినది; ఐ = అయి;
 కర్మ = పనులు; కరణ = చేయు; దక్షంబు = సామర్థ్యము కలది; ఐ = అయి; దుఃఖంబున్ =
 దుఃఖమును; అందున్ = పొందును; సుఖంబున్ = సుఖమును; కోరునున్ = కోరును; ఇది = ఇది;
 తొమ్మిదవ = తొమ్మిదవ(9); సర్గంబున్ = సృష్టి; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగును; ఈ = ఈ; త్రి =
 మూడు; విధ = రకములగు; సర్గంబులున్ = సృష్టివిధములు; వైకృత = వైకృత; సర్గంబులున్ =
 సృష్టులు; అనంబడున్ = అనబడుతాయి; ఇంక = ఇంక; దేవసర్గంబున్ = దేవసర్గమును; వినుము =
 వినుము; అదియునున్ = అదికూడ; ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); తెఱంగులు = రకములు; కలిగి =
 కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; అందు = అందు; విబుధ = జ్ఞానదేవతలు; పితృ = పితృదేవతలు; సుర =
 స్వర్గలోకదేవతలు; మూడును = మూడు (3); గంధర్వ = గంధర్వులు; అప్సరసలు = అప్సరసలు;

ఒకటియున్ = ఒకటి (1); యక్ష = యక్షులు; రక్షసులు = రాక్షసులు; ఏకంబునున్ = ఒకటి (1); భూత = భూతములు; ప్రేత = ప్రేతములు; పిశాచంబులున్ = పిశాచములు; ఒకటియున్ = ఒకటి (1); సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; విధ్యాధరులు = విధ్యాధరులు; ఏకంబునున్ = ఒకటి (1); కిన్నెర = కిన్నెరలు; కింపురుషులు = కింపురుషులు; ఒకటియున్ = ఒకటి (1); దేవసర్గంబున్ = దేవసర్గమును; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఇట్టి = ఇటువంటి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునిచే; నిర్మితంబులు = నిర్మింపబడినవి; ఐన = అయిన; దశ = పది (10); విధ = రకముల; సర్గంబున్ = సృష్టిని; ఎఱింగించితి = తెలియజేసితిని; ఇంక = ఇంక; మనువులన్ = మనువులను; తత్ = వారిలోని; అంతరంబులన్ = భేదములను; ఎఱింగించెదన్ = తెలిపెదను; కల్ప = కల్పముల; ఆదులు = ప్రారంభ సమయములు; అందున్ = అందు; ఈ = ఈ; ప్రకారంబునన్ = విధముగ; స్వయం = స్వయముగా; భూతుండునున్ = పుట్టినవాడును; అమోఘ = తిరుగులేని, వ్యర్థముకాని; సంకల్పండునున్ = సంకల్పము కలవాడును; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి (పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); రజోగుణ = రజోగుణముతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయి; స్రష్ట = సృష్టించువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; స్వ = తన; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; అయిన = అయినట్టి; విశ్వంబున్ = భువనములను; ఆత్మీయ = తన యొక్క; సామర్థ్యంబునన్ = సమర్థతతో; కల్పించెన్ = సృష్టించెను; ఆ = ఆ; ఈశ్వరుని = విష్ణుమూర్తి; మాయా = మాయతో కూడిన; వ్యాపారంబునన్ = వ్యవహారములు; చేన్ = చేత; ఈ = ఈ; సృష్టిన్ = సృష్టి; అందున్ = అందు; అద్యావర్తంబులన్ = సుడిగుండములలో; పడి = పడి; భ్రమించుచున్న = తిరుగుచున్న; మహీరుహంబులన్ = వృక్షంబులన్ (మహీరుహంబులు - భూమిన పుట్టినవి, వృక్షములు); పోలెన్ = వలె; పూర్వా = ముందు; పరంబులు = వెనుకలు; ఎఱుంగంబడకుండన్ = తెలుపబడకుండగ; ఈ = ఈ; కల్పంబున్ = కల్పముల; అందున్ = అందు; ఉండున్ = ఉండే; దేవ = దేవతలు; అసురలు = రాక్షసులు; ఆదులు = మొదలగువారు; ప్రతి = ప్రతి; మన్వంతరంబున్ = మన్వంతరంబు; అందును = లోనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; నామ = పేర్లు; రూపంబులన్ = రూపముల; చేన్ = చేతనూ; నిర్దేశింపబడుదురు = నిర్ణయింపబడుదురు; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇందు = దీనిలో; ఒక్క = ఒక్క; విశేషంబున్ = విశేషమును; ఎఱింగించెదన్ = తెలిపెదను; కౌమారసర్గంబు = కౌమారసర్గంబు; అనునది = అనునది; దేవసర్గ = దేవసర్గము; అంతర్ = లోని; భూతంబున్ = భాగము; అయ్యును = అయినప్పటికిని; ప్రాకృత = ప్రాకృత; వైకృత = వైకృత; ఉభయ = రెంటిలోను; ఆత్మకంబున్ = కూడినది; ఐ = అయి; దైవత్వ = దేవతల లక్షణములు; మనుష్యత్వ =

మనషుల లక్షణములు; రూపంబు = స్వరూపముగా, తమ లక్షణముగా; ఐన = కలిగిన;
 సనత్కుమారాదిసర్గంబు = సనత్కుమారాదిసర్గంబు; అనంబడెన్ = అనబడును; అమోఘు =
 వ్యయము కాని, తిరుగులేని; సంకల్పండు = సంకల్పము కలవాడు; ఐన = అయిన;
 పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి (పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకముల (పద్మముల) వంటి కన్నులు
 ఉన్నవాడు, విష్ణువు); తనున్ = తనను; తాన = తానే; ఇట్లు = ఈవిధముగా; విశ్వ = విశ్వము యొక్క;
 భేదంబునున్ = భాగములను; కల్పించెన్ = ఏర్పరచెను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు;
 విదురున్ = విదురున; కున్ = కు; చెప్పి = చెప్పి; కాల = కాలముయొక్క; లక్షణంబున్ = లక్షణములు;
 ఎఱిగించు = తెలియజేయు; వాడు = వాడు; ఐ = అయి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = అనెను.

భావము:

[[సంక్షిప్తంగా సృష్టి రకాలు :- బ్రహ్మదేవుడు చేసిన నవ విధ సర్గలుతోపాటు దేవసర్గ కలిసి దశవిధ సర్గలు / సృష్టలు. అందులో నవవిధ సర్గ (1) ప్రాకృత సృష్టలు ఆరు (అవి 1.మహత్తత్వం మొదటి సృష్టి. 2.అహంకారం తత్త్వం రెండవ సృష్టి. 3.పంచభూతాల సృష్టి మూడవది. 4.ఇంద్రియాల పుట్టుక నాలుగవ సృష్టి. 5.ఇంద్రియాధిదేవతల సృష్టి అయిదవది. 6.తామస సృష్టి ఆరవది.) మఱియు (2)వైకృత సృష్టలు మూడు (అవి 7.స్థావరములసృష్టి ఏడవది. 8.తిర్యక్కుల సృష్టి ఎనిమిదవది. 9-ఆర్వాక్ ప్రోతము (మానవ) సృష్టి తొమ్మిదవది). ఇవి కాక 10.దేవ సర్గ పదవది]] అటువంటి సృష్టి తొమ్మిది విధాలు. వాటిలో ప్రాకృతాలు, వైకృతాలు అనేవి రెండు రకాలు. కాలం, ద్రవ్యం, గుణం అనే రకాలు మూడు భేదాలతో ఉంటాయి. అవి పరస్పరం సంకరం అవుతూ ఉంటాయి. వాటిలో మహత్తత్వం మొదటి సృష్టి. అది నారాయణుని సమీపంలో గుణభేదాన్ని పొందుతుంది. ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియాత్మకమైన అహంకారం తత్త్వం రెండవ సృష్టి. శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాలు అనే పంచ తన్మాత్రల ద్రవ్యశక్తితో కూడిన పృథివి మున్నగు పంచభూతాల సృష్టి మూడవది. జ్ఞానేంద్రియాలైన చర్మం, కళ్ళు, చెవులు, నాలుక, ముక్కు మరియు కర్మేంద్రియాలైన నోరు, చేతులు, కాళ్ళు, పాయువు, జననేంద్రియం కలిసి ఈ పది ఇంద్రియాల పుట్టుక నాలుగవ సృష్టి. సాత్వికాహంకారం వలన పుట్టిన దేవతాగణాల సృష్టి అయిదవది. అది కేవలం మనోమయమై ఉంటుంది. సకల ప్రాణులకు అజ్ఞాన కృత్యాలైన ఆవరణ విక్షేపాలు కలిగించే తామస సృష్టి ఆరవది. ఈ ఆరూ భగవంతుని లీలా విలాసాలయిన ప్రాకృత సృష్టలు. ఇక ఏడవదాని నుండి వైకృత సృష్టలను వినిపిస్తాను. విను, పూలు పూయకుండానే ఫలించే రావి, మేడి, పనస, మణ్ణి మొదలైన వనస్పతులు, పూచి ఫలించిన

వెంటనే నశించే వడ్లు(బియ్యం), యవలు (గోధుమలు), పెసలు మున్నగు ఓషధులు, పైకి
 ఎగపాకడానికి అవకాశం లేని మాలతి, మల్లె, మొదలైన తీగలు, గట్టి బెరడు కలిగిన వెదుళ్ళు
 మొదలైనవి, నేలలో దృఢమైన వేళ్ళు కలిగి నేలపై బాగా విస్తరించే లతా విశేషాలైన దుబ్బులు,
 పొదలూ, పుష్పించి ఫలాలను ఇచ్చే మామిడి మొదలైన వృక్షాలు, అవ్యక్తమైన చైతన్యంతో పైకి
 పెల్లుబుకుతూ తమోమయాలైలోపల మాత్రమే స్పర్శ జ్ఞానం కలిగినవై కదలి పోలేని ఈ ఆరూ
 ఏడవ సృష్టి. ఇక ఎమిమిదవ సృష్టితో ఇరవై ఎనిమిది రకాల భేదాలు ఉన్నాయి. రేపు అనే జ్ఞానం
 లేనివై, ఆహారం మొదలైన వాటి యందు మాత్రమే ఆసక్తి కలవై, వాసన చూసి తెలుసుకోదగిన
 వాటిని తెలుసుకుంటూ, మనస్సులో పెద్దగా ఆలోచన చేయలేనివై, చీలిన గిట్టలు కలవైన ఎద్దు,
 ఎనుము, మేక, జింక, పంది, ఒంటి, గురుపోతు, నల్లచారల దుప్పి, పొట్టేలు ఈ తొమ్మిది; చీలని
 గిట్టలు గలవైన గాడిద, గుఱ్ఱం, కంచరగాడిద, గౌరమ్మగం, శరభమ్మగం, చమరీమ్మగం ఈ ఆరూ;
 అయిదు గోళ్ళు గలవైన కుక్క, నక్క, తోడేలు, పులి, పిల్లి, కుందేలు, ఏడు పంది, సింహం, కోతి,
 ఏనుగు, తాబేలు, ఉడుము ఈ పన్నెండు (ఇవన్నీ భూచరాలు) మొసలి మొదలైన జలచరాలూ,
 రాబందు, గ్రద్ద, కొంగ, డేగ, తెల్లపిట్ట, గబ్బిలం, నెమలి, హంస, బెగ్గురు పక్షి, జక్కవ పిట్ట, కాకి,
 గుడ్లగూబ, మొదలైన ఆకాశాన సంచరించేవి తిర్యక్కుల సృష్టి ఎనిమిదవది. ఇక తొమ్మిదవది
 మానవ సృష్టి. ఇది రజోగుణంతో పురికొల్పబడి కర్మలు చేయటంలో నేర్పు కలిగి ఉంటుంది.
 దుఃఖంలో కూడా సుఖాన్నే కోరుతుంది. ఈ మూడు విధాలైన సృష్టులు వైకృత సృష్టులు. ఇక దేవ
 సర్గాన్ని గురించి చెప్తాను విను. అది కూడా ఎనిమిది విధాలు. అందులో విబుధులు,
 పితృదేవతలు, సురాదులు మూడు భేదాలు; గంధర్వులు, అప్సరసలూ, ఒకటి; యక్షులు, రాక్షసులు,
 ఒకటి; భూత, ప్రేత, పిశాచాల ఒకటి, సిద్ధ చారణ విద్యాధరులు ఒకటి, కిన్నర కింపురుషులు ఒకటి;
 ఈ ఎనిమిది కలిసి దేవ సర్గం అయింది. ఇక మనువులనూ, మన్వంతరాలనూ తెలియజెప్తాను.
 కల్పారంభంలో ఇదే విధంగా తన్ను తాను సృజించుకునే వాడూ, మొక్కవోని తలంపు కలవాడూ
 అయిన మహావిష్ణువు రజోగుణంతో కూడిన వాడై సృష్టికర్త అయి తన స్వరూపమే అయిన
 విశ్వాన్ని తన సామర్థ్యం వలన కల్పించాడు. ఆ ఈశ్వరుని మాయా విశేషం వలన ఈ సృష్టిలో
 నదులలోని నీటి సుడులలో పడి తిరిగే చెట్లలాగే ముందు వెనుకలు తెలియకుండా ఉంటాయి. ఈ
 కల్పంలో ఉన్న దేవతలూ, రాక్షసులూ మొదలైనవారు ఇలాగే ప్రతి మన్వంతరంలోనూ ఆయా
 నామ రూపాలతో వ్యవహరించబడతారు. ఇందులో మరో విశేషం ఉంది. అదేమిటంటే,
 కౌమారసర్గం అనేది దేవ సర్గంలో ఒక భాగమే అయినా ప్రాకృత వైకృతాలు రెంటి స్వభావమూ

కలది. అందులో దైవత్వం మానుషత్వం కలిసి ఉంటాయి. ఇదే సనత్కుమారాది సర్గం. సఫల సంకల్పుడైన పురుషోత్తముడు తనకు తానే ఈ విధంగా వివిధ భేదాలతో కూడిన విశ్వాన్ని కల్పించాడు." అని మైత్రేయుడు విదురునికి చెప్పి కాల స్వభావం వివరించాలి అనుకున్నవాడై ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : కాల నిర్ణయంబు

3-345-నీ.

భువిఁ దన కార్యాంశమునకు నంతము నన్య-

వస్తుయోగంబు నేఁవలన లేఁక

ఘటపటాదిక జగత్కార్యంబునకు నిజ-

సమవాయకారణత్వమునఁ బరగి

జాల సూర్యమరీచిసంగతగగనస్థ-

మగు త్రసరేణు పడంశ మరయఁ

బరమాణు వయ్యెఁ దత్ప్రమాణు వం దర్క-

గతి యెంత దడవు తత్కాల మగును

3-345.1-తే.

సూక్ష్మకాలంబు విను మది సూర్యమండ

లంబు ద్వాదశరాశ్వాత్మకంబనంగఁ

గలుగు జగమున నొక యేఁడు గడచి చనినఁ

గాల మెం తగు నది మహాత్కాల మనఘ!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

వద్ద రెండవ పట్టిక నుండి చూడగలరు.

టీకా:

భువిన్ = సృష్టిలో {భువిఁదనకార్యాంశము - సృష్టికార్యములోని (ఒక) భాగము, కాలము}; తన = తనయొక్క; కార్య = పనిలో; అంశమున = భాగమున; కున్ = కు; అంతమున్ = అంతమును; అన్య = ఇతరమైన; వస్తు = వస్తువుల; యోగంబున్ = కలుపుటలు; ఏవలన = ఏమాత్రమూ; లేక = లేకుండగ; ఘట = కుండ {ఘటపటాదికన్యాయము అను తర్కశాస్త్ర విషయము ప్రకారము - త్రికరణములు (మూడు కారణములు) - 1 ఉపాదానము (ఇతర వస్తువు) 2 సమవాయము (చేసే నేర్పు) 3 నిమిత్త (పనివాడు)}; పట = బట్ట; ఆదిక = మొదలైన; జగత్ = లోకసామాన్య; కార్యంబున్ = పనుల; కున్ = కు; నిజ = వాని; సమవాయకారణత్వమునన్ = సమవాయకారణతత్త్వము వలె {సమవాయకారణము - సృష్టికి మూడు (3) కారణములు అవసరము అవి 1 ఉపాదానకారణము 2 సమవాయకారణము 3 నిమిత్తకారణము}; పరగి = తెలియబడి; జాలన్ = కిటికీ వలని; సూర్య = సూర్య; మరీచి = కిరణము; సంగత = లోనుండు; గగనస్థము = అవకాశముననుండేది, ఖాళీస్థలముననుండేది; అగు = అయిన; త్రస = ధూళి; రేణు = రేణువు లో; షట్అంశము = ఆరవ (1/6) వంతు; అరయన్ = చేసిచూసిన అది; పరమాణువు = పరమాణువు; అయ్యెన్ = అయెను; తత్ = ఆ; పరమాణువు = పరమాణువు; అందున్ = లో; అర్క = సూర్య కిరణము యొక్క; గతి = గమనమునకు; ఎంత = ఎంత; తడవు = కాలమో; తత్ = ఆ; కాలము = కాలము; అగును = అగును; సూక్ష్మకాలంబున్ = సూక్ష్మకాలము; వినుము = వినుము; అది = ఆ; సూర్య = సూర్య; మండలము = బింబము; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); ఆత్మకంబున్ = కలిగినది; అనగన్ = అనబడి; కలుగు = ఉండు; జగమున్ = రేణువులు; ఒక = ఒక; ఏడు = ఏడు (7); కడచి = గడిచి; చనిన = పోయిన; కాలము = కాలము; ఎంత = ఏంతో అంత; అగున్ = అగును; అది = అది; మహత్కాలము = మహత్కాలము; అనఘ = వుణ్ముడా.

భావము:

భగవంతుని సృష్టి కార్యానికి అంతు అనేది లేదు. దానికి వేరే వస్తువులతో, సంయోగంకూడా అవసరం లేదు. జగత్తులో కుండలు, బట్టలు, తయారయ్యే తీరు వేరు; సృష్టి నిర్మాణ తీరు వేరు. కుండ ఈ లోకంలో తయారు కావాలంటే, 1. మట్టి (ఉపాదానకారణం), 2. మట్టిని కుండగా రూపొందించటం (సమవాయ కారణం), 3. కుండను చేసేవాడు (నిమిత్త కారణం) అవసరం. అలానే

బట్ట నిర్మాణం కూడా 1. ప్రత్తి (ఉపాదానం), దారాలు నేత (సమవాయి), బట్ట నేసే వాడు (నిమిత్తం). లోకంలో, ఏ కార్యానికైనా పై మూడూ అవసరం. భగవంతుని సృష్టిలో భగవంతుడు సమవాయ కారణం అవుతాడు. సూర్యుని కాంతి కిటికీలో నుండి ప్రసరించేటప్పుడు మన కంటికి కనిపించే, చిన్నచిన్న రేణువులలో, ఆరవ భాగానికి పరమాణువు అని పేరు. ఆ పరమాణువుపై ఒక ప్రక్క నుండి మరియొక ప్రక్కకు సూర్యకిరణం పయనించే కాలానికి, సూక్ష్మకాలం అని పేరు. సూక్ష్మకాలాన్ని కేవలం ఊహించుకోవలసిందే. అది మిక్కిలి అత్యల్పమైన కాల పరిమాణం. సూర్యుడు మేషం మొదలైన పన్నెండు రాసులలో పయనించే కాల పరిమాణం పేరు మహాత్కాలం. దీనికే, సంవత్సరం అని పేరు. (మహాత్కాలానికి సూక్ష్మకాలానికి మధ్య నున్న వివిధ కాల పరిమాణాలు ఇకపై వివరించబడతాయి.)

3-346-వ.

అందుఁ, బరమాణుద్వయం బొక్క యణు వగు; నణుత్రిత్రయం బొక్క త్రసరేణు వగు; అవి మూఁడు గూడ నొక్క తృటి యగు; ఆ తృటి శతం బొక్క వేధ యనం బరఁగు; అట్టి వేధలు మూడు గూడ నొక్క లవం బనఁదగు; అవి మూ డైన నొక్క నిమేషం బనంజను; నిమేష త్రయం బొక్క క్షణం బగు; క్షణ పంచకం బొక్క కాష్ఠ యనందగు; నవి పది యైన నొక్క లఘు వన నొప్పు; అట్టి లఘు పంచదశకం బొక్క నాడి యనంబరఁగు; అట్టి నాడికా ద్వయం బొక్క ముహూర్తం బయ్యె; అట్టి నాడిక లాటైన నేడైన మనుష్యులకు నొక్క ప్రహరం బగు; అదియ యామం బనంజను; దివస పరిమాణ విజ్ఞేయం బగు నాడికోన్నాన లక్షణం బెఱింగింతు వినుము; షట్పల తామ్రంబునం బాత్రంబు రచియించి, చతుర్మాష సువర్ణంబునం చతురంగుళాయ శలాకంబుఁ గల్పించి, దానం దత్పాత్ర మూలంబున ఛిద్రంబుఁ గల్పించి, తఛిద్రంబునం బ్రస్థమాత్ర తోయంబు పరిపూర్ణంబు నొందు నంత కాలం బొక్క నాడిక యగు; యామంబులు నాలుగు సన నొక్క పగ లగు; రాత్రియు నిప్పగిది జరుగు; అట్టి యహర్నిశంబులు గూడ మర్త్యుల కొక దివసం బగు; అవి పదునేనైన నొక్క పక్షం బగు శుక్లకృష్ణ నామంబులం బరఁగిన యష్టక్షంబులు రెండు గూడ నొక్క మాసం బగు అది పితృదేవతలకు నొక్క దివసం బగు; అట్టి మాసంబులు రెండైన నొక్క ఋతు వగు; షణ్మాసం బరిగిన నొక్క యాయనం బగు; దక్షిణోత్తర నామంబులం బరఁగి నట్టి యాయనంబులు రెండు గూడి ద్వాదశ మాసంబు లైన నొక్క సంవత్సరం బగు; అది దేవతలకు నొక్క దివసం బగు; అట్టి సంవత్సర శతంబు నరులకుం బరమాయు వై యుండు; కాలాత్ముండును నీశ్వరుండును నైన

సూర్యుండు గ్రహ నక్షత్ర తారా చక్రస్థుండై పరమాణ్వాది సంవత్సరాత్మకం బైన కాలంబునం జేసి
 ద్వాదశరాశ్యాత్మకం బైన జగంబున సౌర బార్హస్పత్య సావన చాంద్ర నాక్షత్ర మానభేదంబులం
 గానంబడుచున్నవాఁ డై సంవత్సర పరీవత్స రేడావత్స రానువత్సర వత్సర నామంబుల సృజ్యం
 బైన బీజాంకురంబుల శక్తిం గాలరూపం బైన స్వశక్తిచేత నభిముఖంబుగాఁ జేయుచుఁ
 బురుషులకు నాయురాది వ్యయనంబులం జేసి విషయాసక్తి నివర్తింపం జేయుచుం గోరికలు గల
 వారికి యజ్ఞముఖంబులం జేసి గుణమయంబు లైన స్వర్గాది ఫలంబుల విస్తరింపం జేయుచు
 గగనంబునఁ బరువు వెట్టు వత్సర పంచక ప్రవర్తకుం డగు మార్తాండునకుం బూజఁ
 గావింపుము;" అని మైత్రేయుండు పలికిన విదురుం డిట్లనియె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అందున్ = అందులో; పరమాణు = పరమాణువుల; ద్వయంబున్ = జత, రెండింటినికలిపిన; ఒక్క =
 ఒక; అణువు = అణువు; అగు = అగును; అణు = అణువుల; త్రయంబున్ = త్రయము, మూడింటిని
 కలిపిన; ఒక్క = ఒక; త్రసరేణువు = త్రసరేణువు; అగు = అగును; అవి = అవి; మూడుగూడన్ =
 మూడింటిని కలిపిన, త్రయము; ఒక్క = ఒక; తృటి = తృటి; అగు = అగును; ఆ = ఆ; తృటి = తృటి;
 శతంబు = శతము, నూరు కలిసిన; ఒక్క = ఒక; వేధ = వేధ; అనన్ = అని; పరగు = తెలియబడును;
 అట్టి = అటువంటి; వేధలు = వేధలు; మూడుగూడన్ = మూడింటిని కలిపిన, త్రయము; ఒక్క = ఒక;
 లవంబున్ = లవము; అనన్ = అనుట; తగున్ = తగును; అవి = అవి; మూడైన = మూడింటిని
 కలిపిన, త్రయము; ఒక్క = ఒక; నిమేషంబు = నిమేషము; అనన్ = అనుట; చనున్ = జరుగును;
 నిమేష = నిమేషముల; త్రయంబున్ = మూడింటిని కలిపిన, త్రయము; ఒక్క = ఒక; క్షణంబు =
 క్షణము; అగున్ = అగును; క్షణ = క్షణముల; పంచకము = అయిదు కలిపిన; ఒక్క = ఒక; కాష్ఠ = కాష్ఠ;
 అనన్ = అనుట; తగున్ = తగును; అవి = అవి; పది = పది; ఐన = అయిన; ఒక్క = ఒక; లఘువు =
 లఘువు; అనన్ = అనుట; ఒప్పున్ = తగును; అట్టి = అటువంటి; లఘు = లఘువుల;
 పంచదశకంబున్ = ఏబై; ఒక్క = ఒక; నాడి = నాడి; అనన్ = అని; పరగు = తెలియబడును; అట్టి =
 అటువంటి; నాడికా = నాడికల; ద్వయంబున్ = జత, రెండింటిని కలిపిన; ఒక్క = ఒక;
 ముహూర్తంబున్ = ముహూర్తము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అట్టి = అటువంటి; నాడికలు = నాడికలు;
 ఆలు = ఆరు; ఐన = అగుట; ఏడు = ఏడు (7); ఐన = అయిన; మనుష్యుల = మానవుల; కున్ = కు;

ఒక్క = ఒక్క; ప్రహరంబున్ = ప్రహరంబు, గంటకొట్టుట; అగున్ = జరుగును; అదియ = అదే;
 యామంబు = యామము; అనన్ = అనుట; చనున్ = తగును; దివస = దినము యొక్క; పరిమాణ
 = పరిమాణమును; విజ్ఞేయంబు = తెలుపునది; అగు = అయిన; నాడిక = నాడికలను; ఉన్నాన =
 కొలుచు; లక్షణంబున్ = పద్ధతి; ఎఱింగింతు = తెలిపెదను; వినుము = వినుము; షట్ = ఆరు; ఫల =
 ఫలములబరువు కల; తామ్రంబునన్ = రాగితో; పాత్రంబున్ = పాత్రను; రచియించి = తయారుచేసి;
 చతుః = నాలుగు; మాష = అయిదు గురివింద గింజల ఎత్తు (బరువు) {మాష - బంగారు తూనిక
 కొలతలలో ఒకటి; తులములో 12వ భాగము అని (ఆంధ్రభారతి వారి నిఘంటువు)}, అయిదు
 గురివింద గింజలకు సమానమైన బరువు గల బంగారం అని (ఆంధ్ర భారతి మఱియు
 ఆంధ్రవాచస్పతము నిఘంటువులు), ఎనిమిది గురివింద గింజలంత బరువు గల బంగారం అని
 (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము) ఒక విధముగా, నాలుగు మాషలు అంటే సుమారు తులంలో మూడవ
 వంతు అని అనుకోవచ్చు, అంటారు, ఏదైనా చిన్నపాటి బంగారము,,; సువర్ణంబునన్ =
 బంగారముతో; చతుర్ = నాలుగు; అంగుళాయ = అంగుళముల పొడవు కల; శలాకంబున్ =
 దబ్బనము, మేకు; కల్పించి = తయారుచేసి; తత్ = ఆ; పాత్ర = పాత్ర యొక్క; మూలంబునన్ =
 అడుగున; ఛిద్రంబున్ = కన్నము; కల్పించి = చేసి, పెట్టి; తత్ = ఆ; ఛిద్రంబునన్ = కన్నములో; ప్రస్థ =
 ప్రస్థడు {ప్రస్థ - తూము మొదలగు ఘనపరిమాణ కొలమానములోనిదైన కొలత}; మాత్ర =
 మాత్రము; తోయంబున్ = నీటిని; పరిపూర్ణంబున్ = పూర్తిగా అయిపోవుటకు; ఒండు =
 పట్టిటటువంటి; అంత = అంత; కాలంబు = కాలము; ఒక్క = ఒక; నాడిక = నాడిక; అగు = అగును;
 యామంబులు = యామములు; నాలుగు = నాలుగు; చనన్ = జరుగగా; ఒక్క = ఒక; పగలు =
 పగలు; అగున్ = అగును; రాత్రియున్ = రాత్రికూడ; ఈ = ఈ; పగిదిన్ = విధముగ; జరుగు = అగును;
 అట్టి = అటువంటి; అహర్ = పగలు; నిశంబులు = రాత్రి; కూడన్ = కలిపిన; మర్త్యుల = మానవుల
 {మర్త్యులు - మరత (మరణించు లక్షణము) కలవారు, మానవులు}; కున్ = కు; ఒక = ఒక;
 దివసంబున్ = దినము; అగున్ = అగును; అవి = అవి; పదనేన్ = పదిహేను (15); ఐనన్ = అయిన;
 ఒక్క = ఒక; పక్షంబు = పక్షము; అగున్ = అగును; శుక్ల = శుక్లపక్షము {శుక్లపక్షము - తెల్ల (వెన్నెల)
 రాత్రులు ఉండు పక్షము, పూర్ణిమ కు ముందరిరోజులు కల పక్షము}; కృష్ణ = కృష్ణపక్షము
 {కృష్ణపక్షము - నల్ల (చీకటి) రాత్రులు ఉండు పక్షము, అమావాస్య ముందటి రోజులుకల పక్షము};
 నామంబులన్ = పేర్లతో; పరగిన = తెలియబడు; ఆ = ఆ; పక్షంబులు = పక్షములు; రెండున్ = రెండు
 (2); కూడన్ = కలిపిన; ఒక్క = ఒక; మాసంబున్ = నెల, మాసము; అగున్ = అగును; అది = అది;

పితృదేవతల = పితృదేవతల; కున్ = కు; ఒక్క = ఒక; దివసంబున్ = దినము; అగున్ = అగును; అట్టి
 = అటువంటి; మాసంబులు = మాసములు, నెలలు; రెండున్ = రెండు (2); ఐన = అయిన; ఒక్క = ఒక;
 ఋతువు = ఋతువు; అగున్ = అగును; షట్ = ఆరు; మాసంబు = మాసములు, నెలలు; అరిగినన్
 = జరిగిన; ఒక్క = ఒక; అయనంబు = అయనము; అగున్ = అగును; దక్షిణ = దక్షిణాయనము; ఉత్తర
 = ఉత్తరాయనము; నామంబులన్ = పేర్లతో; పరగిన్ = తెలియబడునది; అట్టి = అయిన;
 అయనంబులు = అయనములు; రెండున్ = రెండు (2); కూడి = కలిపినను; ద్వాదశ = పన్నెండు (12);
 మాసంబులు = మాసములు, నెలలు; ఐన = అయిన; ఒక్క = ఒక; సంవత్సరంబు = సంవత్సరము;
 అగున్ = అగును; అది = అది; దేవతలన్ = దేవతల; కున్ = కు; ఒక్క = ఒక; దివసంబున్ = దినము;
 అగు = అగును; అట్టి = అటువంటి; సంవత్సర = సంవత్సరముల; శతంబున్ = శతము,
 నూరుకలిసిన; నరుల = మానవుల; కున్ = కు; పరమాయువు = జీవించి ఉండుటకు అవధి,
 జీవితకాలము; ఐ = అయి; ఉండున్ = ఉండును; కాల = కాలము; ఆత్మండు = తానైనవాడును;
 ఈశ్వరుండును = ప్రభువును; ఐన = అయిన; సూర్యుండు = సూర్యుడు; గ్రహ = గ్రహములు; నక్షత్ర =
 నక్షత్రములు (నక్షత్రములు - అశ్విని ఆది నక్షత్రములు (తారకల సమూహములు)); తారకలు =
 తారకల {తారకలు - నక్షత్రాదులందు ఉండు విడివిడి గోళములు, ఇవి జ్యోతిర్మయగోళములు};
 చక్రస్థుండు = జ్యోతిష్పక్రమున తిరుగువాడు {చక్రస్థుండు - గ్రహదులు తిరుగు చక్రము
 (జ్యోతిష్పక్రము)న తిరుగువాడు}; ఐ = అయి; పరమాణు = పరమాణువు; ఆది = మొదలు; సంవత్సర
 = సంవత్సరముల వరకు; ఆత్మకంబున్ = కూడి ఉండునవి; ఐన = అయిన; కాలంబునన్ = కాలము;
 చేసి = వలన; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); రాశి = రాశులు; ఆత్మకంబున్ = కలిగినది; ఐన = అయిన;
 జగంబునన్ = లోకములో; సౌర = సౌరమానము; బార్హస్పత్య = బార్హస్పత్యమానము; సావన =
 సావనమానము; చాంద్ర = చాంద్రమానము; నక్షత్ర = నక్షత్రమానములు అను; మాన = మానములు
 అను; భేదంబులన్ = రకములుగ; కానంబడుచున్ = కనబడుతూ; ఉన్న = ఉన్న; వాడు = వాడు; ఐ
 = అయి; సంవత్సర = సంవత్సరము; పరీవత్స = పరీవత్సరము; ఏడావత్సర = ఇడావత్సరము (ఏడు);
 అనువత్సర = అనువత్సరము; వత్సర = వత్సరము అను; నామంబులన్ = పేర్లతో; సృజ్యంబున్ =
 సృష్టింపబడినది; ఐన = అయినట్టి; బీజాంకురములు = బీజాంకురముల, మొలకల; శక్తిన్ = శక్తితో;
 కాల = కాలమే; రూపంబున్ = రూపము; ఐన = అయిన; స్వ = తన; శక్తిన్ = శక్తి; చేతన్ = చేత;
 అభిముఖంబుగాన్ = అనుకూలముగా; చేయుచున్ = చేస్తూ; పురుషుల = మానవుల; కున్ = కు;
 ఆయుః = ఆయువు; ఆది = మొదలగునవి; వ్యయనంబులన్ = తరుగుదలలు, ఖర్చుగునట్లు; చేసి =

చేసి; విషయ = ఇంద్రియార్థములు యందు {విషయములు - ఇంద్రియములకు గోచరించునవి};
 ఆసక్తిన్ = ఆసక్తి తో; నివర్తింపన్ = ప్రవర్తించునట్లు; చేయుచున్ = చేస్తూ; కోరికలు = కోరికలు; కల =
 ఉన్న; వారు = వారు; కిన్ = కి; యజ్ఞ = యజ్ఞములు; ముఖంబులన్ = మొదలగువాని; చేసి = వలన;
 గుణ = గుణములతో; మయంబులున్ = నిండినవి; ఐన = అయిన; స్వర్గ = స్వర్గము; ఆది =
 మొదలగు; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; విస్తరింపన్ = ఫలించునట్లు; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 గగనంబునన్ = ఆకాశమున; పరువు = పరుగులు; పెట్టు = పెడుతూ; వత్సర = సంవత్సర; పంచక =
 ఎంచే, గణించే; ప్రవర్తకుండు = ప్రవర్తన కలవాడు; అగు = అయిన; మార్తాండున = సూర్యుడు
 {మార్తాండుడు - మండుతుండే అండము రూపము వాడు, సూర్యుడు}; కున్ = నకు; పూజ =
 పూజించుట; కావింపుము = చేయుము; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; పలికిన = చెప్పిన;
 విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = చెప్పెను.

భావము:

రెండు పరమాణువులు ఒక అణువు. మూడు అణువులు ఒక త్రసరేణువు. మూడు త్రసరేణువులు
 ఒక త్రుటి. నూరు త్రుటులు వేధ, మూడు వేధలు ఒక లవం, మూడు లవాలు ఒక నిమేషం. మూడు
 నిమేషాలు ఒక్క క్షణం. ఐదు క్షణాలు ఒక్క కాష్ఠ. పది కాష్ఠలు ఒక లఘువు. పదిహేను లఘువులు
 ఒక నాడి. రెండు నాడులు ఒక ముహూర్తం. అట్టి నాడులు ఆరు కాని, ఏడు కాని అయినచో
 మనుష్యునకు ఒక ప్రహరం అవుతుంది. దానినే యామ మనీ లేదా జాము అని అంటారు. దిన
 పరిమాణాన్ని కొలిచే విధానం చెప్తాను విను, ఆరు ఫలాల రాగితో పాత్ర సిద్ధం చేసి, తులంలో
 మూడవవంతు బరువు గల బంగారంతో నాలుగు అంగుళాల పొడవైన కమ్మీ తయారుచేసి,
 దానితో ఆ పాత్ర క్రింద రంధ్రం, చేస్తే, ఆ రంధ్రంగుండా తూమెడు నీరు పూర్తిగా క్రిందకు కారడానికి
 ఎంత కాలం పడుతుందో అంతకాలాన్ని ఒక నాడి అంటారు. నాలుగు జాములు ఒక పగలు
 అవుతుంది. అదే విధంగా నాలుగు, జాములు ఒక రాత్రి అవుతుంది. పగలు రాత్రి కలిస్తే
 మానవులకు ఒక దినం. పదిహేను దినాలు ఒక పక్షం , శుక్లపక్షం కృష్ణ పక్షం అని రెండు పక్షాలు.
 ఈ రెండు పక్షాలూ కలిపి ఒక నెల. అది పితృ దేవతలకు ఒక దినం. రెండు నెలలు ఒక ఋతువు.
 ఆరు నెలలు ఒక ఆయనం, దక్షిణాయనం, ఉత్తరాయణం అని ఆయనాలు రెండు. ఈ రెండు
 కలిసిన పన్నెండు నెలలు ఒక సంవత్సరం. ఈ సంవత్సరం దేవతలకు ఒక్క దినం అవుతుంది.
 నూరు సంవత్సరాలు మానవులకు పరమాయువు. కాలమే ఆత్మగా గల సూర్యభగవానుడు

గ్రహాలతో నక్షత్రాలతో కూడిన తారాచక్రంలో ఉన్న వాడై పరమాణువు మొదలుకొని సంవత్సర పర్యంతమైన కాలంలో పన్నెండు రాసులను చుట్టి వస్తాడు. ఈ విధమైన సూర్యగమనం వలన సౌరమానం చంద్రమానం నక్షత్రమానం, అనే భేదాలతో సంవత్సర కాలము ఏర్పడుచున్నది. ఇది సంవత్సరము, వరీవత్సరం, ఇడావత్సరం, అనువత్సరం, వత్సరం అనే భేదాలు కలిగి ఉంటుంది. ఈ ఐదు విధాలైన వత్సరాలను ప్రవర్తింపచేసే సూర్యుడు విత్తనాలనుండి అంకురాలు మొలకెత్తించినట్లు కాలరూపమైన తన శక్తితో జీవ సృష్టిని అనుకూలం చేసుకుంటూ, ఆయుష్షు హరిస్తూ, మానవుల విషయాసక్తిని విస్తరింపచేస్తూ, కోరికలు కలవారికి యజ్ఞాల ద్వారా స్వర్గ ఫలాన్ని సమకూరుస్తూనే, ఆకాశంలో పరుగులు తీస్తుంటాడు. పైన చెప్పిన ఐదు విధాలైన వత్సరాలనూ ప్రవర్తింపచేసే సూర్యభగవానుణ్ణి పూజించు" అని మైత్రేయుడు పలకగా విదురుడు ఈ విధంగా అన్నాడు.

3-347-క.

"నర పితృ సుర పరమాయుః

ప్రమాణము లెఱుగ నాకుఁ పలికితివి మునీ

శ్వర యెఱిగింపు త్రిలోకో

ప్రలోక విలోక నైక ప్రరులగు వారిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నర = నరులు; పితృ = పితృదేవతలు; సుర = దేవతల; పరమాయుష్ = జీవితకాలము యొక్క;
 పరిణామంబున్ = పరిమితులు; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; నాకున్ = నాకు; పలికితివి = చెప్పితివి;
 ముని = మునులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠుడ; ఎఱిగింపు = తెలుపుము; త్రిలోక = ముల్లోకములు
 {త్రిలోకములు - ముల్లోకములు, 1 భూ 2 భువర్ 3 సువర్ లోకములు}; ఉపరిలోక = పైనున్న
 లోకములను; విలోకన = చక్కగా చూచు, దర్శించు; ఏకపరులు = మంచి నేర్పురులు; అగు =
 అయిననట్టి; వారికిన్ = వారికి;

భావము:

“మహర్షీ! మైత్రేయా! మానవులు, పితృదేవతలు, దేవతలు, వీరి పరమాయువుల పరిమాణాలను తెలిపావు. ముల్లోకాలూ, పై లోకాలు దర్శించే వారి విశేషాలు వివరించు.

3-348-ఉ.

పూనిన యోగసిద్ధి దగఁ బొందిన నేత్రయుగంబునన్ బహి
ర్జానము గల్గి యుండి భువనంబులఁ జూచుచునుండు వారికి
స్మానుగఁ గల్గు కాలగతి నాకెఱిగింపు మునీంద్ర!" నావుడు
స్నానయశాలి యవ్విదురు నాదర మొప్పఁగ జూచి యిట్లనున్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పూనిన = ధరించిన, సాధించిన; యోగ = యోగాభ్యాసము; సిద్ధిన్ = సిద్ధించుటవలన (సిద్ధి - పరిపక్వము); తగన్ = చక్కగా; పొందిన = పొందిన; నేత్ర = కన్నుల; యుగంబునన్ = జంటతో; బహిః = బాహ్య; జ్ఞానము = జ్ఞానము; కల్గి = కలిగి; ఉండి = ఉండి; భువనంబులన్ = లోకములను;
చూచుచున్ = చూస్తూ; ఉండు = ఉండు; వారి = వారి; కిన్ = కి; మానుగన్ = అవశ్యము; కల్గు = కలిగే; కాల = కాలము యొక్క; గతిన్ = గమనములు; నాకున్ = నాకు; ఎఱిగింపు = తెలుపుము;
ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడా; నావుడున్ = అని పలుకగా; ఆ = ఆ; నయశాలి = నీతిమంతుడు; ఆ = ఆ; విదురున్ = విదురుని; ఆదరము = ఆదరము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనున్ = పలికెను.

భావము:

ఋషీశ్వరా! మైత్రేయా! ధృఢమైన యోగసిద్ధి వల్ల ప్రాప్తించిన నేత్రాలతో బాహ్య జ్ఞానం కలిగి, లోకాలను ఆలోకించే వారికి కలిగే, కాలపరిమాణం ఎటువంటిదో నాకు తెలుపుము." అనగా మహనీయుడైన మైత్రేయుడు విదురుని ఆదరపూర్వకంగా వీక్షించి ఈ విధంగా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : చతుర్వ్యగ పరిమాణంబు

3-349-సీ.

"జననుత కృతయుగ సంఖ్య నాలుగువేలు-

దివ్యవర్షములు. తదీయ సంధ్య

లెనిమిదినూటేండ్లు. విను త్రేత వత్సర-

త్రిసహస్రములగు, తదీయ సంధ్య

లాఱునూటేడులు నగు. ద్వాపరము రెండు-

వేల వత్సరముల వెలయు. సంధ్య

లోలి నన్నూ టేడు లోగి, గలియుగము స-

హస్ర వర్షములు సంధ్యాంశ మరయ

భావము:

3-349.1-తే.

రెండునూటేడులును నిల్చి యుండుఁ జవ్వె,

యనఁపు! సంధ్యాంశ మధ్యంబు నందు ధర్మ

మతిశయించును సంధ్యాంశ మందు ధర్మ

మల్ప మై కానబడుచుండు ననఁపుచరిత!

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

8వ పట్టిక చూడండి

టీకా:

జన = జనులచే; నుత = స్తుతింపబడువాడ; కృతయుగ = కృతయుగము; సంఖ్య = పరిమితి;
నాలుగువేలు = నాలుగువేలు (4000); దివ్యవత్సరములు = దేవతల సంవత్సరములు; తదీయ =
దానియొక్క; సంధ్యలు = సంధికాలము; ఎనిమిదినూట = ఎనిమిదివందల (800); ఏండ్లు =
సంవత్సరములు; విను = వినుము; త్రేత = త్రేతాయుగము; వత్సర = సంవత్సరములు;

త్రిసహస్రములు = మూడువేలు (3000); అగున్ = అగును; తదీయ = దానియొక్క; సంధ్యలు =
 సంధికాలము; ఆఱునూఱు = ఆరొందలు (600); ఏడులు = సంవత్సరములు; అగు = అగును;
 ద్వాపరము = ద్వాపరయుగము; రెండువేల = రెండువేల (2000); వత్సరములన్ = సంవత్సరములు;
 వెలయున్ = ప్రకాశించును; సంధ్యలు = సంధికాలము; ఓలిన్ = పరిమాణములో; నన్నూఱు =
 నాలుగువందల (400); ఏడులున్ = వత్సరములు; ఒగిన్ = క్రమముగా; కలియుగమున్ =
 కలియుగము; సహస్ర = వెయ్యి (1000); వర్షములు = సంవత్సరములు; సంధ్య = సంధ్యయొక్క;
 అంశము = భాగము; అరయన్ = చూడగా; రెండునూఱు = రెండొందలు (200); ఏడులునున్ =
 సంవత్సరములు; నిల్చి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; చువ్వె = సుమా; అనఘ = పుణ్యుడ; సంధ్య =
 (2) సంధ్యా; అంశ = భాగముల; మధ్యంబున్ = నడుమ; అందున్ = లో; ధర్మము = (యుగ) ధర్మము;
 అతిశయించును = అధికమగును; సంధ్య = సంధ్యయొక్క (2 యుగముల మధ్య); అంశము =
 భాగము; అందున్ = లో; ధర్మము = (యుగ) ధర్మము; అల్పము = తక్కువ; ఐ = అయ్యి;
 కానంబడుచున్ = కనబడుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అనఘచరిత = పుణ్యవర్తన.

భావము:

జనుల అభిమానం అందుకున్నవాడా! పవిత్ర చరితా! విదురా! విను, కృతయుగం నాలుగువేల
 దివ్యసంవత్సరాలు ప్రమాణం కలది. దాని సంధ్యాకాలం ఎనిమిదివందల ఏళ్ళు. ఒక యుగానికి
 మరొక యుగానికి మధ్య కాలాన్ని, సంధ్య అంటారు. త్రేతాయుగ ప్రమాణం మూడువేలదివ్య
 సంవత్సరాలు. సంధ్యాకాలం ఆరువందల ఏళ్ళు. ద్వాపరయుగ ప్రమాణం రెండువేల
 దివ్యసంవత్సరాలు. సంధ్యాకాలం నాలుగువందల సంవత్సరాలు. కలియుగ ప్రమాణం వెయ్యి
 దివ్యసంవత్సరాలు. సంధ్యాకాలం రెండువందల సంవత్సరాలు. ఈ సంధ్యాకాలం మధ్య కాలంలో
 ధర్మం అధికంగా ఉంటుంది. సంధ్యాంకంలో ధర్మం అల్పమై ఉంటుంది.

3-350-వ.

మఱియు ధర్మదేవత గృతయుగంబున నాలుగు పాదంబులును, ద్రేత యందు మూడు
 పాదంబులును, ద్వాపరంబునం బాద ధ్వయంబును, గలియుగంబున నేక పాదంబును గలిగి
 సంచరించు అట్లగుటం జేసి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ధర్మదేవత = ధర్మదేవత {ధర్మదేవత - ధర్మమునకు అధిదేవత};
కృతయుగంబునన్ = కృతయుగములో {కృతలో - పూర్తి ధర్మము ఉండును}; నాలుగు = నాలుగు (4);
పాదంబులునున్ = పాదములును {కృతలో - నాలుగు పాదములు - , నాలుగింటనాలుగు (4, 4)
వంతులు కలిగి ఉండుట}; త్రేత = త్రేతాయుగము {త్రేతలో - నాలుగింట మూడు వంతుల (3, 4)
ధర్మము ఉండును}; అందున్ = లో; మూడు = మూడు (3); పాదంబులునున్ = పాదములును;
ద్వాపరంబునన్ = ద్వాపరయుగము లో {ద్వాపరలో - నాలుగింట రెండు వంతులు (2, 4) ధర్మము
ఉండును}; పాద = పాదములు; ద్వయంబును = రెండు (2); కలియుగంబునన్ = కలియుగములో
{కలిలో - నాలుగింట ఒక వంతు (1, 4) ధర్మము ఉండును}; ఏక = ఒకటి (1); పాదంబున్ =
పాదమును; కలిగి = కలిగి ఉండి; సంచరించున్ = నడచును, వర్తించును; అట్లు = ఆవిధముగ;
అగుటన్ = అగుటవలన; చేసి = వలన;

భావము:

ఇంకా; ధర్మదేవత కృతయుగంలో నాలుగు పాదాలతోనూ, త్రేతాయుగంలో మూడు పాదాలతోనూ,
ద్వాపరయుగంలో రెండు పాదాలతోనూ, కలియుగంలో ఒక్క పాదంతోనూ నడుస్తూ ఉంటుంది.

3-351-క.

పాదవిభేదంబున మ

ర్యాదలును దఱుగు నధర్మ మొకొలదినె యు

త్పాదిల్లి వృద్ధి బొందు ధ

రాదివిజలు పాద బుద్ధి రతు లగుదు రిలన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాద = పాదములందలి; విభేదంబునన్ = తేడా ప్రకారము; మర్యాదలున్ = కట్టుబాట్లు, పద్ధతులు;
తఱుగున్ = తరిగిపోవును; అధర్మము = అధర్మము; ఆ = ఆ; కొలదినె = కొలత ప్రకారమే; ఉత్పాదిల్లి

= పుట్టి, (పుట్టుకు వచ్చి); వృద్ధిన్ = పెరుగుటను; పొందున్ = పొందును; ధరాదివిజలు = బ్రాహ్మణులు {ధరాదివిజలు - ధర (భూమి)కి దివిజలు (దేవతలు), బ్రహ్మణులు}; పాద = పాదముల లెక్క ప్రకారము; బుద్ధి = బుద్ధి; రతులు = పరిమాణము కలవారు; అగుదురు = అవుతారు; ఇలన్ = భూమిమీద, ఈలోకమున.

భావము:

ఈ పాదాల వ్యత్యాసాల వలన ప్రజలు పరిధులు తప్పి నడుస్తారు. మర్యాదలు తగ్గిపోతూ ఉంటాయి. దానితో సమంగా అధర్మం ఆవిర్భవించి అభివృద్ధి పొందుతుంది. లోకంలో బ్రాహ్మణులు విపరీత బుద్ధులు యందు ఆసక్తిగలవారు అయి మెలగుతారు.

3-352-సీ.

భూర్భువస్స్వర్లోకములకంటెఁ బొడువునఁ-

గడు నొప్పు సత్యలోకంబు నందు

నుండు బ్రహ్మకుఁ జతుర్ముగ సహస్రము లేగ-

దిన మొక్కటి యగు, రాత్రియును నిట్ల

చన ధాత నిద్రవో జగము లడంగు, మే-

ల్కని చూడ మరల లోకములు పుట్టుఁ

దద్దినమ్మునఁ జతుర్దశ మను లగుదు రం-

దొక్కొక్క మనువున కొనర దివ్య

3-352.1-తే.

యుగము లోలిని డెబ్బదియొక్క మాఱు

సనిన మనుకాల మయ్యె, నమ్మునుకులంబు

సురలు మునులును సప్తర్షు లరయ భగవ

దంశమునఁ బుట్టి పాలింతు రభిల జగము. |

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూ = భూలోకము; భువర్ = భవర్లోకము; సువర్ = సువర్లోకము; లోకముల = లోకముల; కంటెన్ = కంటె; పొడువునన్ = పరిమాణములో పెద్దగ; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పు = ఒప్పియుండు; సత్యలోకంబున్ = సత్యలోకమున; అందున్ = అందు; ఉండున్ = ఉండు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; చతుర్ముగ = నాలుగు యుగములు, మహాయుగములు; సహస్రముల్ = వెయ్యి (1000); ఏగన్ = జరుగగా; దినమున్ = పగలు; ఒక్కటి = ఒకటి; అగున్ = అగును; రాత్రియున్ = రాత్రికూడ; ఇట్ల = ఈవిధముగా; చనన్ = జరుగగా; ధాత = బ్రహ్మదేవుడు {ధాత - ధరించు వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నిద్రన్ = నిద్రలోకి; పోన్ = వెళ్ళగా; జగములు = భువనములు; అడంగు = అణగును; మేల్కొని = నిద్రలోంచిమేలుకొని లేచి; చూడన్ = చూడగా; మరల = మళ్ళీ; లోకములు = లోకములు; పుట్టున్ = పుట్టును; తత్ = అతని; దినమునన్ = పగలుకాలములో; చతుర్దశ = పద్నాలుగు (14); మనులు = మనువులు; అగుదురు = కలుగుదురు; అందున్ = అందులో; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; మనువున్ = మనువున; కున్ = కు; ఒనరన్ = చక్కగా; దివ్యయుగముల్ = మహాయుగము; ఓలీన్ = వరుసగా; డెబ్బదియొక్క = డెబ్బైయొక్క; మాఱున్ = సార్లు; చనినన్ = జరుగగా; మనుకాలము = మన్వంతరము; అయ్యన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; మను = మనువు యొక్క; కులంబున్ = కులములో; సురలు = దేవతలు; మునులును = మునులూ; సప్తర్షులున్ = సప్తర్షులు; అరయన్ = తరచి చూసి; భగవత్ = భగవంతుని; అంశమునన్ = అంశలో; పుట్టి = పుట్టి; పాలింతురు = పరిపాలింతురు, ఏలెదరు; అఖిల = సమస్తమైన; జగమున్ = లోకమును.

భావము:

భూలోకం, భువర్లోకం, స్వర్గలోకం కంటె పైన సత్యలోకం అని ఒకటుంది. ఆ సత్యలోకంలో ఉండే బ్రహ్మదేవునికి, కృత, త్రేత, ద్వాపర, కలి యుగాలు నాలుగు కలిపిన మహాయుగాలు వేయి గడిస్తే, ఒక్క దినం అవుతుంది. రాత్రి కూడా అంతే పరిమాణం కలిగి ఉంటుంది. బ్రహ్మ నిద్రపోతే, లోకాలకు ప్రళయం వస్తుంది. నిద్ర మేల్కొని చూస్తే మళ్ళీ లోకాలు పుడతాయి. బ్రహ్మదేవుని ఆ ఒక్క దినంలో పద్నాలుగు మంది మనువులు ఉద్భవిస్తారు. అంటే పద్నాలుగు మన్వంతరాలు గడుస్తాయి అన్నమాట. వారిలో ఒక్కొక్క మనువు కాలం (మన్వంతరం) డెబ్బది ఒక్క దివ్యయుగాలు. అట్టి

మనువు కాలాన్నే మన్వంతరం అంటారు. మనువులు, దేవతలు, మునులు, సప్తర్షులు, భగవంతుని అంశతో ఆయా మన్వంతరాలలో పుట్టి లోకాలను పాలిస్తారు.

3-353-క.

హరి పితృ సుపర్వ తిర్య

ఋర రూపములన్ జనించి నయమున మన్వం

తరముల నిజ సత్త్వంబునఁ

బరిపాలించును జగంబుఁ బౌరుష మొప్పన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; పితృ = పితృదేవతలు; సుపర్వ = సురలు; తిర్యక్ = జంతువులు {తిర్యక్ - చలనము కలవి, జంతువులు}; నర = నరుల; రూపములన్ = రూపములలో; జనించి = పుట్టి; నయమునన్ = చక్కగా; మన్వంతరములన్ = మన్వంతరములలో; నిజ = తన; సత్త్వంబునన్ = శక్తితో; పరిపాలించును = పరిపాలించును; జగంబున్ = లోకములను; పౌరుషము = పౌరుషము, మగతనము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

ఈ మన్వంతరాలలో శ్రీహరి పితృ, దేవ, పశు, పక్షి, మానవ రూపాల్లో ఉద్భవించినవాడు అయి ఆత్మ శక్తితో పౌరుష ప్రతాపాలతో విశ్వాన్ని పరిపాలిస్తాడు.

3-354-క.

క్రముమునఁ దైవర్గిక స

ర్గము సెప్పంబడె సరోజరర్భుఁడు దివసాం

తమునఁ దమఃపిహితపరా

క్రముఁడై శయనించు నిద్రఁ గైకొని యంతన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

క్రమమునన్ = క్రమముగా; త్రైవర్గిక = మూడు (3)వర్గములుగా అయిన {త్రైవర్గికములు - 1
భూభువస్సువ ర్లోకములు మూడు వర్గములు 2 ద్రవ్యము శక్తి వెలుగు అను మూడు వర్గములు 3
ధర్మార్థకామములు అను మూడు వర్గములు...}; సర్గము = సృష్టిలో రకములు; చెప్పబడెన్ =
చెప్పబడినవి; సరోజగర్భుడు = బ్రహ్మదేవుడు (సరోజగర్భుడు - సరోజ (పద్మము)న పుట్టినవాడు);
దివస = పగలు యొక్క; అంతమునన్ = ఆఖరులో; తమన్ = చీకటిలో; పిహిత = కప్పబడిన;
పరాక్రముడు = శక్తిసామర్థ్యములు కలవాడు; ఐ = అయి; శయినించున్ = పండుకొనును; నిద్రన్ =
నిద్రను; కైకొని = స్వీకరించి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

వరసగా మూడు వర్గాల సృష్టి విశేషాలనూ చెప్పాను కదా. అలా బ్రహ్మాకు పగలు పూర్తి అయి రాత్రి
కాగానే నిద్రపోతాడు. ఆయన శక్తి సామర్థ్యాలు అంధకారంతో ఆచరింపబడతాయి.

3-355-సీ.

ఆ రాత్రి భువన త్రయము దమఃపిహితమై-

భానుచంద్రులతో విలీనమైన

సర్వాత్ముఁ డగు హరి శక్తిరూపం బయి-

కడఁగి వెలుంగు సంక్షర్షణాగ్ని

భువనత్రయంబును దవిలి దహింప న-

య్యనలకీలలఁ బొడమిన మహోష్మ

మలమినఁ గమలి మహార్లోకవాసులు-

జనలోకమునకును జనుడు రపుడు

3-355.1-తే.

విలయసమయ సముత్కట విపుల చండ

వాతధూతోర్మిజాల దుర్వార వార్ధి

భువనములు ముంచు నమ్మాడు భువనములను

దత్తయోరాశిమీదఁ బద్మావిభుండు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఆ = ఆ (బ్రహ్మయొక్క); రాత్రి = రాత్రి సమయమునన్; భువన = లోక {భువనత్రయము -
ముల్లోకములు, భూర్భువస్సువ ర్లోకములు}; త్రయము = త్రయము, మూడు (3); తమన్ = చీకటిలో;
పిహితము = కప్పబడినవి; ఐ = అయ్యి; భాను = సూర్యుడు; చంద్రులన్ = చంద్రుడు; తోన్ = తో;
విలీనము = కలిసిపోయినవి; ఐన = కాగా; సర్వాత్ముడు = సర్వాత్మకుడు {సర్వాత్ముడు -
సర్వమునందును ఆత్మరూపమున ఉంచువాడు, సర్వాత్మకుడు}; అగు = అయిన; హరి =
విష్ణుమూర్తి; శక్తి = శక్తి; రూపంబు = రూపము; అయి = అయ్యి; కడగి = విజృంభించి; వెలుంగు =
ప్రకాశించు; సంకర్షణ = సంకర్షణ అను ప్రళయకాల; అగ్నిన్ = అగ్నిలో; భువనత్రయంబున్ =
ముల్లోకములును; తవిలి = (మంటలు) అంటుకొని; దహింపన్ = కాలిపోగా; ఆ = ఆ; అనల = అగ్ని;
కీలలన్ = మంటల వలన; పొడమినన్ = పొడచూపిన; మహా = గొప్ప; ఊష్మము = వేడిమి;
అలమినన్ = వ్యాపించగా; కమిలి = కమిలిపోయి; మహర్లోక = మహర్లోకమున; వాసులు =
వసించువారు; జనలోకమున్ = జనలోకమున; కున్ = కు; చనుదురు = వెళ్ళిపోతారు; అప్పుడు =
అప్పుడు;
విలయ = ప్రళయ; సమయ = కాలమున; సమ = మిక్కిలి; ఉత్కటన్ = చెలరేగిన; విపుల = పెద్ద,
విస్తారమైన; చండ = భయంకరమైన; వాత = పెనుగాలులచే; ధూత = ఎగురుతున్న; ఊర్మి = పెను
అలల; జాల = సమూహములతో; దుర్వార = వారింపరాని; వార్ధిన్ = మహాసముద్రమున;
భువనములు = లోకములను; ముంచున్ = ముంచును; ఆ = ఆ; మూడు = మూడు (3);
భువనములను = లోకములను; తత్ = ఆ; పయోరాశి = సముద్రము {పయోరాశి - పయన్(నీటి)ని
రాశిపోసినది, మహాసముద్రము}; మీద = పైన; పద్మావిభుండు = విష్ణుమూర్తి {పద్మావిభుడు - పద్మ
(లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు}.

భావము:

ఆ బ్రహ్మదేవుని రాత్రి సమయంలో మూడు లోకాలూ సూర్యచంద్రులతోపాటు కటిక చీకటితో కప్పబడి ఉంటాయి. సర్వాత్ముడైన విష్ణుదేవుని శక్తిరూపమైన సంకర్షణాగ్ని విజృంభిస్తుంది. ఆ అగ్ని జ్వాలలు ముల్లోకాలను దహించివేస్తాయి. తీక్షణమైన ఆ మంటల వేడికి తట్టుకోలేక తపించి మహర్లోక వాసులు జన లోకానికి వెళతారు. అప్పుడు ఆ ప్రళయకాలంలో భయంకరంగా ప్రచండ వాయువులు వీస్తాయి. ఆ వాయువుల వేగానికి ఉత్తుంగతరంగాలతో ఉప్పొంగిన మహాసముద్ర జలాలు మూడు జగాలనూ ముంచి వేస్తాయి. ఆ మహాసముద్ర మధ్యంలో రమాపతి, శ్రీమన్నారాయణుడు శయనించి ఉంటాడు.

3-356-ఉ.

చారు పటీర హీర ఘన**సార** తుషార మరాళ చంద్రికా

పూర మృణాళహార పరి**పూర్ణ** సుధాకర కాశ మల్లికా

సార నిభాంగ శోభిత భు**జంగ**మతల్పము నందు యోగని

ద్రారతిఁ జెంది యుండు జర**స్థిత** భూర్భువరాది లోకుఁ డై.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చారు = అందమైన; పటీర = చందనము, మంచిగంధము; హీర = వజ్రము; ఘనసార = కర్పూరము; తుషార = మంచు బిందువులు; మరాళ = హంస; చంద్రికాపూర = నిండు వెన్నెల; మృణాళ = తామరతూడు; హార = (ముత్యాల) హారము; పరిపూర్ణ = నిండుపున్నమి నాటి; సుధాకర = చంద్రుడు; కాశ = రెల్లుపువ్వు; మల్లికా = మల్లెపూల; సార = సారము; నిభ = సాటిరాగల; అంగ = శరీరముతో; శోభిత = శోభించుచున్న; భుజంగమ = పెద్దసర్పము అను (ఆదిశేషుడు); తల్పమున్ = పొన్ను; అందున్ = పైన; యోగనిద్రా = యోగనిద్ర యందు; రతిన్ = ఆసక్తిని; చెంది = పొంది; ఉండున్ = ఉండును; జరర = ఉదరమున; స్థిత = ఉన్నట్టి; భూర్భువరాదిలోకుండు = ముల్లోకములును ధరించినవాడు {భూర్భువరాది - భూ భువర్ సువర్ లోకములు మూడు}; ఐ = అయి.

భావము:

అందమైన మంచిగంధలాగా, వజ్రంలాగ, కర్పూరంలాగ, మంచు బిందువులు లాగా, హంసలాగా, నిండు వెన్నెలలాగా, తామరతూడులాగా, ముత్యాలహారంలాగ, పున్నమ నాటి చందమామలాగా, రెల్లుపూవులాగా, మల్లెమొగ్గలాగ, తెల్లని కాంతులు విరిసే శేషశయ్య మీద, యోగనిద్రా ముద్రితుడై, చల్లగా శయనించి ఉన్న ఆ నల్లనయ్య ఉదరంలో భూ భువర్ సువర్ మున్నగు సహా ఎల్ల లోకాలూ విలసిల్లుతుంటాయి.

3-357-క.

జనలోక నివాసకు ల

ర్థిని వినుతింపంగ నతుల ద్వివప్రభచేఁ

దనరుచు మీలిత నిజలో

చనుఁడై వసియించు నతఁడు సముచితలీలన్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జనలోక = జనలోకమున; నివాసకులు = నివసించువారు; అర్థిన్ = కోరి; వినుతింపగన్ = స్తుతింపగా; అతుల = సాటిలేని; దివ్య = దివ్యమైన; ప్రభ = ప్రకాశము; చేనే = చే; తనరుచున్ = అతిశయించుచు; మీలిత = మూసిన; నిజ = స్వంత; లోచనుడు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయి; వసియించున్ = నివసించును; అతడు = అతడు (నారాయణుడు); సముచిత = తగిన; లీలన్ = విధముగ.

భావము:

జనలోక నివాసులైన పుణ్యాత్ములు ఎన్నో విధాల స్తుతిస్తుండగా, సాటిలేని దివ్యమైన వెలుగులు వెదజల్లుతూ, శేషతల్పంమీద కన్నులు మోడ్చి స్వామి చక్కగా శయనించి ఉంటాడు.

3-358-వ.

ఇవిధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధమున.

భావము:

ఈవిధంగా

3-359-⁶సీ.

కైకొని బహువిధ కాలగత్యుపలక్షి-

తము లై యహోరాత్ర తతులు జరగ

శతవత్సరంబులు జనులకుఁ బరమాయు-

వైన రీతిని బంకజాసనునకుఁ

బరమాయు వగు శతాబ్దంబు లందుల సగ-

మరిగిన నదియ పరార్థ మండ్రు

గాన పూర్వార్థంబు గడచుటఁ జేసి ద్వి-

తీయపరార్థంబు దీని పేరు

3-359.1-తే.

కడఁగి పూర్వపరార్థాది కాల మందు

బ్రహ్మకల్పాఖ్య నెంతయుఁ బరఁగు నందు

బ్రహ్మ యుదయించుటం జేసి బ్రహ్మకల్ప

మనియు శబ్దాత్మకబ్రహ్మ మనియు నెగడె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కైకొని = పూనుకొని; బహు = అనేక; విధ = విధములైన; కాల = కాలముయొక్క; గతిన్ =
గమనమును; ఉపలక్షితములు = ఎదురుచూచునవి; ఐ = అయ్యి; అహోరాత్ర = రాత్రింబవళ్ళ;
తతులు = అనేకము; జరగన్ = జరగగా; శత = నూరు (100); వత్సరంబులు = సంవత్సరములు;
జనుల = మానవుల; కున్ = కు; పరమాయువు = జీవితకాలము; ఐన = అయిన; రీతిన్ =
విధముగను; పంకజాసనున్ = బ్రహ్మదేవుని (పంకజాసనుడు - పంకజము (పద్మము)న ఆసీనుడు
(ఉన్నవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); కున్ = కును; పరమాయువు = జీవితకాలము; అగు = అయిన; శత =
నూరు (100); అబ్ధంబులన్ = (బ్రహ్మ) సంవత్సరములు; అందులన్ = అందులో; సగము = సగము
(1/2); అరిగినన్ = జరిగిన; అదియ = అదే; పరార్థము = పరార్థము; అంధ్రున్ = అందురు; కాన =
కావున; పూర్వ = మొదటి; అర్థము = సగము (1/2); కడచుటన్ = గడచిపోవుట; చేసి = వలన;
ద్వితీయపరార్థంబున్ = ద్వితీయపరార్థము; దీని = దీని; పేరు = పేరు;
కడగి = విజృంభించి; పూర్వపరార్థ = పూర్వపరార్థ ముతో; ఆది = మొదలగు; కాలము = కాలము;
అందున్ = అందు; బ్రహ్మకల్ప = బ్రహ్మకల్పము; ఆఖ్యాతన్ = పేరుతో; ఎంతయున్ = ఎంతో; పరగున్
= ప్రసిద్ధమగును; అందున్ = అందులో; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఉదయించుటన్ = పుట్టుట; చేసి =
వలన; బ్రహ్మకల్పము = బ్రహ్మకల్పము; అనియున్ = అనియును; శబ్దాత్మకబ్రహ్మము =
శబ్దాత్మకబ్రహ్మము; అనియన్ = అనియును; నెగడెన్ = వర్ధిల్లెను.

భావము:

ఈవిధంగా అనేక విధాలైన కాలగమనాలతో కూడిన, పగళ్ళు రాత్రులు గడిచిపోతుంటాయి.
మానవుల ఆయుఃప్రమాణం వంద సంవత్సరాలు. అలాగే బ్రహ్మదేవుని ఆయుఃప్రమాణం కూడా
నూరు బ్రహ్మ సంవత్సరాలే. ఆ నూరు సంవత్సరాల మొదటి సగాన్ని పూర్వపరార్థం అని; రెండవ
సగాన్ని ద్వితీయపరార్థం అని అంటారు. ఇలాంటి పూర్వపరార్థం కాలం బ్రహ్మకల్పం అన్నారు. దీనినే
శబ్దబ్రహ్మం అని కూడా అంటారు.

విను మెన్నడు పంకజనా

భుని నాభీసరసి యందు భువనాశ్రయ మై

తనరిన పద్మము పొడవడు

ననఘా యది పద్మకల్ప మన విలసిల్లున్.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఎన్నడున్ = ఎన్నడైతే; పంకజనాభుని = విష్ణుని {పంకజనాభుడు - పంకజము (పద్మము) నాభిన కలవాడు, విష్ణువు}; నాభీ = నాభి అను; సరసిన్ = సరస్సున; అందున్ = లో; భువన = సకల లోకములకు; ఆశ్రయము = ఆశ్రయించుటకు స్థానము; ఐ = అయి; తనరినన్ = విలసిల్లిన; పద్మము = పద్మము; పొడవడున్ = పుట్టుతుందో అప్పుడు; అనఘా = పుణ్యుడా; అది = అది; పద్మకల్పము = పద్మకల్పము; అనన్ = అనగా; విలసిల్లున్ = విలసిల్లును.

భావము:

విదురుడా! వినవయ్యా! లోకాలు అన్నింటికీ ఆశ్రయమై ఉండే పద్మం, పద్మనాభుడు నారాయణుని నాభి అనే సరస్సునుంచి, ఉద్భవించిన ఆ సమయం పద్మకల్పంగా ప్రసిద్ధికెక్కింది.

3-361-వ.

పూర్వార్థాదినిం గలిగిన బ్రహ్మకల్పంబుఁ జెప్పితి; ఇంక ద్వితీయ పరార్థంబు మొదల నెన్నఁ డేని హరి సూకరాకారంబు దాల్చె నది వరాహకల్పం బనం దగు; అట్టి వరాహకల్పం బిప్పుడు వర్తమానం బగుచున్నది; వెండియు.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పూర్వార్థ = పూర్వార్థము యొక్క; ఆదినిన్ = మొదటి కాలమున; కలిగినన్ = ఏర్పడిన;
బ్రహ్మకల్పంబున్ = బ్రహ్మకల్పమును; చెప్పితిన్ = చెప్పితిని; ఇంక = ఇంక; ద్వితీయపరార్థంబున్ =
ద్వితీయపరార్థమును; మొదలన్ = మొదటగా; ఎన్నడున్ = ఏనాడు; ఏనిన్ = అయితే; హరి =
విష్ణుమూర్తి; సూకర = (ఆది) వరాహము {సూకరము - వరాహము, పంది}; ఆకారంబున్ =
ఆకారమును, అవతారమును; తాలెన్ = ధరించెనో, అవతరించెనో; అది = అది; వరాహకల్పంబున్
= వరాహకల్పము; అనన్ = అనుటకు; తగున్ = తగును; అట్టి = అటువంటి; వరాహకల్పంబున్ =
వరాహకల్పము; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; వర్తమానంబునన్ = వర్తమానకాలమున; అగుచున్ =
జరుగుతూ; ఉన్నది = ఉన్నది; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

పూర్వపరార్థం ఆది లోని బ్రహ్మ కల్పాన్ని గూర్చి చెప్పాను విన్నావు కదా; ఇక ద్వితీయపరార్థం
సంగతి విను. ఈ ద్వితీయపరార్థం మొదట్లో హరి వరాహ రూపాన్ని ఎప్పుడు ధరిస్తాడో అది
వరాహకల్పం అంటారు. అటువంటి వరాహకల్పం ఇప్పుడు జరుగుతూ ఉంది.

3-362-సీ.

దీపింపఁ గాలస్వరూపుఁడైనట్టి ప-

ద్మాక్షుఁ డనంతుఁ డనాదిపురుషుఁ

డఖిలవిశ్వాత్మకుఁ డగు నీశునకుఁ బర-

మాణ్వాది యుగపరార్థాంత మగుచు

జరుగు నీ కాలంబు చర్చింప నొక్క ని-

మేష కాలం బయి మెలఁగుచుండుఁ

గాని యీశ్వరునకుఁ గర్త గాఁజాల ది-

క్కాలంబు విను మది గాక దేహ

3-362.1-తే.

మందిరార్థాది కర్మాభిమానశీలు

రైనవారికి నాశ్రయం బగుటచేసి

యరయ హరి తద్గుణవ్యతికరుడు గాన

కాల మమ్మేటి కెన్నడు గర్తగాదు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

దీపింపన్ = ప్రకాశిస్తున్నట్టి; కాల = కాలము యొక్క; స్వరూపుడు = స్వరూపము కలవాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; పద్మాక్షుడు = విష్ణుమూర్తి {పద్మాక్షుడు - పద్మముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; అనంతుడు = విష్ణుమూర్తి {అనంతుడు - అనంతమే స్వరూపమైన వాడు, విష్ణువు}; అనాదిపురుషుడు = విష్ణుమూర్తి {అనాదిపురుషుడు - అనాది (అత్యంతఆది) నుండి ఉన్న పురుషుడు, విష్ణువు}; అఖిలవిశ్వాత్మకుడు = విష్ణుమూర్తి {అఖిలవిశ్వాత్మకుడు - సమస్తమైన భువనములకు ఆత్మయైనవాడు, విష్ణువు}; అగున్ = అయిన; ఈశున్ = విష్ణుమూర్తి {ఈశుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; కున్ = కి; పరమాణువు = పరమాణువు; ఆది = మొదలగు; యుగ = యుగములు; పరార్థమున్ = పరార్థములు; అగుచున్ = అవుతూ; జరుగు = జరిగే; ఈ = ఈ; కాలంబున్ = కాలమును; చర్చింపన్ = ఆలోచిస్తే; ఒక్క = ఒక; నిమేష = నిమేషము; కాలంబున్ = కాలము; అయి = అయ్యి; మెలగుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండున్ = ఉండును; కాని = కాని; ఈశ్వరున్ = విష్ణుని; కున్ = కి; కర్త = కర్త; కాజాలదు = కాలేదు; ఈ = ఈ; కాలంబున్ = కాలము; వినుము = వినుము; అదిగాక = అంతేకాక; దేహ = దేహము; మందిర = గృహములు; అర్థ = ధనము; ఆది = మొదలగు; కర్మ = కర్మము లందు; అభిమానశీలురు = అభిమాన స్వభావము కలవారు; ఐన = అయిన; వారికిన్ = వారికి; ఆశ్రయంబు = ఆశ్రయము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; అరయన్ = తెలిసికొనిన; హరి = విష్ణువు; తత్ = ఆ; గుణ = గుణములకు; వ్యతికరుడు = వ్యతిరేకత కలవాడు; కాన = కనుక; కాలము = కాలము; ఆ = ఆ; మేటికిన్ = గొప్పవానికి; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; కర్త = కర్త; కాదు = కాదు.

భావము:

కాలస్వరూపుడు అయి ప్రకాశించేవాడూ, కమలాల వంటి కన్నులు గలవాడు, ఆద్యంతాలు లేని మహాపురుషుడు, పురాణపురుషుడు, అఖిల లోకాలకూ ఆత్మ అయినవాడు అయిన పరమేశ్వరునకు, పరమాణువు మొదలుకుని పరార్థం పర్యంతం గల కాలం ఒక్క నిమేషంతో సమానం అవుతుంది. కనుకనే భగవంతుడే కాలానికి కర్త; కాని కాలం భగవంతునికి కర్త కాదు. అంతేకాక దేహాలూ, గృహాలూ, సంపదలూ, మొదలైన వాటియందు అభిమానం కలవారికి ఆశ్రయమైనది కాలం. భగవంతుడు ఆ గుణాలకు అతీతుడు. అందుకే ఆయన కర్త యై కాలాన్ని నడిపించుతాడు. కానీ ఆయన్ని కాలం నడిపించదు.

3-363-వ.

మఱియు షోడశవికారయుక్తంబై పృథివ్యాది పంచభూత పరివృతం బయి దశావరణంబులుగలిగి పంచశతోక్తి విస్తీర్ణంబై బ్రహ్మాండకోశంబు దనర్చుచుండు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; షోడశ = పదహారు (16) {షోడశవికారములు = ఏకాదశేంద్రియములు 11 [పంచ జ్ఞానేంద్రియములు (కన్ను, ముక్కు, నాలుక, చెవి, చర్మము), పంచ కర్మేంద్రియములు (కాళ్ళు, చేతులు, వాక్కు, గుదము, గుహ్యేంద్రియము), బుద్ధి] మరియు పంచ భూతములు 5 (భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని, ఆకాశము) }; వికార = మార్పుల; యుక్తంబున్ = కూడినది; ఐ = అయి; పృథివి = పృథివి; ఆది = మొదలగు; పంచభూత = పంచభూతముల {పంచభూతములు - 1 పృథివి 2 వాయువు 3 అప్పు 4 తేజస్సు 5 ఆకాశము}; పరివృతంబు = ఆవరించినది; అయి = అయి; దశ = పది {దశావరణలు - 1 పృథివి 2 వాయువు 3 అప్పు 4 తేజస్సు 5 ఆకాశము 6 అహంకారము 7 మనోమయ 8 జ్ఞానమయ 9 మహత్త్వము 10 ప్రకృతి}; ఆవరణంబులు = ఆవరణలు; కలిగి = కలిగి; పంచశతోక్తి = అయిదువందలకోట్ల (500 కోట్లు); విస్తీర్ణంబున్ = విస్తీర్ణము కలది; ఐ = అయి; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండముల; కోశంబున్ = కోశాగారము; తనర్చుచున్ = విలసిల్లుతూ; ఉండున్ = ఉండును.

భావము:

ఏకాదశేంద్రియములు 11 [పంచ జ్ఞానేంద్రియములు (కన్ను, ముక్కు, నాలుక, చెవి, చర్మము), పంచ కర్మేంద్రియములు (కాళ్ళు, చేతులు, వాక్కు, గుదము, గుహ్యేంద్రియము), బుద్ధి] మరియు పంచ భూతములు 5 (భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని, ఆకాశము) అనే పదహారు వికారములతో కూడి; పృథ్వి జలం వాయువు తేజస్సు ఆకాశం అనే పంచభూతాలతో అవరించబడి; 1 పృథ్వి 2 వాయువు 3 అప్పు 4 తేజస్సు 5 ఆకాశము 6 అహంకారము 7 మనోమయము 8 జ్ఞానమయము 9 మహత్త్యము 10 ప్రకృతి అనే పది విధాలైన ఆవరణలు కలిగి; అయిదు వందల కోట్ల యోజనాల విస్తీర్ణం కలది అయి బ్రహ్మాండకోశం విరాజిల్లుతుంది.

3-364-చ.

హరి పరమాణురూపమున **నందు** వసించి విరాజమానుడై
సరి వెలుగొందు నిమ్మల న**సంఖ్యము** లైన మహాండకోశముల్
నెఱి దన యందు డింద నవ**నీరజనేత్రు** డనంతు డాధ్యు డ
క్షరుడు పరాపరుం డఖిల**కారణకారణు** డప్రమేయు డై.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; పరమాణు = పరమాణువు; రూపమునన్ = రూపములో; అందున్ = దానిలోపల; వసించి = నివసించి; విరాజమానుండు = విలసిల్లుతున్నవాడు; ఐ = అయి; సరి = చక్కగా; వెలుగొందున్ = ప్రకాశించును; నిమ్మలన్ = చక్కగా; అసంఖ్యముల్ = లెక్కించలేనివి; ఐ = అయి; మహాండ = బ్రహ్మాండముల; కోశముల్ = కోశాగారములు; నెఱిన్ = నిండుగా; తన = తన; అందున్ = అందు; డిందన్ = ఇమడిపోగా; నవనీరజనేత్రుడు = విష్ణుమూర్తి {నవనీరజనేత్రుడు - నవ(కొత్త, తాజా) నీరజ (ఫద్యము) వంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు}; అనంతుడు = విష్ణుమూర్తి {అనంతుడు - అనంతమైన స్వరూపముల వాడు, విష్ణువు}; ఆధ్యుడు = విష్ణుమూర్తి {ఆధ్యుడు -

శ్రేష్ఠమైనవాడు, విష్ణువు); అక్షరుడు = విష్ణుమూర్తి {అక్షరుడు, క్షరము (నాశనము) లేనివాడు, విష్ణువు); పరాపరుండు = విష్ణుమూర్తి {పరాపరుడు - పరము (బయట, పైన) ఐనవాటి అన్నిటికన్న పరము యైనవాడు, విష్ణువు); అఖిలకారణకారణుడు = విష్ణుమూర్తి {అఖిలకారణకారణుడు - సమస్త కారణములకును కారణము యైనవాడు, విష్ణువు); అప్రమేయుడు = విష్ణుమూర్తి {అప్రమేయుడు - ప్రమేయము (యదార్థముగా ఎరుగబడుట, కలుగజేసు కొనుట) కు అతీతమైన వాడు, విష్ణువు); ఐ = అయి.

భావము:

లెక్కలేనన్ని మహా బ్రహ్మాండకోశాలు తన ఉదరంలో పదిలపరచుకొని ఉండే పరమేశ్వరుడైన విష్ణువు, పరమాణు రూపంతో ఆ బ్రహ్మాండకోశంలో ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు. తాజాగా వికసించిన కమలాలవంటి కన్నులు గల వాడు, అంతం లేనివాడూ, ఆదిదేవుడూ, అక్షర పరబ్రహ్మమూ అయిన ఆ పరమాత్మ సమస్త కారణాలకూ కారణమైనవాడే అయినప్పటికీ వాటితో ఎటువంటి సంబంధం లేనివాడై ఉంటాడు.

3-365-క.

నిరతిశయోజ్జ్వల తేజ

స్ఫురణం దనరారు పరమపురుషుని విష్ణుం

బురుషోత్తము వర్ణింపను

సరసిజభవ భవులకైన శక్యమే? చెపుమా."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నిరతిశయ = సాటిలేని; ఉజ్జ్వల = ఉజ్వలమైన; తేజస్ = ప్రకాశము; స్ఫురణనన్ = స్ఫురించుతూ; తనరారు = అతిశయించు; పరమపురుషుని = విష్ణుని {పరమపురుషుడు - పరమ (అత్యుత్తమ) పురుషుడు, విష్ణువు); విష్ణున్ = విష్ణుని {విష్ణువు - వ్యాపించువాడ, భగవంతుడు); పురుషోత్తమున్ = విష్ణుని {పురుషోత్తముడు - పురుష (కర్త, చేయువాడు) లలో ఉత్తముడు, విష్ణువు); వర్ణింపను = వర్ణించుటకు; సరసిజభవ = బ్రహ్మదేవుడు {సరసిజభవ - సరసిజ (పద్మము)న పుట్టినవాడు,

బ్రహ్మదేవుడు; భవులు = శివుడు ల {భవుడు - భావము అనుదానికి కారణభూతుడు, శివుడు};
కున్ = కు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; శక్యమే = శక్యమా ఏమి; చెప్పమా = చెప్పుము.

భావము:

సరిపోల్చరానిది అయిన అఖండ అద్భుత తేజస్సుతో విరాజిల్లే ఆ పరమపురుషుణ్ణి, ఆ
పరాత్పరుణ్ణి, ఆ మహావిష్ణువును అభివర్ణించడానికి బ్రహ్మదేవునికీ, పరమశివునికీ కూడా సాధ్యం
కాదు."

3-366-క.

అని మైత్రేయుఁడు విదురుం

కనుగొని వెండియును బలికె "కాలాహ్వయుఁ డై

తనరిన హరి మహిమల నే

వినిపించితి; సృష్టిమహిమ విను మెఱింగింతున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురుని; కనుగొని = చూసి; వెండియున్ =
మరల; పలికెన్ = పలికెను; కాల = కాలము; కాలాహ్వయుడు = కాలాహ్వయుడు {కాలాహ్వయుడు
- కాలము అని పేర్కొనబడు వాడు, విష్ణువు}; ఐ = అయి; తనరిన = విలసిల్లిన; హరి = విష్ణుని {హరి
- దుఃఖములను హరించు వాడు, విష్ణువు}; మహిమలన్ = మహిమలను; నేన్ = నేను;
వినిపించితిన్ = వినిపించాను; సృష్టి = సృష్టి యొక్క; మహిమన్ = మహిమను; వినుము = వినుము;
ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను.

భావము:

ఇలా చెప్పిన మైత్రేయుడు, విదురుణ్ణి చూసి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "కాలస్వరూపుడు అయిన,
శ్రీమహావిష్ణువు మహిమలను నీకు వినిపించాను. ఇంక సృష్టి విశేషాలను చెప్తా విను.

తృతీయ స్కంధము : సృష్టి భేదనంబు

3-367-వ.

పరమేష్ఠి యీ సృష్ట్యాదిని అహమ్మను దేహాభిమానబుద్ధి గల మోహంబును, నంగనాసంగమ, స్రక్చందనాది గ్రామ్యభోగేచ్ఛలు గల మహామోహంబును, దత్ప్రతిఘాతం బైన క్రోధంబు నందు గలుగు నంధతామిస్తంబును, దన్నాశంబు నందు అహమేవమృతోస్మి యను తామిశ్రంబును, జిత్తవిభ్రమంబును నను నవిద్యా పంచక మిశ్రంబుగా సర్వభూతావలిం బుట్టించి యాత్మీయ చిత్తంబునఁ బాపసృష్టిఁ గల్పించుటకుఁ బశ్చాత్తాపంబు నొంది భగవద్ధ్యానామృత పూతమానసుం డై యూర్ధ్వరేతస్కులును, బరమపవిత్రులును నైన సనక సనందన సన త్కుమార సనత్కుజాతు లను మునుల సత్త్వగరిష్ఠుల ధీరజనోత్తముల నార్యుల హరిప్రసన్నులంగా దివ్యదృష్టిం గల్పించి, వారలం జూచి మేమీ యంశంబులం బ్రజలం బుట్టించి ప్రపంచంబు వృద్ధిఁ బొందింపుం డనిన వారలు తద్వచనంబు లపహసించుచుఁ బద్మజంగని మోక్షధర్ములును నారాయణపారాయణులునునై ప్రపంచ నిర్మాణంబునకుఁ బ్రతికూల వాక్యంబులు పలికిన నుదయించిన క్రోధంబు బుద్ధిచే నిగ్రహింపబడినను నరవిందసంభవుని భ్రూమధ్యంబువలనం గ్రోధస్వరూపంబున నీలలోహితుండు నిఖిల సురాగ్రజుండై యుదయించుచు నాక్రందనం బొనరించె నంత.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుడు (పరమేష్ఠి - అత్యుత్తమమైన ఇష్టి (యజ్ఞము) ఐనవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఈ = ఈ; సృష్టి = సృష్టియొక్క; ఆదినిన్ = మొదటిలో; అహం = నేను; అను = అనే; దేహ = దేహమే; అభిమాన = తాను అను; బుద్ధిన్ = భావమున; కల = కలిగిన; మోహంబునున్ = మోహమును; అంగనా = స్త్రీలను; సంగమ = కూడుట; స్రక్ = పూలదండలు; చందన = చందనము, మంచిగంధము; ఆది = మొదలగు; గ్రామ్య = నాటు రకమైన; భోగ = భోగములందు; ఇచ్ఛలు = అనుభవించు కోరికలు; కల = కల; మహా = గొప్ప; మోహంబునున్ = మోహమును; తత్ = వాని; ప్రతిఘాతంబు = అడ్డము కలుగుట వలనది; ఐన = అయిన; క్రోధంబున్ = క్రోధమును; అందున్ =

అందువలన; కలుగు = కలిగే; అంధతామిస్తంబున్ = గుడ్డి చీకటియును, చిమ్మచీకటియును; తత్ =
 దాని; నాశంబున్ = పోగొట్టుకొనుట; అందున్ = అందువలన; అహం+ఏవం = నేనే; మృతః =
 మరణించినవాడిని; ఆస్మిని = అయితిని; అను = అనే; తామిస్తంబునున్ = తామిస్తంబును,
 చీకటియును; చిత్తవిభ్రమమునున్ = మనోవికారమును; అను = అనే; అవిద్యాపంచకమిశ్రంబు =
 అవిద్యాపంచకమిశ్రమములు {అవిద్యాపంచకమిశ్రమములు - అవిద్య అనబడు ఐదింటి గుంపు,
 అవి 1) మోహం, 2) మహామోహం, 3) అంధతామిస్తం, 4) తామిస్తం, 5) చిత్త విభ్రమం}; కాన్ =
 అగునట్లు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవ; ఆవలిన్ = రాశిని; పుట్టించి = సృష్టించి; ఆత్మీయ = తన;
 చిత్తంబునన్ = మనసులో; పాప = పాపముల; సృష్టిన్ = సృష్టిని; కల్పించుటకున్ = సృష్టించుటకు;
 పశ్చాత్తాపంబున్ = పశ్చాత్తాపమును {పశ్చాత్తాపము - పశ్చాత్ ((చేసిన) తరువాతి) తాపము (బాధ)};
 ఒంది = పొంది; భగవత్ = భగవంతుని; ధ్యాన = ధ్యానము అను; అమృత = అమృతము; పూత =
 నిండిన; మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; ఊర్ధ్వరేతస్కులును = ఊర్ధ్వరేతస్కులును
 {ఊర్ధ్వరేతస్కులు - ఊర్ధ్వ గతిని పట్టిన శుక్రమార్గము కలవారు}; పరమ = అత్యంత; పవిత్రులును =
 పవిత్రమైన వారును; ఐన = అయిన; సనక = సనకుడు; సనందన = సనందనుడు; సనత్కుమార =
 సనత్కుమారుడు; సనత్కుజాతులు = సనత్కుజాతుడు; అను = అను; మునులన్ = మునులను;
 సత్త్వగరిష్ఠులన్ = సత్త్వగుణము ఎక్కువ ఉన్నవారిని; ధీర = విద్వాంసులైన; జన = జనులలో;
 ఉత్తములన్ = ఉత్తములను; ఆర్యులన్ = ఉత్తమమైన వర్తన కలవారిని; హరి = విష్ణుని; ప్రసన్నులన్
 = అనుగ్రహము పొందినవారిని; కాన్ = అగునట్లు; దివ్యదృష్టిన్ = దివ్యదృష్టితో చూసి; కల్పించి =
 సృష్టించి; వారలన్ = వారిని; చూచి = చూసి; మీమీ = మీరు మీమీ; అంశంబులన్ = అంశలతో;
 ప్రజలన్ = ప్రజలను; పుట్టించి = పుట్టించి; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమును; వృద్ధిన్ = పెరుగుటను;
 పొందింపుండు = కలిగించండి; అనినన్ = అనగా; వారలు = వారు; తత్ = అతని; వచనంబులన్ =
 మాటలను; అపహసించుచున్ = ఎగతాళి చేస్తూ; పద్మజన్ = బ్రహ్మదేవుని; కని = చూసి; మోక్ష =
 మోక్షమునకు వలసిన; ధర్ములును = ధర్మమార్గ వర్తులు; నారాయణ = నారాయణుని;
 పారాయణులును = సేవించువారును; ఐ = అయి; ప్రపంచ = ప్రపంచము యక్క; నిర్మాణంబునన్ =
 వృద్ధి చేయుట; కున్ = కు; ప్రతికూల = వ్యతిరేకత కల; వాక్యములున్ = మాటలను; పలికినన్ =
 పలుకగా; ఉదయించిన = కలిగిన; క్రోధంబున్ = క్రోధమును; బుద్ధి = బుద్ధి; చేన్ = చేత;
 నిగ్రహింపబడిననున్ = ఆపుకొనినను; అరవిందసంభవుని = బ్రహ్మదేవుని {అరవిందసంభవుడు -
 అరవింద (పద్మము) న సంభవించిన వాడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భూమధ్యంబున్ =

భృకుటి, కనుబొమల మధ్య భాగము; వలనన్ = వలన; క్రోధ = క్రోధము యొక్క; స్వరూపంబునన్ = స్వరూపముతో; నీలలోహితుడు = శివుడు (నీలలోహితుడు - నీలము ఎరుపు రంగులు కలసి ఉన్నవాడు, రుద్రుడు, పరమ శివుడు); నిఖిల = సమస్తమైన; సురా = దేవతలకును; అగ్రజుండు = ముందు పుట్టినవాడు, పెద్దవాడు; ఐ = అయి; ఉదయించుచున్ = పుడుతూ; ఆక్రందనమున్ = రోదనము; ఒనరించెను = చేసెను; అంతన్ = అంతట;

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు సృష్టి ఆరంభంలో అహంకార పూరితమైన దేహాభిమానం గల "మోహం" పుట్టింది; దేహాభిమానం వల్ల స్త్రీ సంభోగం, చందనం, పూలదండలు, మొదలైన గ్రామ్య భోగాలపై ఆసక్తి గల "మహామోహం" పుట్టింది; ఈ కోరికలకు విఘ్నం వలన కలుగు క్రోధంలో కనులు మూసుకుపోయే స్థితి (మహా అజ్ఞానం / గుడ్డి చీకటి) ఏర్పడింది. అదే "అంధతామిస్త్రం"; శరీరమోహం వలన శరీరనాశన భయం మృత్యుభీతి నేను చచ్చిపోతాను అనే భయం ఏర్పడింది. ఇది "తామిస్త్రం" అజ్ఞానం / చీకటి; పై అన్నిటితో మనస్సుకు సంచలనం ఏర్పడింది. ఇది "చిత్త విభ్రమం"; 1) మోహం, 2) మహామోహం, 3) అంధతామిస్త్రం, 4) తామిస్త్రం, 5) చిత్త విభ్రమం అనే ఈ అయిదింటికి అవిద్యాపంచకం, అని పేరు; అవిద్యాపంచకంతో కూడిన భూతకోటిని పుట్టించుట తాను చేసిన "పాపకార్యం" అని బ్రహ్మదేవుడు గుర్తించాడు. మనసులో పశ్చాత్తాపం చెందాడు. బ్రహ్మదేవుడు భగవంతుణ్ణి భగవంతుని ధ్యానం అనే అమృతం వలన ఆయన మనసు పావనం అయింది. అలా పవిత్రుడైన చతుర్ముఖుడు తన దివ్యదృష్టితో అస్థిలత బ్రహ్మచారులు, పరమ పావనులు, సత్వగుణ సంపన్నులు, ధీరవరేణ్యులు, మాన్యులు అయిన సనకుడు, సనందనుడు, సనత్కుమారుడు, సనత్కుజాతుడు అను నలుగురు మునులను సృష్టించాడు. భగవదనురక్తులైన వారితో "మీమీ అంశలతో ప్రజల్ని సృష్టించి ప్రపంచాన్ని వృద్ధి చేయండి" అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుని మాటలు విన్న సనకాదులకు నవ్వు వచ్చింది. మోక్షాసక్తులు, శ్రీమహావిష్ణువు పరమ భక్తులు అయిన వారు పద్మసంభవుని అపహాస్యం చేస్తూ ప్రపంచ నిర్మాణానికి ప్రతికూలంగా మాట్లాడారు. వారు తన ఆజ్ఞను తిరస్కరించినందుకు చతుర్ముఖునికి కోపం వచ్చింది. బుద్ధిబలంతో ఆ ఆగ్రహాన్ని ఎంత నిగ్రహించుకున్నా ఆయన కనుబొమల నడుమ నుండి నీలం, ఎరుపు రంగుతో "నీలలోహితుడు" పుట్టాడు. అతడు పుడుతూనే పెద్దగా రోదనం చేసాడు.

3-368-మ.

జననం బందిన నీలలోహితుడు గంజాతాసనుం జాచి యి
ట్లను నో దేవ! మదాఖ్య లెట్టివి మదీ యావాసముల్ వీక నా
కనయంబున్నెఱిగింపవే యనుడు నయ్యంభోజగర్భుండు లా
లనముం దోపఁ గుమార! నీ జననవేళన్ రోదనం బిచ్చుటన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

జననంబున్ = పుట్టుక; అందినన్ = పొందగా; నీలలోహితుడు = శివుడు (నీలలోహితుడు - నీలము
ఎరుపు రంగులు కలసి ఉన్నవాడు, శివుడు, రుద్రుడు); కంజాసనున్ = బ్రహ్మదేవుని (కంజాసనుడు
- కంజము (పద్మము) ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనున్ =
అనెను; ఓ = ఓ; దేవా = బ్రహ్మదేవుడా; మత్ = నా యొక్క; ఆఖ్యాతలు = బోధనలు; ఎట్టివి =
ఎలాంటివి; మదీయ = నా యొక్క; ఆవాసముల్ = నివాసములు; వీకన్ = జెడార్యముతో; నాకున్ =
నాకు; అనయంబున్ = తప్పక; ఎఱిగింపవే = తెలుపుము; అనుడున్ = అనగా; ఆ = ఆ;
అంభోజగర్భుండు = బ్రహ్మదేవుడు (అంభోజగర్భుడు - అంభోజము (పద్మము) న గర్భుడు
(పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); లాలనమున్ = బుజ్జగింపు; తోపన్ = ధోరణితో; కుమార = పుత్రుడా;
నీ = నీ యొక్క; జననము = పుట్టిన; వేళన్ = సమయములో; రోదనంబున్ = ఏడ్చుటను; ఇచ్చుటన్
= చేయుటచేత.

భావము:

ఆవిధంగా జన్మించిన నీలలోహితుడు బ్రహ్మదేవుని “ఓ దేవా! నేను ఎవరిని? నా పేరు ఏమిటి? నా
నివాస స్థలం ఏమిటి?” అంటూ ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు పద్మం లో పుట్టిన ఆ చతుర్ముఖుడు
అతనిని లాలిస్తూ ఇలా అన్నాడు “పుత్రా! నువ్వు పుట్టగానే గట్టిగా ఏడ్చావు కదా!

3-369-తే.

రుద్రనామంబు నీకు నిరూఢమయ్యెఁ

జంద్ర సూర్యానలానిల సలిల గగన

పుథివి ప్రాణ తపోహృదింద్రియము లనఁగఁ

గలుగు నేకాదశస్థానముల వసింపు."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

రుద్ర = రుద్రుడు అను; నామంబున్ = పేరు; నీకున్ = నీకు; నిరూఢము = స్థిరపడినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; చంద్ర = చంద్రుడు; సూర్య = సూర్యుడు; అనల = అగ్ని; అనిల = వాయువు; సలిల = జలము; గగన = ఆకాశము; పుథివి = భూమి; ప్రాణ = ప్రాణములు; తపస్ = తపస్సు; హృది = హృదయము; ఇంద్రియములు = ఇంద్రియములు; అనగన్ = అని; కలుగు = ఉండు; ఏకాదశ = పదకొండు (11); స్థానములన్ = ప్రదేశములందు; వసింపుము = నివసింపుము {రుద్రుని ఏకాదశ స్థానములు - 1 చంద్రుడు 2 సూర్యుడు 3 అగ్ని 4 వాయువు 5 జలము 6 ఆకాశము 7 భూమి 8 ప్రాణములు 9 తపస్సు 10 హృదయము 11 ఇంద్రియములు}.

భావము:

అలా పుట్టగానే రోదన చేయటం వలన నీకు "రుద్రుడు" అనే పేరు స్థిరపడింది. 1) చంద్రుడు, 2) సూర్యుడు, 3) అగ్ని, 4) వాయువు, 5) జలం, 6) ఆకాశం, 7) భూమి, 8) ప్రాణం, 9) తపస్సు, 10) హృదయం మరియు 11) ఇంద్రియాలు అనే పదకొండు నీకు నివాస స్థానాలు." అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. వాటిని ఏకాదశ రుద్ర నివాస స్థానాలు అంటారు.

3-370-వ.

అని వెండియు "మన్యు మను మహాకాల మహా చ్చివ ఋతధ్వ జోరురేతో భవ కాల వామదేవ ధృతవ్రతు లను నేకాదశ నామంబులు గలిగి ధీ వృత్త్య నోమా నియు త్వర్షి రి లాంబి కేరావతీ సుధా దీక్షా నామ పత్నీ సమేతుండవై పూర్వయుక్తంబు లయిన నామంబులం దత్తన్నివాసంబుల వసియించి ప్రజలం గల్పింపు" మని నిర్దేశించిన భగవంతుం డగు నీలలోహితుండు విశ్వగురుం డైన పితామహునిచే నియుక్తుండై సత్త్వాకృతి స్వభావంబుల నాత్మసము లైన ప్రజలం గల్పించె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరల; మన్యు = మన్యువు; మను = మనువు; మహాకాల = మహాకాలుడు; మహచ్ఛివ = మహచ్ఛివుడు; ఋతధ్వజ = ఋతధ్వజుడు; ఉరురేతన్ = ఉరురేతసుడు; భవ = భవుడు; కాల = కాలుడు; వామదేవ = వామదేవుడు; ధృతవ్రతులు = ధృతవ్రతుడు; అను = అనే; ఏకాదశ = పదకొండు (11); నామంబులున్ = పేర్లను {నీలోహితుని ఏకాదశ నామములు - 1 మన్యువు 2 మనువు 3 మహాకాలుడు 4 మహాశివుడు 5 ఋతధ్వజుడు 6 ఉరురేతసుడు 7 భవుడు 8 కాలుడు 9 వామదేవుడు 10 ధృతవ్రతుడు 11 నీలలోహితుడు}; కలిగి = ఉండి; ధీ = బుద్ధి శక్తి; వృత్తి = వర్తన; అశన = ఆకలి; ఉమా = కాలవిరామమైన కాలజ్ఞానము; నియుత్ = లక్షసంఖ్య గలది; సర్పి = ప్రసారశక్తి; ఇల = ద్రవ్యశక్తి; అంబిక = మాతృ శక్తి; ఇరావతి = విద్యుచ్ఛక్తి; సుధ = చిత్తస్థైర్యశక్తి; దీక్ష = శ్రద్ధ; నామ = పేర్లు కల; పత్నీ = భార్యల {నీలలోహితుని ఏకాదశ మూర్తులకు భార్యలు - 1 ధీర 2 వృత్తి 3 అశన 4 ఉమ 5 నియుతి 6 సర్పి 7 ఇల 8 అంబిక 9 ఇరావతి 10 సుధ 11 దీక్ష}; సమేతుండవు = కూడినవాడవు; ఐ = అయి; పూర్వ = ముందు, ఇదివరకు; యుక్తంబులు = చెప్పబడినవి; అయిన = అయిన; నామంబులన్ = పేర్లతో; తత్తత్ = ఆయా; నివాసంబులన్ = తావులలో; వసించి = నివసించి; ప్రజలన్ = ప్రజలను; కల్పింపుము = సృష్టింపుము; అని = అని; నిర్దేశించిన = ఆజ్ఞాపించగా; భగవంతుడు = పూజ్యుడు; అగు = అయిన; నీలలోహితుండు = రుద్రుడు; విశ్వగురుండు = బ్రహ్మదేవుడు {విశ్వగురుడు - విశ్వమునకు గురువు అయినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఐన = అయిన; పితామహుని = తండ్రి, బ్రహ్మదేవుని {పితామహుడు - తండ్రులలో గొప్పవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; చేన్ = చేత; నియుక్తుండు = నియమింపబడినవాడు; ఐ = అయి; సత్త్వన్ = సత్తువ; ఆకృతిన్ = స్వరూపము; స్వభావంబులన్ = స్వభావములలో; ఆత్మ = తనకు; సములు = సమానమైనవారు; ఐన = అయిన; ప్రజలన్ = ప్రజలను; కల్పించెన్ = సృష్టించెను.

భావము:

అలా చెప్పిన బ్రహ్మదేవుడు రుద్రునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు "అంతేకాదు కుమారా! మన్యువు, మనువు, మహాకాలుడు, మహాత్ము, శివుడు, ఋతధ్వజుడు, ఉరురేతసుడు, భవుడు, కాలుడు, వామదేవుడు, ధృతవ్రతుడు అనే ఏకాదశనామాలు కలిగి ఉండు. ధీ, వృత్తి, అశన, ఉమ, నియుతి,

సర్పి, ఇల, అంబిక, ఇరావతి, సుధ, దీక్ష అనే పేర్లు కలిగిన ఏకాదశ పత్నులుతో కూడి, ఇంతకు ముందు నిర్దేశించిన ఏకాదశ నామాలతో, ఏకాదశ భార్యలతో ఆయా ఏకాదశ స్థానాలు (చంద్రుడు, సూర్యుడు, అగ్ని, వాయువు, జలం, ఆకాశం, భూమి, ప్రాణం, తపస్సు, హృదయం, ఇంద్రియాలు) యందు ఉంటూ ప్రజల్ని సృష్టించు" అని విశ్వానికి గురువు అయిన బ్రహ్మదేవుడు ఆజ్ఞాపించాడు. ఆ ప్రకారంగా తనతో సమానమైన సత్తువ (బలం), ఆకారం, స్వభావం కలిగిన ప్రజలను సృష్టించాడు.

3-371-ఉ.

రుద్రునిచేత నీగతి నిరూఢమతిన్ సృజియింపఁ బడ్డ యా
రుద్రగణంబు లోలి నవరుద్ధత విశ్వము మ్రింగె నమ్మహా
పద్రవశాంతి కై యజఁడు భర్గులఁ జూచి "కుమారులార! మీ
రౌద్ర విలోక నానల భరంబునఁ గ్రాగె సమస్త లోకముల్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

రుద్రుని = అగ్నిదేవుని; చేతన్ = చేత; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; నిరూఢ = నిశ్చయించుకొనిన;
మతిన్ = మనసుతో; సృజియింపబడ్డ = సృష్టించబడిన; ఆ = ఆ; రుద్రగణంబులు = రుద్రగణములు
{రుద్రగణములు - రౌద్రస్వభావము కల సమూహములు}; ఓలిన్ = క్రమముగా; అవరుద్ధతన్ =
అడ్డము కలుగుట వలన; విశ్వమున్ = విశ్వమును; మ్రింగెన్ = మింగెను; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప;
ఉపద్రవ = ఆపద; శాంతి = శాంతిపజేయుట; కై = కొరకు; అజఁడు = బ్రహ్మదేవుడు {అజఁడు -
జన్మములేని వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; భర్గులను = వేగునట్లు చేయుచున్న వారిని; చూచి = చూసి;
కుమారులార = పిల్లలూ; మీ = మీ యొక్క; రౌద్ర = రౌద్రమైన {రౌద్రము - భయంకరమైన కోపము
వంటి నవరసములలోని ఒక రసము}; విలోకన్ = తీక్షణమైన చూపుల నుండి పుట్టిన; అనల =
మంటల; భరంబునన్ = బాధతో; క్రాగెన్ = కాగిపోయినవి; సమస్త = సమస్తమైన; లోకముల్ =
లోకములును.

భావము:

రుద్రుడు ఈ విధంగా రుద్రుడు సృష్టించిన రుద్రగణాలు ఈ విశ్వాన్నంతా అనాయాసంగా, అమాంతం మ్రింగేశాయి. ఆ మహా ప్రమాదాన్ని శాంతింపచేయటానికై బ్రహ్మదేవుడు వారిని చేరపిలిచి "కుమారులారా! చూసారా! మీ చూపుల అగ్నిజ్వాలలలో సమస్తలోకాలూ మండిపోయాయి.

3-372-క.

మీ సృష్టి సాలు నింకన్

ధీసత్తములార! వినుడు ధృతి మీరు తపో

వ్యాసంగచిత్తులై చనుఁ

డాసన్మంగళము లగు దృఢంబుగ మీకున్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మీ = మీ యొక్క; సృష్టి = సృష్టి; చాలున్ = చాలును; ఇంకన్ = ఇంక; ధీ = బుద్ధి; సత్తములార = సత్తవ కలవారులారా; వినుడు = వినండి; ధృతిన్ = దీక్షవహించి; మీరు = మీరు; తపస్ = తపస్సు నందు; వ్యాసంగ = మిక్కిలి సంగము కల; చిత్తులు = చిత్తము కలవారు; ఐ = అయి; చనుడా = ప్రవర్తింపుడు; సత్ = మంచి; మంగళములు = శుభములు; అగున్ = కలుగును; దృఢంబుగన్ = తప్పకను; మీకున్ = మీకు.

భావము:

నాయనలారా! మీరు బుద్ధిమంతులు, ధైర్యవంతులు, నా మాట వినండి. ఇంక చాలు; మీరు సృష్టించటం చాలించండి. చక్కగా అరణ్యాలకు వెళ్ళి ఏకాగ్రచిత్తులై, తపస్సు చేసుకోండి. మీకు తప్పక శుభం కలుగుతుంది.

3-373-మ.

భగవంతుం బురుషోత్తమున్ హరిఁ గృపాపాథోధి లక్ష్మీశ్వరున్
 సుగుణభ్రాజితు నచ్యుతుం బరుఁ బరంజ్యోతిం బ్రభున్ సర్వభూ
 తగణావాసు నధోక్షజన్ శితజనత్రాణైకపారీణు నా
 జగదాత్ముం గనుచుందు రార్యులు తపశ్శక్తిన్ స్ఫుటజ్ఞానులై."
 ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భగవంతున్ = విష్ణుమూర్తిని {భగవంతుడు - పూజనీయుడు, విష్ణువు}; పురుషోత్తమున్ =
 విష్ణుమూర్తిని {పురుషోత్తముడు - పురుషు (కర్త, చేయువాడు) లలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; హరిన్ =
 విష్ణుమూర్తిని {హరి - దుఃఖములను హరించు వాడు, విష్ణువు}; కృపాపాథోధిన్ = విష్ణుమూర్తిని
 {కృపాపాథోధి - దయకు పాథోధి (సముద్రము) వంటి వాడు, విష్ణువు}; లక్ష్మీశ్వరున్ = విష్ణుమూర్తిని
 {లక్ష్మీశ్వరుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; సుగుణభ్రాజితున్ = విష్ణుమూర్తిని {సుగుణభ్రాజితుడు -
 సద్గుణములతో విలసిల్లు వాడు}; అచ్యుతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అచ్యుతుడు - పతనము లేనివాడు,
 విష్ణువు}; పరున్ = విష్ణుమూర్తిని {పరుడు - సమస్తమునకు పరమై (పైన) ఉండు వాడు, విష్ణువు};
 పరంజ్యోతిన్ = విష్ణుమూర్తిని {పరంజ్యోతి - అత్యుత్తమ ప్రకాశకము, విష్ణువు}; ప్రభున్ =
 విష్ణుమూర్తిని {ప్రభువు - ఏలిక, సమర్థుడు, విష్ణువు}; సర్వభూతగణావాసున్ = విష్ణుమూర్తిని
 {సర్వభూతగణావాసుడు - సమస్తమైన జీవరాశి యందును ఆత్మరూపమున ఉండువాడు,
 విష్ణువు}; అధోక్షజన్ = విష్ణుమూర్తిని {అధోక్షజుడు - ఇంద్రియములపై అధికారము కలవాడు,
 సమస్తమును తనకు దిగువుననే ఉండుటచే క్రిందికి మాత్రమే చూచువాడు, విష్ణువు};
 శితజనత్రాణైకపారీణున్ = విష్ణుమూర్తిని {శితజనత్రాణైకపారీణుడు - ఆశ్రయించిన జనుల
 త్రాణము (రక్షించుట) అను మిక్కిలి నేర్పు కలవాడు, విష్ణువు}; ఆ = ఆ; జగదాత్మున్ = విష్ణుమూర్తిని
 {జగదాత్ముడు - జగత్తు (విశ్వము) తన స్వరూపము ఐనవాడు, విష్ణువు}; కనుచున్ = చూస్తూ;
 ఉందురు = ఉంటారు; ఆర్యులు = సత్ప్రవర్తన కలవారు; తపస్ = తపస్సువలన కలిగిన; శక్తిన్ =
 శక్తితో; స్ఫుట = స్పష్టమైన; జ్ఞానులు = జ్ఞానము కలవారు; ఐ = అయి.

భావము:

శ్రీమన్నారాయణుడు భగవంతుడు, పురుషోత్తముడు కరుణాసముద్రుడు, లక్ష్మీవల్లభుడు, సద్గుణసంపన్నుడు, అచ్యుతుడు, పరమాత్ముడు, పరంజ్యోతి, సర్వేశ్వరుడు, సర్వాంతర్యామి, అధోక్షజుడు, జగన్నాథుడు, ఆర్త జన రక్షా పరాయణుడు; ఆయనను సుజ్ఞానులు తమ తపశ్శక్తివల్ల దర్శించగలుగుతారు. మీరు కూడా తపస్సు చేసి ఆయనను దర్శించండి" అన్నాడు బ్రహ్మదేవుడు.

3-374-వ.

అనిన విని.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని.

భావము:

రుద్రులు ఇలా చెప్పిన బ్రహ్మదేవుని మాట విన్నారు.

3-375-ఉ.

కైకొని యిట్లు పంకరుహగర్భనియంత్రులు లైన రుద్రులు
ఉద్రేకముఁ దక్కి కానలకు ధీమతు లై తపమాచరింప న
స్తోత్ర చరిత్ర లేగిరి చతుర్ముఖుఁ డంతఁ బ్రపంచకల్పనా
లోకనుఁ డై సృజించె జనలోక శరణ్యుల ధీవరేణ్యులన్.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

కైకొని = స్వీకరించి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; పంకరుహగర్భ = బ్రహ్మదేవునిచే పంకరుహగర్భుడు -
పంక రుహము (నీట పుట్టినది, పద్మము) నందు గర్భుడు (పుట్టిన వాడు), బ్రహ్మదేవుడు;
నియంత్రులు = నియమింపబడినవారు; ఐన = అయిన; రుద్రులు = రుద్రులు; ఉద్రేకమున్ =

ఉద్రేకమును; తక్కి = తగ్గినవారై; కానలన్ = అడవుల; కున్ = కు; ధీమంతులు = ధారణశక్తి కలవారు;
 ఐ = అయి; తపమున్ = తపస్సును; ఆచరింపన్ = చేయుటకు; అస్తోక = గొప్ప; చరిత్రలు = ప్రవర్తన
 కలవారు; ఏగిరి = వెళ్ళిరి; చతుర్ముఖుడు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - నాలుగు తలలు
 కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; అంతన్ = అంతట; ప్రపంచ = ప్రపంచమును; కల్పనా = సృష్టింపవలెనను;
 ఆలోకనుండు = దృష్టి కలవాడు; ఐ = అయి; సృజించెన్ = సృష్టించెను; జన = జన్మించిన; లోక =
 లోకములును; శరణ్యులన్ = రక్షించువారిని; ధీ = బుద్ధిమంతులలో; వరేణ్యులన్ = శ్రేష్టులను.

భావము:

ఆ సచ్చరిత్రులైన రుద్రులు చతుర్ముఖుని ఆజ్ఞానుసారం తమ రౌద్రావేశాన్ని అణచుకున్నారు.
 ఉద్రేకాన్ని తగ్గించుకున్నారు. అరణ్యాలకు వెళ్ళి తపోనిమగ్నులైయ్యారు. అనంతరం బ్రహ్మ
 ప్రపంచాన్ని సృష్టించాలనే దృష్టి కలవాడై ఈసారి మానవ లోకానికి శరణ్యులూ మతిమంతులలో,
 అగ్రగణ్యులూ అయిన వారిని సృజించాడు.

3-376-తే.

వినుము, భగవద్బలాన్విత వినుత గుణులు

భువన సంతానహేతు విస్ఫురణ కరులు

పద్మసంభవ తుల్య ప్రభావ యుతులు

పదురు గొడుకులు పుట్టిరి భవ్యయశులు.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

వినుము = వినుము; భగవత్ = భగవంతుని; బల = శక్తితో; ఆన్విత = కూడి; వినుత = స్తుతింపబడు;
 గుణులు = గుణములు కలవారు; భువన = ప్రపంచమును, సృష్టిని; సంతాన = విస్తరించుటకు;
 హేతు = కారణములను; విస్ఫురణ = ప్రకాశము; కరులు = చేయువారు; పద్మసంభవ =
 బ్రహ్మదేవునితో {పద్మసంభవుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; తుల్య = సమానముగా;
 ప్రభావ = ప్రభావము; యుతులు = కలవారు; పదురు = పదిమంది (10) {బ్రహ్మదేవుని పదుగురు
 కొడుకులు - 1 అంగుష్ఠమున, దక్షుడు 2 ఊరువుల, నారదుడు 3 నాభిన, పులహుడు 4 కర్ణముల,

పులస్తుడు 5 త్వక్కున, భృగువు 6 హస్తమున, క్రతువు 7 నాస్యంబున, అంగిరసుడు 8 ప్రాణమున, వసిష్ఠుడు 9 మనమున, మరీచుడు 10 కన్నుల అత్తి -- పుట్టిరి; కొడుకులన్ = పుత్రులు; పుట్టిరి = పుట్టిరి; భవ్య = శుభకరమైన; యశులు = కీర్తికలవారు.

భావము:

భగవంతుని అనుగ్రహ బలంతో కూడిన సద్గుణాలు కలవారు, జీవుల అభివృద్ధికి కారణభూతులు, బ్రహ్మతో సమానమైన ప్రభావం కలవారు, విశాలమైన యశస్సు కలవారు, అయిన పదిమంది కొడుకులు బ్రహ్మదేవుడుకు జనించారు.

3-377-^{సీ}.

అరవింద సంభవు నంగుష్ఠమున దక్షుఁ-
డూరువువలనను నారదుండు,
నాభిఁ బులహుఁడు, గర్జములఁ బులస్తుండు-
త్వక్కున భృగువు, హస్తమునఁ గ్రతువు,
నాస్యంబువలన నయ్యంగిరసుఁడు, ప్రాణ-
మున వసిష్ఠుఁడు, మనమున మరీచి,
గన్నుల నత్రియుఁ గాఁబుత్రదశకంబు-
గలిగిరి వెండియు నలినగర్భ

3-377.1-^{తే}.

దక్షిణస్తనమువలన ధర్మ మొదవె
వెన్నువలనను నుదయించె విశ్వభయద
మైన మృత్యు, వధర్మంబు నంద కలిగె,
నాత్మఁ గాముండు జననము నందె మఱియు.
ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అరవిందసంభవుని = బ్రహ్మదేవుని {అరవిందసంభవుడు - అరవింద (పద్మము) న సంభవించిన వాడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; అంగుష్ఠమునన్ = బొటకనవేలి యందు; దక్షుడు = దక్షుడు; ఊరువులు = తోడలు; వలనన్ = వలన; నారదుండు = నారదుడు; నాభిన్ = బొడ్డున; పులహుడు = పులహుడు; కర్ణములన్ = చెవులందు; పులస్త్యుండు = పులస్త్యుడు; త్వక్కున = చర్మమున; భృగువు = భృగువు; హస్తమున = చేతియందు; క్రతువు = క్రతువు; ఆస్యంబు = ముఖము; వలనన్ = వలన; ఆ = ఆ; అంగీరసుడు = అంగీరసుడు; ప్రాణమునన్ = ప్రాణమునందు; వసిష్ఠుడు = వసిష్ఠుడు; మనమునన్ = మనస్సునందు; మరీచి = మరీచి; కన్నులన్ = కన్నులలో; అత్రియున్ = అత్రి; కాన్ = అగునట్లు; పుత్ర = పుత్రులు; దశకంబున్ = పదిమంది (10); కలిగిరి = పుట్టిరి; వెండియున్ = ఇంకనూ; నలినగర్భు = బ్రహ్మదేవుని {నలినగర్భుడు - నలినము (పద్మము)న గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; దక్షిణ = కుడి; స్థనము = రొమ్ము; వలనన్ = వలన; ధర్మము = ధర్మము; ఒదవెన్ = పుట్టెను; వెన్ను = వెన్నెముక; వలనన్ = వలన; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; విశ్వ = విశ్వమునకు; భయదము = భయమును కలిగించునది; ఐన = అయిన; మృత్యువు = మరణము; అధర్మంబున్ = అధర్మము; అందన్ = దానిలో; కలిగె = పుట్టెను; ఆత్మన్ = ఆత్మనుండి; కాముండు = మన్మథుడు {కాముడు - కామమును ప్రేరేపించు వాడు, మన్మథుడు}; జననము = పుట్టుక; ఒందెన్ = పొందెను; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

బ్రహ్మ బొటనవ్రేలు నుండి "దక్షుడు", తోడనుండి "నారదుడు", నాభి నుండి "పులహుడు", చెవులనుండి "పులస్త్యుడు", చర్మంనుండి "భృగువు", చేతి నుండి "క్రతువు", ముఖంనుండి "అంగీరసుడు", ప్రాణంనుండి వశిష్ఠుడు, మనస్సునుండి మరీచి, కన్నులనుండి "అత్రి" ఆవిర్భవించారు. ఈవిధంగా పదిమంది కుమారులు పుట్టారు. ఇంకా బ్రహ్మ దేవుని కుడి వైపు స్థనంనుండి "ధర్మం" జనించింది. వెన్నునుండి లోకభయంకరమైన "మృత్యువ్రా", జనించాయి. ఆత్మనుండి "మన్మథుడు" పుట్టాడు.

భూయుగళంబునఁక్రోధంబు నధరంబు-

నందు లోభంబు నాస్యమున వాణి

యును మేధ్ర మందుఁ బయోధు లపానంబు-

నందు నఘాశ్రయుఁ డైన నిర్పతి

లాలితచ్ఛాయవలన దేవహతాతివి-

భుండు గర్దముఁడును బుట్టి రంత

నబ్జజుఁ డాత్మదేహమున జనించిన-

భారతిఁ జూచి విభ్రాంతిఁ బొరసి

3-378.1-తే.

పంచశరబాణనిర్భిన్నభ్రావుఁ డగుచుఁ

గూతు రని పాపమునకు సంక్రోచపడక

క్రవయఁ గోరిన జనకునిఁ గని మరీచి

మొదలుగాఁ గల యమ్మునిమ్ముఖ్యు లెఱిగి.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

భూయుగళంబునన్ = కనుబొమలజంట వలన; క్రోధంబున్ = క్రోధమును; అధరంబునన్ = పెదవి;
అందున్ = అందు; లోభంబున్ = లోభము, పీసినారితనము; ఆస్యమున = నోటినుండి; వాణియును
= సరస్వతియును; మేధ్రంబు = పురుషావయవము; అందున్ = లో; పయోధులు = సముద్రములు;
అపానంబునన్ = గుదము; అందున్ = అందు; అఘ = పాపములకు; ఆశ్రయుడు = ఆశ్రయమైన
వాడు; ఐన = అయినట్టి; నిర్పతి = నిర్పతియును (నిర్పతి - అష్టదిక్పాలకులలో ఒకడు, నైర్పతి మూల
(దక్షిణపశ్చిమ)ను ఏలెడి దిక్పాలకుడు); లాలితచ్ఛాయ = క్రీనీడ; వలనన్ = వలన; దేవహతాతి =
దేవహతాతి యొక్క; విభుండు = భర్త; కర్దముడున్ = కర్దముడును; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అంతన్ =
అంతట; అబ్జజుడు = బ్రహ్మదేవుడు (అబ్జజుడు - అబ్జము (పద్మము) న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు);
ఆత్మ = తన; దేహమునన్ = శరీరమువ; జనించిన = పుట్టిన; భారతిన్ = సరస్వతిని; చూచి = చూసి;
విభ్రాంతి = విమోహము; పొరసి = పొంది; పంచశర = మన్మథుని (పంచశరుడు - అయిదు (పుష్ప)

బాణములు కలవాడు, మన్మథుడు; బాణ = బాణములకు; నిర్భిన్న = చెదరిన; భావుండు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కూతురు = పుత్రిక; అని = అని; పాపమున = పాపమున; కున్ = కు; సంకోచపడక = సంకోచించక; కవయన్ = కలవవలెనని; కోరినన్ = అనుకొనుచున్న; జనకుని = తండ్రిని; కని = చూసి; మరీచి = మరీచి; మొదలుగాగల = మొదలగు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ముఖ్యులు = శ్రేష్టులు; ఎఱిగి = తెలిసికొని.

భావము:

బ్రహ్మదేవుని కనుబొమ్మలనుండి "క్రోధం", పెదవులనుండి, "లోభం" పుట్టింది; ముఖమునుండి "సరస్వతి"; పురుషాంగం నుండి "సముద్రాలు"; మలద్వారం నుండి పాపాశ్రయమైన "నిర్వతి", నీడనుండి దేవహతి భర్త యగు "కర్ణముడు" జన్మించారు. అంత బ్రహ్మదేవుడు తన దేహం నుండి పుట్టిన సరస్వతిని చూసి ఆమె సౌందర్యానికి మోహపరవశుడు అయ్యాడు. మన్మథుని పుష్పబాణాలు ఆయన హృదయాన్ని భేదించాయి. కన్నకూతురు అనే సంకోచం లేకుండా పాపానికి వెనుకాడక వ్యామోహంతో ఆమె వెంటపడ్డాడు. తమ తండ్రి దుశ్చర్యను మరీచి మొదలుగాగల మునివర్యులకు తెలిసింది.

3-379-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనిరి = అనిరి.

భావము:

బ్రహ్మదేవుని దుశ్చర్యను మరీచి మొదలుగాగల మునివర్యులు తెలుసుకొని ఇలా అన్నారు.

3-380-ఉ.

"**చాలు** బురే సరోజభవ! **స**త్పథవృత్తిఁ దొఱంగి కూతు ని

ట్లలరి వై రమింప హృద**యం**బునఁ గోరుట ధర్మరీతియే

బేలరి వైతి నీ తగవుఁ బెద్దతనంబును నేలపాలుగా

శీలము వోవఁదట్టి యిటుసేసిన వారలు మున్ను గల్గిరే?

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

చాలున్ = చాలును; పురే = జెరా; సరోజభవ = బ్రహ్మదేవుడా (సరోజభవ - సరోజము (పద్మము)న పుట్టినవాడ); సత్ = మంచి; పథ = మార్గమున; వృత్తిన్ = ప్రవర్తించుట నుండి; తొలగి = తొలగి; కూతున్ = కూతురుని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; ఆలరివి = దుశ్శీలుడవు; ఆ = అయి; రమింపన్ = కలవాలని; హృదయంబునన్ = మనసున; కోరుటన్ = ఆశించుట; ధర్మ = ధర్మమైన; రీతియే = పద్ధతా; బేలరివి = మోసకాడవు, వంచకుడవు; ఐతి = అయినావు; నీ = నీ యొక్క; తగవున్ = న్యాయము; పెద్దతనంబున్ = పెద్దతనమును; నేలపాలు = పనికిరాకపోవునట్లు (నేలపాలు - మట్టిలోకి పాలు (చెందునట్లు, కలియునట్లు)); కాన్ = అయ్యేలా; శీలమున్ = శీలమును; పోవదట్టి = పోగొట్టుకొని; ఇటు = ఈ విధముగా; చేసిన = చేయు; వారలు = వారు; మున్ను = ఇంతకు ముందు; కల్గిరే = ఉన్నారా.

భావము:

"ఓ పద్మంలో పుట్టిన బ్రహ్మదేవుడా! చాలు చాలయ్యా సన్మార్గాన్ని కాలదన్ని కన్నకూతురుపై కన్నేసి కలవాలని చూస్తున్నావు. ఇదెక్కడి ధర్మమయ్యా! ఎంతటి మోసగాడిని అయ్యావు. ఇంతటి పాపానికి ఒడిగట్టి, నీ న్యాయం, పెద్దరికం మట్టిపాలుచేసావు. నీ శీలం అంతా పోయింది. ఇలా చేసిన ఘనులు ఇంతకుముందు ఎప్పుడైనా ఉన్నారా.

3-381-ఉ.

నీవు మహానుభావుఁడ వనింద్యచరిత్రుఁడ విట్టిచోట రా

జీవభవుండు దా విధినిషేధము లాత్మ నెఱుంగఁ డయ్యె నీ

భావభవప్రసూన శర బ్రాధితుఁ డై తన కూతుఁ బొందెఁబో

వావిదలంపలే కనుచు వారక లోకులు పువ్వు దిట్టరే.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

నీవు = నీవు (చూస్తే); మహానుభావుడవు = గొప్పవాడవు; అనింద్య = నిందలులేని; చరిత్రుడవు = ప్రవర్తన కలవాడవు; ఇట్టి = ఇలాంటి; చోటన్ = తావులలో; రాజీవభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {రాజీవభవుడు - రాజీవము (ఎఱ్ఱకలువ) యందు భవ (పుట్టిన) వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; తాన్ = తను; విధి = చేయవలసినవి; నిషేధములున్ = చేయతగనివియును; ఆత్మన్ = తను; ఎఱుంగడు = తెలిసికొనలేనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఈ = ఈ విధముగా; భావభవ = మదనుని {భావభవుడు - మన్మథభావములను భవుడు (కలిగించువాడు) మన్మథుడు}; ప్రసూన = పూల; శర = బాణములచే; బాధితుడు = బాధించబడినవాడు; ఐ = అయి; తన = తన యొక్క; కూతున్ = కూతురుని; పొందెబో = పొందెను సుమా; వావిన్ = బంధుత్వమును; తలంపన్ = తలచుకొన; లేక = లేక; అనుచున్ = అంటూ; వారక = తప్పక, అవశ్యము; లోకులు = ప్రజలు; పువ్వుదిట్టరే = ఆక్షేపించరా, ఎత్తిపొడవరా.

భావము:

నీవు మహానుభావుడవు. నిర్మల చరిత్ర కలవాడవు. కదా లోకులు వింటే ఏమనుకుంటారు? విధాత విధినిషేధాలు తెలియకుండా ప్రవర్తించాడనుకోరా? బ్రహ్మదేవుడు వావి వరుసలు వదలిపెట్టి మన్మథబాణాలకు లొంగిపోయి, కన్నబిడ్డనే కామించాడని చెడతిట్టరా?

3-382-క.

పాపము దలచక నిమిషము

లోపలఁ జెడు సౌఖ్యమునకు లోనైతివె యిం

తే పో ధారుణిఁ గామా

స్థోపి న పశ్యతి యనంగఁ దొల్లియు వినమే."

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

పాపమున్ = పాపమును; తలపక = ఆలోచింపక; నిమిషము = నిమేషపు సమయము; లోపలన్ = లోపలనే; చెడు = నశించిపోయే; సౌఖ్యమున్ = సౌఖ్యమున; కున్ = కు; లోను = లోంగి; ఐతివి = పోతివి; ఇంతే = ఇంతే; పో = సుమా; ధారుణిన్ = భూమిపైన; కామ = కామము వలన; అన్ధః = గుడ్డివాడు; అపి = అయినవాడు; నపశ్యతి = చూడలేడు; అనంగన్ = అనగా; తొల్లియున్ = పూర్వం నుంచీ; వినమే = వినమా ఏమి.

భావము:

పాపకృత్యం అని అనుకోకుండా క్షణికమైన సౌఖ్యానికి ఈ నీచానికి పాల్పడ్డావు. కామాంధుడికి కళ్ళు కన్పించవు. అని లోకోక్తి ఉండనే ఉన్నది కదా."

3-383-ము.

అని యిబ్బంగి మునీంద్రు లాడిన కఠోరా^{రా}లాపముల్ వీనుల

న్వని లజ్జావనతాననుం డగుచు నా నీరేజగర్భుండు స

య్యన దేహంబు విసర్జనీయముగఁ జేయన్ దిక్కు లేతెంచి త

తనువుం గైకొనఁ బుట్టి దిక్కులితమై 'తామిస్త నీహారముల్'.

ఈ భౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; ఇబ్బంగి = ఈవిధముగా; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; ఆడిన = పలికిన; కఠోర = కఠినములైన; ఆలాపములు = మాటలు; వీనులన్ = చెవులారా; విని = విని; లజ్జ = సిగ్గుతో; అవనత = దించుకొనిన; ఆననుండు = ముఖము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నీరేజగర్భుండు = బ్రహ్మదేవుడు {నీరేజగర్భుడు - నీరేజము (పద్మము) నందు పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; సయ్యన = శ్రీఘ్రమే, వెంటనే; దేహంబున్ = శరీరమును; విసర్జనీయముగన్ = విడిచిపెట్టినదిగా; చేయన్ = చేయగా; దిక్కులు = దిక్కులు; ఏతెంచి = వచ్చి; తత్ = ఆ; తనువున్ = శరీరమును; కైకొనన్ =

స్వీకరింపగా; పుట్టన్ = పుట్టెను; దిక్కు = దిక్కులు; కలితము = నిండినవి; ఐ = అయ్యి; తామిస్త = చీకటి అను; నీహరముల్ = మంచుతెరలు.

భావము:

అని ఇలా మునీంద్రులు మందలించి పలికిన ములుగుల వంటి పలుకులు విని బ్రహ్మదేవుడు సిగ్గుతో తలవంచుకున్నాడు. వెంటనే తన శరీరాన్ని విడిచిపెట్టాడు. దిక్కులు వచ్చి ఆ శరీరాన్ని ఆక్రమించాయి. వెంటనే ఆ దిక్కులలో నుంచి చీకటి, మంచూ ఉద్భవించాయి.

3-384-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతట

3-385-చ.

ఉడుగక పంకజాతభవుఁ డొండొక దేహముఁ దాల్చి ధైర్యమున్
విడువక సృష్టి పూర్వసమవేతముగన్ సృజించు నేర్పు దాఁ
బొడమమి కాత్మలోనఁ దలపోయుచు నుండఁ జతుర్ముఖంబులన్
వెడలె ననూన రూపముల వేదము లంచిత ధర్మ యుక్తితోన్.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

ఉడుగక = వదలక, అవశ్యము; పంకజాతభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {పంకజాతభవుడు -
పంకజాతము (పద్మము) న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఒండొక = ఇంకొక; దేహమున్ =
శరీరమును; తాల్చి = ధరించి; ధైర్యమున్ = ధైర్యమును; విడువక = విడువక; సృష్టిన్ = సృష్టిని;
పూర్వ = పూర్వము ఉన్న; సమవేతముగన్ = సమతూకముతో; సృజించు = సృష్టించు; నేర్పున్ =
నైపుణ్యమును; తాన్ = తనకు; పొడమమి = తట్టకపోవుటకు; ఆత్మ = తన; లోనన్ = లో;
తలపోయుచున్ = స్మరిస్తూ; ఉండగన్ = ఉండగా; చతుః = నాలుగు (4); ముఖంబులన్ =
ముఖములలోనుండి; వెడలెన్ = వెలువడెను; అనూన = సాటిలేని; రూపములన్ = రూపములతో;
వేదముల్ = వేదములు; అంచిత = పూజనీయ మగు; ధర్మ = ధర్మముతో; యుక్తిన్ = కూడుకొనుట;
తోన్ = తో.

భావము:

అటుమీద బ్రహ్మదేవుడు ధైర్యం వదలక, మరొక దేహాన్ని ధరించాడు. సృష్టికి పూర్వం సంప్రాప్తమైన
సృజన శక్తి తనకు అప్పుడు లేకపోవడంతో అంతరంగంలో ఎంతగానో చింతిస్తూ ఉండిపోయాడు.
అంతలో అతని ముఖంనుండి పరమధర్మ ప్రబోధాలైన వేదాలు పరిపూర్ణ స్వరూపాలతో
ఆవిర్భవించాయి.

3-386-తే.

మఱియు ముఖములు మహితకర్మములుఁ దంత్ర

ములును నడవళ్లు నాశ్రమములుఁ దదీయ

ముఖచతుష్కము నందున పొడమె" ననిన

విని మునీంద్రునిఁ జూచి యవ్విదురుఁ డనియె.

ఈ బ్రౌజరు అనుకూలం కాదు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ముఖములు = యజ్ఞములు; మహిత = గొప్ప; కర్మములున్ = కర్మములు;
తంత్రములున్ = తంతులు; నడవళ్ళున్ = ప్రవర్తనలు; ఆశ్రయములున్ = బ్రహ్మచర్యాది
ఆశ్రమములును; తదీయ = అతని; ముఖ = ముఖములు; చతుష్కమున్ = నాలుగింటి (4); అందున్
= అందును; పొడమెన్ = పుట్టినవి; అనిన్ = అనగా; విని = విని; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ =
శ్రేష్ఠుని; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ; విదురుడు = విదురుడు; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాదు, యజ్ఞాలు, పుణ్య కృత్యాలు, తంత్రాలు సదాచారాలు, బ్రహ్మచర్యం మున్నగు
చతురాశ్రమాలు, ఆయన నాలుగు మోములనుండి జన్మించాయి." అని చెప్పగా విని విదురుడు
మైత్రేయుణ్ణి చూసి ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : స్వాయంభువు జన్మంబు

3-387-క.

"తోయజసంభవుఁ డత్తతి

నేయే ముఖమండలమున నేయే సృష్టిన్

ధీయుతుడై సృజించెను

బ్రాయక యత్తెఱఁగు దెలియఁ బలుకుము నాకున్."

మీ భౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

తోయజసంభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {తోయజసంభవుడు - తోయజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు,
బ్రహ్మదేవుడు}; ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయములో; ఏయే = ఏయే; ముఖ = ముఖము యొక్క;
మండలమునన్ = బింబము నందు; ఏయే = ఏయే; సృష్టిన్ = రకమైన సృష్టిని; ధీ = గొప్ప బుద్ధి;

యుతుడు = కలిగినవాడు; ఐ = అయి; సృజయించెను = సృష్టించెను; పాయకన్ = విడువక; ఆ = ఆ;
తెరింగున్ = విధమును; తెలియన్ = తెలియునట్లు; పలుకుము = చెప్పుము; నాకున్ = నాకు.

భావము:

"మహా జ్ఞాని అయిన బ్రహ్మదేవుని ఏయే ముఖంనుండి ఏయే సృష్టి చేసాడో అదంతా నాకు
తెలిసేలా చెప్పు."

3-388-వ.

అని యిట్లు విదురుం డడిగిన మైత్రేయుం డతనితో నిట్లనియె "ఋగ్యజుస్సామాధర్వంబు లను
వేదంబులును, హోతృకర్మంబు లయిన యప్రగీతమంత్రస్తోత్రంబు లగు శస్త్రంబులును,
నధ్వర్యుకర్మంబైన యిజ్యయు, సంప్రగీతస్తోత్రం బయిన స్తుతియు, నుద్ధాతృ ప్రయోజనం బైన
ఋక్సముదాయ రూపం బగు స్తోమంబును, బ్రాయశ్చిత్తం బగు బ్రహ్మకర్మంబును, నాయుర్వేద
ధనుర్వేద గాంధర్వ వేదంబులను, నుపవేదంబులును, విశ్వకర్మశాస్త్రం బగు స్థాపత్యంబును,
బ్రాగాది ముఖంబుల నుత్పన్నంబు లయ్యె; పంచమవేదం బగు నితిహాస పురాణంబులు
సర్వముఖంబులం గలిగె; మఱియుఁ గర్మతంత్రంబు లయిన షోడశ్యుక్త్యములును,
యజనాగ్నిష్టోమంబులును, నాప్తోర్యామాతిరాత్రంబులును, వాజపేయ గోసవంబులును,
ధర్మపాదంబు లైన విద్యా దాన తపస్సత్యంబులును, బ్రహ్మచర్య గృహస్థ వానప్రస్థ
యత్యాశ్రమంబులును గల్గె; వీనికి నొక్కొక్కటికిం జతుర్విధంబు లైన వృత్తులును గలిగి యుండు;
అందు సావిత్రం బన బ్రహ్మచర్యంబు యది యుపనయనం బాదిగా దివసత్రయంబు గాయత్రి
జపించుటయ; ప్రాజాపత్యం బన వేదవ్రతచతుష్కయంబు యందు బ్రతివ్రతంబును వ్రతులు
సంవత్సర పర్యంతంబుగా నాచరింప నగు; బ్రాహ్మంబు వేదగ్రహణాంతంబు నాచరింపం దగు;
బృహత్తన నైష్ఠికం బియ్యగునవి బ్రహ్మచారి వృత్తిచతుష్టయంబును; ననిషిద్ధకృష్యాది వృత్తి యగు
వార్తయు యజనాది కర్మోపయుక్తం బైన యాజ్ఞాది రూప ధనసంచయంబును, బరుల
యాచింపకుండు నయాచితం బగు శాలీనంబును, క్షేత్ర పతిత కణిశ కణ సంగ్రహణరూపం బగు
శిలోంఛంబును నను గృహస్థవృత్తులు నాలుగును; నకృష్ణపచ్యాహారు లగు వైఖానసులును,
నూతనఫలంబు లబ్ధం బైనఁ బూర్వ సంచితపదార్థ త్యాగంబు గల వాలఖిల్యులును, బ్రాతః
కాలంబున నే దిక్కు విలోకింతు రద్దిక్కునకుం జని యచ్చట లభించు పదార్థంబుల భుజించి

జీవించు నౌదుంబరులును, దమంత ఫలించి తరు పతితంబు లగు ఫలంబులఁ దినుచుండు
 ఫేనపులును నను చతుర్విధవృత్తులు గల వానప్రస్థులును; స్వాశ్రమవిహిత కర్మంబులం బ్రదానుం
 డగు కుటీచకుండును, గర్మం బుపసర్జనంబు సేసి జ్ఞానప్రధానుం డయిన బహుధానుండును, గేవల
 జ్ఞానాభ్యాస నిష్ఠుం డగు హంసుండును, బ్రాహ్మంబైన పరబ్రహ్మతత్త్వంబు గల నిష్క్రియుండును
 నను సన్యాసి చతుర్విధ వృత్తులును; మోక్షఫలప్రదం బైన యాత్మానాత్మ వివేకవిద్యారూపం బగు
 నాన్వీక్షకీయు, స్వర్గాది ఫలప్రదం బైన కర్మవిద్యారూప మగు త్రయయు, జీవనఫల ప్రధానం బైన
 కృష్యాది రూపం బగు వార్తయు, నర్థ సంపాదనైక ప్రయోజనం బగు దండనీతియు, మోక్ష
 ధర్మకామార్థంబు లైన న్యాయవిద్యా చతుష్కంబును, భూర్భువస్సువ యను వ్యాప్రాతులును,
 బూర్వాది ముఖంబులవలన నుదయించె; మణియు నతని హృదయాకాశంబు వలనం
 బ్రణవంబును, రోమంబుల వలన నుష్టిచ్ఛందంబును, ద్వగింద్రియంబు వలన గాయత్రీఛందంబును,
 మాంసంబు వలనఁ ద్రిష్టుచ్ఛందంబును, స్నాయువు వలన ననుష్టుప్ఛందంబును, నస్థి వలన
 జగతీచ్ఛందంబును, మజ్జ వలన పంక్తిచ్ఛందంబును, బ్రాణంబు వలన బృహతీఛందంబును,
 కకారాది పంచ వర్గాత్మకంబు లయిన స్పర్శంబులను, జీవుండును, నకారాది స్వరాత్మకం బైన
 దేహంబును, నూష్మంబు లను శ ష స హ వర్ణచతుష్టయ రూపంబు లగు నింద్రియంబులును,
 నంతస్థంబు లగు య ర ల వ యను వర్ణంబులును, షడ్జాది సప్తస్వర రూపంబు నాత్మబలంబు
 నయిన శబ్దబ్రహ్మంబును, జతుర్ముఖుని లీలావిశేషంబున నుత్పన్నం బయ్యె; వ్యక్తావ్యక్తం బైన వైఖరీ
 ప్రణవాత్మకం బైన శబ్దబ్రహ్మంబు వలనం బరమాత్మ యవ్యక్తాత్మకుం డగుటం జేసి
 పరిపూర్ణుండును వ్యక్తాత్మకుం డగుటంజేసి యింద్రాది శక్తిపబ్బంహితుండును నై కానంబడు;
 పదంపడి యజుండు భూరివీర్యవంతు లయిన ఋషిగణంబుల సంతతి యవిస్తృతం బని తలంచి,
 పూర్వతను పరిగ్రహంబు సాలించి, యనిషిద్ధ కామాసక్తం బైన దేహంతర పరిగ్రహంబు సేసి,
 నిత్యంబుఁ బ్రజాసృష్టి యందు వ్యాసక్తుండ నైనం బ్రజ లభివృద్ధి నొందక యుండుట కేమి కారణం
 బగు నని యచ్చరువొంది; తద్వృద్ధి యగు విధం బాలోచించుచు, దైవం బిచ్చట విఘాతకంబు
 గాన తదానుకూల్యం బావశ్యకం బని దాని నెదురుచూచుచు, యథోచిత కృత్య కరణదక్షుం
 డగుచుండు చతుర్ముఖుని దేహంబు ద్వివిధం బయిన యట్టి రూపద్వయ విభాగంబు స్వరాట్టగు
 స్వాయంభువ మనువును దన్మహిషి యగు శతరూప యను కన్యకయుంగా మిథునం బయి
 జనియించె; అమ్మిథునంబు వలన బ్రియవ్రతోఽక్షానపాదు లను పుత్రద్వయంబు నాకూతి దేవ
 హూతి ప్రసూతు లను కన్యకా త్రయంబునుం గలిగిరి; అందు నాకూతిని రుచికునకును,

దేవహూతిం గర్హమునకును, బ్రసూతిం దక్షునకును నిచ్చె; వీరల వలనఁ గలుగు ప్రజా
సంతతులచేత జగంబులు పరిపూర్ణంబు లయ్యె."

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈవిధముగా; విదురుండు = విదురుడు; అడిగినన్ = అడుగగా; మైత్రేయుండు =
మైత్రేయుడు; అతని = అతని; తోన్ = తో; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = చెప్పెను; ఋక్ =
ఋగ్వేదము; యజుర్ = యజుర్వేదము; సామ = సామవేదము; అధర్వణులున్ =
అధర్వణవేదములును; అను = అనే; వేదంబులున్ = వేదములును; హోతృ = హోమము చేయువాని
{చతుర్విధ ఋత్విక్కులు - యజ్ఞ నిర్వహణకు కావలసిన నలుగురు ఋత్విక్కులు 1 హోత 2 అధ్వర
3 ఉద్గాత 4 బ్రహ్మ}; కర్మంబులు = ఆచరించవలసిన ఆచారములును; అయిన = అయినట్టి;
అప్రగీతము = గానము చేసెడివి కానివి; మంత్ర = మంత్రసంబంధములైన; స్తోత్రంబులునున్ =
స్తోత్రములును; అగు = అయిన; శస్త్రంబులునున్ = శాస్త్రములును; అధ్వర్యు = యజ్ఞముల
అధ్వర్యము చూచువాని; కర్మంబు = ఆచారములు; ఐన = అయిన; ఇజ్యయు =
పూజావిధానములును {ఇజ్య - ప్రయోజనము బట్టి యజ్ఞము చేయవలసిన క్రమము, పూజా
విధానము}; సంప్రగీత = చక్కగా పాడుకొన తగిన; స్తోత్రంబు = స్తోత్రములును; అయిన = అయిన;
స్తుతియున్ = స్తుతులును; ఉద్గాతృ = ఉద్గాత యొక్క; ప్రయోజనంబు = ఉపయోగించునది; ఐన =
అయిన; ఋక్ = ఋక్కులు అనబడు మంత్రములు; సముదాయ = సమూహము యొక్క;
రూపంబున్ = రూపములు; ఐన = అయిన; స్తోమంబునున్ = స్తోమమును; ప్రాయశ్చిత్తంబున్ =
ప్రాయశ్చిత్తముకొరకు {ప్రాయశ్చిత్తము - పొరపాటు జరిగిన దాని దోష విమోచనమునకైన
విధానములు}; అగు = అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ యను ఋత్విక్కు యొక్క; కర్మంబునున్ =
ఆచారములును; ఆయుర్వేద = వైద్యవిద్య {ఆయుర్వేదము - ఆయువు (ప్రాణము, ఆరోగ్యము) నకు
సంబంధించిన శాస్త్రము, వైద్యవిద్య}; ధనుర్విద్య = విలువిద్య {ధనుర్విద్య - ధనుష్ (విల్లు) కు
సంబంధించిన విద్య, విలువిద్య}; గాంధర్వ = సంగీతవిద్య {గాంధర్వము - గంధర్వులు చేయునది
(గానము) నకు సంబంధించిన విద్య, సంగీతము}; వేదంబులునున్ = విద్యలను, శాస్త్రములును;
ఉపవేదములును = వేదశాఖలును {ఉపవేదములు - 1 ఆయుర్వేదము 2 ధనుర్వేదము 3
గాంధర్వము 4 స్థాపత్యము}; విశ్వకర్మశాస్త్రంబు = నిర్మాణవిద్య {విశ్వకర్మశాస్త్రము - విశ్వ
(నిర్మింపబడినది) చేయు విద్య, నిర్మాణవిద్య}; అగు = అయిన; స్థాపత్యంబును = స్థపతి

ఆచరించవలసిన ఆచారములును {స్థాపత్యము - స్థలములను (ఆవరణలు, నిర్మాణములు
 మొదలగునవి) ఏర్పరచుట నిర్మించుటాదికి సంబంధించిన శాస్త్రము, స్థపతి యొక్క పని; ప్రాగాది
 = నలుదిక్కుల ఉన్న ప్రాగాది - తూర్పు మొదలగు నాలుగు దిక్కులు, 1 తూర్పు 2 దక్షిణము 3
 పడమర 4 ఉత్తరము అను నాలుగు దిక్కులు; ముఖంబులన్ = ముఖములందు; ఉత్పన్నంబు =
 పుట్టినవి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పంచమ = అయిదవ (5); వేదంబు = వేదము; అగు = అయిన;
 ఇతిహాస = ఇతిహాసములు {ఇతిహాసములు - ఇతి (ఈ విధమగ) హా (జరిగి) ఆస (ఉన్నది), జరిగిన
 కథలు, రామాయణ భాగవతములు; పురాణంబులునున్ = పురాణములును {పురాణములు -
 పూర్వము నుండి వచ్చినవి, ఇవి బ్రహ్మాది అష్టాదశ (పద్దెనిమిది (18)), 1 బ్రహ్మ 2 పద్మ 3 వైష్ణవ 4 శైవ
 5 భాగవత 6 నారదీయ 7 మార్కండేయ 8 ఆగ్నేయ 9 భవిష్యత్తు 10 బ్రహ్మకైవర్త 11 లింగ 12 వరాహ
 13 స్కాంధ 14 వామన 15 కూర్మ 6 మత్స్య 17 గరుడ మరియు 18 బ్రహ్మాండ పురాణములు.
 పురాణమునకు పంచలక్షణములు - సర్గము, విసర్గము, వంశము, మన్వంతరము,
 రాజవంశానుచరితము; సర్వ = అన్ని; ముఖంబులన్ = ముఖముల వలనను; కలిగెన్ = పుట్టినవి;
 మఱియున్ = ఇంకనూ; కర్మ = వేదవిధి కర్మల యొక్క; తంత్రంబులు = ఆచరణ విధానములు;
 అయిన = అయిన; పోడశీ = (16) తిథులవారీ {పోడశతిథులు - 1 అమావాస్య 2 పౌర్ణమి 3 పాడ్యమి 4
 విదియ 5 తదియ 6 చవితి 7 పంచమి 8 షష్ఠి 9 సప్తమి 10 అష్టమి 11 నవమి 12 దశమి 13 ఏకాదశి
 14 ద్వాదశి 15 త్రయోదశి 16 చతుర్దశి; ఉక్త్యములును = చేయవలసిన కర్మములు {పోడశ్యుక్త్యములు
 - పోడశ (పదహారు, 16) తిథులకు యుక్తములు (అనుసరించ వలసినవి) యైన నియమములు
 దీక్షలు; చయనం = యజ్ఞకుండానికి ఇటుకలు పేర్చడం. {చయనం - యజ్ఞకుండానికి ఇటుకలు
 పేర్చడం, ఒక్కొక్క యజ్ఞానికి ఒక్కొక్క విధమైన యజ్ఞ కుండం అవసరమవుతుంది. అలాగే ఒక్కొక్క వేద
 శాఖవారికి ఒక్కొక్క పద్ధతి ఉంటుంది. పారమార్థిక పదకోశము (పొత్తూరి వేంకటేశ్వర రావు));
 అగ్నిష్టోమంబులునున్ = అగ్నిహోత్రములును {అగ్నిష్టోమము - వసంతకాలమందు అయిదు
 దినములలో చేసి ముగించెడి హోమము; ఆప్తోర్యామ = ఆప్తోర్యామములు {ఆప్తోర్యామి -
 దినమును యామములు గా విభజించి చేయు కర్మములు; అతిరాత్రంబులును = జాగరణ
 కర్మములును; వాజపేయ = వాజపేయము అను యజ్ఞము; గోసవంబులును = గవాయనము అను
 యజ్ఞములును; ధర్మ = ధర్మము యొక్క; పాదంబులు = పాదములు, విభాగములు; ఐన = అయిన;
 విద్య = విద్యలును, శాస్త్రములును; దాన = దానములు; తపస్ = తపస్సు; సత్యంబులును =
 సత్యములును; బ్రహ్మచర్య = బ్రహ్మచర్యాశ్రమము; గృహస్థ = గార్హస్థాశ్రమము; వానప్రస్థ =

వానప్రస్థాశ్రమము; యతి = సన్యాసాశ్రమము అను; ఆశ్రమంబులును = చతురాశ్రమములు; అను =
 అను; వీని = వీటి; కిన్ = కి; ఒక్కొక్కటి = ఒక్కోదాని; కిన్ = కి; చతుః = నాలుగు (4); విధంబులు =
 విధములు; ఐన = అయిన; వృత్తులును = ప్రవర్తనలు; కలిగి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; అందున్
 = అందులో; సావిత్రంబు = సావిత్రము {సావిత్రము - సవితను ఉపాసించుట}; అనన్ = అనగా;
 బ్రహ్మచర్యంబు = బ్రహ్మచర్యము; అది = అది; ఉపనయంబు = వడుగు; ఆదిగా = మొదలుపెట్టి;
 దివస = దినములు; త్రయంబున్ = మూడు (3); గాయత్రిన్ = గాయత్రిని {గాయత్రి - 1)
 గాయత్రీమంత్రము; ద్విజులు సంధ్యోపాసనా సమయమున జపించు ఒకానోక మంత్రము; 2) దేవతా
 విశేషము,, 3) ఛందోవిశేషము; జపించుటయ = జపించుట; ప్రాజాపత్యంబు = ప్రాజాపత్యము; అనన్
 = అనగా; వేద = వేదాధ్యయనము చేయు; వ్రత = దీక్షలు; చతుష్కంబున్ = నాలుగును (4); అందున్
 = అందులో; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; వ్రతంబును = వ్రతమును; వ్రతులు = వ్రతమును చేయువారు;
 సంవత్సర = సంవత్సరపు; పర్యంతము = కాలము; కాన్ = అగునట్లు; ఆచరింపన్ =
 ఆచరించవలసినది; అగు = అగును; బ్రాహ్మంబున్ = బ్రాహ్మము; వేద = వేదములను; గ్రహణ =
 నేర్చుకొనుట యొక్క; అంతంబునన్ = పూర్తగునప్పుడు; ఆచరింపన్ = ఆచరించుటకు; తగు =
 తగినది; బృహత్తన = బృహత్తనము; నైష్ఠికంబున్ = నైష్ఠికము; ఇయ్యవి = ఇవియును; అగు = అగు;
 బ్రహ్మచారి = బ్రహ్మచారులు; వృత్తిన్ = వృత్తుల; చతుష్టయంబునున్ = నాలుగును (4); అనిషిద్ధ =
 నిషిద్ధము కాని భూమిని; కృషి = పండించుట, వ్యవసాయము; ఆది = మొదలగు; వృత్తిన్ =
 జీవనోపాధిగా తీసుకొన్నది; అగు = అయిన; వార్తయున్ = వార్తయును; యజన = యజ్ఞము; ఆది =
 మొదలగు; కర్మ = కర్మములకు; ఉపయుక్తంబు = ఉపయోగించేది; ఐన = అయిన; యజ్ఞ = యజ్ఞము;
 ఆది = మొదలగు; రూప = రూపములలోని; ధన = సంపదల; సంచయంబును =
 సంపాదించుటయును; పరులన్ = ఇతరులను; యాచింపక = అడుగక; ఉండున్ = ఉండే;
 అయాచితంబు = అయాచితము; అగు = అగును; శాలీనంబును = శాలీనమును; క్షేత్ర = పొలమును;
 పతిత = రాలిన; కణిశ = కంకులందలి, వెన్నులందలి; కణ = గింజలను; సంగ్రహణ = తీసుకొను;
 రూపంబున్ = రూపము; అగు = అగును; శిలోంఛంబునున్ = శిలోంఛనము {శిలోంఛనము -
 రాళ్లతో గింజలను నూరుకుని భుజించు వృత్తి; అను = అను; గృహస్థ = గృహస్థుల; వృత్తులు =
 జీవనోపాధిగా తీసుకొన్నవి; నాలుగును = నాలుగును (4); అకృష్ట = కృషిచేయబడకయే
 {అకృష్టపచ్యాహారులు - వానప్రస్థులలో ఒక శాఖ వీరు అకృష్ట (దున్నకుండ లభించినవి) పచ్య
 (వండినవి) ఐన ఆహారులు (ఆహారం తినువారు)); పచ్య = వండిన; ఆహారులు = ఆహారము

తీసుకొనువారు; అగు = అగు; వైఖానసులును = వైఖానసులును; నూతన = కొత్తగా; ఫలంబున్ =
 ఫలము, పంట; లబ్ధంబు = లభించుట; ఐన = జరిగిన; పూర్వ = ముందు; సంచిత = కూడబెట్టిన;
 పదార్థ = పదార్థములను; త్యాగంబున్ = విసర్జించు నియమము; కల = కలిగిన; వాలఖిల్యులును =
 వాలఖిల్యులును; ప్రాతఃకాలంబునన్ = ఉదయమున; ఏ = ఏ; దిక్కు = వైపునకు; విలోకింతురు =
 చూస్తారో; ఆ = ఆ; దిక్కున్ = దిక్కున; కున్ = కు; చని = వెళ్లి; అచట = అక్కడ; లభించు = దొరకు;
 పదార్థంబులన్ = పదార్థములను; భుజించి = తిని; జీవించు = బతుకు; ఔదుంబరులును =
 ఔదుంబరులును; తమంత = వాటంతటవి; ఫలించి = పండి; తరు = చెట్టునుండి; పతితంబులు =
 పడినవి; అగు = అయిన; ఫలంబులన్ = పండ్లను; తినుచున్ = తింటూ; ఉండున్ = ఉండే;
 ఫేనపులును = ఫేనపులును; అను = అనే; చతుః = నాలుగు (4); వృత్తులు = ప్రవర్తనలు; కల =
 కలిగిన; వానప్రస్థులును = వానప్రస్థులును; స్వా = స్వంతమైన; ఆశ్రమ = ఆశ్రమమున; విహిత =
 నిర్ణయింపబడిన; కర్మంబులన్ = పనుల యందు; ప్రధానుండు = అంకితమైనవాడు; అగు =
 అయిన; కుటీచకుండును = కుటీచకుడును; కర్మంబున్ = కర్మములను; ఉపసర్జనంబు =
 విడిచిపెట్టుట; చేసి = చేసి; జ్ఞాన = జ్ఞానమే; ప్రధానుండు = ముఖ్యమైన; అయిన = అయిన;
 బహూదుండును = బహూదుడును; కేవల = కేవలము; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; అభ్యాస =
 సాధనచేయుట; నిష్ఠుండు = నిష్ఠగా కలవాడు; అగు = అగు; హంసుండును = హంసుడును;
 ప్రాప్తంబు = లభించినది; ఐన = అయిన; పరబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ యొక్క; తత్త్వంబున్ = తత్త్వము; కల
 = కలిగిన; నిష్క్రియుండును = నిష్క్రియుడును; అను = అను; సన్యాసి = సన్యాసి లయొక్క; చతుః =
 నాలుగు (4); విధ = విధంబులైన; వృత్తులును = నడవడికలును; మోక్ష = మోక్షము అను; ఫల =
 ఫలమును; ప్రదంబు = ఇచ్చునది; ఐ = అయి; ఆత్మ = ఏదిఆత్మ, ఏదితను; అనాత్మ = ఏదిఆత్మకానిది,
 ఏదితనుకానిది; వివేక = తెలియజేయు; విద్యా = విద్య యొక్క; రూపంబున్ = రూపము కలది; అగు
 = అగు; ఆన్వీకాక్షియున్ = ఆన్వీకాక్షి యును; స్వర్గ = స్వర్గము; ఆది = మొదలగు; ఫల =
 ఫలితములను; ప్రదంబు = ఇచ్చునది; ఐ = అయి; కర్మ = కర్మములను చేయు; విద్యా = విద్య యొక్క;
 రూపంబున్ = రూపమైనది; అగు = అగు; త్రయియున్ = త్రయి యును; జీవన = జీవించుటనే; ఫల
 = ఫలితముగా; ప్రదానంబు = ఇచ్చునది; ఐ = అయి; కృషి = వ్యవసాయము; ఆది = మొదలగు;
 రూపంబున్ = రూపమైనది; అగు = అగు; వార్తయున్ = వార్తయును; అర్థ = ధనమును; సంపాదన =
 సంపాదించుటయే; ఏక = ముఖ్యమైన; ప్రయోజనంబు = ఫలితము; అగు = అగు; దండనీతియున్ =
 దండనీతియును; మోక్ష = మోక్షమును; ధర్మ = ధర్మమును; కామ = కామములును; అర్థంబు =

సంపదలును; ఐన = కొరకైన; న్యాయ = న్యాయమైన; విద్యా = విద్యల; చతుష్కంబునున్ = నాలుగు
 (4); భూః = భూలోకము; భువః = భువర్లోకము; సువః = సువర్లోకము; అను = అనే; వ్యాహృతులును =
 లోకములును {వ్యాహృతులు - వ్యాపించునవి, లోకములు}; పూర్వ = తూర్పు; ఆది = మొదలగు
 వైపులకు ఉన్న; ముఖంబులన్ = ముఖముల; వలనన్ = నుండి; ఉదయించెన్ = పుట్టినవి;
 మణియున్ = ఇంకనూ; అతని = అతని; హృదయ = హృదయమందలి; ఆకాశంబున = అవకాశము;
 వలనన్ = వలన; ప్రణవంబునున్ = ఓంకార రూప ప్రణవమును; రోమంబుల = రోమముల;
 వలనన్ = వలన; ఉష్ణిక్ = ఉష్ణిక్ అను; ఛందంబునున్ = ఛందస్సును; త్వక్ = చర్మము;
 ఇంద్రియంబు = ఇంద్రియము; వలనన్ = వలన; గాయత్రీ = గాయత్రీ {గాయత్రీ - 1)
 గాయత్రీమంత్రము; 2) దేవతా విశేషము,, 3) ఛందోవిశేషము - (సమవృత్తము-గాయత్రీఛందము:-
 తనుమధ్య, సౌజన్యం: ఛందోదర్పణము అనంతమాత్మ్యండు); ఛందంబునున్ = ఛందస్సును;
 మాంసంబున్ = మాంసము; వలనన్ = వలన; త్రిష్టుక్ = త్రిష్టుక్ అను; ఛందంబునున్ =
 ఛందస్సును; స్నాయువు = కీళ్లు; వలనన్ = వలన; అనుష్టుప్ = అనుష్టుప్ అను; ఛందంబునున్ =
 ఛందస్సును; అస్థి = ఎముకలు; వలనన్ = వలన; జగతీ = జగతీ అను; ఛందంబునున్ =
 ఛందస్సును; మజ్జ = ఎముకలలో నుండు మజ్జ, చమురు; వలనన్ = వలన; పంక్తి = పంక్తి;
 ఛందంబునున్ = ఛందస్సును; ప్రాణంబు = ప్రాణము; వలనన్ = వలన; బృహతీ = బృహతీ అను;
 ఛందంబునున్ = ఛందస్సును; కకార = కకారముతో; ఆది = మొదలగు; పంచ = అయిదు (5); వర్గ =
 వర్గములలో; ఆత్మకంబులు = కూడినవియును; అయిన = అయిన; స్వర్గంబులను = స్వర్గములును;
 జీవుండునున్ = జీవుడును; అకార = అకారము; ఆది = మొదలగు; స్వర = స్వరములు తో;
 ఆత్మకంబునున్ = కూడినవియును; ఐన = అయినట్టి; దేహంబునున్ = దేహమును; ఊష్మంబులను
 = ఊష్మంబులు అను; శషసహ = శషసహ అను; వర్ణ = వర్ణముల; చతుష్టయ = నాలుగు (4);
 రూపంబులును = రూపములును; ఇంద్రియంబులును = ఇంద్రియములును; అంతస్థంబులు =
 అంతస్థములు; అగు = అగు; యరలవ = యరలవ; అను = అను; వర్ణంబులు = వర్ణములు; షడ్జ =
 షడ్జము {షడ్జాది - 1 షడ్జమము (స); 2 ఋషభము (రి); 3 గాంధారము (గ); 4 మధ్యమము (మ); 5
 పంచమము (ప) 6 ధైవతము (ద) 7 నిషాదము (ని); అను ఏడు (7) స్వరములు; ఆది = మొదలగు;
 సప్త = సప్త {సప్తస్వరములు - సంగీత స్వరములు ఏడు, సరిగమపదని}; స్వర = స్వరములు;
 రూపంబున్ = రూపము; ఆత్మ = తన; బలంబున్ = బలమును; అయిన = అయిన; శబ్దబ్రహ్మంబును
 = శబ్దబ్రహ్మమును; చతుర్ముఖుని = బ్రహ్మదేవుని; లీలా = లీలా; విశేషంబునన్ = విశేషము వలన;

ఉత్పన్నంబున్ = పుట్టినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; వ్యక్త = తెలియబడునది; అవ్యక్తంబున్ =
తెలియబడక ఉండునదియు; ఐ = అయి; వైఖరీ = ఉచ్చారణపూర్వక; ప్రణవ = ప్రణవము;
ఆత్మకంబు = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; శబ్దబ్రహ్మంబున్ = శబ్దబ్రహ్మము; వలనన్ = వలన;
పరమాత్మ = పరబ్రహ్మ; అవ్యక్త = వ్యక్తము కాని; ఆత్మకుండు = స్వరూపుడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి
= వలన; పరిపూర్ణుండును = పరిపూర్ణుడును; వ్యక్త = వ్యక్తమగు; ఆత్మకుండు = స్వరూపుడు;
అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలగు; శక్తిన్ = శక్తులచే;
ఉపబృంహితుండును = నిండినవాడును; ఐ = అయి; కానంబడు = తెలియబడును; పదంపడి =
మఱియు; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు - జన్మములేని వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; భూరి = అతి
మిక్కిలి; వీర్యవంతులు = తేజస్సు కలవారు; అయిన = అయిన; ఋషి = ఋషులు; గణంబుల =
సమూహములు; సంతతి = సంతానములు; అవిస్తృతంబు = విస్తారముకానివి; అని = అని; తలచి =
భావించి; పూర్వ = ముందటి; తను = శరీరమును; పరిగ్రహంబు = స్వీకారించుట; చాలించి =
వదలివేసి; అనిషిద్ధ = అడ్డులేని; కామ = కామమందు; ఆసక్తంబున్ = ఆసక్తి కలిగినది; ఐన =
అయిన; దేహ = శరీరము; అంతరము = ఇంకొటి; పరిగ్రహంబు = స్వీకారించుట; చేసి = చేసి;
నిత్యంబున్ = ఎల్లప్పుడూ; ప్రజా = ప్రజల యొక్క; సృష్టిన్ = సృష్టించుట; అందున్ = అందు;
వ్యాసక్తుండను = మిక్కిలి ఆసక్తి కలవాడను; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; ప్రజలు = లోకులు; అభివృద్ధి
= పెరుగుట; ఒందక = పొందక; ఉండుట = ఉండుట; కున్ = కు; ఏమి = ఏమి; కారణంబున్ =
కారణము; అగున్ = అగును; అని = అని; అచ్చరువు = ఆశ్చర్యము; ఒంది = పడి; తత్ = వారి సంఖ్య;
వృద్ధి = పెరుగుట; అగ = అయ్యే; విధంబున్ = విధానమును; ఆలోచించుచు = ఆలోచిస్తూ; దైవంబు
= దైవము; ఇచ్చట = ఇక్కడ; విఘాతకంబు = అడ్డుపడునది; కాన = కావున; తత్ = దాని;
అనుకూల్యంబున్ = అనుకూలత; ఆవశ్యకంబు = అవసరము; అని = అని; దానిన్ = దానికై; ఎదురు
= ఎదురు; చూచుచు = చూస్తూ; యథోచిత = తగిన విధమైన; కృత్య = పనులు; కరణ = చేయుటకు;
దక్షుండు = సిద్ధపడువాడు; అగుచున్ = అగుచు; ఉండన్ = ఉండగా; చతుర్ముఖుని = బ్రహ్మదేవుని
{చతుర్ముఖుడు - నాలుగు తలలు కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; దేహంబున్ = శరీరము; ద్వి = రెండు
(2); విధంబు = విధములు; అయినన్ = అయిన; అట్టి = అటువంటి; రూప = రూపములు; ద్వయ =
రెండు (2); విభాగంబున్ = విభాగములును; స్వరాట్టు = స్వరాట్టు {స్వరాట్టు - స్వయముగ
ప్రకాశించువాడు}; అగు = అగు; స్వాయంభువ = స్వాయంభువ అను {స్వాయంభువుడు -
స్వయంభువుడు (స్వయముగ పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు) కుమారుడు; మనువును = మనువును;

తత్ = అతని; మహిషి = భార్య; అగు = అయిన; శతరూప = శతరూప; అను = అనే; కన్యకయున్ = స్త్రీయును; కాన్ = అగునట్లు; మిథునంబు = దంపతులు; అయి = అయి; జనియించెన్ = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; మిథునంబు = దంపతులజంట; వలనన్ = వలన; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రత; ఉత్తానపాదులు = ఉత్తానపాదులు; అను = అనే; పుత్ర = పుత్రుల; ద్వయంబు = ఇద్దరు (2); ఆకూతి = ఆకూతి; దేవహూతి = దేవహూతి; ప్రసూతులను = ప్రసూతులను; కన్యకా = పుత్రికలు; త్రయంబునున్ = ముగ్గురును (3); కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = అందులో; ఆకూతిని = ఆకూతిని; రుచికున్ = రుచికున; కునున్ = కును; దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; కర్దమున్ = కర్దమున; కునున్ = కును; ప్రసూతిన్ = ప్రసూతిని; దక్షున్ = దక్షున; కునున్ = కును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; వీరల = వీరి; వలనన్ = వలన; కలుగు = పుట్టిన; ప్రజా = సంతానముల; సంతతులన్ = సమూహముల; చేత = చేత; జగంబులున్ = లోకములును; పరి = పూర్తిగా; పూర్ణంబులు = నిండినవి; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన విదురునితో మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు "బ్రహ్మదేవుని తూర్పు వైపు ముఖమునుండి "ఋగ్వేదము", దక్షిణ ముఖంనుండి "యజుర్వేదము", పశ్చిమ ముఖంనుండి "సామవేదము", ఉత్తర ముఖంనుండి "అధర్వణవేదము" ఉద్భవించాయి. యజ్ఞ నిర్వహణకు "హోత", "అధ్వర్వుడు", "ఉద్గాత", "బ్రహ్మ" అని నలుగురు ఋత్విక్కులు ఉంటారు. హోత అనే ఋత్విక్కులు ఆచరించు గానం చేయబడనివి అయిన "శస్త్రములు" అను మంత్ర స్తోత్రాలు తూర్పు ముఖం నుండి వెలువడ్డాయి; అధ్వర్వుడు ఆచరించు విధి రూపమైన "ఇజ్య", గాన యోగ్యాలైన "స్తుతులు" అనే మంత్ర స్తోత్రాలూ దక్షిణ ముఖం నుంచి ఉదయించాయి. ఉద్గాత ప్రయోగించే "స్తోమాలు" అనే ఋగ్వేద మంత్రాలు పశ్చిమ ముఖంనుంచి ఉద్భవించాయి. బ్రహ్మ అనే నాల్గవ ఋత్విక్కు ఆచరించే ప్రాయశ్చిత్త కాండ ఉత్తర ముఖంనుంచి ఉద్భవించింది. ఉపవేదాలలో, ఆయుర్వేదం తూర్పుముఖం నుంచి, ధనుర్వేదం, దక్షిణ ముఖంనుంచి, గాంధర్వవేదం పశ్చిమ ముఖంనుంచి, విశ్వకర్మకు సంబంధించిన స్థాపత్యమనే శిల్పవేదం ఉత్తర ముఖంనుంచి ఉత్పన్నమయినాయి. పంచమవేదమైన ఇతిహాస పురాణాల సముదాయం బ్రహ్మదేవుని అన్ని ముఖాలనుంచి ఆవిర్భవించింది. ఇవి కాక కర్మ తంత్రము లయిన షోడశి, ఉక్లము; చయనము, అగ్నిస్తోమము;

అప్రోక్యమము, అతిరాత్రము; వాజపేయము, గోసవము; అనే నాలుగు జంటలూ, ధర్మపాదాలు అయిన విద్య, ధనం, దానం, తపస్సు, అనేవి క్రమంగా బ్రహ్మ నాలుగు ముఖాల నుంచి వెలువడినాయి.

బ్రహ్మచర్యం, గార్హపత్యం, వానప్రస్థం, సన్యాసం అనే ఆశ్రయ చతుష్టయంకూడా, చతుర్ముఖుని చతుర్ముఖాల నుండి క్రమంగా జనించాయి. పై నాలుగు ఆశ్రమాలలో, ఒక్కొక్కటి నాలుగు విధాలైన వృత్తులు ఉంటాయి.

బ్రహ్మచర్యంలో వృత్తులు నాలుగు. అవి 1. సావిత్రం (సవిత అంటే సూర్యుడు. ఆయన్ని ఆరాధించే గాయత్రి ఇందులో ప్రధానం కనుక దీనికి ఈ పేరు వచ్చింది.) అనగా ఉపనయనం మొదలుకొని మూడు దినాల పర్యంతం గాయత్రీ మంత్రం జపించటం; 2. ప్రజాపత్యం అనగా వేదాలు నాలుగు చదువుకొనుట; 3. బ్రాహ్మం అనగా వేదవ్రతాలు నాల్గింటిలో ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క సంవత్సర పర్యంతం ఆచరించేది; 4. బృహత్తన నైష్ఠికం అనగా వేదం పూర్తిగా నేర్చుకున్న అనంతరం ఆచరించేది;

గృహస్థ వృత్తులు నాలుగు. అవి 1. నిషిద్ధం కాని వ్యవసాయం జీవనోపాధిగా గలవారు వార్త అంటారు; 2. యజ్ఞయాగాది కర్మలకు ఉపయోగించే పనులు చేసి జీవించుట సంచయం అంటారు; 3. పరులను యాచించకుండా ఉండటం శాలీనం; 4. పొలాలలో రాలిన ధాన్యం కంకులు ఏరుకొని, వానిని శిలలపై నూర్చుకొని జీవించటం శిలోంఛం;

వానప్రస్థ వృత్తులు నాలుగు. అవి 1. పండించకుండా లభించిన ఆహారాలు తీసుకొనేవారు వైఖాసనులు. 2. క్రొత్త పంట లభించగానే పూర్వం దాచిపెట్టిన పదార్థాలను మిగలకుండా ఇతరులకు పంచిపెట్టేవారు వాలఖిల్యులు, 3. ప్రొద్దున లేవగానే ఏ దిక్కు కనిపిస్తుందో ఆ దిక్కుకు పోయి అక్కడ ఆయాచితంగా లభించిన పదార్థాలను భుజించేవారు ఔదుంబరులు. 4.

చెట్టునపండి రాలిన ఫలాలను తిని జీవించేవారు ఫేనపులు. సన్యాసంలో కూడా నాలుగు వృత్తులు ఉన్నాయి. 1. సొంత కుటీరం ఉండి చేయదగిన కర్మలు చేసేవాడు కుటీచకుడు. 2. కుటీరం లేకుండా కర్మలు అప్రధానంగా జ్ఞానియై సంచరిస్తుండేవాడు బహూదుడు. 3. కేవలం జ్ఞానాభ్యాసం చేసేవాడు హంసుడు. 4. జ్ఞానాభ్యాసం కూడా లేకుండా పరబ్రహ్మతత్వం అలవడినవాడు నిష్క్రియుడు.

అన్నీక్షకి, త్రయి, వార్తా, దండనీతి అనే నాలుగు న్యాయవిద్యా చతుష్కం; వీనిలో 1. అన్నీక్షకి అంటే ఆత్మానాత్మ వివేకంకలిగి మోక్షాన్ని ప్రసాదించేవిద్య; 2. త్రయి అంటే స్వర్గాధిఫలాలను అందించే

వేదకర్మానుష్ఠానం; 3. వార్త అంటే జీవనోపాధికోసం చేసే కృషి మొదలైన విద్యలు; 4. దండనీతి అంటే అర్థ సంపాదనమే ప్రయోజనంగా గల విద్య; ఈ నాలుగు విద్యలలో అన్నీక్షకి మోక్షానికి, త్రయి కామానికి, వార్త ధర్మానికి, దండనీతి అర్థానికి సాధనాలు. ఈ అన్నీక్షకి, త్రయి, వార్తా, దండనీతి న్యాయవిద్యా చతుష్కం నాలుగు బ్రహ్మదేవుని తూర్పు ముఖంనుండి పుట్టాయి; భూః భువః సువః అనే వ్యావృత్తులు బ్రహ్మదేవుని దక్షిణ, పశ్చిమ, ఉత్తర ముఖాలనుండి క్రమంగా ఉదయించాయి. అతని హృదయంలోని ఆకాశంనుండి ఓంకారం పుట్టింది; రోమాలనుండి ఉష్ణిక్ ఛందస్సు, చర్మం నుండి గాయత్రీ ఛందస్సు, మాంసం వలన త్రిష్టుప్ ఛందస్సు, కీళ్ళువల్ల అనుష్టుప్ ఛందస్సు, ఎముకలనుండి జగతీ ఛందస్సు, మజ్జవల్ల పంక్తి ఛందస్సు, ప్రాణంవల్ల బృహతీ ఛందస్సు పుట్టాయి. హల్లులలో క వర్గం మొదలు ప వర్గం వరకూ అయిదు వర్గాలతో స్వరాత్మకుడైన జీవుడూ; అకారాది అచ్చులతో స్వరాత్మకమైన దేహమూ; శ, ష, స, హ లతో ఊష్మవర్ణాత్మకాలైన ఇంద్రియాలూ ఏర్పడ్డాయి; య, ర, ల, వ, అనే అంతస్థాలూ; 1. షడ్జం, 2. ఋషభం, 3. గాంధారం, 4. మధ్యమం, 5. పంచమం, 6. నిషాదం, 7. దైవతం, అనే సప్తస్వరాలూ; ఆత్మ బలమైన శబ్ద బ్రహ్మమూ, ఇవన్నీ చతుర్ముఖుని లీలావిశేషాల వల్ల పుట్టాయి. పరమేశ్వరునకు వ్యక్తము, అవ్యక్తము అని రెండు రూపాలు. వ్యక్తరూపం వైఖరీవాక్కు; పరా, పశ్యంతీ, మధ్యమా అనే వాక్కులు అవ్యక్తరూపం. ఈ వ్యక్తావ్యక్తరూపాలు రెండింటికీ ప్రణవమే ఆత్మ. భగవంతుడు, అవ్యక్తాత్ముడు కావటంవల్ల పరిపూర్ణుడు. వ్యక్తాత్ముడు కావటంచేత ఇంద్రాది శక్తి సంయుక్తుడు అయి కనిపిస్తాడు. అనంతరం అనంత వీర్యవంతులైన ఋషుల సంతానం సవిస్తారమై వృద్ధి కాలేదని తలచి బ్రహ్మ తన పూర్వ శరీరాన్ని వదిలాడు. నిషిద్ధం కాని కామంపై ఆసక్తి కల మరొక్క దేహాన్ని ధరించాడు. నిత్యం ప్రజా సృష్టి యందు ఆసక్తుడు అయ్యాడు. అయినా ప్రజాభివృద్ధి జరుగ లేదు. కారణం తెలియక ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అది వృద్ధి అయ్యే విధానాన్ని గూర్చి ఆలోచించాడు. దైవం ఇచట ప్రతికూలం; కాబట్టి దైవానుకూలత అవసరం అనుకున్నాడు; దైవానుకూలత కోసం ఎదురు చూస్తూ దైవాన్ని ధ్యానిస్తూ సందర్భోచిత కర్తవ్యాలు నిర్వర్తించసాగాడు. అంతట బ్రహ్మదేవుని దేహం రెండు భాగలయింది. అందొకటి స్వరాట్టు అయిన, స్వాయుంభువు మనువుగా; మరొకటి అతని భార్య శతరూప అనే అంగనగా రూపొందాయి. ఆది మిథునమైన ఆ దంపతులకు ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు, అనే ఇద్దరు పుత్రులూ; ఆకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి అనే ముగ్గురు పుత్రికలూ పుట్టారు. వారిలో ఆకూతిని రుచి ప్రజాపతికి; దేవహూతిని కర్దమ

ప్రజాపతికి; ప్రసూతిని దక్ష ప్రజాపతికి ఇచ్చి వివాహం చేసారు. ఈ దంపతుల వల్ల కలిగిన అనంత ప్రజా సంతతుల వల్ల జగత్తంతా నిండుగా అయ్యాయి."

3-389-క.

అని మైత్రేయుఁడు పలికిన

విని మనమున హర్ష మొదవ విదురుఁడు మునినా

ధునిఁ జూచి పలికెఁ గ్రమ్మఱ

వనజోదర పాదభక్తివశ మానసుఁ డై.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; పలికిన = చెప్పగా; విని = విని; మనమునన్ = మనసులో;
హర్షము = సంతోషము; ఒదవన్ = కలుగగా; విదురుడు = విదురుడు; ముని = మునులకు;
నాధునిన్ = నాయకుని; చూచి = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; గ్రమ్మఱ = మరల; వనజోదర = విష్ణుని
(వనజోదరుడు - వనజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు ఎడ;
భక్తి = భక్తికి; వశమానుండు = పరవశము యైనవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

అని మైత్రేయుడు చెప్పగా విదురుడు విని సంతోషం పొందినవాడై హరిపాదభక్తి పరవశుడై
మునిమఖ్యుడైన మైత్రేయుణ్ణి చూచి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-390-క.

"ఘనుఁడు స్వయంభువునకుఁ బ్రియ

తనయుఁడు స్వామంభువుండు డైతేయవిభే

దనసేవాచతురుండును

జనవినుతుండాదిరాజ్యసత్తముఁడౌటన్.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

ఘనుడు = గొప్పవాడు; స్వయంభువున్ = స్వయంభువున (స్వయంభువుడు - తనంత తాను
పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు); కున్ = కు; ప్రియ = ప్రియమైన; తనయుడు = పుత్రుడు;
స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు (స్వాయంభువుడు - స్వయంభువుడు (స్వయముగ
పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు) యొక్క కుమారుడు); దైతేయ = దైత్యుల యొక్క; విభేదన = నాశనము
చేయువాని; సేవా = సేవించుట అందు; చతురుండును = నేర్పరుడును; జన = జనులచేత;
వినుతుండు = స్తుతింపబడువాడు; ఆది = మొట్టమొదటి; రాజ్య = రాజ్యమును ఏలిన; సత్తముడు =
సత్తువ కలవాడు; ఔటన్ = అగుట వలన.

భావము:

"స్వయంభువుడు అయిన బ్రహ్మదేవుని కుమారుడు స్వాయంభువుడు హరిచరణ సేవా
పరాయణుడు. ఆదిరాజోత్తములలో అగ్రగణ్యుడై జనుల మన్ననలు అందుకున్నాడు

3-391-క.

అతని చరిత్రం బవ్యా

హత సుఖదము నిఖిల మంగళావహము సమం

చితముం గావున బుధసే

విత! నా కెఱుంగంగఁ బలుకవే మునితిలకా!

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అతని = అతని యొక్క; చరిత్రంబు = చరిత్ర; అవ్యాహత = అడ్డగింపబడనిది, విఘ్నము లేనిది;
సుఖదము = సుఖమును ఇచ్చునది; నిఖిల = సమస్తమైన; మంగళ = శుభములను; ఆవహము =
రానిచ్చునది; సమ = మిక్కిలి; అంచితమున్ = పూజనీయమైనది; కావున = కనుక; బుధ = జ్ఞానుల
చేత; సేవిత = సేవింపబడువాడ; నాకున్ = నాకు; ఎఱుగంగన్ = తెలియునట్లు; పలుకవే =
చెప్పుము; ముని = మునులలో; తిలకా = శ్రేష్ఠుడా {తిలక - తిలకము ఏలా శ్రేష్ఠమైనదో అట్లు
శ్రేష్ఠమైన వాడు}.

భావము:

పండితులచే సేవించబడు ఓ మునులలో అగ్రగణ్యుడా! ఆ స్వామ్యంభువుని చరిత్ర అఖండమైన
ఆనందాన్ని అందించేది. సమస్త సౌభాగ్యాలనూ సమకూర్చేది. మిక్కిలి యోగ్యమైనది. అందువల్ల
ఆయన వృత్తాంతం దయచేసి నాకు తెలియజెప్పు.

3-392-క.

అదియును గాక ముకుందుని

పదకమల మరందపాన పరవశులై పెం

పొదవినవారి చరిత్రము

పదమలమతి వినిన భవము ఫలము గాదే!"

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగా; ముకుందుని = విష్ణుని {ముకుందుడు - ముకుందము
(కుందురస్కము అనేడి సుగంధ ద్రవ్యము) వలె మంచిని వ్యాపింపచేయువాడు, (మోక్షప్రదుడు, వ్యు.
(ముకుమ్ + దా + క) ముకుమ్ మకారాంతమైన అవ్యయము, మోక్షవాచకము, మోక్షమును ఇచ్చు

వాడు, (ఆంధ్ర శబ్దరత్నాకరము) విష్ణువు; పద = పాదములు అను; కమల = పద్మముల; మరంద = మకరందమును; పాన = తాగుట వలన; పరవశులు = పరవశులు; ఐ = అయి; పెంపొదవిన = అతిశయించిన; వారి = వారి యొక్క; చరిత్రము = వర్తనలు; సత్ = మంచి; అమల = నిర్మల; మతిన్ = మనసుతో; వినిన = వినినట్లయితే; భవము = జన్మము; సఫలము = ధన్యము; కాదే = కాదా ఏమి.

భావము:

అంతేకాక, విష్ణు పాదపద్మాల మకరందాన్ని త్రాగి మైమరచి మహాత్ముల మహనీయ చరిత్రను పరిశుద్ధమైన బుద్ధితో వినినవారి జన్మ తప్పక సార్థకం అవుతుంది."

3-393-చ.

అని విదురుండు పల్కిన ద**యా**న్వితఁ డై మునినాథచంద్రుఁ డి

ట్లను "శ్రుతిశాస్త్రపాఠకలితాత్మకుఁ డైన నరుండు పద్మలో

చన చరణారవిందయుగ సంగము గల్గిన సజ్జనుండు వొం

దినఫల మొందు భాగవతద్వ్యకథాశ్రవణానురక్తిచేన్."

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; విదురుండు = విదురుడు; పల్కినన్ = అనగా; దయా = దయతో; ఆన్వితఁడు = కూడినవాడు; ఐ = అయి; ముని = మునుల; నాథ = నాయకులలో; చంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అను = అనెను; శ్రుతి = వేద; శాస్త్ర = శాస్త్రములను; పాఠ = పఠించుటతో; కలిత = కూడిన; ఆత్మకుడు = మనసు కలవాడు; ఐన = అయిన; నరుండున్ = మానవుడును; పద్మలోచన = విష్ణుని {పద్మలోచనుడు - పద్మముల వంటి లోచనములు కలవాడు, విష్ణువు}; చరణ = పాదములు అను; అరవింద = పద్మముల; యుగ = జంట తో; సంగము = సంబంధము; కల్గిన = కలిగిన; సత్ = మంచి; జనుండు = వాడు; పొందిన = పొందిన; ఫలము = ఫలితమును; ఒందున్ = పొందును; భాగవత =

భాగవతము అను; దివ్య = దివ్యమైన; కథా = కథను; శ్రవణ = వినుట యందు; అనురక్తిన్ = కూరిమి; చేన్ = వలన.

భావము:

ఇలా పలుకుతున్న విదురునితో దయాహృదయు డైన మైత్రేయ మహాముని ఇలా అన్నాడు
“నాయనా! వేదశాస్త్రం చదువుకునే మానవులూ, శ్రీహరి పాదాలు అనే కమలాల మీద అనురాగం
గల సజ్జనులూ ఏ ఫలాన్ని పొందుతారో భగవద్భక్తుల దివ్యమైన కథలను ఆసక్తితో వినడంవల్ల
అటువంటి ఫలమే లభిస్తుంది.”

3-394-క.

అని చెప్పి మునికులార్గణి

దనుజారి కథాసుధాప్లుతస్వాతుం డై

తనవునఁ బులకాంకురములు

మొనయఁగ నానందభాష్పములు జడి గురియన్.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మునికులార్గణి = మైత్రేయుడు {మునికులార్గణి - ముని జనములలో
అగ్రమైన (పెద్ద) వాడు}; దనుజారి = విష్ణుని {దనుజారి - రాక్షసుల శత్రువు, విష్ణువు}; కథా = కథలు
అను; సుధా = అమృతముచే; ప్లుత = తడసి; స్వాంతుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; తనవునన్
= శరీరము; పులకాంకురములు = పులకింతలు; మొనయగన్ = పుట్టగా; ఆనంద = ఆనందము
వలన; భాష్పములున్ = కన్నీటి బిందువులు అను; జడిన్ = వాన జడి; కురియన్ = కురియగా.

భావము:

ఇలా చెప్తున్న మైత్రేయ మహాముని హృదయం దానవాంతకుడైన శ్రీహరి కథలు అనే అమృతంలో తేలియాడింది. ఆయన శరీరం సంతోషంతో పొంగి పులకించింది. ఆయన నయనాలు ఆనందభాషాలు వర్షించాయి.

3-395-నీ.

వినిపింపఁ దొడగె "నా ఘనుఁడు స్వామ్యంభువుఁ-

డంగనాయుక్తుఁ డై యబ్జగర్భు

నకు మ్రొక్కి వినయవిన్నమితోత్తమాంగుఁ డై-

హస్తముల్ మొగిచి యిట్లనియె బ్రీతి

"జీవరాశులకు రాజీవసంభవ! నీవ-

జనన రక్షణ వినాశముల కరయ

హేతుభూతుఁడవు మా కెద్ది యాచరణీయ-

మైన కర్మము దాని నానతిమ్ము

3-395.1-తే.

ఎట్టి కర్మంబు సేసిన నెసఁగు నీకు

నవహితం బైన సంతోష మాత్మజుండు

జనకునకు భక్తిఁ బరిచర్య నలిపి కీర్తి

నంది నుతికెక్కి నర్తించు నందు నిందు.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

వినిపింపన్ = వినిపించుట; తొడగెన్ = మొదలిడెను; ఆ = ఆ; ఘనుడు = గొప్పవాడు;

స్వామ్యంభువుడు = స్వామ్యంభువుడు; అంగనా = భార్యతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్య;

అబ్బగర్భున్ = అబ్బగర్భుని; కున్ = కి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; వినయ = వినయముతో; వినమిత = వంగిన; ఉత్తమాంగుడు = శిరస్సు కలవాడు {ఉత్తమాంగము - ఉత్తమమైన అంగము (అవయవము), తల}; ఐ = అయ్య; హస్తముల్ = చేతులు; మొగిచి = జోడించి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = పలికెను; ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్వకముగా; జీవ = ప్రాణుల; రాశులు = సమూహముల; కున్ = కి; రాజీవసంభవ = బ్రహ్మదేవుడా {రాజీవసంభవుడు - రాజీవము (పద్మము) న సంభవుడు (పుట్టిన వాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; నీవ = నీవే; జనన = సృష్టి; రక్షణ = స్థితి; వినాశములన్ = లయముల; కున్ = కు; అరయన్ = పరిశీలించి చూసిన; హేతు = కారణము; భూతుడవు = వెలసినవాడవు; మాకు = మాకు; ఎద్ది = ఏది; ఆచరణీయము = ఆచరింపదగినది; ఐన = అయినట్టి; కర్మము = పని; దానిన్ = దానిని; ఆనతిమ్ము = తెలుపుము; అని = అని; ఎట్టి = ఎటువంటి; కర్మంబున్ = కర్మములను; చేసిన = చేస్తే; ఎసగున్ = అతిశయించును; నీకు = నీకు; అవహితంబునన్ = మిక్కిలి ఇష్టముతో; ఐన = కూడిన; సంతోషము = సంతోషము; ఆత్మజండు = పుత్రుడు {ఆత్మజుడు - ఆత్మన్ (తనకు) జన్మించిన వాడు, కొడుకు}; జనకున్ = తండ్రి; కున్ = కి; భక్తిన్ = భక్తితో; పరిచర్య = సేవలు; సలిపి = చేసి; కీర్తిన్ = కీర్తిని; అంది = పొంది; నుతికిన్ = స్తోత్రములలోనికి; ఎక్కి = ఎక్కి; వర్తించున్ = ప్రవర్తించును; అందున్ = పరమునందును; ఇందున్ = ఇహమునందును.

భావము:

మహానుభావుడైన మైత్రేయుడు విదురునితో ఇలా చెప్పసాగాడు "స్వాయంభువుడు తన భార్య శతరూపతో కూడా బ్రహ్మదేవునకు నమస్కారం చేసాడు. వినయంతో తల వంచుకొని, చేతులు జోడించి ప్రీతి పూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు. "ఓ పద్మంలో జనించిన బ్రహ్మదేవా! ఈ విశ్వంలోని సకల ప్రాణులనూ పుట్టించుటకూ, పోషించుటకూ, సంహరించుటకూ, కారణభూత మైన వాడవు నీవే. మేము చేయవలసిన పని ఏమిటో, మాకు ఆజ్ఞాపించు. ఎలాంటి పని చేస్తే నీకు మిక్కిలి సంతోషం కలుగుతుందో, అది చేస్తాము. తండ్రికి భక్తితో సేవ చేసిన తనయుడు ఈ లోకంలో, ఆ లోకంలో అఖండ యశస్సు ఆర్జిస్తాడు. అందరి అభిమానానికి పాత్రుడవుతాడు."

3-396-వ.

కావున నెఱింగింపు మట్టి సత్కర్మంబు."

టీకా:

కావున = కనుక; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; కర్మంబున్ = పనులను.

భావము:

అందుచేత, ఆ సుకార్యాలు అన్నీ తెలియజెప్పు పితామహా! బ్రహ్మదేవా!"

3-397-క.

అని పలికిన స్వాయంభువ

మను మృదుభాషలకు నలరి మనమునఁ గమలా

సనుఁ డనురాగము ముప్పిరి

గొనఁ బ్రియతముఁ డైన సుతునకును నిట్లనియెన్.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = పలుకగా; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు అను; మను = మనువు; మృదు = మృదువైన; భాష = మాటలు; కున్ = కి; అలరి = సంతోషించి; మనమునన్ = మనసులో; కమలాసనుడు = బ్రహ్మదేవుడు (కమలాసనుడు - కమలమువ ఆసీనుడు (కూర్చున్న వాడు), బ్రహ్మదేవుడు); అనురాగము = ప్రేమ; ముప్పిరిగొనన్ = అతిశయించగా (ముప్పిరిగొను - ముప్పిరి (మూడు రెట్లు) కొను (అగు), అతిశయించు); ప్రియతముడు = అత్యంత ప్రియమైనవాడు (ప్రియము - ప్రియతరము - ప్రియతమము); ఐన = అయిన; సుతున్ = పుత్రుని; కునున్ = కును; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని పలికి స్వాయంభువుని మృదు మధుర వాక్యాలకు చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవుడు చాలా సంతోషించాడు. అంతరంగంలో అనురాగం పొంగిపొరలగా అనుంగు నందనునితో కమలసంభవుడు ఇలా అన్నాడు.

3-398-చ.

"మునుకొని తండ్రియాజ్ఞఁదలమోచి నిజోచితకృత్యమేమి పం
చినఁ దన శక్తియుక్తి నెడసేయక చేయుట పుండరీకలో
చన పదసేవ సేయుట ప్రజాపరిపాలనశాలి యౌటయున్
జనకునకున్ సుతుండు పరిచర్య లొనర్చుట సువ్వె పుత్రకా!
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

మునుకొని = పూనుకొని; తండ్రి = తండ్రి యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; తలమోచి = శిరసావహించి; నిజ = తనకు; ఉచిత = తగిన; కృత్యము = పని; ఏమి = ఏదైనను; పంచినన్ = చెప్పినను; తన = తన యొక్క; శక్తిన్ = శక్తిని; యుక్తిన్ = యుక్తిని యందు; ఎడ = అలక్ష్యము; చేయక = చేయకుండగ; చేయుట = చేయుచుండుట; పుండరీకలోచన = విష్ణుని {పుండరీకలోచనుడు - పుండరీకము (పద్మము) లవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; పద = పాదములను; సేవన్ = సేవను; చేయుట = చేయుట; ప్రజా = ప్రజలను; పరిపాలన = పరిపాలించుట యందు; శాలి = సమర్థుడు; ఔటయున్ = అగుట కూడ; జనకున్ = తండ్రి; కున్ = కి; సుతుండు = కొడుకు; పరిచర్యలు = సేవలు; ఒనర్చుట = చేయుట; సువ్వె = సుమా, సమానమే; పుత్రకా = కొడుకా.

భావము:

"నాయనా! స్వాయంభువా! కన్నతండ్రి ఆజ్ఞను శిరసావహించి తనకు తగిన పని యని ఏ పని చెబితే ఆ పనిని దక్షతతో తక్షణం చేయడం; పద్మాక్షుడైన శ్రీహరి పాదసేవ చేయడం; తండ్రి ఆజ్ఞానుసారం ప్రజలను పాలించటం; తనయుడు తన తండ్రికి సేవచేయడం క్రిందకే వస్తాయి.

3-399-వ.

కావున.

టీకా:

కావున = అందుచేత.

భావము:

అందుచేత.

3-400-మ.

వివరింపన్ హరి యజ్ఞమూర్తి బరమున్ విష్ణున్ హృషీకేశుఁ గే
శవుఁ బద్మాక్షు గుఱించి జన్మములు శశ్వద్భక్తిఁ గావింప మా
ధవుఁ డాత్మం బరితోష మొందు నతఁ డుద్యత్ప్రీతిఁ గైకొన్న లో
కవితానంబులు దుష్టి నొందు ననఘా! కావింపుమా యజ్ఞముల్.
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

వివరింపన్ = వివరముగ చెప్పిన; హరిన్ = భగవంతుని {హరి - దుఃఖములను హరించు వాడు, విష్ణువు}; యజ్ఞమూర్తిన్ = భగవంతుని {యజ్ఞమూర్తి - యజ్ఞములు తన స్వరూపముగా కలవాడు, విష్ణువు}; పరమున్ = భగవంతుని {పరము - సర్వులకును పరమైనవాడు, విష్ణువు}; విష్ణున్ = భగవంతుని {విష్ణువు - స్వయంప్రకాశము కలవాడు, హరి}; హృషీకేశున్ = భగవంతుని {హృషీకేశుడు - హృషీకము (ఇంద్రియము) లకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; కేశవున్ = భగవంతుని {కేశవుడు - కేవలము ఈశుడు అయిన వాడు, విష్ణువు}; పద్మాక్షున్ = భగవంతుని {పద్మాక్షుడు - పద్మముల వంటి అక్షులు (కన్నులు) కలవాడు, విష్ణువు}; గుఱించి = కోసము; జన్మములు = యజ్ఞములు; శశ్వత్ = శాశ్వతమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; కావింపన్ = చేసిన; మాధవుడు = భగవంతుడు {మాధవుడు - మనసును సంతోషము కలిగించువాడు, విష్ణువు}; ఆత్మన్ = మనసున; పరితోషము

= సంతోషము; ఒందున్ = పొందున్; అతండు = అతడు; ఉద్యత్ = అతిశయించిన; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగ; గైకొన్న = స్వీకరించిన; లోక = లోకముల; వితానంబులు = గుంపులు; తుష్టిన్ = తృప్తిని; ఒందున్ = పొందును; అనఘా = పుణ్యుడా; కావింపుమా = చేయుము; యజ్ఞముల్ = యజ్ఞములను.

భావము:

పుణ్యాత్మా! స్వామ్యంభువా! శ్రీమహావిష్ణువు యజ్ఞపురుషుడూ, పరమపురుషుడూ, హృషీకేశుడూ, కేశవుడూ, పద్మాక్షుడూ. ఆయన గూర్చి అధికమైన భక్తితో యజ్ఞాలు చెయ్యి. అలా చేస్తే ఆ శ్రీపతి ఎంతగానో సంతోషిస్తాడు. ఆ దేవుడు సంతోషిస్తే లోకాలన్నీ సంతృప్తి చెందుతాయి. అందుకని నీవు యజ్ఞాలు ఆచరించు.

3-401-చ.

అకుటిల భక్తిఁ గేశవ సమర్పణబుద్ధిఁ గ్రతుక్రియల్ పొన
ర్పక విపరీతు లై యుముకురాసులు దంచి ఫలంబు నందఁ గా
నక చెడురీతి నూరక ధనవ్యయ మౌటయ కాని మోక్షదా
యక మగుచున్నఁ దత్ఫలము నందరు విష్ణుపరాజ్ముఖక్రియుల్.
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అకుటిల = అకల్మష; భక్తిన్ = భక్తితో; కేశవ = భగవంతునికి (కేశవుడు - కేశవము ఈశుడు అయిన వాడు, విష్ణువు); సమర్పణ = సమర్పించు; బుద్ధిన్ = భావముతో; క్రతు = యజ్ఞ; క్రియల్ = క్రియలు; పొనర్పక = చేయకుండగ; విపరీతులు = వ్యతిరేక విధముగ చేయువారు; ఐ = అయి; ఉముకు = ఊక; రాసులు = గుట్టలు; దంచి = దంచి (దంచు - బియ్యము మొదలగువాని కొరకు వడ్లు ఆదులను రోకళ్ళతో దంచుట); ఫలంబున్ = ధాన్యమును (ఫలము - ఫలితము); అందన్ = పొందుటను; కానక = చూడలేక; చెడున్ = చెడిపోవు; రీతిన్ = విధముగ; ఊరక = ఉట్టినే; ధన = ధనము; వ్యయంబున్ = ఖర్చు; ఔటయున్ = అగుటయే; కాని = కాని; మోక్ష = ముక్తిని; దాయకము = ఇచ్చునది; అగుచున్ = అవుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తత్ = దాని; ఫలమున్ = ఫలితమును; అందరు = పొందరు; విష్ణున్ = విష్ణునికి; పరాన్ముఖ = ఇతరమైన దృక్కులతో; క్రియుల్ = పనులు చేయువారు.

భావము:

పవిత్రమైన చిత్తశుద్ధితో పరమేశ్వరార్పణ బుద్ధితో యజ్ఞకార్యాలు చేయాలి. అలాకాకుండా స్వార్థబుద్ధితో పనులు చేయడం అంటే, వరిపొట్టును దంచి బియ్యం రాలేదని బాధపడటం లాంటిది. అందుచేత ధననాశమే గాని లవలేశం కూడా లాభం ఉండదు. హరి భక్తులు కాని వారు తాము ఆశించిన మోక్షాన్ని అందుకోలేరు.

3-402-ఉ.

కావున యజ్ఞముల్ హరి వికారవిదూరు గుఱించి చేయు నీ
భావము సూన్యతవ్రత శుభ్రస్థితిఁ జెందెడు నీ కుమారులున్
నీవును నీ ధరాభరము నెమ్మి వహింపుము సజ్జనావలిం
ప్రోవుము ధర్మమార్గమునఁ బుత్రక! దోషలతాలవిత్రకా!"
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; యజ్ఞముల్ = యజ్ఞములు; హరిన్ = భగవంతుని; వికారవిదూరున్ = భగవంతుని (వికారవిదూరున్ - మనోవికారములను విశిష్టముగ దూరము చేయువాడు, విష్ణువు); గుఱించి = కొరకు; చేయు = చేసేటటువంటి; నీ = నీ యొక్క; భావమున్ = ఉద్దేశ్యము; సూన్యత = సత్యమే; వ్రత = వ్రతముగా కలవాడ; శుభ = శుభమైన; స్థితిన్ = స్థితిని; చెందెడున్ = పొందుదురు; నీ = నీ యొక్క; కుమారులున్ = కుమారులును; నీవునున్ = నీవును; ఈ = ఈ; ధరా = భూమి యొక్క; భారము = బాధ్యత; నెమ్మిన్ = క్షేమమగునట్లు; వహింపుము = వహించండి; సత్ = మంచి; జన = ప్రజల; ఆవలిన్ = సమూహములను; ప్రోవుము = కాపాడండి; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గమునన్ = మార్గములో; పుత్రకా = కుమారుడా; దోష = దోషములు అను; లతా = లతలకు; లవిత్రకా = కొడవలి వంటి వాడ.

భావము:

అందుచేత, కుమారా! స్వామంభువా! పాపాలనే తీగలకు కొడవలివంటివాడవైన నీవు
నిర్వికారుడైన శ్రీహరినిగూర్చి యజ్ఞం చేయాలని సంకల్పించు. నీ సంకల్పం సత్య స్వరూపమై
శుభప్రదమవుతుంది. నీవు, నీ కుమారులూ సంతోషంతో భూమండలాన్ని ఏలే భారం వహించండి.
నిర్మలమైన ధర్మ మార్గంలో, సజ్జనులైన ప్రజలను రక్షిస్తూ, పరిపాలించండి."

తృతీయ స్కంధము : వరాహావతారంబు

3-403-క.

అనవుడు నతనికి నతఁ డి

ట్లనియెన్ "భవదీయమైన యానతి యెట్ల

ట్లొనరించెద నాకును నా

తనయులకు వసించి యుండఁ దగు నెల వెందున్.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; అతనికిన్ = అతనికి; అతడు = అతడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ =
అనెను; భవదీయము = నీది అయిన; ఆనతి = ఆజ్ఞ; ఎట్ల = ఏలా అయితే; అట్ల = అలా; ఒనరించెదన్
= చేసెదను; నాకును = మరియు; నా = నా యొక్క; తనయుల = పుత్రుల; కున్ = కును; వసించి =
నివసించి; ఉండన్ = ఉండుటకు; తగు = తగిన; నెలవు = తావు; ఎందున్ = ఎక్కడ.

భావము:

ఆ మాటలు విని స్వామంభువుడు పద్మభవుడైన బ్రహ్మదేవునితో ఇలా అన్నాడు. తండ్రీ! నీ ఆజ్ఞ
శిరసావహించి నీవు ఎలా చెప్తే అలా చేస్తాను. అయితే నాకూ నా కుమారులకూ, నివసించటానికి
తగిన చోటు ఎక్కడా కనబడుట లేదు.

3-404-తే.

అరయ లేదు విధాత! యీ యఖిల జంతు

జాతముల కెల్ల నాధారభూతమైన

ధరణి యిప్పుడు ఘనజలాంతర్నిమగ్న

మైన కతమునఁ జోటు లేదంటి దండ్రీ!

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అరయన్ = పరిశీలించి చూడగా; లేదు = లేదు; విధాత = బ్రహ్మదేవుడ (విధాత - విధిని నిర్ణయించువాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఈ = ఈ; అఖిల = సమస్తమైన; జంతు = జీవ; జాతముల = సమూహముల; కున్ = కున్; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; ఆధార = ఆధారమై; భూతము = వెలసినది; ఐన = అయినట్టి; ధరణి = భూమి; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఘన = గొప్ప; జల = నీటి; అంతర్ = లోపల; నిమగ్నము = మునిగిపోయినది; ఐన = అయిన; కతమున = కారణముచేత; చోటు = స్థలము; లేదు = లేదు; అంటి = అంటిని; తండ్రీ = తండ్రీ.

భావము:

జగద్విధాతవు, బ్రహ్మదేవుడవు అయిన నా జనకుడా! ఈ సృష్టిలోని సమస్తమైన జంతుజాలానికి ఆధారభూతమైన భూమి ఇప్పుడు మహాసముద్ర మధ్యంలో మునిగి ఉంది. అందువల్ల మాకు ఉండటానికి చోటు కనిపించుట లేదు.

3-405-క.

కావున భూమ్యుద్ధరణము

గావించు నుపాయ మిప్పుడు గైకొని నాకున్

దేవా నీ వెఱిగింపుము

నావుడుఁ బద్మజుడు దన మనంబునఁ దలచెన్.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

కావున = కనుక; భూమి = భూమిని; ఉద్ధరణము = ఉద్ధరించుట; కావించున్ = చేసేటటువంటి;
ఉపాయము = ఉపాయము; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కైకొని = పూనుకొని; నాకున్ = నాకు; దేవా =
బ్రహ్మదేవుడా; నీవు = నీవు; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; నావుడు = అనగా; పద్మజుడు =
బ్రహ్మదేవుడు (పద్మజుడు - పద్మమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); తన = తన యొక్క;
మనంబునన్ = మనసులో; తలచెన్ = ఆలోచించెను.

భావము:

అందుచేత, ఓ బ్రహ్మ దేవా! ఇప్పుడు భూమిని ఉద్ధరించే ఉపాయం ఆలోచించి నన్ను
అనుగ్రహించు" అని స్వాయంభువుడు పలుకగా బ్రహ్మదేవుడు తన మనస్సులో ఇలా
అనుకున్నాడు.

3-406-మ.

జలమధ్యంబున లీనమొందిన ధరాచక్రంబు నే నేర్పునన్
నిలుపన్ వచ్చును బూర్వ మందు జగముల్ నిర్మించు నాఁ డాది న
పుల్లబుట్టించిన మీద నవ్వసుమతిం బుట్టించితిం బుత్ర య
పుల్లలోఁగ్రింకి రసాతలాంతరమునం బొందెం గదా పృథ్వియున్
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

జల = నీటి; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; లీనము = మునుగుట; ఒందిన = పొందిన; ధరా = భూమి
అను; చక్రంబున్ = గోళమును, చక్రమును; ఏ = ఏలాటి; నేర్పునన్ = నేర్పుతో; నిలుపన్ =
నిలుపుటకు; వచ్చును = వీలగును; పూర్వము = పూర్వకాలము; అందున్ = లో; జగముల్ =
లోకములు; నిర్మించు = నిర్మించే; నాడు = సమయమున; ఆదిన్ = మొదటగ; అప్పులన్ = నీటిని;
పుట్టించిన = పుట్టించిన; మీదన్ = తరువాత; ఆ = ఆ; వసుమతిన్ = భూమిని; పుట్టించితిన్ =

పుట్టించితిని; పుత్ర = కొడుకా; అప్పుల = నీటి; లోనన్ = లోపల; క్రుంకి = మునిగి; రసాతలమునన్ = పాతాళలోకమును; పొందెన్ = పొందెను; కదా = కదా; పృథివియున్ = భూగోళమును.

భావము:

“నీళ్ళ నడుమ మునిగిపోయి ఉన్న భూమండలాన్ని పైకి తీసుకురావటం ఎలా? లోకాలను సృష్టించేటప్పుడు ముందు నీళ్లను పుట్టించాను. తర్వాత భూమిని సృష్టించాను. ఇప్పుడు ఆ భూమి జల మధ్యంలో మునిగి పాతాళం లోనికి చేరింది. దానిని ఏవిధంగా యథాస్థితికి తీసుకురావాలి.

3-407-సీ.

అఖిల జగత్కల్పనాటోపములకుఁ బా-

ల్పడిన నాచేత నెబ్బంగి నిపుడు

దగిలి విశ్వంభరోద్ధరణంబుఁ గావింప-

నగు నని సర్వభూతాంతరాత్ముఁ

బురుపోత్తముని నవపుండరీకాక్షు ల-

క్ష్మీపతిఁ దన మనస్థితునిఁ జేసి

తలపోయుచున్నఁ బద్మజ నాసికా వివ-

రమ్మున యజ్ఞవరాహమూర్తి

3-407.1-తే.

యర్థి నంగుష్ఠమాత్ర దేహంబుతోడ

జనన మంది వియత్తల స్థాయి యగుచు

క్షణము లోపల భూరి గజప్రమాణ

మయ్యె నచ్చటి జనముల కద్భుతముగ.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములను; కల్పన = సృష్టించు; ఆటోపములు = సన్నాహములు;
కున్ = కి; పాల్పడిన = పూనుకొన్న; నాచేత = నాచేత; ఎబ్బంగిన్ = ఏవిధముగా; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు;
తగిలి = పూని; విశ్వంభర = భూమిని; ఉద్ధరణంబున్ = ఉద్ధరణము; కావింపన్ = చేయుట; అగును
= అగును; అని = అని; సర్వభూతాంతరాత్మున్ = భగవంతుని {సర్వభూతాంతరాత్ముడు -
సమస్తమైన జీవుల అంతరాత్మ అయినవాడు, విష్ణువు}; పురుషోత్తముని = భగవంతుని
{పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; నవపుండరీకాక్షు = భగవంతుని
{నవపుండరీకాక్షుడు - కొత్త (తాజా) పుండరీకము (పద్మము) లవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు};
లక్ష్మీపతిన్ = భగవంతుని {లక్ష్మీపతి - లక్ష్మీ యొక్క పతి, విష్ణువు}; తన = తన యొక్క; మనస్ =
మనసున; స్థితునిన్ = ఉన్నవానిగా; చేసి = చేసి; తలపోయుచున్ = ఆలోచించుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
పద్మజన్ = బ్రహ్మదేవుని; నాసికా = ముక్కు యొక్క; వివరమ్మునన్ = రంధ్రమునుండి;
యజ్ఞవరాహమూర్తి = విష్ణుమూర్తి {యజ్ఞవరాహమూర్తి - యజ్ఞమే తానైన వరాహ స్వరూపము
కలవాడు, విష్ణువు}; అర్థిన్ = కోరి; అంగుష్ఠ = బొటకనవేలు; మాత్ర = అంత; దేహంబున్ = శరీరము;
తోడన్ = తో; జననము = అవతారము; అంది = ధరించి; వియత్తల = ఆకాశమున; స్థాయి =
ఉన్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; క్షణము = క్షణము; లోపలన్ = లోపలనే; భూరి = అత్యంతపెద్దది
ఐన; గజ = ఏనుగు; ప్రమాణము = అంత సైజు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అచటి = అక్కడి; జనులున్ =
వారి; కున్ = కి; అద్భుతము = ఆశ్చర్యకరము; కన్ = అగునట్లు;

భావము:

లోకాలన్నిటినీ సృష్టించాలనే ఆత్మతతో సన్నాహాలకు ఎంతో ప్రయాసపడుతున్నాను. కాని ఈ
భూమిని ఉద్ధరించడం ఎలా? నాచేత ఈ పని ఎలా జరుగుతుంది?" అని బ్రహ్మ తన మనస్సులో
తలపోసి సకల భూతాలలోనూ అంతర్యామిగా ఉండే సర్వాంతర్యామీ, పురుషోత్తముడూ,
పద్మాక్షుడు, లక్ష్మీదేవి భర్తా అయిన శ్రీమహావిష్ణువును తలచాడు. వెంటనే ఆ పద్మభవుడు అయిన
బ్రహ్మ ముక్కు నుండి యజ్ఞవరాహమూర్తి బొటనవ్రేలంత పరిమాణంతో జన్మించి, ఆకాశానికి ఎగిరి,
ఒక్క క్షణంలోనే అక్కడ ఉన్న వారందరూ ఆశ్చర్యచకితులయ్యేలా పెద్ద ఏనుగంత అయ్యాడు.

అంతః బ్రజాసర్గ ముందు నియుక్తులై-

నట్టి మరీచ్యాదు లైన మునులు

మనుకుమారకులు నమ్మును సహితంబుగ-

యజ్ఞవరాహంబు నర్థిఁ జూచి

"యిట్టి యాశ్చర్య మెట్లొందేని గలదె నా-

సారంధ్రనిర్గత స్తబ్ధరోమ

తోకంబు మనము విలోకింప నంగుష్ఠ-

మాత్రమై యీ క్షణమాత్రలోన

3-408.1-తే.

మహిమ దీపింప దంతి ప్రమాణమున మ

హోన్నతంబైన గండశైలోపమంబు

నయ్యె" ననుచు వితర్కించి ర్జబ్ధభవుఁడు

హర్ష మిగులొత్త నిట్లని యపుడు దలచె.

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ప్రజా = ప్రజలను; సర్గము = సృష్టించుట; అందున్ = అందు; నియుక్తులు = నియమింపబడినవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; మరీచి = మరీచి; ఆదులు = మొదలగువారు; ఐన = అయినట్టి; మునులున్ = మునులును; మనుకుమారులున్ = మనువు యొక్క కుమారులును; ఆ = ఆ; మను = మనువుతో; సహితంబుగన్ = కూడినవారై; యజ్ఞవరాహంబున్ = యజ్ఞవరాహమూర్తిని; అర్థిన్ = కోరి; చూచి = చూసి; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఆశ్చర్యము = అద్భుతము; ఎట్లు = ఏవిధముగా; ఎందున్ = ఎక్కడ; ఏని = అయినా; కలదె = ఉండా ఏమి; నాసా = ముక్కు యొక్క; రంధ్ర = కన్నము నుండి; నిర్గత = వెలువడిన; స్తబ్ధరోమము = పంది, వరాహము {స్తబ్ధ రోమము - వ్యు. స్తబ్ధాని రోమాణి - అవ్య, బ.ప్రీ, నిక్కబొడిచిన రోమములు కలది, పంది.}; తోకము = పిల్ల; మనమున్ = మనము; విలోకింపన్ = చూస్తుండగా; అంగుష్ఠ = బొటకనవేలు; మాత్రము = అంత మాత్రమే; ఐ = అయిన; ఈ = ఈ; క్షణ = క్షణము; మాత్ర = మాత్రపు సమయము; లోనన్ =

లోపల; మహిమ = మహిమ; దీపింపన్ = ప్రకాశమగునట్లు; దంతి = ఏనుగు; ప్రమాణమునన్ = అంత పరిమాణమున; మహా = మిక్కిలి; ఉన్నతంబు = ఎత్తైనది; ఐనన్ = అయిన; గండ = పెద్ద; శైల = పర్వతమును; ఉపమంబున్ = పోలునది; అయ్యెన్ = ఆయెను; అనుచు = అని; వితర్కించిరి = మిక్కిలి తర్కించిరి; అబ్జభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు; హర్షము = సంతోషము; ఇగురొత్తన్ = చిగురించగా; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అని = అని; అప్పుడు = అప్పుడు; తలంచెన్ = తలచెను.

భావము:

అప్పుడు, ప్రజల్ని సృష్టించడంకోసం నియమించబడిన మరీచి మొదలైన మునులూ, మనువూ, మనువు కుమారులూ, యజ్ఞవరాహాన్ని చూశారు. "ఎంత ఆశ్చర్యం ముక్కురంధ్రంనుండి, వెలువడ్డ వేలంత బాలవరాహం క్షణంలోనే, పెద్ద ఏనుగంత అయి మహాపర్వతం అంత అయింది. ఇలాంటి విచిత్రం ఎక్కడైనా ఎప్పుడైనా జరిగిందా." అని తమలో తాము తర్కించుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు ఎంతో సంతోషంతో ఇలా అనుకున్నాడు.

3-409-క.

"నా మనమునఁ గల దుఃఖవి

రామము గావించుకొఱకు రాజీవాక్షుం

డీమేర యజ్ఞపోత్రి

శ్రీమూర్తి వహించె నిది విచిత్రము దలఁపన్."

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

నా = నా యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; కల = కలిగిన; దుఃఖ = దుఃఖమును; విరామము = పోవునట్లు; కావించున్ = చేయుట; కొఱకున్ = కోసము; రాజీవాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి {రాజీవాక్షుడు - రాజీవముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; ఈ = ఈ; మేర = పరిమాణము కల; యజ్ఞ = యాగపు; పోత్రి = వరాహము యొక్క; శ్రీ = శుభకరమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; వహించెన్ = ధరించెను; ఇది = ఇది; విచిత్రము = విచిత్రమైనది; తలపన్ = ఆలోచించుటకైనా.

భావము:

“నా మనస్సులోగల, దుఃఖభారాన్ని, దూరం చేయటంకోసం, దేవాధిదేవుడైన రాజీవముల వంటి కన్నులు గల శ్రీహరి, ఈ విధంగా యజ్ఞవరాహరూపం ధరించాడు. ఎంతో వింత అయిన విషయం ఇది.”

3-410-వ.

అని వితర్కించు సమయంబున సూకరాకారుండైన భగవంతుండు.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించు = అనుకొనుచున్న; సమయంబునన్ = సమయములో; సూకరా = వరాహము యొక్క; ఆకారుండు = స్వరూపము కలవాడు; ఐన = అయిన; భగవంతుడు = విష్ణుమూర్తి.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు ఈవిధంగా భావిస్తూ వుండగా, యజ్ఞవరాహమూర్తి అయిన విష్ణువు.

3-411-తే.

ప్రళయజీమూతసంఘాత భయద భూరి

గర్జనాటోపభిన్న దిగ్ధన గభీర

రావ మడరింప నపుడు రాజీవభవుడు

మునులు నానందమును బొంది రనఘచరిత!

మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

ప్రళయ = ప్రళయకాల మందలి; జీమూత = మేఘముల; సంఘాత = ఘర్షణ వలన పుట్టిన; భయద = భయంకరమైన; భూరి = అత్యంత బిగ్గరగా ఉండు; గర్జనా = గర్జనల; ఆటోప = సన్నాహములను;

భిన్న = ఓడిస్తున్న; డిక్ = దిక్కులు దద్దరిల్లు; ఘన = పెద్ద; గభీర = గంభీర; రావము = ధ్వని;
అడరింపన్ = చేయగా; అపుడు = అప్పుడు; రాజీవభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {రాజీవభవుడు -
రాజీవము (ఎఱ్ఱకలువ) యందు భవ (పుట్టిన) వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; మునులున్ = మునులును;
ఆనందమును = సంతోషమును; పొందిరి = పొందిరి; అనఘచరిత = పుణ్యవర్తనుడా.

భావము:

వరహావతారుడు అయిన హరి ప్రళయకాలంలోని మేఘాల సమూహాలు భయంకరంగా
గర్జించినట్లు విజృంభించి దిక్కులు పిక్కటిల్లేలా గంభీరంగా ఘుర్ ఘుర్ అని గర్జించాడు (వరాహం
అరుపు ఘుర్). నాయనా పుణ్యవర్తనుడవైన విదురా! ఆ ఘన గంభీర ధ్వని విని బ్రహ్మదేవుడూ,
మునులూ అపారమైన ఆనందాన్ని పొందారు.

3-412-వ.

అంత మాయామయ వరాహ ఘుర్ఘురారావంబు బ్రహ్మాండ కోటరపరి స్ఫోటనంబుఁ గావింప విని
జనస్తప సత్యలోక నివాసు లయిన మునులు ఋగ్యజుస్సామ మంత్రంబుల వినుతించిరి;
యజ్ఞవరాహ రూపధరుండ యిన సర్వేశ్వరుండు సత్పురుషపాలనదయాపరుఁడు గావున
దిగ్గజేంద్ర లీలావిలోలుండై.
మీ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అంత = అంతట; మాయా = మాయతో; మయ = కూడిన; వరాహ = వరాహము యొక్క; ఘుర్ఘురా =
ఘుర్ ఘుర్ అను; రావంబున్ = ధ్వని; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము యొక్క; కోటర = సరిహద్దులు;
పరిస్ఫోటనము = చీల్చునట్లు; కావింపన్ = చేయగా; విని = విని; జనః = జనలోకము; తప =
తపోలోకము; సత్య = సత్యలోకము లందు; నివాసులు = వసించువారు; అయిన = అయిన;
మునులున్ = మునులును; ఋక్ = ఋగ్వేద; యజుర్ = యజుర్వేద; సామ = సామవేదముల;
మంత్రంబులన్ = మంత్రములతో; వినుతించిరి = కీర్తించిరి; యజ్ఞవరాహ = యజ్ఞవరాహము; రూప
= రూపమును; ధరుండున్ = ధరించినవాడు; అయిన = అయిన; సర్వేశ్వరుండు = భగవంతుడు
{సర్వేశ్వరుడు - సర్వమునకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; సత్ = మంచి; పురుష = మానవులను;

పాలన = పాలించు; దయా = దయ యందు; పరుడు = నిమగ్నుడు; కావున = కనుక; దిగ్గజేంద్ర =
దిగ్గజముల; లీలా = వలె; విలోలుండు = విలసిల్లువాడు; ఐ = అయి.

భావము:

అప్పుడు, ఆ కపట వరాహమూర్తి కావించిన ఘుర్ఘురావానికి, బ్రహ్మాండభాండం అంతా
దద్దరిల్లిపోయింది. ఆ శబ్దం విని జనలోకంలో, తపోలోకంలో, సత్యలోకంలో ఉండే మునులు
ఋగ్వేద, యజుర్వేద, సామవేదాలలోని మంత్రాలతో, ఆ యజ్ఞవరాహమూర్తిని కీర్తించారు.
యజ్ఞవరాహరూపాన్ని ధరించిన పరాత్పరుడు, సజ్జనులను చక్కగా పరిపాలించే, పరమ
దయామయుడు కాబట్టి ఒక మహా దిగ్గజంలా క్రీడించాలని వేడుకపడ్డాడు.

తృతీయ స్కంధము : భూమ్యుద్ధరణంబు

3-413-నీ.

క్ర₂రిన సటాచ్చటోత్క₂ట జాత వాత ని-

ర్ధూత₂ జీమూత సంఘాత₂ మగుచు

క్షు₂రనిభ సునిశిత ఖు₂రపుటాహత చల-

త్స₂ణిరాజ దిగ్గజ ప్ర₂చయ మగుచుఁ

జం₂డ దంష్ట్రోత్థ వైశ్వా₂న రార్చిస్తవ-

ద్ర₂జత హేమాద్రి విప్రం₂భ మగుచు

ఘో₂ర గంభీర ఘుర్ఘు₂ర భూరినిస్వన-

పం₂కి లాఖిల వార్ధి సం₂కులముగఁ

3-413.1-తే.

బో₂రలుఁ గెరలు నటించు నంబు₂రము దెరల

రో₂ప్పు నుప్పర మెగయును గో₂ప్పరించు

ము₂ట్టి బిగియించు ముసముస మూ₂రుకొనుచు

నడరు సంరక్షితక్షోణి యజ్ఞఘోణి.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

కఠిన = బిరుసైన; సటా = జాలు; ఛటా = వరుసలుచే; ఉత్కట = అధికంగా, భయంకరంగా; జాత = పుట్టిన; వాత = గాలివేగమువలన; నిర్ధూత = ఎగురగొట్టబడిన; జీమూత = మేఘములతో; సంఘాతము = ఘర్షణలు కలది; అగుచున్ = అవుతూ; క్షుర = క్షురకుని కత్తి, మంగలికత్తి; నిభ = వలె; సునిశిత = మిక్కిలి వాడియైన; ఖుర = గిట్టల; పుట = గతులచే; ఆహత = కొట్టబడిన; చలత్ = చలించుచున్న; ఫణిరాజ = ఆదిశేషుడు {ఫణిరాజ - సర్పములకు రాజు, ఆదిశేషుడు (భూమిని మోయుచున్న వాడు)}; దిగ్గజ = దిగ్గజముల {దిగ్గజములు - అష్టదిగ్గజములు, భూమి మోయు చుండు దిక్కులందలి ఎనిమిది (8) ఏనుగులు, 1 ఐరావతము 2 పుండరీకము 3 వామనము 4 కుముదము 5 అండనము 6 పుష్పదంతము 7 సార్వభౌమము 8 సుప్రతీకము}; ప్రచయము = సమూహములు కలది; అగుచున్ = అవుతూ; చండ = భయంకరమైన; దంష్ట్రా = కోరలచే; ఉత్థ = ఉత్పన్నమైన; వైశ్వానర = అగ్నిహోత్రుని; అర్చిన్ = తేజస్సులచే, మంటలచే; స్రవ = కరుగుతున్న; రజత్ = కైలాస {రజతాద్రి - వెండి కొండ, కైలాస పర్వతము}; హేమ = మేరు {హేమాద్రి - బంగారు కొండ, మేరు పర్వతము}; అద్రి = పర్వతములకు; విసంభ్రము = మిక్కిలి ఆశ్చర్యము; అగుచున్ = అవుతూ; ఘోర = భయంకరమైన; గంభీర = గంభీరమైన; ఘుర్ఘుర = గురగుర అని; భూరి = అతిపెద్ద; నిస్వన = ధ్వనిచేత; పంకిల = బురదైపోయిన; అఖిల = సమస్తమైన; వారధిన్ = సముద్రము; సంకులముగన్ = వ్యాకులమగునట్లు; పొరలున్ = పొర్లును; కెరలున్ = కెలుకును; నటించున్ = గంతులేయును; అంబరము = ఆకాశము; తెరలన్ = కలిగిపోయేలా; రొప్పున్ = రొప్పును {రొప్పుట - గట్టిగా ఆయాసము వలె శబ్దము చేస్తూ ఊపిరి తీయుట}; ఉప్పరమున్ = ఆకాశమునకు; ఎగయున్ = ఎగురును; గొప్పరించున్ = నేల మెడ్డగించును; ముట్టె = ముట్టి; బిగియించి = బిగించి; ముసముస = చిఱచిఱలాడు కోపముతో; మూరుకొనుచున్ = వాసనచూసును; అడరు = అతిశయించునట్టి; సంరక్షిత = బాగుగా రక్షింపబడిన; క్షోణి = భూదేవి కలది; యజ్ఞఘోణి = యజ్ఞవరాహము.

భావము:

భూమిని రక్షించు ఆ యజ్ఞవరాహం కర్కశమైన తన మెడమీది జాలు విదిల్చింది. అప్పుడు పుట్టిన వాయువేగానికి మేఘమండలమంతా చెల్లాచెదరై పోయింది. చురకత్తితో సాటిరాగల మిక్కిలివాడియైన ఆ వరాహమూర్తి గిట్టల కొనల తాకిడులకు, భూమండలానికి అడుగున ఉన్న ఆదిశేషుడు, దిగ్గజాలు, తల్లడిల్లి పోయారు. ఆ యజ్ఞవరాహం కరోరాలైన కరకు కోరల రాపిడివల్ల పుట్టిన అగ్నిజ్వాలలకు, వెండికొండ కైలాశమూ, బంగారుకొండ మేరువూ, కరగి ద్రవించిపోతాయేమో అనిపించింది. ఆ మహావరాహం భయంకరమూ, గంభీరమూ అయిన తన ఘుర్ఘురారావంవల్ల సముద్రాలన్నీ, అల్లకల్లోలం అయ్యేటట్లు చేస్తున్నది. ఈవిధంగా ఆ ఆదివరాహం పొరలుతూ పొంగుతూ సంతోషంతో గంతులువేస్తూ, రొప్పుతూ, ఆకాశానికి ఎగురుతూ, విజృంభిస్తూ, మూతి బిగిస్తూ, కోపంతో ముసముస అంటూ నేలను మూచూస్తూ, ఇలా అనేక విధాలుగా తిరుగుతూ, చెలరేగుతూ ఉంది.

3-414-వ.

మఱియు నయ్యజ్ఞవరాహంబు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ; యజ్ఞవరాహము = యజ్ఞవరాహము.

భావము:

అంతేకాకుండా ఆ యజ్ఞవరాహం

3-415-నీ.

తివిరి చతుర్దశ **భువ**నంబులను దొంతు-

లోరగఁ గొమ్ములఁ జిమ్ము **నొక్క**మాటు

పుత్తడికొండ మూఁ**పు**రమను నొరగంట-

నులుముగా రాపాడు **నొక్క**మాటు

ఖురముల సప్తసాగరములఁ రొంపిగా-

నుక్కించి మట్టాడు నొక్కమాటు

నాభీల వాలవాతా హతిచే మింటి-

నొరసి బద్దలుసేయు నొక్కమాటు

3-415.1-తే.

గన్నుఁ గొనలను విస్ఫులింగములుసెదర

నురుభయంకర గతిఁ దోచు నొక్కమాటు

పరమయోగీంద్రజన సేవ్య భవ్యవిభవ

యోగ్య మై కానఁగా నగు నొక్కమాటు.

ఈ భౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

తివిరి = పూనుకొని; చతుర్దశ = పద్నాలుగు; భువనంబులన్ = లోకములను; దొంతులు =
దొంతరలు; ఒరగన్ = చెదురునట్లు; కొమ్ములన్ = కొమ్ములతో; చిమ్మును = చిమ్మును; ఒక్క = ఒక;
మాటు = మారు; పుత్తడికొండ = మేరుపర్వతమును; మూపురమ = వీపు; అను=అనెడి; ఒరగంటిన్
= బంగారము వన్నె చూపు రాయిచే; ఉలుముగా = గర్జనలా; రాపాడున్ = రుద్దుతుంది; ఒక్క = ఒక;
మాటు = మారు; ఖురములన్ = గిట్టలతో; సప్త = ఏడు (7); సాగరములన్ = సముద్రములను; రొంపి
= బురద; కాన్ = అగునట్లు; ఉక్కించి = తొక్కి; మట్టాడున్ = సంచరించును, నడచును; ఒక్క = ఒక;
మాటు = మారు; ఆభీల = భయంకరమైన; వాలా = తోకతో; హతి = కొట్టుట; చేన్ = చేత; మింటిన్ =
ఆకాశమును; ఒరసి = రాపాడిస్తూ; బద్దలు = బద్దలు; చేయున్ = కొట్టును; ఒక్క = ఒక; మాటు =
మారు; కన్నున్ = కన్నుల; కొనలన్ = కొనలనుండి;
విస్ఫు = నిప్పు; లింగములున్ = కణికలు; చెదరన్ = ఎగరగా; ఉరు = మిక్కిలి; భయంకర =
భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగా; తోచున్ = కనిపించును; ఒక్క = ఒక; మాటు = మారు; పరమ =
అత్యుత్తమ; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠ; జన = జనులచేత; సేవ్య = సేవింబడు; భవ్య =
శుభకరమైన; భవ = వైభవమునకు; యోగ్యము = తగినది; ఐ = అయ్యి; కానగన్ = కనబడుతూ;
అగున్ = ఉండును; ఒక్క = ఒక; మాటు = మారు.

భావము:

ఆ యజ్ఞవరాహం ఒకసారి పద్నాలుగు భువనాలూ, దొంతరలు దొంతరలుగా దొర్లి పడిపోయేలా కొమ్ములతో చిమ్ముతుంది. మరోసారి తన మూపురమనే నూరే రాయితో పసిడి కాంతులు, ప్రసరించేలా మేరుపర్వతాన్ని రుద్దుతుంది. ఇంకోసారి సప్తసముద్రాల జలాలు బురదలై పోయేలా ఎగిరి గంతులువేస్తూ తిరుగుతుంది. వేరొకసారి మిక్కిలి భయంకరంగా తోకను తిప్పడంవల్ల పుట్టిన గాలితాకిడికి, ఆకాశం దద్దరిల్లి బ్రద్దలయ్యేటట్లు చేస్తుంది. ఒక్కొక్క మాటు కనుగొనకుల్లో అగ్నికణాలు కురిపిస్తూ, మహా భయంకరంగా కనిపిస్తుంది. ఇంకో మాటు మహా యోగులకు సేవ్యమైన భవ్య దివ్య వైభవంతో శోభిల్లుతుంది.

3-416-వ.

ఇట్లు విహరించుచుఁ బ్రాతర్మధ్యందిన తృతీయసవనరూపుం డైన యజ్ఞవరాహమూర్తి యగు సర్వేశ్వరుండు మహాప్రళయంబు నందు యోగనిద్రా వివశుం డై యుండు నవసరంబున నుదకస్థం బైన భూమి రసాతలగతం బైన; దాని నుద్ధరించుటకు సముద్రోదరంబుఁ దరియం జొచ్చు వేగంబు సైరింపంజాలక, సముద్రం డూర్ము లను భుజంబు లెత్తి విక్రీర్ణహృదయుం డై యార్తుని పగిది "యజ్ఞవరాహ నన్ను రక్షింపు రక్షింపు" మని యాక్రోశింప; నిశిత కరాళ క్షుర తీక్షణంబు లైన ఖురాగ్రంబుల జలంబులు విచ్ఛిన్నంబులు గావించి యపారం బయిన రసాతలంబుఁ బ్రవేశించి భూమిం బొడగను నవసరంబున.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; విహరించుచున్ = తిరుగుతూ; ప్రాతః = ఉదయము; మధ్యందిన = మధ్యాహ్నము; తృతీయ = మూడవది, సాయంకాలము చేయు; సవన = వేదస్తోత్రముల; రూపుడు = రూపము కలవాడు; ఐన = అయిన; యజ్ఞవరాహ = యాగవరాహ; మూర్తిన్ = స్వరూపము; అగు = అయిన; సర్వేశ్వరుండు = భగవంతుడు (సర్వేశ్వరుడు - సర్వమునకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు); మహాప్రళయంబున్ = మహాప్రళయము; అందున్ = సమయములో; యోగనిద్రా = యోగనిద్రకు; వివశుడు = వశుడు; ఐ = అయి; ఉండు = ఉండే; అవసరంబునన్ = సమయములో; ఉదకస్థంబు =

నీటిపైన ఉండునది; ఐన = అయిన; భూమి = భూమి; రసాతల = రసాతలమునకు; గతంబున్ =
 వెళ్ళినది; ఐన = అయిన; దానిని = దానిని; ఉద్ధరించుట = పైకెత్తుట; కున్ = కు; సముద్ర =
 సముద్రము యొక్క; ఉదరము = గర్భమున; తరియన్ = మధించుటకు; చొచ్చు = చొరబడు;
 వేగంబున్ = వేగమును; సైరింపన్ = సహింపను; చాలక = లేక; సముద్రుండు = సముద్రుడు;
 ఊర్ములు = అలలు; అను = అను; భుజంబులున్ = భుజములను; ఎత్తి = ఎత్తి; వికీర్ణ = చెదరిన;
 హృదయుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయి; ఆర్తుని = బాధపడుతున్న వాని; పగిదిన్ = వలె;
 యజ్ఞవరాహ = యజ్ఞవరాహ; నన్నున్ = నన్ను; రక్షింపు = రక్షింపుము; రక్షింపుము = రక్షింపుము;
 అని = అని; ఆక్రోశింపన్ = ఆక్రోశిస్తుండగా; నిశిత = మొనదేలిన; కరాళ = కఠినమైన; క్షుర = క్షురుకుని
 కత్తివలె; తీక్షణంబులు = వాడియైన; ఐన = అయిన; ఖుర = గిట్టల; అగ్రంబులన్ = అంచులతో;
 జలంబులు = నీటిని; విచ్చిన్నంబున్ = ఛేదించబడు నట్లు; కావించి = చేసి; అపారంబున్ =
 అంతులేనిది; అయిన = అయిన; రసాతలంబున్ = రసాతలమున; ప్రవేశించి = చొచ్చి; భూమిన్ =
 భూమిని; పొడగను = చూసెడి; అవసరంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఆవిధంగా విహరిస్తూ, ఉదయము మధ్యాహ్నము, సాయంకాలము చేసే యజ్ఞము యొక్క
 స్వరూపము కలవాడు, యజ్ఞవరాహరూపం ధరించిన ఆ మహావిష్ణువు మహా ప్రళయ కాలంలో
 తాను నిద్రలో ఉన్నప్పుడు జలంలో నున్న భూమి రసాతలంలోకి చేరిన దానిని ఉద్ధరించటానికై,
 సముద్రంలో ప్రవేశించాడు. ఆ వేగానికి సముద్రుడు అల్లకల్లోలమైన మనస్సుతో అలలు అనే
 చేతులు పైకెత్తి యజ్ఞవరాహ! నన్ను రక్షించు రక్షించు అని వేడుకున్నాడు. ఆ వరాహమూర్తి తన
 వాడి యైన, వంకరలు తిరిగిన కత్తులవంటి గిట్టల కొనలతో సముద్రజలాలను చెల్లాచెదురు చేస్తూ
 పాతాళం లోపలికి దూసుకొని పోయి అక్కడ భూమిని చూశాడు.

3-417-క.

శరనిధిలోన మహోగ్రా

మరకంటకుఁ డెదురఁ గాంచె ముఖమయగాత్రిన్

ఖురవిదళితకులగోత్రిన్

ధరణికళత్రిన్ గవేషధాత్రిన్ పోత్రిన్.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

శరనిధి = సముద్రము; లోనన్ = లోపల; మహా = గొప్ప; ఉగ్ర = భయంకరమైన; అమరకంటకుడు = రాక్షసుడు {అమరకంటకుడు - అమరులు (దేవతలు) కు కంటకుడు (శత్రువు), రాక్షసుడు}; ఎదురన్ = ఎదురుగా; కాంచెన్ = చూసెను; మఖ = యజ్ఞముతో; మయ = నిండిన; గాత్రిన్ = శరీరము కలదానిని; ఖుర = గిట్టలచే; విదళిత = మిక్కిలి ఖండింపబడిన; కులగోత్రిన్ = కులపర్వతములు కలదానిని; ధరణీ = భూదేవిని; కళత్రిన్ = భార్యగా కలదానిని; గవేష = వెదకుబడుతున్న; ధాత్రిన్ = భూమండలము కలదానిని; పోత్రిన్ = వరాహమును.

భావము:

ఆ సమయంలో సముద్రంలో దాగి వున్న ఒక భయంకర రాక్షసుడు హిరణ్యాక్షుడు ఎదురయ్యాడు. ఆ క్రూర దానవుడు కులపర్వాతాలను గిట్టలతో పగులకొట్టేది. భూమిని ప్రియురాలుగా గ్రహించినదీ, భూమండలాన్ని వెదుకుతూ ఉన్నదీ, యజ్ఞమయ మైన శరీరం కలదీ అయిన ఆ వరాహాన్ని తన ఎదుట దర్శించాడు.

3-418-వ.

ఇట్లు పొడగని దైత్యుండు రోషభీషణాకారు డై.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; పొడగని = చూసి; దైత్యుండు = రాక్షసుడు {దైత్యుడు- దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; రోష = రోషముతో; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారుడు = ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

అలా చూసీ చూడగానే వాడికి ఆగ్రహం వచ్చింది. రోషంతో భీకరమైన ఆకారం కలవాడు అయ్యాడు.

3-419-ము.

గద సారించి యసహ్యవిక్రమ సమగ్రస్ఫూర్తిచే వేయఁగా

నది తప్పించి వరాహమూర్తి నిజదంష్ట్రాగ్రాహతిం ద్రుంచెఁ బెం

పొదవం గ్రోధమదాతిరేక బలశౌర్యోదార విస్తార సం

పదఁ బంచాస్యము సామజేంద్రుఁ జల మొప్పుం ద్రుంచు చందంబునన్.

ఈ భౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

గదన్ = గదను; సారించి = సాచి; అసహ్య = సహింపరాని; విక్రమ = పరాక్రమముతో కూడిన; సమగ్ర = పూర్తి; స్ఫూర్తిన్ = బలము; చేన్ = తోటి; వేయగాన్ = దెబ్బవేయగా; అది = దానిని; తప్పించి = తప్పించి; వరాహమూర్తి = భగవంతుడు (వరాహమూర్తి - ఆదివరాహ రూపములో ఉన్నవాడు, విష్ణువు); నిజ = తన; దంష్ట్రా = కోరల; అగ్రా = కొనలతో; ఆహతిన్ = పొడుచుటవలన; త్రుంచెన్ = సంహరించెను; పెంపొదవన్ = పెరిగిపోయిన; క్రోధ = క్రోధము; మద = మదములు; అతిరేక = అతిశయించిన; బల = బలము; శౌర్య = శౌర్యముల; ఉదార = మిక్కిలి; విస్తార = విజృంభించిన; సంపదన్ = సంపదలతో; పంచాస్యము = సింహము (పంచాస్యము - తెరచిననోరు గల మృగము, తెఱినోటిమెకము సింహము); సామజ = ఏనుగులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; చలము = ఊపు; ఒప్పున్ = ఒప్పునట్లు; త్రుంచు = చీల్చిచెండాడు; చందంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఆ రాక్షసుడు హిరణ్యాక్షుడు సహింపరాని మహా శౌర్యంతో గిరగిరా గద త్రిప్పి వేశాడు.

వరాహమూర్తి అది తప్పించుకున్నాడు. క్రోధంతో, గర్వంతో, అపారమైన పరాక్రమంతో విజృంభించిన

మృగరాజ గజరాజను మట్టుపెట్టినట్లు ఆ వరాహమూర్తి తన వాడి కోరల అంచులతో వాడిని విదలించి తుదముట్టించాడు.

3-420-మ.

దితిజాధీశుని నీ గతిం దునిమి యు**దృష్టి**ం దదీయాంగ శో

ణితపంకాంకిత గండభాగుఁ డగుచు**విష్ణు**ండు దా నొప్పె వి

స్తృతసంధ్యాంబుద ధాతుచిత్రిత సము**ద్ధీప్త**క్షమాభృద్గతిన్

క్షీతిఁ దంష్ట్రాగ్రమునన్ ధరించి జలరా**శి**ం బాసి యేతేరగన్.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

దితిజ = దైత్యుల యొక్క (దితిజ - దితికి పుట్టినవారు, దైత్యులు); అధీశునిన్ = ప్రభువును; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగా; తునిమి = సంహరించి; ఉదత్ = ఉద్దేశించిన; వృత్తిన్ = ప్రవర్తనలతో; తదీయ = అతని; అంగ = శరీరము నందలి; శోణిత = రక్తము అను; పంక = బురద; అంకిత = అంటిన; గండభాగుండు = చెక్కిళ్ళు కలవాడు; అగుచున్ = అవతూ; విష్ణుండు = విష్ణుమూర్తి; తాన్ = తాను; ఒప్పెన్ = చక్కగా కనిపించెను; విస్తృత = విస్తరించిన; సంధ్యా = సంధ్యాకాలపు; అంబుద = మేఘములతోను (అంబుదము - అంబు (నీరు) ద (ఇచ్చునది), మేఘము); ధాతున్ = ఖనిజములచేత; చిత్రిత = రంగులు పులుముకొన్న; సముత్ = బాగా; దీప్త = ప్రకాశిస్తున్న; క్షమాభృత్ = పర్యవేక్షణ; గతిన్ = వలె; క్షీతిన్ = భూమండలమును; దంష్ట్రా = కోరల; అగ్రమునన్ = కొనలపై; ధరించి = ధరించి; జలరాశిన్ = సముద్రమును (జలరాశి - ఎక్కువ జలము రాశిగా ఉన్నది, సముద్రము); పాసి = వదలి; ఏతేరగన్ = రాగా.

భావము:

ఆ రాక్షసుడు హిరణ్యాక్షుని ఈ విధంగా వధించి వాడి వేడివేడి నెత్తురు ధారలతో నిండిన చెక్కిళ్ళు గలవాడైన వరాహమూర్తి సాయంసమయాన ఎఱ్ఱబడిన మేఘాలతో గైరికాది ఖనిజాలతో, జాలువారిన మహా పర్యవేక్షణ వలె ఒప్పుతూ, భూమిని తన కోర చివర ధరించి సముద్రంలో నుండి బయటికి వచ్చాడు.

3-421-తే.

బాలశీతాంశురేఖా విభాసమాన

ధవళ దంష్ట్రాగ్రమున నున్న ధరణి యొప్పె

హరికి నిత్యానపాయని యైన లక్ష్మి

నెఱయఁ బూసిన కస్తూరినికర మనఁగ.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

బాల = లేత; శీతాంశు = జాబిల్లి (శీతాంశుడు - చల్లటి అంశ కలవాడు, చంద్రుడు); రేఖా = వంక వలె;
విభాసమాన = ప్రకాశిస్తున్న; ధవళ = తెల్లని; దంష్ట్రా = కోరల; అగ్రమునన్ = కొన లందున; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; ధరణి = భూమి; ఒప్పెన్ = చక్కగా సరిపోయినది; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి; నిత్య =
ఎల్లప్పుడూ; అనపాయని = అసలు విడువకుండునది; ఐన = అయినట్టి; లక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; నెఱయన్
= నిండుగా; పూసిన = పూసినట్టి; కస్తూరి = కస్తూరి అను సుగంధ ద్రవ్యము; నికరము = ముద్ద;
అనగన్ = అన్నట్లు.

భావము:

పాడ్యమి నాటి చంద్రరేఖలా విరాజిల్లుతున్న వరహావతారుడి తెల్లని కోరకొనపై నున్న ఆ భూమి,
స్వామిని ఎప్పుడూ ఎడబాయని శ్రీ మహాలక్ష్మి ఆయనకు పూసిన కస్తూరి పంకంలా, కనిపించింది.

తృతీయ స్కంధము : విధాత వరాహస్తుతి

3-422-వ.

అట్టి యజ్ఞపోత్రిమూర్తిం జూచి కమలాసన ప్రముఖు లిట్లని స్తుతియించిరి.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; యజ్ఞపోత్రిమూర్తిన్ = యజ్ఞవరాహమూర్తిని; చూచి = చూసి; కమలాసన =
బ్రహ్మదేవుడు (కమలాసనుడు - కమలమువ ఆసీనుడు (కూర్చున్న వాడు), బ్రహ్మదేవుడు);
ప్రముఖులు = మొదలగు ముఖ్యులు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అని = అని; స్తుతియించిరి = స్తోత్రము
చేసిరి.

భావము:

అటువంటి యజ్ఞవరాహమూర్తిని చూచి బ్రహ్మదేవతలు ఇలా కీర్తించారు.

3-423-సీ.

"దేవ! జితం జితంతే పరమేశ్వర!-

సీతయజ్ఞభావన! శ్రుతిశరీర!

కారణసూకరాకారుండ వగు నీకు-

నతిభక్తి మ్రొక్కెద మయ్య వరద!

భవదీయ రోమకూషము లందు లీనంబు-

లైయుండు నంబుధుఁ లట్టి యధ్వ

రాత్మక మై తనరారు నీ రూపంబు-

గానంగరాదు దుష్కర్మపరుల

3-423.1-తే.

కట్టి నీకుఁబ్రణామంబు లాచరింతు

మఖిలజగదేకకీర్తి! దయానువర్తి!

భవ్యచారిత్ర! పంకజపత్రనేత్ర!

చిరశుభాకార! యిందిరాచిత్రచోర!"

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

దేవ = దేవుడా; జితం = జయము; జితం = జయము; తే = నీకు; పరమేశ్వర = భగవంతుడా
{పరమేశ్వరుడు - పరమము (అత్యున్నత)మైన ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; సిత = చక్కటి; యజ్ఞ =
యజ్ఞమునకు; భావన = కారణుడా; శ్రుతి = వేదములే; శరీర = దేహముగా కలవాడ; కారణ =
పనిగట్టుకొని; సూకరా = వరాహము యొక్క; ఆకారుండవు = స్వరూపము ధరించినవాడవు; అగు
= అయిన; నీకున్ = నీకు; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; అయ్య =
తండ్రి; వరద = భగవంతుడా {వరదుడు - వరములను ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; భవదీయ = నీ యొక్క;
రోమ = వెంట్రుకల; కూపంబులు = మొదళ్లు; అందున్ = లో; లీనంబులున్ = లీనమైనవి; ఐ = అయి;
ఉండున్ = ఉండే; అంబుధులు = సముద్రములు {అంబుధి - నీటికి నిధి వంటిది, సముద్రము}; అట్టి
= అటువంటి; అధ్వరము = యజ్ఞము చేయు; ఆత్మకము = మార్గము; ఐ = అయ్య; తనరారు =
అతిశయించు; నీ = నీ యొక్క; రూపంబున్ = రూపము; కానంగరాదు = కనపడదు; దుష్కర్మపరుల
= చెడ్డపనులు చేయువారి; కున్ = కి; అట్టి = అటువంటి;
నీకున్ = నీకు; ప్రణామంబులు = నమస్కారములు; ఆచరింతుము = చేయుదుము; అఖిల =
సమస్తమైన; జగదేకకీర్తి = విష్ణుమూర్తి {జగదేకకీర్తి - లోకముల అంతటిచేతను కీర్తింపబడువాడు,
విష్ణువు}; దయానువర్తి = విష్ణుమూర్తి {దయానువర్తి - దయతో అనుకూలముగా వర్తించువాడు,
విష్ణువు}; భవ్య = శుభకరమైన; చారిత్ర = చరిత్ర కలవాడ; పంకజనేత్ర = విష్ణుమూర్తి {పంకజనేత్ర -
పంకజము (పద్మము) లవంటి నేత్రములు కలవాడ, విష్ణువు}; చిరశుభాకార = విష్ణుమూర్తి
{చిరశుభాకారుడు - మిక్కిలి శుభకరమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు}; ఇందిరాచిత్తచోర =
విష్ణుమూర్తి {ఇందిరాచిత్తచోరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) యొక్క చిత్తము (మనసు)ను చోరుడు
(దొంగిలించిన వాడు), విష్ణువు}.

భావము:

దేవదేవా! జయం జయం నీకు పరమేశ్వరా! జయం జయం. నీవు యజ్ఞాధిపతివి. వేదమూర్తివి,
దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణార్థం వరాహవతారం ధరించిన నీకు పరమ భక్తితో ప్రణమిల్లుతున్నాము. నీవు
వరాలు ఇచ్చే వాడవు, ఈ మహాసముద్రాలన్నీ నీ రోమకూపాలలో ఇమిడి ఉన్నాయి. విశాల
విఖ్యాత కీర్తివీ, పరమ కరుణామూర్తివీ, పరమ పవిత్ర చరిత్రుడవూ, పద్మాల రేకులకు సాటివచ్చే

కన్నులు కలవాడవూ, మిక్కిలి మంగళ ఆకారుడవూ, శ్రీరమా చిత్త చోరుడవూ అయిన నీకు ఇదిగో
చేతులెత్తి నమస్కారాలు చేస్తున్నాం.

3-424-వ.

అని వెండియు నిట్లు స్తుతియించిరి.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగా; స్తుతియించిరి = స్తోత్రము చేసిరి.

భావము:

అని ఇంకా ఈవిధంగా దేవతలు దేవాదిదేవుణ్ణి స్తుతించారు.

3-425-నీ.

"త్వక్కున నఖిల వేదములు రోమంబుల-

యందును బర్హిస్సు నక్షు లందు

నాజ్యంబు పాదంబు లందుఁ జాతుర్వోత్ర-

కలితంబు లగు యజ్ఞకర్మములును

స్తుక్కు తుండంబున స్తువము నాసికను ని-

దాపాత్ర ముదరకోటరము నందుఁ

శ్రవణాస్య బిలములఁ జమస ప్రాశితముల్-

గళమున నిష్ఠితికంబు జిహ్వాఁ

3-425.1-తే.

దగుఁ బ్రవర్గము నగ్నిహోత్రములు నీదు

చర్వణంబును సభ్యావప్రధ్య లుత్త

మాంగ మసువులు చయనము లగుఁ గిటీశ!"

యనుచు నుతియించి రత్తటి యజ్ఞవిభుని.

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

త్వక్కునన్ = చర్మమునందు; అఖిల = సమస్తమైన; వేదములున్ = వేదములును; రోమంబులన్ = వెంట్రుకల; అందున్ = అందు; బర్హిస్సున్ = దర్బలును; అక్షుల = కన్నుల; అందున్ = అందు; ఆజ్యంబున్ = నెయ్యి (హోమము చేయు); పాదంబులన్ = కాళ్ళ; అందున్ = అందు; చాతుర్ = నలుగురు (4); హోత్ర = ఋత్విక్కులచే; కలితంబులు = చేయబడునవి; అగు = అయిన; యజ్ఞ = యాగములను; కర్మములును = చేయుటలును; స్రుక్కున్ = స్రుక్కునేతెడ్డు (స్రుక్కు - హోమము కొరకు నేతిని తీయు తెడ్డు, గరిటి); తుండంబునన్ = తొండమునందును; స్రువమున్ = స్రువనే తెడ్డు (స్రువము - హోమము చేయునప్పుడు నేతిని అగ్నిలో వేయుటకైన తెడ్డు, గరిటి); నాసికను = ముక్కుయును; ఇడాపాత్రము = పిండివంటలకైన (భక్షణ) యజ్ఞపాత్ర, హవిస్సున్న పాత్ర; ఉదర = గర్భ; కోటరమున్ = ఆశయము; అందున్ = అందులో; శ్రవణ = చెవుల; అస్య = నోటి; బిలములన్ = రంధ్రములందు; చమస = చతురస్రముగ ఉండు యజ్ఞపాత్రలు; ప్రాశిత్రముల్ = బ్రహ్మ భాగ పాత్ర, తాగు యజ్ఞ పాత్రలు; గళమునన్ = గొంతునందు; ఇష్టిత్రికంబున్ = త్రికాలములను చేయబడు ఇష్టులు (చిన్ని యాగములు); జిహ్వన్ = నాలుక యందు; తగున్ = తగినది; ప్రవర్గ్యమున్ = మహావీతము అను యజ్ఞకార్యము (ప్రవర్గ్యము - మహావీతము - అగ్నిష్టోమాది యాగములకు విభాగములలో ఒకరకమైన యాగము); అగ్నిహోత్రము = అగ్నిహోత్రము; నీదు = నీ యొక్క; చర్వణంబునున్ = భక్షణము, నమలుట; సభ్య = హోమములేని అగ్నిహోత్రము; అపధ్యులున్ = హోమముచేయు (ఔపోసన) అగ్నిహోత్రము; ఉత్తమాంగము = తల; అసువులు = పంచప్రాణములు (అసువులు - పంచప్రాణములు - 1 ప్రాణము 2 అపానము 3 న్యాసము 4 ఉదానము 5 సాన వాయువులు); చయనములున్ = ఇటుకలు పేర్చు యజ్ఞములు; అగున్ = అగును; కిటీశ = భగవంతుడా (కిటీశుడు - కిటీ (వరాహము, పంది) రూపమున ఉన్న ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు); అనుచున్ = అంటూ; నుతియించిరి = స్తుతించిరి; ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయమున; యజ్ఞవిభుని = భగవంతుని (యజ్ఞవిభుడు - యజ్ఞములకు ప్రభువు, విష్ణువు).

భావము:

ఓ స్వామీ! నీ చర్మం నుండి, సమస్త వేదాలూ జనించాయి; నీ రోమకూపాల నుండి అగ్నులు ఆవిర్భవించాయి; నీ కన్నులనుండి హోమ ద్రవ్యమైన నెయ్యి, నీ నాలుగు పాదాలనుండి నాలుగు హోతలతో కూడిన యజ్ఞ కర్మలూ, మజ్జనుండి స్రుక్కూ, ముక్కునుండి సృవమూ, ఉదరమునుండి ఇడాపాత్రమూ, చెవులనుండి, ముఖంనుండి చమసం, ప్రాశిత్రం అనే పాత్రలూ, కంఠం నుండి ఇష్టులు అనే మూడు యజ్ఞాలూ, నాలుక నుండి, ప్రవర్గ్యం అనే యజ్ఞం పుట్టాయి; నీ చర్వణమే అగ్నిహోత్రం; సధ్యం అంటే హోమరహితాగ్ని, అపసధ్యం అంటే జెపోసనాగ్ని నీ శరస్సు నుంచి జనించాయి; చయనాలు నీ ప్రాణ స్వరూపాలు; నీవు యజ్ఞాధికారుడవు; యజ్ఞవరాహమూర్తివి.

3-426-వ.

వెండియు "ముహుర్ముహుర్భవ దావిర్భావంబు దీక్షణీయేష్టి యగు; నీదు దంష్ట్రలు ప్రాయణీయం బను దీక్షానంతరేష్టియు, నుదయనీయం బను సమాప్తేష్టియు, యుష్మద్రేతంబు సోమంబును, ద్వదీయావస్థానంబు ప్రాతస్సవనాదులు; నీదు త్వజ్మాంసాది సప్తధాతువు లగ్నిష్టోమాతిగ్నిష్టోమోక్త్యపోడశీ వాజపేయాతిరాత్రాప్తోర్యామంబు లను సంస్థాభేదంబులును, ద్వాదశాహాదిరూపంబులైన బహు యాగ సంఘాత రూపంబులు నగు; సర్వసత్తంబులు భవదీయ శరీరసంధులు; ససోమాసోమంబు లగు యజ్ఞక్రతువులు నీవ; మఱియును నీవు యజనబంధనంబులచే నొప్పుచుందువు; అదియునుం గాక. ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకనూ; ముహుర్ = మరల; ముహుర్ = మరల; భవత్ = నీ యొక్క;
ఆవిర్భావంబున్ = ఉద్భవించుట, అవతరించుట; దీక్షణీయేష్టి = యజ్ఞ దీక్ష ప్రారంభ ఇష్టి; అగున్ = అగును; నీదు = నీ యొక్క; దంష్ట్రలు = కోరలు; ప్రాయణీయంబు = ప్రాయణీయము; అను = అను;
దీక్ష = దీక్ష; అనంతర = అయిన తరువాత చేయు; ఇష్టియును = యాగములును; ఉదయనీయంబు = ఉదయనీయము; అను = అను; సమాప్త = యజ్ఞ సమాప్తమున చేయు యాగము; ఇష్టియున్ = యాగములును; ఉష్మత్ = నీ యొక్క; రేతంబున్ = రేతస్సు; సోమంబును = సోమరసమును

{సోమము -వ్యు. (షూ-నూ(-ప్రనవే - ప్రేరణే), షు-ను(-అభిషవే) సూ - ను + మన్) కృ. ప్ర.,
యజ్ఞార్థమైన రసము నొసగునది, ప్రేరకమైనది (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము), సోమరసము); త్వదీయ =
నీ యొక్క; అవస్థానంబున్ = ఉనికి, నిలబడుట; ప్రాతః = ఉదయము చేయు; సవన = యాగము;
ఆదులు = మొదలగునవి; నీదు = నీ యొక్క; త్వక్ = చర్మము; మాంస = మాంసము; ఆది =
మొదలగు; సప్తధాతువులున్ = సప్తధాతువులు {సప్తధాతువులు - వసాదులు (వస, అస్సక్కు,
మాంసము, మేధస్సు, అస్థి, మజ్జ, శుక్లములు) - రోమాది (రోమ, త్వక్, మాంస, అస్థి, స్నాయువు, మజ్జ,
ప్రాణములు)); అగ్నిష్టోమ = అగ్నిష్టోమము {అగ్నిష్టోమము - వసంత కాలమున ఐదు దినములలో
చేయు యాగవిశేషము}; అతి + అగ్నిష్టోమ = అత్యగ్నిష్టోమము;; ఉక్త్య = ఉక్త్యము; షోడశీ =
షోడశీయము; వాజపేయ = వాజపేయము; అతిరాత్ర = అతిరాత్రము; ఆప్తోర్యామంబులు =
ఆప్తోర్యామములు; అను = అను; సంస్థా = యజ్ఞముల విధానములలోని; భేదంబులునున్ =
భేదములు, రకములు; ద్వాదశాహ = ద్వాదశాహము {ద్వాదశాహము - ద్వాదశ (పన్నెండు)
అహములు (పగళ్ళు) చేయు ఒక విధమైన యాగము}; ఆది = మొదలగు; రూపంబులున్ =
రకములు; ఐన = అయిన; బహు = చాలా రకములైన; యాగ = యాగముల; సంఘాత =
విశేషములైన; రూపంబులున్ = రూపములు; అగున్ = అగును; సర్వ = సర్వమైన; సత్తంబులున్ =
సత్రయాగములు {సత్రములు - సత్రయాగములు - 13 మొదలు 100 దినముల వరకు జరుగు
యాగములు}; భవదీయ = నీ యొక్క; శరీర = శరీరమందలి; సంధులు = కీళ్ళు; ససోమ =
సోమరసముతో కూడినవి; అసోమంబులు = సోమరసము లేనివియును; అగు = అయిన; యజ్ఞ =
యాగముల; క్రతువులు = యజ్ఞవిధానములు; నీవ = నీవే; మఱియున్ = ఇంకనూ; నీవు = నీవు;
యజన = యజ్ఞములు అను; బంధనంబులన్ = బంధములు; చేన్ = చేత; ఒప్పుచున్ = చక్కగా;
ఉండువు = ఉంటావు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక భగవంతుడవైన నీవు మళ్ళీమళ్ళీ ఆవిర్భవించటం "దీక్షణీయ" మనే యజ్ఞము; నీ కోరలు
"ప్రాయణీయ" మనే దీక్షానంతరం జరిపే ఇష్టి, "ఉదయనీయం" అనే సమాప్తేష్టి; సోమరసం నీ
రేతస్సు; నీ ఉనికియే ప్రాతఃకాలం, మధ్యాహ్నం, సాయం సమయం అనే మూడు యజ్ఞాంశలు. నీ
చర్మం మాంసం మొదలైన సప్తధాతువులూ అగ్నిష్టోమం, ఉర్ధ్వం, షోడశి, వాజపేయం, అతిరాత్రం,
ఆప్తోర్యామం, ద్వాదశాహం మొదలైన యజ్ఞ భేదాలు; సమస్త యజ్ఞాలు నీ శరీర సంధులు;

సోమంతో కూడినవీ, కూడనివి అయిన క్రతువులన్నీ నీవే; నీవే యజ్ఞ బంధాలతో అలరారుతూ ఉంటావు.

3-427-క.

హవరూపివి హవనేతవు

హవభోక్తవు నిఖిలహవఫలాధారుడవున్

హవరక్షకుడవు నగు నీ

కవితథముగ నుతులొనర్తు మయ్య; ముకుందా!

ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

హవ = హోమము యొక్క; రూపివిన్ = రూపము కలవాడవు; హవ = హోమము యొక్క; నేతవు = నాయకుడవు; హవ = హోమము యొక్క; భోక్తవున్ = స్వీకరించువాడవు; నిఖిల = సమస్తమైన; హవ = హోమముల యొక్క; ఫల = ఫలితములకు; ఆధారుడవున్ = కారణము అయినవాడవు; హవ = హోమముల యొక్క; రక్షకుడవున్ = రక్షించువాడవును; అగు = అయిన; నీకు = నీకు; అవితథముగన్ = సత్యముగా; నుతులు = స్తోత్రములు; ఒనర్తుము = చేయుదుము; అయ్య = తండ్రి; ముకుందా = భగవంతుడా {ముకుందుడు - విష్ణుమూర్తి}.

భావము:

భూమ్యుద్ధరణ చేసిన దేవదేవుని దేవతలు స్తుతిస్తున్నారు. వరహావతారుడా! నీవు యజ్ఞ స్వరూపుడవు, యజ్ఞ కర్తవు, యజ్ఞ భోక్తవు, యజ్ఞఫల ప్రదాతవు, యజ్ఞ రక్షకుడవు, ముకుందుడవు; సమస్తము నీవే; నిన్ను హృదయ పూర్వకంగా కీర్తిస్తున్నాము.

3-428-తే.

సత్త్వగుణమున సద్భక్తి సంభవించు
భక్తియుతముగఁ జిత్తంబు భవ్య మగును
హృదయపద్మంబునం దోలి నెఱుంగఁబడిన
యట్టి నీకు నమస్కారమయ్య; వరద!
ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

సత్త్వగుణమునన్ = సత్త్వగుణము వలన; సత్ = మంచి; భక్తిన్ = భక్తి; సంభవించున్ = కలుగును;
భక్తిన్ = భక్తిచేత; యుతముగన్ = కూడినదైన; చిత్తంబున్ = మనసు; భవ్యము = శుభకరము;
అగును = అగును; హృదయ = హృదయము అను; పద్మంబునన్ = పద్మములో; ఓలిన్ =
క్రమముగా; ఎఱుగఁబడిన = తెలియఁబడిన; అట్టి = అటువంటి; నీకున్ = నీకు; నమస్కారము =
నమస్కారములు; అయ్య = తండ్రి; వరద = భగవంతుడా (వరదుడు - వరములను ఇచ్చువాడు,
విష్ణువు).

భావము:

సత్త్వగుణంవల్ల, మంచి భక్తి ప్రాప్తిస్తుంది. భక్తితో కూడిన మనస్సు పవిత్రం అవుతుంది. అటువంటి
భక్తి యుక్తమైన పవిత్ర హృదయ పద్మంతో తలచి సేవించదగిన ఓ దేవాధిదేవా! నీకు నమస్కారం.

3-429-మ.

అరవిందోదర తావకీనసితదంష్ట్రాగ్రావ లగ్నక్షమా
ధరనద్యభినదాటవీయుత సమిద్ధక్షాతలంబొప్పె భా
సురకాసారజలావతీర్ణమదవచ్చుండాలరాడ్డంతశే
ఖరసంసక్త వినీలపంకజమురేఖంబొల్పు దీపింపఁగన్
ఈ బ్రౌజరు అనూకూలం కాదు.

టీకా:

అరవిందోదర = భగవంతుడా (అరవిందోదరుడు - అరవిందము (పద్మము) ఉదరమున (కడుపున) కలవాడు, విష్ణువు); తావకీన = నీ యొక్క; సిత = తెల్లనైన; దంష్ట్ర = కోరల; అగ్ర = కొనలందు, చివరలందు; అవలగ్న = చిక్కిన; క్షమాధర = పర్వతములు; నది = నదులు; అబ్ధి = సముద్రములు; నద = నదములు; అటవీ = అడవులతోను; యుత = కూడినదైన; సమిధ = ప్రకాశితమైన; క్షాతలంబున్ = భూమండలము; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉన్నది; భాసుర = ప్రకాశిస్తున్న; కాసార = కోనేటి; జలా = నీటి; అవతీర్ణ = దిగిన; మదవత్ = మదమెక్కిన; శుండాల = ఏనుగుల; రాట్ = రాజు యొక్క; దంత = దంతము; శేఖర = శిఖరమున, చివర; సంసక్త = చిక్కుకొన్న; వినీల = నల్ల; పంకజము = పద్మము (పంకజము - నీటిలో పుట్టునది, పద్మము); రేఖన్ = వలె; పొల్పు = విలాసము; దీపింపగన్ = ప్రకాశిస్తుండగా.

భావము:

పద్మనాభా! వరాహా! పర్వతాలతో, నదీనదాలతో, సముద్రాలతో, అరణ్యాలతో నిండిన ఈ భూమండలం నీ తెల్లని కోర చివర ప్రకాశిస్తున్నది. ఆ భూదేవి మనోహరమైన సరోవర జలాలలో దిగిన మదించిన గజేంద్రుని దంతాగ్రాన తగులుకుని ఉన్న ఆకుతో కూడిన తామరపువ్వు లాగా చూడముచ్చటగా ఉంది.

3-430-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

అంతేకాదు,

చతురామ్నాయ వపుర్విశేష ధర! చంచత్సాకరాకార! నీ
 సిత దంష్ట్రాగ్ర విలగ్నమై ధరణి రాజిల్లెం గులాద్రింద్ర రా
 జత శృంగోపరిలగ్న మేఘము గతిం జాలం దగెన్ సజ్జనాం
 చిత హృత్పల్వలలోల! భూరమణ! లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమ!

టీకా:

చతురామ్నాయవపుర్విశేషధర = భగవంతుడా {చతురామ్నాయవపుర్విశేషధరుడు - చతుర
 (నాలుగు) ఆమ్నాయ (వేదము)లను వపుర్ (శరీర) విశేష (ప్రత్యేకతలు) వలె ధర (ధరించిన వాడు),
 విష్ణువు}; చంచత్సాకరాకార = భగవంతుడా {చంచత్సాకరాకారుడు - చంచత్ (చలిస్తున్న) సూకర
 (వరాహ) ఆకార (స్వరూపము) కలవాడు, విష్ణువు}; నీ = నీ యొక్క; సిత = తెల్లని; దంష్ట్ర = కోరల; అగ్ర
 = చివర; విలగ్నము = చక్కగ తగలుకొని ఉన్నది; ఐ = అయిన; ధరణి = భూమండలము; రాజిల్లెన్ =
 విరాజిల్లెను; కులాద్రి = కులపర్వతములలో {కులాద్రింద్రము - కులపర్వతములలో శ్రేష్ఠమైనది, కైలాస
 పర్వతము}; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠనియొక్క; రాజిత = వెండి; శృంగ = శిఖరము; ఉపరి = పైన; లగ్న =
 చిక్కుకొన్న; మేఘము = మేఘము; గతిన్ = వలె; చాలన్ = మిక్కిలి; తగెన్ = తగి ఉన్నది; సత్ =
 మంచి; జన = వారి; అంచిత = పూజనీయమైన; హృత్ = హృదయములు అను; పల్వల =
 నీటిగుంటలలో; లోల = విహరించువాడ; భూరమణ = విష్ణుమూర్తి {భూరమణ - భూదేవికి
 రమణుడు (భర్త), విష్ణువు}; లక్ష్మీనాథ = విష్ణుమూర్తి {లక్ష్మీనాథుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; దేవోత్తమ =
 విష్ణుమూర్తి {దేవోత్తముడు - దేవతలలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}.

భావము:

చతుర్వేద స్వరూపమైన శరీరాన్ని ధరించి ఉన్న ఓ యజ్ఞవరాహ! నీవు జ్ఞానవంతుల
 అంతరంగాలనే నీటి మడుగులలో క్రీడిస్తూ ఉంటావు. భూదేవికి, శ్రీదేవికి మనోహరుడవు.
 దేవతలందరికి అగ్రేసరుడవు. నీ తెల్లని కోరల చివర తగులుకున్న భూమి కొండల చక్రవర్తి కైలాస
 పర్వతం వెండి శిఖరాన విరాజిల్లుతూ ఉండే, నీలమేఘంలా అందాలు చిందుతూ ఉంది.

సమధిక స్థావర జంగమాత్మక మైన-

వసుమతీచక్ర మవక్ర లీల

నుద్ధరించితి కరుణోపేత చిత్తుండ-

వగుచు నస్మన్మాత యయ్యె ధరణి

మాత యౌటెట్లని మది దలంచెద వేని-

జర్చింప మాకు విశ్వమున కీవు

జనకుడ వగుట యుష్మత్పత్ని భూదేవి-

యగుట మాకును దల్లి యయ్యె నిపుడు

3-432.1-తే.

ధరకు నీతోడఁ గూడ వందన మొనర్తు

మరణి యందును యాజ్ఞకుఁ డగ్ని నిలుపు

క్రరణి నీ తేజమీ ధరాకాంత యందు

నిలుప ధరణి పవిత్రయై నెగడుఁ గాన.

[3-432/1-వ. అదియునుం గాక. - తంజనగరము - తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి]

టీకా:

సమధిక = మిక్కిలి ఎక్కువైన; స్థావర = స్థావరములు, వృక్షాదులు {స్థావరములు - ఉన్న స్థానము నుండి కదలలేనివి, చెట్లు మొదలగునవి}; జంగమ = జంగమములు, జంతాదులు {జంగమములు - ఉన్న స్థానముల నుండి కదల గలవి, జంతువులు, మానవులు మొదలగునవి}; ఆత్మకము = తో కూడినది; ఐన = అయినట్టి; వసుమతీ = భూ; చక్రమున్ = మండలమును; అవక్ర = సాటిలేని; లీలన్ = విధముగా; ఉద్ధరించితి = ఉద్ధరించితివి; కరుణా = దయతో; ఉపేత = కూడిన; చిత్తుండవు = మనస్సుకలవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; అస్మత్ = మా యొక్క; మాత = తల్లి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ధరణి = భూదేవి; మాత = మాతల్లి; ఔటన్ = అగుట; ఎట్లు = ఏవిధముగ; అని = అని; మదిన్ = మనసులో; తలంచెదవు = అనకొంటివి; ఏని = అయితే; చర్చింపన్ = విశ్లేషింపగా; మాకున్ = మాకు; విశ్వమున్ = భువనముల; కున్ = కి; ఈవున్ = నీవు; జనకుడవు = తండ్రివి;

అగుటన్ = అగుటచేత; ఉష్మత్ = నీ యొక్క; పత్ని = భార్య; భూదేవి = భూదేవి; అగుటన్ =
 అగుటచేత; మాకునున్ = మాకును; తల్లి = తల్లి; అయ్యెన్ = ఆయెను; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు;
 ధరన్ = భూదేవి; కున్ = కి; నీ = నీ; తోడన్ = తో; కూడన్ = కూడా; వందనమున్ =
 నమస్కారములు; ఒనర్తుము = చేసెదము; అరణి = నిప్పు రగుల్చు సాధనము; అందునున్ =
 లోపల; యాజ్ఞకుడు = యజ్ఞముచేయువాడు; అగ్నిన్ = నిప్పును; నిలుపు = రగిల్చు; కరణిన్ =
 విధముగా; నీ = నీ యొక్క; తేజమున్ = తేజస్సును; ఈ = ఈ; ధర = భూ; కాంత = దేవి; అందున్ =
 అందు; నిలుపన్ = నిలుపుట వలన; ధరణిన్ = భూదేవి; పవిత్ర = పవిత్రమైనది; ఐ = అయ్యి;
 నెగడున్ = వర్ధిల్లును; కాన = కావున.

భావము:

కరుణ నిండిన హృదయం కలవాడవై, సకల చరాచర సమూహంతో నిండిన ఈ భూమండలాన్ని
 సముద్రజలాల్లో మునిగిపోకుండా కాపాడు. ఈ భూమి మాకు తల్లి. ఎలాగంటావేమో, మాకు ఈ
 లోకానికి తండ్రివి. నీవు భరించుటచే భూదేవి నీ భార్య అయింది. అందుకని ఆమె మాకు తల్లి
 అవుతుంది. నీతోపాటు, ఈ భూమికి నమస్కారం చేస్తాము. యజ్ఞకర్త అరణి యందు అగ్నిని నిల్పిన
 విధంగా నీవు నీ తేజస్సును ఈ భూమి యందు నిల్పడం వల్ల ఈ ధరిత్రి పవిత్రమై ఒప్పుతూ ఉంది.

3-433-చ.

తలప రసాతలాంతరగత్క్లితిఁ గ్రమ్మఱ నిల్పినట్టి నీ
క్లితన మెన్న విస్మయము గాదు సమస్త జగత్తు లోలి మై
గలుగఁగఁ జేయు టద్భుతము గాక మహోన్నతి నీ వొనర్చు పెం
పలరిన కార్యముల్ నడప న్నన్యులకుం దరమే? రమేశ్వరా!

టీకా:

తలపన్ = విచారించిన; రసాతల = రసాతలము; అంతర = లోపల; గతన్ = పడినదియైన; క్లితిన్ =
 భూమండలమును; క్రమ్మఱన్ = మరల; నిల్పిన = నిలబెట్టిన; అట్టి = అటువంటి; నీ = నీ; కలితనము
 = నేర్పరితనము; ఎన్నన్ = ఎంచుటకు; విస్మయము = ఆశ్చర్యము; కాదు = కాదు; సమస్త =

సమస్తమైన; జగత్తులు = భువనములును; ఓలీ = క్రమ; మై = తో; కలుగన్ = సృష్టి; చేయుట = చేయుటలును; అద్భుతము = ఆశ్చర్యకరము; కాకన్ = అగునట్లు; మహా = మిక్కిలి; ఉన్నతిన్ = గొప్పతనముతో; నీవు = నీవు; ఒనర్చు = ఆచరించు, చేయు; పెంపు = విస్తృతిని; అలరిన = చెందిన; కార్యముల్ = పనులు; నడపన్ = చేయుటకు; అన్యుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; తరమే = తరమా ఏమి; రమేశ్వరా = విష్ణుమూర్తి (రమేశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి) ఈశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు).

భావము:

శ్రీవల్లభా! వాస్తవంగా ఆలోచిస్తే సమస్త లోకాలను క్రమానుసారంగా సృష్టించడ మన్నది, అత్యద్భుతమైన విషయం. అటువంటి శక్తి ముందు పాతాళంలో ఉన్న భూమిని యథాస్థితికి తెచ్చి నిలిపిన ఈ నీ సామర్థ్యం ఏమంత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించలేదు. ఇటువంటి మహా కార్యాలు నిర్వహించటానికి నీవే సమర్థుడవు. ఇతరులకు ఈ కృత్యాలు అసాధ్యాలు.

3-434-చ.

సకల జగన్నియామక విచక్షణలీలఁ దనర్చు నట్టి నం
దకధర! తావకస్ఫుర దుదారత మంత్రసమర్థుఁ డైన యా
జ్ఞికుఁ డరణిన్ హతాశనుని నిల్పిన కైవడి మన్నివాస మా
టకుఁ దలపోసి యా క్షితిఁ దృఢంబుగ నిల్పితి వయ్య; యీశ్వరా!

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; జగత్ = భువనములను; నియామక = నియమించుట యందలి; విచక్షణ = వివేకము యొక్క; లీలన్ = లీలతో; తనర్చుని = విలసిల్ల చేసేటి; అట్టి = అటువంటి; నందకధర = విష్ణుమూర్తి (నందకధరుడు - నందకము అను కత్తిని ధరించువాడు, విష్ణువు); తావక = నీ యొక్క; స్ఫురత్ = వ్యక్తమగు; ఉదారత = గొప్పతనముతో; మంత్ర = మంత్రశక్తి కలిగిన; సమర్థుడు = సామర్థ్యము కలవాడు; ఐన = అయిన; యాజ్ఞికుడు = యజ్ఞము చేయు వాడు; అరణిన్ = అరణిలో (అరణి - కట్టపుల్లతో మధించుట ద్వారా అగ్నిని రగుల్చుటకైన సాధనము); హతాశనుని = అగ్నిహోత్రుని, నిప్పుని; నిల్పిన = రగిల్చు; కైవడిన్ = విధముగా; మత్ = మా యొక్క; నివాసము = నివాసము; టెటన్ = అగుట; కున్ = కు; తలపోసి = ఆలోచించి; ఆ = ఆ; క్షితిన్ = భూమండలమును;

దృఢంబుగన్ = గట్టిగా; నిల్పితివి = నిలబెట్టితివి; అయ్య = తండ్రి; ఈశ్వరా = విష్ణుమూర్తి {ఈశ్వరుడు - ఈశత్యము (ప్రభావము చూపు శక్తి) కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"నందకం" అనే ఖడ్గాన్ని ధరించినవాడా! ఈశ్వరుడా! ఓ శ్రీహరీ! నేర్పుతో సకల లోకాలను నియమబద్ధంగా ఏర్పాటు చేసిన నేర్పరివి. మంత్రసిద్ధుడైన యాజ్ఞకుడు ఆరణి యందు అగ్నిని నిలిపినట్లు నీవు దయపూని మేము నిలబడి మనుగడ సాధించడానికి ఈ భూమిని ఈ విధంగా సుస్థిరంగా నిలబెట్టావు.

3-435-చ.

సలలిత వేదశాస్త్రమయ సౌకరమూర్తిఁ దనర్చుచున్ రసా

తలమున నుండి వెల్వడు నుదారత మేను విదుర్పఁ దత్సతో

చ్చలితము లైన బిందువుల సాధు తపోజన సత్యలోక వా

సుల మగు మేము దోఁగి పరిశుద్ధి వహించితి మయ్య; మాధవా!

టీకా:

సలలిత = గాయత్రీమంత్రము తోకూడిన, మనోజ్ఞము కలిగిన; వేద = వేదములు; శాస్త్ర = శాస్త్రములుతో; మయ = నిండిన; సౌకర = సౌకర్యమైన, వరాహము యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపముతో; తనర్చుచున్ = వ్యాపించుతూ; రసాతలమునన్ = రసాతలము {రసాతలము - పాతాళాది సప్త అధోలోకములు యందలి ఒక లోకము}; నుండి = నుండి; వెల్వడున్ = బయటకు వచ్చు; ఉదారతన్ = వేగముతో; మేను = శరీరము; విదుర్పన్ = విదిలించగా; తత్ = ఆ; సటన్ = జాలు నుండి; ఉచ్చలితములు = చిందుతున్నవి; ఐన = అయిన; బిందువులన్ = నీటి తుప్పరల వలన; సాధు = సాధులోకము; తపో = తపోలోకము; జన = జనలోకము; సత్య = సత్యలోకము; లోకవాసులము = లోకముల ఉండు వారము; అగు = అయిన; మేము = మేము; తోగి = మునిగి; పరిశుద్ధి = పరిశుద్ధిని; వహించితిమి = పొందితిమి; అయ్య = తండ్రి; మాధవా = విష్ణుమూర్తి {మాధవుడు - మానసములకు ధవుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}.

భావము:

ఓ మాధవా! విష్ణుమూర్తి! ఆహ్లాదంతో వేదశాస్త్ర స్వరూపమైన ఆదివరాహమూర్తివైన నీవు పాతాళంనుండి బయటికి వస్తూ సముద్రజలాలతో తడిచిన నీ శరీరాన్ని విదిలించావు. ఆ సమయంలో నీ మెడమీది జాలు నుండి నీటి చుక్కలు నలుదెసలా చిందాయి. పరమ పవిత్రా లయిన ఆ జల బిందువులలో తడిసి తపోలోకంలో, జనలోకంలో, సత్యలోకంలో, నివసించే మేమంతా ఎంతగానో పరిశుద్ధులము అయ్యాము.

3-436-ఉ.

విశ్వభవస్థితిప్రళయ వేళల యందు వికారసత్త్వమున్

విశ్వము నీవ యై నిఖిల విశ్వము లోలి సృజింతు విందిరా

ధీశ్వర! యీశ! కేశవ! త్రయీమయ! దివ్యశరీర! దేవ! నీ

శాశ్వతలీల లిట్టి వని సన్నతిసేయఁగ మాకు శక్యమే?

టీకా:

విశ్వ = విశ్వమునకు; భవ = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; ప్రళయ = లయ; వేళలు = సమయముల; అందున్ = లో; వికార = మార్పులు పొందు; సత్త్వమున్ = సామర్థ్యమును; విశ్వమున్ = విశ్వము; నీవ = నీవే; ఐ = అయి; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వములు = భువనములును; ఓలీన్ = క్రమబద్ధముగ; సృజింతువు = సృష్టించెదవు; ఇందిరాధీశ్వర = విష్ణుమూర్తి {ఇందిరాధీశ్వరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) అధీశ్వర (భర్త) అయినవాడు, విష్ణువు}; ఈశ = విష్ణుమూర్తి {ఈశుడు - ప్రభావము చూపకల వాడు, విష్ణువు}; కేశవ = విష్ణుమూర్తి {కేశవుడు - మంచి కేశములు కలవాడు, విష్ణువు}; త్రయీమయిదివ్యశరీర = విష్ణుమూర్తి {త్రయీమయ దివ్యశరీర - త్రయి (వేద) మయమైన దివ్య దేహము కలవాడు, వరాహమూర్తి, విష్ణువు}; దేవ = విష్ణుమూర్తి; నీ = నీ యొక్క; శాశ్వత = శాశ్వతములైన; లీలలు = లీలలు; ఇట్టివి = ఇటువంటివి; అని = అని; సన్నతిన్ = సంస్తుతి; చేయగన్ = చేయుటకు; మాకు = మాకు; శక్యమే = శక్యమా ఏమి.

భావము:

ఓ రమావల్లభా! ఈశ్వరా! కేశవా! వేదమయా! దివ్య స్వరూపా! దేవదేవా! ఈ ప్రపంచం సృష్టించేది, రక్షించేది, లయంచేసేది నీవే. సర్వమూ నీవే అయి ఈ సమస్త లోకాలనూ మళ్ళీమళ్ళీ సృష్టిస్తున్నావు. అంతులేని నీ లీలలు "ఇటువంటివి" అని వర్ణించడం మా వల్ల కాదు.

3-437-నీ.

పంకజోదర! నీ వపారకర్మండవు-

భవదీయకర్మాబ్ధి పార మరయ

నెఱిగెద నని మది నిచ్చగించిన వాడు-

ప్రకింపగా మతిభ్రష్టు గాఁక

విజ్ఞానియే చూడ విశ్వంబు నీ యోగ-

మాయాపయోనిధి ముగ్ధ మౌటఁ

దెలిసియుఁ దమ బుద్ధిఁ దెలియని మూఢుల-

నేమన నఖిలలోకేశ్వరేశ!

3-437.1-తే.

దాసజనకోటి కతిసౌఖ్యదాయకములు

వితత కరుణాసుధాతరంగితము లైన

నీకటాక్షక్షణములచే నెఱియ మమ్ముఁ

జూచి సుఖులను జేయవో సుభగచరిత!"

టీకా:

పంకజోదర = విష్ణుమూర్తి {పంకజోదరుడు - పంకజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు};

నీవు = నీవు; అపార = అపారమైన; కర్మండవు = కర్మములు కలవాడవు; భవదీయ = నీ యొక్క;

కర్మా = చేయుపనులు అను; అభిన్ = సముద్రము యొక్క; పారమున్ = అంతుదరి, అవధులు;

అరయన్ = తరచిచూసి; ఎఱిగెదన్ = తెలియుదును; అని = అని; మదిన్ = మనసులోన;

ఇచ్చగించినవాడు = అనుకొనువాడు; పరికింపగన్ = పరిశీలించినచో; మతిభ్రష్టు =
 మతిపోయినవాడు, పిచ్చివాడు; కాకన్ = కాకుండగా; విజ్ఞానియే = తెలివైనవాడా ఏమి; చూడన్ =
 తరచి చూసినచో; విశ్వంబున్ = విశ్వము; నీ = నీ యొక్క; యోగమాయ = యోగమాయ అను;
 పయోనిధిన్ = సముద్రములో {పయోధి - నీరు కి నిధి వంటిది, సముద్రము}; మగ్నము =
 మునిగినది; ఔటన్ = అగుట వలన; తెలిసియున్ = తెలుస్తున్నప్పటికిని; తమ = తమ; బుద్ధిన్ =
 మనసులో; తెలియని = తెలియని; మూఢులన్ = మూఢులను; ఏమనన్ = ఏమనవలెను;
 అఖిలలోకేశ్వరేశ = విష్ణుమూర్తి {అఖిలలోకేశ్వరేశ్వరుడు - సమస్తమైన లోకపాలకును ప్రభువు
 యైనవాడు, విష్ణువు}; దాస = దాసులు అయిన; జన = జనుల; కోటి = సమూహమున; కున్ = కు;
 అతి = మిక్కిలి; సౌఖ్య = సౌఖ్యమును; దాయకములు = ఇచ్చునవి; వితత = విస్తారమైన; కరుణా =
 దయతో కూడిన; సుధా = అమృతపు; తరంగితములు = తొణుకుచున్నవి; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ;
 కటాక్షములన్ = కటాక్షముల; చేన్ = చేత; నెఱయన్ = నిండుగా; మమ్మున్ = మమ్ములను; చూచి =
 చూసి; సుఖులను = సుఖముగ ఉండువారను; చేయవో = చేయుము; సుభగచరిత =
 సౌభాగ్యకరమైన ప్రవర్తన కలవాడ.

భావము:

వరాహా! దామోదరా! అఖిల లోక పాలకులకు ఈశ్వరుడు అయిన వాడా! మంగళ చరిత్రా! లోక
 కల్యాణం కోసం నీవు చేసే కార్యాలు అనంతాలు. "మహాసముద్రంవంటి వాటి అంతు
 తెలుసుకుంటాను." అని అనుకునేవాడు మతి లేనివాడూ, అజ్ఞానీ అవుతాడు గాని విజ్ఞాని కాడు.
 ఈ సమస్త ప్రపంచం నీ యోగమాయా సముద్రంలో విలీనం అయి ఉందన్న సంగతి తెలిసి కూడా
 నీ ప్రభావాన్ని తెలియని మందబుద్ధులను ఏమనాలి. నీ చరణ దాసులకు సర్వదా సమధిక
 సౌఖ్యాన్ని కలిగించేవి, అపారమైన కరుణ అనే అమృత తరంగాలు పొంగిపొరలే నీ కడగంటి
 చూపులతో మమ్మల్ని చక్కగా చూసి సుఖసంతోషాలను అనుగ్రహించు."

3-438-క.

అని బ్రహ్మవాదు లగు స

న్మునివర్యులు భక్తియోగమున వినమితులై

మనమున మోదము ముప్పిరి

గొనఁ బొగడిరి ఖురవిదళితగోత్రం బోత్రిన్.

టీకా:

అని = అని; బ్రహ్మవాదులు = బ్రహ్మజ్ఞానమును పలుకువారు; అగు = అయిన; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; వర్యులు = శ్రేష్ఠులు; భక్తియోగమునన్ = భక్తియోగముచేత; వినమితులు = నమ్రత కలవారు; ఐ = అయి; మనమునన్ = మనసులో; మోదము = సంతోషము; ముప్పిరికొనన్ = పెనుగొనగా {ముప్పిరిగొను - మూడు రెట్లుగ పెరుగు, పెనుగొను}; పొగడిరి = పొగడిరి; ఖుర = గిట్టలచే; విదళిత = చీల్చబడిన; గోత్రిన్ = కులపర్వతములు కలదానిని; పోత్రిన్ = వరాహమును.

భావము:

అని బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నులైన మునివరేణ్యులు భక్తిప్రపత్తులతో వినయ వినమ్రతలతో, తమ అంతరంగాలలో ఆనంద తరంగాలు పొంగిపొర్లగా గిట్టలతో పర్వతాలను సైతం పగులగొట్టి జగజ్జెట్టి యైన వరాహస్వామిని ప్రస్తుతించారు.

3-439-ఉ.

అంతట లీలఁబోలె జగదాత్ముఁడు యజ్ఞవరాహమూర్తి య

త్యంత గభీర భీషణ మహార్ణవతోయ సమూహమున్ ఖురా

క్రాంతముఁ జేసి క్రమ్మఱ ధరాతలమంబులమీద నిల్చి వి

శ్రాంతి వహింపఁ జేసి గుణశాలి దిరోహితుఁ డయ్యె నయ్యెడన్.

టీకా:

అంతటన్ = అంతట; లీలన్ = వినోదముకోసము; పోలెన్ = వలె; జగదాత్ముడు = ఆదివరాహమూర్తి {జగదాత్ముడు - జగత్తు (విశ్వము) అంతకు ఆత్మయైనవాడు, విష్ణువు}; యజ్ఞవరాహమూర్తి = యజ్ఞవరాహమూర్తి {యజ్ఞవరాహమూర్తి - శ్రేష్ఠమైన వరాహము (పంది) రూపము ధరించినవాడు, విష్ణువు}; అత్యంత = బహుమిక్కిలి; గభీర = గంభీరమైన; భీషణ = భయంకరమైన; మహా = గొప్ప;

ఆర్ణవ = సముద్రపు; తోయ = జల; సమూహమునున్ = రాశిని; ఖుర = గిట్టలచేత; ఆక్రాంతము = ఆక్రమింపబడినదిగ; చేసి = చేసి; క్రమ్మఱన్ = మరల; ధరాతలమున్ = భూమండలమును; అంబుల = నీటి; మీదన్ = మీద; నిల్పి = నిలబెట్టి; విశ్రాంతి = ఊరట; వహింపన్ = కలుగునట్లు; చేసి = చేసిన; గుణ = మంచిగుణములు; శాలి = కలవాడు; తిరోహితుఁడు = మాయమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమున.

భావము:

పిమ్మట విశ్వరూపుడైన ఆ యజ్ఞవరాహమూర్తి మహా భయంకరమూ, అత్యంత గంభీరమూ ఐన ఆ సముద్రపు నీటిని అంతా తన గిట్టలతో ఆక్రమించి, మళ్ళీ భూమిని ఎప్పటిలాగా సుఖంగా నీళ్లమీద నిలిచి ఉండేలా సుస్థిరం చేసాడు. తరువాత అనంత గుణ సంపన్నుడైన ఆ స్వామి అదృశ్యమయ్యాడు..

3-440-ఉ.

మంగళమైన యీ కథ సమంచితభక్తి బరింప విన్నవా
రింగరుణార్థదృష్టి గని శ్రీహరి సాల బ్రసన్ను డౌను స
త్సంగతుఁ డైన విష్ణుఁడు ప్రసన్నుఁడు దా నగునేని వారికిన్
మంగళముల్ లభించు ననుమానము లే దదిగాక వెండియున్.

టీకా:

మంగళము = శుభకరము; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; కథన్ = కథను; సమంచిత = చక్కగా నొప్పుతున్న; భక్తిన్ = భక్తితో; పరింపన్ = చదివిన; విన్నన్ = వినిన; వారిన్ = వారిని; కరుణా = దయతో; ఆర్త = ఆర్తమైన; దృష్టిన్ = దృష్టితో; కని = చూసి; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; చాలన్ = మిక్కిలి; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు; ఔను = అగును; సత్ = మంచివారితో; సంగతుడు = కూడినవాడు; ఐన = అయిన; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు; తాను = తను; అగున్ = అయినట్లు; ఏని = అయితే; వారిన్ = వారి; కిన్ = కి; మంగళముల్ = శుభములు; లభించున్ = దొరుకును; అనుమానము = అనుమానము; లేదు = లేదు; అదిగాక = అంతేకాకుండా; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఈ కథ శుభప్రదమైనది. ఈ కథను భక్తితో చదువువారిని, వినువారిని అందరినీ కరుణతో శ్రీమహావిష్ణువు కటాక్షిస్తాడు. అటువంటి వారి విషయంలో శ్రీహరి చాలా ప్రసన్నుడు అవుతాడు. ఆ విధంగా, శ్రీహరి ప్రసన్నుడైన వారికి సమస్త సన్మంగళాలూ సంప్రాప్తిస్తాయి. ఇందుకు సందేహం లేదు.

3-441-చ.

హరి నిజదాసకోటికిఁ దదాశ్రయలై రమియించు నట్టి స

పురుషుల కిష్ట వస్తు పరిపూర్ణ మనోరథసిద్ధి గల్గు సు

స్థిర మగుచున్న ముక్తియును సిద్ధముగాఁ జెలువారు నన్న న

స్థిరతర తుచ్చ సౌఖ్యములు సేకురుటల్ మఱి చెప్పనేటికిన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; నిజ = తన; దాస = భక్తులు; కోటికిన్ = అందరకు; తత్ = వారిని; ఆశ్రయలు = ఆశ్రయించినవారు; ఐ = అయి; రమియించున్ = ఆనందించు; అట్టి = అట్టి; సత్ = మంచి; పురుషుల = పురుషుల; కిన్ = కి; ఇష్ట = ఇష్టమైన, కోరిన; వస్తు = వస్తువులును; పరిపూర్ణ = పూర్తిగా తీరిన; మనోరథ = ఆశించిన కోర్కెలు; సిద్ధి = సిద్ధించుట; కల్గు = కలుగును; సుస్థిరము = శాశ్వతము; అగుచున్ = అవుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ముక్తియును = ముక్తికూడా (ముక్తి - భవబంధాలు నుండి పూర్తి విడుదల, మోక్షము); సిద్ధముగన్ = అవశ్యము, తప్పక; చెలువారునున్ = చక్కగా లభించును; అన్నన్ = అంటే; అస్థిరతర = మిక్కిలి అస్థిరమైన (అస్థిరము - అస్థిరతరము - అస్థిరతమము); తుచ్చ = నీచమైన; సౌఖ్యములున్ = సౌఖ్యములు; చేకూరుటల్ = సిద్ధించుట; మఱి = మరి; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏటికిన్ = ఎందులకు.

భావము:

తన భక్తుల హృదయాంతరాళాలలో, విష్ణుమూర్తి విలాసంగా విహరిస్తూ ఉంటాడు. అటువంటి సజ్జనులకు కోరిన వస్తువులన్నీ సమృద్ధిగా సిద్ధిస్తాయి. అక్షయమైన మోక్షం అరచేతిలో ఉన్నంత

సులువుగా అందుబాటులో ఉంటుంది అంటే ఇక అస్థిరమైన సామాన్య వస్తువుల విషయం వేరే చెప్పాలా?

3-442-ఉ.

కాన సరోజలోచన జగత్స్థవనీయ కథాసుధారసం

బానిన యట్టి జిహ్వా యసద్రన్యకథాలవణోదకంబులం

బానముసేయఁ జూచునె సుపర్వ మహీజ మరందపాన లా

భానుభవంబు నొందు మధుపంబునుఁ బోవునె వేపచెట్లకున్."

టీకా:

కాన = కావున; సరోజలోచన = విష్ణుమూర్తి (సరోజలోచనుడు - సరోజము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); జగత్ = లోకములను; స్థవనీయ = స్థితిపదగిన; కథా = కథలు అను; సుధారసంబు = అమృతము; ఆనిన = త్రాగిన (శబ్దరత్నాకరము); అట్టి = అట్టి; జిహ్వా = నాలుక; అసత్ = చెడ్డవి యైన; అన్యన్ = ఇతరుల; కథా = కథలు అను; లవణ = ఉప్పు; ఉదకంబులన్ = నీటిని; పానమున్ = తాగుట; చేయన్ = చేద్దామని; చూచునె = చూస్తుందా ఏమిటి; సుపర్వమహీజ = కల్పవృక్షపు (సుపర్వమహీజము - సుపర్వ (దేవత)ల మహీజము (చెట్టు), కల్పవృక్షము); మరంద = తేనెను; పాన = తాగుట; లాభ = ప్రాప్తించిన; అనుభవము = అనుభవమును; ఒందు = పొందెడి; మధుపంబులున్ = తేనెటీగలు; పోవునె = వెళ్ళునా ఏమి; వేప = వేప; చెట్లు = చెట్ల; కున్ = కి.

భావము:

అందువల్ల సమస్త లోకాలకూ స్థితిపదగినవి అయిన విష్ణుదేవుని కథలు అనే అమృత ధారలను కమ్మగా త్రాగిన నాలుక, అసత్యాలు అయిన ఇతర కథలు అనే ఉప్పునీళ్లను తాగడానికి ఇష్టపడుతుందా? నందనవనంలోని మందార మకరందాన్ని, త్రాగటం అలవాటైన మేటి తుమ్మెద వేపచెట్ల వైపు వెళ్ళాలనుకుంటుందా?"

3-443-క.

అని మైత్రేయమునీంద్రుం

డనఘుఁడు విదురునకుఁ జెప్పి నట్టి తెఱంగ

ర్జునపౌత్రునకున్ వ్యాసుని

తనయుఁడు వినిపించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెన్.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండున్ = శ్రేష్ఠుడు; అనఘుడు = పుణ్యుడు; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; చెప్పిన = చెప్పిన; అట్టి = అటువంటి; తెఱంగు = విధమును; అర్జున = అర్జునుని {అర్జునపౌత్రుడు - అర్జునుని మనుమడు, పరీక్షిత్తుమహారాజు}; పౌత్రునన్ = మనుమని; కున్ = కి; వ్యాసునిన్ = వేదవ్యాసుని {వ్యాసునితనయుడు - వేదవ్యాసుని పుత్రుడు, శుకమహర్షి}; తనయుడు = కొడుకు; వినిపించియున్ = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకనూ; తగన్ = తగినట్లు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని మైత్రేయమహర్షి వికార విదూరుడైన విదురునకు వినిపించిన ఈ కథా విధానాన్ని వ్యాసమునీంద్రుని పుత్రుడైన శుకమహర్షి అర్జునుని మనుమడు అయిన పరీక్షన్మరేంద్రునికి వినిపించి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-444-క.

"అని చెప్పిన మైత్రేయుని

గనుగొనిఁ విదురుండు పల్కు ఘనతర మగు నా

దనుజకులాంతకు చరితము

విని తనియదు నామనంబు విమలచరిత్రా!

టీకా:

అని = అని; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుని; కనుగొని = చూసి; విదురుండు = విదురుడు; పల్కు = పలికెను; ఘనతరము = మిక్కిలి గొప్పది {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; దనుజకులాంతకున్ = విష్ణుని {దనుజకులాంతకుడు - దనుజ (రాక్షస) కులము (వంశము)ను అంతము చేయువాడు, విష్ణువు}; చరితమున్ = చరిత్ర; విని = విని; తనియదు = తృప్తిపడదు; నా = నా యొక్క; మనంబున్ = మనసు; విమల = నిర్మలమైన; చరిత్రా = ప్రవర్తన కలవాడా.

భావము:

మైత్రేయుడు ఇలా చెప్పగా వినిన విదురుడు ఇలా అన్నాడు. "సచ్చరిత్రుడా! పరమ పవిత్రమైన విష్ణుదేవుని చరిత్రం ఎంత విన్నా నా మనస్సుకు తనివితీరకుండా ఉంది.

3-445-చ.

సవనవరాహమూర్తికథ సర్వము నీ దయ వింటి వెండియున్
వివరముగా వినం బలుకవే గుణసాంద్ర! మునీంద్రచంద్ర! మా
ధవ గుణకీర్తనామృత వితానముఁ గర్ణపుటాంజలిన్ వెసం
జవిగొన కేల మాను జన సంతతికిన్ భవతాపవేదనల్.

టీకా:

సవనవరాహమూర్తి = యజ్ఞవరాహమూర్తి; కథ = కథ; సర్వమున్ = అంతయును; నీ = నీ యొక్క; దయన్ = దయ వలన; వింటిన్ = వింటిని; వెండియున్ = మరియును; వివరముగా = వివరముగా; వినంబలుకవే = చెప్పుము {వినంబలుకు - వినునట్లు పలుకు, చెప్పు}; గుణ = చక్కటి గుణములు; సాంద్ర = చిక్కగా కలవాడ; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠమైన; చంద్ర = చంద్రుని వంటి వాడ; మాధవ = భగవంతుని {మాధవుడు - మానసములకు ధవుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; గుణ = గుణములను; కీర్తనా = కీర్తించుటలు అను; అమృత = అమృత; వితానము = ప్రవాహములు; కర్ణ = చెవుల; పుట = దొప్పలు అను; అంజలిన్ = దోసిళ్ళతో; వెసన్ = శ్రీఘ్రమే; చవిగొనక = రుచిచూడక

పోయినచో; ఏలన్ = ఎందులకు; మానున్ = మానును; జన = జనుల; సంతతికిన్ = సంతతికి; భవ
= సంసార; తాప = తాపములు; వేదనల్ = వేదనలును.

భావము:

మునీశ్వరా! సుగుణసాంద్రా! యజ్ఞవరాహమూర్తి కథ నీ దయవల్ల విన్నాను. కానీ ఇంకా విశదంగా
వివరించి చెప్పు. మధురాతి మధురమైన విష్ణు కథా సుధా రసాన్ని చెవులనే దోసిళ్ళతో
ఆస్వాదించకపోతే మానవుల సంసార తాపాలు తీరవు కదా.

3-446-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

అందుకని అడుగుతున్నాను.

3-447-నీ.

శ్రీహరి యజ్ఞవరాహ రూపముఁ దాల్చి-

మించి హిరణ్యాక్షుఁ దుంచె ననుచు

నప్పుడు మునినాథ చెప్పితి నాతోడ-

నవ్వరాహంబు దంష్ట్రాగ్రమునను

ధరణి నెబ్బంగిని ధరియించె హరికి హి-

రణ్యాక్షుతోడ వైరమున కేమి

కారణ మసుర నే గతి సంహరించెఁ దా-

నింతయు నెఱిగింపు మిథచరిత!"

యనిన మైత్రేయముని విదురునకు ననియె

"హరికథాకర్ణనమునఁ బెంపార నీకు

జన్మఫలసిద్ధి యగుటకు సందియంబు

వలదు హరిమాయ విధికైన వశమె తెలియ?

టీకా:

శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి {శ్రీహరి - శోభనకరమైన హరి, విష్ణువు}; యజ్ఞవరాహ = యజ్ఞవరాహా;
రూపము = అవతారము; తాల్చి = ధరించి; మించి = అతిశయించి; హరిణ్యాక్షున్ = హరిణ్యాక్షుని
{హరిణ్యాక్షుడు - హరిణ్య (బంగారము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, హరిణ్యాక్షుడు అను రాక్షసుడు};
త్రుంచెన్ = సంహరించెను; అనుచున్ = అంటూ; అప్పుడు = అప్పుడు; ముని = మునులకు; నాథ =
నాయకుడా; చెప్పితి = తెలియజేసితివి; నా = నా; తోడన్ = తోటి; ఆ = ఆ; వరాహంబున్ =
ఆదివరాహమూర్తి; దంష్ట్రా = కోరల; అగ్రముననున్ = చివరలయందు; ధరణిన్ =
భూమండలమును; ఎబ్బంగిన్ = ఏ విధముగా; ధరియించెన్ = ధరించెను; హరి =
ఆదివరాహమూర్తి {హరి - భరించువాడు, విష్ణువు}; హరిణ్యాక్షున్ = హరిణ్యాక్షుని; తోడన్ = తోటి;
వైరమున్ = శత్రుత్వమున; కున్ = కి; ఏమి = ఏమిటి; కారణము = కారణము; అసురున్ = రాక్షసుని;
ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగా; సంహరించెన్ = సంహరించెను; తాన్ = అతను; ఇంతయున్ = ఇదంతా;
ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; ఇద్ద = ప్రసిద్ధమైన; చరిత = వర్తనకలవాడ;
అనినన్ = అనగా; మైత్రేయ = మైత్రేయడు అను; ముని = ముని; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి;
అనియెన్ = చెప్పెను; హరి = విష్ణుమూర్తి; కథా = కథలను; ఆకర్ణనమునన్ = వినుటచేత; పెంపార =
అతిశయించిన; నీకున్ = నీకు; జన్మ = జననము; ఫలసిద్ధి = సార్థకము; అగుట = అగుట; కున్ = కి;
సందియంబు = అనుమానము; వలదు = లేదు; హరి = విష్ణుమూర్తి; మాయన్ = మాయను; విధి =
బ్రహ్మదేవుని {విధి - జీవుల విధిని నిర్ణయించువాడు (నుదుట వ్రాయువాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; కిన్ =
కి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; వశమే = సాధ్యమగునా ఏమి; తెలియన్ = తెలిసికొనుట.

భావము:

శ్రీమహావిష్ణువు యజ్ఞవరాహ రూపం ధరించి విజృంభించి హిరణ్యాక్షుడనే రాక్షసుణ్ణి సంహరించాడని చెప్పావు కదా! ఓ మునీశ్వరా! ఓ పవిత్ర చరిత్రుడా! ఆ వరాహం తన కోర చివర ఈ ధరణీ మండలాన్ని ఎలా ధరించింది? హిరణ్యాక్షునికి, విష్ణువునకూ విరోధం రావడానికి కారణం ఏమిటి? ఆ రాక్షసుణ్ణి శ్రీహరి ఏవిధంగా సంహరించాడు? సవిస్తరంగా ఇదంతా నాకు చెప్పు" అనగా, మైత్రేయుడు విదురునితో ఇట్లా అన్నాడు. నాయనా, ఆ శ్రీహరి కథలు వినాలి అనే ఆసక్తిగల నీకు జన్మ సాఫల్యం సిద్ధించింది. ఇందుకు సందేహం లేదు. ఆ శ్రీమన్నారాయణుని మాయ తెలుసుకోవడానికి బ్రహ్మకైనా తరం కాదు.

3-448-క.

అనఘాత్మ నన్ను నీ వడి

గిన యీ కథ ధ్రువుడు విష్ణుకీర్తనపరతం

దనరిన నారదు నడుగ న

తని కతఁ డెఱింగింప హరికథాశ్రవణమునన్

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్ముడా; నన్నున్ = నన్ను; నీవున్ = నీవు; అడిగిన = అడిగినట్టి; ఈ = ఈ; కథ = కథ; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు {ధ్రువుడు - విష్ణువును గూర్చి బాలునిగనే తపస్సుచేసి ధ్రువతారగా ధ్రువపదమును పొందిన చిరంజీవి}; విష్ణు = విష్ణుని {విష్ణువు - ప్రకాశించు లక్షణము కలవాడు, భగవంతుడు}; కీర్తన = కీర్తించుట యందు; పరతన్ = ఆసక్తితో; తనరిన = విలసిల్లిన; నారదున్ = నారదుని; అడుగన్ = అడగగా; అతడు = అతడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఎఱింగింపన్ = తెలుపగా; హరి = విష్ణుని; కథా = కథలను; శ్రవణమునన్ = వినుటవలన.

భావము:

ఓ పుణ్యపురుషుడా! నీవు అడిగిన ఈ కథను పూర్వం ధ్రువుడు పరమ విష్ణు భక్తుడు అయిన నారదుణ్ణి అడిగి తెలుసుకున్నాడు. హరికథా శ్రవణం వల్ల అతడెంతో మహిమాన్వితుడైనాడు.

3-449-తే.

దండధరుఁ బెల్చ డాకాలఁ దన్ని ధ్రువుఁడు

విందు నందును వాసికి నెక్కె నట్టి

విష్ణుసంకీర్తనం బరవిందభవుఁడు

దివిజలకుఁ జెప్పె నది నీకుఁ దేటపఱతు.

టీకా:

దండధరున్ = యముని {దండధరుడు - దండించు బాధ్యతను ధరించిన (స్వీకరించిన) వాడు, యముడు}; పెల్చ = అతిశయముతో; డాకాలన్ = ఎడమ కాలితో; తన్ని = తన్ని; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; ఇందున్ = ఇహము నందును; అందునన్ = పరము నందును; వాసి = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కెన్ = ఎక్కెను; అట్టి = అటువంటి; విష్ణున్ = విష్ణుని; సంకీర్తనంబున్ = చక్కటిస్తుతిని; అరవిందభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {అరవిందభవుడు - అరవిందము (పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), విష్ణువు}; దివిజల్ = దేవతల; కున్ = కు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అది = అది; నీకున్ = నీకు; తేటపఱతున్ = అర్థమగునట్లు తెలిపెదను.

భావము:

అటువంటి ప్రభావాన్ని సంపాదించిన ధ్రువుడు యమధర్మరాజును ఎడమకాలితో తన్ని ఈ లోకంలోనూ, పర లోకంలోనూ కూడా ప్రసిద్ధికెక్కి ఉన్నతపదాన్ని అందుకున్నాడు. అటువంటి వాసుదేవుని లీలావిశేషాలను బ్రహ్మదేవుడు దేవతలకు చెప్పాడు. అదంతా నీకు విశదంగా చెప్తాను.

తృతీయ స్కంధము : దితికశ్యప సంవాదంబు

3-450-వ.

ఆకర్ణింపుము.

టీకా:

ఆకర్ణింపుము = వినుము.

భావము:

అట్టి విష్ణు కథలు చెప్తాను శ్రద్ధగా విను.

3-451-సీ.

బలిసి దక్షప్రజాప్రతితనూభవ దితి-

సంతానరుచి మానసమునఁ బొడమ

నొకనాడు పుష్పసాయకశరనిర్భిన్న-

భావ యై విరహతాప్రమున వచ్చి

ప్రతిసమాగమవాంఛ ప్రభవింప నిజనాథు-

సన్నిధి నిలిచి యస్థలితనియతి

నగ్నిజిహ్వండును యజరధీశుండును-

నగు విష్ణుఁ దన చిత్తమందు నిలిపి

3-451.1-తే.

తగఁ బయస్సున నగ్నిహోత్రంబు సేసి

కమలహితుఁ డస్తశైలసంగతుఁడు గాఁగ

హోమశాలాంగణమునఁ గూర్చున్న విభునిఁ

గ్రశ్యపునిఁ గాంచి విమలవాక్యముల ననియె.

టీకా:

బలిసిన్ = అతిశయించి, మదించి; దక్ష = దక్షుడు అను; ప్రజాపతిన్ = ప్రజాపతి యొక్క; తనూభవ = కూతురు; దితి = దితి; సంతాన = సంతానము పై; రుచిన్ = కోరికతో; మానసమునన్ = మనసులో; పొడమన్ = కలుగగా; ఒక = ఒక; నాడు = రోజు; పుష్పసాయక = మన్మథుని పుష్పసాయకుడు -

పుష్పముల బాణములు కల వాడు, మన్మథుడు; శర = బాణములచే; నిర్భిన్న = బాగాకొట్టబడిన;
 భావ = భావములు కలది; ఐ = అయ్యి; విరహ = విరహము వలన; తాపమునన్ = బాధ; వచ్చి =
 కలిగి; పతి = భర్తతో; సమాగమ = కలవవలెనను; వాంఛన్ = కోరిక; ప్రభవింపన్ = అతిశయించగా;
 నిజ = తన; నాథున్ = భర్త; సన్నిధిన్ = దగ్గర; నిలిచి = నిలబడి; అస్థలిత = స్థలించను అను;
 నియతిన్ = నియమముతో; అగ్నిజిహ్వండును = విష్ణుమూర్తి {అగ్నిజిహ్వండు - అగ్నియే నాలుకగా
 కలవాడు, భగవంతుడు}; యజరధీశ్వరుండును = విష్ణుమూర్తి {యజరధీశ్వరుండు -
 యజుర్వేదమునకు అధికారి, భగవంతుడు}; అగు = అయిన; విష్ణున్ = విష్ణుని; తన = తన; చిత్తము =
 మనసు; అందున్ = అందు; నిలిపి = నిలుపుకొని;
 తగన్ = తగినట్లు; పయస్సునన్ = నేతితో {పయస్యము - పయస్సు (పాల) నుండి వచ్చినది, నెయ్యి};
 అగ్నిహోత్రంబున్ = అగ్నిహోత్రమును {అగ్నిహోత్రము - హోమగుండము లోని అగ్నియందు వేల్పుట
 ద్వారా చేయు యాగము}; చేసి = చేసి; కమలహితుడు = సూర్యుడు {కమలహితుడు -
 కమలములకు హితమైనవాడు, సూర్యుడు}; అస్త = పడమటి (అస్తమించు దిక్కు); శైల = కొండకు;
 సంగతుడు = చేరినవాడు; కాగా = అవ్వగా; హోమ = హోమము చేయు; శాల = శాలయొక్క;
 అంగణమునన్ = ముంగిట; కూర్చున్న = కూర్చున్న; విభునిన్ = భర్తను; కశ్యపునిన్ = కశ్యపుడిని;
 కాంచి = చూసి; విమల = నిర్మలమైన; వాక్యములన్ = మాటలతో; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

దితి దక్షప్రజాపతి పుత్రిక, కశ్యపప్రజాపతి భార్య. ఒకరోజు ఆమె మనస్సులో సంతానకాంక్ష
 పెల్లుబికింది. మన్మథుని పుష్ప బాణాలు ఆమె హృదయాన్ని అల్లకల్లోలం చేశాయి. విరహవేదన
 భరించలేక తన పతి దగ్గరకు భోగవాంఛతో వెళ్ళింది. ఆయన అప్పుడే నిశ్చల నియమంతో
 వేదవేద్యుడూ, జ్యోతిర్మయుడూ అయిన మహావిష్ణువును ఉద్దేశించి యథావిధిగా అగ్నికార్యం
 నెరవేర్చి, సూర్యాస్తమయ సమయంలో హోమశాల ముందర కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆయనతో ఆమె
 వినయంగా ఇట్లా అంది.

3-452-చ.

"**రజ**విభుఁ డుద్ధతిన్ననఁటి**కం**బములన్ విదళించు లీలఁ జి

త్రజుఁడు ప్రసూనసాయకవి**తా**నముచేత మదీయచిత్తమున్

గజిబిజి సేసి నెవ్వగలఁ గాఁటియవెట్టఁగ నాథ! నీ పదాం

బుజములఁ గానవచ్చితి బ్రభుత్వమెలర్పఁగ నన్నుఁ గావవే!

టీకా:

గజ = ఏనుగుల; విభుడు = రాజు; ఉద్ధతిన్ = దుడుకుతనముతో; అనటి = అరటి; కంబములన్ = స్తంభములను; విదళించు = తెగవేయు, తురుమివేయు; లీలన్ = విధముగా; చిత్తజడు = మన్మథుడు {చిత్తజడు - మనసున పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; ప్రసూన = పుష్పముల; సాయక = బాణముల; వితానమున్ = సమూహము, విరివి; చేతన్ = చేత; మదీయ = నా యొక్క; చిత్తమున్ = మనసును; గజిబిజిచేసి = కలతపరచి; నెవ్వగలన్ = నిండుమాయలతో; కాఁటియన్ = యాతన; పెట్టగన్ = పెట్టగా; నాథ = భర్తా; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; అంబుజములన్ = పద్మములను; కానగన్ = వెతుక్కుంటూ; వచ్చితిన్ = వచ్చితిని; ప్రభుత్వము = సామర్థ్యము చూపుట; ఎలర్పగన్ = అతిశయించునట్లు; నన్నున్ = నన్ను; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

"ప్రాణేశా! అరటిచెట్టును పట్టి గజరాజు గజిబిజి చేసినట్లు, రతిరాజు మన్మథుడు తన పదునైన పూలబాణాలతో నా హృదయాన్ని కదిలించి వేస్తున్నాడు. ఆ బాధ భరించలేక నీ పాదపద్మాల దగ్గరకు వచ్చాను. నీ ఆధిపత్యం పటుత్వం ప్రదర్శించి నన్ను కాపాడు.

3-453-వ.

అదియునుం గాక నా తోడిసవతు లెల్లను భవత్కృపావిశేషంబున గర్భాదానంబులు వడసి నిర్భరానందంబున నుండం జూచి శోకవ్యాకులితచిత్త నై యున్న నన్ను రక్షించుట పరమ ధర్మంబు నీవు విద్వాంసుడవు నీ యెఱుంగని యర్థంబు గలదే? నీ వంటి మహానుభావు లయిన సత్పురుషు లార్తులైన వారి కోర్కెలు వ్యర్థంబులు గాకుండఁ దీర్చుట ధర్మం" బని; వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగా; నా = నా యొక్క; తోడి = తోటి; సవతులు = సపత్నులు;
ఎల్లను = అందరును; భవత్ = నీ యొక్క; కృపా = దయ యొక్క; విశేషంబునన్ = విశేషము వలన;
గర్భా = గర్భమును; దానంబులున్ = చేయబడుటను; పడసి = పొంది; నిర్భర = పట్టరాని;
ఆనందమునన్ = ఆనందము నంది; ఉండన్ = ఉండగా; చూచి = చూసి; శోక = దుఃఖముతో;
వ్యాకులిత = చీకాకుపడిన; చిత్తను = మనసు కలదానను; ఐ = అయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నన్నున్ =
నన్ను; రక్షించుట = రక్షించుట; పరమ = ఉత్తమమైన; ధర్మము = ధర్మము; నీవున్ = నీవు;
విద్వాంసుడవు = పండితుడవు; నీ = నీకు; ఎఱుంగని = తెలియని; అర్థంబున్ = విషయము; కలదే =
ఉందా ఏమి; నీవంటి = నీలాంటి; మహానుభావులు = గొప్పవారు; అయిన = అయినట్టి; సత్ =
మంచి; పురుషులు = పురుషులు; ఆర్తులు = బాధ చెందినవారు; ఐనవారి = అయినవారి; కోర్కులు
= కోరికలు; వ్యర్థంబులు = వ్యర్థము; కాకుండగ = అయిపోకుండగ; తీర్చుటన్ = తీర్చుట; ధర్మంబు =
ధర్మము; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాకుండా నా సవతులు అందరు నీ కృపవల్ల గర్భవతులై ఎంతో సంతోషంతో ఉన్నారు. నేనే
శోకంతో వ్యాకులమైన మనస్సుతో అలమటిస్తున్నాను. ఆర్తురాలనైన నన్ను రక్షించటం నీకు
పరమ ధర్మము. నీవు విద్వాంసుడవు, నీకు తెలియని విషయాలు ఏమీ లేవు. నీ వంటి
సత్పురుషులైన మహానుభావులకు నా వంటి ఆర్తులను, రక్షించి వారి కోరికలు సఫలం చేయటం
పరమ ధర్మం కదా." అని మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

3-454-క.

"పతిసమ్మానము వడసిన

సతులకు నభిమతపదార్థస్సంసిద్ధియు నూ

ర్జిత యశముఁ గలిగి లోక

స్తుత మై చెలువారుచుండు జువ్వె, మహాత్మా!

టీకా:

పతి = భర్త; సమ్మానము = సన్మానము, గౌరవము; పడసిన = పొందిన; సతుల = భార్యలు; కున్ = కు;
అభిమత = కోరిన; పదార్థ = వస్తువులు; సంసిద్ధియున్ = సిద్ధించుటయును; ఊర్జిత = దృఢమైన,
గట్టి; యశమున్ = కీర్తియును; కలిగి = పొంది; లోక = లోకులచే; స్తుతము = స్తుతింపబడుట; ఐ =
కలిగి; చెలువారుచున్ = చక్కతనము పొందుతూ; ఉండున్ = ఉండును; సువ్వె = సుమా; మహాత్మా
= మహాత్మా.

భావము:

"ఓ మహానుభావా! పతి వద్ద గౌరవం సంపాదించిన సతులకు కోరిన కోరికలు తీరుతాయి. గొప్ప
కీర్తి లభిస్తుంది. అటువంటి వారు లోకుల పొగడ్తలను అందుకుంటూ విలసిల్లుతారు.

3-455-క.

తన ధర్మపత్నివలనను

మునుకొని తాఁ బుత్రరూపమున నుదయించున్

విను దీప మందు ముట్టెం

చిన దీపము రెండు గావె శిఖి యొకటయ్యున్.

టీకా:

తన = తన; ధర్మపత్ని = భార్య; వలనన్ = వలనను; మునుకొని = పూని; తాన్ = తాను; పుత్ర =
పుత్రుని; రూపమునన్ = రూపములో; ఉదయించున్ = పుట్టును; విను = వినుము; దీపము =
దీపము; అందున్ = అందు; ముట్టించిన = ముట్టించిన ఎడల; దీపమున్ = దీపము; రెండు = రెండు
(2); కావె = కావా ఏమి; శిఖి = అగ్నిహోత్రము; ఒకటి = ఒకటి; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

అగ్ని శిఖి ఒకటి అయినప్పటికీ, దీపముతో ముట్టించిన దీపము రెండు దీపములు అయినట్లు,
పురుషుడు తన భార్య యందు పుత్రరూపంలో జన్మిస్తాడు.

3-456-క.

కావున నీ యర్థమ యా

తావై పుత్ర యని వేద తతులం దోలిన్

వావిరిఁ బలుకఁగ వినవే

దీవర! నను గావు మధికదీనన్ కరుణన్.

టీకా:

కావున = కనుక; ఈ = ఈ; అర్థమ = అర్థము లోనే; ఆతావై = నీవే పుట్టుదువు; పుత్ర = పుత్రునిగా;
అని = అని; వేద = వేదముల; తతిన్ = సమూహములు; ఓలిన్ = చక్కగా; వావిరి = నొక్కి; పలుకగన్
= చెప్పుచుండుట; వినవే = వినలేదా; ధీ = బుద్ధిమంతులలో; వర = శ్రేష్ఠుడా; ననున్ = నన్ను;
కావుము = కాపాడుము; అధిక = మిక్కిలి; దీనన్ = దీనురాలిని; కరుణన్ = దయతో.

భావము:

ఈ విషయాన్ని, ఆత్మస్వరూపుడైన తానే కుమారుడై జన్మిస్తాడు. ఆతావై పుత్రా. అని వేదాలు
చెబుతున్నాయి. ఇది నీకు తెలియని విషయం కాదు. అతి దీనంగా ఉన్న నన్ను కరుణతో కాపాడు.
పరమ బుద్ధిశాలీ!

3-457-చ.

వర కరుణామతిన్ దుహితృ వత్సలతం దనరారు నట్టి మ

ధురుఁ డొకనాడు మమ్ముఁ దన కూతుల నందఱఁ బిల్చి మీ మనో

హరునెఱిగింపుఁ డిత్తుఁ గమల్రాననలార! యటన్న నందులోఁ

బురుషవరేణ్య! యేము పదమువ్వుర మర్మిలినిన్ వరింపమే."

టీకా:

వర = మంచి; కరుణా = దయగల; మతిన్ = మనసుతో; దుహిత్రున్ = పుత్రికల ఎడలి; వత్సలతన్ =
వాత్సల్యముతో; తనరారున్ = విలసిల్లు; అట్టి = అటువంటి; మత్ = మా యొక్క; గురుడు = తండ్రి

{గురువులు - 1 కన్నతండ్రి 2 పెంచినతండ్రి 3 ఉపాధ్యాయుడు 4 బృహస్పతి 5 కులముపెద్ద 6 తండ్రితోడ పుట్టిన వాడు 7 తాత 8 అన్న 9 మామ 10 మేనమామ 11 రాజు 12 కాపాడినవాడు}; ఒక = ఒక; నాడు = రోజు; మమ్మున్ = మమ్మల్ని; తన = తన యొక్క; కూతులన్ = కూతుళ్లను; అందరిన్ = అందరిని; పిల్చి = పిలిచి; మీ = మీ యొక్క; మనోహరున్ = మనసుకు నచ్చిన వానిని; ఎఱింగింపుడు = తెలుపండి; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; కమలాననలార = అమ్మాయిలూ {కమలాననలు - పద్మములవంటి అననము (ముఖము)లు కలవారు, స్త్రీలు}; అటన్ = అని; అన్నన్ = అనగా; అందులో = అందులకు; పురుష = పురుషులలో; వరేణ్య = శ్రేష్ఠుడా; ఏము = మేము; పదమువ్వరమున్ = పదముగ్గురమును (13); అర్మిలిన్ = కోరికతో; నిన్ = నిన్ను; వరింపమే = వరించితిమా లేదా.

భావము:

ఓ పురుషశ్రేష్ఠుడా! దయాశాలి అయిన మా తండ్రి దక్ష ప్రజాపతికి ఆడపిల్లలంటే ఎంతో అభిమానం. ఆయన ఒకనాడు కూతుళ్లను మమ్మల్ని అందరిని పిల్చి, "కమలాల వంటి కన్నులు గల మా అందాల పుత్రికలూ! మీ మనస్సుకు నచ్చిన భర్తలను తెలియజేయండి ఇచ్చి పెండ్లి చేస్తాను" అని అడిగాడు. అప్పుడు మేము పదమూడు మందిమి నీ పేరు చెప్పి నిన్నే వరించాం కదా."

3-458-క.

దితి యీగతిఁ గామవిమో

హితమతి బహువచనముల హృదీశునిఁ బలుకన్

ధృతిఁ గృపణఁ బతివ్రత నిజ

సతిఁ గని కశ్యపుఁడు పలికె సల్లాపమునన్.

టీకా:

దితి = దితి; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగా; కామ = కామముచేత; విమోహిత = మిక్కిలి మోహము చెందిన; మతిన్ = మనసుతో; బహు = అనేక; వచనములన్ = మాటలతో; హృదీశునిన్ = భర్తతో {హృదీశుడు - హృదయేశ్వరుడు, మనసునకు పెద్దదేవుడు, భర్త}; పలుకన్ = అనగా; ధృతిన్ =

నిశ్చయమైన; కృపణన్ = దయతో; పతివ్రతన్ = పతివ్రతను; నిజ = తన; సతిన్ = భార్యను; కని = చూసి; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; పలికెన్ = పలికెను; సత్ = మృదువైన; ఆలాపములన్ = మాటలతో.

భావము:

అని కామంతో మోహితురాలు అయిన దితి దీనంగా అనేక సార్లు అర్థించింది. అప్పుడు ధృతిమంతుడైన కశ్యపుడు ఆర్తురాలు, పతివ్రత, తన సతి అయిన దితిని అనునయిస్తూ ఇలా అన్నాడు.

3-459-వ.

"నీవు చెప్పిన యట్ల పురుషులకు నంగనలవలన ధర్మార్థకామంబులు సిద్ధించు; కర్ణధారుడు నావచేతం బయోధిఁ గడచు చందంబున వ్యసనార్థవంబు దరియింపం జేయు భార్య పురుషునందు నర్థంబు; భార్యయందు సకల గృహకార్య భారంబునుం జేర్చి పురుషుండు నిశ్చింతండై సుఖియించుచుండు; మఱియు నితరాశ్రమ దుర్జయంబు లైన యింద్రియ శత్రువర్గంబుల భార్యాసమేతుం డైన గృహస్థుండు దుర్గాధిపతి యైన రాజ శత్రు సంఘంబుల జయించు చందంబున లీలామాత్రంబునం జయించు; ఇట్టి కళత్రంబునకుం బ్రత్యుపకారంబు సేయ సకలగుణాభిరాము లగు సత్పురుషులు నూతేండ్లకును జన్మాతరంబులకు నైన సమర్థులుగారు; అనిన మము బోటివారలు సేయ నోపుదురే? ఐన నీ మనంబునం గల దుఃఖంబు దక్కు" మని, యిట్లనియె.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; చెప్పిన = చెప్పిన; అట్ల = విధముగనే; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కు; అంగనల = భార్యల; వలనన్ = వలన; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = అర్థము; కామంబులున్ = కామములు; సిద్ధించున్ = కలుగును; కర్ణధారుడు = పడవ నడుపువాడు (కర్ణధారుడు - కర్ణము (చుక్కాని) ధారుడు (పట్టువాడు), పడవ నడుపు వాడు, మార్గదర్శి); నావ = పడవ; చేతన్ = చేత; పయోధిన్ = సముద్రమును (పయోధి - నీరు కి నిధి వంటిది, సముద్రము); కడచు = దాటు; చందంబునన్ = విధముగనే; వ్యసన = వ్యసనములు అను; ఆర్థవమున్ = సముద్రమును; తరియింపన్ = దాటునట్లు; చేయున్ = చేసెడి; భార్య = భార్య, పెండ్లాము; పురుషున్ = పురుషుని; అందున్ = లో;

అర్థంబున్ = సగము; భార్య = పత్ని; అందున్ = అందు; సకల = సమస్తమైన; గృహ = ఇంటి; కార్య = పనుల; భారంబునున్ = బరువును; చేర్చి = పెట్టి; పురుషుండు = పురుషుడు; నిశ్చింతుడు = ఏ బాధ లేనివాడు; ఐ = అయి; సుఖించుచుచున్ = సుఖపడుతూ; ఉండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇతర = ఇతరమైన; ఆశ్రమ = ఆశ్రమములలో {ఆశ్రమములు - చతురాశ్రమములు, 1 బ్రహ్మచర్య 2 గార్హస్థ 3 వానప్రస్థ 4 సన్యాస ఆశ్రమములు}; దుర్జయంబులు = జయింపరానివి; ఐన = అయిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు అను; శత్రు = శత్రువుల; వర్గంబులన్ = సమూహములను; భార్య = పత్నితో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐన = అయిన; గృహస్థుండు = గృహస్థుడు; దుర్గా = కోటకు; అధిపతి = అధిపతి; ఐన = అయిన; రాజు = రాజు; శత్రు = శత్రువుల; సంఘంబులన్ = సమూహములను; జయించున్ = జయించే; చందంబునన్ = విధముగా; లీలామాత్రంబునన్ = సుళువుగా; జయించున్ = జయించును; ఇట్టి = ఇటువంటి; కళత్రంబునన్ = భార్య; కున్ = కి; ప్రత్యుపకారము = బదులు ఉపకారము; చేయన్ = చేయుట; సకల = సమస్తమైన; గుణ = సుగుణములతో; అభిరాములు = ప్రకాశించువారు; అగు = అయిన; సత్ = మంచి; పురుషులు = పురుషులు; నూఱు = వంద (100); ఏండ్లు = సంవత్సరముల; కున్ = కును; జన్మ = జన్మలకొద్దీ; అంతరములు = సమయములు; కున్ = కును; ఐనన్ = అయినను; సమర్థులు = సరిపడువారు; కారు = కాలేరు; అనిన = అంటే యింక; మమున్ = మా; బోటి = లాంటి; వారలు = వారు; చేయన్ = చేయుటకు; ఓపుదురే = సమర్థులూ ఏమి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; కల = ఉన్నట్టి; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; తక్కుము = వదులుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

"నీవు చెప్పినట్లే, పురుషులకు స్త్రీల వలన ధర్మార్థ కామ మోక్షాలు సిద్ధిస్తాయి. నావికుడు తన నావతో సముద్రాన్ని తాను దాటటమే కాకుండా ఇతర ప్రయాణీకులను కూడా దాటించినట్లు, గృహస్థు తన గృహస్థాశ్రమం ద్వారా తాను తరిస్తూ ఇతర ఆశ్రమవాసులను కూడా తరింపజేస్తూ ఉంటాడు. అటువంటి గృహస్థుడిలో భార్య అర్థభాగం, అటువంటి అర్థాంగియందు తన గృహకృత్యాల భారమంతా ఉంచి పురుషుడు నిర్విచారంగా సుఖం అనుభవిస్తాడు. అంతేకాకుండా, మిగిలిన ఆశ్రమవాసులు జయించలేని ఇంద్రియాలనే శత్రువులను (అరిషడ్వర్గాలను) సతీ సమేతుడైన గృహస్థుడు కోటలో ఉన్న రాజు శత్రు సమూహాలను

జయించినట్లు అవలీలగా జయిస్తాడు. అటువంటి భార్యకు ప్రత్యుపకారం చేసి ఋణం తీర్చుకోవడానికి సమస్త సుగుణాలతో కూడి ఉన్న సత్పురుషులకు సైతం నూరేళ్ళకు గానీ, జన్మజన్మలకు గానీ సాధ్యంకాదు. అటువంటప్పుడు మావంటివాళ్ళకు ఎలా సాధ్యమౌతుంది. ఇక నీ మనస్సులోని దుఃఖాన్ని విడిచిపెట్టు" అని చెప్పి కశ్యపుడు ఇలా అన్నాడు.

3-460-తే.

"తరలలోచన! నీవు సంతానవాంఛ

జేసి వచ్చితి వౌఁ గుల శీల వర్త

నములు గల భార్యమనమున నమరు కోర్కి

దవిలి తీర్చుట పతికిఁ గర్తవ్య మరయ.

టీకా:

తరల = తళుకైన; లోచన = కన్నులు కలదాన; నీవున్ = నీవు; సంతాన = సంతానము
పొందవలెనను; వాంఛన్ = కోరిక; చేసి = వలన; వచ్చితివి = వచ్చావు; ఔన్ = సరియైన పనే; కుల =
కులము; శీల = శీలము; వర్తనములు = సత్వవర్తనములు; కల = కలిగిన; భార్య = పత్ని; మనమునన్
= మనసులో; అమరు = కలుగు; కోర్కిన్ = కోరికలను; తవిలి = అవశ్యము; తీర్చుటన్ = తీర్చుట;
పతికిన్ = భర్తకు; కర్తవ్యము = చేయదగినది; అరయన్ = తరచి చూసిన.

భావము:

చక్కటి కన్నులున్న సుందరీ! నీవు సంతాన వాంఛతో నా దగ్గరకు వచ్చావు. గుణవంతురాలూ,
శీలవంతురాలూ, అయిన ఇల్లాలి మనస్సులోని కోరిక తీర్చడం భర్త ఆవశ్య కర్తవ్యం.

తృతీయ స్కంధము : కశ్యపుని రుద్రస్తోత్రంబు

3-461-మ.

తరుణీ! యొక్క ముహూర్త ముండు మిది సంధ్యాకాల మిక్కాల మం

దరయన్ భూతగణావృతుం డగుచుఁ గామూరాతి లీలన్ వృషే

శ్వర యానంబున సంచరించుట నభావ్యంబయ్యె నీ యుగ్రవే

శ్రమింపంగ నిషిద్ధకర్మ మగు నేలాధర్మమున్ వీడగన్?

టీకా:

తరుణీ = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసున కలామె, స్త్రీ}; ఒక్క = ఒక; ముహూర్తము = ముహూర్త
కాలము {ముహూర్తము - సుమారు 45 నిమిషములు}; ఉండుము = ఉండుము; ఇది = ఇది; సంధ్యా
= సంధ్యా; కాలము = సమయము; ఈ = ఈ; కాలము = సమయము; అందున్ = లో; అరయన్ =
తరచి చూసిన; భూత = భూతాది {భూతగణములు - భూతములు ప్రేతములు పిశాచములు
మొదలగు వాని సమూహములు}; గణ = గణములచే; ఆవుతుండు = చుట్టూ చేరినవాడు;
అగుచున్ = అవుతూ; కామారాతి = శివుడు {కామారాతి - కాముని (మన్మథుని) కి శత్రువు, శివుడు};
లీలన్ = లీలగా; వృష = వృషభ; ఈశ్వర = రాజు; యానంబునన్ = వాహనములో; సంచరించుటన్ =
తిరుగుచుండుట చేత; అభావ్యంబు = తగనిది; అయ్యెన్ = అయి ఉన్నది; ఈ = ఈ; ఉగ్ర = తీవ్రమైన;
వేళ = సమయములో; రమింపగన్ = సంభోగము; నిషిద్ధ = నిషిద్ధమైన; కర్మము = పని; అగు =
అయినది; ఏలా = ఎందులకు; ధర్మమున్ = ధర్మమును; వీడగన్ = విడిచిపెట్టుట.

భావము:

ఓ తరుణీమణీ! ముహూర్తకాలం ఆగు. ఇది సంధ్యాసమయం. ఇప్పుడు మన్మథుడికి శత్రువైన
పరమ శివుడు నంది వాహనంపై భూత గణాలతో కూడి విహరిస్తూ ఉంటాడు. కాబట్టి ఈ
సమయం మంచిది కాదు. ఈ ఉగ్రవేళలో కలయిక నిషేధించబడింది. ఎందుకు ధర్మాన్ని
అతిక్రమించాలి. ఒక్క ముహూర్తకాలం పాటు ఆగు.

3-462-మ.

అరవిందానన! వీడె నీ మఱది లీలాటోపరుదక్షమా

చరఝంఝానిలధూతపాంసుపటలచ్చన్నుండు ధూమ్రైకదు

ర్భరవిద్యోతితకీర్ణభీషణజటాబుద్ధుండు భస్మావలి

ప్తరుచిస్ఫారసువర్ణవర్ణుఁ డగుచున్ భాసిల్లు నత్యుగ్రుఁ డై.

టీకా:

అరవిందానన = స్త్రీ {అరవిందానన - అరవిందము (పద్మము) వంటి ముఖము కలామె, స్త్రీ}; వీడె = ఇతడే; నీ = నీ యొక్క; మఱది = మరిది {కశ్యపుని సోదరుడు శివుడు - రుద్రులును ప్రజాపతులును బ్రహ్మదేవుని దేహమునుండే పుట్టిరి కనుక పరమశివుడు కశ్యపుడు అన్నదమ్ములు అనుటకు తగినది అందుచేత శివుడు దితికి మరిది అనుట చెల్లినది}; లీలా = విహారము నందలి; ఆటోప = సన్నాహమునన్; రుద్ర = స్మశాన; క్షమా = భూమిలో; చర = చలించుచున్న; ఝంఝా = పెను {ఝంఝా - ఝంఝం అని చప్పుడు చేస్తున్నది, ఝంఝామారుతము}; అనిల = గాలిచే; ధూత = ఎగురగొట్టబడిన; పాంసు = ధూళిరేణువుల; పటలిన్ = పొరలచేత; ఛన్నండు = కప్పబడినవాడు; ధూవు = బూడిదరంగుతో; ఏక = అసహాయ; దుర్భర = భరింపరాని; విద్యోతిత = మిక్కిలి ప్రకాశము కలిగి; కీర్ణ = చెదరిన; భీషణ = భయంకరమైన; జటా = జటల యొక్క; బద్ధుడు = చుట్టలు ఉన్నవాడు; భస్మా = వీబూది; అవలిప్త = పూసుకొన్న; రుచిన్ = కాంతివలన; స్ఫార = అధికమైన; సువర్ణ = మంచిరంగుతో; వర్ణుడు = రంగు వేయబడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; భాసిల్లున్ = ప్రకాశించుచున్నాడు; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్రుడు = తీవ్రత కలవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

కాంతా! అడుగో, అటు చూడు. నీ మరిది రుద్రుడు (రుద్రుడూ, కశ్యపుడూ బ్రహ్మదేవుని పుత్రులు, అందుచేత సోదరులు) రుద్రభూమినుండి సుడిగాలుల వల్ల చెలరేగిన ధూళితో నిండిన దేహంతో కలవాడై, కావిరంగుచే ప్రకాశిస్తూ భయంకరంగా చెదరి కదలుతున్న జటాజూటంతో, తెల్లని విభూతి పూతలతో, బంగారు కాంతులతో వెలిగిపోతున్నాడు.

3-463-క.

అనల సుధాకర రవి లో

చనముల వికసింపఁ జేసి సమధికరోషం

బునఁ జూచుచున్నవాఁ డదె

వనితా! బంధుత్వ మరయ వలవదు సుమ్మి.

టీకా:

అనల = అగ్ని; సుధాకర = చంద్రుడు; రవి = సూర్యుడు (అను మూడు); లోచనములన్ = కన్నులను;
వికసింపన్ = పెద్దవి; చేసి = చేసి; సమధిక = మిక్కిలి; రోషంబునన్ = రోషముతో; చూచున్ =
చూస్తూ; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; అదె = అదిగో; వనితా = స్త్రీ; బంధుత్వము = బంధుత్వము ఉందని;
అరయన్ = చూడ, తరచిచూచుట; వలవదు = వద్దు; సుమ్మే = సుమా.

భావము:

అగ్ని, చంద్రుడు, సూర్యుడు, ఆ రుద్రుని నేత్రాలు. ఆ త్రినేత్రుడు ఆ కన్నులు పెద్దవి చేసి మన వైపు
అధిక రోషంతో చూస్తున్నాడు. ఆయన మన బంధువే కదా ఫరవాలేదు అని అనుకో వద్దు సుమా.

3-464-క.

అతనికి దలపోయ హితా

హితులును సమ్మాన్యలును విహీనులు నతిగ

ర్హితులును లే రీశుడు సమ

మతియును నిఖిలైకభూతమయుఁ డై యుండన్.

టీకా:

అతని = అతని; కిన్ = కి; తలపోయ = ఆలోచించిన; హితా = ఇష్టులు; అహితులును = అయిష్టులు;
సమ్మాన్యలును = గౌరవింప దగినవారును; విహీనులును = అతి నీచులును; అతిగర్హితులునున్ =
మిక్కిలి నిందార్హులును; లేరు = లేరు; ఈశుడు = ఈశ్వరుడు; సమ = సమత్వ; మతియును =
భావము కలవాడును; నిఖిలైక = సమస్తమైన; భూత = భూతము లందును; మయుండు = నిండి
ఉండువాడును; ఐ = అయి; ఉండన్ = ఉండుటవలన.

భావము:

రుద్రునికి మిత్రులూ, శత్రువులూ; మాన్యులూ, సామాన్యులూ; నచ్చినవారూ, నచ్చనివారూ అనే
భేదాలు లేవు. ఆయన సమబుద్ధి కలవాడు, సర్వ ప్రాణుల యందు తాను అంతర్యామిగా ఉంటాడు.

3-465-క.

కావున, మద్భాత భవ

ద్వేవరుఁ డని తరుణి! నీ మదిఁజూడకుమా

దేవాదిదేవుఁ ద్రిజగ

త్వావను నిఖిలైకనేత భగవంతు హరున్.

టీకా:

కావున = అందుతేత; మత్ = నా యొక్క; భూత = సోదరుడు; భవత్ = నీ యొక్క; దేవరుడు = మరది
యేకదా; అని = అని; తరుణి = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసున కలామె, స్త్రీ}; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ =
మనసులో; చూడకుమా = చూడొద్దు; దేవాదిదేవున్ = పరమ శివుడు {దేవాదిదేవుడు - దేవుళ్ళకే
దేవుడు, పరమ శివుడు}; త్రిజగత్పావనున్ = పరమ శివుడు {త్రిజగత్పావనుడు - ముల్లోకములను
పవిత్రము చేయకలవాడు, పరమ శివుడు}; నిఖిలైకనేతన్ = పరమ శివుడు {నిఖిలైకనేత -
సమస్తమునకు కల ఏకైక అధినేత, శంకరుడు}; భగవంతున్ = పరమ శివుడు {భగవంతుడు -
మహిమాన్వితుడు, పరమ శివుడు}; హరున్ = పరమ శివుడు {హరుడు - లయకారుడు, పరమ
శివుడు}.

భావము:

ఓ వనితా! మా సోదరుడైన ఆ దేవదేవుని మరది గదా అని మనస్సులో ఫరవాలేదు అనుకో వద్దు.
ఆయన సర్వేశ్వరుడు; పరాత్పరుడు; త్రిలోకపావనుడు; పాప హరుడు.

3-466-వ.

ఏమును సత్పురుషులైన విజ్ఞానవంతులును భుక్తభోగంబై దురతోన్యస్తం బైన

పుష్పమాలికయునుం బోలె నమ్మహాత్ముని చరణారవింద వందనాభిలాషిణి యైన యవిద్యాదేవి
ననుసరించి వర్తింతు; మదియునుంగాక.

టీకా:

ఏమునున్ = మేమును; సత్ = మంచి; పురుషులు = పురుషులు; ఐనన్ = అయినట్టి;
విజ్ఞానవంతులును = మంచి జ్ఞానము కలవారును; భుక్త = అనుభవించేసిన; భోగంబున్ =
సుఖము; ఐ = అయిన వెంట; దురత = దూరముగా; న్యస్తంబున్ = విసిరివేయబడిన; ఐన =
అయినట్టి; పుష్ప = పూల; మాలికయునున్ = మాలను; పోలెన్ = వలె; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ =
గొప్పవానిని; చరణ = పాదములు అను; అరవింద = పద్మములను; వందనా = సేవించ; అభిలాషిణి
= కోరుతుండేది; ఐన = అయిన; అవిద్యా = మాయ (అవిద్య) అనబడు; దేవి = దేవతను; అనుసరించి
= అనుసరిస్తూ; వర్తింతుము = నడచుచుందుము; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా;

భావము:

మేము గాని, ఎంతో మంచివారైన విద్వాంసులు గాని, ఆ మహాత్ముని అవిద్యారూపకమైన
మాయకు లోబడి ప్రవర్తిస్తుంటాము. ఆ మాయ కూడా అనుభవించి విడిచిన పుష్పమాలికవలె,
దూరంగా ఉండి కూడా ఆ మహాత్ముని పాదపద్మాలను సేవించాలనే ఆసక్తి కలిగి ఉంటుంది.
అటువంటి మాయదేవిని అనుసరిస్తూ మేము ఉంటాను. అంతే కాదు, ఇంకా విను.

3-467-సీ.

ఎవ్వని కరుణ బ్రహ్మాండ్రాది దిక్కాల-

వరు లాత్మపద వైభవములఁ దనరి

రెవ్వని యాజ్ఞ వహించి వర్తించును-

విశ్వనేత్రి యగు నవిద్య యెప్పుడు

నెవ్వని మహిమంబు ల్లిట్టివట్టివి యని-

తర్కింప లేవు వేదంబు లయిన

నెవ్వని సేవింతు రెల్ల వారును సమా-

నాధికరహితుఁ డై యలరు నెవ్వఁ

3-467.1-తే.

ఉట్టి దేవునిఁద్రపురసంహారకరుని

నస్థిమాలాధరుండు భిక్షాశనుండు

భూతిలిప్తాంగుఁ డుగ్రపరేతభూమి

వాసుఁ డని హాస్య మొనరించు వారు మఱియు.

టీకా:

ఎవ్వని = ఎవని; కరుణన్ = దయవలన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలగు;
దిక్పాల = దిక్పాలకులురైన {అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ
దిక్కునకు 3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిరృతి - నైఋతి దిక్కునకు 5 వరుణుడు - పడమటి
దిక్కునకు 6 వాయువు - వాయవ్య దిక్కునకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు -
ఈశాన్య దిక్కునకు పరిపాలకులు}; వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఆత్మ = తమ; పద = పదవుల; వైభవములన్
= వైభవములందు; తనరి = అతిశయించి; ఎవ్వని = ఎవని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞని; వహించి = ధరించి;
వర్తించును = ప్రవర్తించుదురు; విశ్వ = విశ్వమునకు; నేత్రి = రాణి {నేత (పు) - నేత్రి (స్త్రీ)}; అగు =
అయిన; అవిద్య = మాయ, అవిద్య; ఎప్పుడు = ఎప్పుడును; ఎవ్వని = ఎవరి; మహిమంబుల్ =
మహిమలు; ఇట్టివి = ఇటువంటివి; అట్టివి = అటువంటివి; అని = అని; తర్కింపన్ = విచారింప; లేవు
= లేవు; వేదంబులున్ = వేదములు; అయినన్ = అయినప్పటికిని; ఎవ్వనిన్ = ఎవరిని; సేవింతురు =
సేవిస్తుంటారో; ఎల్లవారును = అందరును; సమాన = సమానులు కాని; అధిక = అధికులు కాని;
రహితుండు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; అలరున్ = విలసిల్లును; ఎవ్వడు = ఎవరు; అట్టి = అటువంటి;
దేవునిన్ = పరమ శివుని {దేవుడు - దివ్యమైనవాడు, శివుడు}; త్రిపురసంహారకునిన్ = పరమ
శివుని {త్రిపురసంహారకుడు, త్రిపురాసురుని సంహరించినవాడు, శివుడు}; అస్థిమాలాధరుండు =
అస్థిమాలాధరుడు {అస్థిమాలాధరుడు - అస్థి (ఎముకలు) మాలలను ధరించువాడు, శివుడు};
భిక్షాశనుండు = భిక్షాశనుడు {భిక్షాశనుడు - భిక్షమెత్తుకొని ఆశనుడు (తినువాడు), శివుడు};
భూతిలిప్తాంగుడు = భూతిలిప్తాంగుడు {భూతిలిప్తాంగుడు - భూతి (బూడిద, విభూతి)ను లిప్త
పూసుకొనిన) అంగుడు (దేహము కలవాడు), శివుడు}; ఉగ్రపరేతభూమివాసుడు =
ఉగ్రపరేతభూమివాసుడు {ఉగ్రపరేతభూమివాసుడు - ఉగ్ర (భయంకరమైన) పరేత (శ్మశాన) భూమి
యందు వాసుడు (వసించువాడు), శివుడు}; అని = అని; హాస్యమున్ = వేళాకోళము; ఒనరించు =
చేయు; వారు = వారు; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఎవరి అనుగ్రహంవల్ల బ్రహ్మదేవుడు, ఇంద్రాది దిక్పాలకులు తమతమ పదవులను అధిష్టించి అతి వైభవంగా ఉంటున్నారో, ఎవరి ఆజ్ఞకు లోబడి ఈ సమస్త ప్రపంచానికీ రాణి అనదగిన మాయ ఎల్లప్పుడూ ప్రవర్తిస్తూ ఉంటుందో, ఎవరి గొప్పదనం ఎంతటిదో వేదాలు కూడా నిరూపించలేవో, ఎవరిని అందరూ సేవిస్తారో, ఎవరు తనతో సాటివారూ, తనకంటే మేటివారూ లేనివారో అటువంటి దేవదేవుని, త్రిపురాసుర సంహారుని, హరుని, అస్థిమాలాధరునీ, ఆది భిక్షువుని, బూడిద పూసుకునేవాడనీ, శ్మశానవాసి అనీ, అపహాస్యం చేసేవారు పరమ నిర్భాగ్యులు.

3-468-క.

ధర శునకభోగ్యమును నిహ

పరదూరము నైన తనువు పాథేయముగా

నెఱి నమ్మి వస్త్ర మాల్యా

భరణంబు లలంకరించు పామర జనులన్

టీకా:

ధరన్ = భూమిమీద; శునక = కుక్కలు; భోగ్యమును = భోగముగ తినునది; ఇహ = ఈ లోకమునకును; పర = పర లోకమునకును; దూరము = దూరము; ఐనన్ = అయినట్టి; తనువు = దేహము; ఉపాథేయము = జీవములకు ఆధారము {ఉపాథేయము - ఉపాధి (జీవనమునకు ఆధారమైన) భూతము (సాధనము)}; కాన్ = అగునని; నెఱన్ = బాగా; నమ్మి = నమ్మి; వస్త్ర = వస్త్రములతో; మాల్య = మాలలుతోను; ఆభరణంబులన్ = ఆభరణములతోను; అలరించు = అలంకరించు; పామర = తెలియని వారైన; జనులన్ = జనులను.

భావము:

కుక్కలకూ, నక్కలకూ, ఆహారంకాదగినదీ, ఇహ పరాలకు దూరం అయినట్టిదీ అయిన శరీరాన్ని శాశ్వతమని నమ్ముకొని, దానిని వస్త్రాలతోనూ, పూలదండలతోనూ, ఆభరణాలతోనూ, అలంకరించుకునే వారు మూర్ఖులు.

3-469-క.

ఘన నిర్భాగ్యులుగా మది

గను" మని యీరీతిఁ బ్రియకుఁ గశ్యపుఁ డెఱిగిం

చిన దితి గ్రమ్మఱఁ బలికెను

మనసిజసాయకవిభిన్నమానస యగుచున్.

టీకా:

ఘన = మిక్కిలి; నిర్భాగ్యులున్ = దరిద్రులు; కాన్ = అగునని; మదిన్ = మనసులో; కనుము = చూడుము; అని = అని; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; ప్రియకున్ = ప్రియమైన భార్యకు; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; ఎఱిగించినన్ = తెలుపగా; దితి = దితి; క్రమ్మఱన్ = మరల; పలికెన్ = పలికెను; మనసిజ = మనస్సుని {మనసిజుడు - మనసున పుట్టువాడు, మనస్సుడు}; సాయక = బాణములతో {సాయక - సాయపడునవి (మనస్సునికీ), బాణములు}; విభిన్న = బాగాకొట్టబడిన; మానస = మనసు కలది; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అట్టి శివ వ్యతిరేకులు పరమ దౌర్భాగ్యులని తెలుసుకొ" అని తన ప్రియసతి అయిన దితికి కశ్యపప్రజాపతి తెలిపాడు. కాని ఆమె మనస్సుని బాణాలచే దెబ్బతిన్న మనస్సు కలది అయి, కశ్యపునితో ఇంకా అలా మాట్లాడ సాగింది.

తృతీయ స్కంధము : దితి గర్భంబు ధరించుట

3-470-క.

మునుకొని లజ్జావనత వ

దన యై ప్రాణేశు కొంగుఁ దాల్చిమి దూలం

బెనఁగొనియె వారకామిని

యనువున వినిషిద్ధకర్మ మందభిముఖి యై.

టీకా:

మునుకొని = పూనుకొని; లజ్జా = సిగ్గుచేత; అవనత = దింపబడిన; వదన = ముఖము కలది; ఐ = అయి; ప్రాణేశు = భర్త యొక్క ప్రాణేశుడు - ప్రాణములకు ఈశుడు, భర్త; కొంగు = కొంగు కొంగు - వంటిమీది వస్త్రపు చివర; తాలిమి = స్థానము నుండి; తూలన్ = తొలగిపోగా; పెనగొనియెన్ = కౌగలించుకొనెను; వారకామిని = వేశ్య యొక్క; అనువునన్ = ఒడుపుతో; వినిషిద్ధ = మిక్కిలి నిషేధింపబడిన; కర్మము = కార్యము; అందున్ = అందు; అభిముఖి = సిద్ధపడినామె; ఐ = అయి.

భావము:

దితి తన పట్టు వదలకుండా సిగ్గుతో తలవంచుకొని, ఇది తగనిపని అనికూడా చూడకుండా సహనం కోల్పోయి వారకాంతలాగ కామోత్కంఠతో పతిని కౌగలించు కున్నది.

3-471-వ.

ఇట్లు సేసిన భార్యా నిర్బంధంబునకుం దొలంగ నేరక, యీశ్వరునకు నమస్కారం బొనరించి యేకాంతంబున నిజకాంతాసంగమంబు దీర్చి సంగమానంతరంబున వార్చి స్నాతం డై ప్రాణాయామం బొనర్చి విరజంబును సనాతనంబును నైన బ్రహ్మగాయత్రి జపియించె నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; చేసిన = చేయగా; భార్యా = భార్య; నిర్బంధంబున్ = చేసిన వత్తిడి; కున్ = కి; తొలగన్ = తప్పించుకొన; నేఱక = లేక; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; కున్ = కి; నమస్కారంబున్ = నమస్కారము; ఒనరించి = చేసి; ఏకాంతంబునన్ = ఒంటరి తావు నందు; నిజ = తన; కాంతా = భార్య యొక్క; సంగమంబు = కలయిక, సంభోగము; తీర్చి = పూర్తిచేసి; సంగమ = కలయిక, సంభోగము; అనంతరంబునన్ = తరువాత; వార్చి = ప్రక్షాళనము చేసికొని; స్నాతండు = స్నానము చేసినవాడు; ఐ = అయి; ప్రాణాయామంబున్ = ప్రాణాయామము ప్రాణాయామము - ప్రాణము (ముక్కుపుటముల యందు సంచరించెడి వాయువు) ద్వారా పంచప్రాణములను నియమించుట; ఒనర్చి = చేసికొని; విరజంబునున్ = సాత్వికమైనదియును (విరజము - రజస్తమో గుణులు లేనిది, సాత్వికము); సనాతనంబున్ = మిక్కిలి పురాతనమైనదియును; బ్రహ్మగాయత్రి = ఓంకారమును

ఉచ్చరించుట బ్రహ్మగాయత్రిన్ = ప్రణవమును అని మహాపండితులు బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ కల్లూరి
వేంకట సుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులువారి శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతము నందలి టిప్పణి లో వ్రాసినది.);
జపియించెన్ = జపించెను; అంతన్ = అంతట;

భావము:

ఇలా చేస్తున్న ఇల్లాలు నిర్బంధాన్ని వదిలించుకోలేక, కశ్యపప్రజాపతి ఈశ్వరునకు నమస్కారం చేసి
ఏకాంతంగా తన కాంత కోరిక తీర్చాడు. వెంటనే కాళ్ళు చేతులు కడుగుకొని స్నానంచేసి
ప్రాణాయామ పూర్వకంగా, శాశ్వతమూ, పరమ పవిత్రమైన బ్రహ్మ గాయత్రీ మంత్రాన్ని జపించాడు.

3-472-క.

దితియును నిషిద్ధకర్మ

స్థితి కై మదిలోన సిగ్గు చిట్టాడగ నా

నతవదన యగుచు నా పశు

పతివలని భయంబు గల్గి పరమప్రీతిన్.

టీకా:

దితియునున్ = దితికూడ; నిషిద్ధ = కూడని; కర్మ = పని; స్థితి = జరిగినదాని; కై = కోసము; మదిన్ =
మనసు; లోనన్ = లోపల; సిగ్గు = లజ్జ; చిట్టాడగన్ = మెదులుతుండగా; ఆనత = వంచిన; వదన =
ముఖము కలది; అగుచున్ = అవుతూ; ఆ = ఆ; పశుపతి = పరమశివుని (పశుపతి - పశు
(పాశబద్ధులు) లకు పతి (ప్రభువు), శంకరుడు); వలని = వలన; భయంబున్ = భయము; కల్గి =
పొంది; పరమ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ప్రేమగా.

భావము:

దితికూడా కూడనిపని చేసినందుకు మనస్సులో సిగ్గు అతిశయించగా తలవంచుకున్నది. పశుపతి
యైన రుద్రుడు ఏమి చేస్తాడో అనే సంశయంతో, భయంతో, తన భర్త కశ్యపునితో ఎంతో ప్రియంగా
ఇలా అన్నది

కశ్యపు గనుంగొని యిట్లనియె "సమస్తభూతపతి యైన పరమేశ్వరుండు నా చేసిన యపరాధంబు సహించి మధర్మ పరిపాలనంబు సేయుంగాక; రుద్రుండును, మహాత్ముండును, స్వయంప్రకాశుండును, నలఘ్నుండును, సకామజన ఫలప్రాపకుండును, దుష్టశిక్షకుండును, బరమాత్ముండును, జగదంతర్యామియు, నిర్గుణుండును, నిష్కాముండును, భక్తసులభుండును, భగవంతుండును నగు నప్పరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద; మఱియు, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుండును, జగద్భర్తయు, మహానుగ్రహశీలుండును, నిర్దయాపరిపాల్యవధూ రక్షకుండును, సతీదేవిపతియు నైన యా పరమేశ్వరుండు నన్ను రక్షించుగాత" మని సన్నుతించి.

టీకా:

కశ్యపున్ = కశ్యపుడిని; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను; సమస్త = సమస్తమైన; భూత = జీవులకు (సమస్తభూతపతి - సమస్తమైన భూత (జీవులకు) పతి (భర్త), శంకరుడు); పతి = భర్త; ఐన = అయిన; పరమేశ్వరుండు = పరమశివుడు (పరమేశ్వరుడు - అత్యున్నతమైన ఈశ్వరుడు, శంకరుడు); నాన్ = నేను; చేసిన = చేసినట్టి; అపరాధంబున్ = తప్పును; సహించి = ఓర్చి; మత్ = నా యొక్క; గర్భ = గర్భమును; పరిపాలనంబున్ = కాపాడుట; చేయుంగాక = చేయుగాక; రుద్రుండునున్ = పరమ శివుడు (రుద్రుడు - రౌద్రము స్వరూపముగా కలవాడు, శంకరుడు); మహాత్ముండునున్ = పరమ శివుడు (మహాత్ముడు - గొప్ప ఆత్మ కలవాడు, గొప్పవాడు); స్వయంప్రకాశుండు = పరమ శివుడు (స్వయంప్రకాశుడు - స్వయముగ (తనంతతాను) ప్రకాశము కలవాడు, శంకరుడు); అలంఘ్యుండున్ = పరమ శివుడు (అలంఘ్యుడు - ఉల్లంఘించుటకు రానివాడు, శంకరుడు); సకామజనఫలప్రాపకుండును = పరమ శివుడు (సకామజనఫలప్రాపకుడు - కోరికలుకల జనులకు ఫలితము పొందించువాడును, శంకరుడు); దుష్టశిక్షకుండును = పరమ శివుడు (దుష్టశిక్షకుడు - దుష్టులను శిక్షించువాడును, శంకరుడు); పరమాత్ముండును = పరమ శివుడు (పరమాత్ముడు - సమస్తమునకును పరము (పైన ఉండునది) ఆత్మ యైనవాడును, శంకరుడు); జగదంతర్యామియు = పరమ శివుడు (జగదంతర్యామి - విశ్వము అందు అంతను వ్యాపించినవాడు, శంకరుడు); నిర్గుణుండును = పరమ శివుడు (నిర్గుణుడు - త్రిగుణములు లేనివాడును, శివుడు); నిష్కాముండునున్ = పరమ శివుడు (నిష్కాముడు -

కామము లేనివాడు, శివుడు); భక్తసులభుండును = పరమ శివుడు {భక్తసులభుడు - భక్తులకు సులువుగా లభించువాడు, శివుడు); భగవంతుడునున్ = పరమ శివుడు {భగవంతుడు - మహిమ కలవాడు, శివుడు); అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరున్ = పరమ శివుడు {పరమేశ్వరుడు - అత్యున్నతమైన ఈశ్వరుడు, శంకరుడు); కున్ = కి; నమస్కరించెదన్ = నమస్కారము చేసెదను; మఱియున్ = ఇంకనూ; షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుండును = పరమ శివుడు {షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుడు - షట్ (ఆరు) గుణములు అను ఐశ్వర్యము సంపద కలవాడు, శంకరుడు); జగద్భర్తయున్ = పరమ శివుడు {జగద్భర్త - జగత్తు నకు భర్త (ప్రభువు), శంకరుడు); మహానుగ్రహశీలుండునున్ = పరమ శివుడు {మహానుగ్రహశీలుడు - గొప్పగా అనుగ్రహించు శీలము (ప్రవర్తన) కలవాడు, శంకరుడు); నిర్దయాపరిపాల్యవధూరక్షకుండును = పరమ శివుడు {నిర్దయాపరిపాల్యవధూరక్షకుడు - నిర్దయ (దయలేని) పరిపాల్య (పరిపాలింపబడు) వధువులకు రక్షకుడు (రక్షించువాడు), శంకరుడు); సతీదేవిపతియునున్ = పరమ శివుడును {సతీదేవిపతి - పార్వతీపతి, శంకరుడు); ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పరమేశ్వరుండు = పరమ శివుడు; నన్నున్ = నన్ను; రక్షించు = కాపాడ; కాతము = వలసినది; అని = అని; సన్నుతించి = ప్రార్థించి.

భావము:

దితి అప్పుడు కశ్యపుణ్ణి చూసి ఇలా అన్నది "సర్వభూత సంరక్షకుడైన పరమేశ్వరుడు నేను చేసిన అపరాధాన్ని క్షమించి నా గర్భాన్ని రక్షించు గాక; రుద్రుడు దయాసముద్రుడు, మహానుభావుడు, స్వయంప్రకాశకుడు. ఆయన అనుజ్ఞ దాటరానిది. ఆయన కోరికలు కలవారికి కోరికలు తీరుస్తాడు. కోరికలు లేనివారికి మోక్షాన్ని అనుగ్రహిస్తాడు. దుండగులను దండిస్తాడు. ధర్మదండాన్ని ధరిస్తాడు. దుర్జన శిక్షకుడూ, పరమాత్ముడూ, సర్వవ్యాపకుడూ, నిర్గుణుడూ, నిష్కాముడూ, భక్తసులభుడూ, సంపన్నుడూ, జగన్నాథుడూ, అపార కృపామయ హృదయుడూ, అత్యంత చింతాక్రాంతలైన కాంతలను కటాక్షించేవాడూ, సతీదేవి వల్లభుడూ అయిన సర్వేశ్వరుడు నన్ను మన్నించు గాక" అని సన్నుతించింది.

3-474-క.

అర్భకులు లేని దగుటను

గర్భము నిజనాథువలనఁ గ్రమలానన కా

విర్భూత మైనఁ గర్మవి

నిర్భరపరితోష మాతృ నెలకొని యుండెన్.

టీకా:

అర్భకులు = పిల్లలు; లేనిది = లేనట్టిది; అగుటను = అగుట వలన; గర్భము = చూలు, కడుపు; నిజ = తన; నాథు = భర్త; వలనన్ = వలన; కమలానన = వనిత కమలానన - పద్మములవంటి అననము (ముఖము) కలామె, స్త్రీ); కున్ = కు; ఆవిర్భూతము = ఏర్పడినది; ఐనన్ = కాగా; కర్మ = పనికి; వినిర్భర = భరించలేనంత; పరితోషమున్ = సంతోషము; ఆత్మన్ = ఆత్మలో; నెలకొని = విలసిల్లి; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

పద్మాలలాంటి కన్నులు గల ఆ దితి సంతానము లేనిది కాబట్టి, తన వల్లభుని వల్ల తనకు గర్భం నిలిచినందుకు మనస్సులో ఎంతగానో సంతోషించింది.

3-475-వ.

అంతఁ గశ్యపుండు దత్తాళ సముచిత సంధ్యావందనంబులు దీర్చి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; తత్ = ఆ; కాల = కాలమునకు; సముచిత = తగిన; సంధ్యావందనంబులున్ = సంధ్యావందనము; తీర్చి = చేసి.

భావము:

అంతట కశ్యపప్రజాపతి ఆ సమయానికి చేయవలసిన సంధ్యావందనం కార్యక్రమాలు ముగించుకున్నాడు.

3-476-క.

ఆ చెలికి గర్భచిహ్నము

లేచినఁ బరితోషమాత్మ నేపారగ మా

రీచుండు నిజతలోదరిఁ

జూచి యకర్మమున కాత్మ స్తుక్కుచుఁ బలికెన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; చెలి = భార్య; కిన్ = కి; గర్భ = గర్భధారణ; చిహ్నములు = గుర్తులు; లేచిన = పొడచూపగా;
పరితోషమున్ = సంతోషము; ఆత్మన్ = మనసులో; ఏపారగన్ = అతిశయించగా; మారీచుండు =
కళ్యాపుడు {మారీచుడు - మరీచి యొక్క కొడుకు, కళ్యాపుడు}; నిజ = తన; తలోదరిన్ = భార్యను;
చూచి = చూసి; అకర్మమున్ = కానిపని; కున్ = కు; ఆత్మన్ = ఆత్మలో; స్తుక్కుచున్ = బాధపడుతూ;
పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

తన భార్యకు గర్భం నిలిచినందుకు ఆ మరీచి పుత్రుడైన కళ్యాపుజాపతి ఆనందం
అతిశయించినా, చేయరాని పని చేసినందుకు మనస్సులో బాధపడుతూ, పల్పని ఉదరం గల
సుందరి అయిన తన కాంతతో ఇలా అన్నాడు.

3-477-మ.

"సతి నీ వేగతి నిందకోడక మనోజూతేక్షు కోదండ ని

ర్ణత నారాచపరంపరాహత వికీర్ణస్వాంతు వై పాపసం

గతి లజ్జాభయ ధర్మముల్ విడిచి దుష్కలంబు నందే రమిం

చితి బల్మిన్ వెలయాలి కైవడిని దుశ్శీలక్రియాలోలతన్.

టీకా:

సతి = వనిత; నీవు = నీవు; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగనూ; నింద = నింద; కున్ = కు; ఓడక = జంకక;
మనోజూత = మన్మథుని {మనోజూతుడు - మనసున పుట్టువాడు, మన్మథుడు}; ఇక్షు = చెరకు;

కోదండ = విల్లునుండి; నిర్గత = వెలువడిన; నారాచ = బాణముల; పరంపరా = గుంపులచే; హత = కొట్టబడి; వికీర్ణ = వికలమైన; స్వాంతువు = మనసు కలామెవు; ఐ = అయి; పాప = పాపము; సంగతిన్ = కలుగుటను; లజ్జా = సిగ్గు; భయ = భయము; ధర్మముల్ = ధర్మములను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; దుష్కాలంబున్ = చెడ్డ సమయము; అందే = లోనే; రమించితి = సంభోగించితివి; బల్మిన్ = బలవంతముగా; వెలయాలి = వేశ్య (వెలయాలు - వెలయు (ఆవిధమగ నటించునది) ఆలు, వేశ్య); కైవడిన్ = వలె; దుశ్శీల = చెడువర్తన; క్రియా = చేయు; లోలతన్ = చాంచల్యముతో.

భావము:

"ఇంత! దితి! నీవు మన్మథుని చెరుకువింటి నుంచి వెలువడిన పదునైన బాణ పరంపరల ధాటికి తట్టుకోలేక చెదరిన హృదయం కలదానివి అయి; లోకనిందకు జంకక; సిగ్గూ భయమూ విడిచిపెట్టి; ఆరాటంలో బలవంతంగా వెలయాలి వలే వ్యామోహానికి లొంగిపోయి సంగమించావు.

3-478-వ.

అట్లగుటం జేసి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన.

భావము:

అలా జరుగుట వలన

3-479-క.

సతి విను భూతగణప్రే

రితులై రుద్రానుచరులు పృథుశక్తిసమ

న్విత లుగ్రకర్ము లతిశౌ

ర్యతములు భద్రానుభద్రులను నామములన్

టీకా:

సతి = వనిత; విను = వినుము; భూతగణ = భూతగణములచే; ప్రేరితులు = ప్రేరేపించబడినవారు; ఐ = అయి; రుద్ర = రుద్రుని; అనుచరులు = అనుచరులు; పృథు = మిక్కిలి; శక్తిన్ = శక్తితో; సమన్వితములు = కూడినవారు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కర్ములు = పనులు చేయువారు; అతి = మిక్కిలి; శౌర్యతములు = శౌర్యము ఎక్కువగా ఉన్నవారు {శౌర్యము - శౌర్యతరము - శౌర్యతమము}; భద్ర = భద్రుడు; అనుభద్ర = అనుభద్రుడు; నామంబులన్ = పేర్లతో.

భావము:

భామా! నా మాట విను భూతగణాలచే ప్రేరేపించబడినవారై రుద్రుని అనుచరులు భద్రుడు, అనుభద్రుడు అనే వారిద్దరూ నీకు కుమారులై జన్మిస్తారు. వారు మిక్కిలి శక్తి సంపన్నులూ భయంకరమైన కార్యాలు చేసేవారు.

3-480-క.

పరగిన దర్శోద్ధతు లి

కొడుకులు నీకు బుట్టి ధరణికి వేగై

నిరతము బుధజనపీడా

పరులై వర్తింతు రాత్మ బలగర్వమునన్.

టీకా:

పరగినన్ = ప్రసిద్ధిచెందిన; దర్శ = గర్వముతో; ఉద్ధతులు = మిడిసిపడువారు; ఇద్ధలు = ఇద్దరు (2); కొడుకులున్ = పుత్రులు; నీకున్ = నీకు; పుట్టి = పుట్టి; ధరణి = భూమి; కిన్ = కి; వేగు = భారము; ఐ = అయి; నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడును; బుధ = జ్ఞానులగు; జన = జనులను; పీడా = పీడించుట యందు; పరులు = నిమగ్నులు; ఐ = అయి; వర్తింతురు = తిరుగుదురు; ఆత్మ = తమ; బల = బలము యొక్క; గర్వమునన్ = గర్వముతో.

భావము:

ఆ నీ కుమారులు మహా బలవంతులూ, అతి గర్విష్టులూ. వారిద్దరూ తమ పరాక్రమాటోపంతో నిరంతరమూ సజ్జనులను బాధిస్తూ భూమికి భారమైన వారు అవుతారు.

3-481-తే.

అట్టి దుష్కర్ములకును మహాత్ము లలిగి
విశ్వవిదుఁ డైన హరికిని విన్నవింప
నతఁడు కోపించి హరి కులిశాయుధమున
గిరుల నఱకినగతి వారిఁ ధరణి గూల్చు."

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; దుష్కర్ముల్ = చెడ్డ పనులు చేయువారి; కునున్ = కిని; మహాత్ములు = గొప్పవారు;
అలిగి = కోపించి; విశ్వ = విశ్వమునకు; విదుడు = ఎరిగినవాడు; ఐన = అయిన; హరి = విష్ణుని; కిని
= కి; విన్నవింపన్ = చెప్పుకొనగా; అతండు = అతడు; కోపించి = కోపించి; హరి = ఇంద్రుడు;
కులిశాయుధమున = వజ్రాయుధముతో; గిరులన్ = కొండలను; నఱకిన = ఛేదించిన; గతిన్ =
గతిన్; వారిన్ = వారిని; ధరణిన్ = నేల; కూల్చున్ = కూల్చును.

భావము:

అటువంటి దుష్కర్ముల, దుండగాలకు మహాత్ములు సహించలేకపోతారు. వారు సర్వజ్ఞుడైన
విష్ణువుకు వీరి క్రూరకృత్యాలు, విన్నవించుకుంటారు. ఆయన ఆగ్రహించి ఇంద్రుడు వజ్రాయుధంతో
కొండలను ఖండించినట్లు ఆ దుర్మార్గులను హతమారుస్తాడు."

3-482-క.

అని కశ్యపుఁ డెఱిగించిన
విని దితి భయ మంది చాల విహ్వలమతి యై

తన హృదయేశు ముఖాబ్జముఁ

గనుగొని యిట్లనియె విగతకౌతుక యగుచున్.

టీకా:

అని = అని; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; ఎఱిగించినన్ = తెలిపిన; విని = విని; దితి = దితి; భయమున్ = భయమును; అంది = పొంది; చాల = మిక్కిలి; విహ్వల = తల్లడిల్లిన; మతి = మనసు కలామె; ఐ = అయి; తన = తన; హృదయేశున్ = భర్త యొక్క హృదయేశుడు - హృదయమునకు ప్రభువు, భర్త; ముఖ = ముఖము అను; అబ్జమున్ = పద్మమును; కనుగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను; విగత = పోయిన; కౌతుక = సంతోషము కలామె; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఈవిధంగా తన పతి అయిన కశ్యపప్రజాపతి చెప్పగా విని దితి ఎంతో భయపడింది. చాలా ఆందోళన చెందింది. వెలవెలబోతున్న ముఖంతో భర్త ముఖము వైపు చూస్తూ ఇట్లా అన్నది.

3-483-చ.

"ధర సుజనాపరాధు లగు తామసచిత్తుల కెందు నాయువున్

సిరియు నశించిపోవు మృతి సేకూలు శత్రులచేత నింత యౌ

నరయగ నిక్కువంబు భవదాత్మజు లార్యుల కెగ్గు సేసినం

గరుణను వారు వారి మదిఁ గైకొని కావ ననుగ్రహింపరే."

టీకా:

ధరన్ = భూమిమీద; సుజన = మంచివారి ఎడల; అపరాధులు = అపరాధము చేయువారు; అగు = అయిన; తామస = తామస గుణము కల; చిత్తులు = మనసు కలవారి; కున్ = కి; ఎందున్ = ఎక్కడైనా; ఆయువున్ = ఆయువుయును; సిరియున్ = సంపదయును; నశించి = నశించి; పోవు = పోవును; మృతిన్ = మరణము; చేకూలున్ = సంభవించును; శత్రుల = శత్రువుల; చేతన్ = చేతిలో; ఇంతయున్ = ఇది అంతయును; ఔన్ = జరుగును; అరయగన్ = తరచి చూసిన; నిక్కువంబున్ =

నిజముగా; భవత్ = నీ యొక్క; ఆత్మజులు = సంతానము; ఆర్యులు = సజ్జనుల; కున్ = కి; ఎగ్గు = అపకారము; చేసినన్ = చేసినప్పటికిని; కరుణన్ = కరుణతో; వారు = శ్రీమహావిష్ణువుల వారు; వారిన్ = తమ యొక్క; మదిన్ = మనసున; కైకొని = స్వీకరించి; కావన్ = కాపాడుటను; అనుగ్రహింపరే = ప్రసాదించరా ఏమి.

భావము:

"అవునండీ. లోకంలో తామసగుణం మనసు నిండా ఉన్నవారు మంచివారికి అపరాధం చేస్తారు. వారు తమ ఆయుస్సు, సంపదలు నష్టపోయి శత్రువుల చేతిలో అకాల మరణం పొందుతారు. ఇది లోకసహజమే కానీ. నీ పుత్రులు సజ్జనులకు ఎంత అపకారాలు చేసినా కూడా, శ్రీమహావిష్ణువుల వారు దయార్థహృదయులు కనుక దయతలచి వారిని కాపాడరా?"

3-484-చ.

అనవుడుఁ గశ్యపుండు గమలానన కిట్లను "నింతి! నీవు చే
సిన విపరీతకర్మమునఁ జేకుటె నిట్టి యవస్థ దీనికిన్
మనమునఁ దాప మొందకుము మాధవుపాదసరోజయుగ్మచిం
తనమునఁ జేసియున్ నను ముదంబునఁ గొల్పుట జేసియుం దగన్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; గమలానన = అందగత్తె గమలానన -
పద్మములవంటి అననము (ముఖము) కలామె, స్త్రీ; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అను = అనెను;
ఇంతి = స్త్రీ; నీవు = నీవు; చేసిన = చేసిన; విపరీత = చేయరాని; కర్మమునన్ = పనివలన; చేకూటెన్
= సంభవించినది; ఇట్టి = ఇటువంటి; అవస్థ = పరిస్థితి; దీనికిన్ = ఇందుకోసము; మనమునన్ =
మనసులో; తాపమున్ = బాధ; ఒందకుము = పొందకుము; మాధవున్ = విష్ణుని మాధవుడు -
మాధవికి ధవుడు (భర్త), విష్ణువు; పాద = పాదములు అను; సరోజ = పద్మముల; యుగ్మ = జంట
యందలి; చింతనమునన్ = ధ్యానమును; చేసియున్ = చేయటం; ననున్ = నన్ను; ముదంబున్ =
సంతోషముగా; కొల్పుటన్ = సేవించుట; చేసియున్ = చేయటం; తగన్ = అవశ్యము.

భావము:

ఇలా చెప్పిన దితితో కశ్యపప్రజాపతి ఇలా అన్నాడు "ఓ అందమైన దితిదేవీ! నీవు చేసిన ఈ తప్పు వలన ఇలాంటి పరిస్థితి వచ్చింది. సరేకాని, దీనికి మనసులో బాధపడకు. శ్రీమహావిష్ణువు పాదపద్మాలను ధ్యానించటం, నన్ను సంతోషంగా సేవించటం తప్పక చెయ్యి.

3-485-తే.

రమణీ! నా సుతు లందు హిరణ్యకశిపు

వలన ఉదయించువారి లోపల ముకుంద

పదసరోజాత విన్యస్తభ్రావుడైన

తనయుఁ డుదయింపగలఁ డతిధార్మికుండు.

టీకా:

రమణీ = వనిత; నా = నా; సుతులు = సంతానము; అందున్ = లో; హిరణ్యకశిపు = హిరణ్యకశిపుని;
వలనన్ = వలన; ఉదయించు = పుట్టు; వారిన్ = వారి; లోపల = లోపల; ముకుంద = విష్ణుని
{ముకుందుడు - ముకుంద మాల ధరించువాడు, విష్ణువు}; పద = పాదములు అను; సరోజాత =
పద్మముల యందు {సరోజాతము - సరసున జాతము (పుట్టునది), పద్మము}; విన్యస్త = అర్చన
చేయబడిన; భ్రావుడు = భావములు కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; తనయుడు = కొడుకు;
ఉదయింపన్ = పుట్ట; కలడు = పోవుచున్నడు; అతి = మిక్కిలి; ధార్మికుడు = ధర్మవర్తన కలవాడు.

భావము:

బహు రమణీయమైన సుందరీమణీ! దితి దేవి! నా కొడుకులలో హిరణ్యకశిపుడికి గొప్ప ధార్మికుడు, గొప్ప విష్ణుభక్తుడు అయిన కొడుకు పుడతాడు. అతను శ్రీహరి పాదాలపై అర్పించబడిన మనసు కలవాడు అవుతాడు.

3-486-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

అంతేకాకుండా.

3-487-క.

ఘనపుణ్యుడు నన్వయపా

వనుడగు నపుణ్యతముని వరకీర్తిలతల్

వనజభవాండోదర మె

ల్లను నిండగ బర్వు బుధలలాముం డగుటన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; పుణ్యుడున్ = పుణ్యము చేసినవాడు; అన్వయ = వంశమును; పావనుండు = పావనము చేయువాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పుణ్యతమునిన్ = మిక్కిలి పుణ్యుని (పుణ్యుడు - పుణ్యతరుడు - పుణ్యతముడు); వర = శ్రేష్ఠమైన; కీర్తి = కీర్తి అను; లతల్ = లతలు; వనజభవాండ = బ్రహ్మాండము యొక్క (వనజభవాండము - వనజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు (బ్రహ్మ) + అండము, బ్రహ్మాండము); ఉదరము = లోప లంతా; నిండగన్ = వ్యాపించునట్లు; పర్వున్ = పాకును; బుధ = బుధులలో; లలాముండు = శ్రేష్ఠుడు; అగుటన్ = అగుటవలన.

భావము:

మహా పుణ్యాత్ముడూ, వంశ పావనుడూ, బుధజన శ్రేష్ఠుడూ కావటంవల్ల, ఆ మహామహుని కీర్తిలతలు బ్రహ్మాండభాండం అంతా వ్యాపిస్తాయి.

3-488-తే.

వామలోచన! వినుము, దుర్వర్ణహేమ
మగ్నిపుటమునఁ బరిశుద్ధమై వెలుంగు
నట్లు దుష్టాత్మసంభవుఁ డయ్యు వంశ
పావనుం డగు హరిపాదభక్తుఁ డగుట.

టీకా:

వామ = చక్కటి; లోచన = కన్నులు ఉన్నదాన; వినుము = వినుము; దుర్వర్ణ = చెడు వన్నె రంగు
తగ్గిన; హేమము = బంగారము; అగ్నిన్ = నిప్పులలో; పుటమునన్ = పుటము పెట్టుట వలన;
పరిశుద్ధము = బాగుగ శుభ్రపడినది; ఐ = అయి; వెలుంగున్ = ప్రకాశించిన; అట్లు = విధముగా; దుష్ట
= చెడ్డ వాని; ఆత్మసంభవుడు = సంతానము; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; వంశ = వంశమును;
పావనుండు = పవిత్రము చేయువాడు; అగున్ = అగును; హరి = విష్ణుని (హరి - సర్వ రక్షకుడు,
విష్ణువు); పాద = పాదములు అందు; భక్తుడు = భక్తి కలవాడు; అగుటన్ = అగుట వలన.

భావము:

వాలుకన్నులు గల అందగత్తెవి అయిన ఓ దితీ! అతడు దుర్మార్గుడైన హిరణ్యకశిపుని పుత్రుడే
అయినప్పటికీ, శ్రీహరి పాద భక్తుడు కావటంవల్ల, మాసి రంగు తగ్గిన బంగారం అగ్నితో
పరిశుద్ధమైనట్లు, వంశాని కంతా పరమ పవిత్రు డౌతాడు.

3-489-తే.

అంచి తాష్టాంగయోగక్రియాకలాపు
లైన యోగీశ్వరులు నమ్మహానుభావు
నతులశీలస్వభావవిజ్ఞానసరణిఁ
దాముఁ జరియింప నాత్మలఁ దలతు రెపుడు.

టీకా:

అంచిత = పూజనీయమైన; అష్టాంగయోగ = అష్టాంగయోగమును {అష్టాంగయోగ మార్గములు - 1
యమము 2 నియమము 3 ఆసనము 4 ప్రాణాయామము 5 ప్రత్యాహారము 6 ధారణ 7 ధ్యానము 8
సమాధి అని ఎనిమిది (8)}; క్రియా = ఆచరించుట యందు; కలాపులు = నిమగ్నమైనవారు; ఐన =
అయినట్టి; యోగీ = యోగులలో; ఈశ్వరులున్ = శ్రేష్ఠులు; ఆ = ఆ; మహానుభావున్ = గొప్పవానిని;
అతుల = సాటిలేని; శీల = శీలము; స్వభావ = స్వభావము; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము; సరణిన్ = ఒప్పు
విధముగ; తాము = తాము; చరియింపన్ = వర్తించవలెనని; ఆత్మలన్ = మనసులలో; తలతురు =
యత్నించెదరు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును;

భావము:

శ్రేష్ఠమైన అష్టాంగ యోగక్రియలలో ఆరితేరిన మహా యోగీశ్వరులు సైతం ఆ మహానుభావుని
సత్యవర్తనకూ, సాధు శీలానికి మురిసిపోయి ఆయన అడుగుజాడలలో తాము కూడా నడవాలని
తమ మనస్సులలో నిత్యమూ కోరుకుంటారు.

3-490-ఉ.

ఆ మహితాత్మకుండు సుగుణాంబుధి భాగవతోత్తముండు ల
క్ష్మీమహిళాధినాథుఁ దులసీదళదాముఁ బరేశు నాత్మహృ
త్తామరసంబు నందుఁ బ్రమదంబున నిల్చి తదన్యవస్తువుం
దా మదిలో హసించు హరిదాస్యవిహారవినిశ్చితాత్ముడై.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహిత = గొప్ప; ఆత్మకుండు = ఆత్మ కలవాడు; సుగుణ = సుగుణములకు; అంబుధి =
సముద్రము వంటివాడు; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు; లక్ష్మీమహిళాధినాథున్
= భగవంతుని {లక్ష్మీమహిళాధినాథుడు - లక్ష్మీ మహిళ (దేవి) అధినాథుడు (పతి), విష్ణువు};
తులసీదళదామున్ = భగవంతుని {తులసీదళదాముడు - తలసీ దళముల దామము (దండను)
ధరించువాడు, విష్ణువు}; పరేశున్ = భగవంతుని {పరేశుడు - పర (పరము) నకు ఈశుడు (అధిపతి),

విష్ణువు); ఆత్మ = తన; హృత్ = హృదయము అను; తామరసంబు = పద్మము; అందున్ = లో;
 ప్రమదంబునన్ = సంతోషముతో; నిల్చి = స్థిరముగ ఉంచుకొని; తత్ = అతనికి, విష్ణునికి; అన్య =
 ఇతరమైన; వస్తువున్ = వస్తువులను గురించి చెప్పినను; తాన్ = తన; మది = మనసు; లోన్ =
 లోపల; హసించున్ = నవ్వుకొనును; హరి = విష్ణుని; దాస్య = సేవించుచు; విహార = తిరుగుట
 యందు; వినిశ్చిత = గట్టిగా నిర్ణయించుకొన్న; ఆత్ముడు = ఆత్మ కలవాడు; ఐ = అయి.

భావము:

అతను పరమ భగవద్భక్తులలో అగ్రగణ్యుడూ, సద్గుణాలకు సముద్రంవంటి వాడూ,
 మహితాత్ముడూ. ఆ మహానుభావుడు తన హృదయకమలంలో లక్ష్మీదేవి భర్తా, తులసి మాల
 ధరించువాడూ, పరాత్పరుడూ అయిన విష్ణువును సంతోషంగా నిరంతరం నిలుపుకొని ఆ
 హరిసేవా మార్గంలోనే జీవితమంతా నడవాలని నిశ్చయించుకున్నవాడు అయి లోకీకములైన
 వస్తువులను చులకనగా చూస్తాడు.

3-491-వ.

అట్టి నీ పౌత్రుండు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నీ = నీయొక్క; పౌత్రుండు = మనుమడు {పౌత్రుడు - పుత్రుని పుత్రుడు, మనవడు}.

భావము:

అటువంటి వాడు నీ మనుమడు

3-492-నీ.

మహిత దేహాద్యభిమనంబు దిగనాడి-

చిరతరాలంపటశ్రీలుఁ డగుచుఁ

బరసమృద్ధికి నాత్మఁ బరితోష మందుచుఁ-

బర దుఃఖమునకుఁ దాప్తమును బొందు

నీవిశ్వ మంతయు నేవిభుమయ మని-

యైవ్వని కరుణచే నెఱుగ నయ్యె

నట్టి యీశ్వరునిఁ దా నాత్మసాక్షిగ మోద-

మడరంగఁ జూచు ననన్యదృష్టి

3-492.1-తే.

నతి నిదాఘాగ్ర సమయంబు నందు నిఖిల

జంతు సంతాప మడఁగించు చంద్రుమాడ్కి

నఖిల జగముల దుఃఖంబు లపనయించు

రూఢి నాతఁ డజాతవిరోధి యగుచు.

టీకా:

మహిత = గొప్పదైన; దేహ = దేహము; ఆది = మొదలగు వాని ఎడల; అభిమానంబున్ = ఆసక్తిని;
దిగనాడి = వదిలివేసి; చిరతర = ఎల్లప్పుడును; అలంపట = తగులుకొనని; శీలుండు = ప్రవర్తన
కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పర = ఇతరుల; సమృద్ధి = అభివృద్ధి; కిన్ = కి; ఆత్మన్ = మనసులో;
పరితోషమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = పొందుచూ; పర = ఇతరుల; దుఃఖమునన్ =
దుఃఖమున; కున్ = కు; తాపమున్ = బాధను; పొందున్ = పొందును; ఈ = ఈ; విశ్వము =
భువనము; అంతయున్ = అంతా; ఏ = ఏ; విభుని = ప్రభువు; మయము = తోనిండియున్నది; అని =
అని; ఎవ్వని = ఎవని; కరుణన్ = కరుణ; చేన్ = చేత; ఎఱుగన్ = తెలియుట; అయ్యెన్ = జరిగెను;
అట్టి = అటువంటి; ఈశ్వరునిన్ = భగవంతుని; తాన్ = తాను; ఆత్మసాక్షిగన్ = ఆత్మసాక్షిగా; మోదము
= సంతోషము; అడరంగ = అతిశయించగా; చూచుచు = చూస్తూ; అనన్య = అన్యము అన్నది లేని;
దృష్టిన్ = దృష్టితో; అతి = మిక్కిలి; నిదాఘ = భయంకరమైన; ఉగ్ర = వేసవికాలపు; సమయంబు =
సమయము; అందున్ = లో;
నిఖిల = సమస్తమైన; జంతు = జంతువుల; సంతాపము = బాధ; అడగించు = అణగించు; చంద్రున్
= చంద్రుని; మాడ్కిన్ = వలె; అఖిల = సమస్తమైన; జగముల = లోకముల; దుఃఖంబులన్ =
దుఃఖములను; అపనియించున్ = పొగొట్టును; రూఢిన్ = తప్పక; అతడు = అతడు; అజాత = పుట్టని;
విరోధి = శత్రువుకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

నీ మనుమడు శరీరాదులపై అభిమానం లేనివాడై వైరాగ్యంతో కూడిన స్వభావం కలవాడై ఇతరుల అభివృద్ధికి సంతోషిస్తూ, అలాగే ఇతరుల దుఃఖానికి, సంతాపం చెందుతూ ఉంటాడు. ఈ విశ్వం సమస్తమూ, భగవన్మయమని భావిస్తాడు. అటువంటి భావన భగవంతుని దయ వల్లనే కలిగిందని విశ్వసిస్తాడు. అటువంటి భగవంతుణ్ణి సంతోషంతో ఏకాగ్ర దృష్టితో, ఆత్మసాక్షిగా దర్శిస్తాడు. భయంకరమైన ఎండాకాలంలో సర్వజీవులకు తాపాన్ని పోగొట్టే చంద్రునిలా, సమస్త జీవుల సంతాపాన్ని పోగొడతాడు. ఆయనకు శత్రువు అనే వాడు ఉండనే ఉండడు.

3-493-వ.

మఱియు, హరిధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠం డగు నమ్మహాభాగవతాగ్రగణ్యుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; హరి = విష్ణుని; ధ్యాన = ధ్యానము యొక్క; నిష్ఠా = నిష్ఠలో; గరిష్ఠుడు = ఉన్నతమైనవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; భాగవత = భాగవతులలో; అగ్రగణ్యుడు = ముందు లెక్కింప వలసినవాడు;

భావము:

అంతేకాకుండా, ఆ హరిణ్యకశిపుని కుమారుడు శ్రీహరి ధ్యానంలో అత్యంతమైన నిష్ఠ కలవాడై పరమ భాగవతులలో అగ్రగణ్యుడు అవుతాడు.

3-494-క.

విమలాంతరంగ బహిరం

రములను స్వేచ్ఛానురూపకలితుం డగు నా

కమలాధీశ్వరు కుండల

రమణీయ ముఖంబుఁ జూచుఁ బ్రమదం బెసఁగన్.

టీకా:

విమల = నిర్మల; అంతరంగ = మనసు నందును; బహిరంగములను = బాహ్య ప్రపంచములోను;
స్వచ్ఛా = స్వతంత్రతను; అనురూప = అనుగుణమును; కలితుండు = కలిగినవాడు; అగును =
అగును; ఆ = ఆ; కమలాధీశ్వరు = విష్ణుని {కమలాధీశ్వరుడు - కమల (లక్ష్మీదేవి) అధీశ్వరుడు (భర్త),
విష్ణువు); కుండల = కుండలములతో; రమణీయ = సుందరమైన; ముఖంబున్ = ముఖమును;
చూచున్ = చూచును; ప్రమదంబున్ = ప్రమోదము; ఎసగన్ = అతిశయించగా.

భావము:

నిర్మలమైన తన లోపలా వెలుపలా, సృష్టి అంతటా సర్వ రూపాలు తనవే అయిన, రమావల్లభుడూ
అయిన విష్ణువు యొక్క మకరకుండలాలతో మనోహరమైన ముఖాన్ని సంతోషంగా
సందర్శిస్తాడు.

3-495-తే.

మఱియు నీ విశ్వ మా హరిమయము గాఁగ
మనములోపలఁ దలచు నమ్మనునిభుండు
మను మహాత్ములలోన నీ మనుమఁ డధికుఁ
డనఁగ నుతికెక్కు"నంచుఁ గశ్యపుఁడు పలుక

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ఈ = ఈ; విశ్వమున్ = జగత్తును; ఆ = ఆ; హరి = విష్ణునితో; మయమున్ =
నిండినది; కాగన్ = అవ్వగా; మనమున్ = మనసు; లోపలన్ = లోపల; తలచున్ = అనుకొనును; ఆ
= ఆ; మను = మనువులకు; నిభుండు = సాటియైనవాడు; మనున్ = చిరకాలము జీవించును;
మహాత్ముల = గొప్పవారి; లోనన్ = అందు; నీ = నీ యొక్క; మనుమడు = మనవడు; అధికుడు =
గొప్పవాడు; అనగన్ = అని; నుతి = ప్రసీధి; కిన్ = కి; ఎక్కున్ = ఎక్కును; అంచున్ = అంటూ;
కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; పలుకన్ = పలుకగా;

భావము:

నీ మనుమడు మనువుతో సమానుడైన వాడు. మహానుభావులలో కెల్లా మహనీయునిగా కీర్తింపబడతాడు. తన మనస్సులో ఈ ప్రపంచమంతా హరిమయంగా తలంచుతాడు. మరియు మహాత్ము లందరిలో నీ మనుమడు మహనీయుడై కీర్తి పొందుతాడు" అని కశ్యపుడు చెప్పాడు.

3-496-క.

విని తన తనయులు మధుసూ

దనుచే హతు లగుదు రనుచుఁ దన మనుమఁడు స

జ్ఞనుత భాగవతుం డగు

ననుచు మదిం జాల దుఃఖ హర్షము లొదవన్.

టీకా:

విని = విని; తన = తన; తనయులు = పుత్రులు; మధుసూదనున్ = విష్ణుని {మధుసూదనుడు - మధు అను రాక్షసుని సంహరించిన వాడు, విష్ణువు, విష్ణుసహస్రనామములలో 73వ నామం}; చేన్ = చేత; హతులు = మరణించినవారు; అగుదురు = అవుతారు; అనుచున్ = అని; తన = తన; మనుమడు = మనవడు; సత్ = మంచి; జన = వారిచే; నుత = కీర్తింపబడు; భాగవతుండు = భాగవతుడు {భాగవతుడు - భాగవత సంప్రదాయానుసారము వర్తించు వాడు}; అగున్ = అగును; అనుచున్ = అని; మదిన్ = మనసులో; చాలన్ = మిక్కిలి; దుఃఖ = దుఃఖము; హర్షములున్ = సంతోషములు; ఒదవన్ = కలుగగా.

భావము:

కశ్యపప్రజాపతి పలుకులు విన్న దితి తన కొడుకులు విష్ణువు చేతిలో మరణిస్తారన్న మాటకు విచారించింది. తన మనుమడు పరమ భాగవతుడై సజ్జనులచే గౌరవించబడువాడు అవుతాడన్న మాటకు ఎంతో సంతోషించింది.

3-497-వ.

ఉండు నంత; నా దితియుఁ గశ్యపవీర్యసంభృతం బైన గర్భంబు దుర్భర తేజోభిరామంబును నన్య
తేజోవిరామంబును దినదిన ప్రవర్ధమానంబును నై నివ్వటిల్ల నిజోదరస్థితు లైన
కుమారులమరదమను లై వర్తింపఁ గలరని చింతించుచు గర్భంబు శతవర్షంబులు ధరియించి
యున్న యనంతరంబ.

టీకా:

ఉండున్ = ఉండును; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; దితియున్ = దితికూడ; కశ్యప = కశ్యపుని; వీర్య =
వీర్యముచే; సంభృతంబు = ధరింపబడినది; ఐన = అయిన; గర్భంబున్ = గర్భము; దుర్భర =
భరింపరాని; తేజస్ = తేజస్సుత; అభిరామంబునున్ = ఒప్పుతున్నదియును; అన్య = ఇతర; తేజస్ =
తేజస్సులకు; విరామంబునున్ = అంతము చేయునదియును; దినదిన = రోజురోజుకి;
ప్రవర్ధమానంబునున్ = పెరుగుతున్నదియును; ఐ = అయి; నివ్వటిల్ల = అతిశయించగా; నిజ = తన;
ఉదర = కడుపులో; స్థితులు = ఉన్నవారు; ఐన = అయిన; కుమారులు = కొడుకులు; అమర =
దేవతలను; దమనులు = హింసించువారు; ఐ = అయి; వర్తింపన్ = నడవ; కలరు = కలరు; అని =
అని; చింతించుచున్ = బాధపడుతూ; గర్భంబున్ = గర్భమును; శత = వంద (100); వత్సరంబులు =
సంవత్సరములు; ధరియించి = ధరించి; ఉన్న = ఉన్న; అనంతరంబున్ = తరువాత.

భావము:

ఇలా దితి దుఃఖ సంతోషాలతో కాలం గడుపుతూ ఉండగా, కశ్యపుని వీర్యంతో నిండిన దితి గర్భం
భరింపరాని తేజస్సుతో దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తూ, అన్య తేజస్సులను అతిశయిస్తూ,
దినదినాభివృద్ధి పొందుతూ ఉంది.

తృతీయ స్కంధము : దితిగర్భప్రకారంబుజెప్పుట

3-498-ఉ.

ఆ దితిగర్భ మందు రుచిరాకృతితో నొక తేజ మన్యతే

జోదమ లీల వెల్వడి వస్తుంధరయున్ గగనంబు నిండి సం

ఛాదిత పద్మబాంధవ నిశాకర దీప్తులు గల్గి సూచికా

భేద మహోగ్ర సంతమసభీషణ మైన భయాకులాత్ము లై.

టీకా:

ఆ = ఆ; దితి = దితి; గర్భంబున్ = గర్భము; అందున్ = లో; రుచిర = ప్రకాశించుచున్న; ఆకృతిన్ = ఆకారముతో; ఒక = ఒక; తేజమున్ = తేజము; అన్య = ఇతర; తేజస్ = తేజములను; దమ = సంహరించు; లీలన్ = విధముగా; వెల్వడి = ఉద్భవించి; వసుంధరయున్ = భూమియున్; గగనంబున్ = ఆకాశమును; నిండి = నిండి; సంఛాదిత = కప్పబడిన; పద్మబాంధవ = సూర్యుని {పద్మబాంధవుడు - పద్మమములకు ఇష్టమైనవాడు, సూర్యుడు}; నిశాకర = చంద్రుని {నిశాకరుడు - రాత్రి ప్రకాశించువాడు, చంద్రుడు}; దీప్తులు = కాంతులు; కల్గి = కలిగి; సూచికా = సూది; అభేద = కూడా దూరని; మహా = గొప్ప; ఉగ్ర = తీవ్రమైన; సంతమస = కమ్ముకొన్న చీకటితో; భీషణము = భయంకరము; ఐన = అయిన; భయ = భయమును; ఆకుల = చీకాకుపడిన; ఆత్ములు = మనసు కలవారు; ఐ = అయి.

భావము:

ఆ దితి గర్భంలోనుంచి అతిరమణీయమైన ఆకారంతో ఒక తేజస్సు ఇతర తేజస్సు లన్నింటినీ అణచివేస్తూ వెలువడి, నింగి నేలా నిండుకొని, సూర్యచంద్రుల కాంతులను కప్పివేసింది. సూదికూడా దూరనంతగా మిక్కిలి చిక్కనైన చీకటి భయంకరంగా అంతటా వ్యాపించింది. అందరూ భయంతో వణికిపోయారు.

3-499-చ.

అమరగణంబు లెల్ల గమలాసను పాలికి నేఁగి తత్పదా

బ్జములకు మ్రొక్కి యంజులులు ఘాలములం గదియంగఁ జేర్చి చి

త్తముల భయంబు సంభ్రమముఁ ద్రార్కొన నిట్లని విన్నవించి "రో

యమరకులారగణ్య! దురితార్థవతారణ! సృష్టికారణా!

టీకా:

అమర = దేవతా; గణంబులున్ = సమూహములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; కమలాసను =
బ్రహ్మదేవుని; పాలికిని = దగ్గరకు; పగిన్ = వెళ్ళి; తత్ = అతని; పద = పాదములు అను; అబ్జముల్ =
పద్మముల; కున్ = కు; మ్రొక్కి = మ్రొక్కి; అంజలులు = మోడ్చిన చేతులు; ఫాలములన్ = నుదుట;
కదియన్ = హత్తునట్లుగా; చేర్చి = చేర్చి; చిత్తములన్ = మనసులలో; భయమున్ = భయమును;
సంభ్రమమున్ = తొట్టుపాటును; తార్కొనన్ = తారసిల్లుగా; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అని = అని;
విన్నవించిరి = మనవి చేసిరి; ఓ = ఓ; అమరకులార్గగణ్య = బ్రహ్మదేవా {అమరకులార్గగణ్యుడు -
అమరు (దేవత)ల కులము (గణము)లకు అర్గగణ్యుడు (మొదట లెక్కిందగు వాడు, పెద్దవాడు),
బ్రహ్మదేవుడు}; దురితార్థవతారణ = బ్రహ్మదేవా {దురితార్థవతారణుడు - దురితములు (పాపములు)
అను ఆర్థవము (సముద్రము) తారణుడు (దాటించువాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; సృష్టికారణా =
బ్రహ్మదేవా {సృష్టికారణుడు - సృష్టికి కారణము అయినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}.

భావము:

దేవతలంతా బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్ళి, అతని పాదపద్మాలకు నమస్కరించి, చేతులు జోడించి
భయంతోనూ తత్తరపాటుతోనూ ఇలా విన్నవించారు. "ఓ బ్రహ్మదేవా! నీవు దేవతాకులంలో
శ్రేష్ఠుడవు. పాపమనే సముద్రాన్ని దాటించేవాడవు. సృష్టికి కారణమైనవాడవు.

3-500-ఉ.

నీవు చరాచరప్రచయ**నేత**వు, ధాతవు, సర్వలోకపా

లావళిమౌళిభూషణుడ, **మం**చితమూర్తివి, దేవదేవ! వా

ణీవర! యీ యజాండమున **నీవు** నెఱుంగని యర్థ మున్నదే?

భావమునం దలంపుము వి**ప్ర**న్నుల మమ్ము భవత్ప్రపన్నులన్.

టీకా:

నీవు = నీవు; చరాచరప్రచయనేతవు = బ్రహ్మదేవుడవు {చరాచరప్రచయనేత - చరాచర

(సమస్తమైన జీవుల) ప్రచయ (సమూహముల)కును నేత, బ్రహ్మదేవుడు}; ధాతవు = బ్రహ్మదేవుడవు

{ధాత - ధరించు వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; సర్వలోకపాలావళిమౌళిభూషణుండవు = బ్రహ్మదేవుడవు
 {సర్వలోకపాలావళిమౌళిభూషణుండు - సమస్తమైన లోకములను పాలించువారి ఆవళి
 (సమూహము) కిని మౌళి (శిరస్సు)నకు భూషణుండు (భూషణము వంటివాడు), బ్రహ్మదేవుడు};
 అంచితమూర్తివి = బ్రహ్మదేవుడవు {అంచితమూర్తి - పూజనీయమైన స్వరూపము కలవాడు,
 బ్రహ్మదేవుడు}; దేవదేవ = బ్రహ్మదేవా {దేవదేవుడు - దేవతలకే దేవుడు, బ్రహ్మదేవుడు}; వాణీవర =
 బ్రహ్మదేవా {వాణీవర - వాణి (సరస్వతీదేవి) కి వరుడు (భర్త), బ్రహ్మదేవుడు}; ఈ = ఈ;
 అజాండమున్ = బ్రహ్మాండమునందు; నీవు = నీవు; ఎఱుంగని = తెలియని; అర్థము =
 ప్రయోజనము; ఉన్నదే = కలదా ఏమి; భావమునన్ = మనసులో; తలంపుము = యోచింపుము;
 విపన్నులన్ = ఆపదపొందినవారలము; మమ్మున్ = మమ్ములను; భవత్ = నీ యొక్క; ప్రపన్నులన్ =
 శరణుజొచ్చిన వారిని.

భావము:

నీవు చరాచరప్రపంచానికి అధినేతవు. సర్వమూ ధరించేవాడవు. లోకపాలకు లందరిలో
 అగ్రగణ్యుడవు. పూజనీయమైన స్వరూపం కలవాడవు. సరస్వతికి భర్తవైన ఓ దేవదేవా! ఈ
 బ్రహ్మాండంలో నీకు తెలియనిది ఏదైనా ఉన్నదా? ఆపదల పాలై నిన్ను శరణు చొచ్చిన మమ్మల్ని
 గురించి మనస్సులో ఆలోచించు.

3-501-వ.

దేవా కార్యరూపం బగు చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణుండ వైన నీచేత సమస్త
 భువనంబులును సృజియింపఁ బడియె; నీవు సర్వభూతాత్మ భావవిదుండవు, లోకనాథ
 శిఖామణిభూతుండవు, విజ్ఞానవీర్యుండ, వవిద్యం జేసి యిట్టి స్రష్టరూపంబు నొందితి; గృహీత
 రజోగుణుండవు నీ యందుఁ బ్రపంచంబు లీనంబై యుండు; సుపక్వ యోగంబు నొంది
 నిష్కాములై ధ్యానంబున నిన్నరయుచు నిర్జిత శ్వాసేంద్రియాత్ము లై భవత్ప్రసాదంబు వడసిన
 వారలకుం బరాభవంబు లెక్కడివి; ఎవ్వని వాగ్జాలంబుచేఁ బాశబద్ధంబులైన పశువుల
 చందంబున నిఖిల జీవులు వర్తింతు; రట్టి నీకు నమస్కరించెదము; అహోరాత్ర విభాగాభావంబున
 లుప్తకర్మంబు లగు లోకంబులకు సేమంబు గావింపుము; శరణాగతులమైన మమ్ము నతిశయ
 కరుణారసపరిపూర్ణంబు లగు కటాక్షంబుల నీక్షించి రక్షింపుము; కశ్యప వీర్యంబు దితిగర్భంబున

నుండి సకల దిగ్విజయంబు నాక్రమించి దారువందువహిం చందంబున లీనంబై ప్రవృద్ధం
బగుచున్నది;" అని విన్నవించిన బృందారక సందోహంబులకు నానందంబు గందళింప
నరవిందనందనుం డిట్లనియె.

టీకా:

దేవా = బ్రహ్మదేవుడా; కార్య = కార్యకారణములలో కార్యము; రూపంబున్ = రూపమున ఉన్నది;
అగు = అయిన; చేతన = చైతన్యము కలవియును; అచేతన = చైతన్యము లేనివియును;
ఆత్మకంబున్ = కూడినది యైన; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమున; కున్ = కు; కారణుండవు =
కారణము యైన వాడవు; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; సమస్త = సమస్తమైన; భువనంబులును =
లోకములును; సృజియింపబడియెన్ = సృష్టింపబడినవి; నీవు = నీవు; సర్వ = అన్ని; భూత = జీవుల;
ఆత్మ = మనసులలోని; భావ = భావములను; విదుండవు = తెలిసినవాడవు; లోక = లోకముల
యొక్క; నాథ = ప్రభువుల యందు; శిఖామణి = శిరోమణి; భూతుండవు = వంటివాడవు; విజ్ఞాన =
విజ్ఞానము, ప్రజ్ఞ; వీర్యుండవు = వీర్యముగా కలవాడవు, సాధనముగా కలవాడవు; అవిద్యన్ =
అవిద్య; చేసి = వలన; ఇట్టి = ఇటువంటి; స్రష్ట = సృష్టికర్త; రూపంబున్ = రూపమును; ఒందితి =
పొందితివి; గృహీ = స్వీకరించిన; రజోగుణుండవు = రజోగుణము కలవాడవు; నీ = నీ; అందున్ =
లోపల; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచము; లీనంబున్ = లీనము, కలిసిపోయి; ఉండున్ = ఉండును; సు =
మంచిగా; పక్వ = ఫలించిన; యోగంబున్ = యోగము; ఒంది = పొంది; నిష్కాములు =
కోరికలులేనివారు; ఐ = అయ్యి; ధ్యానంబునన్ = ధ్యానము యందు; నిన్నున్ = నిన్ను; అరయుచున్
= కాంచుచూ; నిర్జితశ్వాసేంద్రియాత్ములు = ప్రాణాయామనిష్ఠాత్ములు {నిర్జితశ్వాసేంద్రియాత్ములు -
నిర్జిత (జయింపబడిన) శ్వాసేంద్రియ(శ్వాస వాయువులు) ప్రాణాయామము అందు నేర్పు ఆత్ముడు
(కలవాడు), ప్రాణాయామనిష్ఠాత్ముడు}; ఐ = అయ్యి; భవత్ = నీచేత; ప్రసాదంబునన్ =
అనుగ్రహింపబడుట; పడసిన = పొందిన; వారల = వారి; కున్ = కి; పరాభవములు =
అవమానములు; ఎక్కడివి = ఎక్కడైనాఉన్నవా లేవు; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; వాక్ = మాటల;
జాలంబున్ = మాయ; చేన్ = చేత; పాశ = తాళ్ళతో; బద్ధంబులు = కట్టబడినవి; ఐన = అయిన;
పశువుల = పశువుల {పశువులు - పాశబద్ధమగునవి, పెంపుడు జంతువులు}; చందంబునన్ =
వలె; నిఖిల = సమస్తమైన; జీవులున్ = జనులు; వర్తింతురు = నడతురు; అట్టి = అటువంటి; నీకున్ =
నీకు; నమస్కరించెదము = నమస్కరించెదము; అహ = పగలు; రాత్రు = రాత్రుల; విభాగము = తేడా;

అభావంబునన్ = తెలియని పరిస్థితి వలన; లుప్త = లోపించిన; కర్మంబులు = పనులు; అగు = కలిగిన; లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; క్షేమంబున్ = శుభములు చేకూరునట్లు; కావింపుము = చేయుము; శరణా = రక్షణ; గతులము = కోరువారము; అగు = అయిన; మమ్మున్ = మమ్ములను; అతిశయ = మిక్కిలి; కరుణా = దయా; రస = భావములుతో; పరిపూర్ణంబులు = నిండినవి; అగు = అయిన; కటాక్షంబులన్ = అనుగ్రహము కల చూపులతో; ఈక్షించి = చూసి; రక్షింపుము = కాపాడుము; కశ్యప = కశ్యపుని; వీర్యంబునన్ = వీర్యము వలన; దితి = దితి యొక్క; గర్భంబున్ = గర్భము; నుండి = నుండి; సకల = సమస్తమైన; దిక్ = దిక్కులతో కూడిన; వలయంబున్ = వలయమును, చక్రమును; ఆక్రమించి = వ్యాపించి; దారువు = ఋకఱ్ఱ; అందున్ = అందు; వహ్ని = అగ్ని; చందంబునన్ = వలె; లీనంబున్ = లీనము, కలిసిపోయి; ఐ = అయ్యి; ప్రవృద్ధంబున్ = బాగా పెరుగిపోవుట; అగుచున్నది = జరుగుతున్నది; అని = అని; విన్నవించిన = విన్నపము చేయగా; బృందారక = దేవతల; సందోహంబుల్ = సమూహముల; కున్ = ఎడల; ఆనందంబున్ = ఆనందము; కందళింపన్ = చిగురించగా; అరవిందనందనుండు = బ్రహ్మదేవుడు (అరవిందనందనుడు - అరవిందము (పద్మము) యొక్క నందనుడు (కొడుకు), బ్రహ్మదేవుడు); ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

దేవా! కార్యరూపమైన ఈ చరాచర ప్రపంచానికి నీవే కారణమైనవాడవు. నీ చేతనే ఈ సమస్త లోకాలు సృష్టింపబడ్డాయి. సర్వ ప్రాణుల ఆంతర్యం తెలిసినవాడవు. లోకపాలకులలో శ్రేష్ఠశ్రేష్ఠుడవు. విజ్ఞాన సంపన్నుడవు. మాయాప్రభావంతో ఈ సృష్టికర్త రూపాన్ని పొందావు. రజోగుణాన్ని పొందిన నీలో విశ్వమంతా లీనమై ఉంటుంది. యోగులై నిష్కాములై నిన్ను ధ్యానమార్గాన దర్శిస్తూ ప్రాణాయామంతో ఆత్మారాములై నీ అనుగ్రహాన్ని పొందినవాళ్ళకు అవమానా లెక్కడివి? తాళ్ళతో కట్టివేయబడిన పశువుల్లాగా ఎవ్వని ఆజ్ఞకు బద్ధులై సమస్తజీవులు ప్రవర్తిస్తారో అటువంటి నీకు నమస్కరిస్తున్నాము. పగలూ రాత్రీ అనే విభాగం లేకుండా సమస్తకర్మలూ లోపించిన లోకాలకు క్షేమాన్ని ప్రసాదించు. శరణు కోరి వచ్చిన మాపైన నీ పరిపూర్ణమైన దయతో నిండిన కటాక్షాన్ని ప్రసరింపజేసి కాపాడు. కశ్యపుని వీర్యం దితి గర్భంలో అన్ని దిక్కులనూ ఆక్రమించి కట్టెలో రగుల్కొనే అగ్నిలాగా లీనమై వృద్ధిపొందుతున్నది." అని విన్నవించిన దేవతల నందరికీ ఆనందం కలిగే విధంగా బ్రహ్మ ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : సనకాదుల వైకుంఠ గమనంబు

3-502-క.

"గీర్వాణులార! యుష్మ

త్పూర్వజు లాత్మీయసుతులు పుణ్యులు విచర

న్నిర్వాణులు సనకాదులు

సర్వంకషశేముషీవిచక్షణు లెందున్.

టీకా:

గీర్వాణులార = దేవతలార; యుష్మత్ = మీ కంటే; పూర్వ = ముందుగ; జలు = పుట్టినవారు; ఆత్మీయ = నా యొక్క; సుతులు = పుత్రులు; పుణ్యులు = పుణ్యవంతులు; విచరత్ = నడుస్తున్న; నిర్వాణులు = మోక్షస్వరూపులు; సనకాదులు = సనకాదులు {సనకాదులు - సనకుడు, సనందనుడు, సనత్కుమారుడు, సనత్కుజాతుడు, వీరు దేవసర్గమునకు చెంది దేవమానవ ఉభయలక్షణములు కలవారు}; సర్వన్ = సమస్తమును; కష = వ్యాపించిన; శేముషీ = బుద్ధి; విచక్షణులు = వివేకములు కలవారు; ఎందున్ = అన్నిలోకములలోను.

భావము:

"ఓ దేవతలారా! సనక సనందనులు మొదలైనవారు మీకు పూర్వులు. నా మానసపుత్రులు. పుణ్యాత్ములు. నడచివచ్చే మోక్షస్వరూపులు. సర్వ విషయాలలో సమగ్రమైన బుద్ధి, వివేకం కలవారు.

3-503-క.

వారలు నిస్సృహు లగుచు న

వారణ భువనంబు లెల్ల వడిఁ గ్రుమ్మరుచున్

ధీరు లొకనాఁడు భక్తిన్

శ్రీరమణీశ్వరపదాబ్జసేవానిరతిన్.

టీకా:

వారలు = వారు; నిస్పృహలు = కోరికలు లేనివారు; అగుచున్ = అయ్యి; అవారణన్ =
అడ్డుపెట్టువారు లేక; భువనంబులు = లోకములు; ఎల్లన్ = అన్నియును; వడిన్ = వేగముగ;
కృమ్మరుచున్ = తిరుగుతూ; ధీరులు = ధీమంతులు; ఒక = ఒక; నాడు = రోజున; భక్తిన్ = భక్తితో;
శ్రీరమణీశ్వర = విష్ణుని {శ్రీ రమణీశ్వరుడు - శ్రీ (లక్ష్మీ) రమణి (దేవి) యొక్క ఈశ్వరుడు (భర్త),
విష్ణువు}; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జ = పద్మముల {అంబుజ - అంబు (నీట) జ పుట్టినది,
పద్మము}; సేవా = సేవించవలెనను; నిరతిన్ = మిక్కిలి ఆసక్తితో.

భావము:

ధీరులూ, కోరికలు లేనివారూ అయిన ఆ సనక సనందనాదులు యథేచ్ఛగా లోకాలన్నీ తిరుగుతూ
ఒకనాడు విష్ణు పాదపద్మాలను సేవించాలనే కోరికతో బయలుదేరారు.

3-504-చ.

చనిచని కాంచిరంత బుధస్తము లంచిత నిత్య దివ్యశో
భన విభవాభిరామముఁ బ్రపన్నజనస్తవనీయ నామమున్
జనన విరామమున్ సుజన స్సన్నత భూమము భక్తలోకపా
లన గుణధామముం బురలమముఁ జారువికుంఠధామమున్.

టీకా:

చనిచని = బయలుదేరి వెళ్లి; కాంచిరి = దర్శించిరి; అంతన్ = అంతట; బుధ = జ్ఞానులలో;
సత్తములు = శ్రేష్ఠులు; అంచిత = పూజనీయమును; నిత్య = శాశ్వతమును; దివ్య = దివ్యమును;
శోభన = ప్రకాశించుచున్నదియు నైన; విభవ = వైభవముతో; అభిరామమున్ =
ఒప్పుతున్నదియును; ప్రపన్న = శరాణాగతులకు; స్తవనీయ = స్తుతింపదగిన; నామమున్ = పేరు
కలదియును; జనన = జన్మబంధముల; విరామమున్ = ఛేదించునదియును; సు = మంచి; జన =
జనులచే; సన్నతన్ = స్తుతింపబడిన; భూమము = స్థానమును; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరను;
పాలన = పరిపాలించు; గుణ = గుణములు కల; ధామమున్ = ప్రదేశమును; పుర = నగరములలో;

లలామమున్ = శ్రేష్ఠభూషణమైనదియును అయిన; చారు = అందమైన; వికుంఠ = వైకుంఠ;
ధామమున్ = పురమును;

భావము:

జ్ఞానులలో శ్రేష్ఠులైన ఆ సనక సనందనాదులు అలా వెళ్ళి వెళ్ళి శ్రేష్ఠమైన వైకుంఠ నగరాన్ని చూసారు. అది దివ్యమైన శోభతో నిత్యమూ దేదీప్యమానంగా మనోహరంగా ఉంటుంది. శరణుకోరే భక్తులు దాని పేరును స్తుతిస్తారు. అది జన్మబంధాలను ఛేదిస్తుంది; సజ్జనులచేత పొగడ బడుతుంది; భక్త జనులను పాలించే గుణాలకు ఆలవాలమైనట్టిది.

3-505-ఉ.

ఆ మహనీయ పట్టణము నందు వసించెడు వార లాత్మ ని
ప్రౌఢమఫలంబె సత్ఫలముగఁ దలపోసి ముముక్షుధర్ము లై
శ్రీమహిళాధిపాంఘ్రిసరసీరుహ పూజ లొనర్చుచున్ మహా
ద్ధామఁ దదీయ రూపములఁ దాల్చి సుఖించుచు నుండు రెప్పుడున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహనీయ = గొప్ప; పట్టణము = నగరము; అందున్ = లో; వసించెడు = నివసించుచున్న;
వారలు = వారు; ఆత్మ = తమ మనసులో; నిష్కామ = కోరికలు లేని/పోవు స్థితి యను; ఫలంబె =
ఫలితమునే; సత్ఫలమున్ = సత్ఫలితము; కాన్ = అని; తలపోసి = అనుకొని; ముముక్షు = ముక్తి
కోరెడి అను; ధర్ములు = ధర్మము కలవారు; ఐ = అయ్యి; శ్రీమహిళాధిప = విష్ణుని శ్రీ మహి
ళాధిపుడు - శ్రీ (లక్ష్మీ) మహిళ (దేవి) యొక్క అధిపుడు (భర్త), విష్ణువు; అంఘ్రి = పాదములు అనెడి;
సరసీరుహన్ = పద్మములకు (సరసీరుహములు - సరసు అందు పుట్టునవి, పద్మములు);
పూజలున్ = పూజలు; ఒనర్చుచున్ = చేస్తూ; మహా = మిక్కిలి; ఉద్ధామ = ఉత్తమమైన; తదీయ =
అతని; రూపములన్ = రూపములను; ధరించి = తాల్చి; సుఖించుచున్ = సుఖమును పొందుతూ;
ఉందురు = ఉంటారు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును.

భావము:

ఆ వైకుంఠ మహానగరంలో నివసించేవారు నిష్కామ ఫలమే తమకు సత్ఫలంగా భావిస్తూ,
కైవల్యధర్మం కలవారై, విష్ణు పాదపద్మాలను పూజిస్తూ, అపురూపాలైన విష్ణు స్వరూపాలను ధరించి
ఎల్లప్పుడూ సుఖంగా ఉంటారు.

3-506-చ.

విగతరజస్తమోగుణుడు విశ్రుతచారుయశుండు శుద్ధస

త్త్వగుణు డజం డనాదిభగవంతు డనంతు డనంతశక్తియున్

నిగమచయాంతవేద్యుడు వినిశ్చల నిర్మల ధర్మమూర్తియు

న్నగు హరిపేర డెంపెసగున న్నగరోపవనమ్ము లిమ్ములన్.

టీకా:

విగతరజస్తమోగుణుడు = విష్ణుమూర్తి {విగత రజస్తమో గుణుడు - వదలిన రజోగుణమును
తమోగుణములు గుణములు కలవాడు}; విశ్రుతచారుయశుండు = విష్ణుమూర్తి {విశ్రుత చారు
యశుడు - ప్రసిద్ధికెక్కిన చక్కని కీర్తి కలవాడును}; శుద్ధసత్త్వగుణుడు = విష్ణుమూర్తి {శుద్ధ సత్త్వ
గుణుడు - పరిశుద్ధమైన సత్త్వగుణము కలవాడును, విష్ణువు}; అజండున్ = విష్ణుమూర్తి {అజడు -
జన్మములు లేనివాడు, విష్ణువు}; అనాదిభగవంతుడున్ = విష్ణుమూర్తి {అనాది భగవంతుడు -
అనాది (మొట్టమొదటినుండి) ఉన్న భగవంతుడు (మహిమాన్వితుడు), విష్ణువు}; అనంతుడు =
విష్ణుమూర్తి {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; అనంతశక్తియున్ = విష్ణుమూర్తి
{అనంతశక్తి - అంతులేని శక్తి కలవాడు, విష్ణువు}; నిగమచయాంతవేద్యుడున్ = విష్ణుమూర్తి
{నిగమచ యాంత వేద్యుడు - నిగమ (వేద) చయ (సముదాయముల) అంత (సర్వస్వము వలన)
వేద్యుడు (తెలియబడువాడు), (వేదాంతవేద్యుడు), విష్ణువు}; వినిశ్చలనిర్మలధర్మమూర్తియున్ =
విష్ణుమూర్తి యును {వినిశ్చల నిర్మల ధర్మమూర్తి - వినిశ్చల (మిక్కిలి చాంచల్యరహితమైన) నిర్మల
(కల్మషరహితమైన) ధర్మమూర్తి (ధర్మము యొక్క స్వరూపము అయినవాడు), విష్ణువు}; అగు =
అయినట్టి; హరి = విష్ణుమూర్తి; పేరన్ = పేరుమీద; డెంపెసగున్ = అతిశయించుచున్న; ఆ = ఆ; నగర
= పట్టణము యొక్క; ఉపవనములన్ = ఉద్యానవనముల యందు; ఇమ్ములన్ = విలసిల్లుతున్నది.

భావము:

రజస్తమోగుణాలకు అతీతుడూ, చక్కని కీర్తి కలవాడూ, స్వచ్ఛమైన సత్త్వగుణం కలవాడూ, జన్మరహితుడూ, ఆద్యంతాలు లేని భగవంతుడూ, అనంతశక్తిశాలీ, వేదాంతవేద్యుడూ, నిశ్చలం నిర్మలం అయిన ధర్మం మూర్తీభవించినవాడూ అయిన విష్ణుమూర్తి పేరుతో ఆ నగరంలోని ఉద్యానవనం పెంపొందుతున్నది.

3-507-వ.

మఱియుఁ గైవల్యంబు మూర్తీభవించిన తెఱంగునం బొలుపారుచు "నైశ్చేయస" నామంబున నభిరామంబై సతతంబును సకలర్తుధర్మంబులు గలిగి యర్థిజనంబుల మనంబుల ఘనంబులుగ నీరికలెత్తిన కోరికలు సారికలుగొన నొసంగుచు నితరతరు రహితంబులును గామదోహన సహితంబులును బుష్పఫల భరితంబులును నై తనర్చు సంతాన వనసంతానంబులును, సమంచిత సౌభాగ్య సంపదభిశోభిత వాసంతికా కుసుమ విసర పరిమళ మిళిత గళిత మకరంద లలితామోద ముదిత హృదయు లై యఖండ తేజోనిధి యగు పుండరీకాక్షు చరిత్రంబు లుగ్గడింపలేక ఖండితజ్ఞాను లయ్యును నిరతిశయ విషయసుఖానుభవ కారణం బగుట నిందిరాసుందరీరమణ చరణసేవా విరమణకారియై యున్న దని తలంచి; తద్గంధ ప్రాపక గంధవహునిం దిరస్కరించి నారాయణ భజనపరాయణు లై చరియించు సుందరీ యుక్తు లైన వైమానికులును, వైమానిక మానసోత్సేకంబుగం బారావత హంస సారస శుక పిక చాతక తిత్తిరి మయూర రథాంగముఖ్య విహంగ కోలాహల విరామంబుగా నరవిందనయన కథాగానంబు లనూనంబుగా మొరయ మదవదించిందిర సందోహ కలిత పుష్పవల్లీమతల్లికలును, నకుంతిత చరిత్రం డైన వికుంతనిలయుని కంఠంబునం దేజరిల్లు విలసిత తులసీ దామంబుం గనుంగొని యీ తులసీదామంబు హరి మంగళగళ విలగ్నంబై యుండు సౌభాగ్యంబు వడయుట కేమి తపంబు గావించెనో యని బహుకరించు చందంబున నొప్పు చందన మందార కుందారవింద పున్నాగ నాగ వకుళాశోక కురవకోత్పల పారిజాతాది ప్రసూన మంజరులును, మంజరీ పుంజ రంజిత నికుంజంబుల యందు నుత్తంగ పీనకుచభారాకంపిత మధ్యంబులుఁ గటితట కనకఘటిత మేఖలాకలాప నినదోపలాలిత నీల దుకూల శోభిత పృథు నితంబ భరాలసయాన హసిత కలహంస మయూర గమనంబులు నసమశర కుసుమశర విలసితంబు నపహసించు

నయనకమలంబులు గలిగిన సుందరీ సందోహంబులం దగిలి కందర్పకేళి విహారంబుల
నానందంబు నొందక ముకుంద చరణారవింద సేవాపరిలబ్ధ మరకత వైడూర్య హేమమయ
విమానారూఢు లై హరిదాసులు విహరించు పుణ్యప్రదేశంబులును, నిందిరాసుందరి త్రైలోక్య
సౌందర్యఖని యైన మనోహరమూర్తి ధరియించి రమణీయ రణిత మణినూపుర చరణారవింద
యై నిజహృదయేశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుని మందిరంబునం జాంచల్య దోషరాహిత్యంబుగ వర్తింపం
గరకమల భ్రమణీకృత లీలాంబుజాత యై తన నీడ కాంచనస్ఫటికమయ కుడ్యప్రదేశంబులం
బ్రతిఫలింప శ్రీనికేతనుని నికేతన సమ్మార్జన కైంకర్యంబ పరమధర్మం బని తెలుపు చందంబునం
జాపట్టుచు నిజవనంబునం దనరు సౌరభాభిరామంబు లగు తులసీదళదామంబుల
నాత్మనాయకుని చరణారవిందంబుల నర్పించుచు నొసలి మృగమదపు టసలున మసలుకొని
తుంపెసలాడు కురులును, లలిత తిలప్రసూన రుచిరాభ నానం దనరు మోముఁదామర విమల
సలిలంబులఁ బ్రతిబింబింప నిజమనోనాయకుచేతం జంబితం బగుటగాఁ దలంచి
లజ్జావనతవదన యై యుండంజేయు ప్రవాళ లతికాకులంబు లైన కూలంబులు గల
నడబావులును గలిగి పుణ్యంబునకు శరణ్యంబును, ధర్మంబునకు నిర్మలస్థానంబును,
సుకృతమూలంబునకు నాలవాలంబును నయి పొలుపొందుచుండు.

టీకా:

మణియున్ = ఇంకనూ; కైవల్యంబున్ = కైవల్యము (కైవల్యము - కేవలము తానైన స్థితి, ముక్తి);
మూర్తీభవించిన = స్వరూపమును ధరించిన; తెఱంగునన్ = విధముగా; పొలుపారుచున్ =
విరాజిల్లుతూ; నైశేయస = నిశేయస్సు అను (నైశేయస్సు - నిశేయస్సు (మిక్కిలి శ్రేయస్సు, ముక్తి) ను
కలిగించునది); నామంబునన్ = పేరుతో; అభిరామంబున్ = సుందరమైనది; ఐ = అయ్యి;
సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; సకల = సమస్తమైన; ఋతు = ఋతువుల యొక్క; ధర్మంబులున్ =
లక్షణములును; కలిగి = కలిగి ఉండి; అర్థి = కోరు; జనంబులన్ = జనుల యొక్క; మనంబులన్ =
మనసులను; ఘనంబులుగన్ = బహుమిక్కిలి యైన; ఈరికలున్ = మొలకెత్తిన; కోరికలున్ =
కోరికలు; సారికలుగొన = చిందులు త్రొక్కుటలు(కోరికలు రేకెత్తించుటలు); ఒసంగుచున్ =
అందజేయుచూ; ఇతర = అన్య; తరు = వృక్షములు, రహితంబులునున్ = లేనివియును; కామ =
కోరికలను; దోహన = పితుకుటను; సహితంబులునున్ = కలిగినవి యైన; పుష్ప = పువ్వులు తోను;
ఫల = పళ్లు తోను; భరితంబులున్ = నిండినవి; ఐ = అయ్యి; తనర్చు = అతియించుచున్న,

తరింపజేయుచున్న; సంతాన = కల్పవృక్ష; వన = తోటల; సంతానంబులునున్ = సమూహములును;
 సమంచిత = చక్కటి; సౌభాగ్య = సౌభాగ్యమును; సంపద = సంపదలతోను; అభి = మిక్కిలి; శోభిత =
 ప్రకాశించుచున్న; వాసంతికా = అడవిమొల్ల, గురివింద; కుసుమ = పూల; విసర = సమూహముల;
 పరిమళ = సుగంధము; మిళిత = కలిసి; గళిత = ప్రవిస్తున్న; మకరంద = మకరందమును; లలిత =
 మనోజ్ఞముగ; ఆమోద = ఆశ్వాదించుటచే; ముదిత = ఆనందిత; హృదయులు = హృదయములు
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; అఖండ = నిరంతర; తేజస్ = ప్రకాశమునకు; నిధి = సముద్రము వంటిది;
 అగు = అయినట్టి; పుండరీకాక్షు = విష్ణుని {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి
 కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణుమూర్తి}; చరిత్రంబులున్ = కథలు; ఉగ్గడింపన్ = పూర్తిగా చెప్ప; లేక = లేక;
 ఖండిత = అసంపూర్ణ; జ్ఞానులు = జ్ఞానములు కలవారు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; నిరతిశయ
 = సాటిలేని; విషయ = ఇంద్రియార్థ విషయము లందలి; సుఖ = సుఖమును; అనుభవ =
 అనుభవించుట అను; కారణంబున్ = కారణములు; అగుటన్ = జరుగుటవలన;
 ఇందిరాసుందరీరమణ = విష్ణుని {ఇందిరా సుందరీ రమణుడు - ఇందిరా (లక్ష్మీ) సుందరీ
 (దేవియొక్క) రమణుడు (భర్త), విష్ణుమూర్తి}; చరణ = పాదములు; సేవా = సేవించుకొనుట యందు;
 విరమణ = విరామమును; కారి = కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; ఉన్నదని = ఉందని; తలంచి =
 అనుకొని; తత్ = ఆ; గంధ = వాసనలను; ప్రాపక = వ్యాపింప జేయు; గంధవాహనిన్ = వాయువును;
 తిరస్కరించి = తిరస్కరించి; నారాయణ = విష్ణుని {నారాయణుడు - నారములు (నీటి)లో
 ఉండువాడు, విష్ణుమూర్తి}; భజన = సేవించుట యందు; పరాయణులు = నిష్ఠ కలవారు; ఐ =
 అయ్యి; చరియించు = వర్తించు; సుందరీ = అందమైన స్త్రీలతో; యుక్తులు = కలిసి ఉన్నవారు; ఐన =
 అయినట్టి; వైమానికులును = విమానముల పై తిరుగువారు; వైమానిక = వైమానికుల; మానస =
 మనసులలో; ఉత్సేకంబుగన్ = ఉత్సాహము కలిగించునట్టి; పారావత = పావురములు; హంస =
 హంసలు; సారస = బెగ్గరు పక్షులు; శుక = చిలుకలు; పిక = కోకిలలు; చాతక = చాతక పక్షులు;
 తిత్తిరి = తీతువు పిట్టలు; మయూర = నెమళ్ళు; రథాంగ = చక్రవాకములు; ముఖ్య = మొదలగు;
 విహంగ = పక్షుల; కోలాహల = కోలాహలముతో; విరామంబుగాన్ = విరాజిల్లుతుండగా;
 అరవిందనయన = విష్ణుని {అరవింద నయనుడు - అరవింద (పద్మము)ల వంటి నయనములు
 కలవాడు, విష్ణువు}; కథా = కథలు; గానంబులు = పాటలు; అనూనంబుగాన్ = నిండుగా; మొరయు
 = మారు మోగుతున్నదియును; మదవ = మదించిన; ఇందిందిర = తుమ్మెదల; సందోహ =
 సమూహములతో; కలిత = కూడిన; పుష్ప = పూల; వల్లీమత్ = తీగలతో చక్కగా; అల్లికలును =

అల్లికలును; అకుంతిత = సాటిలేని; చరిత్రుండు = వర్తనములు కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; వికుంత
 = వైకుంతమున; నిలయుని = నివసించువాని; కంతంబునన్ = మెడలో; తేజరిల్లు = ప్రకాశించు;
 విలసిత = విలాసవంతమైన; తులసీ = తులసీ; దామంబున్ = మాలను; కనుంగొని = చూసి; ఈ =
 ఈ; తులసీ = తులసీ; దామంబున్ = మాల; హరి = విష్ణుని; మంగళ = శుభకరమైన; గళ = మెడలో;
 విలగ్నంబున్ = చక్కగా వేయబడినది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండునట్టి; సౌభాగ్యంబున్ =
 సౌభాగ్యమును; పడయుట = పొందుట; కిన్ = కి; ఏమి = ఏవిధమైన; తపంబున్ = తపస్సును;
 కావించెనో = చేసినదో; అని = అని; బహుకరించు = గౌరవించు; చందంబునన్ = విధముగా; ఒప్పు
 = ఒప్పి ఉన్న; చందన = కుంకుమ పువ్వులు; మందార = మందారములు; కుంద = మల్లెలు;
 అరవింద = తమ్మిపూలు, పద్మములు; పున్నాగ = పన్నాగ పూలు; నాగ = పొన్నపూలు; వకుళ =
 పగడపూలు; అశోక = అశోకములు; కురవక = గురివిందపూలు; ఉత్పల = కలువపూలు; పారిజాత
 = పారిజాతములు; ఆది = మొదలగు; ప్రసూన = పువ్వుల; మంజరులును = గుత్తులును; మంజరీ =
 పూలగుత్తుల; పుంజ = సమూహములతో; రంజిత = ముచ్చటైన; నికుంజంబుల్ = పొదరిళ్ల;
 అందున్ = లో; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; పీన = పెద్ద; కుచ = స్తనముల యొక్క; భార = బరువుచేత; కంపిత
 = ఊగుతున్న; మధ్యంబులున్ = నడుములును; కటి = మొల; తటి = ప్రదేశమున; కనక =
 బంగారముచే; ఘటిత = చేయబడిన; మేఖలా = వడ్డాణములు; కలాప = చేయుచున్న; నినద =
 చక్కటి శబ్దములచే; ఉపలాలిత = బుజ్జగింపబడుతున్న; నీల = నీలిరంగు; దుకూల =
 పట్టువస్త్రములచే; శోభిత = శోభాయమానమైన; పృథు = పెద్ద; నితంబ = పిరుదుల; భర =
 బరువుచేత; అలస = మెల్లిగా; యాన = ఊగుతూ; హసిత = వేళాకోళము చేయబడుతున్న;
 కలహంస = కలహంస {కలహంస - కలకాలరావము చేయు హంసలు}; మయూర = నెమళ్ల;
 గమనంబులున్ = నడకలునూ; అసమశర = మన్మథుని {అసమశరుడు - సరిసంఖ్య గాక బేసి
 సంఖ్యలో (పంచ) శరములు (బాణములు) కలవాడు, పంచశరుడు, మన్మథుడు}; కుసుమ = పూలు;
 శర = బాణములను; విలసితంబున్ = విలాసమును; అపహసించు = అపహాస్యము చేయజాలు;
 నయన = కన్నులు అను; కమలంబులున్ = పద్మములును; కలిగిన = కలిగినట్టి; సుందరీ =
 సుందరీమణుల; సందోహంబులన్ = సమూహము లందు; తగిలి = లగ్నమై; కందర్ప = మన్మథ; కేళీ
 = కేళి యందు; విహారంబులన్ = విహరించుటలో; ఆనందంబున్ = ఆనందమును; ఒందక =
 పొందకుండా; ముకుంద = విష్ణుని; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; పరిలబ్ధ =
 చక్కగాలభించిన; మరకత = పచ్చలు; వైడూర్య = వైడూర్యములు; హేమ = బంగారములు; మయ =

తాపడము చేయబడిన; విమాన = విమానములను; ఆరూఢులు = అధిరోహించినవారు; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణుని; దాసులున్ = భక్తులు; విహరించు = తిరుగుతున్న; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; ప్రదేశంబులును = ప్రదేశములును; ఇందిరాసుందరి = లక్ష్మీదేవి; త్రై = మూడు; లోక్య = లోకము లందలి; సౌందర్య = అందములకు; ఖని = నిధి వంటిది; ఐన = అయినట్టి; మనోహర = మనోహరమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; ధరియించి = స్వీకరించి; రమణీయ = అందమైన; రణిత = శబ్దము చేయుచున్న; మణి = మణిమయ; నూపుర = అందెలు ధరించిన; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మములు కలామె; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన యొక్క; హృదయేశ్వరుండు = భర్త {హృదయేశ్వరుడు - మనసు నందు అధికారము కలవాడు, భర్త}; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుని = విష్ణుని {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకు (అందరకును) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణుమూర్తి}; మందిరంబునన్ = భవనములో; చాంచల్య = చంచలత్వము అను; దోష = దోషము; రాహిత్యంబుగన్ = లేకుండగా; వర్తింపన్ = ప్రవర్తిస్తుండగా; కర = చేయి అనెడి; కమల = కమలము అందు; భ్రమణీ = తిప్పుట; కృత = చేయబడుతున్న; లీలా = లీలార్థమైన; అంబుజాత = పద్మము కలామె {అంబుజాతము - అంబువులు (నీటి) అందు పుట్టినది, పద్మము}; ఐ = అయ్యి; తన = తన యొక్క; నీడ = నీడ; కాంచన = బంగారము; స్ఫటిక = స్ఫటికములు; మయ = తాపిన; కుడ్య = గోడల; ప్రదేశంబులన్ = తలముపై; ప్రతిఫలింపన్ = ప్రతిఫలిస్తుండగా; శ్రీనికేతనుని = విష్ణుని {శ్రీనికేతనునుడు - శ్రీ (సిరికి, లక్ష్మీదేవికి) నికేతనుడు (నివాసమైనవాడు), విష్ణువు}; నికేతన = నివాసమును; సమ్మార్జన = తుడుచుట అను; కైంకర్యంబు = సేవయే {కైంకర్యము - కై (స్వంత చేతుల)తో కర్యము (చేయు) ఊడిగము, సేవ}; పరమ = అత్యుత్తమమైన; ధర్మంబున్ = చేయతగ్గ పని; అని = అని; తెలుపు = తెలియజేయు; చందంబునన్ = విధముగా; చూపట్టుచూ = కనబడుతున్న; నిజ = అతని; వనంబునన్ = ఉద్యానవనములో; తనరు = ఒప్పుతున్న; సౌరభ = సువాసనలతో; అభిరామంబుల్ = మనోజ్ఞములు; అగు = అయినట్టి; తులసీ = తులసీ; దళ = దళముల; దామంబులన్ = మాలలతో; ఆత్మ = తమ; నాయకునిన్ = నాయకుడి; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవిందంబులన్ = పద్మములకు; అర్పించుచున్ = సమర్పిస్తూ; నొసలి = నొసటి; మృగమదపు = కస్తూరి {మృగమదము - కస్తూరి మృగము నుండి తీయబడు ఒక సుగంధద్రవ్యము, కస్తూరి}; టసలునన్ = తిలకము (బొట్టు)నందు; మసలుకొని = అంటుకొని; తుంపెసలు = తూగుతున్న; కురులును = వెంట్రుకలును; లలిత = అందమైన; తిల = నువ్వు; ప్రసూన = పూల; రుచిర = చక్కదనముతో; అభ = మెరుస్తున్న; నాసన్ = ముక్కుతో; తనరు = అతిశయించు; మోమున్ =

ముఖమును; తామర = తామరపూలు కల; విమల = నిర్మలమైన; సలీలంబులన్ = నీటిలో;
 ప్రతిబింబింపన్ = ప్రతిఫలించగా; నిజ = తన యొక్క; మనోనాయకు = భర్త; చేతన్ = చేత;
 చుంబితంబు = ముద్దుపెట్టుకొన్నది; అగుటగాన్ = అయినట్లు; తలంచి = అనుకొని; లజ్జా = సిగ్గుతో;
 అవనత = వంచిన; వదన = మోముకలామె; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండునట్లు; చేయు = చేయగల;
 ప్రవాళ = పగడపు; లతिका = హారముల; కులంబులు = సమూహములు; ఐన = ఉన్నట్టి; కూలంబులు
 = గట్టులు; కల = కలిగినట్టి; నడబావులు = దిగుడు బావులును; కలిగి = ఉన్నట్టి; పుణ్యంబున్ =
 పుణ్యమున; కున్ = కు; శరణ్యంబునున్ = రక్షకములును; ధర్మంబున్ = ధర్మమున; కున్ = కు; నిర్మల
 = విమలమైన; స్థానంబునున్ = నివాసమును; సుకృత = పుణ్యములు అను; మూలంబున్ = చెట్టు
 మొదళ్ళ; కున్ = కు; ఆలవాలంబునున్ = పాదు వంటిదియును; అయి = అయ్యి; పొలుపొందుచున్
 = ఒప్పారుతూ; ఉండున్ = ఉండును.

భావము:

మోక్షమే మూర్తిభవించిందా అన్నట్లున్న ఆ ఉద్యానవనం 'నైశ్చేయసం' అనే పేరుతో కనువిందు
 చేస్తూ ఉంటుంది. ఆ వనంనిండా ఎన్నెన్నో కల్పవృక్షాలు స్వేచ్ఛగా పెరిగి పూలతో, పండ్లతో నిండి
 ఉంటాయి. అవి అన్ని వేళలా అన్ని ఋతువుల వైభవంతో శోభిస్తూ, అర్థిజనుల మనస్సులలో
 మొలకెత్తిన కోరికలను కొరత లేకుండా తీరుస్తుంటాయి.

కొల్లలుగా విరబూచిన మొల్లపూవుల సుగంధంతో కూడిన మకరంద బిందువులను
 మందమారుతాలు అక్కడ నలుమూలలా వెదజల్లుతూ ఉంటాయి. తమ సుందరీమణులతో
 విమానాలలో విహరించే గంధర్వులు ఆ కమ్మని పూలతేనెల సోనలను ఆస్వాదిస్తూ మైమరచి
 మహానుభావుడైన విష్ణుదేవుని కథలు చెప్పుకొనడం మరిచిపోతూ ఉంటారు. అంతలోనే వారు ఆ
 అజ్ఞానంనుండి తేరుకొని విచ్చలవిడిగా విషయవాసనలను రెచ్చగొట్టి ఆ సువాసనలు
 నారాయణుని పాదపద్మాల సేవకు ఆటంకాలని భావించి ఆ సువాసనలను తృణీకరించి
 విష్ణుసేవాపరాయణులై సంచరిస్తూ ఉంటారు. పావురాలూ, హంసలూ, బెగ్గురు పక్షులూ, చిలుకలూ,
 కోకిలలూ, వానకోయిలలూ, తీతువుపిట్టలూ, నెమళ్ళూ, చక్రవాకాలూ మొదలైన పక్షులు వారి
 మనస్సులలో ఆనందం పొంగిపొరలేటట్లు చేస్తూ ఉంటాయి. ఆ కోలాహలాన్ని మించి విష్ణుకథలను
 నిరంతరం గానం చేస్తున్నట్లు ఝంకారం చేస్తున్న గండుతుమ్మెదలతో కూడిన మేలుజాతి
 పూలతీగలు కనువిందు చేస్తుంటాయి.

వందనీయ చరిత్రుడైన వైకుంఠనిలయుని కంఠంలో వనమాలికలుగా వెలసి విలసిల్లడానికి ఈ తులసి ఎంతటి తపస్సు చేసిందో అని ఆనందంతో అభినందిస్తున్నట్లు మంచి గంధపుచెట్లు, మందారాలు, మల్లెలు, కమలాలు, సురపొన్నలు, పొన్నలు, పొగడలు, అశోకాలు, గోరంటలు, కలువలు, పారిజాతాలు గుత్తులు గుత్తులుగా పూచి తులసీవనాలపై సుగంధాలు విరజిమ్ముతూ ఉంటాయి.

అక్కడ ఒత్తుగా పూచిన పూలగుత్తులతో గుబాళించే పొదరిండ్లున్నాయి. ఆ పొదరిండ్లలో ఎత్తైన స్తనకుంభాల బరువుకు నకనకలాడే సన్నని నడుములు కల కొందరు సుందరీమణులు విహరిస్తుంటారు. ఆ లతాంగులు నీలిరంగు పట్టుచీరలు కట్టుకొని, బంగారు గజ్జెల ఒడ్డాణాలు సింగారించుకొని ఉంటారు. వారి వయ్యారపు నడకల సొగసులు హంసలనూ, నెమళ్ళనూ ఎగతాళి చేస్తున్నట్లుంటాయి. వారి వాలుకన్నులు మన్మథుని పూలబాణాలను పరిహసిస్తుంటాయి. వారి సౌందర్యానికి లొంగక, వారితో శృంగారక్రీడలను కోరుకోకుండా, అక్కడి విష్ణుభక్తులు గోవిందుని చరణారవిందాలను సేవించడం వల్ల లభించిన నవరత్నాలు పొదిగిన బంగారు విమానాలను ఎక్కి అక్కడి పుణ్యప్రదేశాలలో విహరిస్తూ ఉంటారు.

అందాలదేవి అయిన లక్ష్మీదేవి ముల్లోకాల సౌందర్యం మూర్తీభవించినట్లుగా మణులు చెక్కిన కాలి అందెలు ఘల్లుఘల్లున మ్రోగుతుండగా తన మనోనాథుడయిన వైకుంఠనాథుని మందిరంలో తన చంచలత్వాన్ని మాని సంచరిస్తూ ఉంటుంది. ఆమె తన చేతిలోని లీలాకమలాన్ని త్రిప్పుతూ ఉండగా ఆమె నీడ ఆ మేడలోని బంగారు పాలరాతి గోడలపై ప్రతిఫలిస్తుంది. అప్పుడది విష్ణుమందిర సమ్మార్జనమే పరమధర్మమని ప్రకటిస్తున్నట్లుంటుంది. వనంలోని పరిమళాలను వెదజల్లే తులసీదళాలను దండలు కట్టి లక్ష్మీదేవి తన హృదయేశ్వరుని పదకమలాలపై అర్పిస్తూ ఉంటుంది. ఆ సమయంలో శ్రమవల్ల కలిగిన స్వేద బిందువులవల్ల నుదుటనున్న కస్తూరీ తిలకం కరిగి అంటుకొని కదలుతున్న ముంగురులతో, నువ్వుపువ్వువంటి చక్కదనాల ముక్కుతో ముద్దులు మూటగట్టి ఆమె ముఖపద్మం అక్కడి కోనేటినీటిలో ప్రతిబింబిస్తుంది. అప్పుడు ఆమె నీల మేఘశ్యాముడైన విష్ణువు తన ముఖాన్ని ముద్దాడుతున్నట్లు భ్రమించి సిగ్గుతో తల వంచుకొంటుంది. అటువంటి దిగుడు బావుల చుట్టూ గట్టులపైన పగడాలతీగలు అల్లుకొని ఉంటాయి. ఈ విధంగా ఎంతో హృద్యమైన ఆ ఉద్యానవనం పుణ్యానికి ఆస్థానమై, ధర్మానికి సంస్థానమై, సుకృతాలకు మూలస్థానమై వెలుగొందుతూ ఉంటుంది.

3-508-చ.

హరివిముఖాత్ము లన్యవిషయాదృత చిత్తులుఁ బాపకర్ములున్

నిరయనిపాత హేతువును **నింద్య**చరిత్రము నైన దుష్కథా

నిరతిఁ జరించువారలును **నేర**రు పొందఁగ నిందిరామనో

హర చరణారవింద భజనాత్మకు లుండెడు గొంది నారయన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుని; విముఖ = వ్యతిరేక; ఆత్ములు = భావములు కలవారు; అన్య = ఇతరములైన; విషయ = ఇంద్రియార్థ విషయములందు; ఆదృత = లగ్నమైన; చిత్తులు = మనసు కలవారు; పాప = పాపపు; కర్ములు = పనులుచేయువారు; నిరయ = నరకమున; నిపాత = పడిపోవుటకు; హేతువునున్ = కారణములును; నింద్య = నిందింప తగు; చరిత్రమున్ = వర్తనలు కలదియును; ఐన = అయినట్టి; దుః = చెడ్డ; కథా = కథల యందు; నిరతిన్ = లాలసతో; చరించు = తిరుగుతున్న; వారలునున్ = వారును; నేరరు = శక్యము కాదు; పొందగన్ = పొందుటకు; ఇందిరామనోహర = విష్ణుని {ఇందిరా మనోహరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) మనోహరుడు (భర్త), విష్ణువు}; చరణా = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మములను; భజన = సేవించు; ఆత్మకులు = స్వభావము కలవారు; ఉండెడు = ఉండునట్టి; గొందిన్ = వీధిని {గొంది - (పాపులు చొరబడుటకు వీలుకాని) సందు, వీధి}; అరయన్ = తరచిచూసిన.

భావము:

విష్ణువునకు విముఖులైనవాళ్ళూ, ఇతర లౌకిక సుఖాలతో సతమతమయ్యే మనస్సు కలవాళ్ళూ, పాపపు నడవడి కలవాళ్ళూ, నరకానికి కారణాలై దూషింపదగిన చెడ్డ కథలందు ఆసక్తి కలిగి మెలిగేవాళ్ళూ భగవంతుని పాదపద్మాలను సేవించే భక్తులుండే ఆ పవిత్ర ప్రదేశాన్ని చేరుకోలేరు.

3-509-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = మఱియును.

భావము:

ఇంకా...

3-510-చ.

హరి బరమేశుఁ గేశవు న**నం**తు భజింపఁగ ధర్మతత్త్వధీ
పరిణతసాధనం బగు స్వ**భా**వముఁ దాల్చిన యట్టి మర్త్యులా
సరసిజనేత్రు మాయను భృ**శం**బుగ మోహితు లై తదంఘ్రిపం
కరుహములర్థిమైఁ గొలువఁ **గ్రా**నమిఁ బొందరు తత్త్వదంబునన్.

టీకా:

హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని {హరి - సంగములను హరింపజేయువాడు, భగవంతుడు}; పరమేశున్ =
విష్ణుమూర్తిని {పరమేశుడు - పరమమైన ఈశుడు, భగవంతుడు}; కేశవున్ = విష్ణుమూర్తిని
{కేశవుడు - కేవలము శుభము యైనవాడు, భగవంతుడు}; అనంతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అనంతుడు
- అంతములేనివాడు, విష్ణువు}; భజింపగన్ = పూజించుటకు; ధర్మ = ధర్మముయొక్క; తత్త్వ =
లక్షణముల యందు; ధీ = బుద్ధి శక్తి; పరిణత = పరిపక్వత పొందుటకు; సాధనంబు =
ఉపయోగపడునది; అగు = అయినట్టి; స్వభావమున్ = స్వభావమును; తాల్చిన = ధరించిన; అట్టి =
అటువంటి; మర్త్యులు = మానవులు; ఆ = ఆ; సరసిజనేత్రు = విష్ణుని {సరసిజ నేత్రుడు -
సరసిజముల {పద్మము} వంటి నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు}; మాయను = మాయవలన;
భృశంబుగన్ = మిక్కిలి; మోహితులు = మోహములో పడినవారు; ఐ = అయ్యి; తత్ = అతని; అంఘ్రి
= పాదములు అనెడి; పంకరుహముల్ = పద్మములు; అర్థిమై = కోరువారై; కొలువగన్ = సేవించుట;

కానమిన్ = లేకపోవుటచే, తెలియకపోవుటచే; పొందరున్ = పొందరు; తత్ = ఆ; పదంబునన్ = స్థానమును, లోకమును.

భావము:

పాపాలను హరించేవాడూ, పరాత్పరుడూ, కేశవుడూ, అనంతుడూ అయిన విష్ణువును
సేవించడానికి ప్రధానసాధనం భక్తి మాత్రమే. కేవలం ధర్మశాస్త్ర పరామర్శతో పండిన బుద్ధికౌశలం
కలిగిన మానవులు ఆ నారాయణుని మాయచేత మరింత మోహితులై అతని పాదపద్మాలను
సేవించే పద్ధతిని తెలుసుకోలేరు. అందుచేత వారు ఆ వైకుంఠ స్థానాన్ని అందుకోలేకపోతున్నారు.

3-511-చ.

మఱియు సరోరుహోదరుని **మ**ంగళదివ్యకథానులాప ని
ర్మర పరితోష బాష్ప కణ **బ**ంధుర చారు కపోల గద్గద
స్వర పులకీకృతాంగు లగు**వ**ారలు నిస్పృహచిత్తు లత్యహం
కరణవిదూరు లుందురు సు**క**ర్ముల యుండెడి పుణ్యభూములన్.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; సరోరుహోదరుని = విష్ణుని (సరోరు హోదరుడు - సరోరుహము (పద్మము)
ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); మంగళ = శుభకరమైన; దివ్య = దివ్యమైన; కథా = కథలను;
అనులాప = ధ్యానించుట చే; నిర్మర = పట్టరాని; పరితోష = సంతోషపూర్వక; బాష్ప = కన్నీటి; కణ =
బొట్టుతో; బంధుర = నిండిన; చారు = అందమైన; కపోల = చెక్కిళ్ళు; గద్గద = బొంగురుపోయిన;
స్వర = గొంతు; పులకీకృత = పులకరములు పొందిన; అంగులు = దేహములు; అగువారలు =
కలవారు; నిస్పృహ = కోరికలు లేని; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; అతి = మిక్కిలి; అహంకరణ =
అహంకారమునకు; విదూరులు = మిక్కిలి దూరముగ ఉండువారు; ఉందురు = ఉండెదరు;
సుకర్ములు = పుణ్యాత్ములు (సుకర్ములు - మంచి పనులు చేయువారు, పుణ్యాత్ములు); ఉండెడి =
ఉండునట్టి; పుణ్య = పవిత్రమైన; భూములన్ = ప్రదేశములందు.

భావము:

పద్మనాభుడైన విష్ణువు యొక్క దివ్యమంగళ కథలను ఆలపించడం వల్ల పెల్లుబికిన ఆనందబాష్ప ధారలతో చెమ్మగిలుటవలన అందగించిన చెక్కిళ్ళూ గద్గదమైన కంఠమూ పులకరించిన మేనులూ కలవాళ్ళూ, వైరాగ్యభావం కల మనస్సు కలవాళ్ళూ, అహంకారాన్ని పూర్తిగా విడిచినవాళ్ళూ; సజ్జనులుండే ఆ వైకుంఠ పుణ్యప్రదేశంలో ఉంటారు.

3-512-వ.

అందు.

టీకా:

అందున్ = వానిలో.

భావము:

అక్కడ ఆ వైకుంఠంలో...

3-513-మ.

వరవైకుంఠము సారసాకరము **ది**వ్యస్వర్ణశాలాంక గో

పురహర్మ్యావృతమైన తద్భవన మం**భో**జంబు తన్మందిరాం

తరవిభ్రాజిత భోగి గర్జిత తదు**ద్య**ద్భోగ పర్యంకమం

దిరవౌదన్ వసియించు మాధవుడు దా **నే**పారు భృంగాకృతిన్

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; వైకుంఠ = వైకుంఠము అను; పురము = నగరము; సారసాకరము = సరస్సు
{సారసాకరము - సారస (నీటికి) ఆకరము (నెలవైనది), చెరువు}; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; స్వర్ణ =
బంగారపు; శాలన్ = శాలల; అంక = గోడలు; గోపుర = గోపురములు; హర్మ్య = మేడలు; ఆవృతము
= ఆవరింపబడినది; ఐన = అయినట్టి; తత్ = ఆ; భవనము = మందిరము; అంభోజంబున్ =

పద్మము; తత్ = ఆ; మందిర = మందిరము యొక్క; అంతర = లోపల; విభ్రాజిత = విలసిల్లుతున్న;
భోగి = ఆదిశేషుడు {భోగి - సర్పము హరి నివాసమున శయ్యగా ఉండునది, ఆదిశేషుడు}; కర్ణిక =
పద్మము యొక్క బొడ్డు; తత్ = ఆ; ఉద్యత్ = ఎత్తిన; భోగ = పడగలు కల; పర్యంకము = శయన
తల్పము; అందున్ = దానిపై; ఇరవొందన్ = నెలకొని; వసియించు = ఉండు; మాధవుడు =
విష్ణుమూర్తి; తాన్ = అతను; ఏపారున్ = అతిశయించును; భృంగ = తుమ్మెద; ఆకృతిన్ = వలె.

భావము:

శ్రేష్ఠమైన వైకుంఠమే ఒక సరోవరం. దివ్యమైన బంగారు మంటపాలతో, గోపురాలతో, మేడలతో
కూడిన ఆ మహామందిరమే పద్మం. ఆ మందిరం మధ్యభాగాన ప్రకాశించే ఆదిశేషుడే
తామరదుద్దు. శేషతల్పంపై శయనించే మాధవుడే తుమ్మెద.

మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైన ఆణిముత్యం ఈ పద్మం. వరవైకుంఠపురము అనగానే ఈ పద్యాన్ని
గుర్తుచేసుకోలేని తెలుగువాళ్ళలో పండితులు కాని పామరులు కాని ఎవరు ఉండేవారు కాదు.
సనక సనందన సనత్కుమార సనత్కుజాతులు నలుగురు చతుర్ముఖుని పుత్రులు. వారు పరమ
బ్రహ్మవేత్తలు, ఆది ఋషులు, దేవర్షులు. వారు ఒకసారి నారాయణుని దర్శించుకోడానికి వెళ్ళారు.
ఆ సందర్భంలోని వైకుంఠపుర వర్ణన ఇది.

3-514-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-515-మ.

హరిచే బాలితమైన కాంచన విమానారూఢ మైనట్టి స

త్పురుషానీకముచే దనర్చి విభవాపూర్ణప్రభావోన్నతిం

గరమొప్పారు తదీయ ధామము జగత్కల్యాణమూర్తుల్ మునీ

శ్వరులర్థిన్ నిజయోగశక్తి బరితుష్టస్వాంతులై చెచ్చెరన్.

టీకా:

హరిన్ = విష్ణుని; చేన్ = చేత; పాలితమున్ = పాలింపబడునది; ఐన = అయినట్టి; కాంచన = బంగారు; విమాన = వాహనములందు; ఆరూఢము = అధిష్టించినవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషుల; అనీకమున్ = సమూహములు; చేన్ = చేత; తనర్చి = విస్తరిల్లిన; విభవా = వైభవములచే; ఆపూర్ణ = నిండిన; ప్రభావ = ప్రాభవముయొక్క; ఉన్నతిన్ = అతిశయముతో; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పారు = చక్కగా ఉన్న; తదీయ = అతని; ధామమున్ = భవనమును; జగత్ = విశ్వమునకు; కల్యాణ = శుభకరమైన; మూర్తుల్ = స్వరూపములు కలవారు; ముని = మునులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్టులు; అర్థిన్ = కోరి; నిజ = తమ; యోగశక్తిన్ = యోగశక్తితో; పరితుష్ట = సంతృప్తమైన; స్వాంతులు = హృదయములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా {చెచ్చెర - చెర (వేగము) వంతమైన చెరన్ (వేగము), శీఘ్రము}.

భావము:

విష్ణువు పాలించేదీ, బంగారు విమానా లెక్కి విహరించే పుణ్యపురుషులతో నిండినదీ, వైభవంతో కూడిన మహాప్రభావంతో శోభిల్లేదీ అయిన ఆ వైకుంఠధామాన్ని లోకకల్యాణ స్వరూపులైన సనక సనందనాదులు తృప్తి చెందిన మనస్సులతో తమ యోగశక్తితో వడివడిగా సమీపించారు.

3-516-వ.

డాయంజని.

టీకా:

డాయంజని = చేరవచ్చి.

భావము:

అలా సనకాదులు వైకుంఠపురము సమీపించి...

తృతీయ స్కంధము : సనకాదుల శాపంబు

3-517-చ.

మరకతరత్న తోరణ సమంచిత కుడ్య కవాట గేహళీ
విరచిత షట్సుకక్ష్మ లరవిందదళాక్ష విలోకనోత్స వా
ద్రమతి నన్యముం గనక దాటి యనంతరకక్ష్మ యందు ని
ద్ధును దదీయపాలుర నుదార సమాన వయో విశేషులన్.

టీకా:

మరకత = పచ్చలు; రత్న = రత్నముల; తోరణ = తోరణములతో; సమంచిత = కూడిన; కుడ్య = గోడలు; కవాట = ద్వారములు; గేహళీ = గుమ్మములు; విరచిత = చక్కగా నిర్మింపబడిన; షట్ = ఆరు (6); సు = మంచి; కక్ష్మలన్ = ఆవరణలను; అరవిందదళాక్ష = విష్ణుని {అరవింద దళాక్షుడు - అరవింద (పద్మము) ల దళా (రేకుల) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; విలోకన = దర్శించునట్టి; ఉత్సవ = ఉత్సాహముతో కూడిన; ఆదర = ప్రీతి కల; మతిన్ = మనసులతో; అన్యమున్ = ఇతరములను; కనక = చూడక; దాటి = దాటి; అనంతర = తరువాతి; కక్ష్మ = ఆవరణ; అందున్ = అందు; ఇద్ధున్ = ఇద్దిరిని; తదీయ = దానిని; పాలురన్ = కాపలాకాస్తున్నవారిని; ఉదార = గొప్పవారును; సమాన = సమానమైన; వయో = వయస్సు మొదలగు; విశేషులన్ = ప్రత్యేకతలు కలవారిని;

భావము:

విష్ణువును చూడాలనే ఆనందంతో ఆ సనకాది మహర్షులు ఇతరమైనవేవీ చూడకుండా మరకతమణి తోరణాలతో అలంకరింపబడిన గోడలతో, రత్నాలు పొదిగిన కవాటాలతో

ఒప్పుతున్న ఆరు మహాద్వారాలను దాటి ఏడవ మహాద్వారాన్ని చేరుకున్నారు. అక్కడ కావలి కాస్తున్న సమాన వయస్సు కల ఇద్దరు ద్వారపాలకులను చూచారు.

3-518-సీ.

కాంచన నవరత్న క్షటకాంగుళీయక-

హార కేయూర మంజీర ధరులఁ

గమనీయ సౌరభారత మత్త మధుకర-

కలిత సద్వనమాలికా విరాజి

తీరస్థుల గదాయుతులను ఘనచతు-

ర్భాహుల నున్నతోత్సాహమతుల

నారూఢ రోషానలారుణితాక్షుల-

భూలతా కౌటిల్య ఫాలతలుల

3-518.1-తే.

వేత్రదండాభిరాముల వైలయు నమ్ము

కుంద శుద్ధాంత మందిరాళింద భూమి

నున్న యిద్దఱన్ సనకాది యోగివరులు

నూచుచును వృద్ధు లయ్యు నాసుభగమతులు.

టీకా:

కాంచన = బంగారము; నవరత్న = నవరత్నముల తోచేసిన {నవరత్నములు - తొమ్మిది జాతుల మణులు, 1 మౌక్తికము (ముత్యము) 2 పద్మరాగము (కెంపు) 3 వజ్రము 4 ప్రవాళము (పగడము) 5 మరకతము (గరుడ పచ్చ, పచ్చ) 6 నీలము 7 గోమేధికము 8 పుష్కరాగము 9 వైడూర్యము}; కటక = కంకణములు; అంగుళీయక = ఉంగరములు; హార = హారములు, దండలు; కేయూర = భుజకీర్తులు; మంజీర = అందెలను; ధరలు = ధరించిన వారు; కమనీయ = ఇంపైన; సౌరభ = సువాసనలకు; ఆగత = ఆకర్షింపబడి; మత్త = పరవశించిన; మధుకర = తేనెటీగలచే; కలిత = కూడిన; సత్ = మంచి; వన = పూల; మాలికా = మాలలచే; విరాజిత = విలసిల్లుతున్న; ఉరస్థుల = వక్షస్థలములు

కలవారిని; గదా = గదలతో; యుతులను = కూడినవారిని; ఘన = పెద్దపెద్ద; చతుర్ = నాలుగు (4); బాహులన్ = చేతులున్నవారిని; ఉన్నత = మిక్కిలి; ఉత్సాహ = ఉత్సాహముతోకూడిన; మతులన్ = మనసులుకలవారిని; ఆరూఢ = ఉదయించిన; రోషా = కోపము అను; అనల = అగ్నితో; అరుణిత = ఎఱ్ఱబారిన; అక్షులన్ = కన్నులు కలవారిని; భూ = కనుబొమలు; లతా = తీగలవలె; కౌటిల్య = వంకరలుతిరిగిన; ఫాలతలులన్ = నుదురులు కలవారిని; వేత్ర = ఫేము; దండ = బెత్తములతో; అభిరాములన్ = అతిశయిస్తున్న వారిని; వెలయున్ = ప్రకాశిస్తున్న; ఆ = ఆ; ముకుంద = విష్ణుని; శుద్ధాంత = అంతపుర; మందిర = మందిరమునకు; అళింద = దగ్గరి; భూమిన్ = స్థలములో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఇద్దరిన్ = ఇద్దరిని; సనకాది = సనకుడు మొదలగు; యోగి = యోగులలో; వరులు = శ్రేష్టులు; చూచుచున్ = చూస్తూ; వృద్ధులు = పెద్దవారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఆ = ఆ; సుభగ = సౌభాగ్యముకల; మతులున్ = మనసులు కలవారు.

భావము:

ఆ ద్వారపాలకు లిద్దరూ నవరత్నాలు పొదిగిన బంగారు కంకణాలు, ఉంగరాలు, హారాలు, భుజకీర్తులు, కాలి అందెలు ధరించి ఉన్నారు. ఇంపైన సువాసనలతో గండుతుమ్మెదలను ఆకర్షించే మేలుజాతి పూలదండలను వక్షస్థలాలపై అలంకరించుకొని ఉన్నారు. గదలు పట్టుకొని చతుర్భుజాలతో ఉత్సాహంతో ఉరకలు వేస్తున్నారు. వారి కళ్ళు రోషాగ్నితో ఎఱ్ఱబడి ఉన్నాయి. వారి ఫాలభాగాలు ముడిపడ్డ కనుబొమలతో వంకరలు తిరిగి ఉన్నాయి. వారి హస్తాలలో పేము బెత్తాలు కదులుతున్నాయి. ఆ విధంగా వారిద్దరూ ముకుందుని శుద్ధాంతమందిరం ముందు నిలబడి ఉన్నారు. వృద్ధులై కూడ సనకాది యోగులు శుద్ధమైన మనస్సు కలవారై....

3-519-క.

ధీరతఁ బంచాబ్ధముల కు

మారకు లై కానఁబడుచు మనమున శంకం

గూరక చతురాత్మకు లని

వారిత గమనముల డాయవచ్చిన నెదురన్.

టీకా:

ధీరతన్ = బుద్ధి శక్తి కలిగి; పంచ = ఐదు (5); అబ్బముల = సంవత్సరముల వయసుకల;
కుమారకులు = పిల్లలు; ఐ = అయ్యి; కానబడుచున్ = కనబడుతూ; మనమునన్ = మనసులో;
శంకన్ = అనుమానమేమియును; కూరక = పొందక, పడక; చతుర = మనోహరమైన; ఆత్మకుల్ =
స్వరూపము కలవారు; అనివారిత = వారింపరాని; గమనములన్ = వేగములతో; డాయన్ =
దగ్గరకు; వచ్చిన = వచ్చిన; ఎదురన్ = ఎదురుగా.

భావము:

చతురమతులైన ఆ సనకాదులు ఐదేండ్ల బాలురవలె కనిపిస్తూ అనుమానించకుండా
నిరాటంకంగా ఆ ద్వారపాలకులను సమీపించారు.

3-520-క.

శ్రీలనేశ్వరదర్శన

లాలసు లై యేగు బుధలముల నతి దు

శ్రీలతఁ దద్యచనప్రతి

కూలమతిం బోవకుండఁ గుటిలాత్మకు లై.

టీకా:

శ్రీలనేశ్వర = విష్ణుని (శ్రీలల నేశ్వరుడు - శ్రీ (లక్ష్మీ) లలన (దేవి) యొక్క ఈశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు);
దర్శన = దర్శనము కై; లాలసులు = మిక్కిలి ఆసక్తికలవారు; ఐ = అయ్యి; ఏగు = వెళ్ళుతున్న; బుధ
= జ్ఞానులలో; లలాములన్ = శ్రేష్ఠులన్; అతి = మిక్కిలి; దుశ్శీలతన్ = చెడు ప్రవర్తనముతో; తత్ =
వారి; వచన = మాటలకు; ప్రతికూల = వ్యతిరేక; మతిన్ = విధముగా; పోవకుండన్ = వెళ్లనీయక;
కుటిల = వక్ర; ఆత్మకుల్ = బుద్ధి కలవారు; ఐ = అయ్యి;

భావము:

శ్రీనాథుని దర్శించాలనే ఆసక్తితో వెళ్తున్న ఆ యోగులను దుష్టస్వభావం కల ఆ ద్వారపాలకులు కుటిలబుద్ధితో, ప్రతికూల వాక్కులతో పోకుండా అడ్డగించారు.

3-521-క.

వారింఁచిన వారలు బృం

దారకు లీక్షించుచుండ దారుణ పటు రో

షారుణితాంబకులై రొద

వారింఁచుచు వారు నచటివారును వినగన్.

టీకా:

వారింఁచినన్ = అడ్డగించిన; వారలున్ = వారు; బృందారకులు = దేవతలు; ఈక్షించుచున్ = చూస్తూ; ఉండగన్ = ఉండగా; దారుణ = భయంకరమైన; పటు = మిక్కిలి; రోషా = కోపముతో; అరుణిత = ఎఱ్ఱబారిన; అంబకులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; రొదన్ = కలకలమును; వారింఁచుచున్ = అడ్డుకొనుచూ; వారు = వారును; అచటి = అక్కడి; వారున్ = వారును; వినగన్ = వింటుండగా.

భావము:

అలా అడ్డగించగా ఆ సనకాది యోగులు కోపంతో ఎరుపెక్కిన కన్నులు కలవారై, దేవతలు చూస్తుండగా కలకలాన్ని వారిస్తూ అక్కడున్నవారంతా వింటూ ఉండగా...

3-522-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా అన్నారు.

3-523-చ.

"ప్రము ననంతు భక్తపరిపాలు సుహృత్తము నిష్ఠు నీశ్వరే
శ్వరు భజియింపఁ గోరి యనివారణ నిం దరుదేర నిచ్చలున్
భరితముదాత్ములైకొలువఁ బాయక తద్భజనాంతరాయ త
త్ప్రమతి మాకు నిప్పు డరిపడ్డ దురాత్ముల నేఁడు గంటిరే."

టీకా:

పరమున్ = విష్ణుని {పరము - అందరికన్ననూ పైన ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; అనంతున్ = విష్ణుని
{అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; భక్తపరిపాలున్ = విష్ణుని {భక్తపరిపాలుడు -
భక్తులను చక్కగా పాలించువానిని, విష్ణువు}; సుహృత్తమున్ = విష్ణుని {సుహృత్తముడు - మంచి
మిత్రుడైన వాడు, విష్ణువు}; ఇష్టున్ = విష్ణుని {ఇష్టుడు - ఇష్టమైనవాడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరేశ్వరున్ =
విష్ణుని {ఈశ్వరేశ్వరుడు - ప్రభుల కెల్లనూ ప్రభువు ఐనవాడు, విష్ణువు}; భజియింపన్ = స్తుతింపను;
కోరి = వాంఛించి; అనివారణన్ = ఆగక; ఇందన్ = ఇక్కడకు; అరుదేరన్ = రాగా; నిచ్చలున్ =
నిత్యమును; భరిత = నిండు; ముత్ = సంతోషముతో కూడిన; ఆత్ములున్ = మనసులు కలవారము;
ఐ = అయ్యి; కొలువన్ = సేవించుటకు; పాయక = విడువకుండగా; తత్ = ఆ; భజన = సేవించుటను;
అంతరాయ = అడ్డుపడాలని; తత్పర = లగ్నమైన; మతిన్ = మనసుతో; మాకున్ = మాకు; ఇప్పుడు =
ఇప్పుడు; అరిపడ్డ = అడ్డుపడుతున్న; దురాత్ములన్ = చెడ్డవారిని; నేడున్ = ఈరోజు; కంటిరే =
చూసారా.

భావము:

"పరాత్పరుడూ, అనంతుడూ, భక్తజనపాలకుడూ, దీనబంధువూ, ప్రియతముడూ, సర్వేశ్వరుడూ
అయిన విష్ణువును సేవించడానికి మేము ఎప్పుడూ నిరాటంకంగా ఇక్కడికి వస్తూ సంతోషంగా

అతనిని ఆరాధిస్తూ ఉంటాము. అటువంటి మమ్ములను అడ్డగించి మా సేవకు ఆటంకం కలిగించిన ఈ దుర్మార్గులను మీరు చూచారు గదా."

3-524-వ.

అని మఱియు; సనకసనందనాదులు జయవిజయులం జూచి యిట్లనిరి "మీ మనంబుల స్వామి హితార్థం బై నిష్కపటవర్తనుల మైన మాబోటులఁ గుహకవృత్తి గల యితర జనంబులు భగవత్సదనంబుఁ బ్రవేశింతురో యను శంకం జేసి కొందఱం బ్రవేశింపజేయుటయు; గొందఱి వారించుటయు; దౌవారిక స్వభావం బని వారింప దలఁచితిరేని బ్రశాంత దివ్యమంగళవిగ్రహుండును, గతవిగ్రహుండును, భగవంతుడును, విశ్వగర్భుండును నైన యీశ్వరుండు ప్రాప్యంబును, బ్రాపకంబును, బ్రాప్తియు నను భేదశూన్యుండు గావున మహాకాశంబు నందు ఘటపటాద్యాకాశంబులు వేటులేక యేకంబై తోచు చందంబున విద్వాంసు లగు వా రమ్మహాత్ముని సకలాత్మ భేదరహితునింగాఁ బొడ గందురు; అదియునుంగాక లోకంబు నందు రాజులు సాపరాధులైన కింకర జనంబుల నాజ్ఞాపించు చందంబున నీశ్వరుండు దండించునో యను భయంబునం జేసి వారించితి మని తలఁచితిరేని భూసురవేషధారుల మైన మాకును వైకుంఠనాయకుండైన సర్వేశ్వరునకును భేదంబు లేకుండుటం జేసి శంకసేయం బనిలేదు; ఇట్లగుట యెఱింగి మందబుద్ధులరై మమ్ము వారించిన యనుచితకర్మలగు మీరలు మదీయశాపార్థు లగుదురు; గావున భూలోకంబునం గామ క్రోధ లోభంబులను శత్రువులు బాధింపం బుట్టుం"డని పలికిన.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = మరల; సనకసనందనాదులు = సనకుడు, సనందనుడు, సనత్కుజాతుడు, సనత్కుమారుడు అను కుమారచతుష్కము; జయ = జయుడు {జయవిజయులు - వైకుంఠమున విష్ణుమూర్తి యొక్క ద్వారపాలకులు}; విజయులన్ = విజయుడు అనువారలను; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనిరి = పలికిరి; మీ = మీ యొక్క; మనంబులన్ = మనసులలో; స్వామి = యజమాని; హిత = మేలు; ఆర్థంబు = కోసము; ఐ = అయ్యి; నిష్కపట = కపటములేని; వర్తనులము = ప్రవర్తన కలవారము; ఐన = అయిన; మా = మా; పోటులన్ = వలెనే; కుహక = మోసపూరిత; వృత్తిన్ = వర్తన; కల = కలిగిన; ఇతర = మిగతా; జనంబులు = జనులు;

భగవత్ = భగవంతుని; సదనంబున్ = భవనమును; ప్రవేశింతురో = ప్రవేశిస్తారేమో; అను = అనే;
 శంకన్ = అనుమానము; చేసి = వలన; కొందఱన్ = కొందరను; ప్రవేశింపన్ = లోపలకు
 వెళ్లనిచ్చుట; చేయుటయున్ = చేయుటయు; కొందఱన్ = కొందరను; వారించుటయున్ =
 అడ్డుకొనుటయును; దౌవారిక = ద్వారపాలకుల; స్వభావంబున్ = స్వాభావిక లక్షణము; అని = అని;
 వారింపన్ = ఆపవలెనని; తలచితిరి = అనుకొంటిరి; ఏని = అయితే;
 ప్రశాంతదివ్యమంగళవిగ్రహుండును = విష్ణుమూర్తి ప్రశాంత దివ్య మంగళ విగ్రహుండు -
 ప్రశాంతమైన దివ్యమైన మంగళ (శుభ) కరము ఐన విగ్రహుండు (స్వరూపము కలవాడు), విష్ణువు);
 గతవిగ్రహుండును = విష్ణుమూర్తి (గతవిగ్రహుండు - గత (తొలగిన) విగ్రహము (విరోధము)
 కలవాడు, విష్ణువు); భగవంతుడును = విష్ణుమూర్తి (భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, విష్ణువు);
 విశ్వగర్భుండును = విష్ణుమూర్తి (విశ్వగర్భుండు - విశ్వము తన గర్భమున (కడుపులో) ఉన్నవాడు,
 విష్ణువు); ఐన = అయిన; ఈశ్వరుండును = విష్ణుమూర్తి (ఈశ్వరుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు,
 విష్ణువు); ప్రాప్యంబునున్ = పొందబడినది; ప్రాపకంబున్ = పొందుట; ప్రాప్తియున్ = పొందినది;
 అను = అనెడి; భేద = తేడాలు; శూన్యుండు = లేనివాడును; కావున = కనుక; మహాకాశంబున్ =
 మహాకాశము; అందున్ = లో; ఘట = కుండ; పట = బట్ట; ఆది = మొదలగువాని లోని;
 ఆకాశంబులున్ = ఆకాశములు; వేఱు = భేదము; లేక = లేకుండగా; ఏకంబున్ = ఒకటి; ఐ = అయ్యి;
 తోచు = తెలియు; చందంబునన్ = విధముగా; విద్వాంసులు = పండితులు; అగు = అయిన; వారు =
 వారు; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = గొప్పవానిని; సకల = సమస్తమైన; ఆత్మ = ఆత్మలనుండి; భేద = వేరు;
 రహితునింగా = కానివానిగా; పొడగందురు = చూచెదరు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ;
 లోకంబున్ = ప్రపంచము; అందున్ = లో; రాజులు = రాజులు; సాపరాధులు =
 అపరాధముతోకూడినవారు; ఐన = అయినట్టి; కింకర = సేవక; జనంబులన్ = జనులను;
 ఆజ్ఞాపించు = శిక్షించు; చందంబునన్ = విధముగా; ఈశ్వరుండున్ = విష్ణువునూ; దండించునో =
 శిక్షించునో; అను = అనెడి; భయంబునన్ = భయము; చేసి = వలన; వారించితిమి = అడ్డితిమి; అని
 = అని; తలంచితిరి = అనుకొనిరి; ఏని = అయినట్లైతే; భూసుర = బ్రాహ్మణ (భూసుర - భూమికి
 సురలు (దేవతలు), బ్రాహ్మణులు); వేష = వేషమును; ధారులము = ధరించినవారము; ఐన =
 అయినట్టి; మాకును = మావంటివారికిని; వైకుంఠ = వైకుంఠమునకు; నాయకుండున్ = ప్రభువు;
 ఐన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరున్ = విష్ణుని (సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకు (అందరకును) ఈశ్వరుడు
 (ప్రభువు), విష్ణుమూర్తి); కున్ = కిని; భేదంబున్ = భేదమే; లేకుండుటన్ = లేకపోవుట; చేసి = వలన;

శంకన్ = అనుమానము; చేయన్ = పడుటకు; పని = అవసరము; లేదు = లేదు; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అగుటన్ = ఉండుట; ఎఱింగి = తెలిసి; మంద = మందగించిన; బుద్ధులరు = బుద్ధికలవారు; ఐ = అయ్యి; మమ్మున్ = మమ్ములను; వారించినన్ = అడ్డగించిన; అనుచిత = తగని; కర్ములు = పనిచేసినవారు; అగు = అయిన; మీరలు = మీరు; మదీయ = మా యొక్క; శాప = శాపమునకు; అర్హులు = తగినవారు; అగుదురు = అయి ఉన్నవారు; కావునన్ = కనుక; భూలోకంబునన్ = భూలోకములో; కామ = కామము; క్రోధ = కోపము; లోభంబులు = లోభములు; అను = అనెడి; శత్రువులు = శత్రువులు; బాధింపన్ = బాధిస్తుండగా; పుట్టుండు = జన్మించండి; అని = అని; పలికిన = శపించిన.

భావము:

ఇలా పలికి సనక సనందనాదులు ద్వారపాలకులైన జయవిజయులను చూచి ఇలా అన్నారు. "మీరు మనస్సులలో మీ స్వామి మేలు కోరుకొనేవారై మోసగాళ్ళైన ఇతరులు భగవంతుని మందిరంలోకి ప్రవేశిస్తారేమో అనే అనుమానంతో కొందరిని రానివ్వడం, కొందరిని అడ్డగించడం ద్వారపాలకుల ధర్మంగా భావించి కపటం లేని మమ్మల్ని అడ్డగించారు. ప్రశాంతమూ, దివ్యమూ, శుభకరమూ అయిన ఆకారం కలిగినవాడూ, ఎవరితోనూ విరోధం లేనివాడూ, సమస్త విశ్వం తనలో ఇమిడి ఉన్నవాడూ అయిన భగవంతుడు ప్రాప్యం, ప్రాపకం, ప్రాప్తి అనే భేదాలు లేనివాడు కనుక మహాకాశంలో ఘటాకాశం, పటాకాశం వేరు వేరుగా కాక లీనమై ఉన్నట్లు తోచే విధంగా విద్వాంసులు ఆ మహాత్ముని అందరిలోనూ ఆత్మరూపంలో అభేదంగా దర్శిస్తారు. అంతేకాక లోకంలో రాజులు దోషులైన సేవకులను దండించినట్లు భగవంతుడు మిమ్మల్ని దండిస్తాడేమో అనే భయంతో మమ్మల్ని అడ్డగించామని భావించారేమో. భూసురులమైన మాకూ, వైకుంఠాధిపతి ఐన భగవంతునికీ భేదం లేదు కనుక అనుమానించవలసిన పని లేదు. ఇది తెలిసికూడ మందబుద్ధులై మమ్మల్ని అడ్డగించి చేయరాని పని చేసి మా శాపానికి అర్హులయ్యారు. కావున కామక్రోధలోభాలనే శత్రుగుణాలతో (అరిషడ్వర్గాలు - కామం, క్రోధం, మోహం, లోభం, మదం, మాత్సర్యం) భూలోకంలో పుట్టండి."

వారలు విని తమ మనములు

భూరిస్ఫుట చండకాండపూగంబులచే

వారింపరాని భూసుర

దారుణవాక్యముల కులికి తల్లడపడుచున్.

టీకా:

వారలున్ = వారు; విని = విని; తమ = తమయొక్క; మనములు = మనసులు; భూరి = బహుమిక్కిలి;
స్ఫుట = గట్టి; చండ = భయంకరమైన; కాండ = బాణముల; పూగంబులన్ = సమూహముల; చేన్ =
చేతనూ; వారింపరాని = వారింపలేని; భూసుర = బ్రాహ్మణుల; దారుణ = కఠినమైన; వాక్యముల్ =
పలుకుల; కున్ = కి; కులికి = కులికిపడి; తల్లడపడుచున్ = తల్లడిల్లుచూ.

భావము:

ఆ ద్వారపాలకులు పదునైన దారుణ బాణాలతో కూడ వారింపరాని వారి మాటలు విని
కులికిపడి తల్లడిల్లారు.

3-526-క.

పరితాపంబును బొందుచు

సరసిజలోచనుని భటులు సనకాది మునీ

శ్వరుల పదాంబుజములకుం

గర మర్ధిన్ మ్రొక్కి నిటలఘటితాంజలు లై.

టీకా:

పరితాపంబున్ = బాధ; పొందుచున్ = పడుతూ; సరసిజలోచనుని = విష్ణుని సరసిజలోచనుడు -
సరసిజముల (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు; భటులు = భృత్యులు; సనకాది =
సనకుడు మొదలగు సనకాది - సనకుడు సనందనుడు సనత్కుమారుడు సనత్కుజాతుడు అను
బ్రహ్మదేవుని కుమారులు; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుల = శ్రేష్ఠుల; పాద = పాదములు అనెడి;

అంబుజముల్ = పద్మములు; కున్ = కి; కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = శ్రద్ధతో; మ్రొక్కి = నమస్కరించి;
నిటల = నొసట; ఘటిత = హత్తించిన; అంజలులు = మోడ్చిన చేతులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ విష్ణుభటులు పరితాపం పొంది సనకాది మునుల పాదాలకు భక్తితో మ్రొక్కి, నుదుట చేతులు
జోడించి...

3-527-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా అన్నారు.

3-528-మ.

"**వ**రయోగీశ్వరులార! మమ్ము మది నొ**వ్వున్** మీర లిట్లన్న ని
ప్లుర వాక్యంబుల కింక మా మనములన్ **శో**కింపగా రాదు స
త్పురుషశ్రేణిఁ బరాభవించిన వృథా**భూ**తాత్ములన్ మమ్ము మా
దురితం బింతకుఁ దెచ్చె మీఁద శుభముం **దూ**కొందు మే మారయన్.

టీకా:

వర = గొప్ప; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వరులారా = శ్రేష్ఠమైన వారా; మమ్మున్ = మమ్ములను;
మదిన్ = మనసునకు; నొవ్వున్ = నొప్పి కలుగునట్లు; మీరలు = మీరు; ఇట్లు = ఈవిధముగా; అన్న =
పలికిన; నిష్ఠుర = కఠినమైన; వాక్యంబుల్ = మాటల; కున్ = కి; ఇంకన్ = ఇంక; మా = మా యొక్క;

మనములన్ = మనసులలో; శోకింపగన్ = బాధపడగా; రాదు = అవసరము లేదు; సత్ = మంచి;
పురుష = పురుషుల; శ్రేణిన్ = సమూహమును; పరాభవించిన = అవమానించిన; వృథా = వ్యర్థ;
భూతాత్ములన్ = జీవులను; మమ్మున్ = మమ్ములను; మా = మా; దురితంబున్ = పాపము;
ఇంతకున్ = ఇంతవరకూ; తెచ్చె = తీసుకొని వచ్చినది; మీదన్ = ఇకపైన; శుభమున్ = శుభములను;
దూకొందుము = అందుకొందుము; మేము = మేము; అరయన్ = తరచిచూసిన.

భావము:

"ఓ యోగీశ్వరులారా! మా మనస్సులు నొచ్చుకొనే విధంగా మీరన్న కఠినవాక్యాలకు మేము
దుఃఖించడం లేదు. వ్యర్థజీవనులమై సత్పురుషులను అవమానించిన మా పాపమే మాకీ గతి
పట్టించింది. ఇక భవిష్యత్తులో శుభం చేకూర్చుకోడానికి మేము ప్రయత్నిస్తాము.

3-529-వ.

అది యెట్లంటిరేని.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏవిధముగా; అంటిరి = అనుచున్నవారు; ఏని = అయినట్లైతే.

భావము:

అది ఎలాగంటి...

3-530-ఉ.

మీ కరుణావలోకన సమేతులగా మముఁ జేయుఁ జిత్తముల్

దూకొనెనేని మాచనువుఁ ద్రోయక యీదగుఁ గామ లోభముల్

కైకొని పుట్టు చోట నవకంజదళాక్షుని నామవిస్మృతిం

బైకొనకుండ దాననె శుభంబగు మీది మదీయ జన్మముల్."

టీకా:

మీ = మీ యొక్క; కరుణ = దయా; అవలోకన = దృక్కులు, చూపులు; సమేతులన్ = కూడినవారము;
కాన్ = అగునట్లు; మమున్ = మమ్ములను; చేయున్ = చేయవలెనని; చిత్తముల్ = మనసున;
దూకొనెనేని = అనిపించినన్; మా = మా యొక్క; చనువున్ = కోరికను; త్రోయక = తోసిపుచ్చక;
ఈన్ = ఇచ్చుటకు; తగున్ = తగును; కామ = కామము; లోభముల్ = లోభములు; కైకొని = పూని;
పుట్టు = జన్మింపబోవు; చోట = ప్రదేశమున; నవకంజదళాక్షుని = విష్ణుని (నవ కంజదళాక్షుడు -
నవ (కొత్త, తాజా) కంజము (పద్మము)ల దళము (రేక)ల వంటి అక్షులు (కన్నులు) ఉన్నవాడు,
విష్ణువు); నామ = పేరును; విస్మృతిన్ = మరచిపోవుటకు; పైకొనకుండ = లోబడిపోకుండు నట్లు;
దాననె = దాని వలననే; శుభంబున్ = శుభములు; అగున్ = కలుగును; మీది = రాబోవు; మదీయ =
మా యొక్క; జన్మముల్ = జన్మలలో.

భావము:

మమ్మల్ని కరుణించాలనే సంకల్పం మీ మనసుల్లో ఉంటే ఈ మాత్రం దయచేయండి. అదేమంటే
మేము లోభమోహాలతో పుట్టినచోట శ్రీహరి నామాన్ని మరువకుండా ఉండేటట్లు
అనుగ్రహించండి. అందువల్ల తర్వాతి జన్మాలలో మాకు శుభం కలుగుతుంది."

తృతీయ స్కంధము : శ్రీహరి దర్శనంబు

3-531-వ.

అను సమయంబున.

టీకా:

అను = అనెడి; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

జయవిజయులు ఇలా అంటున్న సమయంలో...

3-532-మ.

హరి సర్వేశుఁ డనంతుఁ డా కలకలం బాలించి పద్మాలయా
సరసాలాపవినోద సౌఖ్యరచనల్ చాలించి శుద్ధాంత మం
దిర మాణిక్య సుగేహళుల్ గడచి యేతెంచెం బ్రపన్నార్తి సం
హరుండై నిత్యవిభూతిశోభనకరుండై మానితాకారుండై.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; సర్వేశుడు = విష్ణుమూర్తి (సర్వేశుడు - సర్వులకును ఈశుడు (ప్రభువు),
విష్ణువు); అనంతుడు = విష్ణుమూర్తి (అనంతుడు - అంతములేనివాడు, విష్ణువు); ఆ = ఆ;
కలకలంబున్ = రొదను; ఆలించి = విని; పద్మాలయా = లక్ష్మీదేవితో (పద్మాలయ - పద్మములను
నివాసముగా కలామె, లక్ష్మీదేవి); సరస = సరసమైన; ఆలాప = మాటలాడు కొను; వినోద =
వినోదించుట యందలి; సౌఖ్యరచనల్ = సుఖ సంభాషణలను; చాలించి = ఆపివేసి;
శుద్ధాంతమందిర = అంతఃపురము యొక్క (శుద్ధాంత మందిరము - శుద్ధ (స్వచ్ఛమైన) అంత (లోని)
మందిరము (భవనము), అంతఃపురము); మాణిక్య = మాణిక్యములు పొదిగిన; సు = మంచి;
గేహళుల్ = గడపలు; కడచి = దాటుకొని; ఏతెంచెన్ = వచ్చెను; ప్రపన్న = ఆశ్రయించినవారి; ఆర్తి =
బాధలను; సంహరుడు = నిర్మూలించువాడు; ఐ = అయ్యి; నిత్య = శాశ్వతమైన; విభూతిన్ =
వైభవముతో; శోభన = శుభములను; కరుండు = కలిగించువాడు; ఐ = అయ్యి; మానిత =
పూజింపబడు; ఆకారుండు = స్వరూపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అందరికీ ప్రభువైనవాడూ, అంతములేనివాడూ అయిన హరి ఆ కలకలాన్ని విని, లక్ష్మీదేవితో సరస
సల్లాపాలు చేస్తూ వినోదించడాన్ని చాలించి, ఆశ్రయించినవారి కష్టాలను పోగొట్టేవాడై, శాశ్వత
వైభవంతో శుభాలను కలిగించేవాడై అంతఃపురం యొక్క మాణిక్యాలు పొదిగిన మందిర
ద్వారాలను దాటి మాననీయ స్వరూపంతో వచ్చాడు.

3-533-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-534-చ.

శరనిధికన్యకామణీయు సంభ్రమ మొప్పగఁ దోడరా మనో
హర నిజ లీలమైఁ బరమహంస మునీశ్వర వంద్య పాదపం
క్రమహములన్ వినూత్న మణికాంచన నూపుర మంజు ఘోషముల్
వరుసఁ జెలంగ నార్యజనవంద్యుడు యోగిజనైకసేవ్యుడై.

టీకా:

శరనిధికన్యకామణీయు = లక్ష్మీదేవియును {శరనిధి కన్యకామణి - శరము (నీరు) కి నిధి వంటివాని,
సముద్రుని కన్యకామణి (శ్రేష్ఠమైన పుత్రిక), లక్ష్మీదేవి}; సంభ్రమము = ఆశ్చర్యము; ఒప్పన్ = కలుగగా;
తోడన్ = కూడా; రాన్ = వస్తుండగా; మనోహర = మనోహరమైన; నిజ = తన; లీలమై = లీలతో;
పరమహంస = పరమహంసలచేత {పరమహంస - సన్యాస ఆశ్రమమున ఉత్తమ పదమును
పొందినవాడు}; ముని = మునులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులచేత; వంద్య = నమస్కరింపబడు; పాద =
పాదములు అనెడి; పంకరుహములన్ = పద్మములను {పంకరుహము - నీట పుట్టునది, పద్మము};
వినూత్న = సరికొత్త; మణి = మణులు పొదిగిన; కాంచన = బంగారు; నూపుర = అందెల; మంజు =
మృదువైన; ఘోషముల్ = సవ్వడి; వరుసన్ = క్రమముగా; చెలంగన్ = చెలరేగగా; ఆర్య = పూజ్యులైన;
జన = జనులచే; వంద్యుడు = సేవింపబడువాడు; యోగి = యోగులైన; జన = జనులు; ఏక =
అందరకును; సేవ్యుండు = సేవింపబడువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

లక్ష్మీదేవి కూడా తొట్టపాటు కలిగినదై వెంట రాగా, పరమహంసలైన మునీశ్వరులు నమస్కరించే తమ పాదపద్మాలకున్న క్రొత్త మణులు పొదిగిన బంగారు అందెలు అడుగడుగుకూ మనోహరమైన శబ్దాలు చేస్తుండగా శ్రీహరి మహానుభావులచేత నమస్కరింపబడేవాడై, యోగులచేత సేవింపబడేవాడై శ్రీహరి వచ్చాడు.

3-535-చ.

కర మణి హేమ కంకణ నికాయ ఝణంకృతు లుల్లసిల్ల న
చ్చర లిడు హంసపక్ష సితచామర గంధవహోచ్చలత్సుధా
కర రుచి రాతపత్ర సుభగప్రవిలంబిత హారవల్లరీ
సరస గళత్తుషార కణజాల విరాజిత మంగళాంగుడై.

టీకా:

కర = చేతి; మణి = మణులు పొదిగిన; హేమ = బంగారు; కంకణ = కంకణములు, కడియములు;
నికాయ = సమూహముల; ఝణంకృతులు = ఝణ (గణగణ) యనే రవములు; ఉల్లసిల్ల =
అతిశయింపగా; అచ్చరలు = అప్పరసలు; ఇడు = సేవించు; హంస = హంసల; పక్ష = రెక్కల ఈకలతో
చేసిన; సిత = తెల్లని; చామర = చామరములు నుండి; గంధవహ = వీచు గాలులకు
{గంధవాహుడు - వాసనలను మోసుకొని వెళ్ళు వాడు, వాయువు}; ఉచ్చలత్ = పైకెగురుతున్న;
సుధాకర = చంద్రుని {సుధాకరుడు - సుధా (వెన్నెల)ను కరుడు చేయువాడు, చంద్రుడు}; రుచిర =
వంటి ప్రకాశమానమైన; ఆతపత్ర = గొడుగు; సుభగ = అలంకారముగా; ప్రవిలంబిత = చక్కగా
వేల్చాడుతున్న; హార = ముత్యాలహారముల; వల్లరీ = వరుసలు అను; సరస = చక్కగా; గళత్ =
జారుతున్న; తుషార = మంచు; కణ = బిందువుల; జాల = సమూహముచే; విరాజిత =
విలసిల్లుతున్న; మంగళ = శుభకరమైన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్య;

భావము:

అప్పరసలు తమ చేతులకున్న మణులు పొదిగిన బంగారు కంకణాలు గల్లుగల్లున
మ్రోగుతుండగా హంసరెక్కలవంటి తెల్లని వింజామరలను వీస్తున్నారు. ఆ వింజామరల గాలికి
చంద్రబింబంలా వెలుగుతున్న వెల్లగొడుగు అంచులలో వ్రేలాడుతున్న ముత్యాల హారాలు బాగా
కదులుతున్నాయి. వాటిమీదనుండి చల్లగా జారిపడుతున్న మంచుబిందువులతో అందాలు చిందే
దివ్యమంగళ స్వరూపుడై శ్రీహరి వచ్చాడు.

3-536-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-537-నీ.

విఖిల మునీంద్ర వర్ణిత సస్మితప్రస-

న్నాననాంబుజముచే నలరు వాడు

విశ్రుత స్నేహార్థ వీక్షణ నిజ భక్త-

జన గుహశయుఁ డనఁ దనరు వాడు

మానిత శ్యామాయమాన వక్షమున నం-

చిత వైజయంతి రాజిల్లు వాడు

నతజనావన కృపామృత తరంగితములై-

భ్రాసిల్లు లోచనాబ్జముల వాడు

3-537.1-తే.

నఖిల యోగింద్రజన సేవ్యః డైన వాడు

సాధుజనముల రక్షింపఁ జాలు వాడు

భువన చూడా విభూషయై భూరిమహిమ

మించు వైకుంఠపురము భూషించు వాడు.

టీకా:

నిఖిల = సమస్తమైన; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులచేత; వర్ణిత = కీర్తింపబడు; సస్మిత = చిరునవ్వుతో కూడిన; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; ఆనన = మోము అనెడి; అంబుజము = పద్మము; చేన్ = చేత; అలరువాడు = ఒప్పువాడు; విశ్రుత = ప్రసిద్ధికెక్కిన; స్నేహ = ప్రేమతో; ఆర్ద్ర = చెమ్మగిలిన; వీక్షణ = కన్నులు కల; నిజ = తన; భక్త = భక్తులైన; జన = జనుల; గుహా = హృదయములందు; ఆశయుడు = నివసించువాడు; అనన్ = అనగా; తనరువాడు = అతిశయించువాడు; మానిత = గౌరవింపబడిన; శ్యామా = నల్లని; అయమాన = రంగుకల; వక్షమునన్ = వక్షస్థలమున; అంచిత = అలంకరింపబడిన; వైజయంతి = వైజయంతి అను మాలచేత; రాజిల్లువాడు = విరాజిల్లువాడు; నత = స్తుతిస్తున్న; జన = జనులు అను; అవన = రక్షించునట్టి; కృపా = దయఅను; అమృత = అమృతతో; తరంగితములు = తౌణుకుచున్నవి; ఐ = అయ్యి; భాసిల్లు = ప్రకాశించు; లోచన = కన్నులు అను; అబ్జములవాడున్ = పద్మములుకలవాడును; అఖిల = సమస్తమైన; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = ఉత్తములైన; జన = జనులచే; సేవ్యుడు = సేవింపబడువాడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; సాధు = మంచి; జనములన్ = జనులను; రక్షింపన్ = రక్షించుటకు; చాలువాడు = సమర్థుడు; భువన = సకల భువనములకు; చూడావిభూష = శిరోమణి అను ఆభరణము వంటిది; ఐ = అయ్యి; భూరి = గొప్ప; మహిమన్ = మహిమతో; మించు = అతిశయించు; వైకుంఠ = వైకుంఠము అను; పురమున్ = పురమునకు; భూషించువాడు = ఆభరణము వంటివాడు.

భావము:

ఆ శ్రీహరి మునీశ్వరు లందరూ వర్ణించే మందహాస సుందరమైన ప్రసన్న ముఖపద్మంతో అలరేవాడు. విశేషమైన ప్రేమతో చెమ్మగిల్లిన కన్నులున్న తన భక్తజనుల హృదయాలలో నివసిస్తూ తనరేవాడు. విశాలమైన నల్లని వక్షస్థలంపై వైజయంతి అనే మాలచేత అలంకరింపబడి రాజిల్లేవాడు. నమస్కరించే జనులను రక్షించడంలో దయామృత తరంగాలు పొంగిపొరలే

పద్మనేత్రాలు కలవాడు. ఆ విష్ణువు యోగిపుంగవు లందరిచేత సేవింపబడేవాడు. సజ్జనులను రక్షించడానికి సమర్థుడైనవాడు. అత్యంత మహిమాన్వితమై అఖిలలోకాలకు చూడామణి అయిన వైకుంఠపురాన్ని అలంకరించేవాడు.

3-538-సీ.

కటి విరాజిత పీతకౌశేయశాటితో-

వితత కాంచీగుణ ద్యుతి నటింప

నాలంబి కంఠ హారావళి ప్రభలతో-

కౌస్తుభరోచులుగ్రంధుకొనగ

నిజకాంతి జిత తటిద్యజ్ కర్ణ కుండల-

రుచులు గండద్యుతుల్ ప్రోదీసేయ

మహనీయ నవరత్నమయ కిరీటప్రభా-

నిచయంబు దిక్కుల నిండఁ బర్వ

3-538.1-తే.

వైనతేయాంస విన్యస్త హామహస్త

కలిత కేయూర వలయ కంక్షణము లొప్ప

నన్యకరతల భ్రమణీకృతానుమోద

సుందరాకార లీలారవింద మమర.

టీకా:

కటి = మొలప్రాంతమున; విరాజిత = విరాజిల్లుతున్న; పీత = పచ్చని; కౌశేయ = పట్టు; శాటి = వస్త్రము; తోన్ = తో; వితత = మించుతున్న; కాంచీగుణ = మొలతాడు; ద్యుతి = ప్రకాశము; నటింపన్ = విరజిమ్ముతుండగా; అలంబి = వేలాడే; కంఠ = మెడలోని; హార = హారముల; ఆవళి = వరుసలు యొక్క; ప్రభలన్ = ప్రకాశము; తోన్ = తో; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; రోచులు = కాంతులు; గ్రంధుకొనగన్ = కమ్ముకొనగా; నిజ = తన; కాంతి = ప్రకాశముచే; జిత = జయింపబడిన; తటిత్ = మెరుపుతీగల; వ్రజ = సమూహములు కల; కర్ణ = చెవి; కుండల = కుండలముల; రుచులు = కాంతి;

గండ = చెక్కిళ్ళ; ద్యుతుల్ = కాంతులు; ప్రోదిసేయన్ = కలిసిపోగా; మహనీయ = గొప్ప; నవరత్న = నవరత్నములు {నవరత్నములు - తొమ్మిది జాతుల మణులు, 1 మౌక్తికము (ముత్యము) 2 పద్మరాగము (కెంపు) 3 వజ్రము 4 ప్రవాళము (పగడము) 5 మరకతము (గరుడ పచ్చ, పచ్చ) 6 నీలము 7 గోమేధికము 8 పుష్కరాగము 9 వైడూర్యము}; మయ = పొదిగిన; కిరీట = కిరీటము యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; నిచయంబున్ = సమూహములు; దిక్కులన్ = నలుదిక్కులను {నలుదిక్కులు - తూర్పు దక్షిణము పడమర ఉత్తరములు}; నిండ = నిండుగా; పర్వన్ = వ్యాపించగా; వైనతేయ = గరుత్మంతుని {వైనతేయుడు - వినతా దేవి యొక్క పుత్రుడు, గరుత్మంతుడు}; అంస = మూపుపై; విన్యస్త = ఉంచబడిన; వామ = ఎడమ; హస్త = చేతికి; కలిత = ఉన్నట్టి; కేయూర = భుజకీర్తులు; వలయ = మురుగులు; కంకణముల్ = కంకణములు; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగా; అన్య = ఇంకొక; కరతల = అరచేతిలో; భ్రమణీ = తిప్పుతూ; కృతా = ఉన్నట్టి; అనుమోద = సంతోషముతో కూడిన; సుందర = అందమైన; ఆకార = ఆకారముతో; లీలన్ = లీలకైన; అరవిందము = పద్మము; అమరన్ = అమరి ఉండగా;

భావము:

ఆ శ్రీహరి నడుము చుట్టూ ప్రకాశించే పచ్చని పట్టుపంచెతో బంగారు మొలత్రాడు వెలుగులు వెదజల్లుతున్నది. కంఠం చుట్టూ ఉన్న రత్నహారాల కాంతులు కౌస్తుభమణి కాంతులతో కమ్మకొంటున్నాయి. మెరుపుతీగలను మించి ప్రకాశించే కర్ణకుండలాల కాంతులు చెక్కిళ్ళ కాంతులతో కలిసిపోతున్నాయి. గొప్పనైన నవరత్నాలు పొదిగిన కిరీటం కాంతులు నలుదిక్కులలో వ్యాపిస్తున్నాయి. గరుత్మంతుని మూపుపై ఆనించిన ఎడమచేతికి భుజకీర్తులు, మురుగులు, కంకణాలు ముచ్చట గొలుపుతుండగా, కుడి అరచేతిలో తిప్పుతున్న అందమైన పద్మం అమరి ఉండగా శ్రీహరి వచ్చాడు.

3-539-వ.

మఱియు; జరణారవింద మంజు కింజల్కపుంజప్రభా రంజిత తులసీ మరంద బందుర గంధానుబంధ సుగంధి గంధవహస్వాద కలిత సేవాతత్పరులై చనుదెంచు యోగీంద్రులకు మానసానందకారియు బహిఃకరణాంతఃకరణ పరితోషప్రకీర్ణ రోమాంచ రుచిదాయకంబును

ప్రభాపూర్తియుక్తంబును నగు మూర్తితోడ నిజ సౌందర్య వర కళావినిర్జిత శ్రీరమణీ సౌందర్య
భాసమానుం డగుచు; బాదచారి యై; యఖిల విశ్వగురుం డైన సర్వేశ్వరుండు వేంచేసి నప్పుడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; చరణా = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; మంజు =
మనోహరమైన; కింజల్క = కేసరముల; పుంజు = గుత్తుల; ప్రభా = కాంతులచే; రంజిత = ప్రకాశిస్తున్న;
తులసీ = తలసి యొక్క; మరంద = మకరందముతో; బందుర = నిండిన; గంధా = సువాసనలుతో;
అనుబంధ = కూడిన; సుగంధి = సువాసన కల; గంధవహా = వాయువును; ఆస్వాద =
ఆస్వాదించుటచే; కలిత = కలిగిన; సేవా = సేవాభావము నందు; తత్పరులు = నిమగ్నులు; ఐ =
అయ్యి; చనుదెంచు = వచ్చుచున్న; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుల = ఉత్తముల; కున్ = కు; మానస =
మనసునకు; ఆనంద = ఆనందమును; కారియున్ = కలిగించునదియును; బహిఃకరణ =
బాహ్యేంద్రియములకు; అంతఃకరణ = అంతరింద్రియములకు; పరితోష = సంతోషముతో కూడిన;
ప్రకీర్ణ = వ్యక్తమగు; రోమాంచ = గగుర్పాటుతో కూడిన; రుచి = కాంతిని; దాయకంబునున్ =
కలుగజేయునదియును; ప్రభా = కాంతితో; పూర్తి = నిండుతనముతో; యుక్తంబునున్ =
కూడినదియును; అగు = అయిన; మూర్తి = స్వరూపము; తోడన్ = తో; నిజ = తన; సౌందర్య =
అందము యొక్క; వర = శ్రేష్ఠమైన; కళా = కళచే; వినిర్జిత = చక్కగా జయింపబడిన; శ్రీరమణీ =
లక్ష్మీదేవి; సౌందర్య = సౌందర్యముతో; భాసమానుండు = ప్రకాశించువాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
పాదచారి = కాలినడకను వచ్చువాడు; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = విశ్వమునకును
(విశ్వగురుడు - జగద్గురువు, విష్ణువు); గురుండు = గురువు; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుండు =
విష్ణుమూర్తి (సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకు (అందరకును) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణుమూర్తి; వేంచేసెన్
= వచ్చెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ శ్రీహరి పాదపద్మాలలోని కేసరాలవలె తులసీదళాలు వెలుగులు వెదజల్లుతున్నవి. ఆ
తులసీదళాలతో మిళితమైన మకరంద సుగంధాలతో చల్లగా మెల్లగా వీచే కమ్మని పిల్లగాలులను
ఆస్వాదిస్తూ సేవాభావంతో యోగీంద్రులు ఆయన వెంట నడుస్తున్నారు. ఆ యోగీశ్వరుల
మనస్సులకు విష్ణుమూర్తి దివ్యస్వరూపం ఆనందదాయకమై వెలుపలి లోపలి ఇంద్రియాలకు

సంతుష్టి కలిగిస్తున్నది. ఆ అనుభవం చేత వారు గగుర్పాటు చెందుతున్నారు. ఇటువంటి పరిపూర్ణ తేజోవంతమైన స్వరూపంతో విష్ణుమూర్తి నడచి వచ్చాడు. ఆయన ప్రక్కన లక్ష్మీదేవి నడచివస్తున్నది. మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన ఆమె సౌందర్యం విష్ణుమూర్తి సౌందర్యానికి లోబడి అందులో ఒక అంశంగా వెలుగొందుతున్నది. ఆ విధంగా సకల జగత్తులకు ఈశ్వరుడైన విష్ణువు అక్కడికి వచ్చాడు.

3-540-చ.

స్థిర శుభలీల నట్లరుగుదెంచిన యవ్విభు విద్రుమారుణా

ధర నవపల్లవస్ఫురదుదంచిత కుంద రుచిస్మితైక సుం

దర వదనారవిందము ముదంబునఁ దప్పక చూచి యమ్మునీ

శ్వరులు నిజాత్మలం దనివిస్తాలక వెండియుఁ జూచి రిమ్ములన్.

టీకా:

స్థిర = శాశ్వతమైన; శుభ = శుభము; లీలన్ = వలె; అట్లు = ఆవిధముగా; అరుగుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; విభు = ప్రభువు యొక్క; విద్రుమ = పగడమువంటి; అరుణా = ఎఱ్ఱటి; అధర = పెదవి అను; నవపల్లవ = చిగురుకొమ్మకు; స్ఫురత్ = ప్రకాశించి; ఉదంచిత = ఉదయిస్తున్న; కుంద = మల్లెమొగ్గ; రుచిత్ = కాంతి కల; స్మిత = చిరునవ్వులు; ఏక = నిండిన; సుందర = చక్కటి; వదన = మోము అనెడి; అరవిందము = పద్మమును; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; తప్పక = అవశ్యము; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఈశ్వరులు = ఉత్తములు; నిజ = తమ; ఆత్మలన్ = మనసులలో; తనివి = తృప్తి; చాలక = తీరక; వెండియున్ = మరల; చూచిరి = చూసిరి; ఇమ్ములన్ = మరింత స్పష్టముగా.

భావము:

ఆ విధంగా సుస్థిరమూ శుభకరమూ అయిన శోభావైభవంతో వచ్చిన ఆ విష్ణుమూర్తి పగడాల పెదవి క్రొంజిగురాకులా ఉంది. స్వామి చిరునవ్వు ఆ చిగురాకుపై విలసిల్లే మల్లెమొగ్గల అందాన్ని అందుకున్నది. అటువంటి గోవిందుని సుందర ముఖపద్మాన్ని సనక సనందనాదులు ఆనందంగా సందర్శించారు. మనస్సులు తృప్తి చెందక మళ్ళీ మళ్ళీ మాధవుణ్ణి సందర్శించారు.

3-541-చ.

సునిశిత భక్తిఁ దన్ముఖముఁ **జూ**చిన చూడ్కులు ద్రిప్పలేకయుం

గనుఁగొని రెట్టకేలకు న**క**ల్మష భక్త విధూత ఖేదముల్

మునిజన చిత్తమోదములు **ము**క్తినివాస కవాట భేదముల్

వినుత వి నూత్న నూపురిత **వే**దము లమ్మహనీయు పాదముల్.

టీకా:

సునిశిత = మిక్కిలి వాడియైన; భక్తిన్ = భక్తితో; తత్ = అతని; ముఖమునన్ = మోమును; చూచిన = చూసినట్టి; చూడ్కులున్ = చూపులను; త్రిప్పలేకయున్ = తిప్పుకొనలేకపోయినను; కనుగొనిరి = చూడగలిగిరి; ఎట్టకేలకున్ = చివరకి; అకల్మష = నిర్మలమైన, మలినము లేని; భక్త = భక్తుల; విధూత = పోగొట్టబడిన; ఖేదముల్ = దుఃఖములను; ముని = మునులైన; జన = జనుల; చిత్త = మనసులకు; ఆమోదములు = సంతోషమును కలిగించునవియును; ముక్తి = మోక్షము అను; నివాస = గృహముల; కవాట = ద్వారములను; భేదములు = తెరచునవియును; వినుత = స్తుతింపబడిన; వినూత్న = సరికొత్త; నూపురిత = అందెలుగా; వేదముల్ = వేదములు కలవి యైన; ఆ = ఆ; మహనీయు = గొప్పవాని; పాదముల్ = పాదములు.

భావము:

ఆ సనక సనందనాది మునులు అచంచలమైన భక్తితో ఆ శ్రీహరి ముఖాన్ని చూపులు తిప్పుకోలేక చూసి చూసి, ఎట్టకేలకు చూపులు తిప్పుకొని స్వామి పాదాలమీద కేంద్రీకరించారు. ఆ పాదాలు కల్మషము లేని భక్తుల ఖేదాలను పోగొట్టేవి, మునుల మనస్సులకు మోదాన్ని కలిగించేవి, మోక్షమందిరం యొక్క ద్వారాలను తెరిపించేవి, వేదాలను క్రొంగ్రొత్త నూపురాలుగా చేసికొని పొగడ కెక్కినవి.

3-542-చ.

కని నఖ పద్మరాగమణి **కా**ంతివిభాసిత పాదపద్మము

ల్లనముల యందుఁ గీల్కొలిపి **ల్**బ్ధమనోరథ యుక్తు లై పునః

పునరభివందనంబులు విభూతి దలిర్ప నొనర్చి యోగమా

ర్గనిరత చిత్తులున్ వెదకి కానగలేని మహానుభావునిన్.

టీకా:

కని = చూసి; నఖ = గోర్లు అనెడి; పద్మరాగ = పద్మరాగము అను; మణి = రత్నముల; కాంతి = ప్రకాశముచే; విభాసిత = విలసిల్లుతున్న; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మముల్ = పద్మములను; మనముల = మనసుల; అందున్ = లో; కీల్కొలిపి = హత్తించుకొని; లబ్ధ = లభించిన; మనోరథ = కోరికలుతో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; పునఃపునః = మరలమరల; అభివందనంబులున్ = చక్కటి నమస్కారములు; విభూతిన్ = వైభవములు; తలిర్పన్ = చిగురొత్తగా; ఒనర్చి = చేసి; యోగ = యోగ; మార్గ = విధానములో; నిరత = లగ్నమైన; చిత్తులున్ = మనసులు కలవారైనను; వెదకి = వెదకియును; కానగలేని = చూడలేని; మహానుభావునిన్ = గొప్పవానిని.

భావము:

కోరిక తీరిన ఆ సనక సనందాది మహర్షులు నిరంతరం యోగమార్గాసక్తులైన మహాయోగులు సైతం ఎంత వెదకినా కనిపించని మహానుభావుడైన విష్ణువును కన్నులారా చూసారు. పద్మరాగ మణుల కాంతులతో ప్రకాశించే ఆ భగవంతుని పాదపద్మాలను తమ హృదయాలలో పదిలపరచుకొని పదేపదే నమస్కారాలు చేశారు.

3-543-క.

మానసమున నిలిపిరి త

ధ్యానాస్పదుడైన వానిఁ దత్త్వజ్ఞులకుం

గాన నగువాని భక్తజ

నానందకరైక మూర్తి నలరిన వానిన్.

టీకా:

మానసమునన్ = మనసులలో; నిలిపిరి = స్థిరపరచుకొనిరి; తత్ = వారి; ధ్యాన = ధ్యానమే;
ఆస్పదుడు = నివాసముగా కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; వానిన్ = వానిని; తత్త్వజ్ఞులు = తత్త్వజ్ఞానము
కలవారు; కున్ = కు; కానన్ = చూచుటకు; అగు = అయ్యే; వానిన్ = వానిని; భక్త = భక్తులు ఐన; జన
= జనులకు; ఆనంద = ఆనందమును; కర = చేయుటయే; ఏక = సర్వమైన; మూర్తిన్ =
స్వరూపముతో; అలరిన = ఒప్పిన; వానిన్ = వానిని;

భావము:

ధ్యానించేవారికి మాత్రమే వశమయ్యేవాడూ, తత్త్వజ్ఞులకు దర్శన మిచ్చేవాడూ, భక్తులైన వారికి
బ్రహ్మానందాన్ని ప్రసాదించే స్వరూపం కలవాడూ అయిన ఆ పరాత్పరుణ్ణి మునీశ్వరులు తమ
మనస్సులలో నిలుపుకున్నారు.

తృతీయ స్కంధము : సనకాదుల హరి స్తుతి

3-544-వ.

మఱియుం; జక్షురింద్రియగ్రాహ్యం బగు దివ్యమంగళవిగ్రహంబు ధరియించి యున్న పురుషోత్తము
నుదాత్తతేజోనిధిం జూచి సనకాదు లిట్లని స్తుతియించిరి.

టీకా:

మఱియు = ఇంకను; చక్షుః = చూచు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియమునకు; గ్రాహ్యంబు = గ్రహించగలది;
అగు = అయిన; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభప్రదమైన; విగ్రహంబు = స్వరూపము; ధరియించి
= ధరించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పురుషోత్తమున్ = నారాయణుని {పురుషోత్తముడు - పురుషులలో
ఉత్తముడు, విష్ణువు}; ఉదాత్తతేజోనిధిన్ = నారాయణుని {ఉదాత్త తేజోనిధి - గొప్పతేజస్సునకు
నిధివంటివాడు, విష్ణువు}; చూచి = చూసి; సనక = సనకుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; ఇట్లని =
ఈ విధముగ; స్తుతియించిరి = స్తోత్రము చేసిరి.

భావము:

కన్నులకు విందు కావించే దివ్యమంగళ స్వరూపాన్ని ధరించిన ఆ మహానుభావుడు,
పురుషోత్తముడు, అనంత తేజోనిధి అయిన విష్ణువును సనకసనందనాదులు ఇలా
సంస్తుతించారు.

3-545-చ.

"**వన**జదళాక్ష! భక్తజన**వత్స**ల! దేవ! భవత్సుతుండు మ
జ్జనకుడు నైన పంకరుహ**జా**తుడు మాకు రహస్య మొప్పుఁ జె
ప్సన భవదీయ మంగళగ**భీ**రపరిగ్రహ విగ్రహంబు మే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి కృ**తార్థ**ులమై తగ మంటి మీశ్వరా!

టీకా:

వనజదళాక్ష = నారాయణ {వనజ దళాక్షుడు - వనజ (పద్మము) యొక్క దళ (రేకు) వంటి కన్నులు
ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; భక్తవత్సల = నారాయణ {భక్త వత్సలుడు - భక్తుల ఎడ వాత్సల్యముకలవాడు,
విష్ణువు}; దేవ = నారాయణ {దేవుడు - భగవంతుడు, విష్ణువు}; భవత్ = మీకు; సుతుండు =
పుత్రుడు; మత్ = మాకు; జనకుడున్ = తండ్రియు; ఐన = అయిన; పంకరుహజాతుడు =
బ్రహ్మదేవుడు {పంకరుహ జాతుడు - పంకరుహము (పద్మము)నందు పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు};
మాకు = మాకు; రహస్యము = దాచుకొనుటకు; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండునట్లుగా; చెప్పిన = చెప్పినట్టి;
భవదీయ = నీ యొక్క; మంగళ = శుభకరమైన; గభీర = గంభీరమైన; పరిగ్రహ = స్వీకరించిన;
విగ్రహంబున్ = స్వరూపమును; మేము = మేము; అనయంబు = తప్పక; చూడగంటిమి =
చూడగలిగితిమి; కృతార్థులము = ధన్యులము; ఐ = అయ్యి; తగ = చక్కగా; మంటిమి = బతికితిమి;
ఈశ్వరా = నారాయణుడా {ఈశ్వరుడు - ప్రభువు, విష్ణువు}.

భావము:

“పద్మదళాల వంటి నేత్రాలు కలిగినవాడా! భక్తజనులపై వాత్సల్యాన్ని చూపే దేవా! నీ కుమారుడూ, మాకు జనకుడూ అయిన బ్రహ్మదేవుడు మాకు ఉపదేశించిన ఉపాయంతో నీ దివ్య మంగళ స్వరూపాన్ని చూడగలిగాము. ప్రభూ! కృతార్థులమైన మా జన్మ సార్థకమయింది.

3-546-నీ.

దేవ! దుర్జనులకు **భావింప** హృదయ సం-

గతుడవై యుండియు **కానబడవు**

కడగి నీ దివ్యమంగళవిగ్రహంబున-

చేసి సమంచితాశ్రితుల నెల్ల

జేకొని సంప్రీతచిత్తులఁగాజేయు-

దతిశయ కారుణ్యమతిఁ దనర్చి

కమలాక్ష! సర్వలోకప్రజాధిప! భవ-

త్సందర్శనాభిలాషానులాప

3-546.1-తే.

విదిత దృఢభక్తియోగ ప్రవీణు లగుచు

నర్థిమై వీతరాగు లైనట్టి యోగి

జనమనః పంకజాత నిష్కణ్ణమూర్తి

వని యెఱుంగుదురయ్య! నిన్నాత్మ విదులు.

టీకా:

దేవ = నారాయణ {దేవుడు - భగవంతుడు, విష్ణువు}; దుర్జనుల్ = చెడ్డవారి; కున్ = కి; భావింపన్ = పరిశీలించిన; హృదయ = హృదయము; సంగతుడవు = లోపల ఉండువాడవు; ఐ = అయ్య; ఉండియున్ = ఉండినప్పటికిని; కానబడవు = కనబడవు; కడగి = పూని; నీ = నీ; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభప్రథమైన; విగ్రహంబున్ = స్వరూపము; చేసి = వలన; సమంచిత = చక్కటి

పూజనీయులైన; ఆశ్రితులన్ = ఆశ్రితులను; ఎల్లన్ = అందరను; చేకొని = చేపట్టి; సంప్రీతి = సంతృప్తి;
 చిత్తులన్ = మనసుకలవారిని; కాన్ = అగునట్లు; చేయుదు = చేసెదవు; అతిశయ = అత్యధికమైన;
 కారుణ్య = దయగల; మతిన్ = మనసుతో; తనర్చి = విజృంభించి; కమలాక్ష = నారాయణ
 కమలాక్షుడు - కమలముల వంటి కన్నులున్నవాడు, విష్ణువు; సర్వలోకప్రజాధిప = నారాయణ
 సర్వలోకప్రజాధిపుడు - సమస్తమైన లోకముల ప్రజలకును ప్రభువు, విష్ణువు; భవత్ = నిన్ను;
 అనుసరణ = అనువర్తించు; అభిలాష = కోరిక; అనులాప = మననము వలని;
 విదిత = స్పష్టమైన; దృఢ = గట్టి; భక్తియోగ = భక్తియోగమున; ప్రవీణులు = మిక్కిలినేర్చుకలవారు;
 అగుచున్ = అవుతూ; అర్థిమై = కోరి; వీతరాగులము = వైరాగ్యముకలవారము; ఐనట్టి =
 అయినటువంటి; యోగి = యోగులైన; జన = జనుల యొక్క; మనస్ = మనసు అను; పంకజాతన్
 = పద్మమున; నిషణ్ణమూర్తివి = నివసించువాడవు; అని = అని; యెఱుగుదురు = తెలియుదురు;
 అయ్య = తండ్రి; నిన్ను = నిన్ను; ఆత్మవిదులు = ఆధ్యాత్మికవేత్తలు {ఆత్మవిదులు - పరమాత్మ విద్య
 తెలిసినవారు, ఆధ్యాత్మికవేత్తలు}.

భావము:

దేవా! నీవు దుష్టుల హృదయాలలో ఉండికూడ వారికి కనిపించవు. పట్టుదలతో నీ దివ్యమంగళ
 స్వరూపాన్ని ఆశ్రయించి ఆరాధించేవారిని అంతులేని దయతో చేరదీసి వారి మనస్సులను తృప్తి
 పరుస్తావు. పద్మనయనా! సర్వలోకాధిపతీ! నిన్ను చూడాలనే కోరిక కలగడం వల్లా, నీ గురించి
 చెప్పుకొనడం వల్ల, సుస్థిరమైన భక్తియోగంలో నిష్ణాతులైన ఆత్మవిదులైనవారు రాగద్వేషాలు
 తొలగించుకున్నట్టి యోగిజనుల మనస్సులనబడే పద్మాలలో నీవు కూర్చుని ఉంటావని
 తెలుసుకుంటారు.

3-547-క.

యుక్తిం దలఁప భవద్వ్యతి

రిక్తము లైనట్టి యితర దృఢకర్మంబుల్

ముక్తిదము లయిన నీ పద

భక్తులు తత్కర్మములను బ్రాప్తింప రిలన్.

టీకా:

యుక్తిన్ = తగినట్లుగా; తలంప = పరిశీలించి చూసిన; భవత్ = నీకంటెను; వ్యతిరిక్తములు = వేరైనవి; ఐనట్టి = అయినటువంటి; ఇతర = ఇతరమైన; దృఢ = గట్టి; కర్మంబులు = కర్మములు; ముక్తిదములు = ముక్తిని చేకూర్చునవి; అయిన = అయినట్టి; నీ = నీయొక్క; పద = పాదముల; భక్తులు = భక్తులు; తత్ = ఆ; కర్మములను = కర్మములను; పాటింపరు = చేయరు; ఇలన్ = ఈ భూమిపైన.

భావము:

నీ పాదాలపై మనస్సు లగ్నం చేసిన భక్తులు నీ భక్తికి వ్యతిరేకమైన ఇతర ముఖ్యమైన కార్యాలు ముక్తినిచ్చేవైనా వాటిని పాటింపరు.

3-548-ఉ.

కావున గీర్తనీయ గతకల్మష మంగళ తీర్థ కీర్తి సు
శ్రీవిభవప్రశస్త సుచరిత్రుడ వైన భవత్పదాబ్జ సే
వావిమలాంతరంగ బుధవర్గ మనర్గళభంగి నన్యమున్
భావమునం దలంచునె కృపాగుణభూషణ! పాపశోషణ!

టీకా:

కావున = అందుచేత; గీర్తనీయ = స్తుతించదగ్గ; గత = పోగొట్టబడిన; కల్మష = పాపములు; మంగళ = శుభకరమైన; తీర్థ = పావనకరమైన; కీర్తి = యశస్సు; సుశ్రీ = మంచిసౌభాగ్యము; విభవ = వైభవములతో; ప్రశస్త = గొప్ప; సుచరిత్రుడవు = మంచి చరిత్ర గలవాడవు; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; అబ్జ = పద్మముల {అబ్జము - నీటపుట్టినది, పద్మము}; సేవా = సేవించు; విమల = నిర్మలమైన; అంతరంగ = మనసులు కల; బుధ = జ్ఞానుల; వర్గము = సముదాయము; అనర్గళ = ఎడతెగని; భంగిన్ = విధముగ; అన్యమున్ = ఇతరమైన; భావమునన్ = మనసులో; తలంచునె = తలుస్తారా ఏమి; కృపాగుణభూషణ = నారాయణ {కృపా గుణ

భూషణుడు - దయాగుణమే అలంకారముగ కలవాడు, విష్ణువు); పాపశోషణా = పాపములను పోగొట్టువాడు.

భావము:

దయాగుణమే అలంకారంగా గలవాడా! పాపాలను తొలగించేవాడా! పొగడ దగినదీ, దోషాలు లేనిదీ, శుభగుణాలకు కాణాచియైనదీ, గొప్ప కీర్తిచేత విరాజిల్లేదీ అయిన పవిత్రమైన చరిత్ర కలవాడవు. నీ పాదపద్మాల సేవచేత నిర్మలమైన మనస్సు కల మహానుభావులు ఇతర విషయాలను భావించరు.

3-549-చ.

పరమతపో విధూత భవపాపులమై చరియించు మాకు నేఁ

డరయ భవత్పదాశ్రితుల నల్లి శపించిన భూరి దుష్కృత

స్ఫురణ నసత్పథైక పరిభూతులమై నిజధర్మహానిగా

నిరయము నొందఁగావలసె నేరము వెట్టక మమ్ముఁ గావవే.

టీకా:

పరమ = ఉత్తమమైన; తపస్ = తపస్సువలన; విధూత = పోగొట్టబడిన; భవ = సాంసారిక;
పాపులము = పాపములు కలవారము; ఐ = అయ్యి; చరియించు = వర్తించుచుండు; మాకున్ =
మాకు; నేడు = ఈరోజు; అరయ = చూడగా; భవత్ = నిన్ను; ఆశ్రితులన్ = ఆశ్రయించిన వారిని; అల్లి
= కోపించి; శపించిన = శాపము పెట్టిన; భూరి = అతిమిక్కిలి; దుష్కృత = చెడ్డపనిగా; స్ఫురణన్ =
వ్యక్తమగుచున్న; అసత్ = చెడు; పథ = మార్గములలో; ఏక = ప్రముఖమైనదానిని; పరిభూతులము =
పట్టినవారము; ఐ = అయ్యి; నిజ = స్వీయ; ధర్మ = ధర్మమునకు; హానిగా = కలిగినభంగమువలన;
నిరయమున్ = నరకమును; ఒందన్ = పొంద; వలసె = వలసి వచ్చినది; నేరము = తప్పు; పెట్టక =
పట్టక; మమ్మున్ = మమ్ములను; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

అంతులేని తపస్సు చేసి సాంసారిక పాపాలను పోగొట్టుకొని తిరిగే మేము ఈరోజు నీ
పాదదాసులపై కోపించి శపించాము. మహాపాపాన్ని కల్గించే చెడుమార్గంలో అడుగుపెట్టి ధర్మహాని
చేసి నరకానికి పాత్రుల మయ్యాము. మా తప్పు మన్నించి మమ్మల్ని రక్షించు.

3-550-చ.

కరమునురక్తి పట్పదము క్రమసుగంధమరందవాంఛచేఁ

దరమిడి శాతకంటకవృత్తస్ఫుటనవ్యతరప్రసూనమం

జరులను డాయు పోల్కిని భృశంబగు విఘ్నములన్ జయించునీ

చరణసరోజముల్లోలువ సమ్మతి వచ్చితిమయ్య కేశవా!

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ఆపేక్షతో; పట్పదము = తుమ్మెద; క్రమ = కమ్మని; సుగంధ = సువాసన
కల; మరంద = మకరందముపై; వాంఛన్ = కోరికతో; తరమిడి = మధించబడి; శాత = వాడియైన;
కంటక = ముండ్లతో; వృత్త = ఆవరింపబడిన; స్ఫుటత్ = విరబూస్తున్న; నవ్యతర = బాగా తాజా
{నవ్యము - నవ్యతరము - నవ్యతమము}; ప్రసూన = పూల; మంజరులను = గుత్తులను; డాయున్ =
చేరు; పోల్కిన్ = విధముగ; భృశంబు = అధికము; అగు = అయిన; విఘ్నములన్ = విఘ్నములను;
జయించు = జయించునటువంటి; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజముల్ =
పద్మములు {సరోజములు - సరసున జ(పుట్టునవి) ములు}; కొలువన్ = సేవించుటకు; సమ్మతిన్ =
ఇష్టపూర్వకముగా; వచ్చితిమి = వచ్చాము; అయ్య = తండ్రీ; కేశవ = నారాయణ {కేశవ - కేవలము
శుభమైనవాడ, విష్ణువు}.

భావము:

కేశవా! తుమ్మెద కుతూహలంతో కమ్మని మకరందం కోసం వాడిముళ్ళతో కూడిన కొంగ్రొత్త
పూలగుత్తులను సమీపించే విధంగా మిక్కిలి ఆటంకాలను అధిగమించి నీ పాదపద్మాలను
ఆరాధించడానికి వచ్చాము.

3-551-చ.

అలరు భవత్పదాంబుజ యుగార్పితమై పొలుపొందునట్టి యీ

తులసి పవిత్రమైనగతిఁ దోయజనాభ! భవత్కథాసుధా

కలితములైన వాక్కుల నకల్మషయుక్తిని విన్నఁ గర్ణముల్

విలసిత లీలమై భువిఁ బవిత్రములై విలసిల్లు మాధవా!

టీకా:

అలరు = శోభ యుక్తమైన; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అంబుజ = పద్మముల;
యుగ = జంటకు; అర్పితము = అర్పింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; పొలుపొందున్ = ఒప్పారే; అట్టి =
అటువంటి; తులసి = తులసి; పవిత్రము = పవిత్రము; ఐన = అయిన; గతిన్ = విధముగ;
తోయజనాభ = నారాయణ (తోయజ నాభుడు - తోయజము (నీటిలో పుట్టునది, పద్మము) నాభి
(బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు); భవత్ = నీ యొక్క; కథా = కథలు అను; సుధా = అమృతముతో;
కలితములు = కూడినవి; ఐన = అయినట్టి; వాక్కులన్ = పలుకులను; అకల్మష = దోషరహితమైన;
యుక్తిన్ = విధముగ; విన్నన్ = విన్నచో; కర్ణముల్ = చెవులు; విలసిత = విలాసవంతమైన; లీలమై =
లీలవలె; భువిన్ = భూమిపైన; పవిత్రముల్ = పవిత్రమైనవి; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లు = విరాజిల్లును;
మాధవా = నారాయణ.

భావము:

పద్మనాభా! మాధవా! నీ పాదపద్మాలపై సమర్పింపబడి అందాలు చిందే ఈ తులసి పవిత్రమైనట్లు
నీ కథామృతంతో కూడిన మాటలను ఎటువంటి కల్మషం లేకుండా విన్నట్టి మా చెవులు పవిత్రాలై
విలసిల్లుతాయి.

3-552-చ.

మహిత యశోవిలాసగుణమండన! సర్వశరణ్య! యింద్రియ

స్పృహలకుఁ గానరాక యతఁకుసుమద్యుతిఁ నొప్పుచున్న నీ

సహజ శరీర మిప్పుడు భృశంబుగఁ జూచి మదీయ దృక్కు లిం

దహా కృతార్థతం బొరసె నచ్యుత! మ్రొక్కెద మాదరింపవే."

టీకా:

మహితయశోవిలాసగుణమండన = నారాయణ {మహిత యశో విలాస గుణ మండనుడు - గొప్ప కీర్తితో విరాజిల్లు గుణములతో ప్రసిద్ధమైనవాడు, విష్ణువు}; సర్వశరణ్య = నారాయణ {సర్వశరణ్యుడు - సర్వలకును శరణ్యమైనవాడు, విష్ణువు}; ఇంద్రియ = ఇంద్రియము లందు; స్వహలు = ఆసక్తి కలవారి; కున్ = కి; కానరాక = కనిపించక; అతసీ = నల్ల అవిసె; కుసుమ = పుష్పము; ద్యుతిన్ = కాంతితో; ఒప్పుచున్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ యొక్క; సహజ = సహజసిద్ధమైన; శరీరమున్ = శరీరమును; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; భృశంబుగన్ = బాగుగా; చూచి = చూసి; మదీయ = మా యొక్క; దృక్కులు = చూపులు; ఇందు = దీనిలో; అహహా = ఓహో; కృతార్థతన్ = సార్థక్యమును; పొరసెన్ = పొందినవి; అచ్యుత = నారాయణ {అచ్యుత - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; ఆదరింపవే = ఆదరింపుము.

భావము:

మహనీయమైన కీర్తియొక్క విలాసంచేత ప్రకాశించే సుగుణాలు కలవాడా! అందరికీ ఆశ్రయింప దగినవాడా! అచ్యుతా! పంచేంద్రియాలకు లొంగినవారికి కనిపించక నల్ల అవిసె పూవుల కాంతితో ఒప్పే నీ సహజ స్వరూపాన్ని ఇప్పుడు మేము సంతృప్తిగా చూసి మా కన్నులు ధన్యతను పొందాయి. నీకు మ్రొక్కిన మమ్మల్ని ఆదరించు.

3-553-క.

అని సనకాదులు దత్పద

వనజములకు మ్రొక్కి భక్తివశమానసులై

వినిపించిన గోవిందుఁడు

మునివరులం జూచి పలికె ముదితాత్ముండై.

టీకా:

అని = అని; సనక = సనకుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; తత్ = ఆతని; పద = పాదములు అనెడి;
వనజముల్ = పద్మముల {వనజము - వనము (నీటి)లో జము(పుట్టునవి), పద్మము}; కున్ = కు;
మ్రొక్కి = నమస్కరించి; భక్తి = భక్తికి; వశమానసులు = వశమైన మనసు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
వినిపించిన = పలికిన; గోవిందుడు = నారాయణ {గోవిందుడు - గో(జీవుల)కు ఒడయుడు,
విష్ణువు}; ముని = మునులలో; వరులన్ = శ్రేష్ఠులను; చూచి = చూసి; పలికె = పలికెను; ముదిత =
సంతోషించిన; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఈ.

భావము:

అని ఈ విధంగా సనక సనందనాదులు శ్రీహరి పాదపద్మాలకు మ్రొక్కి భక్తితో పరవశమైన
మనస్సు కలవారై విన్నవించారు. గోవిందుడు సంతోషించి ఆ మునీశ్వరులను చూసి ఇలా
అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మణ ప్రశంస

3-554-వ.

"ఈ యిరువురు జయవిజయాభిధానంబులు గల మదీయ ద్వారపాలకులు వీరు మిమ్ముం
గైకొనక మదీయాజ్ఞాతిక్రమణు లయి చేసిన యపరాధంబునకుఁ దగిన దండంబు గావించితిరి;
అది నాకు నభిమతం బయ్యె; అదియునుం గాక భృత్య వర్గంబు సేయు నపరాధంబు
స్వామిదియ; కాన యీ తప్పునకు మాననీయుండ నైన నన్ను మన్నించి ప్రసన్ను లగుదురు గాక"
యని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇరువురు = ఇద్దరు; జయ = జయుడు; విజయ = విజయుడు అను; అభిధానంబులు = పేర్లు; కల =
కలిగిన; మదీయ = నా యొక్క; ద్వారపాలకులు = గుమ్మాల దగ్గరి కాపాలాదారులు; వీరు = వీరు;
మిమ్మున్ = మిమ్ములను; కైకొనక = లక్ష్య పెట్టక; మదీయ = నా యొక్క; ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞను;

అతిక్రమణులు = దాటినవారు; అయి = అయ్యి; చేసిన = చేసినట్టి; అపరాధంబునన్ = తప్పు; కున్ = కి; తగిన = తగినట్టి; దండంబున్ = శిక్షను; కావించితిరి = వేసితిరి; అది = అది; నాకు = నాకు; అభిమతంబు = అంగీకారము; అయ్యె = అయినది; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; భృత్యు = పరిచారకుల; వర్గంబు = సమూహము; చేయు = చేయునట్టి; అపరాధంబున్ = తప్పుకూడ; స్వామిదియ = స్వామిదే; కాన = కనుక; ఈ = ఈ; తప్పునన్ = తప్పు; కున్ = కు; మాననీయుండను = మన్నించదగినవాడను; ఐన = అయినట్టి; నన్ను = నన్ను; మన్నించి = మన్నించి; ప్రసన్నులు = దయగలవారు; అగుదురుగాక = కావలసినది; అని = అని; వెండియ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

"ఈ ఇద్దరు జయుడు, విజయుడు అనే పేర్లు కల నా ద్వారపాలకులు. వీరు మిమ్మల్ని లెక్కచేయక, నా ఆజ్ఞను అతిక్రమించి చేసిన నేరానికి మీరు తగిన శిక్ష విధించారు. అది నాకు ఇష్టమే. అంతేకాక సేవకులు చేసే అపరాధం యజమానిదే అవుతుంది. కాని ఈ తప్పుకు మాననీయుడినైన నన్ను మన్నించి దయచూపండి. అంతేకాక..." అంటూ శ్రీహరి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-555-చ.

"తనువునఁబుట్టినట్టి బెడిదంబగు కుష్టుమహాగదంబుచే
వనరి తదీయచర్మము వివర్ణతనొందినరీతి భృత్యులొ
ప్రనిపనిసేసినన్ విభులు బంధురచారుయశంబుఁబేరుఁబెం
పునుజెడిపోయి దుర్యశముబొందుచునుందురు విష్టపంబులన్

టీకా:

తనువునన్ = శరీరమున; పుట్టిన = పుట్టిన; అట్టి = అటువంటి; బెడిదంబున్ = భయంకరమైనది; అగు = అయిన; కుష్టు = కుష్టు అను; మహా = పెద్ద; గదంబు = వ్యాధి; చేన్ = చేత; వనరి = బాధింపడి; తదీయ = వాని; చర్మము = చర్మము; వివర్ణత = రంగువెలసిపోవుటను; ఒందిన = పొందిన; రీతి = విధముగ; భృత్యులు = సేవకులు; ఒప్పని = కూడని; పని = పని; చేసినన్ = చేసినచో; విభులు = యజమానులు; బంధుర = శ్రేష్ఠహెచ్చైన; చారు = చక్కటి; యశంబున్ = కీర్తియు; పేరున్ = పేరు;

పెంపున్ = ప్రతిష్ఠలును; చెడిపోయి = పాడైపోయి; దుర్మశమున్ = అపకీర్తిని; పొందుచున్ = పొందుచు; ఉందురు = ఉంటారు; విష్టపంబులన్ = లోకములందు.

భావము:

"శరీరంలో పుట్టిన భయంకరమైన కుష్ఠరోగంచేత చర్మం చెడిపోయి రంగు మారే విధంగా సేవకులు చేసే చెడ్డ పనులు యజమానుల గొప్ప కీర్తిని, పేరుప్రతిష్ఠలను పోగొడతాయి. వారికి లోకంలో చెడ్డపేరు వస్తుంది.

3-556-చ.

అలవడ నాకు మీవలన నబ్బిన తీర్థ సుకీర్తనీయ స
లలిత వినిర్మలామృత విలాస యశో విభవాభిరామమై
వెలయు వికుంఠనామ మపవిత్ర మనశ్శ్వపచాధమాది లో
కుల చెవి సోకక దత్తణమ కోరి పవిత్రులఁ జేయు వారలన్.

టీకా:

అలవడ = సిద్ధముగ; నాకు = నాకు; మీ = మీ; వలన = వలన; అబ్బిన = లభించిన; తీర్థ = పావనమైన; సుకీర్తనీయ = మంచిగ స్తుతింపదగిన; సత్ = మంచి; లలిత = అందమైన; వినిర్మల = బాగా స్వచ్ఛమైన; అమృత = అమృతము వంటి; విలాస = శోభ కలిగిన; యశో = కీర్తియు; విభవ = వైభవములతో; అభిరామము = ఒప్పారుచున్నది; ఐ = అయ్యి; వెలయు = విలసిల్లు; వికుంఠ = వికుంఠుడు అను; నామము = పేరు; అపవిత్ర = అపవిత్రమైన; మనస్ = మనసు కలవారు; శ్వపచ = అపరిశుభ్రులు {శ్వపచ - కుక్క మాంసము తినువారు, అపరిశుభ్రులు}; అధమ = నీచులు; ఆది = మొదలగు; లోకుల = జనుల యొక్క; చెవి = చెవి; సోకన్ = తగిలిన; దత్తణమ = వెంటనే; కోరి = ఇచ్చించి; పవిత్రులన్ = పవిత్రమైనవారినిగా; చేయు = చేయును; వారలన్ = వారిని.

భావము:

మీవల్ల నాకు లభించిన పుణ్యక్షేత్రం ఈ వైకుంఠం. ఇది ఎంతో పవిత్రమై, పొగడదగినదై, సుందరమై, అమృతమయమై, కీర్తివైభవంతో శోభిస్తూ అలరారుతున్నది. ఇది తన పేరు విన్నవారిని ఎటువంటి అపవిత్రులనైనా, కుక్క మాంసం తినే శ్వపచులనైనా పవిత్రులను చేస్తుంది.

3-557-తే.

అట్టి నేను దలంప మీ యట్టి సాధు

జనుల కపకార మర్థిఁ జేసిన మదీయ

బాహుసము లైనఁ ద్రుంతు నుత్సాహలీల

నన్ను నితరుల మీ మ్రోల నెన్న నేల?

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నేను = నేను; తలంప = పరిశీలించిన; మీ = మీ; అట్టి = లాంటి; సాధు = సాధుస్వభావులైన; జనుల్ = జనుల; కున్ = కు; అపకారము = కీడు; అర్థిన్ = కోరి; చేసిన = చేసినట్టి; మదీయ = నా యొక్క; బాహు = చేతులకు; సముల్ = సమానమైనవారు; ఐనన్ = అయినప్పటికి; త్రుంతును = ఖండింతును; ఉత్సాహ = వీరత్వపు; లీలన్ = విధముగ; అన్నన్ = అంటే; ఇతరులన్ = మిగతావారి గురించి; మీ = మీ; మ్రోలన్ = ముందర; ఎన్నన్ = ఎంచి చూచుట; ఏలన్ = ఎందులకు.

భావము:

అటువంటి నేను మీవంటి సాధుజనులకు అపకారం చేసినవారు నాకు బాహువులవంటి వారైనా ఖండించడానికి వెనుకాడను. ఇంక ఇతరులను మీముందు లెక్కచేయడ మెక్కడిది?

3-558-క.

ధర్మణిసురోత్తమసేవా

ప్రతిలబ్ధం బయిన యట్టి పాతక నాశం

కర నిఖిలభువన పూత

స్ఫురితాంఘ్రిసరోజ తోయములు గల నన్నున్.

టీకా:

ధరణీసుర = బ్రహ్మాణులలో {ధరణీసురులు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; ఉత్తమ = ఉత్తముల;
సేవా = సేవించుటవలన; పరి = చక్కగా; లబ్ధ = లభించినది; అయిన = అయిన; అట్టి = అటువంటి;
పాతక = పాపములను; నాశంకర = నాశనము చేయునట్టి; నిఖిల = సమస్తమైన; భువన =
లోకములను; పూత = పవిత్రముచేయునట్టి; స్ఫురితన్ = ఉద్భవించినట్టి; అంఘ్రి = పాదములు
అనెడి; సరోజ = పద్మముల {సరోజము - సరసున జము (పుట్టినది), పద్మము}; తోయము = గంగ;
కల = ఉన్నట్టి; నన్నున్ = నన్ను.

భావము:

సకల పాపములను శమింపజేయ గలది, సమస్త లోకాలను పవిత్రం జేయగలది అయిన గంగకు
జన్మస్థానమైనట్టివి మఱియు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులను సేవించుట వలన లభించెడివి అయిన నా
పాదపద్మ యుగము కలిగిన నన్ను...

3-559-క.

అలఘుమతి విరక్తునిఁగాఁ

తలఁపక నిజ శుభ కటాక్ష దామక కలితా

ఖిల సంపద్విభవశ్రీ

లలనారత్నం బురస్థులంబును జెందెన్.

టీకా:

అలఘు = గొప్ప; మతిన్ = మనసుతో; విరక్తునిన్ = వైరాగ్యము కలవాని; కాన్ = అగునట్లు; తలపక
= అనుకోకుండా; నిజ = తన; శుభ = శుభకరమైన; కటాక్ష = కటాక్షము అను; దామక =
పుష్పమాలల; కలిత = కలిగి; అఖిల = సమస్తమైన; సంపత్ = సంపదలతోను; విభవ =

వైభవములతోను కూడిన; శ్రీ = లక్ష్మీదేవి అను; లలనా = స్త్రీలలో; రత్నంబున్ = రత్నమువంటిది; ఉరః = వక్ష; స్థలంబునున్ = స్థలమును; చెందెన్ = చేరినది.

భావము:

విరక్తునిగా తేలికగా భావింపక, శుభకరాలైన తన కటాక్షాలనే పూలదండలతో సకల సంపదల వైభవం కలిగిన లక్ష్మీ నా వక్షస్థలాన్ని అలంకరించింది.

3-560-చ.

క్రతువులు సేయుచో శిఖిముఖంబున వేలుచు నట్టి తద్భ్రత
ప్లుత చరుభక్షణన్ ముదముఁ బొందదు నిస్సహధర్మమార్గ సం
గతుఁడగు భూసురోత్తము ముఖంబున వేడ్క భుజించు నయ్యవి
స్త్రుతకబళంబునన్ మనము తృప్తి వహించినరీతి నిచ్చలున్

టీకా:

క్రతులు = యజ్ఞములు; చేయుచోన్ = చేయుటవలన; శిఖి = అగ్ని యొక్క; ముఖంబునన్ = నోటి
యందు; వేలుచున్ = హోమము చేయబడే; అట్టి = అటువంటి; తత్ = ఆ; ప్లుత = నేతులలో; ప్లుత =
తేలుచున్న; చరు = హవ్యమును; భక్షణన్ = తినుట యందు; ముదమున్ = సంతోషమును;
పొందదు = కలుగదు; నిస్సహ = ప్రయత్న రహితముగ; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గ = మార్గమును;
సంగతుడు = కూడి ఉండువాడు; అగు = అయిన; భూసుర = బ్రాహ్మణులలో భూసురులు -
భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు; ఉత్తమ = ఉత్తమమైన వారి; ముఖమునన్ = నోటి యందు;
వేడ్కన్ = వేడుకగా; భుజించు = తినుచున్న; ఆ = ఆ; అవిస్త్రుత = చిన్న {అవిస్త్రుతము - విస్త్రుతము
(పెద్దది) కానిది, చిన్నది}; కబళంబునన్ = ముద్దచేత; మనము = (నా)మనసు; తృప్తిన్ = సంతృప్తి;
వహించిన = పడిన; రీతిన్ = విధముగ; నిచ్చలున్ = ఎప్పటికిని.

భావము:

ఆశలు లేనివాడై ధర్మమార్గంలో సంచరించే బ్రాహ్మణోత్తముడు తినే చిన్న అన్నంముద్ద వల్ల నా మనస్సుకు కలిగే సంతృప్తి యజ్ఞయాగాలలో నేతిలో ముంచి అగ్నిముఖంగా వ్రేల్చబడే హవిస్సును అందుకొని ఆరగించేటప్పుడు కూడా కలుగదు.

3-561-సీ.

సతతంబు నప్రతిహత యోగమాయా వి-

భూతిచేబ్రఖ్యాతిఁ బొందు నేను

నే మహీసురుల సమిధ నిర్మలపాద-

నలిన రజోవితానములు భక్తి

హాటకనవరత్నకోటీరమునఁ దాల్చు-

నట్టి నా చరణాంబుజాంబువులను

దవిలి ధరించి సద్యఃపవిత్రాత్ము లై-

రర్థిఁ జంద్రావతం సాది దేవ

3-561.1-తే.

చయము లెవ్వఁడు బ్రాహ్మణజనులు దమకు

నపకృతుల్ సేసిరేని మాటలుగఁ డతఁడు

విప్రులను నన్నుఁగాఁగ భావించు నతఁడు

ధర్మపద్ధతి నా ప్రియతముఁడు వాఁడు.

టీకా:

సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; అప్రతిహత = తిరుగులేని; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క;

విభూతి = వైభవము; చేన్ = చేత; ప్రఖ్యాతిన్ = గొప్పకీర్తిని; పొందు = పొందే; నేనున్ = నేను; ఏ = ఏ;

మహీసురుల = బ్రాహ్మణుల యొక్క; సమిధ = పరిశుద్ధమైన; నిర్మల = నిర్మలమైన; పాద =

పాదముల వలన; నలిన = నలిగిన; రజన్ = ధూళి; వితానములు = సమూహములను; భక్తిన్ =

భక్తితో; హాటక = బంగారమున; నవరత్న = నవరత్నములు తాపిన; కోటీరమున = కిరీటమున;
 తాల్తున్ = ధరింతును; అట్టి = అటువంటి; ఆ = ఆ యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అంబుజ =
 పద్మముల యందలి; అంబువులను = జలములను; తవిలి = ఆసక్తితో; ధరించి = ధరించి; సద్యః =
 వెంటనే; పవిత్రాత్ములు = పవిత్రమైనవారు; ఐరి = అయ్యిరి; అర్థి = కోరి; చంద్రావతంస = శివుడు
 {చంద్రావతంసుడు - చంద్రుని సిగబంతిగా కలవాడు, శివుడు.}; ఆది = మున్నగు; దేవ = దేవతల;
 చయములన్ = సమూహములో; ఎవ్వాడు = ఎవరైతే;
 బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులైన; జనులు = జనులు; తమ = తమ; కున్ = కి; అపకృతుల్ = అపకారములు;
 సేసిరేని = చేసినట్లయితే; మాటు = తిరిగు; అలుగడు = కోపింపరో; అతడు = అతడు; విప్రులను =
 బ్రాహ్మణులను; నన్నున్ = నేనే; కాన్ = అగునట్లు; భావించున్ = అనుకొనునో; అతడు = అతడు;
 ధర్మ = ధర్మమైన; పద్ధతిన్ = విధానములో; నా = నా యొక్క; ప్రియతముడు = అత్యంత ఇష్టుడు
 {ప్రియుడు - ప్రియతరుడు - ప్రియతముడు}; వాడు = వాడు.

భావము:

ఎదురులేని యోగమాయావైభవంతో ఎల్లప్పుడూ ప్రసిద్ధుడనైన నేను బ్రాహ్మణుల పవిత్రమైన
 పాదపద్మ పరాగాలను భక్తితో నా నవరత్న ఖచిత సువర్ణ కిరీటంపై ధరిస్తాను. అటువంటి నా
 పాదపద్మాలలో జన్మించిన గంగాజలాన్ని తలపై ధరించి శివుడు మొదలైన దేవతలు వెంటనే
 పవిత్రులవుతున్నారు ఎవడైతే బ్రాహ్మణులు తనకు అపకారం చేసినా తిరిగి కోపగించడో, ఎవడైతే
 బ్రాహ్మణులను నన్నుగా భావిస్తాడో అటువంటివాడు ధర్మానుసారంగా నాకు మిక్కిలి
 ఇష్టమైనవాడు.

3-562-ఉ.

గోవితతిన్ ధరాదివిజక్రోటిని నన్నును దీనవర్గమున్

వావిరి భేదబుద్ధిఁ గనువార లధోగతిఁ బొంద నందు నా

శీవిషరోషవిస్ఫురణజెంది కృతాంత భటుల్ మహోగ్ర గృ

ధ్రావలివోలెఁ జంచువుల నంగము లుద్ధతిఁ జింతు రెప్పుడున్.

టీకా:

గో = ఆవుల; వితతిన్ = మందను; ధరాదివిజ = బ్రాహ్మణుల {ధరాదివిజలు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; కోటిని = సమూహమును; నన్నునున్ = నన్నూ; దీన = దీనుల; వర్గమున్ = సమూహమును; వావిరి = అధికముగ; భేద = వేరైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; కను = చూచు; వారలు = వారు; అధోగతిన్ = నాశమును; పొందన్ = పొందగ; అందు = అంత; ఆశీవిష = కోరికలలో విషము ఉండే పాముల; రోష = క్రోధము; విస్ఫురణన్ = వెలిబుచ్చుటను; చెంది = కలిగి; కృతాంతభటుల్ = యమభటులు; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; గృధ్రా = గద్దల; ఆవలి = గుంపు; పోలెన్ = వలె; చంచువులన్ = ముక్కులతో; అంగములున్ = దేహవయవములను; ఉద్ధతిన్ = ఉద్ధృతముగ; చింతురు = చించివేయురు; ఎప్పుడును = సతతమూ;

భావము:

ఎవరైతే గోవులను, బ్రాహ్మణులను, నన్ను, దీనజనులను భేదభావంతో చూస్తారో వారు అధోగతి పాలవుతారు. వారిని యమభటులు త్రాచుపాములవలె, భయంకరమైన గద్దలవలె రోషంతో ముక్కులతో చీల్చుతారు.

3-563-చ.

ధరణీసురోత్తముల్ బహువి**ధం**బులఁ దమ్ముఁ బరాభవించినన్

దరహాసితాస్యలై యతి ము**దం**బున నిచ్చలుఁ బూజసేయుచున్

సరస వచోవిలాసముల **స**న్నతిసేయుచుఁ దండ్రి నాత్మజుల్

కర మనురక్తిఁ బిల్చుగతిఁ **రై**కొని పిల్చిన వారు నా సముల్.

టీకా:

ధరణీసురోత్తముల్ = బ్రాహ్మణులు {ధరణీ సురోత్తములు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; బహు = అనేక; విధంబులన్ = రకములుగా; తమ్మున్ = తమను; పరాభవించినన్ = అవమానించినను; దరహాసిత = చిరునవ్వు కల; ఆస్యలు = మోము కలవారు; ఐ = అయ్యి; అతి = మిక్కిలి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; నిచ్చలున్ = నిత్యము; పూజ = పూజ; చేయుచున్ = చేస్తూ; సరస

= సరసమైన; వచో = మాటల; విలాసములన్ = విలాసములతో; సన్నుతిన్ = స్తుతులు; చేయుచున్
= చేస్తూ; తండ్రిన్ = తండ్రిని; ఆత్మజుల్ = పిల్లలు; కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ప్రేమతో; పిల్చు =
పిలిచే; గతిన్ = విధమును; కైకొని = స్వీకరించి; పిల్చినన్ = పిలువగా; వారు = వారు; నా = నాకు;
సముల్ = సమానులు.

భావము:

బ్రాహ్మణోత్తములు ఎన్ని విధాలుగా తమను అవమానించినా చిరునవ్వుతోను సంతోషంతోను
నిత్యం వారిని పూజిస్తూ, తండ్రిని కన్నకొడుకులు అనురాగపూర్వకంగా పిలిచే విధంగా
మంచిమాటలతో వారిని గౌరవిస్తూ పిలిచేవారు నాతో సమానులౌతారు.

3-564-క.

వినుఁ డయ్యనఘచరితుల

కనయముఁ బ్రియతముడ నగుచు నమ్ముడువోదున్

మును నన్ను భృగువు దన్నినఁ

గనలక పరితోషవృత్తి కైకొంటిఁ గదే.

టీకా:

వినుడు = వినండి; ఆ = ఆ; అనఘ = పుణ్య; చరితుల = వర్తనుల; కున్ = కు; అనయమున్ =

ఎల్లప్పుడును; ప్రియతముడన్ = మిక్కిలి ప్రీతి పాత్రుడను {ప్రియుడు - ప్రియతరుడు -

ప్రియతముడు}; అగుచున్ = అవుతూ; అమ్ముడువోదున్ = స్వంతమై పోవుదును; మును =

పూర్వము; నన్ను = నన్ను; భృగువు = భృగుమహర్షి; తన్నినన్ = (కాలితో) తన్నినప్పటికిని; కనలక =

కోపగింపక; పరితోష = సంతోష పూర్వక; వృత్తిన్ = విధానమున; కైకొంటిన్ = తీసుకొంటిని; కదే =

కదా.

భావము:

వినండి. అటువంటి పుణ్యాత్ములకు నేను ఎప్పుడూ ప్రీయతముడనై అమ్ముడుపోతూ ఉంటాను. పూర్వం భృగుమహర్షి నన్ను తన్నినా కోపించకుండా మిక్కిలి సంతోషంతో ఆదరించాను కదా!

3-565-సీ.

పొలుచు నా మానసాంభోజాత భావంబు-

దెలియంగలేక యుద్వృత్తు లగుచుఁ

గడఁగి నా యానతిఁ గడచినఁ దద్దోష-

ఫలము వీరలకు సంప్రాప్త మయ్యె

మునులార! నా చిత్తమున నున్న నీతియు-

నిట్టిద భూమిపైఁ బుట్టి వీర

లచిరకాలమున నా యంతికంబున కోలి-

నరుదెంచునట్లుగా ననుమతింప

3-565.1-తే.

వలయు"నని యమ్ముకుందుడు వలుకుటయును

విని మనంబున సనకాది మునివరేణ్యు

లమ్మహాత్ముని మృదుల భాషామృతంబుఁ

దవిలి క్రొలియు రోష సంద్రష్టు లగుచు.

టీకా:

పొలుచు = ప్రకాశించు; నా = నా యొక్క; మానస = మానసము అను; అంభోజాత =

పద్మమునందలి (అంభోజాతము -నీటిలో జాతము (పుట్టినది), పద్మము); భావంబు =

అభిప్రాయమును; తెలియంగ = తెలిసికొన; లేక = లేకపోవుటచే; ఉత్ = మిడిసిపడు; వృత్తులు =

వర్తనలు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; కడగి = చివరకు; నా = నా యొక్క; ఆనతిన్ = ఆజ్ఞను;

కడచినన్ = దాటినట్టి; తత్ = ఆ; దోష = తప్పు యొక్క; ఫలమున్ = ఫలితము; వీరల = వీరి; కున్ =

కి; సంప్రాప్తము = చక్కగ కలిగినది; అయ్యెన్ = అయినది; మునులార = మునులూ; నా = నా
యొక్క; చిత్తమునన్ = మనసులో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీతియున్ = న్యాయము కూడ; ఇట్టిద =
ఇటువంటిదే; భూమి = భూమి; పైన్ = మీద; పుట్టి = పుట్టి; వీరలు = వీరు; అచిర = కొద్ది {అచిర -
ఎక్కువ కానిది, కొద్ది}; కాలమునన్ = కాలములోనే; నా = నా యొక్క; అంతికంబునన్ =
సమీపమున; కున్ = కి; ఓలీన్ = సురక్షితముగ; అరుగుదెంచున్ = తిరిగివచ్చు; అట్లుగా =
విధముగా; అనుమతింపన్ = అంగీకరింప; వలయున్ = వలసినది; అని = అని;
ఆ = ఆ; ముకుందుడు = విష్ణుమూర్తి; పలుకుటయును = చెప్పుటను; విని = విని; మనంబునన్ =
మనసులో; సనక = సనకుడు; ఆది = మొదలగు; ముని = మునులలో; వరేణ్యుల్ = శ్రేష్ఠులు; ఆ = ఆ;
మహాత్మునిన్ = మహాత్ముడిని; మృదుల = మృదువైన; భాషా = పలుకులు అను; అమృతంబున్ =
అమృతమును; తవిలి = ఆసక్తిగా; క్రోలియున్ = తాగినప్పటికిని; రోషన్ = రోషముచేత; సందష్టులు =
బాగాకాటువేయబడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

మునులారా! నా హృదయకమలంలోని అభిప్రాయాన్ని వీళ్ళు తెలిసికొనలేక మీ ఆజ్ఞను మీరిన
దోషానికి తగిలఫలాన్ని పొందారు. నా సంకల్పం కూడా ఇదే. వీళ్ళు భూమిపై పుట్టి కొద్దికాలంలోనే
తిరిగి నా సమీపానికి వచ్చేటట్లు అనుమతించండి." అని ఆ ముకుందుడు చెప్పగా విని సనకాది
మునులు అతని సుకుమార వచనామృతాన్ని రుచిచూచి కూడా కోపాన్ని విడువలేనివారై...

3-566-నీ.

మునివరుల్ తమచిత్తములఁ దృష్టిఁబొందక-

పంకజాతాక్షుఁడు వలికినట్టి

పరిమిత గంభీర బహుళార్థ దురవగా-

హములను విస్ఫుర దమృతతుల్య

మాధుర్య సుగుణ సమన్వితములు విని-

ర్లత శబ్దదోష నికాయములును

నైన వాక్యములకు నాత్మలఁ బరితోష-

మంది యుల్లముల నెయ్యమున మనిచె

నొడయఁ డిప్పుడు నందించియో తలంప

నర్థి నిందించియో మత్స్యతైకదండ

మునకు సంకోచ మొందియో యనుచు సంశ

యాత్ము లగుచు వివేకించి యంతలోన.

టీకా:

ముని = మునులలో; వరుల్ = శ్రేష్ఠులు; తమ = తమ యొక్క; చిత్తములన్ = మనసులలో; తృప్తిన్ = తృప్తిని; పొందక = పొందకుండగ; పంకజాతాక్షుడు = నారాయణుడు {పంకజాతాక్షుడు - పంకజాతము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్న వాడు, విష్ణువు}; పలికినన్ = పలికిన; అట్టి = అటువంటి; పరిమిత = చక్కగ మితమైనదియును; గంభీర = లోతైన; బహుళ = అనేక; అర్థ = అర్థములు కలిగి; దురవగాహములను = బోధపరచుకొనుటకు మిక్కిలి కష్టమైనవానినియును; విస్ఫురత్ = విశిష్టముగ స్ఫురించు; అమృత = అమృతముతో; తుల్య = సమానమగు; మాధుర్య = మధురమైనవియును; సుగుణ = సుగుణములు; సమన్వితములు = కలిగినవియును; వినిర్గత = వదలిపోయిన; శబ్ద = శబ్ద; దోష = దోషముల; నికాయమునున్ = సమూహముకలదియును; ఐన = అయినట్టి; వాక్యముల్ = మాటల; కున్ = కు; ఆత్మన్ = మనసులో; పరితోషము = సంతోషము; అంది = పొంది; ఉల్లములన్ = మనసులలో; నెయ్యమునన్ = స్నేహముతో; మనిచెన్ = మన్నించెను; ఒడయుడు = ప్రభువు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నందించియో = సంతోషించియో; తలంపన్ = అలోచించిన; అర్థిన్ = కోరి; నిందించియో = తప్పుపట్టియో; మత్ = మాచే; కృత = చేసిన; ఏక = సమస్త; దండమున్ = దండనమున; కున్ = కు; సంకోచమున్ = సంకోచమును; ఒందియో = పొందియో; అనుచున్ = అనుకొనుచూ; సంశయ = సందేహపడు; ఆత్ములు = మనసుకలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; వివేకించి = పరిశీలించి; అంతలోనన్ = ఇంతలోపల.

భావము:

సనకాది మునిశ్రేష్ఠుల మనస్సులు తృప్తిచెందలేదు. పరిమితంగా, గంభీరంగా, వివిధార్థాలతో అవగాహన కందక అమృతంతో సమానమై మాధుర్యగుణంతో కూడి, దోషరహితమైన ఆ మహావిష్ణువు మాటలకు మనస్సులో సంతోషించి "మన ప్రభువు ఇప్పుడు స్నేహంతో మనలను అభినందిస్తున్నాడో లేక నిందిస్తున్నాడో లేక మనము విధించిన శిక్షకు సంకోచిస్తున్నాడో తెలియదు" అనుకొంటూ వితర్కించుకొని అంతలోనే...

3-567-క.

నలినాక్షుడు దమదెసఁ గృప

గలిగిన భావంబుఁ దెలిసి కౌతుకమొలయం

బులకాంకితాంగులై యు

తృలికన్ హర్షించి నిటలఘటితాంజలులై.

టీకా:

నలినాక్షుడు = నారాయణుడు (నలినాక్షుడు - నలినము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు , విష్ణువు); తమ = తమ; దెసన్ = వైపు; కృపన్ = దయ; కలిగిన = కలిగినట్టి; భావంబున్ = అభిప్రాయమును; తెలిసి = అర్థము చేసుకొని; కౌతుకమున్ = కుతూహలము; ఒలయన్ = పుట్టగా; పులకాకింత = పులకరించిన; అంగులు = దేహములు కలవారు; ఐన = అయ్యి; ఉత్కలికన్ = ఉత్కంఠముతో; హర్షించి = సంతోషించి; నిటల = నుదుట; ఘటిత = ఉంచిన; అంజలులు = చేమోడ్పులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

హరి తమపై దయ కలిగి ఉన్నాడని అర్థం చేసికొని, కుతూహలంతో పులకించిన శరీరాలు కలవారై ఉత్కంఠతో సంతోషించి నుదుట చేతులు జోడించి....

3-568-క.

భరిత నిజ యోగమాయా

స్ఫురణం దనరారు నతివిభూతియు బలముం

బరమోత్కర్షముఁ గల యీ

శ్వరునకు నిట్లనిరి మునులు సద్వినయమునన్.

టీకా:

భరిత = నిండైన; నిజ = తన; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; స్ఫురణన్ = ప్రకటత్వముతో;
తనరారు = విలసిల్లు; అతి = మహా; విభూతి = వైభవము; బలమున్ = బలమును; పరమ =
అత్యధికమైన; ఉత్కర్షమున్ = శైష్ట్యమును; కల = కలిగినట్టి; ఈశ్వరున్ = నారాయణున; కున్ = కి;
ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనిరి = పలికిరి; మునులు = మునులు; సత్ = మంచి; వినయమునన్ =
వినయముతో.

భావము:

స్వయంగా కల్పించుకున్న యోగామాయాప్రభావం వల్ల విలసిల్లే ఐశ్వర్యంతో పరాక్రమంతో
సర్వోత్కృష్టుడైన విష్ణువుతో ఆ మునులు వినయంతో ఇట్లా అన్నారు.

3-569-తే.

"పొలుపు దీపింప నిత్యవిభూతి నాయ

కుడవు భగవంతుడవు ననఘుడవు నీవు

మత్కృతంబిష్ట నీకభిమత మటంటి

వీశ భవదీయ చారిత్ర మైలుఁగఁ దరమె.

టీకా:

పొలుపున్ = చక్కగ; దీపింపన్ = ప్రకాశించు; నిత్య = శాశ్వత; విభూతి = ఐశ్వర్యము కల;
నాయకుడవు = నడిపించువాడవు; భగవంతుడవు = మహిమాన్వితుడవు; అనఘుడవు = దోషము
లేనివాడవు; నీవు = నీవు; మత్ = మాచేత; కృతంబు = చేయబడినది; ఇష్ట = ఇప్పుడు; నీకున్ = నీకు;

అభిమతంబున్ = అంగీకారము; అటన్ = అని; అంటివి = అన్నావు; ఈశ = నారాయణ {ఈశ - ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; భవదీయ = నీ; చారిత్రమున్ = వర్తనలను; ఎటుగన్ = తెలిసికొనుట; తరమే = సాధ్యమా ఏమి.

భావము:

"దేవా! తేజోవంతమైన నిత్యైశ్వర్యం కల నాయకుడవు, భగవంతుడవు, పుణ్యమూర్తివి. మేము చేసిన పని నీకు సమ్మతమే అన్నావు. నీ లీలలు తెలిసికొనడం ఎవరికి సాధ్యం?

3-570-ఉ.

దేవగణాళి కెల్లఁ పర**దే**వతలై తనరారు నట్టి వి

ప్రావలి కాత్మనాయకుడ**వై** పెనుపొందిన నీకు నీ ధరా

దేవత లెల్ల నెన్న నధి**దే**వత లైరఁట యెట్టి చోద్యమో?

దేవ! సమస్తపావన! సు**ధీ**జనతావన! విశ్వభావనా!

టీకా:

దేవ = దేవతలు; గణాళి = సమూహములు; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = సమస్తమునకు; పర = ఉత్తమమైన; దేవతలు = దేవతలు; ఐ = అయ్యి; తనరారున్ = విజృంభించు; అట్టి = అటువంటి; విప్ర = బ్రాహ్మణులు; ఆవలి = సమూహములు; కిన్ = కి; ఆత్మ = స్వంత, మానసిక; నాయకుడవు = నాయకుడవు; ఐ = అయ్యి; పెనుపొందిన = అతిశయించిన; నీకున్ = నీకు; ఈ = ఈ; ధరాదేవతలు = బ్రాహ్మణులు {ధరాదేవతలు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; ఎల్లన్ = అందరును; ఎన్నన్ = ఎంచిచూసిన; అధిదేవతలు = పరదేవతలు; ఐరట = అయినారట; యెట్టి = ఏమి; చోద్యమో = విచిత్రమో కదా; దేవ = నారాయణ; సమస్తపావన = నారాయణ {సమస్త పావనుడు - సమస్తమును పావనము చేయువాడు, విష్ణువు}; సుధీజనతావన = నారాయణ {సుధీజనతావనుడు - సుధీ (మంచి)జనతా (జనుల యొక్క) అవనుడు (రక్షకుడు), విష్ణువు}; విశ్వభావనా = నారాయణ {విశ్వ భావనుడు - విశ్వము అను భావము తానైనవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

దేవా! నీవు పరమపావనుడవు, సాధుజన రక్షకుడవు, సర్వజ్ఞుడవు. దేవతలందరికీ పరదేవతలైన బ్రాహ్మణుల ఆత్మలకు అధినాయుడవైన నీకు ఆ బ్రాహ్మణులే అధిదేవత లైనారట. ఎంత చోద్యం!

3-571-చ.

కమలదళాక్ష! నీవలన **ర**ల్గిన ధర్మము దావకావతా

రముల సురక్షితం బగుఁ ది**రం**బగు నీశ్వర! నిర్వికారత

త్వమునఁ దనర్చు నిన్నరయఁ **ద**త్తలరూపముఁ దత్ప్రధానగో

ప్యము నని పల్కుచుందురు కృ**పా**మయలోచన! పాపమోచనా!

టీకా:

కమలదళాక్షా = నారాయణ {కమల దళాక్షుడు - కమలముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు};
నీ = నీ; వలన = వలన; కల్గిన = కలిగిన; ధర్మము = ధర్మము; తావక = నీ యొక్క; అవతారముల =
అవతారముల వలన; సురక్షితంబున్ = బాగుగా రక్షింపబడినది; అగున్ = అగును; తిరంబు =
స్థిరమైనది; అగు = అగును; ఈశ్వర = నారాయణుని {ఈశ్వరుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు, విష్ణువు};
నిర్వికార = వికారరహితమైన {నిర్వికారము - వికారము (మార్పు) లేనిది}; తత్త్వమునన్ =
లక్షణములతో; తనర్చు = ఉన్నతమైన; నిన్ను = నిన్ను; అరయన్ = పరిశీలించిచూడగా; తత్ = దాని;
ఫల = ఫలితము యొక్క; రూపమున్ = స్వరూపమును; తత్ = దాని; ప్రధాన = ముఖ్య; గోప్యమున్ =
రహస్యము; అని = అని; పల్కుచున్ = అనుచూ; ఉందురు = ఉందురు; కృపామయలోచన =
నారాయణ {కృపా మయ లోచనుడు - కృప (దయ) మయ (తో) కూడిన లోచనుడు (కన్నులు
కలవాడు, విష్ణువు); పాపమోచన = నారాయణ {పాప మోచనుడు - పాపమునుండి మోచనుడు
(ముక్తిని ప్రసాదించువాడు), విష్ణువు}.

భావము:

కమలనయనా! నీవలన ఉద్భవించిన ధర్మం నీ అవతారాల వల్ల కాపాడబడి సుస్థిరంగా
ఉంటున్నది. దేవా! దయామయా! పాపవిమోచనా! మార్పు పొందని సత్యస్వరూపంతో ఉన్న నిన్ను

గమనించిన పెద్దలు నీవే ఆ ధర్మానికి ఫలస్వరూపమనీ, ఆ ధర్మంలోని ప్రధాన రహస్యమనీ చెప్తూ ఉంటారు.

3-572-చ.

మహిఁ దలపోయ నెవ్వని స**మగ్ర** పరిగ్రహమున్ లభింప ని

స్వహమతులై మునీశ్వరులు **మృత్యు** భయంబునఁ బాతు రట్టి స

న్మహిత వివేకశాలి! గుణ**మం**డన! నీ కిల నన్య సత్పరి

గ్రహ మది యెట్టి చోద్యము జగ**త్**పరిపాలన! నిత్యఖేలనా!

టీకా:

మహిన్ = భూమిన్; తలపోయన్ = పరిశీలించిన; ఎవ్వని = ఎవరి; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన;
పరిగ్రహమున్ = అనుగ్రహమును; లభింపన్ = పొందగా; నిస్వహ = విరక్తి కల, వైరాగ్యము కల;
మతులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ముని = మునులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; మృత్యు =
మరణ; భయంబునన్ = భయము నుండి; పాతురు = తొలగుదురో; అట్టి = అటువంటి;
సన్మహితవివేకశాలి = నారాయణ {సన్మహిత వివేకశాలి - మంచి మరియు గొప్ప వివేకము
కలవాడు, విష్ణువు}; గుణమండన = నారాయణ {గుణ మండనుడు - సుగుణములు
అలంకారముగా కలవాడు, విష్ణువు}; నీకున్ = నీకు; ఇలన్ = భూమిమీద; అన్య = ఇతరుల;
సత్పరిగ్రహము = అనుగ్రహమా; అది = అది; ఎట్టి = ఎలాంటి; చోద్యము = విచిత్రము; జగత్పరిపాలన
= నారాయణ {జగత్పరిపాలనుడు - జగత్ (విశ్వము)ను పరిపాలించువాడు, విష్ణువు}; నిత్యఖేలనా
= నారాయణ {నిత్య ఖేలనుడు - నిత్య (శాశ్వతమైన) ఖేలన (వర్తన) కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

దేవా! మంచి వివేకం కలవాడా! గుణభూషణా! లోకపాలకా! నిత్యవినోదీ! ఎవని సంపూర్ణ
అనుగ్రహం పొంది మునీశ్వరులు కోరికలు లేనివారై మృత్యుభయాన్ని పోగొట్టుకుంటారో
అటువంటి నీకు ఈ లోకంలో మరొకరి అనుగ్రహమా? ఎంత వింత!

3-573-నీ.

సతతంబు నర్థార్థజన శిరోలంకార-

పదరేణువులు గల పద్మ నేడు

జలజ కింజల్క నిష్కంద మరందలో-

భాగత భ్రమరనాయకుని పగిది

ధన్యజనార్పితోదంచిత తులసికా-

దామంబునకు నిజధామ మగుచు

భాసిల్లు భవదీయ పాదారవిందముల్-

విలసితభక్తి సేవించు చుండి

3-573.1-తే.

కమలనయన! కృపావలోకనము లొలయ

నర్థిఁ బొడసూపు భాగవతానురక్తిఁ

జేసి భవదీయ మహిమంబు చిత్ర మరయ

చిరశుభాకార! యిందిరాచిత్రచోర!

టీకా:

సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; అర్థ = కోరికలు; అర్థి = కోరునట్టి; జన = జనుల యొక్క; శిరస్ = శిరములకు; అలంకార = అలంకారములు అయిన; పద = పాదముల; రేణువులు = భూళి; కల = కలిగిన; పద్మ = లక్ష్మీదేవి; నేడు = ఈ దినము; జలజ = పద్మము (జలజము - జలమున పుట్టునది, పద్మము); కింజల్క = కేసరములందు; నిష్కందమాన = చిందుతున్న; మరంద = తేనెలక్త; లోభా = ఆశపడి; ఆగత = వచ్చిన; భ్రమర = తుమ్మెదల; నాయకుని = పురుషుని; పగిది = వలె; ధన్య = జన్మసార్థకృతనుపొందిన; జన = జనులచే; అర్పిత = సమర్పింపబడి; ఉదంచిత = చక్కగా గౌరవింపబడిన; తులసికా = తులసీ; దామంబున్ = దండ; కున్ = కు; నిజ = స్వంత; ధామము = నివాసము; అగుచున్ = అవుతూ; భాసిల్లు = విరాజిల్లు; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడు; అరవిందముల్ = పద్మములు; విలసిత = ప్రకాశించు; భక్తి = భక్తితో; సేవించుచున్ = సేవిస్తూ; ఉండి = ఉండి;

కమలనయన = హరి (కమలనయనుడు - కమలముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); కృపా

= దయ కల; అవలోకనములన్ = చూపులు; ఒలయన్ = చేరుటవలన, పడుటవలన; అర్థిన్ = కోరి;
 పొడనూపు = ఉదయించు; భాగవత = భగవద్భక్తుల ఎడ; అనురక్తిన్ = ప్రీతి; చేసి = వలన;
 భవదీయ = నీ యొక్క; మహిమంబు = గొప్పదనము; చిత్రము = విచిత్రము; అరయన్ = చూచుటకు;
 చిరశుభాకార = హరి {చిరశుభాకారుడు - చిర (మిక్కిలి) శుభమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు};
 ఇందిరాచిత్తచోర = హరి {ఇందిరాచిత్తచోరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) చిత్తము (మనసును) చోరుడు
 (దోచుకొన్నవాడు), విష్ణువు}.

భావము:

లక్ష్మీదేవి పాదపద్మాలు ఎల్లప్పుడు సంపదలను కోరుకునే భక్తుల శిరస్సులకు అలంకారాలు.
 పద్మకేసరాలనుండి స్రవించే మకరందం మీది ఆశతో వచ్చే తుమ్మెదవలె ఆ లక్ష్మీదేవి భక్తజనులు
 అర్పించిన తులసిమాలలు కల నీ పాదపద్మాలను భక్తితో సేవిస్తూ ఉండగా...కృపాకటాక్షములు
 పొంగిపొరలగా పొడచూపే భాగవతులమీద అనురక్తి యొక్క నీ మహిమ గమనించుటకు బహు
 విచిత్రమైనది. కమలాక్షా! నిత్యశుభాకారా! లక్ష్మీమనోహరా! నీ మహిమ చిత్రమైనది.

3-574-మ.

చిరభాగ్యోదయ! దేవదేవ! లలితశ్రీవత్సలక్ష్మాంగ! యీ
 వరవిప్రానుపదైక పుణ్యరజ మే వర్ణింప నీ మేని కా
 భ్రణం బంటివి సర్వలోకులకు విప్రశ్రేణి మాహాత్య మీ
 వెలుగం జెప్పుటకై ధరించితి గదా యెన్నం బవిత్రాకృతిన్.

టీకా:

చిరభాగ్యోదయ = నారాయణ {చిర భాగ్యోదయ - చిర (మిక్కిలి) భాగ్య (భాగ్యములను) ఉదయ
 (కలిగించువాడు), విష్ణువు}; దేవదేవ = నారాయణ {దేవదేవుడు - దేవతలకే దేవుడు, విష్ణువు};
 లలితశ్రీవత్సలక్ష్మాంగ = నారాయణ {లలిత శ్రీవత్స లక్ష్మాంగుడు - లలిత (సుందరమైన) శ్రీవత్సము
 అనేడి లక్ష్మము (పుట్టుమచ్చ కల) దేహము కలవాడు, విష్ణువు}; ఈ = ఈ; వర = శ్రేష్ఠమైన; విప్ర =
 బ్రాహ్మణుల; అనుపద = పాదములను అనసరించుట; ఏక = వలన; పుణ్య = పవిత్రమైన; రజమే =
 ధూళి మాత్రమే; వర్ణింపన్ = పరిశీలించిన; నీ = నీ యొక్క; మేని = శరీరమున; కిన్ = కి;

ఆభరణంబున్ = అలంకారములు; అంటివి = అన్నావు; సర్వ = సమస్తమైన; లోకుల్ = జనుల; కున్ = కు; విప్ర = బ్రాహ్మణ; శ్రేణి = జాతి; మహాత్యమున్ = గొప్పదనమును; ఈవున్ = నీవు; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పుట = చెప్పుట; కై = కొరకు; ధరించితి = ధరించినావు; కదా = కదా; ఎన్నన్ = ఎంచిచూసిన; పవిత్ర = పవిత్రమైన; ఆకృతిన్ = రూపమును.

భావము:

దేవదేవా! నీవు శాశ్వతమైన ఐశ్వర్యాన్ని ప్రసాదించేవాడవు. అందమైన శ్రీవత్సమనే పుట్టుమచ్చతో అలరారేవాడవు. "ఈ శ్రేష్ఠులైన బ్రాహ్మణుల పాదాలకు అంటిన పుణ్యపరాగమే నా శరీరానికి ఆభరణం" అన్నావు. సమస్తలోకులకు బ్రాహ్మణుల గొప్పతనాన్ని తెలియజేయడానికే గదా పవిత్రమైన ఆ రూపు ధరించావు.

3-575-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

3-576-నీ.

ధర్మమూర్తివి జగత్కర్తవు నగు నీవు-
ప్రొవంగర దగువారిఁ బ్రోవవేని
నవిరళ వేదోక్త మగు ధర్మమార్గమ-
సన్మార్గ మగుఁ గాన సత్త్వగుణ వి
శిష్టుండ వగుచు నీ జీవసంఘముసేమ-
మరసి రక్షింతు నీ దైవ శక్తి

చేతను ధర్మవిఘాతాల దండించు-

నీకు సంచిత మైన నిగమధర్మ

3-576.1-తే.

మార్గ నాశక విధములు ముదికి నింపు

గావు విప్రుల యందు సత్కరుణ మెఱసి

ఘనతః పలికిన వినయవాక్యములు నీకు

యుక్తమగు చుండు సతతంబు భక్తవరద!

టీకా:

ధర్మ = ధర్మము; మూర్తివి = రూపము ధరించినవాడవు; జగత్ = విశ్వమును; కర్తవు = నిర్మించినవాడవు; అగు = అయిన; నీవు = నీవు; ప్రోవంగన్ = కాపాడబడుటకు; తగు = తగిన; వారిన్ = వారిని; ప్రోవవు = కాపాడకపోయిన; ఏనిన్ = ఎడల; అవిరళ = దట్టమైన; వేద = వేదములందు; ఉక్తము = చెప్పబడినది; అగు = అయిన; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గము = జీవన విధానము; అసత్ = చెడు; మార్గము = జీవన విధానము; అగున్ = అయిపోవును; కాన = కనుక; సత్కరుణ = సత్కరుణములుకల; విశిష్టుండవు = గొప్పవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఈ = ఈ; జీవ = జీవుల; సంఘము = సమూహము యొక్క; క్షేమమున్ = శుభమును; అరసి = కోరి, కనిపెట్టి; రక్షించు = కాపాడెదవు; నీది = నీది; ఐన = అయిన; శక్తి = శక్తి; చేతను = వలన; ధర్మ = ధర్మమునకు; ఘాతాలన్ = హానిచేయువారిని; దండించు = శిక్షిస్తుండే; నీకున్ = నీకు; సంచితము = కూడబెట్టినది; ఐన = అయినట్టి; నిగమ = వేదముల; ధర్మ = ధర్మ; మార్గ = మార్గమునకు; నాశక = నాశనకరములైన; విధములు = విధానములు; మదిన్ = మనసున; కిన్ = కి; ఇంపు = ఇష్టము; కావు = కావు; విప్రుల = బ్రాహ్మణుల; అందున్ = ఎడల; సత్ = మంచి; కరుణ = దయ; మెఱసి = ఉద్భవించి; ఘనతన్ = గొప్పగా; పలికిన = పలికినట్టి; వినయ = వినయ పూర్వక; వాక్యములున్ = మాటలు; నీకున్ = నీకు; యుక్తము = తగినవి; అగుచున్ = అయ్యి; ఉండున్ = అందును; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; భక్తవరద = విష్ణుమూర్తి (భక్తవరదుడు - భక్తులకు వరములను ప్రసాదించువాడు, భగవంతుడు).

భావము:

నీవు ధర్మమూర్తివి, సమస్త విశ్వానికి కర్తవు. అటువంటి నీవు రక్షింపదగినవారిని రక్షించకపోతే వేదాలలో చెప్పిన ధర్మమార్గం అధర్మమార్గం అవుతుంది. కనుక సత్త్వగుణాన్ని స్వీకరించినవాడవై ఈ ప్రాణుల క్షేమాన్ని తెలుసుకొని రక్షిస్తావు. ధర్మద్రోహులను నీ దైవశక్తిచేత దండించే నీకు వేదధర్మ... మార్గాన్ని నాశనం చేసే పద్ధతులు ప్రియంకావు. బ్రాహ్మణులపై దయ కలిగి వినయంతో పల్లిన ఈ మాటలు భక్తవరుడుడవైన నీకు యుక్తమై ఉన్నాయి.

3-577-వ.

అట్లయినఁ బరుల యెడ వినయంబులు వలికిన బ్రాభవహాని యగు నని తలంచితీవేని.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; అయినన్ = అయితే; పరుల = ఇతరుల; ఎడ = విషయములో; వినయంబులున్ = వినయ పూర్వక వచనములు; పలికిన = పలికితే; ప్రాభవ = గొప్పదనమునకు; హాని = నష్టము; అగును = వాటిల్లును; అని = అని; తలంచితీవి = అనుకొంటివి; ఏనిన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

ఆ విధంగా ఇతరులపట్ల వినయంతో మాట్లాడితే గౌరవానికి హాని అవుతుందని నీవు భావించినట్లైతే...

3-578-తే.

విశ్వమున కెల్లఁ గర్తవు విశ్వనిధివి
విశ్వసంరక్షకుండ వై వెలయు నీకుఁ
గడగి బ్రాభవహాని యెక్కడిది దలఁప
వినయములు నీకు లీలలై వెలయుఁ గాన.

టీకా:

విశ్వమున్ = లోకముల; కున్ = కి; ఎల్లన్ = సమస్తమునకు; కర్తవు = సృష్టించినవాడవు; విశ్వ = విశ్వమునకు; నిధివిన్ = నివాసమైనవాడవు; విశ్వ = విశ్వమునకు; సంరక్షకుడవు = చక్కగా కాపాడేవాడవు; ఐ = అయ్యి; వెలయు = విలసిల్లు; నీకున్ = నీకు; కడగి = ప్రయత్నించి; ప్రాభవ = గొప్పదనమునకు; హాని = నష్టము; ఎక్కడిది = ఎక్కడుంది; తలంపన్ = తరచిచూసిన; వినయములు = వినయపూర్వక విధానములు; నీకున్ = నీకు; లీలలు = లీలలు; ఐ = అయ్యి; వెలయున్ = విలసిల్లును; కాన = కాని.

భావము:

విశ్వానికి కర్తవూ, విశ్వమూర్తివీ, విశ్వరక్షకుడవూ అయి విరాజిల్లే నీకు గౌరవహాని ఎక్కడిది? ఈ వినయాలు నీ లీలావిలాసాలు కదా!

3-579-తే.

మునుల మగు మమ్ము నతి మోదమునను నీవు

సత్కరించుట లెల్ల సజ్జన పరిగ్ర

హర్థమై యుండుఁ గాదె మహాత్మ! యొకటి

విన్నవించెద మీ జయవిజయులకును.

టీకా:

మునులము = మునులు అయినవారము; అగు = అయిన; మమ్మున్ = మమ్ములను; అతి = మిక్కిలి; మోదముననున్ = సంతోషకరముగ; నీవు = నీవు; సత్కరించుట = గౌరవించుట; ఎల్లన్ = అంతయు; సజ్జన = మంచివారిని; పరిగ్రహమున్ = అనుగ్రహించు; అర్థము = కొరకు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; కాదే = కదా; మహాత్మా = మహాత్ముడా, హరి {మహాత్ముడు - గొప్ప ఆత్మ కలవాడు, విష్ణువు}; ఒకటి = ఒక విషయము; విన్నవించెదము = మనవిచేసెదము; ఈ = ఈ; జయవిజయుల్ = జయవిజయులు {జయవిజయులు - వైకుంఠధాముని ద్వారపాలకులు}; కున్ = కి.

భావము:

మహానుభావా! మునులమైన మమ్ములను మిక్కిలి సంతోషంతో గౌరవించడం సజ్జనులను ఆదరించే నీ స్వభావం తప్ప మరొకటి కాదు. ఒక విన్నపం. ఈ జయ విజయులపై....

3-580-తే.

అలిగి యేము శపించితి మంతకంటె

బెడిద మగు నాజ్ఞసేయ నభీష్టమేని

జేయు మదికాక సమధికశ్రీదనర్పఁ

జేసి రక్షించెదేని రక్షింపు మీశ!

టీకా:

అలిగి = కోపించి; ఏము = మేము; శపించితిమి = శాపము ఇచ్చితిమి; అంతకంటె = అంతకుమించి;
బెడిదము = కఠినము; అగు = అయిన; ఆజ్ఞన్ = దండనమును; చేయన్ = చేయవలెనని; అభీష్టము
= అభిప్రాయము; ఏనిన్ = కలిగిన; చేయుము = (అటులనే) చేయుము; అది = అది; కాక = కానిచో;
సమధిక = మిక్కిలి; శ్రీన్ = సంపదను; తనర్పన్ = అతిశయించునట్లు; చేసి = చేసి; రక్షించెద =
కాపాడెదవు; ఏనిన్ = అయినచో; రక్షింపుము = కాపాడుము; ఈశ = భగవంతుడా {ఈశ -
ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}.

భావము:

మేము వీరిని శపించాము. దేవా! అంతకంటె కఠినంగా శిక్షించాలనుకుంటే నీ ఇష్టం. అలాకాక అధిక సంపదలిచ్చి రక్షించాలనుకుంటే రక్షించు.

3-581-వ.

అట్లయిన మాకుం బ్రయం బగుం గావున ననపరాధులు నతి నిర్మలాంతఃకరణులు నైన వీరలకు నన్యతంబులు పలికితి మేని మమ్మయినం జిత్తంబు కొలది నాజ్ఞాపింపు" మని కరకమలంబులు మొగిచి కృతాంజలులై యున్న మునులం గరుణార్థ దృష్టిం గనుంగొని.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; అయినన్ = అయినా; మాకున్ = మాకు; ప్రియంబున్ = ఇష్టమే; అగున్ = అవును; కావున = అందుచేత; అనపరాధులన్ = తప్పుచేయనివారిని; అతి = మిక్కిలి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; అంతఃకరణాలు = మనసులు కలవారు; ఐనన్ = అయిన; వీరల = వీరి; కున్ = కి; అన్యతంబులున్ = అసత్యములు; పలికితిమి = పలికినట్టి వారము; ఏనిన్ = అయినచో; మమ్మున్ = మమ్మలను; అయినన్ = అయినాసరే; చిత్తంబు = తోచిన; కొలది = అంత; ఆజ్ఞాపింపుము = దండించుము; అని = అని; కర = చేతులు అను; కమలంబులున్ = పద్మములను; మొగిచి = జోడించి; కృత = చేసిన; అంజలులు = అంజలిఘటించినవారు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మునులన్ = మునులను; కరుణా = దయచేత; ఆర్థ = తడియైన; దృష్టిన్ = చూపులతో; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

నీవు ఎలా చేసినా మాకు ఇష్టమే కనుక నిర్దోషులూ, నిష్కల్మష హృదయులూ ఐన ఈ జయవిజయులను మేము అనరాని మాటలు అని ఉంటే మమ్మల్నయినా నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు శిక్షించు" అని చేతులు జోడించి నమస్కరించిన సనకాది మునులను దయతో చూచి...

3-582-క.

అనఘుఁడు భగవంతుం డీ

ట్లనియెన్ "మునులార! వీర లలరన్ భువికిం

జని యచట నసురయోనిన్

జనియింతురు లోభ మోహ సంగతు లగుచున్.

టీకా:

అనఘుడు = పుణ్యుడు {అనఘుడు - పాపములు లేనివాడు, విష్ణువు}; భగవంతుడు = హరి {భగవంతుడు - మహిమ కలవాడు, విష్ణువు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మునులార = ఓ మునులు అయినవారా; వీరలు = వీరు; అలరన్ = తగినట్లు; భువికిన్ =

భూలోకమునకు; చని = వెళ్ళి; అచటన్ = అక్కడ; అసుర = రాక్షస; యోనిన్ = గర్భమున;
జనియింతురు = పుట్టెదరు; లోభ = లోభము; మోహ = మోహములతో; సంగతులు = కూడినవారు;
అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

పుణ్యాత్ముడైన భగవంతుడు ఇలా అన్నాడు “మునులారా! ఈ జయవిజయులు భూలోకానికి వెళ్ళి
అక్కడ లోభమోహాలు కలవారై రాక్షసులై జన్మిస్తారు.

3-583-క.

దేవజనావళి కుపహతిఁ

గావించుచు నిఖిల భువనకంటక వృత్తిన్

జీవించుచు నా యెడ సం

భావిత వైరానుబంధ భావులు నగుచున్.

టీకా:

దేవ = దేవతా; జన = జనులకు; ఆవళి = సమూహమున; కున్ = కు; ఉపహతి = ఆపదలు;
కావించుచున్ = కలుగజేస్తూ; నిఖిల = సమస్తమైన; భువన = లోకములకును; కంటక = ముల్లులా
బాధపెట్టు; వృత్తిన్ = విధముగ; జీవించుచున్ = జీవిస్తూ; నా = నా; ఎడన్ = అందు; సంభావిత =
పెంచుకొన్న; వైర = శత్రుత్వమును; అనుబంధ = అనబంధముతో కూడిన; భావులు = భావములు
కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ;

భావము:

దేవతలకు అపకారం చేస్తూ సర్వలోక కంటకులై జీవిస్తూ నాపట్ల వైరభావం కలవారై....

3-584-క.

ఆహవముఖమున నను నతి

సాహసమున నెదిరి పోరి చక్రనిశితధా

రాహతిఁ దెగి వచ్చెదరు

త్రాహ మెలర్పంగ నాదు సన్నిధి కంతన్.

టీకా:

ఆహవము = యుద్ధ; ముఖమునన్ = భూమిఅందు; ననున్ = నన్ను; అతి = మిక్కిలి; సాహసమునన్
= సాహసముతో; ఎదిరి = ఎదిరించి; పోరి = యుద్ధముచేసి; చక్ర = చక్రముయొక్క; నిశిత =
వాడియైన; ధారా = అంచుచేత; హతిన్ = దెబ్బతిని; తెగి = మరణించి; వచ్చెదరు = తిరిగివచ్చెదరు;
ఉత్సాహము = సంతోషము; ఎలర్పన్ = అతిశయిస్తుండగా; నాదు = నా యొక్క; సన్నిధిన్ =
సామీప్యమున; కిన్ = కి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఎంతో సాహసంతో నన్నెదిరించి నాతో యుద్ధం చేసి నా సుదర్శన చక్రం చేత మరణించి తిరిగి
సంతోషంతో నా సన్నిధికి చేరుతారు.

3-585-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాక...

3-586-క.

నను వైరంబున నైనను

మనమునఁ దలచుటను నా సమక్షమున మదా

నన మీక్షించుచు నీల్లుట

ననఘాత్యకులై వసింతు ర్నస్మత్పదవిన్.

టీకా:

ననున్ = నన్ను; వైరంబునన్ = శత్రుత్వముతో; ఐనను = అయినప్పటికిని; మనమునన్ = మనసులో; తలచుటను = భావించుటవలననూ; నా = నా యొక్క; సమక్షమునన్ = కంటికెదురుగా; మత్ = నా యొక్క; ఆననమున్ = మోమును; ఈక్షించుచున్ = చూస్తూ; నీల్లుటన్ = మరణించుటచేతను; అనఘాత్యులు = పుణ్యాత్ములు; ఐ = అయ్యి; వసింతురు = ఉండెదరు; అస్మత్ = నా యొక్క; పదవిన్ = స్థితియందు (సాయుజ్యమున ఉందురు).

భావము:

నన్ను విరోధంచేతనైనా తమ మనస్సులలో భావించడంవల్లనూ, నా సమక్షంలో నా ముఖాన్ని చూస్తూ మరణించడం వల్లనూ వీళ్ళు పుణ్యాత్ములై నా ఆస్థానంలో నివసిస్తారు.

3-587-క.

వినుఁ డిలమీదఁ ని కెన్నఁటి

క్రిని బుట్టువు లేదు వీరిక్రిని మీరలు ప

ల్కినయట్ల నాదు చిత్తము

నను దలఁతుం గాన మీ మనంబుల నింకన్

టీకా:

వినుడు = వినండి; ఇల = భూలోకము; మీదన్ = అందు; ఇకన్ = ఇంక; ఎన్నటికిని = ఎప్పటికిని; పుట్టువు = పుట్టుట; లేదు = ఉండదు; వీరి = వీరి; కిని = కి; మీరలు = మీరు; పల్కిన = పలికిన; అట్ల = విధముగ; నాదు = నా యొక్క; చిత్తమునను = మనసులో; తలంతున్ = భావించెదను; కానన్ = కావున; మీ = మీ యొక్క; మనంబులన్ = మనసులో; ఇంకన్ = ఇంక.

భావము:

ఓ మునులారా! వినండి. ఆ తరువాత ఎన్నటికీ వీళ్ళు భూమిమీద జన్మించరు. మీరు చెప్పినట్లే నేను ఆలోచించాను. కనుక ఇక మీ మనస్సులలో....

3-588-ఉ.

దీనికిఁ జింతఁ దక్కుడు సుధీజనపుంగవు!" లన్నఁ బ్రీతులై
యానలినాసనాత్మజు లనంతుని భావము దా మెఱింగి పెం
పూనిన వేడ్కఁ దేలి తెలివొందిన చిత్తములన్ నుతించి రం
భోనిధిశాయి! నార్తజనపోషణ భూషణుఁ! బాపశోషణున్

టీకా:

దీని = దీని; కిన్ = కి; చింత = దుఃఖమును; తక్కుడు = వదలుడు; సు = మంచి; ధీ = మనసుకల; జన = జనులలో; పుంగవులు = శ్రేష్టులు; అన్నన్ = అనగా; ప్రీతులు = సంతోషించినవారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; నలినాసన = బ్రహ్మదేవుని (నలి నాసనుడు - నలినము (పద్మము)న ఆసీనుడు (ఉండువాడు), బ్రహ్మదేవుడు); ఆత్మజులు = పుత్రులు; అనంతుని = హరి యొక్క (అనంతుడు - అంతము లేని వాడు, విష్ణువు); భావమున్ = ఉద్దేశ్యమును; తాము = తాము; ఎఱింగి = తెలుసుకొని; పెంపు = అతిశయమును; పూనిన = పొందిన; వేడ్కన్ = ఉత్సాహమును; తేలి = పరవశించి; తెలివి = గ్రహింపు; పొందిన = పొందినట్టి; చిత్తములన్ = మనసులతో; నుతించిరి = స్తుతించిరి; అంభోనిధిశాయిన్ = హరిని (అంభోనిధి శాయి - అంభోనిధి (సముద్రము)న శయనించువాడు, విష్ణువు); ఆర్తజనపోషణున్ = హరిని (ఆర్తజన పోషణుడు - ఆర్తి కల జనులను పోషించు (కాపాడు) వాడు, విష్ణువు); పాపశోషణున్ = హరిని (పాప శోషణుడు - పాపములను శోషణము (ఆవిరి చేయు) వాడు, విష్ణువు);

భావము:

దీనికోసం చింతించకండి." అని విష్ణువు చెప్పగా బ్రహ్మపుత్రులైన ఆ సనక సనందాదులు అనంతుడైన శ్రీహరి భావాన్ని తెలుసుకొని అధికమైన ఆనందంలో తేలి ప్రసన్న హృదయాలతో

క్షీరసాగర శయనుడూ, ఆర్తజనులను రక్షించడమే అలంకారంగా గలవాడూ, పాపాలను రూపు
మాపేవాడూ అయిన శ్రీహరిని స్తుతించారు.

3-589-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-590-ఉ.

ఆసనకాదు లంతఁ బులకాంకురముల్ ననలొత్త బాష్పధా

రాసుభగాక్షులై మునిశరణ్యవరేణ్యు నగణ్యు దేవతా

గ్రేసరు దివ్యమంగళశరీరముఁ జారు తదీయ ధామమున్

భాసుర లీలఁ జూచి నవప్రదృఢళాక్షునకున్ వినములై.

టీకా:

ఆ = ఆ; సనక = సనకుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; అంతన్ = అంతట; పులకాంకురముల్ =

పులకింతలు; ననలొత్త = చిగురించగా; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలతో; సుభగ =

సౌభాగ్యముచెందిన; అక్షులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; మునిశరణ్యవరేణ్యున్ = హరిని

{ముని శరణ్య వరేణ్యుడు - మునులకు రక్షణ ఒసగు శ్రేష్ఠుడు, విష్ణువు}; అగణ్యున్ = హరిని

{అగణ్యుడు - ఇంతవాడని గణించుటకు అందని వాడు, విష్ణువు}; దేవతాగ్రేసరున్ = హరియొక్క

{దేవ తాగ్రేసరుడు - దేవతలలో గొప్పవాడు, విష్ణువు}; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభకరమైన;

శరీరమున్ = దేహమును, విగ్రహమును; చారు = మనోహరమైన; తదీయ = అతని; ధామమున్ =

నివాసమును (వైకుంఠమును); భాసుర = చక్కటి; లీలన్ = విధముగ; చూచి = చూసి;

నవపద్మదళాక్షున్ = భగవంతుని {నవ పద్మదళాక్షుడు - నవ (లేత) పద్మముల వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; కున్ = కి; వినములు = మిక్కిలి వినయము కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పుడా సనకాదులు పులకింత మొలకెత్తగా, ఆనందబాష్ప ధారలు కనులవెంట ప్రవహించగా మునులు శరణు కోరే ఉత్తముడూ, ఇంతవాడని అంతవాడని లెక్కింపరానివాడూ, దేవతలలో శ్రేష్ఠుడూ అయిన విష్ణువుయొక్క దివ్యమంగళ శరీరాన్ని, అతని వైకుంఠ మందిరాన్ని సందర్శించి క్రొంగొత్త తామర రేకులవంటి కన్నులు గల అతనికి నమస్కరించి...

3-591-క.

తమ పలికిన భాషణములు

కమలోదరు భాషణములు గాదలచుచు నె

య్యమునన్ వైష్ణవలక్ష్మిం

ప్రమదంబునఁ బ్రస్తుతించి పరమేశ్వరుచేన్.

టీకా:

తమ = తాము; పలికిన = పలికినట్టి; భాషణములు = మాటలు; కమలోదరు = నారాయణుని {కమలోదరుడు - కమలము ఉదరము (పొట్ట)న కలవాడు, విష్ణువు}; భాషణములు = మాటలు; కాన్ = అగుటను; తలచుచు = అనుకొనుచు; నెయ్యమునన్ = స్నేహపూర్వకముగ; వైష్ణవ = విష్ణుదేవుని; లక్ష్మిన్ = ఐశ్వర్యమును; ప్రమదంబునన్ = సంతోషముతో; ప్రస్తుతించి = చక్కగా కీర్తించి; పరమేశ్వరు = భగవంతుని {పరమేశ్వరుడు - పరమ (అత్యుత్తమ) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; చేన్ = చేత.

భావము:

తాము మాట్లాడిన మాటలను విష్ణువు మాటలుగా భావిస్తూ స్నేహభావంతో విష్ణుమూర్తి భార్య అయిన లక్ష్మీదేవిని స్తుతించి, ఆ శ్రీహరిచేత....

3-592-క.

ఆమంత్రితులై తగ నిజ

ధామములకుఁ జనిరి వారు దడయక లక్ష్మీ

కాముడు జయవిజయుల నభి

రామంబుగఁ జూచి పలికె రయ మొప్పారన్.

టీకా:

ఆమంత్రితులు = అనుజ్ఞ పొందినవారు; ఐ = అయ్యి; తగన్ = చక్కగా; నిజ = తమ; ధామముల్ = నివాసములు; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; వారు = వారు; తడయక = ఆలస్యము చేయకుండగ; లక్ష్మీకాముడు = విష్ణుమూర్తి (లక్ష్మీ కాముడు - లక్ష్మీదేవిచే కాముడు (కోరబడువాడు), విష్ణువు); జయవిజయులన్ = జయవిజయులని; అభిరామంబుగ = అభిమానముగా; చూచి = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; రయము = వేగము; ఒప్పారన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

అనుజ్ఞ పొందినవారై ఆ సనకాదులు తమ నివాసాలకు వెళ్ళారు. శ్రీనాథుడు జయవిజయులను దయతో చూసి వెంటనే ఇలా అన్నాడు.

3-593-క.

"మీ రసురయోని యం దని

వారితులై జనన మందవలసెను నే దు

ర్వార బలాధ్యుడ నయ్యును

వారింపగనోప విప్రవచనము లెందున్.

టీకా:

మీరు = మీరు; అసుర = రాక్షసుల; యోనిన్ = గర్భము; అందు = అందు; అనివారితులు = వారింపరానివారు; ఐ = అయ్యి; జననము = పుట్టుక; అంద = పొంద; వలసెను = వలసినదే; నేన్ =

నేను; దుర్వార = నివారింపరాని; బల = బలము కలవారిలో; ఆధ్యుడను = అధికుడను; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; వారింపగన్ = వారించుటకు; ఓపన్ = సమర్థుడను కాను; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; వచనములు = మాటలను; ఎందున్ = ఎందులోనైనసరే.

భావము:

“మీరు తప్పనిసరిగా రాక్షసజాతిలో పుట్టవలసి వచ్చింది. నేను అడ్డులేని శక్తిసామర్థ్యాలు ఉన్నవాడనైనా బ్రాహ్మణుల శాపాన్ని నివారించలేను.

3-594-క.

అదిగాన దనుజయోనిం

పదపడి జనియించి మద్విపక్షులరై మీ

మది నెప్పుడు నన్నె తలంచుచు

వదలక నా చేతక జచ్చి వచ్చెద రిటకున్.

టీకా:

అదిగాన = అందుచేత; దనుజ = రాక్షస; యోనిన్ = గర్భమున; పదపడి = వెంటనే; జనియించి = పుట్టి; మత్ = నా యొక్క; విపక్షులరు = శత్రుపక్షమువారు; ఐ = అయ్యి; మీ = మీ యొక్క; మదిన్ = మనసులో; ఎప్పుడు = ఎల్లప్పుడు; నన్నె = నన్ను మాత్రమే; తలంచుచు = తలచుకొనుచు; వదలక = తప్పక; నా = నా యొక్క; చేతన్ = చేతులలో; చచ్చి = మరణించి; వచ్చెదరు = తిరిగి వచ్చెదరు; ఇటకున్ = ఇక్కడకు.

భావము:

అందువల్ల మీరు వెంటనే రాక్షసులై జన్మించి నాకు శత్రువులై మీ మనస్సులలో ఎల్లప్పుడు నన్నే స్మరిస్తూ నాచేత మరణించి ఇక్కడికి వస్తారు.

3-595-ఉ.

పొం"డని యానతిచ్చి హరి పుల్లసరోరుహపత్రనేత్రుఁ డా

ఖండలముఖ్య దిగ్వరనికాయకిరీట లసన్మణిప్రభా

మండిత పాదపీఠుఁడు రమారమణీమణితోడ నేగుదే

నిండిన వేడ్క నేఁగె నిజనిర్మలపుణ్యనివాసభూమికిన్.

టీకా:

పొండు = వెళ్ళండి; అని = అని; ఆనతి = అనుజ్ఞ; ఇచ్చి = ఇచ్చి; హరి = నారాయణుడు;

పుల్లసరోరుహపత్రనేత్రుఁడు = నారాయణుడు {పుల్ల సరోరుహపత్ర నేత్రుఁడు - పుల్లన్ (వికసించిన)

సరోరుహ పత్రము (పద్మము రేకు)లవంటి నేత్రుడు (కన్నులు) ఉన్నవాడు, విష్ణువు};

ఆఖండలముఖ్యదిగ్వరనికాయకిరీటలసన్మణిప్రభామండితపాదపీఠుఁడు = నారాయణుడు

{ఆఖండల ముఖ్య దిగ్వర నికాయ కిరీటల సన్మణి ప్రభా మండిత పాదపీఠుఁడు - ఆఖండల

(ఇంద్రుడు) ముఖ్య (మొదలగు) దిక్ (దిక్కులకి) గర్వ (పాలితుల) నికాయ (సమూహము) యొక్క

కిరీటములందు లసత్ (ప్రకాశించుచున్న) మణుల యొక్క ప్రభా (వెలుగు) లతో మండితుడు

(అలంకరింపబడిన) పాదపీఠము కలవాడు, విష్ణువు}; రమారమణీమణి = లక్ష్మీదేవి

{రమారమణీమణి - రమ (లక్ష్మీ) అను రమణీ (స్త్రీలలో) మణి (ఉత్తమురాలు), లక్ష్మీదేవి}; తోడన్ =

కూడా; ఏగుదేన్ = రాగా; నిండిన = సంపూర్తి; వేడ్కన్ = విలాసముతో; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; నిజ = తన;

నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; నివాస = నివసించు; భూమి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు.

భావము:

"వెళ్ళండి" అని ఆజ్ఞాపించి వికసించిన పద్మపత్రాలవంటి కన్నులు కలవాడూ, ఇంద్రాది దిక్పాలకుల

కిరీటాలలోని మణులచేత ప్రకాశించే పాదపీఠం కలవాడూ అయిన హరి లక్ష్మీదేవి వెంటరాగా

సంతోషంతో తన నిర్మల పుణ్య మందిరానికి వెళ్ళాడు.

3-596-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-597-క.

నిజ తేజో హనిగ జయ

విజయులు ధరఁ గూలి రప్పుడు విహ్వలు లగుచుం

ద్రిజగముల సురవిమాన

వ్రజముల హాహరవంబు క్రందుగఁ జెలగన్.

టీకా:

నిజ = తమ; తేజస్ = తేజస్సునకు; హనిగన్ = నష్టము కాగా; జయవిజయులు = జయవిజయులు;
ధరన్ = భూమిపైన; కూలిరి = పడిరి; అప్పుడు = అప్పుడు; విహ్వలులు = మిక్కిలి భయము
కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; త్రి = మూడు; జగముల = లోకములలోని; సుర = దేవతల; విమాన
= విమానము లందలి; వ్రజముల = సమూహములలోను; హాహ = హాహ అనెడి; రవంబున్ =
స్వరములు; క్రందుగ = గట్టిగా; చెలగన్ = చెలరేగగా.

భావము:

జయవిజయులు తమ తేజస్సును కోల్పోయి నిశ్చేష్టులై నేల కూలారు. ముల్లోకాలలోను, దేవతా
విమానాలలోను హాహకారాలు చెలరేగాయి.

3-598-క.

వారలె యా దితిగర్భా

గ్రంబున నున్నవారు గ్రడగి తదీయో

దా^ర ఘన తేజ మిపు డని

వా^రణ మీ తేజ మెల్ల వ^మమ్ముగఁ జేసెన్.

టీకా:

వారలె = వారె; ఆ = ఆ; దితి = దితి యొక్క; గర్భా = గర్భము యొక్క; ఆగారంబునన్ = గృహములో;
ఉన్నవారు = ఉన్నట్టివారు; కడగి = పూని; తదీయ = వారి; ఉదార = మిక్కిలి; ఘన = గొప్ప; తేజము =
తేజస్సు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; అనివారణన్ = నివారింపరానిదై; మీ = మీ యొక్క; తేజము =
తేజస్సులు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; వమ్ముగన్ = వ్యర్థ మగు నట్లు; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

ఆ జయవిజయులే ఇప్పుడు దితి గర్భంలో ఉన్నారు. వారి సాటిలేని మేటి తేజస్సే మీ తేజస్సు
లన్నిటినీ వమ్ము చేసింది.

3-599-ఉ.

ఇ[ం]తకు మూల మా హరి ర^{మే}శ్వరుఁ డర్థి నొనర్చు కార్యముల్

వి[ం]తలె సర్వభూత భవ వృ^{ద్ధి} వినాశన హేతుభూతుఁ డా

ద్య[ం]త వికార శూన్యుఁడు ద^{యా}నిధి మీ యెడ మేలుసేయు నీ

చి[ం]త దొఱంగి వేచనుఁడు చే^{కు}టు మీకు మనోరథార్థముల్."

టీకా:

ఇంతకున్ = దీనికంతకు; మూలము = మూలకారణము; ఆ = ఆ; హరి = విష్ణుమూర్తి; రమేశ్వరుడు =
విష్ణుమూర్తి (రమేశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి) యొక్క ఈశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు); అర్థిన్ = కోరి; ఒనర్చు
= చేయు; కార్యముల్ = పనులు; వింతలె = వింతలా ఏమి;

సర్వభూతభవవృద్ధివినాశనహేతుభూతుఁడు = విష్ణుమూర్తి (సర్వ భూత భవ వృద్ధి వినాశన
హేతుభూతుఁడు - సర్వమైన భూతముల యొక్క భవ (సృష్టి) వృద్ధి (స్థితి) నాశన (లయము) లకు
మూలకారణమైనవాడు, విష్ణువు); ఆద్యంతవికారశూన్యుఁడు = విష్ణుమూర్తి (ఆద్యంత వికార

శూన్యఁడు - అది (మొదలు) కాని అంతము (నాశనము) కాని వికార (మార్పులు) కాని శూన్యఁడు (లేనివాడు), విష్ణువు); దయానిధి = విష్ణుమూర్తి {దయానిధి - కృపకు సముద్రము వంటివాడు, విష్ణువు); మీ = మీ; ఎడన్ = అందు; మేలు = మంచి; చేయున్ = చేయును; ఈ = ఈ; చింత = దుఃఖమును; తొలింగి = విడిచి; వేచనుడు = వేగముగా వెళ్ళండి; చేకూలు = సమకూరును; మీకు = మీకు; మనో = మనసున; రథ = తిరుగుతున్న; అర్థముల్ = కోరికలు.

భావము:

దీని కంతా ప్రధానకారణం ఆ హరి. ఆ శ్రీనాథుని లీలలు వింతగా ఉంటాయి. సమస్త జీవరాసుల వృద్ధిక్షయాలకు కారణమైనవాడూ, ఆది అంతం అనే వికారాలు లేనివాడూ, దయకు నిలయమైనవాడూ అయిన విష్ణువు మీకు మేలు చేస్తాడు. ఈ విచారం వదలిపెట్టి వెళ్ళండి. మీ కోరికలు తీరుతాయి."

3-600-క.

అని వనజాసనుఁ డాడిన

విని తద్వృత్తాంత మెఱిగి విబుధులు నాకం

బున కేగిరి దితి నిజనా

ధుని మాటలు దలచి యపరితోషముతోడన్.

టీకా:

అని = అని; వనజాసనుడు = బ్రహ్మదేవుడు {వనజాసనుడు - వనజము (పద్మము) న ఆసనుడు (ఆసీనుడై ఉన్నవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; ఆడిన = పలుకగా; విని = విన్నవారై; తత్ = ఆ; వృత్తాంతము = విషయము; ఎఱిగి = తెలిసి; విబుధుల్ = దేవతలు; నాకంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; ఏగిరి = వెళ్ళిరి; దితి = దితి; నిజ = తన; నాథుని = భర్త యొక్క; మాటలు = మాటలు; తలచి = తలచుకొని; అపరితోషము = అసంతృప్తి; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పగా విని దేవతలు ఆ వృత్తాంతాన్ని అర్థం చేసుకొని స్వర్గలోకానికి వెళ్ళి పోయారు. దితి తన భర్త మాటలను తలచుకొని అసంతృప్తి చెందింది.

తృతీయ స్కంధము : హిరణ్యకశిప హిరణ్యాక్షుల జన్మ

3-601-తే.

ఇంతి "తన సుతుల్ సురలఁ గార్తింతు" రనుచుఁ

దలచుచుండగ నంత వత్సర శతంబు

సనఁగ నటమీదఁ గనియెఁ గశ్యపునిదేవి

యఖిలలోకైక కంటకు లైన సుతుల.

టీకా:

ఇంతి = ఆమె; తన = తన యొక్క; సుతుల్ = పుత్రులు; సురలన్ = దేవతలను; కార్తింతురు = బాధింతురు; అనుచున్ = అని; తలచుచున్ = తలచుకొనుచూ; ఉండగన్ = ఉండగా; అంతన్ = అంతట; వత్సర = సంవత్సరముల; శతము = వంద; చనగన్ = గడచిన; అటమీద = తరువాత; కనియెన్ = జన్మ నిచ్చెను; కశ్యపుని = కశ్యపుడి; దేవి = భార్య; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములు; ఏక = అన్నిటికిని; కంటకులు = ముల్లువలె బాధించువారు; ఐన = అయినట్టి; సుతులన్ = పుత్రులను.

భావము:

తన కుమారులు దేవతలను బాధిస్తారని దితి తలపోయసాగింది. నూరు సంవత్సరాలు గడిచాయి. అప్పుడు దితి సకల లోకకంటకులైన కుమారులను కన్నది.

3-602-వ.

అయ్యవసరంబున,

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబున్ = సమయమున.

భావము:

ఆ సమయంలో...

3-603-తే.

ధరణి గంపించెఁ గులపర్వతములు వడకె

జలధులు గలంగెఁ దారకావళులు డుల్లె

గగన మగలెను మ్రొగె దిక్కరులు దిశల

మిడుగులు లెగసెఁ బిడుగులు పుడమిఁ బడియె.

టీకా:

ధరణి = భూమి యందు; గంపించె = (భూ) కంపములు పుట్టెను; కులపర్వతములు = ఏడు(సప్త)

ప్రధాన పర్వతములు (కులపర్వతములు - సప్తపర్వతములు - 1 మహేంద్రగిరి 2 మలయపర్వతము

3 సహ్యాద్రి 4 శుక్తిమంతము 5 ఋక్షవంతము 6 వింధ్యపర్వతము 7 పారియాత్రము); వడకె =

వణికినవి; జలధులు = సముద్రములు (సప్తసముద్రములు - 1.లవణసముద్రము, 2.ఇక్షుసముద్రము,

3.సురాసముద్రము, 4.ఘృతసముద్రము, 5.దధిసముద్రము, 6.క్షీరసముద్రము, 7.జలసముద్రము;

కలంగె = కలతపడి మడ్డిదేరినవి; తారకా = తారలు; ఆవళులు = గుంపులుగ; డుల్లె = రాలినవి;

గగనము = ఆకాశము; అగలెన్ = బద్దలయినది; మ్రొగెన్ = ఒరిగినవి, మోకరిల్లినవి; దిక్కరులు =

అష్టదిగ్గజములు (దిక్కరులు - అష్టదిగ్గజములు - 1 ఐరావతము 2 పుండరీకము 3 వామనము

4 కుముదము 5 అంజనము 6 పుష్పదంతము 7 సుప్రతీకము 8 సుప్రతీకము); దిశలన్ = అష్టదిక్కులు

అందు (దిశలు - అష్టదిక్కులు - 1 తూర్పుదిక్కు 2 ఆగ్నేయమూల 3 దక్షిణదిక్కు 4 నైరృతిమూల

5 పడమరదిక్కు 6 వాయవ్యమూల 7 ఉత్తరదిక్కు 8 ఈశాన్యమూల); మిడుగులు = అగ్నికణములు;

ఎగసెన్ = ఎగిరినవి; పిడుగులు = పిడుగులు; పుడమిన్ = భూమిపైన; పడియెన్ = పడినవి.

భావము:

భూమి కంపించింది. కులపర్వతాలు వణికాయి. సముద్రాలు కలతపడ్డాయి. నక్షత్రాలు నేల రాలాయి. ఆకాశం బ్రద్దలైంది. అష్టదిగ్గజాలు ఊగిపోయాయి. దిక్కులనిండా అగ్నికణాలు ఎగిసిపడ్డాయి. భూమిమీద పిడుగులు పడ్డాయి.

3-604-నీ.

హోమానలంబుల ధూమంబు లడరెను-

ప్రతికూలవాయువుల్ బలసి వీచెఁ

దరువు లెల్లెడ విటతాటంబులై కూలె-

గ్రహతారకావళి కాంతి మాసె

బెరసి మొగిళ్లు నెత్తురు వాన గురిసెను-

మెఱుఁగులు దెసల మిర్మిట్లు గొలిపె

స్వర్భాను డొగి నపర్వమున భానునిఁ బట్టె-

గైకొని చిమ్మ చీకట్లు పర్వె

3-604.1-తే.

మొనసి కుక్కలు మొటిగెను మోరలెత్తి

పగలు నక్కలు వాపోయె ఖగము లార్త

రవము లిచ్చెను దేవతాప్రతిమ లొరగెఁ

గన్నులను నశ్రుకణములు గ్రందుకొనగ.

టీకా:

హోమ = హోమగుండములలోని; అనలంబులన్ = అగ్నులందు; ధూమంబుల్ = పొగలు; అడరెను = కమ్మినవి; ప్రతికూల = విపరీతమైన, ఎదురు; వాయువుల్ = గాలులు; బలసి = బలపడి; వీచెన్ = వీచినవి; తరువులు = చెట్లు; ఎల్లెడ = ఎల్లెడల; విటతాటంబులు = తల్లకిందులై; కూలెన్ = కూలిపోయినవి; గ్రహ = గ్రహముల; తారకా = తారకల; ఆవళి = గుంపుల; కాంతి = ప్రకాశములు;

మాసెన్ = మాసిపోయినవి; బెరసి = అతిశయించి; మొగిళ్ళు = మబ్బులు; నెత్తురు = రక్తపు; వాన =
 వానలు; కురిసెన్ = కురిసినవి; మెలుగులు = మెరుపులు; దెసలన్ = నలుదెసల, నాలుగు పక్కల;
 మిర్మిట్లన్ = మిర్మిట్లు; కొలిపెన్ = కలిగించినవి; స్వర్భానుడు = రాహువు; అపర్వమున =
 అమావాస్యకానిరోజు, గ్రహణ పర్వముకాని సమయములో; భానునిన్ = సూర్యుని; పట్టెన్ = పట్టెను;
 కైకొని = పూని; చిమ్మచీకట్లు = కటికచీకట్లు; పర్వె = కమ్మెను;
 మొనసి = గుమిగూడి; కుక్కలు = కుక్కలు; మొటిగెను = అరుస్తున్నవి; మోరలు = మెడలు; ఎత్తి =
 ఎత్తి; పగలు = పట్టపగలు; నక్కలు = నక్కలు; వాపోయె = ఏడుస్తున్నట్లు అరచినవి; ఖగములు =
 పక్షులు; ఆర్తరవములు = బాధతో అరుపులు; ఇచ్చెను = అరచినవి; దేవతా = దేవతల; ప్రతిమలు =
 బొమ్మలు; ఒరగెన్ = ఒరిగిపోయినవి; కన్నులను = కళ్ళలో; అశ్రు = కన్నీటి; కణములు = బిందువులు;
 క్రందుకొనగన్ = కమ్ముకోగా;

భావము:

హోమగుండాలలోని అగ్నులకు పొగలు క్రమాయి. ఎదురుగాలులు బలంగా వీచాయి. అంతటా
 చెట్లు తలక్రిందులుగా విరిగి పడ్డాయి. గ్రహాలు, నక్షత్రాలు వెలవెలబోయాయి. మేఘాలు రక్తవర్షాన్ని
 కురిపించాయి. దిక్కులలో మెరుపులు మిరుమిట్లు గొలిపాయి. గ్రహణసమయం కాకుండానే
 రాహువు సూర్యుణ్ణి పట్టుకున్నాడు. చిమ్మచీకట్లు అంతటా వ్యాపించాయి. కుక్కలు మోరలెత్తి
 మొరిగాయి. పట్టపగలే నక్కలు కూసాయి. పక్షులు బాధతో ధ్వనులు చేశాయి. దేవతావిగ్రహాలు
 కన్నుల్లో భాష్పబిందువులు కమ్ముకోగా పక్కకు ఒరిగాయి.

3-605-క.

మొదవులు నెత్తురుఁ జీమును

బిదికెన్ గార్దభరవంబు బీషణ మయ్యెన్

మద ముడిగెఁ గరుల కటములఁ

బొదివెఁ దురంగముల వాలముల నిప్పు లొగిన్.

టీకా:

మొదవులు = ఆవులు; నెత్తురున్ = రక్తమును; చీమునున్ = చీమును; పిడికెన్ = పితుకుతున్నాయి;
గార్దభ = గాడిదల; రవంబున్ = అరుపులు; భీషణము = భయంకరములు; అయ్యెన్ = అయినవి;
మదము = మదజలములు; ఉడిగెన్ = తగ్గిపోయినవి; కరులన్ = ఏనుగుల; కటములన్ = చెక్కిళ్ళ
అందు; పొదివెన్ = అగపడుతున్నది; తురంగములన్ = గుఱ్ఱముల; వాలములన్ = తోకలకు;
నిప్పులు = నిప్పులు; ఒగిన్ = క్రమముగ.

భావము:

ఆవులు రక్తాన్నీ చీమును పిడికాయి. గాడిదలు భయంకరంగా ఓండ్రపెట్టాయి. ఏనుగుల
గండస్థలాలమీది మదజలం ఎండిపోయింది. గుఱ్ఱాల తోకలు నిప్పులు చెరిగాయి.

3-606-క.

గుహలు రొద లిచ్చె బాప

గ్రహమిత్రత జెంది వక్రతులను సౌమ్య

గ్రహములు వర్తించెను దు

స్సహ తేజో దితితనూజ సంభవ వేళన్.

టీకా:

గుహలు = గుహలు; రొదలు = రొదశబ్దములు; ఇచ్చెన్ = చేసెను; పాప = చెడు; గ్రహ =
గ్రహములతో; మిత్రతన్ = మైత్రిని; చెంది = కలిగి; వక్ర = వక్రమైన; గతులను = నడకలను; సౌమ్య =
శుభ; గ్రహములు = గ్రహములు; వర్తించెను = నడచినవి; దుస్సహ = సహింపరాని; తేజస్ =
తేజస్సులు కల; దితి = దితి యొక్క; తనూజ = పుత్రుల; సంభవ = జనన; వేళన్ = సమయములో.

భావము:

సహింపరాని తేజస్సుతో దితి కుమారులు పుట్టిన సమయంలో గుహలు ప్రతిధ్వనించాయి.
పాపగ్రహాల మైత్రితో పుణ్యగ్రహాలు వక్రమార్గంలో వర్తించాయి.

3-607-మ.

భయదప్రక్రియ నట్లుదోచిన మహాత్మాతంబు లీక్షించి సం
క్షయకాలం బని కాని సాధు హననోక్తకూర దేవాహి తో
దయ సంక్షోభముగా నెఱుంగఁగ సమస్తప్రాణి సంఘాతము
ల్భయ మందెన్ సనకాది యోగిజనముల్లక్కన్ బుధేంద్రోత్తమా!

టీకా:

భయద = భయము కొల్పు; ప్రక్రియ = విధముగ; అట్లు = అలా; తోచిన = కనిపించిన; మహా = గొప్ప;
ఉత్పాతంబులున్ = ఉత్పాతములు; ఈక్షించి = చూసి; సంక్షయ = ప్రళయ; కాలంబు = సమయమా;
అని = అని; కాని = లేదా; సాధు = సాధుజనులకు; హనన = సంహరణకై; ఉగ్ర = భయంకరమైన;
కూర = కూరమైన; దేవ = దేవతలకి; అహిత = శత్రువుల; ఉదయ = పుట్టుత వలన కలిగిన;
సంక్షోభము = కల్లోలము; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱుంగఁగ = తెలియునట్లు; సమస్త = సమస్తమైన; ప్రాణి
= జీవ; సంఘాతముల్ = జాలములు; భయమున్ = భయమును; పొందెన్ = పొందినవి; సనక =
సనకుడు; ఆది = మొదలగు; యోగి = యోగులైన; జనములు = జనులు; తక్కన్ = తప్పించి; బుధ =
జ్ఞానులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా.

భావము:

ఆ విధంగా భయంకరంగా తోచిన అపశకునాలను చూసి ప్రళయకాలం వచ్చిందని అనుకున్నారే
కాని, కూరంగా సాధుజనులను సంహరించే రాక్షసుల పుట్టుక వల్ల సంభవించిన కల్లోలంగా
తెలిసికొనక సనకాది యోగులు తప్ప సమస్త ప్రాణికోటి తల్లడిల్లింది.

3-608-వ.

అట్లావిర్భవించిన యనంతరంబ.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; ఆవిర్భవించిన = ఉద్భవించిన, పుట్టిన; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఆ విధంగా దితికి కుమారులు పుట్టిన తర్వాత...

3-609-మ.

కులశైలాభ శరీరముల్ తనర రక్షోనాథు లత్కుగ్ర దో

ర్భుల మొప్పం బదఘట్టనన్ ధర చలింపన్ రత్న కేయూర కుం

డల కాంచీ కటకాంగుళీయక కిరీటస్వర్ణమంజీర ని

ర్మల కాంతుల్ దులకింప నాత్మరుచిచే మందీకృతార్కాంశులై.

టీకా:

కులశైల = కులపర్వతముల; ఆభ = వంటి; శరీరముల్ = దేహములు; తనర = అతిశయించగా; రక్షన్
= రాక్షస; నాథులు = రాజులు; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; దోర్బలము = బాహుబలములు;
ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; పద = అడుగుల; ఘట్టనన్ = తాకిడికి; ధరన్ = భూమి; చలింపన్ =
చలించునట్లు; రత్న = మణులు తాపిన; కేయూర = దండకడియములు; కుండల =
చెవికుండలములు; కాంచీ = మొలనూళ్ళు; కటక = మురుగులు; అంగుళీయక = ఉంగరములు;
కిరీట = కిరీటములు; స్వర్ణమంజీర = బంగారు అందెల యొక్క; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; కాంతుల్ =
ప్రకాశములు; తులకింపన్ = ప్రకాశింపగా; ఆత్మ = తమ; రుచి = కాంతుల; చేన్ = వలన; మందీకృత =
మందగింపబడిన; అర్క = సూర్య; అంశులు = కిరణములు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ రాక్షసులు కులపర్వతాలవంటి శరీరాలతో, భయంకరమైన భుజబలంతో ఒప్పుతున్నారు. వారి
పాదాల తాకిడికి భూమి చలించిపోతున్నది. రత్నాలు చెక్కిన బంగారు భుజకీర్తులు,
మకరకుండలాలు, మొలనూళ్ళు, కంకణాలు, ఉంగరాలు, కిరీటాలు, కాలి అందెలు స్వచ్ఛమైన
కాంతులు వెదజల్లుతుండగా తమ శరీరకాంతులతో సూర్యకాంతిని సైతం హీనపరుస్తూ...

3-610-వ.

ఉన్న సమయంబునం గశ్యపుండు నిజ తనూభవులఁ జూడం దలంచి దితిమందిరంబునకుం జనుదెంచి; సుతులం గనుంగొని; వారలకు నామకరణంబు సేయం దలంచి.

టీకా:

ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయములో; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; నిజ = తన;
తనూభవులన్ = పుత్రులను; చూడన్ = చూడవలెనని; తలంచి = అనుకొని; దితి = దితి యొక్క;
మందిరమున్ = నివాసముల; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; సుతులన్ = పుత్రులను; కనుంగొని =
చూసి; వారల = వారి; కున్ = కి; నామకరణంబున్ = పేర్లుపెట్టుటలు; చేయన్ = చేయవలెనని;
తలంచి = అనుకొని.

భావము:

ఉన్న సమయంలో కశ్యపుడు తన కుమారులను చూడాలనుకొని దితి మందిరానికి వచ్చి
పుత్రులను చూచి, వారికి నామకరణం చేయాలనుకొని....

3-611-చ.

దితి జరరంబు నందుఁ దన **తేజము** మున్నిడి నట్టి పుత్రు న
అద్భుత చరితున్ "హిరణ్యకశిపుం"డను పేరఁ బ్రసూతివేళ నా
దితి మును గన్న పట్టి రవి**తేజ**నిఁ "గాంచనలోచనుండు" నా
హితమతిఁ బేరువెట్టి చని**యెన్** నిజ నిర్మల పుణ్యభూమికిన్.

టీకా:

దితి = దితి యొక్క; జరరంబునన్ = కడుపు; అందు = లో; తన = తన యొక్క; తేజమున్ =
తేజస్సును; మున్ను = ముందుగా; ఇడి = పెట్టిన; అట్టి = అటువంటి; పుత్రున్ = కొడుకుని; అద్భుత =
అద్భుతమైన; చరితున్ = చరిత్ర కలవానిని; హిరణ్యకశిపుండు = హిరణ్యకశిపుడు; అను = అనెడి;
పేరన్ = పేరును; ప్రసూతి = పురిటి; వేళన్ = సమయమున; ఆ = ఆ; దితి = దితి; మును = ముందుగ;
కన్న = కనినట్టి; పట్టి = పిల్లవానిని; రవి = సూర్యునితో సమానమైన; తేజనిన్ = తేజస్సు కలవానిని;

కాంచనలోచనుండు = హిరణ్యాక్షుడు {కాంచనలోచనుడు - బంగారము వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, హిరణ్యాక్షుడు}; నాన్ = అని; హితమతి = మంచికోరు మనసు కలవాడు; పేరు = పేరును; పెట్టి = పెట్టి; చనియెన్ = వెళ్లెను; నిజ = తన; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; భూమికిన్ = స్థలమునకు.

భావము:

దితి గర్భంలో తాను మొదట పెట్టినట్టి తేజస్సువల్ల పుట్టి అద్భుతంగా వెలిగేవానికి 'హిరణ్యకశిపుడు' అనీ, కానుపు సమయంలో దితికి మొదటగా పుట్టి సూర్యతేజస్సుతో వెలిగేవానికి 'హిరణ్యాక్షుడు' అని మంచి మనస్సుతో పేర్లు పెట్టి కశ్యపుడు తన ప్రవిత్రమైన ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు.

తృతీయ స్కంధము : హిరణ్యాక్షుని దిగ్విజయము

3-612-వ.

అయ్యవసరంబున, నతుల తేజోవిరాజితుం డైన హిరణ్యకశిపుండు హిరణ్యగర్భ వరదాన గర్వంబునను; దుర్వార పరిపంథి గర్వ నిర్వాపణాఖర్వ భుజావిజృంభణంబునను; నిఖిల లోకపాలాదుల జయించి స్వవశం బొనర్చి సంతృప్తాంతరంగుం డై యెందునుం దనకు మృత్యుభయంబు లేక నిర్భయుండై సుఖం బుండెఁ; దత్సోదరుం డైన హిరణ్యాక్షుండు ప్రతిదినంబుఁ జండవేదండశుండాదండమండిత భుజాదండంబున గదాదండంబు ధరియించి తన్ను నెదిరి కదనంబు సేయం జాలిన యరివీరునిం గానక; భూలోకం బెల్లఁ గ్రుమ్మరి దివంబునకు దాడి వెట్టి; యందు సమర విముఖులయిన బర్హిర్ముఖులం గనుంగొని వనజాసన వరప్రదానంబుఁ జింతించి; హితులు సెలంగ నహితులు గలంగ మహిత వైజయంతికాదామం బభిరామంబై వెలుంగం జరణంబుల మణినూపురంబులు మొరయ; నిజదేహద్యుతి దిక్కులం బిక్కటిల్లం జనుదెంచు వానిం గని; భీతచిత్తు లయి దేవతాగణంబులు గరుడునిం గని పఱచు నురగంబులుంబోలె నిజనివాసంబు లర్కనివాసంబులు గాంచనావాసంబులుంగా నొనర్చి యెక్కడికేనిం జనిన.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; అతుల = సాటిలేని; తేజస్ = తేజస్సుతో; విరాజితుండు = ప్రకాశిస్తున్నవాడు; ఐన = అయిన; హిరణ్యకశిపుండు = హిరణ్యకశిపుడు; హిరణ్యగర్భ = బ్రహ్మదేవునిచేత; వర = వరమును; దాన = ఇవ్వబడుటవలన; గర్వంబునను = గర్వముతోను; దుర్వార = వారింపరాని; పరిపంథి = ప్రతిపక్షుల; గర్వ = గర్వమును; నిర్వాపణ = పోగొట్టుటలో; అఖర్వ = కురచ కానట్టి; భుజా = బాహుబల; విజృంభణమునన్ = అతిశయముతో; నిఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములను; పాల = పాలించువారు; ఆదుల = మొదలగువారిని; జయించి = జయించి; స్వ = తన; వశంబున్ = వశము; ఒనర్చి = చేసికొని; సంతుష్ట = సంతృప్తి పొందిన; అంతరంగుడు = మనసు కలవాడు; ఐన = అయ్యి; ఎందునున్ = దేనిలోను; తనకున్ = తనకు; మృత్యు = చావువలన; భయంబు = భయము; లేక = లేకపోవుటచే; నిర్భయుడు = భయము లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; సుఖంబున్ = సౌఖ్యముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; తత్ = అతని; సోదరుండు = సహోదరుడు; ఐన = అయినట్టి; హిరణ్యాక్షుండు = హిరణ్యాక్షుడు; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; దినంబున్ = రోజు; చండ = భయంకరమైన; వేదండ = ఏనుగు; శుండాదండ = తొండమువలె; మండిత = అలంకరింపబడిన; భుజా = భుజము అను; దండంబునన్ = దండము నందు; గదాదండంబున్ = గదాయుధమును; ధరియించి = ధరించి; తన్నున్ = తనను; ఎదిరి = ఎదిరించి; కదనంబున్ = యుద్ధమును; చేయన్ = చేయుటకు; చాలిన = సరిపడు; అరి = శత్రు; వీరునిన్ = వీరుడిని; కానక = కనుగొనలేక; భూలోకంబున్ = భూలోకము; ఎల్లన్ = అంతయు; క్రుమ్మరి = తిరిగి; దివంబున్ = స్వర్గమును; కున్ = కు; దాడివెట్టి = దండెత్తి; అందు = అక్కడ; సమర = యుద్ధమునకు; విముఖులు = అంగీకరింపనివారు; అయిన = అయిన; బర్హిర్ముఖులన్ = దేవతలను (బర్హిర్ముఖుడు - వ్యు. 1. (బర్హిర్ముఖున్ అస్య - పృషో), బ.ప్రీ., వ్యాపించు మోము కలవాడు, దేవత; 2. (బర్హిః ముఖ అస్య), బ.ప్రీ., అగ్ని ముఖముగా కలవాడు, దేవత (ఆంధ్ర శబ్దరత్నాకరము)); కనుగొని = చూసి; వనజాసన = బ్రహ్మదేవునిచేత; వర = వరముగ; ప్రదానంబున్ = ప్రసాదింపబడిన దానిని; చింతించి = తలచుకొని; హితులు = ఇష్టులు; చెలంగన్ = చెలరేగగా; అహితులు = అయిష్టులు; కలంగన్ = కలతపడగా; మహిత = గొప్ప; వైజయంతిక = విజయసూచికమైన; దామంబున్ = దండను; అభిరామంబున్ = మనోజ్ఞముతో; వెలుగన్ = ప్రకాశిస్తుండగ; చరణంబులన్ = పాదములకు; మణి = మణులు పొదిగిన; నూపురంబులు = అందెలు; మొరయ = చప్పుడు చేస్తుండగ; నిజ = తన; దేహ

= శరీరము యొక్క; ద్యుతి = కాంతి; దిక్కులన్ = దిక్కులంతా; పిక్కటిల్లన్ = మోగిపోతుండగ;
 చనుదెంచు = వచ్చు; వానిన్ = వానిని; కని = చూసి; భీత = భయపడిన; చిత్తులు = మనసులు
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; దేవతా = దేవతల; గణంబులన్ = గణములు; గరుడునిన్ = గరుత్మంతుని;
 కని = చూసి; పఱచు = పారిపోవు; ఉరగంబులన్ = పాములు; పోలె = వలె; నిజ = తమ;
 నివాసంబులన్ = గృహములను; అర్క = జిల్లేళ్ళు; నివాసంబులన్ = మొలిచిన ప్రదేశముగా;
 కాంచన = ఉమ్మెత్తచెట్లకు; ఆవాసంబులన్ = నివాసములును; కాన్ = అగునట్లు; ఒనర్చి = చేసి;
 ఎక్కడికేనిన్ = ఎక్కడకో; చనిన = వెళ్లిపోగ;

భావము:

అప్పుడు సాటిలేని తేజస్సుతో విరాజిల్లుతున్న హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మదేవుని వల్ల వరాలు పొందిన
 గర్వంతోను, వారింపరాని శత్రువుల ఉక్కడగించే అవక్రపరాక్రమం యొక్క అతిశయంతోను సమస్త
 లోకపాలకులను జయించి తనవశం చేసుకొని తన కెక్కడా మృత్యుభయం లేక నిర్భయుడై
 సుఖంగా ఉన్నాడు. అతని సోదరుడైన హిరణ్యాక్షుడు ప్రతిరోజూ మదపుటీనుగు తొండంవంటి తన
 భుజాదండం మీద గదాదండాన్ని ధరించి తనను ఎదిరించి యుద్ధం చేయగలిగిన శత్రువీరుడు
 ఎక్కడా కనిపించక భూలోకమంతా తిరిగి స్వర్గంపై దండెత్తి అక్కడ యుద్ధచేయడానికి ఇష్టపడని
 దేవతలను చూచాడు. హితులు చెలరేగగా, శత్రువులు కలతపడగా అందమైన వైజయంతీమాలను
 ధరించి, కాలి గండపెండేరాలు మ్రోగుతుండగా, తన దేహకాంతి నాలుగుదిక్కుల్లో పిక్కటిల్లగా
 వస్తున్న హిరణ్యాక్షుని చూచి దేవతలు బ్రహ్మ వరాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని భయపడి గరుత్మంతుని
 చూచి పారిపోయే పాములవలె తమ మందిరాలను జిల్లేళ్ళకు, ఉమ్మెత్తలకు నివాసాలుగా చేసి
 ఎక్కడెక్కడికో పారిపోయారు.

3-613-ఉ.

శౌర్యము వోవఁదట్టి నిజ**సాధనము**ల్ దిగనాడి విక్రమౌ

దౌర్యపరాక్రమక్రమము **ద్రుప్**గ భీతిలి పాటి రక్కటా

కౌర్యముఁ దప్పి నాకులని **రై**కొని యార్చి సుమేరుపర్వత

స్థైర్యుడు వార్ధిఁ జొచ్చె నతి **ద్రు**త్ భూరి భుజావిజృంభయై.

టీకా:

శౌర్యమున్ = పౌరుషమును; పోవదట్టి = పోగొట్టుకొని; నిజ = తమ; సాధనములన్ = ఆయుధములను; దిగనాడి = విడిచిపెట్టి; విక్రమ = శౌర్యము; ఔదార్య = ఉదారబుద్ధి; పరాక్రమక్రమము = శత్రువులను జయించు సామర్థ్యములు; తప్పగన్ = తొలగిపోగా; భీతిలి = భయపడిపోయి; పాటిరి = పారిపోయిరి; అక్కటా = అయ్యో; కార్యమున్ = వివాదమును; తప్పిన్ = పోగొట్టుకొనిన; నాకులు = దేవతలు; అని = అని; కైకొని = పూనుకొని; ఆర్చి = అరచి; సుమేరు = సుమేరు అను; పర్వత = పర్వతమంత; స్థైర్యుడు = స్థైర్యము కలవాడు; వార్ధిన్ = సముద్రమును; చొచ్చెన్ = చొరబడెను; అతి = మిక్కిలి; దర్పిత = గర్వించిన; భూరి = బహుమిక్కిలి; భుజా = బాహుబలము; విజృంభి = అతిశయించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

“పౌరుషం పోగొట్టుకొని, తమ ఆయుధాలను విడిచిపెట్టి దేవతలు భయపడి కర్తవ్యాన్ని విస్మరించి పారిపోయారు కదా” అని సింహగర్జన చేసి మేరుపర్వతం వంటి స్థైర్యం కలిగిన హిరణ్యాక్షుడు గొప్ప భుజబలంతో, విజృంభించిన గర్వాతిశయంతో సముద్రంలో ప్రవేశించాడు.

3-614-వ.

ఇట్లు సొచ్చిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈవిధముగ; చొచ్చినన్ = చొరబడగా.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రవేశించగా...

3-615-క.

వరుణుని బలములు దనుజే

శ్వరుతేజముఁ దేటి చూడజాలక శౌర్య

స్ఫురణము సెడి యెందేనిని

బలచెం దజ్జలధి మధ్యభాగము నందున్.

టీకా:

వరుణుని = వరుణదేవుని; బలములు = సైన్యములు; దనుజు = రాక్షస; ఈశ్వరు = ప్రభువు; తేజమున్ = తేజస్సును; తేటి = తేరిపార; చూడన్ = చూడ; చాలక = లేక; శౌర్య = శౌర్యము; స్ఫురణన్ = స్ఫురించుటకూడ; చెడి = చెడిపోయి; ఎందేనినిన్ = ఎక్కడకైన; పలచెన్ = పారిపోయెను; తత్ = ఆ; జలధి = సముద్రము యొక్క {జలధి - జలము (నీటి)కి నిధి (నివాసము) ఐనది, సముద్రము}; మధ్య = మధ్యలోని; భాగము = ప్రదేశము; అందున్ = లోపలికి;

భావము:

వరుణదేవుని సైనికులు హిరణ్యాక్షుని తేజాన్ని తేరిపార చూడలేక, పొరుషం కోల్పోయి సముద్రం మధ్యభాగంలో ఎక్కడికో పారిపోయారు.

3-616-క.

అమరారి విపుల నిశ్వా

సములం బ్రభవించి నట్టి జలనిధి కల్లో

లములను విపుల గదాదం

డంబునఁ బోనడచె నతి దృఢంబగు శక్తిన్.

టీకా:

అమరారి = హిరణ్యాక్షుడు {అమరారి - అమరులు (దేవతలు)కు ఆరి (శత్రువు), రాక్షసుడు, హిరణ్యాక్షుడు}; విపుల = దీర్ఘమైన; నిశ్వాసములన్ = నిట్టూర్పులవలన; ప్రభవించినన్ = పుట్టిన; అట్టి = అటువంటి; జలనిధి = సముద్రము నందలి; కల్లోలములనున్ = కల్లోలములను; విపుల =

పెద్దదైన; గదాదండంబున్ = గదతో; పోనడచెన్ = పోగొట్టెను; అతి = మిక్కిలి; దృఢంబు = గట్టిది;
ఐన = అయిన; శక్తిన్ = శక్తితో.

భావము:

హిరణ్యాక్షుడు తన నిట్టూర్పులవల్ల పుట్టిన సముద్రకల్లోలాన్ని తన గదాదండంతో దృఢమైన శక్తితో
అణచివేశాడు.

3-617-చ.

మఱియును నమ్మహాజలధి మధ్యమునన్ సురవైరి పెక్కు వ
తృరములు గ్రీడసల్పి రిపు సైన్య విదారణ శౌర్యభేలనా
పరతఁ జరించి యవ్వరుణపాలిత మైన లసద్విభావరీ
పురమున కేఁగి యందుఁ బరిపూర్ణత నున్న పయోధినాథునిన్.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ; మహాజలధి = మహాసముద్రము; మధ్యమునన్ = మధ్య;
సురవైరి = రాక్షసుడు; పెక్కు = అనేక; వత్సరములు = సంవత్సరములు; క్రీడన్ = యుద్ధక్రీడను; సల్పి
= జరిపి; రిపు = శత్రు; సైన్య = సైన్యమును; విదారణ = చీల్చిచెండాడు; శౌర్య = విక్రమ; భేలనా = క్రీడ
యందు; పరతన్ = నిమగ్నమగుటలో; చరించి = వర్తించి; ఆ = ఆ; వరుణ = వరుణునిచే; పాలితము
= పాలింపబడునది; ఐన = అయిన; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; విభావరి = విభావరి అను {విభావరి -
వరుణుని ముఖ్యపట్టణము (విభా (వైభవముతో) వరి (శ్రేష్ఠమైనది)); అందున్ = దానిలో;
పరిపూర్ణతన్ = నిండుదనముతో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పయోధినాథునిన్ = వరుణుని {పయోధి
నాథుడు - పయస్ (నీటి)కి అధి (నివాసమైనది) (సముద్రము)నకు నాథుడు (ప్రభువు), వరుణుడు}.

భావము:

ఇంకా ఆ పైన ఆ రాక్షసేశ్వరుడు ఆ మహాసముద్రంలోపల శత్రురాజులను చీల్చిచెండాడి అనేక సంవత్సరాలు విహరించాడు. పరిపూర్ణ ప్రభావంతో అక్కడ ఉన్న వరుణుని పట్టణం అయిన ఆ చక్కటి విభావరి నగరానికి వెళ్ళి ...

3-618-వ.

మఱియునున్

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకనూ.

3-619-నీ.

యాదోగణాధీశుఁ డ్రగుచుఁ బాతాళభు-

వన పరిపాలుఁ డై తనరుచున్న

వరుణునిఁ గనుగొని ప్రహసితోక్తుల-

నిట్లను "విశ్వ మం దెన్నఁగలుగు

సకల లోకైకపాలకులలో నతిబలా-

ధికుడని జగము నుతింపఁదగిన

శూరుండ విపుడు నీ పౌరుష మొప్పంగఁ-

గదనరంగమున నన్నెదిరి చూడు

3-619.1-తే.

నీ భుజావిక్రమంబును బ్రాభవంబు

నడఁతు" నని పల్కుటయు విని యభివిభుఁడు

పగతు జయమును వృద్ధియు బలము నాత్మ

బలము దలపోసి దనుజతో బవరమునకు.

టీకా:

యాదో = జలచర; గణా = జాలములకు; అధీశుడు = ప్రభువు; అగుచున్ = అవుతూ; పాతాళ = పాతాళ; భువన = లోకమునకు; పరిపాలకుడు = రాజు; ఐ = అయ్యి; తనరుచున్న = విలసిల్లుతున్న; వరుణునిన్ = వరుణుడేవుని; కనుంగొని = చూసి; పరిహసిత = ఎగతాళి; ఉక్తులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను; విశ్వము = భువనముల; అందు = లో; ఎన్నన్ = ఎంచుచూడగ; కలుగు = ఉన్నట్టి; సకల = సమస్త; లోక = లోకములయొక్క; ఏక = ముఖ్యమైన; పాలకుల = పరిపాలకులలో; అతి = మిక్కిలి; బల = శక్తితో; అధికుడని = గొప్పవాడు; అని = అని; జగమున్ = ప్రపంచమున; నుతింపన్ = కీర్తించుబడుటకు; తగిన = తగ్గ; శూరుండవు = వీరుడవు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నీ = నీ యొక్క; పౌరుషము = శౌర్యము; ఒప్పంగన్ = ఒప్పునట్లు; కదన = యుద్ధ; రంగమునన్ = భూమిలో; నన్నున్ = నన్ను; ఎదిరి = ఎదుర్కొని; చూడు = చూడు; నీ = నీ యొక్క; భుజా = బాహుబల; విక్రమంబునున్ = పరాక్రమమును; ప్రాభవంబున్ = వైభవమును; అడఁతును = అణచెదను; అని = అని; పల్కుటయున్ = పలుకగా; విని = విని; అభివిభుడు = వరుణుడు {అభివిభుడు - సముద్రమునకు ప్రభువు, వరుణుడు}; పగతు = శత్రువు యొక్క; జయమును = జయశీలమును; వృద్ధియున్ = అభివృద్ధిని; బలమున్ = శక్తిని; ఆత్మ = తన; బలమున్ = శక్తిని; తలపోసి = ఆలోచించుకొని; దనుజు = రాక్షసుని; తోన్ = తో; బవరము = యుద్ధమున; కున్ = కు.

భావము:

జలచర సమూహాలకు రాజై పాతాళ లోకాన్ని పాలిస్తున్న వరుణుని చూచి హిరణ్యాక్షుడు పరిహసిస్తూ "ఈ విశ్వంలో సమస్త లోకపాలకులలో పేరెన్నిక గల మహాబలవంతుడవని లోకం నిన్ను పొగడుతున్నది కదా! ఇప్పుడు నీ పౌరుషాన్ని ప్రదర్శిస్తూ యుద్ధంలో నన్ను ఎదిరించి చూడు. నీ బాహుబలాన్ని, పేరు ప్రతిష్ఠలను అణచివేస్తాను" అని పలుకగా విని సముద్రరాజైన

వరుణుడు శత్రువుయొక్క విజయాలను, అభివృద్ధిని, శక్తిని, తన బలాన్ని అంచనా వేసికొని ఆ రాక్షసునితో యుద్ధానికి....

3-620-క.

సమయము గాదని తన చి

త్తమునం గల రోషవహ్నిఁ డాలిమి యను తో

యములం దగనార్చుచు నుప

శమితోక్తులఁ బలికె దనుజస్తత్తముతోడన్.

టీకా:

సమ = సరియైన; సమయము = వేళ; కాదు = కాదు; అని = అని; తన = తన యొక్క; చిత్తమునన్ = మనసున; కల = ఉన్నట్టి; రోష = పొరుషము అను; వహ్నిన్ = అగ్నిని; తాలిమి = ఓర్పు; అను = అనెడి; తోయములన్ = నీటితో; తగన్ = తగ్గట్టుగ; ఆర్చుచున్ = ఆర్చుకొనుచూ; ఉపశమిత = శాంతింపజేయు; ఉక్తులన్ = మాటలతో; పలికె = పలికెను; దనుజ = రాక్షసు; సత్తము = శ్రేష్ఠుని; తోడన్ = తోటి.

భావము:

సమయం కాదనుకొని తన మనస్సులోని కోపాగ్నిని సహనం అనే నీళ్ళతో చల్లార్చుకొంటూ ఆ హిరణ్యాక్షునితో ప్రశాంతవాక్కులతో ఈ విధంగా అన్నాడు.

3-621-చ.

"మనమున శాంతిఁ బూని నియమంబున సంగర ముజ్జగించి యే

ననయము నున్నవాడ నిపుడౌహవకేళిఁ జరింపరాదు నీ

మన భుజ విక్రమస్ఫురిత గ్రాధ విజృంభణమున్ జయింపఁ జా

లిన ప్రతివీరు లెవ్వరును లేరు ముకుందుడు దక్క నెక్కడన్.

టీకా:

మనమునన్ = మనసులో; శాంతిన్ = శాంతిని; పూని = అభ్యసిస్తూ; నియమంబునన్ = నియమములలో; సంగరమును = యుద్ధమును; ఉజ్జగించి = విడిచి; యేన్ = నేను; అనయమున్ = సతతమును; ఉన్నవాడను = ఉన్నాను; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఆహవ = యుద్ధ; కేళిన్ = క్రీడలో; చరింపన్ = వర్తింప; రాదు = కూడదు; నీ = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; భుజ = బాహుబల; విక్రమ = పరాక్రమముచే; స్ఫురిత = ప్రకటమౌతున్న; గాఢ = గాఢమైన; విజృంభణమున్ = అతిశయమును; జయింపన్ = జయించుటకు; చాలిన = సరిపడ; ప్రతి = ప్రతిపక్ష; వీరులు = శూరులు; ఎవ్వారునున్ = ఎవరూ కూడ; లేరు = లేరు; ముకుందుడు = నారాయణుడు; తక్కన్ = తప్పించి; ఎక్కడన్ = ఎక్కడా కూడా.

భావము:

"నేను ప్రశాంతమైన మనస్సుతో యుద్ధం చేయకూడదనే నియమంతో ఉన్నాను. ఇప్పుడు యుద్ధం చేయలేను. నీ భుజబలం యొక్క ఆటోపాన్ని జయింపగల ప్రతివీరులు ఎక్కడా లేరు, ఒక్క విష్ణువు తప్ప.

3-622-చ.

గొనకొని యమ్మహాత్ముడు వికుంఠపురంబున నున్నవాడు దా
ననిమొనఁ బెక్కుమాటు లభియాతుల నోలి జయించి శక్తిపెం
పున సడిసన్నవీరు డని భూజనకోటి నుతించు నందు వే
చను మత డిచ్చు నీకు నని సర్వము దీటెడు నంతమీదఁటన్.

టీకా:

గొనకొని = పూని; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పవాడు; వికుంఠ = వైకుంఠము అను; పురంబునన్ = పురములో; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; తాన్ = అతను; అని = యుద్ధ; మొనన్ = రంగములో; పెక్కు = అనేక; మాటులు = పర్యాయములు; అభియాతులన్ = శత్రువులను; ఓలీన్ = క్రమముగ; జయించి = జయించి; శక్తిన్ = బలము యొక్క; పెంపునన్ = అతిశయమున; సడిసన్న = ప్రసిద్ధికెక్కిన; వీరుడు =

శూరుడు; అని = అని; భూ = భూమి మీది; జన = జనులు; కోటి = అందరును; నుతించున్ = స్తుతించురు; అందున్ = అక్కడకు; వేచనుము = శ్రీఘ్నముగ పొమ్ము; అతడు = అతడు; ఇచ్చు = ఇచ్చును; నీకున్ = నీకు; అనిన్ = యుద్ధమును; సర్వమున్ = అంతయు; తీఱెడున్ = తీరిపోతాయి; అంతమీద = ఆతరువాత.

భావము:

ఆ మహాత్ముడు వైకుంఠంలో ఉన్నాడు. ఎన్నోసార్లు యుద్ధరంగంలో శత్రువులను ఓడించి శక్తి సామర్థ్యాలలో పేరుమోసిన వీరుడని భూజనులంతా పొగడుతారు. వెంటనే ఆ వైకుంఠానికి వెళ్ళు. అప్పుడు ఆ హరి నీతో యుద్ధం చేసి నీ కోరిక తీరుస్తాడు.

3-623-ఉ.

నిందకునోర్చి యాజిమొన నిల్వగనోపక వీరిపాటు నీ
పందల వెంటబడ్డ మగపంతమే సర్వశరణ్యుడైన గో
విందుడు దీర్చు నీపని వివేకవిహీన! చనంగనోపుదే
నందుల కేగు మాతర డమరారులఁ బోర జయించు నిచ్చలున్.

టీకా:

నింద = నిందింపబడుట; కున్ = కు; ఓర్చి = ఓర్చుకొని; ఆజి = యుద్ధ; మొనన్ = రంగమున;
నిల్వగన్ = నిలబడుటకు; ఓపక = చాలక; వీరి = ఓడిపోయి; పాటు = పారిపోవు; ఈ = ఈ; పందల = పిరికిపందల; వెంటన్ = వెనుక; బడ్డ = తగిలిన; మగపంతమే = మగతనమా ఏమి; సర్వశరణ్యుడు = హరి (సర్వశరణ్యుడు - సర్వులకును శరణు కోరదగినవాడు, విష్ణువు); ఐన = అయినట్టి;
గోవిందుడు = హరి (గోవిందుడు - గో(జీవులకు) ఒడయుడు, విష్ణువు); తీర్చున్ = నెరవేర్చును; నీ = నీ యొక్క; పని = పనిని; వివేక = వివేకము; హీన = లేనివాడ; చనగన్ = వెళ్ళుటకు; ఓపుదేన్ = చాలినచో; అందులకున్ = అక్కడకు; ఏగుము = వెళ్ళుము; అతడు = అతడు; అమరారులన్ = రాక్షసులను (అమరారులు - దేవతల శత్రువులు, రాక్షసులు); పోరన్ = యుద్ధములో; జయించున్ = జయించును; నిచ్చలున్ = నిత్యము.

భావము:

నిందకు లొంగి యుద్ధరంగంలో నిల్వలేక పారిపోయే పిరికిపందలను వెంటాడడం మగతనమా? బుద్ధిహీనుడా! అందరూ శరణు కోరే గోవిందుడు నీ పని పడతాడు. పొగలిగితే అక్కడికి వెళ్ళు. ఆ హరి ఎప్పుడూ రాక్షసులతో పోరాడుతూ జయిస్తూ ఉంటాడు.

3-624-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

3-625-క.

పురుషాకృతిఁ బ్రతియుగమునఁ

బురుషోత్తముఁ డవతరించి భూరిభుజా వి

స్ఫురణన్ దుష్టనిశాటుల

హరియించుచు నుండు మునిగణార్చితపదుడై.

టీకా:

పురుష = పురుషుని; ఆకృతిన్ = రూపముతో; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; యుగమునన్ = యుగములోను;
పురుషోత్తముడున్ = విష్ణుమూర్తి (పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, హరి); అవతరించి =
అవతరించి; భూరి = అతి మిక్కిలి; భుజా = బాహుబల; విస్ఫురణన్ = అతిశయమున; దుష్ట = చెడ్డ;
నిశాటుల = రాక్షసులను (నిశాటులు - నిశ (రాత్రి) అందు చరించువారు, రాక్షసులు);

హరియించుచున్ = సంహరిస్తూ; ఉండున్ = ఉండును; ముని = మునుల; గణా =
సమూహములచే; అర్చిత = అర్చింపబడిన; పదుడు = పాదములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పురుషోత్తముడూ, మునులు పూజించే పాదపద్మాలు గలవాడూ అయిన విష్ణువు
ప్రతియుగంలోనూ పురుషరూపంతో భూమిమీద అవతరించి పరాక్రమవంతులూ దుష్టులూ ఐన
రాక్షసులను సంహరిస్తాడు.

3-626-ఉ.

కావున నా విభుం దొడరి కయ్యము దయ్య మెఱుంగఁ జేసి ర
క్షోవర నీ భుజాబలము సొంపటి మేదినిఁ గూలి సారమే
యావళి కాశ్రయం బగుదు వచ్చటి కిప్పుడ యేఁగుదేని నీ
చేవయు లావు నేర్పడును జెప్పగ నేటికి మీది కార్యముల్."

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువును; తొడరి = సమీపించి; కయ్యమున్ =
యుద్ధమును; దయ్యమున్ = దయ్యమును; ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; చేసి = చేసి; రక్షన్ =
రాక్షసులలో; వర = శ్రేష్ఠుడ; నీ = నీ యొక్క; భుజాబలమున్ = బాహుబలమును; సొంపటి =
రూపుమాసిపోయి; మేదినిన్ = నేలమీద; కూలి = కూలి; సారమేయ = కుక్కల; ఆవళి =
సమూహముల; కిన్ = కి; ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయము; అగుదువు = అవుతావు; అచ్చటి = అక్కడ; కిన్
= కు; ఇప్పుడ = ఇప్పుడే; ఏగుదేని = బయలుదేరినచో; నీ = నీ యొక్క; చేవయున్ = శక్తియును;
లావున్ = బలమును; ఏర్పడును = వేరుగ ఎంచి; చెప్పగన్ = చెప్పుట; ఏటికిని = ఎందులకు; మీది =
తరువాత జరగబోవు; కార్యముల్ = పనులను.

భావము:

కనుక ఓ రాక్షసరాజా! కయ్యమో దయ్యమో ఏదో ఆ హరికే చెప్పుకో" అని హేళనగా అంటూ "నీ భుజబలం తరిగి నేల కూలుతావు. కుక్కలు నిన్ను చుట్టుముట్టుతాయి. ఇప్పుడే అక్కడికి వెళ్ళినట్లైతే నీ బలం, సామర్థ్యాలు బయటపడతాయి. తర్వాత ఏం జరుగుతుందో చెప్పలేము"

3-627-చ.

అని వరుణుండు పల్కిన దుర్రాగ్రహ మెత్తి హిరణ్యలోచనుం

డనయము మానసంబున భయం బొక యించుక లేక సంగరా

వని నెదిరింతు నేఁ డమరవర్ధను దుష్టవిమర్దనున్ జనా

ర్థను ననుచున్ వికుంఠనగర్హస్సుట నంచితమార్గవర్తియై.

టీకా:

అని = అని; వరుణుండు = వరుణుడు; పల్కినన్ = పలుకగ; దుర్రాగ్రహము = చెడ్డకోపము; ఎత్తి = పొంది; హిరణ్యలోచనుండు = హిరణ్యాక్షుడు; అనయమున్ = అవశ్యము; మానసంబునన్ = మనసులో; భయంబున్ = భయమును; ఒక = ఒక; ఇంచుక = కొంచెము కూడ; లేక = లేకుండగ; సంగర = యుద్ధ; అవనిన్ = భూమిలో; ఎదిరింతు = ఎదిరించెదను; నేడు = ఈనాడు; అమరవర్ధనున్ = నారాయణుని (అమ రవర్ధనుడు - అమరుల (దేవతల)ను వర్ధనుడు (వృద్ధి చేయువాడు), విష్ణువు); దుష్టవిమర్దనున్ = నారాయణుని (దుష్ట విమర్దనుడు - దుష్టుల (చెడ్డవారి)ని విమర్దనుడు (శిక్షించువాడు), విష్ణువు); జనార్దనున్ = నారాయణుని (జనార్దనుడు - జనములను రక్షించునాడు, విష్ణువు); అనుచూ = అంటూ; వికుంఠ = వైకుంఠ; నగర = పురమునకు; స్సుటన్ = సరియగు; అంచిత = ఉద్దేశించిన; మార్గ = మార్గమున; వర్తి = వర్తించువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని వరుణుడు చెప్పగా హిరణ్యాక్షుడు కోపించి, తన మనస్సులో ఏమాత్రం భయం లేనివాడై "ఈరోజే దేవతల మిత్రుడూ, రాక్షసుల శత్రువూ అయిన ఆ జనార్దనుని యుద్ధభూమిలో ఎదిరిస్తాను" అంటూ వైకుంఠ నగర మార్గం పట్టి....

3-628-క.

చను నవసరమున నారద

మునివరుఁ డెదు రేఁగుదెంచి ముదము దలిర్పన్

"దనుజేంద్ర! యెందుఁ బోయెద"

వని యడిగిన నారదునకు నతఁ డిట్లనియెన్.

టీకా:

చను = వెళ్ళు; అవసరంబున = సమయమున; నారద = నారదుడు అను; ముని = మునులలో;
వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; ముదము = సంతోషము; తలిర్పన్ = ఉప్పొంగగా; దనుజు = రాక్షసులలో; ఇంద్ర =
శ్రేష్ఠుడు; యెందున్ = ఎక్కడకు; పోయెదవు = వెళ్ళుతుంటివి; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా;
నారదున్ = నారదున; కున్ = కు; అతడు = అతడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

వెళ్తున్న సమయంలో ఎదురుగా వచ్చి "ఓ రాక్షసరాజా! ఎక్కడికి వెళ్తున్నావు?" అని అడిగిన
నారదునితో హిరణ్యాక్షుడు ఇలా అన్నాడు.

3-629-చ.

"సరసిరుహోదరుం దొడరి సంగరమే నొనరించి యిందిరా

వరుని ననంతుఁ ద్రుంచి సురవైరికులంబుల కెల్ల మోద వి

స్ఫురణ ఘటింపఁ జేయుటకుఁ బూని వికుంఠపథానువర్తి నై

యరిగెద" నన్న నమ్మునికులారణి దానవనేత కిట్లనున్.

టీకా:

సరసిరుహోదరున్ = హరిని {సరసిరు హోదరుడు - సరసి (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు,
విష్ణువు}; తొడరి = ఎదిర్చి; సంగరమున్ = యుద్ధమును; ఏను = నేను; ఒనరించి = చేసి;
ఇందిరావరుని = హరిని {ఇందిరావరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) వరుడు (భర్త), విష్ణువు}; వరుని =

హరిని {పరుడు - సమస్తమునకు పైన ఉండువాడు, విష్ణువు}; అనంతున్ = హరిని {అనంతుడు - అంతము లేని వాడు, విష్ణువు}; త్రుంచి = సంహరించి; సురవైరి = రాక్షసుల; కులంబుల్ = సమూహమునకు; ఎల్లన్ = అంతటికిని; మోద = సంతోషము; విస్ఫురణన్ = విలసిల్లునట్లు; ఘటింపన్ = జరుగునట్లు; చేయుటకున్ = చేయడానికి; పూని = స్వీకరించి; వికుంఠ = వైకుంఠానికి; పథా = దారిని; అనువర్తిని = అనుసరించువాడను; ఐ = అయ్యి; అరిగెదన్ = వెళ్ళెదను; అన్నన్ = అనగా; ఆ = ఆ; ముని = మునుల; కుల = సమూహమునకు; అగ్రణి = శ్రేష్ఠుడు; దానవ = రాక్షస; నేత = నాయకుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనున్ = పలికెను.

భావము:

"పద్మనాభుడూ, శ్రీపతీ, అనంతుడూ అయిన హరిని ఎదుర్కొని యుద్ధంలో అతణ్ణి అంతం చేసి మొత్తం రాక్షసజాతికి సంతోషం కలిగించాలనే పట్టుదలతో వైకుంఠం దారి పట్టాను". ఆ మాట విని నారదుడు ఇలా అన్నాడు.

3-630-చ.

"**గురు**భుజుఁ డమృహాత్ముఁడు వి**కుం**ఠపురంబున నేడు లేడు భూ
భరము వహింప నాదికిటి **భా**వముఁ దాల్చి రసాతలంబునం
దిరవుగ నున్నవాఁ డచటి **కై**గఁగనోపుదువేని నేఁగు మం
దరయఁగ గల్గు నీకు నసు**రాం**తకుతోడి రణం బవశ్యమున్."

టీకా:

గురు = గొప్ప; భుజుడు = బాహుబలము కలవాడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పవాడు; వికుంఠ = వైకుంఠము అను; పురంబునన్ = నగరమున; నేడు = ఈనాడు; లేడు = లేడు; భూ = భూమండలము యొక్క; భరమున్ = భారమును; వహింపన్ = మోయుటకు; అదికిటి = ఆదివరాహము; భావమున్ = అవతారమును; తాల్చి = ధరించి; రసాతలంబున్ = పాతాళము; అందున్ = అందు; ఇరవుగన్ = స్థిరముగా; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; అచటికిన్ = అక్కడికి; ఏగగన్ = వెళ్ళి; ఓపుదువేని = కలుగుదువేని; ఏగుము = వెళ్ళుము; అందున్ = అక్కడ; అరయన్ = పొంద; కల్గు = కలుగును; నీకున్ = నీకు; అసురాంతకున్ = విష్ణుమూర్తి {అసు రాంతకుడు - అసుర

(రాక్షసు)లకు అంతకుడు (నాశము చేయువాడు), విష్ణువు; తోడిన్ = తోటి; రణంబున్ = యుద్ధము; అవశ్యంబున్ = తప్పక.

భావము:

“గొప్ప భుజబలం కల ఆ మహాత్ముడు ఇప్పుడు వైకుంఠంలో లేడు. భూభారాన్ని వహించడానికి ఆదివరాహ రూపాన్ని ధరించి రసాతలంలో ఉన్నాడు. నీవు అక్కడికి వెళ్ళగలిగితే వెళ్ళు. అక్కడ నీకు విష్ణువుకు యుద్ధం తప్పక జరుగుతుంది.”

తృతీయ స్కంధము : వరహావతారుని ఎదిరించుట

3-631-చ.

అనవుడు దానవేంద్రుడు హతాశుడై మండి పద్మలో
చను నెదిరించు వేడుకలు సందడిగొల్ప ననల్పతేజుడై
ఘనగదగేలఁ బూని త్రిజగద్భయదాకృతిఁ దాల్చి వ్రేల్మిడిం
జనియె రసాతలంబునకుఁ జండ భుజాబల దర్ప మేర్పడన్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; దానవ = రాక్షసులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; హతాశను = అగ్ని (హతాశనుడు - హతము (యజ్ఞమున హోత్రము చేయబడినది) తీసుకెళ్ళవాడు, అగ్ని); కైవడి = వలె; మండి = మండిపడి; పద్మలోచనున్ = విష్ణుమూర్తిని (పద్మ లోచనుడు - పద్మముల వంటి లోచనములు (కన్నులు) ఉన్నవాడు, హరి); ఎదిరించు = ఎదిరించే; వేడుకలు = ఉత్సాహములు; సందడి = తొందర; కొల్పన్ = చేస్తుండగ; అనల్ప = మిక్కిలి; తేజుడు = తేజస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఘన = గొప్ప; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేత; పూని = ధరించి; త్రి = మూడు; జగత్ = లోకములకు; భయద = భయమును కలిగించు; ఆకృతిన్ = రూపమును; తాల్చి = ధరించి; వ్రేల్మిడిన్ = చిటికెలో; చనియెన్ = వెళ్ళెను; రసాతలంబున్ = పాతాళమున; కున్ = కు; చండ = భయంకరమైన; భుజాబలమున్ = బాహుబలము; దర్పమేర్పడన్ = గర్వము ప్రదర్శిస్తూ.

భావము:

అలా నారదమహర్షి చెప్పగా, హిరణ్యాక్షుడు అగ్నిహోత్రంలా మండిపడ్డాడు. కమలలోచనుడైన విష్ణువును ఎదిరించా లని ఉత్సాహపడ్డాడు. ముల్లోకాలకు భయం కలిగించేలా, తన భుజబలాన్ని ప్రదర్శించుతూ, పెద్ద గదను చేతబట్టి, అతిశయించిన తేజస్సుతో ఆ మహా సముద్రగర్భంలోనికి అతి వేగంగా వెళ్ళాడు.

3-632-వ.

చని జలమధ్యంబున.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; జల = నీటి; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో.

భావము:

అలా వెళ్ళి సముద్ర మధ్యభాగంలో...

3-633-క.

దివిజారి యెదురఁ దగఁ గనె

నవిరళ దంష్ట్రాభిరాము నమరలలాముం

గువలయభరణోద్ధామున్

సవనమయస్తబ్ధరోము జలదశ్యామున్.

టీకా:

దివిజారి = రాక్షసుడు (దివిజారి - దివిజల (దేవతల)కు అరి (శత్రువు), రాక్షసుడు); ఎదురన్ = ఎదురుగ; తగన్ = శ్రీఘ్రమే; కనెన్ = చూసెను; నవిరళదంష్ట్రాభిరామున్ = ఆదివరాహుని (నవిరళ దంష్ట్రాభిరాముడు - అవిరళ (దట్టమైన) దంష్ట్రా (కోరలతో) అభిరాముడు (ఒప్పువాడు), ఆదివరాహవతారుడు); అమరలలామున్ = ఆదివరాహుని (అమర లలాముడు - అమరుల

(దేవతల)కు లలాముడు శ్రేష్ఠమైనవాడు, విష్ణువు); కువలయభరణోద్ధామున్ = ఆదివరాహుని {కువలయ భరణోద్ధాముడు - కువలయము (భూమి)ని భరణ (మోయుట) అందు ఉద్ధాముడు (అధికుడు), విష్ణువు); సవనమయస్తబ్ధరోమున్ = ఆదివరాహుని {సవన మయ స్తబ్ధ రోముడు - సవన (యజ్ఞ) మయ స్తబ్ధ రోముడు (నిక్కబొడుచుకున్న వెండ్రుకలు గలవాడు , వరాహుడు), విష్ణువు); జలదశ్యామున్ = ఆదివరాహుని {జలద శ్యాముడు - జలదము (మేఘము) వలె శ్యాముడు (నల్లగ ఉన్నవాడు), విష్ణువు}.

భావము:

హిరణ్యాక్షుడు తన ఎదుట దట్టమైన కోరలు కలిగి, దేవతలలో శ్రేష్ఠుడై, భూభారాన్ని మోయడానికి సమర్థుడై, యజ్ఞమయమై, మేఘంలాగా నల్లగా ఉన్న ఆది వరాహమూర్తిని వీక్షించాడు.

3-634-వ.

అయ్యవసరంబున సూకరాకారుం డైన హరియు.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; సూకర = వరాహము యొక్క; ఆకారుండు = ఆకారమున ఉన్నవాడు; ఐన = అయినట్టి; హరియున్ = ఆదివరాహుడును.

భావము:

ఆ సమయంలో వరాహరూపంలో ఉన్న హరి...

3-635-క.

వనజ రుచిసన్నిభము లగు

తన లోచనయుగళ దీప్తి దనరఁ దదాలో

కనముల దనుజాధీశుని

తనుకాంతి హరింపఁజేసెఁ దత్క్షణమాత్రన్.

టీకా:

వనజ = పద్మము (వనజము - వనము (నీటి) అందు పుట్టినది, పద్మము); రుచి = ప్రకాశమునకు;
సన్నిభములు = సమానములు; అగు = అయినట్టి; తన = తన యొక్క; లోచన = కన్నుల; యుగళ =
జంట; దీప్తిన్ = కాంతి; తనరన్ = విజృంభించగ; తత్ = వాని; ఆలోకనములన్ = చూపులచే; దనుజ
= రాక్షస; అధీశునిన్ = ప్రభువు యొక్క; తను = దేహము యొక్క; కాంతిన్ = ప్రకాశమును; హరింపన్
= అణగునట్టు; చేసెన్ = చేసెను; తత్ = ఆ; క్షణ = క్షణము; మాత్రన్ = సమయములోనే.

భావము:

కమలములవంటి తన కన్నుల కాంతులను ప్రసరింప జేస్తూ, తన చూపుతో ఆ హిరణ్యాక్షుని
దేహకాంతిని వెంటనే నశింపజేశాడు.

3-636-వ.

మఱియు నయ్యాదివరాహం బవార్యశౌర్యంబున మాఱులేని విహారంబున జరియించు నట్టియెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ; ఆదివరాహంబున్ = వరాహావతారుడు; అవార్య = వారింప
శక్యము కాని; శౌర్యంబునన్ = పరాక్రమముతో; మాఱులేని = తిరుగులేని; విహారంబునన్ =
విహారము; చరియించున్ = చేయుచున్న; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయములో;

భావము:

ఇంకా ఆ ఆదివరాహం అడ్డులేని శౌర్యంతో నిరాటంకంగా విహరిస్తూ...

3-637-నీ.

తుదమొదళ్ళకుఁ జిక్కి దునిసి పాఱఁగ మోరఁ-

గులశైలములఁ జిమ్ముఁ గొంత దడవు

బ్రహ్మాండభాండంబు ప్రగిలీ చిల్లులువోవఁ-

గొమ్మల దాటించు గొంతద దవు

జలధు లేడును బంకనకులం బై యింక-

ఖురముల మట్టాడు గొంత దడవు

నుడురాజ సూర్యుడు నొక్క మూలకు బోవ-

గుఱుచ వాలము ద్రిప్పు గొంత దడవు

3-637.1-తే.

గునియు గుప్పించి లంఘించు గొప్పరించు

నెగయు ధర ద్రవ్వ బొటియంగా నేపురేగి

దానవేంద్రుని గుండెలు దల్లడిల్ల

బంది మెల్లన రణపరిపంథి యగుచు.

టీకా:

తుద = చివర; మొదళ్ల = మొదలుల; కున్ = కు; చిక్కి = చిక్కుకొని; తునిసి = చినగి; పాఱగన్ = పోవగా; మోరన్ = మెడను; కులశైలములన్ = కులపర్వతములను; చిమ్మున్ = చెదరగొట్టును; కొంత = కొంచము; తడవు = సేపు, కాలము; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము అను; భాండమున్ = కుండను; పగిలి = పగిలిపోయి; చిల్లులు = కన్నములు; పోవన్ = పడునట్లుగ; కొమ్ములన్ = కొమ్ములతో; తాటించు = కొట్టును; కొంత = కొంచెము; తడవు = సేపు; జలధులు = సముద్రములు {జలధి - జలము (నీటి)కి నివాసము వంటిది, సముద్రము}; ఏడున్ = ఏడును (7); పంక = బురద; సంకులమున్ = మయముగ; ఐ = అయిపోయి; ఇంకన్ = ఇంకిపోవునట్లు; ఖురములన్ = గిట్టలతో; మట్టాడున్ = కాలితో గెంటును; కొంత = కొంచము; తడవున్ = సేపు; ఉడురాజు = చంద్రుడు; సూర్యుడున్ = సూర్యుడును; ఒక్క = ఒకే; మూల = మూల; కున్ = కు; పోవన్ = పోవునట్లు; కుఱుచ = పొట్టి; వాలమున్ = తోకను; త్రిప్పున్ = తిప్పును; కొంత = కొంచము; తడవు = సేపు; గునియున్ = తిరుగు; కుప్పించి = గెంతి; లంఘించున్ = దాటును; కొప్పరించున్ = తవ్విపెళ్ళగించును; ఎగయున్ = ఎగురును; ధరన్ = భూమిని; త్రవ్వన్ = తవ్వును; బొటియగన్ = గుంటపడునట్లు; ఏపురేగి = విజృంభించి; దానవ = రాక్షస; ఇంద్రుని = ప్రభువు యొక్క; గుండెలు =

గండెలు; తల్లడిల్లన్ = తల్లడిల్లగ; పంది = వరాహమూర్తి; మెల్లనన్ = మెల్లగా; రణ = యుద్ధమునకు; ప్రతి = ఎదురు, సిద్ధపడి; పంథి = వెళ్లువాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

కొంతసేపు తుదా మొదలూ ఏకమై ముక్కలయ్యేటట్లు కులపర్వతాలను తన ముట్టితో కూలదోస్తూ, కొంతసేపు బ్రహ్మాండభాండం పగిలి చిల్లులుపడే విధంగా తన కొమ్మలతో చిమ్ముతూ, కొంతసేపు సప్తసముద్రాలు బురదలై ఇంకిపోయే విధంగా తన గిట్టలతో మట్టగిస్తూ, కొంతసేపు చంద్రుడూ సూర్యుడూ ఒకమూలకు తోసుకుపోయేటట్లు తన పొట్టితోకను త్రిప్పుతూ...తిరుగుతూ, కుప్పించి దూకుతూ, దాటుతూ, ఇగిలిస్తూ, ఎగురుతూ, నేలను బొరియలుగా తవ్వుతూ హిరణ్యాక్షుని గుండెలు తల్లడిల్లే విధంగా ఆ వరాహం యుద్ధానికి సిద్ధమై....

3-638-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-639-క.

కనుగవ నిప్పులు రాలగ

సునిశిత దంష్ట్రాగ్ర యుత వసుంధరుఁ డగుచున్

తన కెదురేతేరగ నీ

వనచర మేరితి నిపుడు వనచర మయ్యెన్.

టీకా:

కను = కన్నుల; గవన్ = జంట; నిప్పులు = నిప్పులు, అగ్ని; రాలగన్ = కురియగ; సునిశిత =
వాడియైన; దంష్ట్రా = దంతముల; అగ్ర = చివర; యుత = ఉన్న; వసుంధరుడు = భూమి కలవాడు;
అగుచున్ = అవుతూ; తన = అతని; కిన్ = కి; ఎదురన్ = ఎదురు; ఏతేరగన్ = రాగా; ఈ = ఈ;
వనచరము = అడవిలోతిరుగునది, జంతువు; ఏరీతిన్ = విధముగ; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; వన =
నీటిలో; చరము = తిరుగునది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

కన్నులు నిప్పులు కురియగా వాడికోరపైన భూమిని ధరించినవాడై వరాహమూర్తి తనకు ఎదురు
రాగా చూచి హిరణ్యాక్షుడు 'అడవిలో సంచరించవలసిన ఈ జంతువు నీళ్ళల్లో విహరించేదిగా
ఎలా అయింది?....

3-640-క.

అని యాశ్చర్య భయంబులు

దన మనమునఁ దొంగిలింపఁ దనుజాధిపుఁ డి

ట్లనియెన్ భీకరసూకర

తనువొంది చరించు దనుజ దర్పావహతోన్

టీకా:

అని = అని; ఆశ్చర్య = ఆశ్చర్యము; భయంబులున్ = భయములు; తన = తన యొక్క; మనంబునన్
= మనసుని; దొంగిలింపన్ = దోచుకోగా; దనుజ = రాక్షస; అధిపుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియెన్ = పలికెను; భీకర = భయంకరమైన; సూకర = వరాహ; తనువున్ = దేహమును; పొంది =
ధరించి; చరించు = తిరుగుతున్న; దనుజదర్పావహ = విష్ణుమూర్తి (దనుజదర్పావహుడు - దనుజ
(రాక్షసు)ల దర్పము (గర్వము) ను అపహరించువాడు, హరి); తోన్ = తోటి.

భావము:

అని ఆశ్చర్య భయాలు తన మనస్సులో అతిశయించగా హిరణ్యాక్షుడు భయంకర వరాహ
రూపాన్ని ధరించిన రాక్షస గర్వ నాశకుడైన ఆ హరితో ఇలా అన్నాడు

3-641-క.

"ఘనసూకర! మూఢాత్మక!

వనరుహసంభూత దత్త వరదానమునం

గనిన రసాతలగత భువి

యనయంబును నా యధీనమై వర్తించున్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; సూకర = వరాహమా; మూఢాత్మక = మూర్ఖుడా; వనరుహసంభూత = బ్రహ్మదేవుని
చేత {వనరుహ సంభూతుడు - వనరుహము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; దత్త =
ఇవ్వబడిన; వరదానమునన్ = వరముల వలన; కనిన = కనిపించు; రసాతల = పాతాళమున; గత
= ఉన్నట్టిది; భువి = భూమి; అనయంబున్ = అవశ్యము; నా = నా యొక్క; అధీనము = అధీనములో;
వర్తించున్ = నడచును.

భావము:

"బుద్ధిలేని ఓ పెద్ద వరాహమా! బ్రహ్మ ఇచ్చిన వరదానాన్నిబట్టి చూస్తే రసాతలంతో కూడిన భూమి
శాశ్వతంగా నా ఆధీనమైనదే.

3-642-క.

గొనకొని నీ వీ ధరణిం

గొనిపోకుము విడుము కాక కొని యేగెదవే

గొనియెద నీ ప్రాణముఁ గై

కొను మిదె నా మాట నలముగొనవేమిటికిన్.

టీకా:

గొనకొని = పూనుకొని; నీవు = నీవు; ఈ = ఈ; ధరణిన్ = భూమిని; కొనిపోకుము =
తీసుకొనిపోకుము; విడుము = విడుపుము; కాక = అలాకాకుండగ; కొని = తీసుకొని; ఏగెదవు =
వెళ్లెదవు; ఏని = అయితే; కొనియెద = తీసెద; నీ = నీ; ప్రాణమున్ = ప్రాణమును; కైకొనుము =
అంగీకరింపుము; ఇదె = ఇదిగో; నా = నా యొక్క; మాటన్ = మాటని; అలముకొనవున్ =
పట్టించుకోవు; ఏమిటికిన్ = ఎందులకు.

భావము:

పూనికతో నీవీ భూమిని తీసుకువెళ్ళకు. విడిచి పెట్టు. కాదని తీసుకుపోతే నీ ప్రాణం తీస్తాను. నా
మాటలను విను. మొండిపట్టు ఎందుకు పడతావు?

3-643-క.

మా~~యా~~వి వగుచు నిప్పుడు

~~వా~~యక యీ పుడమిఁ జోర~~భూ~~వంబున నీ

ఏ ~~యె~~డఁ గొని పోజాతునె

~~యా~~యతభుజబలముచేత ~~న~~డపక? యనుచున్.

టీకా:

మాయావివి = మాయగాడివి; అగుచున్ = అవుతూ; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; పాయక = వదలక; ఈ =
ఈ; పుడమిన్ = భూమిని; చోర = దొంగ; భావంబునన్ = బుద్ధితో; నీవు = నీవు; ఈ = ఈ; ఎడన్ =
విధముగ; కొని = తీసుకొన; పోజాతునె = పోతుంటే చూస్తూ ఉంటానా?; ఆయాత = విస్తారమైన;
భుజ = బాహు; బలమునన్ = బలము; చేతన్ = చే; నడపక = అణచకుండ; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

మాయగాడివై ఇప్పుడీ భూమిని దొంగతనంగా తీసికొని పోతుంటే నిన్ను నా గొప్ప భుజబలం చేత
అణచివేయకుండా చూస్తూ ఊరుకుంటానా?

3-644-నీ.

అవిరళ యోగమా~~యా~~బలంబునఁ జేసి-

~~య~~ల్ప పౌరుషమున ~~న~~లరు నిన్ను

~~న~~ర్థి సంస్థాపించి ~~య~~స్మత్సుహృద్భృత్య-

~~కు~~లుల కెల్లను మోద ~~మొ~~లయఁ జేయఁ

~~జె~~లువేది మధదా~~శీ~~ర్ణుడ వగు నిన్నుఁ-

~~గ~~నుఁగొని దేవతా~~గ~~ణము లెల్ల

~~ని~~ర్మాలు లై చాల ~~నె~~టి నశించెద రన్న-

~~వి~~ని యజ్ఞపోత్రియై ~~వె~~లయుచున్న

3-644.1-తే.

~~హ~~రి సరోజాత భవ ముఖా~~మ~~రుల కెల్ల

~~వ~~చ్చు దురవస్థ కాత్మలో ~~వం~~త నొంది

~~ని~~శిత దంష్టార్తలసితమై ~~నె~~గడు ధరణి

~~దే~~వితో నొప్పి నా వాసు~~దే~~వుఁ డంత.

టీకా:

అవిరళ = గట్టి, దట్టమైన; యోగమాయా = యోగమాయయొక్క; బలంబునన్ = బలము; చేసి =

వలన; అల్ప = అల్పమైన; పౌరుషమునన్ = శౌర్యముతో; అలరు = ప్రకాశించు; నిన్నున్ = నిన్ను;

అర్థిన్ = కోరి; సంస్థాపించి = పాతిపెట్టిసి; అస్మత్ = నా యొక్క; సుహృత్ = స్నేహితులును; భృత్య =

సేవకులు; కులులు = గుంపులు; కున్ = కు; ఎల్లన్ = సమస్తమునకు; మోదము = సంతోషము;

ఒలయన్ = కలుగునట్లు; చేయన్ = చేయగా; చెలువు = చక్కదనమును; ఏది = నశింపజేసి; మత్ =

నా యొక్క; గదా = గదచేత; శీర్ణుడవు = చూర్ణమైనవాడవు; అగు = అయ్యే; నిన్నున్ = నిన్ను;

కనుగొని = చూసి; దేవతా = దేవతల; గణములు = సమూహములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును;

నిర్మాలులు = మొదలుతెగినవారు; ఐ = అయ్యి; చాలన్ = పెక్కు; నెటిన్ = విధముల; నశించెదరు =

నాశనమగుదురు; అన్నన్ = అనగా; విని = విని; యజ్ఞపోత్రి = యజ్ఞవరాహము; ఐ = అయ్యి;

వెలయుచున్న = విలసిల్లుతున్నట్టి;

హరి = విష్ణువు; సరోజాతభవ = బ్రహ్మదేవుడు {సరోజాతభవుడు - సరోజాతము (పద్మము)న భవ (పుట్టిన) వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ముఖ = మొదలగు; అమరుల్ = దేవతల; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; వచ్చు = వచ్చెడి; దురవస్థ = కష్టముల; కున్ = కి; ఆత్మ = మనసు; లోన్ = లోపల; వంతన్ = దిగులు; పొంది = పొంది; నిశిత = వాడియైన; దంష్ట్రా = కోరల; అగ్ర = చివర; లసితము = ప్రకాశించునది; ఐ = అయ్యి; నెగడు = మెరయుచున్న; ధరణిదేవి = భూదేవి; తోన్ = తోటి; ఒప్పెన్ = చక్కగానుండెను; ఆ = ఆ; వాసుదేవుడు = హరి {వాసుదేవుడు - ఆత్మలందు వసించుదేవుడు, విష్ణువు}; అంతన్ = అంతట.

భావము:

గొప్ప యోగమాయ యొక్క బలంచేత లభించిన అల్పమైన పౌరుషంతో ఉన్న నిన్ను పాతిపెట్టి, నా మిత్రులకు, సేవకులకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తాను. నా గదాఘాతంతో ముక్కలైన నీ తలను చూసి దేవతలందరూ నిర్మూలంగా నశిస్తారు" అని హిరణ్యాక్షుడు చెప్పగా విని యజ్ఞవరాహ రూపంతో విలసిల్లుతున్నట్టి...శ్రీహరి బ్రహ్మ మొదలైన దేవతల కందరికీ ఆ రాక్షసుని వల్ల వచ్చే కీడును ఊహించి విచారించి వాడికోర చివర ప్రకాశిస్తున్న భూదేవితో స్థిరంగా ఉన్నాడు.

3-645-క.

సురరిపు వాక్యాంకుశముల

గురు కుపితస్వాంతు డగుచుఁ గొమరారె వసుం

ధరతోడ భీతినొందిన

క్షరణిం గల కరికులేందు క్షరణిం బెలుచన్.

టీకా:

సురరిపు = రాక్షసుని {సుర రిపుడు - సుర (దేవత)లకు రిపుడు (శత్రువు), రాక్షసుడు}; వాక్య = మాటలు అను; అంకుశములన్ = అంకుశములచే {అంకుశము - ఏనుగును నడపుటకు వాడు ఆయుధము}; గురు = మిక్కిలి; కుపిత = కోపించిన; స్వాంతుడు = మనసుకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కొమరారెన్ = అందగించెను; వసుంధర = భూదేవి; తోడన్ = తో; భీతిన్ = భయమును;

పొందిన = పొందినట్టి; కరణిన్ = ఆడు ఏనుగును; కల = (కూడ) ఉన్న; కరి = ఏనుగులు; కుల = సమూహమునకు; ఇంద్రుడు = నాయకుడు; కరణిన్ = వలె; పెలుచన్ = అతిశయించి.

భావము:

ఆ రాక్షసుని మాటలు అనబడే అంకుశాల పొట్లకు మిక్కిలి కోపించిన హరి భయపడిన ఆడయేనుగుతో ఉన్న గజేంద్రుని వలె భూదేవితో కూడి అతిశయించాడు.

3-646-తే.

నిశిత సిత దంత రోచులు నింగిఁ బర్వఁ

గంధి వెడలి భయంకరాకార లీల

నరుగు భీషణ మఖవరాహావతార

మొనరఁ దాల్చిన పద్మలోచనుని వెనుక.

టీకా:

నిశిత = వాడియైన; సిత = తెల్లని; దంత = కోరల; రోచులు = కాంతులు; నింగిన్ = ఆకాశమున;
పర్వన్ = పరుచుకొనగా; కంధి = సముద్రము నుండి; వెడలి = వెలువడి; భయంకర = భీకరమైన;
ఆకార = ఆకారము; లీలన్ = వలె; అరుగు = వెళుతున్న; భీషణ = భయంకరమైన; మఖవరాహ =
యజ్ఞవరాహము; అవతారము = అవతారము; ఒనరన్ = ఒప్పునట్లు; తాల్చిన = ధరించిన;
పద్మలోచనుని = విష్ణుమూర్తిని {పద్మలోచనుడు - పద్మములవంటి లోచనములు (కన్నులు)
ఉన్నవాడు, హరి}; వెనుకన్ = వెంట.

భావము:

వాడియైన తెల్లని కోరల కాంతులు ఆకాశంలో వ్యాపించగా సముద్రంనుండి బయటికి వచ్చిన
భయంకరమైన యజ్ఞవరాహ రూపాన్ని ధరించిన విష్ణువును....

3-647-క.

కరి వెనుక దగులు నక్రము

కరణిం జని దైత్యవిభుడు కదిసి యిటులనున్

దురిత పయోనిధి తరికిన్

రికిన్ ఖురదళిత మేరురికిన్ హరికిన్.

టీకా:

కరి = ఏనుగు; వెనుకన్ = వెంట; తగులు = పడు; నక్రము = మొసలి; కరణిన్ = వలె; చని = వెళ్లి; దైత్య = రాక్షస {దైత్యుడు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; విభుడున్ = రాజు; కదిసి = సమీపించి; ఇటుల = ఈవిధముగన్; అనున్ = పలికెను; దురితపయోనిధితరి = ఆదివరాహుని {దురిత పయోనిధి తరుడు - దురితములు (పాపములు) అను పయోనిధి (సముద్రము)ని తరుడు (దాటించువాడు), విష్ణువు}; కిన్ = కి; కిరి = ఆదివరాహుని {కిరి - అడవి పంది}; కిన్ = కి; ఖురదళితమేరుగిరి = ఆదివరాహుని {ఖుర దళిత మేరుగిరి - ఖురము (గిట్టలతో) దళిత (అణచబడిన) మేరుగిరి కలవాడు, ఆదివరాహమూర్తి}; కిన్ = కి; హరి = ఆదివరాహుని {హరి - పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; కిన్ = కి.

భావము:

ఏనుగు వెంటబడిన మొసలి వలె ఆ హిరణ్యాక్షుడు వెంబడించి, పాపసముద్రాన్ని దాటించేవాడూ, వరాహరూపాన్ని ధరించినవాడూ, గిట్టలతో మేరుపర్వతాన్ని మట్టగించినవాడూ అయిన హరితో ఇలా అన్నాడు.

3-648-క.

"నిండకు రోయక లజ్జం

జెందక వంచనను రణమున్ సేసి జయంబుం

బొందెద నని తలచుచు నిటు

పందగతిం బాటి బంటుపంతమె నీకున్."

టీకా:

నింద = అవమానముల; కున్ = కు; రోయక = అసహ్యించుకొనక; లజ్జన్ = సిగ్గు; చెందక = పడక;
వంచనను = మోసముతో; రణము = యుద్ధము; చేసి = చేసి; జయంబున్ = జయమును;
పొందెదను = పొందుతాను; అని = అని; తలచుచున్ = అనుకొనుచు; ఇటు = ఇలా; పంద =
పిరికిపంద; గతిన్ = వలె; పాఱన్ = పారిపోవుట; బంటుపంతమె = మగతనమా ఏమి; నీకున్ =
నీకు.

భావము:

“నిందలకు రోషం చెందక, సిగ్గుపడక, మోసంతో యుద్ధం చేసి గెలవాలని ఆలోచిస్తూ ఇలా
పిరికిపందలాగా పారిపోవడం నీ మగతనానికి తగిన పనేనా?

3-649-వ.

అని యాక్షేపించినం బుండరీకాక్షుండు గోపొద్ధీపిత మానసుం డై.

టీకా:

అని = అని; ఆక్షేపించినన్ = ఎగతాళిచేసిన; పుండరీకాక్షుండు = యజ్ఞవరాహము (పుండరీకాక్షుడు
- పుండరీకములు వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); కోప = కోపముతో; ఉద్ధీపిత = రగుల్కొనిన;
మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని హిరణ్యాక్షుడు ఆక్షేపించగా శ్రీహరి మనస్సు కోపంతో రగుల్కొనగా...

3-650-క.

తోయములమీఁద భూమిన

నాయాసత నిల్పి దానికాధారముగాఁ

దోయజనాభుఁడు దన బల

మాయతమతిఁ బెట్టి సురలు హర్షము వొందన్.

టీకా:

తోయముల = జలముల; మీద = మీద; భూమిన్ = భూమిని; అనాయసతన్ = ఆయాసము
లేకుండగ; నిల్చి = నిలబెట్టి; దాని = దాని; కిన్ = కి; ఆధారముగన్ = ఆధారముగ; తోయజనాభుడు
= యజ్ఞవరాహము {తోయజ నాభుడు - తోయజము (పద్మము) నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు};
తన = తన యొక్క; బలమున్ = శక్తితో; ఆయత = చక్కటి; మతిన్ = విధమున; పెట్టెను = పెట్టెను;
సురలు = దేవతలు; హర్షమున్ = సంతోషమును; పొందగన్ = పొందునట్లు.

భావము:

పద్మనాభుడైన విష్ణువు భూమిని అనాయాసంగా భూమిని నీళ్ళపై నిలిపి, దానికి ఆధారంగా తన
బలాన్ని చక్కగా పెట్టాడు. అది చూచి దేవతలు ఆనందించారు.

3-651-తే.

కుసుమములఁ వృష్టి బోరనఁ గురిసె నంత

విభవ మొప్పార దేవదుండుభులు మొరసెఁ

గడఁక వీతెంచె గంధర్వగాన రవము

నందితము లయ్యె నప్పరోనర్తనములు.

టీకా:

కుసుమములన్ = పుష్పముల; వృష్టి = వర్షము; బోరనన్ = భోరుభోరున; కురిసెన్ = వర్షించెను;
అంతన్ = అంతట; విభవము = వైభవము; ఒప్పారన్ = ఒప్పునట్లు; దేవ = దేవతల; దుందుభులున్
= దుందుభులు; మొరసెన్ = మోగినవి; కడకన్ = దిక్కులంట; వీతెంచెన్ = వినవచ్చెను; గంధర్వ =
గంధర్వుల; గాన = పాటల; రవమున్ = శబ్దము; నందితములున్ = సంతోషించినవి; అయ్యెన్ =
అయినవి; అప్పరన్ = అప్పరసల; నర్తనములు = నాట్యములు.

భావము:

పూలవాన బోరున కురిసింది. దేవదుందుభులు వైభవోపేతంగా మ్రోగాయి. గంధర్వగానం వినిపించింది. అప్పరసల నాట్యాలు ఆనందాన్ని కలిగించాయి.

3-652-వ.

అయ్యవసరంబున నయ్యజ్ఞవరాహమూర్తిధరుం డైన కమలలోచనుండు కనక కుండల గేయూర గ్రైవేయ గటకాంగుళీయక భూషణ రోచులు నింగిపర్వ సమరసన్నధుం డై.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; ఆ = ఆ; యజ్ఞవరాహ = యజ్ఞవరాహము యొక్క;
మూర్తిన్ = స్వరూపమును; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; కమలలోచనుండు = హరి
{కమల లోచనుడు - కమలములవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; కనక = బంగారపు; కుండల
= కుండలములు; కేయూర = భుజకీర్తులు; గ్రైవేయ = హారములు; కటక = కంకణములు;
అంగుళీయక = ఉంగరములు; భూషణ = ఆభరణములు యొక్క; రోచులు = కాంతులు; నింగిన్ =
ఆకాశమున; పర్వన్ = పరచుకొనగ; సమర = యుద్ధమునకు; సన్నధుండు = సిద్ధపడినవాడు; ఐ =
అయ్యి

భావము:

ఆ సమయంలో యజ్ఞవరాహ రూపాన్ని ధరించిన విష్ణువు బంగారు మకరకుండలాలు,
భుజకీర్తులు, కంఠహారాలు, కంకణాలు, ఉంగరాలు మొదలైన ఆభరణాల కాంతులు ఆకాశ
మంతటా వ్యాపింపగా యుద్ధానికి సంసిద్ధుడై...

3-653-చ.

ఘనగదఁ గేలఁబూని మణికాంచన నవ్య విచిత్రవర్మమిం

పొనరగఁ దాల్చి దానవ నియుక్త దురుక్త నిశాతబాణముల్

దన ఘనమర్మముల్ కలచ దానవహంత నితాంతశౌర్యుడై

కనలుచు వచ్చు నద్దనుజుఁ కన్గొని రోషవిభీషణాకృతిన్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేత; పూని = పట్టుకొని; మణి = మణులు; కాంచన = బంగారముల; నవ = కొత్త; విచిత్ర = విచిత్రమైన; వర్మము = కవచము; ఇంపు = చక్కదనము; ఒనరగన్ = ఒప్పునట్లు; తాల్చి = ధరించి; దానవ = రాక్షసునిచేత; నియుక్త = ప్రయోగింపబడిన; దురుక్త = చెడుమాటలు అను; నిశాత = వాడియైన; బాణముల్ = బాణములు; తన = తన యొక్క; ఘన = గొప్ప; మర్మముల్ = ప్రాణములను; కలపన్ = కలతపెట్టగ; దానవహంత = యజ్ఞవరాహము {దానవ హంత - దానవ (రాక్షసుల)ను హంత (సంహరించువాడు), విష్ణువు}; నితాంత = మిక్కిలి; శౌర్యుడు = పరాక్రమము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కనలుచున్ = కోపముతో మండిపడుతూ; వచ్చు = వస్తున్న; ఆ = ఆ; దనుజున్ = రాక్షసుని; కన్గొని = చూసి; రోష = రోషముతో; విభీషణ = మిక్కిలి భయంకరమైన; ఆకృతిన్ = స్వరూపముతో.

భావము:

పెద్ద గదాదండాన్ని చేత పట్టుకొని, మణులు పొదిగినట్టి చిత్రమైన బంగారు కవచాన్ని అందంగా ధరించి, హిరణ్యాక్షుడు పలికిన కటువైన మాటలు వాడి బాణాలై తన హృదయాన్ని కలత పెట్టగా విష్ణువు మిక్కిలి పరాక్రమం కలవాడై వస్తున్న అతణ్ణి చూచి ఆగ్రహోదగ్గుడై....

3-654-వ.

ఒప్పి నగుచు నిట్లనియె.

టీకా:

ఒప్పి = చక్కనై, ఒప్పినవాడై; నగుచున్ = నవ్వుతూ; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

కూడా నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు.

3-655-మ.

"**విన**రా; యోరి! యమంగళాచరణ! యుద్వృత్తిన్ ననున్ నీ మది
న్ననయంబున్ వనగోచరం బగు మృగం **బం**చుం దలం తొర! నే
నెనయన్ వన్యమృగంబ యౌదు బలి యై **యే**తెంచు నీ బోటి యీ
శునకశ్రేణి వధింతు నేఁ డని మొనన్ **సో**కోర్చి వర్తించినన్.

టీకా:

వినరా = ఒరే విను; ఓరి = ఓరి; అమంగళ = కీడు మూడునవి; ఆచరణ = చేయువాడా; ఉద్వృత్తిన్ =
గర్వముతో; ననున్ = నన్ను; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసులో; అనయంబున్ = అవశ్యము;
వనన్ = అడవి అందు; గోచరంబు = కనిపించునది; అగు = అయిన; మృగంబున్ = జంతువు;
అంచున్ = అని; తలంతు = అనుకొనెదవు; ఔర = ఔరా; నేన్ = నేను; ఎనయన్ = చక్కగా;
వన్యమృగంబు = అడవిజంతువునే; ఔదు = ఔతాను; బలి = బలిపశువు; ఐ = అయ్యి; ఏతెంచు =
వచ్చునట్టి; నీ = నీ; పోటి = వంటి; ఈ = ఇలాంటి; శునక = కుక్కల; శ్రేణిన్ = సమూహమును;
వధింతున్ = సంహరింతును; నేడు = ఈనాడు; అని = యుద్ధ; మొనన్ = రంగములో; సోకు =
ఆవేశమును; ఓర్చి = ఓర్చుకొని; వర్తించినన్ = తిరగగలిగితే.

భావము:

ఓరీ అమంగళ కార్యాలను ఆచరించేవాడా! విను. గర్వంతో నన్ను అడవిలో కనిపించే మృగంగా నీ
మనస్సులో భావిస్తున్నావు. ఔను. నేను అడవి జంతువునే. నువ్వు యుద్ధరంగంలో స్థిరంగా
నిలువగలిగితే బలిపశువుగా వచ్చే నీవంటి కుక్కలను ఈరోజు సంహరిస్తాను.

3-656-క.

బలిమి గలదేని నాతోఁ

గలనను నెదిరించి పోరఁగడఁగుము నీ కో

ర్కులు నేఁడు దీర్తు నూరక

తలపోయ వికత్తనంబు దగదు దురాత్మా!

టీకా:

బలిమి = శక్తి; కలదు = ఉన్నట్టు; ఏని = అయితే; నా = నా; తోన్ = తోటి; కలనన్ = యుద్ధమున;
ననున్ = నన్ను; ఎదిరించి = ఎదుర్కొని; పోరన్ = యుద్ధము చేయ; కడగుము = ప్రయత్నించుము; నీ
= నీ యొక్క; కోర్కులు = కోరికలు; నేడు = ఈనాడు; తీర్తున్ = తీర్చెదను; ఊరకన్ = ఉత్తినే; తలపోయ
= తలచుకొని; వికత్తనంబున్ = స్వోత్కర్షలు {వికత్తనము - తననుతాను పొగడుకొనుట, స్వోత్కర్ష};
తగదు = తగినపని కాదు; దురాత్మా = చెడ్డవాడ.

భావము:

ఓరీ దురాత్మా! నీకు శక్తి ఉన్నట్లైతే నన్ను యుద్ధంలో ఎదిరించి పోరాడడానికి సిద్ధం కా. ఈరోజు నీ
కోరికలను తీరుస్తాను. ఊరికే నిన్ను నీవు పొగడుకొనడం తగదు.

3-657-చ.

విను మదిగాక సంగరవివేకవిశారదు లైన యట్టి స

జ్ఞానములు మృత్యుపాశములఁ జాల నిబద్ధులు నయ్య నీ వలెన్

గొనకొని యాత్మ సంస్తుతులకున్ ముదమందిరె యేల యీ విక

త్తనములు బంటుపంతములె ధైత్యకులాధమ! యెన్ని చూడగన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; అది = అంతే; కాక = కాకుండగ; సంగర = యుద్ధవిద్యా; వివేక = జ్ఞానము;
విశారదులు = బాగుగ తెలిసినవారు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; జనములు =
వాళ్లు; మృత్యు = మరణ; పాశములన్ = పాశములచే; చాలన్ = మిక్కిలి; నిబద్ధులు =

బాగకట్టబడినవారు; అయ్యు = అయినప్పటికిని; నీ = నీ; వలెన్ = వలెనే; గొనకొని = పూనుకొని;
 ఆత్మ = స్వ; సంస్తుతుల్ = ఉత్కర్షల; కున్ = కు; ముదము = ఇష్ట; అందిరె = పడిరా; ఏలన్ =
 ఎందులకు; ఈ = ఈ; వికత్తనములు = స్వోత్కర్షలు; బంటుపంతములె = శౌర్యవంతములా ఏమి;
 దైత్య = రాక్షస {దైత్యుడు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; కుల = వంశమునకు; అధమ =
 నీచుడా; ఎన్ని = ఎంచి; చూడగన్ = చూసినచో.

భావము:

ఓ రాక్షస కులాధమా! విను. రణరంగ విశారదులైన సత్పురుషులు మృత్యుపాశాలలో చిక్కుకొని
 కూడా నీలాగా తమను తాము పొగడుకొని సంతోషించారా? ఎందుకీ ఆత్మస్తుతులు? ఎంచి చూస్తే
 ఇవి పౌరుషవంతుని లక్షణాలా?

3-658-ము.

ధృతిఁ పాతాళము నందు నీ వనెడి సందీప్తోగ్రనిక్షేపమే
 నతి దర్పంబునఁ గొందుఁ జూడు మిదె దేవారాతి! నన్నెన్నెదొ
 గతలజ్ఞం డన దాఁగి యుండి రణముం గ్రావింతు యుష్మద్గదా
 వితతద్రావితుఁ డన్న నన్నెదురుమా వేదీర్తు నీ కోరికల్.

టీకా:

ధృతిన్ = సౌఖ్యముగ; పాతాళము = పాతాళము; అందున్ = లో; నీవు = నీవు; అనెడి = అనే; సందీప్త
 = బాగా ప్రకాశిస్తున్న; ఉగ్ర = భీకర; నిక్షేపమున్ = నిధిని, దాచుటకు పాతబడినది; అతి = మిక్కిలి;
 దర్పమునన్ = గర్వముతో; కొందు = గ్రహించెదను; చూడుము = చూడు; ఇదె = ఇదిగో; దేవారాతి =
 రాక్షసుడ {దేవారాతి - దేవతలకు ఆరాతి (శత్రువు), రాక్షసుడు}; నన్నున్ = నన్నే; ఎన్నెదవు = హేళన
 చేసెదవు; ఔ = అంతవాడివా; గత = పోయిన; లజ్ఞం = సిగ్గు కలవాడినని; అనన్ = అనేలా; దాగి =
 దాగికొని; ఉండి = ఉండి; రణమున్ = యుద్ధమును; కావింతున్ = చేయుదును; ఉష్మత్ = నీ యొక్క;
 గదా = గదచేత; వితత = విస్తారముగ; ద్రావితుడన్ = పరుగెత్తించబడినవాడను; అన్న = అనినట్టి;
 నన్నున్ = నన్ను; ఎదురుమా = ఎదుర్కొనుము; వేదీర్తున్ = వేగమే తీర్చెదను; నీ = నీ యొక్క;
 కోరికల్ = కోరికలను.

భావము:

దేవతల శత్రువైన ఓ హిరణ్యాక్షా! చూస్తూ ఉండు. నీవు చెప్పే పాతాళలోకపు గొప్ప నిధిని నేను గ్రహించి గర్విస్తాను. నన్ను సిగ్గులేనివానిగా లెక్కించావు కనుక నేను నీతో దాగి ఉండే యుద్ధం చేస్తాను. నీ గదాదండానికి భయపడి పారిపోతున్నా నన్నావు కదా! నన్నెదుర్కో. నేను నీ కోరికలను తీరుస్తాను.

3-659-ఉ.

ఎన్నఁ బదాతియూధముల కైల్ల విభుండవు పోటుబంటవై
నన్ను రణోర్వి నేఁ డెదిరినన్ భవదీయ బలంబు నాయువున్
మిన్నక కొందుఁ జాడు మిది మేరగ మేదిని వీతదైత్యమై
వన్నెకు నెక్కఁ జేసెద నవార్కపరాక్రమ విక్రమంబునన్.

టీకా:

ఎన్నన్ = చూస్తే; పదాతి = సైన్య; యూధముల్ = సమూహముల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అన్నిటికి;
విభుడవు = నాయకుడవు; పోటుబంటవు = శూరుడవు; ఐ = అయ్యి; నన్నున్ = నన్ను; రణ = యుద్ధ;
ఉర్విన్ = భూమిలో; నేడు = ఈనాడు; ఎదిరినన్ = ఎదుర్కొనిన; భవదీయ = నీ యొక్క; బలంబున్ =
బలమును; ఆయువున్ = ఆయువును; మిన్నక = చడిచప్పుడు లేకుండ; కొందున్ = గ్రహించెదను;
చూడుము = చూడు; ఇదె = ఇదే; మేరగ = హద్దుగా; మేదినిన్ = భూమిని; వీత = తొలగిన;
దైత్యమున్ = రాక్షసులు కలది; ఐ = అగునట్లు; వన్నెకునెక్కన = ప్రసిద్ధమగునట్లు; చేసెద = చేసెద;
అవార్క = తిరుగులేని; పరాక్రమ = పరాక్రమముయొక్క; విక్రమంబునన్ = అతిశయముతో.

భావము:

నీవు సేనానాయకుడవు. శూరుడవై ఈరోజు యుద్ధభూమిలో నన్ను ఎదిరించితే నీ బలాన్ని ఆయువునూ తీసుకొంటాను చూడు. తిరుగులేని పరాక్రమంతో నేటినుండి భూమి రాక్షసులు లేనిదై వన్నెకెక్కేలా చేస్తాను.

3-660-చ.

నను నెదురంగఁ జాలిన ఘనంబగు శౌర్యము ధైర్యమున్ బలం

బును గలవేని నిల్వు రణభూమిని నీ హితులైన వారికిం

గనుఁగవ బాష్పపూరములు క్రమ్మఁగ మాన్పఁగనోపుదేనిఁ జ

య్యనఁ జనఁబొమ్ము దానవకులాధమ! యూరక రజ్జులేటికిన్.

టీకా:

ననున్ = నన్ను; ఎదురంగన్ = ఎదిరింప; జాలిన = గలిగిన; ఘనంబున్ = గొప్పది; అగు = అయిన;
శౌర్యమున్ = పరాక్రమమును; ధైర్యమున్ = ధైర్యమును; బలంబున్ = బలమును; కలవు = ఉన్నట్టు;
ఏని = అయితే; నిల్వు = నిలబడు; రణ = యుద్ధ; భూమినిన్ = భూమి యందు; నీ = నీ యొక్క;
హితులు = ఇష్టులు; ఐన = అయిన; వారికిన్ = వారికి; కను = కనుల; గవ = జంట; బాష్ప = కన్నీటి;
పూరములున్ = మొత్తములు; క్రమ్మగన్ = కమ్ముకొనుటను; మాన్పగన్ = మానపించుటకు; ఓపుదేని
= సమర్థుడవైతే; చయ్యనన్ = వెంటనే; చనబొమ్ము = వెళ్లిపో; దానవ = రాక్షస; కుల = వంశమునకు;
అధమ = నీచుడా; ఊరక = ఉట్టినే; రజ్జులు = గొడవలు; ఏటికిన్ = ఎందులకు.

భావము:

రాక్షస కులాధమా! నన్ను ఎదిరించగల శౌర్యము, ధైర్యము, బలం నీకు ఉన్నట్లైతే యుద్ధభూమిలో
నిలబడు. నీ ఆప్తులు కన్నీరు కార్చడాన్ని ఆపదలిస్తే వెంటనే వెళ్ళిపో. అనవసరమైన ప్రగల్భా
లెందుకు?

3-661-క.

నను నిట సంస్థాపించెద

నని పలికితి వంతవాడవైదువు నీకున్

నెనరైన చుట్టములఁ బొడ

గని రా యిదె యముని పురికిఁ గాపుర మరుగన్."

టీకా:

ననున్ = నన్ను; ఇటన్ = ఇక్కడ; సంస్థాపించెదన్ = పాతివేసెదను; అని = అని; పలికిన = అంటివి;
వాడవున్ = వాడివి; ఔదువు = అగున ఏమి; నీ = నీ; కున్ = కు; నెనరైనన్ = ప్రియమైన;
చుట్టములన్ = బంధువులను; పొడగొని = చూసి; రాన్ = రావాలని ఉంటే; ఇదె = ఇదే సమయము;
యముని = యమధర్మరాజు యొక్క; పురి = నగరమునకు; కాపురమున్ = నివసించుటకు; అరుగన్
= వెళ్ళుటకు (సందర్భము).

భావము:

నన్నిక్కడ పూడ్చిపెడతా నన్నావు. అంతటివాడవే కావచ్చు. యమపురంలో కాపురానికి
వెళ్ళేముందు నీకు ప్రియమైన చుట్టాలను చివరిసారిగా చూసుకొని రా."

3-662-మ.

అని యిబ్బంగి సరోరుహాక్షుడు హిరణ్యాక్షున్ విడంబించి ప
ల్కిన హాసోక్తుల కుల్కి రోషమదసంఘ్నిభూతచేతస్కుఁ డై
కనుఁ గ్రేవన్ మిడుగుర్లు సాలఁ బొడమంఁగఁ గిన్నమై దోకఁ ద్రొ
క్కిన కృష్ణారగరాజు మాడ్కి మదిలోఁ గీడ్పాటు వాటిల్లఁగన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగ; సరోరుహాక్షుండు = ఆదివరాహుడు (సరోరుహాక్షుడు -
సరోరుహము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); హిరణ్యాక్షున్ = హిరణ్యాక్షుడిని;
విడంబించి = హేళనచేసి; పల్కిన = పలికిన; హాస = ఎగతాళి; ఉక్తుల్ = మాటల; కున్ = కు; ఉల్కి =
ఉలికిపడి; రోష = రోషమును; మద = గర్వమును; సంఘ్నిభూత = కలసిపోయిన; చేతస్కుడు =
మనసుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; కను = కంటి; గ్రేవన్ = చివరలనుండి; మిడుగుర్లు = నిప్పురవ్వలు;
చాలన్ = ఎక్కువగ; పొడమన్ = కనుపించగా; కిన్క = కోపము; మై = తో; తోకన్ = తోకను; త్రొక్కిన =
త్రొక్కిన; కృష్ణ = నల్లత్రాచు; ఉరగ = సర్ప; రాజు = రాజు; మాడ్కిన్ = వలె; మది = మనసు; లోన్ = లో;
కీడ్పాటు = చికాకు; వాటిల్లగన్ = కలుగునట్లు.

భావము:

అని ఈవిధంగా కమలాక్షుడైన విష్ణువు హిరణ్యాక్షుని ఆక్షేపించి పలికిన పరిహాసపు మాటలకు అతడు కోపం తెచ్చుకొని, రోషమూ గర్వమూ కలగలసిన మనస్సు కలవాడై, కనుగొనల్లో నిప్పుకణాలు వెలిగ్రక్కగా, తోక త్రొక్కిన నల్లత్రాచులాగా చీకాకు కలుగగా...

3-663-క.

చలితేంద్రియుడై నిట్టూ

ర్పులు నిగడించుచును బొమలు ముడుపడ రోషా

కులమానసుడై గదగొని

జలజాక్షున కెదురు నడచె సాహసమొప్పన్.

టీకా:

చలిత = కంపించిన; ఇంద్రియుండు = ఇంద్రియములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిట్టూర్పులు = నిట్టూర్పులను; నిగడించుచును = పెద్దగా చేస్తూ; బొమలు = కనుబొమలు; ముడుపడన్ = ముడిపడగ; రోష = రోషముచేత; ఆకుల = చీకాకుపడిన; మానసుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; గదన్ = గదను; కొని = తీసుకొని; జలజాతాక్షున్ = ఆదివరాహుని {జలజాతాక్షుడు - జలజాతము (పద్మము) వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; కిన్ = కి; ఎదురు = ఎదురుగ; నడచెన్ = నడచెను; సాహసము = ధైర్యము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగ.

భావము:

శరీరం కంపించగా, వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ, కనుబొమలి ముడిపడగా, రోషంతో మనస్సు కలత చెందిన మనస్సు కలవాడై గదను తీసుకొని సాహసంతో విష్ణువునకు ఎదురు నడిచాడు.

3-664-వ.

అత్తటి హిరణ్యాక్షుం డతి భయంకరాకారుం డై.

టీకా:

ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయమున; హిరణ్యాక్షుండు = హిరణ్యాక్షుడు; అతి = మిక్కిలి; భయంకర = భీకరమైన; ఆకారుడు = ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ సమయంలో హిరణ్యాక్షుడు అతిభయంకరమైన ఆకారం కలవాడై....

3-665-ము.

గద సారింఛి మదాసురేంద్రుఁడు సమక్రోధుఁడై మాధవుం

గుదియన్ వ్రేసిన వ్రేటు గైకొనక రక్షోహంత శౌర్యోన్నతిన్

గదఁ గేలన్ ధరియించి దానిఁ దునుకల్ కావించినం దైత్యుఁ డు

న్నదుఁడై యొండు గదన్ రమావిభుని భీమప్రక్రియన్ వ్రేసినన్.

టీకా:

గదన్ = గదను; సారింఛి = సాచిపెట్టి; మద = మదమెక్కిన; అసుర = రాక్షస; ఇంద్రుడు = ప్రభువు;
సమగ్ర = నిండిన; క్రోధుడు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మాధవున్ = ఆదివరాహుని
{మాధవుడు - మనసును రంజింపచేయువాడు, విష్ణువు}; గుదియన్ = కూలిపోవునట్లు; వ్రేసినన్ =
వేయగా; వ్రేటు = దెబ్బను; కైకొనక = తీసుకొనక; రక్షోహంత = ఆదివరాహుడు {రక్షోహంత - రక్షస
(రాక్షసులను) హంత (సంహరించువాడు), విష్ణువు}; శౌర్య = శౌర్యము యొక్క; ఉన్నతిన్ =
అతిశయముతో; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేతిలో; ధరియించి = ధరించి; దానిన్ = దానిని; తునుకల్
= ముక్కలు ముక్కలుగ; కావించినన్ = చేయగా; దైత్యుడు = రాక్షసుడు {దైత్యుడు - దితి యొక్క
సంతానము, రాక్షసులు}; ఉన్నత్తుడు = వెట్టితిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒండు = వేరొక; గదన్ =
గదను; రమావిభుని = ఆదివరాహుని {రమావిభుడు - రమా (లక్ష్మీదేవి యొక్క) విభుడు (భర్త),
విష్ణువు}; భీమ = మిక్కిలి గట్టిదియైన; ప్రక్రియన్ = విధముగ; వ్రేసినన్ = వేయగా.

భావము:

మదించిన ఆ రాక్షసరాజు మిక్కిలి కోపంతో విష్ణువును గదతో దెబ్బ వేయగా, రాక్షససంహారి అయిన హరి ఆ దెబ్బను లక్షపెట్టక, శౌర్యంతో ఆ గదను స్వాధీనం చేసికొని ముక్కలు చేసాడు. రాక్షసుడు వెణ్ణెత్తిపోయి మరొక గదతో భయంకరంగా విష్ణువును కొట్టాడు.

3-666-చ.

అది దనుఁ దాకకుండ దనుజురి గదారణకోవిదక్రియా

స్పద కరలాఘవక్రమముఁ బైకొని చూపి విరోధి పేరురం

బదరంగ వ్రేయ వాఁడు వివశాకులభావము నొంది యంతలో

మదిఁ దెలిపొంది వ్రేసె రిపుమానవిమర్దను నా జనార్దనున్.

టీకా:

అది = అది; తనున్ = తనను; తాకకుండ = తగలకుండగ; దనుజురి = ఆదివరాహుడు {దనుజురి - దనుజు (రాక్షసు)లకు అరి (శత్రువు), విష్ణువు}; గదా = గదతో చేయు; రణ = యుద్ధవిద్యలో; కోవిద = ప్రావీణ్యత; ఆస్పద = నెలవైన; కైవడిన్ = వలె; ఆస్పద = కూడిన; కర = హస్త; లాఘవ = లాఘవము యొక్క; క్రమమున్ = విధానమును; పైకొని = మిక్కిలిగ; చూపి = చూపించి; విరోధి = శత్రువు యొక్క; పేరు = పెద్ద; ఉరంబున్ = వక్షస్థలము; అదరంగ = అదిరిపోవునట్లు; వ్రేయన్ = వేయగా; వాడు = వాడు; వివశ = వశముతప్పిన; ఆకుల = చికాకు; భావము = పడుటను; పొంది = పొంది; అంతలో = అంతలోనే; మదిన్ = మనసున; తెలివి = తెలివి; పొంది = పొంది; వ్రేసెన్ = వ్రేసెను; రిపుమానవిమర్దనున్ = ఆదివరాహుని {రిపు మాన విమర్దనుడు - రిపు (శత్రువుల) మాన (అభిమాన)మును విమర్దనుడు (బాగుగ అణచువాడు), విష్ణువు}; ఆ = ఆ; జనార్దనున్ = ఆదివరాహుని {జనార్దనుడు - విష్ణువు}.

భావము:

రాక్షసవైరి అయిన హరి ఆ దెబ్బ తనకు తగలకుండా గదాయుధనైపుణ్యం వెల్లడించే హస్తలాఘవంతో ఆ గదను పట్టుకొని దానితోనే శత్రువు విశాలమైన వక్షస్థలం అదిరిపోయేటట్లు కొట్టాడు. వాడు ఎంతో చికాకుపడి, అంతలోనే తెప్పరిల్లి, శత్రుమర్దనుడైన ఆ జనార్దనుణ్ణి కొట్టాడు.

3-667-వ.

ఇట్లు దలపడి; యన్యోన్య జయకాంక్షల నితరేతర తుంగతరంగ తాడితంబు లగు దక్షిణోత్తర సముద్రంబుల రౌద్రంబునఁ బరస్పర శుండాదండ ఘట్టిత మదాంధ గంధసింధుర యుగంబు చందంబున రోషభీషణాటోపంబులం దలపడు బెబ్బులుల గబ్బున నతి దర్పాతిరేకంబున నెదిర్చి అంకెలు వైచు మదవృషభంబుల రభసంబున నసహ్యసింహపరాక్రమంబున విక్రమించి పోరునెడ; హిరణ్యాక్షుండు సవ్యమండల భ్రమణంబునం బరివేష్టించినం బుండరీకాక్షుండు దక్షిణ మండల భ్రమణంబునం దిరిగి విపక్షవక్షం బశనిసంకాశం బగు గదా దండంబునం బగిల్చిన; వాడు దెప్పటి తెలివొంది లేచి; దనుజ పరిపంథి ఫాలంబు నొప్పించె; నప్పు డమ్మేటి వీరులు శోణితసిక్తాంగు లై పుష్పితాశోకంబులం బురుడించుచుం బాయుచు డాయుచు వ్రేయుచు రోయుచు నొండొరుల రుధిరంబు లాఘ్రాణించుచుఁ దిరస్కార పరిహాసోక్తుల నిచ్చుచుఁ బోరు సమయంబున; నమ్మహాబలుల సమరంబుఁ జూచువేడ్క బద్ధసంభవుండు నిఖిల మునీంద్ర సిద్ధ సాధ్య దేవ గణంబులతోడఁ జనుదెంచి; ధరిత్రీ నిమిత్తంబున నసురవరునితోడం బోరు యజ్ఞవరాహున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తలపడి = కలబడి; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; జయ = జయించు; కాంక్షలన్ = కోరికలతో; ఇతరేతర = ఒకదాని నొకటి; తుంగ = ఎత్తైన; తరంగంబులన్ = కెరటములతో; తాడితంబులు = కొట్టబడినవి; అగు = అయిన; దక్షిణ = దక్షిణపు; ఉత్తర = ఉత్తరపు; సముద్రంబుల్ = సముద్రములు; అనన్ = అన్నట్లు; రౌద్రంబునన్ = పరాక్రమముతో; పరస్పర = ఒకదానితో నొకటి; శుండా = తొండములు అను; దండ = దండములతో; ఘట్టిత = కొట్టబడిన; మద = మదముచేత; అంధ = కన్నుగానని; గంధసింధుర = ఏనుగుల; యుగళ = జంట; చందంబునన్ = వలె; రోష =

రోషముతో; భీషణ = భయంకరమైన; ఆటోపంబులన్ = విజృంభణములతో; తలపడి = కలబడి;
 బెబ్బులుల = పెద్దపులుల యొక్క; గబ్బునన్ = పరాక్రమముతో; అతి = మిక్కిలి; దర్ప = గర్వము;
 అతిరేకంబునన్ = విజృంభణములతో; ఎదిర్చి = ఎదుర్కొనుచు; అంకెలు = రంకెలు; వైచు = వేసే;
 మద = మదించిన; వృషభంబుల = ఎద్దుల; రభసంబునన్ = వేగముతోను; అసహ్య = సహింపరాని;
 సింహ = సింహముల వంటి; పరాక్రమంబునన్ = శౌర్యముతోను; విక్రమించి = పరాక్రమించి;
 పోరున్ = యుద్ధము చేయు; ఎడన్ = సమయమున; హిరణ్యాక్షుండు = హిరణ్యాక్షుడు; సవ్యమండల
 = సవ్యమైన గుండ్రముగ; భ్రమణంబునన్ = తిరుగుటతో; పరివేష్టించినన్ = చుట్టుకొనిరాగా;
 పుండరీకాక్షుండు = ఆదివరాహుడు {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి
 అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; దక్షిణ = దక్షిణపు; మండల = గుండ్రముగ; భ్రమణంబునన్ =
 తిరుగుటతో; తిరిగి = చుట్టుకొనివచ్చి; విపక్ష = శత్రుపక్షపువాని; వక్షంబున్ = వక్షస్థలమును; అశని =
 పిడుగుపాటు; సంకాశంబు = వంటిది; అగు = అయిన; గదాదండంబునన్ = గదతో; పగిల్చినన్ =
 పగులగొట్టగా; వాడున్ = వాడు; తెప్పటి = తెప్పరిల్లి; తెలివొంది = తెలివితెచ్చుకొని; లేచి = లేచి;
 దనుజపరిపంథి = ఆదివరాహుని {దనుజపరిపంథి - దనుజు (రాక్షసు)లకు పరిపంథి (శత్రువు),
 విష్ణువు}; ఫాలంబున్ = నుదిటిని; నొప్పించెన్ = దెబ్బకొట్టెను; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; మేటి =
 గొప్ప; వీరులు = శూరులు; శోణిత = రక్తముతో; సిక్త = తడసిన; అంగులు = అవయవములు
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; పుష్పిత = పుష్పించిన; అశోకంబులన్ = అశోకవృక్షములను; పురుడించుచు
 = సాటియగుచు; పాయుచున్ = దూరమగుతూ; డాయుచున్ = దగ్గరగుతూ; వ్రేయుచున్ =
 కొట్టుతూ; రోయుచున్ = నిందిస్తూ; ఒండొరులన్ = ఒకరిదొకరు; రుధిరంబున్ = రక్తమును;
 ఆఘ్రాణించుచున్ = వాసనచూస్తూ; తిరస్కార = లెక్కచేయని; పరిహాస = ఎగతాళిచేయు; ఉక్తులన్ =
 మాటలు; ఇచ్చుచున్ = ఆడుతూ; పోరు = యుద్ధము చేయు; సమయంబునన్ = సమయములో; ఆ
 = ఆ; మహా = గొప్ప; బలుల = బలశాలుల యొక్క; సమరంబున్ = యుద్ధమును; చూచు = చూసే;
 వేడ్కన్ = వేడుకతో; పద్మసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవించిన
 (పుట్టిన) వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నిఖిల = సమస్తమైన; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్టులు; సిద్ధ =
 సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; దేవ = దేవతల; గణంబుల = సమూహముల; తోడన్ = తోటి;
 చనుదెంచి = వచ్చి; ధరిత్రీ = భూమండలము, భూదేవి; నిమిత్తంబునన్ = కొరకు; అసుర =
 రాక్షసులలో {అసురుడు - సుర (దేవత) కానివాడు, రాక్షసుడు}; వరున్ = శ్రేష్టుని; తోడన్ = తోటి;

పోరు = యుద్ధము చేయుచున్న; యజ్ఞవరాహున్ = ఆదివరాహుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా తలపడి ఒకరినొకరు జయించాలనే కోరిక కలవారై ఆ ఇద్దరూ కోపంతో ఉవ్వెత్తుగా లేచే కెరటాలతో ఒకదాని నొకటి కొట్టుకొంటున్న ఉత్తర దక్షిణ సముద్రాల లాగా, పెద్ద తొండాలతో పరస్పరం ఢీకొంటున్న రెండు మత్తగజాల లాగా, రోషంతో భయంకరంగా గాండ్రీస్తూ తలపడుతున్న రెండు పెద్దపులుల్లా, పొగరుబోతుతనంతో రంకెలు వేస్తూ క్రుమ్ములాడుకుంటున్న ఆబోతుల జంటలాగా సహింపరాని సింహబలంతో పోరాటం చేస్తున్నప్పుడు హిరణ్యాక్షుడు ఎడమ వైపుకు గిట్టున తిరగగా, విష్ణువు కుడివైపు తిరిగి గదాదండంతో శత్రువు వక్షాన్ని పిడుగుపాటు వంటి దెబ్బతో పగులగొట్టాడు. వాడు తెలివి తప్పి తెప్పరిల్లి లేచి హరి నుదుటిపై కొట్టి నొప్పించాడు. అప్పుడు ఆ ఇద్దరు వీరులు తమ శరీరాలు రక్తంతో తడిసిపోగా పూచిన అశోకవృక్షాలవలె ఉన్నారు. ఒకరికొకరు దూరంగా వెళ్తూ, సమీపిస్తూ, కొడుతూ, అరుస్తూ, ఒకరు మరొకరి రక్తాన్ని వాసన చూస్తూ, తిరస్కారంతో కూడిన హేళనలు చేస్తూ యుద్ధం చేస్తున్నారు. ఆ సమయంలో ఆ మహాబలుల యుద్ధాన్ని చూడాలనే కోరికతో బ్రహ్మ సమస్త మునీంద్రులను, సిద్ధులను, సాధ్యులను, దేవతల సమూహాన్ని వెంటబెట్టుకొని వచ్చి భూమి కొరకు రాక్షసునితో యుద్ధం చేస్తున్న యజ్ఞవరాహ స్వామితో ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మస్తవంబు

3-668-ఉ.

"అంచిత దివ్యమూర్తి! పరమాత్మక! యీ కలుషాత్ముఁ డైన న
క్షంచరుఁ డసృదీయ వరగర్వమునన్ భువనంబు లెల్లఁ గా
రించు మదించి యిట్టి విపరీతచరిత్రునిఁ ద్రుంప కిట్లుపే
క్షించుటగాదు వీని బలిసేయు వసుంధరకున్ శుభంబగున్.

టీకా:

అంచిత = చక్కటి; దివ్య = దివ్యమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపా; పరమాత్మక = నారాయణ (పరమాత్మక - పరమ (అత్యన్నతమైన) ఆత్మకలవాడ, విష్ణువు); ఈ = ఈ; కలుషాత్ముడు = పాపాత్ముడు; ఐన = అయిన; నక్షం = రాత్రులందు; చరుడు = తిరుగువాడు; అస్మదీయ = నా యొక్క; వర = వరము వలని; గర్వమునన్ = గర్వముతో; భువనంబులున్ = లోకములు; ఎల్లన్ = సమస్తమును; గారించు = చీకాకుపెట్టు; మదించి = గర్వించి; ఇట్టి = ఇటువంటి; విపరీత = చెడు; చరిత్రునిన్ = వర్తనకలవానిన; త్రుంపక = సంహరించకుండగ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఉపేక్షించుట = నిర్లక్ష్యము చేయుట; కాదు = సరికాదు; వీనిన్ = వీడిని; బలి = బలిచ్చుట; చేయు = చేయుము; వసుంధర = భూదేవి; కున్ = కి; శుభంబున్ = శుభము; అగున్ = అగును.

భావము:

"దివ్యస్వరూపా! పరమాత్మా! ఈ పాపాత్ముడైన రాక్షసుడు నా వరంవల్ల గర్వించి లోకాలనన్నిటినీ చీకాకు పరుస్తున్నాడు. ఇటువంటి దుశ్చరిత్రుని చంపకుండా ఇలా నిర్లక్ష్యం చేయడం సరి కాదు. వీనిని సంహరించు. భూదేవికి శుభం కలుగుతుంది.

3-669-క.

బాలుడు గరమున నుగ్ర

వ్యాళము ధరియించి యాడు వడుపున రక్షః

పాలునిఁ ద్రుంపక యూరక

పాలార్చుట నీతియే శుభప్రద! యింకన్.

టీకా:

బాలుడు = చిన్నపిల్లవాడు; కరమునన్ = చేతిలో; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వ్యాళమున్ = సర్పమును; ధరియించి = ధరించి; ఆడు = ఆడుకొను; వడుపునన్ = విధముగ; రక్షస = రాక్షస; పాలునిన్ = రాజుని; త్రుంపక = సంహరించకుండగ; ఊరక = ఉత్తినే; పాలార్చుటన్ = ఉపేక్షించుట; నీతియే = పద్ధతా ఏమి; శుభప్రద = ఆదివరాహ (శుభప్రదుడు - శుభకరుడు, విష్ణువు); ఇంకన్ = ఇంకనూ.

భావము:

శుభకరా! చిన్న పిల్లవాడు చేతిలో భయంకర సర్పాన్ని పట్టుకొని ఆడుకొనే విధంగా ఈ రాక్షసరాజును చంపకుండా ఊరికే ఉపేక్షించడం మంచిదా?

3-670-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాక...

3-671-మ.

అనఘా! యీ అభిజిన్ముహూర్తమున దేవారాతి మర్దంపవే
ననయంబున్ మఱి దైత్యవేళ యగు సంధ్యాకాల మేతెంచినన్
మునమాయాబలశాలి యైన దనుజున్ ఖండింపఁగా రాదు గా
వున నీవేళన త్రుంపు సజ్జనహితప్రొద్దోగరక్షుండవై."

టీకా:

అనఘా = ఆదివరాహ (అనఘుడు - పాపములు లేనివాడు, విష్ణువు); ఈ = ఈ; అభిజిత్ = అభిజిత్తు (అభిజిత్ - సూర్యోదయమునుండి పద్నాలుగు (14) నుండి పదహారు గడియల కాలము); ముహూర్తమునన్ = ముహూర్తములోనే; దేవారాతిన్ = రాక్షసుని (దేవారాతి - దేవతలకు ఆరాతి (శత్రువు), రాక్షసుడు); మర్దంపవేని = సంహరింపకపోయినచో; అనయంబున్ = అవశ్యము; మఱి = మరల; దైత్య = రాక్షసుల యొక్క (దైత్యుడు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు); వేళ = సమయము; అగున్ = అయిన; సంధ్యా = (సాయంకాల) సంధ్య; కాలము = సమయము; ఏతెంచినన్

= వచ్చేసినచో; ఘన = గొప్ప; మాయా = మాయలతో కూడిన; బలశాలి = బలము కలవాడు; ఐన = అయిన; దనుజన్ = రాక్షసుని; ఖండింపగన్ = సంహరించుటకు; రాదు = వీలుకాదు; కావునన్ = అందుచేత; ఈ = ఈ; వేళన్ = సమయమందే; త్రుంపు = సంహరించు; సత్ = మంచి; జన = జనుల; హిత = మంచిని; ప్రా = గట్టి; ఉద్యోగ = సంకల్పమునందు; రక్తండ్లవు = ఆసక్తి కలవాడవు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పుణ్యాత్మా! ఈ అభిజిత్తు ముహూర్తంలోనే (మిట్ట మధ్యాహ్నమే) రాక్షసుని చంపకపోతే ఆ తరువాత రాక్షసులవేళ అయిన సాయంకాలం వస్తుంది. ఆ సమయంలో రాక్షసుల మాయాబలం వృద్ధి చెందుతుంది. అప్పుడు చంపడం సాధ్యం కాదు. కావున సాధుజనులకు మేలు చేసే సంకల్పంతో ఇప్పుడే వీనిని చంపు."

3-672-క.

అని సరసిజగర్భుడు ప

త్రినవచనము లర్థి విని నిలింపులు గుంపుల్

కొనిచూడ సస్మితానన

వనజముసెలువొంద నసురవరు కభిముఖుడై.

టీకా:

అని = అని; సరసిజగర్భుడు = బ్రహ్మదేవుడు (సరసిజగర్భుడు - సరసిజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); పల్కిన = పలికినట్టి; వచనముల్ = మాటలు; అర్థిన్ = కోరి; విని = విని; నిలింపులు = దేవతలు; గుంపుల్ = గుంపులు గుంపులుగా; కొని = కూడి; చూడన్ = చూస్తుండగా; స = కూడిన; స్మిత = చిరునవ్వు కలిగిన; ఆనన = వదనము అనెడి; వనజమున్ = పద్మము; చెలువొంద = ఒప్పుతుండగా; అసుర = రాక్షసులలో; వరున్ = శ్రేష్ఠుని; కున్ = కి; ఆభిముఖుండు = ఎదురుగ తిరిగినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని ఈ విధంగా పల్కిన బ్రహ్మ మాటలు విని విష్ణువు దేవతలంతా చూస్తుండగా మందహాస వదనారవిందంతో ఒప్పుతూ రాక్షసుని ఎదుట నిలబడి...

3-673-తే.

పుండరీకాక్షుఁ డయ్యును భూరిరోష

నిరతిఁ దరుణారుణాంభోజనేత్రుఁ డగుచు

ఘనగదాదండ మెత్తి రాక్షసుని హనువు

నుగ్రగతి మొత్తె వాడును నోపరించె.

టీకా:

పుండరీకాక్షుడు = తెల్లకలువల వంటి కన్నులున్నవాడు (పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకముల (తెల్ల కలువలు) వంటి అక్షుడు (కన్నులు) కలవాడు, విష్ణువు); అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; భూరి = అతిమిక్కిలి; రోష = రోషము; నిరతిన్ = అతిశయించుటచే; తరుణ = లేత

(తరుణారుణాంభోజనేత్రుఁడడు - లేత ఎఱ్ఱకలువల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు);

అరుణాంభోజ = ఎఱ్ఱకలువల వంటి; నేత్రుండు = కన్నులు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఘన = పెద్ద; గదాదండమున్ = గదాయుధమును; ఎత్తి = ఎత్తి; రాక్షసుని = రాక్షసుని; హనువున్ = చెక్కిలికి పైభాగమున; ఉగ్ర = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగ; మొత్తెన్ = మోదెను; వాడునున్ = వాడును; ఓపరించెన్ = తట్టుకొనెను, ఓర్చుకొనెను.

భావము:

విష్ణువుయొక్క తెల్ల తామరల వంటి కన్నులు రోషంతో ఎఱ్ఱతామరల వలె కాగా తన పెను గదాదండంతో ఆ రాక్షసుని దవడపై తీవ్రంగా మోదాడు. వాడు ఆ దెబ్బను తట్టుకొన్నాడు.

3-674-క.

పరువడి దితిసుతుఁ డతి భీ

కరగదఁ జేబూని చిత్రతులను బద్దో

దరుఁ డాసి చేతిగద సా

రరమునఁ బడ నడిచె బాహుర్వమెలర్పన్.

టీకా:

పరువడి = వెనువెంటనే; దితిసుతుడు = హిరణ్యాక్షుడు (దితిసుతుడు - దితి యొక్క సుతుడు, హిరణ్యాక్షుడు); అతి = మిక్కిలి; భీకర = భయంకరమైన; గద = గదను; చేన్ = చేత; పూని = ధరించి; చిత్ర = విచిత్రమైన; గతులన్ = విధములుగ; పద్మోదరున్ = ఆదివరాహుని (పద్మోదరుడు - పద్మము ఉదరమున (కడుపున) కలవాడు, విష్ణువు); డాసి = దగ్గరకువచ్చి; చేతి = చేతులో ఉన్న; గదన్ = గదను; సాగరమునన్ = సముద్రములో; పడన్ = పడునట్లు; అడిచెన్ = కొట్టెను; బాహు = బాహుబలము; గర్వము = అతిశయము; ఎలర్పన్ = వికసించగ.

భావము:

ఆ హిరణ్యాక్షుడు వెంటనే భయంకరమైన గదను పట్టుకొని విచిత్ర భంగిమలతో, బాహుగర్వంతో విష్ణువును సమీపించి అతని చేతిలోని గదను సముద్రంలో పడగొట్టాడు.

3-675-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-676-తే.

హరి నిరాయుధుడైన సురారి సమర
ధర్మ మాతృను దలచి యుద్ధంబుఁ దక్కి
నిలిచి చూచుచునుండెను నింగి నమర
వరుల హాహా రవంబుల భరిత మయ్యె.

టీకా:

హరి = ఆదివరాహుడు; నిరాయుధుడు = ఆయుధము లేనివాడు; ఐన = అయిన; సురారి =
రాక్షసుడు (సురారి - సురల (దేవతల)కు అరి (శత్రువు), రాక్షసుడు); సమర = యుద్ధ; ధర్మము =
నీతిని; ఆత్మను = మనసున; తలచి = తలచుకొని; యుద్ధంబున్ = యుద్ధము చేయుట; తక్కి = వదలి;
నిలిచి = ఆగి; చూచుచున్ = చూస్తూ; ఉండెను = ఉండెను; నింగిన్ = ఆకాశము; అమర = దేవతల;
వరుల = శ్రేష్ఠుల; హాహా = హాహా అను; రవముల = శబ్దములతో; భరితమున్ = నిండినది; అయ్యె =
అయినది;

భావము:

హరి నిరాయుధుడు కావడంతో హిరణ్యాక్షుడు యుద్ధధర్మాన్ని పాటించి పోరాటం ఆపి నిలబడి
చూస్తూ ఉన్నాడు. ఆకాశమంతా దేవతల హాహాకారాలతో నిండిపోయింది.

3-677-క.

సరసిజనేత్రుడు దనుజే
శ్వరు సంగరధర్మమునకు సమధికశౌర్య
స్ఫురణకుఁ దన చిత్తంబున
గ్రరమాశ్చర్యంబు నొంది కడకదలిర్పన్.

టీకా:

సరసిజనేత్రుడు = ఆదివరాహుడు (సరసిజ నేత్రుడు - సరసిజము (పద్మము)లవంటి కన్నులు
కలవాడు, విష్ణువు); దనుజ = రాక్షసుల; ఈశ్వరు = ప్రభువు యొక్క; సంగర = యుద్ధ; ధర్మమున =

నీతి; కున్ = కి; సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన; శౌర్య = పరాక్రమ; స్ఫురణ = స్ఫూర్తి; కున్ = కి; తన = తన యొక్క; చిత్తమునన్ = మనసులో; కరము = మిక్కిలి; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; పొంది = పొంది; కడకన్ = పట్టుదల; తలిర్పన్ = చిగురొత్తగ.

భావము:

కమలాక్షుడైన విష్ణువు రాక్షసరాజైన హిరణ్యాక్షుని యుద్ధధర్మానికి, అపార శౌర్యస్ఫూర్తికి మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడినా పట్టుదల విడువలేదు.

3-678-ము.

కుతలోద్ధర్త మనంబునం దలఁచె రక్షోరాడ్వధార్థంబుగా
దితిసంతానకులాటవీమహితసందీప్తప్రభా శుక్రమున్
సతతోద్యజ్జయశబ్దసన్ముఖరభాస్వచ్ఛక్రమున్ సంతతా
శ్రితనిర్వక్రముఁ పాలితప్రకటధాత్రీచక్రముం జక్రమున్.

టీకా:

కుతలోద్ధర్త = ఆదివరాహుడు (కుతలోద్ధర్త - కుతలము (భూమి)ని ఉద్ధర్త (ఉద్ధరించినవాడు), విష్ణువు); మనంబునన్ = మనసులో; తలంచెన్ = అనుకొనెను; రక్షోరాట్ = రాక్షసరాజుని; వధ = సంహరించుట; అర్థంబునన్ = కొరకు; దితిసంతాన కులాటవీమహితసందీప్తప్రభాశుక్రమున్ = విష్ణుచక్రమును (దితి సంతాన కులాటవీ మహిత సందీప్త ప్రభా శుక్రము - దితి యొక్క సంతానము (పుత్రుల) కుల (సమూహము) అను అటవీ (అడవి)ని మహిత (గొప్ప) సందీప్త (బాగా వెలిగిపోయిన) ప్రభా (కాంతులు) కల శుక్రము (అగ్నిహోత్రము), విష్ణుచక్రము); సతతోద్యజ్జయశబ్దసన్ముఖరభాస్వచ్ఛక్రమున్ = విష్ణుచక్రమును (సత తోద్య జ్జయశబ్ద సన్ముఖర భాస్వచ్ఛక్రము - సంతత (ఎల్లప్పుడును) ఉద్యత్ (గట్టిగపలకబడు) జయ అను శబ్దముచేయు సత్ (మంచి) ముఖర (వాడియైన పళ్లు) కల భాస్వత్ (ప్రకాశించు) చక్రము, విష్ణుచక్రము); సంతతాశ్రితనిర్వక్రమున్ = విష్ణుచక్రమును (సంత తాశ్రిత నిర్వక్రము - సంతతా (ఎల్లప్పుడును) ఆశ్రిత (ఆశ్రయించినవారికి) నిర్వక్రము (అనుకూలమైనట్టిది), విష్ణుచక్రము); పాలితప్రకటధాత్రీచక్రమున్ = విష్ణుచక్రమును (పాలిత ప్రకట ధాత్రీ చక్రము - పాలిత

(పాలింపబడుతున్న) ప్రకట (ప్రసిద్ధమైన) ధాత్రీచక్రము (భూమండలము) కలది, విష్ణుచక్రము);
చక్రమున్ = విష్ణుచక్రమును;

భావము:

భూమిని ఉద్ధరించిన విష్ణువు ఆ రాక్షసరాజును వధించడం కోసం తన మనస్సులో సుదర్శన చక్రాన్ని స్మరించాడు. ఆ చక్రం దైత్యుల వంశమనే మహారణ్యాన్ని దహించే జాజ్వల్యమానమైన దావానలం. ఎల్లప్పుడు జయజయ శబ్దాలతో ప్రతిధ్వనించే దిక్చక్రం కలది. సర్వదా ఆశ్రయించేవారికి రక్షణ కలిగించేది. సమస్త భూమండలాన్ని పాలించేది.

3-679-వ.

అదియునుం, బ్రచండమార్తాండమండలప్రభాపటల చటుల విద్యోత మానంబును,
పటునటజ్జ్వలికాపాస్త సమస్త కుపితారాతి బలాఖర్వ దుర్వార బాహగర్వాంధకారంబును,
యసహ్య కహకహ నినదాధరీకృత సాగరఘోషంబును, సకల దేవతాగణ జేగీయమానంబును,
ననంత తేజోవిరాజితంబును, నిజ ప్రభాపటలపూరిత బ్రహ్మాండకటాహంబును నై; రయంబునం
జనుదెంచి దనుజారి దక్షిణ కరసరోజంబు నలంకరించిన నా శుభాంగుండు రథాంగపాణియై
దివంబున నమర గణంబులు జయజయశబ్దంబులు పలుక నసురవిభున కెదురుగా నడచిన.

టీకా:

అదియునున్ = అదికూడ; ప్రచండ = భయంకరమైన; మార్తాండ = సూర్య; మండల = మండలము
యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; పటల = సమూహమువంటి; చటుల = భయంకరమైన; విద్యోత =
వెలుగుతో; మానంబునున్ = ఒప్పియున్నదియును; పటు = మిక్కిలి; నటత్ = ఆడుతున్న,
చెలరేగుతున్న; జ్వలికా = జ్వాలలచే; అపాస్త = తొలగింపబడిన; సమస్త = సమస్తమైన; కుపిత =
కోపగించిన; ఆరాతి = శత్రువుల యొక్క; బలా = బలము అందు; అఖర్వ = కుంటుపడని; దుర్వార =
వారింపరాని; బాహ = బాహువుల యొక్క; గర్వ = గర్వము అను; అంధకారంబునున్ =
చీకటియును; అసహ్య = సహింపరాని; కహకహ = కహకహ అను; నినద = అరుపులచే; ఆధరీ =
తక్కువయినట్లు; కృత = చేయబడిన; సాగర = సముద్ర; ఘోషంబునున్ = ఘోషయును; సకల =
సమస్తమైన; దేవతా = దేవతల యొక్క; గణ = సమూహములచే; జేగీయ = కీర్తింపబడుతూ;

మానంబునున్ = ఒప్పియున్నదియును; అనంత = అనంతమైన; తేజస్ = తేజస్సుతో;
 విరాజితంబునున్ = విరాజిల్లుతున్నదియును; నిజ = తన; ప్రభా = కాంతుల; పటల =
 సమూహములచే; పూరిత = నింపబడిన; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండ; కటాహంబునున్ = భాండము
 కలదియును; ఐ = అయ్యి; రయంబునన్ = వేగముగా; చనుదెంచి = వచ్చి; దనుజారి =
 ఆదివరాహుని (దనుజారి - దనుజులు (రాక్షసులు) కి అరి (శత్రువు), విష్ణువు); దక్షిణ = కుడి; కర =
 చేయి అను; సరోజంబున = పద్మమునందు; అలంకరించినన్ = అలంకరించగా; ఆ = ఆ; శుభ =
 శుభకరమైన; అంగుండు = అంగములు కలవాడు; రథాంగ = చక్రాయుధము (రథాంగము -
 రథముయొక్క అంగము (భాగము) వలె ఉండునది, చక్రము); పాణి = చేత ధరించినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; దివంబునన్ = ఆకాశము నందు; అమర = దేవతల; గణంబులున్ = సమూహములు;
 జయజయ = జయజయ అను; శబ్దంబులు = పలుకులు; పలుకన్ = పలుకుతుండగ; అసుర =
 రాక్షస; విభున్ = ప్రభువున; కున్ = కి; ఎదురుగా = ఎదురుగ; నడచిన = వెళ్ళగ.

భావము:

ఆ సుదర్శనచక్రం ప్రచండ సూర్యమండలం వలె తీవ్రంగా వెలిగిపోతున్నది. చెలరేగుతున్న
 అగ్నిజ్వాలలతో కోపంతో ఉన్న సమస్త శత్రువుల అడ్డులేని అహంకారమనే అంధకారాన్ని
 అణచివేస్తున్నది. సహింపరాని రివ్వురివ్వుమనే ధ్వనులతో సాగరఘోషను చులకన చేస్తున్నది.
 అది సమస్త దేవతలచేత పొగడబడుతూ, అనంత కాంతులతో విరాజిల్లుతూ, తన కాంతులతో
 బ్రహ్మాండాన్ని నింపుతూ వేగంగా వచ్చి విష్ణువు కుడిచేతిని అలంకరించింది. రాక్షసవైరి యైన
 విష్ణువు ఆ చక్రాన్ని ధరించి ఆకాశంనుండి దేవతలు జయజయ ధ్వానాలు చేస్తుండగా
 హిరణ్యాక్షునికి ఎదురుగా నడిచాడు.

3-680-క.

పొడగని దనుజుడు పెదవులు

దడుపుచు బొలివోని బంటుతనమున బీరం

బుడుగక భీషణగద గొని

యడిచెన్ మఖమయవరాహ నమితోత్సాహున్.

టీకా:

పొడగని = చూసి; దనుజుడు = రాక్షసుడు; పెదవులున్ = పెదవులను; తడుపుకొనుచున్ = తడుపుకొంటూ; పొలివోని = భంగపడని; బంటుతనమున = శౌర్యముతో; బీరంబున్ = గాంభీర్యము; ఉడుగక = తగ్గకుండ; భీషణ = భయంకరమైన; గదన్ = గదను; కొని = తీసుకొని; అడిచెన్ = కొట్టెను; మఖమయవరాహున్ = యజ్ఞమయవరాహుని; అమిత = మిక్కిలి; ఉత్సాహున్ = ఉత్సాహము కలవానిని.

భావము:

చక్రాన్ని ధరించి అమితోత్సాహంతో వస్తున్న ఆదివరాహమూర్తిని చూచి హిరణ్యాక్షుడు పెదవులు తడుపుకుంటూ, మొక్కివోని శౌర్యంతో, ధైర్యం చెడక భయంకరమైన గదతో కొట్టాడు.

3-681-క.

త్రిదశారి దన్ను వ్రేసిన

గదఁ బదమునఁ బోవదన్ని కమలాక్షుఁడు పెం

పొదవగ మనమున మోదము

గదురగ లేనగవు వదనకమలము బొదువన్.

టీకా:

త్రిదశారి = రాక్షసుడు (త్రిదశారి - త్రిదశులు (దేవతలు) కు అరి (శత్రువు), రాక్షసుడు); తన్నున్ = తనను; వ్రేసినన్ = కొట్టగా; గదన్ = గదను; పదమునన్ = కాలితో; పోవన్ = పోవునట్లు; తన్ని = తన్ని; కమలాక్షుడు = యజ్ఞవరాహుడు (కమలాక్షుడు - కమలముల వంటి అక్షుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), విష్ణువు); పెంపొదవగ = అంతిశయము మించగా; మనమునన్ = మనసులో; మోదము = సంతోషము; కదురగన్ = కలుగగా; లేనగవు = చిరునవ్వు; వదన = మోము అను; కమలమున్ = పద్మము నందు; పొదువన్ = హత్తుకొనగా.

భావము:

హిరణ్యాక్షుడు విసిరిన గదను విష్ణువు ఆనందంగా మందహాసం చేస్తూ ప్రక్కన పడేవిధంగా కాలితో తన్నాడు.

3-682-వ.

ఇవిధంబున గదఁ బోవందన్ని యసురవిభునితో నిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; గదన్ = గదను; పోవందన్ని = పోగొట్టి; అసుర = రాక్షస; విభుని = ప్రభువుని; తోన్ = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా గదను దూరంగా తన్ని హిరణ్యాక్షునితో విష్ణువు ఇలా అన్నాడు.

3-683-చ.

"ఘనగదఁ గేలఁబూని భుజగర్వమెలర్పఁగ నన్ను సంగరా

వని నెదిరింతు; రార; యనివారణ దైత్యకులేశ్వరాధమా!"

యనవుడు వాఁడు నుబ్బి గద వంబుజనాభుని వ్రేసె; వ్రేసినన్

దనుజవిభేది పట్టికొనెఁ దార్క్ష్యఁ డహింద్రునిఁ బట్టుకైవడిన్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేత; పూని = ధరించి; భుజ = బాహుబలము వలని; గర్వము = గర్వము; ఎలర్పగన్ = అతిశయించగా; నన్నున్ = నన్ను; సంగర = యుద్ధ; అవనిన్ = భూమి యందు; ఎదురింతు = ఎదుర్కొందువుగాని; రార = రార; అనివారణ = వారింపరాని విధముగ; దైత్య = రాక్షస; కుల = వంశ; ఈశ్వర = రాజులలో; అధమ = నీచుడా; అనవుడున్ = అనగా; వాడున్ = వాడు; నుబ్బి = సంతోషించి; గదన్ = గదతో; అంబుజనాభుని = యజ్ఞవరాహుని (అంబుజనాభుడు

- పద్మము నాభిన కలవాడు, విష్ణువు; వ్రేసిన్ = కొట్టెను; వ్రేసినన్ = కొట్టగా; దనుజవిభేధి = యజ్ఞవరాహుడు {దనుజవిభేధి - దనుజ (రాక్షసుల)కు విభేధి (శత్రువు), విష్ణువు}; పట్టికొనె = పట్టుకొనెను; తార్క్ష్యుడు = గరుత్మంతుడు; అహి = సర్ప; ఇంద్రునిన్ = ప్రభువుని; పట్టుకొను = పట్టుకొనెడి; విధమునన్ = విధముగ.

భావము:

"రాక్షసరాజులలో నీచుడవు. పెద్ద గద పట్టుకొని మహాబలవంతుడ నని గర్వించి యుద్ధరంగంలో నన్నెదిరిస్తున్నావు. రారా!" అని పలుకగా హిరణ్యాక్షుడు చెలరేగి గదతో విష్ణువును కొట్టాడు. ఆయన ఆ గదను గరుత్మంతుడు పామును పట్టినట్లుగా ఒడిసిపట్టుకొన్నాడు.

3-684-క.

దితిజుడు దన బల మప్రతి

హతతేజం డగు సరోరుహాక్షుని శౌర్యో

న్నతిమీఁద బెట్టకుండుట

మతి నెఱిగియుఁ బెనగె దురభిమానముపేర్మిన్.

టీకా:

దితిజుడు = హిరణ్యాక్షుడు {దితిజుడు - దితికి జుడు (పుత్రుడు), హిరణ్యకశిపుడు}; తన = తన యొక్క; బలము = బలము; అప్రతిహత = ఎదురులేని; తేజండు = తేజస్సు కలవాడు; అగు = అయిన; సరోరుహాక్షుని = వరాహమూర్తి యొక్క {సరోరుహాక్షుడు - సరోరుహము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; శౌర్య = పరాక్రమము ను; ఉన్నతిన్ = గొప్పతనమును; మీదపెట్టక = నెగ్గలేక; ఉండుట = పోవుట; మతిన్ = మనసున; ఎఱిగియున్ = తెలిసినను; పెనగెన్ = పెనుగులాడెను; దురభిమానము = దురభిమానము; పేర్మిన్ = అతిశయించుటచేత.

భావము:

హిరణ్యాక్షుడు తన బలం విష్ణువు యొక్క అడ్డులేని శౌర్యం ముందు ఎందుకూ పనికిరాదన్న సంగతి మనస్సులో తెలిసికూడ దురభిమానంతో ఎదిరించాడు.

3-685-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-686-నీ.

కాలానలజ్వలజ్వా^లలావిలోల క-

రాళమై పెంపొందు శూలమంది

సురవైరి యజ్ఞసూకరరూపధరుఁ డైన-

వనజనాభునిమీఁద వైవ నదియు

సద్విజోత్తముమీఁదఁ జపలత గావించు-

నభిచారకర్మంబు నట్ల బెండు

పడి పఱితేఁ గని పద్మోదరుడు దానిఁ-

జక్రధారాహతిఁ జంఢవిక్ర

3-686.1-తే.

మమున నడమన వడి ద్రుంచె నమరభర్త

మహిత దంభోళిచే గరుత్మంతు పక్ష

మతిరయంబునఁ ద్రుంచినఁగతిఁ జెలంగి

సురలు మోదింప నసురులు సొంపు డింప.

టీకా:

కాల = ప్రళయకాలపు; అనల = అగ్నివలె; జ్వలత్ = మండుతున్న; జ్వాలా = మంటలతో; విలోల = కంపిస్తున్న; కరాళము = భయంకరము; ఐ = అయ్యి; పెంపొందు = అతిశయించు; శూలమున్ = శూలమును; అంది = అందుకొని; సురవైరి = రాక్షసుడు (సురవైరి - సురలు (దేవతలు) కి అరి (శత్రువు), రాక్షసుడు); యజ్ఞసూకర = యజ్ఞవరాహము యొక్క; రూప = రూపమును; ధరుడు = ధరించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; వనజనాభుని = హరి (వనజనాభుడు - వనజము (పద్మము) నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు); మీదన్ = పైన; వైవన్ = వేయగా; అదియునున్ = అదికూడ; సత్ = మంచి; ద్విజ = బ్రాహ్మణులలో; ఉత్తము = ఉత్తముని; మీదన్ = పైన; చపలతన్ = చపలత్వముతో; కావించు = ప్రయోగించబడిన; అభిచారకర్మంబున్ = అభిచారకర్మము (అభిచారకర్మ - హింసార్థమైన తంత్రవిద్య; అట్ల = వలె; బెండుపడి = వ్యర్థమైపోయి; పటితేన్ = పరుగెట్టుకొనిరాగా; కని = చూసి; పద్మోదరుడు = వరహావతారుడు (పద్మోదరుడు - పద్మము ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); దానిన్ = దానిని; చక్ర = చక్రము యొక్క; ధారా = అంచుతో; హతిన్ = కొట్టిడి; చండ = భయంకరమైన; విక్రమమున = పరాక్రమముతో; నడమన = మధ్యలోనే; వడిన్ = వేగముగ; త్రుంచెన్ = ముక్కలుచేసిను; అమరభర్త = వరహావతారుడు (అమరభర్త - అమరుల (దేవతల)కి భర్త (ప్రభువు), విష్ణువు); మహిత = గొప్ప; దంభోళి = వజ్రాయుధము; చేన్ = చేత; గరుత్మంతు = గరుత్మంతుని; పక్షమున్ = ఈకను; అతి = మిక్కిలి; రయంబునన్ = వేగముగ; త్రుంచిన = ముక్కలుచేసిన; గతిన్ = వలె; చెలంగి = చెలరేగి; సురలు = దేవతలు; మోదింపన్ = సంతోషించగా; అసురులు = రాక్షసులు యొక్క; సొంపు = శోభ; డింపన్ = దిగిపోగా.

భావము:

రాక్షసుడు ప్రళయాగ్నిలాగా భయంకరంగా మండుతున్న శూలాన్ని అందుకొని యజ్ఞవరాహ రూపంలో ఉన్న విష్ణువుపై వేశాడు. సద్బ్రాహ్మణునిమీద చాపల్యంతో ప్రయోగించిన చేతబడిలాగా; ఇంద్రుడు తన వజ్రాయుధంతో గరుత్మంతుని రెక్కలోని ఈకను మాత్రమే త్రుంచ గలిగినట్లు;

హిరణ్యకశిపుని అంతటి శూలమూ వ్యర్థమైపోయింది. విష్ణువు తన చక్రాయుధంతో ఆ శూలాన్ని మధ్యలోనే చటుక్కొన రెండుగా ఖండించాడు. అది చూసి దేవతలకు సంతోషం చెలరేగింది; రాక్షసులకు సంతోషం క్షీణించింది.

3-687-వ.

అయ్యవసరంబున నయ్యసురుడు దన శూలంబు చక్రంబుచేత నిహతం బగుటం గని.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమున; ఆ = ఆ; అసురుడు = రాక్షసుడు; తన = తన యొక్క;
శూలంబున్ = శూలము; చక్రంబు = విష్ణుచక్రము; చేతన్ = వలన; నిహతంబున్ = దెబ్బతిన్నది;
అగుటన్ = అయిపోవుట; కని = చూసి.

భావము:

ఆ సమయంలో రాక్షసుడు తన శూలం చక్రాయుధం చేత ఖండింపబడటం చూచి...

3-688-క.

దితిజుడు రోషోద్ధతుడై

యతి నిష్ఠుర ముష్టిఁ బొడిచె హరి నా లోకో

న్నతుఁ డొప్పెఁ గుసుమమాలా

హతి దిగ్గజరాజుఁ బోలె నతి దర్పితు డై.

టీకా:

దితిజుడు = హిరణ్యాక్షుడు {దితిజుడు - దితికి పుట్టినవాడు, హిరణ్యాక్షుడు}; రోష = రోషము;

ఉద్ధతుడు = పెరిగినవాడు; ఐ = అయ్య; అతి = మిక్కిలి; నిష్ఠుర = కఠినమైన; ముష్టిన్ =

పిడికిటిపోటును; పొడిచెన్ = పొడిచెను; హరిని = వరహాతారుని {హరి - విష్ణువు}; ఆ = ఆ; లోక =

సమస్త లోకములకు; ఉన్నతుడు = గొప్పవాడు; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను; కుసుమ = పూలు; మాలా

= దండచేత; హతి = కొట్టబడిన; దిగ్గజరాజు = ఐరావతము {దిగ్గజరాజు - దిగ్గజములలో శ్రేష్ఠమైనది, ఐరావతము}; పోలెన్ = వలె; అతి = మిక్కిలి; దర్పితుడు = దర్పించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ రాక్షసుడు కోపంతో మండిపడి కఠోరమైన తన పిడికిలితో విష్ణువును పొడిచాడు. హరి పూలదండ తాకిన ఐరావతం వలె కలత చెందక విరాజిల్లాడు.

3-689-మ.

హతిమీదన్ దితిసంభవుండు ఘనమా**యా**కొట్లు పుట్టించినన్
ధరణీచక్రము భూరి పాంసుపటల**ధ్వా**తంబునం గప్పె భీ
కర పాషాణ పురీష మూత్ర ఘనదు**ర్గ**ంధాస్థి రక్తావళుల్
కురిసెన్ మేఘము లభ్రవీధిని మహా**క్షో**భక్రియాలోలమై.

టీకా:

హరి = ఆదివరాహుని; మీదన్ = పైన; దితిసంభవుడు = హిరణ్యాక్షుడు {దితిసంభవుడు - దితికి పుట్టినవాడు, హిరణ్యాక్షుడు}; ఘన = గొప్ప; మాయా = మాయలు; కొట్లు = అనేకములను;
పుట్టించినన్ = పుట్టించగా; ధరణీ = భూ; చక్రమున్ = మండలము; భూరి = అతిమిక్కిలి; పాంసు = ధూళిమేఘముల; పటల = సమూహముల వలన; ధ్వాతమున్ = చీకటి; కప్పెన్ = కమ్మినది; భీకర = భయంకరమైన; పాషాణ = బండరాళ్ళు; పురీష = మల; మూత్ర = మూత్రముల; ఘన = మిక్కిలి;
దుర్గంధా = దుర్గంధముతో; అస్థి = ఎముకలు; రక్తా = రక్తము; ఆవళుల్ = మొదలగునవి; కురిసెన్ = కురిసినవి; మేఘముల్ = మబ్బులు; అభ్ర = ఆకాశ; వీధినిన్ = వీధిలో; మహా = మిక్కిలి; క్షోభ = చీకాకులు; క్రియాలోలము = తాండవించునది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ రాక్షసుడు విష్ణువుమీద కోట్లకొలది మాయలు ప్రయోగించాడు. భూమండలమంతా దుమ్ము రేగి చీకటితో నిండిపోయింది. మేఘాలు భయంకరంగా రాళ్ళను, మలమూత్రాలను, కుళ్ళిన ఎముకలను, రక్తప్రవాహాన్ని కురిపించి చీకాకును కలిగించాయి.

3-690-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-691-చ.

తవిలి విముక్తకేశపరిధానము లుగ్రకరాళదంత తా
లువులును రక్తలోచనములుంగల భూత పిశాచ ధాకినీ
నివహము అంతరిక్షమున నిల్చి నిజాయుధపాణులై మహా
రవముగ యక్షదైత్య చతురంగ బలంబులఁ గూడి తోచినన్.

టీకా:

తవిలి = పూని; విముక్త = విడిచిపెట్టబడిన; కేశ = జుట్టు; పరిధానములున్ = వస్త్రములును; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కరాళ = విషపు; దంత = కోరలును; తాలువులున్ = దవడలును; రక్త = ఎఱ్ఱని; లోచనములున్ = కన్నులును; కల = కలిగిన; భూత = భూతముల; పిశాచ = పిశాచముల; ధాకినీ = ధాకినీల; నివహములు = సమూహములు; అంతరిక్షమునన్ = ఆకాశమున; నిల్చి = నిలబడి; నిజ = తమ; ఆయుధ = ఆయుధములు; పాణులు = చేతులలో కలవారు; ఐ = అయ్యి; మహా = పెద్ద;

రవముగ = శబ్దములతో; యక్ష = యక్షులు; దైత్య = రాక్షసులు; చతురంగబలంబులన్ =
చతురంగబలములతో {చతురంగబలములు - 1కాల్పలము 2ఆశ్విక 3 గజ 4 రథాంగబలములు
నాలుగు అంగములు (భాగములు) కల సైన్యము}; కూడి = కలిసి; తోచినన్ = కనిపించగా.

భావము:

భూతాలు, పిశాచాలు, డాకినులు జట్టు విరబోసుకొని, భయంకరమైన కరకు కోరలతో, దౌడలతో,
ఎఱ్ఱని కన్నులతో గుంపులుగా ఆకాశంలో నిల్చి ఆయుధాలు ధరించి, పెద్దగా కేకలు వేస్తూ యక్ష
రాక్షస సైన్యాలతో కూడి కనిపించాయి.

3-692-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-693-క.

త్రిసవనపాదుం డగు నా

బిసరుహనేత్రుండు లోకభీకర మగు నా

యసురాధిపు మాయావిని

రసనకరం బైన శస్త్రరాజముఁ బనిచెన్.

టీకా:

తీసవన = మూడు కాలములు ప్రాతః, మధ్యాహ్న, సాయంకాలములు అందు లేదా మూడు
యాగములందు; పాదుడు = తిరుగగలవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; బిసరుహనేత్రుండు =
యజ్ఞవరాహుడు {బిసరుహనేత్రుడు - బిసరుహము (పద్మము) లవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు,
విష్ణువు}; లోక = లోకములకు; భీకరము = భయంకరము; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; అసుర =
రాక్షసుల; అధిపున్ = ప్రభువు యొక్క; మాయా = మాయను; వినిరసన = పూర్తిగా తిరస్కరించుట;
కరంబున్ = చేయునది; ఐన = అయిన; శస్త్రరాజమున్ = చక్రమును {శస్త్రరాజము - శస్త్రములలో
శ్రేష్ఠమైనది, చక్రము}; పనిచెన్ = పంపించెను.

భావము:

ప్రాతః, మధ్యాహ్న, సాయంకాలములు అను కాలత్రయంలో లేదా మూడు యాగములందు
చరించువాడైన ఆ యజ్ఞవరాహ రూప విష్ణువు ఆ రాక్షసరాజ మాయను నిరోధించగల
ఆయుధాలలో అగ్రగణ్యమైన తన చక్రాయుధాన్ని ప్రయోగించాడు.

3-694-క.

ఆ చక్రభానుదీప్తి ధ

రాచక్రమునందు నిండిరయముననమ్మా

యాచక్రమునడగించెను

నీచక్రముడైన యామినీచరు నెదురన్

టీకా:

ఆ = ఆ; చక్ర = చక్రము యొక్క; భాను = సూర్య; దీప్తి = కాంతి; ధరా = భూ; చక్రమున్ = మండలము;
అందున్ = అందు; నిండి = నిండిపోయి; రయమునన్ = వేగముగ; ఆ = ఆ; మాయా = మాయల;
చక్రమును = దండునంతటిని; అడగించెను = అణచివేసెను; నీచ = నీచమైన; క్రముడు = నడత
కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; యామినీచరున్ = రాక్షసుని {యామినీ చరుడు - రాత్రి తిరుగువాడు,
రాక్షసుడు}; ఎదురన్ = ఎదురుగా.

భావము:

విష్ణువు ప్రయోగించిన ఆ చక్రం యొక్క సూర్యకాంతి భూమండలమంతా నిండి ఆ మాయావి అయిన రాక్షసుడు ప్రయోగించిన మాయాచక్రాన్ని అతడు చూస్తుండగా అణచివేసింది.

3-695-వ.

అంత నిక్కడ.

టీకా:

అంత = అంతట; ఇక్కడ = ఇక్కడ.

భావము:

ఆ సమయంలో ఇక్కడ....

3-696-క.

దితి దన విభువాక్యంబుల

గతిదప్పద యనుచుఁ దలఁపఁగఁజన్నుల శో

ణితధార లొలికె రక్షః

పతి యగు కనకాక్షుపతనభ్రావము దోపన్.

టీకా:

దితి = దితి; తన = తన; విభు = ప్రభువు; వాక్యంబులన్ = మాటల యొక్క; గతి = ప్రకారము
జరుగుట; తప్పద = తప్పదు; అనుచున్ = అని; తలపగాన్ = తలుచుకొనగా; చన్నులన్ =
స్తనములనుండి; శోణిత = రక్షపు; ధారల్ = ధారలు; ఒలికెన్ = కారెను; రక్షస = రాక్షసుల; పతి =
రాజు; అగు = అయినట్టి; కనకాక్షు = హిరణ్యాక్షుని; పతన = మరణము; భావము = కలుగునను
భావము; తోపన్ = తోచగా.

భావము:

తన భర్త అయిన కశ్యప ప్రజాపతి చెప్పిన మాటలు తప్పవేమో అని దితి అనుకొంటుండగా హిరణ్యాక్షుని పతనాన్ని సూచిస్తున్నట్లుగా ఆమె పాలిండ్లనుండి రక్తధారలు ప్రవహించాయి.

3-697-వ.

అయ్యవసరంబున, నసురవిభుండు దనచేసిన మాయాశతంబులు గృతఘ్నునకుం గావించిన యుపకారంబులుం బోలె హరిమీదఁ బనిసేయక విఫలంబు లయినం; బొలివోవని బంటుతనంబునఁ బుండరీకాక్షుఁ జేరం జనుదెంచి బాహుయుగళంబు సాచి పూచి పొడచి రక్షోవైరి వక్షంబుఁ బీడించిన; నయ్యధోక్షజుండు దప్పించుకొని తలంగినం జెలంగి దైత్యుండు నిష్ఠురం బగు ముష్టిం బొడచిన; నసురాంతకుండు మిసిమింతుడు గాక రోషభీషణాకారాంబున వాసవుండు వృత్రాసురుం దెగటార్చిన చందంబున వజ్రవజ్రసన్నిభం బగు నటచేతం గఱకు టసురకటితటంబుఁ జటులగతి వ్రేసిన నా హిరణ్యాక్షుండు దిద్దిరందిరిగి యుదస్తలోచనుండై సోలి; యెట్టకేలకు నెదుర నిలువంబడె; నంత.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము అందు; అసుర = రాక్షసుల (అసుర - సురలు (దేవతలు) కాని వారు, రాక్షసులు); విభుండు = ప్రభువు; తన = తను; చేసిన = ప్రయోగించిన; మాయా = మాయల; శతంబులున్ = అన్నీ; కృతఘ్నున్ = మేలు మరచువాని; కున్ = కి; కావించిన = చేసిన; ఉపకారంబులున్ = ఉపకారము; పోలెన్ = వలె; హరి = వరహావతారుని (హరి - విష్ణువు); మీదన్ = పై; పని = ఉపయోగ; చేయక = పడక; విఫలంబులున్ = నిరర్థకములు; అయినన్ = అయిపోగా; పొలివోని = మొక్కపోని; బంటుతనంబునన్ = శౌర్యముతో; పుండరీకాక్షున్ = వరహావతారుని (పుండరీ కాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు); చేరన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = వచ్చి; బాహు = చేతులు; యుగళంబున్ = రెంటిని; చాచి = చాచిపెట్టి; పూచి = పూర్తి బలంకొద్దీ; పొడిచి = పోటుపొడిచి; రక్షోవైరి = వరహావతారుని (రక్షోవైరి - రాక్షసుల వైరి (శత్రువు), విష్ణువు); వక్షంబున్ = వక్షస్థలమును; పీడించినన్ = కొట్టగా; ఆ = ఆ; అధోక్షజుండు = వరహావతారుడు (అధోక్షజుడు - వ్యూ. (అక్షజం - ఇంద్రియ జ్ఞానమ్ - అధి - అధరం, అధి+అక్షజం

యస్య అధోక్షజః) బ.వ్రీ. వేనిని తెలియుటకు ఇంద్రియజ్ఞానము అస్మర్థమైనదో అతడు, విష్ణువు, ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరం; తప్పించుకొని = తప్పించుకొని; తలంగినన్ = తొలగిపోగా; చెలంగి = చెలరేగి; దైత్యుండు = హిరణ్యాక్షుడు {దైత్యుడు - దితి యొక్క పుత్రుడు, హిరణ్యాక్షుడు}; నిష్ఠురంబు = కఠినము; అగు = అయిన; ముష్టిన్ = పిడికిలితో; పొడిచినన్ = పొడవగా; అసురాంతకుండు = ఆదివరాహుడు {అసురాంతకుడు - అసురులు (రాక్షసులు) ను అంతకుడు (సంహరించినవాడు), విష్ణువు}; మిసిమింతుడు = శ్రాంతుడు, అలసినవాడు; కాక = కాకుండగ; రోష = రోషముతో; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారంబునన్ = ఆకారముతో; వాసవుండు = ఇంద్రుడు; వృత్ర = వృత్ర అను; అసురునిన్ = రాక్షసుని; తెగటార్చిన = సంహరించిన; చందంబునన్ = విధముగ; వజ్ర = ఇంద్రుని {వజ్ర - వజ్రాయుధము కలవాడు, ఇంద్రుడు}; వజ్ర = వజ్రాయుధమునకు; సన్నిభంబున్ = సాటిరాగలది; అగు = అయిన; అటచేతన్ = అరచేతితో; కఱకు = మోటువాడైన; అసుర = రాక్షసుని {అసురుడు - సురులు (దేవతలు) కాని వాడు, రాక్షసుడు}; కటి = మొల; తటంబునన్ = భాగమున; చటుల = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగ; వ్రేసినన్ = కొట్టగా; హిరణ్యాక్షుండు = హిరణ్యాక్షుడు; తిర్దిరన్ = గిరగిర, గింగిర్లు; తిరిగి = తిరిగిపోయి; ఉదస్త = తేలవేసిన; లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సోలి = అలసిపోయి; ఎట్టకేలకున్ = చివరకు; ఎదురన్ = ఎదురుగ; నిలువంబడెన్ = నిలబడెను; అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు ఆ రాక్షసుడు కృతఘ్నునికి చేసిన ఉపకారం లాగా తాను ప్రయోగించిన వందల కొలది మాయలు హరిమీద పనిచేయక విఫలం కాగా మొక్కవోని శౌర్యంతో విష్ణువును సమీపించి రెండు చేతులు చాచి అతని వక్షస్థలాన్ని బలంకొద్ది పొడచి బాధపెట్టాడు. విష్ణువు తప్పించుకొని ప్రక్కకు తొలిగాడు. రాక్షసుడు విజృంభించి బలమైన పిడికిలితో వరాహమూర్తిని పొడిచాడు. హరి అలసిపోక కోపంతో భయంకరమైన ఆకారం కలవాడై ఇంద్రుడు వృత్రాసురుణ్ణి సంహరించిన విధంగా వజ్రాయుధం వంటి తన అరచేతితో మోటుగా నున్న రాక్షసుని నడుముపైన తీవ్రంగా కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు హిరణ్యాక్షుడు గిరగిర తిరిగి కన్నులు తేలిపోగా సోలిపోయి ఎట్టకేలకు తేరుకొని ఎదుట నిలబడ్డాడు. అప్పుడు....

తృతీయ స్కంధము : హిరణ్యాక్ష వధ

3-698-క.

దిటచెడి లోబడె దైత్యుడు

సటికిన్ దంష్ట్రావిభిన్న శత్రు మహార

స్తటికిన్ ఖరఖురపుటికిం

గటితటహత కమలజాండఘటికిం గిటికిన్.

టీకా:

దిట = పటుత్వము; చెడి = తప్పిపోయి; లోబడెన్ = లొంగెను; దైత్యుడు = హిరణ్యాక్షుడు (దైత్యుడు - దితి యొక్క పుత్రుడు, హిరణ్యాక్షుడు); సటి = వరహావతారుని (సటి - జాలు కలది, అడవిపంది); కిన్ = కి; దంష్ట్రావిభిన్నశత్రుమహారస్తటి = వరహావతారుని (దంష్ట్రా విభిన్న శత్రు మహారస్తటి - దంష్ట్రా (కోరలచే) విభిన్న (బద్ధలుకొట్టబడిన) శత్రువు యొక్క మహా (గొప్ప) ఉరస్తటి (వక్షస్థలము కలది), ఆదివరాహము); కిన్ = కి; ఖరఖురపుటి = వరహావతారుని (ఖర ఖుర పుటి - ఖర (వాడి) యైన ఖుర (గిట్టలు) యొక్క పుటి (నేర్పుగల నడక కలది), ఆదివరాహము); కిన్ = కి; కటితటహతకమలజాండఘటి = వరహావతారుని (కటి తట హత కమలజాండ ఘటి - కటి (మొల) తట (భాగమున) హత (కట్టబడిన) కమలజాండ (బ్రహ్మాండము అను) ఘటి (గంటకలది), ఆదివరాహము); కిన్ = కి (కమల జాండము - కమల (పద్మము)న జ (పుట్టినవాడు) (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము); కిటి = వరహావతారుని; కిన్ = కి;

భావము:

మెడమీద జాలుతో, శత్రువుల గొప్ప వక్షస్థలాన్ని బద్ధలు కొట్టి కోరలతో, వాడియైన గిట్టల నైపుణ్యంతో, బ్రహ్మాండము అను గంట కట్టబడిన మొలతో ఉన్న ఆ యజ్ఞవరాహానికి పటుత్వం కోల్పోయిన ఆ హిరణ్యాక్షుడు లొంగిపోయాడు.

3-699-వ.

ఇట్లు లోబడిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; లోబడినన్ = లొంగిపోగా.

భావము:

ఆ విధంగా లొంగిపోగా...

3-700-ము.

దివి నింద్రాదులు సంతసింప హరి మొత్తై గర్లమూలంబునం

బవిసంకాశకరోరహస్తమున శుంభల్లీలమై దాన దా

నవలోకేశుడు రక్తనేత్రుడగుచున్ దైన్యంబు వాటిల్లగా

భువిమీదంబడి సోలె మారుతహతోన్మూలావనీజాకృతిన్.

టీకా:

దివిన్ = దేవలోకమున; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మొదలైనవారు; సంతసింపన్ = సంతోషింపగ;
హరి = యజ్ఞవరహవతారుడు; మొత్తైన్ = మొత్తైను; కర్ల = చెవి {కర్లమూలము - చెవిగూబ};
మూలంబునన్ = క్రింది భాగమున; పవి = వజ్రాయుధము; సంకాశ = వంటి; కరోర = కరినమైన;
హస్తమునన్ = చేతితో; శుంభత్ = మెరిసిన; లీలమై = విధముగ; దానన్ = దానితో; దానవలోకేశుడు
= హిరణ్యాక్షుడు {దానవ లోకేశుడు - దానవ (రాక్షసుల యొక్క) లోకమునకు ఈశుడు (ప్రభువు),
హిరణ్యాక్షుడు}; రక్త = రక్తము చిందుతున్న; నేత్రుడు = కన్నులు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
దైన్యంబున్ = దీనత్వము; వాటిల్లగన్ = కలుగగా; భువి = భూమి; మీదన్ = మీద; పడి = పడి; సోలెన్
= అలసిపోయెను; మారుతా = గాలి; హత = దెబ్బకు; ఉన్మూల = వేళ్ళతో పెళ్ళగించబడిన; అవనీజ
= వృక్షము {అవనీజము - అవని (భూమి)న పుట్టినది, చెట్టు}; ఆకృతిన్ = వలె.

భావము:

ఆకాశంనుండి చూస్తున్న ఇంద్రాది దేవతలు సంతోషించే విధంగా విష్ణువు వజ్రంలాగా కఠోరమైన చేతితో హిరణ్యాక్షుని గూబమీద కొట్టాడు. ఆ దెబ్బతో రాక్షసరాజు కన్నులనుండి రక్తం చిందగా గాలిదెబ్బకు కూకటివేళ్ళతో కూలిన వృక్షంలాగా నేలపై కూలిపోయాడు.

3-701-క.

బుడబుడ నెత్తురు గ్రక్కుచు

వెడరూపముదాల్చి గ్రుడ్లు వెలికులుక నిలం

బడి పండ్లు గీటుకొనుచును

విడిచెం ప్రాణములు దైత్యవీరుం డంతన్.

టీకా:

బుడబుడ = బుడబుడమని శబ్దము చేయుచు; నెత్తురు = రక్తము; గ్రక్కుచున్ = కక్కుకుంటూ; వెడ = వికృత; రూపమున్ = ఆకారమును; తాల్చి = ధరించి; గ్రుడ్లు = కనుగుడ్లు; వెలి = బయట; కున్ = కి; ఉలుకన్ = ఉబుకొచ్చి; నిలంబడి = ఉండి; పండ్లు = నోటి పండ్లు; గీటుకొనుచున్ = కొరుకుతూ; విడిచెన్ = వదలెను; ప్రాణములు = ప్రాణములు; దైత్యవీరుడు = హిరణ్యాక్షుడు {దైత్యవీరుడు - దైత్యుల (రాక్షసుల)లో వీరుడు, హిరణ్యాక్షుడు}; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడా రాక్షసవీరుడు బుడబుడమని నెత్తురు కక్కుతూ, వికారమైన ఆకారంతో, కన్నులు బయటికి పొడుచుకురాగా, పండ్లు కొరుకుతూ నేలమీద పడి ప్రాణాలు విడిచాడు.

3-702-తే.

పడిన దనుజేశ్వరునిఁ జూచి పద్మసంభ

వాది దివిజలు వెఱగంది రాత్మ లందు

నితఁడు పొందుట యెట్లొకో యీ యవస్థ

నని తలంచుచు మఱియు నిట్లనిరి వరుస.

టీకా:

పడిన = పడిపోయిన; దనుజేశ్వరున్ = హిరణ్యాక్షుని {దనుజేశ్వరుడు -దనుజుల (రాక్షసుల)లో
ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), హిరణ్యాక్షుడు}; చూచి = చూసి; పద్మసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు
{పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; ఆది = మొదలగు;
దివిజలు = దేవతలు {దివిజలు - దివి (స్వర్గము)న ఉండువారు, దేవతలు}; వెఱగున్ =
ఆశ్చర్యమును; అందిరి = పొందిరి; ఆత్మలు = మనసుల; అందున్ = లో; ఇతడు = ఇతడు; పొందుట =
పొందగలుగుట; ఎట్లొకో = ఎలానో; ఈ = ఈ విధమైన; అవస్థ = స్థితివిశేషమును; అని = అని;
తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి;
వరసన్ = వరసగా.

భావము:

అట్లా పడిన హిరణ్యాక్షుని చూచి బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు ఆశ్చర్యపడి తమ మనస్సులలో
'ఇతడు ఈ అవస్థను ఎట్లా పొందాడా' అని తలుస్తూ ఇంకా ఇలా అనుకున్నారు.

3-703-మ.

"వరయోగీంద్రులు యోగమార్గముల నెవ్వనిన్ మనోవీధి సు

స్థిరతన్ లింగశరీరభంగమునకై చింతింతు రా పంకజో

దరు పాణ్యాహతిఁ దన్ముఖాంబురుహమున్ దర్శించుచుం జచ్చె దు

ర్భుతోత్తంసుఁని దైత్య వల్లభుని సౌభాగ్యంబు దా నెట్టిదో.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; యోగమార్గమునన్ =
యోగవిధానముతో; ఎవ్వనిన్ = ఎవనినైతే; మనస్ = మానస; వీధిన్ = మార్గమున; సుస్థిరతన్ =

శాశ్వతముగ; లింగశరీర = లింగశరీరము యొక్క; భంగమున్ = నాశము; కై = కొరకై; చింతింతురు = ధ్యానించెదరో; ఆ = ఆ; పంకజోదరు = భగవంతుని {పంక జోదరుడు - పంకజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; పాణ్య = చేతితో; హతిన్ = కొట్టబడుటచే; తత్ = అతని; ముఖ = మోము అనెడి; అంబురుహమున్ = పద్మమును; దర్శించుచున్ = చూస్తూ; చచ్చెన్ = మరణించెను; దుర్భరిత = భరింపరాని వారిలో; ఉత్తంసుని = ఉత్తముని; దైత్యవల్లభుని = హిరణ్యాక్షుని {దైత్య వల్లభుడు - దైత్యుల (రాక్షసుల) కు వల్లభుడు (ప్రభువు), హిరణ్యాక్షుడు}; సౌభాగ్యంబున్ = అదృష్టము; తాన్ = అది; ఎట్టిదో = ఎలాంటిదో కాని.

భావము:

"లింగశరీరాలను భంగం చేసికొనడానికి మహా యోగిపుంగవులు యోగమార్గాల ద్వారా ఏ మహానుభావుని తమ హృదయాలలో పదిల పరచుకుంటారో ఆ మహావిష్ణువు చేతిదెబ్బ తిని, అతని ముఖపద్మాన్ని చూస్తూ చచ్చిన ఈ రాక్షసుడు ఎంత అదృష్టవంతుడో, ఎంత ఉత్తముడో?

3-704-చ.

సమమతి వీరు దైత్యకులశాసను పారిషదుల్ మునీంద్ర శా
పమున నికృష్టజన్మమునఁ పైకొని పుట్టియు నేడు విష్ణుచే
సమయుటఁ జేసి మీదనగు జన్మమునన్ జలజాక్షు నిత్య వా
సమున వసించు రెన్నటికిఁ జావును బుట్టువు లేవు వీరికిన్."

టీకా:

సమమతిన్ = సరిగా చూస్తే; వీరు = వీరు; దైత్యకులశాసను = విష్ణుమూర్తి యొక్క {దైత్య కుల శాసనుడు - దైత్య (రాక్షసు) కుల (వంశమునకు) శాసనుడు (శిక్షించువాడు), హరి}; పారిషదుల్ = కొలువులోని వారు; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; శాపమునన్ = శాపము వలన; నికృష్ట = నీచమైన; జన్మమునన్ = జన్మమును; పైకొని = స్వీకరించి; పుట్టియున్ = పుట్టినప్పటికిని; నేడు = ఈనాడు; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; చేన్ = చేత; సమయుటన్ = మరణించుట; చేసి = వలన; మీదనగు = రాబోవు; జన్మమునన్ = జన్మములో; జలజాతాక్షు = విష్ణుమూర్తి యొక్క {జలజాతాక్షుడు - జలజాతము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), హరి}; నిత్య = శాశ్వతమైన;

వాసమునన్ = నివాసమందు; వసింతురు = నివసించెదరు; ఎన్నటికిన్ = ఎప్పటికిని; చావు = మరణము; పుట్టువు = జన్మములు; లేవు = లేవు; వీరి = వీరి; కిన్ = కి.

భావము:

వీళ్ళు శ్రీహరి యొక్క ద్వారపాలకులే కదా! మునీశ్వరుల శాపం వల్ల ఈ నీచ రాక్షసజన్మను పొంది ఈరోజు విష్ణువు చేతనే చావడం వల్ల వచ్చే జన్మలో వైకుంఠంలో శాశ్వతంగా నివసిస్తారు. వీళ్ళకు ఇక చావు పుట్టుకలు ఉండవు."

3-705-క.

అని వెఱగు నొంది త్రిసవన

తను పొందిన యట్టి వికచతామరసాక్షు

న్నిమిష ముని యోగిజనా

వనదక్షున్ దనుజకరటివరహర్యక్షున్.

టీకా:

అని = అనుకొనుచు; వెఱగున్ = ఆశ్చర్యమును; పొంది = పొంది; త్రి = మూడు (3); సవన = యజ్ఞముల స్వరూపమైన; తనువున్ = దేహమును; పొందిన = ధరించిన; అట్టి = అటువంటి; వికచతామరసాక్షున్ = యజ్ఞవరహావతారుని {వికచ తామర సాక్షుడు -వికచ (వికసించిన) తామర (పద్మముల) స (వంటి) అక్షుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), విష్ణువు}; అనిమిష ముని యోగి జనావన దక్షున్ = యజ్ఞవరహావతారుని {అనిమిషమునియోగిజనావనదక్షుడు - అనిమిష (దేవతలు) మునులు యోగులు ఐన జనములను అవన (రక్షించుట) యందు దక్షుడు (సమర్థుడు), విష్ణువు}; దనుజకరటివరహర్యక్షున్ = యజ్ఞవరహావతారుని {దనుజ కరటి వర హర్యక్షుడు - దనుజులు (రాక్షసులు) అను కరటి (ఏనుగు)ల వర (రాజు)కు హర్యక్షుడు (సింహము వంటివాడు)}.

భావము:

అని అనుకొంటూ ఆశ్చర్యపడి పరమ పవిత్రమైన శరీరాన్ని ధరించినవాడూ, వికసించిన కమలాల వంటి కన్నులు కలవాడూ, దేవతలనూ మునులనూ రక్షించడంలో సమర్థుడూ, రాక్షసులనే ఏనుగులకు సింహం వంటివాడూ అయిన విష్ణువును (చూచారు).

తృతీయ స్కంధము : దేవతలు శ్రీహరిని నుతించుట

3-706-వ.

కనుంగొని.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి.

భావము:

దేవతలు ఆ మహావిష్ణువును చూచి...

3-707-చ.

"**వన**జదళాక్ష! యీ జగతి **వార**ల మర్మము లీ వెటింగి యీ **సున**క బగబట్టు నీ దివిజ**సూ**దనుఁ జంపితి గాన యింక శో **భన** మగు" నంచు హస్తములు **ఫాల**ములం గదియించి యందఱున్ **విన**మితులై నుతించిరి వి**వే**కవిశాలునిఁ బుణ్యశీలునిన్.

టీకా:

వనజదళాక్ష = భగవంతుడ {వనజదళాక్షుడు - వనజము (పద్మము) దళ (రేకుల) వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; ఈ = ఈ; జగతిన్ = విశ్వమున కల; వారల = వారి; మర్మముల్ = కీలకములు; ఈవున్ = నీవు; ఎటింగి = తెలిసి; ఈసునన్ = ఈర్ష్యతో; పగబట్టున్ = పగపట్టిడి; ఈ =

ఈ; దివిజ = దేవతలను; సూదనున్ = మర్దించువానిని; చంపితి = సంహరించితివి; కాన = కావున;
ఇంక = ఇంక; శోభనము = శుభము; అగున్ = అగును; అంచున్ = అనుచు; హస్తములు = చేతులు;
ఫాలములన్ = నుదుట; కదియించి = హత్తించి; అందఱున్ = సర్వులును; వినమితులు =
వినయముతో వంగినవారు; ఐ = అయ్యి; నుతియించిరి = స్తుతించిరి; వివేకవిశాలునిన్ = మంచి
వివేకము కలవానికిని; పుణుశీలునిన్ = పవిత్రమైన వర్తన కలవానికిని.

భావము:

“ఓ కమలాక్షా! ఈ లోకంలోని అందరి రహస్యాలను తెలిసికొని, అసూయతో పగబట్టిన ఈ దేవతల
శత్రువైన హిరణ్యాక్షుని చంపావు. కాబట్టి ఇక అందరికీ శుభం కలుగుతుంది” అంటూ నుదుట
చేతులు చేర్చి వినమ్రులై వివేకవంతుడూ, పుణ్యాత్ముడూ అయిన విష్ణువును స్తుతించారు.

తృతీయ స్కంధము : వరహావతార విసర్జనంబు

3-708-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-709-చ.

సవనవరాహమూర్తి సుర**శా**త్రవుఁ ధ్రుంచిన మీఁద భారతీ

ధవ ముఖ దేవతాముని క**దం**బము దన్ను నుతించు నట్టి సం

స్తవమున కాత్మలోనఁ బ్రమదంబునుఁ బొంది సమగ్ర మంగళో

త్సవము దలిర్ప నందఱఁ బ్రసాదవిలోకన మొప్పుఁ జూచుచున్.

టీకా:

సవనవరాహమూర్తి = యజ్ఞవరాహమూర్తి; సురశాత్రవున్ = హిరణ్యాక్షుని (సుర శాత్రవుడు - సురలు (దేవతలు)కి శత్రువు, హిరణ్యాక్షుడు); తుంచిన = చంపిన; మీదన్ = తరువాత; భారతీధవ = బ్రహ్మదేవుడు (భారతీ ధవుడు - భారతీదేవి భర్త, బ్రహ్మదేవుడు); ముఖ = మొదలగు; దేవతా = దేవతలు యొక్కయు; ముని = మునులు యొక్కయు; కదంబము = కలసిన సమూహము; తన్ను = తనను; నుతించున్ = స్తుతించుచున్న; అట్టి = అట్టి; సం = చక్కటి; స్తవమున్ = స్తోత్రమున; కున్ = కు; ఆత్మ = మనసు; లోనన్ = లోన; ప్రమదంబునున్ = సంతోషమును; పొంది = పొంది; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; మంగళ = శుభములతో కూడిన; ఉత్సవమున్ = పండగలు; తలిర్పన్ = వికసించగా; అందఱన్ = అందరిని; ప్రసాద = అనుగ్రహ; విలోకనము = దృష్టి; ఒప్పన్ = ప్రసరించునట్లు; చూచుచున్ = చూస్తూ;

భావము:

దేవతల శత్రువైన హిరణ్యాక్షుని చంపినందుకు బ్రహ్మాది దేవతలూ, మునులూ తనను కొనియాడుతున్న సంస్తుతులకు యజ్ఞవరాహమూర్తి అయిన విష్ణువు మనస్సులో ఎంతో సంతోషించి సంపూర్ణ మంగళోత్సవం ఒప్పే విధంగా అందరినీ దయాదృష్టితో చూస్తూ....

3-710-చ.

అరిగె వికుంఠధామమున క్రమ్మహితోత్సవసూచకంబుగా

మొరసె సుపర్వదుందుభు లమోఘములై ధరణీతలంబునం

గురిసెఁ బ్రసూనవృష్టి శిఖికుండము లెల్లెడఁ దేజరిల్లె భా

స్మరశశిమండలంబులు నిజద్యుతితో వెలుగొందె నత్తఱిన్."

టీకా:

అరిగెన్ = వెళ్ళెను; వికుంఠ = వైకుంఠ; ధామమున్ = పురమున; కున్ = కి; ఆ = ఆ; మహిత = గొప్ప;
ఉత్సవ = వేడుకను; సూచకంబుగా = సూచిస్తున్నట్లుగా; మొరసెన్ = మోగినవి; సుపర్వ = దేవతల;
దుందుభులు = పెద్దపెద్ద డోళ్ళు; అమోఘములు = అమోఘములు; ఐ = అయ్యి; ధరణీ = భూ;
తలంబునన్ = మండలమున; కురిసెన్ = కురిసెను; ప్రసూన = పూల; వృష్టి = వాన; శిఖి =
(యజ్ఞములందలి) అగ్ని; కుండములు = గుండములు; ఎల్లెడలన్ = అన్నిచోట్ల; తేజరిల్లెన్ =
తేజోవంతమాయెను; భాస్కర = సూర్య; శశి = చంద్ర; మండలములున్ = మండలములు; నిజ =
సహజ; ద్యుతి = కాంతి; తోన్ = తో; వెలుగొందెన్ = ప్రకాశించెను; ఆతటిన్ = అప్పటినుండి.

భావము:

వైకుంఠానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ మహోత్సవానికి సూచకంగా దేవదుందుభులు అమోఘంగా
మ్రోగాయి. భూమిపైన పూలవాన కురిసింది. అంతటా హోమకుండాలు అగ్నులతో తేజరిల్లాయి.
సూర్యమండలం, చంద్రమండలం సహజ కాంతులతో ప్రకాశించాయి.

3-711-క.

అని యీ పుణ్యచరిత్రము

వనరుహసంభవుడు త్రిదివవాసులకుం జె

ప్పినయది మైత్రేయుడు విదు

రున కెఱిగించిన విధంబు రూఢము గాగన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; పుణ్య = పావనమైన; చరిత్రమున్ = కథను; వనరుహసంభవుడు =
బ్రహ్మదేవుడు (వనరుహ సంభవుడు - వనరుహము (పద్మము)న సంభవుడు (పుట్టినవాడు),
బ్రహ్మదేవుడు); త్రిదివ = స్వర్గలోకమున; వాసుల్ = నివాసుల; కున్ = కి; చెప్పినయది = చెప్పినట్టిది;
మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురుని; కిన్ = కి; ఎఱిగించిన = తెలిపిన; విధంబున్ =
విధము; రూఢము = అర్థము; కాగన్ = అగునట్లు.

భావము:

అని బ్రహ్మదేవుడు దేవతలకు చెప్పినటువంటి ఈ పవిత్ర చరిత్రను మైత్రేయుడు విదురునికి వివరించిన విధానాన్ని....

3-712-క.

శుకయోగి పరీక్షిత్తున

కకుటిలమతి నెఱుగఁ జెప్పె"నని సూతుఁడు శౌ

నక ముఖ్యులైన మునివరు

లకుఁ దెలియఁగఁ జెప్పె మఱియు లాలనమొప్పన్.

టీకా:

శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగి; పరీక్షిత్తున్ = పరీక్షిత్తున; కున్ = కు; అకుటిల = వక్రతలులేని;
మతిన్ = విధముగ; ఎఱుగన్ = తెలియ; చెప్పెను = చెప్పెను; అని = అని; సూతుడు = సూతుడు;
శౌనక = శౌనకుడు; ముఖ్యులైన = మొదలగు; ముని = మునులలో; వరుల్ = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కి;
తెలియగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; మఱియున్ = ఇంకనూ; లాలనము =
బుజ్జగించుచున్న ధోరణి; ఒప్పన్ = ఒప్పుగా.

భావము:

శుకయోగి పరీక్షిత్తుకు మంచిమనస్సుతో వినిపించాడని సూతుడు శౌనకాది మునులకు చక్కగా తెలియ జెప్పాడు.

3-713-వ.

ఇవ్విధంబున మైత్రేయుండు సెప్పిన విని విదురుండు సంతసిల్లె నని.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; చెప్పిన = చెప్పగా; విని = విని;
విదురుండు = విదురుడు; సంతసిల్లెన్ = సంతోషించెను; అని = అని.

భావము:

ఈ విధంగా మైత్రేయుడు చెప్పగా విని విదురుడు సంతోషించాడు" అని...

3-714-క.

"అనఘంబగు నీ చరితము

వినినఁ బరించిన లభించు విశ్రుతకీర్తుల్

వనజోదరుపదభక్తియు

మునుకొని యిహపర సుసౌఖ్యములు జనములకున్."

టీకా:

అనఘంబు = పుణ్యవంతము; అగున్ = అయిన; ఈ = ఈ; చరితము = కథను; వినినన్ = వినిననూ;
పరించినన్ = చదివిననూ; లభించున్ = దొరకును; విశ్రుత = పేరు; కీర్తుల్ = ప్రఖ్యాతులును;
వనజోదరు = విష్ణుమూర్తి (వనజోదరుడు - వనజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, హరి); పద
= పాదముల ఎడ; భక్తియున్ = భక్తియును; మునుకొని = పూనుకొని; ఇహ = ఈలోక; పర = పరలోక;
సౌఖ్యముల్ = సౌఖ్యములు; జనముల్ = జనుల; కున్ = కి.

భావము:

పాపాలను తొలగించే ఈ చరిత్రను విన్న, చదివిన లోకులకు విశేషకీర్తి, విష్ణుపాదాలపై భక్తి,
ఇహపర సుఖాలూ తప్పక లభిస్తాయి"

3-715-వ.

అని చెప్పి; వెండియు సూతుండు మహర్షుల కిట్లనియె "నట్లు పరీక్షిన్నరేంద్రుఁడు శుకయోగీంద్రుం
గనుంగొని "మునీంద్రా! హిరణ్యాక్ష వధానంతరంబున వసుంధర సమస్థితిం బొందిన విధంబును;
స్వాయంభువమనువుఁ బుట్టించిన యనంతరంబున విరించి దిర్యగ్జాతి జంతుసృష్టి నిమిత్తంబు
లైన మార్గంబు లెన్ని సృజించె; మహాభాగవతోత్తముం డయిన విదురుండు గృష్ణున
కపకారంబులు దలంచిన పాపవర్తను లగు ధృతరాష్ట్రపుత్రులం బాసి జనకుం డగు
కృష్ణద్వైపాయనునకు సముం డగుచుఁ దన మనోవాక్యాయకర్మంబులు గృష్ణునంద చేర్చి
భాగవతజనోపాసకుండై పుణ్యతీర్థసేవాసమాలబ్ధ యశో విగతకల్మషుం డగుచు మైత్రేయ
మహాముని నేమి ప్రశ్నంబు లడిగె; నవి యెల్లం దెలియ నానతి" మృనిన రాజేంద్రునకు
శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకనూ; సూతుండు = సూతుడు; మహా = గొప్ప; ఋషుల్
= ఋషుల; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ; పరీక్షిత్ =
పరీక్షితు అను; నర = నరులకు; ఇంద్రుడు = ప్రభువు; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో;
ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; కనుంగొని = చూసి; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా; హిరణ్యాక్షు =
హిరణ్యాక్షుని; వధ = సంహారము; అనంతరంబునన్ = తరువాత; వసుంధర = భూమి; సమ =
సమమగు; స్థితిన్ = పరిస్థితిని; పొందిన = పొందినట్టి; విధంబునున్ = విధమును; స్వాయంభువ =
స్వాయంభువుడు అను; మనువున్ = మనువును; పుట్టించిన = సృష్టించిన; అనంతరంబునన్ =
తరువాత; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; తిర్యక్ = జంతు {తిర్యక్కులు - స్వయంచాలన కల జీవులు,
జంతువులు}; జాతి = సమూహములను; జంతు = ప్రాణులను; సృష్టి = సృష్టించుటకు; నిమిత్తంబులు
= కారణములు; ఐన = అయిన; మార్గంబులున్ = విధానములు; ఎన్ని = ఎన్ని; సృజించెన్ =
సృష్టించెను; మహా = గొప్ప; భాగవత = భాగవతులలో {భాగవతుడు - భాగవతము యొక్క
మార్గమున నడచువాడు}; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; అయిన = అయినట్టి; విదురుండు =
విదురుడు; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; అపకారంబున్ = అపకారమును; తలంచినన్ =
తలపెట్టినట్టి; పాప = పాపపు; వర్తనులు = మార్గమున వర్తించువారు; అగు = అయిన; ధృతరాష్ట్ర =
ధృతరాష్ట్రుని; పుత్రులన్ = కొడుకులను; పాసి = వదలి; జనకుండు = తండ్రి; అగు = అయిన;
కృష్ణద్వైపాయనున్ = వేదవ్యాసుని; కున్ = కి; సముండు = సమానమైనవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;

తన = తన యొక్క; మనోవాక్యాయకర్మంబులు = త్రికరణసుద్ధిగల కర్మములు; కృష్ణన్ = కృష్ణుని;
 అంద = అందే; చేర్చి = నిమగ్నముచేసి; భాగవత = భాగవతులగు; జన = జనుల; ఉపాసకుండు =
 సేవించువాడు; ఐ = అయ్యి; పుణ్య = పుణ్యవంతములగు; తీర్థ = తీర్థములందు; సేవా =
 సేవించుటచేత; సమా = చక్కగా; లబ్ధ = లభించిన; యశో = కీర్తిచే; విగత = పోగొట్టుకొనిన;
 కల్మషుండు = పాపములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; మహా =
 గొప్ప; మునిన్ = మునిని; ఏమి = ఏమి; ప్రశ్నంబులున్ = ప్రశ్నలను; అడిగెన్ = అడిగెను; అవి = అవి;
 ఎల్లన్ = సమస్తమును; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతిమ్ము = చెప్పుము; అనిన = అనగా; రాజ =
 రాజులలో; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠుని; కున్ = కి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు =
 శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

అని చెప్పి మళ్ళీ సూతుడు మహర్షులతో ఇట్లా అన్నాడు. "ఆ విధంగా హిరణ్యాక్షుని కథ విన్న పరీక్షిత్తు శుకమహర్షిని చూచి "మునీంద్రా! హిరణ్యాక్షుడు చచ్చిన తరువాత లోకం సమస్థితిని పొందిన సంగతిని చెప్పు. స్వాయంభువ మనువును సృష్టించిన తర్వాత బ్రహ్మ పశుపక్ష్యాది జంతువులను సృష్టించడానికి ఎన్ని మార్గాలను కల్పించాడు? భాగవతోత్తముడైన విదురుడు శ్రీకృష్ణునకు అపకారం చేయ దలచిన దుష్టులైన ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులను విడిచిపెట్టి, తన తండ్రియైన వేదవ్యాసునితో సమానుడై, వాక్కూ కర్మా సమస్తమూ శ్రీకృష్ణునిపై చేర్చి భగవద్భక్తులను సేవిస్తూ, పుణ్యతీర్థాలను సేవించడం వల్ల మనోవికాసం పొంది, పాపాలను పోగొట్టుకొని మైత్రేయ మహామునిని ఏమని ప్రశ్నించాడు? అవి అన్నీ తెలియజేయండి" అని అడిగిన రాజుతో శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

3-716-నీ.

"విమలాత్ముఁ డైన యవ్విదురుండు మైత్రేయ-

మునివరుఁ జూచి యిట్లనియెఁ బ్రీతిఁ

"జతురాత్మ సకలప్రజాపతి యైనట్టి-

జలజగర్భుఁడు ప్రజావర్గ మందు

మును ప్రజాపతులను బుట్టించి వెండియు-

జిత్త మం దేమి సృజింపఁ దలఁచె;
మును సృజించిన యట్టి మును లమ్మరీచాద్యు-
లబ్బజ నాదేశ మాత్మనిలిపి

3-716.1-తే.

యర్థి నెట్లు సృజించిరి యఖిలజగము
మెఱసి మఱి వారు భార్యాసమేతు లగుచు
నేమి సృజించి; రదిగాక కామినులను
బాసి యేమి సృజించి; రా భద్రయశులు.

టీకా:

విమల = స్వచ్ఛమైన; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; విదురుండు =
విదురుడు; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; ముని = మునులలో; వరున్ = శ్రేష్ఠుని; చూచి = చూసి;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ప్రితిన్ = ప్రేమగా; చతుర = మంచినేర్పు కల; ఆత్మ =
తెలివి కలవాడు; సకల = సమస్తమైన వానికిని; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; ఐన = అయిన; అట్టి =
అటువంటి; జలజగర్బుడు = బ్రహ్మదేవుడు {జలజగర్బుడు - జలజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు,
బ్రహ్మదేవుడు}; ప్రజా = సంతానము; సర్గము = పొందుట; అందు = లో; మును = ముందుగ;
ప్రజాపతులన్ = ప్రజాపతులను; పుట్టించి = సృష్టించి; వెండియున్ = మరల; చిత్తము = మనసు;
అందు = లో; ఏమి = ఏమి; సృజింపన్ = సృష్టించవలెనని; తలచె = అనుకొనెను; మును = ముందుగ;
సృజించిన = సృష్టించిన; అట్టి = అటువంటి; మునుల్ = మునులు; ఆ = ఆ; మరీచి = మరీచి; ఆదులు
= మొదలైనవారు; అబ్బజన్ = బ్రహ్మదేవుని {అబ్బజుడు - అబ్బము (పద్మము)న జన్మించినవాడు,
బ్రహ్మదేవుడు}; ఆదేశమున్ = ఆజ్ఞను; ఆత్మన్ = మనసున; నిలిపి = ఉంచుకొని; అర్థిన్ = కోరి; ఎట్లు =
ఏవిధముగ; సృజించిరి = సృష్టించిరి; అఖిల = సమస్తమైన; జగమున్ = లోకమును; మెఱసి =
ప్రకాశించి; మఱి = మరి; వారు = వారు; భార్యా = భార్యలతో; సమేతులు = కూడినవారు; అగుచున్
= అవుతూ; ఏమి = ఏమి; సృజించిరి = సృష్టించిరి; కామినులను = స్త్రీలను; పాసి = లేకుండగ;
ఏమి = ఏమి; సృజించిరి = సృష్టించిరి; భద్ర = శుభదృష్టి కల; యశులు = కీర్తిమంతులు.

భావము:

పవిత్రమైన మనస్సుగల ఆ విదురుడు మైత్రేయుణ్ణి చూచి ఎంతో సంతోషంతో ఇట్లా అన్నాడు.
"చాతుర్యం కల మనస్సు కల ఓ మహర్షీ! సమస్తసృష్టికీ కర్త అయిన బ్రహ్మ ప్రజాసృష్టి కోసం
ముందుగా ప్రజాపతులను సృష్టించి, ఆ తర్వాత ఇంకా ఏమి సృష్టించాలనుకున్నాడు? ముందుగా
సృష్టించిన మరీచి మొదలగు మునులు బ్రహ్మదేవుని ఆదేశానుసారం లోకాల నన్నిటినీ ఎలా
సృష్టించారు? కీర్తివంతులైన ఆ ప్రజాపతులు భార్యలతో ఉన్నప్పుడు ఏమేమి సృష్టించారు?
భార్యలను ఎడబాసిన తర్వాత ఏం సృష్టించారు?

3-717-క.

అందఱుఁ దమలో నైక్యముఁ

జెందినచో నేమి దగ సృజించిరి; కరుణా

కందళితహృదయ! ఇన్నియుఁ

పొందుగ నెఱిగింపు మయ్య బుధనుత! నాకున్."

టీకా:

అందఱున్ = అందరును; తమలోన్ = తమలోతాము; ఐక్యమున్ = ఐకమత్యము; చెందిన = కలిగిన;
చోన్ = చోట; ఏమి = ఏమి; తగన్ = చక్కగా; సృజించిరి = సృష్టించిరి; కరుణా = దయ; కందళిత =
చిగురించిన; హృదయ = హృదయముకలవాడ; ఇన్నియున్ = ఇవి అన్నియును; పొందుగన్ =
చక్కగా; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అయ్య = తండ్రి; బుధ = జ్ఞానులచే; నుత = కీర్తింపబడువాడ;
నాకున్ = నాకు.

భావము:

దయామయ హృదయా! బుధులచే పొగడబడే ఓ మహర్షీ! వాళ్ళంతా కలిసికట్టుగా తమలో తాము
సమైక్యమై ఏమేమి సృష్టించారు? నాకు వివరంగా చెప్పు"

తృతీయ స్కంధము : దేవమనుష్యాదుల సృష్టి

3-718-సీ.

అనిన మునీంద్రుఁ డిట్లనియె "జీవాదృష్ట-

పరుఁడు మాయాయుక్త పురుషవరుఁడుఁ

గాలాత్మకుఁడు నను కారణంబున నిర్వి-

కారుఁ డైనట్టి జగన్నివాసుఁ

డాది జాతక్షోభుఁ డయ్యె నమ్రేటి వ-

లనను గుణత్రయంబును జనించె

నా గుణత్రయము నం దయ్యె మహత్తత్త్వ-

మది రజోగుణహేతువైన దాని

3-718.1-తే.

యం దహంకార మొగిఁ ద్రిగుణాత్మకమునఁ

బొడమె మఱి దానివలనఁ బ్రభూత మయ్యె

బంచతన్మాత్ర లందు సంభవము నొందె

భూతపంచక మీ సృష్టిహేతు వగుచు.

టీకా:

అనిన = అనగా; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ =

పలికెను; జీవ = జీవులచే; అదృష్ట = చూడబడక; పరుడు = పైన ఉండువాడు; మాయా = మాయతో;

యుక్త = కూడిన; పురుష = పురుషులలో; వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; కాల = కాలమే; ఆత్మకుడు =

స్వరూపము ఐనవాడు; అను = అనెడి; కారణంబునన్ = కారణములవలన; నిర్వికారుడు =

మార్పులు లేనివాడు, శాశ్వతుడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; జగన్నివాసుడు = భగవంతుడు

(జగన్నివాసుడు - జగత్ (లోకములకు) నివాసుడు (నివాసము అయిన వాడు), విష్ణువు); ఆదిన్ =

మొదటగా; జాత = పుట్టిన; క్షోభుడు = కదలికలు కలవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; ఆ = ఆ; మేటి =

గొప్పవాని; వలనను = వలన; గుణ = గుణముల {గుణత్రయము - త్రిగుణములు - సత్త్వ రజస్ తమస్ అను మూడుగుణములు}; త్రయంబునున్ = మూడును; జనించెన్ = పుట్టినవి; ఆ = ఆ; గుణత్రయమున్ = త్రిగుణముల; అందున్ = లో; అయ్యెన్ = కలిగినది; మహత్తత్త్వము = మహత్తత్త్వము; అది = అది; రజోగుణ = రజోగుణము; హేతువు = కారణముగ కలది; ఐన = అయిన; దాని = దాని;

అందు = అందు; అహంకారము = అహంకారము; ఒగిన్ = క్రమముగ; త్రిగుణా = త్రిగుణములు; ఆత్మమున్ = కలదై; పొడమెన్ = పుట్టెను; మఱి = మరి; దాని = దాని; వలన = వలన; ప్రభూతము = పుట్టినవి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పంచతన్మాత్రలు = పంచతన్మాత్రలు {పంచతన్మాత్రలు - 1శబ్దము 2స్పర్శ 3 దృక్కు (చూపు) 4స్థానము (వాసన) మరియు 5రస (రుచి)}; అందున్ = వానిలో; సంభవమున్ = పుట్టుట; పొందెన్ = పొందెను; భూతపంచకము = పంచభూతములు {భూతపంచకము - పంచభూతములు, 1ఆకాశము 2 తేజస్సు 3వాయువు 4 జలము 5 పృథివి}; ఈ = ఈ; సృష్టి = సృష్టికి; హేతువు = కారణము; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఆ విధంగా ప్రశ్నించిన విదురునితో మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు "జీవులకు అగోచరుడూ, పురుషోత్తముడూ, యోగమాయా సమేతుడూ, కాలస్వరూపుడూ, నిర్వికారుడూ అయిన జగన్నివాసుడు ఆదికాలంలో సృష్టిని గురించి తీవ్రంగా ఆలోచించాడు. ఆ ఆలోచనా ఫలితంగా సత్త్వం, రజస్సు, తమం అనే మూడు గుణాలు పుట్టాయి. ఆ మూడు గుణాలలో రజోగుణం నుండి మహత్తత్త్వం పుట్టింది. ఆ మహత్తత్త్వం నుండి మూడు గుణాల అంశాలు కల అహంకారం పుట్టింది. ఆ అహంకారం నుండి పంచతన్మాత్రలు పుట్టాయి. వాటినుండి సమస్త సృష్టికి మూలకారణాలైన పంచభూతాలు పుట్టాయి.

3-719-వ.

అవియును దమలోనఁ బ్రత్యేకంబ భువననిర్మాణకర్మంబునకు సమర్థంబులు గాక యన్నిటి సంఘాతంబునఁ బాంచభౌతికం బైన హిరణ్మయాండంబు సృజియించె; నదియును జలాంతర్వర్తియై వృద్ధిఁ బొందుచుండె; నంత.

టీకా:

అవియును = అవికూడ; తమ = తమ; లోనన్ = లోన; ప్రత్యేకంబు = ప్రత్యేకముగ; భువన = విశ్వ;
నిర్మాణ = నిర్మించు; కర్మంబున్ = పని; కున్ = కి; సమర్థంబులు = సమర్థత కలవి; కాక = కాలేక;
అన్నిటి = అన్నింటి; సంఘాతంబున్ = కలయిక వలన; పాంచభౌతికంబు = పంచభూతములచే
తయారైనది; ఐన = అయినట్టి; హిరణ్మయాండంబు = హిరణ్మయాండమును {హిరణ్మ యాండము
- హిరణ్య (బంగారము, గొప్పతనము) మయ (నిండిన) అండము (గుడ్డు)}; సృజించెన్ =
సృష్టించెను; అదియునున్ = అదికూడ; జల = నీటి; అంతర్ = లోపల; వర్తి = ఉండునది; ఐ = అయ్యి;
వృద్ధిన్ = పెరుగుటను; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఆ పంచభూతాలలో ఏ ఒక్కదానికీ ప్రత్యేకంగా లోకాన్ని సృష్టించడం చేతకాక, అన్నీ ఒక గుంపుగా
కలిసి పాంచభౌతికమైన ఒక బంగారు గుడ్డును సృష్టించాయి. ఆ గుడ్డు మహాజలాలలో
తేలియాడుతూ వృద్ధి పొందుతూ ఉండగా...

3-720-సీ.

నారాయణాఖ్య నున్నతి నొప్పు బ్రహ్మాంబు-

సాహస్ర దివ్యవర్షంబులోలి

వసియించి యుండె నా వాసుదేవుని నాభి-

యందు సహస్ర సూర్యప్రదీప్తిఁ

దనరుచు సకలజీవనికాయ యుత మగు-

పంకజాతంబు సంభవము నొందెఁ

బరంగంగ నందులో భగవదధిష్ఠితుం-

డైస్వరాట్టగు చతురాననుండు

3-720.1-తే.

జనన మొందెను దత్తదృశంభవుండు

నామరూపగుణాది సంజ్ఞాసమేతుఁ

డగుచు నిర్మాణ మొనరించె నఖిలజగము

వనజజుండు నిజచ్ఛాయవలన మఱియు.

టీకా:

నారాయణ = నారాయణుడు {నారాయణుడు - నారములు (నీరు) అందు వసించువాడు,
భగవంతుడు}; ఆఖ్యన్ = అను పేరుతో; ఉన్నతిన్ = అతిశయించి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; బ్రహ్మాంబు =
బ్రహ్మము {బ్రహ్మము - పెద్దది అగు లక్షణము కలది}; సహస్ర = వెయ్యి (1000); దివ్యవర్షంబులున్ =
దివ్యసంవత్సరములు; ఓలిన్ = వరుసగా; వసియించి = నివాసముగ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ;
వాసుదేవుని = భగవంతుడు {వాసుదేవుడు - వసించుదేవుడు, హరి}; నాభి = నాభి; అందున్ =
అందు; సహస్ర = వెయ్యి (1000); సూర్య = సూర్యుల; ప్రదీప్తిన్ = ప్రకాశముతో; తనరుచున్ =
అతిశయించి; సకల = సమస్తమైన; జీవ = ప్రాణుల; నికాయ = సమూహములతో; యుతము =
కూడియున్నది; అగుచున్ = అవుతూ; పంకజాతంబున్ = పద్మము {పంకజాతము - పంక (నీటి)లో
జాతము (పుట్టినది), పద్మము}; సంభవమున్ = ఏర్పడుట; ఒండెన్ = జరగెను; పరగగన్ = జరుగగా;
అందు = దాని; లో = లో; భగవత్ = భగవంతునిచే; అధిష్ఠితుండు = స్థానము పొందినవాడు; ఐ =
అయ్యి; స్వరాట్టు = తనకుతానే అధిపతి; ఐ = అయ్యి; చతురాననుండు = చతుర్ముఖ బ్రహ్మ
{చతురాననుండు - చతుర (నాలుగు, 4) ఆననుండు (ముఖములు కలవాడు), బ్రహ్మదేవుడు};
జననము = జన్మమును; పొందెను = పొందెను; తత్ = ఆ; పద్మసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు
{పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవించిన (పుట్టిన)వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నామ = పేరు; రూప =
రూపము; గుణ = గుణములు; ఆది = మొదలగు; సంజ్ఞ = గుర్తులతో; సమేతుండు = కూడినవాడు;
అగుచున్ = అవుతూ; నిర్మాణమున్ = నిర్మించుటను; ఒనరించెన్ = చేసెను; అఖిల = సమస్తమైన;
జగమున్ = లోకమును; వనజజుండు = బ్రహ్మదేవుడు {వనజజుడు - వనజము (పద్మము)న
జన్మించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; నిజ = తన; ఛాయ = నీడ; వలనన్ = వలన; మఱియున్ =
ఇంకనూ.

భావము:

నారాయణుడనే పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కే పరబ్రహ్మం వెయ్యి దివ్యసంవత్సరాలు ఆ అండాన్ని అధిష్టించి ఉన్నాడు. ఆ వాసుదేవుని బొడ్డునుండి వేయి సూర్యుల కాంతితో వెలుగుతూ, సమస్త ప్రాణిసమూహంతో కూడిన ఒక పద్మం పుట్టింది. ఆ పద్మంలో నుండి భగవదంశతో చతుర్ముఖ బ్రహ్మ పుట్టాడు. స్వయం ప్రకాశుడైన ఆ బ్రహ్మ నామ రూప గుణాలు అనే సంకేతాలు కలిగి సమస్త జగత్తులనూ సృష్టించాడు.

3-721-నీ.

తామిస్త్రమును నంధతామిస్త్రమును దమ-

మును మోహమును మహామోహనంబు

నను పంచమోహరూప్రాత్యకమైన య-

విద్యఁబుట్టించి యవ్వేళఁ దనకు

నది తమోమయ దేహ మని ధాత రోసి త-

త్తనువు విసర్జించె ధాత్యముక్త

దేహంబు సతత క్షుత్త్యష్టల కావాస-

మును రాత్రిమయము నయ్యెను దలంప

3-721.1-తే.

నందులో యక్ష రక్షస్సు లన జనింప

వారి కప్పుడు క్షుత్త్యపల్ వఱలఁ గొంద

ఱాచతుర్ముఖ భక్షింతు మనిరి కొంద

ఱతని రక్షింతు మని తగవాడి రంత.

టీకా:

తామిస్త్రమునున్ = చీకటిని {తామిస్త్రము - చీకటి - ఏమియును తెలియని జంతుప్రాయము};

అంధతామిస్త్రము = గుడ్డిచీకటియును {అంధతామిస్త్రము - గుడ్డిచీకటి - గుడ్డితనము వలె ఉన్నదని

తెలియును కాని చూడలేని పరిస్థితి; తమమును = తమోగుణమును {తమము - తమోగుణము
వలె చూడగలిగినను తగువర్తన తెలియని పరిస్థితి; మోహమును = మోహము {మోహము -
ప్రజ్ఞను మరగుపరచునది - తగువర్తన తెలిసినను భౌతికములందు మిక్కిలి సంగము లేదా
మమకారము; మహామోహనంబును = మహామోహనము {మహామోహనము -
అంతర్యామిత్యమును మరగుపరచునది - తగువర్తన తెలిసినను ఆత్మ తత్త్వము తెలియని
పరిస్థితి; అను = అనెడి; పంచ = ఐదు (5); మోహ = మోహముల; రూపాత్మకము =
రూపముకలిగినది; ఐన = అయిన; అవిద్య = అవిద్యను; పుట్టించి = సృష్టించి; ఆ = ఆ; వేళన్ =
సమయమున; కున్ = కు; అది = అది; తమన్ = తమోగుణము; మయ = నిండిన; దేహము =
శరీరము; అని = అని; ధాత = బ్రహ్మదేవుడు; రోసి = అసహ్యించుకొని; తత్ = ఆ; తనువున్ =
శరీరమును; విసర్జించెన్ = వదలివేసెను; ధాతృ = బ్రహ్మదేవునిచే; ముక్త = వదలబడిన; దేహంబున్ =
శరీరమును; సతత = ఎల్లప్పుడును కలుగు; క్షుత్ = ఆకలి; తృప్తముల్ = దాహముల; కున్ = కు;
ఆవాసమునున్ = నివాసమును; రాత్రి = రాత్రి (చీకటి); మయమున్ = నిండినదియును; అయ్యెన్ =
అయినది; తలంప = చూడగా; అందు = దాని; లోన్ = లో;
యక్ష = యక్షులు; రక్షస్సులు = రాక్షసులు; అనన్ = అనెడి వారు; జనింపన్ = పుట్టగ; వారి = వారి;
కిన్ = కి; అప్పుడున్ = అప్పుడు; క్షుత్ = ఆకలి; తృప్త = దప్పులు; వఱలన్ = వర్తింపగ; కొందఱు =
కొంతమంది; ఆ = ఆ; చతుర్ముఖున్ = చతుర్ముఖబ్రహ్మను; భక్షింతుము = తినెదము; అనిరి =
అన్నారు; కొందఱు = కొంతమంది; అతనిన్ = అతనిని; రక్షింతుము = కాపాడెదము; అని = అని;
తగవాడిరి = దెబ్బలాడిరి; అంత = అంతట.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు తామిస్తం, అంధతామిస్తం, తమం, మోహం, మహామోహం అనే ఐదు విధాలైన
మోహస్థితి కలిగిన అవిద్యను పుట్టించి, అది తనకు మోహమయమైన శరీరమని భావించి
ఏవగించుకొని, ఆ దేహాన్ని వదిలివేశాడు. బ్రహ్మ వదిలిపెట్టిన ఆ దేహం ఆకలి దప్పులకు స్థానమై
రాత్రమయ మయింది. దానిలో నుండి యక్షలూ, రాక్షసులూ అనే ప్రాణులు పుట్టగా వారికి ఆకలి
దప్పులు అధికం కాగా కొందరు బ్రహ్మాను భక్షిద్దా మన్నారు, మరి కొందరు రక్షిద్దా మన్నారు.

ఇట్లు పలుకుచు భక్తింతు మనువారలయి ధాత సన్నిధికిం జనిన; నతండు భయవిహ్వలుండై
 "యేను మీ జనకుండను మీరలు మత్పుత్రులరు నన్ను హింసింపకుం"డనుచు "మా మా జక్షత
 రక్షత"యను శబ్దంబులు పలుకం దన్నిమిత్తంబున వారలకుం గ్రమంబున యక్ష రక్షో నామంబులు
 ప్రకటం బయ్యె; వెండియుం బ్రభావిభాసితం బైన యొక్క కాయంబు ధరించి సత్త్వగుణగరిష్ఠులుం,
 ప్రభావంతులు నగు సుపర్వులం బ్రముఖులంగా సృజియించి; తత్ప్రభామయ
 గాత్రవిసర్జనంబుసేసి; నది యహోరూపంబై దేవతావళికి నాశ్రయం బయ్యె; మఱియు జఘనంబు
 వలన నతి లోలుపులైన యసురులం బుట్టింప వార లతికాముకు లగుటం జేసి; యయ్యజునిం
 జేరి మిథున కర్మం బపేక్షించిన; విరించి నగుచు నిర్లజ్జులయిన యసురులు దన వెంటదగులం;
 బఱచి ప్రపన్నార్థి హరుండును భక్తజనానురూప సందర్శనండును నైన నారాయణుం జేరి
 తత్పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; పలుకుచు = అంటూ; భక్తింతుము = తినెదము; అను = అనెడి; వారలు = వారు; ఐ =
 అయ్యి; ధాత = బ్రహ్మదేవుని; సన్నిధికిన్ = సమీపమునకు; చనిన = వెళ్ళగా; అతండు = అతడు;
 భయ = భయముచేత; విహ్వలుండు = అవయవస్వాధీనము తప్పినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏను =
 నేను; మీ = మీ యొక్క; జనకుండను = తండ్రిని; మీరలు = మీరు; మత్ = నా యొక్క; పుత్రులరు =
 పుత్రులు; నన్నున్ = నన్ను; హింసింపకుడు = బాధింపకుడు; అనుచున్ = అంటూ; మామాజక్షత =
 నన్ను హింసించకండి; రక్షత = రక్షించండి; అను = అనెడి; శబ్దంబులున్ = పలుకులను; పలుకన్ =
 పలుకగా; తత్ = వాని; నిమిత్తంబునన్ = కారణముచే; వారలు = వారల; కున్ = కి; క్రమంబునన్ =
 వరుసగా; యక్ష = యక్షులు; రక్ష = రాక్షసులు; నామంబులున్ = పేర్లు; ప్రకటంబున్ = ప్రసిద్ధములు;
 అయ్యెన్ = అయినవి; వెండియున్ = మరల; ప్రభా = తేజస్సుచే; విభాసితంబున్ = ప్రకాశించునది;
 ఐన = అయినట్టి; ఒక్క = ఒక; కాయంబున్ = శరీరమును; ధరించి = ధరించి; సత్త్వగుణ =
 సత్త్వగుణమున; గరిష్ఠులున్ = గొప్పవారును; ప్రభావంతులున్ = తేజోవంతులును; అగు = అయిన;
 సుపర్వులన్ = దేవతలను (సుపర్వులు - సు (చక్కగ) పర్వులు (వ్యాపించువారు), దేవతలు);
 సృజియించి = సృష్టించి; తత్ = ఆ; ప్రభా = తేజస్సుచే; మయ = నిండిన; గాత్ర = శరీరమును;
 విసర్జనంబున్ = వదలివేయుట; చేసినన్ = చేయగా; అది = అది; అహో = పగలు, జ్ఞానము;
 రూపంబున్ = రూపము కలది; ఐ = అయ్యి; దేవతా = దేవతల; ఆవళిన్ = సమూహమున; కిన్ = కి;

ఆశ్రయంబు = నివాసమును; అయ్యెన్ = అయినది; మఱియున్ = ఇంకనూ; జఘనంబు =
 పిరుదులు; వలనన్ = వలన; అతి = మిక్కిలి; లోలుపులు = లోలులు {లోలుపుడు - మిక్కిలి
 ఇచ్చకలవాడు, లోలుడు}; ఐనన్ = అయినట్టి; అసురులన్ = రాక్షసులను {అసురులు - సురలు కాని
 వారు, రాక్షసులు}; పుట్టింపన్ = సృష్టింపగా; వారలు = వారు; అతి = మిక్కిలి; కాముకులు = కామము
 కలవారు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆ = ఆ; అజనిన్ = బ్రహ్మదేవుని {అజడు - జన్మము
 లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; చేరి = దగ్గరకు చేరి; మిథునకర్మంబున్ = సంభోగమును {మిథునకర్మ -
 స్త్రీపురుష మిథునము కలసి చేయు పని, మైథునము}; అపేక్షించినన్ = కోరగా; విరించి =
 బ్రహ్మదేవుడు; నగుచు = నవ్వుతూ; నిర్లజ్జలు = సిగ్గులేనివారు; అయిన = అయినట్టి; అసురులున్ =
 రాక్షసులు; తన = తనకు; వెంటన్ = వెంట; తగులన్ = పడగా; పఱచి = పారిపోయి;
 ప్రపన్నార్తిహారుండును = భగవంతుడు {ప్రపన్నార్తి హారుడు - ప్రపన్నుల {శరణుకోరినవారి} ఆర్తిని
 (బాధలను) హారుండు (నాశనము చేయువాడు), విష్ణువు}; భక్తజనానురూపసందర్శనుండునున్ =
 భగవంతుడు {భక్త జనానురూప సందర్శనుడు - భక్తులు ఐన జనులకు
 అను(ధ్యానించిన)రూపమున సందర్శనుండు (చక్కగా కనిపించువాడు), విష్ణువు}; ఐన = అయిన;
 నారాయణున్ = హరి {నారాయణుడు - నారములందు వసించువాడు, విష్ణువు}; చేరి = దగ్గరకు
 చేరి; తత్ = అతని; పాదంబుల్ = పాదముల; కున్ = కి; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా పలుకుతూ వారు బ్రహ్మ సమీపానికి వెళ్ళగా, బ్రహ్మ భయకంపితుడై "నేను మీ తండ్రిని.
 మీరు నా కుమారులు. నన్ను హింసించవద్దు" అంటూ "మా భక్తత... రక్షత" అనే శబ్దాలను
 ఉచ్చరించాడు. ఆ కారణంగా వారికి యక్షులు, రక్షస్సులు అనే పేర్లు వచ్చాయి. ఆ తరువాత బ్రహ్మ
 తేజోమయమైన మరొక దేహాన్ని ధరించి, సత్త్వగుణంతో కూడినవారూ, ప్రకాశవంతులూ అయిన
 దేవతలను ప్రముఖంగా సృష్టించి, ఆ తేజోమయమైన దేహాన్ని వదలివేయగా అది పగలుగా
 రూపొంది దేవతలందరికీ ఆశ్రయ మయింది. తరువాత బ్రహ్మ తన కటిప్రదేశం నుండి మిక్కిలి
 చంచలచిత్తులైన అసురులను సృష్టించాడు. వారు అతికాముకులు కావడం వల్ల ఆ బ్రహ్మదేవుణ్ణి
 చుట్టుముట్టి రతిక్రియను అపేక్షించి, సిగ్గు విడిచి వెంట పడగా బ్రహ్మ నవ్వుతూ పరుగులు తీసి,

శరణాగతుల కష్టాలను తొలగించేవాడూ, భక్తులు కోరిన రూపంలో దర్శనం ఇచ్చేవాడూ అయిన నారాయణుని చేరి ఆయన పాదాలకు ప్రణమిల్లి ఇలా అన్నాడు.

3-723-క.

"రక్షింపుము రక్షింపు ము

పేక్షింపక వినుత నిఖిల బృందారక! వి

శ్వక్షేమంకర! విను మిటు

దక్షత నీ యాజ్ఞ నేను తలనిడి వరుసన్.

టీకా:

రక్షింపుము = రక్షింపుము; రక్షింపుము = రక్షింపుము; ఉపేక్షింపక = ఆలస్యము చేయక;
వినుతనిఖిలబృందారక = భగవంతుడా {వినుత నిఖిల బృందారకుడు - వినుత (స్తుతించుచున్న)
నిఖిల (సమస్తమైన) బృందారకుడు (దేవగణములు కలవాడు), విష్ణువు}; విశ్వక్షేమంకర =
భగవంతుడా {విశ్వ క్షేమంకరుడు - విశ్వమునకు క్షేమము (శుభము)ను కరుడు
(చేయువాడు), విష్ణువు}; వినుము = వినుము; ఇటు = ఇటుకేసి; దక్షతన్ = సామర్థ్యముతో; నీ = నీ
యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆనతిని; నేను = నేను; తలనిడి = శిరస్సున ధరించి; వరుసన్ = క్రమముగా.

భావము:

"సమస్త దేవతలచేత పొగడబడేవాడా! విశ్వానికి క్షేమాన్ని కలిగించేవాడా! రక్షించు! రక్షించు!
ఉపేక్షించక నన్ను రక్షించు. నా మాటను ఆలకించు. నేను నీ ఆజ్ఞను తలదాల్చి క్రమంగా...

3-724-తే.

ఈ ప్రజాసృష్టి కల్పనం బే నొనర్చ

నందుఁ బాపాత్ము లైన యీ యసురు లిపుడు

నను రమింపఁగ డాయవచ్చినఁ గలంగి

యిటుకు వచ్చితి ననుఁ గావు మిద్ధచరిత!

టీకా:

ఈ = ఈ; ప్రజా = ప్రజలను; సృష్టినిన్ = సృష్టిని; కల్పనంబున్ = ఏర్పరుచుట; ఏన్ = నేను; ఒనర్పన్ = చేయుచుండగ; అందున్ = దానిలోని; పాపాత్ములు = పాపులు; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; అసురులున్ = రాక్షసులు; ఇపుడున్ = ఇప్పుడు; ననున్ = నన్ను; రమింపగన్ = సంభోగించుటకు; డాయన్ = సమీపమునకు; వచ్చినన్ = రాగా; కలంగి = కలత చెంది; ఇట = ఇక్కడ; కున్ = కు; వచ్చితిన్ = వచ్చితిని; ననున్ = నన్ను; కావుము = కాపాడుము; ఇద్ధచరిత = భగవంతుడా {ఇద్ధచరితుడు - ఇద్ధ (ప్రసిద్ధిచెందిన) చరిత (నడవడిక) కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఈ ప్రజలను సృష్టించగా వారిలో పాపాత్ములైన ఈ రాక్షసులు నన్నే రమించాలని రాగా చింత చెంది ఇక్కడికి వచ్చాను. ఓ సుచరిత్రా! నన్ను రక్షించు.

3-725-వ.

అదియునుం గాక; లోకంబువారలకుం గ్లేశంబు లొనరింపం గ్లేశంబునం బొందిన వారల క్లేశంబు లపనయింపను నీవ కాక యితరులు గలరే?" యని స్తుతియించినఁ బద్మజ కార్పణ్యం బెఱుంగ నవధరించి వివిక్తాధ్యాత్మదర్శనం డగుచుఁ "గమలసంభవ! భవద్ధోరతనుత్యాగంబు సేయు" మని యానతిచ్చిన నతండు నట్ల చేసి;నంత నదియును.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; లోకంబు = లోకము; వారలు = వారి; కున్ = కి; క్లేశంబున్ = కష్టములను; ఒనరింపన్ = కలుగజేయగా; క్లేశంబున్ = కష్టములను; పొందిన = పొందిన; వారల = వారి యొక్క; క్లేశంబులన్ = కష్టములను; అపనయింపను = శాంతింపజేయుటకు; నీవ = నీవే; కాక = కాకుండగ; ఇతరులున్ = వేరొకరు; కలరే = కలరా ఏమి; అని = అని; స్తుతియించినన్ = స్తోత్రము చేయగా; పద్మజ = బ్రహ్మదేవుని {పద్మజుడు - పద్మమున జన్మించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కార్పణ్యంబున్ = దీనత్వమును; ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; అవధరించి = విని; వివిక్త = ఏకాంత; ఆధ్యాత్మ = ఆధ్యాత్మిక {ఆధ్యాత్మికము - ఆత్మ యందు కలుగునది, పరమాత్మకు సంభవించినది};

దర్శనుండు = దర్శనము ఇచ్చువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కమలసంభవ = బ్రహ్మదేవుడా {కమల సంభవుడు - కమల (పద్మమున) సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భవత్ = నీ యొక్క; ఘోర = ఘోరమైన; తనున్ = తనువును; త్యాగంబున్ = విడిచి; చేయుము = వేయుము; అని = అని; ఆనతిచ్చిన = చెప్పిన; అతండున్ = అతడు; అట్ల = ఆ విధముగ; చేసెన్ = చేసెను; అంతన్ = అంతట; అదియున్ = అది.

భావము:

అంతేకాక లోకంలో ఉండేవారికి కష్టాలను కలిగించడానికి, కష్టాలు పడేవారి కష్టాలను దూరం చేయడానికి నీకంటే సమర్థు లెవరున్నారు?" అని స్తోత్రం చేయగా, బ్రహ్మదేవుని దైన్యాన్ని తెలిసికొని నిస్సందేహంగా అందరి హృదయాలను దర్శించే శ్రీహరి "ఓ బ్రహ్మా! నీ ఈ ఘోరమైన శరీరాన్ని విడిచిపెట్టు" అని ఆజ్ఞాపించగా బ్రహ్మ ఆ దేహాన్ని త్యాగం చేసాడు.

3-726-సీ.

నవ్యకాంచనరణన్మణీనూపురారావ-

విలసిత పాదారవిందయుగళ

కాంచీకలాపసంక్రలిత దుకూలవ-

స్త్రస్ఫారపులిన నితంబ బింబ

రాజితాన్యోన్యకర్మశరీరకరికుంభ-

ప్రుథుకుచభారకంఠిత వలగ్న

మదిరారసాస్వాద మదవిఘూర్ణిత చారు-

సీత నవవికచరాజీవనయన

3-726.1-తే.

యపరపక్షాష్టమీ శశాంకాభ నిటల

మదవదలికులరుచిరోపమాన చికుర

లలితచంపకకుసుమవిలాస నాస

హాసలీలావలోకన యబ్జపాణి.

టీకా:

నవ్య = కొత్త; కాంచన = బంగారపు; రణత్ = గజలు {రణత్ -శబ్దముచేయుచున్న, గజలు}; మణి = మణులు పొదిగిన; నూపుర = అందెల; ఆరావ = ధ్వనులచే; విలసిత = విలసిల్లుచున్న; పాద = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; యుగళ = జంట కలదియును; కాంచీ = మొలనూలు యొక్క; కలాప = చక్కదనముతో; సంకలిత = కూడిన; దుకూల = జిలుగు; వస్త్ర = వస్త్రములచే; స్పార = స్పృశిస్తున్న; పులిన = ఇసుకతినైల వంటి; నితంబ = పిరుదుల; బింబ = భాగముకలదియును; రాజిత = విరాజిల్లుతున్; అన్యోన్య = ఒకదానికొకటి; కర్కశ = కఠినముగ; పీన = బలమైన; కఠి = ఏనుగు; కుంభ = కుంభస్థలముల వలె; పృథు = పెద్దవైన; కుచ = స్తనముల యొక్క; భార = బరువు వలన; కంపిత = చలిస్తున్న; వలగ్న = నడుము కలదియును; మదిరా = మద్యమును; రసాస్వాద = తీసుకొనుటచే; మద = మత్తువలన; విఘ్నార్జిత = మిక్కిలి తిరుగుతున్న; చారు = అందముగా; సిత = ప్రకాశిస్తున్న; నవ = లేతగా; వికచ = వికసించిన; రాజీవ = ఎఱ్ఱకలువల వంటి; నయన = కన్నులు కలదియును;

అపర = కృష్ణ; పక్ష = పక్షమునందలి; అష్టమీ = అష్టమినాటి; శశాంక = చంద్రుని; అభ = వంటి; నిటల = నుదురు కలదియును; మదవత్ = మత్తెక్కిన; అలి = తుమ్మెదల; కుల = గుంపు; రుచిర = అందముతో; ఉపమాన = పోల్చ తగ్గ; చికుర = ముంగురులు కలదియును; లలిత = అందమైన; చంపక = సంపంగ; కుసుమ = పుష్పము యొక్క; విలాస = విలాసము కల; నాస = ముక్కు కలదియును; హాస = నవ్వుల; లీలా = లీలలతో కలసిన; అవలోకన = చూపులు కలదియును; అబ్జ = పద్మములవంటి; పాణి = అరచేతులు కలదియును.

భావము:

అప్పుడు ఆ దేహం నుండి మణులు పొదిగిన కొత్త బంగారు కాలి అందెలు ఘల్లుఘల్లుమని మ్రోగే పాదపద్మాలు కలది, మెత్తని పట్టుచీరపై మిలమిల మెరుస్తున్న మొలనూలుతో ఇసుకతినైలవలె ఉన్న కటిప్రదేశం కలది, ఒకదానితో ఒకటి ఒరసికొంటున్న కుచకుంభాల బరువుకు నకనకలాడే నడుము కలది, మద్యపానం మత్తుతో చలిస్తున్న అప్పుడే వికసించిన పద్మాలవంటి కన్నులు కలది, కృష్ణపక్షపు అష్టమినాటి చంద్రుని పోలిన నుదురు కలది, మదించిన తుమ్మెదలకు సాటి వచ్చే

శిరోజాలు కలది, అందమైన సంపంగి పువ్వు వలె సోగదేలిన ముక్కు కలది, చిరునవ్వులు చిందే చూపుల కలది, తామరపూలవంటి చేతులు కలది....

3-727-క.

అనఁదగి సంధ్యారూపం

బునలలనారత్న మపుడు పుట్టిన దానిం

గనుఁగొని దానవు లుపగూ

హనమొగిఁ గావించి పలికి రందలు దమలోన్.

టీకా:

అనన్ = అనుటకు; తగి = తగిన; సంధ్యా = సంధ్య యొక్క (సంధ్య - పగలు రాత్రుల మధ్య కాలము సంధ్య అనబడును); రూపంబునన్ = రూపముతో; లలనా = స్త్రీ లలో (లలన - లాలనము చేయతగ్గది, స్త్రీ); రత్నము = ఉత్తమురాలు; అపుడు = అప్పుడు; పుట్టిన = జన్మించగ; దానిన్ = దానిని; కనుగొని = చూసి; దానవులు = రాక్షసులు; ఉపగూహనమున్ = కౌగలించుట; ఒగిన్ = వరుసగా; కావించి = చేసి; పలికిరి = అనుకొనిరి; అందలున్ = అందరు; తమలోనన్ = తమలోతాము.

భావము:

అబ్బపాణి అని పిలువదగిన ఆ సుందరి సంధ్యారూపంలో పుట్టగా, రాక్షసులు చూచి కౌగలించి, తమలో తాము ఇలా మాట్లాడుకున్నారు.

3-728-క.

"ఈ సౌకుమార్య మీ వయ

నీసౌందర్యక్రమంబు నీధైర్యంబు

న్నీ సౌభాగ్యవిశేషము

నేనతులకుఁ గలదు చూడనిది చిత్ర మగున్."

టీకా:

ఈ = ఈ; సౌకుమార్యమున్ = సుకుమారత్వమును; ఈ = ఈ; వయస్ = యౌవనము; ఈ = ఈ;
సౌందర్యక్రమమున్ = సుందరత; ఈ = ఈ; ధైర్యంబున్ = ధైర్యమును; ఈ = ఈ; సౌభాగ్య =
సౌభాగ్యము యొక్క; విశేషమున్ = ప్రత్యేకతయును; ఏ = ఏ; సతుల్ = స్త్రీల; కున్ = కి; కలదు =
ఉన్నది; చూడన్ = చూస్తే; ఇది = ఇది; చిత్తము = విచిత్రము; అగున్ = అయు ఉన్నది.

భావము:

"ఈ సౌకుమార్యం, ఈ నవయౌవనం, ఈ సౌందర్యం, ఈ జాణతనం, ఈ సౌభాగ్యవిశేషం ఏ స్త్రీలకూ
లేదు. ఇది చాల చిత్రంగా ఉంది".

3-729-చ.

అని వెఱిగంది యద్దనుజు **అందలు** నిట్లని "రీ తలోదరిం
గని మన మంతనుండియును **గాము**కవృత్తిఁ జరించుచుండగా
మన యెడ దీని చిత్తమున **మక్కువ**లేమికి నేమి హేతువో"
యని బహుభంగులం బలికి **యా** ప్రమదాకృతియైన సంధ్యతోన్.

టీకా:

అని = అని; వెఱిగున్ = ఆశ్చర్యమును; అంది = పొంది; ఆ = ఆ; దనుజుల్ = రాక్షసులు; అందలున్ =
అందరు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఈ = ఈ; తలోదరిన్ = స్త్రీని {తలోదరి - తలము
(సన్నని) ఐన తరి (నడుము) కలది, స్త్రీ}; కని = చూసి; మనమున్ = మనము, మనసు; అంత =
అందరము, మొత్తము అంత; ఉండియునున్ = ఉండికూడ, నుంచియును; కాముక = కామించు,
కోరికల; వృత్తిన్ = ప్రవర్తనమున, నిండిపోయి; చరించుచున్ = వర్తిస్తుండగా; మన = మన; ఎడన్ =
అందు; దీని = ఈమె; చిత్తమునన్ = మనసున; మక్కువ = ఇష్టము; లేమికిన్ = లేకపోవుటకు; ఏమి =
ఏది; హేతువో = కారణమో; అని = అని; బహు = అనేక; భంగులన్ = విధములుగ; పలికి =
అనుకొనుచూ; ఆ = ఆ; ప్రమద = స్త్రీ ప్రమద - సుఖమును ఇచ్చునది, స్త్రీ}; ఆకృతి = రూపము; ఐన =
అయ్యి ఉన్న; సంధ్య = సంధ్య; తోన్ = తోటి.

భావము:

అని ఆశ్చర్యపడి ఆ రాక్షసులు "మనమంతా ఈమెను చూచినప్పటినుండి కామోత్కంతులమై ఉండగా ఈమె మాత్రం మన మీద ఏమాత్రం మక్కువ చూపకుండా ఉండటానికి కారణం ఏమిటి?" అని అనేక విధాలుగా అనుకొని, ఆ సంధ్యాసుందరితో....

3-730-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా అన్నారు.

3-731-క.

"ఓ కదళీస్తంభోరువ!

యైకుల? మే జాడదాన? **వె**వ్వరి సుత? వి

ట్లకాంతమున నిచ్చట

నేకారణమునఁ జరించె? **దై**టిగింపు తగన్.

టీకా:

ఓ = ఓ; కదళీ = అరటి; స్తంభ = స్తంభముల వంటి; ఊరువ = తొడలు కలదానా; ఏ = ఏ; కులము = వర్ణమునకు; ఏ = ఏ; జాడ = ప్రాంతమునకు; దానవున్ = చెందినదానవు; ఎవ్వారి = ఎవరి యొక్క; సుతవు = పుత్రికవు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఏకాంతమున = ఒంటరిగ; ఇచటన్ = ఇక్కడ; ఏ = ఏ; కారణమునన్ = కారణముచేత; చరించెదవు = తిరుతుంటివి; ఎటిగింపు = తెలుపుము; తగన్ = అవశ్యము.

భావము:

అరటి బోదెల లాంటి నున్నటి తొడలు గల సుందరీ! నీదే కులం? నీదే ఊరు? నీ తల్లిదండ్రులు ఎవరు? ఎందుకు నీవు ఇక్కడ వంటరిగా తిరుగుతున్నావు? మాకు తెలిసేలా చెప్పు. సృష్టి ఆదిలో తను సృష్టించిన రాక్షసులబారి నుండి తప్పించుకోడానికి బ్రహ్మదేవుడు తన దేహాన్ని విడిచాడు. ఆ దేహానుండి ఆ రాక్షసులను మోహంలో పడేసిన సంధ్యాసుందరి జనించింది. చిట్టిపొట్టి పదాలతో ఎంతటి గంభీర భక్తిభావాలైనా, సరస శృంగారమైనా పండించగల మేటి పోతన గారి ఆ సంధ్యాసుందరి వర్ణన యిది.

3-732-క.

భవదీయ చారురూప

ద్రవిణలసత్పుణ్యభూమిఁ దగు మోహమునం

దవలిన దుర్బలులను మముఁ

రవయపు పుష్పాస్తుబాధ ఘనమయ్యెఁ గదే!

టీకా:

భవదీయ = నీ యొక్క; చారు = అందమైన; రూప = రూపము అను; ద్రవిణ = సంపదలచే; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; పుణ్య = పవిత్ర; భూమిన్ = ప్రదేశమందు; తగు = మిక్కిలి; మోహమునన్ = మోహము అందు; తవలిన = తగుల్కొనిన; దుర్బలులను = బలహీనులను; మమున్ = మమ్ములను; కవయపు = సంభోగించవు; పుష్పాస్తు = మనమథ (పుష్పాస్తుడు -పుష్పములు అస్త్రములుగ కలవాడు, మనమథుడు); బాధ = బాధ; ఘనము = అధికము; అయ్యెన్ = అయినది; కదే = కదా.

భావము:

నీ సౌందర్య సంపదతో ఇంపైన ఈ పుణ్యభూమిలో మోహంతో నీవెంట పడిన దుర్బలులమైన మమ్మల్ని ఎందుకు చేరనివ్వవు? మనమథుని బాధ మాకు ఎక్కువయింది కదా!"

3-733-వ.

మఱియుఁ దదీయ సౌందర్యం బుగ్గడింప నలవిగాక చింతించుచు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; తదీయ = నీ యొక్క; సౌందర్యంబున్ = సౌందర్యమును; ఉగ్గడింపన్ = నొక్కివక్కాణించుటకు; అలవి = సాధ్యము; కాక = కాకపోవుటచే; చింతించుచున్ = బాధపడుతూ.

భావము:

అంటూ వాళ్ళు ఆమె సౌందర్యాన్ని వర్ణించడానికి అలవి కాక ఆలోచిస్తూ...

3-734-నీ.

గురు కుచభార సంకుచితావలగ్నంబు-

దనరారు నాకాశ తలము గాఁగ

లలిత పల్లవపాణితలమునఁ జెన్నొందు-

చెండు పతత్పతంగుండు గాఁగ

సలలిత నీల పేశల పృథు ధమ్మిల్ల-

బంధంబు ఘన తమఃపటలి గాఁగ

ప్రవిమలతర కాంత భావవిలోకన-

జాలంబు దారకాస్తమితి గాఁగ

3-734.1-తే.

గడఁగి మైపూత సాంధ్యరాగంబు గాఁగఁ

నంగనాకృతి నొప్పు సంధ్యావధూటిఁ

గదిసి మనముల మోహంబు గడలుకొనఁగ

నసురు లందఱు గూడి యిట్లనిరి మఱియు.

టీకా:

గురు = పెద్ద; కుచ = స్తనముల; భార = భారమువలన; సంకుచితా = చిక్కిపోయిన; అవలగ్నము = నడుము; తనరారు = అతిశయించు; ఆకాశతలము = ఆకాశము అను ప్రదేశము; కాగ = అవుతుండగ; లలిత = సున్నితమైన; పల్లవ = లేతకొమ్మ వంటి; పాణితలమునన్ = అరచేతియందు; చెన్నోందు = ప్రకాశించు; చెండు = పూబంతి; పతత్ = అస్తమిస్తున్న; పతంగుడు = సూర్యుడు; కాగ = అవుతుండగ; సలలిత = సుకుమారమైన; నీల = నల్లని; పేశల = మెత్తని; పృథు = పెద్ద; ధమిల్ల = జుట్టు; బంధంబున్ = ముడి; ఘన = చిమ్మ; తమః = చీకటుల; పటలి = సమూహము; కాగ = అవుతుండగ; ప్రవిమలతర = అతినిర్మలమైన (ప్రవిమలము - ప్రవిమలతరము - ప్రవిమలతమము); కాంత = మనోహర; భావ = భావములతో కూడిన; విలోకన = చక్కటి చూపు; జాలంబుల్ = సమూహములు; ఉదార = కాంతివంతమైన; తారకా = తారకల; సమితి = గుంపు; కాగ = అవుతుండగ; కడగి = పూని;

మై = మేని, వంటి; పూత = విలాసము; సాంధ్య = సంధ్యకాలము యొక్క; రాగంబున్ = ఎరుపు; కాగ = అవుతుండగ; అంగన = స్త్రీ {అంగన - చక్కటి అంగములు కలది, స్త్రీ}; ఆకృతిన్ = రూపమున; ఒప్పు = చక్కగా ఉన్న; సంధ్యా = సంధ్య అను; వధూటిన్ = స్త్రీని; కదిసి = సమీపించి; మనములన్ = మనసులలో; మోహంబున్ = మోహములు; కడలుకొనగ = కమ్ముకోగ; అసురులు = రాక్షసులు; అందఱున్ = అందరు; కూడి = కలసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

కుచకుంభాల బరువువల్ల జవజవలాడే నడుము ఆకాశం కాగా, అందమైన చిగురాకువంటి హస్తంలో ప్రకాశించే పూలచెండు అస్తమించే సూర్యబింబం కాగా, నల్లగా మెరుస్తూ విప్పారిన కొప్పుముడి చీకటి రేకలు కాగా, స్వచ్ఛమైన భావాలను వెల్లడిస్తూ మెరిసే చూపులు నక్షత్రాలు కాగా, శరీరానికి పూసుకున్న గంధపు పూత సంధ్యారాగం కాగా, స్త్రీరూపాన్ని ధరించిన ఆ సంధ్యాదేవిని అసురులు చుట్టుముట్టి, హృదయాలలో పెచ్చరిల్లిన మోహవేశంతో ఆమెతో మళ్ళీ ఇలా అన్నారు.

"వెలయఁగ బద్మం బేక

స్థలముననే యొప్పుఁ గాని త్వత్పదపద్మం

బిల బహుగతుల ననేక

స్థలముల దనరారుఁ గాదె తరుణాబ్జముఖీ!"

టీకా:

వెలయఁగన్ = పూని; పద్మంబు = పద్మము; ఏక = ఒకే; స్థలముననే = స్థలమున మాత్రమే; ఒప్పున్ = ఒప్పి ఉండును; కాని = కాని; త్వత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; పద్మంబున్ = పద్మములు; ఇలన్ = భూమిపైన; బహు = అనేక; గతులన్ = విధములుగ; అనేక = అనేకమైన; స్థలములన్ = స్థలములయందు; తనరారున్ = అతిశయించును; కాదె = కదా; తరుణ = లేత; అబ్జ = పద్మము వంటి {అబ్జము - అప్పు (నీటి) యందు పుట్టినది, పద్మము}; ముఖీ = మోము కలదాన.

భావము:

క్రొత్తగా వికసించిన తామరపువ్వు వంటి ముఖం కలదానా! పద్మం ఒకే స్థలంలో ఉంటుంది, కాని నీ పాదాలనే పద్మాలు అనేక స్థలాలలో అనేక ప్రకారాలుగా ప్రకాశిస్తున్నాయి కదా!"

3-736-క.

అని దనుజులు దమ మనముల

సనురాగము లుప్పతిల్ల నందఱు నా సం

ధ్యను బట్టికొనిరి వనజా

సను దప్పుడు హృదయ మందు సంతస మందెన్.

టీకా:

అని = అనుచు; దనుజులు = రాక్షసులు; తమ = తమ యొక్క; మనములన్ = మనసులలో; అనురాగములు = ప్రేమలు; ఉప్పతిల్లన్ = అతిశయించగ; అందఱున్ = అందరు; ఆ = ఆ; సంధ్యను = సంధ్యను; పట్టికొనిరి = పట్టుకొనిరి; వనజాసనుడు = బ్రహ్మదేవుడు {వనజాసనుడు - వనజము

(పద్మము)న ఆసనుడు (కూర్చున్నలాడు), బ్రహ్మదేవుడు; అప్పుడు = అప్పుడు; హృదయము = హృదయము; అందున్ = లో; సంతసమున్ = సంతోషమును; అందెన్ = పొందెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా ఆ రాక్షసులు పలుకుతూ తమ మనసులో తమకం అధికం కాగా ఆ సంధ్యాసుందరిని పట్టుకున్నారు. అది చూచి బ్రహ్మ తన మనస్సులో ఎంతో సంతోషించాడు.

3-737-క.

సరసిజభవుఁ డయ్యెడఁ దన

కరమాఘాణింప నపుడు గంధర్వులు, న

అప్సరసలుఁ బుట్టిరి ధాతయుఁ

పరువడి నాత్మీయ తనువుఁ పాసిన నదియున్.

టీకా:

సరసిజభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు (సరసిజభవుడు - సరసిజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయములో; తన = తన యొక్క; కరము = చేతిని; ఆఘాణిపన్ = వాసన చూడగా; అపుడున్ = అప్పుడు; గంధర్వులున్ = గంధర్వులును; అప్సరసలున్ = అప్సరసలును; పుట్టిరి = పుట్టిరి; ధాతయున్ = బ్రహ్మదేవుడు; పరువడి = తరువాత; ఆత్మీయ = తన యొక్క; తనువున్ = శరీరమును; పాసినన్ = వదలగ; అదియునున్ = దానిని;

భావము:

అప్పుడు బ్రహ్మ తన చేతిని వాసన చూడగా గంధర్వులూ అప్సరసలూ పుట్టారు. బ్రహ్మ తన శరీరాన్ని వదలివేయగా అది...

3-738-వ.

చంద్రికారూపం బైన దధ్రాత్రంబు విశ్వావసు పురోగము లగు గంధర్వాప్సరో గణంబులు గైకొనిరి; వెండియుం గమలగర్భుండు తంద్రోన్మాద జృంభికానిద్రారూపం బైన శరీరంబు దాల్చి; పిశాచ

గుహ్యక సిద్ధ భూత గణంబులం బుట్టించిన; వారలు దిగంబరులు ముక్తకేశులు నయినం జూచి;
 ధాత లోచనంబులు ముకుళించి తద్ధాత్రంబు విసర్జనంబు గావించిన నది వారలు గైకొనిరి;
 వెండియు నజండు దన్ను నన్నవంతునిగాఁ జింతించి యదృశ్య దేహుం డగుచుం బితృ సాధ్య
 గణంబులం బుట్టించిన; వారలు దమ్ముఁ బుట్టించిన యదృశ్య శరీరంబునకు గార్యం బగు
 దేవభాగంబు గైకొనినం దత్కారణంబునం బితృ సాధ్య గణంబుల నుద్దేశించి శ్రాద్ధంబుల
 హవ్యకవ్యంబు లాచరింతురు; మఱియును.

టీకా:

చంద్రికా = వెన్నెల యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపముగ; ఐన = అయిన; తత్ = ఆ; గాత్రంబున్ =
 శరీరంబును; విశ్వావసు = విశ్వావసువునకు; పురోగములు = ముందునడచువారు; అగు = అయిన;
 గంధర్వ = గంధర్వులును; అప్సరస = అప్సరసల; గణంబులు = సమూహములు; కైకొనిరి =
 స్వీకరించిరి; వెండియున్ = ఇంకను; కమలగర్భుండు = బ్రహ్మదేవుడు {కమల గర్భుడు -
 కమలమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; తంద్ర = కునికిపాట్లు; ఉన్మాద = పిచ్చి; జృంభికా =
 ఆవులింతలు; నిద్రా = నిద్రలతో కూడిన; రూపంబున్ = రూపము; ఐన = అయినట్టి; శరీరంబున్ =
 దేహమును; తాల్పి = ధరించి; పిశాచ = పిశాచములు; గుహ్యక = గుహ్యకులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; భూత
 = భూతముల; గణంబులన్ = సమూహములను; పుట్టించినన్ = పుట్టించగా; వారలు = వారు;
 దిగంబరులు = వస్త్రములను ధరించనివారును; ముక్త = వదలివేసిన; కేశులు = తలవెంట్రుకలు
 కలవారును; అయినన్ = అవ్వగా; చూచి = చూసి; ధాత = బ్రహ్మదేవుడు {ధాత - ధరించువాడు,
 బ్రహ్మదేవుడు}; లోచనంబులున్ = కన్నులను; ముకుళించి = చిట్టించి; తత్ = ఆ; గాత్రంబున్ =
 శరీరమును; విసర్జనంబున్ = వదలినదిగా; కావించినన్ = చేయగా; అది = దానిని; వారలు = వారు;
 కైకొనిరి = తీసుకొనిరి; వెండియున్ = తరవాత; అజండు = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు -
 జన్మములేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; తన్నున్ = తననుతాను; అన్నవంతుని = ఆహారము కలవానిని;
 కాన్ = అగునట్లు; చింతించి = అనుకొని; అదృశ్య = కనిపించని; దేహుండు = శరీరము కలవాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; పితృపితృ = పితృదేవతల; సాధ్య = సాధ్యుల; గణంబులన్ =
 సమూహములను; పుట్టించినన్ = పుట్టించగా; వారలు = వారు; తమ్ము = తమను; పుట్టించిన =
 పుట్టించినట్టి; అదృశ్య = కనిపించని; శరీరంబున్ = దేహమున; కున్ = కు; కార్యంబున్ = కార్యములు
 {కార్యము - కార్యకారణములలో అదృశ్య శరీరము కారణము అయిన దాని కార్యము}; అగు =

అయినట్టి; దేవభాగంబులున్ = దేవభాగములను; కైకొనినన్ = తీసుకొనిన; కారణంబునన్ = కారణముచేత; పితృ = పితృదేవతల; సాధ్య = సాధ్యుల; గణంబులన్ = సమూహములు; ఉద్దేశించి = కొరకు; శ్రాద్ధంబులన్ = శ్రాద్ధములందు; హవ్య = హవ్యమును (హవ్యము - హోమమున దేవతలకు వ్రేల్చదగిన అన్నము మరియు నేయి); కవ్యంబులున్ = కవ్యములను (కవ్యము - కవ్యములు (పితృదేవతలకు సమర్పించు పిండములు (అన్నములు)); ఆచరింతురు = ఆచరించెదరు; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

వెన్నెల రూపాన్ని పొందగా, ఆ దేహాన్ని విశ్వావసువు ముందు నడుస్తున్న గంధర్వులూ అప్పరసలూ తీసుకున్నారు. మళ్ళీ బ్రహ్మ కునుకుపాటు, ఉన్మాదం, ఆవులీంత, నిద్రలతో కూడిన శరీరాన్ని ధరించి పిశాచాలనూ, గుహ్యకులనూ, సిద్ధులనూ, భూతాలనూ పుట్టించగా వాళ్ళు దిగంబరులై వెండ్రుకలు విరబోసుకొని ఉండడం చూచి బ్రహ్మ కన్నులు మూసుకొని అప్పటి తన శరీరాన్ని వదలి వేయగా దానిని పిశాచులు గ్రహించారు. అనంతరం బ్రహ్మ తనను అన్నవంతునిగా భావించి అదృశ్య శరీరుడై పితృదేవతలనూ సాధ్యులనూ పుట్టించగా వారు తమను పుట్టించిన అదృశ్యదేహానికి కార్యమైన దేవభాగాన్ని అందుకొనగా ఆ కారణం వల్ల శ్రాద్ధ సమయాలలో పితృగణాలనూ సాధ్యగణాలనూ ఉద్దేశించి హవ్యకవ్యాలను సమర్పిస్తారు.

3-739-సీ.

సజ్జనస్తుత! విను చతురతఁ బంకజా-

సనుఁడు దిరోధానశక్తివలన

నర సిద్ధ విబుధ కిన్నరలను బుట్టించి-

తవిలి వారికిఁ దిరోధాననామ

ధేయమై నట్టి యా దేహంబు నిచ్చెను-

వెండియు భారతీవిభుఁడు దనకుఁ

బ్రతిబింబ మగు శరీరమునఁ గిన్నరులఁ గిం-

పురుషులఁ బుట్టింపఁ బూని వారు

ధాత్రు ప్రతిబింబ దేహముల్ ధాల్చి వరుస

నిద్దటిద్దలు గవగూడి యింపులొదవ

బ్రహ్మపరమైన గీతముల్ వాడుచుండి

రంతర బంకజసంభవుఁ డాత్మలోన.

టీకా:

సత్ = మంచి; జన = వారిచే; స్తుత = స్తుతింపబడువాడ; విను = వినుము; చతరతన్ =
చాతుర్యముతో; పంకజాసనుడు = బ్రహ్మదేవుడు {పంకజాసనుడు - పంకజము (పద్మమున)
ఆసనుడు (కూర్చొనువాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; తిరోధాన = అదృశ్యమగు, మరణించు; శక్తి =
సామర్థ్యము; వలన = వలన; నర = నరులను; సిద్ధ = సిద్ధులను; విబుధ = జ్ఞానులను; కిన్నరలన్ =
కిన్నరలను; పుట్టించి = పుట్టించి; తవిలి = పూని; వారి = వారి; కిన్ = కి; తిరోధాన = అదృశ్యము
అను; నామధేయము = పేరుకలదైన; ఐనట్టి = అయినట్టి; ఆ = ఆ; దేహంబున్ = శరీరమును; ఇచ్చెను
= ఇచ్చెను; వెండియున్ = తరువాత; భారతీవిభుడు = బ్రహ్మదేవుడు {భారతీవిభుడు - భారతీదేవి
యొక్క విభుడు (భర్త), బ్రహ్మదేవుడు}; తన = తన; కున్ = కు; ప్రతిబింబము = ప్రతిబింబము; అగు =
అయినట్టి; శరీరమునన్ = దేహముతో; కిన్నరులన్ = కిన్నరులను; కింపురుషులన్ =
కింపురుషులను; పుట్టింపన్ = పుట్టించగ; పూని = పూని; వారు = వారు;
ధాత్రు = బ్రహ్మదేవుని యొక్క {ధాత - ధరించువాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ప్రతిబింబ = ప్రతిబింబములు
అయిన; దేహముల్ = దేహములను; తాల్చి = ధరించి; వరుసన్ = క్రమముగ; ఇద్దటిద్దలు = ఇద్దరేసి
చొప్పున; కవగూడి = జంటగ కలిసి; ఇంపులు = చక్కదనములు; ఒదవన్ = కలుగగా; బ్రహ్మ =
బ్రహ్మదేవుని; పరము = చెందునట్లు; ఐన = అయినట్టి; గీతముల్ = పాటలు; వాడుచుండిరి =
పాడుచుండిరి; అంతన్ = అంతట; పంకజసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {పంకజసంభవుడు -
పంకజము (పద్మము)న సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; ఆత్మ = మనసు; లోనన్ =
లోపల;

భావము:

సజ్జనులు సంస్తుతించే ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! విను. బ్రహ్మదేవుడు తిరోధానశక్తి వల్ల నరులను, సిద్ధులను, విద్యాధరులను పుట్టించి వారికి తిరోధానం అనే పేరుగల ఆ దేహాన్ని ఇచ్చాడు. తర్వాత బ్రహ్మ తనకు ప్రతిబింబంగా ఉన్న శరీరంనుండి కిన్నరులనూ, కింపురుషులనూ పుట్టించగా వారు ఆ బ్రహ్మదేవుని ప్రతిబింబాలైన శరీరాలను ధరించి ఇద్దరిద్దరు జతకూడి బ్రహ్మదేవునికి సంబంధించిన గీతాలను గానం చేయసాగారు. అప్పుడు బ్రహ్మ తన మనస్సులో...

3-740-క.

తన సృష్టి వృద్ధిలేమికి

రనలుచు శయనించి చింత రర చరణాదుల్

గొనకొని కదలింపగ రా

రిన రోమము లుగ్రకుండరివ్రజ మయ్యెన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; సృష్టిన్ = సృష్టి యందు; వృద్ధి = వృద్ధిచెందుట; లేమికిన్ = లేకపోవుటకు;
కనలుచున్ = దుఃఖించుచు; శయనించి = పండుకొని; చింతన్ = బాధతో; కరచరణాదుల్ =
కాళ్ళుచేతులు; కొనకొని = విదలించి; కదలింపగన్ = కదిలించగా; రాలిన = రాలిపడినట్టి;
రోమములు = వెంట్రుకలు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కుండలి = సర్పముల; వ్రజమున్ = సమూహము;
అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

తాను చేసిన సృష్టి అభివృద్ధి చెందకుండా ఉన్నందుకు బ్రహ్మ చింతించి, నిద్రించి, కాళ్ళూ చేతులూ విదిలించగా రాలిన రోమాలన్నీ పాములుగా మారాయి.

3-741-క.

వనజజుడు దన్ను గృతకృ

త్యునిగా భావించి యాత్మ దుష్టివహింపన్

మనమున నిఖిల జగత్పా

వసులగు మనులం ద్రిలోకవరుల సృజించెన్.

టీకా:

వనజజుడు = బ్రహ్మదేవుడు (వనజజుడు - వనజము (పద్మము)న పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మదేవుడు);
తన్నున్ = తనను; కృతకృత్యుని = అనుకొన్నపని పూర్తిచేసినవాని; కాన్ = అయినట్లు; భావించి =
అనుకొని; ఆత్మన్ = ఆత్మలో; తుష్టి = సంతృప్తి; వహింపన్ = వహించగ; మనమునన్ = మనసులో;
నిఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములకును; పావనులు = పవిత్రము చేయువారు; అగు =
అయిన; మనులన్ = మనువులను; త్రి = మూడు; లోక = లోకములకును; వరులన్ = శ్రేష్ఠులను;
సృజించెన్ = సృష్టించెను.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు తాను పూనిన పని నెరవేరినట్లుగా భావించి తన అంతరాత్మ తృప్తిపడే విధంగా
సమస్త జగత్తులో పవిత్రులూ, ముల్లోకాలలో శ్రేష్ఠులూ ఐన మనువులను సృష్టించాడు.

3-742-^{సీ}.

పుట్టించి వారికిఁ బురుషరూపం బైన-

తన దేహ మిచ్చినఁ దగిలి వారు

గనుఁగొని మున్ను పుట్టినవారిఁ గూడి యా-

వనజసంభవున కిట్లనిరి "దేవ!

యఖిలజగత్సృష్టవైన నీ చేతఁ గా-

వింపంగఁబడిన యీ వితతసుకృత

మాశ్చర్యకరము యజ్ఞాదిక్రియాకాండ-

మీ మనుసర్గ మం దీడ్యమయ్యె

దధవిర్భాగములు మాకుఁ దవిలి జిహ్వా
లందు నాస్వాదనములు సేయంగఁగలిగె"
ననుచు మనముల హర్షంబు లతిశయిల్ల
వినుతసేసిరి భారతీవిభుని మఱియు.

టీకా:

పుట్టించి = సృష్టించి; వారి = వారి; కిన్ = కి; పురుష = పురుషుల; రూపంబున్ = రూపము కలది;
ఐన = అయినట్టి; తన = తన యొక్క; దేహంబున్ = శరీరమును; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; తగిలి =
సంకల్పించి; వారున్ = వారును; కనుగొని = చూసి; మున్ను = పూర్వము; పుట్టిన = పుట్టిన; వారిన్ =
వారిని; కూడి = కలిసి; ఆ = ఆ; వనజసంభవునన్ = బ్రహ్మదేవుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ;
అనిరి = పలికిరి; దేవ = భగవంతుడ; అఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములను; స్రష్టవు =
సృష్టించినవాడవు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; కావింపగబడిన = చేయబడిన; ఈ = ఈ;
వితత = విస్తారమైన; సుకృతము = చక్కగాచేయబడిన పని; ఆశ్చర్యకరము = ఆశ్చర్యకరమైనది;
యజ్ఞ = యజ్ఞము; ఆది = మొదలగు; క్రియా = క్రియా; కాండము = విధానము; ఈ = ఈ; మను =
మనువుల; సర్గము = సృష్టి; అందున్ = వానిలో; ఈధ్యమున్ = స్తుతింపదగినది; అయ్యెన్ =
అయినది; తత్ = ఆ; హవిన్ = హవిస్సులందలి (హవిర్భాగములు - హవిస్సులు (యజ్ఞకుండమున
దేవతలకై వేల్చబడిన అన్నము నెయ్యి అందలి దేవతల వారివారి భాగములు); భాగములున్ =
భాగములు;
మాకున్ = మాకు; తవిలి = పూని; జిహ్వాలు = నాలుకలు; అందున్ = అందు; ఆస్వాదనములున్ =
ఆరగించుట; చేయంగన్ = చేయగలుగుట; కలిగెన్ = అయినది; అనుచున్ = అంటూ; మనములన్
= మనసులలో; హర్షంబున్ = సంతోషములు; అతిశయిల్లన్ = పెంపొందగా; వినుతి = స్తోత్రము;
చేసిరి = చేసిరి; భారతీవిభుని = బ్రహ్మదేవుని (భారతీవిభుడు - భారతీ (సరస్వతీదేవి) విభుడు (భర్త),
బ్రహ్మదేవుడు); మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఆ విధంగా పుట్టించి బ్రహ్మ వారికి పురుషరూపమైన తన దేహాన్ని ఇవ్వగా ఆ మనువులు తమకంటే ముందుగా సృష్టింపబడిన వారితో కలిసి బ్రహ్మతో ఇలా అన్నారు. "దేవా! సకల లోకాలకు సృష్టికర్తవైన నీవు చేసిన ఈ విస్తృతమైన సుకృతం ఆశ్చర్యకరమైనది. యజ్ఞాలు మొదలైన క్రియాకాండ అంతా ఈ మనువులను సృష్టించడం వల్ల ప్రశంసనీయమయింది. యజ్ఞాలలోని హవిర్భాగాలను మా నాలుకలతో ఆస్వాదించే అవకాశం మాకు లభించింది" అని అంతరంగాల్లో సంతోషం పెల్లుబుకుతూ ఉండగా బ్రహ్మదేవుని ప్రస్తుతించారు.

3-743-వ.

వరతపోయోగవిద్యాసమాధి యుక్తుం డగుచు ఋషివేషధరుండును హృషీకాత్ముండును నై ఋషిగణంబులం బుట్టించి సమాధి యోగైశ్వర్య తపోవిద్యా విరక్తి యుక్తుం బగు నాత్మీయ శరీరాంశంబు వారికిం గ్రమంబున నొక్కొక్కనికి నిచ్చె"నని మైత్రేయుండు సెప్పిన విని విదురుండు పరమానందంబునం బొంది గోవిందచరణారవిందంబులు డెందంబునం దలంచి వెండియు మైత్రేయునిం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; తపస్ = తపస్సు; యోగ = యోగము; విద్యా = జ్ఞానము; సమాధి = సమాధి అను వానితో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఋషి = ఋషి యొక్క; వేష = వేషమును; ధరుండున్ = ధరించినవాడును; హృషీక = ఇంద్రియములు; ఆత్ముండును = కలిగినవాడును; ఐ = అయ్యి; ఋషి = ఋషుల; గణంబులన్ = సమూహములను; పుట్టించి = సృష్టించి; సమాధి = సమాధి; యోగ = యోగము; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము; తపస్ = తపస్సు; విద్యా = జ్ఞానము; విరక్తి = వైరాగ్యము లతో; యుక్తుంబున్ = కూడినది; అగున్ = అయిన; ఆత్మీయ = తన; శరీర = శరీరము యొక్క; అంశంబున్ = అంశను, భాగమును; వారి = వారి; కిన్ = కి; క్రమంబునన్ = వరుసగా; ఒక్కొక్కని = ఒక్కొక్కరి; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; విదురుండు = విదురుడు; పరమ = అత్యధికమైన; ఆనందంబునన్ = ఆనందమును; పొంది = పొంది; గోవింద = నారాయణుని {గోవిందుడు - గో

(జీవుల)కు ఒడయుడు, విష్ణువు); చరణ = పాదములు అనెడి; అరవిందంబులున్ = పద్మములను;
దెందంబునన్ = మనసులో; తలంచి = తలచుకొని; వెండియున్ = మరల; మైత్రేయునిన్ =
మైత్రేయుని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

బ్రహ్మ శ్రేష్ఠమైన తపస్సు, యోగం, విద్య, సమాధి వీటితో కూడినవాడై ఋషివేషాన్ని ధరించి,
ఇంద్రియాలతో కలిసిన ఆత్మస్వరూపుడై ఋషిగణాలను సృష్టించి, వారికి తన శరీరాంశాలైన
సమాధి, యోగం, ఐశ్వర్యం, తపస్సు, విద్య, వైరాగ్యం అనే వాటిని క్రమంగా ఒక్కొక్కరికి
సంక్రమింపజేసాడు" అని మైత్రేయుడు తెలియజేయగా విని విదురుడు మహానందం పొంది
గోవిందుని పాదారవిందాలను తన మనస్సులో స్మరించి, మళ్ళీ మైత్రేయునితో ఈ విధంగా
అన్నాడు.

3-744-సీ.

"వరగుణ స్వామంభువమనువంశం బీలఁ-

బరమ సమ్మతము దవ్వుడు తలంపఁ

గొనకొని తద్వంశమున మిథునక్రియఁ-

జేసి ప్రజావృద్ధిఁ జెప్పితీవు

అదియునుగాక స్వాయంభువ మనువుకుఁ-

బూని ప్రియవ్రతోత్తానపాదు

లను నందనులు గలరంటివి వారు స-

ప్రద్యోపవతి యైన ధాత్రినెల్ల

3-744.1-తే.

ధర్మమార్గంబు లేదియుఁ దప్పకుండ

ననఘులై యెట్లు పాలించి రయ్య! వారి

చరిత మెల్లను సత్కృపా నిరతబుద్ధి

నెఱుఁగ వినిపింపు నాకు మున్ద్రచంద్ర!

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; గుణ = గుణములు కలవాడ; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు అను; మను = మనువు యొక్క; వంశంబున్ = వంశము; ఇలన్ = భూమిమీద; పరమ = మిక్కిలి; సమ్మతము = ఒప్పియున్నది; తప్పదు = తప్పదు; తలపన్ = తలచుకొన; గొనకొని = పూని; తత్ = అతని; వంశమునన్ = వంశమున; మిధునక్రియన్ = సంభోగము {మిధునక్రియ - భార్యాభర్తల విధానము, సంభోగము}; చేసి = వలన; ప్రజా = సంతానము; వృద్ధిన్ = వృద్ధిపొందుటను; చెప్పితివి = చెప్పితివి; ఈవు = నీవు; అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు అను; మనువున్ = మనువున; కున్ = కు; పూని = పూని; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుడును; ఉత్తానపాదులు = ఉత్తానపాదుడును; అను = అనెడి; నందనులు = పుత్రులు; కలరు = ఉన్నారు; అంటివి = అన్నావు; వారు = వారు; సప్త = ఏడు (7); ద్వీపవతి = ద్వీపములు కలది; ఐన = అయినట్టి; ధాత్రిన్ = భూమిని; ఎల్లన్ = అంతను; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గంబులున్ = విధానములు; ఏదియున్ = ఏ ఒక్కటియును; తప్పకుండన్ = తప్పకుండగ; అనఘులు = పాపములు లేనివారు; ఐ = అయ్యి; ఎట్లు = ఏవిధముగ; పాలించిరి = పరిపాలించిరి; అయ్య = తండ్రి; వారి = వారి యొక్క; చరితమున్ = వర్తనములు; ఎల్లను = సమస్తమును; సత్ = మంచి; కృపా = దయతోకూడిన; నిరత = మిక్కిలి ఆసక్తికొన్న; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; వినిపింపు = వినిపించుము; నాకున్ = నాకు; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠమైనవారిలో; చంద్ర = చక్కనివాడ.

భావము:

ఉత్తమ గుణాలు కల మైత్రేయా! భూమిమీద స్వాయంభువ మనువు వంశం ధర్మసమ్మతమనీ, ఆ వంశంలో స్త్రీపురుష యోగం వల్ల ప్రజావృద్ధి జరిగిందనీ నీవు చెప్పావు. అంతేకాక ఆ స్వాయంభువ మనువుకు ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు ఉన్నారనీ అన్నావు. వారు ఏడు దీవులతో కూడిన భూమండలమంతా ధర్మమార్గం ఎంతమాత్రం తప్పకుండా పుణ్యాత్ములై ఎట్లా పాలించారు? ఓ మునివరా! వారి చరిత్ర అంతా నాకు దయార్థబుద్ధితో వివరించు.

అదియునుగాక; తన్మనుపుత్రియు యోగలక్షణసమేతయు నగు దేవహరాతి యను కన్యకారత్నంబును స్వాయంభువుండు కర్ణమునకు నే విధంబునం బెండ్లిచేసి; నా దేవహరాతి యందు మహాయోగి యయిన కర్ణముండు ప్రజల నేలాగునం బుట్టించె; న అదియునుం గాక కర్ణముండు రుచి యను కన్యను దక్షప్రజాపతికి నిచ్చె నని చెప్పితి; వవి యన్నియుఁ దెలియ నానతీయవలయు"నని యడిగిన విదురు నకు మైత్రేయుం డిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; తత్ = ఆ; మను = మనువు యొక్క; పుత్రియు = పుత్రికయును; యోగ = యోగాభ్యాసుల; లక్షణ = లక్షణములుతో; సమేతయున్ = కూడినదియును; అగు = అయిన; దేవహరాతి = దేవహరాతి; అను = అనెడి; కన్యకా = కన్యలలో; రత్నంబును = గొప్పామెను; స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు; కర్ణమున్ = కర్ణమున; కున్ = కు; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = విధముగ; పెండ్లి = వివాహము; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; దేవహరాతి = దేవహరాతి; అందున్ = అందు; మహా = గొప్ప; యోగి = యోగి; అయిన = అయినట్టి; కర్ణముండు = కర్ణముడు; ప్రజలన్ = సంతానమును; ఏలాగునన్ = ఏవిధముగ; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; కర్ణముండు = కర్ణముడు; రుచి = రుచి; అను = అనెడి; కన్యను = కన్యను; దక్ష = దక్షుడు అను; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; అని = అని; చెప్పితివి = చెప్పినావు; అవి = అవి; అన్నియున్ = అన్నిటిని; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతీయవలయును = చెప్పుము; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; విదురునన్ = విదురుని; కున్ = కి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక ఆ స్వయంభువ మనువు యోగలక్షణ సంపన్నురాలైన తన కుమార్తె దేవహరాతి అనే కన్యారత్నాన్ని ఏ విధంగా కర్ణముడనే ప్రజాపతికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు? ఆ దేవహరాతి యందు మహాయోగీశ్వరుడైన కర్ణముడు ఏ విధంగా సంతానాన్ని కన్నాడు? అంతేకాక ఆ కర్ణమ ప్రజాపతి తన కూతురైన రుచి అనే కన్యను దక్షప్రజాపతికి ఇచ్చాడని నీవు చెప్పావు. ఆ రుచి యందు దక్షప్రజాపతి ప్రజలను ఎట్లా సృష్టించాడు? ఇవన్నీ వివరంగా నాకు చెప్పు" అని అడుగగా మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : కర్దమునికి హరి ప్రత్యక్షం బగుట

3-746-క.

"విను; మనఘ! కృతయుగంబున

మునినాథుం డయిన కర్దముడు ప్రజల సృజిం

పను వనజసంభవునిచే

తనియుక్తం డగుచు మది ముదము సంధిల్లన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; అనఘ = పుణ్యుడా; కృతయుగంబునన్ = కృతయుగమున; ముని = మునులలో; నాథుడు = ప్రభువు; అయిన = అయిన; కర్దముడు = కర్దముడు; ప్రజలన్ = సంతానమును; సృజింపను = సృష్టించు కొరకు; వనజసంభవుని = బ్రహ్మదేవుని {వనజసంభవుడు - వనజము (పద్మము)న సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; చేతన్ = చేత; నియుక్తుండు = నియమింపబడిన వాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మదిన్ = మనసున; ముదము = సంతోషములు; సంధిల్లన్ = కలుగునట్లుగా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడవైన విదురా! విను. కృతయుగంలో బ్రహ్మదేవుని చేత ప్రజలను సృష్టించడానికి కర్దమ మునీశ్వరుడు నియమింపబడ్డాడు. అందుకు కర్దముడు సంతోషించి...

3-747-తే.

ధీరగుణుడు సరస్వతీతీర మందుఁ

దవిలి పదివేల దివ్యవత్సరము లోలిఁ

దపముసేయుచు నొకనాఁడు జపసమాధి

నుండి యేకాగ్రచిత్తుడై నిండు వేడ్య.

టీకా:

ధీర = ధైర్యము కల; గుణుడు = గుణములు కలవాడు; సరస్వతీ = సరస్వతి అను నదీ; తీరము = తీరము; అందున్ = అందు; తవిలి = పూనుకొని; పదివేల = పదివేల (10000); దివ్యవత్సరములు = దివ్యసంవత్సరములు; ఓలిన్ = వరుసగా; తపమున్ = తపస్సు; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; జప = జపమునను; సమాధిన్ = సమాధి స్థితి యందును; ఉండి = ఉండి; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రమైన; చిత్తుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిండు = పూర్తి; వేడ్కన్ = సంతోషముతో.

భావము:

ధీరుడైన ఆ ముని సరస్వతీ నదీతీరంలో పదివేల దేవతా సంవత్సరాలు విడువకుండా తపస్సు చేస్తూ ఒకనాడు ధ్యానతత్పరుడై, ఏకాగ్రచిత్తంతో అత్యంత సంతోషంతో...

3-748-క.

వరదుఁ బ్రసన్ను మనోరథ

వరదానసుశీలు నమరవంద్యు రమేశున్

దురితవిదూరు సుదర్శన

క్రుర బూజించిన నతండు క్రురణాకరుడై.

టీకా:

వరదున్ = నారాయణుని {వరదుడు - వరములు ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; ప్రసన్నున్ = నారాయణుని {ప్రసన్నుడు - అనుకూలమైనవాడు, విష్ణువు}; మనోరథవరదానసుశీలున్ = నారాయణుని {మనోరథ వర దాన సుశీలుడు - మనరథ (మనసులోకలిగిన)(కోరిన) వరములను దాన (ఇచ్చు) సుశీలుడు (మంచిగుణము) కలవాడు, విష్ణువు}; అమరవంద్యున్ = నారాయణుని {అమర వంద్యుడు - అమర (దేవతల)చే వంద్యుడు (పూజింపబడు)వాడు, విష్ణువు}; రమేశున్ = నారాయణుని {రమేశు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి ఈశుడు (భర్త), విష్ణువు}; దురితవిదూరున్ = నారాయణుని {దురిత విదూరుడు - దురితములు (పాపములు)ను విదూరుడు(పొగొట్టువాడు),

విష్ణువు); సుదర్శనకరున్ = నారాయణుని (సుదర్శన కరుడు - సుదర్శన చక్రము చేతకలవాడు,
విష్ణువు); పూజించినన్ = సేవించగా; అతండున్ = అతడును; కరుణాకరుడు = నారాయణుడు
(కరుణా కరుడు - కరుణ (దయ)కు కరుడు (నిలయము) ఐనవాడు, విష్ణువు); ఐ = అయ్యి.

భావము:

వరాల నిచ్చేవాడూ, దయతో కోరిన కోరికలను తీర్చే స్వభావం కలవాడూ, దేవతల చేత
నమస్కరింపబడేవాడూ, లక్ష్మీపతీ, పాపాలను తొలగించేవాడూ, సుదర్శన చక్రాన్ని ధరించేవాడూ
అయిన విష్ణువును ఆరాధించగా ఆ దేవుడు కరుణించి...

3-749-వ.

అంతరిక్షంబునం బ్రత్యక్షం బైన.

టీకా:

అంతరిక్షంబునన్ = ఆకాశమున; బ్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; ఐనన్ = అవ్వగా.

భావము:

ఆకాశంలో ప్రత్యక్షం కాగా...

3-750-నీ.

తరణి సుధాకర కీరణ సమంచిత-

సరసీరుహోత్పల ప్రగ్విలాసు

కంకణ నూపురగైవేయ ముద్రికా-

హరకుండల కిరీటాభిరాము

కమనీయ సాగరకన్యకా కౌస్తుభ-

మణి భూషణోద్భాసమాన వక్షు

సలలిత దరహాస చంద్రికా ధవళిత-

చారు దర్పణ విరాజత్కపోలు

3-750.1-తే.

శంఖ చక్ర గదాపద్మ చారు హస్త
నలికులాలక రుచిభాస్వదలికఫలకు
పీతకౌశేయవాసుఁ గృపాతరంగి
తస్మిత్క్షణుఁ బంకజోదరుని హరిని.

టీకా:

తరణి = సూర్యుని; సుధాకర = చంద్రుని; కిరణ = కిరణములతో; సమంచిత = ఒప్పారుతున్న;
సరసిరుహ = పద్మముల; ఉత్పల = కలవపువ్వుల; స్రక్ = దండలతో; విలాసున్ = సొగసైనవానిని;
కంకణ = కంకణములు; నూపుర = కాలి అందెలు; గ్రైవేయ = ఆభరణములు; ముద్రికా =
ఉంగరములు; హర = ముత్యాల హరములు; కుండల = చెవి కుండలములు; కిరీట = కిరీటము
లతో; అభిరామున్ = ఒప్పుతున్నవానిని; కమనీయ = మనోహరమైన; సాగరకన్యకా =
లక్ష్మీదేవిచేతను {సాగరకన్యక -సాగరము (సముద్రము) యొక్క కన్యక (పుత్రిక), లక్ష్మీదేవి}; కౌస్తుభ =
కౌస్తుభము అనెడి; మణి = మణిచేతను; భూషణ = అలంకరింపబడిన; ఉదత్ = మిక్కిలి; భాసమాన
= ప్రకాశవంతమైన; వక్షు = వక్షస్థలముకలవానిని; సలలిత = మనోహరమైన; దరహాస =
చిరునవ్వుల; చంద్రికా = వెన్నెలలతో; ధవళిత = తెల్లగా అయిన; చారు = అందమైన; దర్పణ =
అద్దాలవలె; విరాజత్ = విరాజిల్లుతున్న; కపోలు = చెక్కిళ్ళుకలవానిని;
శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; పద్మ = పద్మములతో; చారు = అందమైన; హస్త =
చేతులుకలవానిని; అలి = తుమ్మెదల; కుల = గుంపు వంటి; అలక = ముంగురుల; రుచి = కాంతితో;
భాస్వత్ = మెరయుచున్న; అలిక = నుదటి; ఫలకున్ = భాగముకలవానిని; పీత = పచ్చని; కౌశేయ =
పట్టుబట్ట; వాసున్ = ధరించినవానిని; కృపా = దయతో; తరంగిత = తొణికిసలాడుతున్న; స్మిత =
చిరునవ్వు; ఈక్షణున్ = చూపులుకలవానిని; హరిని = విష్ణుమూర్తిని.

భావము:

సూర్య చంద్ర కిరణాలు సోకి వికసించిన తామరపూలతోను, కలువపూలతోను కట్టిన అందమైన
పూలమాలను ధరించినవాడూ, కంకణాలను, నూపురాలను, కంఠాభరణాలను, ఉంగరాలను,

రత్నహారాలను, మకర కుండలాలను, కిరీటాన్ని ధరించి ప్రకాశించేవాడూ, అందమైన లక్ష్మీదేవితో
కౌస్తుభమణితో అలంకరింపబడి మెరిసే వక్షస్థలం కలవాడూ, సొగసైన చిరునవ్వు వెన్నెలతో
ప్రకాశించే చెక్కుటద్దాలతో విరాజిల్లుతున్నవాడూ, శంఖం, చక్రం, గద, పద్మం చేతుల్లో
ధరించినవాడూ, తుమ్మెదల వంటి నల్లని ముంగురులతో అందంగా ప్రకాశించే ఫాలభాగం
కలవాడూ, పచ్చని పట్టువస్త్రం ధరించినవాడూ, మందహాసంతో దయ పొంగిపొరలే చూపులు
కలవాడూ, పద్మనాభుడూ అయిన హరిని...

3-751-వ.

మఱియు; శబ్దబ్రహ్మశరీరవంతుండును, సదాత్మకుండును, జ్ఞానైక వేద్యుండును, వైనతేయాంస
విన్యస్త చరణారవిందుండును నయిన గోవిందుని గనుంగొని సంజాత హర్ష లహరీ
పరవశుండును లబ్ధ మనోరథుండును నగుచు సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి;
తదనంతరంబ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; శబ్ద = శబ్దరూప; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ; శరీర = స్వరూపము; వంతుండును =
కలవాడును; సత్ = సత్తు (సత్యమే); ఆత్మకుండును = తానైనవాడును; జ్ఞాన = జ్ఞానము ద్వారా; ఏక
= మాత్రమే; వేద్యుండును = తెలియబడువాడును; వైనతేయ = గరుత్మంతుని {వైనతేయుడు -
వినుతాదేవి యొక్క పుత్రుడు, గరుత్మంతుడు}; అంస = మూపున; విన్యస్త = ఉంచబడిన; చరణ =
పాదములు అనెడి; అరవిందుండునున్ = పద్మములు కలవాడును; అయిన = అయినట్టి;
గోవిందుని = విష్ణుమూర్తిని {గోవిందుడు - గో (జీవముల)కు ప్రభువు, విష్ణువు}; కనుంగొని =
దర్శించి; సంజాత = కలిగిన; హర్ష = ఆనందపు; లహరీ = అలలచేత; పరవశుండును =
పరవశించినవాడును; లబ్ధ = లభించిన; మనోరథుండు = కోరికలు కలవాడును {మనోరథము -
మనసున రథ (తిరుగునది), కోరిక}; అగుచున్ = అవుతూ; సాష్టాంగదండప్రణామంబుల్ =
సాష్టాంగనమస్కారములు {సాష్టాంగదండప్రణామము - కలిగిన అష్ట (ఎనిమిది, 8) అంగ
(అవయవములు) దండ (కట్టవలె) నేలపై పెట్టి చేయు ప్రణామము (నమస్కారము)}; ఆచరించి =
చేసి; తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఇంకా శబ్దబ్రహ్మమే శరీరంగానూ, అస్తిత్వమే ఆత్మగానూ కలిగి జ్ఞానం చేత మాత్రమే
తెలుసుకోదగినవాడై గరుత్మంతుని మూపుమీద పాదపద్మాలు మోపి ఉన్న ఆ గోవిందును చూచి
కర్ణముడు ఆనంద తరంగాలతో పరవశుడై కోరిక తీరినవాడై సాష్టాంగ ప్రణామాలు చేసి...

3-752-క.

ముకుళిత కరకమలుండయి

యకుటిల సద్భక్తి పరవశాత్మకుఁ డగుచున్

వికచాంభోరుహలోచను

నకు నిట్లనియెం దదాననముఁ గనుఁ గొనుచున్.

టీకా:

ముకుళిత = మోడ్చిన; కర = చేతులు అను; కమలుండు = కమలములు కలవాడు; అయి = అయ్యి;
అకుటిల = స్వచ్ఛమైన; సత్ = మంచి; భక్తి = భక్తితో; పరవశ = పరవశమైన; ఆత్మకుడు = మనసు
కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వికచాంభోరుహలోచనున్ = విష్ణుమూర్తి (విక చాంభోరుహ
లోచనుడు - వికచ (వికసించిన) అంభోరుహము (పద్మము) లవంటి లోచనుడు (కన్నులుకలవాడు),
విష్ణువు); కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; తత్ = అతని; ఆననమున్ =
మోమును; కనుగొనుచున్ = చూస్తూ;

భావము:

చేతులు జోడించి నిర్మలమైన భక్తిభావంతో మైమరచి వికసించిన పద్మాలవంటి కన్నులు కలిగిన
విష్ణుముఖాన్ని చూస్తూ ఇలా అన్నాడు.

3-753-నీ.

"అబ్బాక్ష! సకల భూతాంతరాత్ముడ వనఁ-

దనరుచుండెడి నీదు దర్శనంబుఁ

దలకొని సుకృతసత్త్వభరితంబు లై-

నట్టి యనేక జన్మానుసరణ

ప్రకటయోగక్రియాభ్యాసనిరూఢు లై-

నట్టి యోగీశ్వరు లాత్మక గోరి

యెంతురు యోగీశ్వరేశ్వర యే భవ-

త్వాదారవింద సందర్శనంబు

3-753.1-తే.

గంటి భవవార్ధిక గడవంగ గంటి మంటిక

గడగి నా లోచనంబుల కలిమి నేడు

తవిలి సఫలత నొందె; మాధవ! ముకుంద!

చిరదయాకర! నిత్యలక్ష్మీవిహార!

టీకా:

అబ్జాక్ష = నారాయణ {అబ్జాక్షుడు - అబ్జము (పద్మము) ల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు};

సకలభూతాతంరాత్ముడవు = నారాయణుడవు {సకలభూతాతంరాత్ముడు - సమస్తమైన భూతము

(ప్రాణు) లందును ఆత్మరూపమున ఉండువాడు, విష్ణువు}; అనన్ = అనగా; తనరుచున్ =

అతిశయించి; ఉండెడి = ఉండునట్టి; నీదు = నీ యొక్క; దర్శనంబున్ = దర్శనము; తలకొని =

శిరసావహించి; సుకృత = పుణ్యకార్యముల; సత్ = మంచి; ఫల = ఫలితములతో; భరితంబులున్ =

నిండినవి; ఐనట్టి = అయినట్టి; అనేక = ఎన్నో; జన్మ = జన్మలనుండి; అనుసరణ = అనసరించుచున్న;

ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; యోగక్రియా = యోగక్రియలను; అభ్యాస = అభ్యసించుటలో; నిరూఢులు =

మిక్కిలి నేర్పరులు; ఐనట్టి = అయినట్టి; యోగ = యోగులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఆత్మన్ =

మనసులో; కోరి = కోరి; ఎంతురు = కీర్తింతురు; యోగీశ్వరేశ్వర = నారాయణా {యోగీశ్వరేశ్వరుడు -

యోగీశ్వరులకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; ఏన్ = నేను; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి;

అరవింద = పద్మముల; సందర్శనమున్ = చక్కటి దర్శనమును; కంటిన్ = చూసితిని;

భవ = సంసారము అను; వార్ధిన్ = సముద్రమును; గడవంగన్ = దాటగ; కంటిన్ = చూసితిని;

మంటిన్ = బ్రతికితిని; కడగి = చివరకు; నా = నా యొక్క; లోచనంబుల = కన్నులు అను; కలిమి =

సంపద; నేడు = ఈనాడు; తవిలి = పూని; సఫలతన్ = సాఫల్యమును; ఒందెన్ = పొందెను; మాధవ = గోవిందా {మాధవుడు - మానసములకు ధవుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; ముకుంద = గోవిందా {ముకుందుడు - విష్ణువు}; చిరదయాకర = గోవిందా {చిరదయాకర - చిర మిక్కిలి దయ (కృప)ను కర (ఇచ్చువాడు), విష్ణువు}; నిత్యలక్ష్మీవిహార = గోవిందా {నిత్యలక్ష్మీవిహార - నిత్య (శాశ్వతమైన) లక్ష్మీదేవి (సంపదలు) తో విహార (వర్తించువాడు), విష్ణువు}.

భావము:

ఓ పుండరీకాక్షా! అఖిల ప్రాణులకు అంతరాత్మవై ఉండే నీ దర్శనం కోరి పురాకృత పుణ్యంతో నిండి అనేక జన్మలుగా నిరంతర యోగాభ్యాస నిపుణులైన యోగీశ్వరులు కీర్తిస్తుంటారు. అట్టి యోగీశ్వరులకు ఈశ్వరుడవైన నీ పాదపద్మాలను దర్శించాను. సంసార సముద్రాన్ని దాటగలిగాను. ధన్యుడనైనాను. మాధవా! ముకుందా! దయారూపా! లక్ష్మీరమణా! నాకు కన్నులున్నందుకు ఫలం ఇప్పుడు లభించింది.

3-754-వ.

అదియునుం గాక; దేవా! భవదీయ మాయావిమోహితులై హత మేధస్సులై సంసారపారావారోత్తారకంబులైన భవదీయ పాదారవిందంబులు దుచ్చవృత్తి కాము లయి సేవించి నిరయగతులైన వారికిం దత్కాయ యోగ్యంబు లగు మనోరథంబుల నిత్తు; వట్టి సకాము లైన వారిఁ నిందించు నేనును గృహమేధ ధేనువు నశేషమూలయుం, ద్రివర్గ కారణయుం, సమానశీలయు నయిన భార్యం బరిణయంబుగా నపేక్షించి కల్పతరుమూల సదృశంబు లైన భవదీయ పాదారవిందంబులు సేవించితి; నయిన నొక్క విశేషంబు గలదు; విన్నవించెద నవధరింపుము; బ్రహ్మాత్మకుండ వయిన నీదు వచస్తంతు నిబద్ధులై లోకులు కామహతు లైరఁట; ఏనును వారల ననుసరించినవాఁడ నై కాలాత్మకుండ వైన నీకు నభిమతం బగునట్లుగాఁ గర్మమయం బైన భవదాజ్ఞాచక్రంబు ననుసరించుటకుఁ గాని మదీయ కామంబు కొఱకుఁ గాదు; భవదీయ మాయావినిర్మితంబును; గాలాత్మక భూరి వేగసమాయుక్తంబును; నధిమానస సమేత త్రయోదశ మాసారంబును; షష్ఠ్యుత్తరశతత్ర యాహోరాత్ర మయ పర్వంబును; ఋతుషట్క సమాకలిత నేమియుం; జాతుర్మాస్యత్రయ విరాజిత నాభియు; నపరిమిత క్షణలవాది పరికల్పిత పత్రశోభితంబునుం; గాలాత్మక భూరివేగ సమాయుక్తంబును నైన కాలచక్రంబు సకల

జీవనికరాయుర్ధ్వసన తత్పరం బగుం; గాని కామాభిభూత జనానుగత పశుప్రాయు లగు లోకుల
విడిచి భవ పరితాప నివారణ కారణం బయిన భవదీయ చరణాతపత్ర చ్ఛాయాసమాశ్రయ్యులై
తావకీన గుణకథన సుధాస్వాదన రుచిర లహరీ నిరసిత సకల దేహధర్ము లైన భగవద్భక్త
జనాయుర్హరణ సమర్థంబు గాకుండు"నని వెండియు.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేవా = గోవిందా; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా =
మాయ చేత; విమోహితులు = మిక్కిలి మోహమునపడినవారు; ఐ = అయ్యి; హత = దెబ్బతిన్నట్టి;
మేధస్యులు = తెలివి కలవారు; ఐ = అయ్యి; సంసార = భవము అను; పారావార = సముద్రమును;
ఉత్తారకంబులు = దాటించునవి; ఐన = అయినట్టి; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు
అనెడి; అరవిందంబులన్ = పద్మములను; తుచ్చ = నీచమైన; వృత్తి = విధమైన; కాములు = కోరికలు
కోరువారు; అయి = అయ్యి; సేవించి = పూజించి; నిరయ = నరకమునకు; గతులు = పోవువారు; ఐన
= అయినట్టి; వారి = వారి; కిన్ = కిని; తత్ = ఆయా; కాయ = దేహములకు; యోగ్యంబులున్ =
తగినవి; అగు = అయినట్టి; మనోరథంబులున్ = కోరికలను; ఇత్తువు = తీర్చెదవు; అట్టి = అటువంటి;
సకాములు = కోరికలు కలవారు; ఐన = అయినట్టి; వారిన్ = వారిని; నిందించు = నిందించే;
నేనునున్ = నేను కూడ; గృహ = గృహములు; మేధ = యజ్ఞములు; ధేనువున్ = గోవులు; అశేష =
మొదలగు సమస్తమునకు; మూలయున్ = మూలమైనదియును; త్రివర్గ = ధర్మము అర్థము
కామము అను మూటి వర్గమునకు; కారణయున్ = కారణము అయినదియును; సమాన =
సరియగు; శీలయున్ = ప్రవర్తన కలదియును; అయిన = అయినట్టి; భార్యన్ = భార్యను;
పరిణయంబున్ = పెండ్లి; కాన్ = చేసుకొనుటను; అపేక్షించి = కోరి; కల్పతరు = కల్పవృక్షము యొక్క;
మూల = మొదలునకు; సదృశంబులున్ = సమానములు; ఐన = అయినట్టి; భవదీయ = నీ యొక్క;
పాద = పాదములు అనెడి; అరవిందంబులున్ = పద్మములను; సేవించితిన్ = కొలచితిని; అయినన్
= అయినప్పటికిని; ఒక్క = ఒక; విశేషంబున్ = విషయము; కలదు = కలదు; విన్నవించెదన్ =
చెప్పకొనెదను; అవధరింపుము = వినుము; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; ఆత్మకుండవు = స్వరూపమున
ఉన్నవాడవు; అయిన = అయినట్టి; నీదు = నీ యొక్క; వచన్ = మాటల; తంతు = సమాహమునకు;
నిబద్ధులు = బాగా కట్టబడినవారు; ఐ = అయ్యి; లోకులు = జనులు; కామ = కామములచే; హతులు
= దెబ్బతిన్నవారు; ఐరి = అయినారు; అట = అట; ఏనునున్ = నేనుకూడ; వారలన్ = వారిని;

అనుసరించిన = అనుసరించిన; వాడను = వాడిని; ఐ = అయ్యి; కాల = కాలము యొక్క;
 ఆత్మకుండవు = స్వరూపమైన వాడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; అభిమతంబున్ = ఇష్టము;
 అగునట్లుగా = ప్రకారముగా; కర్మ = కర్మములతో; మయంబున్ = నిండినది; ఐన = అయినట్టి; భవత్
 = నీ యొక్క; ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞా; చక్రంబున్ = వలయమును; అనుసరించుట = ప్రకారము నడచుట; కున్
 = కొరకు; కాని = కాని; మదీయ = నా యొక్క; కామంబు = కోరికలు; కొఱకున్ = కోసము; కాదు =
 కాదు; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయచేత; వినిర్మితంబును = చక్కగా
 నిర్మింపబడినదియును; కాల = కాలము యొక్క; ఆత్మక = స్వరూపము అయిన; భూరి = అతి
 మిక్కిలి; వేగ = వేగముతో; సమాయుక్తంబునున్ = కూడినదియును; అధి = అధిక; మాస =
 మాసముతో; సమేత = కలిసి; త్రయోదశ = పదమూడు (13); మాసారంబునున్ =
 మాసములుకలదియును; షష్ఠ్యుత్తరశతత్రయా = మూడువందలఅరవై (360); అహో = పగళ్ళు; రాత్ర
 = రాత్రులు; మయ = నిండిన; పర్వంబునున్ = విభాగములు కలదియును; ఋతు = ఋతువుల;
 షట్క = ఆరింటి (6); సమాకలిత = కూడినదియైన; నేమియున్ = వలయమును; చాతుర్మాస్య =
 చాతుర్మాస్యముల {చాతుర్మాస్యము - చతుః (నాలుగు, 4) చొప్పున మాస్యము (నెలలుకలది)};
 త్రయంబునున్ = మూటితో; విరాజిత = విరాజిల్లు; నాభియున్ = కేంద్రకము కలదియును;
 అపరిమిత = పరిమితి లేనట్టి; క్షణ = క్షణములు; లవ = లవము; ఆది = మొదలగువానితో; పరికల్పిత
 = విభజింపబడిన; పత్ర = విభాగములతో; శోభితంబునున్ = శోభించుచున్నదియును; కాల =
 కాలము యొక్క; ఆత్మక = స్వభావమైన; భూరి = అతిమిక్కిలి; వేగ = వేగముతో;
 సమాయుక్తంబునున్ = కూడినదియును; ఐన = అయినట్టి; కాల = కాలము అనేడి; చక్రంబున్ =
 చక్రము; సకల = సమస్తమైన; జీవ = ప్రాణుల; నికర = సమూహముల; ఆయుర్ = ఆయువును;
 గ్రసన = సంగ్రహించుటయందు; తత్పరంబున్ = లగ్నమైనది; అగున్ = అగును; కాని = కాని; కామా =
 కామములచేత; అభిభూత = అపహతులైన, దెబ్బతిన్నట్టి; జన = జనులను; అనుగత =
 అనుసరించువారైన; పశు = పశువుల {పశువు - పాశములచే కట్టబడునది}; ప్రాయులు =
 వంటివారు; అగు = అయినట్టి; లోకులన్ = లోకులను; విడిచి = వదిలిపెట్టి; భవ = సంసారము
 యొక్క; పరితాప = అధికమైన బాధలను; నివారణ = నివారింపబడుటకు; కారణంబున్ =
 కారణము; అయిన = అయినట్టి; భవదీయ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అను; అతపత్ర =
 గొడుగు యొక్క; ఛాయ = నీడన; సమా = చక్కగా; ఆశ్రయులు = ఆశ్రయించినవారు; ఐ = అయ్యి;
 తావకీన = నీ యొక్క; గుణ = గుణములు; కథన = కథలు అను; సుధా = అమృతమును; ఆస్వాదన

= ఆసక్తిగా తీసుకొను; రుచిర = మనోహరములైన; లహరీ = తరంగములచే; నిరసిత = తిరస్కరింపబడిన; సకల = సమస్తమైన; దేహ = శరీర; ధర్ములు = ధర్మములు కలవారు; ఐన = అయినట్టి; భగవత్ = భగవంతుని {భగవంతుడు - పూజ్యుడు, మహాత్యముకలవాడు, వీర్యవంతుడు, ఐశ్వర్యవంతుడు, విష్ణువు}; భక్త = భక్తులు అయిన; జన = జనుల; ఆయుస్ = ఆయుష్షును; హరణ = హరించుటకు; సమర్థంబు = సామర్థ్యము కలది; కాకుండున్ = కాకుండును; అని = అని; వెండియు = మరల.

భావము:

అంతేకాక దేవా! నీ మాయవల్ల సమ్మోహితులై మతిమాలినవారై సంసార సముద్రాన్ని దాటించే నీ చరణకమలాలను తుచ్చమైన కోరికలతో ఆరాధించి, నరకపు దారి పట్టి కాముకుల కోరికలను కూడ నీవు తీర్చుతూ ఉంటావు. అటువంటి కాముకులను నిందించే నేనుకూడ గృహయజ్ఞ నిర్వహణలో గోవువలె ఉపకరించేదీ, అన్నింటికీ మూలమైనదీ, ధర్మార్థకామములకు నెలవైనదీ, అనుగుణమైన నడవడి గలదీ అయిన భార్యను పెండ్లాడాలని కోరి కల్పవృక్షమూలాల వంటి నీ పాదపద్మాలను సేవించాను. అయినా ఒక విశేషం ఉంది. విన్నవిస్తాను విను. పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవైన నీ వాక్కులు అనే త్రాళ్ళతో బంధింపబడిన ప్రజలు కామోపహతులైనారట. నేను కూడా వారిని అనుసరించడం కాలాత్మకుడవైన నీకు ఇష్టమైన విధంగా కర్మమయమైన నీ ఆజ్ఞాచక్రాన్ని అనుసరించడానికే కాని కామం కోసం కాదు. నీ మాయచేత నిర్మించ బడినదీ, కాలాత్మకమైన మహావేగం కలదీ, అక్షర పరబ్రహ్మాన్ని అనుసరించి తిరిగేదీ, అధిక మాసంతో కలిసి పదమూడు నెలలు అనే ఆకులు గలదీ, మూడువందల అరవై అహోరాత్రాలు అనే కణపులు గలదీ, ఆరు ఋతువు అనే చుట్టు పట్టా కలదీ, మూడు చాతుర్మాస్యాలు అనే నడిమిబొడ్డు కలది. అపరిమితాలైన క్షణాలు అనే ఆకులతో విరాజిల్లేదీ, అయిన కాలచక్రం సమస్త జీవుల ఆయుస్సును మ్రింగివేయటానికి ఆసక్తి కలదై కామోపహతులైన వారిని అనుసరించే పశుప్రాయులైన లోకులను విడిచి, సంసార తాపాన్ని శాంతింపచేసే నీ పాదాలనే గొడుగుల నీడలను ఆశ్రయించిన వారినీ, నీ గుణవర్ణనమనే అమృతరసాన్ని అస్వాదిస్తూ దేహధర్మాలను లెక్కచేయని నీ భక్తులైనవారి ఆయుస్సును హరించడానికి సమర్థం కాదు" అని పలికి...

"అనఘా! యొక్కడ వయ్య నాత్మకృత మాయాజాత సత్త్వాది శ

క్తినికాయస్థితి నీ జగజ్జనన వృద్ధిక్షోభ హేతుప్రభా

వనిరూఢిం దగు దూర్ణనాభిగతి విశ్వస్తుత్య! సర్వేశ! నీ

ఘనలీలా మహిమార్ణవంబుఁ గడవంగ్రావచ్చునే? యేరికిన్.

టీకా:

అనఘా = భగవంతుడా {అనఘుడు - పాపరహితుడు, విష్ణువు}; ఒక్కడవు = ఒక్కడవే; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఆత్మ = తనచేత; కృత = చేయబడిన; మాయా = మాయ వలన; జాత = పుట్టిన; సత్త్వ = సత్తువ; ఆది = మొదలగు; శక్తి = శక్తుల; నికాయ = సమూహముల; స్థితిన్ = స్థితిలో; ఈ = ఈ; జగత్ = విశ్వము యొక్క; జనన = సృష్టి; వృద్ధి = స్థితి; క్షోభ = లయముల; హేతు = కారణము; ప్రభావ = ప్రభావములు; నిరూఢిన్ = అవశ్యము; తగున్ = తగి ఉండును; ఊర్ణనాభి = సాలిగూడు; గతిన్ = వలె; విశ్వస్తుత్య = భగవంతుడా {విశ్వస్తుత్యుడు - విశ్వ (లోకముల) చేత స్తుత్యుడు (స్తుతింపబడువాడు), విష్ణువు}; సర్వేశ = భగవంతుడా {సర్వేశుడు - సర్వులకును ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; నీ = నీ; ఘన = గొప్ప; లీలా = లీలల యొక్క; మహిమా = మహిమ అను; ఆర్ణవంబున్ = సముద్రమును; కడవంగాన్ = దాటుటకు; వచ్చునే = సాధ్యమా ఏమి; ఏరికిన్ = ఎవరికైనా సరే.

భావము:

పుణ్యాత్మా! విశ్వవంద్యా! సర్వేశ్వరా! నీవు ఒక్కడివే అయినా నీ మాయవల్ల పుట్టిన సత్త్వం మొదలైన శక్తులు సాలీడు సాలెగూడును సృష్టించి మళ్ళీ తనలో లీనం చేసుకున్నట్టు ఈ లోకాలు పుట్టడానికి, వృద్ధిపొందడానికి, నాశం కావడానికి కారణభూత మౌతున్నాయి. అటువంటి నీ అపార లీలావిలాసమైన మహాసముద్రాన్ని దాటడం ఎవరికైనా సాధ్యం అవుతుందా?

3-756-వ.

దేవ! శబ్దాది విషయ సుఖకరం బగు రూపంబు విస్తరింపఁ జేయు టెల్ల నస్మదనుగ్రహార్థంబు గాని నీ కొఱకుం గా దాత్మీయమాయా పరివర్తిత లోకతంత్రంబు గలిగి మదీయ మనోరథ సుధాప్రవర్షి వైన నీకు నమస్కరించెద."

టీకా:

దేవ = భగవంతుడా; శబ్ద = శబ్దము {శబ్దాది విషయ పంచకము - 1శబ్దము 2స్పర్శము 3రూపము 4రుచి 5 వాసన}; ఆది = మొదలగు; విషయ = విషయములచే {విషయములు - ఇంద్రియార్థములు (గోచరించునవి)}; సుఖ = సుఖమును; కరంబున్ = కలిగించునది; అగు = అయిన; రూపంబున్ = రూపములను; విస్తరింపన్ = విస్తరించునట్లు; చేయుట = చేయుట; ఎల్లన్ = సమస్తమును; అస్మత్ = మా యొక్క; అనుగ్రహ = అనుగ్రహించుట; అర్థంబున్ = కోసమే; కాని = కాని; నీ = నీ; కొఱకున్ = కోసము; కాదు = కాదు; ఆత్మీయ = తన యొక్క; మాయా = మాయచేత; పరివర్తిత = తిప్పబడుతున్న; లోక = లోకములను; తంత్రంబు = నడపునది; కలిగి = కలిగి ఉండి; మదీయ = నా యొక్క; మనోరథ = కోరికలను; సుధా = అమృతమును; ప్రవర్షివి = చక్కగ వర్షించువాడవు; ఐన = అయినట్టి; నీకున్ = నీకు; నమస్కరించెదన్ = మొక్కిదను.

భావము:

దేవా! శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలనే విషయాలచే సుఖం కలిగించే స్వరూపాన్ని వృద్ధిచేయడం మమ్మల్ని అనుగ్రహించడానికే గాని నీకోసం కాదు. నీ మాయవల్ల ఈ లోకవ్యాపారాలన్నీ ప్రవర్తింప చేస్తూ మా మనోరథ సిద్ధి అనే అమృతాన్ని నిండుగా వర్షించే నీకు నమస్కరిస్తున్నాను."

3-757-మ.

అని యిబ్బంగి నుతించినన్ విని సరోజాక్షుండు మోదంబునన్

వినతానందన కంధరోపరిచరద్వైభాజమానాంగుడున్

యనురాగస్మితచంద్రికాకలితశోభాలోకుడై యమ్మునీం

దునిగారుణ్యమెలర్పజూచి పలికెన్ రోచిష్టుడై వ్రేల్చిడిన్

టీకా:

అని = అని; ఇబ్బంగిన్ = విధముగ; నుతించినన్ = స్తోత్రము చేయగా; విని = విని; సరోజాక్షుడు = హరి (సరోజాక్షుడు - సరోజము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); మోదంబునన్ = సంతోషముతో; వినత = వినతాదేవి యొక్క; నందన = పుత్రుని; కంధర = మెడపైన; ఉపరి = పైన;

చరత్ = తిరుగుతున్న; విభ్రాజమాన = ప్రకాశిస్తున్న; అంగుడు = దేహముకలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 అనురాగ = ప్రేమతో కూడిన; స్మిత = చిరునవ్వు అను; చంద్రికా = వెన్నెల; కలిత = కలిగిన; శోభా =
 సొగసైన; అలోకుడు = చూపుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ =
 శ్రేష్ఠుని; కారుణ్యము = దయ; ఎలర్పన్ = వికసించగా; చూచి = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; రోచిష్టుడు
 = ప్రకాశించువాడు; ఐ = అయ్యి; వేల్కిడిన్ = చిటికెలో.

భావము:

అని ఈవిధంగా కర్ణముడు స్తోత్రం చేయగా విష్ణువు విని గరుత్మాంతుని మూపుపై ఒయ్యారంగా
 కూర్చొని అనురాగంతో కూడిన చిరునవ్వు వెన్నెలలు వెల్లివిరిసే చల్లని చూపులతో ఆ
 మునీంద్రుణ్ణి చూస్తూ ఇలా అన్నాడు.

3-758-క.

"మునివర! యే కోరిక నీ
 మనమునఁ గామించి నను సమంచిత భక్తిన్
 నెనరునఁ బూజించితి నీ
 కనయము నా కోర్కె సఫల మయ్యెడుఁ జమ్మి."

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = శ్రేష్ఠుడా; ఏ = ఏ; కోరికన్ = కోరికను; నీ = నీ; మనమునన్ = మనసులో;
 కామించి = కోరి; ననున్ = నన్ను; సమంచిత = చక్కటి; భక్తిన్ = భక్తితో; నెనరునన్ = ప్రేమతో;
 పూజించితి = పూజించితివో; నీకున్ = నీకు; అనయమున్ = అవశ్యము; ఆ = ఆ; కోర్కె = కోరిక;
 సఫలమున్ = సాఫల్యము; అయ్యెడున్ = అగును; చుమ్మి = సుమీ.

భావము:

మునీంద్రా! నీవు ఏమి కావాలని కోరి నన్ను భక్తితో ఆరాధించావో ఆ కోరిక నీకు తప్పక
 నెరవేరుతుంది సుమా!"

అని యానతిచ్చి;ప్రజాపతిపుత్రుండును సమ్రాట్టును నైన స్వామంభువమనువు బ్రహ్మవర్తదేశంబు నందు సప్తార్ణవమేఖలా మండిత మహీమండలంబుఁ బరిపాలించుచున్నవాఁ; డమ్మహాత్ముం డపరదివసంబున నిందులకు శతరూప యను భార్యాసమేతుండై భర్త కామ యగు కూతుం దోడ్కొని భవదీయ సన్నిధికిం జనుదెంచి; నీకు ననురూప వయశ్శీల సంకల్ప గుణాకర యైన తన పుత్రిం బరిణయంబు గావించు; భవదీయ మనోరథంబు సిద్ధించు; ననుం జిత్తంబున సంస్మరించు చుండు; నమ్మనుకన్య నిను వరించి భవద్వీర్యంబు వలన నతి సౌందర్యవతు లయిన కన్యలం దొమ్మండ్రం గను; నా కన్యకానవకంబు నందు మునీంద్రులు పుత్రోద్బాదనంబులు సేయంగలరు; నీవు మదీయ శాసనంబును ధరియించి మదర్పితాశేషకర్ముండ వగుచు; నైకాంతిక స్వాంతంబున భూతాభయదానదయాచరిత జ్ఞానివై నా యందు జగంబులు గలవనియు; నీ యందు నేఁ గల ననియు; నెఱింగి సేవింపుము. చరమకాలంబున ననుం బొందగలవు. భవదీయ వీర్యంబువలన నేను నీ భార్యాగర్భంబుఁ బ్రవేశించి మత్సళాంశంబునఁ బుత్రుండనై సంభవించి నీకుం దత్త్వసంహిత నుపన్యసించు; "నని జనార్దనుండు గర్భమున కెఱింగించి; యతండు గనుగొనుచుండ నంతర్హితుండై.

టీకా:

అని = అని; ఆనతిచ్చి = తెలిపి; ప్రజాపతి = బ్రహ్మదేవుని; పుత్రుండునున్ = కొడుకును; సమ్రాట్టునున్ = చక్రవర్తియును; ఐన = అయినట్టి; స్వామంభువ = స్వామంభువుడు అను; మనువు = మనువు; బ్రహ్మవర్త = బ్రహ్మవర్తము అను; దేశంబున్ = దేశము; అందున్ = అందు; సప్త = ఏడు (7); ఆర్ణవ = సముద్రములు అను; మేఖలా = వడ్డాణముతో; మండిత = అలంకరింపబడిన; మహీ = భూ; మండలంబున్ = మండలమును; పరిపాలించుచున్ = ఏలుతూ; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పవాడు; అపర = మరుసటి; దివసంబున్ = దినమున; ఇందుల = దీని; కున్ = కొరకు; శతరూప = శతరూప; అను = అను; భార్యా = భార్యతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భర్త = భర్తను; కామ = కోరుచున్నది; అగు = అయిన; కూతున్ = కూతురిని; తోడ్కొని = కూడా తీసుకొని; భవదీయ = నీయొక్క; సన్నిధి = సమీపమున; కిన్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; నీకున్ = నీకు; అనురూప = తగినట్టి; వయస్ = వయసు; శీల = స్వభావము; సంకల్ప = సంకల్పములు; గుణ

= ఉత్తమ గుణములును; ఆకర = కలిగినది; ఐన = అయినట్టి; తన = తన యొక్క; పుత్రిన్ = పుత్రికను;
 పరిణయంబున్ = వివాహము; కావించున్ = చేయును; భవదీయ = నీ యొక్క; మనోరథంబున్ =
 కోరికయును; సిద్ధించున్ = తీరును; ననున్ = నన్ను; చిత్తంబునన్ = మనసులో; సంస్మరించుచున్ =
 ధ్యానిస్తూ; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మను = మనువు యొక్క; కన్య = కూతురు; నినున్ = నిన్ను;
 వరించి = పెండ్లాడి; భవత్ = నీ యొక్క; వీర్యంబున్ = వీర్యము; వలనన్ = వలన; అతి = మిక్కిలి;
 సౌందర్యవంతులు = అందమైనవారు; అయిన = అయినట్టి; కన్యలన్ = బాలికలను; తొమ్మండ్రన్ =
 తొమ్మిదిమందిని (9); కనున్ = కంటుంది; ఆ = ఆ; కన్యకా = కన్యలు; నవకంబున్ = తొమ్మిదిమంది
 (9); అందున్ = అందు; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; పుత్ర = పుత్రులను; ఉత్పాదనంబున్
 = పుట్టించుట; చేయగలరు = చేయగలరు; నీవు = నీవు; మదీయ = నా యొక్క; శాసనంబునున్ =
 ఆజ్ఞను; ధరించి = స్వీకరించి; మత్ = నా యందు; అర్పిత = అర్పణచేసిన; అశేష = సమస్తమైన;
 కర్ముండవు = కర్మలు కలవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఏకాంతిక = ఏకాంతస్థితిని పొందిన;
 స్వాంతంబునన్ = మనసు కలిగి; భూత = ప్రాణికోటికి; అభయ = శరణ్యము; దాన = ప్రసాదించు;
 దయా = దయకల; చరిత = వర్తన కల; జ్ఞానివి = జ్ఞానము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; నా = నా;
 అందున్ = అందు; జగంబులున్ = లోకములు; కలవు = ఉన్నవి; అనియున్ = అనియును; నీ = నీ;
 అందున్ = అందు; నేన్ = నేను; కలను = ఉన్నాను; అనియున్ = అనియును; ఎఱింగి = తెలిసి;
 సేవింపుము = కొలువుము; చరమ = చిట్టచివరి; కాలంబునన్ = సమయము వచ్చినప్పుడు; ననున్
 = నన్ను; పొంద = పొంద; కలవు = కలవు; భవదీయ = నీ యొక్క; వీర్యంబు = వీర్యము; వలనన్ =
 వలన; నేను = నేను; నీ = నీ యొక్క; భార్యా = సతి; గర్భంబున్ = గర్భమును; ప్రవేశించి = చేరి; మత్
 = నా యొక్క; కళా = కళలోని; అంశంబునన్ = భాగముతో; పుత్రుండన్ = కొడుకును; ఐ = అయ్యి;
 సంభవించి = అవతరించి; నీకున్ = నీకు; తత్త్వసంహితను = తత్త్వసంహితను {తత్త్వసంహిత - ఒక
 వేదాంత విషయము, తత్త్వమును (స్వస్వరూపమును) గురించిన విషయములను సంహిత (చక్కగ
 కూర్చబడినది)); ఉపన్యసించును = ఉపదేశించును; అని = అని; జనార్దనుండు = విష్ణుమూర్తి
 {జనార్దనుడు - జనులచే వేడుకొనబడువాడు, విష్ణువు}; కర్దమున్ = కర్దమున; కున్ = కు;
 ఎఱింగించి = తెలిపి; అతండున్ = అతడు; కనుగొనుచున్ = చూస్తూ; ఉండగన్ = ఉండగా;
 అంతర్హితుండు = మాయమైనవాడు; ఐ = అయ్యి;

భావము:

అని పలికి ఇంకా "బ్రహ్మదేవుని కుమారుడూ చక్రవర్తి అయిన స్వామ్యంభువ మనువు బ్రహ్మవర్త దేశంలో సప్తసముద్రాల నడుమ ఉన్న భూమండలాన్నంతా పరిపాలిస్తున్నాడు. ఆ మహాత్ముడు రేపు తన భార్య శతరూపతో కూడి, పెండ్లి కావలసిన కూతురును వెంటబెట్టుకొని వచ్చి వయస్సులో, స్వభావంలో, సంకల్పంలో, ఉత్తమగుణాలలో నీకు తగినట్టి ఆ పుత్రికను నీకిచ్చి వివాహం చేస్తాడు. నీ కోరిక తీరుతుంది. నన్ను మనస్సులో స్మరిస్తూ ఉంటే ఆ మనుపుత్రిక నిన్ను పెండ్లాడి, నీ వల్ల మిక్కిలి సౌందర్యవతులైన తొమ్మిదిమంది కుమార్తెలను కంటుంది. ఆ తొమ్మిదిమంది కన్యలకు మునులవల్ల ఉత్తములైన కుమారులు జన్మిస్తారు. నీవు నా ఆజ్ఞానుసారం నీవు చేసే సమస్త కార్యాలనూ నాకు అర్పిస్తూ ఏకాగ్రమైన మనస్సుతో ప్రాణికోటికీ అవసరమైనప్పుడు అభయ మిస్తూ, దానాలు చేస్తూ, కరుణామూర్తివై, సుజ్ఞానివై, నాలో లోకాలన్నీ ఉన్నాయనీ, నీలో నేనున్నాననీ తెలుసుకొని నన్ను సేవించు. అంత్యకాలంలో నన్ను చేరగలవు. నీ తేజస్సువల్ల నేను నీ భార్య గర్భంలో ప్రవేశించి నా కళాంశతో నీ కుమారుడనై జన్మించి నీకు తత్త్వవిద్యను బోధిస్తాను." అని ఈ విధంగా విష్ణువు కర్దమునికి తెలిపి అతడు చూస్తూ ఉండగా అంతర్ధానమై...

3-760-చ.

అతుల సరస్వతీసరిదు**దం**చిత బాలరసాలసాల శో

భిత తట తుంగరంగ మగు **బిం**దుసరంబు వినిర్గమించి యం

చిత గరుడాధిరోహణము**సే**సి తదీయ గరుత్మభూత రు

క్రృతతివిలక్షణక్రమవి**రా**జితసామము వించు మోదియై.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; సరస్వతీ = సరస్వతీ; సరిత్ = నదియందు; ఉదంచిత = ఒప్పుచున్న; బాలరసాల = లేతమామిడి; సాల = చెట్లతో; శోభిత = సొగసైన; తట = తీరమున; తుంగ = ఎత్తైన; రంగము = స్థలము; అగు = అయిన; బిందుసరంబున్ = బిందుసరస్సును; వినిర్గమించి = వెలువడి; అంచిత = చక్కటి; గరుడ = గరుత్మంతుని; అధిరోహణంబున్ = ఎక్కుట; చేసి = చేసి; తదీయ = వాని; గరుత్ =

రెక్కలనుండి; ప్రభూత = వెలువడుతున్న; రుక్ = కాంతి; ప్రతతి = మిక్కిలిగ వ్యాపించి; విలక్షణ = ప్రత్యేక; క్రమ = విధమై; విరాజిత = విరాజిల్లుతున్న; సామమున్ = సామవేద ధ్వనిని(గరుత్మంతుని రెక్కలు నుండి సామవేదం ధ్వనిస్తుంది); వించున్ = వింటూ; మోది = సంతోషి; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సాటిలేని సరస్వతీ నదీజలాలతో పెంపొందిన గున్నమామిడి గుబురులతో కనువిందు చేస్తున్న బిందు సరోవరాన్ని దాటి, గరుత్మంతునిపై ఎక్కి, అతని రెక్కల కదలికల చప్పుళ్ళలో సలక్షణమైన సామగానాన్ని వింటూ ఆనందిస్తూ...

3-761-చ.

అరిగె వికుంఠధామమున **క**ంత సకామనుఁ డైన కర్దముం
డరయ విమోహియై మనము **న**ందును ముందట వచ్చు కోరికల్
పిరిగొనుచుండఁ దత్క్షణమ **బి**ందుసరంబున కేగి యిందిరా
వరుఁ దలపోయుచుండె జన**వ**ంద్యుఁడు భక్తినితాంతచిత్తుఁ డై.

టీకా:

అరిగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వికుంఠ = వైకుంఠ; ధామమున్ = పురమున; కున్ = కు; అంతన్ = అంతట; సకామనుండు = కోరికలు కలవాడు; ఐన = అయిన; కర్దముండు = కర్దముడు; అరయన్ = తెలిసి; విమోహి = మిక్కిలిగ మోహముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; మనమున్ = మనసు; అందును = లోని; ముందట = ఇక ముందు; వచ్చు = వచ్చుచున్న; కోరికల్ = కోరికలు; పిరిగొనుచున్ = పెనవేసుకొనుచు; ఉండన్ = ఉండగ; తత్క్షణమ = వెంటనే; బిందు = బిందు అను; సరంబున్ = సరసున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; ఇందిరావరున్ = విష్ణుమూర్తిని (ఇందిరా వరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) యొక్క వరుడు (భర్త), హరి); తలపోయుచున్ = స్మరించుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; జన = జనులచే; వంద్యుడు = నమస్కరింపబడువాడు; భక్తిన్ = భక్తితో; నితాంత = ఉత్తమ స్థితి పొందిన; చిత్తుడు = చిత్తము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

హరి వైకుంఠానికి వెళ్ళాడు. అనంతరం కోరికలు కొనలుసాగగా, జనులచేత నమస్కరింపబడే కర్దముడు, పారవశ్యంతో వెంటనే బిందుసరోవరానికి వెళ్ళి, భక్తితో విష్ణువును స్మరిస్తూ ఉన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : దేవహాతి పరిణయంబు

3-762-వ.

అంత స్వాయంభువుండు గనకరథారూఢుం డగుచు నిజభార్యా సమేతుం డై
భర్తృవాంఛాపరమైన పుత్రికం దోడ్కొనుచు నిజ తనూజకుం దగిన వరు నన్వేషించుచు
భువనంబునం గలయం గ్రుమ్మరి; యెందునుం గానక వచ్చివచ్చి.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు; కనక = బంగారు; రథా = రథమును;
ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నిజ = తన యొక్క; భార్యా = భార్యతో;
సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భర్తృ = భర్తను; వాంఛా = కోరుట యందు; పర =
లగ్నమైనది; ఐన = అయిన; పుత్రికన్ = కూతురిని; తోడ్కొనుచున్ = కూడా తీసుకెళుతూ; నిజ = తన
యొక్క; తనూజ = కూతురున; కున్ = కు; తగిన = తగిన; వరున్ = భర్తను; అన్వేషించుచు =
వెతుకుతూ; భువనంబునన్ = లోకములో; కలయన్ = కలియ; గ్రుమ్మరి = తిరిగి; ఎందునున్ =
ఎక్కడను; కానక = కనిపించక; వచ్చివచ్చి = వెళ్ళివెళ్ళి.

భావము:

అప్పుడు స్వాయంభువ మనువు బంగారు రథమెక్కి భార్యతో కూడి పెండ్లికి ఎదిగిన తన
కుమార్తెను వెంట బెట్టుకొని, ఆమెకు తగిన వరుణ్ణి అన్వేషిస్తూ లోకాలన్నీ తిరిగి, ఎక్కడా
అటువంటివాడు కనబడక వచ్చి వచ్చి...

3-763-ఉ.

ముందట గాంచె నంత బుధముఖ్యుడు విష్ణుడు గర్దమున్ మహా

నంద మెలర్ప జూచి నయనంబుల రాలిన బాష్పముల్ ధరన్

బిందువులై వెసం దొరగి పేర్చి సరస్వతి జుట్టి పాటుటన్

బిందుసరోవరం బనెడి పేర దనర్చిన పుణ్యతీర్థమున్.

టీకా:

ముందటన్ = ఎదురుగ; కాంచెన్ = చూసెను; అంతన్ = అక్కడ; బుధ = జ్ఞానులలో; ముఖ్యుడు = శ్రేష్ఠుడు; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; కర్దమున్ = కర్దమును; మహా = గొప్ప; ఆనందము = సంతోషము; ఎలర్పన్ = చిగురించగా; చూచి = చూసి; నయనంబులన్ = కన్నులనుండి; రాలిన = రాలి పడిన; బాష్పముల్ = కన్నీటి బొట్లు; ధరన్ = నేలను; బిందువులు = బొట్లు; ఐ = అయ్యి; వెసన్ = శ్రీఘ్రమే; దొరగి = కలసి; పేర్చి = సమూహములై; సరస్వతిన్ = సరస్వతీనదిని; చుట్టి = చుట్టుకొని; పాటుటన్ = పారుటచేత; బిందుసరోవరంబు = బిందుసరోవరము; అనెడి = అను; పేరన్ = పేరుతో; తనర్చినన్ = ప్రసిద్ధికెక్కినట్టి; పుణ్యతీర్థమున్ = పుణ్యతీర్థమును.

భావము:

కర్దముని విష్ణువు దయతో చూచినప్పుడు, కర్దముని కన్నులనుండి రాలిన ఆనందబాష్ప బిందువులు నేలపై పడి, సరస్వతీ నది తనను చుట్టుకొని ప్రవహించునట్లుగా, బిందుసరోవరం ఏర్పడి ప్రసిద్ధమైన పుణ్యతీర్థమైనది. స్వాయంభువ మనువు తన కూమార్తెకు వరునికోసమై తిరుగుతూ, తన కన్నులముందర ఆ బిందుసరోవరాన్ని చూశాడు.

3-764-ఉ.

అందు దమాల సాల వకుళార్జున నింబ కదంబ పాటలీ

చందన నారికేళ ఘనసార శిరీష లవంగ లుంగ మా

కంద కుచందనక్రముక కంచన బిల్వ కపిత్థ మల్లికా

కుంద మధూక మంజులనికుంజములం దనరారి వెండియున్

టీకా:

అందున్ = దానిలో; తమాల = కానుగచెట్టు; సాల = మద్దిచెట్టు; వకుళ = పొగడచెట్టు; అర్జున = తెల్లమద్దిచెట్టు; నింబ = వేపచెట్టు; కదంబ = కడిమిచెట్టు; పాటలీ = కలిగొట్టిచెట్టు; చందన = గంధపుచెట్టు; నారికేళ = కొబ్బరిచెట్టు; ఘనసార = కర్పూరపుచెట్టు; శిరీష = దిరిసెనపువ్వుచెట్టు; లవంగ = లవంగతీగలు; లుంగ = పుల్లమాదీఫలచెట్టు; మాకంద = తియ్యమామిడిచెట్టు; కుచందన = ఎఱ్ఱగంధపుచెట్టు; క్రముక = పోకచెట్టు; కాంచన = సంపెంగచెట్టు; బిల్వ = మారేడుచెట్టు; కపిత్థ = వెలగచెట్టు; మల్లికా = మల్లెలు; కుంద = మొల్లలు; మధూక = ఇప్పచెట్టు; మంజుల = మనోహరమైన; నికుంజములన్ = పొదరిండ్లతో; తనరారి = విలసిల్లుతూ; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

అక్కడ కర్దముని తపోవనం ఉంది. ఆ ఆశ్రమ వాటిక కానుగచెట్లు, మద్దిచెట్లు, పొగడచెట్లు, తెల్లమద్దిచెట్లు, వేపచెట్లు, కడిమిచెట్లు, కలిగొట్టుచెట్లు, చందనవృక్షాలు, కొబ్బరిచెట్లు, కర్పూరవృక్షాలు, దిరిసెనచెట్లు, లవంగలతలు, మాదీఫలాల చెట్లు, తియ్యమామిడిచెట్లు, ఎఱ్ఱచందనం చెట్లు, పోకచెట్లు, సంపెంగచెట్లు, మారేడుచెట్లు, వెలగచెట్లు, మల్లెలు మొల్లలు అల్లుకొన్న చక్కని పొదరిండ్లు కలిగి విలసిల్లుతున్నది. ఇంకా...

3-765-క.

పరిపక్వఫలభరానత

తరుశాఖానికర నివసితస్ఫుట విహగో

త్కర బహుకోలాహలరవ

భ్రతదిగంతములు గలిగి భ్రవ్యం బగుచున్.

టీకా:

పరిపక్వ = బాగుగా పండిన; ఫల = పండ్ల యొక్క; భరా = బరువుచే; నత = వంగిన; తరు = వృక్షముల; శాఖా = కొమ్మల; నికర = సమూహములలో; నివసిత = నివసించుచున్న; స్ఫుట = వినబడుతున్న; విహగ = పక్షులచేత; ఉత్ = గట్టిగా; కర = చేయబడుతున్న; బహు = మిక్కిలి;

కోలాహల = కోలాహలము యొక్క; రవ = ధ్వనులచే; భరిత = నిండిన; దిక్ = దిక్కుల; అంతములు = చివరలు; కలిగి = కలిగి; భవ్యంబున్ = శుభకరము; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

బాగా పండిన పండ్ల బరువుతో క్రిందికి వంగిన చెట్ల కొమ్మలమీద నివసించే పక్షిమూకల కలకల ధ్వనులతో దిగంతాలు ప్రతిధ్వనిస్తూ ఆ ఆశ్రమం శుభకరంగా ఉంది.

3-766-క.

అతి నిశిత చంచు దళన

క్షత నిర్గత పక్వఫలరసాస్వాదన మో

దిత రాజశుక వచోర్థ

శ్రుతఘోషము సెలంగ శ్రవణసుఖదం బగుచున్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; నిశిత = వాడియైన; చంచు = ముక్కులతో; దళన = చీల్చబడిన; క్షత = పగుళ్ళ నుండి; నిర్గత = వెలువడుతున్న; పక్వ = పండిన; ఫల = పండ్ల యొక్క; రస = రసమును; ఆస్వాద = ఆసక్తిగా తీసుకొనుటచే; మోదిత = సంతోషిస్తున్న; రాజశుక = రాచిలుకల; వచన్ = పలుకులు; అర్థ = స్ఫుస్ఫురిస్తున్న; శ్రుత = వేద; ఘోషమున్ = శబ్దములు; చెలంగ = చెలరేగగా; శ్రవణ = చెవులకు; సుఖదంబు = సుఖప్రదము; అగుచున్ = అవుతుండగా.

భావము:

పండిన పండ్లను మిక్కిలి వాడిగా ఉన్న తమ ముక్కులతో పొడిచి, ఆ సందులనుండి స్రవిస్తూ ఉన్న ఫలరసాన్ని త్రాగి, రామచిలుకలు సంతోషంతో చేస్తున్న అర్థవంతాలైన వేదగానాలు వీనులవిందు చేస్తున్నాయి.

3-767-క.

లలితసహకారపల్లవ

క్రలితాస్వాదన కషాయకంఠ విరాజ

త్యలకంఠ పంచమస్వర

క్రలనాదము లుల్లసిల్లఁ రడురమ్యములై.

టీకా:

లలిత = సుకుమారమైన; సహకార = మామిడి చెట్ల; పల్లవన్ = చిగుళ్ళను; కలిత = మనోహరమైన;
ఆస్వాదన = అసక్తితో తినుటవలన; కషాయ = పదునెక్కిన; కంఠ = గొంతులతో; విరాజత్ =
విరాజిల్లుతున్న; కలకంఠ = కోయిలల {కలకంఠ - కల (చక్కని), కంఠ, (కంఠములు గలది), కోయిల};
పంచమస్వర = పంచమస్వరములో; కల = మనోహరమైన; నాదములన్ = నాదములతో; ఉల్లసిల్ల =
సంతోషించగ; కడు = మిక్కిలి; రమ్యములు = సొగసైనవి; ఐ = అయ్యి.

భావము:

లేత తియ్య మామిడి చిగుళ్ళను తినడం వల్ల వగరెక్కి పొగరెక్కిన కోయిలలు పంచమస్వరంతో
మధురంగా కూస్తున్నాయి.

3-768-క.

అతుల తమాల మహీజ

ప్రతతిక్షణజాత జలదప్రశంకాంగీ

కృత తాండవఖేలన విల

సితపింఛవిభాసమాన శిఖి సేవ్యంబై.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; తమాల = కానుగ; మహీజ = చెట్ల; ప్రతతి = సమూహ; క్షణత్ = చూచుటచే; జాత
= కలగిన; జలద = మేఘములని; పరిశంక = గట్టి సందేహమును; అంగీకృత = ఒప్పుకొన్న; తాండవ

= నృత్య; ఖేలన = క్రీడలో; విలసిత = విలాసములు కల; పింఛ = పింఛములతో; విభాసమాన = ప్రకాశిస్తున్నటువంటి; శిఖి = నెమళ్లచే; సేవ్యంబున్ = కొలవబడుతున్నది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అక్కడి సాటిలేని తమాలవృక్షాలను చూచి మేఘాలని భ్రాంతిపడి నెమళ్ళు ఉల్లాసంతో ఒళ్ళు మరచి పురులు విప్పి చూడముచ్చటగా ఆడుతున్నాయి.

3-769-క.

కా~~రం~~డవ జలకుక్కుట

~~సా~~రస బక చక్రవాక ~~ప~~ట్పద హంసాం

భో~~రు~~హ కైరవ నవక

~~ల్లార~~ విరాజిత సరోరు~~హ~~కర యుతమై.

టీకా:

కారండవ = నీటిపక్షులు; జలకుక్కుట = నీటికోళ్ళు; సారస = బెగ్గురుపక్షులు; బక = కొంగలు; చక్రవాక = చక్రవాక పక్షులు; పట్పద = తుమ్మెదలు; హంస = హంసలు; అంభోరుహ = తామరపువ్వులు; కైరవ = కలువపువ్వులు; నవ = లేత; కల్లార = తెల్లకలువ పువ్వులతో; విరాజిత = విరాజిల్లుతున్న; సరోరుహ = పద్మముల; ఆకర = సమూహములతో; యుతము = కూడినది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నీటి పక్షులతో, నీటికోళ్ళతో, బెగ్గురు పక్షులతో, కొంగలతో, చక్రవాకాలతో, తుమ్మెదలతో, కలహంసలతో, కమలాలతో, తెల్ల కలువలతో, ఎఱ్ఱ కలువలతో విరాజిల్లే సరోవరాలు ఉన్నాయి.

3-770-క.

క~~రి~~ పుండరీక వృక కా

~~ప~~ర శశ భల్లూక హరిణ ~~చ~~మరీ హరి సూ

కఠ ఖడ్గ గవయ వలిముఖ

శరభప్రముఖోగ్ర వన్యస్తాశ్రయ మై.

టీకా:

కరి = ఏనుగులు; పుండరీక = పెద్దపులులు; వృక = తోడేళ్ళు; కాసర = అడవిదున్నలు; శశ = కుందేళ్ళు; భల్లూక = ఎలుగుబంట్లు; హరిణ = లేళ్ళు; చమరీ = చమరీమృగములు; హరి = సింహములు; సూకర = అడవిపందులు; ఖడ్గ = ఖడ్గ మృగములు; గవయ = దుప్పలు; వలిముఖి = కోతులు; శరభ = శరభమృగములు; ప్రముఖ = మొదలగు; వన్య = అడవి; స్తా = జంతువులకు; ఆశ్రయము = నివాసము; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఏనుగులు, పెద్దపులులు, తోడేళ్ళు, అడవిదున్నలు, కుందేళ్ళు, ఎలుగుబంట్లు, లేళ్ళు, చమరీమృగాలు, సింహాలు, వరాహాలు, ఖడ్గమృగాలు, దుప్పలు, కోతులు, శరభాలు మొదలైన అడవి మృగాలు సంచరిస్తున్నాయి.

3-771-వ.

ఒప్పు నప్పరమ తాపసోత్తముని యాశ్రమంబుఁ గనుంగొని మిత పరిజనంబులతోడం జొచ్చి; అందు.

టీకా:

ఒప్పు = చక్కగా ఉన్న; ఆ = ఆ; పరమ = అత్యుత్తమ; తాపస = తాపసులలో; ఉత్తముని = ఉత్తముని; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; కనుంగొని = చూసి; మిత = కొద్దిమంది; పరిజనంబులు = సేవకులు; తోడన్ = తోటి; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందు = దానిలో.

భావము:

అటువంటి కర్దమ మునీంద్రుని తపోవనాన్ని దర్శించి స్వాయంభువ మనువు పరిమిత
పరివారంతో ఆశ్రమంలోనికి ప్రవేశించి, అక్కడ...

3-772-సీ.

అంచితబ్రహ్మచర్యవ్రతయోగ్యమై-

విలసిల్లు ఘనతపోవృత్తిచేత

దేహంబు రుచిర సందీప్తమై చెలువొందఁ-

గడుఁ గృశీభూతాత్మ కాయుఁ డయ్యు

నలినోదరాలాపనవసుధాపూరంబు-

శ్రోత్రాంజలులఁ ద్రావి చొక్కి యున్న

కతనఁ గృశీభూతకాయుండు గాక జ-

టావల్కలాజిన శ్రీవెలుంగఁ

3-772.1-తే.

గమలపత్రవిశాలనేత్రములు దనర

నలిన సంస్కార సంచితానర్థనూత్న

రత్నమును బోలి యున్న కర్ణమునిఁ జాచి

భక్తి నమ్మను వెఱఁగెఁ దత్పాదములకు.

టీకా:

అంచిత = చక్కటి; బ్రహ్మచర్య = బ్రహ్మచర్యమును; వ్రత = పాటించుటకు; యోగ్యము = తగినట్టిది; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లు = అతిశయించుచున్న; ఘన = గొప్ప; తపస్ = తాపస; వృత్తి = విధానముల; చేత = వలన; దేహంబున్ = శరీరము; రుచిర = కాంతితో; సందీప్తము = బాగా ప్రకాశిస్తున్నది; ఐ = అయ్యి; చెలువొందన్ = అందగించగా; కడు = మిక్కిలి; కృశీభూత = చిక్కిపోయిన; ఆత్మ = స్వంత; కాయుడు = శరీరముకలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; నలినోదారు = గోవిందుని (నలినోదరుడు -

నలినము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు; ఆలాప = కీర్తనలు అను; నవ = కొత్త; సుధా = అమృతపు; పూరంబున్ = ప్రవాహమును; శ్రోత్రా = చెవులు అను; అంజలులన్ = దోసిళ్ళతో; త్రావి = తాగి; చొక్కి = పరవశించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కతన = కారణముచే; కృశీభూత = నీరసించిన; కాయుండు = శరీరము కలవాడు; కాక = కాకుండగ; జటా = జటలు; వల్కల = నారబట్టలు; అజిన = చర్మములు అను; శ్రీ = సంపదలు; వెలుంగన్ = ప్రకాశించగ; కమల = కలువ; పత్ర = రేకుల వంటి; విశాల = విశాలమైన; నేత్రములు = కన్నులు; తనరన్ = ఒప్పియుండగ; నలి = యోగ్యమైన; అసంస్కార = సానపెట్టకనే; సంచిత = సంపాదించిన; అనర్థ = వెలకట్టలేని; నూత్న = కొత్త; రత్నమునున్ = రత్నమును; పోలి = పోలి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కర్ణమునిన్ = కర్ణముని; చూచి = చూసి; భక్తిన్ = భక్తితో; ఆ = ఆ; మనువు = మనువు; ఎఱగెన్ = నమస్కరించెను; తత్ = అతని; పాదముల = పాదముల; కున్ = కు.

భావము:

పవిత్రమైన బ్రహ్మచర్య వ్రతానికి తగిన తపోవ్యాపారం చేత చక్కగా ప్రకాశిస్తున్న కర్ణముని శరీరం మిక్కిలి చిక్కిపోయినప్పటికీ విష్ణు సంకీర్తనం అనే అమృతరసాన్ని దొన్నెలవంటి చెవులతో త్రాగి ఉండడం వల్ల కృశించినట్లుగా కనిపించడం లేదు. జడలూ, నారచీరలూ, జింక చర్మమూ ధరించి తామరరేకులవంటి విశాలమైన నేత్రాలతో ఒప్పుతూ సానబట్టని వెలకట్టరాని వినూత్న రత్నంలా వెలుగుతున్నాడు. అటువంటి కర్ణముని చూచి స్వాయంభువ మనువు భక్తిభావంతో ఆయన పాదాలకు నమస్కరించాడు.

3-773-వ.

ఇట్లు వందనంబు గావించినం గర్దముండు దన గృహంబునకు విందై చనుదెంచిన యమ్మనువు నాదరించి; యర్హ్యపాద్యాది విధులం బరితుష్టునిం గావించి; పూర్వోక్తంబైన భగవదాదేశంబు సంస్కరించి స్వాయంభువున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వందనంబున్ = నమస్కారము; గావించినన్ = చేయగా; కర్ణముండు = కర్ణముడు; తన = తన యొక్క; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; విందు = భోజనమును; ఐ = కై;

చనుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; మనువున్ = మనువును; ఆదరించి = ఆదరించి; అర్ఘ్య = చేతులు
 కడుగుకొను నీరు; పాద్య = పాదములను కడుగుకొనుటకు నీరు ఇచ్చటలు అను; విధులను =
 పనులతో; పరితుష్టునిన్ = సంతuష్టుడిని; కావించి = చేసి; పూర్వ = ముందుగ; ఉక్తంబున్ =
 చెప్పబడినది; ఐన = అయిన; భగవత్ = భగవంతుని; ఆదేశంబున్ = ఆజ్ఞను; సంస్మరించి =
 గుర్తుచేసుకొని; స్వామంభువున్ = స్వామంభువుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియెన్ =
 పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా నమస్కరించగా కర్దముడు స్వామంభువ మనువును తన ఇంటికి వచ్చిన అతిథిగా
 భావించి అర్ఘ్యపాద్యాలతో తృప్తి పరచి, భగవంతుని ఆదేశాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని అతనితో ఇలా
 అన్నాడు.

3-774-నీ.

వరగుణాకర! భగవద్భక్తి యుక్తుడ-

వైన త్వదీయ పర్యటన మెల్ల

శిష్టపరిగ్రహదుష్టనిగ్రహముల-

కొఱకుఁ గదా పుణ్యపురుష! మఱియు

వనజహితాహిత వహ్నిసమీర వై-

వస్వత వార్ధిప వాసవాత్మ

కుండవు హరిస్వరూపుడ వైన నీకును-

మానితభక్తి నమస్కరింతు

3-774.1-తే.

వనఘ! నీ వెప్పుడేనేమి యఖిలలోక

జైత్ర మగు హేమమణిమయ స్కందనంబు

నెక్కి కోదండపాణివై యిధ సైన్య

పదవిఘట్టనచే భూమిభ్రాగ మగల.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; గుణ = గుణములకు; ఆకర = నివాసమైనవాడ; భగవత్ = భగవంతునిఎడల; భక్తి = భక్తి; యుక్తుడవు = కలిగినవాడవు; ఐన = అయినట్టి; త్వదీయ = నీ యొక్క; పర్యటనము = ప్రయాణములు చేయుట; ఎల్లన్ = అంతయు; శిష్ట = మంచివారిని; పరిగ్రహ = ఆదరించుట; దుష్ట = చెడ్డవారిని; నిగ్రహముల = శిక్షించుట; కొఱకున్ = కోసమై; కదా = కదా; పుణ్యపురుష = పుణ్యాత్ముడా; మఱియున్ = ఇంకను; వనజహితాహిత = సూర్యచంద్రులు {వనజహితాహితులు - వనజ (పద్మము)నకు హిత (ఇష్టుడు, సూర్యుడు) అహిత (అయిష్టుడు, చంద్రుడు)}; వహ్ని = అగ్నిహోత్రుడు; సమీర = వాయుదేవుడు; వైవస్వత = యముడు; వార్ధిప = వరుణుడు {వార్ధిపుడు - వార్ధి (సముద్రము)నకు ప్రభువు, వరుణుడు}; వాసవ = ఇంద్రుల యొక్క; ఆత్మకుండవు = అంశలు కలవాడవు; హరి = మహావిష్ణువు యొక్క; స్వరూపుడవు = రూపమైనవాడవు; ఐన = అయినట్టి; నీకున్ = నీకు; మానిత = మన్ననపూర్వక; భక్తీన్ = భక్తితో; నమస్కరింతున్ = నమస్కారము చేసెదను; అనఘ = పుణ్యుడా; నీవు = నీవు; ఎప్పుడేనేమి = ఎప్పుడైతే; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములను; జైత్రము = జయించునది; అగు = అయిన; హేమ = బంగారము; మణి = మణులతో; మయ = నిండిన; స్యందనంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; కోదండ = విల్లును; పాణి = చేతబట్టినవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధమైన; సైన్య = సైన్యము యొక్క; పద = అడుగుల; ఘట్టన = తాకిడి; చేన్ = చేత; భూమి = భూమి యొక్క; భాగము = భాగము; అగలన్ = అదురునట్లు.

భావము:

ఉత్తమ గుణాలకు స్థానమైన రాజా! భగవద్భక్తుడవైన నీవు దుర్జనులను శిక్షించడానికి, సజ్జనులను రక్షించడానికి లోకంలో పర్యటిస్తూ ఉంటావు. ఓ పుణ్యపురుషా! నీవు సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్ని, వాయువు, యముడు, వరుణుడు, ఇంద్రుల అంశలు కలవాడవు. విష్ణుస్వరూపుడవు. అటువంటి నీకు నేను పరమభక్తితో నమస్కరిస్తున్నాను. నీవు ఎల్లప్పుడూ సమస్త లోకాలలో విజయాన్ని సంపాదించే మణులు పొదిగిన బంగారు రథమెక్కి, విల్లు ధరించి, వీర సైనికుల పదఘట్టనలతో భూమి దద్దరిల్లగా జైత్రయాత్ర సాగిస్తుంటావు.

తరణిం బోలెఁ జరింపకున్న ఘననిద్రంబొంది యెందేని భూ

వర! పద్మోదరకల్పితంబు లగు నీ వర్ణాశ్రమోదార వి

ప్థర పాథోనిధిసేతుభూతమహిమాచారక్రియల్ తప్పి సం

క్రమై చోరభయంబునన్ నిఖిల లోకంబుల్ నశించుం జమీ."

టీకా:

తరణిన్ = సూర్యుని; పోలెన్ = వలె; చరింపక = తిరుగకుండగ; ఉన్నన్ = ఉన్నచో; ఘన = గాఢమైన; నిద్రన్ = నిద్రను; పొంది = పొంది; ఎందేనిన్ = ఎక్కడైననూ; భూవర = రాజా {భూవరుడు - భూమికి వరుడు (ప్రభువు), రాజు}; పద్మోదరు = బ్రహ్మదేవునిచే; కల్పితంబులున్ = సృష్టించబడినవి; అగు = అయిన; ఈ = ఈ; వర్ణా = వర్ణముల ధర్మములు {వర్ణములు - చాతుర్వర్ణములు, 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర వర్ణములు}; ఆశ్రమ = ఆశ్రమ ధర్మములు అను {ఆశ్రమములు - చతురాశ్రమములు, 1బ్రహ్మచర్యము 2గార్హస్థ్యము 3వానప్రస్థము 4సన్న్యాసము}; ఉదార = మహా; విస్తార = విస్తారమైన; పాథోనిధి = సముద్రమునకు {పాథోనిధి - పాథన్ (జలము)నకు నిధి (ఆవాసము) వంటిది, సముద్రము}; సేతు = ఆనకట్ట; భూత = వంటి; మహిమ = గొప్ప; ఆచార = ఆచారముల {ఆచారములు - విధినిషేధములు}; క్రియల్ = విధానములు; తప్పి = తప్పిపోయి; సంకరము = కలుషితము; ఐ = అయ్యి; చోర = దొంగల; భయంబునన్ = భయముతో; నిఖిల = సమస్తమైన; లోకంబుల్ = లోకములును; నశించున్ = నాశనమైపోవును; చుమీ = సుమీ.

భావము:

ఓ రాజా! నీవు ఈ జగత్తులో సూర్యునివలె సంచరించకపోతే ఈ లోకాలన్నీ నిద్రలో మునిగి, బ్రహ్మచే కల్పించబడిన వర్ణాశ్రమాలు అనే సముద్రం అల్లకల్లోలమై, సేతువువంటి సదాచార సంపద సంకరమై పోతుంది. జాతి సాంకర్యం ఏర్పడి దొంగల భయంవల్ల లోకాలన్నీ నశించిపోతాయి.

3-776-వ.

అని పలికి "భవదాగమనంబునకు నిమిత్తం బెయ్యది"యనవుడు సమాహిత సకలనిత్యకర్మానుష్ఠానుండైన మునీంద్రునకు స్వాయంభువుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; భవత్ = నీ యొక్క; ఆగమనంబున్ = రాక; కున్ = కు; నిమిత్తంబున్ = కారణము; ఎయ్యది = ఏది; అనవుడు = అని అడుగగా; సమాహిత = చక్కగా చేయబడిన; సకల = సమస్తమైన; నిత్య = ప్రతిదినము చేయవలసిన; కర్మ = కర్మ, పని; అనుష్ఠానుండు = ఆచరించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; ముని = మునులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని; కున్ = కి; స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

అని చెప్పి "నీ రాకకు కారణం ఏమిటి?" అని అడుగగా, నిత్యకర్మానుష్ఠాలు నిర్వర్తించిన కర్తవ్య ప్రజాపతితో స్వాయంభువ మనువు ఇలా అన్నాడు.

3-777-క.

"సరసిజగర్భుడు దనచే

విరచిత మైనట్టి వేదవితతుల నెల్లన్

ధర వెలయించుటకై బుధ

వర మిమ్ముం దన ముఖంబువలన సృజించెన్.

టీకా:

సరసిజగర్భుడు = బ్రహ్మదేవుడు (సరసిజగర్భుడు, సరసిజము (పద్మము) గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); తన = తన; చేన్ = చేత; విరచితము = చక్కగ వ్రాయబడినది; ఐనట్టి = అయినట్టి; వేద = వేదముల; వితతులన్ = సమాహములను; ఎల్లన్ = సమస్తమును; ధరన్ = భూమిపై; వెలయించుట = స్థాపించుట; కై = కోసమై; బుధ = జ్ఞానులలో; వర = శ్రేష్ఠుడా; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; తన = తన యొక్క; ముఖంబు = ముఖము; వలనన్ = వలన; సృజించెన్ = సృష్టించెను.

భావము:

"ఓ మునివరేణ్యా! బ్రహ్మ తాను రచించిన వేదాల నన్నింటినీ ఈ భూమిమీద వెలయించడానికి మిమ్ములను తన ముఖంనుండి సృష్టించాడు.

3-778-క.

దురితస్వరూప పాట

చ్చరపీడం బొందకుండ సకలక్షోణిం

బరిపాలించుటకై మము

నరవిందభవుండు భుజము లందు సృజించెన్.

టీకా:

దురిత = పాపము యొక్క; స్వరూప = రూపము కలవారైన; పాటచ్చర = బందిపోటుదొంగల వలన;
పీడన్ = బాధను; పొందకుండన్ = పొందకుండా; సకల = సమస్తమైన; క్షోణిన్ = భూమిని;
పరిపాలించుట = చక్కగా పాలించుట; కై = కోసమై; మమున్ = మమ్ములను; అరవిందసంభవుండు
= బ్రహ్మదేవుడు {అరవింద సంభవుడు - అరవిందము (పద్మము)న సంభవుడు (పుట్టినవాడు),
బ్రహ్మదేవుడు}; భుజముల = భుజముల; అందున్ = అందు; సృజించెన్ = సృష్టించెను.

భావము:

దుర్మార్గులైన దొంగల బాధలను పొందకుండా సమస్త భూమిని పాలించడానికి బ్రహ్మ తన
భుజాలనుండి మమ్మల్ని సృష్టించాడు.

3-779-క.

నెఱి నట్టి జలజభవునకుఁ

గ్రర మంతఃకరణ గాత్రములై వరుసం

బరగిన బ్రహ్మక్షత్రము

లరయ రమాధీశ్వరునకు నవనీయంబుల్.

టీకా:

నెటిన్ = చక్కగా; అట్టి = అటువంటి; జలజభవున్ = బ్రహ్మదేవుని {జలజ భవుడు - జలజము (పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; కున్ = కి; కరము = మిక్కిలి; అంతఃకరణ = మనసును; గాత్రకములు = శరీరమును; ఐ = అయ్యి; వరుసన్ = వరుసగా; పరగినన్ = ప్రసిద్ధకెక్కిన; బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణ; క్షత్రముల్ = క్షత్రియములు; అరయన్ = తరచిచూసిన; రమాధీశ్వరున్ = విష్ణుమూర్తి {రమాధీశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి అధీశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు}; కున్ = కి; అవనీయంబుల్ = రక్షింపదగినవి.

భావము:

ఆ బ్రహ్మకు బ్రాహ్మణజాతి అంతఃకరణంగా, క్షత్రియజాతి శరీరంగా ఒప్పుతున్నవి. ఈ రెండూ విష్ణుదేవునిచేత తప్పక రక్షింపవలసినవి.

3-780-వ.

కావున; హరిస్వరూపుండవై దుర్జనదుర్దర్శనుండ వయిన నినుం గనుట మదీయ భాగ్యంబున సిద్ధించె; భవత్పాదకంజ కింజల్కపుంజరంజితం బైన మదీయ మస్తకంబును దావక వచనసుధాపూరితంబు లైన శ్రవణంబులును మంగళకరత్వంబున సాఫల్యంబునుం బొందె; నేను కృతార్థుండ నైతి; దుహితృస్నేహదుఃఖ పరిక్లిన్నాంతఃకరణుండ నై సకలదేశ భ్రమణ ఖిన్నుండ నైన నా విన్నపం బవధరింపు;"మని యిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; స్వరూపుండవు = స్వరూపమైనవాడవు; ఐ = అయ్యి; దుర్జన = చెడ్డవారికి; దుర్దర్శనుండవు = చూచుటకు శక్యము కానివాడవు; అయిన = అయినట్టి; నినున్ = నిన్ను; కనుట = చూచుట; మదీయ = నా యొక్క; భాగ్యంబునన్ = అదృష్టము వలన; సిద్ధించెన్ = సంభవించినది; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; కంజ = పద్మముల {కంజము - కం (నీరు) యందు జము (పుట్టినది), పద్మము}; కింజల్క = కేసరముల; పుంజ = గుత్తులచేత; రంజితంబున్ = ప్రకాశింపచేయబడినవి; అయిన = అయినట్టి; మదీయ = నా యొక్క;

మస్తకంబునున్ = శిరస్సును; తావక = నీ యొక్క; వచన = పలుకులు అను; సుధా = అమృతముచే;
 పూరితంబులు = నిండినవి; ఐన = అయినట్టి; శ్రవణంబులును = చెవులును; మంగళ =
 శుభములను; కరత్వంబునన్ = కలిగించుటచే; సాఫల్యంబునున్ = సఫలతను; పొందెన్ =
 పొందెను; నేను = నేను; కృతార్థుండను = కృతార్థుడను (కృతార్థుడు - పూర్తిచేసిన అర్థములు
 (వలసినవి) కలవాడు); ఐతిన్ = అయితిని; దుహితృ = పుత్రిక యందలి; స్నేహ = వాత్సల్యము వలన;
 దుఃఖ = దుఃఖముతో; పరిక్లిన్న = మిక్కిలి బాధపడుతున్న; అంతఃకరణుండను = మనసు
 కలవాడను; ఐ = అయ్యి; సకల = సమస్తమైన; దేశ = దేశములను; భ్రమణ = తిరుగుటచే;
 ఖిన్నుండను = అలసినవాడను; ఐన = అయినట్టి; నా = నా యొక్క; విన్నపంబున్ = విజ్ఞాపనను;
 అవధరింపము = ఆలకింపుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

విష్ణుస్వరూపుడవూ, దుష్టులకు చూడరానివాడవూ అయిన నీ దర్శనం నా అదృష్టం వల్ల
 లభించింది. నీ పాద పద్మాలలోని కేసరాల వల్ల ఎఱ్ఱబడిన నా శిరస్సూ, నీ మాటలు అనే
 అమృతంతో నిండిన నా చెవులూ సకల శుభాలకు స్థానాలై సఫలత్వాన్ని పొందాయి. నేను
 ధన్యుడ నయ్యాను. కుమార్తెపై గల వాత్సల్యం వల్ల మనస్సులో ఆందోళనపడుతూ, సమస్త దేశాలు
 తిరిగి అలసిపోయాను. నా విన్నపాన్ని ఆలకించు" అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-781-మ.

"**వ**రయోగీశ్వర! దేవహతాతి యను నీ **వా**మాక్షి మత్పుత్రి దా
వరలావణ్య గుణాఢ్యులన్ వినియు నె**వ్వా**రిన్ మదిం గోర కా
తురయై నారదు పంపునన్ మిము వరిం**తు**న్నంచు నేతెంచె నీ
తరుణీభిక్షు బరిగ్రహింపుము శుభో**దా**తక్రియాలోలతన్.

టీకా:

వర = ఉత్తమమైన; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠమైనవాడు; దేవహతాతి = దేవహతాతి; అనున్
 = అనెడి; ఈ = ఈ; వామాక్షి = చక్కని కన్నులు ఉన్నామె; మత్ = నా యొక్క; పుత్రి = పుత్రిక; తాన్ =
 ఆమె, తాను; వర = ఉత్తమమైన; లావణ్య = లావణ్యము; గుణ = గుణములు అను; ఆఢ్యులన్ =

సంపదలు కలవారిని; వినియున్ = విన్నప్పటికిని; ఎవ్వరినిన్ = ఎవరినీ; మదిన్ = మనసున; కోరక
 = కోరుకోకుండ; ఆతుర = ఆతృత కలామె; ఐ = అయ్యి; నారదున్ = నారదుని యొక్క; పంపునన్ =
 ఆజ్ఞానుసారము; మిమున్ = మిమ్ములను; వరింతున్ = పెండ్లాడెదను; అని = అని; అంచున్ =
 అంటూ; ఏతెంచెన్ = వచ్చినది; ఈ = ఈ; తరుణీ = స్త్రీ అను {తరుణి - తరుణ (తగిన) వయసున
 ఉన్న స్త్రీ}; భిక్షన్ = భిక్షను; పరిగ్రహింపుము = స్వీకరింపుము; శుభ = శుభకరమైన; ఉదాత్త = గొప్ప;
 క్రియా = పనులందు; లోలతన్ = ఆసక్తితో.

భావము:

"ఓ మహాయోగీశ్వరా! దేవహూతి అనే ఈ కన్యక నా కూతురు. ఈమె లోకంలో మిక్కిలి
 సౌందర్యవంతులైన పురుషులను ఎవ్వరినీ వరించడానికి ఇష్టపడక, చింతాక్రాంతురాలై, నారద
 మహర్షి వల్ల నీ రూపగుణాలను విని నిన్నే వివాహమాడాలని వచ్చింది. అందుకని నీవు ఈ
 శుభకార్యానికి అంగీకరించి నా కుమార్తెను స్వీకరించు.

3-782-క.

అమలినగృహమేధిక క

కర్మములకు ననురూపగుణ విరాజితశీల

క్రమములఁ దనరిన తరుణిం

ప్రమదమున వరింపు మయ్య భవ్యచరిత్రా!

టీకా:

అమలిన = స్వచ్ఛమైన; గృహము = ఇంటి పనులు; మేధిక = పశుపాలన; కర్మములన్ = పనుల;
 కున్ = కు; అనురూప = అనుకూలమైన; గుణ = గుణములతో; విరాజిత = ప్రకాశించునట్టి; శీల =
 నడవడిక; క్రమము = క్రమశిక్షణలతో; తనరిన = పెరిగిన; తరుణిన్ = తగిన వయసు స్త్రీని;
 ప్రమదంబునన్ = సంతోషముతో; వరింపుము = పెండ్లిచేసుకొనుము; భవ్య = పుణ్య; చరిత్రా =
 నడవడిక కలవాడ.

భావము:

పవిత్రచరిత్రా! శుద్ధమైన గృహస్థాశ్రమ కృత్యాలను నిత్యం నిర్వహించడానికి అనురూపమైన గుణమూ, శీలమూ కల ఈ కాంతను సంతోషంతో అర్ధాంగిగా అంగీకరించు.

3-783-క.

అనఘ! విరక్తుల కైనం

దనయంత లభించు సౌఖ్యతతి వర్జింపం

జనదట కాముకులకు న

బ్బిన మానుదురే? లభించు ప్రియసౌఖ్యంబుల్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; విరక్తుల్ = వైరాగ్యము చెందినవారి; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినను; తనయంతన్ = తనంతతనే; లభించు = దొరకు; సౌఖ్య = సుఖముల; తతిన్ = సమూహములను; వర్జింపన్ = వదలుట; చనదు = తగదు; అట = అట; కాముకుల్ = కోరిక కలవారి; కున్ = కి; అబ్బిన = లభించిన; మానుదురే = వదలుదురా ఏమి; లభించు = దొరకిన; ప్రియ = ఇష్టమైన; సౌఖ్యముల్ = సుఖప్రదములను.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! ఎంతటి విరక్తులకైనా అయాచితంగా తమంత తామే లభించిన సౌఖ్యాలను వదలకూడదని అన్నారు కదా! అటువంటప్పుడు కోరుకున్నవాళ్ళు అనుకోకుండా లభించిన ఇష్టమైన సుఖాలను మానుకుంటారా?

3-784-క.

వినుము ఫలారంభుఁడు గృప

ఋని నడిగినఁ దన యశంబునుందగు మానం

బును జెడుఁ గావునఁ దగ నీ

వెనయ వివాహచ్చుఁ దగులు టిఱిఁగి యిచటికిన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఫల = ఫలితమునకై; ఆరంభుడు = యత్నిస్తున్నవాడు; కృపణునిన్ = దీనునిన్;
అడిగినన్ = అడిగినచో; తన = తన యొక్క; యశంబునున్ = కీర్తి; తగున్ = తగ్గిపోవును;
మానంబునున్ = గౌరవము కూడ; చెడున్ = చెడిపోవును; కావునన్ = అందుచేత; తగన్ =
అవశ్యము; నీవు = నీవు; ఎనయన్ = సరిగ; వివాహ = పెండ్లాడు; ఇచ్చన్ = కోరిక యందు; తగులుట
= చిక్కుట; ఎఱిగి = తెలిసి; ఇచటికిన్ = ఇక్కడికి.

భావము:

ఇంకా విను. ఫలితం పొందడం కోసం ఒక పని చేయడానికి పూనుకొన్నవాడు లోభిని అడిగితే ఆ
పని చెడడమే కాక, గౌరవానికి భంగం కూడ వాటిల్లుతుంది. నీవు వివాహం చేసుకోవాలనే
కోరికతో ఉన్నావని తెలిసికొని ఇక్కడికి...

3-785-క.

చనుదెంచితి మస్మత్పా

ర్థనఁ గైకొని మత్తనూజఁ దగ వరియింపుం"

డన ముని స్వామ్యంభువునిం

గనుఁగొని మరలంగ బలికెఁ గడు మోదమునన్.

టీకా:

చనుదెంచితిమి = వచ్చితిమి; అస్మత్ = మా యొక్క; ప్రార్థనన్ = విన్నపమును; కైకొని = అంగీకరించి;
మత్ = నా యొక్క; తనూజన్ = పుత్రికను; తగన్ = శ్రీఘ్రమే; వరియింపుడు = పెండ్లాడండి; అనన్ =
అనగా; ముని = ముని; స్వామ్యంభువునిన్ = స్వామ్యంభువుని; కనుగొని = చూసి; మరలంగన్ =
మారు; పలికెన్ = పలికెను; కడు = మిక్కిలి; మోదమునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

వచ్చాను. నా విన్నపాన్ని మన్నించి నా కుమార్తెను వరించు" అని చెప్పిన స్వామ్యంభువ
మనువును చూచి కర్ణముడు సంతోషంతో ఇలా అన్నాడు.

3-786-సీ.

"అనఘ! నీచేత ననన్యదత్తముగఁ బ్ర-

తిష్ఠితంబైన యీ తీవబోడి

కమనీయరూపరేఖావిలాసంబుల-

మానితలక్ష్మీసమాన యగుచు

నొకనాఁటి రాత్రి యం దుడురాజచంద్రికా-

ధ్రువళిత నిజ సౌధతలము నందు

మహిత హిరణ్మయ మంజీర శోభిత-

చరణ యై నిజ సఖీ సహిత యగుచుఁ

3-786.1-తే.

గండుకక్రీడఁ జరియింప గగన మందు

వరవిమానస్థుఁ డగుచు విశ్రావసుండు

నాఁగఁ దనరిన గంధర్వనాయకుండు

తరుణిఁ జూచి విమోహియై ధ్రుణిఁ బడియె.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; అనన్యదత్తమునగన్ = ఇతరులకిచ్చినది కాదని

{అనన్యదత్తము - అన్యదత్తము (ఇతరులకిచ్చినది) కానిది}; ప్రతిష్ఠింపబడినది = స్థిరీకరింపబడినది;

ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; తీవబోడిన్ = అందగత్తెను {తీవబోడి - పూలతీగ వంటి దేహము కలామె,

అందగత్తె}; కమనీయ = మనోహరమైన; రూప = అందము; రేఖ = చందము; విలాసంబులన్ =

విలాసములతో; మానిత = గౌరవింపతగిన; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవితో; సమాన = సమానురాలు; అగుచున్

= అవుతూ; ఒక = ఒక; నాటి = దినము; రాత్రి = రాత్రి; అందున్ = అందు; ఉడురాజు = చంద్రుని;
 చంద్రికా = వెన్నెలలో; ధవళిత = తెల్లనైన; నిజ = తన యొక్క; సౌధ = మేడ; తలమునన్ = మీది
 స్థలము; అందున్ = అందు; మహిత = గొప్ప; హిరణ్మయ = బంగారపు; మంజీర = గజ్జలపట్టితో;
 శోభిత = సొగసైన; చరణ = పాదములుకలది; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; సఖీ = స్నేహితురాళ్లతో;
 సహిత = కూడినది; అగుచున్ = అవుతూ; కందుక = బంతి; క్రీడన్ = ఆట; చరియింపన్ =
 ఆడుతుండగా;

గగనము = ఆకాశము; అందున్ = అందు; వర = ఉత్తమ; విమానస్థుండు = విమానమున
 ఉన్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; విశ్వావసుండు = విశ్వావసుడు; నాగన్ = అనబడెడి; తనరిన =
 అతిశయించిన; గంధర్వ = గంధర్వుల; నాయకుండు = నాయకుడు; తరుణిన్ = (ఈ) స్త్రీని; చూచి =
 చూసి; విమోహి = బాగుగా మోహమునపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ధరణిన్ = భూమిపైన; పడియెన్
 = పడిపోయెను.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్మా! అన్యులను కాదని నాకోసం తీసుకొని వచ్చిన ఈ లతాంగి అందచందాలలో
 మహాలక్ష్మితో సమానురాలై ఒకనాటి రాత్రి చంద్రుని వెన్నెలతో మెరుస్తున్న తన మేడపై పాదాలకు
 బంగారు అందెలు అలంకరించుకొని చెలికత్తెలతో ఆడుకొంటుండగా ఆకాశంలో విమానంలో
 వెళ్తున్న విశ్వావసుడనే గంధర్వరాజు ఈమెను చూచి మోహంతో తూలి నేలపైన పడ్డాడు.

3-787-తే.

పుండరీకాక్షు నెఱుగని పురుషపశువు
 లీ తలోదరిఁ బొడగాన రేమిసెప్ప
 నట్టి కొమరాలు భాగ్యోదయమునఁ దాన
 వచ్చి కామింప నొల్లనివాఁడు గలఁడె.

టీకా:

పుండరీకాక్షునిన్ = హరిని {పుండరీ కాక్షుడు - పుండరీకముల వంటి కన్నులు కలవాడు}; ఎఱుగని
 = తెలియని; పురుష = నరులలో; పశువులు = జంతువుల వంటి వారు; ఈ = ఈ; తలోదరిన్ = స్త్రీని

{తలోదరి - తల (శిరోజములు) ఉదారముగ (అధికముగా) కలది, స్త్రీ}; పొడగానరు = చూడలేరు;
ఏమి = ఏమి; చెప్పన్ = చెప్పను; అట్టి = అటువంటి; కొమరాలు = యువతి {కొమరాలు - కొమరము
(యౌవనము)న ఉన్నామె, యువతి}; భాగ్య = అదృష్టము; ఉదయమునన్ = కలసివచ్చుటచే; తానన్
= తానే; వచ్చి = వచ్చి; కామింపన్ = కోరగా; ఒల్లనివాడు = వద్దనువాడు; కలడె = ఉంటాడా ఏమిటి.

భావము:

విష్ణువును తెలిసికొనని పురుష పశువులు ఈమెను చూడలేరు. ఏం చెప్పను? అటువంటి
జవరాలు అదృష్టవశాన తనంత తాను వలచినప్పుడు కోరుకొననివాడు ఉంటాడా?

3-788-క.

ఈ కన్యారత్నమునకు

నాకును గుణరూపవర్తనంబుల యెడ నా

లోకింప సమమ కావునఁ

కైకొని వరియింతు విగతకల్మషవృత్తిన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; కన్య = కన్యలలో; రత్నమున్ = మణి; కున్ = కిని; నాకున్ = నాకును; గుణ =
గుణములలోను; రూప = రూపములోను; వర్తనంబులు = ప్రవర్తనలు; ఎడన్ = అందును;
ఆలోకింపన్ = తరచిచూసిన; సమమ = సమానముగా ఉన్నవి; కావునన్ = అందుచేత; కైకొని =
చేపట్టి; వరియింతున్ = పెండ్లాడెదను; విగత = వదలిపోయిన; కల్మష = పాపపు; వృత్తిన్ = వర్తనతో.

భావము:

గుణం, రూపం, నడవడి ఈ కన్యమణికి, నాకు సమానంగా ఉన్నాయి. కనుక ఇది పుణ్యకార్యంగా
భావించి ఈమెను నేను వరించి స్వీకరిస్తాను.

3-789-క.

విమలాత్మ! దీని కొక సమ

యము గల దెఱిగింతు విను గుణాకర యగు నీ

రమణికి నపత్యపర్యం

తము వర్తింపుదు గృహస్థధర్మక్రియలన్.

టీకా:

విమల = నిర్మల; ఆత్మా = మూర్తి; దీని = దీని; కిన్ = కి; ఒక = ఒక; సమయము = నియమము; కలదు = ఉన్నది; ఎఱిగింతున్ = తెలిపెదను; విను = వినుము; గుణ = సుగుణములకు; ఆకర = నివాసము; అగున్ = అయిన; ఈ = ఈ; రమణి = స్త్రీ {రమణి - రమ్యము (మనోహరము) ఐనామె, స్త్రీ}; కిన్ = కి; అపత్య = సంతానము కలుగకుండగ; పర్యంతము = ఉండు వరకు; వర్తింపుదున్ = నడచెదను; గృహస్థధర్మ = గృహస్థ ధర్మముల {చాతుర్ధర్మములు - 1బ్రహ్మచర్యములు 2గృహస్థధర్మములు 3వానప్రస్థధర్మములు 4 సన్యాసధర్మములు}; క్రియలన్ = ప్రకారముగ.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! దీనికొక నియమం ఉంది. అది చెప్పతాను విను. గుణవతియైన ఈమెకు సంతానం కలిగేవరకు మాత్రమే నేను గృహస్థధర్మాన్ని నిర్వర్తిస్తాను.

3-790-ఆ.

అంతమీద విష్ణు నాజ్ఞ యౌదలఁ దాల్చి

శమదమాదియొగనరణిఁ బొంది

సన్యసించువాఁడ జలజనేత్రుని వాక్య

కారణమునఁ జేసి ధీరచరిత!

టీకా:

అంతమీద = ఆపైన; విష్ణున్ = విష్ణుమూర్తి; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; బెదలన్ = శిరసున; తాల్చి = ధరించి; శమ = శాంతి; దమ = ఇంద్రియ నిగ్రహము; ఆది = మొదలగు; యొగ = యోగము యొక్క; సరణిన్

= విధానమును; పొంది = గ్రహించి; సన్యసించువాడన్ = సన్యసించెదను; జలజనేత్రుని =
విష్ణుమూర్తి (జలజనేత్రుడు - జలజము (పద్మము)ల వంటి నేత్రములు (కన్నులు) కలవాడు, విష్ణువు);
వాక్య = ఆదేశించిన; కారణమునన్ = కారణము; చేసి = వలన; ధీర = స్వతంత్రమైన; చరిత =
వర్తనకలవాడ.

భావము:

ఓ సచ్చరిత్రా! ఆ తర్వాత విష్ణువుయొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించి, అతడు చెప్పినట్లుగా
జితేంద్రియుడనై సన్యసిస్తాను.

3-791-క.

శ్రీవిభునివలన నీ లో

కావళి యుదయించుఁ బెరుగు నడఁగును విను రా

జీవ భవాదుల కతడే

భూవర! నిర్మాణహేతుభూతుం డరయన్.

టీకా:

శ్రీవిభుని = విష్ణుమూర్తి (శ్రీవిభుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి, సంపదలు) కి విభుడు, విష్ణువు); వలనన్ = వలన;
ఈ = ఈ; లోక = లోకముల; ఆవళి = సమస్తమును; ఉదయించున్ = సృష్టింపబడును; పెరుగున్ =
పెరుగును; అడగున్ = నాశనమగును; విను = వినము; రాజీవభవ = బ్రహ్మదేవుడు (రాజీవ భవుడు
- రాజీవము (పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); ఆదుల్ = మొదలగువారి; కున్ = కి;
అతడే = అతడే; భూవర = రాజా (భూవరుడు - భూమికి వరుడు (భర్త), రాజు); నిర్మాణ = సృష్టికి;
హేతుభూతుడు = కారణమాత్ముడు; అరయన్ = తరచి చూసినచో.

భావము:

ఓ రాజా! విష్ణువు వల్లనే లోకాలన్నీ పుట్టి, పెరిగి, నశిస్తాయి. బ్రహ్మాదుల కతడే కారణభూతుడై
ఉన్నాడు.

అదిగావున; నమ్మహాత్ముని యాజ్ఞోల్లంఘనంబు సేయరా"దని కర్దముండు పలికిన విని
 స్వాయంభువుండు నిజ భార్య యైన శతరూప తలంపును, బుత్రియైన దేవహతాతి చిత్తంబును
 నెఱింగిన వాడై, ముని సమయంబున కియ్యకొని ప్రహృష్ట హృదయుం డగుచు సమంచిత
 గుణాధ్యుం డయిన కర్దమునకు దేవహతాతిని విధ్యుక్త ప్రకారంబున వివాహంబు సేయించె;
 తదనంతరంబ; శతరూపయును బారిబర్హసంజ్ఞికంబు లైన వివాహోచిత దివ్యాంబరాభరణంబులు
 దేవహతాతి కర్దముల కొసంగె; నిష్విధంబున నిజ కులాచార సరణిం బరిణయంబు గావించి
 విగతచింతాభరుం డై స్వాయంభువుండు దుహితృ వియోగ వ్యాకులీత స్వాంతు డై; కూతుం
 గొగ్గరించుకొని, చుబుకంబులు బుడుకుచు, జెక్కిలి ముద్దుగొని, శిరంబు మూర్ఛిని
 ప్రేమాతిరేకంబున బాష్పధారాసిక్తమస్తకం జేసి "తల్లీ! పోయివచ్చెద"నని చెప్పి, కర్దమునిచేత
 నామంత్రితుం డై నిజ భార్యా సమేతంబుగ రథం బెక్కి స పరివారుం డై.

టీకా:

అదిగావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; ఆజ్ఞన్ = ఆదేశమును;
 ఉల్లంఘనంబున్ = దాటుటను; చేయన్ = చేయ; రాదు = కూడదు; అని = అని; కర్దముండు =
 కర్దముడు; పలికినన్ = పలుకగా; విని = విని; స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు; నిజ = తన;
 భార్య = భార్య; ఐన = అయినట్టి; శతరూప = శతరూప యొక్క; తలంపునున్ = ఆలోచనను; పుత్రి =
 కుమార్తె; ఐన = అయినట్టి; దేవహతాతి = దేవహతాతి యొక్క; చిత్తంబునున్ = మనసును; ఎఱింగిన
 = తెలుసుకొన్న; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; ముని = ముని యొక్క; సమయంబున్ = నియమమున;
 కున్ = కి; ఇయ్యకొని = ఒప్పుకొని; ప్రహృష్ట = సంతోషము చెందిన; హృదయుండు = హృదయము
 కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; సమంచిత = ప్రకాశిస్తున్న; గుణ = గుణములందు; ఆధ్యుడు =
 గొప్పవాడు; అయిన = అయినట్టి; కర్దమున్ = కర్దమున; కున్ = కు; దేవహతాతిన్ = దేవహతాతిని; విధి
 = విధినిషేధములందు; ఉక్త = చెప్పబడిన; ప్రకారంబున్ = విధముగ; వివాహంబున్ = పెండ్లి;
 చేయించెన్ = చేయించెను; తదనంతరంబ = తరువాత; శతరూపయునున్ = శతరూపకూడ;
 పారిబర్హ = పారిబర్హములు అని (పారిబర్హము - పారిబర్హము, పెండ్లి కానుకలు(సర్వారాయాంధ్ర
 నిఘంటువు)); సంజ్ఞికంబులు = పిలవబడునవి; ఐన = అయినట్టి; వివాహ = పెండ్లిసమయమునకు;

ఉచిత = తగిన; దివ్య = దివ్యమైన; అంబర = వస్త్రములు; ఆభరణంబులు = ఆభరణములు;
 దేవహళాతి = దేవహళాతి; కర్దముల్ = కర్దముల; కున్ = కు; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; ఈ = ఈ;
 విధంబునన్ = విధముగ; నిజ = తన; కుల = వంశము యొక్క; ఆచార = ఆచారముల; సరణిన్ =
 ప్రకారముగ; పరిణయంబున్ = వివాహమును; కావించి = చేసి; విగత = పోయిన; చింత =
 దిగులుతో; భరుడు = భారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; స్వాయంభువుండు = స్వాయంభువుడు;
 దుహితృ = పుత్రిక యొక్క; వియోగ = ఎడబాటునకు; వ్యాకులీత = కలతబడిన; స్వాంతుడు =
 మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కూతున్ = కూతురిని; కౌగలించుకొని = కౌగలించుకొని;
 చుబుకంబున్ = గడ్డమును; పుడుకుచున్ = తడవుచూ; చెక్కిలిన్ = చెంపమీద; ముద్దుకొని =
 ముద్దుపెట్టుకొని; శిరంబున్ = శిరస్సును; మూర్ఖుని = వాసనచూసి; ప్రేమ = ప్రేమ; అతిరేకంబునన్ =
 అతిశయముచే; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలచేత; సిక్త = తడిసిన; మస్తకన్ = శిరము కలదానిని;
 చేసి = చేసి; తల్లి = అమ్మా; పోయివచ్చెదను = వెళ్ళిస్తాను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; కర్దముని =
 కర్దముని; చేతన్ = చేత; ఆమంత్రితుండు = వీడ్కోలు చెప్పబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన
 యొక్క; భార్యా = భార్యతో; సమేతంబుగన్ = సహా; రథంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి;
 సపరివారుండు = పరివారముతో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కావున ఆ దేవుని ఆజ్ఞను జవదాటకూడదు" అని కర్దముడు పలుకగా విని స్వాయంభువ మనువు
 తన భార్య అయిన శతరూప అభిప్రాయాన్ని, కూతురైన దేవహళాతి అభిప్రాయాన్ని తెలిసికొని ఆ
 కర్దముని నియమానికి ఒప్పుకొని, సంతోషిస్తూ ఉత్తమ గుణ సంపన్నుడైన ఆ కర్దమునికి
 దేవహళాతిని ఇచ్చి యథావిధిగా వివాహం చేయించాడు. ఆ తరువాత శతరూప తమ కూతురు
 అల్లుడు యైన దేవహళాతి కర్దములకు పారిబర్హం అనే పేర్లు గల వివాహానికి తగిన దివ్య
 వస్త్రాలను, ఆభరణాలను ఇచ్చెను. ఆ విధంగా తన కులాచారాన్ని అనుసరించి పెండ్లి చేసి
 చింతను పోగొట్టుకొన్నవాడై స్వాయంభువ మనువు కుమార్తెను ఎడబాసి పోతున్నాననే
 విచారంతో ఆమెను కౌగిలించుకొని, చుబుకం పుణికి, చెక్కిలి ముద్దాడి, శిరస్సు మూర్ఖుని,
 అతిశయించిన ప్రేమతో ఉబికిన బాష్పధారలతో ఆమె శిరస్సును తడిపి "తల్లీ! పోయి వస్తాను" అని
 చెప్పి కర్దముని వీడ్కోని భార్యతో రథమెక్కి సపరివారంగా బయలుదేరాడు.

3-793-చ.

తరళతరంగవీచి సముదంచిత బిందు సరస్వరస్వతీ
సరిదరవింద తుందిల లస్తరు తీరనివాస సన్నునీ
శ్వర నికరాశ్రమా కలిత సంపదలం గనుగొంచు వేడ్క ము
ప్రిగొన నేగె నాత్మ పుటభేదన విస్ఫుటమార్గవర్తి యై.

టీకా:

తరళ = మెరుస్తున్న; తరంగ = అలల; వీచి = కదలికలతో; సముదంచిత = చక్కగా నొప్పారుతున్న;
బిందుసరస్ = బిందుసరోవరము; సరస్వతీ = సరస్వతి అనెడి; సరిత్ = నది అందలి; అరవింద =
పద్మములుతో; తుందిల = సొగసైన; లసత్ = చక్కటి; తరు = చెట్ల; తీర = సమీపమున; నివాస =
నివసిస్తున్న; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠుల; నికరన్ = సమాహములయొక్క;
ఆశ్రమ = ఆశ్రమములందు; కలిత = కలిగిన; సంపదలన్ = ఐశ్వర్యములను; కనుగొంచున్ = చూస్తూ;
వేడ్క = కుతూహలము; ముప్పిరిగొనన్ = పెనగొనగా {ముప్పిరిగొను - మూడు పురులు కలిగి
పెనవేసుకొనిపోయిన విధము పెన కొనుట}; ఏగెన్ = వెళ్లెను; ఆత్మ = స్వంత; పుట = పట్టణమును;
భేదన = పరిష్కరించు; స్ఫువిస్ఫుట = చక్కగా తెలియుచున్న; మార్గ = దారి; వర్తి = పట్టిన వాడు; ఐ =
అయ్యి.

భావము:

కదులుతూ ఉన్న కెరటాలు గల బిందు సరస్సును దాటి, సరస్వతీనదిని దాటి, ఆ నదీతీరంలో
తామరపూలతోను, దట్టమైన చెట్లతోను ఒప్పుతున్న మునీశ్వరుల ఆశ్రమాలను ముప్పిరిగొన్న
ఆనందంతో చూస్తూ స్వాయంభువ మనువు తన పట్టణమార్గాన్ని పట్టి వెళ్ళాడు.

3-794-వ.

ఇట్లు చనిచని బ్రహ్మవర్తదేశంబు నందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చనిచని = వెళ్లి; బ్రహ్మవర్త = బ్రహ్మవర్తము అనెడి; దేశంబున్ = దేశము;
అందున్ = లో.

భావము:

అలా వెళ్ళి వెళ్ళి బ్రహ్మవర్తదేశంలో...

3-795-సీ.

ఎందేనిఁ దొల్లి లక్ష్మీశుండు యజ్ఞసూ-

క్రమూర్తిఁ గైకొని సరభసముగ

నొడలు జాడించినఁ బుడమిపై రాలిన-

రోమజాలంబులు రుచిర హరిత

వర్ణమై పొలుపార వరకు శకాశమ-

యంబును యజ్ఞక్రియాకలాప

యోగ్యంబు నై చాల నొప్పారి బర్హిస్సు-

సంభవించిన దాన సకలములు

3-795.1-తే.

ర్రతువు లొనరించి తద్విఘ్నకారు లైన

యసురులం ద్రుంచి రట్ల స్వాయంభువుండు

విష్ణుపరముగ మఖము గావించి రుచిర

మేధ సెలువొంద వచ్చి యాత్మీయపురము.

టీకా:

ఎందేనిన్ = ఎక్కడయితే; తొల్లి = పూర్వము; లక్ష్మీశుండు = విష్ణుమూర్తి (లక్ష్మీశుడు - లక్ష్మీదేవి యొక్క
ఈశుడు (భర్త), విష్ణువు); యజ్ఞసూక్ర = యజ్ఞవరాహ; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; కైకొని =

స్వీకరించి; సరభసముగన్ = మిక్కిలి వేగముగ; ఒడలు = శరీరము; జాడించినన్ = జాడించగా;
 పుడమి = భూమి; పైన్ = మీద; రాలిన = రాలిపడిన; రోమ = వెంట్రుకల; జాలంబులున్ =
 మొత్తములు; రుచిర = మెరయుచున్న; హరిత = ఆకుపచ్చని; వర్ణము = రంగు కలవి; ఐ = అయ్యి;
 పొలుపారు = ప్రకాశించుతున్న; వర = ఉత్తమమైన; కుశ = దర్భలును; కాశ = రెల్లును;
 మయంబునున్ = నిండినవియును; యజ్ఞ = యజ్ఞము; క్రియా = చేయుటకైన; కలాప = పనులకు;
 యోగ్యంబున్ = తగినదియును; ఐ = అయ్యి; చాలన్ = అధికముగ; ఒప్పారి = చక్కనిదై; బర్హిస్సు =
 అగ్ని; సంభవించిన = పుట్టగా; దానన్ = దానితో; సకల = సమస్తమైన; ఋషులున్ = ఋషులును;
 క్రతువులు = యజ్ఞములు; ఒనరించి = చేసి;
 తత్ = దానికి; విఘ్న = విఘ్నములు; కారులు = కలిగించువారు; ఐన = అయినట్టి; అసురులన్ =
 రాక్షసులను; త్రుంచిరి = సంహరించిరి; అట్ల = ఆ విధముగ; స్వామంభువుండు = స్వామంభువుడు;
 విష్ణు = విష్ణుమూర్తి; పరముగన్ = చెందునట్లు; మఖమున్ = యజ్ఞమును; కావించి = చేసి; రుచిర =
 ప్రకాశించునట్టి; మేధ = బుద్ధిబలము; చెలువొందన్ = ప్రకాశించుతూ; వచ్చి = చేరవచ్చి; ఆత్మీయ =
 స్వంత; పురమున్ = పట్టణమును.

భావము:

పూర్వం విష్ణువు యజ్ఞవరాహరూపం ధరించి ఒక్కసారిగా ఒళ్ళు విదిలించగా అతని శరీరం మీది
 బిరుసైన వెంట్రుకలు ఆ ప్రదేశంలో రాలాయి. వాటివల్ల పచ్చని దర్భలూ, రెల్లుగడ్డి, యజ్ఞకార్యాలకు
 యోగ్యమైన అగ్ని పుట్టాయి. వాటితో ఋషులు అక్కడ యజ్ఞాలు చేశారు. యజ్ఞాలకు విఘ్నాలు
 కలిగిస్తున్న రాక్షసులను తుదముట్టించారు. అటువంటి బ్రహ్మవర్తదేశంలో స్వామంభువ మనువు
 కూడా విష్ణువు నుద్దేశించి యజ్ఞం చేసి ప్రజ్ఞానిధియై విరాజిల్లిన తన పట్టణాన్ని సమీపించాడు.

3-796-క.

డా~~యం~~జనఁ బురజనము లు

~~పా~~యనములు దెచ్చియిచ్చి ~~బ~~హుగతుల నుతుల్

సే~~యం~~గ మంగళతూర్యము

~~లా~~యతగతి మ్రోయఁ జొచ్చె ~~నం~~తఃపురమున్.

టీకా:

డాయన్ = దగ్గరకు; చనన్ = వెళ్ళగా; పురజనములు = పౌరులు; ఉపాయనములు = కానుకలు;
తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; బహు = అనేక; గతులన్ = విధములుగ; నుతుల్ = స్తోత్రములు;
సేయగన్ = చేయగా; మంగళతూర్యముల్ = మంగళవాద్యములు; ఆయత = పెద్దవైన; గతిన్ =
విధముగ; మ్రోయన్ = మోగ; చొచ్చెన్ = సాగెను; అంతఃపురమున్ = అంతఃపురమును.

భావము:

ఆ విధంగా తన పట్టణాన్ని సమీపించగా పురజనులు కానుకలను తెచ్చి ఇచ్చి అనేక విధాలుగా
స్తుతిస్తుండగా, మంగళవాద్యాలు మ్రోగుతుండగా స్వాయంభువ మనువు తన అంతఃపురం
ప్రవేశించాడు.

3-797-వ.

ఇట్లు ప్రవేశించి; తాపత్రయోపశమనం బగు భగవద్భక్తి వృద్ధిఁ బొందించుచుఁ బుత్ర మిత్ర కళత్ర
సుహృద్బాంధవ సహితుం డై పరమానందంబున

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; తాపత్రయ = తాపత్రయములను {తాపత్రయములు -
1ఆధిభౌతికము 2ఆధ్యాత్మికము 3ఆదిదైవికము అనేమూడుతాపములు}; ఉపశమనంబున్ =
అణగునట్లు; అగు = చేయునట్టి; భగవత్ = భగవంతుని ఎడ; భక్తిన్ = భక్తి; వృద్ధిన్ = పెరుగుటను;
పొందించుచు = కలుగజేస్తూ; పుత్ర = పుత్రులు; మిత్ర = మిత్రులు; కళత్ర = భార్య; సుహృత్ = ఆప్తులు;
బాంధవ = బంధువులతో; సహితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పరమ = అత్యధికమైన;
ఆనందమునన్ = ఆనందముతో;

భావము:

అలా ప్రవేశించి ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికాలనే తాపత్రయాన్ని రూపుమాపే భగవద్భక్తిని పెంపొందించుకుంటూ పుత్రులు, మిత్రులు, ఆప్తులు, బంధువులతో కూడి పరమానందంగా ఉన్నాడు.

3-798-మ.

అతి భక్తిం బ్రతివాసరంబును హరివ్యాసంగుఁ డై మాధవాం

క్రిత గంధర్వ విపంచికా కలిత సంగీతప్రబంధానుమో

దితుఁ డై యిష్ట విభూతు లందు ననురక్తిఁ బొంద కేప్రాద్దు న

చ్యుత సేవైకపరాయణుం డగుచు నస్తోకప్రభావోన్నతిన్

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; ప్రతి = ప్రతి; వాసరంబునున్ = దినమును; హరి = విష్ణుమూర్తి
యందు; వ్యాసంగుడు = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మాధవ = విష్ణుమూర్తి యందు; అంకిత =
అర్పించిన; గంధర్వ = గంధర్వ; విపంచి = వీణతో; కలిత = కూడిన; సంగీత = సంగీతములతోను;
ప్రబంధ = కావ్యములతోను; అనుమోదితుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇష్ట = కోరదగిన,
అష్టఇష్టులు {అణిమాది - అష్టసిద్ధులు - అణిమ, మహిమ, లఘిమ, గరిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము,
ఈశత్వము, వశిత్వము అను ఎనిమిది (8). 1 అణిమ - అణువుగ సూక్ష్మత్వము నందుట, 2 మహిమ
- పెద్దగ అగుట, 3 గరిమ - బరువెక్కుట, 4 లఘిమ - తేలికగనౌట, 5 ప్రాప్తి - కోరినది ప్రాప్తించుట, 6
ప్రాకామ్యము - కోరిక తీర్చుట, 7 ఈశత్వము - ప్రభావము చూపగలుగుట, 8 వశిత్వము -
వశీకరణము చేయగలుగుట; విభూతులు = సంపదలు; అందున్ = అందు; అనురక్తిన్ = ఆపేక్షను;
పొందక = లేకుండగ; ఏ = ఏ; పొద్దునన్ = సమయములోనైనా; అచ్యుత = విష్ణుమూర్తిని; సేవ =
కొలుచుట; ఏక = మాత్రమే; పారాయణుండు = నియమముగ కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
అస్తోక = అనల్ప; ప్రభావ = మహిమ యొక్క; ఉన్నతిన్ = గొప్పదనముతో;

భావము:

అతడు ప్రతిదినం మిక్కిలి భక్తితో విష్ణువునందే మనస్సు నిల్పి, గంధర్వవీణను మేళవించి విష్ణువున కంకితంగా కమ్మని గీతాలను గానం చేస్తూ సంతుష్టాంతరంగుడై భోగభాగ్యాల మీద ఆసక్తి లేనివాడై, సర్వదా నారాయణ సేవాపరాయణుడై అనంత మహిమాన్వితుడైనాడు.

3-799-ము.

పాదాంబురుహద్వయార్పిత తుల**స్యా**మోదముం గొంచు ద

చరితంబుల్ దలపోయుచుం బొగడుచుం **జ**ర్పించుచున్ వించు ద

తచర్యావ్యతిరక్త సంసరణ స**ర్థ**ర్థార్థకామంబులం

బభూతంబులు సేసి మోక్షపద సం**ప్రా**ప్తిక్రియారంభు డై.

టీకా:

హరి = నారాయణుని; పాద = పాదములు అనేడి; అంబురుహ = పద్మముల {అంబురుహము - అంబువులు (నీరు) అందు పుట్టినది, పద్మము}; ద్వయా = జంటకు; అర్పిత = సమర్పించబడిన; తులసి = తులసి యొక్క; ఆమోదమున్ = పరిమళమును; కొంచున్ = గ్రహించుతూ; తత్ = అతని; చరితంబుల్ = కథలు; తలపోయుచూ = గుర్తుచేసుకొంటూ; పొగడుచున్ = కీర్తించుచూ; చర్పించుచున్ = వివరిస్తూ; వించున్ = వింటూ; తత్ = అతని; పరిచర్యా = సేవ; వ్యతిరక్త = కాక ఇతరములైన; సంసరణ = సంసారమునకు చెందిన; సత్ = మంచి; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = అర్థము; కామంబులన్ = కామములను; పరిభూతంబులున్ = తిరస్కరింపబడినవిగ; చేసి = చేసి; మోక్ష = ముక్తి; పద = పదమును; సంప్రాప్తి = పొందునట్టి; క్రియా = ప్రయత్నములు; ఆరంభుడు = మొదలు పెట్టినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

విష్ణువు పాదపద్మాలపై సమర్పింపబడిన ప్రవిత్ర తులసీదళాల పరిమళాన్ని ఆఘ్రాణిస్తూ, ఆ భగవంతుని లీలావిలాసాలను స్మరిస్తూ, కీర్తిస్తూ, చర్చిస్తూ, వింటూ ఆ దేవుని సేవలకు ఆటంకాలై

సంసారబంధాలైన ధర్మార్థకామాలను తిరస్కరించి మోక్షసాధకాలైన సత్కార్యాలను నిర్వహించాడు.

3-800-క.

నిగమార్థగోచరుం డనఁ

దగు హరిచరితప్రసంగతత్పర చిత్తుం

డగు నతనికి స్వాంతరంగము

లగు యామము లొగి నయాతయామము లయ్యెన్.

టీకా:

నిగమ = వేద; అర్థ = అర్థముల; గోచరుండు = కనపడువాడు; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; చరిత = కథలు; ప్రసంగ = ప్రసంగము లందు; తత్పర = లగ్నమైన; చిత్తుడు = మనసు కలవాడు; అగు = అయిన; అతని = అతని; కిన్ = కి; స్వ = తన; అంతరంగములన్ = మనసులో; అగు = జరిగిన; యామముల్ = యామములు; ఒగిన్ = అవశ్యము; అయాత = జరగని; యామముల్ = యామములు; అయ్యెన్ = అయినవి.

భావము:

వేదార్థాలకు మాత్రమే గోచరమయ్యే ఆ భగవంతుని చరిత్రను ప్రసంగించడంలో ఆసక్తి కలిగిన మనస్సు కల ఆ స్వాయంభువ మనువుకు ఎన్ని జాములు గడిచినా గడువనట్లే ఉంది.

3-801-సీ.

వెండియు నమ్మేటి విష్ణుమంగళకథా-

కర్ణన ధ్యానానుగ్రాన నుతులు

సలుపుచు స్వస్వప్న జాగ్రత్సుపుపులఁ-

దలఁగించి యా పుణ్యత్రముఁడు దాను

జక్రిదాసుఁడు గాన శారీర మానస-

దివ్యమానుష భౌతికవ్యధలను

దగులక సన్నునీంద్రశ్రేణికిం దగఁ-

దనరు వర్ణాశ్రమధర్మగతులు

3-801.1-తే.

దప్పకుండంగ నడపుచుఁ దగిలి సర్వ

భూతహితవృత్తి నతుల విఖ్యాతలీల

నేకసప్తతియుగము లస్తోకచరితుఁ

దగుచు వర్తించె సమ్మోద మతిశయిల్ల."

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాడు; విష్ణు = గోవిందుని; మంగళ = శుభకరమైన; కథా = కథలను; ఆకర్ణన = వినుట; ధ్యాన = ధ్యానము; అనుగాన = భజనలు; నుతులు = స్తోత్రములు; సలుపుచున్ = చేస్తూ; స్వ = తన; స్వప్న = స్వప్నావస్థ; జాగ్రత్ = జాగ్రదవస్థ; సుషుప్తలన్ = సుషుప్తావస్థలను; తలగించి = తొలగించుకొని; ఆ = ఆ; పుణ్యతముడు = అత్యంతపుణ్యుడు {పుణ్యుడు - పుణ్యతరుడు - పుణ్యతముడు}; తానున్ = తను; చక్రి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; దాసుడు = సేవించువాడు; కాన = కనుక; శారీర = శరీర సంబంధమైన; మానస = మానసికమైన; దివ్య = ఆదిదైవిక; మానుష = ఆధ్యాత్మిక; భౌతిక = ఆదిభౌతిక; వ్యధలనున్ = బాధలందు; తగులక = చిక్కుకొనక; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; శ్రేణిన్ = సమూహమున; కిన్ = కి; తగన్ = తగి; తనరు = అతిశయించు; వర్ణ = వర్ణముల; ఆశ్రమ = ఆశ్రమముల; ధర్మ = ధర్మముల; గతులు = విధానములు; తప్పకుండగ = తేడాలురాకుండా; నడపుచున్ = నడిపిస్తూ; తగిలి = చక్కగ; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = ప్రాణులకు; హిత = మేలుచేయు; వృత్తిన్ = ప్రవర్తనతో; అతుల = సాటిలేని; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధిచెందిన; లీలన్ = విధముగ; ఏకసప్తతి = డెబ్బయి ఒక్క; యుగముల్ = యుగములు; అస్తోక = అనల్ప; చరితుడు = ప్రవర్తన కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వర్తించెన్ = జీవించెను; సమ్మోదము = సంతోషము; అతిశయిల్లన్ = పెంపొందగా.

భావము:

ఆ స్వాయంభువ మనువు విష్ణువు దివ్యమంగళ చరిత్రలను వింటూ, ఆయన రూపాన్ని ధ్యానిస్తూ, ఆయన లీలలను గానంచేస్తూ, ఆయనను ఆరాధిస్తూ, తన స్వప్న, జాగ్రత్త, సుషుప్తి అవస్థలకు అతీతంగా ప్రవర్తించాడు. విష్ణుభక్తుడు కనుక శరీరానికి, మనస్సుకు సంబంధించిన వ్యథలను పొందలేదు. దేవతలవల్లా, మానవులవల్లా, పంచభూతాలవల్లా కలిగే బాధలలో చిక్కుకోలేదు. ఉత్తములైన మునీశ్వరులకు సంతోషం కలిగేవిధంగా వర్ణాశ్రమ ధర్మాలను సక్రమంగా నడుపుతూ, సర్వప్రాణులకు మేలు చేస్తూ డెబ్బైయొక్క మహాయుగాలు పాలించాడు. సమ్మోదంతో, సాటిలేని మేటి యశస్సుతో సచ్చరిత్రుడై విరాజిల్లాడు.

3-802-క.

అని యమ్మనుచరితము విదు

రున కమైత్రేయమునివరుడు దయతోడన్

వినిపించి కర్ణమునికథ

దనరగ నెఱిగింతు నని ముదంబునన్ బలికెన్.

టీకా:

అని = అని; ఆ = ఆ; మను = మనువు యొక్క; చరితము = కథ; విదురున్ = విదురురుని; కున్ = కి;
ఆ = ఆ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; ముని = మునులలో; వరుడు = ఉత్తముడు; దయ = కృప;
తోడన్ = తో; వినిపించి = చెప్పి; కర్ణముని = కర్ణముని; కథ = కథ; తనరగన్ = విజృంభించి;
ఎఱిగింతున్ = తెలిపెదను; అని = అని; ముదంబునన్ = ముదంబునన్; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా విదురునికి మైత్రేయుడు దయతో స్వాయంభువ మనువు చరిత్రను వినిపించి “కర్ణముని కథను వివరిస్తాను” అని సంతోషంగా చెప్పాడు.

తృతీయ స్కంధము : కర్దముని విమానయానంబు

3-803-వ.

"ఇట్లు స్వామ్యంభువుండు దేవహూతిం గర్దమునికి వివాహంబుసేసి మరలిచనినం దదనంతరంబ;
దేవహూతియుఁ బతిభక్తి గలిగి భవునికి భవాని పరిచర్యసేయు తెఱంగునఁ బతియ తనకు
నేడుగడయుంగా నెఱింగి; యమ్మునీంద్రుని చిత్తవృత్తికొలఁది దినదినంబునకు
భక్తితాత్పర్యస్నేహంబులు రెట్టింపం; బ్రియశుశ్రూషణంబులు గావించుచు ననూనతేజోవిరాజిత
యగుచుఁ గామక్రోధ దంభలోభాది గుణవిరహిత యై; శరీరశుద్ధి వహించి మృదుమధుర
వచనరచన యై; పతిభక్తి యేమఱక వర్తింప దైవయోగంబు నైననుం దప్పింప సమర్థుం డైన
కర్దముండు నిజ సేవాయాసకృశీభూతదేహ యై యున్న దేవహూతిం గరుణా తరంగితాపాంగుం
డై కనుంగొని మంజుభాషణంబుల నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; స్వామ్యంభువుండు = స్వామ్యంభువుడు; దేవహూతిన్ = దేవహూతిని;
కర్దమున్ = కర్దముని; కిన్ = కి; వివాహంబున్ = వివాహమును; చేసి = చేసి; మరలి = వెనుకకు;
చనిన్ = వెళ్ళిన; తదనంతరంబ = తరువాత; దేవహూతియున్ = దేవహూతియును; పతి = పతి
ఎడల; భక్తిన్ = భక్తి; కలిగి = కలిగి; భవునిన్ = శంకరుని; కిన్ = కి; భవాని = పార్వతీదేవి; పరిచర్య =
సేవ; చేయున్ = చేసెడి; తెఱంగునన్ = విధముగ; పతియ = పతియే; తన = తన; కున్ = కు;
ఏడుగడయున్ = సమస్తము (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము), సర్వస్వము; కాన్ = అయి; ఆ = ఆ; ముని =
మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని; చిత్త = మానసిక; వృత్తిన్ = వర్తనను; కొలది = అనుసరించి;
దినదినంబున్ = నానాటి; కున్ = కి; భక్తిన్ = భక్తియును; తాత్పర్య = శ్రద్ధయును; స్నేహంబుల్ =
ప్రేమయును; రెట్టింపన్ = ద్విగుణీకృతముకాగా; ప్రియ = ప్రేమపూర్వక; శుశ్రూషణంబులున్ =
పరిచర్యలు; కావించుచున్ = చేయుచూ; అనూన = వెలితిలేని; తేజస్ = తేజస్సుతో; విరాజిత =
విరాజిల్లునది; అగుచున్ = అవుతూ; కామ = కామమును; క్రోధ = కోపమును; దంభ = మోసము;
లోభ = పిసినారితనమును; ఆది = మొదలగు; గుణ = గుణములు (అరిషడ్వర్గము - 1కామ 2క్రోధ
3దంభ 4లోభ 5మద 6మాత్సర్యములు); విరహిత = అసలులే నామె; ఐ = అయ్యి; శరీర = దేహ;

శుద్ధి = శుభ్రత; వహించి = కలిగి; మృదు = మెత్తని; మధుర = తీయని; వచన = మాటల; రచన = కూర్పు కలది; ఐ = అయ్యి; పతిభక్తిన్ = పతిభక్తిని; ఏమఱక = మరువక; వర్తింపన్ = నడచుచుండగ; దైవ = దేవుని; యోగంబునన్ = సంకల్పమును; ఐనన్ = అయినను; తప్పింపన్ = తప్పించుటకు; సమర్థుండు = చాలినవాడు; ఐనన్ = అయినట్టి; కర్దముండు = కర్దముడు; నిజ = తన; సేవా = సేవించుటచేత; ఆయాస = శ్రమ వలన; కృశేభూత = చిక్కిపోయినది; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; కరుణా = దయతో; తరంగిత = తొణకిసలాడుతున్న; అపాంగుడు = కటాక్షములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కనుంగొని = చూసి; మంజు = ఇంపైన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా స్వాయంభువుడు దేవహూతిని కర్దమునికి ఇచ్చి వివాహం చేసి వెళ్ళిపోగా, ఆ తర్వాత దేవహూతి పతిభక్తి కలిగి శివునికి పార్వతి సేవ చేసిన విధంగా భర్తయే సర్వస్వముగా భావించి, ఆ మునీశ్వరుని మనస్సులోని అభిప్రాయాలకు అనుగుణంగా దినదినం భక్తి, ప్రేమ రెట్టింపుకాగా సేవలు చేస్తూ, మిక్కిలి తేజస్సుతో ప్రకాశిస్తూ, కామం, క్రోధం, కపటం, లోభం మొదలైన దుర్గుణములకు దూరంగా ఉండి, తన సౌందర్యాన్ని పోషించుకుంటూ, చాతుర్యంతో, చనువుతో, ప్రేమతో పతినే దైవంగా భావించి మృదుమధురంగా అతనితో మాట్లాడుతూ పతివ్రతయై ప్రకాశించింది. దైవయోగాన్ని సైతం తప్పింప సమర్థుడైన కర్దమ ప్రజాపతి తన సేవలో మిక్కిలి కృశించిన దేవహూతిని దయతో చూసి ముద్దుగా ఇలా అన్నాడు.

3-804-ఉ.

"**మా**నిత ధర్మమార్గమహి**మ**స్సుట భూరి తపస్సమాధి వి
ద్యానిభృతాత్మయోగ సము**ప్రా**ర్జిత విష్ణుకటాక్షలబ్ధ శో
భానఘ దివ్యభోగ బహు**భ**ద్ర వితానము లస్మదీయ సే
వానిరతిన్ లభించు నని**వా**రణ నిత్తును దివ్యదృష్టియున్.

టీకా:

మానిత = గౌరవింపదగిన; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గ = విధానములను అవలంబించుటచేత;
మహిమ = గొప్పదనము; స్ఫుస్ఫుట = విశదమైన; భూరి = అత్యధికమైన (భూరి - ఒకటి (1))
తరువాత 34 సున్నాలు కల సంఖ్య అదే కోట్లతే తరువాత ఏడు (7) సున్నాలే; తపస్ = తపస్సు;
సమాధి = సమాధి; విద్యా = విద్య వలన; నిభృత్ = నిశ్చలమైన; ఆత్మయోగ = ఆత్మయోగమును;
సముపార్జిత = సంపాదించిన; విష్ణు = గోవిందుని; కటాక్ష = కడగంటిచూపు వలన; లబ్ధ = లభించిన;
శోభ = ప్రకాశము; అనఘ = పుణ్యము; దివ్య = దివ్యమైన; భోగ = భోగములు; బహు = అనేకములైన;
భద్ర = శుభములు; వితానముల్ = అనేకములు; అస్మదీయ = నా యొక్క; సేవా = సేవించుట యొక్క;
నిరతిన్ = నిష్ఠవలన; లభించున్ = దొరకును; అనివారణన్ = తప్పకుండగ; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను;
దివ్యదృష్టియున్ = దివ్యదృష్టిని కూడ.

భావము:

"దేవీ! మాననీయమైన ధర్మమార్గం వల్ల మహిమ ప్రాప్తిస్తుంది. ఆ మహిమ వల్ల గొప్ప తపస్సూ
దానివల్ల ఏకాగ్రత సిద్ధిస్తాయి. వాటివల్ల ఆత్మజ్ఞానం కలుగుతుంది. దానివల్ల ఆత్మయోగం
లభిస్తుంది. ఆ ఆత్మయోగం విష్ణువుయొక్క కటాక్షాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. ఆ కటాక్షం కారణంగా
అవ్యయమైన దివ్యభోగాలు, అనంత సుఖాలు సమకూరుతాయి. ఈ విధంగా నాకు సమకూడిన
సమస్త సంపదలూ నిరంతరం నన్ను సేవిస్తున్న నీకూ సంప్రాప్తిస్తాయి. నీకు నేను తిరుగులేని
దివ్యదృష్టిని కూడా ఇస్తాను.

3-805-తే.

నెలఁత! తద్దివ్యదృష్టి నన్నియును నీకుఁ

గానవచ్చు విలోకింపు కమలపత్ర

నయను బొమముడి మాత్రన నాశ మందు

నితర మగు తుచ్ఛభోగంబు లేమిసెప్ప.

టీకా:

నెలత = స్త్రీ; తత్ = ఆ; దివ్యదృష్టిన్ = దివ్యదృష్టి వలన; అన్నియునున్ = సమస్తమును; నీకున్ = నీకు;
కానవచ్చున్ = కనబడును; విలోకింపు = చూడుము; కమలపత్రనయనున్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క
{కమల పత్ర నయనుడు - కమల (తామర) పత్ర (ఆకు)ల వంటి నయనుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు),
విష్ణువు}; బొమ = కనుబొమలను; ముడిన్ = ముడిచినంత; మాత్రన = మాత్రముచేత; నాశము =
నాశనము; అందున్ = అగును; ఇతర = ఇతరములైన; తుచ్చ = నీచమైన; భోగంబులున్ =
భోగముల విషయము; ఏమి = ఏమి; చెప్పన్ = చెప్పాలి.

భావము:

ఓ తరుణీ! ఆ దివ్యదృష్టివల్ల అన్నింటినీ నీవు చూడవచ్చు చూడు. ఇక భగవద్దత్తాలు కాని ఇతర
తుచ్చభోగాల విషయం వేరే చెప్పటం దేనికి? అవి ఆ విష్ణువు కనుబొమలు చిట్టించినంతమాత్రాన
నశిస్తాయి.

3-806-^{సీ}.

అనుపమ రాజ్యదర్శాంధచేతస్కు లై-

పాపవర్తను లైన పార్థివులకు

దృతిఁ బొందరాని యీ ద్విభోగంబులు-

నీదు పాతివ్రత్యవిఘ్న జేసి

సంప్రాప్తములు నయ్యె సమత భోగింపుము-

కార్యసిద్ధియు నగుగ్రాక నీకు"

ననుటయు నతివయు ననుపమ యోగమా-

యా విచక్షణవిభుండైన కర్ణ

3-806.1-తే.

మునిఁ గనుంగొని విగతాధియును నపాంగ

క్రలిత లజ్జానతాస్యపంకజయు నగుచు

ఐనయ సౌహార్థములఁజేసి ఐహ్వాలంబు

లయిన పలుకులఁ బతికి నిట్లనియెఁ బ్రీతి.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; రాజ్య = రాజ్య సంపదతో కలిగిన; దర్ప = గర్వము వలన; అంధ = గుడ్డిదైన;
చేతస్కులు = మనసుకలవారు; ఐ = అయ్యి; పాప = పాపపు; వర్తనులు = నడతలు కలవారు; ఐనన్
= అయినట్టి; పార్థివుల్ = రాజులు (పార్థివులు - పృథు (భూమి)కి ప్రభువులు, రాజులు); ధృతిన్ =
కష్టపడినను; పొందరాని = పొందలేని; ఈ = ఈ; దివ్య = గొప్ప; భోగంబులున్ = భోగములను; నీదు
= నా యొక్క; పాతివ్రత్య = పాతివ్రత్యము యొక్క (పాతివ్రత్యము - పతియే వ్రతము (నియమము)గ
కలిగి నడచుట); నిష్ఠన్ = నేర్పు; చేసి = వలన; సంప్రాప్తములు = చక్కగా లభించినవి; అయ్యెన్ =
అయినవి; సమతన్ = చక్కగ; భోగింపుము = అనుభవించుము; కార్యసిద్ధియునున్ =
సార్థకతయును; అగున్ = కలుగు; కాక = గాక; నీకున్ = నీకు; అనుటయున్ = అని పలికిన;
అతివయున్ = ఆమెకూడ; అనుపమ = సాటిలేని; యోగమాయా = యోగమాయ యందు; విచక్షణ
= మిక్కిలినేర్పు ఉండుటలో; విభుండు = శ్రేష్ఠుడు; ఐనన్ = అయినట్టి; కర్దమునిన్ = కరందముని;
కనుంగొని = చూసి;
విగత = పోయిన; ఆధియును = వ్యధ కలదియును; అపాంగ = కడకంట; కలిత = కలిగిన; లజ్జ =
సిగ్గుచే; ఆనత = వంచిన; అస్య = శిరస్సు అను; పంకజయున్ = పద్మము కలదియును; అగుచూ =
అవుతూ; వినయ = వినవ్రతయును; సౌహార్థములన్ = చనువుల; చేసి = వలన; విహ్వాలంబుల్ =
పరవశమైనది; అయిన = అయినట్టి; పలుకులన్ = మాటలతో; పతి = భర్త; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ప్రీతిన్ = ప్రేమతో.

భావము:

సాటిలేని రాజ్యవైభవాలతో గర్వాంధులైన రాజులు కనులు గానక పాపమార్గంలో ప్రవర్తిస్తారు.
అటువంటి వారికి అందరాని ఈ దివ్యభోగాలు నీ పాతివ్రత్య మహిమ వల్ల నీకు లభించాయి. ఈ
సుఖాలను నీవు సమబుద్ధితో అనుభవించు. నీకు కార్యసిద్ధి కలుగుతుంది" అని కర్దముడు
పలుకగా దేవహతా కడకన్నులలో సిగ్గు చిందులు త్రొక్కుగా, మనోవ్యధ మాయం కాగా, మోము

వంచుకొని వినయంతో చనువుతో పారవశ్యంతో యోగమాయావిశారదుడైన తన భర్తవంక చూస్తూ ముద్దుముద్దుగా ఇలా అన్నది.

3-807-వ.

"అనఘా! యమోఘయోగమాయావిభుండవు సమర్థుండవు నయిన నీయందు నీ యనుపమ దివ్యభోగంబులు గలుగుట నిక్కం బని యెఱుంగుదు; భవత్సంగతి నన్నియు నాకుం గలుగు; నయినను దేవా! నీ వానతిచ్చిన సంతానపర్యంతం బైన శరీరసంగమ సమయంబు చిత్తంబునం దలంచి భవదంగసంగమంబుఁ గృపసేసి మన్నింపుము; భవదీయ సంయోగవాంఛాపరతం గృశీభూతం బయిన యీ దేహం బే విధంబున మజ్జన భోజన పాన సుఖంబులం బరితుష్టింబొందు నట్టి మన్మనోరథంబుఁ దీర్చ రతిరహస్య ప్రకాశంబగు కామశాస్త్ర ప్రకారం బుపశిక్షించి యందులకు నుచితంబు లయిన వివిధాంబరాభరణ మాల్యానులేపన మందిరారామ ప్రముఖ నిఖిల వస్తువిస్తారంబు గావించి నన్ను గరుణింపు"మనిన నమ్మహాత్ముండు నిజ యోగమాయా బలంబునం దత్క్షణంబ.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడ; అమోఘ = తిరుగులేని; యోగమాయా = యోగమాయా విద్య యందు;
విభుండవు = ప్రభువవు, శ్రేష్ఠుడవు; సమర్థుండవు = మంచి నేర్పు కలవాడవు; అయిన = అయినట్టి;
నీ = నీ; అందున్ = అందు; ఈ = ఈ; అనుపమ = సాటిలేని; దివ్య = గొప్ప; భోగంబులున్ =
భోగములు; కలుగుట = ఉండుట; నిక్కంబున్ = తథ్యము; అని = అని; ఎఱుంగుదున్ =
తెలియుదును; భవత్ = నీతోడి; సంగతిన్ = సమాగమముచేత; అన్నియున్ = అన్నీ; నాకున్ = నాకు;
కలుగున్ = లభించును; అయినను = అయినప్పటికిని; దేవా = ప్రభూ; నీవు = నీవు; ఆనతి = అనుజ్ఞ;
ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; సంతాన = సంతానము; పర్యంతంబున్ = కలుగకుండు వరకు; ఐనన్ = అయినట్టి;
శరీర = శరీరములు; సంగమ = కలియు; సమయంబున్ = సమయమును; చిత్తంబునన్ =
మనసులో; తలంచి = తలచుకొని; భవత్ = నీ యొక్క; అంగ = శరీరమును; సంగమంబున్ =
కలియుటను; కృపసేసి = దయచేసి; మన్నింపుము = గౌరవింపుము; భవదీయ = నీతోడి; సంయోగ
= సమాగమ; వాంఛా = వాంఛకు; పరతన్ = వశమగుటచే; కృశీభూతంబున్ = చిక్కిపోయినది;
అయిన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; దేహంబున్ = శరీరమును; ఏ = ఏ; విధంబునన్ = విధముగ; మజ్జన

= స్నానము చేయు; భోజన = తిను; పాన = తాగు; సుఖంబులన్ = సుఖములను; పరితుష్టిన్ = తృప్తిని; పొందున్ = పొందును; అట్టి = అటువంటి; మత్ = నా యొక్క; మనోరథంబున్ = మనసులోని కోరికను; తీర్పన్ = తీర్చుటకు; రతి = కామక్రీడ యందలి; రహస్య = మెలుకువులు; ప్రకాశంబు = తెలియునవి; అగు = అయినట్టి; కామశాస్త్ర = కామశాస్త్రముల; ప్రకారంబునన్ = ప్రకారము; ఉపశిక్షించి = నేర్పి; అందుల = దాని; కున్ = కి; ఉచితంబులున్ = తగినట్టివి; అయిన = అయిన; వివిధ = అనేక రకములైన; అంబర = వస్త్రములు; ఆభరణ = ఆభరణములు; మాల్య = పూల మాలలు; అనులేపన = మైపూతలు; మందిర = గృహములు; ఆరామ = తోటలు; ప్రముఖ = మొదలగు; నిఖిల = సమస్తమైన; వస్తు = వస్తువులు; విస్తారంబున్ = ఎక్కువగా; కావించి = కలుగజేసి; నన్నున్ = నన్ను; కరుణింపుము = దయచేయుము; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; నిజ = తన; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; బలంబునన్ = శక్తి వలన; తత్క్షణంబు = వెంటనే.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్మా! నీవు అమోఘమైన యోగమాయకు అధిపతివి. అత్యంత సమర్థుడవు. అటువంటి నీయందు సాటిలేని దివ్యభోగాలు ఉన్నాయని తెలుసు. నీ సాంగత్యం వల్ల అవన్నీ నాకు లభిస్తాయి. అయినప్పటికీ నీవు సంతానం కలిగేవరకు మాత్రమే శరీరసంగమం కలిగి ఉంటానని ఒక నియమం ఆనాడు సెలవిచ్చావు. ఆ మాట మనస్సులో పెట్టుకొని నీ సాంగత్యాన్ని నాకు దయతో అనుగ్రహించు. నన్ను మన్నించు. నీ సంయోగాన్ని అభిలషిస్తూ కృశించిన ఈ శరీరం స్నానపాన భోజనాదులవల్ల ఎలా తృప్తి పడుతుంది? అటువంటి నా కోరికను తీర్చటానికి రతిరహస్యాలను ప్రకాశితం చేసే కామశాస్త్రాన్ని నాకు నేర్పు. అందుకు తగిన నానావిధాలైన వస్త్రాలు, అలంకారాలు, పూదండలు, మైపూతలు, శయనమందిరాలు, ఉద్యానవనాలు మొదలైన సమస్త వస్తువులనూ సమకూర్చి నన్ను కనికరించు" అని దేవహూతి చెప్పగా విని మహాత్ముడైన కర్ణముడు తన యోగమాయాబలంతో ఆ క్షణంలోనే (ఒక దివ్యవిమానాన్ని సృష్టించాడు).

3-808-^{సీ}.

దివ్యమణిస్తంభదీప్తిః జెన్నొందుచు-

మరకతస్థలముల మహిమ దనర

వర వజ్రకుడ్యకవాట శోభితము లై-

విద్రుమ దేహళీవీధు లమరఁ

గొమరొప్ప నవశాతకుంభ కుంభములపై-

హరినీలశకల విస్ఫురణ మెఱయఁ

దగఁ బద్మరాగంపు మొగడలఁ జెలువొందు-

వైడూర్యవలభులు వన్నెఁ జూపఁ

3-808.1-తే.

దరళతర ధామకేతుపతాక లొలయ

మంజుశింజత్సమంచిత మధుప కలిత

సురుచిరాలంబమాన ప్రసూనరాజి

మాలికల నొప్పు వివిధ గృహళిఁ దనరి.

టీకా:

దివ్య = గొప్ప; మణి = మణులుతాపిన; స్తంభ = స్తంభముల; దీప్తిన్ = కాంతులతో; చెన్నొందుచున్ = అందమును పొందుచూ; మరకత = గరుడపచ్చలు తాపిన; స్థలముల = నడవల; మహిమన్ = గొప్పదనాలు; తనరన్ = అతిశయించగ; వర = శ్రేష్ఠమైన; వజ్ర = వజ్రముల తాపిన; కుడ్య = గోడలు; కవాట = ద్వారములుచే; శోభితముల్ = శోభించుతున్నవి; ఐ = అయ్యి; విద్రుమ = పగడాలు తాపిన; దేహళీ = గుమ్మముల; వీధుల = వరుసల యొక్క; అమరన్ = అమరికల; కొమర = అందము; ఒప్పన్ = ఒప్పుతుండగా; నవ = కొత్త; శాత = బంగారు; కుంభ = గుండ్రని; కుంభముల = కుంభముల; పై = మీద; హరినీల = ఇంద్రనీలముల; శకల = ముక్కలు; విస్ఫురణన్ = తళుకులతో; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; తగన్ = చక్కటి; పద్మరాగంపు = పద్మరాగముల; మొగడలన్ = మొగ్గలతో; చెలువ = అందము; పొందున్ = చిందు; వైడూర్య = వైడూర్యపు; వలభులు = చూరులు; వన్నెన్ = సొగసులు; చూపన్ = కనిపిస్తుండగ; తరళతర = తళతళలాడుతున్ (తరళము - తరళతరము - తరళతమము); ధామకేతుపతాకలు = తోకచుక్కజండాలు; ఒలయన్ = చుట్టుకుపోతుండగ; మంజు = మనోహరమైన; శింజత్ = ఝంకారములతో; సమంచిత = ఒప్పుతున్న; మధుప = తుమ్మెదలతో; కలిత = కూడినట్టి; సురుచిర = చక్కటి కాంతివంతమై; ఆలంబమాన = వేలాడగట్టబడిన;

ప్రసూనరాజి = పూల; మాలికలన్ = మాలలతో; ఒప్పు = చక్కనైన; వివిధ = అనేకవిధములైన;
గృహాళిన్ = గదులతో; తనరి = అతిశయించి.

భావము:

ఆ విమానంలో అందమైన మందిరాలు కనువిందు చేస్తున్నాయి. ఆ మందిరాలన్నీ మణిమయ
స్తంభాలతో, గరుడపచ్చలు పరచిన నడవలతో, వజ్రాల తలుపులు గల గోడలతో, పగడాల
గడపలతో, ఇంద్రనీల మణిఖండాలతో నిండి తళతళ మెరిసే బంగారు కలశాలతో, అంచులలో
పద్మరాగాల మొగ్గలు చెక్కిన చక్కని వైడూర్యపు చూరులతో, గాలికి రెపరెపలాడుతున్న జెండా
గుడ్డలతో, మధుర మధురంగా ఝంకారం చేసే తుమ్మెదలతో కూడి వ్రేలాడుతున్న పూలదండల
తోరణాలతో అత్యంత మనోహరంగా ఆలరారుతున్నాయి.

3-809-క.

మఱియును దుకూలచీనాం

బరకౌశేయాది వివిధ పటపరివృత మం

దిర సుభగాకారంబై

యరుదార విచిత్ర పట్టికాలంకృత మై.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకనూ; దుకూల = సున్నితమైన బట్టలు; చీనాంబర = పట్టుచీరలు,
చీనాదేశమున నేసిన పట్టు వస్త్రములు, ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము; కౌశేయ = పట్టుబట్టలు; ఆది =
మొదలగు; వివిధ = రకరకముల; పట = వస్త్రములచే; పరివృత = పరుచుకొన్న; మందిర =
మందిరములు; సుభగ = మనోహర; ఆకారంబున్ = ఆకారము కలవి; ఐ = అయ్యి; అరుదారన్ =
అపురూపమైన; విచిత్ర = చక్కటి చిత్రములు కల; పట్టికా = మంతము చట్టములతో; అలంకృతము =
అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇంకా అందలి గదులలో జిలుగు దువ్వలువలు, చీనాంబరాలు, పట్టుచీరలు మొదలైన పలువిధాలైన వస్త్రాలు శోభిల్లుతున్నాయి. అపురూపమైన రంగురంగుల పట్టమంచాలు అమర్చబడి ఉన్నాయి.

3-810-మ.

లలితోద్యానవనాంత సంచరణలీలాలోల హంసాళి కో

క్రిల పారావత చక్రవాక శుక కేక్రీవ్యాహ మంచత్సము

త్కలికం గృత్రిమపక్షులన్ నిజవిహంగశ్రేణి యంచుం గుతూ

హాలి యై పల్కుచు నాడుచుండుఁ బ్రతిశాఖారోహణవ్యాప్తులన్.

టీకా:

లలిత = అందమైన; ఉద్యాన = ఉద్యాన; వన = వనముల; అంత = లోపల; సంచరణ = సంచరిస్తూ;
లీలన్ = విలాసముగ; ఆలోల = తిరుగుతున్న; హంస = హంసల; ఆళి = వరుసలును; కోకిల =
కోకిలలు; పారావత = పావురములును; చక్రవాక = చక్రవాకములును; శుక = చిలుకలును; కేక్రి =
నెమళ్ళ; వ్యాహమున్ = బారులతోటి; అంచత్ = రచింపబడిన; సముత్కలికన్ = చక్కటి
ఉత్సాహముగ; కృత్రిమ = చేయబడిన బొమ్మల; పక్షులన్ = పక్షులతో; నిజ = నిజమైన; విహంగ =
పక్షుల; శ్రేణిన్ = సమూహము; అంచున్ = అనుకొనుచూ; కుతూహలి = కుతూహలము కలవి; ఐ =
అయ్యి; పల్కుచున్ = కూయుచూ; ఆడుచున్ = ఆడుతూ; ఉండున్ = ఉండును; ప్రతి = అన్ని; శాఖా =
కొమ్మలపైకి; ఆరోహణ = ఎక్కుట; వ్యాప్తులన్ = పొందుటలో.

భావము:

అందలి అందమైన ఉద్యానవనాలలో విలాసంగా విహరిస్తున్న రాజహంసలు, కోయిలలు,
పావురాలు, చక్రవాకాలు, చిలుకలు, నెమళ్ళు మొదలైన పక్షులు మందిరాల గోడలమీద చెక్కబడిన
కృత్రిమ పక్షులను చూచి తమ జాతికి చెందిన నిజమైన పక్షులుగానే భావించి ఎంతో ఉత్కంఠతో
వాటిని పలుకరిస్తూ అక్కడి చెట్లకొమ్మలపై కేరింతలు కొడుతూ ఆడుతుంటాయి.

3-811-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = మరియు.

భావము:

ఇంకా...

3-812-క.

ఘన సౌధాంతర శయ్యా

సన కేళీగేహ కృతక జగతీధర శో

భన చంద్రకాంత చారు భ

వన ఫలభరితావనీజవంతము లగుచున్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; సౌధ = మేడల; అంతర = లోపల; శయ్య = పడకలు; ఆసన = ఆసనములు; కేళీ = క్రీడా;
గేహ = గృహములు; కృతక = కృత్రిమ; జగతీధరన్ = పర్వతములతో [జగతీధరము - జగత్తును
ధరించునవి, పర్వతములు, పర్యా. క్షాధరములు, ధాత్రీధరములు, అవనీధరములు]; శోభనన్ =
శోభిల్లుట కల; చంద్రకాంత = చలువరాళ్ళ; చారు = అందమైన; భవన = భవనములును; ఫల =
పండ్లతో; భరిత = నిండిన; అవనీజ = చెట్లును {అవనీజములు - అవని (భూమి) యందు జములు
(పుట్టినవి), చెట్లు}; వంతములు = కలవి; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఆ విమానం మెత్తని శయ్యలతో, మేలైన గద్దెలతో, కేళీగృహాలతో, క్రీడాపర్వతాలతో, పాలరాతి
భవనాలతో, పండ్లచెట్లతో నిండిన వనాలతో కూడి ఉన్నది.

3-813-క.

సకలర్తు శోభితంబును

సకల శుభావహము సకల సంపత్కరమున్

సకలోపభోగయోగ్యము

సకలేప్పితకామదంబు సదలంకృతమున్.

టీకా:

సకల = అన్ని; ఋతు = ఋతువులందును; శోభితంబునున్ = శోభను కలిగి ఉండుటయును; సకల = సమస్తమైన; శుభ = శుభములను; ఆవహమును = కలిగించునదియును; సకల = సమస్తమైన; సంపత్ = సంపదలను; ఆకరమున్ = నివాసమైనదియును; సకల = అన్ని; ఉపభోగ = విధములైన భోగములను; యోగ్యమును = అనుభవించుటకు తగినదియును; సకల = సమస్తమైన; ఈప్సిత = కోరిన; కామదంబును = కోరికలను తీర్చునదియును; సత్ = మంచిగ; అలంకృతమున్ = అలంకరింపబడినదియును.

భావము:

ఆ విమానం సమస్త ఋతుశోభలతో, సకల శుభాలతో, సర్వసంపదలతో పెంపొందుతూ అన్ని సుఖాలను అనుభవించటానికి యోగ్యమై, అన్ని కోరికలను అందించగలదై, అందమైన అలంకారాలతో ఒప్పుతున్నది.

3-814-వ.

అగుచు నొప్పు దివ్యవిమానంబుఁ గల్పించి తదీయ సుషమావిశేష విచిత్రంబులు నిర్మించిన తానునుఁ దెలియంజాలని యద్భుతకర్మంబు లైన విమానంబు దేవహూతికిం జూపినం జూచి యమ్ముద్ధియ సంతసింపకుండుట యెఱింగి సర్వభూతాంతరాశ యాభిజ్ఞుండును సంతుష్టాంతరంగుండును నైన గర్దముం డిట్లనియె.

టీకా:

అగుచున్ = అవుతూ; ఒప్పు = చక్కగ ఉండే; దివ్య = గొప్ప; విమానంబున్ = విమానమును; కల్పించి = సృష్టించి; తదీయ = దాని యందు; సుషమా = మనోజ్ఞమైన; విశేష = ప్రతేకతలు; విచిత్రంబులున్ = విచిత్రములును; నిర్మించిన = సృష్టించిన; తానునున్ = తాను కూడ; తెలియన్ = తెలిసికొన; చాలని = లేని; అద్భుత = ఆశ్చర్య; కర్మంబులు = పనులు; ఐన = కలిగిన; విమానంబున్ = విమానమును; దేవహూతి = దేవహూతి; కిన్ = కి; చూపి = చూపించి; ఆ = ఆ; ముద్దయ = అమాయకురాలు; సంతసింపక = సంతోషించకుండ; ఉండుట = ఉండుట; ఎటింగి = తెలిసికొని; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవుల; అంతర = లోని; ఆశయ = మక్కువలను; అభిజ్ఞండు = అర్థము చేసికొనువాడు; సంతుష్ట = సంతృప్తి చెందిన; అంతరంగుండు = మనసుకలవాడు; ఐన = అయినట్టి; కర్దముండు = కర్దముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అటువంటి దివ్యమైన విమానాన్ని సృష్టించి, అందలి శోభావిశేషాలను నిర్మాణం చేసిన తాను కూడా తెలుసుకొనంతటి అద్భుత నిర్మాణాలు కలదానిని దేవహూతికి చూపి, ఆమె సంతోషించడం లేదని తెలిసికొని సమస్త ప్రాణుల అంతరంగాలలో గల అభిప్రాయాలను గ్రహించేవాడూ, తృప్తిపడిన మనస్సు కలవాడూ అయిన కర్దముడు ఇలా అన్నాడు.

3-815-తే.

"అతివ! భగవత్కృతంబును **నఖిలమంగ**
ళాకరంబును నగు నీ **జలాశయమున**
ద్రవిలి గ్రుంకిన జంతువి**తానములకు**
గ్రామ్యఫలసిద్ధి సేకుఱు **గ్రాన** నీవు.

టీకా:

అతివ = స్త్రీ; భగవత్ = భగవంతునిచే; కృతంబునున్ = నిర్మించబడినదియును; అఖిల = సమస్తమైన; మంగళ = శుభములకు; ఆకరంబునున్ = నివాసమును; అగు = అయిన; ఈ = ఈ;

జలాశయమునన్ = సరోవరమున {జలాశయము - జలమునకు ఆశ్రయము ఐనది, సరస్సు};
తవిలి = పూని; క్రుంకినన్ = మునిగినచో; జంతు = జీవుల; వితానములకున్ = సమూహములకు;
కామ్య = కోరిన; ఫల = ఫలితముల; సిద్ధి = సిద్ధించుట; చేకూఱున్ = జరుగును; కాన = కావున; నీవు
= నీవు.

భావము:

"ఓ సుందరీ! భగవంతునిచే నిర్మింపబడినదీ, సమస్త శుభాలను కలిగించేదీ అయిన ఈ
బిందుసరోవరంలో స్నానం చేసిన ప్రాణులన్నింటికీ కోరికలు తీరుతాయి. కావున నీవు...

3-816-క.

ఇజ్జలముల నతి భక్తిని

మజ్జన మొనరించి యీ విమానము వేడ్యన్

లజ్జావతి యెక్కవె"యని

బుజ్జన మొనరంగఁ గర్థముడు పల్కుటయున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; జలములన్ = నీటిలో; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; మజ్జనము = స్నానము; ఒనరించి =
చేసి; ఈ = ఈ; విమానమున్ = విమానమును; వేడ్యన్ = ఇష్టపూర్వకముగ; లజ్జావతి = అతివ
{లజ్జావతి - లజ్జ (సిగ్గు) కలామె, స్త్రీ}; ఎక్కవే = ఎక్కుము; అని = అని; బుజ్జనము = లాలనము;
ఒనరన్ = ఒప్పగా; కర్థముడు = కర్థముడు; పల్కుటయును = పలుకుటను.

భావము:

ఓ లజ్జాశీలీ! ఈ సరోవర జలాలలో భక్తితో స్నానం చేసి సంతోషంగా ఈ విమానాన్ని ఎక్కు" అని
కర్థముడు బుజ్జగిస్తూ పలికాడు.

తృతీయ స్కంధము : దేవహూతితో గ్రుమ్మరుట

3-817-వ.

విని యాకువలయాక్షి పతిసేవాయాస మలినాంబరయు, వేణీభూత శిరోజయు,
ధూళిధూసరితాతికృశీభూతాంగయు, శబలస్తనయు నై బిందుసరోవరంబుఁ బ్రవేశించి
తజ్జలంబులఁ గ్రుంకులిడు సమయంబునఁ దద్వాపూర మధ్యంబున రుచిర
సూక్ష్మాంశుకధారిణులు, కిశోర వయఃపరిపాక శోభితలు, నుత్పలగంధులు నగు
కన్యాసహస్రంబులు దేవహూతిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

టీకా:

విని = విని; ఆ = ఆ; కువలయాక్షి = స్త్రీ (కువలయాక్షి - కువలయము (కలువ)ల వంటి కన్నులు
ఉన్నామె (స్త్రీ)); పతి = భర్త యొక్క; సేవా = సేవించుట యందలి; ఆయాస = శ్రమ వలన; మలిన =
మాసిన; అంబరయు = వస్త్రములు కలదియును; వేణీ = జటలు; భూత = కట్టిన; శిరోజయున్ =
కేశములు కలదియును; ధూళి = ధూళిచేత; ధూసరిత = మాసిన; అతి = మిక్కిలి; కృశీభూత =
కృశించిపోయిన; అంగయున్ = దేహము కలదియును; శబల = వివర్ణమైన; స్తనయున్ =
కుచములు కలదియును; ఐ = అయ్యి; బిందుసరోవరంబునన్ = బిందుసరోవరములో; ప్రవేశించి =
ప్రవేశించి; తత్ = దాని; జలంబులన్ = నీటిలో; క్రుంకులిడు = స్నానము చేయు; సమయంబునన్ =
సమయములో; తత్ = ఆ; వాః = నీటి; పూరః = ప్రవాహము; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; రుచిర =
కాంతులీను; సూక్ష్మ = చిన్నచిన్న; అంశుక = వస్త్రములు; ధారిణులు = ధరించినవారు; కిశోర = కిశోర
(కిశోరవయస్సు - బాల్యమునకును యౌవనమునకును మధ్య వయసు); వయస్ = వయస్సుతో;
పరిపాక = యుక్తమైన; శోభితలును = శోభ కలవారును; ఉత్పల = కలువపూల; గంధులున్ =
వాసనలు కలవారును; అగు = అయిన; కన్యకా = కన్యకల; సహస్రంబులున్ = సమూహములు;
దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

కలువకన్నుల ఆ దేవహతాతి కర్దముని మాటలు విన్నది. ఆమె పతిసేవలో అలసిపోయి యున్నది. చీర మాసిపోయింది. శిరోజాలు జడలు కట్టాయి. శరీరం ధూళిధూసరితమై కృశించింది. వక్షస్థలం వివర్ణమయింది. ఆమె భర్త ఆజ్ఞానుసారం సరస్వతీ నదీజలాలతోను, జలచరాలతోను నిండిన బిందుసరోవరంలో దిగి స్నానం చేసే సమయంలో ఆ జలప్రవాహంలోనుంచి నాజూకైన సన్నని పట్టువస్త్రాలు ధరించినవారూ, నవయౌవనంలో ఉన్నవారూ, కలువపూల పరిమళం కలవారూ అయిన వేలకొద్దీ కన్యలు ఆమెకు కనిపించి ఇలా అన్నారు.

3-818-క.

"తరుణీ! సంచిత ధర్మా

చరణల మగు మేము నీకు సదమలభక్తిం

బచర్యసేయనేర్తుము

కరుణాకలితేక్షణములఁ గనుగొను మమ్మున్."

టీకా:

తరుణీ = వనిత {తరుణి - తరణ వయసున ఉన్నామె, స్త్రీ}; సంచిత = ప్రోగుపడిన, {వ్యు. సంచితి - ప్రోగు (సమ్ + చి + క్తిన్), కృ.ప., గుంపు}; ధర్మ = ధర్మములను; ఆచరణలము = ఆచరించువారము; అగు = అయిన; మేము = మేము; నీకున్ = నీకు; సదమల = స్వచ్ఛమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; పరిచర్య = సేవ; చేయన్ = చేయుటను; నేర్తుము = నేర్చినవారము; కరుణా = దయతో; కలిత = కూడిన; ఈక్షణములన్ = చూపులతో; కనుగొనుము = చూడుము; మమ్మున్ = మమ్ములను.

భావము:

"ఓ యువతీ! ధర్మకార్యాలు ఆచరించే మేము నిర్మలమైన భక్తితో నీకు సేవలు చేయగలం. నీవు మమ్మల్ని దయతో చూడు.

3-819-నీ.

అని పల్కి; డాసి యయ్యతివకు నభ్యంజ-

నోద్వర్తనములు పెంపొనరఁ జేసి

మలయజకర్పార మహిత వాసిత హేమ-

కలశోదకంబుల జలక మార్చి

ధవళవస్తంబులఁ దడి యొత్తి సర్వాంగ-

ధూపంబు లొసఁగి కస్తూరి యలది

మంజు శింజన్మణి మంజీర కింకిణీ-

కలరావకలిత మేఖలలు రత్న

3-819.1-తే.

ఖచిత తాటంకముద్రికా కంకణాది

సముచితానర్హ హేమభూషణము లొసఁగి

భవ్య మాల్యానులేపనాంబరము లిచ్చి

ప్రసోపేత వివిధాన్న సమితిఁ దనిసి.

టీకా:

అని = అని; పల్కి = పలికి; డాసి = సమీపించి; ఆ = ఆ; అతివ = స్త్రీ; కున్ = కి; అభ్యంజన = తలంటు;

ఉద్వర్తనములు = నలుగుపెట్టుటలు; పెంపొనరన్ = అతిశయించునట్లు; చేసి = చేసి; మలయజ =

చందనమును; కర్పార = కర్పూరముల; మహిత = గొప్ప; వాసిత = వాసనకల; హేమ = బంగారు;

కలశ = పాత్రలందలి; ఉదకంబులన్ = నీటితో; జలకము = స్నానము; ఆర్చి = చేయించి; ధవళ =

తెల్లని; వస్తంబులన్ = బట్టలతో; తడి = తడిని; ఒత్తి = తుడిచి; సర్వ = అన్ని; అంగ =

అవయవములకును; ధూపంబులున్ = ధూపములను; ఒసగి = పట్టి; కస్తూరిన్ = కస్తూరిని; అలది

= రాసి; మంజు = మనోహరముగ; శింజని = శబ్దములుచేయు; మణి = మణులద్దిన; మంజీర =

అందెలు; కింకిణీ = గజ్జల; కలరావ = గలగలశబ్దములు; కలిత = కలిగిన; మేఖలలు = వడ్డాణములు;

రత్న = రత్నములు; ఖచిత = తాపిన; తాటంక = చెవిపోగులు;

ముద్రికా = ఉంగరములు; కంకణ = గాజులు; ఆది = మొదలగు; సముచిత = తగిన; అనర్హ = వెలలేని;

హేమ = బంగారు; భూషణములు = ఆభరణములు; ఒసగి = ఇచ్చి; భవ్య = శుభకరములైన; మాల్య

= మాలలు; అనులేపన = మైపూతలు; అంబరములున్ = వస్త్రములును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; షడ్ = ఆరు
(6) (షడ్రసములు - షడ్రుచులు, 1తీపి 2 కారము 3పులుపు 4 ఉప్పదనము 5వగరు 6 చేదు); రస =
రుచులతో; ఉపేత = కూడిన; వివిధ = అనేకరకములైన; అన్న = ఆహార; సమితిన్ =
సమూహములతో; తనిపి = తృప్తిపరచి.

భావము:

ఇలా అని వారంతా దేవహూతిని సమీపించి, ఆమెకు తలంటి, నలుగు పెట్టి, చందన కర్పూరాలు
వెదజల్లే బంగారు బిందెల జలాలతో స్నానం చేయించి, తెల్లని వస్త్రాలతో తడి ఒత్తి, శరీరమంతా
అగరు ధూపాలు వేసి, కస్తూరి పూతలు పూసి, మధురంగా ధ్వనించే మణిమంజీరాలు పాదాలకు
తొడిగి, చిరుగంటల సవ్వడితో ఒప్పే ఒడ్డాణం నడుముకు అలంకరించి, రత్నాలు చెక్కిన
కర్ణాభరణాలు, ఉంగరాలు, కంకణాలు మొదలైన విలువైన బంగారు ఆభరణాలను ఇచ్చి,
పూలదండలు సింగారించి, షడ్రసోపేతమైన భోజనాదులతో సంతృప్తి పరచారు.

3-820-వ.

మఱియుం, గనకపాత్ర రచితంబు లయిన కర్పూరనీరాజనంబు లిచ్చి; రుచిరాసనంబునఁ
గూర్చుండఁ బెట్టి దర్పణంబు సేతి కిచ్చినం దత్ప్రతిఫలిత నిజ దేహంబు గనుంగొని; కర్ణముని
మనంబునం దలంచిన నతండునుం గన్యకాసహస్రంబును దత్క్షణంబునఁ దన సన్నిధి నుండుటం
జూచి; నిజభర్త్యయోగమాయా ప్రభావంబునకు నద్భుతంబు నొందె; నంతఁ గర్ణముండునుం
గృతస్నాన యైన దేవహూతిం గనుంగొని వివాహంబునకు ముందట నే చందంబునం
దనరుచుండె నా చందంబునం జెన్నొందుచుండుటకు నానందభరితుం డై భార్యా సహితంబుగఁ
దత్కన్యకాసహస్రంబు గొలువ నిజ విమానారూఢుం డై తారాగణ పరివృత రోహిణీ యుక్తుం డగు
సుధాకరుండునుం బోలె నొప్పుచుఁ దదనంతరంబ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కనక = బంగారు; పాత్ర = పాత్రలలో; రచితంబులు = తయారుచేసినవి;
అయిన = అయినట్టి; కర్పూర = కర్పూర; నీరాజనంబులు = హారతులు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; రుచిర =
కాంతివంతమైన; ఆసనంబునన్ = ఆసనము నందు; కూర్చుండబెట్టి = కూర్చోబెట్టి; దర్పణంబున్ =

అద్దమును; చేతి = చేతి; కిన్ = కి; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగ; తత్ = దానిలో; ప్రతిఫలిత = ప్రతిబింబిస్తున్న;
 నిజ = తన; దేహంబునున్ = శరీరమును; కనుంగొని = చూసి; కర్దముని = కర్దముని; మనంబునన్ =
 మనసులో; తలంచినన్ = తలచుకొనగానే; అతండునున్ = అతడును; కన్యకా = కన్యకల;
 సహస్రంబునున్ = సమూహములును; తత్క్షణంబునన్ = తత్క్షణమే; తన = తన యొక్క; సన్నిధిన్ =
 సమీపమున; ఉండుటన్ = ఉండుటను; చూచి = చూసి; నిజ = తన; భర్త = భర్త యొక్క;
 యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; ప్రభావంబున్ = గొప్పదనమున; కున్ = కు; అద్భుతంబున్
 = ఆశ్చర్యమును; పొందె = పొందెను; అంతన్ = అంతట; కర్దముండునున్ = కర్దముడు కూడ; కృత =
 చేసిన; స్నాన = స్నానము కలది; ఐన = అయినట్టి; దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; కనుంగొని = చూసి;
 వివాహంబున్ = పెండ్లి; కున్ = కి; ముందటన్ = ముందు; ఏ = ఏ; చందంబునన్ = విధముగ;
 తనరుచున్ = అతిశయించి; ఉండె = ఉండెనో; ఆ = ఆ; చందంబునన్ = విధముగ; చెన్ను =
 అందమును; పొందుచున్ = కలిగి; ఉండుట = ఉండుట; కున్ = కు; ఆనంద = ఆనందముతో;
 భరితుండు = నిండినవాడు; ఐ = అయ్యి; భార్యా = భార్యతో; సహితంబుగన్ = కలిసి; తత్ = ఆ;
 కన్యకా = కన్యకల; సహస్రంబు = సమూహము; కొలువన్ = సేవిస్తుండగ; నిజ = తన; విమాన =
 విమానమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; తారా = తారకల; గణ = గణములుచే;
 పరివృత = చుట్టబడిన; రోహిణీ = రోహిణితో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; అగు = అయినట్టి;
 సుధాకరుండునున్ = చంద్రుని; పొలెన్ = వలె; ఒప్పుచున్ = చక్కగఉండి; తదనంతరంబు = తరువాత;

భావము:

ఇంకా బంగారు పళ్ళెరాలలో కర్పూరం వెలిగించి హారతులిచ్చి, రమణీయమైన రత్నపీఠంమీద కూర్చోబెట్టి అద్దం చేతికిచ్చారు. దేవహూతి అద్దంలో ప్రతిఫలించిన తన రూపాన్ని చూచుకొని తన పతి అయిన కర్దముని మనస్సులో భావించింది. మరుక్షణంలో కర్దముడు, వేలకొలది కన్యకలు ఆమె చెంత ఉన్నారు. అది చూచి భర్తయొక్క యోగమాయా ప్రభావానికి ఆమె ఆశ్చర్యపడ్డది. అప్పుడు కర్దముడు స్నానం చేసి ఆసీనురాలైన దేవహూతిని చూచి, వివాహానికి పూర్వం ఆమె ఎలా ఉండేదో అలాగే చెక్కు చెదరని చక్కదనంతో ఉన్నందుకు మహానందం పొందాడు. కన్యలందరూ తమ్ము సేవిస్తూ ఉండగా సతీసమేతుడై విమానం ఎక్కి, చుక్కలతో చుట్టబడిన రోహిణీ సహితుడైన చంద్రునిలా ప్రకాశించాడు.

3-821-చ.

చిర శుభమూర్తి యమ్ముని యశేష దిగీశ విహార యోగ్యమున్

సురుచిరమందగంధవహశోభితమున్ నికటప్రధాతు ని

ర్థరసరిదంబు శీతలతుషారమునై తనరారు మేరుకం

ద్రమునకేగి దేవవనితాయుతుడైన కుబేరుచాడ్పునన్

టీకా:

చిర = మిక్కిలి; శుభ = శుభముల; మూర్తి = రూపము కలవాడు; ఆ = ఆ; ముని = ముని; అశేష = సమస్తమైన; దిక్ = దిక్కులకు; ఈశ = పతులకు; విహార = విహరించుటకు; యోగ్యమున్ = తగినదియును; సురుచిర = మనోజ్ఞమైన; (సురు = చలిస్తూ; చిర = ఎక్కువ సమయము ఉండు;) మంద = పిల్ల; గంధవహ = వాయువులచే; శోభితమున్ = శోభిల్లుతున్నదియును; నికట = సమీప మందలి; ప్రధాతు = చక్కటి ధాతువులతో కూడిన; నిర్థర = సెలయేటి; సరిత్ = ప్రవాహపు; అంబు = నీటి; శీతల = చల్లని; తుషారమున్ = తుంపరలు కలదియును; ఐ = అయ్యి; తనరారు = అతిశయించు; మేరు = మేరు; కంధరమున్ = పర్వతమున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; దేవ = దేవతా; వనితా = స్త్రీలతో; యుతుడు = కూడినవాడు; ఐన = అయినట్టి; కుబేరు = కుబేరుని; చాడ్పునన్ = విధముగ.

భావము:

నిత్యమంగళ స్వరూపుడైన ఆ కర్దముడు విమానారూఢుడై సమస్త దిక్పాలురు విహరించడానికి యోగ్యమైనదీ, మెల్లగా చల్లగా వీచే మలయమారుతాలతో కూడినదీ, సమీపంలో ప్రవహించే సెలయేళ్ళ నీటి తుంపురుల చల్లదనం కలదీ అయిన మేరుపర్వతం శిఖరాల మీద, నిత్యమంగళ స్వరూపుడైన ఆ కర్దముడు, సురసుందరీ సమేతుడైన కుబేరునిలా విహరించాడు.

3-822-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

3-823-మ.

అమరోద్యానవనప్రదేశములు నవ్యారామభూముల్ దళ
త్తుముదాంభోజ విభాసిమానస సరఃకూలంబులున్ మంజుకుం
జములుం జైత్రరథంబు విస్ఫురిత విస్తంభంబునం జూచె నె
య్యమునం గర్దమయోగి కామగవిమానారూఢుఁ డై చెచ్చెరన్.

టీకా:

అమర = దివ్యమైన; ఉద్యానవన = ఉద్యానవన; ప్రదేశములున్ = స్థలములు; నవ్య = కొత్త; ఆరామ =
విశ్రాంతి; భూముల్ = స్థలములు; దళత్ = వికసిస్తున్న; కుముద = కలువలు; అంభోజ = పద్మములు
తోను; విభాసిమాన = ప్రకాశిస్తున్న; మానససరస్ = మానస సరోవరము యొక్క; కూలంబులున్ =
తీరములును; మంజు = మనోహరమైన; కుంజములున్ = పొదరిండ్లును; జైత్రరథంబున్ = కుబేరుని
తోటయును; స్ఫువిస్ఫురిత = ప్రకాశవంతమైన; విస్తంభంబునన్ = సరదాతో; చూచెన్ = చూసెను;
నెయ్యమునన్ = ఇంపుగ, చక్కగ; కర్దమ = కర్దముడు అను; యోగి = యోగి; కామగ =
కామగమనముకల; విమాన = విమానము; ఆరూఢుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్య; చెచ్చెరన్ =
శ్రీఘ్రముగ.

భావము:

కర్దమ మహర్షి కోరినచోటికి సంకల్పమాత్రంతోనే తీసుకెళ్ళే ఆ విమానం ఎక్కి, దేవహళాతితోపాటు
గొప్ప వేడుకతో విహరించాడు. చక్కటి దివ్యఉద్యానవనాలు, సరికొత్త విహారప్రదేశములు,
పద్మాలతోనూ, కలువలతోనూ కలకలాడుతున్న మానస సరోవర తీరాలు, మనోహరమైన

పొదరిండ్లు, చైత్రరథం అనే కుబేరుని తోట మున్నగు అన్నిటినీ తన ఇంతితో ప్రేమపూర్వకంగా విహరించాడు.

3-824-వ.

ఇవ్విధంబున, సమస్త భూభాగంబును వాయువేగంబునం గలయం గ్రుమ్మరి నిఖిల
వైమానికలోకంబు నతిశయించి లోకంబులం జరించె; మోక్షదాయకుండుఁ దీర్థపాదుండు నగు
పుండరీకాక్షుని సన్నుతించి సేవించు పుణ్యాత్ములకుం బొందరాని పదార్థములు గలవే; యిట్లు
కర్దముండు దేవహతాకి నిఖిల ధరాచక్రం బంతయుఁ జూపి; మరల నిజ నివాసంబునకుం
జనుదెంచి; కామకేళీవినోదాత్మిక యైయున్న భార్య నుపలక్షించి రతిప్రసంగంబు గైకొని బహు
వత్సరంబు లొక్క ముహూర్తంబుగా జరుపుచు నన్యోన్య సరసావలోకనంబుల సముచి తాలింగన
సంభాషణంబులం గాల నిరూపణంబు సేయనేరక శత వత్సరంబులు గడపి; తదనంతరంబ.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; సమస్త = సమస్తమైన; భూ = భూమండలము యొక్క;
భాగంబునన్ = భాగములను; వాయు = వాయువుతో సమానమైన; వేగంబునన్ = వేగముతో;
కలయన్ = కలియ; గ్రుమ్మరి = తిరిగి; నిఖిల = సమస్తమైన; వైమానిక = విమానయానము
చేయువారి; లోకంబున్ = సమస్తమును; అతిశయించి = మించి; లోకంబులన్ = లోకములందు;
చరించెన్ = తిరిగెను; మోక్షదాయకుండున్ = గోవిందుడు {మోక్షదాయకుండు - మోక్షము (ముక్తిని)
దాయకుండు (ఇచ్చువాడు), విష్ణువు}; తీర్థపాదుండునన్ = గోవిందుడు {తీర్థపాదుడు - తీర్థము
పాదమున కలవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయినట్టి; పుండరీకాక్షుని = గోవిందుని {పుండరీకాక్షుడు -
పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; సన్నుతించి = చక్కగ స్తోత్రములు
చేసి; సేవించు = సేవించే; పుణ్యాత్ముల్ = పుణ్యాత్ముల; కున్ = కి; పొందరాని = పొందలేని;
పదార్థములు = వస్తువులు; కలవే = కలవా ఏమి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కర్దముండు = కర్దముడు;
దేవహతాకిన్ = దేవహతాకి; కిన్ = కి; నిఖిల = సమస్తమైన; ధరాచక్రము = భూమండలము;
అంతయున్ = అంతా; చూపి = చూపించి; మరల = మరల; నిజ = తన; నివాసంబున్ =
నివాసమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; కామ = మనః; కేళిన్ = కేళి; వినోద = వినోదించు;
ఆత్మిక = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; భార్యన్ = భార్యను; ఉపలక్షించి = ఉద్దేశించి;

రతి = సంభోగమునకై; ప్రసంగంబున్ = చేరుట; కైకొని = స్వీకరించి; బహు = అనేక; వత్సరంబుల్ = సంవత్సరములు; ఒక్క = ఒక; ముహూర్తంబు = ముహూర్తము; కాన్ = అన్నట్లు; జరుపుచూ = నడపుచూ; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; సరస = సరసమైన; అవలోకనంబులన్ = చూపులతోను; సముచిత = తగిన; ఆలింగన = కౌగలెంతలు; సంభాషణంబులన్ = కబుర్లాడుకొనుట యందు; కాల = కాలమును; నిరూపణంబున్ = లెక్కించుట; చేయన్ = చేయ; నేరక = లేక; శత = వంద; వత్సరంబులున్ = సంవత్సరములు; గడపి = గడిపి; తదనంతరంబు = తరువాత.

భావము:

ఈ విధంగా కర్దముడు వివిధ ప్రదేశాలను విమానంమీద వాయువేగంతో విహరించి సమస్త దేవతలను అతిశయించినవాడై నేల నాలుగు చెరగులూ సంచరించాడు. మోక్షప్రదాత, పరమపూజ్యుడు అయిన విష్ణుదేవుని భావించి, సేవించే పుణ్యాత్ములు పొందజాలని వస్తువులుంటాయా? ఇలా కర్దముడు దేవహూతికి సమస్త భూమండలాన్ని చూపించి, మళ్ళీ తన నివాసానికి తీసుకొని వచ్చి, శృంగారకేళి విలాసాలకు అభిముఖురాలైన భార్య హృదయాన్ని గుర్తించి, రతిక్రిడా పరాయణుడైనాడు. ఆ దంపతులు అనేక విధాలైన అభీష్ట సుఖభోగాలను అనుభవిస్తూ పెక్కు సంవత్సరాలు ఒక్క క్షణంగా గడిపాడు. అన్యోన్యం తియ్యనైన చూపులతో విడిపోని కౌగిలెంతలతో సరసమైన సంభాషణలతో కలిసి మెలిసి కాలగమనం గమనించకుండా నూరేండ్లు గడిపాడు.

తృతీయ స్కంధము : కపిలుని జన్మంబు

3-825-క.

మునివరుఁ డొకనాఁ డిమ్ములఁ

దన నిజదేహంబు నవవిధంబులు గావిం

చి నయంబునఁ దద్వీర్యముఁ

దన సతిగర్భమున నవవిధంబుగ నిలిపెన్.

టీకా:

ముని = మునులలో; వరుడు = ఉత్తముడు; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; ఇమ్ములన్ = అనుకూల్యముగ; తన = తన యొక్క; నిజ = స్వంత; దేహంబున్ = దేహమును; నవ = తొమ్మిది (9); విధంబులన్ = విధములుగ; కావించి = చేసి; నయంబునన్ = చక్కగా; తత్ = అతని; వీర్యమున్ = వీర్యమును; తన = తన; సతి = భార్య యొక్క; గర్భమునన్ = గర్భములో; నవ = తొమ్మిది (9); విధంబుగ = విధములుగ; నిలిపెన్ = నిలిపెను.

భావము:

మునిశ్రేష్ఠుడైన కర్దముడు ఒకనాడు కుతూహలంతో తొమ్మిది విధాలైన వేరువేరు దేహాలను ధరించి క్రమంగా తన వీర్యాన్ని తన భార్య అయిన దేవహూతి గర్భంలో తొమ్మిది విధాలుగా నిలిపాడు.

3-826-క.

అది కారణంబుగాఁ బెం

పొదవిన మునివలన దేవహూతియుఁ గూతుల్

ముదమునఁ గనెఁ దొమ్మండ్రన్

ముదితయు మది సంతసించె మునివరుఁ డంతన్.

టీకా:

అది = ఆ; కారణంబుగాన్ = కారణముచే; పెంపొదవిన = మహిమ చెందిన; ముని = ముని; వలనన్ = వలన; దేవహూతియున్ = దేవహూతి కూడ; కూతుల్ = పుత్రికలను; ముదమునన్ = సంతోషముతో; కనెన్ = కనినది; తొమ్మండ్రను = తొమ్మిదిమందిని (9); ముదితయున్ = ఆమెకూడ; మదిన్ = మనసున; సంతసించెన్ = సంతోషించినది; ముని = మునులలో; వరుడు = ఉత్తముడు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఆ కారణంగా కర్ణమునివల్ల దేవహతా తొమ్మిదిమంది కుమార్తెలను కన్నది. ఆమె తన మనస్సులో ఎంతో సంతోషించింది. అప్పుడా ముని (సన్యసింప దలిచాడు).

3-827-తే.

సన్యసింపగగోరిన సతి యెఱింగి

యాత్మ బొడమిన సంతాప మగ్గలింపఁ

జింత వాటిల్లఁ జెక్కిటఁ జేయిసేర్చి

పదములను నేల వ్రాయుచుఁ బలికెఁ బతికి.

టీకా:

సన్యసింపన్ = సన్యాసింపవలెనని; కోరిన = అనుకొనుచుండ; సతి = భార్య; ఎఱింగి = తెలిసికొని;

ఆత్మన్ = మనసున; బొడమిన = ఉదయించిన; సంతాపమున్ = వ్యధ; అగ్గలింపన్ = అధిక్మై;

చింత = బాధ, బెంగ; వాటిల్లన్ = కలుగగా; చెక్కిటన్ = చెంపకు; చేయి = చెయ్యి; చేర్చి = చేర్చి;

పదములను = పాదములను; నేలన్ = నేల మీద; వ్రాయుచున్ = రాస్తూ; పలికెన్ = పలికెను; పతి = భర్త; కిన్ = కు.

భావము:

(కర్ణముడు) సన్యసింప దలిచాడు. ఆ విషయం అతని భార్య దేవహతా తెలిసికొని మనస్సులో పుట్టిన ఆవేదన అధికం కాగా, చింతతో చెక్కిలిమీద చేయి చేర్చి, కాలివ్రేలితో నేలపై వ్రాస్తూ తన భర్తతో ఇలా అన్నది.

3-828-సీ.

"అనఘ! సంతాన పర్యంతంబు ననుఁ గూడి-

వర్తింతు ననుచుఁ బూర్వమునఁ బలికి

కూతుల నిచ్చితి కొమరార నిప్పు డీ-

తరుణులు పతులును ద్రమకుఁ దార
యరసి వర్తింతురో యని భీతినొందెదఁ-
గావున నీ పుత్రికలకుఁ దగిన
వరుల సంపాదించి పరిణయంబులు సేసి-
తత్త్వసంహిత నాకుఁ ద్రవిలి తెలుపు

3-828.1-తే.

సుతునిఁ గృపసేసి ననుఁ గావు సుజనవినుత!
యర్థి సంసార దుఃఖంబు నపనయింప
నర్హుడవు నీవ కావె మోహమున నింత
కాల మూరకపోయె నే గతియు లేక.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; సంతాన = సంతానము కలుగు; పర్యంతంబున్ = వరకు; ననున్ = నన్ను; కూడి
= కలిసే; వర్తింతును = నడచుదును; అనుచున్ = అని; పూర్వమునన్ = ఇంతకు పూర్వము; పలికి =
పలికి; కూతులన్ = కుమార్తెలను; ఇచ్చితి = ఇచ్చితివి; కొమరార = మనోజ్ఞమగనట్లు; ఇప్పుడు =
ఇప్పుడు; ఈ = ఈ; తరుణులు = స్త్రీలు; పతులును = భర్తలును; తమకున్ = తమంతట; తార = తామే;
అరసి = చూసుకొని; వర్తింతురో = పోతారేమో; అని = అని; భీతిన్ = భయమున్; పొందెదన్ =
పడుతున్నాను; కావున = అందుచేత; ఈ = ఈ; పుత్రికల్ = కూతుర్లు; కున్ = కి; వరులన్ = భర్తలను;
సంపాదించి = తీసుకొని వచ్చి; పరిణయంబున్ = వివాహమును; చేసి = చేసి; తత్త్వసంహితన్ =
ఆత్మవిద్యను; నాకున్ = నాకు; తవిలి = పూని; తెలుపు = తెలిపెడి;
సుతునిన్ = పుత్రుని; కృపసేసి = దయచేసి; ననున్ = నన్ను; కావు = కాపాడు; సుజన =
మంచివారిచే; వినుత = చక్కగ స్తుతింపబడువాడ; అర్థిన్ = కోరి; సంసార = సంసారము అను;
దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; అపనయంబున్ = పోగొట్టుటకు; అర్హుండవు = చాలినవాడవు; నీవ =
నీవే; కావె = కదా; మోహమునన్ = వ్యామోహమువలన; ఇంత = ఇంత; కాలమున్ = కాలమును;
ఊరక = ఉత్తినే; పోయెన్ = గడచిపోయినది; ఏ = ఏ విధమైన; గతియున్ = మార్గమును; లేక =
లేకనే.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్ముడా! సంతానం కలిగే వరకు నాతో ఉంటానని పూర్వం చెప్పి పుత్రికలను అనుగ్రహించావు. ఈ యువతులు తమకు తామే భర్తలను ఎలా వెదుక్కోగలరనే భయం నాకు కలుగుతున్నది. అందుకని కుమార్తెలకు తగిన వరులను వెదకి వారికి వివాహం చేసి, నాకు వేదాంత విషయాలను తెలియజెప్పగల కుమారుని ప్రసాదించి నన్ను కటాక్షించు. సాధుజన సంస్తవనీయా! సంసార దుఃఖాన్ని తొలగించడానికి అన్ని విధాల సమర్థుడవు నీవు. ముక్తి మార్గాన్ని తెలిపేవారు లేక మోహం వల్ల ఇంతకాలం వ్యర్థంగా గడిచిపోయింది.

3-829-చ.

ఉపరతి పుట్టి నైహిక సుఖోపగతానుభవంబు లందు మున్
జపలతఁ గామభోగరతిసంగముఁ గోరి మహాత్మ! నిన్ను న
చ్చపుఁ దలపొప్పగాఁ దెలియఁజాలక యేవరియించుటన్ భవ
త్కృప ఫలియించె ముక్తి నినుఁ కేవలభక్తి భజింపఁ గల్గదే.

టీకా:

ఉపరతి = విరక్తి; పుట్టిన్ = కలిగినది; ఐహిక = ఇహ లోక సంబంధపు; సుఖ = సుఖములను;
ఉపగత = పొందెడి; అనుభవములు = అనుభవముల; అందున్ = అందు; మున్ = పూర్వము;
చపలతన్ = చపలత వలన; కామ = కోరికలు; భోగ = భోగములు; రతిన్ = సంభోగమందు;
సంగమున్ = కలయుటను; కోరిన్ = కోరి; మహాత్మా = గొప్పవాడ; నిన్నున్ = నిన్ను; అచ్చపు =
అసలైన; తలపున్ = జ్ఞానము; ఒప్పగన్ = ఒప్పి ఉన్నట్లు; తెలియన్ = తెలిసికొన; చాలక = లేక; ఏన్
= నేను; వరించుటన్ = వివాహము చేసికొనుట; భవత్ = నీ యొక్క; కృపన్ = దయవలన;
ఫలియించెన్ = ఫలించినది; ముక్తి = ముక్తి; నినున్ = నిన్ను; కేవల = ఏకాగ్రమైన; భక్తిన్ = భక్తితో;
భజింపన్ = కొలిచిన; కల్గదే = కలగదా ఏమి.

భావము:

ఓ మహాత్మా! నాకు ఈ లోక సంబంధాలైన సుఖాలను అనుభవించాలనే ఆసక్తి నశించింది. భోగాలపై విరక్తి కలిగింది. ఇంతకు ముందు చంచలభావంతో కామోపభోగాలను కోరిన దానినై, స్వచ్ఛమైన నీ భావాన్ని తెలుసుకోలేక ఏవేవో అర్థించాను. నా పట్ల నీ అనుగ్రహం ఫలించింది. నిన్ను నిర్మల భక్తితో సేవించడం చేత ముక్తి లభిస్తుంది కదా!

3-830-వ.

అదియునుంగాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

3-831-చ.

సమమతినొప్పు సత్పురుషసఖ్యము సద్గతి కారణంబు నీ
చమతి విలోలదుష్పురుష సఖ్యము దుర్గతిహేతు వంచుఁ జి
త్తమునఁ దలంచి యోగిజనతానుత! మిమ్ము భజింతుఁ బ్రాణిసం
గ్రమమునఁ బుణ్యపాపములు గైకొని పొందవె యెట్టివారలన్."

టీకా:

సమ = సరి యగు; మతిన్ = విధముగ; ఒప్పు = చక్కగ ఉండు; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషులతోడి; సఖ్యము = స్నేహము; సద్గత్ = ముక్తిని; కారణంబున్ = కలిగించునది; నీచమున్ = అధమమైనది; అతి = మిక్కిలి; విలోలన్ = చంచలమైనది; దుష్ = చెడ్డ; పురుష = పురుషులతోడి; సఖ్యము = స్నేహము; దుర్గతి = నరకమునకు; హేతువు = కారణము; అంచున్ = అని; చిత్తమునన్ =

మనసులో; తలంచి = అనుకొని; యోగి = యోగులైన; జనత = జనులచే; నుత = స్తుతింపబడువాడ;
 మిమ్మున్ = మిమ్ములను; భజింతున్ = కొలచెదను; ప్రాణి = జీవులతో; సంగమునన్ = సహవాసము
 వలన; పుణ్య = పుణ్యమును; పాపములున్ = పాపములును; కైకొని = చేకొని; పొందవె = కలగవా
 ఏమిటి; ఎట్టి = ఎటువంటి; వారలన్ = వారినైనా సరే.

భావము:

అందరిపట్ల సమానబుద్ధి కలిగినట్టి సజ్జనుల మైత్రి ఉత్తమగతికి కారణమౌతుంది. నీచమైన బుద్ధి
 కలిగి, చంచలచిత్తులైనట్టి దుర్జనుల స్నేహం వలన దుర్గతి కలుగుతుంది. ఈ సంగతి మనస్సులో
 భావించి, యోగిజన సన్నుతుడవైన నిన్ను నేను సేవిస్తాను. ప్రాణుల సాంగత్యం వల్లనే
 ఎట్టివారికైనా పుణ్యాలో లేక పాపాలో ప్రాప్తిస్తాయి".

3-832-క.

అని యిట్లు వేదనాభర

మున మునుకుచుఁ బలుకఁ గర్థముఁడు మనుపుత్రిం

గనుఁగొని సరసిజనయను వ

చనములు మది సంస్కరించి సతి కిట్లనియెన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వేదనా = బాధ యొక్క; భరమునన్ = భారము నలవ;
 మునుకుచున్ = సంతాపము చెందుతూ; పలుకన్ = అనగా; కర్థముండు = కర్థముడు; కనుగొని =
 చూసి; సరసిజనయను = గోవిందుని (సరసిజ నయనుడు - సరసిజము (పద్మము) వంటి
 నయనుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), విష్ణువు); వచనములున్ = ఆదేశములను; మదిన్ = మనసులో;
 సంస్కరించి = తలచుకొని; సతి = భార్య; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా దేవహాతి మిక్కిలి వేదనతో పరితపిస్తూ పలుకగా, కర్దముడు విష్ణుదేవుని వాక్యాలు స్మరించుకొని మనుపుత్రి అయిన దేవహాతిని చూచి ఇలా అన్నాడు.

3-833-క.

"మనుసుత! నీ మది దుఃఖం

బును బొందకు మచిరకాలమున భగవంతుం

డనఘం డక్షరుండు జనా

ర్థనుండు భవద్ధర్మమందు ద్రగ వసియించున్.

టీకా:

మను = మనువు యొక్క; సుత = కూతురా; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసులో; దుఃఖంబున్ =

దుఃఖమును; పొందకుము = చెంద వలదు; అచిర = కొద్ది; కాలమునన్ = కాలములోనే;

భగవంతుండు = నారాయణుడు {భగవంతుడు - వ్యు. (భగ + మతుప్ + మస్య వః) త. ప్ర. 1)

సమగ్రములైన ఐశ్వర్యముఱ్ఱ, వీర్యము, సిరి, యశస్సు, జ్ఞానము, వైరాగ్యముఅను ఆరును కలవాడు,

2) విశ్వమునకు భగము (పుట్టుకకు స్థానము) అయినవాడు, విష్ణువు); అనఘండు =

నారాయణుడు {అనఘుడు - అఘము (పాపము) లేనివాడు, విష్ణువు); అక్షరుండు = నారాయణుడు

{అక్షరుడు - క్షరము (నాశము) లేనివాడు, విష్ణువు); జనార్దనుడు = నారాయణుడు {జనార్దనుడు --

1.సం.విణ.లోక హింసకరుడు, వ్యు. 2. (జనైః అర్ద్యతే -యాచ్యతే - జన + అర్ద + ల్యాట్) కృ. ప్ర. జనులచే

పురుషార్థ విషయమై కోరబడువాడు. 3. వ్యు. (జనాన్ అర్దయతి - (సమస్త)జనులకును అర్దనుడు

(గమ్మమైన వాడు), విష్ణువు); భవత్ = నీ యొక్క; గర్భమున్ = కడుపు; అందున్ = లో; తగన్ =

అవశ్యము; వసియించున్ = నిలుచును.

భావము:

"ఓ మనుసుతా! నీవు మనస్సులో దుఃఖించవద్దు. అనఘుడూ అక్షరుడూ అయిన

విష్ణుభగవానుడు కొద్ది కాలంలోనే నీ గర్భంలో ప్రవేశిస్తాడు.

3-834-క.

వర నియమవ్రత నిష్ఠా

చరణ నియుక్తాంతరంగ సమధిక వై సం

భరిత తపోధన దాన

స్ఫురితశ్రద్ధాను భక్తిపూర్వము గాఁగన్.

టీకా:

వర = ఉత్తమమైన; నియమ = నియమములు కల; వ్రత = వ్రతములును; నిష్ఠా = శ్రద్ధగా; ఆచరణ = ఆచరించుట యందు; నియుక్త = నియమింపబడిన; అంతరంగ = అంతరంగము; సమధికవు = అతిశయించిన దానవు; ఐ = అయ్యి; సంభరిత = నిండైన; తపస్ = తపస్సు అను; ధన = సంపద; దానన్ = దాని వలన; స్ఫురిత = కలిగిన; శ్రద్ధానుభక్తిన్ = శ్రద్ధానుభక్తుల; పూర్వమున్ = నిండైనది; కాగన్ = అగునట్లు.

భావము:

నీవు ఉత్తమ నియమాలతో వ్రతాలతో నిష్ఠతో చరించు. నిగ్రహంతో కూడిన మనస్సు కలదానివై నిండైన తపస్సును, శ్రద్ధాభక్తులతో కూడిన దానధర్మాలను ఆచరించు.

3-835-మ.

హరి నారాయణ పాదపద్మములు సమ్యగ్భక్తిఁ బూజింపు త

త్పురుషశ్రేష్ఠుఁడు మానసంబున భవత్పూజా సుసంప్రీతుడై

కరమర్థిం దరుణీశిరోమణి! భవద్ధర్మస్థుఁడై యుండి తా

గరుణం జేయు భవన్మనోజనిత శంకాగ్రంథి విచ్ఛేదమున్."

టీకా:

హరి = గోవిందుని; నారాయణ = నారాయణుని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మములున్ = పద్మములను; సమ్యక్ = చక్కని; భక్తిన్ = భక్తితో; పూజింపు = కొలువుము; తత్ = ఆ; పురుషశ్రేష్ఠుడు

= గోవిందుడు {పురుషశ్రేష్ఠుడు - పురుషులలో శ్రేష్ఠుడు, విష్ణువు}; మానసంబునన్ = మనసులో;
 భవత్ = నీ యొక్క; పూజన్ = సేవకు; సు = మంచిగా; సంప్రీతుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = వేడుకగా; తరుణీ = వనితలలో {తరుణి - తరణమైన వయసులో
 ఉన్న ఆమె, స్త్రీ}; శిరోమణి = ఉత్తమురాల {శిరోమణి - శిరసున ధరించు రత్నాభరణము వంటిది,
 ఉత్తమురాలు}; భవత్ = నీ యొక్క; గర్భస్తుడు = కడుపునపడ్డవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి;
 తాన్ = తను; కరుణన్ = దయతో; చేయున్ = చేయును; భవత్ = నీ యొక్క; మనస్ = మనసులో;
 జనిత = పుట్టిన; శంకా = సందేహముల; గ్రంథిన్ = ముడుల; విచ్ఛేదమున్ = తొలగించుటను.

భావము:

నారాయణుని పాదపద్మాలను నిండైన భక్తితో పూజించు. పురుషోత్తముడైన ఆ విష్ణువు నీ
 పూజలకు సంతృప్తి చెంది నీ గర్భంలో నివసిస్తాడు. నీ మనస్సులో పుట్టి సందేహాల ముడులను
 విడదీస్తాడు".

3-836-చ.

అనవుడు దేవహతాతి హృదయంబున సంతస మంది యమ్మునీం
దుని వచనక్రమంబునఁ బరున్ భగవంతు ననంతుఁ బద్మలో
చను హరి విష్ణు నర్చనము **స**ల్పుచు నుండగఁ గొన్ని యబ్జముల్
చనునెడ దానవాంతకుఁడు **స**మ్మతిఁ గార్దమ మైన తేజమున్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; దేవహతాతి = దేవహతాతి; హృదయంబునన్ = మనసులో; సంతసమున్ =
 సంతోషమును; అంది = పొంది; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని; వచన = మాటల;
 క్రమమునన్ = ప్రకారము; పరున్ = గోవిందుని {పరుడు - సర్వమునకును పరమము (ఇతరము)
 అయిన వాడు, విష్ణువు}; భగవంతున్ = గోవిందుని {భగవంతుడు - విశ్వమునకు భగము (సృష్టి
 స్థానము) అయిన వాడు, విష్ణువు}; అనంతున్ = గోవిందుని {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు,
 విష్ణువు}; పద్మలోచనున్ = గోవిందుని {పద్మలోచనుడు - పద్మముల వంటి లోచనములు (కన్నులు)
 ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; హరిన్ = గోవిందుని {హరి - విష్ణువు}; విష్ణున్ = గోవిందుని; అర్చనముల్ =

పూజలు; సల్పుచున్ = చేయుచూ; ఉండగన్ = ఉండగ; కొన్ని = కొద్ది; అబ్బముల్ = సంవత్సరములు;
చనునెడన్ = గడవగా; దానవాంతకుడు = గోవిందుడు {దాన వాంతకుడు - దానపుల
(రాక్షసుల)ను అంతకుడు (సంహరించినవాడు), విష్ణువు}; సమ్మతిన్ = అంగీకరించి; కార్దమము =
కర్దమునిది; ఐన = అయిన; తేజమున్ = వీర్యమును.

భావము:

అని కర్దముడు చెప్పగా దేవహూతి తన మనస్సులో సంతోషించి, అతని మాటల ననుసరించి
పరాత్పరుడు, భగవంతుడు, అనంతుడు, కమలాక్షుడు, పాపమోచనుడు అయిన విష్ణువును
పూజిస్తూ ఉండగా కొన్నేండ్లు గడిచాయి. అప్పుడు రాక్షససంహారి అయిన విష్ణువు కర్దమ
మునీశ్వరుని తేజస్సును (ధరించాడు).

3-837-క.

ధరియించి యమ్మునీంద్రుని

తరుణీగర్భంబువలన దనుజారి శమీ

తరుకోటరమున వైశ్వా

నరుఁ డుదయించిన విధంబునన్ జనియించెన్.

టీకా:

ధరియించి = తాల్చి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని; తరుణీ = భార్య యొక్క;
గర్భంబున్ = గర్భము; వలన = అందు; దనుజారి = హరి {దనుజారి - దనుజుల (రాక్షసుల)కు అరి
(శత్రువు), విష్ణువు}; శమీ = జమ్మి; తరు = చెట్టు; కోటరమునన్ = తొట్టిలో; వైశ్వానరుడు =
అగ్నిహోత్రుడు; ఉదయించిన = పుట్టిన; విధంబునన్ = విధముగ; జనియించెన్ = పుట్టెను.

భావము:

(విష్ణువు కర్దముని తేజస్సును) ధరించి జమ్మిచెట్టు తొట్టిలో నుంచి అగ్ని పుట్టినట్లుగా దేవహూతి
గర్భంలోనుండి జన్మించాడు.

3-838-నీ.

అయ్యవసరమున నాకాశమున దేవ-

తూర్యఘోషంబులు తుముల మయ్యె

నందిత దేవతాబృందంబు లందంద-

కురిసిరి మందారకుసుమ వృష్టి

గంధర్వ కిన్నర గానంబు వీతెంచె-

నప్పరోగణముల యాటలొప్పె

వావిరి దిక్కులఁ కావిరి విరిసెను-

దవిలి వార్ధుల కలంతలును మానె

3-838.1-తే.

సాధుజనముల మనములు సంతసెల్లె

హోమవహ్నాలు ప్రభలఁజెన్నొంది వెలిఁగె

గునుమఫలభరములనొప్పెఁగుజములెల్ల

సర్వసస్యాళి చెన్నొందె జగతిలోన

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; ఆకాశమునన్ = ఆకాశములో; దేవ = దేవతల; తూర్య = బాజాల; ఘోషంబులు = ధ్వనులు; తుములము = విజృంభించినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; నందిత = అనందించిన; దేవతా = దేవతల; బృందములు = సమూహములు; అందంద = అక్కడక్కడ; కురిసిరి = కురిపించిరి; మందార = మందార; కుసుమ = పూల; వృష్టి = వాన; గంధర్వ = గంధర్వుల; కిన్నర = కిన్నరల; గానంబున్ = గానములు; వీతెంచెన్ = వినిపించెను; అప్పర = అప్పరసల; గణమున్ = సమూహముల; ఆటలన్ = నాట్యములతో; ఒప్పెను = ఒప్పినవి; వావిరిన్ = మిక్కిలిగా; దిక్కులన్ = దిక్కులను; కావిరి = నలుపు, చీకటి; విరిసెను = విరిగిపోయినది; తవిలి = పూని; వార్ధులన్ = సముద్రములలో; కలంతలున్ = కలవరపాటులు; మానెన్ = మానినవి; సాధు = సాధువులైన; జనముల = జనుల; మనములున్ = మనసులును; సంతసెల్లెన్ =

సంతోషించినవి; హోమ = హోమములందలి; వహ్నాలు = అగ్నులు; ప్రభలన్ = కాంతులతో;
 చెన్నొంది = చక్కగ; వెలిగెన్ = వెలిగినవి; కుసుమ = పువ్వులు; ఫల = పండ్లు యొక్క; భరములన్ =
 బరువులతో; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉన్నవి; కుజములు = చెట్లు (కుజములు - కు (భూమి) అందు
 జములు (పుట్టినవి), వృక్షములు); ఎల్లన్ = అన్నీ; సర్వ = సమస్తమైన; సస్య = ధాన్యముల; ఆవళి =
 రాసులు; చెన్నొందెన్ = అందము సంతరించుకొన్నవి; జగతి = లోకము; లోనన్ = లో.

భావము:

ఆ సమయంలో ఆకాశంలో దివ్యమంగళ వాద్యాలు ధ్వనించాయి. దేవతలందరూ సంతోషంతో
 మందారపుష్పాల వర్షాన్ని కురిపించారు. గంధర్వులూ, కిన్నరులూ పాటలు పాడారు. అప్పరసలు
 నాట్యం చేశారు. దిక్కుల్లో క్రమ్మిన పొగమంచు మాయమయింది. సముద్రాలు ప్రశాంతాలైనాయి.
 సజ్జనుల మనస్సులకు సంతోషం కలిగింది. హోమాగ్నులు మిక్కిలి తేజస్సుతో వెలిగాయి.
 వృక్షాలన్నీ ఫలపుష్పాలతో నిండిపోయాయి. పొలాలలో నానావిధాలైన పైరులు ప్రకాశించాయి.

3-839-వ.

ఇట్టి మహోత్సవంబున దేవహవాతికిం దత్తబోధంబుఁ గావించు కొఱకుఁ దదీయ గర్భంబున
 నుదయించిన పరబ్రహ్మస్వరూపుం డైన నారాయణుని దర్శించుకొఱకు మరీచి ప్రముఖ
 మునిగణ సమేతుం డై చతుర్ముఖుఁడు సనుదెంచి యమ్మహాత్ముని దర్శించి కర్దమ దేవహవాతులం
 గనుంగొని యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; మహా = గొప్ప; ఉత్సవంబునన్ = ఉత్సవములో; దేవహవాతి = దేవహవాతి; కిన్ =
 కి; తత్త్వ = తత్త్వమును; బోధంబున్ = బోధించుట; కావించు = చేయుట; కొఱకున్ = కోసమై; తదీయ
 = ఆమె; గర్భంబునన్ = కడుపున; ఉదయించిన = పుట్టిన; పరబ్రహ్మస్వరూపుడు = గోవిందుడు
 (పరబ్రహ్మస్వరూపుడు - పరబ్రహ్మ యొక్క స్వరూపము అయినవాడు, విష్ణువు); ఐన = అయినట్టి;
 నారాయణునిన్ = హరిని (నారాయణుడు - నారములు (నీరు) అందు వసించువాడు, విష్ణువు);
 దర్శించు = దర్శించుకొనుట; కొఱకున్ = కోసమై; మరీచి = మరీచి; ప్రముఖ = మొదలగు
 ప్రముఖమైన; ముని = మునుల; గణ = సమూహముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి;

చతుర్ముఖుడు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - చతుః (నాలుగు, 4) ముఖములు కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = గొప్పవానిని {మహాత్ముడు - గొప్పవాడు. విష్ణువు}; దర్శించి = దర్శించుకొని; కర్దమ = కర్దముడు; దేవహరాతులన్ = దేవహరాతులను; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇటువంటి మహోత్సవ సమయంలో దేవహరాతికి తత్త్వజ్ఞానాన్ని బోధించడానికి ఆమె గర్భంలో పుట్టిన పరబ్రహ్మ స్వరూపుడైన నారాయణుని దర్శించడానికి మరీచి మొదలైన మునులతో కూడి బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి, ఆ మహాత్ముని దర్శనం చేసికొని కర్దమ దేవహరాతులను చూచి ఇలా అన్నాడు.

3-840-క.

"నుతచరితులార! మీరలు

కృతకృత్యులు విష్ణుపూజఁ గేవలభక్తిన్

మతి నిష్కపటులరై చే

సితిరి తదర్చన ఫలంబు సేకుటె మీకున్.

టీకా:

నుత = స్తుతింపబడిన; చరితులార = నడవడిక కలవారులార; మీరలున్ = మీరు; కృతకృత్యులు = సార్థకజన్మలు; విష్ణు = హరి యొక్క; పూజన్ = పూజలను; కేవల = స్వచ్ఛమైన, ఇతరములేని; భక్తిన్ = అర్పించుటలు; మతిన్ = మనసులలో; నిష్కపటులు = కపటముల లేనివారు; ఐ = అయ్యి; చేసితిరి = చేసారు; తత్ = ఆ; అర్చన = పూజల; ఫలంబున్ = ఫలితము; చేకూటెన్ = సమకూరినది; మీకున్ = మీకు.

భావము:

“ధన్యచరితులైన ఓ దంపతులారా! మీరు కృతార్థులు. నిజమైన భక్తితో, నిష్కపటమైన మనస్సుతో విష్ణుదేవుని సేవించారు. మీ పూజకు తగిన ఫలం మీకు లభించింది.

3-841-క.

శ్రితభయహరణుడు మునిజన

నుతచరితుడు పరుడు మీ మనోరథసిద్ధిన్

వితతంబుగఁ గావించుటఁ

జతురత మీ జన్మ మింక సఫలతఁ బొందెన్.

టీకా:

శ్రితభయహరణుడు = నారాయణుడు {శ్రిత భయ హరణుడు - శ్రిత (ఆశ్రయించినవారి) భయ (భయమును) హరణుడు (హరించువాడు), విష్ణువు}; మునిజననుతచరితుడు = నారాయణుడు {ముని జన నుత చరితుడు - మునులగు జనములచే నుత (స్తుతింబడిన) చరితుడు (నడవడిక కలవాడు), విష్ణువు}; పరుడు = నారాయణుడు {పరుడు - అతీతుడు, విష్ణువు}; మీ = మీ యొక్క; మనోరథ = కోరికలు; సిద్ధిన్ = తీరుట; వితతమున్ = విస్తారముగ; కావించుటన్ = చేయుటచే; చతురతన్ = చక్కగ; మీ = మీ యొక్క; జన్మము = జన్మము; ఇంకన్ = మరి; సఫలతన్ = సాఫల్యమును; పొందెన్ = చెందినది.

భావము:

ఆశ్రితుల భయాన్ని పోగొట్టేవాడు, మునీశ్వరులు కీర్తించే చరిత్ర గలవాడు అయిన పరాత్పరుడు మీ కోర్కెను చక్కగా నెరవేర్చాడు. అందువల్ల మీ జన్మ సార్థకం అయింది.

3-842-క.

వినుడు సకాములునై హరి

ననుపమభక్తిన్ భజించు నదె ముక్తికిఁ జా

లును మీ పుణ్యం బే మని

కొనియాడగ వచ్చు నీతికోవిదులారా!"

టీకా:

వినుడు = వినండి; సకాములున్ = కోరికలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; హరిన్ = విష్ణుని; అనుపమ = సాటిలేని; భక్తిన్ = భక్తితో; భజించినన్ = పూజించిన; అదె = అది మాత్రమే; ముక్తి = మోక్షము పొందుట; కిన్ = కు; చాలున్ = సరిపోవును; మీ = మీ యొక్క; పుణ్యంబున్ = పుణ్యమును; ఏమని = ఏమని; కొనియాడగన్ = స్తుతించ; వచ్చున్ = వచ్చును; నీతి = నీతి యందు; కోవిదులార = మంచి నేర్పరులులార.

భావము:

నీతికోవిదులైన ఓ దంపతులారా! వినండి. ఆసక్తితో, అద్వితీయమైన భక్తితో విష్ణువును పూజిస్తే అదే ముక్తిని ప్రసాదిస్తుంది. మీ పుణ్యాన్ని ఏమని పొగడగలను?"

3-843-వ.

అని వెండియుం గర్థముని గనుంగొని యిట్లను "భవదీయ తనూభవలం
బ్రకటశీలవ్రతాచారసంపన్ను లైన మునివరేణ్యులకుం బెండ్లిసేయుము; నట్లయిన వారి వలన
బ్రజాస్పష్టి బహువిధంబుల వృద్ధిం బొందు"నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరల; కర్థమునిన్ = కర్థమునిని; గనుగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; భవదీయ = నీ యొక్క; తనూభవల్ = కూతురులను; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; శీల = మంచి
నడవడిక; వ్రత = నియమములు; ఆచార = ఆచారములు; సంపన్నులు = అధికముగా కలవారు;
ఐన = అయినట్టి; ముని = మునులలో; వరేణ్యుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; పెండ్లి = వివాహము;
చేయుము = జరిపించుము; అట్లు = ఆ విధముగ; అయినన్ = అయినచో; వారి = వారి; వలనన్ =
వలన; ప్రజా = సంతాన; స్పష్టి = స్పష్టి; బహు = అనేక; విధంబులన్ = విధములుగ; వృద్ధిన్ =

పెరుగుటను; పొందున్ = చెందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి మళ్ళీ కర్దముని చూచి ఇలా అన్నాడు "నీ కుమార్తెలను ఉత్తమ స్వభావం కలిగివారు, సదాచార సంపన్నులూ అయిన మునిశ్రేష్ఠుల కిచ్చి వివాహం చెయ్యి. అలా అయితే వారివల్ల ప్రజాసృష్టి అనేక విధాలుగా అభివృద్ధి చెందుతుంది" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-844-చ.

"అనఘ! భవత్సుతుండు సముద్రచిత తేజఁడు నైన యిమ్మహా
త్మునిఁ బరమేశు నీశు నజిత్తున్ నలినాక్షు నమేయు నచ్యుతున్
ఘనుని ననంతు నాద్యు నవిక్తారుని నక్షరుఁగాఁ దలంపుమీ
ఘనుఁడు సమస్త చేతన నిక్తాయ హృదీప్సితదాయి గావునన్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; భవత్ = నీ యొక్క; సుతుండు = కొడుకును; సముత్ = మిక్కిలి; అంచిత = శోభిల్లుతున్న; తేజఁడునున్ = తేజస్సు కలవాడును; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; మహాత్మునిన్ = మహాత్ముడిని; పరమేశున్ = భగవంతుడు (పర మేశుడు - పరమ (అత్యున్నతమైన) ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు); ఈశున్ = భగవంతుడు (ఈశుడు - ప్రభావము చూపకలవాడు, విష్ణువు); అజితున్ = భగవంతుడు (అజితుడు - జయింపబడుటకు రానివాడు); నలినాక్షున్ = భగవంతుడు (నలి నాక్షుడు - నలినము (పద్మము)లవంటి అక్షుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), విష్ణువు); అమేయున్ = భగవంతుడు (అమేయుడు - మేయము (మేర, ఇంతని చెప్పుటకు) లేనివాడు, విష్ణువు); అచ్యుతున్ = భగవంతుడు (అచ్యుతు - చ్యుతము (పడుట) లేనివాడు, విష్ణువు); ఘనునిన్ = భగవంతుడు (ఘనుడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు); అనంతున్ = భగవంతుడు (అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు); ఆద్యున్ = భగవంతుడు (ఆద్యుడు - ఆది (మొదటి) నుండి ఉన్నవాడు, విష్ణువు); అవికారున్ = భగవంతుడు (అవికారుడు - వికారములు (మార్పులు) లేని వాడు, విష్ణువు); అక్షరున్ = భగవంతుడు (అక్షరుడు - క్షరము (నాశము) లేనివాడు, విష్ణువు); కాన్ = అగునట్లు; తలంపుమీ =

తెలుసుకొనుము; ఘనుడున్ = భగవంతుడు {ఘనుడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు};

సమస్తచేతననికాయహృదీప్సితదాయి = భగవంతుడు {సమస్త చేతన నికాయ హృదీప్సిత దాయి -

సమస్తమైన చేతనుల (జీవుల) నికాయము (సమూహము)లకును హృద (హృదయములకు)

దీప్సిత (కోరికను) దాయి (ఇచ్చువాడు), విష్ణువు}; కావునన్ = అగుటవలన.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్ముడా! మహాత్ముడు, మహా తేజోవంతుడు అయిన ఈ నీ కుమారుడు సమస్త ప్రాణుల హృదయాలలోని మనోరథాలను నెరవేర్చే ఘనుడు. కనుక ఇతనిని ఈశుడు, పరమేశ్వరుడు, అపరాజితుడు, అమేయుడు, అచ్యుతుడు, అనంతుడు, ఆద్యుడు, అవికారుడు, అక్షరుడు అయిన పుండరీకాక్షునిగా భావించు.

3-845-నీ.

మానిత జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగంబులు-

నను నుపాయంబుల నొనరజేసి

యలవుమైఁ గర్మజీవుల నుద్ధరించుట-

కొఱకు నమ్మహితాత్మకుఁడు సమగ్ర

హటకరుచిజటా జాటుండు సత్పుల్ల-

పంకజనేత్రుండు పద్మ వజ్ర

హల కులిశాంకుశ లలిత రేఖాంకిత-

చరణ తలుండును సత్త్వగుణుండు

3-845.1-తే.

నగుచు నిప్పుడు సరసీరు హాక్తి నీదు

గర్భ మం దుదయించెను పునుండు నీకుఁ

దత్త్వబోధంబుఁ గావించుఁ దావకీన

హృదయ సంగత సంశయ మైల్లఁ బాపు.

టీకా:

మానిత = గౌరవింపదగిన; జ్ఞాన = జ్ఞానము {జ్ఞానము - పరవిద్య, ఆధ్యాత్మికమైన విషయములను తెలుపునది}; విజ్ఞానము = విజ్ఞానము {విజ్ఞానము - అపరవిద్య, అవిద్య, లౌకిక విషయములను తెలుపునది}; యోగంబులున్ = యోగములును; అను = అనెడి; ఉపాయంబులన్ = ఉపాయములను; ఒనరన్ = కలుగునట్లు; చేసి = చేసి; అలవుమై = సామర్థ్యముచేత; కర్మజీవులన్ = మానవులను {కర్మజీవులు - కర్మబద్ధులైన జీవులు, మానవులు}; ఉద్ధరించుట = ఉద్ధరించుట; కొఱకున్ = కోసము; ఆ = ఆ; మహిత = గొప్ప; ఆత్మకుడు = ఆత్మకలవాడు; సమగ్ర = చక్కటి; హాటక = బంగారు; రుచి = రంగు కల; జటాజూటండు = జటలు చుట్టుకుపోయి ఉన్నవాడు; సత్ = మంచిగ; పుల్ల = వికసించిన; పంకజ = పద్మము వంటి {పంకజము - పంక (నీటి) లో జము (పుట్టినది), పద్మము}; నేత్రుడు = కన్నులు కలవాడు; పద్మ = పద్మము; వజ్ర = వజ్రము; హాల = నాగలి; కులిశ = అంకుశ; లలిత = చక్కటి; రేఖా = గీతలచే; అంకిత = అలంకరింపబడిన; చరణతలుండును = అరికాలు కలవాడును; సత్త్వగుణుడును = సత్త్వగుణము కలవాడును; అగుచున్ = అవుతూ; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; సరసీరుహాక్షి = నారాయణుడు {సరసీరుహాక్షి - సరసీరుహము (పద్మముల) వంటి అక్షి (కన్నులుకలవాడు), విష్ణువు}; నీదు = నీ యొక్క; గర్భమున్ = కడుపు; అందున్ = లో; ఉదయించెను = పడెను; ఘనుడు = గొప్పవాడు; నీకున్ = నీకు; తత్త్వ = తత్త్వ జ్ఞానమును; బోధంబున్ = బోధించుటను; కావించున్ = చేయును; తావకీన = నీ యొక్క; హృదయ = మనసున; సంగత = ఉన్నట్టి; సంశయము = సందేహము; ఎల్లన్ = సమస్తమును; పాపు = తొలగించును;

భావము:

ఓ దేవహూతీ! మాననీయాలైన జ్ఞానవిజ్ఞాన యోగాలు అనబడే ఉపాయాలచే కర్మజీవుల్ని ఉద్ధరించడానికై కమలాక్షుడు నీ కడుపున జన్మించాడు. బంగారు రంగు కలిగిన జటాజూటం కలవాడు, వికసించిన కమలాల వంటి కన్నులు కలవాడు, పద్మం, హలం, వజ్రం, అంకుశం మొదలైన రేఖలతో విరాజిల్లే అరికాళ్ళు కలవాడు, సత్త్వగుణ సంపన్నుడు అయి ఇప్పుడు నీ గర్భంలో జన్మించిన ఈ మహాత్ముడు నీకు తత్త్వబోధ చేస్తాడు. దానితో నీ హృదయంలోని సంశయాలన్నీ తీరిపోతాయి.

3-846-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా...

3-847-క.

నుతికెక్కి సిద్ధగణ సే

వితుడై ఘనసాంఖ్యయోగవిలసిత తత్త్వ

స్థితినిరతుఁ డగుచుఁ గపిలా

ఖ్యతఁ దనరి చరించు నీ జగత్రయ మెల్లన్."

టీకా:

నుతికెక్కి = పేరుపొంది; సిద్ధ = సిద్ధుల; గణ = సమూహముచే; సేవితుండు = కొలువబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఘన = మహనీయమైన; సాంఖ్యయోగ = సాంఖ్యయోగముచే; విలసిత = ప్రకాశించే; తత్త్వస్థితిన్ = తత్త్వస్థితిలో; నిరతుడు = నిష్ఠకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కపిల = కపిలుడు అను; ఆఖ్యాతన్ = పేరుతో; తనరి = ప్రసిద్ధుడై; చరించున్ = వర్తించును; ఈ = ఈ; జగత్రయమున్ = ముల్లోకములు (ముల్లోకములు - 1భూలోకము 2భువర్లోకము 3సువర్లోకము); ఎల్లన్ = అంతటను.

భావము:

(నీ కుమారుడు) పేరెన్నిక గన్నవాడై, ప్రసిద్ధులైన సిద్ధపురుషులచేత సేవింప బడుతూ మహనీయమైన సాంఖ్యయోగంతో ప్రకాశించే పరతత్త్వమందు సుస్థిరుడై 'కపిలుడు' అనే పేరుతో ఈ మూడు లోకాలలోను సంచరిస్తాడు" అని బ్రహ్మదేవుడు తెలిపాడు.

తృతీయ స్కంధము : కన్యకానవక వివాహంబు

3-848-క.

అని పలికి యమ్మరిచిం

గని యుద్వాహార్థ మునిచి కమలజుఁ డంతం

దన నందను లగు నారద

సనకాదులఁ గూడి యాత్మసదనము కరిగెన్.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; ఆ = ఆ; మరీచిన్ = మరీచిని; కని = చూసి; ఉద్వాహన్ = వివాహము;
అర్థమున్ = కోసము; ఉనిచి = ఉంచి; కమలజుండు = బ్రహ్మదేవుడు (కమలుజుడు - కమలమున
పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); అంతన్ = అంతట; తన = తన యొక్క; నందనులు = పుత్రులు; అగు =
అయిన; నారద = నారదుడు; సనక = సనకుడు; ఆదులన్ = మొదలగవారిని; కూడి = కలిసి; ఆత్మ =
స్వంత; సదనమున్ = నివాసమున; కున్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళెను.

భావము:

ఈ విధంగా పలికి బ్రహ్మదేవుడు ఆ మరీచి మహర్షిని వివాహ నిమిత్తం అక్కడే ఉంచి తన
కుమారులైన నారదుడు, సనకుడు మొదలైన వారితో కలిసి తన నివాసానికి వెళ్ళాడు

3-849-వ.

అంత; నా కర్దముండు గమలసంభవ చోదితుం డగుచు యథోచితంబుగా నాత్మీయ దుహితుల
వివాహంబు సేయం దలంచి మరీచికిం గళ యను కన్యకను; నత్రికి ననసూయను; నంగిరసునకు
శ్రద్ధను; బులస్తునకు హవిర్భువును; బులహునకు గతిని; గ్రతువునకుఁ గ్రియను; భృగునకు
ఖ్యాతిని; వసిష్ఠునకు నరుంధతిని; నధర్వునకు శాంతినింగా నిజ కులాచార సరణిం బరిణయంబు
గావించిన వారును గృత దాన పరిగ్రహాలును గర్దమ కృత సంభావనా సంభావితు లగుచు
నతని చేత ననుజ్ఞాతులై జాయాసహితు లగుచు నిజాశ్రమ భూములకుం జని; రంతం గర్దముండు

దేవోత్తముం డగు విష్ణుండు దన మందిరంబున నవతరించి వసించి యుంటం దన చిత్తంబున నెఱింగి; వివిక్త స్థలంబునకుం జని యచ్చటఁ గపిలునికి వందన బాచరించి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; కర్దముండున్ = కర్దముడు; కమలసంభవ = బ్రహ్మదేవునిచే; చోదితుడు = ప్రేరేపింపబడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; యథోచితంబుగాన్ = తగిన విధముగా; ఆత్మీయ = తన యొక్క; దుహితులన్ = కూతుర్లకు; వివాహంబున్ = వివాహమును; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొని; మరీచి = మరీచి; కిన్ = కి; కళ = కళ; అను = అను; కన్యకను = కన్యను; అత్రి = అత్రి; కిన్ = కి; అనసూయను = అనసూయను; అంగిరసున్ = అంగిరసుని; కున్ = కి; శ్రద్ధను = శ్రద్ధను; పులస్త్యున్ = పులస్త్యుని; కున్ = కి; హవిర్భువును = హవిర్భువును; పులహన్ = పులహన; కున్ = కి; గతిని = గతిని; క్రతువున్ = క్రతువున; కున్ = కి; క్రియను = క్రియని; భృగువున్ = భృగువున; కున్ = కు; ఖ్యాతిని = ఖ్యాతిని; వసిష్ఠున్ = వసిష్ఠుని; కున్ = కి; అరుంధతి = అరుంధతిని; అధర్వున్ = అధర్వుని; కున్ = కి; శాంతినిన్ = శాంతిని; కాన్ = అగునట్లు; నిజ = తన; కుల = వంశ; ఆచార = ఆచారముల; సరణిన్ = విధముగ; పరిణయంబున్ = వివాహమును; కావించినన్ = చేసిన; వారునున్ = వారు కూడ; కృత = చేసిన; దాన = దానమును; పరిగ్రాహులునున్ = తీసుకొన్నవారును; కర్దమ = కర్దమునిచే; కృత = చేయబడిన; సంభావన = గౌరవములచే; సంభావితులున్ = ఆదరింపబడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; అతని = అతని; చేతన్ = వద్ద; అనుజ్ఞాతులు = వీడ్కోలు పొందినవారు; ఐ = అయ్య; జాయా = భార్యతో; సహితులు = కూడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; నిజ = తమ; ఆశ్రమ = ఆశ్రమములు ఉన్న; భూముల్ = ప్రదేశముల; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంతన్ = అంతట; కర్దముండున్ = కర్దముడు; దేవోత్తముండు = భగవంతుడు {దేవోత్తముడు - దేవుళ్ళలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; విష్ణుండు = విష్ణుమూర్తి; తన = తన యొక్క; మందిరంబునన్ = గృహమున; అవతరించి = అవతారము ధరించి; వసించి = నివసించి; ఉంటన్ = ఉండుటను; చిత్తంబునన్ = మనసులో; ఎఱింగి = తెలిసి; వివిక్త = ఒంటరి; స్థలంబున్ = ప్రదేశమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; అచ్చటన్ = అక్కడ; కపిలున్ = కపిలుని; కిన్ = కి; వందనము = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

తరువాత ఆ కర్దముడు బ్రహ్మదేవుని ఆదేశానుసారం తన కుమార్తెలకు యథావిధిగా పెండ్లిండ్లు చేయాలని నిశ్చయించినవాడై కళను మరీచికి, అనసూయను అత్రికి, శ్రద్ధను అంగిరసునకు, హవిర్భువును పులస్తునకు, గతిని పులహువునకు, క్రియను క్రతువుకు, ఖ్యాతిని భృగువుకు, అరుంధతిని వసిష్ఠునకు, శాంతిని అధ్వర్యునకు ఇచ్చి తన కులాచారం ప్రకారం వివాహం చేయగా ఆ మునులు కర్దముని కన్యలను పెండ్లాడి అతని సత్కారాలు అందుకొని ఆయన అనుజ్ఞతో సతీసమేతంగా తమ తమ ఆశ్రమాలకు వెళ్ళారు. ఆ తరువాత కర్దముడు దేవదేవుడైన విష్ణువు తన ఇంట్లో పుట్టి పెరుగుతున్న విషయాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని ఏకాంత ప్రదేశంలో కపిలునికి నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు.

3-850-సీ.

"చతురాత్మ! విను మాతృ కృతము లైనట్టి య-

మంగళ భూత కర్మంబు లనెడి

దావాగ్ని శిఖలచే దందహ్యమాను లై-

నట్టి జీవులు దుదముట్టలేక

పాయక సంసారబద్ధులై యుందురు-

తద్భవహేతుభూతంబు లయిన

సకల దేవతలుఁ బ్రసన్నులు నగుదురు-

బహుజన్మ పరిచిత ప్రాప్త యోగ

3-850.1-తే.

చిరసమాధి తపోనిష్ఠచే వివిక్త

దేశముల యోగిజనములు ధృతుల నే మ

హానుభావు విలోకింతు రట్టి దివ్య

పురుషరత్నంబ! నా యింటఁ బుట్టి తీవు.

టీకా:

చతురాత్మ = చాతుర్యముకలవాడ;; {విష్ణుసహస్రనామములు శ్రీశంకర భాష్యం 137వ నామం, 769వ నామం, బ్రహ్మ, ప్రజాపతులు, కాలము, జీవులు సృష్టి విభూతులును, విష్ణు, మన్వాదులు, కాలము, భూతములు స్థితి విభూతులును, రుద్ర, కాల, అంతకాదులు, జంతువులు లయ విభూతులును అను నాలుగు విభూతుల త్రయం కలవాడు} వినుము = వినుము; ఆత్మ = తాము; కృతములు = చేసికొన్నవి; ఐనట్టి = అయినట్టి; అమంగళ = చెడుగా; ఆభూత = పరిణమించునట్టి; కర్మంబులన్ = పనులు; అనెడి = అనే; దావాగ్ని = కారుచిచ్చు {దావాగ్ని - దావము (అడవి) అందలి అగ్ని, కారుచిచ్చు}; శిఖలు = మంటల; చేన్ = వలన; దందహ్యమానులు = కాలిపోతున్నవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; జీవులున్ = ప్రాణులు; తుదముట్టలేక = ఆర్పివేయలేక; పాయక = బయటపడలేక; సంసార = సంసారమునకు; బద్ధులు = కట్టబడినవారు; ఐ = అయ్యి; ఉందురు = ఉంటారు; తత్ = ఆ; భవ = సంసారమునకు; హేతు = కారణ; భూతంబులు = అంశములు; అయిన = అయినట్టి; సకల = సమస్తమైన; దేవతలునున్ = దేవతలును; ప్రసన్నులు = ప్రసన్నమైనవారు; అగుదురు = అవుతారు; బహు = అనేక; జన్మ = జన్మములనుండి; పరిచిత = తెలిసి; ప్రాప్త = పొందిన; యోగ = యోగముల యొక్క; చిర = అధికమైన; సమాధి = సమాధియును; తపస్ = తపస్సు యొక్క; నిష్ఠ = నిష్ఠలు; చే = వలన; వివిక్త = ఒంటరి; దేశములన్ = ప్రదేశములందు; యోగి = యోగులైన; జనములు = జనులు; ధృతులన్ = ధారణలచే; ఏ = ఏ; మహానుభావున్ = గొప్పవానిని; విలోకింతురు = దర్శించెదరో; అట్టి = అటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన; పురుష = పురుషులలో; రత్నంబ = రత్నము వంటివాడా; నా = నా యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; పుట్టితివి = జన్మించితివి; ఈవున్ = నీవు.

భావము:

"ఓ మహాత్మా! విను. పూర్వం తాము చేసిన అమంగళ కార్యాలు అనే కార్చిచ్చులో కాలిపోతూ ఉన్న జీవులు బైట పడలేక ఎడతెగని సంసార బంధాలలో బంధింపబడి ఉంటారు. అనేక పూర్వ జన్మల పరిచయం వల్ల ప్రాప్తించిన తపస్సు, యోగసమాధి నిష్ఠలు వలన, అట్టి భవ సంసార కారణభూతులైన దేవతలు ప్రసన్నులు అవుతారు. ఆ యోగనిష్ఠా గరిష్ఠులైన యోగిశ్రేష్ఠులు, ఏకాంత

ప్రదేశంలో ఏమరుపాటు లేక ఏ మహానుభావుణ్ణి దర్శిస్తారో అటువంటి దేవాదిదేవుడవైన నీవు నా ఇంటిలో జన్మించావు.

3-851-వ.

మఱియు; సంసారచక్ర పరిభ్రామ్యమాణుల మగుచు గ్రామ్యుల మయిన మా వర్తనంబులను గణింపక మదీయ గృహంబునం బూర్వంబునం బ్రతిశ్రుతంబు లైన భవదీయ వాక్యంబులు దప్పకుండ ననుగ్రహింప నుదయించి" తని; వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; సంసార = సంసారము అనెడి; చక్రన్ = చక్రమున; పరిభ్రామ్యమాణులు = గిరగిర తిరుగుచున్న వారము; అగుచున్ = అవుతూ; గ్రామ్యులము = మోటు మనుషులము; అయిన = అయినట్టి; మా = మా యొక్క; వర్తనంబులున్ = ప్రవర్తనలను; గణింపక = లెక్కింపక; మదీయ = మా యొక్క; గృహంబునన్ = ఇంటిలో; ప్రతిశ్రుతంబులు = చక్కగా వినబడినవి; ఐన = అయినట్టి; భవదీయ = నీ యొక్క; వాక్యంబులున్ = మాటలను; తప్పకుండన్ = తప్పకుండ; అనుగ్రహింపను = అనుగ్రహించుటకై; ఉదయించితి = అవతరించితివి; వెండియున్ = మరియు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా సంసార చక్రంలో త్రిప్పబడుతూ, పరమ పామరులమైన మా ప్రవర్తన లెక్కించక, పూర్వం ఆనతి ఇచ్చిన మేరకు మాట తప్పకుండా నన్ను అనుగ్రహించటానికై నా కుమారుడవై జన్మించావు" అని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-852-క.

"తలపోయఁగ నప్రాకృత

బలయుక్త చతుర్భుజాది భవదవతారం

బులు నీ కనురూపములై

పొలుపొందుం గాదె పరమపురుష! మహాత్మా!

టీకా:

తలపోయగన్ = విచారించి చూసిన; అప్రాకృత = ప్రకృతికి అతీతమైన; బల = శక్తితో; యుక్త = కూడిన; చతుర్భుజ = చతుర్భుజుడు; ఆది = మొదలగు; భవత్ = నీ యొక్క; అవతారంబులున్ = అవతారములు; నీకున్ = నీకు; అనురూపములు = ఉపరూపములు; ఐ = అయ్యి; పొలుపొందున్ = చక్క నగును; కాదె = కదా; పరమపురుష = అత్యున్న మైన పురుషుడు; మహాత్మా = గొప్పవాడు.

భావము:

"ఓ పరమపురుషా! మహాత్మా! ప్రకృతికి అతీతమైన బలపరాక్రమాలు కలిగి నాలుగు చేతులతో ప్రకాశించే నీ అనేక అవతారాలు అన్నివిధాల నీకు అనుగుణంగా అలరారుతున్నాయి.

3-853-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

3-854-క.

అనయము భవదీయాశ్రిత

జనసంరక్షణముకొఱకు సమృత్తితోఁ దా

ల్పిన మానవ రూపంబులు

ననురూపము లయ్యెఁ గాదె హరి! నీకెప్పుడున్.

టీకా:

అనయమున్ = అవశ్యము; భవదీయ = నీ యొక్క; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించిన; జన = జనులను;
సంరక్షణము = చక్కగ రక్షించుట; కొఱకున్ = కోసమై; సమ్మతి = అంగీకారము; తోన్ = తోటి; తాల్చిన
= ధరించిన; మానవ = మానవుల; రూపంబులునున్ = రూపములును; అను = ఉప; రూపములు =
రూపములు; అయ్యెన్ = అయినవి; కాదె = కదా; హరి = విష్ణుమూర్తి; నీకున్ = నీకు; ఎప్పుడున్ =
ఎల్లప్పుడును.

భావము:

ఓ హరీ! అనవరతం నిన్ను ఆశ్రయించే జనులను ఆదుకోడానికై నీవు అంగీకరించే రూపాలు నీకు
అనురూపాలే అవుతూ ఉంటాయి.

3-855-క.

సుమహిత తత్త్వజ్ఞానా

ర్థము విద్యజ్ఞనగణంబు త్తవిలి నమస్కా

రము లోలిఁ జేయు పదపీ

ర్థము గల నినుఁ బొగడవశమె త్తవణిల్లంగన్.

టీకా:

సుమహిత = మిక్కిలి గొప్పదైన; తత్త్వ = తత్త్వము గురించిన; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; అర్థమున్ = కోరి;
విద్యత్ = విద్యాంసులు అయిన; జన = జనముల; గణంబున్ = సమూహములు; తవిలి = లగ్నములై;
నమస్కారములున్ = నమస్కారములు; ఓలీన్ = వరుసగా; చేయు = చేస్తుండే; పద = పాదములు
ఉంచుకొను; పీఠమున్ = పీఠ; కల = కలిగిన; నినున్ = నిన్ను; పొగడన్ = కీర్తించుట; వశమే =
శక్యమా ఏమిటి; తవణిల్లంగన్ = నొక్కిచెప్పాలంటే.

భావము:

పరమ పవిత్రమైన తత్త్వజ్ఞానాన్ని పొందడం కోసం విద్వాంసులైనవారు విడువకుండా
నమస్కరించే పాదపీఠం కల నిన్ను వర్ణించడం ఎవరికి సాధ్యం?

3-856-సీ.

సమధిక షడ్గుణైశ్వర్య కారణుడవు-

పరమేశ్వరుండవు ప్రకృతిపురుష

మహాదహంకార తన్మాత్ర తత్తోభక-

హేతుకాలాత్మ విఖ్యాత ధృతివి

జగదాత్మకుడవు చిచ్ఛక్తివి నాత్మీయ-

జరర నిక్షిప్త విశ్వప్రపంచ

మును గల సర్వజ్ఞమూర్తివి స్వచ్ఛంద-

శక్తి యుక్తుండవు సర్వసాక్షి

3-856.1-తే.

వగుచు గపిలాఖ్య దనరారు నట్టి నీకు

ననఘ మ్రొక్కెదఁ బుత్రుండ వగుచు నీవు

నాకు బుట్టిన కతన ఋణత్రయంబు

వలనఁ బాసితి నెఁక భక్తవరద! నేను.

టీకా:

సమధిక = అత్యధికమైన; షడ్గుణ = షడ్గుణములకు {షడ్గుణములు భగవంతుని - 1ఐశ్వర్యము

2వీర్యము 3యశము 4శ్రీ 5జ్ఞానము 6వైరాగ్యము}; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యములకును {అష్టైశ్వర్యములు -

1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి 6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము 8నశిత్వము};

కారణుడవు = కారణము అయినవాడవు; పరమేశ్వరుండవు = భగవంతుడవు {పరమేశ్వరుడు -

పరమ (అత్యున్నతమైన) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు)); ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుష = పురుషుడు; మహత్ =

మహత్తు; అహంకార = అహంకారము; తన్మాత్ర = తన్మాత్రలు; తత్ = వాటి; క్షోభక = కల్లోలపరచు;
 హేతు = కారణము; కాలా = కాలము యొక్క; ఆత్మ = స్వరూపముగ; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధమైన; ధృతివి =
 ధారణమవు; జగత్ = విశ్వ; ఆత్మకుండవు = రూపుడవు; చిత్ = చైతన్యము అనెడి; శక్తివి = శక్తివి;
 ఆత్మీయ = తనయొక్క; జరర = గర్భమునందు; నిక్షిప్త = ఉంచబడిన; విశ్వప్రపంచమును =
 సమస్తమైనప్రపంచమును; కల = కలిగిన; సర్వజ్ఞ = సర్వమునుతెలిసిన; మూర్తివి = స్వరూపివి;
 స్వచ్ఛంద = స్వతంత్రమైన; శక్తి = శక్తితో; యుక్తుండవు = కూడినవాడవు; సర్వ = సమస్తమునకు;
 సాక్షివి = చూచువాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; కపిల = కపిలుడు అన; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; తనరారు
 = అతిశయించెడి;
 నీకున్ = నీకు; అనఘ = పుణ్యుడ; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; నీవున్ = నీవు; నాకున్ = నాకు;
 పుట్టిన = పుట్టినటువంటి; కతన = కారణమున; ఋణత్రయంబున్ = ఋణత్రయము
 {ఋణత్రయము - 1దేవఋణము 2పితృఋణము 3ఋషిఋణము}; వలనన్ = నుండి; పాసితిన్ =
 విడుదలైతిని; ఇంక = ఇంక; భక్తవరద = భక్తులకు వరములు ఇచ్చువాడ; నేను = నేను.

భావము:

ఓ భక్తవరదా! అపారమైన షడ్గుణైశ్వర్యాలకు నీవు కారణభూతుడవు. పరమేశ్వరుడవు. ప్రకృతి,
 పురుషుడు, మహత్తు, అహంకారం, పంచతన్మాత్రలు అన్నీ నీవే. వీనిని క్షోభింపజేయడానికి
 కారణమైన కాలం కూడ నీ స్వరూపమే. నీవు స్థిరమూర్తివి. జగదంతర్యామివైన స్వామివి. చిచ్ఛక్తి
 యుక్తుడవు. సమస్త విశ్వాన్నీ ఉదరంలో పదిలపరచుకున్న సర్వజ్ఞుడవు. స్వతంత్రుడవు. సర్వసాక్షివి.
 అటువంటి నీవు ఇప్పుడు కపిలు డనే పేరుతో వెలుగుతూ ఉన్నావు. ఓ పుణ్యపురుషా! నీకు
 నమస్కరిస్తున్నాను. నీవు నాకు పుత్రుడవై పుట్టడంవల్ల నేను దేవ, ఋషి, పితృ ఋణాలు
 మూడింటినుండి విముక్తి పొందాను.

3-857-తే.

మానితవ్రత యోగసమాధి నియతి

చెంది భవదీయ పాదారవింద యుగము

డెందమునఁ జేర్చి శోకంబు లందుఁ దొలఁగి

సంచరించెద నంచిత స్థలము లందు."

టీకా:

మానిత = గొప్ప; వ్రత = వ్రతములు; యోగ = యోగములు; సమాధి = సమాధియును; నియతిన్ = నియమములను; చెంది = పొంది; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; యుగమున్ = జంటను; డెందమున్ = మనసు నందు; చేర్చి = ధ్యానము చేసి; శోకంబుల్ = దుఃఖముల; అందున్ = నుండి; తొలగి = విముక్తుడనై; సంచరించెదన్ = ఉండెదను; అంచిత = పవిత్రమైన; స్థలముల్ = ప్రదేశముల; అందున్ = లో.

భావము:

ఉత్తమ వ్రతాలలో, యోగాలలో, ధ్యానాలలో నియమం కలవాడినై, నీ రెండు పాదపద్మాలను నా హృదయంలో పదిల పరచుకొని దుఃఖాలన్నింటినీ దూరం చేసికొని, పుణ్యప్రదేశాలలో సంచరిస్తాను".

3-858-క.

అని యిట్లు విన్నవించిన

మునిపుంగవుఁ డైన కర్ణముని వచనంబుల్

విని భగవంతుం డగు న

య్యనఘుండు కపిలుండు పలికె నర్మిలిదోపన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; విన్నవించిన = వినిపించగ; ముని = మునులలో; పుంగవుడు = ఉత్తముడు; ఐన = అయినట్టి; కర్ణముని = కర్ణముని; వచనంబులున్ = మాటలను; విని = విని; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; అలఘుండు = గొప్పవాడు; కపిలుండు = కపిలుడు; పలికెన్ = పలికెను; నర్మిలి = ఆదరము; తోపన్ = తోచునట్లు.

భావము:

అని ఈ విధంగా విన్నవించుకుంటున్న కర్దమ మునీంద్రుని మాటలు విని భగవంతుడైన కపిలుడు ఆయనను చూచి అనురాగ పూర్వకంగా ఇలా అన్నాడు.

3-859-సీ.

"నాచేతఁ బూర్వంబునం బ్రతిశ్రుత మైన-

వచనముల్ దప్పక వరమునీంద్ర

నీయింటఁ బుట్టితి నిర్వేతుకస్థితి-

భూరి దయాగుణంబున నవాప్త

సకల కాముడ నేను సన్మునివేషంబు-

ధరియించు టెల్ల నాకొఱకుఁ గాదు

విను మహాత్ముకు లైన మునులకుఁ బరమాత్మ-

గురు సద్వివేకంబు నరసి చూపు

3-859.1-తే.

తత్త్వబోధంబుకొఱకును దాల్చుబడిన

యంచితవ్యక్తమార్గమై నట్టి దేహ

మని తలంపుము మత్పదధ్యానభక్తి

ధీపరాయణ మహిమంబు దేజరిల్లు.

టీకా:

నా = నా; చేతన్ = చేత; పూర్వంబునన్ = పూర్వముననే; ప్రతిశ్రుతములు = బాగవినిపించబడినవి;

ఐన = అయినట్టి; వచనముల్ = మాటలను; తప్పక = తప్పకుండ; వర = ఉత్తమమైన; ముని =

మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడ; నీ = నీ; ఇంటన్ = ఇంటిలో; నిర్వేతుక = కారణరహితమైన; స్థితిన్ =

స్థితికల; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - 1 తరువాత 34 సున్నాలు ఉండెడి సంఖ్య అదే కోటి అయితే

7 సున్నాలు; దయా = దయకల; గుణంబునన్ = గుణములతో; అవాప్త = తీరిన; సకల = సమస్తమైన;

కాముండ = కోరికలుకలవాడను; నేను = నేను; సత్ = మంచి; ముని = ముని యొక్క; వేషంబున్ = వేషమును; ధరియించుట = తాల్చుట; ఎల్లన్ = అంతా; నా = నా; కొఱకున్ = కోసము; కాదు = కాదు; విను = వినుము; మహా = గొప్ప; ఆత్మకులు = ఆత్మలు కలవారు; ఐన = అయిన; మునుల్ = మునుల; కున్ = కు; పరమాత్మ = పరమాత్మ సంబంధమైన; గురు = గొప్ప; సత్ = మంచి; వివేకమున్ = జ్ఞానమును; అరసి = తరచి; చూపు = చూపెడి; తత్వ = తత్వజ్ఞానమును; బోధంబున్ = బోధించుట; కొఱకునున్ = కోసమై; తాల్పబడిన = ధరింపబడిన; అంచిత = పూజనీయమైన; వ్యక్త = కనబడు; మార్గము = విధము; ఐనట్టి = అయినట్టి; దేహము = శరీరము; అని = అని; తలంపుము = అనుకొనుము; మత్ = నా యొక్క; పద = పాదములందు; ధ్యాన = ధ్యానమును; భక్తి = భక్తియును కల; ధీ = బుద్ధితో; పరాయణన్ = ఆశ్రయించిన; మహిమంబు = గొప్పదనము; తేజరిల్లున్ = ప్రకాశించును.

భావము:

"ఓ కర్ణమ మునీశ్వరా! నేను ఇంతకు ముందు నీకిచ్చిన వాగ్దానం మేరకు అవ్యాజమైన అనుగ్రహంతో నీ ఇంట పుట్టాను. అవాప్తకాముడనైన నాకు కోరికలు ఏవీ లేవు. నేను ఈ మునివేషం ధరించడం నాకోసం కాదు. మహాత్ములైన మునులకు పరమాత్మ సంబంధమైనదీ పరమ వివేకంతో కూడినదీ అయిన తత్వజ్ఞానాన్ని ప్రబోధించడం కోసం ధరించిన దేహంగా దీనిని తెలుసుకో. భక్తి పూర్వకంగా నా పాదాలను ధ్యానించు. మహిమతో విరాజిల్లే నీ బుద్ధిని నాయందు లగ్నం చెయ్యి.

3-860-క.

సమధిక నిష్ఠం గృతయో

గ్రమునన్ సన్న్యస్త సకలకర్మఁడవై మో

హముఁ బాసి భక్తిచే మో

క్షముకై భజియింపు నను వికారరహితుడై.

టీకా:

సమధిక = అత్యధికమైన; నిష్ఠన్ = శ్రద్ధతో; కృత = చేయబడిన; యోగమునన్ = యోగమువలన;
సన్న్యస్త = వదలివేసిన; సకల = సమస్తమైన; కర్ముండవు = కర్మములు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి;
మోహమున్ = వ్యామోహమును; పాసి = వదలివేసి; భక్తి = భక్తి; చే = చేత; మోక్షమున్ = ముక్తి; కై =
కోసము; భజియింపు = భజించుము; ననున్ = నన్ను; వికార = (మనో) వికారములు; రహితుడు =
లేనివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నీవు అధికమైన నిష్ఠ కలవాడవై యోగమార్గాన్ని అనుసరించు. సమస్త కర్మలనూ నాకే అర్పించు.
మోహానికి లొంగిపోకు. మనోవికారాలను విసర్జించు. మోక్షం కోసం నన్ను భక్తితో భజించు.

3-861-క.

ననుఁ బరమేశుఁ బరంజ్యోతి

తిని ననఘు ననంతు దేవదేవు సకలభూ

తనికాయగుహాశయు నా

ద్యుని నజ నాద్యంతశూన్య దురితవిదూరున్.

టీకా:

ననున్ = నన్ను; పరమేశున్ = భగవంతుని {పర మేశుడు - పరమ (అత్యున్నతమైన) ఈశుడు,
విష్ణువు}; పరంజ్యోతిన్ = భగవంతుని {పరం జ్యోతి - పరమము (కేవలము) అయిన
జ్యోతిస్వరూపుడు, విష్ణువు}; అనఘున్ = భగవంతుని {అనఘుడు - పాపము లేనివాడు, విష్ణువు};
అనంతున్ = భగవంతుని {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, విష్ణువు}; దేవదేవున్ = భగవంతుని
{దేవదేవుడు - దేవుళ్ళకు దేవుడు, విష్ణువు}; సకలభూతనికాయగుహాశయున్ = భగవంతుని {సకల
భూత నికాయ గుహాశయుడు - సకల (సమస్తమైన) భూతనికాయము (జీవజాలము) యొక్క గుహ
(హృదయము) నందు శయుడు (పడుకొని ఉండువాడు), విష్ణువు}; ఆద్యున్ = భగవంతుని {ఆద్యుడు
- ఆది (మొదట) నుండి ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; అజన్ = భగవంతుని {అజుడు - జన్మము లేనివాడు};

ఆద్యంతశూన్యన్ = భగవంతుని {ఆద్యంత శూన్యడు - ఆది (మొదలు) అంతము(చివర) లు లేనివాడు}; దురితవిదూరున్ = భగవంతుని {దురిత విదూరుడు - దురితముల (పాపములు) విదూరుడు (పోగొట్టువాడు), విష్ణువు};

భావము:

పరమేశ్వరుడను, పరంజ్యోతిని, అనఘుడను, అనంతుడను, దేవదేవుడను, సమస్త ప్రాణుల హృదయాంతరాళలో నివసించేవాడను, ఆద్యుడను, అజుడను, ఆద్యంత రహితుడను, దురితదూరుడను అయిన నన్ను....

3-862-క.

తిరముగ భవదీయాంతః

కరణసరోజాత కర్ణికాతలమున సు

స్థిరుఁ జేసి ఇంద్రియంబుల

నిరసించి మనోంబకమున నెఱిగ గను మనఘా!

టీకా:

తిరముగన్ = స్థిరముగ; భవదీయ = నీ యొక్క; అంతఃకరణ = హృదయము అనెడి; సరోజాత = పద్మము యొక్క (సరోజాతము - సరసున జాతము (పుట్టినది), పద్మము); కర్ణికా = (మధ్యలో ఉండు) బొడ్డుదమ్మి; తలమునన్ = ప్రదేశమున. సుస్థిరున్ = చక్కగ స్థిరపడినవానిగ; చేసి = చేసికొని; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; నిరసించి = నియమించి; మనస్ = మనస్సు అను; అంబకమునన్ = కన్నుతో; నెఱిగ్ = నిండుగ; కనుము = దర్శించుము; అనఘా = పుణ్యుడ.

భావము:

...స్థిరంగా నీ హృదయకమలం మధ్య పదిలంగా నిలిపి జితేంద్రియుడవై మనోనేత్రంతో సూటిగా దర్శించు.

3-863-వ.

అట్లేని.

టీకా:

అట్లు = అలా; ఏని = అయితే.

భావము:

అలా అయితే...

3-864-క.

తనరిన మోక్షము నొందెద

పని పలికినఁ గర్థముండు నమ్మునికులచం

ద్రుని వలగొని వందనములు

ఘనముగ నతిభక్తిఁ జేసి కౌతుక మలరన్."

టీకా:

తనరిన = అతిశయించిన; మోక్షమున్ = ముక్తిని; పొందెదవు = పొందెదవు; అని = అని; పలికినన్ = అనగా; కర్థముండు = కర్థముడు; ఆ = ఆ; ముని = మునుల; కుల = సమూహమునకు; చంద్రునిన్ = చంద్రునివంటి వానిని; వలగొని = ప్రదక్షిణములు చేసి; వందనములు = నమస్కారములు; ఘనముగన్ = గట్టిగ; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తిని; చేసి = చేసి; కౌతుకమున్ = కుతూహలము; అలరన్ = ఒప్పగ.

భావము:

నీవు మోక్షాన్ని పొందుతావు" అని కపిలుడు పలుకగా కర్థముడు ఆ మునికుల శ్రేష్ఠునకు ప్రదక్షిణం చేసి అత్యంత భక్తితో నమస్కరించి కుతూహలంతో...

తృతీయ స్కంధము : కర్ణముని తపోయాత్ర

3-865-క.

మునిగణ సేవిత మగు వన

మునకుం జని యందు మౌనమున నిస్సంగుం

డును వహ్నిరహితుఁ డనికే

తనుఁడై యాత్మైకశరణ తత్పరు డగుచున్.

టీకా:

ముని = మునుల; గణ = సమూహములచే; సేవితము = కొలువబడునది; అగు = అయిన; వనమున్ = తపోవనమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; మౌనమునన్ = మౌనముగ; నిస్సంగుడునున్ = తగులములు లేనివాడును; వహ్ని = అగ్నిహోత్రము; రహితుడు = విడిచిపెట్టినవాడు; అనికేతనుడు = ఇల్లు లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; ఆత్మ = పరమాత్మ; ఏక = ఒక్కనికే; శరణ = శరణువేడుట యందు; తత్పరుడు = లగ్నమైనవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

కర్ణముడు మునులు నివసించే అరణ్యానికి వెళ్ళి, అక్కడ మౌనవ్రతాన్ని పాటిస్తూ, లోకసంబంధాలను త్యజించి, హోమాది అగ్నికార్యాలను విడిచి, స్థిరనివాసం లేనివాడై, తనలోని పరమాత్మనే శరణు జొచ్చినవాడై....

3-866-వ.

పరబ్రహ్మంబుఁ జిత్తంబున నిల్పి యహంకారంబు విడిచి మమత్వంబు నిరసించి దయాగుణంబునం జేసి సకల భూతంబు లందు సమత్వంబు భజియించి శాంతశేముషీ గరిష్ఠం డగుచు నిష్ఠరంగం బగు వార్ధి చందంబున ధీరుండై నిఖిల ప్రపంచంబును వాసుదేవమయంబుగా దలంచుచు భక్తియోగంబున భాగవత గతిం బొందె"నని చెప్పి; వెండియు, మైత్రేయుండు విదురునిం గనుంగొని "కర్ణముండు వనంబునకుం జనిన యనంతరంబ

మాతృవత్సలుం డయిన కపిలుండు బిందుసరంబున వసియించి యుండ దేవహూతి తత్త్వమార్గ
ప్రదర్శకుం డైన సుతునిం గనుంగొని బ్రహ్మవచనంబులు దలంచుచు నిట్లనియె.

టీకా:

పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మనే; చిత్తంబునన్ = మనసులో; నిల్పి = నిల్పుకొని; అహంకారంబున్ =
అహంకారమును; విడిచి = వదలిపెట్టి; మమత్వంబున్ = మమకారమును; నిరసించి = తిరస్కరించి;
దయాగుణంబునన్ = దయాగుణము; చేసి = వలన; సకల = సమస్తమైన; భూతములు = జీవుల;
అందున్ = అందు; సమత్వంబున్ = సమబుద్ధిన్; భజియించి = సాధించి; శాంత = శాంతి పొందిన;
శేముషీ = బుద్ధితో; గరిష్ఠండు = అతిశయించినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నిస్తరంగంబున్ =
అలలులేనిది; అగు = అయిన; వార్ధి = సముద్రము; చందంబునన్ = వలె; ధీరుండు = ధారణ
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = సమస్తమైన; ప్రపంచంబునున్ = లోకమును; వాసుదేవ =
భగవంతునిచే (వాసుదేవుడు - వసించి ఉండు దేవుడు, విష్ణువు); మయంబున్ = నిండినది; కాన్ =
అగునట్లు; తలంచుచు = అనుకొనుచు; భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగమువలన; భాగవత =
భాగవత జనులు; గతిన్ = చేరు గమ్యమును; పొందెన్ = చెందెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి;
వెండియున్ = మరల; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురునిన్ = విదురుని; కనుంగొని = చూసి;
కర్దముండు = కర్దముడు; వనంబున్ = తపోవనమున; కున్ = కు; చనిన = వెళ్ళిన; అనంతరంబు =
తరువాత; మాతృ = తల్లి యందు; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; అయిన = అయినట్టి;
కపిలుండు = కపిలుడు; బిందుసరంబునన్ = బిందుసరోవరము వద్ద; వసియించి = నివసించి;
ఉండెన్ = ఉండెను; దేవహూతి = దేవహూతి; తత్త్వ = తత్త్వజ్ఞానమునకు; మార్గ = మార్గమును;
ప్రదర్శకుండు = చూపినవాడు; ఐన = అయిన; సుతునిన్ = పుత్రుని; కనుంగొని = చూసి; బ్రహ్మ =
బ్రహ్మదేవుని; వచనంబులున్ = ఉపదేశంబులను; తలంచుచు = తలచుకొనుచు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

కర్దముడు పరబ్రహ్మను చిత్తంలో నిల్పుకొని, అహంకారాన్ని విడిచి, మమకారాన్ని వదలి,
దయామయ హృదయంతో సమస్త ప్రాణులను తనతో సమానంగా చూస్తూ, ప్రశాంత స్వభావం
కలవాడై, అలలు లేని సముద్రం వలె ధీరుడై, సమస్త ప్రపంచాన్ని విష్ణుమయంగా భావిస్తూ,

భక్తియోగంతో భాగవతులు పొందే పరమపదాన్ని అందుకున్నాడు - అని మైత్రేయుడు విదురునితో చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "కర్దముడు అరణ్యానికి వెళ్ళిన తరువాత మాతృప్రేమ కలిగిన కపిలుడు బిందుసరోవరం దగ్గర నివసించి ఉండగా దేవహూతి తనకు తత్త్వమార్గాన్ని చూపగలిగే కుమారుని చూచి బ్రహ్మ చెప్పిన మాటలను తలచుకొంటూ ఇలా అన్నది.

తృతీయ స్కంధము : కపిల దేవహూతి సంవాదంబు

3-867-క.

"అసందిద్రీయ ఘర్షణమున

వసుమతి నిర్విణ్ణ నగుచు వనరెడి నా కీ

యసదృశమోహతమో విని

రసనం బనఘాత్య! యే వెరవున ఘటించున్.

టీకా:

అసత్ = చెడ్డవి యైన; ఇందియ = ఇందియముల; ఘర్షణమునన్ = ఒరిపిడిచే; వసుమతిన్ = భూమిపై; నిర్విణ్ణన్ = నిర్వేదము పొందినదానను; అగుచున్ = అవుతూ; వనరెడి = విలపించునట్టి; నాకు = నాకు; ఈ = ఈ; అసదృశ = తగని, వశముకాని; మోహ = మోహము అనెడి; తమన్ = చీకటిని; వినిరసనంబున్ = వదలుట; అనఘాత్య = పుణ్యాత్ముడ; ఏ = ఏ; వెరవున్ = విధమున, ఉపాయమున; ఘటించున్ = కలుగును.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్మా! అసత్యలైన ఇందియాల సంఘర్షణం వల్ల ఖిన్నురాలినై విచారిస్తున్న నాకు ఈ సాటిలేని మోహాంధకారంలోనుంచి బయటపడే అవకాశం ఏ ఉపాయం వల్ల కలుగుతుంది?

3-868-క.

పటు ఘననీరంధ్ర తమః

పటల పరీవృత జగత్ప్రపంచమునకు నె

కృ^{తి} లోచనమై మహితో

తృ^టరుచి వెలుగుదువు భాను^{క్}వడి ననఘా!

టీకా:

పటు = దట్టమైన; ఘన = మేఘముల యొక్క; నీరంధ్ర = సందు లేనట్టి; తమస్ = చీకట్లు; పటల = ముసుర్లు; పరీవృత = కమ్మకొని; జగత్ = తిరుగుతున్న; ప్రపంచమున్ = ప్రపంచమున; కున్ = కు; ఎక్కటి = ఏకైక; లోచనము = కన్ను; ఐ = అయ్యి; మహిత = గొప్ప; ఉత్కట = మహోజ్వలమైన; రుచిన్ = కాంతితో; వెలుగుదువు = ప్రకాశింతువు; భానుని = సూర్యుని; కైవడిన్ = వలె; అనఘా = పుణ్యుడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! దట్టమైన కారుమేఘాల చీకట్లతో ఆవరింపబడిన ఈ మహాప్రపంచానికి నీవు ఒక్కడివే ఏకైక నేత్రమై సూర్యునివలె వెలుగుతూ ఉంటావు.

3-869-ఉ.

భూ^{తి} మదీయ మోహతమ^{ము} బెడబాప సమర్థులన్యు లె

వ్వా^రలు నీవకాక నిర^వద్య! నిరంజన! నిర్వికార! సం

సార^లతాలవిత్ర! బుధ^సత్తమ! సర్వశరణ్య! ధర్మవి

స్తా^రక! సర్వలోకశుభ^{ద్రా}యక! నిత్యవిభూతినాయకా!

టీకా:

భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - 1 తరవాత 34 సున్నాలు ఉండు సంఖ్య అదే కోటి అయితే 7 సున్నాలే}; మదీయ = నా యొక్క; మోహ = మోహము అనెడి; తమమున్ = చీకటిని; ఎడబాప = దూరము చేయుట; సమర్థులు = చేయగలవారు; అన్యులు = ఇతరులు; ఎవ్వారలు = ఎవ రున్నారు; నీవ = నీవు; కాక = కాకుండగ; నిరవద్య = లోపములు లేనివాడ; నిరంజన = అసహాయ దర్శనుడ; నిర్వికార = మనోవికారములు లేనివాడ; సంసారలతాలవిత్ర = సంసారమను లతలకు కొడవలి వంటివాడ; బుధసత్తమ = జ్ఞానులలో ఉత్తమ; సర్వశరణ్య = సర్వులకును శరణ్యమైనవాడ;

ధర్మవిస్తారక = ధర్మమును విస్తరించువాడ; సర్వలోకశుభదాయక = సమస్త లోకములకు శుభములు కలిగించువాడ; నిత్యవిభూతినాయకా = శాశ్వతమైన వైభవములను నడపువాడ.

భావము:

లోపాలు లేనివాడవు, అసహాయ దర్శనం కలవాడవు, మనోవికారాలు లేనివాడవు, సంసారమనే తీగలకు కొడవలి వంటివాడవు, జ్ఞానులలో ఉత్తముడవు, అందరికీ శరణు కోరదగినవాడవు, ధర్మమును విస్తరించేవాడవు, శాశ్వతమైన వైభవములకు అధినాయకుడవు అయిన ఓ కపిలా! నా అంతులేని వ్యామోహమనే చీకటిని దూరం చేయడానికి నీవు కాక ఇతరు లెవరున్నారు?

3-870-చ.

నిను శరణంబు జొచ్చెద న**నిం**ద్యతపోనిధి! నన్ను గావవే"

యని తను దేవహూతి విన**యం**బున సన్నుతిసేసి వేడగా

ననుపమసత్కృపాకలితుఁ **డై**కపిలుం డనురాగ మొప్ప స

జ్ఞన నిచయాపవర్గ ఫల**సా**ధనమై తగు తల్లివాక్యమున్.

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; శరణంబున్ = శరణు; జొచ్చెదన్ = వేడెదను; అనింద్య = నిందలేని; తపోనిధి = తపస్సునకు నివాసమా; నన్నున్ = నన్ను; కావవే = కాపాడుము; అని = అని; తను = తనను; దేవహూతి = దేవహూతి; వినయంబునన్ = వినమ్రముగ; సన్నుతి = చక్కటి స్తోత్రము; చేసి = చేసి; వేడగా = వేడుకొనగా; అనుపమ = సాటిలేని; సత్ = మంచి; కృపా = దయ; కలితుడు = కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కపిలుండు = కపిలుడు; అనురాగము = స్నేహభావము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; సత్ = మంచి; జన = వారి; నిచయ = సమూహమునకు; అపవర్గ = మోక్ష; ఫల = ఫలితమును ఇచ్చు; సాధనము = సాధనము; ఐ = అయ్యి; తగు = తగినట్టి; తల్లి = తల్లి యొక్క; వాక్యమున్ = మాటలను.

భావము:

ఓ మహాతపస్సంపన్నా! నిన్ను శరణు వేడుచున్నాను. నన్ను కాపాడు" అని దేవహూతి వినయంగా ప్రార్థించగా కపిలుడు సాటిలేని మేటి దయతో సజ్జనులకు మోక్షాన్ని ఇవ్వడానికి తగిన సాధనమైన తల్లి మాటలను అనురాగ పూర్వకంగా...

3-871-క.

విని మందస్మిత లలితా

ననకమలుం డగుచు నెమ్మనమునఁ బ్రమోదం

బనయంబు గడలుకొన నిజ

జననికి నిట్లనియెఁ బరమశాంతుం డగుచున్.

టీకా:

విని = విని; మందస్మిత = చిరునవ్వుతో; లలితా = అందమైన; ఆనన = మోము అనెడి; కమలుండు = కమలము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నెఱి = నిండైన; మనంబునన్ = మనసులో; ప్రమోదంబున్ = సంతోషము; అనయంబున్ = మిక్కిలిగ; కడలుకొనన్ = అతిశయింపగా; నిజ = తన; జనని = తల్లి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; పరమ = అత్యంత; శాంతుడున్ = శాంతము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

విని, మందహాస సుందర వదనారవిందుడై మనస్సులో సంతోషం అతిశయించగా పరమశాంతుడై కన్నతల్లితో ఇలా అన్నాడు.

3-872-క.

"విను జీవుని చిత్తము దా

పున భవబంధాపవర్గకారణ మది యే

చినఁ ద్రిగుణాసక్తం బయి

నను సంస్కృతిబంధకారణం బగు మఱియున్.

టీకా:

విను = వినుము; జీవుని = ప్రాణి యొక్క; చిత్తము = మనసు; తాన్ = అది; ఘన = గొప్ప; భవ = సంసార; బంధ = బంధములకును; అపవర్గ = మోక్షమునకు; కారణమున్ = కారణము; అది = అది; యేచిన = ఉద్దేశించినట్టి; త్రి = మూడు; గుణ = గుణములచే; ఆసక్తంబున్ = తగలమున పడుట; అయినను = జరిగినను; సంస్కృతి = సంసార; బంధ = బంధములకు; కారణంబు = కారణము; అగు = అవును; మఱియును = మరియు.

భావము:

"విను. గాఢమైన సంసారబంధానికి మోక్షానికి జీవుని చిత్తమే కారణం. అది

సత్త్వరజస్తమోగుణాలతో సమ్మేళనం పొందినప్పుడు సంసారబంధానికి హేతువవుతుంది. ఇంకా...

3-873-తే.

అదియు నారాయణాసక్త మయ్యెనేని

మోక్షకారణ మగు" నని మునికులాభి

చంద్రుఁ డన నొప్పు కపిలుండు జననితోడ

నర్థి వినఁ జెప్పి మఱియు నిట్లనియెఁ బ్రీతి.

టీకా:

అదియున్ = అదే; నారాయణ = గోవిందుని యందు {నారాయణుడు - నారములు (నీరు) అందు నివసించువాడు, విష్ణువు}; ఆసక్తము = తగులుకొనినది; అయ్యెన్ = అయినట్లు; ఏని = అయితే; మోక్ష = మోక్షమునకు; కారణమున్ = కారణము; అగున్ = అగును; అని = అని; ముని = మునుల; కుల = సమూహము అను; అభి = సముద్రమునకు; చంద్రుడు = చంద్రుని వంటివాడు, ఉప్పొంగించువాడు; అనన్ = అనుటకు; ఒప్పు = తగినవాడు; కపిలుండు = కపిలుడు; జనని = తల్లి; తోడన్ = తోటి; అర్థిన్

= కుతూహలముతో; వినన్ = వినునట్లు; చెప్పి = చెప్పి; మఱియును = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ
విధముగా; అనియెన్ = పలికెను; ప్రీతిన్ = ప్రేమతో.

భావము:

ఆ చిత్తం శ్రీమన్నారాయణుని మీద సంసక్తమైనపుడు మోక్షానికి హేతువవుతుంది" అని మునికుల
సాగరానికి చంద్రుని వంటివాడైన కపిలుడు తల్లికి కోరికతో వినిపించి, మళ్ళీ ఆప్యాయంగా ఇలా
అన్నాడు.

3-874-వ.

"మఱియుఁ, జిత్తం బహంకార మమకార రూపాభిమానజాతంబు లగు గామలోభాది కలుష
వ్రాతంబులచేత నెప్పుడు విముక్తంబై పరిశుద్ధం బగు; నప్పుడు సుఖదుఃఖ వివర్జితంబు
నేకరూపంబు నై ప్రకృతి కంటఁ బరుండును, బరమ పురుషుండును, నిర్భేదనుండును,
స్వయంజ్యోతియు, సూక్ష్మస్వరూపుండును, నితరవస్తంతరా పరిచ్ఛిన్నుండును, నుదాసీనుండును
నైన పరమాత్మునిం దన్మయంబును హతౌజస్కంబు నైన ప్రపంచంబును జ్ఞాన వైరాగ్య భక్తి
యుక్తం బగు మనంబుచేఁ బొడగాంచి; యోగిజనులు పరతత్త్వసిద్ధికొఱకు నిఖిలాత్మకుం డైన
నారాయణు నందు సంయుజ్యమానం బయిన భక్తిభావంబువలన నుదయించిన మార్గంబునకు
నితరమార్గంబులు సరి గావండు; విద్వాంసులు సంగం బింద్రియా ర్థాద్యసద్విషయంబుగ
నొనరింపబడి జీవునకు నశిధిలం బగు బంధంబునకుఁ గారణం బగు ననియు; నదియె
సద్విషయం బైన నంతఃకరణ సంయమన హేతుభూతం బగుచు సాధుజనులకు ననర్గళ
మోక్షద్వారం బగు ననియుఁ దెలియుదురు; సహనశీలురు సమస్త శరీరధారులకు సుహృత్తులును
బరమశాంతులును గారుణికులును నై మదర్థంబుగా పరిత్యక్త కర్మఫల స్వభావులును విస్మృష్ట
స్వజన బంధుజనులును నై మత్పదాశ్రయులును, మద్గుణధ్యానపారీణులును, మత్కథాప్రసంగ
సంభరిత శ్రవణానందులును నగుచు మదీయ కథల నొడువుచు వినుచునుండు పరమ
భాగవతోత్తముల నాధ్యాత్మికాది తాపత్రయంబు దపింప జేయం జాల; దట్టి సర్వసంగవివర్జితు
లగు పరమభాగవతజనుల సంగం బపేక్షణీయం; బది సకలదోష నివారకం బగు; నట్టి
సత్సంగంబున సర్వప్రాణి హృత్కర్ణరసాయనంబు లగు మదీయ కథా ప్రసంగంబులు గలుగు;
మద్గుణాకర్ణనంబునం జేసి శ్రీస్తుంబుగఁ గ్రమంబునం గైవల్య మార్గదంబు లగు శ్రద్ధాభక్తు

లుదయించు; నదియునుం గాక యే పురుషుం డైననేమి మద్విరచిత జగత్కల్పనాది
 విహారచింతచే నుదయించిన భక్తింజేసి యింద్రియసుఖంబు వలనను దృష్ట శ్రుతంబు లైన యైహి
 కాముష్మికంబుల వలనను విముక్తుం డగుచుఁ జిత్తగ్రహణార్థంబు ఋజువు లైన
 యోగమార్గంబులచే సంయుక్తుం డగునట్టి యోగి ప్రకృతిగుణ సేవనంబుచేత వైరాగ్యగుణ
 విజృంభితం బైన జ్ఞానయోగంబుచేతను మదర్పిత భక్తియోగంబుచేతను బ్రత్యగాత్మకుండ నైన
 నన్ను నంతఃకరణ నియుక్తునిం గావించు"నని చెప్పిన విని దేవహూతి గపిలున కిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; చిత్తంబు = చిత్తము; అహంకార = నేను; మమకార = నాది; రూప = అనెడి
 రూపములైన; అభిమాన = అభిమానించుటచే; జాతంబులున్ = పుట్టినవి; అగు = అయిన; కామ =
 కామము; లోభ = లోభము; ఆది = మొదలగు; కలుష = దోషముల; వ్రాతంబుల్ = సమూహముల;
 చేతన్ = చేత; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైతే; విముక్తంబు = విడిచిపెట్టబడినది; ఐ = అయ్యి; పరిశుద్ధంబు =
 పరిశుద్ధము; అగున్ = అగునో; అప్పుడు = అప్పుడు; సుఖ = సుఖమును; దుఃఖ = దుఃఖములచే;
 వివర్జితంబున్ = విడువబడినదియును; ఏక = ఒకే; రూపంబునున్ = రూపమును;
 ప్రకృతికంటెఁబరుండునున్ = భగవంతుడు ప్రకృతి కంటెఁ బరుండు - ప్రకృతికంటెను
 ఇతరమైనవాడు, విష్ణువు; పరమపురుషుండునున్ = భగవంతుడు పరమపురుషుడు -
 ఉత్తమమైన పురుషుడు, విష్ణువు; నిర్భేదనుండునున్ = భగవంతుడు నిర్భేదనుండు -
 ముక్కలుచేయుటకు వీలుకానివాడు, విష్ణువు; స్వయంజ్యోతియున్ = భగవంతుడు స్వయం జ్యోతి
 - స్వయం ప్రకాశుడు, విష్ణువు; సూక్ష్మస్వరూపుండనున్ = భగవంతుడు సూక్ష్మస్వరూపుడు -
 సూక్ష్మమైన రూపము కలవాడు, విష్ణువు; ఇతరవత్స్వంతరాపరిచ్ఛిన్నుండునున్ = భగవంతుడు
 ఇతరవత్స్వంతరాపరిచ్ఛిన్నుండు - ఇతరమైన వస్తువులుగా అపరిచ్ఛిన్నుడు (విడదీసితెలిసి
 కొనలేనివాడు), విష్ణువు; ఉదాసీనుండనున్ = భగవంతుడు ఉదాసీనుండు - దేని యందును
 జోక్యము చేసికొననివాడు, విష్ణువు; ఐన = అయినట్టి; పరమాత్మునిన్ = భగవంతున్
 పరమాత్ముడు - అత్యున్నతమైన ఆత్మ యైనవాడు, విష్ణువు; తత్ = అతనిచే; మయంబునున్ =
 నిండినదియును; హత = నిస్తేజమైన; ఓజస్కంబునున్ = ఓజస్సు కలదియును; ఐన = అయిన;
 ప్రపంచంబునున్ = ప్రపంచమును; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; వైరాగ్య = వైరాగ్యమును; భక్తి = భక్తులచే;
 యుక్తంబున్ = కూడినది; అగు = అయిన; మనంబున్ = మనసు; చేన్ = చేత; పొడగాంచి = చూసి;

యోగి = యోగులైన; జనులు = జనములు; పరతత్త్వ = పరత్త్వము; సిద్ధి = సిద్ధించుట; కొఱకు =
కోసము; నిఖిలాత్మకుండు = సమస్తమందును ఆత్మగ ఉన్నవాడు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణున్
= విష్ణుమూర్తి; అందున్ = అందు; నియుజ్యమానంబున్ = నియమింపబడినది; అయినన్ =
అయినచో; భక్తి = భక్తిఅను; భావంబున్ = భావము; ఉదయించినన్ = కలిగినట్టి; మార్గంబున్ =
మార్గమున; కున్ = కు; ఇతర = ఇతరమైన; మార్గంబులున్ = మార్గములు; సరి = సమానము; కావు
= కావు; అంధ్రు = అందురు; విద్వాంసులు = పండితులు; సంగంబున్ = తగులము; ఇంద్రియ =
ఇంద్రియములకు; అర్థా = గోచరమగునవి; ఆది = మొదలగునవి; అసత్ = చెడ్డ; విషయంబుగన్ =
విషయములుగ; ఒనరింపబడి = చేయబడి; జీవున్ = ప్రాణి; కున్ = కి; అశిథిలంబు =
నాశనముకానిది; అగు = అయిన; బంధంబున్ = బంధమున; కున్ = కు; కారణంబున్ = కారణము;
అగున్ = అగును; అనియున్ = అనియు; అదియె = అదే; సత్ = సత్యమగు; విషయంబున్ =
విషయము; ఐన = అయిన; అంతఃకరణ = మనసును; సంయమన = సంయమనము
చేసుకొనుటకు; హేతు = కారణ; భూతంబున్ = అంశము; అగుచున్ = అవతూ; సాధు = సాధువులు
అయిన; జనుల్ = జలముల; కున్ = కు; అనర్గళ = ఆటంకములేని; మోక్ష = ముక్తికి; ద్వారంబున్ =
మార్గము; అగున్ = అగును; అని = అని; తెలియుదురు = తెలిసి ఉందురు; సహన = ఓర్పు;
శీలురున్ = కలవారును; సమస్త = సమస్తమైన; శరీరధారుల్ = దేహము కలవారి; కున్ = కిని;
సుహృత్తులునున్ = మంచికోరువారును; పరమ = మిక్కిలి; శాంతులునున్ = శాంతి కలవారును;
కారుణికులునున్ = కరుణ కలవారును; ఐన = అయిన; పరిత్యక్త = వదలిన; కర్మ = కర్మముల; ఫల =
ఫలితములు కల; స్వభావులునున్ = స్వభావము కలవారును; విసృష్ట = విడిచిపెట్టిన; స్వ = స్వంత;
జన = జనములు; బంధు = బంధువులైన; జనులునున్ = జనములును అనుభావములు
కలవారును; ఐన = అయిన; మత్ = నన్ను; ఆశ్రయులునున్ = ఆశ్రయించినవారునున్; మత్ = నా
యొక్క; గుణ = గుణములను; ధ్యాన = ధ్యానించుటలో; పారీణులునున్ = నేర్పరులును; మత్ = నా
యొక్క; కథా = కథలను; ప్రసంగ = ప్రసంగములతో; సంభరిత = మిక్కిలి సంతృప్తి చెందిన; శ్రవణ =
విని; ఆనందులు = ఆనందించువారు; అగుచున్ = అవుతూ; మదీయ = నా యొక్క; కథలన్ =
కథలను; నుడువుచున్ = చెప్పుతును; వినుచున్ = వినుచును; ఉండు = ఉండెడి; పరమ =
అత్యున్నత; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తములన్ = ఉత్తములను; ఆధ్యాత్మిక = ఆధ్యాత్మకము; ఆది
= మొదలైన; తాపత్రయంబు = తాపత్రయము {తాపత్రయము - 1ఆధ్యాత్మికతాపము
2ఆధిభౌతికతాపము 3ఆధిదైవికతాపము అను మూడు బాధలు; తపింపన్ = బాధలను

పొందించుటను; చాలదు = చేయలేదు; అట్టి = అటువంటి; సర్వ = సమస్తమైన; సంగ =
 సంగములను; వివర్జితములు = వదలినవారు; అగు = అయిన; పరమ = గొప్ప; భాగవత =
 భాగవతులతో; సంగంబున్ = సంబంధము; అభిలషనీయంబు = కోరదగినది; అది = అది; సకల =
 సమస్తమైన; దోష = దోషములను; నివారకంబున్ = పోగొట్టినది; అగున్ = అగును; అట్టి =
 అటువంటి; సత్ = మంచి; సంగంబునన్ = సంగమువలన; సర్వ = సమస్తమైన; ప్రాణి = జీవుల;
 హృత్ = హృదయములకును; కర్ణ = చెవులకును; రసాయనంబులు = రుచికరంబులు; అగున్ =
 అగును; మదీయ = నా యొక్క; కథా = కథల; ప్రసంగంబులున్ = చెప్పబడుటయును; కలుగున్ =
 కలుగును; మత్ = నా యొక్క; గుణ = గుణములను; ఆకర్ణనంబున్ = వినుట; చేసి = వలన;
 శ్రీఘంబుగన్ = శ్రీఘముగను; క్రమంబునన్ = క్రమముగను; కైవల్య = మోక్షమునకు;
 మార్గదంబులున్ = మార్గమును ఇచ్చునవి; అగున్ = అయిన; శ్రద్ధా = శ్రద్ధయును; భక్తులున్ =
 భక్తులును; ఉదయించున్ = కలుగును; అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఏ = ఏ;
 పురుషుండు = పురుషుడు; ఐననేమి = అయినను; మత్ = నాచేత; విరచిత = రచింపబడిన; జగత్
 = విశ్వ; కల్పన = సృష్టి; ఆదిన్ = మొదలైనవాని యందు; విహార = వ్యాప్తులను; చింత = స్మరించుట;
 చేన్ = చేత; ఉదయించినన్ = కలిగినట్టి; భక్తిన్ = భక్తి; చేసి = వలన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల
 యొక్క; సుఖంబు = సుఖమును పొందుట; వలనను = వలనను; దృష్ట = చూడబడినవి;
 శ్రుతంబులున్ = వినబడినవి; ఐన = అయినట్టి; ఐహిక = ఇహలోకమునకు సంబంధించినవి;
 ఆముష్మికంబుల = పరలోకమునకు సంబంధించినవి; వలననున్ = వలనను; విముక్తుండు =
 విముక్తి పొందినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; చిత్త = మనసును; గ్రహణ = నిగ్రహించుకొనుట;
 అర్థంబున్ = కొరకు; ఋజువులు = సూటి; ఐన = అయిన; యోగమార్గంబుల = యోగమార్గముల;
 చేన్ = చేత; సంయుక్తుండు = చక్కగ కూడినవాడు; అగునట్టి = అయినట్టి; యోగి = యోగి; ప్రకృతి =
 ప్రకృతి యొక్క; గుణ = గుణములను; సేవించుట = సేవించుట; చేతన్ = చేత; వైరాగ్య = వైరాగ్యమైన;
 గుణ = గుణములచే; విజృంభితంబు = అతిశయించినదైన; ఐన = అయిన; జ్ఞానయోగంబు =
 జ్ఞానయోగము; చేతను = చేతను; మత్ = నాకు; అర్పిత = అర్పించబడిన; భక్తియోగంబున్ =
 భక్తియోగము; చేతనున్ = చేతను; ప్రత్యగాత్మ = సాక్షాత్కరించిన ఆత్మస్వరూపుడను; ఐన = అయిన;
 నన్నున్ = నన్ను; అంతఃకరణ = మనసును; నియుక్తుండను = ప్రతిష్ఠిం బడిన వానినిగ; కావించును
 = చేయును; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పగ; విని = విని; దేవహూతి = దేవహూతి; కపిలున్ = కపిలుని;
 కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

“ఇంకా నేను నాది అనే అహంకార మమకార రూపమైన అభిమానంవల్ల కామం, క్రోధం, లోభం మొదలైన దోష సమూహాలు ఆవిర్భవిస్తాయి. చిత్తం వానికి లోనుగాకుండ వానినుండి విడివడినప్పుడు పరిశుద్ధ మవుతుంది. చిత్తం పరిశుద్ధమైనప్పుడు సుఖం, దుఃఖం అనేవి ఉండక ఒకే రూపంగా వెలుగొందుతుంది. ఏకరూపమైన అటువంటి చిత్తంలోనే పరమాత్మ సాక్షాత్కరిస్తాడు. ఆ పరమాత్మ ప్రకృతికంటే అతీతుడు, స్వయంప్రకాశుడు, సూక్ష్మస్వరూపుడు, అపరిచ్ఛిన్నుడు, ఉదాసీనుడు. అటువంటి పరమాత్మనూ, ఆ పరమాత్మ తేజస్సువల్ల నిస్తేజమైన ప్రపంచాన్నీ యోగివరేణ్యులు భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాలతో కూడిన చిత్తంతో దర్శించినవారై మోక్షప్రాప్తికి సర్వాంతర్యామి అయిన శ్రీమన్నారాయణనియందు సమర్పింపబడిన భక్తి మార్గమే ఉత్తమోత్తమ మైనదని, తక్కిన మార్గాలు దానికి సాటిరావని చాటిచెప్పారు. ఇంద్రియార్థాలైన శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాలతో కలయిక అసద్విషయమై, దృఢమైన బంధానికి కారణం అవుతుంది. ఆ సంగమమే భగవంతుని సంబంధమై సద్విషయమైనపుడు మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తం, అహంకారం అనే అంతఃకరణాల సంయమనానికి హేతుభూతమై సత్పురుషులకు తెరిచిన మోక్షద్వారం అవుతుంది అని విద్వాంసుల అభిప్రాయం. సహన స్వభావం కలిగి, సమస్త జీవులకు ఆప్తబంధువులై, శాంతమూర్తులై, కరుణార్ద్రహృదయులై, కర్మఫలాలను పరిత్యజించి, తనవారు, బంధువులు అనే అభిమానం విడిచి, నన్ను చక్కగా ఆశ్రయించినవారై, నా గుణగణాలను ధ్యానిస్తూ, నా చరిత్రను వీనులవిందుగా ఆలకించి ఆనందిస్తూ, నా కథలే చెప్పుకొంటూ, నా కథలే వింటూ ఉండేవారు పరమ భాగవతోత్తములు. అటువంటి వారిని ఆధ్యాత్మికం, ఆధిదైవికం, ఆధిభౌతికం అనే తాపత్రయాలు ఏమీ చేయలేవు. అటువంటి సర్వసంగ పరిత్యాగులైన పరమభాగవతుల సాంగత్యం మాత్రమే కోరదగినది. అదే సకల దోషాలను నివారిస్తుంది. అటువంటివారి స్నేహంవల్ల సర్వప్రాణుల హృదయాలలో చెవులలో సుధారసం చిందించే నా కథాప్రసంగాలు ప్రాప్తిస్తాయి. నా గుణాలను వినడంవల్ల సక్రమమైన మార్గంలో శీఘ్రంగా మోక్షాన్ని ప్రసాదించే శ్రద్ధాభక్తులు ఉద్భవిస్తాయి. ఎవడు నేను చేసిన ఈ విశ్వసృష్టిని, నా లీలావిహారాలనూ తలపోస్తూ అందువల్ల ప్రభవించిన భక్తిచేత ఇంద్రియ సుఖాలకూ, కనిపించేవీ వినిపించేవీ అయిన ఇహలోక పరలోక సుఖాలకూ లోనుకాకుండా, మనోనిశ్చలత్వం కోసం చక్కని యోగమార్గాన్ని అవలంబిస్తాడో అతడు యోగి అని చెప్పబడతాడు. అటువంటి యోగి ప్రకృతిగుణాలను

అనుసరించటం వల్లనూ, వైరాగ్యాన్ని పెంపొందించే జ్ఞానయోగం వల్లనూ, ఆత్మార్పణ రూపమైన భక్తియోగం వల్లనూ సాక్షాత్కరించిన ఆత్మస్వరూపం గల నన్ను తన హృదయాంతరంలో నిలుపుకొంటాడు" అని కపిలుడు చెప్పగా విని దేవహూతి అతనితో ఇలా అన్నది.

3-875-క.

"ఏ భక్తి భవద్గుణపర

మై భవపాపప్రణాశమై ముక్తిశ్రీ

లాభము రయమునఁ జేయునో

యా భక్తివిధంబుఁ దెలియ నానతి యీవే.

టీకా:

ఏ = ఏ; భక్తి = భక్తి; భవత్ = నీ యొక్క; గుణ = గుణములే; పరము = గమ్యముగా కలది; ఐ = అయ్యి;
భవ = సంసారమందల; పాప = పాపములను; ప్రణాశము = పూర్తిగా నశింపజేయునది; ఐ =
అయ్యి; ముక్తి = ముక్తి అనెడి; శ్రీ = సంపద; లాభమున్ = లభించుటను; రయమునన్ = శ్రీఘ్రముగ;
చేయునో = చేయునో; ఆ = ఆ; భక్తిన్ = భక్తి యొక్క; విధంబున్ = విధమును; తెలియన్ =
తెలియునట్లు; ఆనతిన్ = దయచేయుటను; ఈవే = ఇమ్ము.

భావము:

"ఏ భక్తి నీ గుణగణాలకు అంకితమై సంసారపాపాలను పోగొట్టి శీఘ్రంగా మోక్షలక్ష్మిని
చేకూరుస్తుందో ఆ భక్తి స్వరూపాన్ని నాకు బాగా తెలిసేటట్లు దయచేసి చెప్పు.

3-876-వ.

అదియునుం గాక భవదుదితం బయిన యోగంబును దదంగంబులును దధత
తత్త్వావబోధంబును సాకల్యంబుగ మందబుద్ధి నైన నాకు స్ఫుటంబుగాఁ దెలియ నానతి" మృనినఁ
గపిలుం డిట్లనియె.

టీకా:

అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; భవత్ = నీచేత; ఉదితంబున్ = చెప్పబడినది; అయిన = అయినట్టి; యోగంబున్ = యోగమును; తత్ = దాని; అంగంబులున్ = విభాగములును; తత్ = దానిలో; గత = ఉన్న; తత్త్వ = ఆత్మ జ్ఞానమును; అవబోధంబునున్ = చక్కగ బోధించునవియును; సాకల్యంబుగన్ = సంపూర్ణంగా, సకలమునూ; మంద = మందమైన; బుద్ధిని = బుద్ధి కలదానను; ఐన = అయిన; నాకున్ = నాకు; స్ఫుటంబు = స్పష్టము; కాన్ = అగునట్లు; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతిన్ = దయచేయుటను; ఇమ్ము = ఇమ్ము; అనినన్ = అనగ; కపిలుండు = కపిలుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక నీచేత పేర్కొనబడిన యోగవిద్యనూ, అందలి విభాగాలనూ, అందులోగల తత్త్వార్థాలనూ సంపూర్ణంగా, సుస్పష్టంగా మందబుద్ధినైన నాకు తెలిసేలా వెల్లడించు" అనగా కపిలుడు ఇలా అన్నాడు.

3-877-సీ.

"జనయిత్రీ! విను మఱి సకల పదార్థప-

రిజ్ఞానతత్త్వపారీణ మైన

యామ్నాయ విహితకర్మాచారములు గల్గి-

తివుటమై వర్తించు దేవగణము

పూని నైసర్గికంబైన నిర్దేశక-

మగు భగవత్సేవ మిగుల ముక్తి

కంటి గరిష్ఠంబు గ్రావున నదియు భు-

క్తాన్నంబు జీర్ణంబు నందఁ జేయు

3-877.1-తే.

దీప్త జఠరాగ్నిగతి లింగదేహనాశ

కంబు గావించు నదియునుగ్రాక విష్ణు

భక్తి వైభవములఁ దేటపఱతు వినుము

సద్గుణవ్రాత! యోగలక్షణసమేత!

టీకా:

జనయిత్ర = అమ్మా; విను = వినుము; మఱి = మరి; సకల = సమస్తమైన; పదార్థ =
పదార్థములగురించిన; పరిజ్ఞాన = చక్కటి జ్ఞానము; తత్త్వము = లక్షణములు యందు; పారిణము =
బాగుగా తెలియునవి; ఐన = అయినట్టి; ఆమ్నాయ = వేదశాస్త్రములందు; విహిత =
నిర్ణయించబడిన; కర్మ = కర్మల; ఆచారములు = ఆచరించు విధానములు; కల్గి = కలిగి; తివుటమై =
సంతృప్తులై; వర్తించు = నడచు; దేవ = దేవతల; గణము = సమూహము; పూని = పూని;
నైసర్గికంబున్ = సహజము; ఐన = అయినట్టి; నిర్వేతుకము = కారణరహితము; అగు = అయిన;
భగవత్ = భగవంతుని; సేవ = భక్తి; మిగుల = మిక్కిలి; ముక్తి = ముక్తి; కంటెన్ = కంటెను; గరిష్ఠంబున్
= ఎక్కువ గొప్పది; కావునన్ = అందుచేత; అదియున్ = అదికూడ; భుక్త = తినిన; అన్నంబున్ =
ఆహారమును; జీర్ణంబున్ = జీర్ణించుటను; అంద = కలుగ; చేయు = చేయు;
దీప్త = జ్వలించు; జఠరాగ్ని = జఠరాగ్ని; గతిన్ = వలె; లింగదేహ = లింగశరీరమును; నాశకంబు =
నశింపజేయుటను; కావించున్ = కలుగజేయును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; విష్ణు =
విష్ణుమూర్తి యందలి; భక్తిన్ = భక్తియొక్క; వైభవములన్ = వైభవములను; తేటపఱతున్ =
తెలియజేయుదును; వినుము = వినము; సత్ = మంచి; గుణ = గుణముల; వ్రాత = సమూహములు
కలదాన; యోగలక్షణ = యోగలక్షణములతో; సమేత = కూడిఉన్నదాన.

భావము:

“అమ్మా! సద్గుణసమూహం, యోగలక్షణాలు కలదానా! విను. సకలపదార్థాలకూ సంబంధించిన
యథార్థస్వరూపాన్ని పూర్తిగా తెలియజేసేవి వేదాలు. వేదసంబంధమైన సత్యర్మలకూ
సదాచారాలకూ దేవతలు సంతృప్తులౌతారు. సహజమూ నిర్వేతుకమూ అయిన భగవంతుని
సేవారూపమైన భక్తి ముక్తికంటె గొప్పది. జీర్ణాశయమందలి జఠరాగ్ని తిన్న అన్నాన్ని జీర్ణం

చేసినట్లుగా భగవద్భక్తి జీవులు కావించిన కర్మలనూ కర్మఫలాలనూ లోగొంటుంది. అందువల్ల జీవుని లింగమయ శరీరం నశిస్తుంది. విష్ణుభక్తి విశేషాలను వివరిస్తాను విను.

3-878-చ.

అమలినభక్తిఁ గొందఱు మహాత్ములు మచ్చరణారవింద యు

గృము హృదయంబునన్ నిలిపి కౌతుకులై యితరేత రానులా

పముల మదీయ దివ్యతను పౌరుషముల్ కొనియాడుచుండి మో

క్షము మదిఁ గోర నొల్ల రనిశంబు మదర్పిత సర్వకర్ములై.

టీకా:

అమలిన = స్వచ్ఛమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; కొందఱు = కొంతమంది; మహాత్ములు = గొప్పవారు; మత్ = నా యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; యుగ్మమున్ = జంటను; హృదయంబునన్ = మనసులో; నిలిపి = విలుపుకొని; కౌతుకులు = కుతూహములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఇతరేతర = తమలో తాము చేసుకొను; అనులాపములన్ = సంభాషణములలో; మదీయ = నా యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; తను = స్వరూపమును; పౌరుషముల్ = లీలలను; కొనియాడుచున్ = స్తుతించుతూ; ఉండి = ఉండి; మోక్షమున్ = మోక్షమును; మదిన్ = మనసులోనైన; కోరన్ = కోరుటను; ఒల్లరు = ఒప్పుకొనరు; అనిశంబున్ = ఎప్పుడైనను; మత్ = నాకు; అర్పిత = అర్పించబడిన; సర్వ = సమస్తమైన; కర్ములు = కర్మలు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కొందరు మహాత్ములు నిర్మలమైన భక్తిభావంతో నా పాదపద్మాలను తమ హృదయపద్మాలలో పదిలపరచుకొని ఎంతో కుతూహలంతో పరస్పరం సంభాషించుకుంటూ ఆ సంభాషణలలో నా దివ్యస్వరూపాన్నీ, నా లీలావిశేషాలనూ కొనియాడుతూ ఉంటారు. వారు సర్వదా తమ సమస్త కర్మఫలాలనూ నాకే అర్పించి భక్తి పరవశులై ముక్తిని కూడా వాంఛింపరు.

3-879-నీ.

పరికింప గొందలు భాగవతోత్తముల్-

ఘనత కెక్కిన పురాతనము లైన

చారు ప్రసన్న వక్తారుణలోచన-

ములు గల్గి వరదాన కలితములుగ

దనరు మద్దివ్యావతార వైభవములు-

మదినొప్పు దమ యోగమహిమ జేసి

యనుభవించుచు దదీయాలాపములు సన్ను-

తించుచు దివుట దద్దివ్య విలస

3-879.1-తే.

దవయవోదార సుందర నవవిలాస

మందహాస మనోహర మధుర వచన

రచనచే నపహృత మనఃప్రాణ లగుచు

నెలమి నుందురు నిశ్చేయసేచ్చ లేక.

టీకా:

పరికింపన్ = పరికించి చూడగ; కొందలు = కొంతమంది; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తముల్ = ఉత్తములు; ఘనతన్ = ప్రసిద్ధికి; ఎక్కిన = ఎక్కినట్టి; పురాతనములు = పురాణ స్వరూపములు; ఐన = అయినట్టి; చారు = అందమైన; ప్రసన్న = అనుగ్రహము కలిగిన; వక్త = మోములు; అరుణ = ఎఱ్ఱని; లోచనములు = కన్నులు; కల్గి = కలిగి; వర = వరములను; దాన = ప్రసాదించుటలతో; కలితములుగన్ = కూడినవిగ; తనరు = అతిశయించు; మత్ = నా యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; అవతార = అవతారముల; వైభవములు = వైభవములు; మదన్ = మనసున; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; తమ = తమ; యోగ = యోగము యొక్క; మహిమన్ = మహిమ; చేసి = వలన; అనుభవించుచున్ = అనుభవిస్తూ; తదీయ = వానికిసంబంధించిన; ఆలాపములు = మాటలు; సన్నుతించుచున్ = స్తుతించుతూ; తివుటన్ = తృప్తితో; తత్ = ఆ; దివ్య = దివ్యమైన; విలసత్ = ప్రకాశించుచున్న; అవయవ = అవయవములును; ఉదార = ఉత్తమలక్షణములుకల; సుందర = అందమైన; నవ =

సరికొత్త; విలాస = సొగసులు కల; మందహాస = చిరునవ్వులు; మనోహర = మనోహరమైన;
 మధుర = మధురమైన; వచన = మాటల; రచన = రచనలు; చేన్ = చేత; అపహృత =
 దొంగిలిపబడిన; మనస్ = మనసులు; ప్రాణులు = ప్రాణములు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ;
 ఎలమిన్ = సంతోషముతో; ఉందురు = ఉంటారు; నిశ్చయస = ముక్తి యందు; ఇచ్చ = కోరిక; లేకన్
 = లేకుండగ.

భావము:

కొందరు భాగవతోత్తములు ప్రసిద్ధికెక్కిన నా పురాణ స్వరూపాలను స్మరిస్తూ ఉంటారు. అందాలు
 చిందే ముఖమూ, కరుణారసం విరజిమ్మే అరుణనేత్రాలూ కలిగి భక్తులకు వరాలను ప్రసాదించే
 నా దివ్యావతారాలనూ వాని వైభవవిశేషాలనూ మనస్సులో నిలుపుకుంటారు. తమ భక్తియోగ
 మహత్త్వంవల్ల అలనాటి నా సంలాపాలను స్మరించుకొని కొనియాడుతుంటారు. నవనవోన్మేషమైన
 నా అవయవ సౌభాగ్యాన్నీ, సుందరమైన నా మందహాసాన్నీ, మనోహరాలైన నా
 మధురవాక్కులనూ మాటిమాటికీ మననం చేసుకుంటూ మనస్సు, ప్రాణమూ పరవశింపగా
 మోక్షంమీద అపేక్ష లేకుండా ఉంటారు.

3-880-మ.

కణకన్ వారలు వెండి మోక్షనిరపేక్షస్వాంతులై యుండి తా
 మణిమాద్యష్టవిభూతి సేవితము నిత్యానంద సంధాయియున్
 గణనాతీతము నప్రమేయము సమరశ్రీకమున్ సర్వల
 క్షణయుక్తంబును నైన మోక్షపదవిం గైకొందు రత్నున్నతిన్.

టీకా:

కణకన్ = పూని; వారలు = వారు; వెండి = మరియు; మోక్ష = మోక్షమును; నిరపేక్ష = కోరిని;
 స్వాంతులు = స్వాంతన చెందిన మనసు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; తాము = తాము;
 అణిమ = అణిమ; ఆది = మొదలైన; అష్టవిభూతి = అష్ట విభూతులచే {అష్ట విభూతులు - 1 అణిమ
 2 మహిమ 3 గరిమ 4 లభిమ 5 ప్రాప్తి 6 ప్రాకామ్యము 7 ఈశత్వము 8 నశిత్వము}; సేవితము =
 సేవింపబడునది; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఆనంద = ఆనందమును; సంధాయియున్ =

కలిగించునదియున్; గణన = ఎంచుటకు, లెక్కించుటకు; అతీతమున్ = అందనిదియును;
అప్రమేయమున్ = ప్రమాణములకు అందనిదియును; సమగ్ర = పరిపూర్ణమైన; శ్రీకమున్ =
సంపదయును; సర్వ = సమస్తమైన; లక్షణ = లక్షణములతోను; సంయుక్తంబున్ = కూడినదియును;
మోక్ష = మోక్షము అను; పదవిన్ = స్థితిని; కైకొందురు = పొందుదురు; అతి = మిక్కిలి; ఉన్నతిన్ =
గొప్పదనముతో.

భావము:

ఆ విధంగా మోక్షాసక్తి లేనివారై కూడా వారు అణిమాది అష్టసిద్ధి సంసేవితమూ, శాశ్వతానంద
సంధాయకమూ, వర్ణనాతీతమూ, మహనీయమూ, సంపూర్ణ వైభవోపేతమూ, సకలలక్షణ
సమేతమూ, మహోన్నతమూ అయిన వైకుంఠధామాన్ని పొందుతారు.

3-881-వ.

ఇట్లువొంది.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పొంది = పొంది.

భావము:

ఈవిధంగా పొంది...

3-882-క.

తనరుదు రప్పణ్యాత్ములు

జనయిత్రి! మదీయ కాలచక్రగ్రసనం

బును నొందక నిత్యం బగు

ననుపమ సుఖవృత్తి నుందు రది యెట్లన్నన్.

టీకా:

తనరుదురు = అతిశయించెదరు; ఆ = ఆ; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యాత్ములు; జనయిత్రి = అమ్మా; మదీయ = నా యొక్క; కాల = కాలము అను; చక్రంబున్ = చక్రముచే; గ్రసనంబున్ = మింగబడుటను; పొందక = పొందకుండ; నిత్యంబున్ = శాశ్వతము; అగు = అయిన; అనుపమ = సాటిలేని; సుఖ = సుఖవంతమైన; వృత్తిన్ = విధానమున; ఉందురు = ఉంటారు; అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధము; అన్నన్ = అనినచో.

భావము:

అమ్మా! ఆ పుణ్యాత్ములు నా కాలచక్రానికి మింగుడు పడనివారై నిరుపమానమైన నిత్య సౌఖ్యాలతో అలరారుతుంటారు. అది ఎలాగంటే...

3-883-మ.

సముడై స్నేహముచే సుతత్వమును విశ్వాసంబుచేతన్ సఖి
త్వము జాలన్ హితవృత్తిచేతను సుహృత్త్వంబున్ సుమంత్రోపదే
శముచేతన్ నిజదేశికుం డనగ నిచ్చల్ పూజ్యు డౌ నిష్ఠదై
వమునై వారికిఁ గాలచక్రభయముల్ వారింపుదుం గావునన్."

టీకా:

సముడున్ = (వారితో) సమాన మైనవాడను; ఐ = అయ్యి; స్నేహము = స్నేహము; చేన్ = వలన;
సుతత్వమునున్ = పుత్రునిగ ఉండుటను; విశ్వాసంబున్ = నమ్మదగి యుండుట; చేతన్ = వలన;
సఖిత్వమున్ = మిత్రుడుగ నుండుటను; చాలన్ = మిక్కిలి; హిత = మేలుకోరు; వృత్తి = ప్రవర్తన;
చేతను = వలన; సుహృత్త్వంబున్ = సుహృత్తు - చెలికాడు, మిత్రుడు,, వ్య. సు+హృదము , అస్య (హృదాదేశం,) బ.ప్రీ, ఆంధ్రభారతి; సు = మంచి; మంత్ర = మంత్రమును; ఉపదేశము = ఉపదేశించుట;
చేతన్ = వలన; నిజ = స్వంత; దేశికుండు = గురువు; అనగన్ = అనునట్లును; నిచ్చల్ = నిత్యము;
పూజ్యుడు = పూజింప దగినవాడు; ఔ = అగుటకు; ఇష్ట = ఇష్ట; దైవమున్ = దైవమును; ఐ = అయ్యి;

వారి = వారి; కిన్ = కి; కాల = కాలము అను; చక్ర = చక్రమువలన; భయముల్ = భయములను;
వారింపుదున్ = తొలగింతును; కావునన్ = కనుక.

భావము:

సర్వసముడనైన నేను స్నేహంవల్ల కుమారుని వలెనూ, విశ్వాసంవల్ల చెలికాని వలెనూ, హితం
కూర్చడంవల్ల ఆత్మీయుని వలెనూ, మంత్రం ఉపదేశించడంవల్ల ఆచార్యునివలెనూ ఉంటూ వారికి
నిత్యమూ పూజింపదగిన ఇష్టదైవాన్నై, కాలచక్రం వల్ల భయం కలుగకుండా వారిని కాపాడుతూ
ఉంటాను."

3-884-వ.

అని యిట్లు దెలుపుచు మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; తెలుపుచున్ = తెలియజేయుచు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు =
ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని ఈవిధంగా చెప్తూ మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-885-చ.

"**విను** మదిగాక యీ భువి ది**విం** బలుమాఱు జరించు నాత్మ దా

ధన పశు పుత్ర మిత్ర వని**తా**తతిపై దగులంబు మాని న

న్ననఘుని విశ్వతోముఖు న**న**న్యగతిన్ భజియించెనేని వా

నిని ఘనమృత్యురూప భవ**నీ**రధి నే దరియింప జేయుదున్.

టీకా:

వినుము = వినుము; అది = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; భువిన్ = భూమి మీద; దివిన్ = దేవలోకము లందు; పలు = అనేక; మాటు = సార్లు; చరించు = తిరుగు; ఆత్మ = ఆత్మ; తాన్ = తాను; ధన = సంపదలును; పశు = పశుసంపదలును; పుత్ర = సంతానమును; మిత్ర = మిత్రులయును; వనితా = భార్య మొదలైన; తతిన్ = సమూహముల; పైన్ = మీద; తగులంబున్ = సంగమును, వ్యామోహమును; మాని = వదలివేసి; నన్ = నన్ను; అనఘునిన్ = పుణ్యుని; విశ్వతః = లోక మంతటికిని; ముఖున్ = ముఖ్యుని; అనన్య = ఇతర మెరుగని; గతిన్ = విధముగ; భజియించెన్ = కొలిచినను; ఏని = అట్లయితే; వానిని = వానిని; ఘన = మహా; మృత్యు = మృత్యువు యొక్క; రూప = స్వరూపమైన; భవ = సంసార; నీరధిన్ = సముద్రమును; నేన్ = నేను; తరియింపన్ = దాటునట్లు; చేయుదున్ = చేయుదును.

భావము:

“ఇంకా విను. ఈ భువికీ దివికీ నడుమ పలుసారులు తిరుగుతూ ఉండే ఆత్మ ధనం, పశువులు, పుత్రులు, మిత్రులు, స్త్రీలు మొదలైన తగులాలపై వ్యామోహం విడిచిపెట్టి పాపాలను సంహరించేవాడనూ, ప్రపంచమంతటా వ్యాపించినవాడనూ అయిన నన్ను ఏకాగ్రచిత్తంతో ఆరాధించినట్లైతే ఆ మానవుని మృత్యుమయమైన సంసారసముద్రం నుండి తరింపజేస్తాను.

3-886-నీ.

రూఢిఁ బ్రధానపూరుషనాయకుండను-

భగవంతుడను జగత్ప్రభుడ నైన

నాకంటె నన్యులఁ గైకొని తగిలిన-

యాత్మలు భవభయం బుందుదు రది

గావున నా యాజ్ఞఁ గడవంగ నోడుట-

జేసి వాయువు వీచు శిఖి వెలుంగు

నినుఁడు దపించుఁ దా నిందుఁడు వర్షించు-

భయ మంది మృత్యువు పరువు పెట్టుఁ

3-886.1-తే.

గాన విజ్ఞాన వైరాగ్యకలిత మైన

భక్తియోగంబునం జేసి పరమపదము

కొఱకు నయ్యోగివరులు మచ్చరణభజను

లగుచుఁ జరియింపుదురు నిర్భయాత్ము లగుచు.

టీకా:

రూఢిన్ = నిశ్చయముగ; ప్రధాన = మూలప్రకృతులకిని (ప్రధానము - మూలప్రకృతులు
ఇరవైనాలుగు ఇరవైయైదోవాడు పురుషుడు); పూరుష = పురుషునకును; నాయకుండను =
నాయకుడను; భగవంతుడను = ఐశ్వర్యములు అనేడి మహిమలతో కూడినవాడు; జగత్ =
విశ్వము (అంతటి)కి; ప్రభుండను = ప్రభువును; ఐన = అయిన; నా = నాకు; కంటెన్ = కంటెను;
అన్యున్ = ఇతరులను; కైకొని = చేకొని; తగిలిన = సంగముకల; ఆత్మలు = జీవులు; భవ = సంసార;
భయంబున్ = భయమును; అందుదురు = చెందదరు; అదిగావున = అందుచేత; నా = నా యొక్క;
ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; గడవంగన్ = దాటుటకు; ఓడుటన్ = శక్తిలేకపోవుట; చేసి = వలన; వాయువు =
గాలి; వీచున్ = వీచును; శిఖి = అగ్ని; వెలుంగు = ప్రకాశించును; ఇనుడు = సూర్యుడు; తపించున్ =
వేడిపుట్టించును; తాన్ = తను; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; వర్షించున్ = వర్షము కురిపించును;
భయమున్ = భయమును; అంది = చెంది; మృత్యువు = మరణము; పరువున్ = పరుగులు; పెట్టున్ =
పెడుతుంది; కాన = కావున;
విజ్ఞాన = విజ్ఞానము; వైరాగ్యమున్ = వైరాగ్యముతోను; కలితము = కూడినది; ఐన = అయిన;
భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగము; చేసి = వలన; పరమపదము = అత్యుత్తమ స్థితి; కొఱకున్ =
కోసమై; మత్ = నా యొక్క; చరణ = పాదములకు; భజనులు = కొలుచువారు; అగుచున్ =
అవుతూ; చరియింపుదురు = చరింతురు; నిర్భయ = భయములేని; ఆత్మలు = మనసులు కలవారు;
అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ప్రధానమనే మూలప్రకృతికీ, పురుషునకూ అధీశ్వరుడనూ, భగవంతుడనూ అయిన నన్ను కాకుండా ఇతరులను ఎన్నుకొన్నవారు సంసారభయంలో పడిపోతారు. కనుక నా ఆజ్ఞ జవదాటలేక భయంతో గాలి వీస్తుంది. అగ్ని మండుతుంది. సూర్యుడు ఎండ కాస్తాడు. ఇంద్రుడు వర్షిస్తాడు. మృత్యువు భయపడి పారిపోతుంది. అందువల్ల ఈ సృష్టి విజ్ఞానంతో పాటు వైరాగ్యంతో కూడిన భక్తియోగంతో యోగివరులైనవారు వైకుంఠాన్ని ఆశించి నా చరణాలను సంస్మరిస్తూ ఏ భయమూ లేకుండా ఉంటారు.

3-887-క.

గురుభక్తిం జితము మ

త్పరమై విలసిల్లు నంతపర్యంతము స

త్పురుషుల కిహలోకంబునఁ

జితర మోక్షోదయంబు సేకుఱుచుండున్."

టీకా:

గురు = గొప్ప; భక్తిన్ = భక్తితో; చితమున్ = మనసును; మత్ = నా యందు; పరము = అర్పించడినది; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లు = ఒప్పుతుండునో; అంత = అంత; పర్యంతము = వరకు; సత్ = మంచి; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కు; ఇహ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకములో; చితర = మిక్కిలి చిరమైన (చిరము - చితరము - చితమము); మోక్ష = మోక్షము; ఉదయంబున్ = పుట్టుట; చేకూరుచున్ = జరుగుతూ; ఉండున్ = ఉండును.

భావము:

అత్యంత భక్తితో చితాన్ని ఎంతవరకు నాయందే లగ్నంచేసి ఉంచుతారో అంతవరకు ఆ సత్పురుషులకు ఈలోకంలోనే మోక్షం సంప్రాప్తిస్తుంది."

3-888-క.

అని యిట్లు సన్మునీంద్రుడు

జననికి హరిభక్తియోగ సంగతి నెల్లన్

వినిపించుచు వెండియు ని

ట్లనియెన్ సమ్మాదచిత్తుఁ డగుచుఁ గడంకన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; సత్ = మంచి; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; జనని = తల్లి; కిన్ = కి; హరి = విష్ణుమూర్తి యందలి; భక్తియోగ = భక్తియోగము యొక్క; సంగతిన్ = వివరములను; ఎల్లన్ = సమస్తమును; వినిపించుచున్ = వినిపిస్తూ; వెండియున్ = మరియు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను; సమ్మాద = సంతోషించిన; చిత్తుండున్ = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కడకన్ = చివరకు.

భావము:

అని కపిలాచార్యుడు విష్ణుసంబంధమైన భక్తియోగ స్వరూపాన్ని తల్లికి వినిపించి ఎంతో సంతోషంతో మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-889-వ.

"అవ్వా! యివ్విధంబున భక్తియోగప్రకారంబు సెప్పితి; నింక దత్తలక్షణంబు వేఱువేఱి యెఱింగింతు నే తత్త్వగుణంబుల నెఱింగి నరులు ప్రకృతి గుణంబులవలన విముక్తు లగుదురు; హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకంబు నాత్మదర్శనరూపంబు నగు నా జ్ఞానం బాత్మనిశ్చేయస కారణంబు కావున దాని నెఱింగింతు; నందు నాత్మస్వరూపం బెట్టి దనిన; ననాదియుఁ, బురుషుండును, సత్త్వాది గుణశూన్యుండును, బ్రకృతిగుణ విలక్షణుండును, బ్రత్యక్షస్వరూపుండును, స్వయంప్రకాశుండును మఱియు నెవ్వనితోడ నీ విశ్వంబు సమన్వితం బగు నతండు గుణత్రయాత్మత్వంబు నవ్యక్తంబును భగవత్సంబంధియు నగు ప్రకృతి యందు యదృచ్ఛచే లీలావశంబునం బ్రవేశించిన నా ప్రకృతి గుణత్రయమయంబైన స్వరూపం బయిన ప్రజాసర్గంబుఁ జేయం గనుంగొని; యప్పుడు మోహితుం డయి విజ్ఞాన తిరోధానంబునం జేసి గుణత్రయాత్మకం బయిన ప్రకృత్యధ్యాసంబున నన్యోన్యమేళనం బగుటయు నంతం బ్రకృతిగుణంబుఁ దన యందు నారోపించుకొని

క్రియామాణంబు లగు కార్యంబులవలనం గర్భత్వంబు గలిగి సంసార బద్ధుండై పారతంత్ర్యంబు గలిగి యుండు; కర్తృత్వశూన్యం డగు నీశ్వరుండు సాక్షి యగుటం జేసి యాత్మకుం గార్యకారణ కర్తృత్వంబులు ప్రకృత్యధీనంబు లనియు; సుఖదుఃఖ భోక్తృత్వంబులు ప్రకృతి విలక్షణం డయిన పురుషుని వనియు నెఱుంగుదు"రని చెప్పిన విని దేవహతాతి కపిలున కిట్లనియె "బురుషోత్తమా! ప్రకృతి పురుషులు సదసదాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణభూతులు గావున వాని లక్షణంబు సదసద్వివేక పూర్వకంబుగా నానతిమ్ము;"ననిన భగవంతుం డిట్లనియె.

టీకా:

అవ్యా = తల్లి; ఇష్విధంబునన్ = ఈ విధముగా; భక్తియోగ = భక్తియోగము యొక్క; ప్రకారంబున్ = క్రమమును; చెప్పితిన్ = చెప్పితిని; ఇంక = ఇంక; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; లక్షణంబున్ = లక్షణములను; వేఱువేఱున్ = దేనికి అది వేరువేరుగ; యెఱింగింతున్ = తెలిపెదను; ఏ = ఏ; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; గుణంబులన్ = గుణములను; ఎఱింగి = తెలిసి; నరులు = మానవులు; ప్రకృతి = ప్రకృతి యొక్క; గుణంబుల = బంధముల; వలన = వలన; విముక్తులు = విడువబడినవారు; అగుదురు = అవుతారు; హృదయగ్రంథి = సందేహము (హృదయగ్రంథి - హృదయమున ఉండు గ్రంథి (ముడి, సంధి), సందేహము, హృత్+అయమ్-ఇదిగో ఇక్కడున్నా); విచ్ఛేదకంబునన్ = తెగగొట్టునదియును; ఆత్మ = ఆత్మ (తన నిజరూపము); దర్శన = చూపునట్టి; రూపంబున్ = విధానమును; అగు = అయినట్టి; ఆ = ఆ; ఆత్మ = ఆత్మకు; నిశ్చేయస = ముక్తికి; కారణంబున్ = కారణము; కావునన్ = అందుచేత; దానిన్ = దానిని; ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; అందున్ = దానిలో; ఆ = ఆ; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; ఎట్టిది = ఎలాంటిది; అనినన్ = అనినచో; అనాదియున్ = మొదలు లేనిదియును; పురుషుండునున్ = పురములు అను దేహములను నిర్మించుకొను స్వభావము కలవాడు; సత్త్వాది = సత్త్వము మొదలగు (సత్త్వాది - గుణత్రయము, సత్త్వ రజస్ తమోగుణములు మూడు); గుణ = గుణములు; శూన్యండును = లేనివాడును; ప్రకృతి = ప్రకృతిలోని; గుణ = గుణములకు; విలక్షణండును = వేరు లక్షణములు కలవాడును; ప్రత్యక్ = ప్రత్యక్షమైన; స్వరూపుండును = తన రూపము కలవాడును; స్వయంప్రకాశుండునున్ = స్వయముగా ప్రకాశమే తానైన వాడును; మఱియున్ = ఇంకను; ఎవ్వని = ఎవని; తోడన్ = తో; ఈ = ఈ; విశ్వంబున్ = విశ్వము; సమన్వితంబున్ = కూడుకొన్నది; అగున్ = అగునో; అతండు = అతడు; గుణత్రయ = మూడు గుణములతోను; ఆత్మకత్వంబునన్ = కూడి

ఉండుటలో; వ్యక్తంబును = తెలియబడునదియు; భగవత్ = భగవంతునితో; సంబంధియున్ =
 చక్కగ సంబంధము కలదియును; అగు = అగును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్ = అందు; అదృచ్చ =
 అప్రయత్నగ జరుగుట; చేన్ = చేత; లీలా = లీల యొక్క; వశంబునన్ = విధమున; ప్రవేశించిన =
 ప్రవేశించిన; ఆ = ఆ; ప్రకృతి = ప్రకృతి; గుణ = గుణములు; త్రయ = మూటితోను; మయ = కూడినది;
 ఐన = అయినట్టి; స్వరూపంబున్ = రూపముతో కనడినది; అయిన = అయిన; ప్రజా = సంతతిని;
 సర్గంబున్ = పుట్టించుట; చేయన్ = చేయుటను; కనుంగొని = చూసి; అప్పుడు = అప్పుడు;
 మోహితుండు = మోహమునకు చెందినవాడు; అయి = అయ్యి; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము;
 తిరోధానంబునన్ = మరుగుపడుట; చేసి = వలన; గుణత్రయ = త్రిగుణముల; ఆత్మకంబున్ =
 కలిసినది; అయిన = అయిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అధ్యాసంబునన్ = ఆక్రమించుటచే; అన్యోన్య = ఒక
 దాని కింకొటి; మేళనంబున్ = కలియుట; అగుటయున్ = జరుగుటను; అంతన్ = అంతట; ప్రకృతి =
 ప్రకృతి; గుణంబున్ = గుణమును; తన = తన; అందున్ = అందు; ఆరోపించుకొని = ఆరోపించుకొని;
 క్రియామాణంబులున్ = జరుగుచున్నవి; అగు = అయిన; కార్యంబుల = కార్యముల; వలనన్ =
 వలన; కర్తృత్వంబు = కర్తృత్వము; కలిగి = కలిగి; సంసార = సంసారము అందు; బద్ధుండు =
 కట్టబడినవాడును; ఐ = అయ్యి; పారతంత్ర్యంబునన్ = ఇతరమైన దానిపై ఆధారపడుట; కలిగి =
 కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; కర్తృత్వ = కర్తృత్వము; శూన్యండు = లేనివాడు; అగు = అయిన;
 ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; సాక్షి = సాక్షి; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆత్మ = ఆత్మ; కున్ = కు;
 కార్య = కార్యములు; కారణ = కారణమును; కర్తృత్వంబులు = కర్తృత్వములు; ప్రకృతి = ప్రకృతికి;
 అధీనంబులు = ఆధీనమైనవి; అనియున్ = అనియు; సుఖ = సుఖము; దుఃఖ = దుఃఖముల;
 బోక్ష్యత్వంబులు = అనుభవించుటలు; ప్రకృతి = ప్రకృతికి; విలక్షణుడు = వేరైన లక్షణములు
 కలవాడు; అయిన = అయిన; పురుషునివి = పురుషునివి; అనియున్ = అనియును; ఎఱుగుదురు =
 తెలియుదురు; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పిన; విని = విని; దేవహతాతి = దేవహతాతి; కపిలున్ =
 కపిలుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుషులు =
 పురుషులు; సత్ = సత్తు; అసత్ = అసత్తు; ఆత్మక = కూడినదైన; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమున; కున్
 = కు; కారణ = కారణ; భూతులు = అంశములు; కావునన్ = కావున; వాని = వాని యొక్క;
 లక్షణంబున్ = లక్షణములు; సత్ = సత్తు; అసత్ = అసత్తు; వివేక = విడమరచబడిన జ్ఞానముతో;
 పూర్వకముగన్ = కూడినదిగ; ఆనతిమ్ము = చెప్పుము; అనినన్ = అనగ; భగవంతుడు =
 భగవంతుడు(డగు కపిలుడు); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

"అమ్మా! ఈవిధంగా భక్తియోగ స్వరూపం నీకు తెలిపాను. ఇక తత్త్వజ్ఞాన లక్షణాలను వేరువేరుగా తెలుపుతాను. ఏ తత్త్వజ్ఞాన లక్షణాలను తెలుసుకొన్న మానవులు ప్రకృతి గుణాలనుండి విముక్తు లవుతారో, మనస్సులోని సందేహాలు విడిపోయి స్వస్వరూపాన్ని తెలుసుకుంటారో, అటువంటి తత్త్వజ్ఞానం కైవల్యప్రాప్తికి కారణం అవుతుంది. అందువల్ల ఆత్మస్వరూపం ఎలాంటిదో చెపుతాను. అనాది యైనవాడూ, పురుషశబ్ద వాచ్యుడూ, సత్త్వరజస్తమోగుణాలు లేనివాడూ , ప్రకృతి గుణాలకంటే విలక్షణమైన గుణాలు కలవాడూ, ప్రత్యక్షస్వరూపం కలవాడూ, తనంతతాను వెలిగేవాడూ, విశ్వమంతటా ఉన్నవాడూ అయిన పరమాత్మ గుణత్రయాత్మకమూ, అవ్యక్తమూ, భగవంతుని అంటిపెట్టుకున్నదీ అయిన ప్రకృతిలో అప్రయత్నంగా అలవోకగా లీలగా ప్రవేశించాడు. ఆ ప్రకృతి గుణత్రయ మయమైన స్వరూపంతో సాకారమైన ప్రజాసృష్టి చేయటం ప్రారంభించింది. అది చూచి పురుషుడు వెంటనే మోహాన్ని పొంది విజ్ఞానం మరుగుపడగా, గుణత్రయాత్మకమైన ప్రకృతిని ఆశ్రయించి, పరస్పరం మేళనం పొందారు. అప్పుడు పురుషుడు ప్రకృతి గుణాలను తనయందే ఆరోపించుకొని జరుగుతున్న కార్యాలన్నింటికీ తానే కర్తగా భావించుకొని సంసారబంధంలో కట్టుబడి పరాధీనతకు లోనవుతాడు. ఈశ్వరుడు కర్త కాకున్నా జరుగుతున్న కర్మలకు సాక్షీభూతుడు కావటంవల్ల ఆత్మకు కార్యకారణ కర్తృతాలు లేవనీ, అవి ప్రకృతికి అధీనమైనవనీ, సుఖదుఃఖాలు అనుభవించడం ప్రకృతికంటే విలక్షణమైన పురుషునిదనీ అనుభజ్ఞలు తెలుసుకుంటారు" అని చెప్పగా విని దేవహతాతి కపిలునితో "మహాత్మా! ప్రకృతి పురుషులు అస్తిత్వం కలదీ, అస్తిత్వం లేనిదీ అయిన ప్రపంచానికి కారణభూతులు. కాబట్టి ఆ ప్రకృతి పురుషుల లక్షణాలు సదసద్వివేక పురస్కరంగా సెలవీయ కోరుతున్నాను" అన్నది. అప్పుడు భగవంతుడైన కపిలుడు దేవహతాతితో ఇలా అన్నాడు.

3-890-క.

"క్రమమునఁ ద్రిగుణము నవ్య

క్రమ నిత్యము సదసదాత్మక్రమ మఱియుఁ బ్రధా

నము ననఁగాఁ బ్రకృతివిశే

షమ లదియు విశిష్ట మనిరి షద్విదు లెలమిన్.

టీకా:

క్రమమున = క్రమముగ; త్రిగుణమున్ = త్రిగుణములు; అవ్యక్తమున్ = అవ్యక్తము; నిత్యమున్ = నిత్యము; సత్ = సత్తు; అసత్ = అసత్తు; ఆత్మకమున్ = కూడినది; మఱియున్ = మరియు; ప్రధానమున్ = ప్రధానము (ప్రధానము - (ముందు చెప్పిన లక్షణములకు) ఆధారమైనది, వేదములలో అదితి అనబడును); అనగా = అను వీనిని; ప్రకృతి = ప్రకృతి యొక్క; విశేషములు = విశేషములు; అదియు = అదియు; విశిష్టము = విశిష్టమైనవి; అనిరి = అన్నారు; సత్ = మంచిగ; విదులు = తెలిసినవారు; ఎలమిన్ = వ్యక్తముగ.

భావము:

"త్రిగుణాత్మకం, అవ్యక్తం, నిత్యం, సదసదాత్మకం, ప్రధానం అనేవి ప్రకృతి విశేషాలు. ఈ విశేషాలతో కూడి ఉన్నది కనుక ప్రకృతిని విశిష్టం అని ప్రాజ్ఞులు పేర్కొన్నారు.

3-891-వ.

అందుఁ బ్రకృతి చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకంబై యుండు;నది యెట్లనినం బంచమహాభూతంబులును, బంచతన్మాత్రలును, జ్ఞానకర్మాత్మకంబు లయిన త్వక్ష్ణశ్రోత్ర జిహ్వప్రాణంబులు వాక్పాణి పాదపాయూపస్థంబులు నను దశేంద్రియంబులును, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారంబు లను నంతఃకరణచతుష్టయంబును నను చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకం బైన సగుణబ్రహ్మ సంస్థానంబు సెప్పితి; నిటమీదఁ గాలం బను పంచవింశతత్త్వంబుసెప్పెద;నది గొందఱు పురుషశబ్దవాచ్యుం డైన యీశ్వరుని పౌరుషంబు గాలశబ్దంబునఁ జెప్పబడు నందురు; యందు నహంకార మోహితుండై ప్రకృతి వొంది జీవుండు భయంబుఁ జెందు; ప్రకృతిగుణసామ్యంబునం జేసి వర్తించి నిర్విశేషుం డగు భగవంతుని చేష్టా విశేషంబు దేనివలన నుత్పన్నం బగు నదియ కాలం బని చెప్పంబడు; నదియు జీవరాశ్యంతర్గతం బగుటంజేసి పురుషుండనియు వాని బహిర్భాగ వ్యాప్తిం జేసి కాలం బనియుఁ జెప్పం బడు;నాత్మ మాయం జేసి తత్త్వాంతర్గతం డయిన జీవునివలన క్షుభితం బయి జగత్కారణం బగు ప్రకృతి యందు పరమపురుషుడు దన వీర్యంబు పెట్టిన నా ప్రకృతి హిరణ్మయం బైన మహత్తత్త్వంబు పుట్టించె;నంత సకల ప్రపంచబీజభూతుడును లయవిక్షేప శూన్యుండును నగు నీశ్వరుండు దన సూక్ష్మవిగ్రహంబు నందు నాత్మ గతం బైన

మహదాది ప్రపంచంబుల వెలిగించుచు స్వతేజోవిపత్తిం జేసి యాత్మప్రస్వాపనంబు సేయు నట్టి తమంబును గ్రసించె"నని చెప్పి; వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అందున్ = అందులో ప్రకృతి చతుర్వింశతి తత్త్వములు - పంచ భూతములు (1పుథివి 2జలము 3అగ్ని 4వాయువు 5ఆకాశము) పంచ తన్మాత్రలు (6శబ్దము 7స్పర్శము 8రూపము 9రుచి 10వాసన) పంచ జ్ఞానేంద్రియములు (11చర్మము 12కన్ను 13ముక్కు 14చెవి 15నాలుక) పంచ కర్మేంద్రియములు (16వాక్కు 17చేతులు 18కాళ్ళు 19గుదము 20ఉపస్థ) అంతఃకరణ చతుష్టయము (21మనస్సు 22బుద్ధి 23చిత్తము 24అహంకారము); ప్రకృతి = ప్రకృతి; చతుర్వింశతి = ఇరవైనాలుగు; తత్త్వ = తత్త్వములు; ఆత్మకంబున్ = కలిగినది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనగ; జ్ఞాన = జ్ఞానమునకు; కర్మ = కర్మమునకు; ఆత్మకంబుల్ = సంబంధించినవి; అయిన = అయినట్టి; త్వక్ = చర్మము; చక్షు = కన్ను; శోత్ర = చెవి; జిహ్వా = నాలుక; ఘ్రాణంబులు = ముక్కులును; వాక్ = వాక్కు; పాణి = చేతులు; పాద = కాళ్ళు; పాయు = గుదము (మలావయవము); ఉపస్థ = ఉపస్థ (జననేంద్రియము) లు; అను = అనెడి; దశేంద్రియంబులును = పదిఇంద్రియములును; మనన్ = మనస్సు; బుద్ధి = బుద్ధి; చిత్త = చిత్తము; అహంకారంబులు = అహంకారములు; అను = అనెడి; అంతఃకరణచతుష్టయంబును = చతురాంతఃకరణములును {అంతఃకరణ చతుష్టయంబులు - 1మనస్సు 2బుద్ధి 3చిత్తము 4 అహంకారము}; అను = అనెడి; చతుర్వింశతి = ఇరవైనాలుగు {చతుర్వింశతి తత్త్వములు - అష్టప్రకృతులు (1అవ్యక్తము 2బుద్ధి 3అహంకారము పంచ తన్మాత్రలు అను 4శబ్దము 5స్పర్శము 6దృక్కు 7ఘ్రాణము 8రసనము) మరియు షోడశ వికృతులును (పంచ భూతములు (1పుథివి 2జలము 3అగ్ని 4వాయువు 5ఆకాశము) పంచ జ్ఞానేంద్రియములు (6చర్మము 7కన్ను 8ముక్కు 9చెవి 10నాలుక) పంచ కర్మేంద్రియములు (11వాక్కు 12చేతులు 13కాళ్ళు 14గుదము 15ఉపస్థ) మరియు 16మనస్సు) పంచ వింశకము (25వది) కాలము (పురుషుడు)); తత్త్వ = తత్త్వములు; ఆత్మకంబున్ = కలిగినది; ఐన = అయినట్టి; సగుణ = గుణములతో కూడిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ యొక్క; సంస్థానంబున్ = నివాసమైనది; చెప్పితిన్ = తెలిపితిని; ఇటమీద = తరువాత; కాలంబు = కాలము; అను = అనెడి; పంచవింశక = ఇరవైయైదవ; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; చెప్పెదన్ = చెప్తాను; అది = దానిని; కొందఱు = కొంతమంది; పురుష = పురుషుడు అను; శబ్ద = శబ్దముచేత; వాచ్యండు = చెప్పబడువాడు; ఐన =

అయినట్టి; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; పౌరుషంబున్ = పురుషుని లక్షణము; కాల = కాలము అను;
 శబ్దంబునన్ = శబ్దముచేత; చెప్పబడును = చెప్పబడును; అందురు = అందురు; అందున్ =
 అందులో; అహంకార = అహంకారముచే; మోహితుండు = మోహింపబడువాడు; ఐ = అయ్యి;
 ప్రకృతిన్ = ప్రకృతిని; పొంది = చెంది; జీవుండు = జీవి; భయంబున్ = భయమును; చెందు =
 చెందును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; గుణ = గుణముల; సామ్యంబునన్ = సమత్వము; చేసి = వలన; వర్తించి
 = ప్రవర్తించి; నిర్విశేషుండు = ఏమియును మిగలనివాడు; అగు = అయిన; భగవంతుని =
 భగవంతుని; చేష్టా = ప్రవర్తనల; విశేషంబున్ = ప్రత్యేకతలు; దేని = దేని; వలనన్ = వలననైతే;
 ఉత్పన్నంబున్ = పుట్టినది; అగున్ = అగునో; అది = దానిని; కాలంబున్ = కాలము; అని = అని;
 చెప్పబడున్ = చెప్పబడును; అదియున్ = అదియు; జీవ = జీవ; రాశి = జాలము; అంతర్గతంబు =
 లోపలిది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; పురుషుండు = పురుషుడు; అనియున్ = అనియు; వాని
 = వాని; బహిర్ = బయటి; భాగ = భాగములలో; వ్యాప్తిన్ = వ్యాపించుట; చేసి = వలన; కాలంబున్ =
 కాలము; అనియున్ = అనియును; చెప్పబడున్ = చెప్పబడును; ఆత్మ = ఆత్మయొక్క; మాయన్ =
 మాయ; చేసి = వలన; తత్త్వ = (24)తత్త్వములలో; అంతర్గతుండు = చిక్కుకొన్నవాడు; అయిన =
 అయిన; జీవుని = జీవుని; వలనన్ = వలన; క్షుభితంబున్ = మిక్కిలి కదలించబడినది; అయి =
 అయ్యి; జగత్ = విశ్వమునకు; కారణంబున్ = కారణము; అగు = అయిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్
 = అందు; పరమపురుషుండు = పరమపురుషుడు; తన = తన యొక్క; వీర్యంబున్ = వీర్యమును;
 పెట్టిన = పెట్టగా; ప్రకృతి = ప్రకృతి; హిరణ్ = బంగారు రంగుతో; మయంబున్ = కూడినది; ఐన =
 అయినట్టి; మహత్ = మహత్తు అనేడి; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; అంతన్
 = అంతట; సకల = సమస్తమైన; ప్రపంచ = ప్రపంచమునకు; బీజ = విత్తన; భూతుండును =
 అంశైనవాడును; లయ = లయమగుట; విక్షేప = కదలుటలు; శూన్యంబును = లేనివాడును; అగు =
 అయిన; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; తన = తన యొక్క; సూక్ష్మ = సూక్ష్మ; విగ్రహంబున్ = రూపము;
 అందున్ = అందు; ఆత్మ = తనయందు; గతంబున్ = చేరినది; ఐన = అయిన; మహత్ = మహత్తు;
 ఆది = మొదలైన; ప్రపంచంబులన్ = ప్రపంచములను; వెలిగించుచున్ = వెలిగిస్తూ; స్వ = స్వంత;
 తేజస్ = తేజస్సు; విపత్తిన్ = ప్రసారము; చేసి = వలన; ఆత్మన్ = తనను; ప్రస్వాపనంబున్ = నిద్రింప;
 చేయునట్టి = చేసిడి; తమంబునున్ = తమమును; గ్రసించెన్ = మ్రింగెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి;
 వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఆ ప్రకృతి ఇరవై నాలుగు తత్త్వాలు కలదై ఉంటుంది. ఎలాగంటే పృథివి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనే పంచభూతాలూ; శబ్దం, స్పర్శం, రూపం, రసం, గంధం అనే పంచ తన్మాత్రలూ; చర్మం, కన్ను, ముక్కు, చెవి, నాలుక అనే పంచ జ్ఞానేంద్రియాలూ; వాక్కు, చేతులు, కాళ్ళు, మలావయవం, మూత్రావయవం అనే పంచ కర్మేంద్రియాలూ; మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తం, అహంకారం అనే అంతఃకరణ చతుష్టయమూ కలిసి ఇరవై నాలుగు తత్త్వాలు కలిగి సగుణబ్రహ్మకు సంస్థానం అయిన ప్రకృతిని వివరించాను. ఇక కాలం అనే ఇరవై ఐదవ తత్త్వాన్ని గురించి చెబుతాను. కొందరు పురుష శబ్ద వాఙ్మయైన ఈశ్వరుని స్వరూపమే కాలంగా చెప్పబడుతున్నదంటారు. అహంకార మోహితుడై ప్రకృతితో సంబంధం పెట్టుకున్న పురుషుడు జీవుడై భయాదులను అనుభవిస్తాడు. ప్రకృతి గుణాలన్నింటిలో సమానంగా అంతర్యామియై నిర్విశేషుడై ప్రవర్తించే భగవంతుని చేష్టా విశేషాలను కలుగచేసేదే కాలం అనబడుతుంది. అదికూడా జీవరాసులలో అంతర్యామిగా ఉన్నప్పుడు పురుషుడు అనీ, వానికి వెలుపల వ్యాపించి ఉన్నప్పుడు కాలం అనీ అనబడుతుంది. ఆత్మమాయ కారణంగా ప్రకృతి తత్త్వాలలో విలీనమైన జీవునివల్ల కదిలింపబడినదీ, జగత్తుకు కారణమైనదీ అయిన ప్రకృతియందు భగవంతుడు సృజనాత్మకమైన తన వీర్యాన్ని ఉంచగా ఆ ప్రకృతి తనలోనుంచి హిరణ్మయమైన మహత్త్వాన్ని పుట్టించింది. అనంతరం సకల ప్రపంచానికి మూలమైనవాడూ, లయవిక్షేప శూన్యుడూ అయిన ఈశ్వరుడు తన సూక్ష్మవిగ్రహంలో ఆత్మగతమైన మహదాది ప్రపంచాన్ని వెలిగిస్తూ, తన తేజఃప్రసారం చేత తనను నిద్రింపజేసే తమస్సును హరించి వేశాడు" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-892-క.

"దివ్యమగు వాసుదేవా

దివ్యాహచతుష్టయంబు త్రిజగము లందున్

సేవ్యం బని చెప్పంబడు

భ్రవ్యగుణా! దాని నెఱుంగ బ్రలికెద నీకున్.

టీకా:

దివ్యము = దివ్యము; అగు = అయిన; వాసుదేవ = వాసుదేవ; ఆది = మొదలగు; వ్యూహ = వ్యూహములు, రచనలు {చతుర్వ్యూహములు, వ్యూహచతుష్టయములు - 1వాసుదేవ 2సంకర్షణ 3ప్రద్యుమ్న 4అనిరుద్ధ అనబడు నాలుగు}; చతుష్టయంబున్ = నాలుగింటి ని; త్రిజగములు = ముల్లోకములు {ముల్లోకములు - భూః భువః సువః అను మూడు లోకములు, 1భూలోకము - ఉన్నలోకము (తను) 2భువర్లోకము - పైన (ఇతరమైన) లోకము 3సువర్లోకము- కింద (అంతర) లోకము}; అందున్ = అందును; సేవ్యంబున్ = కొలువ తగినవి; అని = అని; చెప్పబడున్ = చెప్పబడును; భవ్య = శుభ మగు; గుణా = గుణములు కలదాన; దానిన్ = వానిని; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; పలికెద = చెప్పెద; నీకున్ = నీకు.

భావము:

"వాసుదేవం, సంకర్షణం, ప్రద్యుమ్నం, అనిరుద్ధం అనే దివ్యమైన ఈ నాలుగు వ్యూహాలూ ముల్లోకాలలోనూ సేవింపదగినవి. సుగుణవతీ! వాటిని నీకు వివరించి చెబుతాను.

3-893-సీ.

సత్త్వప్రధానమై స్వచ్ఛమై శాంతమై-

యూర్మిషట్కంబుల నోసరించి

సురుచిర షాఢ్గుణ్య పరిపూర్ణమై నిత్య-

మై భక్తజన సేవ్యమై తనర్చి

వలనొప్పుచుండు నవ్వాసుదేవవ్యూహ-

మంత మహత్తత్త్వ మందు నోలి

రూఢిఁ గ్రియాశక్తిరూపంబు గల్గు న-

హంకార ముత్పన్న మయ్యె నదియ

3-893.1-తే.

సరవి వైకారికంబుఁ దైజసముఁ దామ

సంబు నా మూఁడు దెఱఁగుల బరగు నందుఁ

దనరు వైకారికము మనస్సునకు నింది

యములకును గగనముఖ భూతముల కరయ

టీకా:

సత్త్వ = సత్త్వగుణము; ప్రధానమున్ = మూలాధారముగ కలది; ఐ = అయ్యి; స్వచ్ఛము = నిర్మలము;
ఐ = అయ్యి; శాంతము = శాంతముకలది; ఐ = అయ్యి; ఊర్మిషట్కంబులున్ = ఆరు కలతలకును
{ఊర్మిషట్కములు - 1ఆకలి 2దప్పిక 3శోకము 4మోహము 5ముసలితనము 6మరణము అను
ఆరు కలతలు}; విడివడి = దూరమై; సు = మంచి; రుచిర = ప్రకాశవంతమై; షాఢ్గుణ్య =
షడ్గుణములతో కూడి {షడ్గుణములు - 1తపస్సు 2దానము 3శౌచము 4శమము 5దమము
6సత్యము ఇంకోవిధముగ 1ఐశ్వర్యము 2వీర్యము 3యశస్సు 4శ్రీ 5జ్ఞానము 6 వైరాగ్యము అను
ఆరు సుగుణములు}; పరిపూర్ణము = సంపూర్ణత చెందినది; ఐ = అయ్యి; నిత్యమున్ = శాశ్వతము; ఐ
= అయ్యి; భక్త = భక్తులైన; జన = జనములచే; సేవ్యము = కొలువబడునది; ఐ = అయ్యి; తనర్చి =
అతిశయించి; వలను = యుక్తమై; ఒప్పుచున్ = చక్కనై; ఉండు = ఉండెడి; ఆ = ఆ; వాసుదేవ =
వాసుదేవుని; వ్యూహమున్ = తత్త్వము; అంత = అంతట; మహత్ = మహత్తు అనెడి; తత్త్వము =
తత్త్వము; అందున్ = లో; ఓలిన్ = క్రమముగా; రూఢిన్ = అవశ్యము; క్రియా = పనిచేయగల; శక్తి = శక్తి;
రూపంబున్ = రూపము; కల్గు = కలిగిన; అహంకారము = అహంకారము; ఉత్పన్నము = పుట్టుట;
అయ్యెన్ = జరిగెను; అదియ = అదే; సరవిన్ = వరుసగా; వైకారికంబున్ = సత్త్వమును; తైజసమున్
= రజస్సును; తామసంబున్ = తమస్సును;
నాన్ = అనబడు; మూడు = మూడు (3); తెఱఁగులన్ = విధములుగ; పరగున్ = తెలియబడును;
అందున్ = వానిలో; తనరు = ఉండు; వైకారికము = వైకారిక అహంకారము; మనస్సున్ =
మనస్సున; కును = కును; ఇంద్రియముల్ = ఇంద్రియముల; కును = కును; గగన = గగనము
{గగనముఖములు - పంచభూతములు, 1గగనము 2వాయు 3జలము 4తేజము 5వృద్ధి; ముఖ =
మొదలైన; భూతముల్ = భూతముల; కున్ = కు; అరయ = పరికించి చూడగ.

భావము:

వాసుదేవవ్యాహం ఆకలిదప్పులు, శోకమోహాలు, జరామరణాలు అనే ఆరు ఊర్ములనుండి విడివడినదై ఐశ్వర్యం, వీర్యం, యశస్సు, శ్రీ, జ్ఞానం, వైరాగ్యం అనే షడ్గుణాలతో పరిపూర్ణమై సత్త్వగుణ ప్రధానమై, నిర్మలమై, శాంతమై, నిత్యమై, భక్తజన సంసేవ్యమై అలరారుతూ ఉంటుంది. మహత్తత్త్వం నుండి క్రియాశక్తి రూపమైన అహంకారం పుట్టింది. ఆ అహంకారం వైకారికం, తైజసం, తామసం అని మూడు విధాలుగా విడివడింది. వానిలో వైకారికాహంకారం అనేది మనస్సుకూ, పంచేంద్రియాలకూ, అకాశాది పంచభూతాలకూ...

3-894-వ.

అది దేవతారూపంబుల నుండు దైజసాహంకారంబు బుద్ధి ప్రాణంబులుం గలిగి యుండు తామసాహంకారం బింద్రియ మేళనంబున నర్థమాత్రం బై యుండు; మఱియును.

టీకా:

అది = అది; దేవతా = దేవతల యొక్క; రూపంబులన్ = రూపములలో; ఉండున్ = ఉండును; తైజసాహంకారంబు = రజోహంకారము; బుద్ధి = బుద్ధి; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములు; కలిగి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; తామసాహంకారంబున్ = తామసాహంకారము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; మేళనంబునన్ = కలియక యందు; అర్థ = పేరుకి; మాత్రంబు = మాత్రమే; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఉత్పత్తి స్థానమై దేవతారూపమై ఉంటుంది. తైజసాహంకారం బుద్ధిరూపాన్నీ, ప్రాణరూపాన్నీ కలిగి ఉంటుంది. తామసాహంకారం ఇంద్రియార్థాలతో సమ్మేళనం పొంది ప్రయోజనమాత్రమై ఉంటుంది. ఇంకా...

3-895-నీ.

అట్టి యహంకార మందధిష్ఠించి సా-

హస్తఫణామండలాభిరాముఁ

డైతనరారు ననంతుఁడు సంకర్ష-

ణుండనఁ దగు పురుషుండు ఘనుఁడు

మహిత భూతేంద్రియ మానస మయుఁడు నై-

కర్తృత్వ కార్యత్వ కారణత్వ

ప్రకట శాంతత్వ ఘోరత్వ మూఢత్వాది-

లక్షణ లక్ష్మితోల్లాసి యగుచు

3-895.1-తే.

నుండు నమ్మేటి రెండవ వ్యూహ మనఁగ

ఘనవికారంబుఁ బొందు వైకారికంబు

వలన వినుము మనస్తత్వ మెల్లమిఁ బుట్టి

మఱియు వైకారికంబును మాత! వినుము.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; అహంకారమున్ = అహంకారము; అందున్ = లో; అధిష్ఠించి = ఆశ్రయించి;

సాహస్త = వెయ్యి (1000); ఫణా = పడగలతో; మండల = చుట్టబడి; అభిరాముండు = చక్కగనొప్పి

యుండవాడు; ఐ = అయ్యి; తనరారున్ = అతిశయించెడి; అసంగతుడు = తగులములు లేనివాడు;

సంకర్షణుండు = సంకర్షణుడు; అనన్ = అనుటకు; తగున్ = తగును; పురుషుండు = పురుషుడు;

ఘనుడు = గొప్పవాడు; మహిత = గొప్పవియైన; భూత = (పంచ) భూతములు; ఇంద్రియ = (పంచ)

ఇంద్రియములు; మానస = మనసులతో; మయుడున్ = నిండియున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; కర్తృత్వ =

కర్తృత్వము; కార్యత్వ = కార్యము తత్వము; కారణత్వ = కారణము తత్వము లని; ప్రకట =

తెలియబడు; శాంతత్వ = శాంత లక్షణము; ఘోరత్వ = ఘోరమైన లక్షణము; మూఢత్వ = మూఢమైన

లక్షణము; ఆది = మొదలైన; లక్షణ = లక్షణములకు; లక్ష్మిత = చెంది; ఉల్లాసి = ప్రకాశించువాడు;

అగుచున్ = అవుతూ; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మేటి = సమర్థుడు;

రెండవ = రెండవదైన (సంకర్షణము); వ్యూహమున్ = తత్త్వము; అనగన్ = అనబడి; ఘన = మిక్కిలి;

వికారంబున్ = మార్పులను; పొందున్ = పొందెడి; వైకారికంబున్ = సాత్వికము; వలన = వలన;
 వినుము = వినుము; మనస్తత్వము = మనస్తత్వము; ఎలమిన్ = కోరి; పుట్టన్ = పుట్టిన; మఱియున్
 = ఇంకను; వైకారికంబునున్ = సాత్వికమును; మాత = అమ్మ; వినుము = వినుము.

భావము:

వైకారికమైన సాత్వికాహంకారాన్ని అధిష్టించి సంకర్షణ వ్యూహం ఒప్పుతుంటుంది. వేయి
 పడగలతో ప్రకాశించేవాడూ, అనంతమూ అయిన సంకర్షణ పురుషుడు మహానుభావుడై
 పంచభూతాలతో, పంచేంద్రియాలతో, మనస్సుతో నిండి ఉంటాడు. కర్త, కార్యం, కారణం అనే
 రూపభేదాలు కలిగి శాంతత్వం, ఘోరత్వం, మూఢత్వం మొదలైన లక్షణాలతో ఉల్లాసంగా
 ఉంటాడు. ఈ మేటి వ్యూహమే రెండవదైన సంకర్షణ వ్యూహం. దీనినుంచే మనస్తత్వం పుట్టింది.

తృతీయ స్కంధము : బ్రహ్మాండోత్పత్తి

3-896-వ.

అది యెట్లు లంటిని సామాన్యచింతయు విశేషచింతయు ననందగు సంకల్ప వికల్పంబులం జేసి
 కామసంభవం బనంబడు నెద్ది, యనిరుద్ధాఖ్యం బయిన వ్యూహం బదియ హృషీకంబులకు
 నధీశ్వరం బయి సకల యోగీంద్ర సేవ్యం బగుచు శరదించివర శ్యామం బయి యుండు;
 వెండియుం దైజసంబువలన బుద్ధితత్త్వంబు పుట్టి; దాని లక్షణంబులు ద్రవ్యప్రకాశం బైన
 జ్ఞానంబును, నింద్రియానుగ్రహంబును, సంశయంబును, మిథ్యాజ్ఞానంబును, నిద్రయు,
 నిశ్చయంబును స్మృతియు ననందగి యుండు; మఱియుఁ దైజసాహంకారంబు వలన జ్ఞానేంద్రియ
 కర్మేంద్రియంబులును గ్రియాజ్ఞానసాధనంబులును గలిగి యుండు; బ్రాణంబునకుం
 గ్రియాశక్తియు బుద్ధికి జ్ఞానశక్తియు నగుటం జేసి యింద్రియంబులకుఁ దైజసత్త్వంబు గలిగి
 యుండు; భగద్భక్తి ప్రేరితం బయిన తామసాహంకారంబువలన శబ్ద తన్మాత్రంబు పుట్టి; దానివలన
 నాకాశంబును నాకాశంబువలన శ్రోత్రేంద్రియంబును పుట్టి; శ్రోత్రంబు శబ్దగ్రాహి యయ్యె; శబ్దం
 బర్థంబునకు నాశ్రయంబై శ్రోతకు జ్ఞానజనకం బయ్యె మఱియు శబ్దతన్మాత్రంబువలన నాకాశం
 బయి యా నాకాశంబు భూతంబులకు బాహ్యభ్యంతరంబుల నవకాశం బిచ్చటయు నాత్మ
 ప్రాణేంద్రియాదులకు నాశ్రయం బగుటయు నను లక్షణంబులు గలిగి యుండు కాల గతిచే

వికారంబు నొందు; శబ్దతన్మాత్ర లక్షణం బగు నభంబువలన స్పర్శంబును స్పర్శంబువలన
 వాయువును వాయువుచే స్పర్శగ్రాహియైన త్వగింద్రియంబును బుట్టి; మృదుత్వంబును
 గఠితత్వంబును శైత్యంబును నుష్ణత్వంబును నను నివి స్పర్శంబునకు స్పర్శత్వం బని చెప్పంబడు;
 మఱియు వాయువునకుఁ జాలనంబును పరస్పర విభాగకరణంబును దన్మేళనంబును
 ద్రవ్యశబ్దనేతృత్వంబు నగు;నందు గంధవంతం బగు ద్రవ్యంబును ఘ్రాణేంద్రియంబు నొందించుట
 ద్రవ్యనేతృత్వంబు దూరస్థం బగు శబ్దంబును శ్రోత్రేంద్రియ గ్రాహ్య మగు; నట్లొనరించుట
 శబ్దనేతృత్వంబు సర్వేంద్రియాత్మకత్వంబు ననునవి లక్షణంబులై యుండు; దైవప్రేరితంబై స్పర్శ
 తన్మాత్ర గుణకం బగు వాయువువలన రూపంబును దానివలనఁ దేజంబును బుట్టి; రూపంబు
 నేత్రేంద్రియ గ్రాహకం బయ్యె నేత్రగతం బయిన రూపంబునకు నుపలంభకత్వంబును
 ద్రవ్యాకారసమత్వంబును ద్రవ్యంబునకు నుపసర్జనం బగుటయు ద్రవ్యపరిణామ ప్రతీతియు నివి
 రూపవృత్తు లనంబడు; తైజసంబునకు సాధారణంబు లగు ధర్మంబులు ద్యోతం బనఁ బ్రకాశంబు
 పచనం బనఁ దండులాదుల పాకంబు పిపాసా నిమిత్తం బైన పానంబు క్షున్నిమిత్తం బైన
 యోదనంబు హిమమర్దనం బగు శోషణంబు ననునివి వృత్తులై యుండు; రూపతన్మాత్రంబువలన
 దైవచోదితంబై వికారంబు నొందు తేజస్సు వలన రసతన్మాత్రంబు పుట్టి; రసతన్మాత్రంబువలన
 జలంబు పుట్టి; జిహ్వా యను రసనేంద్రియంబు రసగ్రాహకం బయ్యె; నా రసం బేకంబై యుండియు
 భూతవికారంబునం జేసి కషాయ తిక్త కటాష్ఠ మధురాది భేదంబుల ననేక విధం బయ్యె;
 వెండియు సాంసర్గిక ద్రవ్యవికారంబునంజేసి యార్ద్రం బగుటయు ముద్దగట్టుటయుఁ దృప్తి
 దాతృత్వంబును జీవంబును దద్వైక్లబ్య నివర్తనంబును మృదూకరణంబును దాపనివారణంబును
 గూపగతం బయిన జలంబు దివియ మఱియు నుద్గమించుటయు ననునివి జలవృత్తు లనంబడు;
 రసతన్మాత్రంబువలన దైవచోదితంబై వికారంబునం బొందిన జలంబు వలన గంధతన్మాత్రంబు
 పుట్టి; దానివలనం బృథ్వియు గలిగె ఘ్రాణంబు గంధగ్రాహకం బయ్యె;నందు గంధం బేకం బయ్యు
 వ్యంజనాదిగతం బయి హింగాద్వి నిమిత్తం బయిన మిశ్రమగంధంబును కరంభంబును
 గృంజనాదిగతం బయిన పూతిగంధంబును; ఘనసారాది నిమిత్తం బయిన సుగంధంబును
 శతపత్రాదిగతం బగు శాంత గంధంబును లశునాదిగతం బైన యుగ్రగంధంబును బరుష్యిత
 చిత్రాన్నాది గతం బయిన యాఘ్రగంధంబును ద్రవ్యావయవ వైషమ్యంబునం జేసి యనేకవిధంబై
 యుండు; నదియునుం గాక ప్రతిమాదిరూపంబులం జేసి సాకారతాపాదనం బగు భావంబును,
 జలాది విలక్షణ త్రయాంతర నిరపేక్షం బయిన స్థితియు జలాధ్యాధారత యను ధారణంబును,

నాకాశాద్యవచ్ఛేదకత్వంబును, సకలప్రాణి పుంస్త్యాభి వ్యక్తీకరణంబును ననునివి పృథ్వీవృత్తు
 లనంబడు" నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె "నభో సాధారణగుణ శబ్దవిశేషగ్రాహకంబు
 శ్రోత్రంబును, వాయ్వ సాధారణగుణ విశేషగ్రాహకంబు స్పర్శంబును, దేజో సాధారణగుణ
 విశేషగ్రాహకంబు చక్షురింద్రియంబును, నంభో సాధారణగుణ విశేషగ్రాహకంబు
 రసనేంద్రియంబును, భూమ్య సాధారణగుణ విశేషగ్రాహకంబు ఘ్రాణేంద్రియంబును, నాకాశాది
 గుణంబులగుచు శబ్దాదికార్యంబు లగు వాయ్యాదు లందుఁ గారణాన్వయంబు ననన్నిఁటికిం
 బృథ్వీ సంబంధంబు గలుగుటంజేసి భూమి యందు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధంబులు గలుగుట
 మహదాదిపృథివ్యంతంబు లగు నీ యేడు తత్త్వంబులు పరస్పర మిళితంబు లై భోగాయతనం
 బగు పురుషునిం గల్పింప సమర్థంబులై యున్నం జూచి కాలాదృష్టసత్త్వాదులం గూడి
 జగత్కారణండును దైగుణ్యవిశిష్టండును నశేష నియామకుండును నిరంజనాకారుండును నగు
 సర్వే శ్వరుం డందు బ్రవేశించు; నంత నన్యోన్యక్షుబ్ధితంబు లై మిళితంబు లైన మహదాదుల వలన
 నధిష్ఠాతృచేతన రహితం బగు నొక యండంబు పుట్టి; నందు.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టులన్ = ఎలాగ; అంటేని = అంటే; సామాన్య = సామాన్యముగ; చింతయున్ =
 ఆలోచించుటయును; విశేష = విశేషముగ; చింతయున్ = ఆలోచించుటయును; అనన్ = అనుటకు;
 తగు = తగిన; సంకల్ప = సంకల్పము; వికల్పంబున్ = వికల్పములను; చేసి = వలన; కామ = కోరిక;
 సంభవంబు = పుట్టుట; అనంబడు = అనబడెడిది; ఎద్దియ = ఏదో; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధము;
 ఆఖ్యంబు = అనబడునది; అయిన = అయిన; వ్యాహంబు = తత్త్వము; అదియ = అదే; హృషీకంబుల్
 = ఇంద్రియముల {హృషీకేశుడు- హృషీకములు (ఇంద్రియములకు) ఈశుడు, అనిరుద్ధుడు, విష్ణువు};
 కున్ = కు; అధీశ్వరంబున్ = అధిపత్యము వహించినది; అయి = అయ్యి; సకల = సమస్తమైన; యోగి
 = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులచే; సేవ్యంబున్ = కొలవబడునది; అగుచున్ = అవుతూ; శరత్ =
 శరత్కాలపు; ఇందీవర = నల్లకలువ వలె; శ్యామంబున్ = నల్లని రంగు కలది; అయి = అయ్యి;
 ఉండున్ = ఉండును; వెండియున్ = ఇంకనూ; తైజంబు = తైజసము; వలనన్ = వలన; బుద్ధి = బుద్ధి;
 తత్త్వంబున్ = తత్త్వము; పుట్టెన్ = పుట్టినది; దాని = దాని యొక్క; లక్షణంబులున్ = లక్షణములు;
 ద్రవ్య = వస్తువులను; ప్రకాశంబున్ = తెలియజేయునది; ఐన = అయిన; జ్ఞానంబును = జ్ఞానమును;
 ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; అనుగ్రహంబును = ఏలుకొను శక్తియును; సంశయంబునున్ =

సంశయమును; మిథ్యాజ్ఞానంబును = ఆరోపించుకొనుటయును; నిద్రయు = నిద్రయును;
 నిశ్చయంబునున్ = నిశ్చయమును; స్మృతియున్ = స్మృతియును; అనన్ = అనుటకు; తగి = తగి;
 ఉండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకను; తైజసాహంకారంబు = తైజసాహంకారము; వలనన్ =
 వలన; జ్ఞానేంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియములు; కర్మేంద్రియంబులును = కర్మేంద్రియములును; క్రియా =
 క్రియలను, పనులను; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; సాధనంబులునున్ = సాధించు వాటిని; కలిగి = కలిగి;
 ఉండున్ = ఉండును; ప్రాణంబున్ = ప్రాణముల; కున్ = కు; క్రియా = క్రియలనుచేయు; శక్తియు =
 శక్తియును; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; కిన్ = కి; జ్ఞాన = జ్ఞాన; శక్తియున్ = శక్తియును; అగుటన్ = కలుగుట; చేసి
 = వలన; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; కున్ = కు; తైజసత్త్వంబున్ = రజోగుణము; కలిగి = కలిగి;
 ఉండున్ = ఉండును; భగవత్ = భగవంతునిచే; ప్రేరితంబున్ = ప్రేరేపింపబడినది; అయిన =
 అయిన; తామసాహంకారంబున్ = తామసాహంకారము; వలనన్ = వలన; శబ్ద = శబ్దము యొక్క;
 తన్మాత్రంబున్ = తన్మాత్రమును; పుట్టన్ = పుట్టెను; దానిన్ = దాని; వలనన్ = వలన;
 ఆకాశంబునున్ = ఆకాశమును; ఆకాశంబునున్ = ఆకాశము; వలనన్ = వలన;
 శ్రోత్రేంద్రియంబునున్ = చెవియును; పుట్టన్ = పుట్టెను; శ్రోత్రంబు = చెవి; శబ్ద = శబ్దమును; గ్రాహి =
 గ్రహించునది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; శబ్దంబున్ = శబ్దము; అర్థంబున్ = అర్థమును; కున్ = కు;
 ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయమును; ఐ = అయ్యి; శ్రోత = వినువాని; కున్ = కి; జ్ఞాన = జ్ఞానమును;
 జనకంబున్ = కలిగించునది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మఱియున్ = ఇంకనూ; శబ్దతన్మాత్రంబు =
 శబ్దతన్మాత్రము; వలనన్ = వలన; ఆకాశంబునున్ = ఆకాశము; అయి = అయ్యి; ఆ = ఆ;
 ఆకాశంబున్ = ఆకాశము; భూతంబుల్ = ఇతర భూతములకు (వాయువు, తేజము, జలము, పృథ్వి);
 కున్ = కును; బాహ్య = బయటయును; అభ్యంతరంబులన్ = లోపలలలోను; అవకాశంబు =
 అవకాశము; ఇచ్ఛుటయునున్ = ఇచ్ఛుటయును; ఆత్మ = ఆత్మకును; ప్రాణ = ప్రాణములు; ఇంద్రియ
 = ఇంద్రియములు; ఆదుల్ = మొదలైనవాని; కున్ = కిని; ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయము; అగుటయున్ =
 అగుటయు; అను = అనెడి; లక్షణంబులున్ = లక్షణములును; కలిగి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును;
 కాల = కాలము యొక్క; గతి = గమనము; చేన్ = వలన; వికారంబున్ = మార్పులను; ఒండు =
 పొందు; శబ్దతన్మాత్ర = శబ్దతన్మాత్రము యొక్క; లక్షణంబున్ = లక్షణము; అగు = అయిన; నభంబున్
 = ఆకాశము; వలనన్ = వలన; స్పర్శంబునున్ = స్పర్శంబును; స్పర్శంబున్ = స్పర్శంబు; వలనన్ =
 వలన; వాయువును = వాయువును; వాయువు = వాయువు; చేన్ = వలన; స్పర్శ = స్పర్శను; గ్రాహి
 = గ్రహించునది; ఐ = అయ్యి; త్వగింద్రియంబునున్ = చర్మము అనెడి ఇంద్రియము; పుట్టన్ =

పుట్టెను; మృదుత్వంబునున్ = మెత్తదనమును; కఠినత్వంబును = గట్టిదనమును; శైత్యంబునున్ =
 చల్లదనమును; ఉష్ణత్వంబునున్ = వేడియును; అనునవి = అనెడి; స్పర్శంబున్ = స్పర్శమును; కున్
 = కు; స్పర్శత్వంబున్ = స్పర్శత్వము; అని = అని; చెప్పంబడున్ = చెప్పబడును; మఱియున్ =
 ఇంకను; వాయువున్ = వాయువును; కున్ = కు; చాలనంబును = కదలుటయును; పరస్పర =
 ఒకటికొకటి; విభాగకరణంబునున్ = విడిపోవుటయును; తత్ = వాని; మేళనంబునున్ =
 కలియుటయును; ద్రవ్య = వస్తువుపైన; శబ్ద = శబ్దముపైన; నేతృత్వంబున్ = ప్రభావము
 చూపగలుగుట; అగున్ = అగును; అందు = వానిలో; గంధవంతంబున్ = వాసనకలవి; అగు =
 అయిన; ద్రవ్యంబునున్ = ద్రవ్యమును; పూణేంద్రియంబున్ = ముక్కునకు; పొందించుట =
 చెందించుట; ద్రవ్యనేతృత్వంబున్ = ద్రవ్యనేతృత్వము; దూరస్థంబున్ = దూరముగ; అగు = ఉండు;
 శబ్దంబును = శబ్దమును; శ్రోత్రేంద్రియ = చెవికి; గ్రాహ్యంబున్ = గ్రహింపబడుట; అగున్ = జరుగు;
 అట్లు = విధముగ; ఒనరించుట = కలుగ చేయుట; శబ్దనేతృత్వంబున్ = శబ్దనేతృత్వము; సర్వ = అన్ని;
 ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; ఆత్మకత్వంబున్ = తనలోకలిగియుండుట; అనునవి = అనెడివి;
 లక్షణంబులున్ = లక్షణములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; దైవ = దైవముచే; ప్రేరితంబున్ =
 ప్రేరింపబడినది; ఐ = అయ్యి; స్పర్శతన్మాత్ర = స్పర్శతన్మాత్ర యొక్క; గుణకంబున్ = గుణములు కలది;
 అగు = అయిన; వాయువు = గాలి; వలనన్ = వలన; రూపంబునున్ = రూపమును; దానిన్ = దాని;
 వలనన్ = వలన; తేజంబునున్ = తేజస్సును; పుట్టెన్ = పుట్టెను; రూపంబున్ = రూపము;
 నేత్రేంద్రియ = కన్ను అనెడి ఇంద్రియముచే; గ్రాహకంబున్ = గ్రహింపబడునది; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
 నేత్ర = కంటికి; గతంబున్ = చెందినది; అయిన = అయిన; రూపంబున్ = రూపమును; కున్ = కు;
 ఉపలంభకత్వంబునున్ = అనుభవము కలదియును, ఉన్నచోటు తెలియుట; ద్రవ్య = వస్తువు
 యొక్క; ఆకార = ఆకారమును; సమత్వంబునున్ = సమముగతెలియుటను; ద్రవ్యంబున్ =
 వస్తువును; కున్ = కు; ఉపసర్జనంబు = అప్రధానము; అగుటయున్ = అగుటయు; ద్రవ్య = వస్తువు
 యొక్క; పరిణామ = మార్పులు చెందుట; ప్రతీతియున్ = తెలియుటయును; ఇవి = ఇవి;
 రూపవృత్తులు = రూపవృత్తులు; అనంబడు = అనబడును; తైజసంబున్ = తైజసమునకు;
 సాధారణంబులు = సాధారణమైనవి; అగు = అయిన; ధర్మంబులును = ధర్మములు; ద్యోతంబున్ =
 ఉన్నట్లు తెలియుట, తోచుట; అనన్ = అనెడి; ప్రకాశంబున్ = ప్రకాశము; పచనంబున్ = వండుట;
 అనన్ = అనెడి; తండుల = బియ్యము; ఆదులన్ = మొదలైనవాని; పాకంబున్ = వంట; పిపాసా =
 దాహమునకు; నిమిత్తంబున్ = కారణము; ఐన = అయిన; పానంబున్ = తాగుట; క్షుత్ = ఆకలి;

నిమిత్తంబున్ = కారణము; ఐన = అయిన; ఓదనంబున్ = ఆహారమును; హిమ = చలిని;
 మర్దనంబున్ = పోగొట్టునది; అగు = అయిన; శోషణంబున్ = వేడిచేయుటయును; అనున్ = అనెడి;
 ఇవి = ఇవి; వృత్తులు = లక్షణములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; రూపతన్మాత్రంబు =
 రూపతన్మాత్రము; వలనన్ = వలన; దైవ = దైవముచే; చోదితంబున్ = ప్రేరేపింపబడినది; ఐ =
 అయ్యి; వికారంబున్ = మార్పులను; పొందున్ = చెందు; తేజస్సు = తేజస్సు; వలనన్ = వలన;
 రసతన్మాత్రంబు = రసతన్మాత్రము; పుట్టన్ = పుట్టెను; రసతన్మాత్రంబు = రసతన్మాత్రము; వలనన్ =
 వలన; జలంబున్ = జలము; పుట్టన్ = పుట్టెను; జిహ్వా = నాలుక; అను = అనెడి; రసనేంద్రియంబున్
 = రుచిచూచు సాధనము; రస = రుచిని; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించ కలది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ =
 ఆ; రసంబు = రసము; ఏకంబున్ = ఒకటి; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; భూత =
 పంచభూతముల; వికారంబునన్ = మార్పుల; చేసి = వలన; కషాయ = వగరు; తిక్త = చేదు; కటు =
 కారము; ఆమ్ల = పులుపు; మధుర = తీపి; ఆది = మొదలగువాని; భేదంబులన్ = తేడాలతో; అనేక =
 అనేక; విధంబున్ = రకములు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; వెండియున్ = ఇంకను; సాంసర్గిక =
 కలియకలు చెందుటచే; ద్రవ్య = వస్తువులందలి; వికారంబునన్ = మార్పుల; చేసి = వలన;
 ఆర్ద్రంబున్ = చెమ్మగిల్లుటను; అగుటయున్ = చెందుటయును; ముద్దగట్టుటయున్ =
 ముద్దగట్టుటయును; తృప్తి = తృప్తిని; దాతృత్వంబును = ఇచ్చుటయును; జీవంబున్ = జీవనమును;
 తత్ = వాని; వైక్లబ్య = బాధను; నివర్తనంబును = నివారించుటయును; మృదూ = మృదువుగా;
 కరణంబునున్ = చేయుటయును; తాప = తాపమును; నివారణంబునున్ = నివారించుటయును;
 కూప = బావి; గతంబున్ = లోనున్నవి; అయిన = అయిన; జలంబున్ = నీటిని; తివియన్ = తోడగా;
 మఱియున్ = మరల; ఉద్గమించుటయున్ = ఊరుటయును; అనున్ = అను; ఇవి = ఇవి;
 జలవృత్తులు = జలలక్షణములు; అనంబడున్ = అనబడును; రసతన్మాత్రంబున్ = రసతన్మాత్రము;
 వలనన్ = వలన; దైవ = దైవముచే; చోదితంబున్ = ప్రేరింపబడినది; ఐ = అయ్యి; వికారంబున్ =
 మార్పులను; పొందిన = చెందినట్టి; జలంబున్ = నీరు; వలనన్ = వలన; గంధతన్మాత్రంబున్ =
 గంధతన్మాత్రము; పుట్టన్ = పుట్టెను; దాని = దాని; వలనన్ = వలన; పృథ్వియున్ = పృథ్వియును;
 కలిగెన్ = కలిగెను; పూణంబున్ = ముక్కు; గంధ = వాసనను; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించకలది;
 అయ్యెన్ = అయ్యెను; గంధంబు = వాసన; ఏకంబున్ = ఒకటి; అయ్యున్ = అయినను; వ్యంజన =
 కూరలు; ఆది = మొదలైనవాని; గతంబున్ = లోనిది; అయి = అయ్యి; హింగ్వ = ఇంగువ; ఆది =
 మొదలైనవాని; నిమిత్తంబున్ = వలన; అయిన = అయిన; మిశ్రమ = కలగలుపు; గంధంబును =

వాసనయును; కరభంబున్ = పెరుగన్నపు ముద్ద; గృంజన = జంతుమాంసము; ఆది =
 మొదలైనవాని; గతంబున్ = కూడినది; అయిన = అయిన; పూతి = చెడు; గంధంబున్ = వాసనయు;
 ఘనసార = పచ్చకర్పూరము; ఆది = మొదలైనవాని; నిమిత్తంబున్ = వలన; అయిన = అయిన;
 సుగంధంబును = సుగంధమును; శతపత్ర = తామరపూలు; ఆది = మొదలైనవాని; గతంబున్ =
 కూడినది; అయిన = అయిన; శాంత = శాంతపు; గంధంబును = వాసనయు; లశున = వెల్లుల్లి; ఆది
 = మొదలైనవాని; గతంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; ఉగ్ర = ఘాటు; గంధంబునున్ =
 వాసనయు; పరి = మిక్కిలి; ఉష్యత = చల్లియైన, పులిసిపోయిన; చిత్రాన్న = పులిహార; ఆది =
 మొదలైనవాని; గతంబున్ = కూడినది; అయిన = అయిన; ఆప్లు = పుల్లని; గంధంబునున్ =
 వాసనయును; ద్రవ్య = వస్తువుల; అవయవ = పాళ్ళయొక్క; వైషమ్యంబున్ = తేడాల; చేసి = వలన;
 అనేక = అనేక; విధంబున్ = విధములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అదియునున్ = అంతే;
 కాక = కాకుండగ; ప్రతిమ = బొమ్మలు; ఆది = మొదలైనవాని; రూపంబులన్ = రూపముల; చేసి =
 వలన; సాకారత = ఆకారముతో కూడి ఉండుట; ఆపాదనంబున్ = కల్పింపబడినది; అగు =
 అయిన; భావంబునున్ = భావమును; జలాది = నీరు మొదలైన {జలాది విలక్షణ త్రయము -
 జలము వాయువు అగ్ని; విలక్షణ = ప్రత్యేకమైన; త్రయ = మూటి; అంతర = లోని; నిరపేక్షంబున్ =
 స్వతంత్రము; అయిన = అయిన; స్థితియున్ = విధమును; జలాది = నీరు మొదలైన; ఆధారత =
 ఆధారపడుట; అను = అనెడి; ధారణంబును = ధరించుటయును; ఆకాశాది = ఆకాశము మొదలైన
 {ఆకాశాది - 1ఆకాశము 2వాయువు 3అగ్ని 4జలము 5 పృథ్వి; అవచ్ఛేదకత్వంబునున్ =
 విడదీయగలుగుటయును; సకల = సమస్తమైన; ప్రాణి = ప్రాణుల; పుంస్త్య = పురుషత్వ, లింగము;
 అభివ్యక్తీకరణ = స్పష్టపరచుట; అనునవి = అనెడివి; పృథ్వివృత్తులు = పృథ్వి తత్త్వము యొక్క
 లక్షణములు; అనంబడున్ = అనబడును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు =
 ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; నభన్ = ఆకాశమునకు; అసాధారణ = అసాధారణ; గుణ =
 గుణము అయిన; శబ్ద = శబ్దమును; విశేష = విశేషమును; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించగలిగినది;
 శ్రోత్రంబునున్ = చెవియును; వాయువు = వాయువునకు; అసాధారణ = అసాధారణ; గుణ =
 గుణము అయిన; విశేష = విశేషమును; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించగలిగినది; స్పర్శంబునున్ =
 చర్మమును; తేజస్ = తేజస్సునకు; అసాధారణ = అసాధారణ; గుణ = గుణము అయిన; విశేష =
 విశేషమును; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించగలిగినది; చక్షురింద్రియంబునున్ = కన్నయును; అంభస్ =
 నీటికి; అసాధారణ = అసాధారణ; గుణ = గుణము అయిన; విశేష = విశేషమును; గ్రాహకంబున్ =

గ్రహించగలిగినది; రసనేంద్రియంబున్ = నాలుకయును; భూమి = భూమికి; అసాధారణ =
 అసాధారణ; గుణ = గుణము అయిన; విశేష = విశేషమును; గ్రాహకంబున్ = గ్రహించగలిగినది;
 పూణంబునున్ = ముక్కుయును; ఆకాశాది = ఆకాశము మొదలైన; గుణంబుల్ = గుణములు
 కలది; అగుచున్ = అవుతూ; శబ్దాది = శబ్దాది; కార్యంబులు = చేయు పనులు; అగు = అగు;
 వాయ్యాదులు = వాయువు మొదలైనవాని; కారణ = కారణము; అన్వయంబునన్ = సరిపడుటయు;
 అన్నిటికిన్ = అన్నిటికిని; పృథ్వి = భూమికి; సంబంధంబున్ = సంబంధము; కలుగుటన్ = కలుగుట;
 చేసి = వలన; భూమి = భూమి; అందు = అందు; శబ్ద = శబ్దము; స్పర్శ = స్పర్శము; రూప = రూపము;
 రస = రుచి; గంధంబులు = వాసనలు; కలుగుటన్ = కలుగుటయు; మహత్ = మహత్తు; ఆది =
 మొదలైన; పృథ్వి = పృథ్వి; అంతంబుల్ = వరకు; అగు = కల; ఈ = ఈ; ఏడున్ = ఏడు (7);
 తత్త్వంబులున్ = తత్త్వములును; పరస్పర = ఒకదానిలోనికొకటి; మిళితంబుల్ = కలసిపోయినవి;
 ఐ = అయ్యి; భోగాయతనము = అనుభవించుటకు తగినది; అగు = అయిన; పురుషునిన్ =
 పురుషుని; కల్పింపన్ = సృష్టించుటకున్; సమర్థంబులున్ = తగినవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగ;
 చూచి = చూసి; కాల = కాలము; అదృష్ట = అవ్యక్తము; సత్త్వ = సత్త్వము; ఆదులన్ = మొదలైనవానిని;
 కూడి = కలసి; జగత్ = విశ్వమునకు; కారణుండునున్ = కారణము అయినవాడును; త్రైగుణ్య =
 త్రిగుణములతోను; విశిష్టుండును = ప్రత్యేకత చెందినవాడును; నిరంజన = కంటికి అందని;
 ఆకారుండునున్ = ఆకారము కలవాడును; సర్వేశ్వరుండు = భగవంతుడు (సర్వేశ్వరుడు -
 సమస్తమునకును ప్రభువు అయినవాడు, విష్ణువు); ప్రవేశించున్ = ప్రవేశించును; అంతన్ = అంతట;
 అన్యోన్య = ఒకదానితోనొకటి; క్షుభితంబులు = మధింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; మిళితంబుల్ =
 కలసిపోయినవి; అయిన = అయిన; మహత్ = మహత్తు; ఆదులు = మొదలగువాని; వలనన్ =
 వలన; అధిష్ఠాతృ = అధిష్ఠించిన వానికి, భగవంతుని; చేతన = ప్రజ్ఞ; రహితంబులు = లేనట్టి; అగు =
 అయిన; ఒక = ఒక; అండంబున్ = గుడ్డు; పుట్టన్ = పుట్టను; అందున్ = అందు.

భావము:

అది ఎలాగంటే ఈ మనస్తత్వానికి చింతనం సహజం. ఆ చింతనం సామాన్య చింతనం, విశేష
 చింతనం అని రెండు విధాలు. వీనినే క్రమంగా సంకల్పం, వికల్పం అని పేర్లు. ఈ సంకల్ప వికల్పాల
 వల్లనే సృష్టిలోని వస్తువులు వేరువేరు లక్షణాలతో మనకు కనిపిస్తాయి. వీనివల్లనే వివిధ
 కామాలు ఉత్పన్నమౌతాయి. కనుకనే ఇది ప్రద్యుమ్న వ్యూహం అని చెప్పబడుతుంది. ఇక అనిరుద్ధ

వ్యూహం సంగతి చెబుతాను. ఇదే ఇంద్రియాలన్నిటికీ అధీశ్వరమై, (హృషీకేషిడై) యోగీంద్రు
 లందరకు సంసేవ్యమై, శరత్కాల మందలి నల్లకలువ వలె శ్యామల వర్ణంతో విరాజిల్లుతూ
 ఉంటుంది. తైజసాహంకారం వల్ల బుద్ధితత్త్వం పుట్టింది. ద్రవ్యాన్ని ప్రకాశింపజేసే జ్ఞానం,
 ఇంద్రియానుగ్రహం, సంశయం, మిథ్యాజ్ఞానం, నిద్ర, నిశ్చయం, స్మృతి అనేవి బుద్ధితత్త్వ లక్షణాలు. ఈ
 తైజసాహంకారం వల్లనే ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, ఐదు కర్మేంద్రియాలు, క్రియాజ్ఞాన సాధనాలు
 ఏర్పడుతాయి. ఈ తైజసాహంకారం వల్లనే ప్రాణానికి సంబంధించిన క్రియాశక్తి, బుద్ధికి
 సంబంధించిన జ్ఞానశక్తి కలుగుతాయి. ఈ రెండు శక్తులూ కర్మేంద్రియాలను, జ్ఞానేంద్రియాలను
 పనిచేయిస్తాయి. భగవద్భక్తివల్ల ప్రేరేపించబడిన తామసాహంకారంనుండి శబ్దతన్మాత్రం పుట్టింది.
 ఈ శబ్ద తన్మాత్రంనుండి ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశం నుండి శ్రోత్రేంద్రియం (చెవి) పుట్టింది. శ్రోత్రం
 శబ్దాన్ని గ్రహిస్తుంది. అదే శబ్దం అర్థానికి ఆశ్రయమై శబ్దం వినేవానికి జ్ఞానజనకం అవుతున్నది. ఈ
 శబ్దతన్మాత్రం వల్ల ఆకాశం ఏర్పడింది. ఈ ఆకాశం సకల జీవులకు లోపల వెలుపల అవకాశం
 ఈయటమే కాక ఆత్మకూ, ప్రాణాలకూ, ఇంద్రియాలకూ ఆశ్రయంగా ఉంటుంది. కాలగమనం వల్ల
 మార్పు చెందే శబ్దతన్మాత్ర లక్షణమైన ఆకాశం వల్ల స్పర్శమూ, స్పర్శంవల్ల వాయువూ, ఆ
 వాయువువల్ల స్పర్శను గ్రహించగల చర్మమూ పుట్టి స్పర్శజ్ఞానాన్ని కలిగించింది. మెత్తదనం,
 గట్టిదనం, చల్లదనం, వెచ్చదనం ఇవి స్పర్శజ్ఞానానికి లక్షణాలు. వాయువునకు కదలుట,
 కదలించుట, వేరుచేయుట, కలుపుట, ద్రవ్యనేతృత్వం, శబ్దనేతృత్వం, సర్వేంద్రియాత్మకత్వం అనేవి
 లక్షణాలు. గంధంతో కూడిన ద్రవ్యాలను ఆపూణింపజేయటం ద్రవ్యనేతృత్వం. దూరంగా ఉన్న
 శబ్దాన్ని చెవికి వినిపింప జేయటం శబ్దనేతృత్వం. భగవత్ప్రేరణతో స్పర్శతన్మాత్రం వల్ల పుట్టిన
 వాయువువల్ల రూపం పుట్టింది. ఈ రూపం వలన తేజస్సు కలిగింది. నేత్రేంద్రియం వల్ల
 గ్రహింపదగింది రూపం. నేత్రాన్ని పొందిన రూపానికి అనగా కనుపించునటువంటి ఆకారానికి
 వృత్తులు ఉపలంభకత్వం (అనుభవం కలుగడం), ద్రవ్యాకారసమత్వం (ద్రవ్యంయొక్క ఆకారాన్ని
 ఉన్నదున్నట్లుగా చూపడం), ద్రవ్యోపసర్జనం (ద్రవ్యం అప్రధానం కావడం), ద్రవ్యపరిణామ ప్రతీతి
 (ద్రవ్యంయొక్క మార్పు తెలియడం). ఇక తేజస్సుకు సాధారణాలైన ధర్మాలు ద్యోతం, పచనం, పిపాస,
 ఆకలి, చలి. ద్యోతానికి ప్రకాశం, పచనానికి బియ్యం మొదలైన పాకం, పిపాసకు పానం, ఆకలికి
 ఆహారం, చలికి శోషణం అనేవి వృత్తులు. దైవప్రేరేతమై మార్పు చెందిన తేజస్సువల్ల రసతన్మాత్రం
 పుట్టింది. ఈ రసతన్మాత్ర వల్ల జలం పుట్టింది. జిహ్వా అనే పేరుగల రసనేంద్రియం రసాన్ని
 గ్రహించేది అయింది. ఆ రసం ఒకటి అయినా ద్రవ్యాల కలయికలోని మార్పువల్ల వగరు, చేదు,

కారం, పులుపు, తీపి, ఉప్పు అనే రుచులుగా మారి వాటి కలయిక వల్ల ఇంకా అనేకవిధాలుగా మార్పు చెందింది. తనలో చేరిన ద్రవ్యాల మార్పులనుబట్టి ఆర్ద్రం కావడం, ముద్ధ గట్టడం, తృప్తినివ్వడం, జీవనం, అందలి మాలిన్యాన్ని నివారించడం, మెత్తపరచడం, తాపాన్ని పోగొట్టడం, బావిలో జలలు ఏర్పడి అడుగున ఉన్న జలం పైకెగయడం అనేవి ఈ జలవృత్తులు. రసతన్మాత్రవల్ల దైవప్రేరణతో మార్పుచెందిన జలంనుండి గంధతన్మాత్రం పుట్టింది. ఈ గంధతన్మాత్రం వలన పృథ్వి (భూమి) ఏర్పడింది. పూణేంద్రియం (ముక్కు) గంధాన్ని గ్రహించేదయింది. ఈ గంధం ఒకటి అయినా ఇంగువ మొదలైన పదార్థాలతో కలిసిన కారణంగా మిశ్రమగంధం అనీ, నిలువ ఉన్న పెరుగు ముద్ధ, జంతుమాంసం మొదలైన వానితో కలిసినప్పుడు దుర్గంధం అనీ, కర్పూరం మొదలైనవానితో కలిసినపుడు సుగంధం అనీ, తామరపూలు మొదలైన వానితో కలిసినపుడు శాంతగంధం అనీ, వెల్లుల్లి మొదలైన వానితో కలిసినపుడు ఉగ్రగంధం అనీ, పాసిపోయిన చిత్రాన్నం వంటి వాటితో కలిసినపుడు ఆమ్లగంధం అనీ వేరువేరు పదార్థాలతో కలిసినపుడు మరెన్నో విధాలుగా పేర్కొనబడుతుంది. భూమికి సంబంధించిన సాధారణ ధర్మాలు ఏవనగా ప్రతిమల రూపాన్నీ వాటి ఆకారాలనూ నిలుపుకోవడం, జలం మొదలైన వాటితో అవసరం లేకుండా స్వతంత్రంగా నిలబడగలగటం, జలాదులకు తాను ఆధారమై ఉండటం, ఆకాశం, వాయువు, తేజస్సు, జలం వీనిని విభజించడం, సకల జీవరాసులకు దేహంగా పనిచేయటం అనేవి పృథ్వివృత్తులు" అని చెప్పి కపిలుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "పంచభూతాలకు సాధారణ ధర్మాలు విన్నావు. ఇవికాక వానికి సంబంధించిన అసాధారణ ధర్మాలు విను. ఆకాశానికి అసాధారణగుణం శబ్దం. దీనిని శ్రవణేంద్రియం గ్రహిస్తుంది. వాయువుకు అసాధారణగుణం స్పర్శం. దీనిని త్వగింద్రియం గ్రహిస్తుంది. తేజస్సుకు అసాధారణగుణం రూపం. దీనిని నేత్రేంద్రియం గ్రహిస్తుంది. జలానికి అసాధారణగుణం రసం. దీనిని జిహ్వేంద్రియం గ్రహిస్తుంది. పృథ్వికి అసాధారణగుణం గంధం. దీనిని పూణేంద్రియం గ్రహిస్తుంది. ఆకాశం మొదలైన అన్నింటితో సంబంధం ఉండడం వల్ల భూమికి శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు అసాధారణ గుణాలు అయినాయి. మహత్తు, అహంకారం, పంచతన్మాత్రలు అనే ఈ ఏడు తత్త్వాలు ఒకదానితో ఒకటి కలిసి భోగానుభవానికి పాత్రుడైన పురుషుని కల్పించటానికి అసమర్థంగా ఉన్న ఆ సమయంలో కాలస్వరూపుడూ అంతుపట్టని అస్తిత్వం కలవాడూ, జగత్కారణుడూ, సత్త్వరజస్తమోగుణాలకు అతీతుడూ, సమస్తాన్ని నియమించేవాడూ, నిరంజనాకారుడూ అయిన సర్వేశ్వరుడు పైన చెప్పబడిన పురుషునిలో ప్రవేశించాడు. అప్పుడు ఒకదానితో ఒకటి కలగావులగమై ఘర్షణ పొంది

కలిసిపోయిన మహదాదుల వలన అధిష్ఠాతయైన భగవంతుని చైతన్యం కోల్పోయిన ఒక అండం పుట్టింది.

3-897-సీ.

గురుశక్తియౌ విరాట్పురుషుండు సంభవం-

బయ్యె నయ్యండంబు నర్థి బొదవి

యంబు ముఖావరణంబు లొక్కొకటికి-

దశగుణితంబులై తవిలి యావ

రణములై యుండును క్రమమున లోకంబు-

నకు మేలుకట్ల పోలికన్ దనర్చి

పంకజోదరుని రూపము విలసించును-

లోలత జలములోన్ దేలుచున్న

3-897.1-తే.

హేమమయ మైన యండంబులో మహాను

భావున్ డభవుండు హరి దేవదేవున్ డఖిల

జేత నారాయణుండు ప్రవేశించి యపుడు

విష్ణుపద భేదనంబు గావించి యందు.

టీకా:

గురు = గొప్ప; శక్తి = శక్తి కలది; ఔ = అయిన; విరాట్పురుషుండు = విరాట్పురుషుడు; సంభవంబున్ = పుట్టుట; అయ్యెన్ = అయెను; ఆ = ఆ; అండంబున్ = అండంబును; అర్థిన్ = కోరి; పొదవి = ఆవరించి; అంబుముఖ = జలాదుల {జలాదులు - 1పుద్గి 2జలము 3 అగ్ని 4 వాయువు 5ఆకాశము 6అహంకారము 7మహత్తు అనునవి}; ఆవరణంబులు = ఆవరణలు; ఒక్కొక్కటిన్ = ఒక్కొక్కటి; దశగుణితములు = పదేసిరెట్లు చొప్పునవి; ఐ = అయ్యి; తవిలి = పూని; ఆవరణములు = ఆవరణలు; ఐ = అయ్యి; ఉండునున్ = ఉండును; క్రమమునన్ = క్రమముగ; లోకంబున్ = లోకమున; కున్ = కు; మేలుకట్ల = చాందినీల; పోలికన్ = వలె; తనర్చి = అతిశయించి; పంకజోదరుని =

విష్ణుమూర్తి యొక్క (పంకజోదరుడు - పంకము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు);
 రూపమున్ = రూపమున; విలసించున్ = విలసిల్లును; లోలతన్ = చలిస్తూ; జలమున్ = నీటి; లోన్
 = లో; తేలుచున్న = తేలుతున్న;
 హేమమయము = బంగారురంగు; ఐన = అయిన; అండంబున్ = అండము; లోన్ = లో;
 మహానుభావుండు = భగవంతుడు (మహానుభావుండు - గొప్పఅను భావమువాడు, విష్ణువు);
 అభవుండు = భగవంతుడు (అభవుండు - పుట్టుక లేని వాడు, విష్ణువు); హరి = భగవంతుడు (హరి
 - విష్ణువు); దేవదేవుడు = భగవంతుడు (దేవదేవుడు - దేవుళ్ళకే దేవుడు, విష్ణువు); అఖిలజేత =
 భగవంతుడు (అఖిలజేత - అఖిల (సమస్తమును) జేత (జయించువాడు), విష్ణువు); నారాయణుడు
 = భగవంతుడు (నారాయణుడు - నారములు (నీరు) అందు వసించువాడు, విష్ణువు); ప్రవేశించి =
 ప్రవేశించి; అప్పుడు = అప్పుడు; విష్ణుపద = ఆకాశమును; భేదనంబున్ = భేదించుట; కావించి = చేసి;
 అందున్ = అందు.

భావము:

ఆ అండంలో మహత్తరమైన శక్తితో విరాట్పురుషుడు విరాజిల్లుతూ ఉంటాడు. ఆ అండాన్ని
 పొదుపుకొని పృథివి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం, అహంకారం, మహత్తు అనే ఆవరణాలు
 ఒకదానికంటే ఒకటి పదింతల ప్రమాణం కలిగి ఉంటాయి. లోకాలకు మేల్కట్టు చాందినీలవలె
 ఒప్పియున్న ఆ పొరలలో నుంచి విష్ణుదేవుని తేజస్సు ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. జలంతో తేలుతూ
 ఉన్న బంగారుమయమైన ఆ అండంలో మహానుభావుడు, అభవుడు, శ్రీహరి, దేవదేవుడు,
 విశ్వవిజేత అయిన నారాయణుడు ప్రవేశించి గగనమండలాన్ని భేదించి వేస్తాడు.

తృతీయ స్కంధము : విరాట్పురుష ప్రకారంబు

3-898-⁵న్.

కరమొప్పుగా విరాట్పురుషుండు వెలుగొందు-

నా విరాట్పురుషుని యాననంబు

వలనను వాణియు వాణితో వహ్నియు-

నాసంబువలనఁ బ్రాణములఁ గూడి

ఘ్రాణేంద్రియం బయ్యె ఘ్రాణంబువలనను-

వాయువులును బ్రాణవాయువులును

నందు నక్షలు చక్షు వందు సూర్యుండును-

నందభిధ్యానంబు నర్థిఁ జేయఁ

3-898.1-తే.

గర్ణములు జాత మయ్యెఁ దత్తర్ణసమితి

వలన శ్రోత్రేంద్రియంబు దిక్కులును గలిగెఁ

ద్వక్కుచే శ్మశ్రు రోమ వితానకములు

నోషధివ్రాతమును భవ మొందె; మఱియు.

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; ఒప్పగాన్ = ఒప్పునట్లు; విరాట్పురుషుండు = విరాట్పురుషుడు; వెలుగొందున్ = ప్రకాశించును; ఆ = ఆ; విరాటపురుషుని = విరాటపురుషుని; ఆననంబున్ = మోము; వలననున్ = వలనను; వాణియున్ = సరస్వతీదేవియును; వాణి = వాక్కు; తోన్ = వలనను; వహ్నియున్ = అగ్నియును; నాసంబున్ = ముక్కు; వలనన్ = వలన; ప్రాణములన్ = ప్రాణములను; కూడి = కూడి; ఘ్రాణేంద్రియంబున్ = వాసనచూచు ఇంద్రియము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఘ్రాణంబున్ = ముక్కు; వలననున్ = వలనను; వాయువులును = వాయువులును; ప్రాణవాయువులును = ప్రాణవాయువులును; అందున్ = అందు; అక్షులున్ = కన్నులును; చక్షువున్ = కంటి; అందున్ = అందు; సూర్యుండును = సూర్యుడును; అందున్ = అందు; అభి = అధికముగ; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; అర్థిన్ = కోరి; చేయన్ = చేయగా; కర్ణములున్ = చెవులును; జాతమున్ = పుట్టినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; తత్ = ఆ; కర్ణ = చెవుల; సమితి = సమూహము; వలన = వలన; శ్రోత్రేంద్రియంబున్ = వినునట్టి ఇంద్రియములును; దిక్కులును = దిక్కులును; కలిగెన్ = కలిగెను; త్వక్కు = చర్మము; చేన్ = చేత; శ్మశ్రు = మీసములు; రోమ = వెంట్రుకల; వితానకములున్ = సమూహములును; ఓషధి = ధ్యాన్యముల; వ్రాతమునున్ = సమూహములును; భవమున్ = పుట్టుకను; పొందెన్ = చెందెను; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఆ అండంలో విరాట్పురుషుడు వెలుగుతూ ఉంటాడు. అతని ముఖం నుండి వాణి, వాణితోపాటు అగ్ని పుట్టాయి. ముక్కునుండి ప్రాణాలు, ఘ్రాణేంద్రియం పుట్టాయి. ఘ్రాణేంద్రియం నుండి వాయువులు, ప్రాణవాయువులు ఆవిర్భవించాయి. ప్రాణవాయువుల వల్ల కన్నులు, కన్నులవల్ల సూర్యుడు పుట్టారు. వానియందు ధ్యాన మేర్పడగా చెవులు పుట్టాయి. వానివల్ల శ్రోత్రేంద్రియం దిక్కులూ పుట్టాయి. చర్మంనుండి గడ్డం, మీసాలు మొదలగు రోమసమూహమూ, ఓషధులూ జనించాయి. ఇంకా...

3-899-తే.

దానివలనను మేథ్రంబు గానబడియె

బరగ రేతంబువలన నాపంబు పుట్టి

గుదమువలన నపానంబు నుదయ మయ్యె

దానివలనను మృత్యువు దగ జనించె.

టీకా:

దాని = దాని; వలననున్ = వలనను; మేథ్రంబున్ = పురుషాంగము; కానంబడియెన్ = కనబడినది;
పరగ = ప్రసిద్ధముగ; రేతంబున్ = రేతస్సు, శుక్రము; వలనన్ = వలనను; ఆపంబున్ = జలము;
పుట్టెన్ = పుట్టెను; గుదము = మలద్వారము; వలన = వలనను; అపానంబును =
అపానవాయువును {పంచ ప్రాణవాయువులు - 1 ప్రాణవాయువు 2 అపానవాయువు 3
ఉదానవాయువు 4 సమవాయువు 5 వ్యాసవాయువు}; ఉదయంబున్ = పుట్టినది; అయ్యెన్ =
అయినది; దాని = దాని; వలననున్ = వలనను; మృత్యువున్ = మరణమును; తగన్ = అవశ్యము;
జనించెన్ = పుట్టెను.

భావము:

చర్మం వలన మూత్రావయవం పుట్టింది. దానినుండి రేతస్సు పుట్టింది. రేతస్సువల్ల జలం పుట్టింది. దానివల్ల అపానం పుట్టింది. దానివల్ల మృత్యువు పుట్టింది.

3-900-క.

కరములవలనను బలమును

నిరవుగ నా రెంటివలన నిందుడుఁ బాదాం

బురుహంబులవలన గతియు

నరుదుగ నా రెంటివలన హరియును గలిగెన్.

టీకా:

కరముల = చేతుల; వలననున్ = వలనను; బలమును = బలమును; నిరవుగన్ = నివాసముగా; ఆ = ఆ; రెంటి = రెండింటి; వలనన్ = వలనను; ఇందుడున్ = ఇందుడును; పాద = పాదములు అనెడి; అంబురుహంబు = పద్మము; వలనన్ = వలనను; గతియున్ = గమనమును; అరుదుగన్ = అపూర్వముగ; హరియునున్ = ఉపేందుడును; కలిగెన్ = కలిగెను.

భావము:

విరాట్పురుషుని చేతులవల్ల బలం, చేతుల బలంవల్ల ఇందుడు, పాదాలవల్ల గమనం, పాదగతులవల్ల ఉపేందుడు ఉద్భవించటం జరిగింది.

3-901-క.

ఘననాడీ పుంజమువల

నను రక్తము దానివలన నదులును జరరం

బునాకలియును దప్పియుఁ

ననయము నా రెంటివలన నబ్జులు పుట్టెన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; నాడీ = నాడుల; పుంజము = సమూహముల; వలననున్ = వలనను; రక్తమున్ = రక్తమును; దాని = దాని; వలన = వలనను; నదులునున్ = నదులును; జరరంబునున్ = పొట్టయును; ఆకలియునున్ = ఆకలియును; దప్పికయున్ = దాహమును; అనయంబున్ =

అవశ్యము; ఆ = ఆ; రెంటి = రెండింటి; వలనన్ = వలనను; అబ్బులున్ = సముద్రములును; పుట్టెన్ = పుట్టినవి.

భావము:

విరాట్పురుషుని నాడులవల్ల రక్తమూ, రక్తంవల్ల నదులూ, జరరం వల్ల ఆకలిదప్పలూ, ఈ రెండింటివల్ల సముద్రాలు పుట్టాయి.

3-902-క.

విను హృదయమువలనను మన

మును మనమునఁ దుహినకరుఁడు బుద్ధియుఁ జిత్తం

బున బ్రహ్మయు క్షేత్రజ్ఞం

దును గలిగిరి యవ్వరాజుఁడుం బూరుషతన్.

టీకా:

విను = వినుము; హృదయము = హృదయము; వలననున్ = వలనను; మనమునున్ = మనస్సు; మనమునన్ = మనస్సులో; తుహినకరుడున్ = చంద్రుడును; బుద్ధియున్ = బుద్ధియును; చిత్తంబునన్ = చిత్తమున; బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మయును; క్షేత్రజ్ఞండునున్ = క్షేత్రజ్ఞండును {క్షేత్రజ్ఞుడు - క్షేత్రము (దేహము) ఉన్నదని తెలిసి అందు ఉన్నవాడు, నం. విణ - నేర్పరి, వ్య. క్షేత్రం జానాతి, క్షేత్ర + జ్ఞా + క, కృ.ప్ర}; కలిగిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; విరాజుడు = విరాట్టును; పూరుషతన్ = పురుషత్వమున.

భావము:

విరాట్పురుషుని హృదయంవల్ల మనస్సు, మనస్సువల్ల చంద్రుడూ, బుద్ధి, చిత్తంవల్ల బ్రహ్మ, క్షేత్రజ్ఞుడు కలిగారు. ఇలా ఆ అండం నుండి సృష్టికారకుడైన పురుషుడు పుట్టాడు.

3-903-వ.

మఱియు; విరాట్పురుషు నం దుదయించిన వృష్టిరూపంబు లగు నాకాశాది భూతంబులును శబ్దంబు మొదలగు భూతతన్మాత్రంబులును వాగాదీంద్రియ జాతంబును దదధిదేవతలును

దమంతన సమిష్టిరూపుం డగు క్షేత్రజ్ఞం బ్రవృత్తి ప్రవక్తకుం జేయ నసమర్థంబు లయ్యె; నెట్లనిన దేవాధిష్ఠితంబు లగు నింద్రియంబులు దాము వేర్వేరు యయ్యాశ్వరుం బ్రవృత్తున్ముఖుం జేయనోపక క్రమంబునం దత్తదధిష్ఠానాదుల నొందె; నందు నగ్ని వాగింద్రియంబుతోడ ముఖంబు నొంది ప్రవర్తించిన విరాట్యార్యం బగు వ్యష్టి శరీరజాతం బనుత్పన్నం బయ్యె; నంత నాసయు ప్తూణేంద్రియంబుతోడ వాయువుం గూడిన నట్టిది యయ్యె; నాదిత్యుడు చక్షురింద్రియంబుతోడ నేత్రంబులు నొందిన వృథాభూతం బయ్యె; దిగ్దేవతాకం బగు కర్ణంబు శ్రోత్రేంద్రియంబుతోడ గూడిన విరాట్యార్య ప్రేరణాయోగ్యం బయ్యె ఓషధులు రోమంబులం ద్వగింద్రియంబుం జెంది విఫలం బయ్యె; నద్దైవం బగు మేధుంబు రేతంబు నొందినఁ దత్కార్యకరణాదక్షం బయ్యె; బదంపడి గుదంబు మృత్యువు తోడ నపానేంద్రియంబుం జేరిన నది హైన్యంబు నొందె; విష్ణు దేవతాకంబు లగు చరణంబులు గతితోడ గూడిన ననీశ్వరంబు లయ్యె; బాణేంద్రియంబు లింద్రదైవతంబు లగుచు బలంబు నొందిన శక్తిహీనంబు లయ్యె; మఱియు నాడులు సనదీకంబులై లోహితంబు వొందిన నిరర్థకంబు లయ్యె; నుదరంబు సింధువుల తోడఁ జేరి క్షుత్పి పాసలం బొందిన వ్యర్థం బయ్యె; హృదయంబు మనంబు తోడం జంద్రు నొందిన నూరక యుండె; బుద్ధి బ్రహ్మాది దైవతంబై హృదయంబు నొందిన నిష్ఫలం బయ్యె; జిత్తం బభిమానంబుతో రుద్రునిం జెందిన విరాట్యార్య జాతం బనుభూతం బయ్యె; నంతఁ జైత్యుం డగు క్షేత్రజ్ఞుండు హృదయాధిష్ఠానంబు నొంది చిత్తంబు తోడం బ్రవేశించిన విరాట్పురుషుండు సలీల కార్యభూత బ్రహ్మాండంబు నొంది ప్రవృత్తున్ముఖక్షమం డయ్యె; సుప్తం డగు పురుషునిం బ్రాణాదులు దమ బలంబుచే భగవదప్రేరితంబు లగుచు నుత్థాపనా సమర్థంబు లగు చందంబున నగ్నాదులు స్వాధిష్ఠాన భూతంబు లగు నిద్రియంబులతోడ దేవాది శరీరంబుల నొందియు నశక్తంబు లయ్యె"నని మఱియు "నవ్విరాట్పురుషుని ననవరతభక్తిం జేసి విరక్తులై యాత్మల యందు వివేకంబు గల మహాత్ములు చింతింపుదు రనియుఁ బ్రకృతిపురుష వివేకంబున మోక్షంబును బ్రకృతి సంబంధంబున సంసారంబును గలుగు"ననియుఁ జెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; విరాట్పురుషున్ = విరాట్పురుషుని; అందున్ = అందు; ఉదయించిన = పుట్టిన; వ్యష్టి = వేరు వేరు అయిన; రూపంబుల్ = రూపములు; అగు = అయిన; ఆకాశాది = ఆకాశము మొదలైన {ఆకాశాది - 1ఆకాశము 2తేజము 3వాయువు 4జలము 5పృథ్వి అను

పంచభూతములు; భూతంబులునున్ = (పంచ) భూతములును; శబ్దంబున్ = శబ్దము; మొదలగు =
 మొదలగు; భూతతన్మాత్రంబులున్ = భూతతన్మాత్రములును {పంచతన్మాత్రలు - 1శబ్దము 2స్పర్శ 3
 దృక్కు (చూపు) 4స్పృశము (వాసన) మరియు 5రస (రుచి)}; వాగాది = వాక్కు మొదలగు {వాగాది -
 పంచజ్ఞానేంద్రియములు, 1వాక్కు 2కన్నులు 3ముక్కు 4 చెవులు 5చర్మము}; ఇంద్రియ =
 ఇంద్రియముల; జాతంబున్ = సమూహములును; తత్ = వాని; అధిదేవతలునున్ =
 అధిదేవతలును; తమంతన = తమంతతాము; సమిష్టిరూపుడు = అన్నికలసి ఒక రూపముగ
 యైనవాడు; క్షేత్రజ్ఞున్ = క్షేత్రజ్ఞుని; ప్రవృత్తిన్ = ప్రవర్తనమున; ప్రవర్తకున్ = వర్తించువానిగ; చేయన్ =
 చేయుటకు; అసమర్థంబులు = అశక్తులు; అయ్యెన్ = అయినవి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనిన్ =
 అనినచో; దేవా = దేవతలచే; అధిష్ఠితంబులున్ = అధిపత్యము కలవి; అగు = అయిన;
 ఇంద్రియంబులున్ = ఇంద్రియములు; తాము = తాము; వేర్వేరు = వేరు వేరుగ; ఆ = ఆ (పై); ఈశ్వరున్
 = అధిపతిని; ప్రవృత్తిన్ = ప్రవర్తించుటకు; ఉన్ముఖున్ = సుముఖుని; చేయన్ = చేయుటకు; ఓపక =
 చాలక; క్రమంబునన్ = క్రమముగ; తత్తత్ = ఆయా; అధిష్ఠాన = స్థానములు; ఆదులన్ =
 మొదలైనవానిని; ఒందెన్ = చెందెను; అందున్ = వానిలో; అగ్ని = అగ్నిదేవుడు; వాగింద్రియంబున్ =
 మాట్లాడు ఇంద్రియము; తోడన్ = తోటి; ముఖంబున్ = నోటిని; పొంది = చెంది; ప్రవర్తించినన్ =
 ప్రవర్తించగా; విరాట్కార్యంబున్ = విరాట్పురుషుని పని; అగు = అయిన; వ్యష్టి = వేర్వేరు; శరీర =
 దేహభాగముల; జాతంబున్ = మొత్తము; అనుత్పన్నంబు = ఇంకను పుట్టనిది; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
 అంతన్ = అంతట; నాసయున్ = ముక్కుయు; స్పృశేంద్రియంబున్ = వాసన చూసే ఇంద్రియము;
 తోడన్ = తోటి; వాయువున్ = వాయువును; కూడినన్ = కలియగా; అట్టిద = అటువంటిదే; అయ్యెన్
 = అయినది; ఆదిత్యుండు = సూర్యుడు; చక్షురింద్రియంబున్ = చూడగల ఇంద్రియముల; తోడన్ =
 తోటి; నేత్రంబులన్ = నేత్రములను; ఒందినన్ = చెందగా; వృథాభూతంబున్ = వ్యర్థమైనది; అయ్యెన్
 = అయినది; దిగ్దేవతాకంబున్ = దిక్కుల దేవతలు కలది; అగు = అయిన; కర్ణంబున్ = చెవి;
 శ్రోత్రేంద్రియంబున్ = వినగల ఇంద్రియములు; తోన్ = తోటి; కూడినన్ = కూడగా; విరాట్ =
 విరాట్పురుషుని; కార్య = పనికి; ప్రేరణ = ప్రేరేపించుటకు; అయోగ్యంబున్ = తగనవి; అయ్యెన్ =
 అయినవి; ఓషధులున్ = ఓషధులు; రోమంబులన్ = వెంట్రుకలను; త్వగింద్రియంబున్ =
 చర్మేంద్రియమును; చెంది = చెంది; విఫలంబున్ = ఫలితము లేనివి; అయ్యెన్ = అయినవి; అప్ =
 జలము; దైవంబున్ = దేవతగా కలది; అగు = అయిన; మేధుంబున్ = పురుషావయవము; రేతంబున్
 = శుక్రమును; ఒందినన్ = చెందినను; తత్ = ఆ; కార్య = పని; కరణ = చేయుటకు; అదక్షంబున్ =

అసమర్థము; అయ్యెన్ = అయినది; పదంపడి = తరువాత; గుదంబున్ = మలావయవమును;
 మృత్యువున్ = మరణము; తోడన్ = తోటి; అపానేంద్రియంబున్ = అపానేంద్రియమును; చేరినన్ =
 చెందినను; అది = అదియు; హైన్యంబున్ = హీనత్వమును; ఒందెన్ = చెందెను; విష్ణు = విష్ణువు;
 దేవతాకంబులు = దేవతలుగా కలవి; అగు = అయిన; చరణంబులున్ = పాదములు; గతి =
 గమనము; తోన్ = తోటి; కూడినన్ = కూడినను; అనీశ్వరంబులు = అసమర్థంబులు; అయ్యెన్ =
 అయినవి; పాణీంద్రియంబుల్ = చేతులు; ఇంద్రదైవతంబులు = ఇంద్రుని దేవతగా కలవి; అగుచున్
 = అవుతూ; బలంబున్ = బలమును; ఒందినన్ = చెందినను; శక్తి = శక్తి; హీనంబులున్ = లేనివి;
 అయ్యెన్ = అయినవి; మఱియున్ = ఇంకను; నాడులు = నాడులు; సనత్ = నదులతో; ఏకంబులున్
 = కూడినవి; ఐ = అయ్యి; లోహితంబున్ = రక్తమును (లోహితము - ఎఱ్ఱనిది, రక్తము); ఒందినన్ =
 చెందినను; నిరర్థకంబుల్ = పనికిరానివి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఉదరంబున్ = కడుపును;
 సింధువున్ = సముద్రములు; తోడన్ = తోటి; చేరి = చేరి; క్షుత్ = ఆకలియును; పిపాసలన్ =
 దప్పికలను; పొందినన్ = చెందినను; వ్యర్థంబున్ = పనికిరానిది; అయ్యెన్ = అయినది;
 హృదయంబున్ = హృదయమును; మనంబున్ = మనస్సు; తోడన్ = తోటి; చంద్రునిన్ = చంద్రుని;
 ఒందినన్ = చెందినను; ఊరక = ఉత్తినే; ఉండె = ఉండిపోయెను; బుద్ధి = బుద్ధియును; బ్రహ్మ =
 బ్రహ్మ; ఆది = మొదలగు; దైవతంబున్ = దేవతలుగా కలది; ఐ = అయ్యి; హృదయంబున్ =
 హృదయమును; ఒందినన్ = చెందినను; నిష్ఫలంబున్ = ఫలితము లేనిది; అయ్యెన్ = అయినది;
 చిత్తంబున్ = చిత్తము; అభిమానంబునన్ = అభిమానము; తోన్ = తోటి; రుద్రునిన్ = రుద్రుని;
 చెందినన్ = చెందినను; విరాట్ = విరాట్పురుషుని; కార్య = పనుల; జాతంబున్ = మొత్తము;
 అనుభూతంబున్ = పుట్టనిది; అయ్యెన్ = అయినది; అంతన్ = అంతట; చైత్యుండు = చిత్తమున
 ఉండువాడు; అగు = అయిన; క్షేత్రజ్ఞుండున్ = క్షేత్రజ్ఞుడు; హృదయ = హృదయమును; అధిష్ఠానంబున్
 = నివాసముగ ఉండుటను; ఒంది = చెంది; చిత్తంబు = చిత్తము; తోడన్ = తోటి; ప్రవేశించినన్ =
 ప్రవేశించగా; విరాట్పురుషుండు = విరాట్పురుషుడు; సలీల = జలములే; కార్య = కార్యము లను;
 భూత = నెరవేర్చునవిగా; బ్రహ్మాండంబున్ = బ్రహ్మాండమును; ఒంది = చెంది; ప్రవృత్తిన్ =
 ప్రవర్తించుటకు; ఉన్ముఖ = పూనుకొన; అక్షముండు = సమర్థుండు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; సుప్తుండు
 = నిద్రించువాడు; అగు = అయిన; పురుషునిన్ = పురుషుని; ప్రాణా = ప్రాణము; ఆదులు =
 మొదలైనవి; తమ = తమ యొక్క; బలమున్ = శక్తి; చేన్ = చేత; భగవత్ = భగవంతునిచే;
 ప్రేరితంబులున్ = ప్రేరేపింపబడినవి; ఉత్తాపనా = లేపుటకు; అసమర్థంబులున్ = సమర్థత లేనివి;

అగున్ = అగు; చందంబునన్ = విధముగ; అగ్ని = నిప్పు; ఆదులున్ = మొదలైనవి; స్వ = తమ యొక్క; అధిష్ఠాన = నివాసమున; భూతంబులున్ = కూడినవి; అగు = అయిన; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; తోడన్ = తోటి; దేవ = దైవము; ఆది = మొదలైన; శరీరంబులన్ = దేహములను; ఒందియున్ = చెందియును; అశక్తంబులున్ = శక్తిలేనివి; అయ్యెన్ = అయినవి; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; విరాట్పురుషునిన్ = విరాట్పురుషుని; అనవరత = ఎడతెగని; భక్తిన్ = భక్తి; చేయి = వలన; విరక్తులు = విరాగులు; ఐ = అయ్యి; ఆత్మలన్ = తమ; అందున్ = అందు; వివేకము = వివేకము; కల = కలిగిన; మహాత్ములు = గొప్పవారు; చింతింపుదురు = తలచెదరు; అనియున్ = అనియును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుషుడున్ = పురుషుల; వివేకంబునన్ = జ్ఞానము వలన; మోక్షంబునున్ = మోక్షమును; ప్రకృతి = ప్రకృతి యొక్క (మాత్రమే); సంబంధంబున = సంబంధము వలన; సంసారంబున్ = సంసారబంధమును; కలుగున్ = కలగును; అనియున్ = అనియును; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా విరాట్పురుషునిలో జన్మించిన ఆకాశం మొదలైన పంచభూతాలూ, శబ్దం మొదలైన పంచతన్మాత్రలూ, వాక్కు మొదలైన ఇంద్రియాలూ, ఆ ఇంద్రియాల అధిదేవతలూ వేరువేరుగా ఉండిపోయాయి. అవి తమలో తాము సమైక్యం పొందనందువల్ల జీవుణ్ణి ప్రవర్తింపజేయలేక పోయాయి. ఆ యా దేవతలు అధిష్ఠించిన ఇంద్రియాలు, తాము ప్రత్యేకంగా క్షేత్రజ్ఞుని లోకవ్యవహారానికి ప్రేరేపింపజాలక వరుసగా ఆయా స్థానాలలో ఉండిపోయాయి. విరాట్పురుషుని ముఖాన అగ్ని వాగింద్రియంతో కూడి వర్తించి నప్పటికీ విరాట్పురుషుని కార్యమైన ఇతరేతర జీవుల శరీరోత్పత్తి కలుగలేదు. అట్లే విరాట్పురుషుని నాసికలో వాయువు జ్ఞానేంద్రియంతో వర్తించినప్పటికీ జీవోత్పత్తి కాలేదు. అదే విధంగా కన్నులలో సూర్యుడు చక్షురింద్రియంతో కూడి వర్తించినా వ్యర్థమే అయింది. అలాగే చెవులలో దిక్కులు శ్రోత్రేంద్రియంతో కూడినప్పుడు కూడ విరాట్పురుషుని కార్యం సాధించటంలో వృథా అయ్యాయి. రోమాలలో త్వగింద్రియంతో ఓషధులు వర్తించి విఫలమయ్యాయి. అలాగే జలం అధిదేవతగా కల పురుషాంగం రేతస్సును పొందికూడా సృష్టికి సమర్థం కాలేదు. మలావయవం మృత్యువుతోకూడి అపానేంద్రియాన్ని చేరి నిరర్థకమే అయింది. హరిదేవతాకాలైన పాదాలు గతితో కూడి శక్తిహీనాలు అయ్యాయి. ఇంద్రదేవతాకాలైన చేతులు బలాన్ని పొంది కూడా నిరుపయోగాలైనాయి. నదీ దేవతాకాలైన నాడులు రక్తంతో

కూడినప్పటికీ నిరర్థకాలైనాయి. కడుపు సముద్రాలతో కూడి ఆకలిదప్పులను పొందినప్పటికీ నిష్ప్రయోజనమైంది. హృదయం మనస్సుతో చంద్రుణ్ణి పొందికూడా ఊరక ఉంది. అట్లే బుద్ధి హృదయాన్ని పొందినప్పటికీ, చిత్తం రుద్రుణ్ణి చెందినప్పటికీ విరాట్పురుషుని కార్యాలు ఉత్పన్నం కాలేదు. అనంతరం అన్నిటికీ సమైక్యం కుదుర్చగల క్షేత్రజ్ఞుడు హృదయాన్ని అధిష్టించి, చిత్తంలో ప్రవేశించాడు. అప్పుడు విరాట్పురుషుడు, జలాలలో తేలుతున్న బ్రహ్మాండాన్ని అధిష్టించి సృష్టికార్యాన్ని ప్రవర్తింప గలిగాడు. నిద్రించిన జీవుని ప్రాణాలు మొదలైనవి తమ సొంతబలంతో కదలాడలేవు. లేవటానికి సమర్థాలు కావు. ఆ విధంగా అగ్ని మొదలైనవి తమకు అధిష్ఠానాలైన ఇంద్రియాలతో దేవాది శరీరాలు పొందికూడా, అవి శక్తిహీనా లయ్యాయి. క్షేత్రజ్ఞుడు ప్రవేశించగానే మెలకువ వచ్చినట్లు ఆయా శరీరభాగాలు పనిచేయటం ప్రారంభించాయి. అటువంటి విరాట్పురుషుని ఎడతెగని భక్తితో వివేకం కలిగి విరక్తులైన మహాత్ములు ధ్యానిస్తారు. ప్రకృతి, పురుషుల యథార్థజ్ఞానం వల్ల మోక్షమూ, కేవలం ప్రకృతి సంబంధంతో సంసారబంధమూ కలుగుతుంది" అని చెప్పి కపిలుడు దేవహూతితో మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : ప్రకృతి పురుష వివేకంబు

3-904-సీ.

జననుత! సత్త్వరజస్తమో గుణమయ-

మైన ప్రాకృతకార్య మగు శరీర

గతుఁ డయ్యుఁ బురుషుండు గడఁగి ప్రాకృతములు-

నగు సుఖ దుఃఖ మోహముల వలనఁ

గర మనురక్తుండు గాఁడు వికారవి-

హీనుఁడు ద్రిగుణరహితుఁడు నగుచు

బలసి నిర్మలజల ప్రతిబింబితుండైన-

దినకరుభంగి వర్తించు నట్టి

3-904.1-తే.

యాత్మ ప్రకృతిగుణంబుల యందు దగులు

వడియహంకారమూఢుడై దొడరి యేను

గడగి నిఖిలంబునకు నెల్ల గర్తనని ప్ర

సంగవశతను బ్రకృతి దోషముల బొంది

టీకా:

జననుత = జనులచే స్తుతింపబడుదాన; సత్త్వ = సత్త్వగుణము; రజస్ = రజోగుణము; తమస్ = తమోగుణముల; గుణ = గుణములతో; మయము = కూడినది; ఐన = అయిన; ప్రాకృత = ప్రకృతి యొక్క; కార్యము = పని; అగు = అగును; శరీర = దేహమునకు; గతుండు = కూడినవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; పురుషుండు = పురుషుడు; కడగి = పూని; ప్రాకృతములున్ = ప్రకృతికి చెందినవి; అగు = అయిన; సుఖ = సుఖము; దుఃఖ = దుఃఖము; మోహ = మోహముల; వలనన్ = వలన; కరమున్ = మిక్కిలిగ; అనురక్తుండు = అనురాగము కలవాడు; కాడు = కాదు; వికార = వికారములు; విహీనుడున్ = లేనివాడును; త్రిగుణ = త్రిగుణములు; రహితుండున్ = లేనివాడును; అగుచున్ = అవుతూ; బలసి = అతిశయించి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; జల = నీట; ప్రతిబింబితుడు = ప్రతిఫలించినవాడు; ఐన = అయిన; దినకరుని = సూర్యుని; భంగిన్ = వలె; వర్తించున్ = ప్రవర్తించును; అట్టి = అటువంటి; ఆత్మన్ = ఆత్మ; ప్రకృతి = ప్రకృతి యొక్క; గుణంబులన్ = గుణముల; అందున్ = అందు; తగులు = తగులు; పడి = కొని; అహంకార = అహంకారమతో; మూఢుడు = మోహమును చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; తొడరి = పూని; ఏను = నేను; కడగి = అవశ్యము; నిఖిలంబున్ = సమస్తమున; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అంతటికిని; కర్తను = కర్తృత్వము కలవాడను; అని = అని; ప్ర = మిక్కిలి; సంగ = సంగమునకు; వశతన్ = లోనగుటచే; ప్రకృతిన్ = ప్రకృతి యొక్క; దోషమున్ = దోషములను; పొంది = పొంది;

భావము:

"జనులచే స్తుతింపబడేదానా! సత్త్వరజస్తమో గుణాలతో నిండి, ప్రకృతి వల్ల ఏర్పడిన శరీరాన్ని ఆశ్రయించి కూడ పురుషుడు ప్రకృతి సంబంధమైన సుఖదుఃఖ మోహాలకు లోనుగాడు. ఎటువంటి వికారాలు లేకుండా, త్రిగుణాలకు అతీతుడై, తేటనీటిలో ప్రతిబింబించిన సూర్యబింబాన్ని ఆ జలం

అంటని విధంగా సత్త్వరజస్తమో గుణాలు పురుషుణ్ణి స్పృశింపలేవు. అలా కాకుండా జీవుడు ప్రాకృతిక గుణాలలో చిక్కుకున్నట్లయితే ఈ జరుగుతున్న అన్ని సన్నివేశాలకు నేనే కర్తనని అహంకారంతో వ్యామోహంతో ప్రవర్తిస్తాడు. అతిశయమైన సంగం వల్ల అతడు ప్రకృతి దోషాలు పొంది....

3-905-క.

సుర తిర్యజ్మనుజస్థా

వరరూపము లగుచుఁ గర్మవాసనచేతం

బరపైన మిశ్రయోనులఁ

దిరముగ జనియించి సంస్కృతిఁ గైకొని తాన్.

టీకా:

సుర = దేవతా; తిర్యక్ = జంతు {తిర్యక్కులు - తమంతతాము తిరుగు సామర్థ్యము కలవి, జంతువులు, నం, విణ, అడ్డముగా పోవునది, }; మనుజు = మానవ; స్థావర = వృక్షాదులు {స్థావరములు - స్థిరముగ ఒకే స్థలమున ఉండునవి, 2. చురుకుదనము లేనివి, వృక్షములు మొదలైనవి, వ్య. స్థా - స్థా(గతి నివృత్తో) + వరచ్, కృ.ప్ర.}; రూపముల్ = స్వరూపులను; అగుచున్ = చెందుతూ; కర్మ = కర్మముల; వాసన = సంస్కారముల; చేతన్ = వలన; పరపు = ప్రయోగింపడినవి; ఐన = అయిన; మిశ్రమ = వివిధములైన; యోనులన్ = గర్భము లందు; తిరముగన్ = అవశ్యము; జనియించి = పుట్టి; సంస్కృతిన్ = సంసారమును; కైకొని = చేపట్టి; తాన్ = అతను.

భావము:

సుర నర పశు పక్షి వృక్షాది నానావిధ యోనులందు జన్మించి కర్మవాసనలను విస్తరింపజేసికొని సంసార బంధాలలో చిక్కుపడి...

3-906-క.

పూని చరించుచు విషయ

ధ్యానంబునఁజేసి స్వాప్నికార్థాగమ సం

ధానము రీతి నసత్పథ

మానసుఁ డగుచున్ భ్రమించు మతిలోలుండై.

టీకా:

పూని = పూని; చరించుచున్ = వర్తించుచు; విషయ = ఇంద్రియార్థములను; ధ్యానంబున్ =
స్మరించుట; చేసి = వలన; స్వాప్నిక = కలలోని; అర్థ = ధనము; ఆగమ = లభించుట; సంధానమున్ =
కలిగిన; రీతిన్ = వలె; అసత్ = సత్యము కాని, చెడు; పథ = మార్గముల పోవు; మానసుండు =
మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; భ్రమించున్ = తిరుగును; మతి = మనసున; లోలుడు =
చంచలత్వము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

చరిస్తూ, విషయసుఖాలను స్మరిస్తూ, కలలో కనిపించే ఐశ్వర్యాల వంటి సుఖాలలో మునిగి
తేలుతూ ఉంటాడు. అతని మనస్సు చెడుమార్గాలలో ప్రవర్తిస్తుంది. అతడు చంచలబుద్ధితో
భ్రమిస్తూ ఉంటాడు.

3-907-వ.

అట్లు గావున.

టీకా:

అట్లుగావున = అందుచేత.

భావము:

అందుచేత.

3-908-తే.

పూని మోక్షార్థి యగు వాడు దీని దీప్త

భక్తియోగంబుచేత విరక్తిబొంది

మనము వశముగజేసి యమనియమాది

యోగమార్గక్రియాభ్యాస యుక్తి జేసి.

టీకా:

పూని = పూని; మోక్షా = మోక్షమును; అర్థి = కోరువాడు; అగు = అయిన; వాడు = వాడు; దీనిన్ = దీనిని; తీప్త = గట్టి; భక్తియోగంబు = భక్తియోగము; చేతన్ = వలన; విరక్తిన్ = వైరాగ్యమును; పొంది = చెంది; మనమున్ = మనసును; వశముగన్ = వశపరచుకొనుట; చేసి = వలన; యమ = యమము; నియమ = నియమము; ఆది = మొదలగు; యోగ = యోగము యొక్క; మార్గ = విధానములను; క్రియా = చేయుటను; అభ్యాస = అనుసరించు; యుక్తిన్ = ఉపాయము; చేసి = వలన.

భావము:

మోక్షంపై ఆసక్తి కలవాడు అఖండమైన భక్తియోగాన్ని అవలంబించాలి. విషయసుఖాలమీద విరక్తుడు కావాలి. యమం నియమం మొదలైన యోగమార్గాలను అభ్యసించి మనస్సును వశపరచుకొని...

3-909-నీ.

శ్రద్ధాగరిష్ఠుడై సత్య మైనట్టి మ-

ద్భావంబు మత్పాద సేవనంబు

వర్ణిత మత్యథాక్రర్ణనంబును సర్వ-

భూత సమత్వమజాతవైర

మును బ్రహ్మచర్యంబు ఘన మౌనమాదిగా-

గ్రల నిజ ధర్మసంగ్రతులఁ జేసి

సంతుష్టుఁడును మితాశనుఁడు నేకాంతియు-

మననశీలుఁడు వీత మత్సరుండు

3-909.1-తే.

నగుచు మిత్రత్వమున గృహఁ దగిలి యాత్మ
కలిత విజ్ఞాని యై బంధకంబు లైన
ఘన శరీర పరిగ్రహోత్కంఠ యందు
నాగ్రహము వాసి వర్తింప నగును మఱియు.

టీకా:

శ్రద్ధా = శ్రద్ధ కలిగి ఉండుటలో; గరిష్ఠుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; సత్యము = నిజము; ఐనట్టి =
అయినట్టి; మత్ = నా గురించిన; భావంబున్ = ఆలోచనలను; మత్ = నన్ను; సేవనంబున్ =
కొలచుటయును; వర్ణిత = కీర్తింపబడిన; మత్ = నా యక్క; కథా = కథలను; ఆకర్ణనమున్ =
వినుటయును; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవుల ఎడ; సమత్వమున్ = సమత్వమును; అజాత =
పుట్టని; వైరమునున్ = శత్రుత్వమును; బ్రహ్మచర్యంబున్ = బ్రహ్మచర్యమును; ఘన = గొప్ప;
మౌనమున్ = మౌనమును; ఆదిగాన్ = మొదలైనవిగా; కల = ఉన్నట్టి; నిజ = తన; ధర్మ = ధర్మమును;
సంగతులు = కూడి ఉండుటలును; చేసి = వలన; సంతుష్టుండును = సంతోషముగ
ఉండువాడును; మిత = మితముగ; అశనుండును = భుజించువాడును; ఏకాంతియున్ =
ఏకాంతమున ఉండువాడును; మనన = మననము చేయికొను; శీలుండును = వర్తనకలవాడును;
వీత = వీడిన; మత్సరుండును = మాత్సర్యము కలవాడును; అగుచున్ = అవుతూ;
మిత్రత్వమునన్ = మైత్రితో; కృపన్ = దయతో; తగిలి = కూడి; ఆత్మన్ = స్వయముగ; కలిత = పొందిన;
విజ్ఞాని = మంచి జ్ఞానము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బంధకంబులు = బంధనములు; ఐన = అయిన;
ఘన = మిక్కిలిదైన; శరీర = దేహమును; పరిగ్రహ = భార్యాదుల ఎడ; ఉత్కంఠ = ఆతృత; అందున్ =
దానిలోను; ఆగ్రహమున్ = ఆసక్తియును; వాసి = విడిచిపెట్టి; వర్తింపన్ = ప్రవర్తించుట; అగును =
చేయదగును; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

చలించని శ్రద్ధాసక్తులతో నాయొక్క సత్యస్వరూపాన్ని తెలుసుకోవాలి. నా పాదాలు సేవించాలి. నా
కథలను ఆకర్ణించాలి. సర్వజీవులయందు సమబుద్ధితో ప్రవర్తించాలి. ఎవ్వరితోను వైరం లేకుండా

ఉండాలి. బ్రహ్మచర్యం, మౌనం మొదలైన ఆత్మధర్మాలను అవలంబించాలి. ఎల్లప్పుడు సంతోషంగా ఉండాలి. మితంగా భుజించాలి. ఏకాంతంగా ఉండాలి. మననశీలుడై ఉండాలి. మాత్స్యర్యాన్ని దూరం చేసుకోవాలి. మైత్రి, కరుణ అభ్యసించాలి. ఆత్మజ్ఞానం అలవరచుకోవాలి. తన శరీరం మీద, ఆత్మీయులైనవారి మీద ఆసక్తి తగ్గించుకోవాలి. అవి బంధనానికి హేతువు లవుతాయి. ఇంకా...

3-910-వ.

జీవేశ్వర తత్త్వజ్ఞానంబునం జేసి నివృత్తం బయిన బుద్ధి దదవస్థానంబునం గలిగి
 దూరీభూతేతరదర్శనుండై జీవాత్మజ్ఞానంబునం జేసి చక్షురింద్రియంబున సూర్యుని దర్శించు
 చందంబున నాత్మ నాయకుం డయిన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శించి నిరుపాధికంబై మిథ్యాభూతం
 బగు నహంకారంబున సద్రూపంబుచే బ్రకాశమానం బగుచుఁ బ్రధాన కారణంబునకు
 నధిష్ఠానంబును గార్యంబునకుఁ జక్షువుం బోలెఁ బ్రకాశంబును సమస్త
 కార్యకారణానుసూత్రంబును బరిపూర్ణంబును సర్వవ్యాపకంబును నగు బ్రహ్మంబును బొందు"
 నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

జీవ = జీవుని, ఆత్మ యొక్క; ఈశ్వర = ఈశ్వరుని, పరమాత్మ యొక్క; తత్త్వ = తత్త్వము అందలి;
 జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానము; చేసి = వలన; నివృత్తంబు = మరల్చబడిన, అంతర్ముఖమైన; అయిన =
 అయినట్టి; బుద్ధి = బుద్ధియును; తత్ = దాని; అవస్థానంబును = అవస్థానమును, సంకల్ప
 వికల్పముల క్రమము; కలిగి = తెలిసి; దూరీభూత = దూరమైపోయిన; ఇతర = (ఆత్మకు) ఇతరమైనవి;
 దర్శనుండును = చూచుట కలవాడును; జీవాత్మ = జీవాత్మ; జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానమున; చేసి =
 వలన; చక్షురింద్రియంబునన్ = కంటితో; సూర్యునిన్ = సూర్యుని; దర్శించు = చూడగలుగుట;
 చందంబునన్ = వలె; ఆత్మన్ = తనలోని; నాయకుండు = ప్రభువు; అయిన = అయిన;
 శ్రీమన్నారాయణుని = శ్రీమన్నారాయణుని; దర్శించి = దర్శించి; నిరుపాధికంబున్ =
 ఉపాధులులేనట్టిది; ఐ = అయ్యి; మిథ్యా = అసత్యమున; భూతంబగు = కూడినదైన;
 అహంకారంబునన్ = అహంకారమున; సత్ = సత్యము యొక్క; రూపము = రూపము; చేన్ = చేత;
 ప్రకాశమానంబున్ = ప్రకాశవంతముగ; అగుచున్ = అవుతూ; ప్రధానకారణంబున్ = మూలప్రకృతి;
 కున్ = కి; అధిష్ఠానమును = ఆధారమును; కార్యంబున్ = సృష్టి; కున్ = కిని; చక్షువున్ = దృష్టి;

పోలెన్ = వలెను; ప్రకాశంబునున్ = ప్రకాశింప జేయునదియును; సమస్త = సమస్తమైన; కార్య = కార్యములును; కారణ = కారణములకును; స్యాతంబును = మూలభూతమును; పరిపూర్ణంబును = పరిపూర్ణమును; సర్వ = సర్వము నందును; వ్యాపకంబునున్ = అంతర్యామిత్యమును; అగు = కలిగిన; బ్రహ్మంబునున్ = పరబ్రహ్మమును; పొందును = చెందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

జీవేశ్వరుల యథార్థస్వరూపం (త్రిగుణాత్మకమైన ప్రకృతిలో చిక్కుకొన్నవాడు జీవుడనీ, త్రిగుణాలకు అతీతుడై వానిని నడిపించేవాడు ఈశ్వరుడనీ) తెలుసుకొనడంవల్ల బుద్ధి అంతర్ముఖ మౌతుంది. అందువల్ల బుద్ధియందలి సంకల్ప వికల్పాల క్రమం తెలుస్తుంది. అప్పుడు ఇతర పదార్థాలేవీ కన్పించవు. జీవాత్మజ్ఞానంతో కంటితో సూర్యుణ్ణి చూచినంత సూటిగా ఆత్మనాయకుడైన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శనం లభిస్తుంది. అప్పుడు అహంకారానికి తావుండదు. అది మిథ్యాభూతమై తొలగిపోతుంది. సత్యం ప్రకాశమాన మవుతుంది. అందువల్ల ప్రధానకారణమైన మూలప్రకృతికి ఆధారమూ, సమస్త సృష్టినీ దృష్టివలె ప్రకాశింప చేసేదీ, విశ్వంలోని సమస్త కార్యకారణాలకూ మూలభూతమూ, పరిపూర్ణమూ, సర్వాంతర్యామి అయిన పరబ్రహ్మాన్ని పొందగలుగుతాడు" అని చెప్పి కపిలుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-911-సీ.

"**వి**ను మాతృవేత్తకు **వి**ష్ణుస్వరూపంబు-

నెలుంగంగఁ బడునది **యె**ట్లటన్న

గగనస్థుఁ డగు దిన**క**రు కిరణచ్ఛాయ-

జలముల గృహకుడ్య**జా**లకముల

వలన దోచిన ప్రతి**ప్ర**లితంబుచేత నూ-

హింపగఁ బడిన య**య్య**నుని పగిది

నర్థి మనోబుద్ధ్య**హం**కరణత్రయ-

నాడీప్రకాశము**న**ను నెలుంగ

3-911.1-తే.

వచ్చు నాత్మస్వరూపంబు వలతిగాఁగ

జిత్తమునఁ దోచు నంచితశ్రీదనర్చి

యమ్మహామూర్తి సర్వభూతాంతరాత్ముఁ

డగుచు నాత్మజ్ఞులకుఁ గాననగును మఱియు.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; వేత్త = స్వరూపము తెలిసినవాని; కున్ = కి; విష్ణు =
విష్ణుమూర్తి; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; ఎఱుంగంగనబడును = తెలిసికొనబడును; అది = అది;
ఎట్లు = ఏ విధముగ; అట = అటుల; అన్న = అనిన; గగనస్థుడు = ఆకాశమున ఉన్నవాడు; అగు =
అయిన; దినకరు = సూర్యుని; కిరణ = వెలుగు; ఛాయన్ = నీడలను; జలములన్ = నీటియందు;
గృహ = ఇంటి; కుడ్య = గోడల; జాతములన్ = సమూహములు; వలనన్ = వలన; తోచిన =
తెలిసికొనబడిన; ప్రతిఫలితంబు = ప్రతిబింబము; చేతన్ = వలన; ఊహింపబగడిన =
ఊహించుకొన్న; ఆ = ఆ; ఇనుని = సూర్యుని; పగిదిన్ = వలె; అర్థిన్ = కోరి; మనన్ = మనసు; బుద్ధి =
బుద్ధి; అహంకరణ = అహంకారముల; త్రయ = మూడు; నాడీ = నాడుల; ప్రకాశముననున్ =
ప్రకాశమున; ఎఱుంగన్ = తెలియ;
వచ్చున్ = వచ్చును; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; వలతి = సమర్థుడు;
కాగ = అయ్య; చిత్తమునన్ = మనసున; తోచున్ = తోచును; అంచిత = ప్రకాశించు; శ్రీన్ = శోభ
వలన; తనర్చి = అతిశయించి; ఆ = ఆ; మహామూర్తి = గొప్పవాడు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత =
జీవులకును; అంతరాత్ముడు = అంతర్యామి; అగుచున్ = అవుతూ; కాననగును =
చూడగలుగుతాడు; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

“అమ్మా! విను. ఆత్మస్వరూపం తెలిసినవానికి పరమాత్మ స్వరూపం తెలుస్తుంది. ఎలాగంటే
ఆకాశంలోని సూర్యుని కిరణాలు నీళ్ళలోనూ, ఇంటిగోడలలోని కిటికీసందులలోను ప్రసరించటం
వల్ల సూర్యుడున్నట్లు మనం తెలుసుకుంటాము. మనస్సు బుద్ధి అహంకారం అనే ఈ మూడింటిలో

ప్రసారమయ్యే ప్రకాశం ద్వారా పరమాత్మ స్వరూపాన్ని పరిపూర్ణంగా గుర్తించవచ్చు. చరాచర ప్రపంచంలో అంతర్యామిగా ఉండే ఆ మహామూర్తి ఆత్మవేత్తలైన మహాత్ముల అంతరంగాలలో అఖండ శోభావైభవంతో దర్శనమిస్తాడు. ఇంకా...

3-912-వ.

జీవుండు పరమాత్మానుషక్తుండై భూతాది తత్త్వంబులు లీనంబులై ప్రకృతి యందు వాసనామాత్రంబు గలిగి యకార్యకరణంబులై యున్న సుషుప్తి సమయంబునం దాను నిస్తంద్రుం డగుచు నితరంబుచేతఁ గప్పబడనివాఁ డై పరమాత్మానుభవంబు సేయుచుండు"నని చెప్పిన విని; దేవహూతి యిట్లనియె.

టీకా:

జీవుండు = జీవుడు; పరమాత్మా = భగవంతుని; అనుషక్తుండు = విడువలేని అభిలాష పెంచుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; భూత = పంచ భూతములు; ఆది = మొదలగు; తత్త్వంబులు = తత్త్వములు; లీనంబులు = లీనము; ఐ = అయిపోయి; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్ = అందు; వాసనా = సంస్కారములుగా; మాత్రంబున్ = మాత్రమే; కలిగి = ఉండే; అకార్య = కార్యములు కానివానిని; కరణంబులు = చేసినవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్న; సుషుప్తి = సుషుప్తి; సమయంబునన్ = సమయము; అందునున్ = లోకూడ; నిస్తంద్రుడు = మేల్కొని ఉన్నవాడు (నిస్తంద్రుడు - మత్తులేనివాడు, మేల్కొని ఉన్నవాడు); ఇతరంబున్ = ఇతరమైన వాని; చేన్ = చేత; కప్పబడనివాడు = అవరోధము లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; పరమాత్మా = పరమాత్మను; అనుభవంబున్ = చక్కగ భావము; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉండును = ఉండును; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పిన; విని = విని; దేవహూతి = దేవహూతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

జీవుడు సుషుప్తిలో భగవంతునితో ప్రగాఢమైన సంబంధం కలిగి ఉంటాడు. వానియందలి పంచభూతాలు మొదలైన తత్త్వాలు ప్రకృతిలో విలీనమై సంస్కార మాత్రంగా ఉంటూ, తమ పనులను చేయలేని స్థితిలో ఉంటాయి. ఆ సమయంలో సాధకుని ఆత్మ తానుమాత్రం మేల్కొని

ఉండి ఎటువంటి అవరోధం లేనిదై పరమాత్మను భావన చేస్తూ ఉంటుంది" అని చెప్పగా విని దేవహూతి కపిలునితో ఇలా అన్నది.

3-913-సీ.

"విమలాత్మ యీ పృథివికిని గంధమునకు-

సలిలంబునకును రసంబునకును

నన్యోన్య మగు నవివ్రాభావసంబంధ-

మైన సంగతిఁ బ్రకృత్యాత్మలకును

సతతంబు నన్యోన్య సంబంధమై యుండు-

ప్రకృతి దా నయ్యాత్మఁ బ్రాయు టెట్లు

దలపోయ నొకమాటు తత్త్వబోధముచేత-

భవభయంబుల నెల్లఁ బ్రాయు టెట్లు

3-913.1-తే.

చచ్చి క్రమ్మఱఁ బుట్టని జాడ యేది

యిన్నియుఁ దెలియ నానతి యిచ్చి నన్నుఁ

గరుణ రక్షింపవే దేవగ్రణసుసేవ్య!

భక్తలోకానుగంతవ్య! పరమపురుష!"

టీకా:

విమలాత్మ = స్వచ్ఛమైన మనసు కకలవాడ; ఈ = ఈ; పృథివి = మన్ను; కిని = కిని; గంధమున్ = వాసన; కున్ = కు; సలిలంబున్ = జలమున; కును = కును; రసంబున్ = రుచి; కును = కిని; అన్యోన్య = ఒకదానికోటి; అగు = అయిన; అవినాభవ = విడదీయలేని; సంబంధము = సంబంధము; ఐన = ఉన్నట్టి; సంగతిన్ = విధముగనె; ప్రకృతి = ప్రకృతి; ఆత్మలన్ = ఆత్మల; కున్ = కు; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; అన్యోన్య = అన్యోన్య; సంబంధము = సంబంధము; ఐ = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; తాన్ = తను; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఆత్మన్ = ఆత్మను; పాయుటన్ = విడిచిపెట్టుట; ఎట్లు = ఎటుల అగును; తలపోయన్ = తరచిచూసిన; ఒకమాటు = ఒకసారి కలిగిన;

తత్త్వబోధమున్ = తత్త్వజ్ఞానము; చేతన్ = వలన; భవభయంబుల్ = జన్మాది సంసార భయములు;
 ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాయుటన్ = తొలగిపోవుట; ఎట్లు = ఏలాగ అగును;
 చచ్చి = మరణించి; క్రమ్మఱు = మరల; పుట్టని = పుట్టుక లేకుండ ఉండే; జాడ = మార్గము; ఏది =
 ఏది; ఇన్నియున్ = ఇవన్నీ; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతిన్ = సెలవు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; నన్నున్ =
 నన్ను; కరుణన్ = దయతో; రక్షింపవే = కాపాడుము; దేవ = దేవతా; గణ = సమూహముచే; సుసేవ్య
 = చక్కగ కొలువబడువాడ; భక్త = భక్తులైన; లోకన్ = జనులకు; అనుగంతవ్య = గమ్యమైన వాడ;
 పరమ = పరమమైన; పురుష = పురుషుడ.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! పంచభూతాలలో పృథివికి, గంధానికి, జలానికి, రసానికి అన్యోన్యమైన అవినాభావ
 సంబంధం ఎలా ఉన్నదో అదే విధంగా ప్రకృతికి, ఆత్మకు ఎల్లప్పుడు పరస్పర సంబంధం ఉంది
 కదా! అటువంటప్పుడు ప్రకృతి ఆత్మను ఎలా విడిచి పెట్టగలుగుతుంది? ఒక్కసారి కలిగిన
 తత్త్వజ్ఞానంవల్ల సంసారభయాలు ఎలా తొలగిపోతాయి? చచ్చిన తర్వాత మళ్ళీ పుట్టుకుండా ఉండే
 మార్గం ఏది? ఇవన్నీ నాకు బాగా తెలిసేటట్లు చెప్పు. దేవతలచే సేవింపబడేవాడా! భక్తజన శరణ్యా!
 పరమపురుషా! దయతో ఈ జ్ఞానం నాకు కటాక్షించు. నన్ను రక్షించు."

3-914-వ.

అనిన భగవంతుం డిట్లనియె "ననిమిత్తం బయిన స్వధర్మంబునను, నిర్మలాంతఃకరణంబునను,
 సునిశ్చితంబైన మద్భక్తియోగంబునను, సత్కథాశ్రవణసంపాదితంబైన వైరాగ్యంబునను, దృష్ట
 ప్రకృతిపురుష యాధ్యాత్మంబగు జ్ఞానంబునను, బలిష్ఠం బయి కామానభిష్టంగం బగు
 విరక్తివలనఁ దపోయుక్తం బయిన యోగంబునను, దీప్తం బయిన చిత్తైకాగ్రతం జేసి పురుషుని
 దగు ప్రకృతి దందహ్యమానం బై తిరోధానంబును బొందు; నదియునుం గాక యరణిగతం బైన
 వహ్నిచే నరణి దహింపఁ బడు చందంబున జ్ఞానంబునను దత్త్వదర్శనంబుననుం జేసి
 నిరంతరంబు బలవంతంబును దృష్టదోషంబును నగు ప్రకృతి జీవునిచేత భుక్తభోగమై
 విడువంబడు"నని చెప్పి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; భగవంతుండు = సర్వశక్తి సంపన్నుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అనిమిత్తంబున్ = ఫలితము ఆశించనిది; అయిన = అయినట్టి; స్వధర్మంబునన్ = తన మార్గమునందును; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; అంతఃకరణంబునను = మనసునందును; సునిశ్చితంబున్ = దృఢమైనది; ఐన = అయినట్టి; మత్ = నా యందలి; భక్తియోగంబుననున్ = భక్తియోగమువలనను; సత్యధా = మంచివారి కథలను; శ్రవణ = వినుటచే; సంపాదితము = సంపాదించుకొన్నది; ఐన = అయినట్టి; వైరాగ్యంబుననున్ = వైరాగ్యమునందును; దృష్ట = తెలిసికొన్న; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుష = పురుషుడు; ఆది = మొదలైనవి; ఆత్మకంబున్ = తనలోనివే; అగు = అనెడి; జ్ఞానంబునను = జ్ఞానమువలనను; బలిష్ఠంబున్ = బలిష్ఠమైనది; అయి = అయిన; కామ = కామములందు; అనభిష్వంగంబు = అత్యంత అనాసక్తి; అగున్ = కలుగును; విరక్తి = విరక్తి; వలనన్ = వలనను; తపస్ = తపస్సుతో; యుక్తంబున్ = కూడినది; అయిన = అయినట్టి; యోగంబునను = యోగము యందును; తీవ్రంబున్ = తీవ్రము; అయిన = అయినట్టి; చిత్త = చిత్తము యొక్క; ఏకాగ్రతన్ = ఏకాగ్రత; చేసి = చేసికొనుట వలనను; పురుషునిన్ = పురుషుని అందు; అగు = ఉన్న; ప్రకృతిన్ = ప్రకృతి; దందహ్యామానంబున్ = కాలిపోయినది; ఐ = అయ్యి; తిరోధానంబున్ = అదృశ్యము; పొందును = అగును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; అరణి = అరణి {అరణి - ఘర్షణతో నిప్పును పుట్టిండుటకు వాడెడి కట్ట}; గతంబున్ = లోనున్నది; ఐన = అయినట్టి; వహ్ని = అగ్ని; చేన్ = చేత; అరణి = అరణి; దహింపబడు = కాల్చబడు; చందంబునన్ = విధముగనె; జ్ఞానంబుననున్ = జ్ఞానమందుట; తత్త్వదర్శనంబుననున్ = తత్త్వదర్శనముఅందుట; చేసి = వలన; నిరంతరంబున్ = ఎడతెగనిది; బలవంతంబును = బలిష్ఠమైనది; దృష్ట = దృష్టి; దోషంబునున్ = దోషభూయిష్టమును; అను = అయిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; జీవునిన్ = జీవుని; చేతన్ = చేత; భుక్తభోగమై = ఎంగిలి మెతుకులు వలె {భుక్తభోగము - భుక్త (భుజింపబడినట్టి) భోగము (పిండివంట) ఇక మిగిలినది, ఎంగిలి మెతుకులు}; విడువంబడు = విడిచివేయబడును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి.

భావము:

దేవహూతి ఇలా ప్రశ్నించగా భగవంతుడైన కపిలుడు ఇలా అన్నాడు. "సాధకుడైన పురుషుడు ఎటువంటి ఫలాన్ని కోరకుండా తన ధర్మాలను తాను నిర్వర్తిస్తూ ఉండాలి. తన మనస్సును ఎల్లప్పుడూ నిర్మలంగా ఉంచుకోవాలి. నాయందు అచంచలమైన భక్తి కలిగి ఉండాలి. పుణ్యకథలను ఆసక్తితో వినాలి. ప్రకృతి పురుష సంబంధమైన యథార్థజ్ఞానాన్ని అవగతం చేసుకోవాలి. కోరికలను దూరంగా పారద్రోలి వైరాగ్యాన్ని పెంపొందించుకోవాలి. తపస్సుతో కూడిన యోగాభ్యాసం చేయాలి. అఖండమైన ఏకాగ్రతను అవలంబించాలి. ఈ సాధనవల్ల పురుషుని అంటుకొని ఉన్న ప్రకృతి దందవ్యామానమై అదృశ్యమైపోతుంది. అరణినుంచి ఉదయించిన అగ్ని అరణిని కాల్చి వేసినట్లు జ్ఞానం వల్లనూ, తత్త్వదర్శనం వల్లనూ పటిష్ఠమూ బలిష్ఠమూ దోషభూయిష్ఠమూ అయిన ప్రకృతిని అనుభవిస్తున్న జీవుడు సగంలోనే మొగం మొత్తి పరిత్యాగం చేస్తాడు" అని చెప్పి (ఇంకా ఇలా అన్నాడు).

3-915-క.

"**విను** ప్రకృతి నైజమహిమం

బునఁ దనలో నున్న యట్టి **పు**రుషునకు మహే

శు**న**కు నశుభవిస్ఫురణం

బనయముఁ గావింపజాల **ద**ది యెట్లనినన్.

టీకా:

విను = వినుము; ప్రకృతిన్ = ప్రకృతి; నైజము = సహజమైన; మహిమంబునన్ = గొప్పదనముచేత;
తన = తన; లోన్ = లోపల; ఉన్న = ఉన్నదైన; అట్టి = అటువంటి; పురుషున్ = పురుషుని; కున్ = కి;
మహేశున్ = గొప్ప అధిపతి యైనవాని; కున్ = కి; అశుభ = అశుభము; విస్ఫురణంబున్ =
కలుగునట్లు; అనయంబున్ = అవశ్యము; కావింపన్ = చేయ; చాలదు = లేదు; అది = అది; ఎట్లు = ఏ
విధముగ; అనినన్ = అనగా.

భావము:

"అమ్మా! విను. ప్రకృతి తన సహజ ప్రభావం వల్ల తనకు అధీశ్వరుడై తనలో ప్రవర్తించే పురుషునకు అమంగళాన్నీ, అనర్థాన్నీ ఆచరించలేదు.

3-916-చ.

పురుషుడు నిద్రవోఁ గలలఁ బొందు ననర్థకముల్ ప్రబోధముం

దరయగఁ మిథ్యలై పురుషు నందు ఘటింపని కైవడిం బరే

శ్వరునకు నాత్మనాథునకు సర్వశరీరికిఁ గర్మసాక్షికిం

బరువడిఁ బొంద వెన్నటికిఁ బ్రాకృతదోషము లంగనామణి!"

టీకా:

పురుషుడు = పురుషుడు; నిద్ర = నిద్ర; పొన్ = పోయి; కలలన్ = కలలలో; అనర్థకముల్ = కీడులు;
ప్రబోధము = మెలకువ వచ్చిన; అందు = అప్పుడు; అరయంగ = పరిశీలించగా; మిథ్యలు =
అసత్యములు; ఐ = అయ్యి; పురుషున్ = పురుషుని; అందున్ = అందు; ఘటింపని = చెందని;
కైవడిన్ = వలె; పర = అతీతుడైన; ఈశ్వరున్ = అధికారి; కున్ = కిని; ఆత్మ = తనపైతనే; నాథున్ =
అధిపతి; కున్ = కిని; సర్వ = అన్ని; శరీరి = శరీరములును తానే అయినవాడు; కిన్ = కిని; కర్మ =
కర్మములందు; సాక్షి = సాక్షిభూతుని; కిన్ = కిని; పరువడి = అవశ్యము; పొందవు = చెందవు;
ఎన్నటికిని = ఎప్పటికి; ప్రాకృత = ప్రకృతికి సంబంధించిన; దోషముల్ = దోషములు; అంగనామణి =
తల్లి (అంగనామణి - చక్కటి అంగములు కలవారిలో మణివంటిది, స్త్రీ);

భావము:

ఓ ఉత్తమనారీ! మానవుడు నిద్రపోతున్నపుడు పీడకలలలో పొందే కష్టనష్టాలు మేలుకొనగానే అసత్యాలని తెలుసుకుంటాడు. అదే విధంగా ఆత్మనాథుడూ, కర్మసాక్షి అయిన పరమేశ్వరునకు ప్రకృతికి సంబంధించిన దోషాలు ఎన్నటికీ అంటవు"

3-917-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

3-918-సీ.

"అధ్యాత్మ తత్పరుం డగు వాడు పెక్కు జ-

న్మంబులఁ బెక్కు కాలంబు లందు

బ్రహ్మపదప్రాప్తి పర్యంతమును బుట్టు-

సర్వార్థవైరాగ్యశాలి యగుచుఁ

బూని నా భక్తులచే నుపదేశింపఁ-

బడిన విజ్ఞానసంపత్తిచేత

బరఁగఁ బ్రబుద్ధుఁడై బ్రహ్మవారములు భూరి-

మత్ప్రసాదప్రాప్తిమతిఁ దనర్చు

3-918.1-తే.

నిజపరిజ్ఞాన విచ్ఛిన్ననిఖిలసంశ

యుండు నిర్ముక్తలింగదేహుండు నగుచు

ననఘ! యోగీంద్రహృద్యేయ మగు మదీయ

దివ్యధామంబు నొందు సందీప్తుఁ డగుచు.

టీకా:

అధి = అధిష్టించిన; ఆత్మ = ఆత్మకలిగి అందు; తత్తపరుండు = లగ్నమైన వాడు; అగు = అయిన;

వాడు = వాడు; పెక్కు = అనేక; జన్మంబులన్ = జన్మములందు; పెక్కు = అనేక; కాలంబులు =

సమయములు; అందున్ = లో; బ్రహ్మ = సృష్టికర్త; పద = పదవి; ప్రాప్తిన్ = పొందు; పర్యంతమునున్ = వరకును; పుట్టున్ = పుడుతుండును; సర్వ = సమస్తమైన; అర్థ = ప్రయోజనముల ఎడల; వైరాగ్య = విరక్తి; శాలి = కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పూని = పూని; నా = నా యొక్క; భక్తుల్ = భక్తులు; చేన్ = చేత; ఉపదేశింపబడిన = ఉపదేశింపబడినట్టి; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము అనెడి; సంపత్తి = సంపద; చేన్ = చేత; పరగన్ = ప్రయుక్తముచే; ప్రబుద్ధుడు = మేలుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేక; వారములున్ = మార్లు; భూరి = అత్యధికమైన; మత్ = నా యొక్క; ప్రసాద = అనుగ్రహమును; ప్రాప్తిన్ = పొందు; మతిన్ = సంకల్పముతో; తనర్చు = అతిశయించును; నిజ = తనచే; పరిజ్ఞాన = సంపాదించిన చక్కటి జ్ఞానము వలన; విచ్చిన్న = తెగిపోయిన; నిఖిల = సమస్తమైన; సంశయుండు = సంశయములు కలవాడును; నిర్ముక్త = తొలగిన; లింగదేహుండున్ = లింగదేహము కలవాడు {లింగదేహము - తనను గుర్తించుకొను కర్మమయ భావమయ దేహము}; అగుచున్ = అవుతూ; అనఘ = పుణ్యురాల; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; హృత్ = హృదయమున; గేయము = కీర్తింపబడునది; అగు = అయిన; మదీయ = నా యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; ధామంబున్ = ధామమును; ఒండు = పొందు; సందీప్తుడు = చక్కగ ప్రకాశమును పొందినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

"పుణ్యాత్మురాలా! ఆత్మజ్ఞాన సంపన్నుడైనవాడు బ్రహ్మపదం ప్రాప్తించే వరకు ఎంతకాలమైనా ఎన్ని జన్మలైనా ఎత్తుతూనే ఉంటాడు. వాని వైరాగ్యం చెక్కు చెదరదు. నా భక్తులు ఉపదేశించిన విజ్ఞాన సంపదవల్ల ప్రబోధం పొందినవాడై ఎన్నో మారులు నా అనుగ్రహానికి పాత్రుడవుతూ ఉంటాడు. తాను పొందిన ఆత్మజ్ఞానంతో తన సందేహ లన్నింటినీ పోగొట్టుకుంటాడు. లింగదేహాన్ని విడిచిపెట్టి యోగిపుంగవుల అంతరంగాలకు సంభాష్యమైన నా దివ్యధామాన్ని తేజస్వీయై చేరుకొంటాడు.

3-919-వ.

మఱియు; నణిమాద్యష్టైశ్చర్యంబులు మోక్షంబున కంతరాయంబులు గావున వాని యందు విగతసంగుండును మదీయ చరణసరోజస్థిత లలితాంతరంగుండును నగు వాడు మృత్యుదేవత

నపహసించి మోక్షంబు నొందు"నని చెప్పి; వెండియు "యోగలక్షణప్రకారంబు వినిపింతు విను" మని భగవంతుం డైన కపిలుండు నృపాత్మజ కిట్టనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అణిమాది = అణిమ మొదలైన; అష్టైశ్వర్యములున్ = అష్టైశ్వర్యములును
{అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి 6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము
8నశిత్వము}; మోక్షమున్ = మోక్షమున; కున్ = కు; అంతరాయంబులు = అడ్డంకులు; కావునన్ =
కనుక; వాని = వాని; అందున్ = అందు; విగత = తొలగిన; సంగుండునున్ = తగులములేనివాడును;
మదీయ = నా యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజన్ = పద్మములందు; స్థిత = నిలచిన;
లలిత = సుకుమారమైన; అంతరంగుండును = మనస్సు కలవాడును; అగు = అయిన; వాడు =
వాడు; మృత్యుదేవతన్ = మృత్యుదేవతను; అపహసించి = ఎగతాళించెడి; మోక్షంబున్ = మోక్షమును;
పొందున్ = పొందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; యోగ = యోగసాధన;
లక్షణ = లక్షణములును; ప్రకారంబున్ = విధానమును; వినిపింతున్ = వినిపించెదను; వినుము =
వినుము; అని = అని; భగవంతుండు = మహిమాన్వితుండు; ఐన = అయినట్టి; కపిలుండు =
కపిలుడు; నృపాత్మజ = దేవహూతి {నృపాత్మజ - నృప (రాజైనమనువు) యొక్క ఆత్మజ (కూతురు),
దేవహూతి}; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

ఇంకా అణిమ గరిమ మొదలైన అష్టసిద్ధులు మోక్షానికి విఘ్నాన్ని కలిగిస్తాయి. అందువల్ల
వాటిమీద మమకారాన్ని వదిలిపెట్టి నా పాదపద్మాలను హృదయంలో పదిలపరచుకున్నవాడు
మృత్యువును తిరస్కరించి మోక్షాన్ని పొందుతాడు" అని చెప్పి "ఇక యోగలక్షణాల విధానాలను
వివరిస్తాను. విను" అని భగవంతుడైన కపిలుడు దేవహూతితో ఇలా అన్నాడు.

3-920-క.

"ధీనిధులై యే యోగవి

ధానంబునఁ జేసి మనము దగ విమలంబై

మానిత మగు మత్స్యదముం

బూనుదు రా యోగధర్మముల నెఱిగింతున్.

టీకా:

ధీనిధులు = జ్ఞానులు (ధీనిధులు - ధీ (బుద్ధి, జ్ఞానము) నకు నిధులు (స్థానము) అయినవారు, జ్ఞానులు); అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఏ = ఏ; యోగ = యోగ; విధానంబునన్ = విధానము అభ్యాసము; చేసి = వలన; మనము = మనస్సు; తగ = చక్కగ; విమలంబున్ = స్వచ్ఛమైనది; ఐ = అయ్యి; మానితము = మన్నింపదగినది; అగు = అయిన; మత్ = నా యొక్క; పదమున్ = పదమును; పూనుదురు = పొందుదురో; ఆ = ఆ; యోగ = యోగము యొక్క; ధర్మములన్ = ధర్మములను; ఎఱిగింతున్ = తెలిపెదను;

భావము:

“బుద్ధిమంతులై ఏ యోగమార్గంవల్ల తమ మనస్సును మరింత పరిశుద్ధం చేసికొని మాననీయమైన నా సన్నిధిని చేరుకుంటారో ఆ యోగధర్మాలను చెప్తాను విను.

3-921-వ.

అది యెట్లనిన, శక్తికొలది స్వధర్మాచరణంబును; శాస్త్ర వినిషిద్ధ ధర్మకర్మంబులు మానుటయు; దైవికంబై వచ్చిన యర్థంబువలన సంతోషించుటయు; మహాభాగవత శ్రీపాదారవిందార్చనంబును; గ్రామ్యధర్మ నివృత్తియు; మోక్షధర్మంబుల యందు రతియు; మితం బై శుద్ధం బయిన యాహార సేవయు; విజనం బయి నిర్బాధకం బయిన స్థానంబున నుండుటయు; హింసా రాహిత్యంబును; సత్యంబును; నస్తేయంబును; దన కెంత యర్థం బుపయోగించు నంత యర్థంబ స్వీకరించుటయు; బ్రహ్మచర్యంబును; తపశ్శౌచంబులును; స్వాధ్యాయ పఠనంబును; బరమ పురుషుం డైన సర్వేశ్వరుని యర్చనంబును; మౌనంబును; నాసన జయంబును; దానం జేసి స్థైర్యంబును; బ్రాణవాయు స్వవశీకరణంబును; నింద్రియ నిగ్రహరూపం బైన ప్రత్యాహారంబును; మనంబుచే నింద్రియంబుల విషయంబులవలన మరలించి హృదయ మందు నిలుపటయు; దేహగతం బైన మూలాధారాది స్థానంబులలో నొక్క స్థానంబు నందు హృదయ గతం బయిన మనస్సుతోడంగూడఁ బ్రాణ ధారణంబును; వైకుంఠం డైన సర్వేశ్వరుండు ప్రవర్తించిన దివ్య

లీలాచరిత్ర ధ్యానంబును; మానసైకాగ్రీకరణంబును; బరమాత్మ యగు పద్మనాభుని
 సమానాకారతయును; నిదియునుం గాక తక్కిన వ్రతదానాదులం జేసి మనోదుష్టం బయిన
 యసన్మార్గంబును బరిహరించి జితప్రాణుం డై, మెల్లన యోజించి శుచి యైన దేశంబునం
 బ్రతిష్ఠించి విజితాసనుం డై, యభ్యస్త కుశాజిన చేలోత్తరాసనం బైన యాసనంబు సేసి,
 ఋజుకాయం డై ప్రాణమార్గంబును గుంభక రేచక పూరకంబులం గోశశోధనంబు సేసి, కుంభక
 పూరకంబుల చేతం బ్రతికూలంబు గావించి, చంచలం బయిన చిత్తంబు సుస్థిరంబు గావించి,
 తీవ్రం బయిన యమంబునం బ్రతప్తం బయి విగత సమస్త దోషం బగు చామీకరంబు కరణి
 విరజంబు సేసి, జిత మారుతుం డగు యోగి గ్రమ్మఱం బ్రాణాయామం బను పావకుని చేత వాత
 పితృ శ్లేష్మంబులను దోషంబుల భస్మీకరణంబు సేసి, ధారణంబు చేతఁ గిల్బిషంబులను
 బ్రత్యాహారంబు చేత సంసర్గంబులను దహనంబు సేసి ధ్యానంబుచేత రాగంబుల
 సత్త్వాదిగుణంబులను నివారించి స్వ నాసాగ్రావలోకనంబు సేయుచు.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనగా; శక్తి = తమ శక్తి; కొలది = కొద్దీ; స్వ = తన యొక్క;
 ధర్మ = ధర్మమును; ఆచరణంబునున్ = ఆచరించుటయును; శాస్త్ర = శాస్త్రము లందు; వినిషిద్ధ =
 నిషేధింపబడిన; అధర్మ = చెడు; కర్మంబులు = కర్మములు; మానుటయున్ = చేయకపోవుటయు;
 దైవికంబున్ = దైవికము, సహజము; ఐ = అయ్యి; వచ్చిన = కలిగిన; అర్థంబున్ = సంపద; వలన =
 తోటి; సంతోషించుటయున్ = సంతోషించుటయును; మహా = గొప్ప; భాగవత = భక్తుల
 భాగవతుడు - భగవంతునికి చెందినవాడు, భక్తుడు; శ్రీ = శుభ; పాద = పాదములు అను;
 అరవింద = పద్మములను; అర్చనంబును = పూజించుటయును; గ్రామ్య = మోటు యైన, ఎడ్డెతనము
 కల; ధర్మ = స్వభావముల; నివృత్తియున్ = తొలగించుకొనుటయును; మోక్ష = మోక్షము యొక్క;
 ధర్మంబుల = ధర్మముల; అందున్ = అందు; రతియున్ = మిక్కిలి అభిలాషయును; మితంబు =
 తగినంతది; ఐ = అయ్యి; శుద్ధంబున్ = పరిశుద్ధమైనది; అయిన = అయిన; ఆహార = ఆహారమును;
 సేవయున్ = తీసుకొనుటయును; విజనంబున్ = జనులు లేనిది; అయి = అయ్యి; నిర్బాధకంబున్ =
 బాధను కలిగించనిది; అయిన = అయినట్టి; స్థానంబునన్ = ప్రదేశములో; ఉండుటయున్ =
 ఉండుటయును; హింసా = హింస; రాహిత్యంబునున్ = లేకుండుటయును; సత్యంబునున్ =
 సత్యమును; అస్తేయంబునున్ = దొంగబుద్ధి లేకుండుటయును; తన = తన; కున్ = కు; ఎంత =

ఎంత; అర్థంబున్ = ధనము, సంపద; ఉపయోగించున్ = ఉపయోగించునో; అంతన్ = అంతే;
 అర్థంబు = ధనమునే; స్వీకరించుటయున్ = తీసుకొనుటయును; బ్రహ్మచర్యంబునున్ =
 బ్రహ్మచర్యమును; తపస్ = తపస్సును; శౌచంబులున్ = శుచిత్వములును; స్వా = స్వంతముగ;
 అధ్యయన = అధ్యయనము చేయుచు; పఠనంబునున్ = చదువుకొనుటయును; పఠమపురుషుండు
 = భగవంతుడు; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుని = విష్ణుమూర్తిని {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును
 ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; అర్చనంబునున్ = పూజించుటయును; మౌనంబునున్ =
 మౌనమును; ఆసనజయంబునున్ = యోగాసనముల సిద్ధియును; దానన్ = దాని; చేసి = వలన;
 స్థైర్యంబునున్ = మనస్థైర్యము, నిశ్చలత్వమును; ప్రాణవాయు = ప్రాణవాయువులను; స్వ = తన;
 వశీకరణంబును = వశము నందు ఉంచుకొనుటయును; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; నిగ్రహ =
 నిగ్రహించుకొను; రూపంబున్ = రూపము కలది; ఐన = అయిన; ప్రత్యాహారంబును =
 ప్రత్యాహారమును; మనంబు = మనస్సు; చేన్ = చేత; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; విషయంబు
 = అర్థముల; వలనన్ = నుండి; మరలించి = మరల్చుకొని; హృదయమున్ = హృదయము; అందున్
 = లో; నిలుపుటయున్ = నిలుపుకొనుటయును; దేహ = శరీరము; గతంబున్ = లోపల ఉండునవి;
 ఐన = అయినట్టి; మూలధార = మూలాధార చక్రము; ఆది = మొదలగు; స్థానంబులన్ = చక్రముల;
 లోన్ = లో; ఒక = ఒక; స్థానంబున్ = చక్రము; అందున్ = అందు; హృదయ = హృదయము;
 గతంబున్ = లోనుండినది; అయిన = అయినట్టి; మనస్సు = మనస్సు; తోడన్ = తోటి; కూడన్ =
 కూడిన; ప్రాణధారణంబునున్ = ప్రాణాయామమును; వైకుంఠుడు = శ్రీమన్నారాయణుడు
 {వైకుంఠుడు - వైకుంఠమున వసించువాడు, శ్రీమన్నారాయణుడు}; ఐన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరుండు
 = భగవంతుని {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; ప్రవర్తించిన = నడపిన;
 దివ్యలీలా = దివ్యలీలల; చరిత్ర = చరిత్ర లందు; ధ్యానంబును = దృష్టియును; మానస = మనస్సును;
 ఏకాగ్రీకరణంబునున్ = కేంద్రీకరించుటయును; పరమాత్మ = పరమాత్మ; అగు = అయిన;
 పద్మనాభుని = విష్ణుమూర్తితో {పద్మనాభుడు - పద్మము నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు};
 సమాన = సమానమైన; ఆకారతయునున్ = ఆకారము కలిగి ఉండుటయును; ఇదియునున్ =
 ఇంతే; కాక = కాకుండగ; తక్కిన = మిగిలిన; వ్రత = వ్రతములు; దాన = దానములు; ఆదులన్ =
 మొదలగునవి; చేసి = చేసి; మనస్ = మనస్సు నందలి; దుష్టంబున్ = చెడ్డవి యైన; అయిన =
 అయిన; అసత్ = చెడ్డదైన; మార్గంబున్ = దారిని; పరిహరించి = తొలగించి; జిత = జయించిన;
 ప్రాణుండు = ప్రాణములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మెల్లన = మెల్లగ; యోజించి = మనసు

సిద్ధపరచుకొని; శుచి = శుభ్రము; యైన = అయినట్టి; దేశంబునన్ = ప్రదేశములో; ప్రతిష్ఠించి =
 స్థిరపడి; విజిత = సిద్ధించిన; ఆసనుండు = యోగాసనమున ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; అభ్యస్త =
 అలవాటుపడిన; కుశ = దర్బలచాప; అజిన = జింకచర్మము; చేల = వస్త్రము; ఉత్తర =
 ఉత్తరదిక్కునకు; ఆసనంబు = కూర్చుండునది; ఐన = అయిన; ఆసనంబున్ = పీఠము పై
 ఆసనుడగుట; సేసి = చేసి; ఋజు = సూటియైన; కాయండు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 ప్రాణమార్గంబునన్ = ప్రాణాయామమున; కుంభక = కుంభకములను {కుంభకము -
 ప్రాణవాయువు ముక్కుద్వారా లోనికి తీసుకొనుట}; రేచక = రేచకములను {రేచకము -
 ప్రాణవాయువు ముక్కుద్వారా బయటకు పంపుట}; పూరకంబులన్ = పూరకముల వలన
 {పూరకము - ప్రాణవాయువు అంతర్గతముగ నిలుపుట}; కోశ = కోశములను {పంచకోశములు -
 1 అన్నమయకోశము 2 ప్రాణమయకోశము 3 మనోమయకోశము 4 విజ్ఞానమయకోశము
 5 ఆనందమయకోశము}; శోధనంబున్ = శుద్ధిపరచుట; చేసి = చేసి; కుంభక = కుంభకములను;
 పూరకంబులన్ = పూరకముల వలన; ప్రతికూలంబున్ = ప్రతికూలము; కావించి = చేసి;
 చంచలంబున్ = చంచలము; అయిన = అయినట్టి; చిత్తంబున్ = మనస్సును; సుస్థిరంబున్ = చక్కగ
 స్థిరపరచుకొని; తీవ్రంబు = తీవ్రము; అయిన = అయిన; యమంబునన్ = యమము అను
 యోగసాధనతో; ప్రతప్తంబున్ = బాగుగ కాల్చబడినది; అయి = అయ్యి; విగత = తొలగిన; సమస్త =
 సమస్తమైన; దోషంబున్ = దోషములును; అగు = అగునట్లు; చామీకరణంబు = బంగారము
 శుద్ధిచేయుట; కరణిన్ = వలె; విరజంబున్ = రజోగుణము లేనిదిగ; చేసి = చేసి; జిత =
 వశపరచుకొన్న; మారుతుండు = ప్రాణవాయువులు కలవాడు; అగు = అయిన; యోగి = యోగి;
 క్రమ్మట = మరల; ప్రాణాయామంబున్ = ప్రాణాయామము; అను = అనెడి; పావకుని =
 అగ్నిహోత్రుని; చేత = చేత; వాత = వాతములు; పిత্ত = పిత্তములు; శ్లేష్మంబులు = శ్లేష్మములు; అను
 = అనెడి; దోషంబులన్ = దోషములను; భస్మీకరణంబున్ = భస్మము చేయుట; చేసి = చేసి;
 ధారణంబున్ = ధారణ; చేతన్ = చేత; కిల్బిషంబులన్ = పాపములను; ప్రత్యాహారంబున్ =
 ప్రత్యాహారము; చేతన్ = చేత; సంసర్గంబులను = సంసారములు అను పూర్వవాసనములను;
 దహనంబు = కాల్చివేయుట; సేసి = చేసి; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేతన్ = చేత; రాగంబులన్ =
 రాగద్వేషములను; సత్వాదిగుణంబులను = త్రిగుణములను; నివారించి = నిరోధించి; స్వ = తన
 యొక్క; నాస = ముక్కు; అగ్ర = అగ్రభాగమును; అవలోకనంబు = చూచుట; చేయుచు = చేస్తూ.

భావము:

అది ఎలాగంటే తన శక్తి వంచన లేకుండా తన ధర్మాలను తాను ఆచరించడం, శాస్త్రాలలో నిషేధింపబడిన కర్మలను మానడం, దైవికంగా అనగా తన ప్రయత్నం లేకనే లభించిన ధనంతో సంతోషించడం, మహాత్ములైన భగవద్భక్తుల దివ్యపాదపద్మాలను సేవించడం, ఇతరులకు ఏవగింపు కలిగించే పనులను మానుకొనడం, మోక్షధర్మాలైన శాంతి అహింస మొదలైన విషయాలపైన ఆసక్తి కలిగి ఉండటం, పరిశుద్ధమైన ఆహారాన్ని మితంగా తినడం, ప్రశాంతమైన ఇబ్బందిలేని ఏకాంతప్రదేశంలో నివాసం చేయడం, హింస చేయకుండా ఉండడం, సత్యమార్గాన్ని తప్పక పోవడం, ఇతరుల వస్తువులను దొంగిలించకుండా ఉండడం, తనకు ఎంత అవసరమో అంతవరకే ధనం గ్రహించడం, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాటించడం, తపశ్శౌచాలు కలిగి ఉండడం, సద్గ్రంథాలు చదవడం, సర్వేశ్వరుణ్ణి పూజించడం, మౌనంగా ఉండడం, ఎక్కువకాలం అనుకూలమైన పద్ధతిలో భగవంతుని ధ్యానిస్తూ కూర్చోవడం, ఈ ఆసనవిజయం వల్ల స్థిరత్వం సంపాదించడం, ప్రాణవాయువును స్వాధీనం చేసుకోవడం, ఇంద్రియాలను విషయాలనుండి నిగ్రహించడం, ఇంద్రియాల నుండి మరలిన మనస్సునందు హృదయాన్ని నిల్పడం, దేహమందున్న మూలాధారం మొదలైన స్థానాలలో ఏదో ఒక స్థానమందు హృదయంలో కల మనస్సుతో కూడా ప్రాణధారణ చేయడం, శ్రీమన్నారాయణుని దివ్య చరిత్రలోని లీలలను ధ్యానించడం, మనస్సును ఏకాగ్రంగా ఉంచుకోవడం, పరమాత్మ అయిన పద్మనాభుడు అంతటా నిండి ఉన్నాడని విశ్వసించడం ఇత్యాదులు యోగధర్మాలు. ఇవే కాకుండా ఇతర వ్రతాలను, దానాలను ఆచరించాలి. మనోమాలిన్యంతో కూడిన చెడుమార్గాలను విడిచిపెట్టాలి. ప్రాణాయామపరుడై చక్కగా ఆలోచించి శుచియైన ప్రదేశంలో ఎటువంటి ఆటంకం లేకుండా దర్బాసనంపై ఒక జింకచర్మాన్ని, దానిపైన వస్త్రాన్ని పరచి సుఖాసనంపై కూర్చోవాలి. శరీరాన్ని నిటారుగా నిలుపుకొని కుంభక పూరక రేచక రూపమైన ప్రాణాయామంతో అన్నమయ ప్రాణమయాది కోశాలను శుద్ధి చేసుకొని చంచలమైన చిత్రాన్ని సుస్థిరం చేసుకొని, తీవ్రమైన సాధనతో బాగా కాచి కరిగించి మాలిన్యం పోగొట్టిన బంగారాన్ని వలె మనస్సును స్వచ్ఛం చేసుకోవాలి. ఈ విధంగా వాయువును వశం చేసుకొన్న యోగికి ప్రాణాయామం అనే అగ్ని చేత వాతపితృశ్లేష్మాలనే దోషాలు నశిస్తాయి. ఏకాగ్రత వల్ల పాపాలు రూపుమాసిపోతాయి. మనోనిగ్రహం వల్ల చెడు సంస్కారాలు విడిపోతాయి. అటువంటి

యోగి ధ్యానంవల్ల రాగద్వేషాలకు, త్రిగుణాలకు అతీతుడై తన ముక్కు చివరి భాగాన దృష్టిని కేంద్రీకరించాలి.

తృతీయ స్కంధము : విష్ణు సర్వంగ స్తోత్రంబు

3-922-సీ.

దళ దరవింద సుందర పత్రరుచిరాక్షు-

సలలిత శ్రీవత్సకలితవక్షు

నీలనీరద నీలనీలోత్పలశ్యాము-

నలికులాలక మాలికాభిరాముఁ

గౌస్తుభకలిత ముక్తాహరయుతకంఠు-

యోగిమానస పంకజోపకంఠు

సతతప్రసన్నసస్మిత వదనాంభోజు-

దినకరకోటి సందీప్తతేజు

3-922.1-తే.

సలలితానర్ఘ్య రత్న కుండల కిరీట

హార కంకణ కటక కేయూర ముద్రి

కాతులాకోటి భూషు భక్తప్రపొషుఁ

గింకిణీయుత మేఖలాక్రీర్ణజఘను.

టీకా:

దళదరవిందసుందరపత్రరుచిరాక్షున్ = విష్ణుమూర్తిని {దళదరవిందసుందరపత్రరుచిరాక్షుడు -

దళత్ (విచ్చుకొనుచున్న) అరవింద (పద్మముల) సుందర (అందమైన) పత్ర (రేకుల వంటి)

రుచిర (ప్రకాశమైన) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; సలలితశ్రీవత్సకలితవక్షున్ =

విష్ణుమూర్తిని (సలలితశ్రీవత్సకలితవక్షుడు - సలలిత (అందమైన) శ్రీవత్స (శ్రీవత్సము అనెడి

పుట్టుమచ్చ) కలిత (కలిగిన) వక్షున్ (వక్షస్థలము కలవాడు), విష్ణువు};

నీలనీరదనీలనీలోత్పలశ్యామున్ = విష్ణుమూర్తిని {నీలనీరదనీలనీలోత్పలశ్యాముడు - నీల (నల్లని) నీరద (మబ్బు వలెను) నీల (నల్లని) నీలోత్పల (నల్లకలువ వలెను) శ్యాముడు (నల్లగా ఉన్నవాడు), విష్ణువు}; అలికులాకులమాలికాభిరామున్ = విష్ణుమూర్తిని {అలికులాకులమాలికాభిరాముడు - అలి (తుమ్మెదల) కుల (సమూహము వంటి) అలక (ముంగురుల) మాలికా (గుంపులచే) అభిరాముడు (చక్కనైన వాడు), విష్ణువు}; కౌస్తుభకలితముక్తాహారయుతకంఠున్ = విష్ణుమూర్తిని {కౌస్తుభకలితముక్తాహారయుతకంఠుడు - కౌస్తుభ (కౌస్తుభము అను మణి) కలిత (కూడిన) ముక్త (ముత్యాల) హార (హారములుతో) యుత (కూడిన) కంఠుడు (కంఠము కలవాడు), విష్ణువు}; యోగిమానసపంకజోపకంఠున్ = విష్ణుమూర్తిని {యోగిమానసపంకజోపకంఠుడు - యోగి (యోగుల) మానస (మనసులు అనేడి) పంకజ (పద్మముల) ఉపకంఠుడు (సమీపమున ఉన్నవాడు), విష్ణువు}; సతతప్రసన్నస్మితవదనాంభోజన్ = విష్ణుమూర్తిని {సతతప్రసన్నస్మితవదనాంభోజుడు - సతత (ఎల్లప్పుడును) ప్రసన్న (ప్రసన్నమైన) స్మిత (చిరునవ్వుతో కూడిన) వదన (మోము అనేడి) అంభోజన్ (పద్మము కలవాడు), విష్ణువు}; దినకరకోటిసందీప్తతేజన్ = విష్ణుమూర్తిని {దినకరకోటిసందీప్తతేజుడు - దినకర (సూర్యులు) కోటి (కోటి మందితో సమానమైన) సందీప్తుడు (ప్రకాశము కలవాడు), విష్ణువు}; సలలితానర్ఘ్యరత్నకుండలకిరీటహారకంకణకటకేయూరముద్రికాతులాకోటిభూషున్ = విష్ణుమూర్తిని {సలలితానర్ఘ్యరత్నకుండలకిరీటహారకంకణకటకేయూరముద్రికాతులాకోటిభూషుడు - సలలితా (అంద మైన) అనర్ఘ్య (వేలకట్టలేని) రత్నములు తాపిన కుండలములు కిరీటములు హారములు కంకణములు కటక (కడియము)లు కేయూర (భుజకీర్తులు) ముద్రికా (ఉంగరములు) తులాకోటి (అందెలు) లతో భూషితుడు (అలంకరింపబడినవాడు), విష్ణువు}; భక్తప్రపొషున్ = విష్ణుమూర్తిని {భక్తప్రపొషుడు - భక్తులను చక్కగా పోషించువాడు, విష్ణువు}; కింకిణీయుతమేఖలాకీర్ణజఘనున్ = విష్ణుమూర్తిని {కింకిణీయుతమేఖలాకీర్ణజఘనుడు - కంకిణీ (గజ్జలు) యుత (కలిగిన) మేఖలా (వడ్డాణము) తో ఆకీర్ణ (కూడిన) జఘనుడు (నడుము కలవాడు)};

భావము:

అప్పుడే వికసిస్తున్న పద్మాలవంటి అందమైన కన్నులు కలవాడు, వక్షస్థలంపై అందమైన శ్రీవత్సం అనే పుట్టుమచ్చ కలవాడు, నల్లని మేఘంలా, నల్లకలువలా శ్యామలవర్ణం కలవాడు, తుమ్మెదలకు

విందుచేసే వైజయంతీ మాలికతో విరాజిల్లేవాడు, కౌస్తుభమణితో శోభించే ముత్యాలహారం
కంఠమందు ధరించినవాడు, యోగిజనుల హృదయకమలాలకు దగ్గరైనవాడు, ఎప్పుడును
ప్రసన్నమైన చిరునవ్వు చిందులాడే ముఖపద్మం కలవాడు, కోటి సూర్యుల తేజస్సుతో
దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించేవాడు, విలువైన రమణీయ రత్నకుండలాలు, కిరీటం, హారాలు,
కంకణాలు, కటకాలు, భుజకీర్తులు, అంగుళీయకాలు, అందెలు మొదలైన అలంకారాలతో
విలసిల్లేవాడు, కటి ప్రదేశమందు ఘల్లు ఘల్లుమనే గజ్జెల మొలనూలు అలంకరించుకొన్నవాడు,
భక్తులను లాలించి పాలించేవాడు అయిన శ్రీమన్నారాయణుని (ధ్యానం చేయాలి).

3-923-వ.

మఱియు,

టీకా:

మఱియు = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

3-924-నీ.

కంజాతకింజల్క పుంజరంజిత వీత-

కౌశేయవాసు జగన్నివాసు

శత్రుభీకర చక్ర శంఖ గదాపద్మ-

విహిత చతుర్భాహు విగతమోహు

నుతభక్తలోక మనోనేత్రవర్ధిష్ఠ-

లాలిత సద్గుణలంకరిష్ఠ

వరకుమారక వయఃప్రరిపాకు సుశ్లోకు-

సుందరాకారు యశోవిహారు

సకలలోక నమస్కృతచరణకమలు

భక్తలోక పరిగ్రహప్రకటశీలు

దర్శనీయ మనోరథద్రావిఁ గీర్త

నీయ తీర్థయశోమహానీయమూర్తి.

టీకా:

కంజాతకింజల్కపుంజరంజితపీతకౌశేయవాసున్ = విష్ణుమూర్తిని

{కంజాతకింజల్కపుంజరంజితపీతకౌశేయవాసుడు - కంజాత (పద్మముల)యొక్క కింజల్క

(కేసరముల) పుంజ (సమూహము) వలె రంజిత (రంజిల్లుతున్న) పీత (పచ్చని) కౌశేయ

(పట్టువస్త్రము)లను ధరించినవాడు, విష్ణువు); జగన్నివాసున్ = విష్ణుమూర్తిని {జగన్నివాసుడు -

జగత్ (విశ్వము)లకు వాసుడు (నివాసమైనవాడు), విష్ణువు);

శత్రుభీకరచక్రశంఖగదాపద్మవిహితచతుర్భాహున్ = విష్ణుమూర్తిని

{శత్రుభీకరచక్రశంఖగదాపద్మవిహితచతుర్భాహుడు - శత్రువులకు భయంకరమైన చక్రము

శంఖము గదా పద్మములు తో విహిత (కూడిన) చతుర్ (నాలుగు 4) బాహుడు (చేతులు

కలవాడు), విష్ణువు); విగతమోహున్ = విష్ణుమూర్తిని {విగతమోహుడు - విగత (వదలిపెట్టిన) మోహము

కలవాడు, విష్ణువు); నుతభక్తలోకమనోనేత్రవర్ధిష్ఠున్ = విష్ణుమూర్తిని

{నుతభక్తిలోకమనోనేత్రవర్ధిష్ఠుడు - నుత (కీర్తింపబడిన) భక్తలోకముల మనోనేత్రమును వర్ధిష్ఠుడు

(పోషించువాడు), విష్ణువు); లాలితసద్గుణాలంకరిష్ఠున్ = విష్ణుమూర్తిని {లాలితసద్గుణాలంకరిష్ఠుడు

- లాలిత (మనోహరత కలిగిన) సద్గుణములచే అలంకరించబడినవాడు, విష్ణువు);

వరకుమారకవయఃపరిపాకున్ = విష్ణుమూర్తిని {వరకుమారకవయఃపరిపాకుడు - వర

(ఉత్తమమైన) కుమారక వయస్కుతోడి పరువము కలవాడు, విష్ణువు); సుశ్లోకున్ = విష్ణుమూర్తిని

{సుశ్లోకు - చక్కగ కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు); సుందరాకారున్ = విష్ణుమూర్తిని {సుందరాకారుడు -

సుందరమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు); యశోవిహారున్ = విష్ణుమూర్తిని {యశోవిహారుడు -

యశస్ (కీర్తి)తో విహారుడు (విహరించువాడు), విష్ణువు);

సకలలోక నమస్కృత చరణకమలున్ = విష్ణుమూర్తిని {సకలలోకనమస్కృతచరణకమలు -

సమస్తమైన లోకులచేతను నమస్కరింపబడిన పాదపద్మములు కలవాడు, విష్ణువు);
 భక్తలోకపరిగ్రహప్రకటశీలున్ = విష్ణుమూర్తిని {భక్తలోకపరిగ్రహప్రకటశీలుడు - భక్తుల లోక
 (అందరను) పరిగ్రహ (అనుగ్రహించు) శీలము (వ్యక్తిత్వము, ప్రవర్తన) కలవాడు, విష్ణువు);
 దర్శనీయమనోరథదాయుఁన్ = విష్ణుమూర్తిని {దర్శనీయమనోరథదాయుడు - దర్శనీయ
 (ఊహించు కొనగలిగిన) మనోరథ (కోరిక)లను దాయుడు (ఇచ్చువాడు), విష్ణువు);
 కీర్తనీయతీర్థయశోమహనీయమూర్తిన్ = విష్ణుమూర్తిని {కీర్తనీయతీర్థయశోమహనీయమూర్తి -
 కీర్తనీయ (పొగడదగిన) తీర్థ (పుణ్యవంతమైన) యశస్సు కల మహనీయ మూర్తి (స్వరూపము
 కలవాడు), విష్ణువు);

భావము:

పద్మకేసరాల రంగుతో మిసమిసలాడే పసుపుపచ్చని పట్టువస్త్రం కట్టుకున్నవాడు, లోకాలను
 తనలో పెట్టుకున్నవాడు, శత్రుభయంకరాలైన శంఖ చక్ర గదా పద్మాలను చతుర్భాసపులలో
 ధరించేవాడు, మోహాన్ని హరించేవాడు, స్తోత్రం చేసే భక్తులకు జ్ఞాననేత్రాన్ని అనుగ్రహించేవాడు,
 సుగుణాలనే సురుచిర భూషణాలను పరిగ్రహించేవాడు, నిత్యయౌవనుడు, భువనపావనుడు,
 సౌందర్యశీలుడు, యశోవిశాలుడు, సమస్త లోకాలూ నమస్కరించే పాదపద్మాలు కలవాడు,
 భక్తజనులను ఆదరించే భావాలు కలవాడు, కోరిన కోరికలను ప్రసాదించేవాడు, మహనీయ కీర్తితో
 ప్రకాశించేవాడు అయిన శ్రీహరిని (ధ్యానించాలి).

3-925-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియు = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా.

3-926-క.

అనుపమగుణ సంపూర్ణుని

ననఘుని సుస్థితుని గతుని వాసీను శయా

నుని భక్తహృద్గుహశయ

నుని సర్వేశ్వరు ననంతు నుతసచ్చరితున్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; గుణ = సుగుణములతో; సంపూర్ణునిన్ = నిండైన వానిని; అనఘునిన్ = పాపము లేనివానిని; సుస్థితునిన్ = చక్కగ స్థిరము ఉన్నవానిని; గతునిన్ = గమనమున ఉన్నవానిని; ఆసీనునిన్ = కూర్చున్నవానిని; శయానునిన్ = పండుకొనిన వానిని; భక్త = భక్తుల యొక్క; హృద్ = హృదయము అనెడి; గుహ = గుహ యందు; శయనునిన్ = శయనించువానిని; సర్వ = సర్వులకును; ఈశ్వరున్ = ప్రభువు యైన వానిని; అనంతున్ = అంతములేని వానిని; నుత = కీర్తింబడు; సచ్చరితున్ = మంచి వర్తన కలవానిని.

భావము:

సాటిలేని మేటి సుగుణాలతో నిండియున్న వానిని, పాపాలను చెండాడే వానిని, స్థిరమైన వానిని, నడచివస్తున్న వానిని, వచ్చి కూర్చున్న వానిని, సుఖంగా పరుండిన వానిని, హృదయాంతరాలలో నివసించిన వానిని, సర్వేశ్వరుని, శాశ్వతమైన వానిని, సంస్తుతింపదగిన సచ్చరిత్ర కలవానిని (ధ్యానించాలి).

3-927-మ.

విమలంబై పరిశుద్ధమై తగు మనోవిజ్ఞాన తత్త్వప్రబో

ధమతిన్ నిల్పి తదీయమూర్తి విభవధ్యానంబు గావించి చి

త్తము సర్వాంగ విమర్శనక్రియలకుం ద్రార్కొల్పి ప్రత్యంగమున్

నుమహాధ్యానము సేయఁగావలయుఁబో శుద్ధాంతరంగంబునన్.

టీకా:

విమలంబు = నిర్మలము; ఐ = అయ్యి; పరిశుద్ధము = స్వచ్ఛము; ఐ = అయ్యి; తగు = తగిన; మనస్ = మనస్సు; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము; తత్త్వ = తత్త్వమును; ప్రబోధ = చక్కగ తెలియుగలుగు; మతిన్ = విధముగ; నిల్పి = నిలుపుకొని; తదీయ = అతని; మూర్తి = స్వరూపము యొక్క; విభవ = వైభవమును; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; కావించి = చేసి; చిత్తమున్ = చిత్తమును; సర్వ = అన్ని; అంగ = అవయవముల; విమర్శన = పరిశీలించు; క్రియన్ = విధమున; తార్కొల్పి = తదాయత్తముచేసి; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; అంగమున్ = అవయవమును; సు = మంచి; మహా = గొప్ప; ధ్యానమున్ = ధ్యానమును; చేయంగావలయుబో = చేయవలసినది; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; అంతరంగంబునన్ = హృదయము నందు.

భావము:

పరిశుభ్రము, పరిశుద్ధము అయిన మనస్సుతో, విజ్ఞాన తత్త్వ ప్రబోధకమైన సంకల్పంతో ఆ దివ్యమూర్తి రూపవైభవాన్ని ధ్యానించి అన్ని అవయవాలను విడమరచి చూచేటట్లు చిత్తాన్ని తదాయత్తం చేసి ఆ పరాత్పరుని ఒక్కొక్క శరీర భాగాన్నే పరిశుద్ధమైన అంతరంగంలో అనుసంధానం చేసికొని ధ్యానించాలి.

3-928-వ.

అది యెట్టి దనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనిన = అనగా.

భావము:

అది ఎటువంటిదంటే...

3-929-నీ.

హాల కులిశాంకుశ జలజధ్వజచ్ఛత్ర-

లాలిత లక్షణలక్ష్మితములు

సలలిత నఖచంద్రచంద్రికా నిర్ధూత-

భక్తమానస తమఃపటలములును

సురుచిరాంగుష్ఠ నిష్ఠూత గంగాతీర్థ-

మండిత హరజటామండలములు

సంచిత ధ్యానపారాయణజన భూరి-

కలుష పర్వత దీపకులిశములును

3-929.1-తే.

దాసలోక మనోరథదాయకములు

జారుయోగి మనఃపద్మ పట్పదములు

ననగఁ దనరిన హరిచరణాబ్జములను

నిరుపమధ్యానమున మది నిలుపవలయు.

టీకా:

హాల = నాగలి; కులిశ = వజ్రము; అంకుశ = అంకుశము; జలజ = పద్మము; ధ్వజ = పతాకము; ఛత్ర = గొడుగు ల; లాలిత = మనోజ్ఞమైన; లక్షణ = గుర్తుల రేఖలతో; లక్ష్మితములు = గుర్తింపబడినవియును; సలలిత = అందముతో కూడుకున్నవియును; నఖ = కాలి గోర్లు అనెడి; చంద్ర = చంద్రకళల; చంద్రికా = వెన్నెలతో; నిర్ధూత = ఎగరగొట్టబడిన; భక్త = భక్తులయొక్క; మానస = మనస్సులందలి; తమస్ = చీకట్ల; పటలమునున్ = తెరలుకలవియును; సు = మంచి; రుచిర = ప్రకాశిస్తున్న; అంగుష్ఠ = బొటకనవేలు నుండి; నిష్ఠూత = ఉబుకుతున్న; గంగా = గంగయొక్క; తీర్థ = నీటిచే; మండిత = అలంకరింపబడిన; హర = శివుని; జటా = జటల; మండలున్ = చుట్టలు కలవియును; సంచిత = సమకూర్చుకున్న; ధ్యాన = ధ్యానమును; పారాయణ = పారాయణముచేయు; జన = జనముల; భూరి = అతిమిక్కిలి; కలుష = పాపములనెడి; పర్వత = పర్వతములకు; దీప = ప్రకాశిస్తున్న; కులిశములునున్ = వజ్రాయుధములును; దాస = సేవకులు; లోక = అందరకు; మనోరథ = కోరికలను; దాయకములును = తీర్చునవియును;

చారు = అందమైన; యోగి = యోగుల; మనస్ = మనస్సులు అనెడి; పద్మ = పద్మములకు;
 షట్పదములున్ = తుమ్మెదలును; అనగన్ = అన్నట్లు; తనరిన = అతిశయించిన; హరి = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అబ్జములునున్ = పద్మములును; నిరుపమ = సాటిలేని;
 ధ్యానమునన్ = ధ్యానముతో; మదిన్ = మనస్సులో; నిలుపవలయున్ = నిలుపుకొనవలెను.

భావము:

హలం, వజ్రం, అంకుశం, కమలం, ధ్వజం, ఛత్రం మొదలైన మంగళకరమైన రేఖలు కలవీ, చంద్రుని
 వెన్నెల వెలుగులవంటి గోళ్ళకాంతులతో భక్తుల మనస్సులలోని అజ్ఞానాంధకారాన్ని దూరం
 చేసేవీ, మనోజ్ఞమైన కాలి బొటనవ్రేలినుండి పుట్టిన గంగాతీర్థంచే శివుని జటాజూటాన్ని
 అలంకరించేవీ, భక్తితో ఆసక్తితో ధ్యానించే భక్తుల పాపాలనే పర్వతాలను వజ్రాయుధంలా
 పటాపంచలు చేసేవీ, దాసుల కోర్కెలు తీర్చేవీ, యోగుల హృదయాలనే పద్మాలలో విహరించే
 తుమ్మెదల వంటివీ అయిన హరి పాదపద్మాలను నిరంతరం హృదయాలలో స్మరిస్తూ ఉండాలి.

3-930-చ.

కమలజ మాతయై సురనికాయ సమంచిత సేవ్యమానయై
కమలదళాభనేత్రములు గల్గి హృదీశ్వర భక్తి నొప్పు న
కమల నిజాంకపీఠమునఁ గైకొని యొత్తు పరేశుజాను యు
గమ హృదయారవిందమున ముక్కువఁ జేర్చి భజింపగా దగున్.

టీకా:

కమలజ = బ్రహ్మదేవుని (కమలజడు - కమలమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); మాత = తల్లి; ఐ =
 అయ్యి; సుర = దేవతల; నికాయ = సమూహములచే; సమంచిత = చక్కగ కూడి; సేవ్యమాన =
 సేవింపబడుచున్నది; ఐ = అయ్యి; కమల = కలువపూల; దళ = రేఖలు; ఆభ = వంటి; నేత్రములు =
 కన్నులు; కల్గి = కలిగి ఉండి; హృదీశ్వర = భర్త (విష్ణువు) యందలి (హృదీశ్వరుడు - హృదయములకు
 ఈశ్వరుడు, విష్ణువు, భర్త); భక్తిన్ = భక్తితో; ఒప్పున్ = చక్కగ ఉండెడి; ఆ = ఆ; కమల = లక్ష్మీదేవి; నిజ
 = తన; అంకపీఠమునన్ = ఒడిలో (అంకపీఠము - అంక (ఒడి, తొడ) అను పీఠము (ఆసనము, పీట));
 కైకొని = ఉంచుకొని; ఒత్తు = ఒత్తెడి; పరేశు = విష్ణుమూర్తి యొక్క (పరేశుడు - పర (అతీతమైన)

ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు); జాను = మోకాళ్ళ; యుగ్మము = జంటను; హృదయ = హృదయము
అనెడి; అరవిందమునన్ = పద్మమున; మక్కువన్ = ఆపేక్షతో; చేర్చి = చేర్చుకొని; భజింపగాన్ =
పూజించుట; తగున్ = చేయవలసినది.

భావము:

బ్రహ్మకు తల్లియై, దేవతలందరికీ ఆరాధ్యురాలై, కమల దళాలవంటి కన్నులుగల లక్ష్మీదేవి తన
హృదయేశ్వరుడైన శ్రీహరి మోకాళ్ళను ఎంతో భక్తితో ఒడిలో చేర్చుకొని ఒత్తుతూ ఉన్న మనోహర
దృశ్యాన్ని మనస్సులో మననం చేసుకోవాలి.

3-931-ఉ.

చారు విహంగవల్లభు భుజంబులమీద విరాజమానసు
శ్రీరుచినుల్లసిల్లి యతస్సీకుసుమద్యుతిః జాల నొప్పు పం
కేరుహనాభు నూరువుల కిల్బిషభక్తి భజించి మానసాం
భోరుహ మందు నిల్పడగుఁబోమునికోటికి నంగనామణి!

టీకా:

చారు = అందమైన; విహంగ = పక్షి; వల్లభు = రాజు యొక్క; భుజంబుల = భుజముల; మీదన్ =
మీద; విరాజమానన్ = విరాజిల్లుతున్నవాని; సు = చక్కని; శ్రీ = సంపత్కర; రుచిన్ = ప్రకాశముతో;
ఉల్లసిల్లి = ప్రకాశించి; అతస్ = నల్లఅవిశ; కుసుమ = పూల; ద్యుతిన్ = ప్రకాశముతో; చాలన్ = బాగా;
ఒప్పు = చక్కగాఉండు; పంకేరుహనాభున్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క {పంకేరుహ నాభుడు -
పంకేరుహము (పద్మము) నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు); ఊరువులన్ = తొడలను; అకిల్బిష =
నిర్మలమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; భజించి = సేవించి; మానస = మనస్సు అనెడి; అంభోరుహము =
పద్మము {అంభోరుహము - నీటిలో పుట్టినది, పద్మము}; అందున్ = లో; నిల్పన్ = నిలుపుకొనుట;
తగుబో = చేయవలసినది; ముని = మునులు; కోటి = అందరు; కిన్ = కిని; అంగనామణి = తల్లి
{అంగనామణి - అంగనలలో మణి వంటిది, స్త్రీ}.

భావము:

సొగసైన గరుత్మంతుని భుజాలమీద కాంతి సంపదలతో పెంపొందుతూ, విరిసిన దిరిసెనపువ్వు వన్నెలతో కన్నులవిందు చేసే పద్మనాభుని అందమైన ఊరుయుగ్మాన్ని అచంచలమైన భక్తితో భావిస్తూ మునులైనవారు తమ మనఃకమలాలలో నిల్పుకోవాలి.

3-932-క.

పరిలంబిత మృదుపీతాం

బర కాంచీగుణ నినాదభరితం బగున

పురుషోత్తముని నితంబముఁ

దరుణీ! భజియింపవలయు దద్దయుఁ బ్రీతిన్

టీకా:

పరి = చుట్టను; లంబిత = చుట్టబడిన; మృదు = మృదువైన; పీతాంబర = పట్టువస్త్రములు;
కాంచీగుణ = మొలతాడు; నినాద = శబ్దములుతో; భరితంబు = కూడినది; అగు = అయిన; ఆ = ఆ;
పురుషోత్తముని = విష్ణుమూర్తి యొక్క; నితంబమున్ = కటిప్రదేశమును; తరుణీ = తల్లి {తరుణి -
తరణ వయస్సున ఉన్నామె, స్త్రీ}; భజియింపన్ = కొలువ; వలయున్ = వలెను; దద్దయున్ = మిక్కిలి;
ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్వకముగ.

భావము:

అమ్మా! ఒయ్యారంగా అంచులు వ్రేలాడుతూ ఉండే మెత్తని పట్టుపీతాంబరం కట్టుకొని మొలనూలు మువ్వల సవ్వడి నివ్వటిల్లే పురుషోత్తముని కటిప్రదేశాన్ని భక్తితో భజించాలి.

3-933-క.

విను భువనాధారత్వం

బునఁదగి విధిజననహేతుభూతంబగున

వనజాతముచేగడుమిం

చిన హరినాభీసరస్సుఁజింతింపఁదగున్

టీకా:

విను = వినుము; భువన = లోకములకు; ఆధారత్వంబునన్ = ఆధారముగ నుండకలుగుటకు; తగి = చాలి ఉండు; విధి = బ్రహ్మదేవుని (విధి - పుట్టువులకు విధించు వాడు, బ్రహ్మదేవుడు); జనన = పుట్టుకకు; హేతుభూతంబున్ = కారణాంశము; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; వనజాతము = పద్మము (వనజాతము - వనము (నీరు) అందు పుట్టినది, పద్మము); చేన్ = చేత; కడు = మిక్కిలి; మించిన = అతిశయించిన; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; నాభీ = బొడ్డు అనెడి; సరస్సున్ = సరస్సును; చింతింపన్ = స్మరించుట; తగున్ = చేయవలసినది.

భావము:

ఇంకా విను. అఖిల లోకాలకు ఆధారభూతమై, బ్రహ్మపుట్టుకకు హేతుభూతమైన పద్మంతో విరాజిల్లే సరోవరం వంటి విష్ణుమూర్తి నాభీమండలాన్ని సంస్మరించాలి.

3-934-తే.

దివ్య మరకతరత్న సందీప్త లలిత

కుచములను మౌక్తికావళిరుచులఁ దనరి

యిందిరాదేవి సదనమై యెసక మెసఁగు

వక్షమాత్మను దలపోయవలయుఁ జమ్ము.

టీకా:

దివ్య = దివ్యమైన; మరకత = పచ్చలు; రత్న = రత్నముల; సందీప్త = కాంతులు కలిగిన; లలిత = చక్కటి; కుచములన్ = స్తనములను; మౌక్తిక = ముత్యాల; ఆవళిన్ = హారముల; రుచులన్ = కాంతులతో; తనరిన్ = అతిశయించి; ఇందిరాదేవి = లక్ష్మీదేవి; సదనము = నివాసము; ఐ = అయ్యి;

ఎసకన్ = అతిశయముతో; మెసగు = నిండెనట్టి; వక్షమున్ = వక్షస్థలమును; తలపోయ = సంస్కరించ; వలయును = వలెను; చుమ్మ = సుమా.

భావము:

దివ్యమైన మరకతమాణిక్య దీప్తులు కలిగి, ముత్యాలహారాల కాంతులతో నిండిన కుచములు కలిగిన లక్ష్మీదేవికి నివాసమైన వక్షస్థలాన్ని ఆత్మలో భావిస్తూ ఉండాలి.

3-935-ము.

నిరతంబున్ భజించు సజ్జన మనోనేత్రాభిరామైక సు
స్థిర దివ్యప్రభ గల్గు కౌస్తుభరుచిశ్లిష్టంబునై యొప్పు నా
వర యోగీశ్వరవంద్యమానుఁ డగు సర్వస్వామి లక్ష్మీశు కం
ధర మాతృం గదియించి తద్గుణగణధ్యానంబుసేయం దగున్.

టీకా:

నిరతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; భజించు = సేవించు; సత్ = మంచి; జన = జనముల; మనన్ = మనస్సు నందలి; నేత్ర = కంటికి; అభిరామ = ఒప్పిదమై; ఏక = అసహాయ; సుస్థిర = శాశ్వత; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; రుచిన్ = కాంతులు; శ్లిష్టంబున్ = పరచుకొన్నది; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; ఆ = ఆ; వర = ఉత్తమ; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులచే; వంద్యమానుండు = నమస్కరింపబడువాడు; అగు = అయిన; సర్వస్వామి = విష్ణుమూర్తి యొక్క సర్వ స్వామి - అందరకును స్వామి (ప్రభువు), విష్ణువు; లక్ష్మీశు = విష్ణుమూర్తి యొక్క లక్ష్మీశుడు - లక్ష్మీదేవికి ఈశుడు (భర్త), విష్ణువు; కంధరమున్ = మెడను; ఆత్మన్ = మనస్సులో; కదియించి = హత్తుకొని; తత్ = అతని; గుణ = గుణములను; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయన్ = చేయుట; తగున్ = చేయవలసినది.

భావము:

యోగీశ్వరులచే నమస్కారాలు అందుకునేవాడూ, అందరికీ ప్రభువూ, లక్ష్మీపతీ అయిన ఆ మహావిష్ణువు యొక్క మెడ; నిత్యం కొలిచే సజ్జనుల మనోనేత్రాలకు ఆనందాలు పంచేటటువంటిదీ, అద్భుతమైన కౌస్తుభమణికాంతులలో తేలియాడేదీనూ. అట్టి ఆ విష్ణుమూర్తి మెడను మనసులో నిలుపుకుని దాని గుణాలను ధ్యానం చేయాలి.

3-936-క.

ఘన మందరగిరి పరివ

ర్థన నికషోజ్జ్వలిత కనకరత్నాంగదముల్

దనరార లోకపాలకు

లను కలిగిన బాహు శాఖలను దలపఁదగున్.

టీకా:

ఘన = గొప్పదియైన; మందర = మందరము అనెడి; గిరి = పర్వతము; పరి = వద్ద; వర్తన = తిరుగుతుండుటచే; నికష = సానపెట్టబడి; ఉజ్జ్వలిత = మెరుస్తున్న; కనక = బంగారు; రత్న = రత్నములు పొదిగిన; అంగదముల్ = నగలతో; తనరారన్ = అతిశయిస్తున్నట్టి; లోకపాలకులనున్ = లోకపాలకులను; కలిగిన = మోసెడి, కాపాడెడి; బాహు = చేతులు అనెడి; శాఖలను = కొమ్మలను; తలపగన్ = సంస్కరించుట; తగున్ = చేయవలయును.

భావము:

సాగరమథన సమయంలో బరువైన మందర పర్వతం రాపిడిచే మెరుగుపెట్టబడిన రత్నాల భుజకీర్తులు కలిగిన లోకపాలకులకు అండదండలైన విష్ణుదేవుని బాహుదండాలను సంస్కరించాలి.

3-937-వ.

మఱియు విమత జనాసహ్యంబులైన సహస్రారంబులు గలుగు సుదర్శనంబును,
సరసిజోదరకరసరోరుహం బందు రాజహంస రుచిరం బయిన పాంచజన్యంబును,
నరాతిభటశోణిత కర్ణమలిప్తాంగంబై భగవత్ప్రీతికారణి యగు కౌమోదకియును, బంధుర సుగంధ
గంధానుబంధ మంధర గంధవహాహూయమాన పుష్పంధయ ఝుంకార నినద విరాజితం బైన
వైజయంతీ వనమాలికయును, జీవతత్త్వం బైన కౌస్తుభమణియును, బ్రత్యేకంబ ధ్యానంబు
సేయందగు; వెండియు, భక్త సంరక్షణార్థం బంగీకరించు దివ్యమంగళవిగ్రహంబున
కనురూపంబును, మకరకుండల మణి నిచయ మండిత ముకురోపమాన నిర్మల
గండమండలంబును, సంతత శ్రీనివాస లోచనపంకజకలితంబును, లాలిత భ్రూలతాజుష్టంబును,
మధుకర సమానరుచి చికురవిరాజితంబును నైన ముఖకమలంబు ధ్యానంబు గావింపవలయు;
మఱియు, శరణాగతుల కభయప్రదంబు లగుచు నెగడు పాణిపంకేరుహంబుల మనంబునఁ
దలఁపవలయు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; విమత = శత్రువులు యైన (విమతుడు - వ్యతిరేకమైన ఆలోచనా
విధానములు కలవాడు, శత్రువు); జనా = జనములకు; అసహ్యంబులున్ = సహింపరానివి; ఐన =
అయిన; సహస్ర = వెయ్యి (1000); ఆరంబులు = అంచులు; కలుగు = ఉండెడి; సుదర్శనంబున్ =
సుదర్శనచక్రమును; సరసిజోదర = విష్ణుమూర్తి యొక్క (సరసిజోదరుడు - సరసిజము (పద్మము)
ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); కర = చేయి అనెడు; సరోరుహంబున్ = పద్మము (సరోరుహము -
సరస్సున పుట్టునది, పద్మము); అందున్ = లో; రాజహంస = రాయంచ వంటి; రుచిరంబున్ =
కాంతికలది; అయిన = అయినట్టి; పాంచజన్యంబునున్ = పాంచజన్యమును; ఆరాతి = శత్రు; భట =
వీరుల; శోణిత = రక్తము అనెడి; కర్ణమము = బురద; లిప్త = అంటిన; అంగంబున్ = దేహము కలది;
ఐ = అయ్యి; భగవత్ = భగవంతునికి; ప్రీతిన్ = ఇష్టమును; కారిణి = కలిగించునది; అగు = అయిన;
కౌమోదికయును = కౌమోదికము అను గదను; బంధుర = చక్కటి; సుగంధ = సుగంధము యొక్క;
గంధ = వాసన; అనుబంధ = కూడిన; మంధర = మెల్లని; గంధవహా = వాయువుచే;
ఆహూయమాన = ఆహ్వానించబడిన; పుష్పంధయ = తుమ్మెద; ఝుంకార = ఝుంకారము అను;
నినద = నినాదములతో; విరాజితంబును = విరాజిల్లుతున్నదియును; ఐన = అయిన; వైజయంతికా
= వైజయంతిక అను; వనమాలికయును = వనమాలికను (వనమాలిక - ఆకులు పూలుతో కట్టిన

మాల; జీవతత్త్వంబున్ = జీవతత్త్వము కలది; ఐన = అయిన; కౌస్తుభ = కౌస్తుభము అను;
 మణియును = మణిను; ప్రత్యేకంబ = ప్రత్యేకముగా; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయన్ = చేయ;
 తగున్ = వలయును; వెండియున్ = మరియును; భక్త = భక్తులను; సంరక్షణ = చక్కగా రక్షించుట;
 అర్థంబున్ = కోసము; అంగీకరించు = స్వీకరించు; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభకరమైన;
 విగ్రహంబున్ = విగ్రహమున; కున్ = కు; అనురూపంబును = తగిన స్వరూపము కలిగిన;
 మకరకుండల = మకరకుండలముల; మణి = మణుల; నిచయ = సమూహములచే; మండిత =
 అలంకరింపబడిన; ముకుర = అద్దముతో; ఉపమాన = పోల్చదగిన; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన;
 గండమండలంబును = చెక్కిళ్ళ ప్రదేశమును; సంతత = నిత్య; శ్రీ = లక్ష్మీ; నివాస = నివాసములైన;
 లోచన = కన్నులు అను; పంకజ = పద్మముల; కలితంబును = కలిగినదియును; లాలిత =
 మనోజ్ఞమైన; భూ = కనుబొమలు అను; లతా = పూలతీగలతో; జష్టంబును = ఇంపైనదియును;
 మధుకర = తుమ్మెదలతో; సమాన = సమానమైన; రుచి = కాంతివంతమైన; చికుర =
 ముంగురులచే; విరాజితంబున్ = విరాజిల్లుతున్నదియును; ఐన = అయినట్టి; ముఖ = ముఖము
 అనెడి; కమలంబున్ = కమలమును; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; కావింపన్ = చేయ; వలయున్ =
 వలయును; మణియున్ = ఇంకను; శరణాగతుల్ = శరణుకోరువారి; కున్ = కి; అభయ =
 అభయమును; ప్రదంబులును = ఇచ్చునవి; అగుచున్ = అవుతూ; నెగడు = అతిశయించు; పాణి =
 హస్తములు అనెడి; పంకేరుహంబులు = పద్మములను (పంకేరుహములు - పంకము (నీరు) అందు
 ఈరుహము (పుట్టునది), పద్మము); మనంబునన్ = మనస్సున; తలపన్ = స్మరించ; వలయున్ =
 వలెను.

భావము:

ఇంకా శత్రుసమూహాలకు సహింపరాని వేయి అంచుల సుదర్శన చక్రాన్ని, పద్మనాభుని
 కరపద్మంలో రాజహంసవలె విరాజిల్లే పాంచజన్య శంఖాన్ని, రాక్షసుల నెత్తురు చారికలతో కూడి
 దామోదరునికి ఆమోదదాయకమైన కౌమోదకి అనే గదను, గుప్పుమంటున్న కొంగ్రొత్త నెత్తావులు
 కమ్ముకున్న కమ్మ తెమ్మరల పిలుపు లందుకొని సంగీతాలు పాడే తుమ్మెదలతో కూడిన వైజయంతి
 అనే వనమాలికను, అఖిల లోకాలకు ఆత్మస్వరూపమైన కౌస్తుభమణిని వేరువేరుగా ధ్యానం
 చేయాలి. ఇంకా భక్తరక్షణ పరాయణత్వాన్ని స్వీకరించే దివ్యమంగళ రూపానికి తగినదై,
 మకరకుండలాల మణికాంతులు జాలువారే చక్కని చెక్కుటద్దాలతో ఎల్లవేళలా జయశ్రీకి

మందిరాలైన అందాల కందమ్మలతో వంపులు తిరిగిన సొంపైన కనుబొమలతో, తేటి కదుపుల వంటి నల్లని ముంగురులతో, ముద్దులు మూటగట్టి ముకుందుని ముఖకమలాన్ని ధ్యానం చేయాలి. ఆర్తులై శరణాగతులైన భక్తులకు అభయమిచ్చే కరపద్మాలను మనస్సులో ధ్యానించాలి.

3-938-క.

గురు ఘోరరూపకంబై

పరగెడు తాపత్రయం బుష్మశమింపగ శ్రీ

హరిచేత నిస్పృష్టము లగు

కరుణాలోకములఁ దలపఁగదగు బుద్ధిన్.

టీకా:

గురు = అతి; ఘోర = భయంకరమైన; రూపకంబున్ = రూపములు కలిగినవి; ఐ = అయ్యి; పరగెడు = ప్రసిద్ధమైన; తాపత్రయంబున్ = తాపత్రయమును {తాపత్రయము - 1ఆధిభౌతికము 2ఆధ్యాత్మికము 3ఆదిదైవికము అనేడి కారణములు కలిగిన మూడు (3) తాపములు (బాధలు)); ఉపశమింపగన్ = తగ్గించుటకు; శ్రీహరి = శ్రీమన్నారాయణుని; చేతన్ = చేత; నిస్పృష్టములు = పరచబడునవి; అగు = అయిన; కరుణా = దయతో కూడిన; ఆలోకములన్ = చూపులను; తలపగన్ = ధ్యానించుట; తగున్ = చేయవలయును; బుద్ధిన్ = మనుస్సునందు.

భావము:

1) ఆదిభౌతికము, 2) ఆధ్యాత్మికము, 3) ఆదిదైవికము అనేడి కారణములు కలిగిన మూడు బాధలు (తాపములు) తాపత్రయం అనబడతాయి, భయంకరాతి భయంకరములు అయిన ఆ తాపత్రయాలను ఉపశమింప చేయగలిగిన శ్రీమన్నారాయణుని దివ్య కటాక్షవీక్షణాలను మనస్సునందు స్మరించుకోవాలి.

3-939-క.

ఘనరుచిగల మందస్మిత

మున కనుగుణ మగు ప్రసాదమును జిత్తమునన్

మునుకొని ధ్యానముసేయం

జను యోగిజనాళి కెప్పుడు సౌజన్యనిధి!

టీకా:

ఘన = దట్టమైన; రుచి = కాంతి; కల = కలిగిన; మంద = మెల్లని; స్మితమున్ = చిరునవ్వున; కున్ = కు; అనుగుణము = కూడి ఉండునట్టిది; అగు = అయిన; ప్రసాదమును = అనుగ్రహమును; చిత్తమునన్ = మనస్సులో; మునుకొని = పూని; ధ్యానము = ధ్యానము; చేయంజను = చేయవలెను; యోగి = యోగులైన; జన = జనముల; ఆవళి = సమూహమున; కున్ = కు; ఎప్పుడన్ = ఎల్లప్పుడును; సౌజన్యనిధి = తల్లి (సౌజన్యనిధి - సౌజన్యము (మంచితనము) నకు నిధి వంటిది).

భావము:

సౌజన్యానికి నిధి వంటి ఓ తల్లీ! భక్తియోగాన్ని అవలంబించినవారు కమనీయకాంతులు ప్రసరించే విష్ణువుయొక్క ముసిముసి నవ్వులలోని ప్రసన్నతను మలినం లేని మనస్సులో మాటిమాటికి మననం చేసుకోవాలి.

3-940-తే.

పూని నతశిరులైనట్టి భూజనముల

శోకబాష్పాంబుజలధి సంశోషకంబు

నత్యుదారతమము హరిహాస మెప్పుడు

దలఁపఁగావలె నాత్మలోఁ ద్రవిలి వినుము.

టీకా:

పూని = పూని; నత = వంచిన; శిరులు = శిరస్సులు కలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; భూజనముల = మానవుల (భూజనములు - భూలోకమన ఉండు జనులు, మానవులు); శోక = దుఃఖపు; బాష్పంబు = కన్నీటి; జలధిన్ = సముద్రమును; సంశోషకము = పూర్తిగా ఇంకించునదియును; అతి = మిక్కిలి; ఉదారతమము = ఔదార్యకలదియును అగు (ఉదారము - ఉదారతరము -

ఉదారతమము; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; హసమున్ = చిరునవ్వును; తలపగాన్ = స్మరించుచు;
వలెన్ = ఉండవలెను; ఆత్మన్ = మనస్సు; లోన్ = లోపల; తవిలి = లగ్నము చేసుకొని; వినుము =
వినుము.

భావము:

తలలు వంచి నమస్కరించే దాసుల శోకబాష్ప సముద్రాలను ఎండించి కోరికలు పండించే
హరియొక్క సుందర మందహాసాన్ని ఎడతెగకుండా భావించాలి.

3-941-సీ.

మునులకు మకరకేతనునకు మోహనం-

బైన స్వకీయ మాయావిలాస

మున రచితం బైన బ్రూమండలంబును-

ముని మనఃకుహర సమ్మోదమానుఁ

డగు నీశ్వరుని మందహాసంబు నవపల్ల-

వాధర కాంతిచే నరుణ మైన

ముల్లమొగ్గల కాంతి నుల్లసం బాడెడు;-

దంతపంక్తిని మదిఁ దలఁపవలయు

3-941.1-తే.

వెలయ నీరీతి నన్నియు వేలువేళ

సంచితధ్యాన నిర్మల స్థానములుగ

మనములోఁ గను" మని చెప్పి మఱియుఁ బలికె

దేవహఠాతికిఁ గపిలుండు దేటపడఁగ.

టీకా:

మునుల్ = మునుల; కున్ = కు; మకరకేతనున్ = మన్మథుని {మకరకేతనుడు - మకరము (మొసలి)}

కేతనము గుర్తుకల జండా కలవాడు, మన్మథుడు; కున్ = కును; మోహనంబున్ = మోహము

పుట్టించునది; ఐన = అయిన; స్వక్రీయ = స్వంత; మాయా = మాయ యొక్క; విలాసమున = విలాసముతో; రచితంబు = కల్పింపబడినది; ఐన = అయిన; భూ = కనుబొమల; మండలంబునున్ = ప్రదేశమున; ముని = మునుల; మనన్ = మనస్సులను; కుహర = గుహలకు; సమ్మోదమానుడు = సంతోషమును కలిగించువాడు; అగు = అయిన; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; మందహాసనంబునన్ = చిరునవ్వునందలి; నవ = లేత; పల్లవ = చిగురు వంటి; అధర = పెదవి యొక్క; కాంతిన్ = కాంతి; చేన్ = చేత; అరుణమైన = ఎఱ్ఱబడిన; మొల్ల = మల్లె; మొగ్గల = మొగ్గల యొక్క; కాంతిన్ = కాంతితో; ఉల్లసంబాడెడు = ఉల్లసిల్లు; దంత = పళ్ళ; పంక్తిన్ = వరుసను; మదిన్ = మనస్సున; తలంపన్ = స్మరింప; వలయు = వలెను; వెలయన్ = ప్రసన్నతతో; ఈరీతిన్ = ఈ విధముగా; అన్నియున్ = అన్నిటిని; వేలువేలు = వేరువేరుగ; సంచిత = కూడిన; ధ్యాన = ధ్యానించుటకు; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; స్థానములుగ = సంగతులుగ; మనము = మనస్సు; లోన్ = లోపల; కనుము = చూడుము; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = మరల; పలికెన్ = పలికెను; దేవహాతి = దేవహాతి; కిన్ = కి; కపిలుండు = కపిలుడు; తేటపడగన్ = తేటతెల్లమగునట్లు.

భావము:

మహామునులకే కాకుండా మన్మథునకు సైతం మరులు రేకెత్తించే మాధవుని మాయావిభ్రమ విరచితమైన భూమండలాన్ని, మునీంద్రుల మనస్సులకు ఆనందాన్ని అందించే మందహాసాన్ని, క్రొంగ్రొత్త చిగురు తొగరు పెదవులను, ఆ పెదవుల కాంతికి జాజవారిన మొల్ల మొగ్గల చెలువాన్ని పరిహసించే పలువరసను తలపోయాలి. ఈ విధంగా అన్ని అవయవాలను వేరువేరుగా మనస్సులో నిలిపి ధ్యానం చేసుకోవాలి" అని దేవహాతికి కపిలుడు తేటతెల్లంగా తెలిపి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : సాంఖ్యయోగంబు

3-942-నీ.

"ఈ ప్రకారమున సర్వేశ్వరు నందును-

బ్రతిలభ భావసంప్రన్ను డగుచు

జిరతర సద్భక్తిచే బ్రవృద్ధం బైన-

యతి మోదమునఁ బులకితశరీరుఁ

డగుచు మహోత్కంఠ నానందభాష్పముల్-

జడిగొనఁ బరితోషజలధిఁ గ్రుంకి

భగవత్స్వరూప మై భవగుణగ్రాహక-

మగుచు మత్సంబంధ మనుకరించి

3-942.1-తే.

సుమహితధ్యానమునఁ బరంజ్యోతి యందు

మనముఁ జాల నియోజించి మహిమఁ దనరు

మోక్షపద మాత్మలోన నప్రేక్షసేయు

ననఘవర్తనుఁ డైన మహాత్ముఁ డెపుడు.

టీకా:

ఈ = ఈ; ప్రకారమునన్ = విధముగ; సర్వేశ్వరున్ = విష్ణుమూర్తి; అందున్ = అందు; ప్రతి = చక్కగ;
లబ్ధ = కలిగిన; భావ = భావములతో; సంపన్నుండు = సంపద కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
చిరతర = మిక్కిలిబహుకాలపు; సత్ = మంచి; భక్తి = భక్తి; చేన్ = చేత; ప్ర = మిక్కిలి; వృద్ధంబు = వృద్ధి
చెందినది; ఐన = అయిన; ఆతి = మిక్కిలి; మోదమునన్ = సంతోషముతో; పులకిత = పులకిస్తున్న;
శరీరుడు = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మహా = గొప్ప; ఉత్కంఠ = ఆసక్తి; ఆనంద =
ఆనంద ములతో కూడిన; భాష్పముల్ = కన్నీరు; జడిగొనన్ = వర్షించగా; పరితోష = సంతోషము
అనెడి; జలధిన్ = సముద్రములో; క్రుంకి = మునిగి; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; స్వరూపము =
స్వరూపము; ఐ = అయ్యి; భవ = సంసారము యొక్క; గుణ = గుణములను; గ్రాహకము =
గ్రహించివేయునది, మొసలి; అగుచున్ = అవుతూ; మత్ = నాతో; సంబంధమున్ = సంబంధమును,
కూడుటను; అనుకరించి = అనుసరించి;
సు = మంచి; మహిత = మహిమాన్వితమైన; ధ్యానమునన్ = ధ్యానమును; పరంజ్యోతి = విష్ణుమూర్తి
(పరంజ్యోతి - అన్నిటికిని అతీతమైన ప్రకాశము, విష్ణువు); అందున్ = అందు; మనమున్ =
మనస్సును; చాలన్ = మిక్కిలిగా; నియోగించి = అప్పచెప్పి, పనిపి; మహిమన్ = గొప్పదనముతో;

తనరున్ = అతిశయించు; మోక్షపదమున్ = మోక్షప్రాప్తిని; ఆత్మన్ = మనస్సు; లోనన్ = లో;
 అపేక్షసేయున్ = కోరును; అనఘు = పుణ్యమైన; వర్తనుడు = ప్రవర్తన కలవాడు; ఐన = అయిన;
 మహాత్ముడు = గొప్పవాడు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును.

భావము:

ఈవిధంగా నిష్కళంకజీవనుడైన మహాత్ముడు సర్వేశ్వరునిపై నిలిపిన భావసంపద కలవాడై
 సమధిక సద్భక్తితో మిక్కిలి మోదంతో పులకించిన శరీరం కలవాడై ఎంతో కుతూహలంతో
 సంతోషబాష్పాలు పొంగిపొరలగా ఆనందం అనే సముద్రంలో మునిగి విషయ బంధాల నుండి
 విముక్తి కలిగించే నా స్వరూప సంబంధాన్ని చేకూర్చుకొని ఉత్తమ ధ్యానంతో అన్నింటిని మించిన
 వెలుగునందు మనస్సును నిల్పగలుగుతాడు. హృదయ పూర్వకంగా మోక్షాన్ని అపేక్షిస్తాడు.

3-943-వ.

అది గావున; ముక్తి నపేక్షించు మహాత్ముం డగు వాని చిత్తంబు విముక్తం బైన
 భగవద్వ్యతిరిక్తాశ్రయంబు గలిగి విషయాంతర శూన్యంబై విరక్తిం బొందుటంజేసి పురుషుండు
 శరీరభావంబుల ననన్యభావం బగు నిర్వాణపదంబు సూక్ష్మం బగు తేజంబు దన కంటి
 నధింకబగు తేజంబు తోడి సమానాకారంబు నగు చందంబున నిచ్చగించు; వెండియు.

టీకా:

అదిగావునన్ = అందుచేత; ముక్తిన్ = ముక్తిని; అపేక్షించు = కోరు; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; అగు
 = అయిన; వాని = వాని; చిత్తంబున్ = మనస్సు; విముక్తంబున్ = విడిచిపెట్టేసినవి; ఐన = అయిన;
 భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; వ్యతిరిక్త = వ్యతిరేకమును; ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయమును; కలిగి =
 కలిగి; విషయ = లక్ష్యములు; అంతర = ఇతరమైనవి; శూన్యంబున్ = లేనివి; ఐ = అయ్యి; విరక్తిన్ =
 వైరాగ్యమును; పొందుటన్ = పొందుట; చేసి = వలన; పురుషుండు = పురుషుడు; శరీర =
 దేహమందలి; భావంబులన్ = ఆలోచనలలో; అనన్య = ఇతరము లేని; భావంబున్ = భావము; అగు
 = కలుగును; నిర్వాణపదంబున్ = ముక్తిపదము; సూక్ష్మంబు = చిన్నది; అగు = అయిన; తేజంబున్ =
 వెలుగు; తన = తన; కంటిన్ = కంటిను; అధింకంబున్ = పెద్దది; అగు = అయిన; తేజంబున్ = వెలుగు;

తోడి = తోటి; సమానాకారంబున్ = సమానమైన ఆకారముగన్; అగు = అగు; చందంబునన్ = విధముగనే; ఇచ్చగించు = ఇష్టపడును; వెండియున్ = మరియును.

భావము:

అందువల్ల మోక్షాన్ని అపేక్షించే మహానుభావుని మనస్సు సంసార బంధాలనుండి విముక్తమవుతుంది. దానిలో భగవంతునికంటే వ్యతిరిక్తమైన భాగానికి తావు లేదు. భగవంతునికంటే అన్యం కన్పించదు. ఇటువంటి వైరాగ్యం వల్ల పురుషునకు అనన్యస్థితి ప్రాప్తిస్తుంది. చిన్న వెలుగు తనకంటే పెద్దదైన వెలుగుతో కలిసినప్పుడు తన అస్తిత్వాన్ని కోల్పోతుంది. అదే విధంగా జీవుడు తన శరీరం, మనస్సు మొదలైన వానియందు వేరే భావన లేక సర్వం భగవన్మయంగా సంభావిస్తాడు. ఆ అనన్యభావమే మోక్షం.

3-944-సీ.

పురుషుడు చరమమై భువి నన్య విషయ ని-

వృత్తమై తగ నివర్తించు చిత్త

వృత్తాదులను గల్గి వెలయంగ నాత్మీయ-

మగు మహిమ సునిష్ఠుడై లభించు

సుఖదుఃఖముల మనస్సునఁ దలపక యహం-

కారధర్మంబులు గాఁ దలంచి

యనయంబు సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వము గల్గు-

నతఁడు జీవన్ముక్తుఁ డుండు ధీరు

3-944.1-తే.

లతఁడు నే చందమున నుండు ననిన వినుము

తన శరీరంబు నిలుచుటయును జరించు

టయును గూర్చుండుటయు నికేమియు నెఱుంగ

కర్థి వర్తించు విను తల్లి! యతఁడు మఱియు.

టీకా:

పురుషుడు = పురుషుడు; చరమమై = చిట్టచివరిదైనది; ఐ = అయ్యి; భువిన్ = లోకములో; అన్య = ఇతర; విషయ = విషయముల నుండి; నివృత్తము = మరల్చబడినది, విముఖమైనది; ఐ = అయ్యి; తగ = అవశ్యము; నివర్తించు = ప్రవర్తించు; చిత్తవృత్తి = చిత్తవృత్తి; ఆదులను = మొదలగువానిని; కలిగి = ఉండి; వెలయంగ = ప్రకాశించునట్లు; ఆత్మీయము = తనది; అగు = అయినట్టి; మహిమన్ = గొప్పదనముతో; సు = మంచి; నిష్ఠుడు = నిష్ఠకలవాడు; ఐ = అయ్యి; లభించు = కలిగెడి; సుఖ = సుఖమును; దుఃఖములన్ = దుఃఖములను; మనస్సునన్ = మనస్సులో; తలపక = లక్ష్యపెట్టక; అహంకార = అహంకారము యొక్క; ధర్మంబులు = ధర్మములు; కాన్ = అగునట్లు; తలంచి = తీసుకొని; అనయంబున్ = నిత్యము; సాక్షాత్కృత = సాక్షాత్కరించిన; ఆత్మతత్త్వము = ఆత్మతత్త్వము; కల్గున్ = కలుగునో; అతడున్ = అతనిని; జీవన్ముక్తుడు = జీవన్ముక్తుడు; అంద్రు = అనెదరు; ధీరులు = జ్ఞానులు; అతడున్ = అతడు; ఏ = ఏ; చందంబునన్ = విధముగా; ఉండున్ = ఉండును; అనినన్ = అనగా;

వినుము = వినుము; తన = తన యొక్క; శరీరంబు = దేహము; నిలుచుటయును = నిలుచుండుట; చరించుటయునున్ = తిరుగుట; కూర్చుంటయున్ = కూర్చొనుట; ఇకేమియున్ = ఇంకేమీకూడ; ఎఱుంగక = తెలియక; అర్థిన్ = కోరి; వర్తించున్ = నడచును; విను = వినుము; తల్లి = తల్లి; అతడున్ = అతడు; మఱియు = ఇంకను.

భావము:

ఏ పురుషుడు తన జీవితానికి అంతిమ గమ్యాన్ని భావిస్తూ అన్య విషయాలనుండి నివృత్తమైన చిత్తంతో ఆత్మజ్ఞానమందు నిశ్చలమైన నిష్ఠ కలవాడై సుఖ దుఃఖాలను లక్ష్యపెట్టక అవి అహంకార ధర్మాలని గుర్తించి వర్తిస్తాడో ఆ పురుషునికి ఆత్మతత్త్వం సాక్షాత్కరిస్తుంది. అటువంటి వానినే జీవన్ముక్తుడని ప్రాజ్ఞులంటారు. అటువంటివాడు తన శరీరం నిలుచుండటం, కూర్చుండటం, తిరగడం మొదలైనవి ఏవీ తెలియకుండా ఉంటాడు. తల్లీ! ఇంకా విను.

మదిరాపానంబునం జేసి మత్తుం డగు వాడు దనకు బరిధానంబగు నంబరంబు మఱచి
వర్తించు చందంబునఁ, దన శరీరంబు దైవాధీనం బని నశ్వరం బని తలంచి యాత్మతత్త్వనిష్ఠుండై
యుపేక్షించు; అదియునుం గాక సమాధియోగంబునం జేసి సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వంబు గలవాడయి
స్వాప్నికశరీరంబు చందంబున యావత్కర్మఫలానుభవ పర్యంతంబు పుత్ర దార సమేతం బగు
ప్రపంచంబు ననుభవించి; యటమీదఁ బుత్ర దారాది సంబంధంబువలనం బాసి వర్తించు.

టీకా:

మదిరా = మద్యమును; పానంబున్ = తాగుట; చేసి = చేసి; మత్తుండు = మత్తెక్కినవాడు; అగు =
అయిన; వాడు = వాడు; తన = తన; కున్ = కు; పరిధానంబు = ధరింపబడినది; అగు = అయినట్టి;
అంబరంబున్ = బట్టను; మఱచి = మరిచిపోయి; వర్తించు = తిరుగు; చందంబునన్ = విధముగ;
తన = తన యొక్క; శరీరంబున్ = దేహము; దైవ = దేవునికి; ఆధీనంబున్ = ఆధీనములో ఉన్నది;
అని = అనియు; అశ్వరంబున్ = నశించునది; అని = అనియు; తలంచి = అనుకొని; ఆత్మతత్త్వ =
ఆత్మతత్త్వము నందు; నిష్ఠుండు = నిష్ఠ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉపేక్షించున్ = అలక్ష్యము చేయును;
అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; సమాధియోగంబునన్ = సమాధియోగము; చేసి = వలన;
సాక్షాత్కృత = సాక్షాత్కరించిన; ఆత్మతత్త్వంబు = ఆత్మతత్త్వము; కల = కలిగిన; వాడు = వాడు; అయి =
అయ్యి; స్వాప్నిక = స్వప్నమునకు చెందిన; శరీరంబు = దేహము; చందంబునన్ = వలె; యావత్ =
సమస్తమైన; కర్మ = కర్మములు; ఫల = ఫలములను; అనుభవించు = అనుభవించుట; పర్యంతము =
పూర్తగు వరకు; పుత్ర = సంతానము; దార = భార్యలతో; సమేతంబు = కూడినట్టిది; అగు = అయిన;
ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమును; అనుభవించి = అనుభవించేసి; అటమీద = ఆపైన; పుత్ర =
సంతానము; దార = భార్యలతో; ఆది = మొదలగు; సంబంధంబున్ = సంబంధములను; పాసి =
విడిచి; వర్తించు = నడచును.

భావము:

మద్యపానం చేసి మైకంలో ఉన్న మనుష్యుడు పైబట్టను మరచిపోయి ప్రవర్తించిన విధంగా
జీవన్ముక్తుడైనవాడు తన శరీరం దైవాధీనమనీ, అది ఎప్పుడో నశించిపోయేదనీ భావించి
ఆత్మతత్త్వాన్ని అవగతం చేసుకొని ఉపేక్షాభావంతో ఉంటాడు. అంతేకాకుండా ఏకాగ్రభావంతో ఆత్మ
సాక్షాత్కారం పొందినవాడై కర్మఫలం అనుభవింప వలసినంత వరకు భార్యాపుత్రులతో కూడిన

ఈ సంసారాన్ని స్వప్నంలో లాగా అనుభవిస్తాడు. తర్వాత కలనుండి మేల్కొన్నవానిలాగా ఈ సంసార బంధాలన్నీ వదలిపెట్టి వర్తిస్తాడు.

3-946-సీ.

సుత దార మిత్రానుజులకంటె మర్త్యుండు-

భిన్నుడై వర్తించుచున్నరీతి

విస్ఫులింగోల్కుక విపులధూమములచే-

హవ్యవాహనుండు వేఱయినరీతి

వలనొప్ప దేహంబువలన నీ జీవాత్మ-

పరికింప భిన్నరూపమున నుండు

ద్రవిలి భూతేంద్రియాంతఃకరణంబుల-

భ్రాసిల్లుచున్న యీ ప్రకృతిరూప

3-946.1-తే.

బ్రహ్మమున కాత్మ దాఁ బృథగ్భావ మగుచు

ద్రష్టయయి బ్రహ్మ సంజ్ఞచేఁ దనరుచుండు

నఖిలభూరి ప్రపంచంబు లందుఁ దన్ను

ద్రవిలి తనయందు నఖిల భూతములఁ గనుచు.

టీకా:

సుత = పుత్రులు; దార = భార్య; మిత్ర = స్నేహితులు; అనుజులు = సోదరులు; కంటెన్ = కంటెను;
మర్త్యుండు = మానవుడు {మర్త్యుడు - మృత్యువు కలవాడు, మానవుడు}; భిన్నుడు = వేరైనవాడు; ఐ
= అయ్యి; వర్తించుచున్న = ఉంటున్న; రీతిన్ = విధముగ; విస్ఫులింగ = అగ్నికణములు; ఉల్కుక =
కొరివి, కాలుతున్న కట్టమంట; విపుల = విస్తృతమైన; ధూమముల్ = పొగల; చేన్ = నుండి;
హవ్యవాహనుండు = అగ్నిదేవుడు; వేఱయిన = వేరుగ ఉండు; రీతిన్ = విధముగ; వలనొప్పన్ =
పోలి ఉండెడి; దేహంబు = శరీరము; వలనన్ = నుండి; ఈ = ఈ; జీవాత్మ = జీవుడు; పరికింపన్ =
తరచిచూసిన; భిన్న = వేరైన; రూపమున్ = స్వరూపమున; ఉండున్ = ఉండును; తవిలి =

వ్యక్తముగుచున్; భూత = పంచభూతములు; ఇంద్రియ = దశేంద్రియములు; అంతఃకరణంబులన్ = అంతఃకరణచతుష్టయములతో; భాసిల్లుతున్న = ప్రకాశిస్తున్న; ఈ = ఈ; ప్రకృతి = ప్రాకృతిక; రూప = రూపము కల;

బ్రహ్మమున = పరమాత్మ; కున్ = కు; ఆత్మ = ఆత్మ; తాన్ = తాను; పృథక్ = వేరైన; భావము = భాగము; అగుచున్ = అవుతూ; ద్రష్ట = చూచువాడు, దర్శించువాడు; అయి = అయ్యి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ; సంజ్ఞ = అను పేరు; చేన్ = తోటి; తనరుచున్ = అతిశయించి; ఉండున్ = ఉండును; అఖిల = సమస్తమైన; భూరి = అత్యధికమైన విధములగు; ప్రపంచంబుల్ = ప్రపంచముల; అందున్ = అందులోను; తన్నున్ = తనను; తవిలి = వ్యక్తముగుచున్; తన = తన; అందున్ = లో; అఖిల = సమస్తమైన; భూతములన్ = భూతములను; కనుచున్ = చూచుచున్.

భావము:

పుత్ర మిత్ర కళత్రాదులకంటె మానవుడు వేరైనట్లు, మిణుగురుల కంటే, కొరవుల కంటే, పొగ కంటే అగ్ని వేరైనట్లు దేహం కంటే జీవాత్మ వేరై ఉంటుంది. పంచభూతాలు, ఇంద్రియాలు, అంతఃకరణము, వీటితో భాసించే ఈ ప్రకృతి రూప పరమాత్మ కంటే ఆత్మ వేరుగా ఉంటుంది. ఆ ఆత్మ బ్రహ్మ సంజ్ఞతో ద్రష్టయై ఒప్పుతూ అఖిల భూతాలలో తననూ, తనలో అఖిల భూతాలను కనుగొంటుంది.

3-947-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = మరియును.

భావము:

ఇంకా...

3-948-నీ.

వరుస ననన్యభావంబునఁ జేసి భూ-

తావళి యందుఁ దదాత్మకత్వ

మునఁజూచు నాత్మీయ ఘనతరోపాదాన-

ముల యందుఁ దవిలి యిమ్ముల వెలుంగు

నిట్టి దివ్యజ్యోతి యేకమయ్యును బహు-

భావంబులను దోచు ప్రకృతిగతుఁడు

నగుచున్న యాత్మయుఁ బొగడొందు దేవ తి-

ర్యజ్ఞనుష్ఠాపరాది వివిధ

3-948.1-తే.

యోనులను భిన్నభావంబు నొందుటయును

జాలఁ గల్గు నిజగుణ వైషమ్యమునను

భిన్నుడై వెల్గుఁ గావున బేర్చి యదియు

దేహసంబంధి యగుచు వర్తించుచుండు.

టీకా:

వరుసన్ = క్రమముగ; అనన్య = అనితరము; భావంబునన్ = అని భావించుట; చేసి = వలన; భూత = భూతములు; ఆవళిన్ = సమస్తము; అందున్ = లోను; తత = వానిని; ఆత్మకత్వమున = తానేయనుభావమున; చూచున్ = దర్శించును; ఆత్మీయ = తన యొక్క; ఘనతర = అత్యధికమైన {ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; ఉపాధానముల్ = దేహములు; అందున్ = అందు; తవిలి = వ్యక్తమగుచున్; ఇమ్ముల = మనోజ్ఞముగ; వెలుంగున్ = వెలిగెడి; ఇద్ధజ్యోతి = దివ్యజ్యోతి; ఏకము = ఒకటి; అయ్యున్ = అయినను; బహు = ఆనేక; భావంబులన్ = విధములుగ; తోచు = కనిపించును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; గతుడు = లోనున్నవాడు; అగుచున్న = అవుతున్న; ఆత్మయున్ = తనను; పొగడొందు = ప్రసిద్ధమగును; దేవ = దేవతలు; తిర్యక్ = జంతువులు; మనుష్య = మనుష్యులు; స్థావర = వృక్షములు; ఆది = మొదలగు; వివిధ = రకరకముల; యోనులన్ = గర్భములలో; భిన్న = వేరవేరు; భావంబును = విధములు; ఒందుటయున్ = కలుగుటలు; చాలన్ = చాలా రకాలు; కల్గున్ = కలుగును; నిజ = తన; గుణ = గుణములలో;

వైషమ్యమునను = బేధములతో; భిన్నుడు = వేరువేరుగ యైనవాడు; ఐ = అయ్యి; వెల్లున్ = ప్రకాశించును; కావునన్ = అందుచేత; అదియున్ = అదికూడ; దేహ = ఆయా దేహములకు; సంబంధి = సంబంధించినవి; అగుచున్ = అవుతూ; వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; ఉండున్ = ఉండును.

భావము:

సర్వ భూతాలలోను అనన్య భావంతో, సర్వత్ర ఆత్మగా వెలుగుతూ ఉంటుంది. ఆ దివ్యజ్యోతి ఒక్కటే అయినా పెక్కింటివలె కనిపిస్తుంది. ప్రకృతిగతమైన ఆ ఆత్మ దేవతలు, మనుష్యులు, జంతువులు, స్థావరాలు మొదలైన వేరువేరు యోనులలో వేరువేరు భావాన్ని పొందుతూ భిన్న గుణాలతో భిన్నంగా వెలుగుతూ ఉంటుంది. నిజానికి దేహాలు మాత్రమే వేరు కాని వెలుగు ఒక్కటే.

3-949-క.

భావింప సదసదాత్మక

మైవెలయును దుర్విభావ్య మగుచు స్వక్రీయం

బైవర్తించుచుఁ బ్రకృతిని

భావమునఁ దిరస్కరించు భవ్యస్ఫూర్తిన్.

టీకా:

భావింపన్ = పరిశీలించిన; సదసదాత్మకము = సత్యాసత్యమను ద్వైధీభావముతో కూడినది; ఐ = అయ్యి; వెలయును = విలసిల్లును; దుర్విభావ్యము = భావించుటకు కష్టమైనది; అగుచున్ = అవుతూ; స్వక్రీయంబు = స్వతంత్రము; ఐ = అయ్యి; వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; ప్రకృతిని = ప్రకృతిని; భావమునన్ = భావములోనే; తిరస్కరించున్ = తిరస్కరించును; భవ్య = యోగ్యమైన; స్ఫూర్తిన్ = స్ఫూర్తితో.

భావము:

ఆత్మ సదసదాత్మకమై, భావాతీతమై, ఆత్మీయ భావంతో వర్తిస్తూ తన ఉజ్జ్వల తేజస్సుతో ప్రకృతిని తిరస్కరించి లోబరచుకుంటుంది.

3-950-వ.

ఈ యాత్మ నిజస్వరూపంబునం జేసి వర్తించు"నని కపిలుం డెఱింగించిన విని దేవహతాతి వెండియు నిట్లనియె "మహాత్మా! మహదాది భూతంబులకుం బ్రకృతి పురుషులకుం గల్గిన పరస్పర లక్షణంబులను దత్స్వరూపంబులను నెఱింగించితి; వింక నీ ప్రకారంబున సాంఖ్యంబు నందు నిరూపింపఁబడు నట్టి ప్రకారంబును, భక్తియోగ మహాత్మ్యంబును, బురుషుండు భక్తియోగంబునం జేసి సర్వలోక విరక్తుం డగునట్టి యోగంబును, బ్రాణిలోకంబునకు సంసారం బనేక విధం బయి యుండు; గావున బరాపరుండవై కాలస్వరూపి వైన నీ స్వరూపంబు యే నీవలని భయంబునం జేసి జనులు పుణ్యకార్యంబులు సేయుచుండుదురు; మిథ్యాభూతం బైన దేహంబు నందు నాత్మాభిమానంబుసేయుచు మూఢుండై కర్మంబు లందు నాసక్తుం బైన బుద్ధిం జేసి విభ్రాంతుం డగుచు సంసార స్వరూపం బగు మహాంధ కారంబు నందుఁ జిరకాల ప్రసుప్తుం డైన జనునిఁ బ్రబోధించుకొఱకు యోగభాస్కరుండవై యావిర్భవించిన పుణ్యాత్ముండవు నీవు; గావున, నాకు నిన్నియుం దెలియ సవిస్తరంబుగా నానతియ్యవలయు"ననిన దేవహతాతికి గపిలుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; ఆత్మ = ఆత్మ (సాధకుడు); నిజ = తన; స్వరూపంబునన్ = స్వరూపమైన ఆత్మగా; చేసి = తెలుసుకొని; వర్తించున్ = నడచుకొనును; అని = అని; కపిలుండు = కపిలుడు; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; విని = విని; దేవహతాతి = దేవహతాతి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మహాత్మా = మహాత్ముడా; మహదాది = మహదాది {మహదాది - మహత్తు మరియు పంచభూతములైన 1ఆకాశము 2తేజస్సు 3వాయువు 4జలము 5ప్రథ్వి అను కారణభూతములు}; భూతంబుల్ = భూతముల; కున్ = కు; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కును; కల్గిన = ఉన్నట్టి; పరస్పర = అన్యోన్యమైన; లక్షణంబులను = లక్షణములను; తత్ = వాని; స్వరూపంబునున్ = స్వరూపములను; ఎఱింగింతివి = తెలిపితివి; ఇంకన్ = ఇంక; ఈ = ఈ;

ప్రకారంబునన్ = విధముగనే; సాంఖ్యంబున్ = సాంఖ్యాయోగము; అందున్ = లో;
 నిరూపింపబడున్ = నిరూపింపబడే; అట్టి = అటువంటి; ప్రకారంబును = విషయమును; భక్తియోగ
 = భక్తియోగము యొక్క; మహాత్మ్యంబును = గొప్పదనమును; పురుషుండు = పురుషుడు;
 భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగము; చేసి = వలన; సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లౌకికముల నుండి;
 విరక్తుండు = వైరాగ్యము పొందినవాడు; అగునట్టి = అయ్యేటటువంటి; యోగంబునున్ =
 యోగమును; ప్రాణి = జీవ; లోకంబున్ = జాలమున; కున్ = కు; సంసారంబు = భవము; అనేక =
 అనేకమైన; విధంబున్ = విధములుగ; అయి = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; కావునన్ = కనుక; పర
 = పరుడవు (బయట ఉండువాడవు); అపరుండవున్ = అపరుడవు (లోన ఉండువాడవు); ఐ =
 అయ్యి; కాల = కాలమే; స్వరూపివిన్ = స్వరూపమైన వాడవు; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క;
 స్వరూపంబునున్ = స్వరూపమును; ఏ = ఎటువంటి; నీ = నీ; వలని = వలన; భయంబున్ =
 భయము; చేసి = చేత; జనులు = ప్రజలు; పుణ్య = పుణ్యవంతములైన; కార్యంబులున్ = పనులను;
 చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉండుదురు = ఉంటారు; మిథ్యా = అసత్య; భూతంబున్ = రూపము; ఐన =
 కలదైన; దేహంబున్ = శరీరము; అందున్ = ఎడల; ఆత్మా = తనదనుకొనెడి; అభిమానంబునన్ =
 ఆపేక్ష; చేయుచున్ = చెందుతూ; మూఢుండు = మూఢుడు; ఐ = అయ్యి; కర్మంబులు = కర్మముల;
 అందున్ = లో; ఆసక్తంబున్ = తగులుకొన్నది; ఐన = అయిన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; చేసి = వలన;
 విభ్రాంతుడు = మిక్కిలి భ్రాంతి కలవాడు (భ్రాంతి - లేనిది ఉన్నదనుకొనుట); అగుచున్ = అవుతూ;
 సంసార = సంసారము యొక్క; మహా = గొప్ప; అంధకారంబునన్ = చీకటి; అందున్ = లో; చిర =
 ఎక్కువ; కాల = సమయము; ప్రసుప్తుండు = అతినిద్రాలోలుడు; ఐన = అయిన; జనునిన్ = వానిని;
 ప్రబోధించు = మెలకువలోకి తెచ్చుట, లేపుట; కొఱకున్ = కోసమై; యోగ = యోగమును
 ప్రసరించుటలో; భాస్కరుండవు = సూర్యుడవు; ఐ = అయ్యి; ఆవిర్భవించిన = అవతరించిన;
 పుణ్యాత్ముండవు = పుణ్యాత్ముడవు; నీవున్ = నీవు; కావునన్ = అందుచేత; నాకున్ = నాకు;
 అన్నియున్ = అన్నీ; తెలియన్ = తెలియునట్లు; సవిస్తారంబుగా = మిక్కిలి వివరణాత్మకముగ; ఆనతి
 = సెలవు; ఇయ్యన్ = ఇవ్వ; వలయును = వలసినది; అనిన = అనగా; దేవహూతిన్ = దేవహూతి; కిన్
 = కి; కపిలుండు = కపిలుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ ఆత్మ నిజస్వరూపంతో విరాజిల్లుతుంటుంది" అని కపిలుడు తెలియజెప్పగా విని దేవహూతి మళ్ళీ ఇలా అన్నది. "అసత్యమైన దేహంపై ఆత్మాభిమానం పెంచుకొని మూర్ఖుడై, కర్మలపై ఆసక్తి కలిగిన బుద్ధితో భ్రమించి, సంసారమనే పెనుచీకటిలో చాలాకాలం నిద్రామత్తుడైన జనుని మేల్కొల్పడం కోసం యోగభాస్కరుడవై పుట్టిన పుణ్యాత్ముడవు నీవు. కాబట్టి ఓ మహాత్మా! మహదాది భూతాలకు, ప్రకృతి పురుషులకు ఉన్న వేరువేరు లక్షణాలను చెప్పావు. వాటి వాటి స్వరూపాలను వివరించావు. ఆ విధంగానే సాంఖ్యయోగాన్ని అనుసరించి భక్తియోగ మహత్త్వాన్ని వెల్లడించు. పురుషుడు భక్తియోగం ద్వారా సమస్త ప్రపంచంనుండి విరక్తుడయ్యే విధం వివరించు. ప్రాణిలోకానికి అనేక విధాలుగా ఉండే సంసారానికి పరాపరుడవై కాలస్వరూపుడవై ఉన్న నీ స్వరూపాన్ని ఎరిగించు. కాలస్వరూపుడవైన ఏ నీ భయంవల్ల మానవులు పుణ్యకర్మలు చేస్తారో వానిని సవిస్తరంగా తెలిసేలా చెప్పు" అని అడుగగా దేవహూతితో కపిలుడు ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : భక్తియోగంబు

3-951-క.

"నలినాయతాక్షి! విను జన

ముల ఫలసంకల్పభేదమునఁ జేసి మదిం

గల భక్తియోగమహిమం

బలవడఁగ ననేకవిధము లునఁదగు నవియున్.

టీకా:

నలినాయతాక్షి = తల్లీ (నలి నాయ తాక్షి - నలిన (పద్మముల వంటి) ఆయత (పెద్ద) అక్షి (కన్నులు ఉన్నామె), స్త్రీ); విను = వినుము; జనముల = జనుల యొక్క; ఫల = ప్రయోజనములు; సంకల్ప = సంకల్పములు యొక్క; భేదంబునన్ = తేడాలను; జేసి = పట్టి; మదిన్ = మనస్సున; కల = కలుగు; భక్తియోగ = భక్తియోగము యొక్క; మహిమంబున్ = సాధనలు; అలవడగన్ = అభ్యాసముల లో;

అనేక = అనేకమైన; విధములు = విధములు; అనన్ = అనుట; తగున్ = తగును; అవియున్ = వాటిని;

భావము:

"పద్మాలవంటి విశాలమైన కన్నులుగల తల్లీ! విను. ప్రజల సంకల్పాలను బట్టి ఆశయాలను బట్టి భక్తియోగం సిద్ధిస్తుంది. అదికూడ అనేకవిధాలుగా ఉంటుంది.

3-952-వ.

వివరించెదఁ దామస రాజస సాత్త్వికాది భేదంబులం ద్రివిధం బై యుండు; నందుఁ దామసభక్తి ప్రకారం బెట్టిదనిన.

టీకా:

వివరించెదన్ = వివరించి చెప్పెదను; తామస = తామస భక్తి; రాజస = రాజస భక్తి; సాత్త్విక = సాత్త్విక భక్తి; ఆది = మొదలగు; భేదంబులన్ = తేడాలతో; త్రి = మూడు (3); విధంబున్ = విధములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = వానిలో; తామస = తామస; భక్తి = భక్తి; ప్రకారంబున్ = విధము; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనిన = అంటే.

భావము:

వానిని వివరిస్తాను. భక్తి తామసం, రాజసం, సాత్త్వికం అని మూడు విధాలు. వానిలో తామసభక్తి ఎలాంటిదంటే...

3-953-తే.

సతతహింసాతిదంభ మాత్మర్యరోష

తమములను జేయుచును భేదద్రుక్కి యగుచుఁ

బరఁగ నా యందుఁ గావించు భక్తి దలఁప

దామసం బనఁదగు వాఁడు తామసుండు.

టీకా:

సతత = నిత్యము; హింస = హింస; అతి = మిక్కిలి; దంభ = గర్వము; మాత్సర్య = మాత్సర్యము; రోష = క్రోధము; తమములనున్ = అజ్ఞానములతో; చేయుచున్ = చేస్తూ; భేదదర్శి = భేదభావములను కలిగినది; అగుచున్ = అవుతూ; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; నా = నా; అందున్ = ఎడల చేయు; భక్తి = భక్తి; తలపన్ = పరిశీలించినచో; తామసంబున్ = తామస భక్తి; అనన్ = అనుటకు; తగున్ = తగినది; వాడు = అలా ఆచరించు వాడు; తామసుండు = తామసుడు.

భావము:

ఇతరులను హింసిస్తూ ఆడంబరం, అసూయ, రోషం, అజ్ఞానం, భేదబుద్ధి కలిగి నన్ను భజించేవాడు తామసుడు. అట్టి వానిది తామసభక్తి.

3-954-క.

ఘన విషయప్రావీణ్యము

లను సుమహేశ్వర్య యశములను బూజాద్య

ర్తున నను నర్థి భజించుట

చను రాజసయోగ మనఁగ సౌజన్యనిధి!

టీకా:

ఘన = అధికమైన; విషయ = ఇంద్రియార్థములందు; ప్రావీణ్యములను = నేర్పరి తనములు; సు = మంచి; మహా = గొప్ప; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యములు; యశములనున్ = కీర్తులతో; పూజింపన్ = పూజించుట; ఆది = మొదలగువానికి; అర్తునిన్ = తగినవానిగా; ననున్ = నన్ను; అర్థిన్ = కోరి; భజించుట = సేవించుట; చనున్ = చెల్లును; రాజసయోగము = రాజస భక్తి; అనగన్ = అనుటకు; సౌజన్యనిధి = తల్లి సౌజన్యనిధి - సుజనుల లక్షణములకు నిధి వంటిది, స్త్రీ}.

భావము:

సౌజన్యఖనీ! ఆడంబరంతో కూడిన పూజాద్రవ్యాలతో అష్టైశ్వర్యాలకోసం, పేరుప్రతిష్ఠలకోసం పూజనీయుడనైన నన్ను పూజించడం రాజసభక్తి అవుతుంది.

3-955-చ.

అనుపమ పాపకర్మపరిహారము కై భజనీయుఁ డైన శో
భనచరితుం డితం డనుచు భావమునం దలపోసి భక్తిచే
ననితర యోగ్యతన్ భగవద్రృణబుద్ధి నొనర్చి కర్మముల్
జనహితకారి యై నెగడ సాత్వికయోగమనంగఁ జొప్పడున్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; పాప = పాపపు; కర్మ = కర్మములను; పరిహారము = తొలగించుకొనుట; కై = కొరకు; భజనీయుడు = కొలువ తగినవాడు; ఐన = అయిన; శోభన = శుభకరమైన; చరితుండు = వర్తనము కలవాడు; ఇతండు = ఇతడు; అనుచున్ = అంటూ; భావమున్ = మనసున; తలపోసి = నమ్మి; భక్తిన్ = భక్తి; చేన్ = వలన; అనితర = సమస్తమైన; యోగ్యతన్ = తగిన వాటి నన్నిటిని; భగవత్ = భగవంతునికి; అర్పణ = సమర్పించు; బుద్ధిన్ = ఉద్దేశములతో; కర్మముల్ = కర్మములు; జన = జనములకు; హితకారి = మంచికొరువాడు; ఐ = అయ్యి; నెగడన్ = ప్రసిద్ధికెక్కినచో; సాత్వికయోగము = సాత్విక భక్తి; అనంగన్ = అనుటకు; చొప్పడున్ = చెల్లును.

భావము:

సాటిలేని పాపాలను పరిహారం చేసేది భగవద్భక్తి ఒక్కటే అనే విశ్వాసంతో, భజింపదగిన పవిత్ర చరిత్రుడు భగవంతుడే అని మనస్సులో భావిస్తూ, సమస్త కార్యాలను భగవదంకితంగా ఆచరిస్తూ, లోకులకు మేలు చేకూర్చే పనులు చేస్తూ ఉండటం సాత్వికభక్తి.

3-956-చ.

మనుసుత! మధుణశ్రవణమాత్ర లభించిన యట్టి భక్తిచే
ననఘుడ సర్వశోభనగుణాశ్రయుడన్ పరమేశ్వరుండ నై
తనరిన నన్ను జెందిన యుదాత్త మనోగతులవ్యయంబులై
వననిధిగామి యైన సురవాహినిబోలె ఫలించు నిమ్మలన్.

టీకా:

మనుసుత = తల్లీ {మనుసుత - (స్వాయంభువ) మనువు యొక్క సుత (పుత్రిక), దేవహూతి}; మత్ =
నాయొక్క; గుణ = గుణములను; శ్రవణ = వినుట; మాత్ర = మాత్రముచే; లభించిన = దొరకిన; అట్టి =
అటువంటి; భక్తి = భక్తి; చేన్ = చేత; అనఘుడన్ = పుణ్యుడను; సర్వ = సమస్తమైన; శోభన =
శుభకరమైన; గుణ = గుణములకు; ఆశ్రయుండను = ఆశ్రయము అయినవానిని; పరమేశ్వరుండన్
= భగవంతుడిని (పరమేశ్వరుడు - పరమ (సమస్తమునకు అతీతమైన) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు),
విష్ణువు); ఐ = అయ్యి; తనరిన = అతిశయించిన; నన్నున్ = నన్ను; చెందిన = ఆశ్రయించినట్టి;
ఉదాత్తమ = మిక్కిలి ఉత్తమమైన; మనస్ = మనస్సు యొక్క; గతులున్ = పోకడలు;
అవ్యయంబులున్ = తరగనివి; ఐ = అయ్యి; వననిధిన్ = సముద్రము వైపునకు; గామిన్ =
పోవుచున్నది; ఐన = అయిన; సురవాహిని = గంగానదిని; పోలెన్ = వలె; ఫలించున్ = సఫలము
లగును; ఇమ్మలన్ = చక్కగా.

భావము:

మనుపుత్రికవైన ఓ తల్లీ! నా గుణాలను ఆలకించిన మాత్రాన ప్రాప్తమైన భక్తితో ఉదాత్తచిత్తులైన
కొందరు పాపరహితుడనూ, అనంత కళ్యాణగుణ సహితుడనూ, పరమేశ్వరుడనూ అయిన నన్ను
ఆశ్రయిస్తారు. అటువంటి ఉత్తముల మనోభావాలు సముద్రాన్ని సంగమించిన గంగానది
మాదిరిగా చక్కగా సఫల మౌతాయి.

3-957-క.

హేయగుణరహితుడనగల

నాయందుల భక్తిలక్షణము దెలిపితి నన్

బాయక నిర్దేశకముగఁ

జేయు మదీయవ్రతైక చిరతరభక్తిన్.

టీకా:

హేయ = విడువదగిన; గుణ = గుణములు; రహితుండను = లేనివాడను; అనన్ = అనుటకు; కల = తగిన; నా = నా; అందుల = ఎడల చేయు; భక్తి = భక్తి యొక్క; లక్షణమున్ = లక్షణములను; తెలిపితిన్ = తెలియజేసితిని; నన్ = నన్ను; పాయక = విడువక; నిర్దేశకముగన్ = కారణరహితముగ; చేయున్ = చేసేడి; మదీయ = నాయందలి; వ్రత = నిష్ఠయే; ఏక = ముఖ్యమైన; చిరతర = చాలాఎక్కువ కాల ముండెడి {చిరము- చిరతరము - చిరతమము}; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

నిందనీయాలైన గుణాలు లేనివాడనైన నాయందు నిలుపవలసిన భక్తి లక్షణాలను తెలిపాను. నన్ను వదలకుండా, హేతువులు వెదకకుండా చేసే వ్రతమే అచంచలమైన భక్తి అని భావించు.

3-958-వ.

నిష్కాము లయిన మదీయ భక్తులకు నట్టి భక్తియోగంబు సాలోక్య సార్థి సామీప్య సారూప్య సాయుజ్యంబులకు సాధనంబు; గావున, మహాత్ము లగు వారు నిజమనోరథఫలదాయకంబు లయిన మదీయ సేవావిరహితం బులయిన యితర కర్మంబు లాచరింప నొల్లరు; దీని నాత్యంతిక భక్తియోగం బని చెప్పుదురు; సత్త్వ రజస్తమోగుణ విహీనుం డయిన జనుండు మత్సమానాకారంబుఁ బొందు"నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

నిష్కాములు = కోరికలు లేనట్టివారు; అయిన = అయినట్టి; మదీయ = నా యొక్క; భక్తుల్ = భక్తుల; కున్ = కు; అట్టి = అటువంటి; భక్తియోగంబున్ = భక్తియోగము; సాలోక్య = సమానమైన లోకమున ఉండుట; సార్థి = సమానమైన ఇష్టులు, అష్టైశ్వర్యములు కలిగి ఉండుట {అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లభిమ 5ప్రాప్తి 6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము 8నశిత్వము}; సామీప్య =

సమీపమున ఉండుట; సారూప్య = సమానమైన స్వరూపమున ఉండుట; సాయుజ్యంబుల్ = ఐక్యమై పోయి ఉండుటల; కున్ = కు; సాధనంబులున్ = సాధించు టకుపయోగించునవి; కావునన్ = అగుటచేత; మహాత్ములు = మహాత్ములు; అగువారు = అయినవారు; నిజ = తమ; మనోరథ = కోరికలు; ఫలదాయకంబులు = సాఫల్యమును ఇచ్చునట్టివి; అయిన = అయినట్టి; మదీయ = నాయొక్క; సేవా = సేవలు; విరహితంబులు = లేనట్టివి; అయిన = అయినట్టి; ఇతర = ఇతరమైన; కర్మంబులన్ = కర్మములను; ఆచరింపన్ = చేయుటకు; ఒల్లరు = ఒప్పుకొనరు; దీనిన్ = దీనిని; ఆత్యంతిక = ఆత్యంతిక; భక్తియోగంబున్ = భక్తియోగము; అని = అని; చెప్పుదురు = చెప్పుదురు; సత్త్వరజస్తమోగుణ = త్రిగుణములు; విహీనుండు = లేనివాడు; అయిన = అయినట్టి; జనుండు = మనిషి; మత్ = నాతో; సమాన = సమానమైన; ఆకారంబున్ = ఆకారమును; పొందున్ = పొందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

కోరికలు లేకుండా నన్ను భజించే నా భక్తులకు పైన చెప్పిన భక్తియోగం సాలోక్యం, సామీప్యం, సారూప్యం, సాయుజ్యం అనే ముక్తులకు సాధనమౌతుంది. అందువల్ల మహాత్ములైనవారు తమ కోర్కెలు తీర్చే అయినా నా ఆరాధనకు దూరమైన ఏ సాధనలనూ చేయరు. దీనినే ఆత్యంతిక భక్తియోగం అని అంటారు. సత్త్వరజస్తమోగుణాలకు అతీతమైన ప్రవర్తనగల మానవుడు నాతో సమానమైన రూపాన్ని పొందుతాడు" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-959-సీ.

"నిత్యనైమిత్తిక నిజధర్మమున గురు-

శ్రద్ధాగరిష్ఠతః జతుర పాంచ

రాత్రోక్త హరిసమాధాన క్రియలను-

నిష్కామనంబున నెఱి మదీయ

విగ్రహదర్శన వినుతి పూజా వంద-

నధ్యానసంశ్రవణములఁ గర్మ

సంగి గాకుండుట సజ్జనప్రకరాభి-

మానంబు నొందుట హీను లందు

3-959.1-తే.

జాల ననుకంపసేయుట సముల యందు

మైత్రి నెఱపుట యమనియమక్రియాది

యైన యోగంబుచేత నాధ్యాత్మికాధి

భౌతికాదులఁ దెలియుట పలుకుటయును.

టీకా:

నిత్యనైమిత్తిక = నిత్యనైమిత్తికములైన {నిత్యనైమిత్తికములు - నిత్యమును చేయునవి మరియు
నిమిత్తము (అవసరము) అనుసరించి చేయవలసినవి అగు పూజాదికములు}; నిజధర్మమునన్ =
స్వధర్మము లందు; గురు = మిక్కిలి; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; గరిష్ఠతన్ = ఎక్కువుండుటతో కూడిన; చతుర =
చాతుర్యముకల; పాంచరాత్ర = పాంచరాత్రాగమము న; ఉక్త = చెప్పబడిన; హరి = విష్ణుదేవుని;
సమారాధన = పూజ; క్రియలను = కార్యక్రమములను; నిష్కామంబునన్ = కోరికలులేకుండగ; నెఱిన్
= నిండైన; మదీయ = నా యొక్క; విగ్రహ = విగ్రహమును; దర్శన = దర్శించుట; వినుతి =
స్తుతించుట; పూజ = పూజించుట; వందన = నమస్కరించుట; ధ్యాన = ధ్యానించుట;
సంశ్రవణములన్ = చక్కగ వినుట (నా కథలను); కర్మ = కర్మములందు; సంగి = సంగము కలవాడు;
గాకుండుట = గాకుండగ ఉండుట; సత్ = మంచి; జన = జనముల; ప్రకర = సమూహము యొక్క;
అభిమానంబున్ = అభిమానమును; పొందుటన్ = పొందుటయును; హీనులు = తక్కువ వారి;
అందున్ = ఎడల; చాలన్ = అధికముగ; అనుకంప = కృప; చేయుట = చేయుటయును;
సములు = సమానమైన వారి; అందున్ = ఎడల; మైత్రి = స్నేహము; నెఱపుట = చూపుట; యమ =
యమము; నియమ = నియమము; క్రియ = యోగక్రియలు; ఆది = మొదలగునవి; ఐన = అయినట్టి;
యోగంబున్ = యోగము; చేతన్ = వలన; ఆధ్యాత్మిక = ఆధ్యాత్మికములు; అధిభౌతిక =
అధిభౌతికములు; ఆదులన్ = మొదలైనవి; తెలియుట = తెలిసికొనుట; పలుకుటయును =
చెప్పుటయును.

భావము:

“స్నాన సంధ్యాది నిత్యకర్మలందు, జగత్కళ్యాణార్థం చేసే యజ్ఞయాగాది నైమిత్తిక కర్మలందు అత్యంత శ్రద్ధాసక్తులు కలిగి ఉండడం, గురువులను పెద్దలను గౌరవించడం, పాంచరాత్రాగమంలో చెప్పబడిన ప్రకారం శ్రీహరిని నిష్కామ బుద్ధితో ఆరాధించడం, ఉత్సాహంతో నా రూపాన్ని దర్శించడం, కీర్తించడం, పూజించడం, నమస్కరించడం, స్మరించడం, నా చరిత్రలు వినడం, కర్మలలో చిక్కుకోకుండా ఉండడం, గొప్పవారిపైన ఆదర గౌరవాలు, తనకన్న తక్కువ వారిపైన దయాదాక్షిణ్యాలు, తనతో సమానులపైన స్నేహానురాగాలు కలిగి ఉండడం, యమ నియమాలను పాటించడం మొదలైన సుగుణాలను అలవరచుకోవాలి. యోగాభ్యాసం చేయాలి. ఆధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతికాలను తాను తెలుసుకొని ఇతరులకు తెలియజేస్తూ ఉండడం... (చేయాలి).

3-960-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

3-961-క.

హరి గుణ మంగళ కీర్తన

పరుడై తగ నార్జవమున భగవత్పరులం

గర మనురక్తి భజించుట

నిరహంకారమున నుంట నిశ్చలుఁ డగుటన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుదేవుని; గుణ = గుణములను; మంగళ = శుభకరమైన; కీర్తన = స్తోత్రములందు; పరుడు = నిమగ్నమైన వాడు; ఐ = అయ్యి; తగన్ = అవశ్యమున్; ఆర్జవమునన్ = సూటియైన ప్రవర్తనలతో(ఋజుమార్గమున); భగవత్ = భగవంతుని; పరులన్ = భక్తులను; కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ఇష్టముతో; భజించుట = కొలచుట; నిరహంకారమునన్ = అహంకారము లేకుండగ; ఉంటన్ = ఉండుట; నిశ్చలుండు = నిశ్చలముగ ఉండువాడుగ; అగుటన్ = అగుట.

భావము:

విష్ణువు యొక్క కళ్యాణ గుణాలను కీర్తించేవాడై, చిత్తశుద్ధితో అనురక్తితో భగవద్భక్తులను సేవించడం, అహంకారం లేకుండా నిశ్చల హృదయంతో జీవించడం... (చేయాలి).

3-962-క.

ఇవి మొదలుగాఁగ గలుగు భ

గ్రవదుద్దేశస్వధర్మకలితుం డైవీ

నివలనఁ బరిశుద్ధగతిం

ద్రవిలిన మది గలుగు పుణ్యతముఁ డెయ్యెడలన్.

టీకా:

ఇవి = వీటితో; మొదలగు = మొదలైనవి; కాగ = అయి; కలుగు = ఉండెడి; భగవత్ = భగవంతుని; ఉద్దేశ = అర్పించిన; ధర్మ = ధర్మములుతో; కలితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వీని = వీటి; వలనన్ = వలన; పరిశుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; గతిన్ = విధముగ; తవిలిన = లగ్నమైన; మది = మనస్సు; కలుగు = కలిగి ఉండును; పుణ్యతముడు = అత్యంతపుణ్యవంతుడు {పుణ్యుడు - పుణ్యతరుడు - పుణ్యతముడు}.

భావము:

ఈ మొదలైన సుగుణాలతో భగవంతుని ఉద్దేశించి చెప్పిన ఇటువంటి ధర్మాలతో కూడి
పవిత్రమైన మార్గంలో ఆసక్తమైన మనస్సు కలవాడైన పుణ్యాత్ముడు ఎల్లప్పుడు...

3-963-తే.

గురుతరానేక కళ్యాణగుణవిశిష్టుఁ

డనఁగ నొప్పిన ననుఁ బొందు నండగొనక

పవనవశమునఁ బువ్వుల పరిమళంబు

ఘ్రాణమున నావరించిన కరణి మెఱసి.

టీకా:

గురుతర = మిక్కిలి గొప్పవి యైన; అనేక = అనేకమైన; కళ్యాణ = శుభకరమైన; గుణ = గుణములు
కల; విశిష్టుడు = ప్రత్యేకతలు కలవాడు, శ్రేష్టుడు; అనగన్ = అనుటకు; ఒప్పి = తగి ఉండి; ననున్ =
నన్ను; పొందున్ = చెందును; అండగొనక = ఆలస్యము చేయకుండగా; పవన = గాలి; వశమునన్ =
వలన; పువ్వుల = పువ్వుల యొక్క; పరిమళంబున్ = సువాసన; ఘ్రాణమునన్ = ముక్కుకు;
ఆవరించిన = తగులు; కరణి = విధముగ; మెఱసి = ప్రకాశించి.

భావము:

(ఆ పుణ్యాత్ముడు) అనంత కళ్యాణగుణ సంపన్నుడైన నన్ను పొందుతాడు. గాలి ద్వారా పువ్వుల
సుగంధం ఘ్రాణేంద్రియాన్ని ఆశ్రయించిన విధంగా ఇతరమైన ఎటువంటి అండదండలు
లేకుండానే అనాయాసంగా నన్ను చేరుకుంటాడు.

3-964-చ.

అనిశము సర్వభూతహృదయాంబుజవర్తి యనం దనర్చు నీ

శునను నవజ్ఞసేసి మనుజుఁ డొగి మత్ప్రతిమార్చనా విడం

బనమున మూడుడై యుచితభక్తిని నన్ను భజింపడేని న

మృనుజుడు భస్మకుండమున మానక వేల్చిన యట్టివాఁ డగున్.

టీకా:

అనిశమున్ = నిత్యమును; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవుల; హృదయ = హృదయములను;
అంబుజ = పద్మములందు; వర్తి = తిరిగెడువాడు; అనన్ = అనగా; తనర్చు = అతిశయించు; ఈశున్
= భగవంతుని; ననున్ = నన్ను; అవజ్ఞ = అవమానము; చేసి = చేసి; మనుజుండు = మానవుడు;
ఒగిన్ = ఆడంబరముగ; మత్ = నా; ప్రతిమ = బొమ్మలను; అర్చనా = పూజించెడి; విడంబనమున =
మోసము అనుకరించి; మూడుడు = మూర్ఛుడు; ఐ = అయ్య; ఉచిత = తగిన; భక్తిన్ = భక్తితో;
నన్నున్ = నన్ను; భజింపడు = కొలువని వాడు; ఏని = అయినట్లైతే; ఆ = ఆ; మనుజుండు =
మానవుడు; భస్మ = బూడిద; కుండమునన్ = గుంటలో; మానక = విడువక; వేల్చిన = హోమము
చేసిన; అట్టి = అటువంటి; వాడు = వాడు; అగున్ = అగును.

భావము:

ఎల్లప్పుడు అఖిల జీవుల హృదయ కమలాలలో అంతర్యామినై ఉండే నన్ను అలక్ష్యం చేసి కేవలం
నా విగ్రహాలను మాత్రమే ఆడంబరంగా పూజిస్తూ లోకాన్ని మోసగించేవాడు మూర్ఛుడు.
అచంచలమైన భక్తితో నన్ను ఆరాధింపని వాని పూజలు బూడిదలో పోసిన హోమద్రవ్యాలవలె
నిరర్థకాలు.

3-965-నీ.

అబ్బాక్షి! నిఖిలభూతాంతరాత్ముడ నైన-

నా యందు భూతగణంబు నందు

నతిభేదదృష్టి మా యావులై సతతంబు-

బ్రాయక వైరానుబంధ నిరతు

లగువారి మనములఁ దగులదు శాంతి యె-

న్నట్టికైన నేను నా కుటిలజనుల

మానక యెప్పుడు సామాన్యాధికద్రవ్య-

సమితిచే మత్పదార్థన మొనర్చ

3-965.1-తే.

నర్థి నాచిత్తమున ముదం బుదకుందు"

ననుచు నెఱిగించి మఱియు నిట్లనియెఁ గరుణఁ

గలిత సద్గుణ జటిలుఁ డక్తపిలుఁ డెలమిఁ

దల్లితోడ గుణవతీమతల్లితోడ.

టీకా:

అబ్జాక్షి = తల్లి (అబ్జాక్షి - అంబుజము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ); నిఖిల = సమస్తమైన;
భూత = జీవుల; అంతరాత్ముడను = లోపల ఆత్మగ ఉండువాడను; ఐన = అయినట్టి; నా = నా;
అందున్ = అందును; భూత = జీవ; గణంబున్ = జాలము; అందున్ = అందును; అతి = మిక్కిలి; భేద
= భేదము కల; దృష్టిన్ = చూపు కలిగి; మాయావులు = మాయకలవారు; ఐ = అయ్యి; సతతంబున్
= నిత్యమును; పాయక = విడువక; వైర = శత్రుత్వమును; అనుబంధ = అనుసరించుట యందు;
నిరతులు = మిక్కిలి ఆసక్తి కలవారు; అగు = అయిన; వారిన్ = వారి యొక్క; మనములన్ =
మనస్సులను; తగులదు = చెందదు; శాంతి = శాంతి; ఎన్నటికిని = ఎప్పటికి; ఐనన్ = అయినను;
నేనున్ = నేనుకూడ; ఆ = ఆ; కుటిల = వంకర; జనులన్ = వారిని; మానక = విడువక; ఎప్పుడున్ =
ఎప్పుడును; సామాన్య = సామాన్యము కంటెను; అధిక = గొప్పవైన; ద్రవ్య = వస్తు; సమితి =
సముదాయము; చేన్ = చేత; మత్ = నా యొక్క; పద = పాదములను; అర్చనమున్ = పూజలు;
ఒనర్పన్ = చేసినను; అర్థిన్ = కోరి;
నా = నా యొక్క; చిత్తమునన్ = మనస్సులో; ముదంబున్ = సంతోషమును; అందక =
చెందకుండగ; ఉందున్ = ఉండును; అనుచున్ = అంటూ; ఎఱిగించి = తెలిపి; మఱియున్ =
ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; కరుణ = దయతో; కలిత = కూడిన; సత్ =
మంచి; గుణ = గుణములు కల; జటిలుడు = మిక్కిలి నేర్పు కలవాడు, జటలుగల సన్యాసి; తల్లి =
తల్లి; తోడన్ = తోటి; గుణవతీమతల్లి = సుగుణురాళ్ళలో ఉత్తమురాలు; తోడన్ = తోడన్.

భావము:

కమలాలవంటి కన్నులు గల తల్లీ! నేను సమస్త జీవులలో అంతర్యామినై ఉన్నాను. అటువంటి నాయందు, మిగిలిన జీవరాసుల యందు భేదదృష్టి కలిగి మాయావులై విరోధభావంతో మెలిగేవారికి మనశ్శాంతి దొరకదు. అటువంటి కుటిలాత్ములు ఎంతో ద్రవ్యం వెచ్చించి అట్టహాసంగా, ఆడంబరంగా నాకు పాదపూజలు చేసినా నేను తృప్తిపడను. సంతోషించను" అని చెప్పి సతీమతల్లియైన తల్లితో ఉత్తమగుణధుర్యుడైన కపిలుడు ఇలా అన్నాడు.

3-966-సీ.

"తరళాక్షి! విను మచేతన దేహములకంటెఁ-

జేతన దేహముల్ శ్రేష్ఠ మందుఁ

బ్రాణవంతంబులై స్ఫుర్మనజ్ఞానంబు-

గలుగు చైతన్యవృక్షములకంటె

ఘనరసజ్ఞానసంక్రలితచేతను లుత్త-

ములు రసజ్ఞానంబు గలుగు వాని

కంటె గంధజ్ఞానక్రలితబృందంబులు-

గడు శ్రేష్ఠములు వానికంటె శబ్ద

3-966.1-తే.

వేదు లగుదురు శ్రేష్ఠమై వెలయు శబ్ద

విదులకంటెను సద్రూపవేదు లైన

వాయసాదులు శ్రేష్ఠముల్ వానికంటె

వరుస బహుపాదు లుత్తముల్ వానికంటె

టీకా:

తరళాక్షి = తల్లి {తరళాక్షి - చలించునట్టి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; వినుము = వినుము; మచేతన = చేతనము లేని, ప్రాణము లేని; దేహముల్ = దేహములు; కంటెన్ = కంటెను; చేతన = చేతనము

కలిగిన, ప్రాణములు కల; దేహముల్ = దేహములు; శ్రేష్ఠము = ఉత్తమము; అందున్ = వానిలో;
 ప్రాణవంతంబులు = ప్రాణములు కలిగినవి; ఐ = అయ్యి; స్పర్శన = స్పర్శను తెలియు; జ్ఞానంబున్ =
 జ్ఞానము; కలుగు = కలిగి ఉండు; చైతన్య = ప్రాణములు కలిగిన; వృక్షముల్ = చెట్ల; కంటన్ =
 కంటను; ఘన = గొప్పదైన; రస = రుచి తెలియు; జ్ఞాన = జ్ఞానముతో; సంకలిత = కూడిన; చేతనులు
 = ప్రాణులు; ఉత్తములు = ఉత్తమములు; రస = రుచి తెలియు; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానము; కలుగు =
 ఉన్న; వాని = వాని; కంటన్ = కంటను; గంధ = వాసన తెలియు; జ్ఞాన = జ్ఞానముతో; కలిత =
 కూడిన; బృందంబులున్ = సమూహములు; కడు = మిక్కిలి; శ్రేష్ఠములు = ఉత్తమములు; వాని =
 వాటి; కంటన్ = కంటను; శబ్ద = ధ్వని; వేదులు = తెలిసినవారు; అగుదురు = అవుతారు;
 శ్రేష్ఠము = ఉత్తమము; ఐ = అయ్యి; వెలయు = ప్రసిద్ధులైన; శబ్ద = ధ్వని; విదులు = తెలిసినవారి;
 కంటను = కంటను; సత్ = మంచి; రూప = రూపమును; వేదులు = తెలిసినవారు; ఐనన్ =
 అయినట్టి; వాయస = కాకులు; ఆదులు = మొదలైనవి; శ్రేష్ఠముల్ = ఉత్తమములు; వాని = వాని;
 కంటన్ = కంటను; వరుసన్ = క్రమముగ; బహుపాదులు = అనేకమైన పాదములు కలవి; ఉత్తముల్
 = ఉత్తమములు; వాని = వాని; కంటన్ = కంటను.

భావము:

"తల్లీ! విను. చైతన్యం లేని రాళ్ళురప్పలకంటే చైతన్యంగల చెట్లుచేమలు శ్రేష్ఠమైనవి. స్పర్శజ్ఞానంగల
 చెట్లకంటే రసజ్ఞానం (రుచిచూచే శక్తి) గల క్రిమికీటకాలు శ్రేష్ఠమైనవి. వీనికంటే గంధజ్ఞానం
 (వాసన చూసే శక్తి) కలవి మరీ శ్రేష్ఠం. వీనికంటే శబ్దజ్ఞానం (వినగల శక్తి) కలవి గొప్పవి. ఇలాంటి
 శబ్దజ్ఞానం కలవాని కంటే కూడా రూపజ్ఞానం (చూడగల శక్తి) కల కాకులు మొదలైనవి ఎంతో
 శ్రేష్ఠమైనవి. వానికంటే కూడా అనేక పాదాలు కల జెట్టులు మొదలైనవి శ్రేష్ఠం. వానికంటే...

3-967-క.

తలపఁ జతుష్పదు లధికులు

బలకొని మఱి వానికంటెఁ బాదద్వయముం

గల మనుజు లలఘుతము లి

ముల వారల యందు వర్ణములు నాల్గరయన్

టీకా:

తలపన్ = తరచిచూసిన; చతుష్పాదులు = నాలుక్కాళ్ళ జంతువులు; అధికులు = ఉత్తమములు;
బలకొని = సామర్థ్యములు కలిగి; మఱి = మరి; వాని = వాని; కంటెన్ = కంటెను; పాద = పాదముల;
ద్వయము = జంట; కల = కలిగిన; మనుజులు = మానవులు; అలఘుతములు = అత్యుత్తములు
{అలఘులు - అలఘుతరులు - అలఘుతములు}; ఇమ్ములన్ = ప్రసిద్ధముగా; వారలు = వారి;
అందున్ = అందు; వర్ణములున్ = వర్ణములు; నాల్గు = నాలుగు (4); అరయన్ = తెలసి చూసినచో.

భావము:

(బహుపాదుల కంటె) చతుష్పాత్తులు (నాలుగు పాదాలు కల ఆవులు మొదలైనవి) గొప్ప. వీనికంటె
రెండుపాదాలు గల మానవులు గొప్ప. వీరిలో నాలుగు తెగలున్నాయి.

3-968-వ.

అందు.

టీకా:

అందున్ = అందులోను.

భావము:

ఆ తెగలలో...

3-969-నీ.

తలప బ్రాహ్మణు లుత్తములు వారికంటెను-

వేదవేత్తలు, వేదవిదులకంటె

విలసితవేదార్థవిదులు, వారలకంటె-

సమధిక శాస్త్రసంశయము మాన్పు

మీమాంసకులు, మఱి మీమాంసకులకంటె-

నిజధర్మవిజ్ఞాననిపుణు లరయ

వారికంటెను సంగవర్జితచిత్తులు-

దగ వారికంటె సద్ధర్మపరులు

3-969.1-తే.

ధార్మికులకంటె నుత్తమోత్తములు వినుము

మత్సమర్పిత సకలధర్మస్వభావ

మహిమములు గల్గి యితర ధర్మములు విడిచి

సమత వర్తించు నపుణ్యతముఁడు ఘనుఁడు.

టీకా:

తలపన్ = తరచిచూసిన; బ్రాహ్మణులు = బ్రాహ్మణులు; ఉత్తములు = ఉత్తములు; వారి = వారి;
కంటెనున్ = కంటెను; వేదవేత్తలు = వేదము తెలిసిన వారు; వేదవిదుల = వేదములు తెలిసిన
వారి; కంటెన్ = కంటెను; విలసిత = విలసిల్లు; వేదార్థవిదులు = వేదముల అర్థము తెలిసినవారు;
వారల = వారి; కంటెన్ = కంటెను; సమధిక = మిక్కిలి ఎక్కువగా; శాస్త్ర = శాస్త్రములందలి;
సంశయమున్ = సందేహములను; మాన్వు = పోగొట్టు; మీమాంసకులు = మీమాంసకులు; మఱి =
మరి; మీమాంసకులు = మీమాంసకులు; కంటెన్ = కంటెను; నిజధర్మ = స్వంతధర్మమునందు;
విజ్ఞాన = మంచి జ్ఞానము కలిగిన; నిపుణులు = నైపుణ్యముకలిగినవారు; అరయన్ =
తరచిచూసిన; వారి = వారి; కంటెను = కంటెను; సంగ = తగులములు; వర్జిత = వదలిన; చిత్తులు =
మనస్సులు కలవారు; తగన్ = అవశ్యము; వారి = వారి; కంటెన్ = కంటెను; సద్ధర్మపరులు = మంచి
ధార్మికులు;
ధార్మికుల = ధార్మికుల; కంటెన్ = కంటెను; ఉత్తమోత్తములు = అత్యుత్తములు; వినుము = వినుము;
మత్ = నాకు; సమర్పిత = సమర్పింపబడిన; సకల = సమస్తమైన; ధర్మ = ధర్మములు; స్వభావ =
స్వభావములు; మహిమములున్ = మహిమలును; కల్గి = కలిగి; ఇతర = ఇతరమైన; ధర్మములు =
ధర్మములు; విడిచి = వదలిన; సమతన్ = సమత్వమున; వర్తించు = నడవడిక కలవాడగు; ఆ = ఆ;
పుణ్యతముడు = అత్యంతపుణ్యవంతుడు {పుణ్యుడు - పుణ్యతరుడు - పుణ్యతముడు}; ఘనుడు =
గొప్పవాడు.

భావము:

(ఆ నాల్గు తెగలలో) బ్రాహ్మణులు ఉత్తములు. వీరికంటే వేదవేత్తలు శ్రేష్ఠులు. వీరికంటే వేదార్థం తెలిసినవాళ్ళు గొప్పవారు. వీరికంటే శాస్త్ర సంబంధమైన సందేహాలను చక్కగా తీర్చగల మీమాంసకులు అధికులు. వీరికంటే స్వధర్మపరాయణులు ఉత్తములు. వీరికంటే దేనిపైనా ఆసక్తిలేని నిస్సంగులు గొప్పవారు. వీరికంటే సద్ధర్మం ఆచరించేవారు అధికులు. అటువంటి ధర్మికులకంటే సర్వధర్మాలనూ, సర్వసంపదలనూ, సర్వబాధ్యతలనూ నాకే అర్పించి, అనన్యభావంతో సర్వత్ర సమవర్తనుడై జీవితం గడిపే పుణ్యాత్ముడు ఎంతో గొప్పవాడు.

3-970-వ.

అట్టివాని.

టీకా:

అట్టివానిన్ = అటువంటివానిని.

భావము:

అటువంటివానిని...

3-971-క.

కని సకలభూతగణములు

మనమున నానందజలధి మగ్నము లగుచున్

ఘన బహుమాన పురస్కర

మనయముఁ బాటిల్ల వినుతు లర్థిం జేయున్.

టీకా:

కని = చూసి; సకల = సమస్తమైన; భూత = జీవ; గణములున్ = రాసులును; మనమునన్ = మనసులో; ఆనంద = ఆనందము అనెడి; జలధిన్ = సముద్రమున; మగ్నములు = మునిగినవి;

అగుచున్ = అవుతూ; ఘన = గొప్ప; బహుమాన = సమ్మానములు; పురస్కరమున్ =
పురోగమనములు; అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు; పాటిల్లన్ = కలుగునట్లు; వినుతులు = స్తోత్రములు;
అర్థిన్ = కోరి; చేయున్ = చేయును.

భావము:

(అటువంటి పుణ్యాత్ముని) సమస్త ప్రాణికోటి ఎంతో గౌరవభావంతో చూచి, ఎప్పుడూ అభినందిస్తూ
సంతోష సముద్రంలో మునిగి తేలుతుంటారు.

3-972-వ.

అంత; నీశ్వరుండు జీవస్వరూపానుప్రవిష్టుండై యుండు నట్టి భగవంతుం జూచి
భక్తియోగంబుననేని యోగంబుననేనిఁ బురుషుండు పరమాత్మఁ బొందు
ప్రకృతిపురుషాత్మకంబును దద్వ్యతిరిక్తంబును నైన దైవంబు నై కర్మవిచేష్టితం బగుచు నుండు;
నదియ భగవద్రూపంబు; యిట్టి భగవద్రూపంబు భేదాస్పదం బగుచు నద్భుత ప్రభావంబు గల
కాలం బనియుఁ జెప్పంబడు; నట్టి కాలంబు మహాదాదితత్త్వంబులకును మహత్తత్త్వాభిమాను లగు
జీవులకును భయాహం బగుటంజేసి సకల భూతములకు నాశ్రయం బగుచు నంతర్గతంబై
భూతంబులచేత భూతంబుల గ్రసించుచు యజ్ఞఫలప్రదాత గావున వశీకృతభూతుండై
ప్రభుత్వంబు భజియించి విష్ణుండు ప్రకాశించుచుండు; నతనికి మిత్రుండును శత్రుండును
బంధుండును లేడు; యిట్టి విష్ణుండు సకలజనంబుల యందావేశించి యప్రమత్తుఁడై ప్రమత్తు
లయిన జనంబులకు సంహారకుండై యుండు; నతని వలని భయంబునంజేసి వాయువు వీచు
సూర్యుం డుదయించు, నింద్రుండు వర్షించు, నక్షత్ర గణంబు వెలుంగుఁ, జంద్రుండు ప్రకాశించు,
దత్తత్యాలంబుల వృక్ష లతాదులోషధుల తోడంగూడి పుష్ప ఫలభరితము లగు, సరిత్తులు
ప్రవహించు, సముద్రంబులు మేరలు దప్పక యుండు; నగ్ని ప్రజ్వలించు, భూమి గిరులతోఁ గూడ
బరువునఁ గ్రుంగ వెఱచు, ఆకాశంబు సకల జనంబులకు నవకాశం బిచ్చు, మహత్తత్త్వంబు
జగత్తునకు నంకుర స్వరూపంబు గావున సప్తావరణావృతం బగు లోకం బను స్వదేహంబు
విస్తరింపఁ జేయు; గుణాభిమాను లగు బ్రహ్మాదులు సర్వేశ్వరునిచేత జగత్సర్గంబు నందు
నియోగింపఁబడి ప్రతిదినంబు నయ్యయి సర్గంబుసేయ నప్రమత్తులై యుండుదురు; పిత్రాదులు

పుత్రోత్పత్తిఁ జేయుదురు; కాలుండు మృత్యుసహాయుండై మారకుండై యుండు"నని చెప్పి
కపిలుండు వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; జీవ = జీవుల యొక్కయు; స్వరూప = స్వరూపము
లందు; అనుప్రవిష్టుడు = చక్కగా ప్రవేశించిన వాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అట్టి =
అటువంటి; భగవంతునిన్ = భగవంతుడిని; చూచి = చూసి; భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగము
మార్గముతో; ఏనిన్ = కాని; యోగంబునన్ = యోగమార్గముతో; ఏనిన్ = కాని; పరమాత్మన్ =
పరమాత్మను; పొందున్ = పొందును; ప్రకృతి = పకృతి; పురుష = పురుషుని; ఆత్మకంబును =
కూడినవాడును; తత్ = దానికి; వ్యతిరిక్తంబునున్ = వ్యతిరేకమైనదియును; ఐన = అయిన;
దైవంబునున్ = దైవమును; ఐ = అయ్యి; కర్మ = కర్మముల యందు; విచేష్టితంబున్ = ప్రవర్తించువి
ప్రవర్తింపనివి; అగుచున్ = అగుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అదియ = అదే; భగవత్ = భగవంతుని;
రూపంబున్ = స్వరూపము; ఇట్టి = ఇటువంటి; భగవత్ = భగవంతుని; రూపంబున్ = రూపము; భేద
= భేదములకు; ఆస్పదంబున్ = నివాసము; అగుచున్ = అవుతూ; అద్భుత = అద్భుతమైన;
ప్రభావము = ప్రభావము; కల = కలిగిన; కాలంబున్ = కాలము; అనియున్ = అనికూడ;
చెప్పంబడున్ = చెప్పబడును; అట్టి = అటువంటి; కాలంబున్ = కాలము; మహత్ = మహత్తు; ఆది =
మొదలగు; తత్త్వంబుల్ = తత్త్వముల; కునున్ = కును; మహత్తత్త్వ = మహత్తత్త్వ నందు;
అభిమానులు = అభిమానము కలవి; అగు = అయిన; జీవుల్ = జీవుల; కునున్ = కును; భయా =
భయమును; ఆవహంబున్ = కలుగజేయునది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సకల =
సమస్తమైన; భూతముల్ = భూతములు; కున్ = కి; ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయము; అగుచున్ =
అవుతూ; అంతర్గతంబున్ = లోపల ఉండునది; ఐ = అయ్యి; భూతంబుల్ = జీవుల; చేతన్ = చేత;
భూతంబులన్ = జీవులను; గ్రసించుచున్ = మ్రింగుచు; యజ్ఞ = యజ్ఞము యొక్క; ఫల =
ఫలితములను; ప్రధాత = ఇచ్చువాడు; కావునన్ = కనుక; వశీకృత = వశముచేసుకొనబడ్డ;
భూతుండు = జీవులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రభుత్వంబున్ = ప్రభుత్వమును; భజియించి =
వశపరచుకొని; విష్ణుండు = విష్ణువు; ప్రకాశించుచున్ = ప్రకాశిస్తూ; ఉండున్ = ఉండును; అతనికి =
అతనికి; మిత్రుండును = మిత్రుడును; శత్రుండును = శత్రువును; బంధుండును = బంధువును; లేడు =
లేదు; అట్టి = అటువంటి; విష్ణుండు = విష్ణుమూర్తి; సకల = సమస్తమైన; జనంబుల = జనుల;

అందున్ = అందును; ఆవేశించి = ప్రవేశించినవాడై; అప్రమత్తుడు = ఏమరుపాటు లేనివాడు; ఐ =
 అయ్యి; ప్రమత్తులు = మిక్కిలి మాయామోహితులు; అయిన = అయినట్టి; జనంబులకున్ =
 జనులను; సంహారకుండు = సంహరించువాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అతని = అతని;
 వలని = అందలి; భయంబునన్ = భయము; చేసి = వలన; వాయువు = గాలి; వీచున్ = వీచును;
 సూర్యుండు = సూర్యుడు; దపించున్ = వేడిని పుట్టించును; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; వర్షించున్ =
 వర్షములను కురుపించును; నక్షత్ర = నక్షత్ర; గణంబున్ = సమూహములు; వెలుంగున్ = వెలుగును;
 చంద్రుండు = చంద్రుడు; ప్రకాశించుచున్ = ప్రకాశించును; తత్తత్ = ఆయా; కాలంబులన్ =
 కాలములలో; వృక్ష = చెట్లు; లత = తీగలు; అదులు = మొదలైనవి; ఓషధులన్ = మొక్కలు;
 తోడంగూడి = తోపాటు; పుష్ప = పూలు; ఫల = పండ్లు తో; భరితములు = నిండైనవి; అగున్ =
 అగును; సరిత్తులు = నదులు; ప్రవహించున్ = ప్రవహించును; సముద్రంబులున్ = సముద్రములు;
 మేరలు = గట్లు; తప్పక = దాటకుండగ; ఉండున్ = ఉండును; అగ్ని = అగ్ని; ప్రజ్వలించు = చక్కగా
 మండును; భూమి = భూమి; గిరుల = పర్వతముల; తోన్ = తో; కూడన్ = కూడ; బరువునన్ =
 బరువు వలన; క్రుంగన్ = కుంగిపోవుటకు; వెఱచున్ = భయపడును; ఆకాశంబున్ = ఆకాశము;
 సకల = సమస్తమైన; జనంబుల్ = వాని; కున్ = కిని; అవకాశంబున్ = ఖాళీ స్థలమును; ఇచ్చు =
 ఇచ్చును; మహత్తత్త్వంబున్ = మహత్తత్త్వము; జగత్తున్ = విశ్వమున; కున్ = కు; అంకుర = విత్తనము
 వంటి; స్వరూపంబున్ = రూపము కలది; కావునన్ = అందుచేత; సప్తావరణ = సప్తావరణలచే
 (సప్తావరణలు - 1మహత్తు 2అహంకారము 3పంచభూతములు ఐదు అనెడి ఈ ఏడు (7)
 ఆవరణలు); ఆవృతంబున్ = ఆవరింపబడినది; అగు = అయిన; లోకంబున్ = లోకము; అను =
 అనెడి; స్వదేహంబున్ = తన శరీరమును; విస్తరింపన్ = విస్తరించునట్లు; చేయున్ = చేయును; గుణ
 = త్రిగుణముల అందు (త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమోగుణములు); అభిమానులు = ఆపేక్ష కలవారు;
 అగు = అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; సర్వేశ్వరుని = భగవంతుని
 (సర్వేశ్వరుడు - సర్వులపైన ఈశ్వరుడు , విష్ణువు); చేతన్ = చేత; జగత్తున్ = విశ్వము; సర్గంబున్ =
 సృష్టి (నవవిధసర్గములు - 1మహత్సర్గము 2అహంకారసర్గము 3భూతసర్గము 4ఇంద్రియసర్గము
 5దేవసర్గము 6తమస్సర్గము 7వనస్పత్యాదిసర్గము 8 తిర్యక్సర్గము 9మనుష్యసర్గము ఇవికాక
 కుమారసర్గము ఒకటుంది అదికూడ వానిలోని భాగమే); అందున్ = అందు; నియోగింపబడి =
 ఆజ్ఞాపించబడి; ప్రతిదినంబున్ = నిత్యమును; అయ్యయి = ఆయా; సర్గంబున్ = సృష్టికార్యములు;
 చేయన్ = చేయుట యందు; అప్రమత్తులు = జాగరూకులు; ఐ = అయ్యి; ఉండుదురు = ఉంటారు;

పిత్ర = పితృదేవతలు; ఆదులు = మొదలగువారు; పుత్ర = సంతానమును; ఉత్పత్తి = పుట్టించుట;
 చేయుదురు = చేసెదరు; కాలుండు = కాలము అను దేవుడు, యముడు; మృత్యు = మృత్యుదేవత;
 సహాయుండు = సహాయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మారకుండు = చంపువాడు; ఐ = అయ్యి;
 ఉండున్ = ఉండును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; కపిలుండు = కపిలుడు; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు
 = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు దేవుడు జీవుని స్వరూపాన్ని ఏర్పరచుకొని అందులో ప్రవేశించి ఉంటాడు. అటువంటి జీవునిలో ఉన్న దేవుని యోగమార్గంతో కాని, భక్తిమార్గంతో కాని పురుషుడు పొందగలుగుతాడు. ఆ పరమాత్మ ప్రకృతి పురుషులతో కూడి కర్మలను చేస్తూ ఉంటాడు. ఆ పరమాత్మయే ప్రకృతినుండి వేరై కర్మలు చేయనివాడై కూడా ఉంటాడు. ఇదే భగవంతుని రూపం. ఇది జీవులందుగల పరస్పర భేదాలకు ఆధారమై అత్యంత శక్తిమంతమై ఉంటుంది. అదే కాలం అనబడుతుంది. అటువంటి కాలం మహదాది తత్త్వాలకు, మహత్తత్త్వాభిమానులకు భీతి గొల్పుతుంది. అందుకనే అది అన్ని జీవులకు ఆశ్రయమై, ఆ జీవులలో ఉంటూ ఒక ప్రాణిచేత మరొక ప్రాణిని గ్రసింపజేస్తుంది. భగవంతుడైన విష్ణువు యజ్ఞఫల ప్రదాతయై, ఆ జీవులను స్వాధీనంలో ఉంచుకొని, వాటిని పాలించే మహారాజుగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు. అతనికి ఇతడు మిత్రుడు, ఇతడు శత్రువు, ఇతడు బంధువు అంటూ ఎవరూ లేరు. అటువంటి విష్ణువు అందరిలోను ఆవేశించి అప్రమత్తుడై ఉంటాడు. ప్రమత్తులైన వారిని అణచివేస్తుంటాడు. ఆ పరమాత్ముని గురించిన భయం వల్లనే గాలి వీస్తుంది. సూర్యుడు ఎండ కాస్తాడు. ఇంద్రుడు వాన కురిపిస్తాడు. నక్షత్రాలు వెలుగుతాయి. చంద్రుడు వెన్నెలలు వెదజల్లుతాడు. ఆయా కాలాలలో చెట్లూ, తీగలూ మొదలైనవి ఓషధులతో కూడి పూలతో, పండ్లతో నిండి ఉంటాయి. నదులు ప్రవహిస్తాయి. సముద్రాలు హద్దు మీరకుండా ఉంటాయి. అగ్ని మండుతుంది. భూమి కొండల బరువుకు క్రుంగకుండా ఉంటుంది. ఆకాశం అందరికీ చోటిస్తుంది. మహత్తత్త్వమే ఈ లోకానికి మూలభూతమైనది. ఏడు ఆవరణలు గల ఈ లోకం అనే తన దేహాన్ని విస్తరింపజేస్తుంది. బ్రహ్మ మొదలైనవాళ్ళు సర్వేశ్వరుని ద్వారా ఈలోకసృష్టి నిమిత్తం నియమింపబడినవారై ప్రతిదినం ఆయా సృష్టికార్యక్రమాలలో జాగరూకులై ఉంటారు. తంద్రులు కుమారులకు జన్మనిస్తారు. కాలస్వరూపుడైన యముడు మృత్యుదేవత

సాయంతో జీవులను చంపుతూ ఉంటాడు. స్థావర జంగమాత్మకమైన ఈ ప్రపంచం అంతా భగవంతుని కట్టడిలో ఉంటుంది" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-973-క.

"నెఱి నిట్టి నిఖలలోకే

శ్వరుని పరాక్రమముఁ దెలియ సామర్థ్యంబె

వ్వరికినిఁగలుగదు మేఘము

గరువలి విక్రమముఁ దెలియఁగా లేని గతిన్.

టీకా:

నెఱిన్ = పూర్తిగ; ఇట్టి = ఇటువంటి; నిఖలలోకేశ్వరుని = సర్వేశ్వరుని; పరాక్రమమును = సామర్థ్యము (పరాక్రమము - పర (గొప్ప) క్రమము (విధానము)); తెలియన్ = తెలిసికొనగల; సామర్థ్యము = నేర్పు; ఎవ్వరికిని = ఎవరికీ; కలుగదు = ఉండదు; మేఘము = మేఘము; కరువలి = గాలి యొక్క; విక్రమమున్ = సామర్థ్యమును; తెలియగన్ = తెలిసికొన; లేని = లేని; గతిన్ = విధముగ.

భావము:

"గాలిలో ఎగిరే మేఘానికి గాలిశక్తిని తెలుసుకొనే శక్తి ఉండదు. అదేవిధంగా సకల లోకేశ్వరుడైన భగవంతుని శక్తిని గుర్తించే శక్తి ఎవ్వరికీ ఉండదు.

3-974-క.

మగువా! విను సుఖహేతుక

మగు నర్థము దొరకమికి మహాదుఃఖమునం

దగులుదు రిది యంతయు నా

భగవంతుని యాజ్ఞఁజేసి ప్రాణులు మఱియున్.

టీకా:

మగువా = తల్లీ; విను = వినుము; సుఖ = సుఖమునకు; హేతువు = కారణము; అగు = అగునట్టి;
అర్థమున్ = వస్తువు; దొరకమి = లభించకపోవుట; కి = చేత; మహా = మిక్కిలి; దుఃఖమునన్ =
దుఃఖమునందు; తగులుదురు = చెందెదురు; ఇది = ఇది; అంతయున్ = అంతా; భగవంతునిన్ =
భగవంతుని; ఆజ్ఞ = ఆజ్ఞను; చేసి = అనుసరించి; ప్రాణులు = జీవులందరు; మఱియున్ =
మరియును.

భావము:

అమ్మా! విను. దేనివల్ల సుఖం దొరుకుతుందో అది దొరకకపోవడం వల్ల జనులు దుఃఖాలపాలు
అవుతున్నారు. ఇదంతా భగవంతుని ఆజ్ఞానుసారం జరుగుతూ ఉంటుంది. ఇంకా...

3-975-సీ.

పూనియసత్యంబులైన గృహక్షేత్ర-

పశు ధన సుత వధూ బాంధవాది

వివిధ వస్తువులను ద్రువముగా మది నమ్మి-

వఱలు దుర్మతి యగువాఁడు జంతు

సంఘాత మగు దేహసంబంధమున నిల్చి-

యర్థి నయ్యె యోను లందుఁ జొరఁగ

ననుగమించును వాని యందు విరక్తుండు-

కాక యుండును నరకస్థుఁ డైన

3-975.1-తే.

దేహి యాత్మీయదేహంబు ద్వివిరి వదల

లేక తన కది పరమసౌఖ్యాకరంబు

గాఁగ వర్తించు నదియును గాక యతఁడు

దేవమాయావిమోహితభావుఁ డగుచు.

టీకా:

పూని = పూని; అసత్యంబులు = నిజము కానివి; ఐన = అయినట్టి; గృహ = ఇల్లు; క్షేత్ర = పొలము;
పశు = పశువులు; ధన = ధనము; సుత = సంతానము; వధూ = భార్య; బాంధవ = బంధువు; ఆది =
మొదలైన; వివిధ = రకరకముల; వస్తువులను = వస్తువులను; ధ్రువముగా = స్థిరమైనవిగా; మదిన్ =
మనసున; నమ్మి = నమ్మి; వఱలు = ప్రవర్తిల్లు; దుర్మతి = దుర్బుద్ధి; అగువాడు = అయినవాడు; జంతు
= జంతువుల; సంఘాతము = గుంపులోది; అగు = అయిన; దేహ = శరీరముతోని; సంబంధమునన్
= సంబంధములందు; నిల్చి = ఉండి; అర్థిన్ = కోరి; అయ్యె = ఆయా; యోనులు = గర్భముల;
అందున్ = లో; చొరగన్ = ప్రవేశించినవాడై; అనుగమించును = వెంటబడును; వాని = వాటి;
అందున్ = అందే; విరక్తుండు = విరక్తి చెందినవాడు; కాక = కాకుండగ; ఉండును = ఉండును;
నరకస్థుడు = నరకమునకు పోవువాడు; ఐనన్ = అయినను;
దేహి = జీవుడు; ఆత్మీయ = తన యొక్క; దేహంబున్ = శరీరమును; తివిరి = పూనుకొని; వదలన్ =
వదలిపెట్ట; లేక = లేక; తన = తన; కున్ = కు; అది = అది; పరమ = అత్యంత; సౌఖ్య = సౌఖ్యమును;
ఆకరంబున్ = కలిగించునది; కాగన్ = అయినట్లు; వర్తించున్ = నడచును; అదియునున్ = అంతే;
కాక = కాకుండగ; అతడు = అతడు; దేవ = దేవుని; మాయా = మాయయందు; విమోహిత = మిక్కిలి
మోహము చెందుటను; భావుడు = పొందినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అశాశ్వతాలైన ఇల్లు, పొలం, పశువులు, ధనం, సంతానం, భార్య, బంధువులు మొదలైన వస్తువులే
శాశ్వతం అని నమ్మి దుష్టబుద్ధియైన మానవుడు అనేకప్రాణుల శరీరాలను పొందుతూ వివిధ
యోనుల్లో జన్మిస్తూ ఉంటాడు. వానిపట్ల విరక్తి చెందడు. నరకం అనుభవించిన తర్వాతకూడా దేహి
తన దేహాన్ని వదలక అదే ఎంతో సుఖప్రద మైనదిగా భావించి దానినే అంటిపెట్టుకొని ఉంటాడు.
అంతేకాక అతడు దేవుని మాయకు లొంగినవాడౌతాడు.

3-976-క.

ఘనముగఁ బుత్ర వధూపశు

ధనగృహరక్షణము నందు దత్తత్యయలన్

మనమునఁ దలపోయుచు దిన

దినమున్ దందహ్యమాన దేహుం డగుచున్.

టీకా:

ఘనముగన్ = గొప్పగా; పుత్ర = కొడుకులు; వధూ = భార్య; పశు = పశువులు; ధన = సంపద; గృహ = ఇళ్ళ యొక్క; రక్షణము = కాపాడుట; అందున్ = లోను; తత్తత్ = ఆయా; క్రియలన్ = పనులను; మనమునన్ = మనసులో; తలపోయుచున్ = స్మరిస్తూ; దినదినమున్ = రోజురోజుకిని; దందహ్యమాన = దహించుకుపోతున్న; దేహుండున్ = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

కుమారులు, భార్య, పశువులు, ధనం, ఇల్లు మొదలైన వానిని రక్షించుకొనే ఆలోచనలతో దినదినమూ వేగిపోతూ క్రాగిపోయిన దేహంతో క్రుంగి కృశిస్తూ...

3-977-క.

అతి మూఢహృదయుఁ డగుచు దు

రితకర్మారంభమునఁ జరించుచుఁ దరుణీ

కృతగోప్యభాషణములను

సుతలాలనభాషణములఁ జొక్కుచు మఱియున్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; మూఢ = మోహము చెందిన; హృదయుడు = హృదయము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దురిత = పాపపు; కర్మ = పనులను; ఆరంభమునన్ = సంకల్పించుచు; చరించున్ = ప్రవర్తిల్లును; తరుణీ = స్త్రీలచే (తరుణి - తరుణ వయస్సున ఉన్నామె, స్త్రీ); కృత = చేయబడు; గోప్య = రహస్యపు; భాషణములను = మాటలను; సుత = సంతానము యొక్క; లాలన = బుజ్జగింపు; భాషణములన్ = మాటలకును; చొక్కుచున్ = పరవశించిపోతూ; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

తెలివిలేనివాడై పాపకార్యాలను ఆచరిస్తూ ఇల్లాలి సరస సల్లాపాలతోనూ, పిల్లల ముద్దుమాటలతోనూ మురిసిపోతూ (ఉంటాడు). ఇంకా...

3-978-క.

విను, మింద్రియ పరవశుడై

మునుకొని తత్కూటధర్మములు గల దుఃఖం

బనయము సుఖరూపంబుగ

మనమునఁ దలపోసి తదభిమానం డగుచున్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియము లందు; పరవశుడు = మిక్కిలి లొంగినవాడు; ఐ = అయ్యి; మునుకొని = పూనుకొని; తత్ = ఆ; కూట = మోసపు; ధర్మములు = విధులందు; కల = ఉన్నట్టి; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; అనయము = అత్యంతమైన; సుఖ = సుఖము యొక్క; రూపంబుగన్ = రూపము అయినట్లు; మనమునన్ = మనస్సులో; తలపోసి = అనుకొని; తత్ = వాని యందు; అభిమానండు = అభిమానము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

విను. ఇంద్రియాలకు లొంగి వాటి కుటిల గుణాలవల్ల కలిగే దుఃఖాన్నే పరమసుఖంగా భావించి, ఆ ఇంద్రియాలపై మరింత అభిమానాన్ని పెంచుకుంటూ...

3-979-క.

సతతముఁ దమతమ సంపా

దిత మగు నర్థములచేత ద్వుతిఁ బరులకుఁ గు

త్సితమతి హింసలు చేయుచు

నతి మూఢమనస్కు లగుచు నాత్మజనములన్.

టీకా:

సతతమున్ = ఎల్లప్పుడును; తమతమ = తమతమ; సంపాదితము = సంపాదించినవి; అగున్ = అయిన; అర్థముల = ధనముల; చేతన్ = చేత; ధృతిన్ = ధైర్యముతో; పరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; కుత్సిత = నీచపు; మతిన్ = బుద్ధితో; హింసలున్ = బాధలను; చేయుచున్ = పెడుతూ; అతి = మిక్కిలి; మూఢ = మోహమున పడిన; మనస్సులు = మనస్సులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఆత్మ = తన; జనములన్ = వారిని;

భావము:

ఎప్పుడూ తాము సంపాదించుకొన్న ధనాన్ని చూచుకొని పొంగిపోతూ, కుటీలబుద్ధి కలవాడై ఇంతరులను హింసిస్తూ చాలా మూర్ఖంగా ప్రవర్తిస్తూ, తనవాళ్ళను....

3-980-తే.

పూని రక్షించుచును వారి**భు**క్తశేష

మనుభవించుచు నంత జీ**వ**నమువోక

గడగి మఱిమఱి యపరార్థ**కా**ముఁ డగుచు

సత్త్వమెడలి కుటుంబపో**ష**ణము నందు.

టీకా:

పూని = పూని; రక్షించుచున్ = కాపాడుతూ; వారి = వారి యొక్క; భుక్తశేషమునున్ = ఎంగిలినది, అనుభవించగా మిగిలినది; అనుభవించుచున్ = అనుభవిస్తూ; అంతన్ = అంతట; జీవనము = బ్రతుకు తెరువు; పోకన్ = గడవక; కడగి = పూని; మఱిమఱి = మరిమరి; అపర = ఇహలోకము; అర్థ = కోసమైన; కాముడు = కోరికలు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; సత్త్వము = సత్తువ; ఎడలి = తగ్గిపోయి; కుటుంబ = కుటుంబమును; పోషణమున్ = పోషించుట; అందున్ = కొరకు.

భావము:

పోషించుకుంటూ, వారు తినగా మిగిలినది తాను తింటూ, అప్పటికీ సంసారాన్ని ఈదలేక, బ్రతుకు బరువు భరించలేక స్వార్థపరుడై జవసత్త్వాలు కోల్పోయి, కుటుంబాన్ని పోషించడానికి...

3-981-సీ.

బలిమి సాలక మందభాగ్యుడై కుమతి యై-

పూని యపుడు క్రియాహీనుడగుచు

దవిలి వృథాప్రయత్నములు సేయుచు-

మూఢుడై కార్పణ్యమునఁ జరించు

నట్టి యకించనుఁ డగువానిఁ జూచి త-

ద్ధారసుతాడు లాత్మలను వేడు

గడు నశక్తుఁడు ప్రోవఁగాజాలఁ డీతఁ డని-

సెగ్గింతు రర్థిఁ గృషీవలుండు

3-981.1-తే.

బడుగు ముసలెద్దు రోసిన పగిది నంత

నతఁడు నేవెంటలను సుఖం బందలేక

తాను బోషించు జనులు దన్ తనరఁ బ్రోవ

బ్రతుకు ముదిమియు మిక్కిలి బాధపఱుప.

టీకా:

బలిమి = శక్తి; చాలక = సరిపడక; మంద = మందగించిన; భాగ్యుడు = అదృష్టము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కుమతి = దుర్బుద్ధి; ఐ = అయ్యి; పూని = పూని; అపుడున్ = అప్పుడు; క్రియా = పని; హీనుడు = లేనివాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తవిలి = చిక్కుకొని; వృథా = వ్యర్థపు; ప్రయత్నములున్ = ప్రయత్నములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; మూఢుడు = మోహమున పడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కార్పణ్యమున = దీనత్వముతో; చరించున్ = ప్రవర్తిల్లుతుండు; అట్టి = అటువంటి; అకించనుడు =

దరిద్రుడు; అగు = అయిన; వానిన్ = వానిని; చూచి = చూసి; తత్ = ఆ; దార = భార్య; సుత = సంతానము; ఆదులు = మొదలైనవారు; ఆత్మలను = మనస్సులలో; వీడు = వీడు; కడున్ = మిక్కిలి; అశక్తుడు = బలహీనుడు; ప్రోవగాన్ = పోషించుటకు; చాలడు = సమర్థుడుకాదు; ఇతడు = ఇతడు; అని = అని; సెగ్గింతురు = రోయుదురు, అసహ్యించుకొందురు; అర్థిన్ = కోరి; కృషీవలుండు = రైతు; బడుగు = కృశించిన; ముసలి = ముసలి; ఎద్దున్ = ఎద్దును; రోసిన = అసహ్యించుకొనిన; పగిదిన్ = విధముగా; అంతన్ = అంతట; అతడు = అతడు; ఏ = ఏ; వెంటలను = దారిలోను; సుఖంబున్ = సుఖమును; అంద = పొంద; లేక = లేక; తానున్ = తను; పోషించు = పోషించెడి; జనుల్ = జనములు; తన్ = తనను; తనరన్ = అతిశయించి; ప్రోవన్ = పోషిస్తుండగ; బ్రతుకున్ = జీవించును; ముదిమి = ముసలి తనము; మిక్కిలి = అధికముగ; బాధ = బాధలు; పలుపన్ = పెడుతుండగా.

భావము:

శక్తి చాలక, అదృష్టం సన్నగిల్లి, కుటిల బుద్ధితో ఏ విధమైన పనులూ చేయలేని సోమరిపోతై పనికిరాని ప్రయత్నాలు చేస్తూ, పరమ మూర్ఖుడై దీనంగా తిరుగుతూ ఉంటాడు. రైతు బక్కచిక్కిన ముసలి ఎద్దును అసహ్యించుకొన్నట్లు ఆ దరిద్రుణ్ణి చూచి అతని ఆలుబిడ్డలు 'ఇతడు అశక్తుడు, ఈ పనికిమాలినవాడు మనలను పోషింపలేడు' అని ఏవగించుకొంటారు. ఈవిధంగా అతడు ఎక్కడా ఏ విధంగానూ సుఖంలేక ఇన్నాళ్ళూ తాను ఎవరినైతే తిండిపెట్టి పోషించాడో వారు పెట్టి తిండి తింటూ, ముసలితనంతో మూలుగుతూ బాధగా బరువుగా బ్రతుకును ఈడుస్తూ (ఉంటాడు).

3-982-క.

వెడరూపు దాల్చి బాంధవు

అడలగ నిర్యాణమునకు వభిముఖుడై యి

ల్యెడలగజాలక శునకము

వడువునఁ గుడుచుచును మేను వడవడ వడఁకన్

టీకా:

వెడ = వికృత; రూపు = రూపము; తాల్చి = ధరించి; బాంధవులున్ = బంధువులు; అడలగన్ = భయపడుతుండగ; నిర్యాణమున్ = మరణమున; కున్ = కు; అభిముఖుడు = ఎదురుపడ్డవాడు; ఐ =

అయ్య; ఇల్లు = ఇంటినుండి; వెడలగన్ = బయటకు పోవుటకు; చాలక = శక్తి లేక; శునకము = కుక్క;
వడువునన్ = వలె; కుడుచుచున్ = తింటూ; మేనున్ = శరీరము; వడవడ = గజగజ; వడకన్ =
వణుకుతుండగా.

భావము:

రూపం మారిపోగా, బంధువులందరూ ఏవగిస్తుండగా, అంత్యకాలం సమీపించగా, గడప దాటి
వెళ్ళలేక కుక్కలా తింటూ, శరీరంలో వణుకు పుట్టుకురాగా...

3-983-సీ.

అతిరోగ పీడితుండై మంద మగు జర-

రాగ్నిచే మిగుల నల్పాశి యగుచు

మైఱిసి వాయువుచేత మ్రిదికి నెగసిన-

కన్నులు కఫమునఁ గప్పబడిన

నాళంబులను గంఠనాళంబునను ఘుర-

ఘుర మను శబ్దము దొరయ బంధు

జనుల మధ్యంబున శయనించి బహువిధ-

ములఁదన్న బిలువంగ బలుకలేక

3-983.1-తే.

చటులతర కాలపాశవశం గతాత్ముఁ

డగుచు బిడ్డలఁ బెండ్లాము నరసి ప్రోచు

చింత వికలములైన హృషీకములును

గలిగి విజ్ఞానమును బాసి కష్టుఁ డగుచు.

టీకా:

అతి = అధికముగ; రోగ = రోగములతో; పీడితుండు = బాధింపబడువాడు; ఐ = అయ్య; మందము =
తగ్గినది; అగు = అయిన; జరరాగ్ని = జీర్ణశక్తి; చేన్ = చేత; మిగులన్ = మిక్కిలి; అల్ప = కొంచమే; ఆశి

= తినువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మెఱసి = ఉద్రేకించిన; వాయువు = వాయువు; చేతన్ = వలన;
 మీది = పై; కిన్ = కి; ఎగసిన = ఎగసిన; కన్నులు = కళ్ళు; కఫమునన్ = శ్లేష్మముచే; కప్పబడిన =
 పూడుకుపోయిన; నాళంబులను = నాసాది నాళములును; కంఠ = కంఠము యొక్క; నాళమునను
 = నాళమునుండి; ఘురఘుర = గురగుర; అను = అనెడి; శబ్దమున్ = ధ్వనులు; తొరయన్ =
 కలుగుతుండగ; బంధు = బంధువులైన; జనుల = జనములు; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; శయనించి
 = పడుకొని; బహు = అనేక; విధములన్ = విధములుగా; తన్నున్ = తనను; పిలువంగా = పిలవగా;
 పలుక = మారు పలుక; లేక = లేక;

చటులతర = మిక్కిలి భయంకరమైన {చటులము- చటుల తరము - చటులతమము}; కాలపాశ =
 యముని పాశములకు; వశంగత = లొంగిపోయిన; ఆత్ముడున్ = ఆత్మకలవాడు; అగుచున్ =
 అవుతూ; బిడ్డలన్ = పిల్లలను; పెండ్లామున్ = భార్యను; అరసి = కనుగొని, కనిపెట్టి; ప్రోచు =
 కాపాడెడి; చింతన్ = బాధతో; వికలములు = కలవరపెడుతున్నవి; ఐన = అయిన; హృషీకములును
 = ఇంద్రియములును; కలిగి = ఉండి; విజ్ఞానమున్ = తెలివి; పాసి = తప్పిపోయి; కష్టుడు =
 కష్టపడుతున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

నానావిధాలైన వ్యాధులు బాధించగా, జఠరాగ్ని మందగించగా, తిండి పడిపోయి, ఆయాసం
 అతిశయించి, మిడిగుడ్లు పడి, కంఠనాళం మూసుకుపోయి, గొంతులో గురక పుట్టి, బంధువుల
 అందరిమధ్య పండుకొని, వారు తనను పలుకరిస్తూంటే బదులు పలకడానికి నోరు పెకలక,
 భయంకరాలైన యమపాశాలు శరీరానికి చుట్టుకోగా, భార్యను పిల్లలను ఎవరు పోషిస్తారా అనే
 దిగులుతో శిథిలమై పోయిన ఇంద్రియాలతో తెలివి కోల్పోయినవాడై గిలగిలలాడుతూ...

3-984-వ.

అంత మరణావస్థం బొందు సమయంబున నతి భయంకరాకారులు సరభసేక్షణులు నగు
 యమదూత లిద్దఱు దన ముందఱ నిలిచినం జూచి; త్రస్తహృదయుండై శక్యన్మాత్రంబులు
 విడుచుచు; యమపాశంబులచే గళంబున బద్ధుండై శరీరంబువలన నిర్గమించి; యాతనా
 శరీరంబు నవలంబించి బలాత్కారంబున దీర్ఘంబై దుర్గమం బగు మార్గంబును బొంది;

రాజభటులచే నీయమానుం డగుచు; దండనంబున కభిముఖుండై చను నపరాధి చందంబునఁ జనుచుండి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; మరణ = చనిపోవు; అవస్థన్ = పరిస్థితిని; పొందు = పొందెడి; సమయంబునన్ = సమయములో; అతి = మిక్కిలి; భయంకర = భయంకరమైన; ఆకారులు = ఆకారములు కలవారు; సరభస = తొందరపాటు; ఈక్షణులు = దృష్టి కలవాడు; అగు = అయిన; యమదూతలు = యమకింకరులు; ఇద్దరు = ఇద్దరు; తన = తన; ముందఱు = ముందు; నిలచినన్ = నిలువగా; చూచి = చూసి; త్రస్త = భయపడిన; హృదయుండు = హృదయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; శకృత్ = మలము; మూత్రంబులున్ = మూత్రములు; విడుచుచున్ = విడుస్తూ; యమపాశంబుల్ = యమపాశముల; చేన్ = చేత; గళంబునన్ = కంఠమున; బద్ధుండు = కట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; శరీరంబున్ = శరీరము; వలనన్ = నుండి; నిర్గమించి = విడిచి; యాతనాశరీరంబున్ = యాతనాశరీరమును {యాతనాశరీరము - మరణ సమయమున భౌతిక దేహము విడిచి యమలోకపు శిక్షలకు అనువగుటకు జీవుడు దాల్చు దేహము}; అవలంబించి = ధరించి; బలాత్కారంబునన్ = బలవంతముగ; దీర్ఘబున్ = పొడవైనదియును; దుర్గమంబున్ = చోరరానిదియును; అగు = అయిన; మార్గంబునున్ = దారిని; పొంది = చెంది; రాజభటుల = యమభటుల; చేన్ = చేత; ఈయమానుండు = ఈడ్చబడుతున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దండనంబున్ = శిక్షించబడుట; కున్ = కు; అభిముఖుండు = ఎదురుపడువాడు; ఐ = అయ్యి; చను = వెళ్ళు; అపరాధి = తప్పుచేసినవాని; చందంబునన్ = వలె; చనుచున్ = వెళ్లుతూ; ఉండి = ఉండి.

భావము:

అంతలో వృత్తువు ముంచుకురాగా మిక్కిలి భయంకరమైన రూపాలతో తీక్షణమైన చూపులతో ఇద్దరు యమదూతలు తనముందు వచ్చి నిలబడగా, వాళ్ళను చూచి గుండెలు పగిలి మలమూత్రాలను విడుస్తూ, యమపాశాలు కంఠాన్ని బంధించగా, ఈ శరీరాన్ని విడిచిపెట్టి యాతనాశరీరంలో ప్రవేశించి, పొడవుగా ఉండి నడవడానికి వీలులేని మార్గంలో యమభటులు బలవంతంగా ఈడ్చుకొని వెళ్ళుతుంటే, రాజభటులవెంట అపరాధిలా శిక్షలు అనుభవించడానికి సంసిద్ధుడై వెళ్తూ...

3-985-చ.

అనయము మూర్ఛ నొందు శునకావళిచేతను భక్త్యమాణుడై
యనుపమ కాలకింకర భయంకర తర్జనగర్జనంబులన్
మనము గలంగ దేహము సమస్తముఁ గంపము వొందగాఁ బురా
తనభవ పాపకర్మసముద్రాయముఁ జిత్తములోఁ దలంచుచున్.

టీకా:

అనయమున్ = మిక్కిలి; మూర్ఛన్ = మూర్ఛను; పొందుచున్ = చెందుతూ; శునక = కుక్కల; ఆవళి =
గుంపు; చేతను = చేత; భక్త్యమానుండు = తినబడుతున్నవాడు; ఐ = అయ్య; అనుపమ = సాటిలేని;
కాలకింకర = యమభటుల; భయంకర = భయంకరమైన; తర్జన = అదలింపులకును; గర్జనలు =
కోపించుటలును; మనమున్ = మనస్సు; కలంగ = కలతపడగా; దేహము = శరీరము; సమస్తమున్
= అంతయు; కంపమున్ = వణకును; పొందగా = చెందగా; పురాతన = పాత; భవ = సంసారపు;
పాప = పాపపు; కర్మ = కర్మల; సముదాయమున్ = సమూహములను; చిత్తము = మనస్సు; లోన్ =
లో; తలంచుచున్ = స్మరిస్తూ.

భావము:

అక్కడ కుక్కలు పీక్కుతింటుంటే మూర్ఛపోతాడు. యమభటులు భయంకరంగా అరుస్తూ చేసే
అదలింపులకు, బెదరింపులకు మనస్సు కలత చెందగా, శరీరమంతా కంపించిపోగా, పూర్వజన్మలో
చేసిన పాపాలన్నీ జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని పరితపిస్తూ...

3-986-నీ.

అనుపమ క్షుత్త్యష్ట లంతర్వ్యధలఁ జేయ-
రుంఝానిలజ్వలజ్వలన చండ
భానుప్రదీప్తి తప్తంబైన వాలుకా-
మార్గానుగత తప్యమాన గాత్రుఁ
డైవీఁపుఁ గశలచే నడువంగ వికలాంగుఁ-

డగుచు మార్గము నందు నచట నచట
జాల మూర్ఖిల్లి యాశ్రయశూన్య మగు నీళ్ళ-
మునుగుచు లేచుచు మొనసి పాప

3-986.1-తే.

రూపమయిన తమముచే నిరూఢుడగుచు
వెలయఁ దొంబదితొమ్మిదివేల యోజ
నముల దూరంబు గల యమనగరమునకుఁ
బూని యమభటుల్ కొంపోవఁ బోవు నంత.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; క్షుత్ = ఆకలి; తృప్తలన్ = దాహములు; అంతర్ = లోపలనుండి; వ్యధలన్ =
బాధలను; చేయన్ = కలుగజేయగా; ఝంఝానిల = పెనుగాలియును; జ్వలత్ = మండుచున్న;
జ్వలన = మంటలవలె; చండ = భయంకరమైన; భాను = సూర్యునిచే; ప్రదీప్తంబున్ =
వెలిగించబడుతున్నది; ఐన = అయినట్టి; వాలుకా = ఇసుక; మార్గ = దారిని; అనుగత =
అనుసరించు; తప్యమాన = కాలుతున్న; గాత్రుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వీపున్ =
వీపున; కశల్ = కొరడాల; చేన్ = చేత; అడువంగ = బాదుతుండగా; వికల = విరిగిన; అంగుడున్ =
అవయవములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మార్గమున్ = దారి; అందున్ = లో;
అచటనచటన్ = అక్కడక్కడ; చాలన్ = ఎక్కువగా; మూర్ఖిల్లి = మూర్ఖపడి; ఆశ్రయ = దిక్కు;
శూన్యము = మాలినవి; అగు = అయిన; నీళ్ళన్ = నీటిలో; మునుగుచున్ = ములుగుతూ; లేచుచున్
= లేస్తూ; మొనసి = ముసిరిన; పాప = పాపము యొక్క;
రూపమునన్ = రూపములో ఉన్న; తమము = చిమ్మచీకటి; చేన్ = చేత; నిరూఢుండు =
వాడబడుతున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగ; తొంబదితొమ్మిదివేల =
తొంభైతొమ్మిదివేల (99, 000) (99,000 యోజనములు అంటే సుమారు 1217243.4 కి.మీ., లేదా
756360 మైళ్ళు); యోజనముల = యోజనముల; దూరంబున్ = దూరము; కల = కలిగిన;
యమనగరంబున్ = యమపురి; కున్ = కి; పూని = పూని; యమభటుల్ = యమకింకరులు;
కొంపోవపోవునంత = తీసుకెళ్ళిపోతుండగా.

భావము:

ఎడతెగని ఆకలి దప్పులతో లోలోపల వ్యాకులపడుతూ, సుడిగాలుల మధ్య సోలిపోతూ,
భగభగమండే సూర్యకిరణాలకు వేడెక్కి మాడిపోతున్న ఇసుక ఎడారుల్లో కాళ్ళు కాలుతూ
నడవలేక నడుస్తూ, కొరడా దెబ్బలకు బొబ్బలెక్కిన వీపుతో శిథిలమైన అవయవాలతో
మార్గమధ్యంలో అచ్చటచ్చట మూర్చిల్లుతూ, దిక్కుమాలిన నీళ్ళలో మునిగితేలుతూ, పాపంలా
క్రమ్మకొన్న చిమ్మచీకటిలోనుంచి తొంబది తొమ్మిది వేల యోజనాల దూరంలో ఉన్న
యమపట్టణానికి యమభటులచేత తీసుకొని పోబడతాడు.

3-987-వ.

ఇట్లు మహాపాపాత్ముం డైనవాడు ముహూర్తత్రయ కాలంబునను సామాన్యదోషి యగువాడు
ముహూర్తద్వయంబునను నేగి యాతనం బొందును; అందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మహా = ఎక్కువైన; పాపాత్ముండు = పాపములు చేసినవాడు; ఐన =
అయినట్టి; వాడు = వాడు; ముహూర్త = ముహూర్తముల; త్రయ = మూటి; కాలంబునన్ =
కాలములో; సామాన్య = సామాన్యమగు; దోషి = పాపములు చేసినవాడు; అగు = అయినట్టి; వాడు
= వాడు; ముహూర్త = ముహూర్తముల; ద్వయంబునను = రెంటిలోను; ఏగి = వెళ్ళి; యాతనన్ =
బాధలను; పొందును = చెందును; అందున్ = అక్కడ.

భావము:

ఈవిధంగా మహాపాపి యైనవాడు మూడు ముహూర్తాల కాలంలో, సామాన్యదోషి యైనవాడు
రెండు ముహూర్తాల కాలంలో వెళ్ళి యాతనలను పొందుతారు. ఆ యమలోకంలో...

3-988-క.

పట్టుదురు కొఱవులను వడి

బెట్టుదు రసిపత్రికలను బెనుమంటల యం

దొట్టుదు రొడళ్ళు నలియన్

మట్టుదు రప్పాపచిత్తు మత్తుం బెలుచన్.

టీకా:

పట్టుదురు = కాలెదరు; కొఱవులను = కొరవులతో; వడిన్ = వేగముగ; పెట్టుదురు = పెట్టెదరు;
అసిపత్రికలను = చిత్రికలను; పెను = పెద్ద; మంటలన్ = మంటల; అందున్ = లోనికి; తొట్టుదురు =
తోయుదురు; ఒడళ్ళు = ఒళ్ళు; నలియన్ = నలిగిపోయేలా; మట్టుదురు = తొక్కిదరు; ఆ = ఆ; పాప =
పాపపు; చిత్తున్ = మనస్సుకలవానిని; మత్తున్ = మదించినవానిని; బెలుచన్ = సుళువుగా.

భావము:

ప్రమత్తుడైన ఆ పాపాత్ముని పట్టుకొని కొరవులతో కాలుస్తారు. చురకత్తులు గుచ్చుతారు. భగభగ
మండే మంటలో పడవేస్తారు. ఒళ్ళంతా చిల్లులు పడేటట్లు చితుకబొడుస్తారు.

3-989-ఉ.

ముంతురు తప్తతోయముల మొత్తుదు రుగ్రగదాసిధారలం

దెంతురు పొట్ట ప్రేవులు వధింతురు మీద నిభేంద్ర పంక్తి తొ

ప్పింతురు ఘోర భంగి గఱపింతురు పాములచేత బిట్టు ద్రొ

బ్బింతురు మీద గుండ్లు దినిపింతురు దేహము గోసి కండలన్.

టీకా:

ముంతురు = ముంచెదరు; తప్త = కాగిన; తోయములన్ = నీటిలోకి; మొత్తుదురు = మొత్తెదరు; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; గదన్ = గదలతో; అసి = కత్తుల; ధారలన్ = పదునులతో; తెంతురు =
తెంచివేసెదరు; పొట్ట = పొట్టలోని; ప్రేవులన్ = పేగులను; వధింతురు = నరకెదరు; మీదన్ = మీదకి;
ఇభ = ఏనుగులలో; ఇంద్ర = పెద్దవాని; పంక్తిన్ = వరుసగా; తొప్పింతురు = తోలెదరు; ఘోర =
భయంకరమైన; భంగిన్ = విధముగ; కఱిపింతురు = కరిపించెదరు; పాముల = పాముల; చేతన్ =

చేత; బిట్టున్ = మిక్కిలి; ద్రోబ్బింతురు = తొక్కించెదరు; మీదన్ = మీద; గుండ్లున్ = గుండ్రాళ్ళతో;
 తినిపింతురు = తినిపించెదరు; దేహమున్ = శరీరమును; కోసి = కోసి; కండలన్ = కండలను.

భావము:

వేడినీళ్ళలో ముంచుతారు. పెద్ద గదలతోను, కత్తులతోను మొత్తుతారు. పొట్టలోని ప్రేవులను
 త్రొక్కిస్తారు. మదపుటేనుగులతో త్రొక్కిస్తారు. పాములచేత క్రూరంగా కరిపిస్తారు. బండరాళ్ళు
 మీదకు విసరుతారు. అతని దేహాన్ని కోసి ఆ కండలను ఆ పాపాత్మునిచేతనే తినిపిస్తారు.

3-990-వ.

మఱియుఁ గుటుంబపోషణంబునఁ గుక్షింభరుం డగుచు నధర్మపరుం డై భూతద్రోహంబున
 నతిపాపుండై నిరయంబునుం బొంది నిజ ధనంబులు గోలుపడి మొఱవెట్టు నాపన్నుని
 చందంబునం బరస్పర సంబంధంబునఁ గల్పింపబడిన తమిస్తాంధతామిస్త రౌరవాదు లగు
 నరకంబులం బడి తీవ్రంబు లయిన బహుయాతనల ననుభవించి క్షీణపాపుండై
 పునర్నరత్వంబునుం బొందు"నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కుటుంబ = కుటుంబమును; పోషణంబునన్ = పోషించుటలో;
 కుక్షింభరుండు = కడుపుకోసమైనవాడు (కుక్షింభరుడు - పొట్టపోసుకొనుట మాత్రము
 తెలిసినవాడు); అగుచున్ = అవుతూ; అధర్మ = అధర్మమునకు; పరుండు = చెందినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; భూత = జీవులకు; ద్రోహంబునన్ = ద్రోహము చేయుటచే; అతి = మిక్కిలి; పాపుండు = పాపి;
 ఐ = అయ్యి; నిరయంబున్ = నరకమును; పొంది = పొంది; నిజ = తన; ధనంబులున్ =
 ధనములను; కోలుపడి = పోగొట్టుకొని; మొఱవెట్టున్ = మొత్తుకొనుచున్న; ఆపన్నుని =
 ఆపదచెందినవాని; చందంబునన్ = విధముగ; పరస్పర = ఒకదానికొకటి; సంబంధంబునన్ =
 సంబంధించునట్లు; కల్పింపబడిన = కలుపబడిన; తమిస్త = చీకట్లు నరకము; అంధతామిస్త =
 గుడ్డిచీకట్లు నరకము; రౌరవ = రురువులు అనబడు పురుగులచే తినిపించుట; ఆదులు =
 మొదలగునవి; అగు = అయిన; నరకంబులన్ = నరకములలో; పడి = పడి; తీవ్రంబులు =
 తీవ్రమైనవి; అయిన = అయినట్టి; బహు = అనేక; యాతనలన్ = బాధలను; అనుభవించి =

అనుభవించి; క్షీణ = తగ్గిన; పాపుండు = పాపములుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; పునర్ = మరల;
నరత్వంబున్ = మానవుడు అగుటను; పొందును = పొందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి;
వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

పాపాత్ముడు సంసార పోషణకై పడరాని పాట్లు పడుతూ, తన పొట్టను నింపుకొంటూ,
అధర్మమార్గంలో నడుస్తూ, ప్రాణులను హింసిస్తూ మహాపాపం మూటకట్టుకొని యమలోకానికి
పోయి అక్కడ తన సొమ్మును పోగొట్టుకొని మొరపెట్టుకునే దిక్కులేని దీనునివలె ఆక్రోశిస్తూ
ఒకదాని వెంట ఒకటిగా తామిస్తం, అంధతామిస్తం, రౌరవం మొదలైన నరకాలలో పడి
సహింపరాని పెక్కు బాధలను అనుభవిస్తూ, తన పాపాలన్నీ తరిగిపోయిన తరువాత మళ్ళీ
మనుష్యజన్మను పొందుతాడు" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : గర్భసంభవ ప్రకారంబు

3-991-నీ.

"కైకొని మఱి పూర్వక్రమానుగుణమున-

శశ్వత్పకాశకుం డీశ్వరుండు

ఘటకుండు గావునఁ గ్రమ్మఱ జీవుండు-

దేహసంబంధంబుఁ దివిరి తాల్ప

దొరకొని పురుషరేతోబిందుసంబంధి-

యై వధూగర్భంబు నందుఁ జొచ్చి

కైకొని యొకరాత్రి గ్రలీలంబు పంచరా-

త్రముల బుద్బుదమును ద్రశమ దివస

3-991.1-తే.

మందు గర్భంధు వంత యౌ నంతమీదఁ

బ్రేశి యగు నంతమీదటఁ బ్రేర్పి యండ

కల్ప మగు నొక్క నెల మస్తకమును మాస

యమళమైనను గరచరణములుఁ బొడము

టీకా:

కైకొని = చేపట్టి; మఱి = మరి; పూర్వ = పూర్వపు జన్మలందలి; కర్మ = కర్మములకి; అనుగుణంబునన్ = అనుగుణముగా; శశ్వత్ప్రకాశుండు = హరి {శశ్వత్ప్రకాశుడు - శశ్వత్ (శాశ్వతమైన) ప్రకాశకుండు (ప్రకాశము కలవాడు), విష్ణువు}; ఈశ్వరుండు = హరి {ఈశ్వరుండు - ప్రభువు, విష్ణువు}; ఘటకుండు = సంఘటనలను కూర్చువాడు; కావునన్ = కనుక; క్రమ్మఱన్ = మరల; జీవుండు = జీవుడు; దేహ = శరీరముతో; సంబంధంబునన్ = సంబంధమును; తివిరి = ప్రయత్నించి; తాల్పన్ = ధరించుటకు; దొరకొని = పూనుకొని; పురుష = పురుషుని; రేతన్ = శుక్ర; బిందు = బిందువు తో; సంబంధి = సంబంధమును కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వధూ = స్త్రీ యొక్క; గర్భంబున్ = కడుపు; అందున్ = లోకి; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కైకొని = చేపట్టి; ఒక = ఒక; రాత్రి = రాత్రికి; కలిలంబున్ = బురదగను; పంచ = అయిదు; రాత్రములన్ = రాత్రులకు; బుద్బదమున్ = బుడగగను; దశమ = పదవ; దివసము = దినము; అందున్ = వరకు; కర్కంధువు = రేగుపండు; అంతన్ = అంతయును; అంతమీద = ఆపైన; పేళి = మాంసము కలదియును; అగున్ = అగును; అంతమీదటన్ = ఆపైన; పేర్చి = పెరిగి; అండ = అండముగ; కల్పము = ఏర్పడుట; అగున్ = జరుగును; ఒక్క = ఒక; నెల = మాసమునకు; మస్తకమును = తలయును; మాస = నెలలు; యమళమున్ = రెండు; ఐనను = అయినచో; కర = చేతులు; చరణములు = కాళ్ళు; పొడము = పొడచూపును.

భావము:

"ఈశ్వరుడు శాశ్వతంగా ప్రకాశించేవాడు, అన్నిటిని సంఘటిత పరిచేవాడు కాబట్టి జీవుడు తన పూర్వకర్మలను అనుసరించి మళ్ళీ దేహాన్ని పొందగోరుతాడు. జీవుడు పురుషుని వీర్యబిందు సంబంధంతో స్త్రీ గర్భంలో ప్రవేశిస్తాడు. ఒక్క రాత్రికి శుక్రశోణితాల ద్రవరూపమైన కలిలమై, తర్వాత ఐదురాత్రులకు బుద్బదమై, ఆపైన పదవదినానికి రేగుపండంత అయి, అనంతరం మాంసపిండమై గుడ్డు ఆకారం పొందుతాడు. ఒక నెలకు శిరస్సు ఏర్పడుతుంది. రెండు నెలలకు కాళ్ళు చేతులు వస్తాయి.

మఱియు; మాసత్రయంబున నఖి రోమాస్థి చర్మంబులు లింగచ్ఛిద్రంబులు గలిగి నాలవ
 మాసంబున సప్తధాతువులును బంచమ మాసంబున క్షుత్తృష్ణలును గలిగి షష్ఠ మాసంబున
 మావిచేతం బొదువం బడి తల్లి కుక్షిని దక్షిణభాగంబునం దిరుగుచు మాతృభుక్తాన్న
 పానంబులవలనఁ దృప్తి బొందుచు నేధమానధాతువులు గల్గి జంతు సంకీర్ణంబగు విణ్మాత్రగర్తం
 బందుఁ దిరుగుచుఁ క్రిమిభక్షిత శరీరుండై మూర్ఛలం బొందుచుఁ దల్లి భక్షించిన కటుతిక్తోష్ణ లవణ
 క్షారాష్లాద్యుల్బణంబు లైన రసంబులచేత బరితప్తాంగుం డగుచు జరాయువునఁ గప్పంబడి
 బహిష్కరణంబు నందు నాత్రంబులచేత బద్ధుండై కుక్షి యందు శిరంబు మోపికొని భుగ్గుం బైన
 పృష్ఠగ్రీవోదరుండై స్వాంగ చలనంబు నందు నసమర్థుం డగుచుఁ బంజరంబందుండు
 శకుంతంబు చందంబున నుండి దైవకృతంబైన జ్ఞానంబునం బూర్వజన్మ దుష్కృతంబుల
 దలంచుచు దీర్ఘోచ్ఛ్వాసంబు సేయుచు నే సుఖలేశంబునుం బొందక వర్తించు; నంత నేడవ నెల
 యందు లబ్ధజ్ఞానుండై చేష్టలు గలిగి విట్టిమి సోదరుండై యొక్క దిక్కున నుండక సంచరించుచుం
 బ్రసూతి మారుతంబులచేత నతి వేపితుం డగుచు యోచమానుండు దేహాత్మదర్శియుఁ బునర్గర్భ
 వాసంబునకు భీతుండు నగుచు బంధనభూతం బగు సప్తధాతువులచే బద్ధుం డై కృతాంజలి
 పుటుండు దీనవదనుండు నై జీవుండు డా నెవ్వనిచే నుదరంబున వసియింపఁబడె నట్టి
 సర్వేశ్వరుని నిట్లని స్తుతియించు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; మాస = నెలలు; త్రయంబునన్ = మూటికి; నఖి = గోర్లు; రోమ = వెంట్రుకలు;
 అస్థి = ఎముకలు; చర్మంబులున్ = చర్మములును; లింగ = కామావయవ; ఛిద్రంబులున్ =
 రంధ్రములును; కలిగి = కలిగి; నాలవ = నాల్గవ; మాసంబునన్ = నెలలో; సప్తధాతువులును =
 సప్తధాతువులును (సప్తధాతువులు - వసాదులు (వస, అస్మక్కు, మాంసము, మేధస్సు, అస్థి, మజ్జ,
 శుక్లములు) - రోమాది (రోమ, త్వక్, మాంస, అస్థి, స్నాయువు, మజ్జ, ప్రాణములు)); పంచమ =
 అయిదవ (5); మాసంబునన్ = నెలలో; క్షుత్ = ఆకలి; తృష్ణలను = దప్పులను; కలిగి = కలిగి; షష్ఠ =
 ఆరవ; మాసంబునన్ = నెలలో; మావి = గర్భంలోని మావి; చేతన్ = చేత; పొదువంబడి = చుట్టబడి;
 తల్లి = తల్లి యొక్క; కుక్షిని = పొట్టలో; దక్షిణ = కుడి; భాగంబునన్ = పక్క; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ;

మాతృ = తల్లి; భుక్త = తిన్నట్టి; అన్న = అన్నము, ఆహారము; పానంబుల్ = తాగినవాని; వలనన్ =
 వలన; తృప్తిన్ = తృప్తిని; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఏధమాన = వృద్ధిచెందుతున్న; ధాతువులున్ =
 ధాతువులు; కల్గి = కలిగి; జంతు = జంతువులతో; సంకీర్ణంబు = కలిసిపోయినది; అగు = అయిన;
 విట్ = మలము; మూత్ర = మూత్రములు కల; గర్తంబున్ = గుంట; అందున్ = లో; తిరుగుచున్ =
 తిరుగుతూ; క్రిమి = క్రిములచే; భక్షిత = తినబడుతున్న; శరీరుండు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 మూర్ఛలన్ = మూర్ఛలను; పొందుతూ = చెందుతూ; తల్లి = తల్లి; భక్షించిన = తిన్నట్టి; కటు = కారపు;
 తిక్త = చేదు; ఉష్ణ = వేడి; లవణ = ఉప్పుని; క్షార = ఘాటు; ఆమ్ల = పులుపు; ఆది = మొదలగు;
 ఉల్బణంబులు = తీక్షణములు; ఐన = అయినట్టి; రసంబులున్ = రుచుల; చేతన్ = చేత; పరి = మిక్కిలి;
 తప్త = తాపము చెందిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; జరాయువునన్ =
 మావిచే; కప్పంబడి = కప్పబడి; బహిః = బయటి; ప్రదేశంబున్ = ప్రదేశము; అందున్ = లో;
 ఆత్రంబులన్ = పేగుల; చేతన్ = చేత; బద్ధండు = కట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కుక్షి = కడుపు;
 అందున్ = మీద; శిరంబున్ = శిరస్సును; మోపికొని = ఆన్చుకొని; భుగ్నంబున్ = వంగినట్టిది; ఐన =
 అయిన; పృష్ఠ = వీపు; గ్రీవ = మెడ; ఉదరుండు = కడుపు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; స్వా = తన యొక్క;
 స్వంత; అంగ = అవయవముల; చలనంబున్ = కదిలించుట; అందున్ = అందు; అసమర్థుడు =
 చేతకానివాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పంజరంబున్ = పంజరములో; అందున్ = లోపల; ఉండు =
 ఉండెడి; శకుంతంబున్ = శకుంతపక్షి; చందంబునన్ = వలె; ఉండి = ఉండి; దైవ = దేవునిచే;
 కృతంబు = చేయబడినది; ఐన = అయినట్టి; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానముతో; పూర్వ = కిందటి; జన్మ =
 జన్మములందలి; దుష్కృతంబులున్ = చెడ్డపనులు; తలంచుచున్ = స్మరించుకొనుచు; దీర్ఘ = పెద్దగా;
 ఉచ్ఛ్వాసంబున్ = ఊపిర్లు; చేయుచున్ = తీస్తూ; సుఖ = సుఖము; లేశంబునున్ = కొంచము కూడ;
 పొందక = కలుగక; వర్తించున్ = తిరుగును; అంతన్ = అంతట; ఏడవ = ఏడవ (7); నెల = మాసము;
 అందున్ = లో; లబ్ధ = పొందిన; జ్ఞానండు = జ్ఞానము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చేష్టలు = కదలికలు;
 కలిగి = పొంది; విట్ = మలము; క్రిమి = క్రిములతో; సోదరుండు = సహ గర్భవాసము కలవాడు; ఐ
 = అయ్యి; ఒక్క = ఒక; దిక్కున = పక్క; ఉండకన్ = ఉండకుండగ; సంచరించుచున్ = తిరుగుతూ;
 ప్రసూతి = పురిటి; మారుతంబులు = నెప్పులు; చేతన్ = చేత; అతి = అధికముగ; వేపితుండు =
 వేగుచున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; యోచమానుండు = యోచించుచున్న వాడును; దేహ =
 దేహమును; ఆత్మ = ఆత్మలను; దర్శియున్ = వేరుగా చూడ కలవాడును; పునర్ = మరల; గర్భ =
 గర్భమును; వాసంబున్ = నివసించుట; కున్ = కు; భీతుండున్ = భయపడుతు ఉన్నవాడును;

అగుచున్ = అవుతూ; బంధన = కట్టు; భూతంబులున్ = వంటివి; అగు = అయిన; సప్తధాతువులున్ = సప్తధాతువులును; చేన్ = చేత; బద్ధుండు = కట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; కృత = ఒగ్గిన; అంజలి = దోసిలి; పుటుండు = పట్టినవాడు; దీన = దీనమైన; వదనుండును = ముఖము కలవాడును; ఐ = అయ్యి; జీవుండు = జీవుడు; తాన్ = తను; ఎవ్వరి = ఎవరి; చేన్ = చేత; ఉదరంబునన్ = గర్భములో; వసియింపబడెన్ = నివసింపజేయబడెనో; అట్టి = అటువంటి; సర్వేశ్వరుని = భగవంతుని {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించున్ = స్తోత్రము చేయును.

భావము:

మూడు నెలలకు గోళ్ళు, వెంట్రుకలు, ఎముకలు, చర్మం, నవరంధ్రాలు ఏర్పడుతాయి. నాలుగవ నెలకు సప్తధాతువులు కలుగుతాయి. ఐదవనెలకు ఆకలి దప్పులు సంభవిస్తాయి. ఆరవ నెలలో మావిచేత కప్పబడి, తల్లి కడుపులో కుడివైపున తిరుగుతూ ఉంటాడు. తల్లి తిన్న అన్నంతో త్రాగిన నీటితో తృప్తి పొందుతుంటాడు. వాత పిత్త శ్లేశ్మలానే ధాతువులు అభివృద్ధి చెందుతూ ఉంటాయి. మల మూత్రాల గుంటలలో పొర్లుతూ, అందలి క్రిములు శరీరమంతా ప్రాకి బాధపెట్టగా మూర్ఛపోతూ ఉంటాడు. తల్లి తిన్న కారం, చేదు, ఉప్పు, పులుపు మొదలైన తీవ్రరసాలు అవయవాలను తపింపజేస్తాయి. మావిచే కప్పబడి, బయట ప్రేగులచే కట్టివేయబడి తల్లిపొట్టలో తలదూర్చి, వంగి, ముడుచుకొని, పండుకొని ఉంటాడు. తన అవయవాలు కదలించటానికి శక్తిలేక పంజరంలో చిక్కిన పక్షివలె బంధితుడై ఉంటాడు. దైవదత్తమైన తెలివితో వెనుకటి జన్మలలోని పాపాలను తలచుకొని నిట్టూర్పులు విడుస్తాడు. కించిత్తుకూడా సుఖాన్ని పొందలేకుండా ఉంటాడు. ఏడవనెలలో జ్ఞానం కలుగుతుంది. కదలికలు కలుగుతాయి. మలంలోని క్రిములతో కలసి మెలసి ఒకచోట ఉండలేక కడుపులో అటూ ఇటూ తిరుగుతూ ఉంటాడు. గర్భవాయువులకు కంపించిపోతూ దేహాత్మ దర్శనం కలిగి, విమోచనాన్ని యాచిస్తూ, మళ్ళీ గర్భవాసం కలిగినందుకు భయపడుతూ బంధనరూపాలైన సప్తధాతువులతో బంధితుడై, చేతులు జోడించి దీనముఖుడైన జీవుడు ఏ దేవుడు తనకు ఈ గర్భవాసం కలిగించాడో ఆ సర్వేశ్వరుని ఈ విధంగా స్తుతిస్తాడు.

అనయమును భువనరక్షణ

మునకై స్వచ్ఛానురూపమునఁ బుట్టెడి వి

ష్టుని భయవిరహిత మగు పద

వనజయుగం బర్ధిఁ గొల్తు వారని భక్తిన్.

టీకా:

అనయమును = అవశ్యమును; భువన = విశ్వములను; రక్షణమున్ = రక్షించుట; కై = కోసమై; స్వచ్ఛా = స్వతంత్రమైన; అనురూపమునన్ = అవతారములలో; పుట్టెడి = అవతరించెడి; విష్టుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క; భయ = భయము; విరహితము = లేనిది; అగు = అయిన; పద = పాదములు అనెడి; వనజ = పద్మముల {వనజము - వనము (నీటి)లో పుట్టునది, పద్మము}; యుగంబున్ = జంటను; అర్ధిన్ = కోరి; కొల్తున్ = సేవించెదను; వారని = ఎడతెగని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

ఎల్లప్పుడు లోకాలను రక్షించడానికి ఇచ్ఛానుసారం జన్మమెత్తుతూ ఉండే భగవంతుని పాదపద్మాలను అనురక్తితో, భక్తితో ఆరాధిస్తాను. ఆ పాదాలు నా భయాన్ని పటాపంచలు చేస్తాయి.

3-994-వ.

అదియునుం గాక; పంచభూత విరహితుఁ డయ్యుం బంచభూత విరచితం బైన శరీరంబు నందుఁ గప్పంబడి యింద్రియ గుణార్థ చిదాభాస జ్ఞానం డైన నేను.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; పంచభూత = పంచబూతములును; విరహితుండ = లేనివాడను; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; పంచభూత = పంచభూతములచే; విరచితంబున్ = చేయబడినది; ఐన = అయిన; శరీరంబున్ = దేహము; అందున్ = లో; కప్పంబడి = కప్పబడి;

ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; గుణ = ఇంద్రియ గుణములు; అర్థ = ఇంద్రియార్థములు యొక్క; చిత్ = విషయ జ్ఞానమున; అభాస = సందిగ్ధ; జ్ఞానుండను = జ్ఞానము కలవాడను; ఐన = అయినట్టి; నేను = నేను.

భావము:

అంతేకాక పంచభూతాలు లేకున్నా పంచభూతాలతో ఏర్పడిన శరీరంతో కప్పబడి ఇంద్రియగుణాలు, ఇంద్రియార్థాల అస్తిత్వం తెలిసీ తెలియని అభాసజ్ఞానం కలిగిన నేను....

3-995-సీ.

ఎవ్వడు నిఖిల భూతేంద్రియమయ మగు-

మాయావలంబున ముహితకర్మ

బద్ధుడై వర్తించు ప్రగిది దందహ్యమా-

నంబగు జీవ చిత్తంబు నందు

నవికారమై శుద్ధమై యఖండజ్ఞాన-

మున నుండు వానికి ముఖ్యచరితు

నకు నకుంతితశౌర్యనకు పరంజ్యోతికి-

సర్వజ్ఞానకుఁ గృపాశాంతమతికిఁ

3-995.1-తే.

గడఁగియుఁ బ్రకృతిపురుషుల కంటఁ బరముఁ

డయిన వానికి మ్రొక్కెద నస్మదీయ

దుర్భరోదగ్ర భీకర గర్భనరక

వేదనలఁ జూచి శాంతిఁ గావించు కొఱకు."

టీకా:

ఎవ్వడున్ = ఎవరైతే; నిఖిల = సమస్తమైన; భూత = భూతములచేతను; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములచేతను; మయము = నిండినది; అగు = అయిన; మాయా = మాయను;

అవలంబమున్ = అవలంభించుటయందు; మహిత = అధికముగ; కర్మ = కర్మములచే; బద్ధుడు = బంధిపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వర్తించున్ = ప్రవర్తించెడి; పగిదిన్ = విధమున;
 దందహ్యమానంబున్ = దహించుచున్నది; అగు = అయిన; జీవ = జీవుని; చిత్తంబున్ = చిత్తము;
 అందున్ = లో; అవికారము = మార్పులుచెందనిది; ఐ = అయ్యి; శుద్ధము = స్వచ్ఛము; ఐ = అయ్యి;
 అఖండ = అఖండమైన; జ్ఞానమునన్ = జ్ఞానములో; ఉండు = ఉండెడి; వాని = వాని; కిన్ = కి;
 ముఖ్య = ముఖ్యమైన; చరితున్ = వర్తన కలవాని; కున్ = కి; అకుంతిత = కుంటుపడని; శౌర్యమున్ =
 శౌర్యము కలవాని; కున్ = కి; పరంజ్యోతి = అన్నిటికిని అతీతమైన ప్రకాశమున; కిన్ = కి; సర్వజ్ఞున్ =
 సర్వమును తెలియువాని; కున్ = కిని; కృపాశాంతమతి = దయాశాంతములు కలవాని; కిన్ = కిని;
 కడగి = పూని; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుషుల్ = పురుషులు; కంటన్ = కంటను; పరముండు = అతీతడు;
 అయిన = అయినట్టి; వాని = వాని; కిన్ = కిని;
 మ్రొక్కెదన్ = కొలిచెదను; అస్మదీయ = నా యొక్క; దుర్భర = భరింపరాని; ఉదగ్ర = చెలరేగుతున్న;
 భీకర = భయంకరమైన; గర్భ = గర్భస్థితి అనెడి; నరక = నరకము యొక్క; వేదనలన్ = బాధలను;
 చూచి = చూసి; శాంతి = శాంతిని; కావించు = కలిగించు; కొఱకున్ = కోసమై.

భావము:

ఏ దేవుడు సమస్త జీవరాసులలో పంచేంద్రియాలతో పంచభూతాలతో నిండిన మాయను
 అంగీకరించి కర్మబంధాలకు లోబడి ఉన్నట్లు కన్పిస్తాడో, దహించుకొని పోతున్న జీవుని చిత్తంలో
 అవికారుడై, పరిశుద్ధుడై, అఖండజ్ఞాన స్వరూపుడై భాసిస్తుంటాడో ఆ ఉదాత్త చరితునికి, ఆ
 మొక్కవోని శౌర్యం కలవానికి, ఆ పరంజ్యోతికి, ఆ దయామయునికి, ఆ శాంతమూర్తికి, ప్రకృతి
 పురుషులకంటె అతీతుడైన ఆ భగవంతునికి ఈ భరింపరాని భయంకరమైన గర్భనరకంలో ఉన్న
 నన్ను రక్షించి శాంతి కలిగించమని నమస్కరిస్తున్నాను."

3-996-సీ.

అనవుడు సుతునకు జనని యిట్లనుఁ దగ-

మహితాత్మ! యెవ్వని మహిమచేత

మనమోహులై గుణకర్మనిమిత్త సాం-

సారికమార్గ సంఘారములను

ధృతిసెడి యలసి యేదిక్కు నెఱుంగక-

హరిపాద ధ్యానంబు నాత్మ మఱచి

యుండు వారలకు నే యుక్తియు నమ్మహా-

పురుషు ననుగ్రహబుద్ధి లేక

3-996.1-తే.

తద్గుణధ్యాన తన్మూర్తి దర్శనములు

గోచరించుట యెట్లు నాకునుఁ బ్రబోధ

కలితముగఁ బల్కు"మనవుడుఁ గపిలుఁ డనియె

నంబతోడను సుగుణకదంబతోడ.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; సుతున్ = పుత్రుని; కున్ = కి; జనని = తల్లి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను; తగ = అవశ్యము; మహితాత్మ = గొప్పవాడ; ఎవ్వని = ఎవని; మహిమ = మహిమ; చేత = వలన; ఘన = మిక్కిలి; మోహలు = మోహము చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; గుణ = గుణములు; కర్మ = కర్మముల; నిమిత్తంబున్ = నిమిత్తకారణములును కల; సాంసారిక = సంసారమందు బద్ధమైన; మార్గ = దారిలో; సంచారములన్ = సంచరించుటలుచే; ధృతిన్ = ధైర్యము; చెడి = తప్పి; అలసి = అలసిపోయి; ఏ = ఏ విధమైన; దిక్కున్ = దిక్కును; ఎఱుంగక = తెలియక; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; పాద = పాదములను; ధ్యానంబునన్ = ధ్యానించుటలో; ఆత్మన్ = మనసున; మఱచి = మఱచిపోయి; ఉండు = ఉండెడి; వారల = వారి; కున్ = కి; ఏ = ఏ విధమైన; యుక్తియున్ = ఉపాయమునను; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; పురుషుని = పురుషుని; అనుగ్రహ = అనుగ్రహించు; బుద్ధి = బుద్ధి; లేక = లేకుండగ;

తత్ = అతని; గుణ = గుణములను; ధ్యాన = ధ్యానము; తత్ = అతని; మూర్తిన్ = స్వరూపము; దర్శనములున్ = దర్శించుటలు; గోచరించుట = తెలియుట; ఎట్లు = ఏ విధముగానగును; నాకునున్ = నాకును; ప్రబోధ = తెలివితో; కలితముగన్ = కూడినది అగునట్లు; పల్కుము = చెప్పుము; అనవుడు = అనగా; కపిలుడున్ = కపిలుడు; అనియెన్ = పలికెను; అంబ = తల్లి; తోడన్ = తోటి; సుగుణ = సుగుణముల; కదంబ = వల్లి, కలగలపు మాల; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అని చెప్పిన కొడుకుతో తల్లి ఇలా అన్నది "ఓ మహానుభావా! ఎవని మాయవల్ల మానవులు వ్యామోహంలో పడి గుణకర్మ నిమిత్తంగా ఏర్పడ్డ ఈ సంసార మార్గంలో ప్రయాణిస్తూ ధైర్యం చాలక, అలసిపోయి దిక్కు తెలియక చీకాకు పడుతూ చివరకు ఆ దేవుని పాదాలను ధ్యానించాలనే విషయాన్ని కూడా మనస్సులో మరచిపోతారో, ఆ పురుషోత్తముని అనుగ్రహం లేనిదే ఆ మానవులకు ఆయన గుణగణాలను ధ్యానించాలనీ, ఆయన రూపాన్ని దర్శించాలనీ బుద్ధి పుడుతుందా? ఈ సంగతి నాకు కనువిప్పు కలిగేలా విప్పి చెప్పు" అని అడిగిన సద్గుణవల్లియైన తల్లితో కపిలుడు ఇలా అన్నాడు.

3-997-వ.

"అట్టి యీశ్వరుండు గాలత్రయంబు నందును జంగమ స్థావరాంత ర్యామి యగుటంజేసి జీవకర్మ మార్గంబులం బ్రవర్తించు వారు తాపత్రయ నివారణంబు కొఱకు భజియింతు" రని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; కాలత్రయంబున్ = ముక్కాలముల {కాలత్రయము - 1 భూత 2 భవిష్య 3 వర్తమాన కాలములు మూడును}; అందునున్ = అందును; జంగమ = జంతువులు మొదలైనవి {జంగమములు - తిరుగునది, చరిష్టువు, జంతువులు, పక్షులు}; స్థావర = వృక్షాదులు {స్థావరములు - స్థిరముగ ఒకే స్థలమున ఉండునవి, వృక్షములు మొదలైనవి}; అంతర్యామి = లోపలను వ్యాపించి ఉండువాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; జీవ = జీవుల యొక్క; కర్మమార్గంబులన్ = కర్మమార్గములలో; ప్రవర్తించు = తిరిగెడి; వారు = వారు; తాపత్రయ = తాపత్రయముల {తాపత్రయములు - 1 ఆధిభౌతికము 2 ఆధ్యాత్మికము 3 ఆధిదైవికము అనెడి బాధాకారణముల మూడు}; నివారణంబు = పోగొట్టుకొనుట; కొఱకున్ = కోసము; భజియింతురు = కొలుతురు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

“ఆ భగవంతుడు మూడు కాలాల్లోనూ చరాచర ప్రపంచంలోని సమస్త జీవరాసులలో
అంతర్యామిగా ఉండడం వలన బ్రతుకు తెరువున పయనించేవారు తాపత్రయాలు
తప్పించుకోవడానికై అతన్ని ఆరాధిస్తారు” అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-998-క.

“జనయిత్ర! గర్భ మందును

ఘన క్రిమి విణ్మాత్ర రక్త ర్గర్తము లోనన్

మునుగుచు జఠరాగ్నిని దిన

దినమును సంతప్యమానదేహుం డగుచున్.

టీకా:

జనయిత్ర = తల్లి {జనయిత్ర - జననమును ఇచ్చినామె, తల్లి}; గర్భము = కడుపు; అందునున్ =
లోపల; ఘన = అనేకమైన; క్రిమి = క్రిములు; విట్ = మలము; మూత్ర = మూత్రము; రక్త = రక్తములు
కల; ర్గర్తము = మురుకి గుంట; లోనన్ = లోపల; మునుగుచున్ = ములుగుతూ; జఠరాగ్నినిన్ =
ఆకలితో; దినదినమును = రోజురోజుకి; సంతప్యమాన = మిక్కిలి తపించిపోతున్న; దేహుండు =
శరీరము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

“అమ్మా! జీవుడు తల్లి గర్భంలో క్రిములతో నిండిన మలమూత్రాల నెత్తురు గుంటలో మునుగుతూ,
ఆకలి మంటలతో దినదినం తపించే దేహం కలవాడై...

3-999-ఆ.

దీనవదనుఁ డగుచు దేహి యీ దేహంబు

వలన నిర్గమింపఁ దలఁచి చనిన

నెలల నెన్నికొనుచు నెలకొని గర్భంబు

వలన వెడలఁ ద్రోయువారు గలరె?

టీకా:

దీన = దీనమైన; వదనుండున్ = ముఖము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దేహి = దేహమును
ధరించువాడు, జీవుడు; ఈ = ఈ; దేహంబున్ = శరీరమును; వలనన్ = నుండి; నిర్గమింపన్ =
వెడలవలెనని; తలంచి = అనుకొని; చనిన = గడచిన; నెలలన్ = నెలలను; ఎన్నికొనుచున్ =
లెక్కించుకొనుచును; నెలకొని = పూనుకొని; గర్భంబున్ = గర్భము; వలనన్ = వలన; వెడలన్ =
వెలువడునట్లు; త్రోయు = తోసెడి; వారున్ = వారు; కలరే = ఉన్నారా.

భావము:

దైన్యంతో నిండిన ముఖం కలవాడై, ఆ గర్భనరకంనుండి బయటపడాలని భావిస్తూ, గడచిన
నెలలు లెక్కించుకుంటూ 'నన్ను ఈ గర్భంనుండి వెలువరించే వాళ్ళు ఎవరైనా ఉన్నారా?'

3-1000-వ.

అని తలంచుచు "దీనరక్షకుం డయిన పుండరీకాక్షుండు దన్ను గర్భనరకంబువలన విముక్తునిం
జేయ నమ్మహాత్మునికిఁ బ్రత్యుపకారంబు సేయలేమికి నంజలి మాత్రంబు సేయందగునట్టి జీవుండ
నైన నేను శమదమాది యుక్తం బైన శరీరంబు నందు విజ్ఞానదీపాంకురంబునం బురాణపురుషు
నిరీక్షింతు"నని మఱియు

టీకా:

అని = అని; తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; దీన = దీనులను; రక్షకుండు = రక్షించువాడు; అయిన =
అయినట్టి; పుండరీకాక్షుండు = నారాయణుడు (పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి
కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); తన్ను = తనను; గర్భ = గర్భము అనెడి; నరకంబున్ = నరకము;
వలనన్ = నుండి; విముక్తునిన్ = విడుదల; చేయన్ = చేసినందుకు; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ =
మహాత్ముని; కిన్ = కి; ప్రత్యుపకారంబున్ = ప్రత్యుపకారము; చేయన్ = చేయ; లేమి = లేకపోవుట; కిన్

= కు; అంజలి = నమస్కారము; మాత్రము = మత్రమే; చేయన్ = చేయ; తగు = కలిగిన; అట్టి = అటువంటి; జీవుండన్ = జీవుడను; ఐన = అయినట్టి; నేనున్ = నేను; శమ = శమము; దమ = దమము; ఆది = మొదలైనవానిని; యుక్తంబున్ = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; శరీరంబున్ = దేహము; అందున్ = లోపల; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము అనెడి; దీప = దీపపు; అంకురంబునన్ = అంకురమునందు; పురాణపురుషున్ = నారాయణునికై పురాణపురుషుడు - పురాతన కాలము నుండియు ఉన్నవాడు, విష్ణువు; నిరీక్షింతున్ = ఎదురుచూచెదను; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

అని తలపోస్తూ 'దీనులను రక్షించే పుండరీకాక్షుడు ఒక్కడే నన్ను ఈ గర్భనరకం నుండి విముక్తుణ్ణి చేయగలడు. అయితే ఆ మహాత్మునకు నేను ప్రత్యుపకారం ఏమీ చేయలేను. చేతులు జోడించి నమస్కారం మాత్రమే చేయగలుగుతాను. నేను కేవలం జీవుడను. శమ దమాది గుణాలతో కూడిన రాబోయే జన్మలో విజ్ఞాన దీపాంకురాన్ని వెలిగించుకొని ఆ వెలుగులో పురాణపురుషుణ్ణి చూస్తాను' అనుకొని, మళ్ళీ ఇలా అనుకుంటాడు.

3-1001-సీ.

"నెలకొని బహు దుఃఖములకు నాలయ మైన-

యీ గర్భనరకము నేను వెడలఁ

జాల బహిఃప్రదేశమునకు వచ్చిన-

ననుపమ దేవమాయా విమోహి

తాత్ముండనై ఘోరమైనట్టి సంసార-

చక్ర మందును బరిశ్రమణశీలి

నైయుండవలయుఁ దా నదిగాక గర్భంబు-

నందుండు శోకంబు నపనయించి

3-1001.1-తే.

యాత్మ కనయంబు సారథి యైన యట్టి

రుచిర విజ్ఞానమునఁ దమోరూపమైన

భూరి సంసారసాగరోత్తరణంబు

సేసి యీ యాత్మ నరసి రక్షించుకొందు.

టీకా:

నెలకొని = పూనుకొని; బహు = అనేకమైన; దుఃఖముల్ = దుఃఖముల; కున్ = కు; ఆలయమున్ =

స్థానము; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; గర్భ = గర్భము అనెడి; నరకమున్ = నరకమును; నేనున్ =

నేను; వెడలన్ = బయటపడ; చాలన్ = లేను; బహిర్ = వెలుపలి; ప్రదేశము = చోటున; కున్ = కు;

వచ్చినన్ = వచ్చినను; అనుపమ = సాటిలేని; దేవ = దేవుని యొక్క; మాయా = మాయచే;

విమోహిత = మిక్కిలి మోహమున పడిన; ఆత్మడను = ఆత్మకలవాడను; ఐ = అయ్యి; ఘోరము =

ఘోరము; ఐనట్టి = అయినట్టి; సంసార = సంసారము అనెడి; చక్రమున్ = చక్రము; అందున్ =

లోపల; పరిశ్రమ = మిక్కిల కష్టపడు; శీలిన్ = స్వభావము కలవాడను; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండ;

వలయున్ = వలసినదే; అది = అంతే; కాక = కాకుండగా; గర్భంబున్ = గర్భము; అందు = లోపల;

ఉండు = ఉండెడి; శోకంబున్ = దుఃఖమును; అపనయించి = తొలగించి;

ఆత్మ = ఆత్మ; కున్ = కు; అనయంబున్ = నిత్యము; సారథి = మార్గదర్శి; ఐన = అయిన; అట్టి =

అటువంటి; రుచిర = చక్కటి; విజ్ఞానమునన్ = విజ్ఞానముతో; తమన్ = చీకటి; రూపము =

స్వరూపము; ఐన = అయిన; భూరి = అతిమిక్కిలిపెద్దదైన {భూరి - అతి పెద్దసంఖ్య 1 తరవాత 34

సున్నాలు కలది అదే లక్ష అయితే 5 సున్నాలు మాత్రమే}; సంసార = సంసారము అనెడి; సాగర =

సముద్రమును; ఉత్తరణంబున్ = దాటుటను; చేసి = చేసి; ఈ = ఈ; ఆత్మనున్ = ఆత్మను; అరసి =

తెలుసుకొని; రక్షించుకొందు = రక్షించుకొనెదను.

భావము:

‘ఎన్నెన్నో దుఃఖాలకు నిలయమైన ఈ గర్భనరకం నుండి నేను బయట పడలేను. ఒకవేళ

బయటకు వచ్చినా దేవమాయలకు లోనై వ్యామోహంతో భయంకరమైన సంసార వలయంలో

చిక్కుకొని పరిభ్రమిస్తూ ఉండవలసిందే. అందుకని ఈ గర్భశోకాన్ని పోగొట్టేదీ, ఆత్మను సారథియై

నడిపించేదీ అయిన విజ్ఞానాన్ని ఆశ్రయించి అంధకార బంధురమైన సంసార సాగరాన్ని దాటి
ఆత్మను రక్షించుకుంటాను.

3-1002-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

3-1003-చ.

పరగుచు నున్న దుర్వ్యసన**భా**జనమై ఘన దుఃఖములమై
యరయఁగ బెక్కుతూంట్లు గల**దై**క్రిమిసంభవ మైనయట్టి దు
స్తర బహు గర్భవాసముల **సం**గతి మాన్పుటకై భజించెదన్
సరసిజనాభ భూరి భవ**సా**గరతారక పాదపద్మముల్."

టీకా:

పరగుచున్ = ప్రసిద్ధమగుచు; ఉన్న = ఉన్నదియు; దుర్వ్యసన = చెడ్డబాధలకు; భాజనము = నెలవు;
ఐ = అయ్యి; ఘన = అత్యధికమైన; దుఃఖ = దుఃఖమునకు; మూలమున్ = కారణము; ఐ = అయ్యి;
అరయగన్ = తెలిసికొనిన; పెక్కు = అనేకమైన; తూంట్లు = కన్నములు; కలది = ఉన్నది; ఐ = అయ్యి;
క్రిమి = క్రిములు; సంభవము = కలది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; దుస్తర = దాటరాని; గర్భ =
గర్భమునందు; వాసముల్ = వసించుటలుతో; సంగతిన్ = కూడుటలను; మాన్పుట = మానునట్లు
చేయుట; కై = కోసము; భజించెదన్ = కొలచెదను; సరసిజనాభ = నారాయణుని {సరసిజనాభుడు
- సరసిజము (పద్మము) నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు}; భూరి = మిక్కిలి పెద్దదైన; భవ =

సంసారము అనెడి; సాగర = సముద్రమును; తారక = తరింపజాలిన; పాద = పాదములు అనెడి;
పద్మముల్ = పద్మములు.

భావము:

ఈ గర్భనరకం అనేక వ్యసనాలకు నిలయమైనది. అంతులేని దుఃఖాలకు మూలమైనది. ఎన్నో
రంధ్రాలు గలది. క్రిములకు జన్మస్థానమైనది. ఇటువంటి ఎన్నో గర్భవాసాల ఆపదను
పోగొట్టడానికై సంసార సాగరాన్ని తరింపజేసే కమలనాభుని పాదపద్మాలను ఆశ్రయిస్తాను!

3-1004-క.

అని కృతనిశ్చయుఁ డయి యే

చిన విమలజ్ఞాని యగుచు జీవుఁడు గర్భం

బున వెడల నొల్లకుండం

జనియెడు నవమాసములును జననీ! యంతన్.

టీకా:

అని = అని; కృతనిశ్చయుడు = నిశ్చయించుకొన్నవాడు; అయి = అయ్యి; ఏచిన = అతిశయించిన;
విమల = స్వచ్ఛమైన; విజ్ఞాని = మంచి జ్ఞానము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; జీవుడు = జీవుడు;
గర్భంబునన్ = గర్భము నుండి; వెడలన్ = బయటపడుటకు; ఒల్లకుండన్ = అంగీకరింపకుండగా;
చనియెడున్ = గడచును; నవ = తొమ్మిది (9); మాసములున్ = నెలలును; జననీ = తల్లీ {జనని -
జన్మను ఇచ్చిన ఆమె, అమ్మ}; అంతన్ = అంతట.

భావము:

తల్లీ! ఈ విధంగా నిశ్చయించుకొని అతిశయించిన నిర్మలజ్ఞానం కలవాడై, జీవుడు గర్భం నుండి
వెడలిరాకుండా తొమ్మిది నెలలు అలాగే గడుపుతాడు.

3-1005-వ.

దశమమాసంబున వాని నధోముఖం గావించిన నుచ్చాస్ నిశ్శ్వాసంబులు లేక ఘన
దుఃఖభాజనుండు విగత జ్ఞానుండు రక్తదిగ్భాగుండు నై విష్టాస్థక్రిమియుం బోలె నేలంబడి
యేడ్చుచు జ్ఞానహీనుం డై జడుడునుం బోలె నుండి; యంత నిజ భావానభిజ్ఞులగు నితరుల
వలన వృద్ధిం బొందుచు నభిమతార్థంబులం జెప్పనేరక; యనేక కీటసంకులం బయిన
పర్యంకంబు నందు శయానుండై; యవయవంబులు గండూయమానంబు లైనఁ గోకనేరక
యాసనోత్థాన గమనంబుల నశక్తుండై; తన శరీరచర్మంబు మశక మత్కుణ మక్షికాదులు పొడువ
గ్రిములచే వృధంబడు క్రిమియుంబోలె దోదూయమానుండై రోదనంబు సేయుచు విగతజ్ఞానుండై
మెలంగుచు; శైశవంబునం దత్త త్రియానుభవంబుఁ గావించి పౌగండ వయస్సునఁ
దదనురూపంబు లగు నధ్యయనాది దుఃఖంబు లనుభవించి; తదనంతరంబ యౌవనంబు ప్రాప్తం
బైన నభిమతార్థ ఫలప్రాప్తికి సాహసపూర్వకంబు లగు వృథాగ్రహంబులు సేయుచుఁ గాముకుండై;
పంచమహాభూతారబ్దం బగు దేహం బందుఁ బెక్కుమాటు లహంకార మమకారంబులం
జేయుచుఁ దదర్థంబులైన కర్మంబు లాచరించుచు సంసారబద్ధు డగచు దుష్పురుష
సంగమంబున శిశ్నోదరపరాయణుండై వర్తించుచు నజ్ఞానంబునం జేసి వర్దిష్యమాన రోషం
డగుచుఁ; దత్ఫలంబు లగు దుఃఖంబు లనుభవించుచుఁ గాముకుండై నిజనాశంబునకు హేతువు
లగు కర్మంబులం బ్రవర్తించు చుండు; మఱియును.

టీకా:

దశమ = పదవ (10); మాసంబునన్ = నెలలో; వానిని = అతనిని; అధోముఖునిన్ = తలకిందులుగా;
కావించిననున్ = చేయగా; ఉచ్చాస్ నిశ్శ్వాసంబులున్ = ఊపిరి; లేక = ఆడక; ఘన =
అదృఢికమైన; దుఃఖ = దుఃఖము; భాజనుండున్ = విస్తరించినవాడును; విగత = విడిచిపోయిన;
జ్ఞానుండును = జ్ఞానము కలవాడును; రక్త = రక్తముచే; దిగ్భాగుండును = పూర్తిగా
పులుమబడినవాడును; ఐ = అయ్యి; విట్ = మలము; అస్థ = అందలి; క్రిమియున్ = క్రిమిని; పొలెన్ =
వలె; నేలన్ = నేలపై; పడి = పడి; ఏడ్చుచున్ = ఏడుస్తూ; జ్ఞాన = జ్ఞానము; హీనుండు = లేనివాడు; ఐ
= అయ్యి; జడుడున్ = మందుడు, ఎరుకలేనివాడు; పొలెన్ = వలె; ఉండి = ఉండును; అంతన్ = ఆ
తరువాత; నిజ = తన; భావన్ = భావములను; అనభిజ్ఞులు = ఎరుగనివారు; అగు = అయిన;
ఇతరులన్ = ఇతరుల; వలన = చేత; వృద్ధిన్ = పెంచబడుటను; పొందుచున్ = పొందుతూ; అభిమత
= ఇష్టమైన; అర్థములు = వస్తువులను; చెప్పన్ = చెప్ప; నేరకన్ = లేక; అనేక = అనేకమైన; కీటన్ =

పురుగులచే; సంకులంబున్ = కలిసిపోయినది; అయిన = అయినట్టి; పర్యంకంబున్ = శయ్య;
 అందున్ = మీద; శయానుండు = పండుకొనబెట్టిన వాడు; ఐ = అయ్యి; అవయవంబులున్ =
 అవయవములు; కండూయమానంబున్ = దురద పెట్టుచున్నవి; ఐనన్ = అయినను; గోక =
 గోకుకొన; నేరకన్ = లేక; ఆసన = కూర్చొనుట; ఉత్థాన = లేచుట; ఆగమనంబులన్ =
 నడచుటలందు; అశక్తుండ = శక్తిలేనివాడు; ఐ = అయ్యి; తన = తన; శరీర = దేహము యొక్క;
 చర్మంబున్ = చర్మము; మశక = దోమలు; మత్కుణ = నల్లులు; మక్షిక = ఈగలు; ఆదులు =
 మొగలగునవి; పొడువన్ = కుట్టగ; క్రిముల్ = క్రిములు; చేన్ = చేత; వ్యధన్ = బాధ; పడు = పడెడి;
 క్రిమియున్ = క్రిమిని; పొలెన్ = వలె; దోదూయమానుండు = చేతులతో పారాడు వాడు; ఐ = అయ్యి;
 రోదనంబున్ = ఏడుస్తుండుట; చేయుచు = చేస్తూ; విగత = విడిచిన; జ్ఞానుండు = జ్ఞానము
 కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మెలంగుచున్ = మెల్లిగా తిరుగుతూ; శైశవంబునన్ = శైశవములో; తత్తత్ =
 ఆయా; క్రియా = పనులందు; అనుభవంబున్ = అనుభవమును; కావించి = పొంది; పౌగండ =
 పౌగండము (5 ఏండ్లు) దాటిన; వయసునన్ = వయస్సులో; తత్ = దానికి; అనురూపంబులు =
 తగినవి; అగు = అయిన; అధ్యయన = చదువుకొనుట; ఆది = మొదలైన; దుఃఖంబులను =
 బాధలను; అనుభవించి = అనుభవించి; తదనంతరంబ = ఆ తరువాత; యౌవనంబున్ =
 యౌవనము; ప్రాప్తంబున్ = వచ్చినది; ఐన = అయిన; అభిమత = ఇష్టమైన; అర్థ = కోరికలు; ఫల =
 ఫలించుటను; ప్రాప్తి = పొందుట; కున్ = కు; సాహస = సాహసముతో; పూర్వకంబులు = కూడినవి;
 అగు = అయిన; వ్యథా = అనవసరపు; ఆగ్రహంబులున్ = కోపములు; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 కాముకుండు = కామోద్రేకము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పంచమహాభూత = పంచబూతములుతో
 {పంచమహాభూతములు - 1ఆకాశము 2తేజస్సు 3వాయువు 4నీరు 5వృద్ధి}; ఆరబ్ధంబున్ =
 చేయబడినది; అగు = అయినట్టి; దేహంబున్ = శరీరము; అందున్ = పై; పెక్కు = అనేక; మాణులు =
 సార్లు; అహంకార = అహంకారములు; మమకారంబులన్ = మమకారములను; చేయుచున్ =
 చేస్తూ; తత్ = వాని; అర్థంబులు = కోసము; ఐన = అయిన; కర్మంబులన్ = పనులను;
 ఆచరించుచున్ = చేస్తూ; సంసార = సంసారమున; బద్ధుడు = బంధములలో చిక్కుకున్నవాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; దుష్పురుష = చెడ్డవారితో; సంగమంబునన్ = సహవాసము వలన; శిశ్న =
 కామము యందు; ఉదర = తిండి యందు; పరాయణుండు = లగ్నము అయినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; అజ్ఞానంబునన్ = అజ్ఞానము; చేసి = వలన; వర్దిష్యమాణ =
 పెరుగుతున్న; రోషుండున్ = రోషము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తత్ = వాని; ఫలంబులున్ =

ఫలితములు; అగు = అయిన; దుఃఖంబులన్ = బాధలను; అనుభవించుచున్ = అనుభవిస్తూ;
కాముకుండు = కామమోద్రేకము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; నాశంబునన్ = నాశనమున;
కున్ = కు; హేతువులు = కారణములు; అగు = అయిన; కర్మంబులన్ = పనులలో; ప్రవర్తించుచుండు
= తిరుగుతుండును; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

పదవ నెలలో జీవుడు తలక్రిందుగా తిరిగి, ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలు లేక ఎంతో బాధపడుతూ
జ్ఞానరహితుడై, నెత్తురు పులుముకున్న దేహంతో భూమిమీద పడి ఏడుస్తూ, ఎరుకలేనివాడై ఉండి,
తన ఉద్దేశ్యం అర్థం చేసికోలేని ఇతరులచే పోషింపబడుతూ, తనకు కావలసిన దేదో చెప్పలేక,
పెక్కు కీటకాలతో నిండిన ప్రక్కమీద పండుకొని, శరీరం దురద పుట్టినా గోకుకొనలేక, కూర్చోడానికి
లేవడానికి నడవడానికి శక్తి చాలక, తన ఒంటి నిండా దోమలూ నల్లలూ ఈగలూ మొదలైనవి
ప్రాకి కుడుతూ ఉంటే వారింపలేక, క్రిములచే పీడింపబడే క్రిమిలా బాధపడుతూ, ఏడుస్తూ, జ్ఞానం
లేనివాడై మెలగుతూ, శైశవంలో ఆయా అవస్థలను అనుభవించి, బాల్యంలో విద్యాభ్యాసం
మొదలైన వాటితో శ్రమపడి, ఆ తర్వాత యౌవనంలో తన కోర్కెలు తీర్చుకొనడం కోసం
సాహసంతో కూడిన పనికిమాలిన పంతాలూ పట్టుదలలూ పూనుతూ, కామోద్రేకంతో ప్రవర్తిస్తూ,
పంచభూతాత్మకమైన తన దేహంమీద మాటిమాటికీ అహంకార మమకారాలు పెంచుకుంటూ,
అందుకు తగిన పనులు చేస్తూ, సంసార బంధాలలో కట్టుబడి, దుష్టుల స్నేహంవల్ల కామం
పండించుకొనడం, కడుపు నిండించుకొనడంతోనే సతమతమౌతూ, అజ్ఞానియై పెచ్చు పెరిగిపోతున్న
మచ్చరంతో దానికి ఫలమైన దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ, కామాంధుడై, తన నాశనానికి
మూలకారణమైన చెడుపనులను చేస్తూ ఉంటాడు. ఇంకా...

3-1006-నీ.

జనయిత్రీ! సత్యంబు శౌచంబు దయయును-

ధృతియు మౌనంబు బుద్ధియును సిగ్గు

క్షమయును యశమును శ్రమమును దమమును-

మొదలుగాగల గుణంబులు నశించు

జనుల కసత్సంగమున నని యెఱిగించి-

> వెండియు నిట్లను వినుము, మూఢ

హృదయులు శాంతి విహీనులు దేహాత్మ-

బుద్ధులు నంగనా మోహపాశ

3-1006.1-తే.

బద్ధ కేళీమృగంబుల పగిదిఁ దగిలి

పరవశస్వాంతముల శోచ్యభావు లైన

వారి సంగతి విడువంగ వలయు నందు

నంగనాసంగమము దోష ముండు గాన.

టీకా:

జనయిత్ర = తల్లి; సత్యంబున్ = సత్యమును; శౌచంబున్ = శౌచమును, శుచియును; దయయునున్ = దయయును; ధృతియున్ = ధైర్యమును; మౌనంబునున్ = మౌనము; బుద్ధియునున్ = బుద్ధియును; సిగ్గు = సిగ్గును; క్షమయునున్ = ఓర్పును; యశమునున్ = కీర్తియును; శమమునున్ = శమమును; దమమునున్ = దమమును; మొదలుగాగల = మొదలైన; గుణంబులున్ = గుణములు; నశించున్ = చెడిపోవును; జనుల్ = జనముల; కున్ = కు; అసత్సంగమునన్ = చెడుసహవాసములు వలన; అని = అని; ఎఱిగించి = తెలిపి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = పలికెను; వినుము = వినుము; మూఢ = మోహము చెందిన; హృదయులు = హృదయములు కలవారు; శాంతి = శాంతి; విహీనులు = లేనివారు; దేహ = దేహమే; ఆత్మ = తాము; బుద్ధులు = అనుకొనువారు; అంగనా = స్త్రీ; మోహ = మోహము అనెడి; పాశ = పాశములచే; బద్ధ = బంధింపబడిన; కేళీ = పెంపుడు; మృగంబుల్ = జంతువుల; పగిదిన్ = వలె; తగిలి = తగుల్కొని; పరవశ = పరవశించుచున్న; స్వాంతములన్ = మనస్సులతో; శోచ్య = శోకింపదగిన, శోచనీయమైన; భావులు = భావములు కలవారు; ఐన = అయినట్టి; వారి = వారి యొక్క; సంగతిన్ = సాంగత్యమును; విడువంగవలయున్ = విడిచిపెట్టవలసినది; అందున్ = వానిలోను; అంగనా = స్త్రీలతో; సంగమము = సాంగత్యము; దోషము = మిక్కిలి చెడ్డది; అండు = అందురు; కాన = కావున.

భావము:

అమ్మా! దుర్మార్గుల సాంగత్యంవల్ల సత్యం, శుచిత్వం, దయ, ధైర్యం, మితభాషణం, బుద్ధి, సిగ్గు, ఓర్పు, కీర్తి, శమం, దమం మొదలైన గుణాలన్నీ నశిస్తాయి" అని చెప్పి కపిలుడు తల్లితో మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "మూఢ హృదయులు, శాంతి లేనివాళ్ళు, దేహమే ఆత్మ అని భావించేవాళ్ళు, స్త్రీ వ్యామోహంలో చిక్కుకొని గొలుసులతో బంధించిన పెంపుడు మృగాలలాగా పరులకు వశమైన బుద్ధి కలవారు శోచనీయులు. అటువంటివారి సాంగత్యం వదలిపెట్టాలి. అందులోను స్త్రీసాంగత్యం బలీయమైన దోషం అని ప్రాజ్ఞులంటారు కదా!

3-1007-వ.

దీని కొక్క ఇతిహాసంబు గలదు; 'తొల్లి యొక్కనాడు ప్రజాపతి దన కూతు రయిన భారతి మృగరూపధారిణి యై యుండం జూచి తదీయ రూపరేఖా విలాసంబులకు నోటుపడి వివశీకృతాంతరంగుండును విగత త్రపుండును నై తానును మృగరూపంబు నొంది తదనుధావనంబు హేయం బని తలంపక ప్రవర్తించెం; 'గావున నంగనాసంగమంబు వలవ; దస్మదీయ నాభికమల సంజాత చతుర్ముఖ నిర్మిత మరీచ్యాద్యుద్భూత కశ్యపాది కల్పిత దేవ మనుష్యాదు లందు మాయా బలంబునం గామినీజన మధ్యంబున విఖండిత మనస్కుండు గాకుండఁ బుండరీకాక్షుండైన నారాయణముషికిం దక్క నన్యులకు నెవ్వరికిం దీర"దని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

దీని = దీని; కిన్ = కి; ఒక్క = ఒక; ఇతిహాసము = ప్రాచీన కథనము; కలదు = ఉన్నది; తొల్లి = పూర్వము; ఒక్కనాడు = ఒకదినమున; ప్రజాపతి = బ్రహ్మదేవుడు; తన = తన; కూతురు = పుత్రిక; అయిన = అయినట్టి; భారతిన్ = భారతిని; మృగీ = ఆడులేడి; రూప = రూపమును; ధారిణి = ధరించినది; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; చూచి = చూసి; తదీయ = ఆమె యొక్క; రూప = అందము; రేఖా = సౌష్ఠవము; విలాసంబుల్ = విలాసముల; కున్ = కు; ఓటుపడి = లొంగిపోయి; వివశీ = పరవశము; కృత = చెందిన; అంతరంగుండును = మనస్సు కలవాడును; విగత = విడిచిన; త్రపుండును = సిగ్గుకలవాడును; ఐ = అయ్యి; తానును = తన కూడ; మృగ = మగ లేడి; రూపంబున్

= రూపమును; ఒంది = ధరించి; తత్ = దానిని; అనుధావనంబున్ = వెంటపడుట; హేయంబున్ = ఏవగింపుకలిగించునది; అని = అని; తలంపక = చూడక; ప్రవర్తించెన్ = ప్రవర్తించెను; కావునన్ = కనుకనే; అంగనా = స్త్రీలతో; సంగమంబున్ = సాంగత్యము; వలవదు = వద్దు; అస్మదీయ = నా యొక్క; నాభీ = బొడ్డు; కమల = పద్మమున; సంజాత = పుట్టిన; చతుర్ముఖ = చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవునిచే; నిర్మిత = సృష్టింపబడిన; మరీచి = మరీచి; ఆది = మొదలైనవారికి; ఉద్భూత = పుట్టిన; కశ్యప = కశ్యపుడు; ఆది = మొదలగువారిచే; కల్పిత = సృష్టింపబడిన; దేవ = దేవతలును; మనుష్య = మానవులును; ఆదులు = మొదలైనవారి; అందున్ = అందు; మాయా = మహిమ యొక్క; బలంబునన్ = శక్తితో; కామినీ = స్త్రీ; జన = జనముల; మధ్యంబునన్ = నడుమ; విఖండిత = బాగదెబ్బతిన్న; మనస్సుండు = మనస్సు కలవాడు; కాకుండన్ = కాకుండా ఉండుట; పుండరీకాక్షుండు = గోవిందునికి (పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); ఐన = అయినట్టి; నారాయణ = నాయణుడు అను (నారాయణుడు - నారము (నీరు)లందు వసించువాడు, విష్ణువు); ఋషి = ఋషి (ఋషి - శాస్త్రకారుడగు ఆచార్యుడు, మంత్ర ద్రష్ట., వ్యు. ఋషి = గతౌ-ఋష + కి (కృ.ప్ర.) జ్ఞానముచే సంసార పారమును చేరువాడు.); కిన్ = కి; తక్యన్ = తప్పించి; అన్యలకున్ = ఇతరులకు; ఎవ్వరికిన్ = ఎవరికిని; తీరదు = వీలుకాదు; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

దీనికొక ప్రాచీన కథ ఉంది. పూర్వం ఒకనాడు బ్రహ్మదేవుడు తన కూతురైన సరస్వతి ఆడులేడి రూపాన్ని ధరించి ఉండగా చూచి, ఆమె సౌందర్య లావణ్యాలకు మురిసిపోయి, పరవశించిన హృదయంతో సిగ్గు విడిచి, తానుకూడ మగలేడి రూపాన్ని ధరించి నీచమని భావించకుండా ఆమె వెంటబడి పరుగులెత్తాడు. కాబట్టి పురుషునకు స్త్రీసాంగత్యం తగదు. నా నాభికమలం నుండి పుట్టిన బ్రహ్మ, అతనిచే సృష్టింపబడిన మరీచి ప్రముఖులు, వారికి పుట్టిన కశ్యపాదులు, వీరిచే కల్పించబడిన దేవతలు, మనుష్యులు, వీరందరిలోను చక్కదనాల చుక్కలైన రమణీమణుల మాయలకు చిక్కకుండా మొక్కువోని మనస్సు కలిగి ఉండడం అన్నది పుండరీకాక్షుడైన ఒక్క నారాయణ మహర్షికి తప్ప ఇతరులకు ఎవ్వరికీ సాధ్యం కాదు" అని కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా చెప్పాడు.

3-1008-తే.

రూఢి నా మాయ గామినీరూపమునను

బురుషులకు నెల్ల మోహంబుఁ బొందజేయుఁ

గాన పురుషులు సతులసంగంబు మాని

యోగవృత్తిఁ జరించుచు నుండవలయు.

టీకా:

రూఢిన్ = అవశ్యము; నా = నా యొక్క; మాయ = మాయ; కామినీ = స్త్రీల {కామిని - కామము కలామె, స్త్రీ}; రూపముననున్ = రూపములో; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; మోహంబున్ = మోహమును; పొందన్ = చెందునట్లు; చేయున్ = చేయును; కాన = కావున; పురుషులు = పురుషులు; సతుల = స్త్రీలతో; సంగంబున్ = తగులము; మాని = విడిచి; యోగ = యోగ; వృత్తిన్ = మార్గమున; చరించుచున్ = వర్తించుచు; ఉండవలయున్ = ఉండవలయును.

భావము:

“నా మాయయే స్త్రీరూపంలో పురుషులకు మోహాన్ని కలిగిస్తుంది. కాబట్టి పురుషులు పరస్పర సాంగత్యాన్ని పరిత్యజించి యోగమార్గంలో చరిస్తూ ఉండాలి.

3-1009-క.

ధీరతతో మత్పదసర

సీరుహసేవానురక్తిఁ జెందినవారల్

నాఠీసంగము నిరయ

ద్వారముగా మనము లందు దలఁపుదు రెపుడున్.

టీకా:

ధీరత = ధైర్యము; తోన్ = తోటి; మత్ = నా యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; సరసీరుహ = పద్మముల; సేవా = కొలుచుట యందు; అనురక్తిన్ = కూరిమిని; చెందిన = కలిగించుకొన్న; వారల్ =

వారు; నారీ = స్త్రీలతోడి; సంగము = తగులము; నిరయ = నరకమునకు; ద్వారముగ = ప్రవేశింపజేయునదిగా; మనములన్ = మనస్సులలో; తలపుదురు = తలచెదరు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును.

భావము:

స్థిరబుద్ధితో నా పాదపద్మాలను సేవించడంలో ఆసక్తి కలవారు స్త్రీసాంగత్యాన్ని నరకద్వారంగా మనస్సులలో భావిస్తారు.

3-1010-క.

హరిమాయా విరచితమై

తరుణీరూపంబుఁ దాల్చి ధరఁ బర్విన బం

ధుర తృణపరివృత కూపము

కరణి నదియు మృత్యురూపకంబగు మఱియున్.

టీకా:

హరి = విష్ణు; మాయా = మాయచేత; విరచితము = చక్కగా చేయబడినది; ఐ = అయ్యి; తరుణి = స్త్రీ {తరుణి - తరుణమైన (తగిన) వయసు కల ఆమె, స్త్రీ}; రూపంబున్ = రూపము; తాల్చి = ధరించి; ధరన్ = భూమిపైన; పర్విన = వ్యాపించిన; బంధుర = బాగా పెరిగిన; తృణ = గడ్డితో; పరివృత = ఆవరింపబడిన; కూపమున్ = నూతి, బావి; కరణిన్ = వలె; అదియున్ = అదికూడ; మృత్యు = మృత్యువు యొక్క; రూపకంబున్ = స్వరూపము; అగున్ = అగును; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

నా మాయచేత కల్పించబడిన కామినీరూపం దట్టమైన గడ్డిచే కప్పబడిన కూపానికి అనురూపమై, మృత్యుస్వరూపమై ఉంటుంది. ఇంకా...

3-1011-చ.

ధన పశు మిత్ర పుత్ర వనితా గృహకారణభూత మైన యీ
తనువున నున్న జీవుడు పదంపడి యట్టి శరీర మెత్తితా
ననుగతమైన కర్మఫల మందకపోవగరాదు మింటఁ బో
యిన భువిఁ దూరినన్ దిశల క్రిగిన నెచ్చట నైన డాగినన్.

టీకా:

ధన = సంపద; పశు = పశువులు; మిత్ర = మిత్రులు; పుత్ర = పుత్రులు; వనితా = భార్య; గృహ = ఇల్లు
లకు; కారణభూతము = కారణాంశముగ; ఐన = ఉన్నట్టి; ఈ = ఈ; తనువునన్ = దేహమున; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; జీవుడు = జీవుడు, దేహి; పదంపడి = తరవాత; అట్టి = అటువంటి; శరీరమున్ = దేహమున;
ఎత్తి = ధరించి; తాన్ = తాను; అనుగతము = అనుసరించునది; ఐన = అయిన; కర్మ = కర్మముల;
ఫలమున్ = ఫలితమును; అందక = చెందకుండగా; పోవగరాదు = పోవుట వీలుకాదు; మింటన్ =
ఆకాశమునకు; పోయినన్ = వెళ్ళినను; భువిన్ = భూమిలోనికి; దూరినన్ = దూరినను; దిశల్ =
దిక్కుల; కున్ = కు; ఏగినన్ = వెళ్ళినను; ఎచ్చటన్ = ఎక్కడ; ఐనన్ = అయినా; డాగినన్ = దారు
కొనినను.

భావము:

ధనధాన్యాలు, పశువులు, పుత్రులు, మిత్రులు, స్త్రీలు, గృహాలు మొదలైన వాటికి కారణభూతమైన ఈ
శరీరంలో ఉన్న జీవుడు ఇవన్నీ అనుభవించి మళ్ళీ ఈ జన్మలోని కర్మఫలాన్ని అనుభవించడం
కోసం ఇటువంటి శరీరాన్ని మళ్ళీ ధరిస్తాడు. ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోయినా, భూమిలో దూరినా,
దిక్కులకు పారిపోయినా, ఎక్కడ దాగినా కర్మఫలాన్ని అనుభవింపక తప్పదు.

3-1012-వ.

అట్టి పురుషరూపంబు నొందిన జీవుండు నిరంతర స్త్రీసంగంబుచే విత్తాపత్య గృహాదిప్రదం బగు
స్త్రీత్వంబు నొందు; నీ క్రమంబున నంగనా రూపుం డగు జీవుండు మన్మాయచేఁ బురుషరూపంబు
నొంది ధనాదిప్రదం డగు భర్తను నాత్మబంధకారణం బగు మృత్యువునుగ నెఱుంగ వలయు;
మఱియు జీవోపాధిభూతం బగు లింగదేహంబుచే స్వావాస భూతలోకంబున నుండి
లోకాంతరంబు నొందుచుం బ్రారబ్ధ కర్మఫలంబుల ననుభవించుచు; మరలం గర్మాదులందాసక్తుఁ

డగుచు మృగయుండు గాననంబున ననుకూల సుఖప్రదుం డైనను మృగంబునకు మృత్యు వగు చందంబున జీవుండు భూతేంద్రియ మనోమయం బైన దేహంబు గలిగి యుండు;యట్టి దేహనిరోధంబె మరణంబు; యావిర్భావంబె జన్మంబునుం; గాన సకల వస్తువిషయ జ్ఞానంబు గలుగుటకు జీవునకు సాధనంబు చక్షురింద్రయం బగు ద్రష్టదర్శనీయ యోగ్యతాప్రకారంబున జీవునకు జన్మమరణంబులు లేవు; గావున భయకార్యణ్యంబులు విడిచి సంభ్రమంబు మాని జీవప్రకారంబు జ్ఞానంబునం దెలిసి ధీరుండై ముక్తసంగుం డగుచు యోగ వైరాగ్యయుక్తం బైన సమ్యక్జ్ఞానంబున మాయావిరచితం బైన లోకంబున దేహదులం దాసక్తి మాని వర్తింప వలయు"నని చెప్పి; వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; పురుష = పురుషుని; రూపంబున్ = రూపమున; పొందిన = చెందిన; జీవుండు = జీవుడు, దేహి; నిరంతర = ఎడతెగని; స్త్రీ = స్త్రీ; సంగంబున్ = సాంగత్యము; చేన్ = వలన; విత్తా = ధనము; అపత్య = సంతానము; గృహ = ఇళ్లు; ఆది = మొదలైన వానికి; ప్రదంబున్ = కలుగుటకు కారణము; అగు = అయిన; స్త్రీత్వంబున్ = స్త్రీగా జన్మమును; పొందున్ = పొందును; ఈ = ఈ; క్రమంబునన్ = విధముగనే; అంగనా = స్త్రీ; రూపుండు = రూపమున ఉన్నవాడు; అగు = అయిన; జీవుండు = జీవుడు, దేహి; మత్ = నా యొక్క; మాయ = మాయ; చేన్ = చేత; పురుష = పురుషునిగా; రూపంబున్ = రూపమును; పొంది = పొంది; ధన = ధనము; ఆది = మొదలైనవి; ప్రదుండు = కలిగించువాడు; అగు = అయిన; భర్తను = భర్తను; ఆత్మ = తన; బంధ = బంధనములకు; కారణంబున్ = కారణము; అగు = అయిన; మృత్యువును = మరణము; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱుంగ = తెలిసికొన; వలయున్ = వలసినది; మఱియున్ = ఇంకను; జీవ = జీవన; ఉపాధి = ఆధారము; భూతంబున్ = అయినది; అగు = అయిన; లింగదేహము = లింగదేహము; చేన్ = చేత; స్వ = తన యొక్క; ఆవాసభూతంబు = నివాసమైన; లోకంబునన్ = లోకములో; ఉండి = ఉండి; లోక = లోకము; అంతరంబున్ = వేరొకటిని; పొందుచున్ = పొందుతూ; ప్రారబ్ధ = పురాకృత; కర్మ = కర్మముల; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; అనుభవించుచున్ = అనుభవిస్తూ; మరలన్ = మళ్ళీ; కర్మ = కర్మములు; ఆదులు = మొదలైనవాటి; అందున్ = అందు; ఆసక్తుడు = ఆసక్తి కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మృగయుండు = వేటగాడు; కాననంబునన్ = అడవిలో; అనుకూల = అనుకూలమైన; సుఖ = సుఖములు; ప్రదుండు = అమర్చు వాడు; ఐనను = అయినప్పటికిని; మృగంబున్ =

జంతువున; కున్ = కు; మృత్యువున్ = మృత్యువే; అగు = అయ్యెడి; చందంబునన్ = విధముగనే;
 జీవుండు = జీవుడు, దేహి; భూత = పంచభూతములు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; మనన్ =
 మనస్సులతో; మయంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; దేహంబున్ = శరీరమును; కలిగి = కలిగి;
 ఉండున్ = ఉండును; అట్టి = అటువంటి; దేహ = శరీరము యొక్క; నిరోధంబె = అడ్డగింపె;
 మరణంబున్ = మరణము; ఆవిర్భవంబె = ఏర్పడుటే; జన్మంబునున్ = పుట్టుకయును; కాన =
 కావున; సకల = సమస్తమైన; వస్తు = వస్తువులకు; విషయ = సంబంధించిన; జ్ఞానంబున్ = తెలివిని;
 కలుగుట = కలిగించుట; కున్ = కు; జీవున్ = జీవుని; కున్ = కి; సాధనంబు = సాధనము;
 చక్షురింద్రియంబు = కన్ను; అగున్ = అగును; ద్రష్ట = చూచువాడు; దర్శనీయ = చూడతగినది;
 యోగ్యత = సమత్వమును చూడగలుగుట; ప్రకారంబునన్ = విధములో; జీవున్ = జీవున; కున్ =
 కు; జన్మమరణంబులున్ = జననమరణములు; లేవు = లేవు; కావున = అందుచేత; భయ =
 భయములు; కార్పణ్యంబులున్ = దీనత్వములు; విడిచి = వదిలేసి; సంభ్రమంబున్ =
 కంగారుపడుటను; మాని = మానేసి; జీవ = జీవన; ప్రకారంబున్ = విధానమును; జ్ఞానంబున్ =
 జ్ఞానమును; తెలిసి = తెలిసికొని; ధీరుండు = ధైర్యము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ముక్త = విడిచిన;
 సంగుండు = తగులములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; యోగ = యోగమును; వైరాగ్య =
 వైరాగ్యమును; యుక్తంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; సమ్యక్జ్ఞానంబునన్ = సరియగు
 జ్ఞానముతో; మాయా = మాయతోకూడి; విరచితంబున్ = సృష్టింపబడినది; ఐన = అయినట్టి;
 లోకంబునన్ = లోకములో; దేహ = శరీరము; ఆదులు = మొదలగు వానిపై; ఆసక్తి = ఆసక్తిని; మాని
 = వదిలేసి; వర్తింపన్ = ప్రవర్తింప; వలయున్ = వలసినది; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ =
 మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అటువంటి పురుషరూపాన్ని ధరించిన జీవుడు ఎడతెగని స్త్రీసాంగత్యంవల్ల భోగభాగాలు, పిల్లలు,
 ఇల్లు మొదలైన వాటిపై ఆసక్తి పెంచుకొని వచ్చే జన్మలో స్త్రీగానే జన్మిస్తాడు. ఈ విధంగా స్త్రీత్వాన్ని
 పొందిన జీవుడు నా మాయవల్ల పురుషరూపాన్ని పొంది ధనాదులను ఇచ్చే భర్తను
 సంసారబంధనానికి కారణంగా తెలుసుకోవాలి. ఈ సంసారబంధమే మృత్యువు. జీవునకు
 ఆధారంగా లింగమయ దేహం నిలిచి ఉంటుంది. ఆ లింగమయదేహంతో తనకు నివాసమైన ఈ
 లోకంనుండి వేరు లోకాలను పొందుతూ పూర్వకర్మలయొక్క ఫలితాన్ని అనుభవిస్తూ, తిరిగి

కర్మలపై ఆసక్తుడు అవుతూ ఉంటాడు. మనస్సుతో పంచభూతాలతో పంచేంద్రియాలతో ఏర్పడి సుఖ సాధనమైన దేహం క్రమంగా శుష్కించి నశిస్తుంది. అడవిలో వేటగాడు మృగాలకు గానాదులతో అనుకూలమైన సదుపాయాలు కూర్చేవాడైనా, అతడే మృగాలపాలిటికి మృత్యువుగా పరిణమిస్తాడు. అట్టి దేహాన్ని చాలించడమే మరణం. దానిని పొందడమే జననం. కనుక సకల వస్తువులకూ సంబంధించిన జ్ఞానాన్ని పొందడానికి జీవునకు సాధనం కన్ను. ద్రష్ట చూడదగిన దానిని చూడడం అనే యోగ్యత సంపాదించుకున్నప్పుడు జీవునకు పుట్టడం, గిట్టడం అనేవి ఉండవు. కాబట్టి మానవుడు పిరికితనాన్నీ, దైన్యభావాన్నీ వదిలిపెట్టి, తొందర లేనివాడై, జీవుని స్వరూపాన్ని జ్ఞానం ద్వారా తెలుసుకొని, ధైర్యం వహించి బంధనాలు లేనివాడై యోగ్యమైన వైరాగ్యంతో కూడిన చక్కని జ్ఞానాన్ని అలవరచుకోవాలి. మాయాకల్పితమైన ఈ లోకంలో దేహం మొదలైన వానిపై ఆసక్తి లేకుండా ఉండాలి" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

తృతీయ స్కంధము : చంద్రసూర్యపితృ మార్గంబు

3-1013-సీ.

"ర్షహ మందు వర్తించు ర్షహమేధు లగువారు-

మహిత ధర్మార్థకామముల కొఱకు

సంప్రీతు లగుచుఁ దత్సాధనానుష్ఠాన-

నిరతులై వేదనిర్ణీత భూరి

భగవత్సుధర్మ తద్భక్తి పరాజ్ఞుఱు-

లైదేవగణముల ననుదినంబు

భజించుచును భక్తిఁ బ్రత్యేక కర్మముల్-

సేయుచు నెప్పుడు శిష్టచరితు

3-1013.1-తే.

లగుచుఁ దగ దేవ పితృ సువ్రతాఢ్యు లయిన

కామ్యచిత్తులు ధూమాదిగతులఁ జంద్ర

లోకమును జెంది పుణ్యంబు లుప్త మయిన

మరలి వత్తురు భువికి జన్మంబు నొంద.

టీకా:

గృహము = గృహము; అందున్ = లో; వర్తించు = వసించు; గృహమేధులు = గృహస్తులు; అగు =
అయిన; వారు = వారు; మహిత = గొప్పవి యైన; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = అర్థము; కామముల =
కామముల; కొఱకున్ = కొరకు; సంప్రీతులు = మిక్కిలి కోరుతున్నవారు; అగుచున్ = అవుతూ; తత్ =
వానిని; సాధనా = సాధించుటకైనవి; అనుష్ఠాన = చేయుటలో; నిరతులు = నిష్ఠకలవారు; ఐ =
అయ్యి; వేద = వేదములందు; నిర్ణీత = నిర్ణయింప బడిన ప్రకారము; భూరి = అత్యధికమైన; భగవత్
= భగవంతునివి యైన; సు = మంచి; ధర్మ = ధర్మముల వర్తనము; తత్ = వాని పై; భక్తి = భక్తి
యందు; పరాజ్ఞులు = విముఖులు; ఐ = అయ్యి; దేవ = దేవతల; గణములన్ =
సమూహములను; అనుదినంబున్ = ప్రతినిత్యము; భజించుచును = పూజించుచును; భక్తిన్ =
భక్తిగా; పైత్య = పిత్య; కర్మముల్ = కర్మలు; సేయుచున్ = చేస్తూ; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; శిష్ట =
పెద్దలు యొక్క; చరితులున్ = ప్రవర్తన కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; తగన్ = అవశ్యము;
దేవ = దేవతల; పిత్య = పిత్యదేవతల; సు = మంచిగ; వ్రత = పూజించుటలో; ఆధ్యులు = గొప్పదనము
కలవారు; అయిన = అయిన; కామ్య = కోరికలందు; చిత్తులు = మనస్సు కలవారు; ధూమ = పొగ;
ఆది = మొదలైన వాని; గతులన్ = విధములుగా; చంద్రలోకమున్ = చంద్రలోకమున; కున్ = కు;
చెంది = వెళ్ళి; పుణ్యంబున్ = (చేసిన) పుణ్యము; లుప్తము = లోపించినది; అయినన్ = అవ్వగా;
మరలి = వెనుకకు మరలి; వత్తురు = వచ్చెదరు; భువికిన్ = భూమికి; జన్మంబున్ = (పునర్)
జన్మమును; పొందన్ = పొందుటకు.

భావము:

“సంసారానికి కట్టుబడిన గృహస్తులు ధర్మార్థకామాలపై ప్రీతి కలిగి వాటితోనే సంతుష్టులై వాటిని
సాంధించడంలోనే మునిగి తేలుతూ ఉంటారు. వేదాలలో నిర్ణయింపబడిన భాగవత ధర్మాలకూ
భగవద్భక్తికి విముఖులై ఉంటారు. దేవగణాలను నిత్యం ఆరాధిస్తూ ఉంటారు. పితృకార్యాలను
భక్తితో చేస్తూ సదాచార సంపన్నులై ఉంటారు. కానీ ఇట్లా దేవతలకూ పితరులకూ సంబంధించిన
సత్కర్మలను ఆచరించడంలోనే నేర్పరులై, కోర్కెలు నిండిన చిత్తం గలవారై ఉండి మోక్షాన్ని

అందుకోలేరు. వారు ధూమ్రాది మార్గాలలో చంద్రలోకం చేరి అచ్చట సుఖాలు అనుభవించి
పుణ్యం తరిగి నశింపగా మళ్ళీ జన్మ ఎత్తడం కోసం భూలోకానికి వస్తారు.

3-1014-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

3-1015-తే.

ప్రవిమలానంత భోగితల్పంబు నందు

యోగనిద్రాళువై హరి యున్న వేళ

నఖిల లోకంబులును విలయంబు నొందు

నట్టి సర్వేశ్వరునిగూర్చి యలఘుమతులు.

టీకా:

ప్రవిమల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైనవాడు; అనంత = అనంతుడు అనెడి; భోగి = సర్వ; తల్పంబున్ =

శయ్య; అందున్ = పైన; యోగనిద్రా = యోగనిద్రను; ఆళువు = చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి =

నారాయణుడు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వేళన్ = సమయమున; అఖిల = సమస్తమైన; లోకంబులునున్ =

లోకములును; విలయంబున్ = ప్రళయమును; పొందున్ = పొందును; అట్టి = అటువంటి;

సర్వేశ్వరుని = భగవంతుని; గూర్చి = గురించి; అలఘు = గొప్ప; మతులు = వారు.

భావము:

అత్యంత నిర్మలమైన ఆదిశేషుని పానుపుమీద హరి యోగనిద్రలో మునిగి ఉన్న సమయంలో సమస్త లోకాలూ ప్రళయాన్ని పొందుతాయి. అటువంటి సర్వేశ్వరుణ్ణి బుద్ధిమంతులైనవారు (ధ్యానిస్తారు).

3-1016-మ.

పరికింపన్ నిజభక్తి యుక్తిగరిమం పాటిల్లు పంకేరుహో
దరవిన్యస్త సమస్త ధర్మముల శాంతస్వాంతులై సంగముం
పరివర్జించి విశుద్ధచిత్తు లగుచుం బంకేజపత్రేక్షణే
తరధర్మైక నివృత్తులై సతతమున్ దైత్యారిఁ జింతించుచున్.

టీకా:

పరికింపన్ = పరిశీలించిచూసిన; నిజ = తన; భక్తి = భక్తితో; యుక్తిన్ = కూడినది యైన; గరిమన్ = గొప్పదనము; పాటిల్లున్ = కలిగి ఉందురు; పంకేరుహోదర = విష్ణుమూర్తి యందు {పంకేరు హోదరుడు - పంకేరుహము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; విన్యస్త = సమర్పించబడిన; సమస్త = సమస్తమైన; ధర్మములన్ = ధర్మములతో; శాంత = శాంతమైన; స్వాంతులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సంగమున్ = తగులములను; పరివర్జించి = పూర్తిగా వదిలేసి; విశుద్ధ = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; చిత్తులు = మనస్సుకలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; పంకేజపత్రేక్షణ = నారాయణునికి {పంకేజ పత్రేక్షణుడు - పంకేజము (పద్మము) యొక్క పత్ర (రేకు) ల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; ఇతర = ఇతరమైన; ధర్మ = ధర్మములు; ఏక = సమస్తము నుండి; నివృత్తులు = దూరముగ ఉండువారు; ఐ = అయ్యి; సతతమున్ = నిత్యము; దైత్యారిన్ = విష్ణుమూర్తినే {దైత్యారి - దైత్యులు (రాక్షసుల)కు అరి (శత్రువు), విష్ణువు}; చింతించుచున్ = స్మరిస్తూ.

భావము:

ఆ బుద్ధిమంతులు తమ భక్తిప్రపత్తులతో తమతమ ధర్మాలన్నింటినీ పద్మనాభునికే సమర్పించి, ప్రశాంత చిత్తులై, సర్వసంగ పరిత్యాగులై, పుండరీకాక్షుని ఆరాధన తప్ప ఇతర ధర్మాలనుండి దూరంగా ఉంటూ, నిత్యం ఆ దైత్యారినే ధ్యానిస్తూ (ఉంటారు).

3-1017-సీ.

మఱియు, నహంకార మమకార శూన్యులై-

యర్థి వర్తించుచు నర్పిరాది

మార్గగతుండును మహనీయచరితుండు-

విశ్వతోముఖుండును విమలయశుండు

జగదుద్భవస్థాననహంకారణం-

దవ్యయుం డజుండు బరాపరుండు

బురుషోత్తముండు నవపుండరీకాక్షుండు-

నైన సర్వేశ్వరు నందు బొంది

3-1017.1-తే.

మానితాపునరావృత్తి మార్గమయిన

ప్రవిమలానంద తేజోవిరాజమాన

దివ్యపదమున సుఖియించు ధీరమతులు

మరలిరారెన్నటికిని జన్మముల బొంద

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అహంకార = అహంకారము, నేను అను భావము; మమకార =

మమకారములు, నాది అను భావములు; శూన్యులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; అర్థిన్ = కోరి;

వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; అర్చి = వెలుగును; ఆది = గుర్తుగాకల; మార్గ = మార్గముల వెంట;

గతుండున్ = వెళ్ళువాడును; మహనీయ = గొప్ప; చరితుండు = వర్తనలు కలవాడును; విశ్వతః =

అత్యధికమైన; ముఖుడును = ప్రయత్నశీలియును; విమల = స్వచ్ఛమైన; యశుడు = కీర్తికలవాడును;
 జగత్ = విశ్వముల యొక్క; ఉద్భవ = సృష్టి; స్థాన = స్థితి; సంహార = లయ; కారణుండున్ =
 కారకుడు; అవ్యయుండున్ = నాశము లేనివాడును; అజుడున్ = పుట్టుకలేనివాడును;
 పరాపరుండున్ = పరము అపరము తానే అయినవాడు; పురుషోత్తముండు = పురుషులలో
 ఉత్తముడు; నవపుండరీకాక్షుండు = నవకమైన పద్మముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడును;
 సర్వేశ్వరున్ = భగవంతుని; అందున్ = అందు; పొంది = పొంది;
 మానిత = పూజనీయమైన; అపునరావృత్తి = వెనుకకు తిరిగి రానక్కరలేని; మార్గమునన్ =
 మార్గమున; ప్రవిమల = అతిస్వచ్ఛమైన; ఆనంద = ఆనందము; తేజస్ = తేజస్సులతో; విరాజమాన
 = విరాజిల్లుతున్న; దివ్య = దివ్యమైన; పదమునన్ = లోకమున; సుఖియించు = సుఖముగ ఉండెడి;
 ధీరమతులు = జ్ఞాన మనస్కులు; మరలి = వెనుకకుతిరిగి; రారు = రారు; ఎన్నటికిని = ఎప్పటికిని;
 జన్మములన్ = జన్మలను; పొందన్ = పొందుటకు.

భావము:

ఇంకా అహంకార, మమకారాలను వదిలి ప్రవర్తిస్తూ వెలుగు త్రోవల పయనించేవాడూ, గొప్ప చరిత్ర
 కలవాడూ, విశ్వమంతా నిండినవాడూ, పవిత్రమైన కీర్తి కలవాడూ, లోకాల సృష్టి స్థితి లయలకు
 కారణమైనవాడూ, నాశనం లేనివాడూ, జన్మరహితుడూ, శ్రేష్ఠులలో శ్రేష్ఠుడూ, పురుషోత్తముడూ, క్రొత్త
 తామరలవంటి కన్నులు కలవాడూ అయిన సర్వేశ్వరునిపై బుద్ధి నిలిపి, పునర్జన్మ లేని
 మహనీయమైన మార్గంలో స్వచ్ఛమైన ఆనందమయమైన తేజస్సుతో వెలిగిపోయే దివ్యపదాన్ని పొంది
 సుఖించే ధీరులు పునర్జన్మలను పొందడానికి ఎన్నటికీ భూమిపైకి తిరిగిరారు.

3-1018-వ.

మఱియుఁ, బరమేశ్వరదృష్టిచే హిరణ్యగర్భు నుపాసించువారు సత్యలోకంబున ద్విపరార్థావసానం
 బగు ప్రళయంబు దనుకఁ బరుండగు చతురాననుం బరమాత్మరూపంబున ధ్యానంబు సేయుచు
 నుండి పృథి వ్యాప్తేజోవాయ్వాకాశ మానసేంద్రియ శబ్దాది భూతాదుల తోడం గూడ లోకంబును
 బ్రకృతి యందు లీనంబుసేయ సర్వేశ్వరుండు సకల సంహర్త యగు సమయంబున
 గతాభిమానంబులు గలిగి బ్రహ్మలోకవాసు లగు నాత్మలు బ్రహ్మతోడం గూడి
 పరమానందరూపుండును సర్వోత్కృష్టుండును నగు పురాణపురుషుం బొందుదురు; కావున నీవు

సర్వభూత హృదయపద్మ నివాసుండును శ్రుతానుభావుండును నిష్కళంకుడును
నిరంజనుండును నిర్ద్వంద్వండును నగు పురుషుని భావంబుచే శరణంబు నొందు" మని చెప్పి
మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పరమేశ్వర = పరమేశ్వరుడు అను; దృష్టి = దృష్టి; చేన్ = చేత; హిరణ్యగర్భున్
= బ్రహ్మదేవుని; ఉపాసించు = సేవించెడి; వారు = వారు; సత్యలోకంబున = సత్యలోకమున; ద్వి =
రెండు; పరార్థ = పరార్థముల; అవసానంబున్ = చివరది; అగు = అయిన; ప్రళయంబున్ =
ప్రళయము; దనుక = వరకు; పరుండు = పరుడు; అగు = అయిన; చతురానననున్ = బ్రహ్మదేవుని
{చతురాననుడు - చతుః (నాలుగు, 4) ఆననములు (ముఖములు) కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు};
పరమాత్మ = పరమాత్మ; రూపంబునన్ = రూపములో; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుచున్ =
చేస్తూ; ఉండి = ఉండి; పృథివి = పృథ్వి; అప్పు = నీరు; తేజన్ = తేజస్సు; వాయువు = వాయువు; ఆకాశ
= ఆకాశములు; మానస = మనస్సు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; శబ్దాది = తన్మాత్రలు; భూత =
భూతములు; ఆదులు = మొదలగువాని; తోడన్ = తోటి; కూడ = కూడా; లోకంబునున్ = లోకమును;
ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్ = అందు; లీనంబున్ = లీనము; చేయన్ = చేయగా; సర్వేశ్వరుండు =
భగవంతుడు; సకల = సమస్తమును; సంహర్త = సంహరించువాడు; అగు = అయిన;
సమయంబునన్ = సమయములో; గత = విడిచిన; అభిమానంబులున్ = అభిమానములు; కలిగి =
ఉండి; బ్రహ్మలోక = బ్రహ్మలోకమునందలి; వాసులు = నివాసులు; అగు = అగు; ఆత్మలు = ఆత్మలు;
బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; తోడన్ = తోటి; కూడి = కూడి; పరమ = అతీతమైన; ఆనంద = ఆనందము
యొక్క; రూపుండును = రూపముగ కలవాడును; సర్వ = సమస్తమైన విధములుగను;
ఉత్కృష్టండును = శ్రేష్ఠుడును; అగు = అయిన; పురాణపురుషున్ = పురాతన కాలమునుండియు
ఉన్నవానిని; పొందుదురు = పొందెదరు; కావున = అందుచేత; నీవు = నీలు; సర్వ = సమస్తమైన;
భూత = జీవుల; హృదయ = హృదయము అనెడి; పద్మ = పద్మమున; నివాసుండును =
నివసించువాడును; శ్రుతానుభావుడును = శ్రుతులు (వేదములు)చే తెలియబడువాడును;
నిష్కళంకుడును = మచ్చలేనివాడును; నిరంజనుండును = అసహాయ దర్శనుడును;
నిర్ద్వంద్వండు = ద్వంద్వములు లేనివాడును; అగు = అయిన; పురుషుని = పురుషుని యొక్క;

భావంబు = భావము, తలచుట; చేన్ = చేత; శరణంబు = శరణము; పొందుము = పొందుము; అని
= అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా పరమేశ్వరుడనే దృష్టితో బ్రహ్మదేవుణ్ణి ఉపాసించేవారు సత్యలోకంలో రెండు పరార్థాల
కాలం తరువాత వచ్చే ప్రళయం వరకు పరుడైన చతుర్ముఖుని పరమాత్మ రూపంలో ధ్యానిస్తూ
ఉంటారు. సర్వేశ్వరుడు భూమి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనే పంచభూతాలను, మనస్సును,
పంచేంద్రియాలను, పంచతన్మాత్రలను, వాటితో కూడిన సమస్త ప్రకృతిని, సకల లోకాలనూ తనలో
లీనం చేసుకుంటాడు. అప్పుడు సత్యలోకంలో నివసించే ఆత్మస్వరూపులు బ్రహ్మతో కూడ
పరమానంద స్వరూపుడూ, సర్వోత్కృష్టుడూ అయిన పురాణపురుషునిలో లీనమౌతారు. కాబట్టి
అమ్మా! నీవు సకల ప్రాణుల హృదయ పద్మాలలో నివసించేవాడూ, మహానుభావుడూ, శ్రుతులచే
తెలియబడువాడు, నిష్కళంకుడూ, నిరంజనుడూ, అద్వితీయుడూ అయిన పురుషోత్తముణ్ణి
శరణుపొందు" అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

3-1019-మ.

"**స**కలస్థావర జంగమప్రతతికిం **చ**ర్చింపఁ దా నాధ్యుడై
యకలంకశ్రుతిగర్భుఁడుం బరముఁడు **న్**నై నట్టి యీశుండు సే
వకయోగీంద్రకుమారసిద్ధమునిదే **వ**శ్రేణియోగప్రవ
ర్తకమై తన్ను భజింపఁజూపు సగుణ **బ్ర**హ్మంబు లీలాగతిన్

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; స్థావర = వృక్షాదులు {స్థావరములు - స్థిరముగ ఒకే స్థలమున ఉండునవి,
వృక్షములు మొదలైనవి}; జంగమ = జంత్వాదులు యొక్క {జంగమములు - తిరుగగలవి,
జంతువులు మొదలైనవి}; ప్రతతి = విస్తారమున; కిన్ = కును; చర్చింపన్ = పరిశీలించిచూసిన; తాన్
= తానే; ఆధ్యుడు = నాథుడు; ఐ = అయ్యి; అకలంక = నిర్మలమైన; శ్రుతి = వేదములకు; గర్భుండు =
పుట్టుటకు మూలస్థానమైన వాడు; పరముండు = అతీతమైన వాడును; ఐనట్టి = అయినటువంటి;
ఈశుండు = విష్ణుమూర్తి {ఈశుడు - ప్రభావము చూపగలవాడు, విష్ణువు}; సేవక = సేవకులు

అయిన; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులును; కుమార = సనకాదులు {కుమార చతుష్కయము - సనకాదులు, 1సనకుడు 2సనందనుడు 3సనత్కుమారుడు 4సనత్కుజాతుడు}; సిద్ధ = సిద్ధులు; ముని = మునులు; దేవ = దేవతలు యొక్క; శ్రేణి = సమూహముల; యోగ = భక్తి యోగములందు; ప్రవర్తకము = నడపబడునది; ఐ = అయ్యి; తన్ను = తనను; భజింపన్ = సేవించగా; చూపున్ = దర్శనమిచ్చును; సగుణబ్రహ్మంబు = గుణములతోకూడిన అంతర్యామిగా; లీలా = లీలలు; గతిన్ = వలె.

భావము:

"సమస్త చరాచర ప్రాణికోటికి అధీశ్వరుడు, పవిత్రాలైన వేదాల పుట్టుటకు కారణభూతుడు, సర్వశ్రేష్ఠుడు అయిన పరమేశ్వరుడు యోగీంద్రులు, సనకాది కుమారులు, సిద్ధులు, మునులు, దేవతలు భక్తియోగంతో తనను భజింపగా వారికి సగుణస్వరూపంతో దర్శనమిస్తాడు.

3-1020-సీ.

అట్టి సర్వేశ్వరుం డయ్యయి కాలంబు-

లందును దధుణ వ్యతికరమున

జనియించు చుండు నీ చాడ్పున ఋషిదేవ-

గ్రణములు దమతమ కర్మనిర్మి

తైశ్వర్య పారమేశ్వము లందుఁ బురుషత్వ-

మునఁబొంది యధికారములు వహించి

వర్తించి క్రమ్మఱ వత్తురు మఱికొంద-

టారూఢకర్మానుసార మైన

3-1020.1-తే.

మనములను జాల గలిగి ధర్మముల యందు

శ్రద్ధతోఁ గూడి యప్రతిసిద్ధమైన

నిత్యనైమిత్తికాచార నిపుణు లగుచుఁ

దగి రజోగుణ కలిత చిత్తములు గలిగి.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సర్వేశ్వరుండు = నారాయణుడు {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; అయ్యయి = ఆయా; కాలంబులన్ = కాలముల; అందును = లోను; తత్ = ఆయా; గుణ = గుణముల; వ్యతికరమున = సమ్మేళనములతో; జనియించుచున్ = అవతరించుచును; ఉండున్ = ఉండును; ఈ = ఈ; చాడ్చునన్ = విధముననే; ఋషి = ఋషుల; దేవ = దేవతల; గణములు = సమూహములు; తమతమ = తమతమ; కర్మ = కర్మములచే; నిర్మిత = నిర్మింపబడినట్టి; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యములు; పారమేష్ఠ్యములు = పరమేష్ఠిత్యములు; అందున్ = లోను; పురుషత్వమును = పుట్టుకలను; పొంది = పొంది; అధికారములున్ = అధికారములను; వహించి = చేపట్టి; వర్తించి = జీవించి; క్రమ్మఱన్ = మరలి; వత్తురు = వచ్చెదరు; మఱికొందఱు = మరికొంతమంది; ఆరూఢ = అధిష్టించిన; కర్మ = కర్మలను; అనుసారము = అనుసరించునది; ఐన = అయినట్టి; మనములను = సంకల్పములు; కలిగి = కలిగి ఉండి; ధర్మముల = ఆయా ధర్మముల; అందున్ = లో; శ్రద్ధన్ = శ్రద్ధ; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిగి ఉండి; అప్రతిసిద్ధము = విశిష్టము; ఐన = అయిన; నిత్య = నిత్య కర్మలు; నైమిత్తిక = నిమిత్తమునకైన కర్మలు; ఆచార = ఆచారములు లలో; నిపుణులున్ = నైపుణ్యములు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; తగిన్ = అవశ్యము; రజోగుణ = రజోగుణములతో; కలిత = కూడిన; చిత్తములు = మనస్సులు; కలిగి = కలిగి ఉండి.

భావము:

అటువంటి సర్వేశ్వరుడు ఆయా సమయాలలో తన మహనీయ గుణగణాల కలయికచే అనేక రూపాలలో అవతరిస్తూ ఉంటాడు. ఈ విధంగా అతని అంశలు పంచుకొని పుట్టిన ఋషులు, దేవతలు తమ కర్మఫలాన్ని అనుసరించి పౌరుషంతో ఐశ్వర్యం, పారమేష్ఠ్యం మొదలైన అధికారాలు చేపట్టి కొంతకాలం అనుభవించి, యథాస్థానానికి తిరిగి వస్తారు. మరికొందరు కర్మానుసారమైన మనస్సు కలవారై, ధర్మమందు శ్రద్ధ కలవారై, ధర్మానికి విరుద్ధం కాకుండునట్లుగా, నిత్యమూ తాము చేయదగిన ఆచారాలను నిర్వర్తిస్తూ, రజోగుణంతో నిండిన మనస్సు కలవారై...

సకాములై యింద్రియజయంబు లేక పితృగణంబుల నెల్లప్పుడుఁ బూజించుచు గృహంబుల
యందు వర్తించి హరిపరాజ్ముఖు లగు వారు త్రైవర్గిక పురుషు లని చెప్పబడుదురు.

టీకా:

సకాములు = కోరికలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; జయంబున్ =
జయింపగలుగుట; లేక = లేక ఉండి; పితృగణంబులన్ = పితృదేవతలను; ఎల్లప్పుడు = ఎప్పుడును;
పూజించుచున్ = పూజిస్తూ; గృహంబులన్ = గృహముల; అందు = లో; వర్తించి = ప్రవర్తిల్లుతూ; హరి
= విష్ణుమూర్తికి; పరాజ్ముఖులు = విముఖములు; అగు = అయిన; వారున్ = వారు;
త్రైవర్గికపురుషులు = త్రైవర్గికపురుషులు {త్రైవర్గములు - ధర్మ అర్థ కామములు మూడును}; అని =
అని; చెప్పబడుదురు = పిలువబడుతారు.

భావము:

కామప్రవృత్తికి లోబడి ఇంద్రియాలను జయింపలేక పితృదేవతలను అనుదినం ఆరాధిస్తూ
గృహాలలో పడి సంసార నిమగ్నులై జీవిస్తూ, హరిపరాజ్ముఖులై, ధర్మార్థకామాలను మాత్రమే
నమ్ముకొని వర్తిస్తారు. అటువంటి వారు త్రైవర్గిక పురుషులని పిలువబడతారు.

3-1022-చ.

వినుతగుణోత్తరుండు నురువిక్రముఁ డైన హరిన్ భజించి త
న్మనన లసత్కథామృతము మానుగఁ గ్రోలుట మాని దుష్కథల్
విని ముద మందుచుందురు వివేకవిహీనత నూరఁబంది యా
త్మను మధురాజ్యభక్త్యములు మాని పురీషము కేగు చాడ్చునన్.

టీకా:

వినుతగుణోత్తరుండున్ = భగవంతుడు {వినుత గుణోత్తరుండు - వినుత (స్తుతింపబడిన)
గుణములతో విశిష్టుడు, విష్ణువు}; ఉరువిక్రముండున్ = భగవంతుడు {ఉరు విక్రముండు - ఉరు

(అత్యధికమైన) పరాక్రమము కలవాడు, విష్ణువు); ఐన = అయినట్టి; హరిన్ = నారాయణుని; భజించి = కొలిచి; తత్ = అతని; మననలన్ = స్మరణములును; లసత్ = ప్రకాశవంతమైన; కథా = కథలు అనెడి; అమృతమున్ = అమృతమును; మానుగ = మనోజ్ఞముగ; క్రోలుటన్ = తాగుట; మాని = మాని వేసి; దుష్కథల్ = చెడ్డకథలను; విని = విని; ముదమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = పొందుతూ; ఉందురు = ఉండెదరు; వివేక = వివేకము; విహీనతన్ = మిక్కిలిగ క్షీణించుటచే; ఊరబంది = ఊర పంది; ఆత్మను = మనస్ఫూర్తిగ; మధుర = రుచికరమైన; ఆజ్య = నేతి; భక్త్యములున్ = పిండి వంటలను; మాని = వదిలేసి; పురీషమున్ = మలమున; కున్ = కు; ఏగు = వెళ్ళు; చాడ్చునన్ = విధముగ.

భావము:

శుభగుణవిశిష్టుడు, అద్వితీయ పరాక్రముడు అయిన హరిని భజిస్తూ ఆయన మహిమలనే మననం చేస్తూ ఆయన మధుర కథాసుధను తనివితీరా త్రాగడం ఉత్తమలక్షణం. అలాకాకుండా మరికొందరు ఊరబంది అవివేకంతో తీయతీయని నేతివంటకాలను కాలదన్ని మలభక్షణకై పరుగెత్తినట్లుగా చెడ్డకథలను వింటూ ఆనందిస్తూ ఉంటారు.

3-1023-చ.

అలవడ ధామమార్గగతులై పితృలోకముఁ బొంది పుణ్యముం
బొలిసినవారు దొంటి తమ పుత్రులకుం దగఁ దాము పుట్టి వి
హ్వలమతి గర్భగోళపతనాది పరేతధరాగతాంతమై
వెలసిన కర్మ మిం దనుభవించుతురు గావున నీవు భామినీ!

టీకా:

అలవడ = తగిన; ధామ = పొగ; మార్గ = దారిలలో; గతులు = వెళ్ళు వారు; ఐ = అయ్యి;
పితృలోకమున్ = పితృలోకములను; పొంది = పొందినవారై; పుణ్యమున్ = చేసుకొన్న పుణ్యము;
పొరసినన్ = వ్యయమైపోగా; వారున్ = వారు; తొంటిన్ = పూర్వపు; తమ = తమ యొక్క;
పుత్రులకున్ = సంతానమునకు; తగన్ = అవశ్యము; తాము = తాము; పుట్టి = పుట్టి; విహ్వల =
భయముచే స్వాధీనము తప్పిన; మతి = మనస్సులతో; గర్భ = గర్భము అనెడి; గోళ = గోళములో;

పతన = పడుట; ఆది = మొదలు; పరేత = స్మశాన; ధరా = భూమికి; గత = పోవు; అంతమై =
పర్యంతము; వెలసిన = కలిగిన; కర్మమున్ = కర్మఫలములను; ఇందున్ = ఇక్కడే; అనుభవించురు =
అనుభవించెదరు; కావునన్ = అందుచేత; నీవున్ = నీవు; భామినీ = తల్లీ {భామిని - స్త్రీ}.

భావము:

ధామమార్గాల గుండా వెళ్ళి, పితృలోకం చేరి సుఖించేవాళ్ళు తమ పుణ్యం తరిగిపోగానే మళ్ళీ
ఈ భూమిమీద తమ బిడ్డలకే బిడ్డలై జన్మిస్తారు. వశం తప్పిన మనస్సుతో మాతృగర్భంనుండి
బయటపడింది మొదలుగా శ్మశాన భూమికి చేరే పర్యంతం ఆయా కర్మఫలాలను ఇక్కడే
అనుభవిస్తాడు. కాబట్టి ఓ తల్లీ! నీవు...

3-1024-క.

విను, సర్వ భావములఁ బర

మున ననఘు ననంతు నీశుఁ బురుషోత్తము స

న్మనమున భజియింపుము ముద

మున బునరావృత్తి లేని ముక్తి లభించున్."

టీకా:

విను = వినుము; సర్వ = అన్ని; భావములన్ = రకములుగను; పరమునిన్ = విష్ణుమూర్తిని {పరము
- సమస్తమునకు అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; అనఘున్ = విష్ణుమూర్తిని {అనఘుడు - పాపములు
లేనివాడు, విష్ణువు}; అనంతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అనంతుడు - అంతములేని వాడు, విష్ణువు};
ఈశున్ = విష్ణుమూర్తిని {ఈశుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; పురుషోత్తమున్ =
విష్ణుమూర్తిని {పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; సత్ = మంచి; మనమునన్ =
మనస్సుతోటి; భజియింపుము = కొలువుము; ముదమునన్ = సంతోషముతో; పునరన్ = మరల;
ఆవృత్తి = వచ్చెడిది; లేని = లేనట్టి; ముక్తిన్ = ముక్తి; లభించున్ = లభ్యమగును.

భావము:

విను. సర్వశ్రేష్ఠుడు, పాపరహితుడు, అనంతుడు, అధీశ్వరుడు, పురుషోత్తముడు అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి అన్నిరీతులూ సద్బుద్ధితో సంతోషంగా సేవించు. దానివల్ల పునర్జన్మం లేని కైవల్యం నీకు లభిస్తుంది."

3-1025-వ.

అనిచెప్పి; వెండియు నిట్లనియె "భగవంతుం డగు వాసుదేవుని యందు బ్రయుక్తం బగు భక్తియోగంబు బ్రహ్మసాక్షాత్కార సాధనంబు లగు వైరాగ్య జ్ఞానంబులం జేయు; యట్టి భగవద్భక్తి యుక్తం బైన చిత్తం బింద్రియవృత్తులచే సమంబు లగు నర్థంబు లందు వైషమ్యంబును బ్రియాప్రియంబులును లేక నిస్సంగంబు సమదర్శనంబు హేయోపాదేయ విరహితంబునై యారూఢంబైన యాత్మపదంబు నాత్మచేఁ జూచుచుండు జ్ఞానపురుషుండును బరబ్రహ్మంబును బరమాత్ముండును నీశ్వరుండును నగు పరమపురుషుం డేకరూపంబు గలిగి యుండియు దృశ్యద్రష్ట కరణంబులచేతం బృథగ్భావంబు బొందుచుండు; నిదియ యోగికి సమగ్రం బగు యోగంబునం జేసి ప్రాప్యంబగు ఫలంబు; కావున విషయ విముఖంబు లగు నింద్రియంబులచేత జ్ఞానరూపంబును హేయగుణ రహితంబును నగు బ్రహ్మంబు మనోవిభ్రాంతిం జేసి శబ్దాది ధర్మం బగు నర్థరూపంబునం దోఁచు; నది యెట్టు లర్థాకారంబునం దోఁచు నని యడిగితివేని నహంకారంబు గుణరూపంబునం జేసి త్రివిధంబును భూతరూపంబునం బంచవిధంబును నింద్రియరూపంబున నేకాదశవిధంబును నై యుండు; జీవరూపుం డగు విరాట్పురుషుండు జీవవిగ్రహం బైన యండం బగు జగంబునం దోఁచుచుండు; దీని శ్రద్ధాయుక్తం బయిన భక్తిచేత యోగాభ్యాసంబునం జేసి సమాహితమనస్కుం డై నిస్సంగత్వంబున విరక్తుం డైనవాడు పొడగనుచుండు; నది యంతయు బుధజనపూజనీయ చరిత్రవు గావున నీకుం జెప్పితి; సర్వ యోగ సంప్రాప్యం డగు నిర్గుణుండు భగవంతుం డని చెప్పిన జ్ఞానయోగంబును మదీయభక్తి యోగంబును నను రెండు నొకటియ యింద్రియంబులు భిన్నరూపంబులు గావున నేకరూపం బయిన యర్థం బనేక విధంబు లగు నట్లేకం బగు బ్రహ్మం బనేక విధంబులుగఁ దోఁచు; మఱియును.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;
భగవంతుండు = గోవిందుడు {భగవంతుడు - విశ్వమునకు భగము (పుట్టుకకు స్థానము)
అయినవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; వాసుదేవుని = గోవిందుని {వాసుదేవుడు -
సర్వభూతములందును అంతర్యామిగా వసిండువాడు, విష్ణువు}; అందున్ = అందు; ప్రయుక్తంబు =
ప్రయోగింపబడినది; అగు = అయిన; భక్తియోగంబు = భక్తియోగము మాత్రమే; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ
{పరబ్రహ్మ - సర్వాతీతమైన విశ్వకారణభూతుడు, విష్ణువు}; సాక్షాత్కార = సాక్షాత్కారమునకు;
సాధనంబులు = పనిముట్లు {సాధనంబులు - సాధించుటకు ఉపయోగపడునవి, పనిముట్లు}; అగు
= అయిన; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; జ్ఞానంబులన్ = జ్ఞానములను; చేయున్ = కలుగజేయును; అట్టి =
అటువంటి; భగవద్భక్తి = భగవద్భక్తికి; యుక్తంబు = తగినట్టిది; ఐన = అయిన; చిత్తంబు = మనస్సు;
ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; వృత్తుల్ = ప్రవృత్తుల; చేన్ = వలన; సమంబులు = సమత్వముకలది;
అగు = అగును; అర్థంబులు = ప్రయోజనములు; అందున్ = ఎడల; వైషమ్యంబునున్ =
భేదభావములు; ప్రియా = ప్రియభావములు; అప్రియంబులును = అప్రియభావములును; లేక =
లేకుండగ; నిస్సంగంబున్ = తగులములులేనిదియును; సమదర్శనంబును = సమదృష్టియును;
హేయ = ఏవగింపులును; ఉపాదేయ = ఇష్టపడుటలు; విరహితంబున్ = లేకుండుటయును; ఐ =
అయ్యి; ఆరూఢంబున్ = అరోపించుకొన్నది; ఐన = అయిన; ఆత్మపదంబున్ = ఆత్మస్థితిని; ఆత్మ =
మనస్సు; చేన్ = వలన; చూచుచుండు = దర్శించుచుండును; జ్ఞానపురుషుండును = వాసుదేవుడు
{జ్ఞానపురుషుండు - జ్ఞానమే పురుషరూపము అయినవాడు, విష్ణువు}; పరబ్రహ్మంబును =
వాసుదేవుడు {పరబ్రహ్మంబు - అత్యుత్తమ బ్రహ్మము, విష్ణువు}; పరమాత్ముండును = వాసుదేవుడు
{పరమాత్ముండు - అతీతమైన ఆత్మ ఐనవాడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరుండును = వాసుదేవుడు
{ఈశ్వరుండు - ఈశత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; పరమపురుషుండు = వాసుదేవుడు
{పరమపురుషుడు - అతీతమైన పురుషత్వము కలవాడు, విష్ణువు}; ఏక = సమస్తమును తానైన;
రూపంబున్ = స్వరూపమును; కలిగి = కలిగి; ఉండియున్ = ఉండియును; దృశ్య =
చూడబడునదియును; ద్రష్ట = చూచువాడును; కరణంబుల్ = ఇంద్రియములును; చేతన్ = వలన;
ప్యథగ్భావంబున్ = వేరగు భావమును; పొందుచున్ = పొందుతూ; ఉండును = ఉండును; ఇదియ =
ఇదే; యోగి = యోగి; కిన్ = కి; సమగ్రంబున్ = పరిపూర్ణము; అగు = అయిన; యోగంబునన్ =

యోగసాధనము; చేసి = వలన; ప్రాప్యంబున్ = పొందదగినది; అగున్ = అయ్యెడి; ఫలంబున్ =
 ఫలితము; కావున = అందుచేత; విషయ = ఇంద్రియార్థముల నుండి; విముఖంబులున్ =
 మరలినవి; అగు = అయిన; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; చేతన్ = వలన; జ్ఞాన = జ్ఞానము
 యొక్క; రూపంబును = స్వరూపమును; హేయ = ఏవగించుకొను; గుణ = గుణములు;
 రహితంబును = లేనిదియును; అగు = అయిన; బ్రహ్మంబున్ = బ్రహ్మము; మనస్ = మనస్సు యొక్క;
 విభ్రాంతిన్ = చలించుటలు; చేసి = వలన; శబ్దాది = శబ్దము మొదలైన; ధర్మంబున్ = ధర్మములు;
 అగు = అయిన; అర్థ = ప్రయోజనముల; రూపంబునన్ = రూపములలో; తోచున్ = తోచును,
 గ్రహింపబడును; అది = అది; ఎట్టుల = ఏ విధముగా; అర్థ = ప్రయోజనముల; ఆకారంబునన్ =
 స్వరూపములో; తోచున్ = తోచును, గ్రహింపబడును; అని = అని; అడిగితివి = అడిగిన; ఏని =
 అట్లయితే; గుణ = గుణముల; రూపంబునన్ = రూపముల; చేసి = వలన; త్రి = మూడు (3)
 త్రిగుణములు - 1సత్త్వగుణము 2రజోగుణము 3తమోగుణము; విధంబునున్ = విధములును;
 భూత = భూతముల; రూపంబునన్ = రూపములో; పంచ = అయిదు (5) (పంచభూతములు -
 1ఆకాశము 2తేజస్సు 3వాయువు 4జలము 5పృథ్వి; విధంబునున్ = విధములుగను; ఇంద్రియ =
 ఇంద్రియముల; రూపంబునన్ = రూపములలో; ఏకాదశ = ఇరవైయొక్క (11) (ఏకాదశేంద్రియములు
 - పంచజ్ఞానేంద్రియములును, 1కన్నులు 2ముక్కు 3చెవులు 4నాలుక 5చర్మము
 పంచకర్మేంద్రియములు, 6కాళ్ళు 7చేతులు 8వాక్కు 9పాయువు 10ఉపస్థ మరియును 11మనస్సు);
 విధంబునున్ = విధములుగను; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; జీవ = జీవుని; రూపుండు =
 రూపము కలవాడు; అగు = అయిన; విరాట్పురుషుండు = విష్ణుమూర్తి (విరాట్పురుషుడు -
 విశ్వమేస్వరూపమైనవాడు, విష్ణువు); జీవవిగ్రహంబు = సజీవమైనరూపమును; ఐన = అయిన;
 అండంబు = అండము; అగు = అయిన; జగంబునన్ = విశ్వములో; తోచుచున్ = తోచుచును,
 గ్రహింపబడుచును; ఉండు = ఉండును; దీనిన్ = దీనిని; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; యుక్తంబున్ = కూడినది;
 అయిన = అయిన; భక్తి = భక్తి; చేతన్ = చేతను; యోగ = యోగమును; అభ్యాసంబునన్ =
 సాధనచేయుట; చేసి = వలనను; సమాహిత = కూడగట్టుకొన్న; మనస్కుండు = మనస్సు కలవాడు;
 ఐ = అయ్యి; నిస్సంగత్వంబునన్ = సర్వవిధ సంగములు వదలుటచే; విరక్తుండు = వైరాగ్యము
 కలవాడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; పొడగనుచున్ = దర్శించుచున్; ఉండు = ఉండును; అది
 = అది; అంతయున్ = అంతయును; బుధ = జ్ఞానులు అయిన; జన = జనములచే; పూజనీయ =
 పూజింప తగిన; చరిత్రవు = వర్తనలు కలామెవు; కావునన్ = కనుక; నీకున్ = నీకు; చెప్పితిన్ =

చెప్పితిని; సర్వ = సర్వవిధములు అయిన; యోగ = యోగసాధనములచేతను; ప్రాప్యండు = పొందదగినవాడు; అగు = అయిన; నిర్గుణండు = గుణరహితుడు; భగవంతుండు = విష్ణుమూర్తి; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; జ్ఞానయోగంబును = జ్ఞానయోగమును; మదీయ = నా యొక్క; భక్తియోగంబునున్ = భక్తియోగమును; అను = అనెడి; రెండున్ = రెండును (2); ఒకటియ = ఒకటి (1); ఇంద్రియంబులు = ఇంద్రియములు; భిన్న = విభిన్నమైన; రూపంబులున్ = రూపములు కలవి; కావునన్ = కనుక; అనేక = అనేకమైన; రూపంబు = రూపములు కలది; అయిన = అయినట్టి; అర్థంబు = ఇంద్రియార్థము మాత్రము; ఏక = ఒకే; విధంబున్ = విధమైనది; అగున్ = అగును; అట్లే = ఆ విధముగనే; ఏకంబున్ = ఏకమే; అగు = అయిన; బ్రహ్మంబున్ = బ్రహ్మము కూడ; అనేక = అనేకమైన; విధంబులన్ = విధములుగా; తోచున్ = తోచును, గ్రహింపబడును; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అని చెప్పి కపిలుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "పరమేశ్వరుడైన వాసుదేవుని యందు అభివ్యక్తమైన భక్తియోగం బ్రహ్మసాక్షాత్కారానికి సాధనాలైన జ్ఞానాన్నీ వైరాగ్యాన్నీ కలుగజేస్తుంది. అటువంటి భగవద్భక్తితో కూడిన చిత్తం ఇంద్రియ వ్యాపారాలలో సమంగా వర్తిస్తుంది. అటువంటి మనస్సు కలవానికి హెచ్చుతగ్గులు, ప్రియాప్రియములు, విషయ లాలస, గ్రహింప దగినవీ, తిరస్కరింప దగినవీ ఉండవు. సర్వత్ర సమదర్శన మేర్పడుతుంది. తనలో ఉన్న ఆత్మ స్వరూపాన్ని తాను చూడగలుగుతాడు. జ్ఞానస్వరూపుడు, పరబ్రహ్మ, పరమాత్ముడు, ఈశ్వరుడు అయిన పరమేశ్వరుడు ఒకే రూపం కలవాడై ఉండికూడా కనబడే రూపాన్ని బట్టి, చూచేవారినిబట్టి, చూడటానికి ఉపయోగపడే సాధనాలనుబట్టి వేరువేరు రూపాలలో గోచరిస్తాడు. ఇదే యోగి అయినవాడు సంపూర్ణ యోగంవల్ల పొందదగిన ఫలం. కావున విషయాలనుండి వెనుకకు మరలిన ఇంద్రియాలవల్ల జ్ఞాన స్వరూపమూ, హేయగుణ రహితమూ అయిన పరబ్రహ్మ దర్శనం లభిస్తుంది. ఆ పరబ్రహ్మమే మనస్సు యొక్క భ్రాంతి వలన శబ్దం స్పర్శం మొదలైన వాని ధర్మాలైన అర్థాల స్వరూపంతో గోచరిస్తున్నది. ఆ పరబ్రహ్మం అర్థస్వరూపంతో ఎట్లా కనిపిస్తుందని నీకు సందేహం కలుగవచ్చు. అహంకారం గుణరూపం ధరించి సత్త్వరజస్తమస్సులై మూడు విధాలుగానూ, భూతరూపం ధరించి భూమి, నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశాలనే అయిదు విధాలుగానూ, ఇంద్రియరూపం ధరించి పదకొండు విధాలుగానూ ఉంటుంది. ఈ విధంగా

అహంకారమే నానావిధాలుగా భాసిస్తుంది. విరాట్పురుషుడు జీవస్వరూపుడు. జీవరూపమైన ఈ జగత్తు అనే గ్రుడ్డులో అతడు నిండి ఉంటాడు. ఈ పరమ రహస్యాన్ని శ్రద్ధా సహితమైన భక్తితోనూ, యోగాభ్యాసంతోనూ, నిశ్చల చిత్తం కలవాడై వైరాగ్యం పొందినవాడు దర్శిస్తాడు. అమ్మా! నీవు జ్ఞాన సంపన్నులైన పెద్దలు పూజింపదగిన చరిత్ర గలదానవు. కాబట్టి నీకు ఈ విషయమంతా వెల్లడించాను. సమస్త యోగసాధనలవల్ల పొందదగిన పరబ్రహ్మను నిర్గుణుడని జ్ఞానయోగులు పలుకుతున్నారు. నేను చెప్పిన భక్తియోగం ఆ పరమాత్మను సగుణుడుగా పేర్కొంటున్నది. వాస్తవానికి జ్ఞానయోగం భక్తియోగం రెండూ ఒక్కటే. ఇంద్రియాలు వేరువేరు రూపాలతో ఉంటాయి. అందువల్లనే ఒకే రూపంలో ఉండే వస్తువు అనేక విధాలుగా తోచినట్లు, ఒకే పరమాత్మ అనేక విధాలుగా గోచరిస్తున్నాడు.

3-1026-సీ.

అంబ! నారాయణుం **డఖిల**శాస్త్రములను-

సమధికానుష్ఠిత **స**వన తీర్థ

దర్శన జప తపో**ద్య**యన యోగక్రియా-

దానకర్మంబులఁ **గా**నఁబడక

యేచిన మనము బా**హ్యే**ంద్రియంబుల గెల్చి-

సకల కర్మత్యాగ**స**రణి నొప్పి

తలకొని యాత్మతత్త్వజ్ఞానమున మించి-

యుడుగక వైరాగ్య**యు**క్తిఁ దనరి

3-1026.1-తే.

మహిత ఫలసంగరహిత ధ**ర్మ**మునఁ దనరు

నట్టి పురుషుండు దలపోయ **న**ఖిల హేయ

గుణములనుఁ బాసి కల్యాణ**గు**ణ విశిష్టఁ

డైన హరి నొందుఁ బరమాత్మ **న**నఘుఁ డగుచు

టీకా:

అంబ = తల్లి; నారాయణుండు = భగవంతుడు {నారాయణుడు - నారము (నీరు)లు అందు
వసించువాడు, విష్ణువు}; అఖిల = సమస్తమైన; శాస్త్రములనున్ = శాస్త్రముల వలనను; సమధిక =
సమృద్ధిగా; అనుష్ఠిత = అనుష్ఠానములు; సవన = యాగములు; తీర్థదర్శన = తీర్థయాత్రలు; జప =
జపములు; తపస్ = తపస్సులు; అధ్యయన = అధ్యయనములు; యోగక్రియా = యోగక్రియలు; దాన
= దానములు; కర్మంబులన్ = కర్మములను వలనను; కానబడక = కనబడక; ఏచిన = విజృంభించిన;
మనమున్ = మనస్సు; బాహ్య = బహిర్ముఖంబులు అయిన; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను;
గెల్చి = జయించి; సకల = సమస్తమైన; కర్మ = కర్మములను; త్యాగ = త్యజించు; సరణిన్ = విధముగా;
ఒప్పి = ఒప్పుగా ఉండి; తలకొని = పూనుకొని; ఆత్మ = ఆత్మ; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; జ్ఞానమునన్ =
జ్ఞానమును; మించి = పెంచుకొని; ఉడుగక = వదలని; వైరాగ్య = వైరాగ్యమునందలి; యుక్తిన్ =
నేర్పులో; తనరి = అతిశయించి;
మహిత = గొప్పదైన; ఫల = ఫలితములతో; సంగ = తగులము; రహిత = లేని; ధర్మమునన్ =
ధర్మమునందు; తనరున్ = అతిశయించెడి; అట్టి = అటువంటి; పురుషుండు = పురుషుడు;
తలపోయన్ = పరిశీలించిన; సకల = సమస్తమైన; హేయ = రోయదగిన; గుణములనున్ =
గుణములకు; పాసి = దూరమై; కల్యాణ = శుభమైన; గుణ = గుణములు; విశిష్టుడు = విశిష్టముగ
కలవాడు; ఐన = అయిన; హరిన్ = భగవంతుని; పొందున్ = చెందును; పరమాత్మున్ =
పరమాత్ముని; అనఘుడు = పుణ్యుడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అమ్మా! నారాయణుడు సమస్త శాస్త్రాలను చదివినందువల్లను, అనుష్ఠానాలూ యజ్ఞాలూ
తీర్థయాత్రలూ జపతపాలూ ఆచరించినందువల్లనూ కనిపించడు. వేదాలు అధ్యయనం చేయడం
వల్లనూ, యోగాభ్యాసాల వల్లనూ, దానాలూ వ్రతాలూ చేసినందువల్లనూ గోచరింపడు.
చంచలమైన మనస్సును లోగొని చెలరేగిన ఇంద్రియాలను జయించి, కర్మ లన్నింటినీ
భగవదర్పితం చేసి, ఆత్మస్వరూపాన్ని గుర్తించి, తరిగిపోని వైరాగ్యంతో ఫలితాలను అపేక్షించకుండా
ప్రవర్తించే పురుషుడు మాత్రమే దుర్గుణాలను దూరం చేసుకొని పాపాలను పటాపంచలు
గావించి అనంత కల్యాణ గుణ విశిష్టుడు పరమాత్మ అయిన ఆ హరిని చేరగలుగుతాడు.

అదిగావున, నీకుం జతుర్విధ భక్తియోగప్రకారంబుఁ దేటపడఁ నెఱింగించితి; నదియునుం గాక, కామరూప యగు మదీయ గతి జంతువుల యందు నుత్పత్తి వినాశ రూపంబుల నుండు నవిద్యా కర్మ నిర్మితంబు లైన జీవునిగతు లనేక ప్రకారంబులై యుండు; నదియు జీవాత్మ వాని యందుం బ్రవర్తించి యాత్మగతి యిట్టిదని యెఱుంగక యుండు"నని చెప్పి, మఱియు నిట్లనియె "యిట్టి యతి రహస్యం బగు సాంఖ్యయోగ ప్రకారంబు ఖలునకు నవినీతునకు జడునకు దురాచారునకు డాంబికునకు నింద్రియలోలునకుఁ బుత్ర దారాగారాద్యత్యంతాసక్త చిత్తునకు భగవద్భక్తిహీనునకు విష్ణుదాసుల యందు ద్వేషపడు వానికి నుపదేశింప వలవదు; శ్రద్ధాసంపన్నుండును, భక్తుండును, వినీతుండును, నసూయారహితుండును, సర్వభూత మిత్రుండును, శుశ్రూషాభిరతుండును, బాహ్యార్థజాత విరక్తుండును, శాంతచిత్తుండును, నిర్మత్సరుండును, శుద్ధాత్ముండును, మద్భక్తుండును, నగు నధికారికి నుపదేశింప నర్హంబగు; ఈ యుపాఖ్యానం బే పురుషుండేనిఁ బతివ్రత యగు నుత్తమాంగన యేని శ్రద్ధాభక్తులు గలిగి మదర్పితచిత్తంబునన్ వినుఁ బఠియించు నట్టి పుణ్యాత్ములు మదీయ దివ్యస్వరూపంబుఁ బ్రాపింతు"రని చెప్పినని మైత్రేయుండు విదురునకు వెండియు నిట్లనియె "ఈ ప్రకారంబునం గర్థమదయిత యైన దేవహూతి గపిలుని వచనంబులు విని నిర్ముక్తమోహ పటల యగుచు సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి తత్త్వవిషయాంకిత సాంఖ్యజ్ఞానప్రవర్తకం బగు స్తోత్రంబుసేయ నుపక్రమించి కపిలున కిట్లనియె.

టీకా:

అదిగావునన్ = అందుచేత; నీకున్ = నీకు; చతుః = నాలుగు (4) {చతుర్విధభక్తియోగములు -

1ఆర్తునకైనభక్తియోగము 2జిజ్ఞాసువుకైనభక్తియోగము 3అర్థార్థకైనభక్తియోగము

4జ్ఞానికైనభక్తియోగము}; విధ = విధములైన; భక్తియోగ = భక్తియోగముల; ప్రకారంబున్ =

విధములను; తేటపడగన్ = తేటతెల్లమగునట్లు; ఎఱింగించితిన్ = తెలిపితిని; అదియునున్ = అంతే;

కాక = కాకుండగ; కామ = కోరికల; రూప = రూపమైనది; అగు = అయిన; మదీయ = నా యొక్క; గతి

= వర్తనము; జంతువులన్ = జీవుల; అందున్ = లో; ఉత్పత్తి = జనన; వినాశ = మరణ; రూపంబులన్

= రూపములలో; ఉండున్ = ఉండును; అవిద్యా = అవిద్యతో కూడిన; కర్మ = కర్మములచే;

నిర్మితంబులు = నిర్మింపబడినవి; ఐన = అయిన; జీవుని = జీవుని; గతులు = వర్తనలు; అనేక =

అనేకమైన; ప్రకారంబులన్ = విధములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అదియున్ = అదికూడ;
 జీవాత్మ = జీవాత్మ; వాని = వాని; అందున్ = లో; ప్రవర్తించి = ప్రవర్తించుటచే; ఆత్మగతి = ఆత్మగతి;
 ఇట్టిది = ఇటువంటిది; అని = అని; ఎఱుంగక = తెలియక; ఉండున్ = ఉండును; అని = అని; చెప్పి =
 చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఇట్టి = ఇటువంటి; అతి =
 పరమ; రహస్యంబున్ = రహస్యమైనది, దాచుకొనదగినది; అగు = అయిన; సాంఖ్యయోగ =
 సాంఖ్యయోగము; ప్రకారంబున్ = విధానమును; ఖలునకున్ = దుర్జనునికిని; అవినీతునకునున్ =
 అణకువలేనివానికిని; జడునకున్ = తెలివితక్కువవానికిని; దురాచారునకున్ =
 చెడువర్తనలుకలవానికిని; డాంబికునకున్ = గర్వము కలవానికిని; ఇంద్రియలోలునకున్ =
 ఇంద్రియములకు వశుడై చరించు వానికిని; పుత్ర = పుత్రుల; దార = భార్య; ఆగార = ఇల్లు; ఆది =
 మొదలైనవాని యందు; అత్యంత = మిక్కిలి; ఆసక్త = తగులము కల, ఆపేక్ష కల; చిత్తునన్ = మనస్సు
 కలవాని; కున్ = కిని; భగవత్ = భగవంతుని ఎడ; భక్తి = భక్తి; హీనున్ = లేనివాని; కున్ = కిని; విష్ణు
 = విష్ణుమూర్తి యొక్క; దాసుల = సేవాపరాయణుల; అందున్ = ఎడల; ద్వేష = ద్వేషము; పడు =
 చెందు; వానికిన్ = వానికిని; ఉపదేశింప = చెప్పుట; వలవదు = వద్దేవద్దు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ అనెడి;
 సంపన్నుండును = సంపద కలవాడును; భక్తుండును = భక్తి కలవాడును; వినీతుండను =
 వినయము కలవాడును; అసూయా = అసూయ; రహితుండును = లేనివాడును; సర్వ =
 సమస్తమైన; భూత = జీవులకును; మిత్రుండును = మిత్రుడును; శుశ్రూష = వినవలెనని;
 అభిరతుండును = మిక్కిలి సంకల్పము కలవాడును; బాహ్య = బయటి ప్రపంచపు; అర్థ =
 విషయములందు; జాత = కలిగిన; విరక్తుండును = విరక్తి కలవాడును; శాంత = ప్రశాంతమైన;
 చిత్తుండును = మనస్సు కలవాడును; నిర్మత్సరుండును = మత్సరము లేనివాడును; శుద్ధ =
 స్వచ్ఛమైన; ఆత్ముండును = ఆత్మకలవాడును; మత్ = నా యొక్క; భక్తుండును = భక్తుడును; అగు =
 అయిన; అధికారి = యోగ్యున; కిన్ = కు; ఉపదేశింపన్ = ఉపదేశించుటకు; అర్హంబున్ = తగినది;
 అగున్ = అయి ఉండును; ఈ = ఈ; ఉపాఖ్యానంబున్ = ఉపాఖ్యానమును; ఏ = ఏ; పురుషుండున్
 = పురుషుడు; ఏని = కాని; పతివ్రత = పతివ్రత; అగున్ = అయిన; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠమైన; అంగన = స్త్రీ
 {అంగన - మంచి అంగ సౌష్ఠవము కలమె, స్త్రీ}; ఏని = కాని; శ్రద్ధా = శ్రద్ధయును; భక్తులు =
 భక్తియును; కలిగి = కలిగి ఉండి; మత్ = నాకు; అర్పిత = అర్పింపబడిన; చిత్తంబునన్ = మనస్సుతో;
 వినున్ = వినినను; పరియించున్ = చదువినను; అట్టి = అటువంటి; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యాత్ములు;
 మదీయ = నా యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; ప్రాపింతురు =

పొందుదురు; అని = అని; చెప్పెను = చెప్పెను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురున్ =
 విదురుని; కున్ = కి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఈ = ఈ;
 ప్రకారంబునన్ = విధముగా; కర్దమ = కర్దముని; దయిత = భార్య; ఐన = అయిన; దేవహతాతి =
 దేవహతాతి; కపిలుని = కపిలుని; వచనంబులున్ = ఉపదేశములను; విని = విని; నిర్ముక్త = పూర్తిగా
 విడిచిన; మోహ = మోహముల; పటల = సమూహములుకలామె; అగుచున్ = అవుతూ;
 సాష్టాంగదండప్రణామంబులన్ = సాష్టాంగనమస్కారములను {సాష్టాంగదండప్రణామము -
 కూడగట్టుకొన్న అష్ట (ఎనిమిది 1నుదురు 2కళ్ళు 3ముక్కు 4చెవులు 5 గడ్డము 6రొమ్ము 7ఉదరము
 8కాళ్ళు) అంగములతోను దండము (కట్ట) వలె నేలపై పండుకొని చేయు నమస్కారము); ఆచరించి
 = చేసి; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; విషయ = విషయములు; అంకిత = ఎంచబడినట్టి; సాంఖ్య =
 సాంఖ్యవేదము నందలి; జ్ఞాన = జ్ఞానము; ప్రవర్తకంబున్ = ప్రవర్తించునట్టి; స్తోత్రంబున్ =
 స్తోత్రమును; చేయన్ = చేయుటను; ఉపక్రమించి = ప్రారంభించి; కపిలున్ = కపిలుని; కిన్ = కి; ఇట్లు
 = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

అందువల్ల నీకు నాలుగు విధాలైన భక్తి మార్గాలను విశదంగా తెలియజెప్పాను. అంతేకాక
 స్వేచ్ఛారూపమైన నా సంకల్పం ప్రాణులందు జనన మరణ రూపాలతో ఉంటుంది. అజ్ఞానంతో
 ఆచరించే కర్మల మూలంగా కలిగే జీవుని ప్రవర్తనలు అనేక విధాలుగా ఉంటాయి. జీవాత్మ
 అటువంటి అకర్మలు ఆచరిస్తూ అత్మస్వరూపం ఇటువంటిది అని తెలియని స్థితిలో ఉంటాడు" అని
 చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "ఇటువంటి అతిరహస్యమైన సాంఖ్యయోగ పద్ధతి దుష్టునకు, నీతి
 హీనునకు, మూర్ఖునకు, దురాచారునకు, డంబాలు కొట్టేవానికి, ఇంద్రియ సుఖాలకు లోబడిన
 వానికి, పిల్లలూ ఇల్లాలూ ఇల్లూ మొదలైన వానిపై ఆసక్తి కలవానికి, భగవంతునిపై భక్తి లేనివానికి,
 విష్ణు భక్తులను ద్వేషించే వానికి ఉపదేశింపకూడదు. శ్రద్ధాసక్తుడు, భక్తుడు, వినయసంపన్నుడు,
 ద్వేషరహితుడు, సర్వప్రాణులను మైత్రీభావంతో చూచేవాడు, విజ్ఞాన విషయాలను వినాలనే ఆసక్తి
 కలవాడు, ప్రాపంచిక విషయాలపై విరక్తుడు, శాంతచిత్తుడు, మాత్సర్యం లేనివాడు, స్వచ్ఛమైన
 మనస్సు కలవాడు, భక్తులందు ప్రేమ కలవాడు, పరస్మీలను మంచి భావంతో చూచేవాడు, చెడు
 కోరికలు లేనివాడు అయిన వానికి మాత్రమే ఈ సాంఖ్యయోగం ఉపదేశింప తగినది.
 అటువంటివాడే ఇందుకు అర్హుడైన అధికారి. ఈ ఉపాఖ్యానాన్ని ఏ పురుషుడైనా, పతివ్రత అయిన

ఏ స్త్రీ అయినా శ్రద్ధాభక్తులతో నాపై మనస్సు నిలిపి వినినా, చదివినా అటువంటి పుణ్యాత్ములు నా దివ్య స్వరూపాన్ని పొందుతారు" అని కపిలుడు దేవహూతితో చెప్పాడని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురుణ్ణి చూచి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "ఈ విధంగా కర్దమమహర్షి అర్థాంగి అయిన దేవహూతి కపిలుని ఉపదేశం విని, మోహం తొలగిపోగా అతనికి సాష్టాంగ దండ ప్రణామాలు చేసి, పరబ్రహ్మకు సంబంధించిన తాత్త్వికమైన సాంఖ్య జ్ఞానంతో కపిలుణ్ణి స్తోత్రం చేయడం ప్రారంభించి ఇలా అన్నది.

3-1028-సీ.

"అనయంబు విను, మింద్రియార్థ మనోమయం-

బును భూతచయ మయంబును నశేష

భూరి జగద్బీజభూతంబును గుణప్ర-

వాహ కారణమును వలనుమెరియు

నారాయణాభిఖ్యానాఁగల భవదీయ-

దివ్యమంగళమూర్తిఁ దేజరిల్లు

చారు భవద్గర్భసంజాతుఁ డగునట్టి-

క్రమలగర్భుండు సాక్షాత్కరింప

3-1028.1-తే.

లేక మనమునఁ గనియె ననేక శక్తి

వర్గములు గల్గి సుగుణప్రవాహరూప

మంది విశ్వంబు దాల్చి సహస్రశక్తి

క్రలితుఁడై సర్వకార్యముల్ కలుగఁజేయు.

టీకా:

అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; వినుము = వినుము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములచే; అర్థ = గుర్తింపబడునవియును; మనస్ = మనస్సు; మయంబున్ = తో కూడినది; భూతచయ = పంచ భూతముల సమూహమును; మయంబునున్ = తో కూడినది; అశేష = సమస్తమైన; భూరి =

లెక్కించరాని {భూరి - అతి పెద్దసంఖ్య 1 తరువాత 34 సున్నాలు ఉండు సంఖ్య; జగత్ = లోకముల
 మహా సృష్టికి; బీజ = విత్తనము; భూతంబునున్ = వంటిదియును; గుణ = గుణముల; ప్రవాహ =
 వ్యాప్తికి; కారణమును = కారణమైనదియును; వలను = నేర్పుతో; మెఱయు =
 ప్రకాశించునదియును; నారాయణ = నారాయణుడు అని; అభిఖ్య = పేరు; నాఁ గల = (అనగల)
 కలిగిన; భవదీయ = నీ యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభకరమైన; మూర్తిన్ =
 స్వరూపముతో; తేజరిల్లు = అతిశయించు; చారు = అందమైన; భవత్ = నీ యొక్క; గర్భ = గర్భమున;
 సంజాతుడు = పుట్టినవాడు; అగునట్టి = అయినట్టి; కమలగర్భుండున్ = బ్రహ్మదేవుడు;
 సాక్షాత్కరింపన్ = దర్శించను;
 లేక = లేక; మనమునన్ = మనస్సులో; కనియెన్ = చూసెను; అనేక = అనేకమైన; శక్తి = శక్తి యొక్క;
 వర్గములు = విభాగములు; కల్గి = కలిగి; సుగుణ = సుగుణముల; ప్రవాహ = వ్యాప్తియైన; రూపమున్
 = రూపమును; అంది = పొంది; విశ్వంబున్ = విశ్వమును; తాల్చి = ధరించి; సహస్ర = అత్యధికమైన;
 శక్తి = శక్తితో; కలితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = సమస్తమైన; కార్యముల్ = కార్యములను
 {కార్యములు - కార్యకారణసంబంధముచే కారణముల వలన అగు కార్యములు}; కలుగజేయు =
 సృష్టించును.

భావము:

ఇంద్రియాలతో, ఇంద్రియార్థాలతో, మనస్సుతో, పంచభూతాలతో నిండి సమస్త జగత్తుకు
 బీజభూతమై సత్త్వరజస్తమోగుణ ప్రవాహానికి మూలకారణమై నారాయణుడనే నామంతో నీ
 దివ్యమంగళ విగ్రహం తేజరిల్లుతూ ఉంటుంది. అటువంటి నీ కళ్యాణమూర్తిని నీ నాభికమలం
 నుండి జన్మించిన చతుర్ముఖుడే సాక్షాత్తుగా దర్శించలేక ఎలాగో తన మనస్సులో కనుగొన
 గలిగాడు. అలా చూచి నీ అనుగ్రహంవల్ల అనేక శక్తులను తనలో వ్యక్తీకరించుకొని వేలకొలది
 శక్తులతో కూడినవాడై ప్రవాహరూపమైన ఈ విశ్వాన్ని సృజింప గల్గుతున్నాడు. సృష్టి సంబంధమైన
 సర్వకార్యాలను నిర్వహింప గలుగుతున్నాడు.

3-1029-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

3-1030-తే.

అతుల భూరి యుగాంతంబు నందుఁ గపట

శిశువవై యొంటి కుక్షినిక్షిప్త నిఖిల

భువననిలయుండవై మహాభోధి నడుమ

జారు వటపత్రతల్పసంస్థాయి వగుచు.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; భూరి = అత్యధికమైన; యుగాంతంబున్ = ప్రళయముల; అందున్ = సమయములలో; కపట = మాయా; శిశువవు = శిశువు; ఐ = అయ్యి; ఒంటిన్ = ఒంటరిగ; కుక్షి = కడుపున; నిక్షిప్త = దాచిన; నిఖిల = సమస్తమైన; భువన = విశ్వములకును; నిలయుండవు = నివాసమైనవాడవు; ఐ = అయ్యి; మహా = మహా; అంభోధి = సముద్రము; నడుమన్ = మధ్యలో; చారు = అందమైన; వట = మట్టి; పత్ర = ఆకు అనెడి; తల్ప = పొన్నపై; సంస్థాయివి = చక్కగా ఉన్నవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

మహాప్రళయ సమయంలో సమస్త భువన సముదాయాన్ని నీ ఉదరంలో పదిలంగా దాచుకొని మహాసాగర మధ్యంలో మట్టి ఆకు పొన్నమీద మాయాశిశువుగా ఒంటరిగా శయనించి ఉంటావు.

3-1031-తే.

లీల నాత్మీయ పాదాంగులీ వినిర్గ

తామృతము గ్రోలినట్టి మహాత్మ! నీవు

గడగి నా పూర్వభాగ్యంబు కతన నిపుడు

పూని నా గర్భమున నేడు పుట్టితయ్య!

టీకా:

లీలన్ = లీలగా; ఆత్మీయ = తన యొక్క; పాద = పాదము యొక్క; అంగుళీ = బొటకనవేలు నుండి;
వినిర్గత = వెడలుచున్న; అమృతమున్ = అమృతమును; క్రోలునట్టి = తాగుచున్నట్టి; మహాత్మా =
మహాత్ముడా; నీవున్ = నీవు; కడగి = యత్నించి; నా = నా యొక్క; పూర్వ = పూర్వజన్మములందలి;
భాగ్యంబు = భాగ్యము; కతన = వశమున; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; పూని = పూని; నా = నా యొక్క;
గర్భమునన్ = గర్భములో; నేడు = ఇప్పుడు; పుట్టితి = పుట్టితివి; అయ్య = తండ్రీ.

భావము:

మహానుభావా! ఆ విధంగా వటపత్రశాయివైన నీవు లీలగా నీ కాలి బొటనవ్రేలిని నోటిలో
నుంచుకొని అందలి అమృతాన్ని ఆస్వాదిస్తూ ఉంటావు. అటువంటి నీవు నా పూర్వపుణ్య
విశేషంవల్ల ఇప్పుడు నా కడుపున పుట్టావు.

3-1032-వ.

అట్టి పరమాత్ముండ వయిన నీవు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; పరమాత్ముడవు = భగవంతుడవు {పరమాత్మ - అన్నిటికిని అతీతమైన ఆత్మ
కలవాడు, విష్ణువు}; అయిన = అయినట్టి; నీవున్ = నీవు.

భావము:

అటువంటి పరమాత్మ స్వరూపుడవైన నీవు...

3-1033-సీ.

వరుస విగ్రహపారవశ్యంబునను జేసి-

రఘురామ కృష్ణ వరాహ నార

సింహాది మూర్తు లంచితలీల ధరియించి-

దుష్టనిగ్రహమును శిష్టపాల

నమును గావించుచు నయమున సద్ధర్మ-

నిరతచిత్తులకు వర్ణింపఁ దగిన

చతురాత్మతత్త్వ విజ్ఞానప్రదుండవై-

వర్తింతు వనఘ! భవన్మహత్త్వ

3-1033.1-తే.

మజన కయినను వాక్రువ్వ నలవిగాదు

నిగమజాతంబు లయిన వర్ణింప లేవ

యైతీగి సంస్తుతి చేయ నే నెంతదాన

వినుత గుణశీల! మాటలు వేయునేల?

టీకా:

వరసన్ = వరుసగా; విగ్రహ = ఆకారముల యందలి; పారవశ్యంబునను = పరవశము చెందుట;

జేసి = వలన; రఘురామ = శ్రీరామచంద్రుడు; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణుడు; వరాహ = ఆదివరహావతారము;

నరసింహ = నరసింహుడు; ఆది = మొదలగు; మూర్తులన్ = స్వరూపములలో; అంచిత =

పూజనీయమైన; లీలన్ = లీలలతో; ధరియించి = అవతరించి; దుష్ట = దుష్టులను; నిగ్రహమును =

శిక్షించుటయును; శిష్ట = శిష్టులను; పాలనమును = పాలించుటయును; కావించుచున్ = చేయుచు;

నయమునన్ = చక్కగా; సత్ = మంచి; ధర్మ = ధర్మములందు; నిరత = నిరతమైన; చిత్తుల్ =

మనస్సులు కలవారి; కున్ = కి; వర్ణింపన్ = వర్ణించుటకు; తగిన = తగిన; చతురాత్మతత్త్వ =

చతురాత్మతత్త్వమున {చతురాత్మతత్త్వము - చతుర్వ్యూహముల (1వాసుదేవుడు 2సంకర్షణుడు

3అనిరుద్ధుడు 4ప్రద్యుమ్నుడు) సృష్టికి చతురహంకారములను (1మనస్సు 2బుద్ధి 3చిత్తము

4అహంకారము) ప్రసాదించిన తత్త్వము; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమును; ప్రదుండవున్ = ఇచ్చువాడవును;
 ఐ = అయ్యి; వర్తింతువు = ప్రవర్తింతువు; అనఘ = పుణ్యుడా; భవత్ = నీ యొక్క; మహత్త్వమున్ =
 మహిమము; అజన్ = బ్రహ్మదేవుని; కిన్ = కి; అయినను = అయినప్పటికిని;
 వాక్రువ్వ = చెప్పుటకు; అలవి = వీలు; కాదు = కాదు; నిగమ = వేదముల; జాతంబులు =
 సమూహములు; అయినన్ = అయినప్పటికిని; వర్ణింపన్ = వర్ణించను; లేవ = లేవు; ఎఱిగి = తెలిసి;
 సంస్తుతి = చక్కగా స్తుతి; చేయన్ = చేయుటకు; నేను = నేను; ఎంత = ఎంత; దాన = దానిని; వినుత
 = కీర్తింపబడిన; గుణ = సుగుణములు గల; శీల = వర్తన కలవాడ; మాటలు = మాటలు; వేయున్ =
 వేలకొలది; ఏలన్ = ఎందులకు.

భావము:

అవతారాలమీద ముచ్చటపడి వరుసగా రఘురాముడుగా, కృష్ణుడుగా, వరాహస్వామిగా,
 నరసింహమూర్తిగా ఆకారాలు ధరించి దుష్టశిక్షణం, శిష్టరక్షణం చేస్తావు. ఉత్తమ ధర్మంపట్ల
 ప్రవృత్తమైన చిత్తం కల భక్తులకు జ్ఞానదృష్టిని ప్రసాదించటం కోసం వాసుదేవ సంకర్షణ అనిరుద్ధ
 ప్రద్యుమ్న వ్యూహాలను అవలంబించి ప్రవర్తిస్తావు. అనఘుడవు, అనంత కళ్యాణగుణ సంపన్నుడవు
 అయిన నీ మహత్త్వాన్ని అభివర్ణించడం చతుర్ముఖునకు, చతుర్వేదాలకు కూడా సాధ్యం కాదంటే
 నేనెంతదాన్ని? వెయ్యి మాటలెందుకు? నిన్ను తెలుసుకొని సన్నుతించటం నాకు శక్యం కాని పని.

3-1034-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా...

3-1035-క.

ధీమహిత! భవన్మంగళ

నామస్మరణానుకీర్తనము గల హీనుల్

శ్రీమంతు లగుదు రగ్ని

ప్రోమాదికృదాళికంటె శుద్ధులు దలఁపన్.

టీకా:

ధీ = బుద్ధిబలమున; మహిత = మహనీయుడా; భవత్ = నీ యొక్క; మంగళ = శుభకరమైన; నామ = నామములను; స్మరణ = స్మరించుట; అనుకీర్తనమున్ = ఇతరులతో కలిసి పాడుట; కల = కలిగినట్టి; హీనుల్ = పేదవారు; శ్రీమంతులు = ధనవంతులు; అగుదురు = అగుదురు; అగ్నిప్రోమ = అగ్నిప్రోమము; ఆది = మొదలగు; కృత్ = యజ్ఞములుచేయువారి; ఆళి = సమూహములు; కంటెన్ = కంటెను; శుద్ధులు = స్వచ్ఛమైనవారు; తలపన్ = పరిశీలించిన.

భావము:

ఓ జ్ఞానస్వరూపా! మంగళకరమైన నీ నామాన్ని స్మరించినా, కీర్తించినా దరిదులు శ్రీమంతులౌతారు. అటువంటివారు అగ్నిప్రోమం మొదలైన యజ్ఞాలు చేసినవారికంటె పరిశుద్ధులవుతారు.

3-1036-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా...

3-1037-క.

నీ నామస్తుతి శ్వపచుం

డైనను జిహ్వగ్ర మందు ననుసంధింపన్

వానికి సరి భూసురుడుం

కానేరడు చిత్రమిది జగంబుల నరయన్.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; నామ = నామములను; స్తుతి = స్తుతించుట; శ్వపచుండు = నీచకులస్తుడు
{శ్వపచుడు - కుక్కలను వండుకొని తినువాడు, నీచకులస్తుడు}; ఐనను = అయినను; జిహ్వ =
నాలుక; అగ్రము = చివర; అందుననున్ = లోనైనను; సంధింపన్ = తగిలించిన ఎడల; వానికిన్ =
వానికి; సరి = సమానమైనవాడు; భూసురుడున్ = బ్రాహ్మణుడును {భూసురుడు - భూమికి
సురుడు (దేవత), బ్రాహ్మణుడు}; కానేరడు = కాలేడు; చిత్రము = విచిత్రమైనది; ఇది = ఇది;
జగంబులన్ = లోకములో; అరయన్ = పరిశీలించినచో.

భావము:

లోకాలన్నిటిలో విచిత్రమైన విషయ మేమిటంటే భక్తిపూర్వకంగా నీ నామాన్ని జిహ్వగ్రాన
నిలుపుకొని జపించినట్లయితే వాడు కుక్కమాంసం తినేవాడైనా వానితో బ్రాహ్మణుడు కూడా
సాటి కాలేడు.

3-1038-ఉ.

ఈ విధ మాతృలం దెలిసి యెప్పుడు సజ్జనసంఘముల్ జగ

త్వావనమైన నీ గుణకథామృత మాతృలఁ గ్రోలి సర్వ తీ

ర్థావళిఁ గ్రుంకినట్టి ఫలమందుదు రంచు సమస్త వేదముల్

వావిరిఁ బల్కుఁ గావునను వారలు ధన్యులు మాన్యు లుత్తముల్.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధమున్ = విధముగా; ఆత్మలన్ = మనస్సులలో; తెలిసి = తెలిసికొని; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; సత్ = మంచి; జన = జనముల; సంఘముల్ = సమూహములు; జగత్ = లోకములకు; పావనము = పవిత్రము చేయునవి; ఐన = అయిన; నీ = నీ; గుణ = గుణములు; కథా = కథలు అనెడి; అమృతమున్ = అమృతమును; ఆత్మలన్ = మనస్సుర్తిగా; క్రొలి = ఆస్వాదించుట; సర్వ = సమస్తమైన; తీర్థ = తీర్థముల; ఆవళిన్ = సమూహమున; క్రుంకిన = స్నానమాచరించిన; అట్టి = అటువంటి; ఫలమున్ = ఫలితమును; అందుదురు = పొందుదురు; అంచున్ = అనుచూ; సమస్త = సమస్తమైన; వేదముల్ = వేదములు; వావిరిన్ = ఉత్కృష్టముగా; పల్కున్ = స్తుతించును; కావునన్ = అందుచేత; వారలు = వారు; ధన్యులు = ధన్యజీవులు; మాన్యులు = పూజనీయులు; ఉత్తముల్ = ఉత్తములు.

భావము:

ఈ పరమార్థాన్ని చక్కగా తెలిసికొన్న సజ్జనులు సర్వదా లోకపావనమైన నీ మధుర కథాసుధారసాన్ని తనివితీరా మనసారా త్రాగుతారు. అటువంటి వారికి సమస్త పుణ్యతీర్థాలలో స్నానం చేసిన ఫలం ప్రాప్తిస్తుంది. ఈ విధంగా వేదాలన్నీ గొంతెత్తి చాటుతున్నాయి. అందువల్ల అటువంటి మహనీయులే మాననీయులు, ఉత్తములు, సాధుసత్తములు.

3-1039-వ.

అదిగావునఁ; బరబ్రహ్మంబవును, బరమపురుషుండవును, బ్రత్యజ్మనో విభావ్యుండవును, సమస్తజన పాపనివారక స్వయంప్రకాశుండవును, వేదగర్భుండవును, శ్రీమహావిష్ణుడవును నగు నీకు వందనంబు లాచరించెద" నని స్తుతించినం బరమపురుషుండును, మాతృ వత్సలుండును నగు కపిలుండు గరుణారసార్థహృదయకమలుం డై జనని కిట్లనియె.

టీకా:

అదిగావునన్ = అందుచేత; పరబ్రహ్మంబవునున్ = పరబ్రహ్మము అయినవాడవును; పరమ = అత్యుత్తమ; పురుషుండవునున్ = పురుషుడవును; ప్రత్యక్ = ప్రత్యక్షముగను; మనస్ =

మనస్సునందును; విభావ్యుండవునున్ = భావింప తగినన వాడవును; సమస్త = సమస్తమైన; జన = జనముల; పాప = పాపములను; నివారక = నివారించెడి; స్వయంప్రకాశుండవును = స్వయంప్రకాశము కలవాడవును; వేద = వేదములు; గర్భుండవును = గర్భమున కలవాడవును; శ్రీమహావిష్ణుడవును = శ్రీమహావిష్ణువు అయినవాడవును; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; వందనంబులున్ = నమస్కారములు; ఆచరించెదను = చేసెదను; అని = అని; స్తుతించినన్ = స్తుతించగా; పరమ = అతీతమైన; పురుషుండును = పురుషుడును; మాతృ = తల్లి ఎడల; వత్సలుండును = వాత్సల్యము కలవాడును; అగు = అయిన; కపిలుండు = కపిలుడు; కరుణా = దయా; రస = రసముచే; ఆర్ద్ర = ద్రవించిన; హృదయ = హృదయము అనెడి; కమలుండు = కమలము కలవాడును; ఐ = అయ్యి; జనని = తల్లికి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అందువల్ల పరబ్రహ్మవా, పరమపురుషుడవా, వెలుపలా లోపలా సంభావింప తగినవాడవా, సకల జీవుల పాపాలను పటాపంచలు చేసేవాడవా, స్వయంప్రకాశుడవా, వేదమూర్తివీ, మహావిష్ణు స్వరూపుడవా అయిన నీకు నమస్కరిస్తున్నాను." అని దేవహూతి స్తుతించగా పురుషోత్తముడూ, మాతృప్రేమతో నిండినవాడూ అయిన కపిలుడు కరుణరసార్థహృదయుడై తల్లితో ఇలా అన్నాడు.

3-1040-తే.

"తవిలి సుఖరూపమును మోక్షదాయకంబు

నైన యీ యోగమార్గమే నంబ! నీకు

నెఱుంగ వివరించి చెప్పితి నిది దృఢంబు

గాఁగ భక్తి ననుష్ఠింపు కమలనయన!

టీకా:

తవిలి = పూని; సుఖ = సుఖము యొక్క; రూపమును = స్వరూపమును; మోక్ష = మోక్షమును;

దాయకంబున్ = ఇచ్చునదియును; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; యోగమార్గము = యోగమార్గమును;

ఏన్ = నేను; అంబ = తల్లి; నీకున్ = నీకు; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; వివరించి = వివరించి; చెప్పితిన్

= చెప్పితిని; ఇది = ఇది; దృఢంబున్ = గట్టిపడినది; కాగ = అగునట్లు; భక్తిన్ = భక్తిని; అనుష్ఠింపుము
= శ్రద్ధగా చేయుము; కమలనయన = తల్లీ {కమల నయన - కమలముల వంటి నయనములు
(కన్నులు) ఉన్నామె, స్త్రీ}.

భావము:

"కమలదళాల వంటి కన్నులు గల తల్లీ! సుఖస్వరూపమూ, మోక్షప్రదమూ అయిన ఈ
యోగమార్గాన్ని నీకు తేటతెల్లంగా వెల్లడించాను. దీనిని నీవు దృఢమైన భక్తితో అనుష్ఠించు.

3-1041-క.

జీవన్ముక్తి లభించుం

గావున నేమటక తలంపు కైకొని దీనిన్

వావిరి నొల్లని వారికి

దావల మగు మృత్యుభయము దవ్వగు సుఖమున్."

టీకా:

జీవన్ముక్తి = జీవన్ముక్తి {జీవన్ముక్తి - దేహమున ఉండగనే లభించు ముక్తి}; లభించున్ = దొరకును;
కావునన్ = కనక; ఏమటక = ఏమరుపాటు లేకుండగ; తలంపు = జ్ఞప్తిన ఉంచుకొనుము; కైకొని =
చేపట్టి; దీనిన్ = దీనిని; వావిరిన్ = ఎక్కువగా; ఒల్లని = ఒప్పని; వారికిన్ = వారికి; తావలము =
దగ్గర; అగున్ = అగును; మృత్యు = మృత్యువు వలని; భయమున్ = భయము; దవ్వ = దూరము;
అగు = అగును; సుఖమున్ = సుఖమును.

భావము:

దీనిని ఏకాగ్రచిత్తంతో ఏమరుపాటు లేకుండా ఆచరించేవారికి జీవన్ముక్తి లభిస్తుంది. ఈ మార్గాన్ని
ఇష్టపడని వారికి మృత్యుభీతి కలుగుతుంది. సుఖం దూరమవుతుంది."

3-1042-క.

అని ఇట్లు దేవహూతికి

మనమలరగ గపిలుఁ డాత్మమార్గం బెల్లన్

వినిపించి చనియె"నని విదు

రునకున్ మైత్రేయముని వరుం డెఱిగించెన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; దేవహూతి = దేవహూతి; కిన్ = కి; మనమున్ = మనస్సు;
అలరగన్ = సంతోషపడునట్లు; కపిలుడు = కపిలుడు; ఆత్మమార్గమున్ = తన సాంఖ్య
యోగమార్గమును; వినిపించి = చెప్పి; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అని = అని; విదురునన్ = విదురుని;
కున్ = కి; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; ముని = మునులలో; వరుండు = శ్రేష్టుడు; ఎఱిగించెన్ =
తెలిపెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా కపిలుడు దేవహూతికి మనస్సు సంతోషించేటట్లు ఆత్మతత్వాన్ని ఉపదేశించి
వెళ్ళిపోయాడని మైత్రేయుడు విదురునికి తెలియజేశాడు.

తృతీయ స్కంధము : దేవహూతి నిర్యాణంబు

3-1043-వ.

అట్లు కపిలుం డేఁగినఁ బిదప దేవహూతియుం బుత్రుండు సెప్పిన యోగమార్గంబున విజ్ఞానంబు
గలిగి యుండియుం బెనిమిటి యైన కర్దమునిం దనయుం డైన కపిలునిం బాసి నష్టవత్స యగు
గోవు చందంబునం దల్లడిల్లుచుఁ గపిలమహామునిం దలంచుచుం గర్దమ తపస్సామర్థ్యంబున
నైనయట్టి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; కపిలుండు = కపిలుడు; ఏగిన = వెళ్ళిన; పిదప = తరువాత; దేవహూతియున్
= దేవహూతికూడ; పుత్రుండు = పుత్రుడు; చెప్పిన = చెప్పిన; యోగమార్గంబునన్ =
యోగమార్గమున; విజ్ఞానంబున్ = విజ్ఞానము; కలిగి = కలిగి; ఉండియున్ = ఉండియును; పెనిమిటి
= భర్త; ఐన = అయిన; కర్దమునిన్ = కర్దమునికిని; తనయుండు = పుత్రుడు; ఐన = అయిన;
కపిలునిన్ = కపిలునికిని; పాసి = దూరమై; నష్ట = పోయిన; వత్స = దూడ కలిగినది; అగు = అయిన;
గోవున్ = ఆవు; చందంబునన్ = వలె; తల్లడిల్లుచు = తల్లడిల్లుపోవుతూ; కపిల = కపిలుడు అను;
మహా = గొప్ప; మునిన్ = మునిని; తలంచుచున్ = గుర్తుచేసుకొంటూ; కర్దమ = కర్దముని; తపన్ =
తపస్సు యొక్క; సామర్థ్యంబునన్ = శక్తివలన; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి.

భావము:

ఆవిధంగా కపిలుడు వెళ్ళిపోయిన తరువాత దేవహూతి తన పుత్రుని ఉపదేశం వల్ల జ్ఞానోదయం
కలిగినదైనా భర్త అయిన కర్దముని, కుమారుడైన కపిలుని ఎడబాసి దూడను పోగొట్టుకొన్న గోవు
వలె తల్లడిల్లుతూ కపిల మహామునిని తలచుకొంటూ, కర్దముని తపశ్శక్తితో కల్పించబడినట్టి
(ఉద్యానవనాన్ని చూసింది)

3-1044-ఉ.

మానిత సౌరభప్రసవ **మం**జుల పక్వ ఫలప్రవాళ భా

రానత చూతపోత విట**పా**గ్ర నికేతన రాజకీర స

మ్మాని సుఖానులాప పరి**మం**డిత కర్దమ తాపసాశ్రమో

ద్యానవనప్రదేశ కమ**లా**కర తీర నికుంజ పుంజముల్.

టీకా:

మానిత = మంచి; సౌరభ = సువాసనలు కల; ప్రసవ = కలిగిస్తున్న; మంజుల = పొదరిళ్ళతోను; పక్వ
= పండిన; ఫల = పండ్లయొక్క; ప్రవాళ = చిగుర్లుయొక్క; భారా = బరువుతో; నత = వంగిన; చూత =
మామిడి; పోత = లేత; విటప = చెట్ల; అగ్ర = చిగుర్లు యందు; నికేతన = వసించుతున్న; రాజకీర =

రామచిలుకలచే; సమ్మాని = చక్కని; సుఖ = సుఖకరమగ; అనులాప = పలుకులచే; పరిమండిత = చక్కగా అలంకరింప బడిన; కర్థమ = కర్థముడు అను; తాపస = తపసి యొక్క; ఆశ్రమ = ఆశ్రమము అందలి; ఉద్యానవన = ఉద్యానవనము యొక్క; ప్రదేశ = ప్రదేశ మందలి; కమలాకర = సరస్సుల క్రమ లాకరము - కమలమలకు ఆకరము (వాసము), సరస్సు; తీర = తీరమందలి; నికుంజ = పొదరిండ్ల; పుంజముల్ = సమూహములను.

భావము:

(ఆ ఉద్యానవనంలో) పరిమళాలు వెదజల్లే పూలగుత్తులతో, పండిన పండ్లతో, చెంగావి చిగుళ్ళతో, వంగిన కొమ్మలతో ఉన్న గున్నమామిళ్ళు కనువిందుగా ఉన్నాయి. ఆ మామిడి చెట్ల చిటారు కొమ్మలపై కూర్చున్న రామచిలుకలు వీనుల విందుగా పలుకుతున్నాయి. అక్కడి తామరకొలను చుట్టూ దట్టంగా అల్లుకున్న పొదరిండ్లు గోచరించాయి.

3-1045-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = మరియును.

భావము:

ఇంకా...

3-1046-నీ.

అంచిత స్ఫటికమయస్తంభ దీప్తిచేఁ-

గొమరారు మరకతక్రడ్యములను

సజ్ఞాతివజ్రాలసజ్ఞాలరుచులచే-

భాసిల్లు నీలసోపానములును

దీపించు చంద్రకాంతోపలవేదుల-

విద్రుమగేహళీవిలసితముల

హాటకరత్నకవాటశోభితముల-

నలరిన సౌధశాలాంగణముల

3-1046.1-తే.

వర పయఃపేనపటలపాండుర కరీంద్ర

దంతనిర్మిత ఖట్వాంగధవళపట్ట

రచిత శయ్యాళులును జతురంతయాన

కనకపీఠాది వస్తుసంఘముల నెల్ల.

టీకా:

అంచిత = అందమైన; స్పటిక = స్పటికములుతో; మయ = నిండిన; స్తంభ = స్తంభముల; దీప్తిన్ = ప్రకాశముచే; కొమరారు = మనోజ్ఞమగుతున్న; మరకత = పచ్చల; కుడ్యములను = గోడలను; సత్ = మంచి; జాతి = జాతికిచెందిన; వజ్రాల = వజ్రముల; సజ్జాల = సజ్జలు అను అలంకారముల; రుచుల్ = కాంతుల; చేన్ = చేత; భాసిల్లు = ప్రకాశించుతున్న; నీల = నీలముల; సోపానములును = మెట్లును; దీపించు = ప్రకాశించెడి; చంద్రకాంత = చంద్రకాంత చలువరాళ్ళ; ఉపలవేదులన్ = అరుగులును; విద్రుమ = పగడాల; గేహళీ = గడపలతో; విలసితముల = విలాసముల; హాటక = బంగారపు; రత్న = రత్నాల; కవాట = తలుపులచే; శోభితములన్ = సొగసులతోను; అలరిన = చక్కగా ఉన్న; సౌధ = మేడలు; శాల = చావళ్ళు; అంగణముల = ముంగిళ్ళు; వర = శ్రేష్ఠమైన; పయన్ = నీటి; ఫేనపటల = నురగల వలె; పాండుర = తెల్లని; కరి = ఏనుగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠమైన వాని; దంత = దంతములతో; నిర్మిత = చేసిన; ఖట్వ = మంచము; అంగ = కోళ్ళు; ధవళ = తెల్లని; పట్ట = బట్టలతో; రచిత = ఏర్పరచిన; శయ్య = పొన్నుల; ఆళులును = వరుసలును; చతురంతయాన = పల్లకీలు, {చతురంతయానము - పల్లకీ, చతుర్దోలము (తెలుగు పర్యాయపద నిఘంటువు, జిఎస్ రెడ్డి), నలుగురు మోయు ఉయ్యాలవంటి వాహనము (ఆంధ్ర శబ్దరత్నాకరము)); కనక = బంగారపు; పీఠ = పీటలు; ఆది = మొదలైన; వస్తు = వస్తు; సంఘమున్ = సముదాయము; ఎల్లన్ = అంతటిని.

భావము:

ఆ ఉద్యావనం ప్రక్కనే స్పటిక స్తంభాలతో, పచ్చలు చెక్కిన గోడలతో, మేలుజాతి వజ్రాల గవాక్షాలతో, నిగనిగలాడే నీలకాంత మణి సోపానాలతో, పాలరాతి అరుగులతో, పగడాల గడపలతో, బంగారు తలుపులతో అలరారే సౌధం ఉంది. అందులో పాలనురుగు వంటి ఏనుగు దంతాలతో చేయబడిన పట్టమంచాలపై తెల్లని పట్టుపరుపులు పరచి ఉన్నాయి. ఒక ప్రక్క ముత్యాల పల్లకీలు, మరొక ప్రక్క బంగారు పీఠాలు పడి ఉన్నాయి. అటువంటి వైభవోపేతమైన వస్తు సంపదనంతా (దేవహళాతి పరిత్యజించింది).

3-1047-వ.

మఱియు; వికచకమల కుముద సౌగంధిక బంధుర గంధానుబంధి గంధవహ శోభితంబును;
యరవిందనిష్యంద కందళిత మరందరస పాన మదవదిందిరిర సందోహ ర్ఘంకార
సంకులంబునునై చెలువారు బావులు గలిగి; పురందరసుందరీ వందితం బైన కర్ణమాశ్రమంబు
బరిత్యజించి కుటీలంబు లైన కుంతలంబులు జటీలంబులుగా ధరియించి సరస్వతీ
బిందుసరోవరంబులం ద్రిషవణస్నానంబు గావించుచు; నుగ్ర తపోభారంబునం గృశీభూత శరీర
యై; నిజ కుమారుండును బ్రసన్న వదనుండును గపిలనామధేయుండును నగు నారాయణుని
సమస్త న్యస్తచింతలచే ధ్యానంబు సేయుచు; బ్రహ్మహరూపంబైన భక్తి యోగంబునను
నధికవైరాగ్యంబునను యుక్తానుష్ఠానజాతంబై బ్రహ్మత్వాపాదకం బగు జ్ఞానంబును
విశుద్ధమనంబును గలిగి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వికచ = వికసించిన; కమల = తామరలు; కుముద = కలువలు యొక్క;
సౌగంధిక = సౌగంధిక పుష్పముల; బంధుర = నిండైన; గంధా = సువాసనలు; అనుబంధి =
కలసిన; గంధవహ = గాలిచే; శోభితమున్ = ప్రకాశ మొందినదియును; అరవింద = పద్మముల
నుండి; నిష్యంద = చిందుటచే; కందళిత = అంకురించిన; మరందరస = మకరంద రసమును; పాన
= క్రోలుటచే; మదవత్ = మదించిన; ఇందిందిర = తుమ్మెదల; సందోహ = సమూహము యొక్క;
ర్ఘంకార = ఝం అను శబ్దము; సంకులంబునున్ = వ్యాపించినది; ఐ = అయ్యి; చెలువారు =

సౌగసు పొందిన; బావులు = నూతులు; కలిగి = కలిగి; పురందరసుందరీ = శచీదేవిచే
 {పురందరసుందరి - పురందరుడు (ఇంద్రుడు) యొక్క సుందరి (భార్య), శచీదేవి,
 తత్పురుషసమాసము}; వందితంబు = స్తుతింపబడినది; ఐన = అయిన; కర్దమ = కర్దముని;
 ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; పరిత్యజించి = వదలి; కుటీలంబులు = వంపు తిరిగినవి, లేదా
 ఉంగరాలు తిరిగినవి; ఐన = అయిన; కుంతలంబులు = కేశములు; జటిలంబులుగా = జటలు
 చుట్టబడినవిగా; ధరియించి = ధరించి; సరస్వతీ = సరస్వతీనదియును; బిందు = బిందు అనెడి;
 సరోవరంబులన్ = సరోవరము లలో; త్రిషవణ = మూడు పూటల; స్నానంబున్ = స్నానములు;
 కావించుచున్ = చేస్తూ; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తపస్ = తపస్సు యొక్క; భారంబునన్ = భారము
 వలన; కృశీభూత = చిక్కిపోయిన; శరీర = దేహము గలది; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; కుమారుండును
 = పుత్రుడును; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; వదనుండును = మోము కలవాడును; కపిల = కపిలుడు అను;
 నామధేయుండును = పేరు కలవాడును; అగు = అయిన; నారాయణుని = భగవంతుని
 {నారాయణుడు - నారములు (నీరు) అందు వసించువాడు, విష్ణువు}; సమస్త = సమస్తమందు; న్యస్త
 = ఉంచబడిన; చింతల్ = ఆలోచనల; చేన్ = చేత; ధ్యానంబున్ = ధ్యానమును; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 ప్రవాహ = ప్రవాహ; రూపంబున్ = రూపము; ఐన = అయిన; భక్తియోగంబుననున్ = భక్తియోగము
 చేతను; అధిక = మిక్కిలి; వైరాగ్యంబుననున్ = వైరాగ్యముతోను; యుక్తా = యుక్తమైన; అనుష్ఠాన =
 అనుష్ఠానముల, దీక్షల; జాతంబున్ = సమూహము కలది; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మాత్వ = బ్రహ్మాత్వమును;
 ఆపాదకంబున్ = ప్రసాదించునది, కలిగించునది; అగు = అయిన; జ్ఞానంబుననున్ = జ్ఞానముతోను;
 విశుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; మనంబునున్ = మనస్సును; కలిగి = కలిగి ఉండి.

భావము:

ఇంకా విచ్చిన తామరలు, కలువలు, సౌగంధిక పుష్పాలు సుగంధాలను వెదజల్లుతున్నాయి.
 పూచిన పద్మాలలో పొంగిపొరలే తియ్యని పూదేనెలు త్రాగి గండుతుమ్మెదలు ఝంకారాలు
 చేస్తున్నాయి. అటువంటి అందాలతో నిండి శచీదేవికి ఆనందాన్ని అందించే కర్దముని ఆశ్రమాన్ని
 వదలిపెట్టి దేవహూతి తపోదీక్ష వహించింది. ఆమె నొక్కుల చిక్కని శిరోజాలు జడలు గట్టాయి.
 సరస్వతీ నదిలోని బిందు సరస్సులో మూడుపూటలూ మంత్రపూర్వకం గా స్నానం చేయసాగింది.
 తపోనియమాల వల్ల ఆమె శరీరం కృశించిపోయింది. దేవహూతి కపిలుడనే పేరుతో తన
 కుమారుడుగా ప్రసన్నముఖంతో జన్మించిన నారాయణుని ఏకాగ్రచిత్తంతో అనేకవిధాలుగా

ధ్యానం చేస్తూ, అఖండమైన ప్రవాహరూపాన్ని ధరించిన భక్తియోగంతో ఎదలో వైరాగ్యం కుదురుకొనగా పరిశుద్ధ మనస్కురాలై యోగ్యమైన అనుష్ఠానంతో బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని పొంది...

3-1048-సీ.

అనయంబు నాత్మనా యకుడును విశ్వతో-

ముఖుఁ డనంతుఁడు పరముఁడు నజండు

చతురుండు నిజపరిజ్ఞానదీపాంకుర-

మహిమ నిరస్త సమస్త భూరి

మాయాంధకారుఁ డమేయుఁ డీశ్వరుఁ డగు-

నా పరబ్రహ్మంబు నం దవిరత

బద్ధతత్త్వజ్ఞానపరతచే నిర్ముక్త-

జీవభావమున విశిష్టయోగ

3-1048.1-తే.

భవ్యసంప్రాప్త నిర్మల బ్రహ్మభావ

ములను గలిగి సమాధిచే నెలమిఁ దనరు

నపునరావృత్త మగు త్రిగుణప్రధాన

తత్త్వముల నొప్పి సంతతోదార నియతి.

టీకా:

అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; ఆత్మ = తన; నాయకుడును = నాయకుడును; విశ్వతోముఖుడు = విశ్వతోముఖుడు (విశ్వతోముఖుడు - విశ్వము అంతటికిని ముఖ్యుడు); అనంతుడు = అంతములేనివాడు; పరముడు = సర్వమునకు అతీతమైనవాడు; అజండు = పుట్టుకలేనివాడు; చతురుండు = చతురమైన జ్ఞానము కలవాడు; నిజ = తన; పరిజ్ఞాన = విజ్ఞానము అనెడి; దీపాంకురము = దీపకాంతి (దీపాంకురము - దీపమునుండి అంకురించునది, దీపపుకాంతి, దీపకళిక); అంకుర = వత్తి యొక్క; మహిమన్ = మహిమముచే; నిరస్త = తొలగింపబడిన; సమస్త = సమస్తమైన; భూరి = అత్యధికమైన; మాయా = మాయ అనెడి; అంధకారుడు = అంధకారము

కలవాడు; అమేయుడు = కొలతలకు అతీతుడు; ఈశ్వరుడు = ప్రభువు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ;
 పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మము; అందు = లో; అవిరత = ఎడతెగని; బద్ధ = లగ్నముచేయబడిన;
 తత్త్వజ్ఞాన = తత్త్వజ్ఞానమునందలి; పరత = నిష్ఠ; చేన్ = చేత; నిర్ముక్త = చక్కగ తొలగిన; జీవ =
 జీవుడు అను; భావమున = భావమున; విశిష్ట = శ్రేష్ఠమైన; యోగ = యోగముచే;
 భవ్య = శుభకరముగ; సంప్రాప్త = లభించిన; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మముగా;
 భావములను = భావములను; కలిగి = కలిగి; సమాధి = యోగసమాధి; చేన్ = వలన; ఎలమిన్ =
 వికాసముతో; తనరున్ = అతిశయించును; అపునరావృత్తము = మరలతిరిగిరానిది; అగు = అయిన;
 త్రిగుణ = త్రిగుణ; ప్రధాన = ప్రధానమైన; తత్త్వములన్ = తత్త్వములచే; ఒప్పి = ఒప్పినవాడై; సంతత =
 నిత్యమైన; ఉదార = పెద్ద; నియతిన్ = నియమములతో.

భావము:

దేవహూతి అనుక్షణమూ ఆత్మలకు అధీశ్వరుడూ, సర్వాంతర్యామీ, అనంతుడూ, అద్వితీయుడూ,
 అజడూ, లీలావినోదీ, విజ్ఞానదీపకాంతుల మహిమతో అజ్ఞాంధకారాన్ని పారద్రోలేవాడూ,
 అమేయుడూ, అఖిలేశ్వరుడూ అయిన పరబ్రహ్మమందు మనస్సు లగ్నం చేసింది. నిరంతరమైన
 నిష్ఠతో ఆమెకు నిర్మలమైన తత్త్వజ్ఞానం అలవడింది. జీవభావం తొలగింది. దైవభావం కలిగింది.
 పరబ్రహ్మతో సమాధి సిద్ధించింది. పునరావృత్తి లేనట్టి ప్రవృత్తి ఏర్పడింది.

3-1049-తే.

కలనఁ దోఁచిన వస్తుసంఘముల మేలు

కొని కనుంగొనలేని మనుజులపోల్కి

బొలతి దనయాత్మ మఱచి యిమ్ముల నధామ

మైన పావకుగతి నుండె నంతలోన.

టీకా:

కలనన్ = కలలో; తోచిన = కనిపించిన; వస్తు = వస్తువుల; సంఘములన్ = సముదాయములను;
 మేలుకొని = మెలుకువ వచ్చిన తరువాత; కనుంగొన = చూడ; లేని = లేని; మనుజుల = మానవుల;
 పోల్కి = వలె; పొలతి = స్త్రీ; తన = తన; ఆత్మను = ఆత్మను; మఱచి = మరచి; ఇమ్ములన్ =

మనోజ్ఞముగ; అధూమము = పొగలేనిది; ఐన = అయినట్టి; పావకున్ = అగ్నిహోత్రుని; గతిన్ = వలె;
ఉండెన్ = ఉండెను; అంతలోన = అంతలో.

భావము:

కలలో చూచిన వస్తువులను మేలుకొన్న తరువాత చూడలేని మానవునివలె దేవహూతి తన
అస్తిత్వాన్ని మరచిపోయింది. పొగలేని అగ్నిలాగా ప్రకాశించింది.

3-1050-క.

గురు యోగశక్తిచే నం

బరతలమున కెగసి సత్కృపామయుఁ డగు నా

వరవాసుదేవు చరణాం

బురుహయుగన్యస్త చిత్తమును గల దగుచున్.

టీకా:

గురు = గొప్ప; యోగశక్తి = యోగశక్తి; చేన్ = చేత; అంబర = ఆకాశ; తలమున = మండలమున; కున్
= కు; ఎగసి = ఎగిరి; సత్ = మంచి; కృపా = దయతో; మయుండు = కూడినవాడు; అగున్ =
అయినట్టి; ఆ = ఆ; వర = శ్రేష్ఠమైన; వాసుదేవ = భగవంతుని; చరణ = పాదములు అనెడి;
అంబురుహ = పద్మముల; యుగ = జంట యందు; న్యస్త = ఉంచబడినట్టి; చిత్తమునున్ =
చిత్తమును; కలది = కలామె; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అఖండమైన యోగప్రభావం వల్ల ఆమె మనస్సు ఆకాశానికి ఎగసి పరమ కరుణామయుడైన
పరవాసుదేవుని పాదపద్మాలలో విలీనమయింది.

తృతీయ స్కంధము : కపిలమహాముని తపంబు

3-1051-వ.

ఇట్లు కపిలోక్తమార్గంబున దేవహూతి శ్రీహరి యందుఁ గలసె; అయ్యంగనారత్నంబు
 మోక్షంబునకుం జనిన క్షేత్రంబు సిద్ధిపదం బను పేరం బరఁగి ప్రసిద్ధి వహించె; అంత నక్కడఁ
 గపిలుండు తల్లిచేత ననుజ్ఞాతుం డై సిద్ధ చారణ గంధర్వాప్సరో ముని నివహ సంస్తూయమానుం
 డగుచు; సముద్రునిచేత దత్తార్థణ పూజానికేతంబులు వడసి సాంఖ్యాచార్యాభిష్టుతం బగు
 యోగంబు నవలంబించి; లోకత్రయశాంతి కొఱకు సమాహతుండై; స్వపితాశ్రమంబు విడిచి
 యుదగ్భాగంబునకు జనియె"నని మైత్రేయమహాముని విదురున కిట్లనియె "తంద్రీ యీ
 యుపాఖ్యానంబు నాకు గోచరంచినరీతి నీకుం జెప్పితి; నిది "కపిల దేవహూతి సంవాదం"బత్వంత
 పావనంబు కపిల ప్రణీతంబు నయిన యోగంబు దీనిం బరమ భక్తియుక్తుండై యెవ్వండు
 పఠించు; నెవ్వండు విను; నట్టి పుణ్యాత్ములు విగతపాపులై గరుడధ్వజుండైన పుండరీకాక్షుని
 శ్రీచరణారవిందంబులం బొందుదు"రని మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించిన విధంబున
 శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షిన్నరేంద్రునకుం జెప్పె"నని సూతుండు సెప్పిన విని ప్రహృష్ట హృదయులై
 "మునికులోత్తమా! భవద్వాక్పూరం బగు భగవత్కథామృతంబు గ్రోలుచుండ మా మానసంబులు
 దనివోవ వింకను దరువాతి వృత్తాంతంబులు మాకు విశదంబులుగ వినిపింప నీవ యర్హుండ"వని
 యడుగుటయు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కపిల = కపిలునిచే; ఉక్త = చెప్పబడిన; మార్గంబునన్ = మార్గములో;
 దేవహూతి = దేవహూతి; శ్రీహరి = శ్రీహరి; అందున్ = అందు; కలసెన్ = కలసెను; ఆ = ఆ; అంగనా =
 స్త్రీలలో; రత్నంబు = రత్నము వంటిది; మోక్షంబున్ = మోక్షమున; కున్ = కు; చనినన్ = వెళ్ళిన;
 క్షేత్రంబు = క్షేత్రము; సిద్ధిపదంబున్ = సిద్ధిపదము; అను = అను; పేరన్ = పేరుతో; పరఁగి =
 తెలియబడుతూ; ప్రసిద్ధి = ప్రసిద్ధి; వహించెన్ = పొందెను; అంతన్ = అంతట; అక్కడ = అక్కడ;
 కపిలుండు = కపిలుడు; తల్లి = తల్లి; చేతనను = చేతను; జ్ఞాతుండు = తెలియబడినవాడు; ఐ = అయి;
 సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; అప్సరన్ = అప్సరలు; ముని =
 మునుల; నివహ = సమూహములచే; సంస్తూయమానుండు = చక్కగా స్తుతింపబడువాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; సముద్రుని = సముద్రుని; చేతన్ = చేత; దత్త = ఒసగబడిన; అర్హణ = అర్చనలు;
 పూజా = పూజ యొక్క; నికేతంబులున్ = గుర్తులు; వడసి = పొంది; సాంఖ్యాచార్య =
 సాంఖ్యాచార్యులచే; అభిష్టుతంబున్ = స్తుతింపబడినది; అగు = అయిన; యోగంబున్ =

యోగమును; అవలంబించి = అవలంబించి; లోకత్రయ = ముల్లోకముల; శాంతి = శాంతి; కొఱకున్ =
 కోసము; సమాహితుండు = నిష్ఠకు చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; స్వ = స్వంత; పితా = తండ్రి యొక్క;
 ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; విడిచి = వదలి; ఉత్ = ఉత్తర; భాగంబున్ = దిక్కున; కున్ = కు;
 చనియెన్ = వెళ్ళెను; అని = అని; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అను; మహా = గొప్ప; ముని = ముని;
 విదురునన్ = విదురుని; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; తండ్రి = అయ్యా; ఈ
 = ఈ; ఉపాఖ్యానంబున్ = ఇతిహాసమును {ఉపాఖ్యానము - ఇతిహాసము, జరిగినదానికి
 సంబంధించిన కథనము}; నాకున్ = నాకు; గోచరించిన = అగపడిన; రీతిన్ = విధముగ; నీకున్ =
 నీకు; చెప్పితి = చెప్పితిని; ఇది = ఇది; కపిలదేవహతాతాసంవాదంబున్ =
 కపిలదేవహతాతాసంవాదంబు; అత్యంత = మిక్కిలి; పావనంబు = పవిత్రమైనది; కపిల = కపిలునిచే;
 ప్రణీతంబున్ = రచింపబడినది; అయిన = అయినట్టి; యోగంబున్ = యోగము; దీనిన్ = దీనిని;
 పరమ = ఉత్తమమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వండున్ =
 ఎవరైతే; పరించున్ = చదువునో; ఎవ్వండున్ = ఎవరైతే; వినున్ = వినునో; అట్టి = అటువంటి;
 పుణ్యాత్ములు = పుణ్యాత్ములు; విగత = తొలగిన; పాపులు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
 గరుడధ్వజండు = విష్ణువు {గరుడధ్వజుడు - గరుడధ్వజము కలవాడు, విష్ణువు,
 విష్ణుసహస్రనామాలు 354వ నామం}; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షుని = నారాయణుని
 {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; శ్రీ = శుభకరమైన; చరణ =
 పాదములు అనెడి; అరవిందంబులన్ = పద్మములను; పొందుదురు = పొందెదరు; అని = అని;
 మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురునన్ = విదురుని; కిన్ = కి; ఎఱింగించిన = తెలిపిన;
 విధంబునన్ = విధముగ; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; పరీక్షిత్
 = పరీక్షితు అనెడి; నర = నరులకు; ఇంద్రునన్ = ప్రభువున; కున్ = కు; చెప్పెను = చెప్పెను; అని =
 అని; సూతుండు = సూతుడు; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; ప్రహృష్ట = సంతోషింపజేయబడినట్టి;
 హృదయులు = హృదయములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ముని = మునుల; కుల = వంశములకు;
 ఉత్తమా = ఉత్తముడా; భవత్ = నీ యొక్క; వాక్ = పలుకుల; పూరంబున్ = ప్రవాహములు; అగు =
 అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; కథా = కథలు అనెడి; అమృతంబున్ = అమృతమును; క్రోలుచున్ =
 ఆస్వాదించుచు; ఉండన్ = ఉండగా; మా = మా యొక్క; మానసంబులున్ = మనస్సులు; తనివిన్ =
 తృప్తిని; పోవవు = చెందవు; ఇంకన్ = ఇంకను; తరువాతి = తరువాతది అయిన; వృత్తాంతంబులున్ =

వృత్తాంతములు; మాకున్ = మాకు; విశదంబుగన్ = వివరముగా; వినిపింపన్ = వినిపించుటకు;
నీవ = నీవే; అర్థుండవు = తగినవాడవు; అని = అని; అడుగుటయున్ = అడిగిరి.

భావము:

ఈ విధంగా దేవహతా కపిలుని ఉపదేశానుసారంగా విష్ణుదేవునిలో విలీనమైంది. ఆ సతీమతల్లి మోక్షాన్ని అందుకొన్న పవిత్రక్షేత్రం 'సిద్ధిపదం' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధమైంది. అక్కడ కపిలుడు కన్నతల్లి అనుజ్ఞ పొంది సిద్ధులు చారణులు గంధర్వులు అప్సరసలు మునులు చేసే వందనాలు అందుకుంటూ సముద్రతీరాన్ని చేరి సముద్రుడు సమర్పించిన కానుకలు, పూజలు గ్రహించి, సాంఖ్యచారులచేత సంస్తూయమానమైన యోగమార్గాన్ని అవలంబించి, ముల్లోకాలకు శాంతిని ప్రసాదించడంకోసం తండ్రిగారి తపోవనాన్ని వదిలి, నిశ్చల చిత్తంతో ఉత్తర దిక్కుగా ప్రయాణం చేసాడు." అని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురునితో ఇలా అన్నాడు "నాయనా! ఈ ఉపాఖ్యానం నాకు తోచిన విధంగా నీకు చెప్పాను. ఈ 'కపిల దేవహతా సంవాదం' అత్యంత పవిత్రమైంది. దీనినే కపిలప్రోక్షమైన యోగశాస్త్రం అంటారు. దీనిని భక్తితో పఠించిన, వినిన పుణ్యాత్ముల పాపాలు పటాపంచలౌతాయి. వారు గరుడధ్వజుడైన కమలాక్షుని శ్రీపాద కమలాలను చేరుకుంటారు." అని ఈ ప్రకారంగా మైత్రేయుడు విదురునకు వివరించిన విషయాన్ని శుకమహర్షి పరీక్షిత్తునకు విశదీకరించాడని సూతుడు శౌనకాది మునులకు వెల్లడించాడు. ఈ వృత్తాంతం విన్న శౌనకాది మునీంద్రులు మనస్సులో సంతృప్తి చెంది "మునివర్యా! నీ వాక్యవాహరూపమైన భగవత్కథా సుధారసం ఎంత త్రాగినా మా మనస్సులకు తృప్తి కలగటం లేదు. తనివి తీరేవిధంగా తరువాతి వృత్తాంతం వివరంగా వినిపించవలసిందిగా విన్నవించుకుంటున్నాము. అందుకు నీవే తగినవాడవు" అన్నారు.

తృతీయ స్కంధము : పూర్ణి

3-1052-చ.

జనకసుతా మనో విమల సారస కోమల చంచరీక! చం

దన శరదిందు కుంద హర తార మరాళ పటీర చంద్రికా

వినుత యశోవిశాల! రఘు**వీ**ర! దరస్మిత పద్మపత్ర లో

చన! నిటలాంబకప్రకట**చా**పవిఖండన! వంశమండనా!

టీకా:

జనక = జనకుని; సుతా = పుత్రిక యొక్క; మనస్ = మనస్సు అనెడి; సారస = పద్మము నందలి;
కోమల = మృదువైన; చంచరీక = తుమ్మెదా; చందన = చందనము; శరత్ = శరత్కాలపు; ఇందు =
చంద్రుని; కుంద = మల్లెపువ్వు; హర = శివుని; తార = చుక్కల; మరాళ = హంస; పటీర =
మంచిగంధము; చంద్రికా = వెన్నెలల వంటి; వినుత = స్తుతింపబడిన; యశస్ = కీర్తి; విశాల =
విరివిగా కలవాడా; రఘు = రఘువంశపు; వీర = వీరుడా; దరస్మిత = చిరునవ్వుకల; పద్మ =
పద్మముల; పత్ర = రేకుల వంటి; లోచన = కన్నుల కలవాడా; నిటలాంబక = శంకరుని
{నిటలాంబకుడు - నిటలము (నుదురు) అందు అంబకము (కన్ను) కలవాడు, శివుడు}; ప్రకట =
ప్రసిద్ధమైన; చాప = విల్లును; విఖండ = విరిచినవాడా; వంశ = వంశమును; మండనా =
అలంకారము అయినవాడా.

భావము:

జానకీదేవి యొక్క స్వచ్ఛమైన హృదయకమలంలో విహరించే భ్రమరమైనవాడా! చందనంవలె,
శరచ్ఛంద్రునివలె, మొల్లపువ్వువలె, పరమశివునివలె, ముత్యంవలె, హంసవలె, గంధంవలె, వెన్నెలవలె
తెల్లనై అంతటా వ్యాపించిన కీర్తి కలవాడా! చిరునవ్వు లొలికే కమల దళాలవంటి కన్నులు
కలవాడా! శివుని ధనుస్సును విరిచినవాడా! సూర్యవంశాన్ని అలంకరించినవాడా!

3-1053-త.

పరమపావన! విశ్వభావన! **బా**ంధవప్రకరావనా!

శరధిశోషణ! సత్యభాషణ! **స**త్యపామయ భూషణా!

దురితతారణ! సృష్టికారణ! **దు**ష్టలోక విదారణా!

ధరణిపాలన! ధర్మశీలన! **ధై**త్యమర్దన ఖేలనా!

టీకా:

పరమ = అత్యుత్తమమైన; పావన = పవిత్రత కలవాడా; విశ్వ = విశ్వమంతటను; భావన = తలచుకొనబడువాడా; బాంధవ = బంధువుల; ప్రకర = సమూహములకు; అవన = కాపాడువాడా; శరధి = సముద్రమును; శోషణ = ఆవిరిచేసినవాడా; సత్య = సత్యము; భాషణ = మాట్లాడువాడా; సత్ = మంచి; కృపా = దయతో; మయ = కూడుట అను; భూషణ = భూషణము కలవాడా; దురిత = పాపులను; తారణ = తరింప చేయువాడా; సృష్టి = సృష్టికి; కారణ = కారణము అయినవాడా; దుష్ట = దుష్టులగు; లోక = జనులను; విదారణ = సంహరించువాడా; ధరణి = భూమిని; పాలన = పాలించునాడా; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; శీలన = శీలము కలవాడా; దైత్య = రాక్షసులను; మర్దన = శిక్షించుట అను; ఖేలనా = క్రీడ కలవాడా.

భావము:

పరమపవిత్రా! విశ్వభావనా! సముద్రశోషణా! సత్యభాషణా! అపార కృపాగుణ భూషణా! దురితాలనుండి గట్టిక్రించేవాడా! సకల లోకాలను సృష్టించేవాడా! దుండగులను చీల్చి చెండాడేవాడా! ధరిత్రిని పాలించేవాడా! ధర్మాన్ని లాలించేవాడా! దైత్యులను నిర్మూలించేవాడా!

3-1054-మాలి.

దివిజగణశరణ్యా! **దీపి**తానంతపుణ్యా!

ప్రవిమల గుణజాలా! **భక్త**లోకానుపాలా!

భవ తిమిర దినేశా! **భూ**నుకోటిప్రకాశా!

కువలయహితకారీ! **మూ**రదైత్యప్రహరీ!

టీకా:

దివిజ = దేవతల; గణ = సమూహమునకు; శరణ్యా = శరణమగువాడా; దీపిత = ప్రకాశించెడి; అనంత = అనంతమైన; పుణ్యా = పుణ్యములు కలవాడా; ప్రవిమల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; గుణ = సుగుణముల; జాలా = సమూహములు కలవాడా; భక్త = భక్తులగు; లోకాన్ = జనులను; అనుపాలా = పరిపాలించువాడా; భవ = సంసారము అనెడి; తిమిర = చీకటికి; దినేశ = సూర్యుడా (దినేశుడు -

దినము (పగలు)నకు ఈశుడు (ప్రభువు), సూర్యుడు; భాను = సూర్యులు; కోటి = కోటిమందికి
సమానమైన; ప్రకాశా = ప్రకాశము కలవాడా; కువలయ = భూమండలమునకు; హిత = మేలు; కారీ
= చేయువాడా; ఘోర = భయంకరమైన; దైత్య = రాక్షసులను; ప్రహరీ = సంహరించువాడా.

భావము:

దేవతలకు ఆశ్రయమైనవాడా! అనంత పుణ్యాలతో ప్రకాశించేవాడా! సుగుణాలు కలవాడా!
భక్తులను కాపాడేవాడా! సంసారమనే అంధకారానికి సూర్యునివంటివాడా! కోటి సూర్యుల
కాంతితో ప్రకాశించేవాడా! భూమికి మేలు చేకూర్చేవాడా! దుష్టులైన రాక్షసులను నాశనం
చేసేవాడా!

3-1055-గ.

ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజపాండిత్య పోతనామాత్య
ప్రణీతంబయిన శ్రీమహాభాగవతం బను మహాపురాణంబు నందు విదురనీతియు విదురుని
తీర్థాగమనంబును యుద్ధవ సందర్శనంబును కౌరవ యాదవ కృష్ణాది నిర్యాణంబును
గంగాద్వారంబున విదురుండు మైత్రేయునిం గనుగొనుటయు విదుర మైత్రేయ సంవాదంబును
జగదుత్పత్తి లక్షణంబును మహదాదుల సంభవ ప్రకారంబును మహదాదులు నారాయణు
నభినందించుటయు విరాడ్విగ్రహ ప్రకారంబును శ్రీమహాభాగవత భక్తి కారణంబగు పద్మసంభవు
జన్మప్రకారంబును బ్రహ్మాతపంబును బరమేష్టికిఁ బుండరీకాక్షుండు ప్రత్యక్షంబగుటయు
బ్రహ్మకృతం బైన విష్ణుస్తోత్రంబును గమలసంభవుని మానససర్గంబును బరమాణువుల
పుట్టువును భూర్భువస్సురాది లోకవిస్తారంబును గాల దివస మాస వత్సరాది నిర్ణయంబును
నాయుఃపరిమాణంబును జతుర్యుగ పరిమాణంబును బద్మసంభవు సృష్టిభేదనంబును
సనకాదుల జన్మంబును స్వాయంభువమనువు జన్మంబును శ్రీహరి వరాహావతారంబును
భూమ్యుద్ధరణంబును సూకరాకారుండైన హరిని విధాత స్తుతించుటయు దితి కశ్యప
సంవాదంబును గశ్యపుండు రుద్రుని బ్రశంసించుటయుఁ గశ్యపువలన దితి గర్భంబు
ధరించుటయుఁ దత్ప్రభావంబునకు వెఱచి దేవతలు బ్రహ్మసన్నధికిం జని దితిగర్భప్రకారంబు
విన్నవించుటయు సనకాదులు వైకుంఠంబున కరుగుటయు నందు జయవిజయుల కలిగి
సనకాదులు శపించుటయు శ్రీహరిదర్శనంబును సనకాదులు హరిని నుతించుటయు బ్రాహ్మణ

ప్రశంసయు హిరణ్యకశిపు హిరణ్యాక్షుల జన్మప్రకారంబును హిరణ్యాక్షుని దిగ్విజయంబును
 సవనవరాహ హిరణ్యాక్షుల యుద్ధంబును బ్రహ్మాస్తవంబును హిరణ్యాక్ష వధయు నమరగణంబులు
 శ్రీహరి నభినందించుటయు హరి వరాహవతార విసర్జనంబు సేయుటయును దేవ
 తిర్యజ్మనుష్యాదుల సంభవంబును గర్ధమమహాముని తపంబునకు సంతసించి శ్రీహరి
 ప్రత్యక్షంబగుటయుఁ గర్ధముండు స్వాయంభువమనుపుత్రి యైన దేవహూతిం బరిణయం
 బగుటయు దేవహూతి పరిచర్యలకు సంతసిల్లి కర్ధముండు నిజయోగ కలీతం బగు విమానంబు
 నందు నిలిచి సహస్రదాసీపరివృత యైన దేవహూతింగూడి భారతాది వర్షంబులు
 గలయంగ్రుమ్మరుటయు దేవహూతి గర్ధమునివలనఁ గన్యకానవకంబును గపిలుని గనుటయు
 దత్యన్యకావివాహంబులును గర్ధముని తపోయాత్రయుఁ గపిల దేవహూతి సంవాదంబును
 శబ్దాదిపంచతన్మాత్రల జన్మప్రకారంబును బ్రహ్మాండోత్పత్తియు విరాట్పురుష కర్మేంద్రియ పరమాత్మ
 ప్రకారంబును బ్రకృతిపురుష వివేకంబును నారాయణుని సర్వాంగస్థోత్రంబును
 సాంఖ్యయోగంబును భక్తియోగంబును జీవునకైన గర్భసంభవ ప్రకారంబును జంద్ర సూర్య
 మార్గంబును బిత్తుమార్గంబును దేవహూతి నిర్యాణంబును గపిలమహాముని తపంబునకు
 జనుటయు నను కథలు గల తృతీయస్కంధము సంపూర్ణము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శ్రీ; పరమేశ్వర = భగవంతుని (పరమేశ్వరుడు - ఉత్కృష్టమైన ఈశ్వరుడు); కరుణా =
 దయవలన; కలీత = పుట్టిన; కవితా = కవిత్వ రచనలో; విచిత్ర = విశేషమైన చిత్రములు కలవాడును;
 కేసనమంత్రి = కేసనమంత్రికి; పుత్ర = పుత్రుడును; సహజ = స్వాభావికమైన; పాండిత్య = పాండిత్యము
 కలవాడును; పోతనామాత్య = పోతనామాత్యునిచే; ప్రణీతంబున్ = చక్కగా రచింపబడినది; ఐన =
 అయినట్టి; శ్రీ = శుభకరమైన; భాగవతంబున్ = భాగవతము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప;
 పురాణంబున్ = పురాణము; అందున్ = లో; విదురనీతియు = విదురనీతియును; విదురుని =
 విదురుని యొక్క; తీర్థా = తీర్థములకు; ఆగమనంబును = ప్రయాణములును; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుని;
 సందర్శనంబునున్ = సందర్శించుటయును; కౌరవ = కౌరవులు; యాదవ = యాదవులు; కృష్ణ =
 కృష్ణుడు; ఆది = మొదలైనవారి; నిర్యాణంబునున్ = మరణములును; గంగా = గంగ; ద్వారంబునన్
 = వద్ద; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుని; కనుగొనుటయున్ =
 దర్శించుటయును; విదుర = విదురుని; మైత్రేయ = మైత్రేయుని; సంవాదంబును =

సంభాషణములును; జగత్ = విశ్వము యొక్క; ఉత్పత్తి = సృష్టి; లక్షణంబునున్ = రహస్యములును;
 మహత్ = మహత్తు; ఆదుల = మొదలగువాని; సంభవ = పుట్టుక; ప్రకారంబునున్ = విధములును;
 మహత్ = మహత్తు; ఆదులు = మొదలగునవి; నారాయణున్ = నారాయణుని;
 అభినందించుటయున్ = స్తుతించుటయును; విరాడ్విగ్రహ = విరాడ్విగ్రహము యొక్క; ప్రకారమును
 = వివరములును; శ్రీమహాభాగవత = శ్రీమహాభాగవత; భక్తిన్ = భక్తియోగమునకు; కారణంబున్ =
 కారణము; అగు = అయిన; పద్మసంభవు = బ్రహ్మదేవుని {పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవుడు
 (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; జన్మ = పుట్టుక; ప్రకారంబునున్ = వివరములును; బ్రహ్మ =
 బ్రహ్మదేవుని; తపంబున్ = తపస్సును; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుని {పరమేష్ఠి - పరమము (ఉత్తమమైన)
 ఇష్టి (యజ్ఞము) అయినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కిన్ = కి; పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి
 {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకముల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము;
 అగుటయున్ = అగుటయును; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవునిచే; కృతంబున్ = చేయబడినది; ఐన =
 అయినట్టి; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; స్తోత్రంబునున్ = స్తోత్రమును; కమలసంభవుని =
 బ్రహ్మదేవుని {; మానస = మనస్సునుండి జరిగిన; సర్గంబును = సృష్టియును; పరమాణు =
 పరమాణువుల; పుట్టువును = పుట్టుకయును; భూః = భూలోకము; భువః = భువర్లోకము; సువః =
 సువర్లోకము; ఆది = మొదలగు; లోక = లోకముల; విస్తారంబునున్ = విస్తరిల్లుటయును; కాల =
 కాలము; దివస = దినము; మాస = నెలలు; వత్సర = సంవత్సరములు; ఆది = మొదలగువాని;
 నిర్ణయంబును = నిర్ణయమును; ఆయుఃపరిమాణంబునున్ = ఆయుఃపరిమాణములును;
 చతుర్యుగ = చతుర్యుగముల; పరిమాణంబునున్ = పరిమాణమును; పద్మసంభవు = బ్రహ్మదేవుని;
 సృష్టి = సృష్టిలోని; భేదనంబునున్ = భేదములును; సనక = సనకుడు; ఆదుల = మొదలగువారి;
 జన్మంబును = పుట్టుకయును; స్వాయంభువ = స్వాయంభువ; మనువు = మనువు యొక్క;
 జన్మంబునున్ = పుట్టుకయును; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; వరహావతారంబునున్ =
 వరహావతారమును; భూమి = భూమియొక్క; ఉద్ధరణంబునున్ = ఉద్ధరణమును; సూకర =
 వరాహము యొక్క; ఆకారుండు = ఆకారము కలవాడు; ఐన = అయిన; హరిని = విష్ణుమూర్తిని;
 విధాత = బ్రహ్మదేవుడు; స్తుతించుటయునున్ = స్తోత్రముచేయుటయును; దితి = దితి; కశ్యప =
 కశ్యపుల; సంవాదంబునున్ = సంభాషణములును; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; రుద్రునిన్ = శంకరుని;
 ప్రశంసించుటయున్ = స్తుతించుటయును; కశ్యపు = కశ్యపుని; వలనన్ = వలన; దితి = దితి;
 గర్భంబున్ = గర్భమును; ధరించుటయున్ = ధరించుటయును; తత్ = దాని; ప్రభావంబున్ =

ప్రభావమున; కున్ = కు; వెఱచి = భయమంది; దేవతలు = దేవతలు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని;
 సన్నిధికిన్ = సమీపమున; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; దితి = దితి యొక్క; గర్భ = గర్భము యొక్క;
 ప్రకారంబున్ = విధమును; విన్నవించుటయున్ = తెలుపుటయును; సనక = సనకుడు; ఆదులు =
 మొగలగువారు; వైకుంఠమున్ = వైకుంఠమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ = వెళ్ళుటయును;
 అందున్ = అక్కడ; జయ = జయుడు; విజయుల్ = విజయుల; కున్ = ఎడల; అలిగి = కోపించి; సనక
 = సనకుడు; అదులు = మొదలగువారు; శపించుటయున్ = శపించుటయును; శ్రీహరి =
 శ్రీమహావిష్ణువు; దర్శనంబునున్ = దర్శనమును; సనక = సనకుడు; ఆదులు = మొదలగువారు;
 హరిని = విష్ణుమూర్తిని; నుతించుటయున్ = స్తుతించుటయును; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులను;
 ప్రశంసయున్ = ప్రశంసించుటయును; హిరణ్యకశిపు = హిరణ్యకశిపుడు; హిరణ్యాక్షుల =
 హిరణ్యాక్షుల; జన్మ = పుట్టుక; ప్రకారంబునున్ = విధమును; హిరణ్యాక్షుని = హిరణ్యాక్షుని;
 దిగ్విజయంబునున్ = దిక్కులను జయించుటయును; సవన = యజ్ఞ; వరాహ = వరాహము;
 హిరణ్యాక్షుల = హిరణ్యాక్షుల; యుద్ధంబునున్ = యుద్ధమును; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; స్తవంబునున్
 = స్తవమును; హిరణ్యాక్ష = హిరణ్యాక్షుని; వధయున్ = సంహారమును; అమర = దేవతా; గణంబులు
 = సమూహములు; శ్రీహరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; అభినందించుటయున్ = స్తుతించుటయును; హరి =
 నారాయణుడు; వరాహవతార = వరాహవతారమును; విసర్జనంబున్ = ఉపసంపారమును;
 చేయుటయున్ = చేయుటయును; దేవ = దేవతలు; తిర్యక్ = జంతువులు; మనుష్య = మనుష్యులు;
 ఆదుల = మొదలగువారి; సంభవంబునున్ = సృష్టియును; కర్దమ = కర్దముడు అనెడి; మహా =
 గొప్ప; ముని = ముని; తపంబున్ = తపస్సున; కున్ = కు; సంతసించి = సంతోషించి; శ్రీహరి =
 విష్ణుమూర్తి; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; అగుటయున్ = అగుటయును; కర్దముండు = కర్దముడు;
 స్వాయంభువ = స్వాయంభువ; మను = మనువు యొక్క; పుత్రి = కూతురు; ఐన = అయిన;
 దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; పరిణయంబున్ = వివాహము; అగుటయున్ = చేయుకొనుటయును;
 దేవదూతి = దేవహూతి; పరిచర్యల్ = పరిచర్యల్; కున్ = కు; సంతసిల్లి = సంతోషించి; కర్దముండు =
 కర్దముడు; నిజ = తన యొక్క; యోగ = యోగ శక్తిచే; కలితంబున్ = సృష్టింప బడినది; అగు =
 అయిన; విమానంబున్ = విమానము; అందున్ = లో; నిలిచి = వసించి; సహస్ర = వేయిమంది; దాసీ
 = దాసీలుతో; పరివృత = సేవింపబడుతున్నది; ఐన = అయిన; దేవహూతిన్ = దేవహూతితో; కూడి =
 కలిసి; భారత = భారతవర్షము; ఆది = మొదలగు; వర్షంబులున్ = వర్షములను; కలయన్ = కలియ;
 గ్రుమ్మరుటయున్ = తిరుగుటయును; దేవహూతి = దేవహూతి; కర్దముని = కర్దముని; వలనన్ =

వలన; కన్యకా = ఆడపిల్లలు; నవకంబునున్ = తొమ్మండ్రుగురిని; కపిలునిన్ = కపిలుని;
 కనుటయున్ = జన్మనిచ్చుటయును; తత్ = ఆ; కన్యకా = ఆడపిల్లల; వివాహంబులును =
 వివాహములును; కర్ణముని = కర్ణముని; తపస్ = తపస్సు కోసమైన; యాత్రయున్ = యాత్రయును;
 కపిల = కపిలుని; దేవహరాతి = దేవహరాతీల; సంవాదంబునున్ = సంభాషణములును; శబ్దాది =
 శబ్దము మొదలగు; పంచతన్మాత్రల = పంచతన్మాత్రల; జన్మ = పుట్టుక; ప్రకారంబునున్ =
 విధమును; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము; ఉత్పత్తియున్ = పుట్టుటయును; విరాట్పురుష =
 విరాట్పురుషుని; కర్మేంద్రియ = కర్మేంద్రియములు; పరమాత్మ = పరమాత్మల; ప్రకారంబునున్ =
 విధమును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుష = పురుషుల; వివేకంబును = జ్ఞానమును; నారాయణునిన్ =
 విష్ణుమూర్తి యొక్క; సర్వ = సమస్తమైన; అంగ = అవయవముల; స్తోత్రంబునున్ = స్తోత్రమును;
 సాంఖ్యాయోగంబును = సాంఖ్యాయోగమును; భక్తియోగంబునున్ = భక్తియోగంబును; జీవున్ =
 జీవుని; కిన్ = కి; ఐన = అయిన; గర్భ = గర్భమును; సంభవ = ఉండు; ప్రకారంబునున్ = విధమును;
 చంద్ర = చంద్రులోక; సూర్య = సూర్యులోక; మార్గంబునున్ = గతులున్; పితృ = పితృలోక;
 మార్గంబునున్ = గతియును; దేవహరాతి = దేవహరాతి; నిర్యాణంబునున్ = మరణమును; కపిల =
 కపిలుడు అను; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; తపంబున్ = తపస్సును; కున్ = కు; చనుటయున్ =
 వెళ్ళుటయును; అను = అనెడి; కథలు = కథలు; కల = కలిగినట్టి; తృతీయస్కంధము =
 తృతీయస్కంధము; సంపూర్ణము = సంపూర్ణము.

భావము:

ఇది పరమేశ్వరుని కరుణచేత పొందిన కవితా వైచిత్ర్యం కలవాడూ, కేసనామాత్యుని పుత్రుడూ,
 సహజపాండిత్యుడూ అయిన పోతనామాత్యుడు రచించిన శ్రీమహాభాగవతం అనే
 మహాపురాణంలో విదురనీతి, విదురుని తీర్థయాత్ర, ఉద్ధవ సందర్శనం, కౌరవ యాదవ శ్రీకృష్ణాదుల
 నిర్యాణం, గంగాద్వారంలో విదురుడు మైత్రేయ మహామునిని దర్శించడం, విదుర మైత్రేయుల
 సంవాదం, జగదుత్పత్తి లక్షణం, మహాదాదుల సంభవ ప్రకారం, మహాదాదులు నారాయణుని
 అభినందించడం, విరాడ్విగ్రహ ప్రకారం, శ్రీ మహాభాగవత భక్తి కారణమైన బ్రహ్మదేవుని
 జన్మప్రకారం, బ్రహ్మదేవుని తపస్సు, బ్రహ్మకు విష్ణుదేవుడు ప్రత్యక్షం కావడం, బ్రహ్మ చేసిన
 విష్ణుస్తోత్రం, బ్రహ్మదేవుని మానససర్గం, పరమాణువుల పుట్టుక, భూలోక భువర్లోక సువర్లోకాల
 విస్తారం, దిన మాస సంవత్సరాది కాల నిర్ణయం, ఆయువు యొక్క పరిమాణం, నాలుగు యుగాల

పరిమాణం, బ్రహ్మదేవుని సృష్టిభేదనం, సనక సనందనాదుల జననం, స్వాయంభువ మనువు
 జననం, శ్రీహరి యొక్క వరాహావతారం, భూమిని ఉద్ధరించడం, వరాహరూపంలో ఉన్న హరిని
 బ్రహ్మ స్తుతించడం, దితి కశ్యపుల సంవాదం, కశ్యపుడు రుద్రుని ప్రశంసించడం, కశ్యపుని వలన
 దితి గర్భాన్ని ధరించడం, దాని ప్రభావానికి భయపడి దేవతలు బ్రహ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి
 దితిగర్భప్రకారాన్ని విన్నవించడం, సనకాదులు వైకుంఠానికి వెళ్ళడం, అక్కడ జయవిజయులపై
 కోపించి శపించడం, శ్రీహరి దర్శనం, బ్రాహ్మణ ప్రశంస, సనకాదులు హరిని స్తుతించడం,
 హిరణ్యకశిపుని హిరణ్యాక్షుని జన్మప్రకారం, హిరణ్యాక్షుని దిగ్విజయం, యజ్ఞవరాహమూర్తికి
 హిరణ్యాక్షునకు యుద్ధం, బ్రహ్మ స్తవం, హిరణ్యాక్షుని వధ, దేవతలు శ్రీహరిని అభినందించడం,
 శ్రీహరి వరాహావతారాన్ని విసర్జించడం, దేవతలు తిర్యక్కులు మనుష్యుల పుట్టుక, కర్దమ
 మహాముని తపస్సుకు మెచ్చి శ్రీహరి ప్రత్యక్షం కావడం, కర్దముడు స్వాయంభువ మనువు
 కుమార్తెయైన దేవహూతిని పెండ్లాడడం, దేవహూతి సేవలకు సంతోషించిన కర్దముడు తన
 యోగబలంతో సృష్టించిన విమానంలో వేలకొలది దాసీజనంతో కూడిన దేవహూతితో కలిసి
 భారతం మొదలైన వర్షాలన్నీ తిరగడం, దేవహూతి కర్దముని వలన తొమ్మిదిమంది కుమార్తెలను
 కపిలుడనే కుమారుని కనడం, ఆ తొమ్మిదిమంది కన్యకల వివాహం, కర్దముని తపోయాత్ర,
 కపిలునికి దేవహూతికి జరిగిన సంవాదం, శబ్దం మొదలైన పంచతన్మాత్రల జన్మప్రకారం,
 బ్రహ్మాండం యొక్క పుట్టుక, విరాట్పురుషుని కర్మేంద్రియ పరమాత్మల స్వరూపం, ప్రకృతి పురుష
 వివేకం, నారాయణుని సర్వాంగ స్తోత్రం, సాంఖ్యయోగం, భక్తియోగం, జీవుని యొక్క గర్భసంభవ
 ప్రకారం, చంద్ర సూర్య మార్గం, పితృమార్గం, దేవహూతి నిర్యాణం, కపిల మహాముని తపస్సుకు
 వెళ్ళడం అనే కథలు కలిగిన తృతీయస్కంధం ఇది.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!